A 192/2

А 192/2

ПОСОЛЬСТВО

КУНРААДА ФАНЪ-КЛЕНКА

КЪ ЦАРЯМЪ

АЛЕКСѢЮ МИХАЙЛОВИЧУ и ѲЕОДОРУ АЛЕКСѢЕВИЧУ

Voyagie van den Heere Koenraad van Klenk, Extraordinaris Ambassadeur van haer Ho: Mo: aen Zyne Zaarsche Majesteyt van Moscovien

Изданіе Археографической Коммиссіи

I XVII -8605

С.-ПЕТЕРБУРГЪ
Типографія Главнаго Управленія Удѣловъ, Моховая, 40
1900

Печатано по распоряженію Археографической Коммиссіи Министерства Народнаго Просвѣщенія.

Публ. Библ. имени В. И. Ленина СССР

2007089538

Взамен утр. книги 26-V 38

СОДЕРЖАНІЕ.

	стран.
Предисловіе	5*—7*
Введеніе	I—CLXXVI
Голландскій текстъ книги Койэт(т)а	1—264
Русскій переводъ	265—571
Marginalia	573—584
Оглавленіе	585—596
Указатель I	597—603
II	603—640
III	640—645
Исправленія и дополненія	647—650

Настоящее изданіе Археографической Коммиссіи содержитъ въ себѣ текстъ и переводъ анонимнаго «Историческаго разсказа» (Historisch Verhael), излагающаго исторію посольства Кунраада фанъ-Кленка и дающаго картину быта и внѣшнихъ отношеній Россіи непосредственно передъ эпохою преобразованій. Подлинникъ издаваемаго сочиненія до сихъ поръ былъ сравнительно мало извѣстенъ; не указанъ былъ въ Русской исторической литературѣ и самый авторъ его — Бальтазаръ Койэтъ или Койэттъ, происходившій изъ виднаго Нидерландско-Шведскаго дворянскаго рода, небезызвѣстнаго и въ Россіи.

Большая часть издаваемаго сочиненія не что иное, какъ поденная записка о приключеніяхъ посольства, которое въ 1675 году было отправлено Нидерландскимъ правительствомъ въ Москву съ тою цѣлью, чтобъ убѣдить Московскаго царя примкнуть къ коалиціи противъ Людовика XIV и его союзниковъ. Обстоятельства, вызвавшія посольство, затронуты авторомъ книги лишь въ общихъ чертахъ; подробнѣе указаны эти обстоятельства въ I-мъ отдѣлѣ введенія. Документы, сюда относящіеся, приведены, частью цѣликомъ, частью въ выдержкахъ, какъ въ примѣчаніяхъ къ переводу, такъ и въ III-мъ отдѣлѣ введенія. Документы эти, преимущественно, заимствованы: 1) изъ Нидерландскаго Государственнаго Архива (Rijksarchief) въ Гаагѣ, 2) изъ Общиннаго Архива (Gemeente-Archief) въ

Амстердамѣ, и 3) изъ архива Оранскаго дома (Huisarchief) въ Гаагѣ. Многочисленныя мелкія выдержки изъ донесеній Кленка напечатаны въ примѣчаніяхъ къ переводу и въ разныхъ отдѣлахъ введенія. Такъ какъ переводчикъ имѣлъ возможность навести справки въ Нидерландскихъ архивахъ лишь лѣтомъ 1899 года, когда большая часть перевода уже была отпечатана, то выдержки эти, частью, сдѣланы не по подлиннику, а по копіямъ донесеній Кленка, имѣющимся въ Петербургѣ (см. прим. 2-е къ III-му отдѣлу введенія). Для поясненія одного изъ частныхъ вопросовъ, поднятыхъ Кленкомъ въ Москвѣ, именно вопроса о Персидской торговлѣ, приводятся какъ въ примѣчаніяхъ къ переводу, такъ и въ VI-мъ отдѣлѣ введенія, многочисленныя данныя изъ книги № 9 Голландскаго двора, хранящейся въ Московскомъ Архивѣ Министерства Иностранныхъ Дѣлъ.

Изъ бытовыхъ чертъ, встрѣчающихся у Койэта, наиболѣе цѣнны случайныя, отмѣченныя въ поденной запискѣ. Систематическое описаніе Русскаго быта, въ главахъ XXXIII-й, XXXIV-й, XXXIX-й, XL-й, XLI-й и другихъ, имѣетъ, большею частью, компилятивный характеръ; во II-мъ отдѣлѣ введенія указаны главнѣйшіе изъ существовавшихъ въ XVII вѣкѣ на Голландскомъ языкѣ трудовъ, которыми Койэтъ имѣлъ возможность пользоваться.

Авторъ книги о посольствѣ удѣляетъ много мѣста описанію церемоніала встрѣчъ, аудіенцій и т. п. (главы XIX-ая, XXI-ая, XXXVI-ая и другія). Для облегченія провѣрки этихъ описаній, въ IV-мъ отдѣлѣ введенія перепечатана и снабжена переводомъ Голландская реляція 1676 года о въѣздѣ Кленка въ Москву, а въ V-мъ отдѣлѣ приведены свѣдѣнія о церемоніалѣ аудіенцій изъ книги Голландскаго двора.

Къ настоящему изданію приложены: 1) изъ рисунковъ, имѣющихся при подлинникѣ, фронтисписъ книги Койэта,

воспроизведенный въ фототипіи А. И. Вильборга [1]), и 2) карты къ маршруту посольства, литографированныя съ чертежа, изготовленнаго по указаніямъ переводчика.

По порученію Археографической Коммиссіи, переводъ сочиненія Койэта былъ сдѣланъ преподавателемъ гимназіи при Императорскомъ Историко-Филологическомъ Институтѣ А. М. Ловягинымъ; имъ же составлены введеніе, примѣчанія и указатель.

[1]) Остальные шесть рисунковъ, какъ не имѣющіе самостоятельнаго историческаго значенія, не воспроизводятся. Ср. о нихъ VII-й отдѣлъ введенія и примѣчаніе на стр. 270.

ВВЕДЕНІЕ.

I. Посольство Кленка. — II. Голландскія Russica XVII вѣка. — III. Документы Голландскихъ архивовъ.—IV. Реляція 1676 года и книга Койэт(т)а.— V. Голландскаго двора книга №. 9. — VI. Персидская торговля. — VII. Маршрутъ посольства. — VIII. Рисунки Ромéйна-де-Гоохе.

Безхитростный разсказъ молодого Голландца-современника, посвященный посольству Куираада фанъ-Кленка къ царямъ Алексѣю Михайловичу и Осодору Алексѣевичу, отличается многими качествами хорошаго историческаго источника: онъ даетъ весьма точныя хронологическія даты, излагаетъ все видѣнное и слышанное авторомъ безъ всякихъ прикрасъ, сообщаетъ удивительно тщательныя описанія разныхъ бытовыхъ особенностей, изобилуетъ интересными географическими и топографическими указаніями и т. д. Всѣ эти положительныя качества отличаютъ особенно тѣ части книги «дворянина посольской свиты», которыя даютъ подробный разсказъ о путешествіи. Болѣе слаба систематическая часть сочиненія, то есть, главы, цѣликомъ посвященныя разъясненію внутренней жизни «Московіи»: здѣсь встрѣчаются обычныя въ «сказаніяхъ иностранцевъ» преувеличенія, недоразумѣнія и ошибки. Историческаго значенія сочиненія эти погрѣшности, однако, не умаляютъ, какъ не умаляютъ онѣ, напримѣръ, значенія книги Олеарія.

Приводимыя ниже нѣкоторыя пояснепія относительно характера самаго посольства, о положеніи печатаемой книги среди остальныхъ Голландскихъ Russica, объ отношеніи ея къ другимъ печатнымъ и рукописнымъ источникамъ, имѣющимся въ нашемъ распоряженіи, и т. п., послужатъ лишь къ тому, чтобы это значеніе книги Balthasar'a Coyet'a выдвинулось еще рельефнѣе.

I.

Нидерланды въ XVII вѣкѣ.— Война Нидерландовъ и коалиціи съ Людовикомъ XIV. — Планъ союза съ Россіей. — Три посольства. — Біографическія свѣдѣнія о Кленкѣ. — Голландско-Русскія отношенія до 1675 года.

Въ шестидесятыхъ годахъ XVII вѣка Нидерланды, богатѣйшее государство тогдашней Европы, съ лучшимъ флотомъ въ мірѣ, были одною изъ самыхъ видныхъ Европейскихъ державъ. Нити Нидерландской политики замѣтны были во всѣхъ выдающихся фактахъ политической жизни этого времени. Политика же эта, имѣя основу чисто матеріальную, именно торговые интересы крупныхъ Голландскихъ фирмъ, въ то же время произвольно или непроизвольно отстаивала и нематеріальныя блага значительной части населенія тогдашней Европы: протестантизмъ, политическую свободу, вѣротерпимость и свободу совѣсти. Послѣднее обстоятельство придаетъ особое значеніе изученію Нидерландской политики даннаго времени, хотя сами Нидерландскіе дѣятели XVII вѣка эти блага, почти постоянно, ставили въ своей дѣятельности на второй планъ.

Въ указанные годы изъ двухъ Нидерландскихъ партій— аристократически-олигархической и демократической Орапской— главенствовала во всѣхъ отрасляхъ управленія первая, которой удалось совершить въ это время два дѣла: заключить выгодный торговый договоръ съ Франціею въ 1662 г. и основать тройственный союзъ 1668 г. Послѣдній новѣйшіе историки считаютъ комедіею, т. е. союзъ этотъ, какъ будто направленный противъ Франціи, считаютъ заключеннымъ, на самомъ дѣлѣ, лишь для того, чтобы привести Францію, при помощи посредничества, на сторону союзниковъ. Дѣйствительно, о склонности Карла II къ Франціи нечего и говорить; Швеціи могъ быть полезенъ—если вспомнить событія первой половины вѣка— союзъ съ Франціею, а никакъ не противъ Франціи; де-Виттъ же и партія его всегда считали цѣлью своей политики возможно тѣсное сближеніе съ Франціею: лишь при такой близости можно было разсчитывать на безопасность сухопутной границы союзнаго государства, плохо снабженнаго крѣпостями и гарнизонами и почти лишеннаго арміи, которой нарочно дали прійти въ упадокъ, такъ какъ она всегда поддерживала Оранцевъ.

Нидерландскіе олигархи при своихъ разсчетахъ, однако, не приняли въ соображеніе неомѣрнаго властолюбія Французскаго

короля, его нелюбви къ еретической Голландіи и его намѣренія создать универсальную монархію. Извѣстны послѣдствія ихъ ошибки: Людовикъ XIV изолировалъ Штаты, привлекъ на свою сторону Англію и Швецію, заключилъ выгодный союзъ съ Австріею, и въ началѣ лѣта 1672 г. пять провинцій Нидерландовъ были наводнены Французскими войсками—что сейчасъ же повлекло за собою гибель де-Витта, паденіе олигарховъ и возстановленіе генеральнаго стадгоудерства. Нѣмецкіе историки спасителемъ Нидерландовъ называютъ Бранденбургскаго великаго курфюрста: онъ навязалъ свою помощь Нидерландцамъ еще до войны, противъ ихъ воли: теперь онъ вступилъ въ соглашеніе съ Австріею, и съ большой арміею, къ которой примкнули и императорскія войска, подступилъ къ Рейну. Прорытіе въ Голландіи дамбъ, появленіе новаго энергичнаго вождя въ лицѣ генеральнаго стадгоудера Виллема III Гендрика, союзныя войска на верхнемъ Рейнѣ и вооруженія въ Испанской Бельгіи заставили Людовика отказаться отъ дальнѣйшихъ предпріятій и отступить. Союзники, однако, послѣ этой первой удачи, дѣлали плохіе успѣхи. На сторонѣ Франціи было преимущество единства и строгой планомѣрности дѣйствій, противники же ея дѣйствовали въ недостаточномъ согласіи: въ іюнѣ 1673 г. Бранденбургъ даже временно принужденъ былъ сойти со сцены борьбы. Однако, всетаки, заключенное въ тоже лѣто между императоромъ, Испаніею, Лотарингскимъ герцогомъ и Штатами соглашеніе—къ которому, въ началѣ слѣдующаго года, присоединились Данія, Англія, Рейнскія государства, Священноримская имперія и опять Бранденбургъ—заставило Людовика вскорѣ очистить Нидерланды совершенно. Теперь, когда борьба приняла обще-Европейскій характеръ, Голландская купеческая аристократія, пожалуй, заключила бы миръ на условіяхъ statu quo ante bellum; главное было достигнуто: границы государства были обезпечены, у Людовика же оказалось столько непріятелей въ Европѣ, что невѣроятнымъ являлось новое его нападеніе. Но стадгоудеръ хотѣлъ вести дѣло дальше: онъ видѣлъ въ Людовикѣ вѣчную помѣху для Европейскаго мира и желалъ его окончательнаго приниженія. Остальные союзники также продолжали войну, но по разнымъ побужденіямъ. Бранденбургъ, главнымъ образомъ, имѣлъ въ виду обезопасить свои владѣнія на Рейнѣ. Императоръ заботился о возвращеніи Эльзаса и Лотарингіи. Данія хотѣла сломить преобладаніе Швеціи

на сѣверѣ. Испанія тратила послѣднія силы, чтобы отстоять свои владѣнія въ Бельгіи и Бургундіи. Политикѣ Людовика XIV легко было восторжествовать надъ союзниками при такомъ разнообразіи ихъ интересовъ. Обѣщаніями и деньгами онъ удерживалъ отъ вмѣшательства въ войну короля Карла II Стюарта. Противъ Испаніи онъ возбуждалъ возстаніе въ Сициліи. Противъ Австріи поддерживалъ Эммериха Текели въ Венгріи. На Польскій престолъ Французскими деньгами удалось возвести Яна Собѣскаго, давшаго обѣщаніе дѣйствовать и противъ Австріи и противъ Бранденбурга. Шведы, тѣмъ же средствомъ, побуждены были напасть на курфюрста Бранденбургскаго. Въ Испанскихъ Нидерландахъ и у Рейна Французы сами одерживали успѣхи своею мастерскою военною организаціею. Изъ всѣхъ союзниковъ въ это время наиболѣе сильнымъ своей арміею былъ великій курфюрстъ. Онъ не могъ, однако, въ достаточной мѣрѣ, помогать въ войнѣ съ Франціею, потому что собственныя его земли подвергались опасности отъ Шведовъ. Кто желалъ сохранить его помощь, долженъ былъ постараться отвлечь Шведовъ, найти имъ въ тылу другого врага, въ родѣ того, какъ Людовикъ нашелъ въ Венграхъ врага въ тылу Австріи. Такимъ врагомъ для Швеціи могъ быть лишь царь Московскій. И вотъ въ 1675 г. Штаты, императоръ, Данія и Бранденбургъ дѣлаютъ, отдѣльно другъ отъ друга, попытки склонить Москву къ войнѣ со Швеціею. Какъ увидимъ ниже, попытки эти остались безрезультатными: единственнымъ послѣдствіемъ ихъ было лишь приближеніе не очень значительнаго количества Русскихъ войскъ къ Шведской границѣ и планъ Русскаго посредничества между Швеціею, Бранденбургомъ и Штатами. Посредничество не состоялось, а Русскія войска на Шведской границѣ нисколько не помѣшали Шведамъ въ 1678 г. предпринять новое нашествіе на Бранденбургъ. Война съ Турціею и смѣна государей помѣшали Москвѣ принять участіе въ общеЕвропейской коалиціи противъ Шведовъ и Французовъ. Москвѣ приходилось опасаться и Собѣскаго, котораго считали одинаково «недругомъ и цесарю, и царю». Лишь эти опасенія, можетъ быть, удержали Москву отъ объявленія войны Швеціи, съ которой, впрочемъ, съ 1661 г. существовалъ Кардисскій «вѣчный» миръ. Обѣщаніе союзниками береговъ Балтійскаго моря не могло не быть заманчивымъ [1]), противъ Шведовъ было много

[1]) Скультетъ предполагалъ, что прельстить Россію Лифляндіею, Корелiей

поводовъ къ неудовольствію, союзникъ Шведовъ Французскій король извѣстенъ былъ своею поддержкою султана Турецкаго и, навѣрное, не одинъ лишь Московскій резидентъ въ Польшѣ Тяпкинъ находилъ, что фракціи Французская и Шведская «зіяютъ на государство Московское». Предстояла бы, однако, война и тяжелая, и продолжительная, и, можетъ быть, въ Москвѣ предугадали вполнѣ правильно, что нельзя придавать особаго значенія завѣреніямъ словъ о непремѣнномъ включеніи требованій Москвы въ условія общаго мира. Ближайшія событія показали, что подобныя обѣщанія могли и не исполняться. Военныя неудачи принца Оранскаго понизили авторитетъ его передъ народомъ, олигархія снова подняла голову, предполагавшійся, а 14-го ноября 1677 г. состоявшійся бракъ принца съ племянницею Англійскаго короля заставилъ олигарховъ дѣйствовать энергичнѣе, въ опасеніи чрезмѣрнаго усиленія Оранской партіи, и они снова стали усердно хлопотать о мирѣ. Въ началѣ 1676 г. Голландскій флотъ въ Средиземномъ морѣ былъ уничтоженъ, великій де-Рейтеръ побѣжденъ и убитъ, а такихъ потерь не могла, конечно, вознаградить и побѣда, одержанная адмираломъ Тромпомъ, въ союзѣ съ Датчанами, надъ Шведскимъ флотомъ въ іюнѣ того же года. Еще въ концѣ 1676 г. собирался конгрессъ въ Нимвегенѣ и, послѣ тайнаго соглашенія съ Карломъ Стюартомъ, аристократическая партія въ Нидерландахъ, противъ желанія принца Оранскаго, 10-го августа 1678 г. заключила миръ съ Франціею. Чтобы лишь уничтожить коалицію, Людовикъ предупредилъ всѣ желанія Нидерландцевъ: отдалъ имъ взятый у нихъ Маастрихтъ и возобновилъ торговый договоръ 1662 г. Менѣе счастливы были обманутые Штатами въ своихъ ожиданіяхъ остальные члены коалиціи: Испанія, императоръ, великій курфюрстъ и Данія. Всѣ они должны были пойти на большія уступки Франціи и Швеціи. Такъ кончилась эта война, не приведя ни къ какому рѣшенію,—большею частью, на условіяхъ statu quo ante. Понятно, что, при ближайшемъ поводѣ, она должна была вспыхнуть вновь. И дѣйствительно, еще два раза, при томъ же Людовикѣ XIV, замыселъ Французской универсальной монархіи приводилъ въ сотрясеніе почти всю Европу. Во время этихъ послѣдующихъ войнъ состоялось, наконецъ, вмѣшательство Россіи

и Потебургомъ—главная задача союзниковъ (см. его отчетъ, о которомъ на стр. VIII, р. 41.).

въ дѣла Европы, именно въ томъ направленіи, какъ того желали коалиціонныя державы въ 1675 г. Но то было уже при совершенно иныхъ обстоятельствахъ, когда въ планы Голландіи война Россіи со Швеціею, ставшей въ самомъ концѣ XVII в. союзницею Штатовъ, входить не могла.

Изъ всей борьбы, въ общихъ чертахъ очерченной нами, насъ интересуетъ лишь одинъ эпизодъ: попытка Штатовъ втянуть въ 1675 г. въ общую войну и Россію, т. е. посольство Куприада фанъ-Клеика, которое, съ этой цѣлью, было снаряжено въ Москву отъ имени Генеральныхъ Штатовъ и принца Оранскаго. Какъ мы видѣли, съ тою же цѣлью посылали посольства въ Москву и Бранденбургскій курфюрстъ и цесарь Священноримскій [3]). Случайно всѣ эти три посольства оставили послѣ себя память въ литературѣ. Подобно тому какъ посольство Клеика вызвало книгу Койэта, приводимую ниже въ переводѣ, такъ же точно остались литературными памятниками посольствъ цесарскаго и Бранденбургскаго,—слѣдующія сочиненія: I. a) «Relatio eorum quae circa Sacrae Caesareae Majestatis ad Magnum Moscorum Czarum ablegatos Annibalem Franciscum de Bottoni et Joannem Carolum Terlingerenum de Guzmann gesta sunt, strictim recensita, per Ad. Lyseck, dictae legationis secretarium» (Salisburgi, 1676); b) C. Val. Wickhart, «Moscowitische Reissbeschreibung, oder was sich mit der Röm. K. M. Leopoldi I Abgeordneten, zu dem Gross Czarn in Moscaw Alexium Michalovitz in dem 1675 sten Jahr zugetragen. Mit beygefügtem kurtzen Bericht von der Moscowitter Religion, und deren politischen Standt» (Wien, s. a.). II. «Beschreibung der zwoten Gesandschaft, welche Joachim Scultetus, Königl. preussl. und churfürstl. Brandenburgischer geheimer Legations und Hofrath 1675 nach Russland angetreten» («Magazin für die neue Historie u. Geographie» von D. A. F. Büsching, т. IX, Halle. 1775). Три названныя сочиненія и въ объемѣ и въ содержаніи уступаютъ книгѣ Койэта. Сочиненіе Скультетуса или Скультета—простой оффиціальный отчетъ, изложенный въ формѣ дневника, въ родѣ Голландскихъ Verbaal'ей, съ тою лишь разницею, что всякаго рода грамоты и т. п. документы прямо включены въ него, а не помѣщены въ приложеніи. Книги же объ Австрійскомъ посольствѣ даютъ лишь описаніе внѣшней сто-

[3]) Просьбы Датскаго короля были переданы черезъ Датскаго резидента въ Москвѣ.

роны посольства, безъ разъясненія самаго предмета переговоровъ. Послѣдній былъ одинъ и тотъ же у обоихъ посольствъ: предложеніе вступить въ оборонительный и наступательный союзъ противъ Швеціи. Ссылаясь на вѣчный миръ со Швеціею, Московское правительство отклонило это предложеніе [3]).—Бытовыхъ чертъ въ названныхъ книгахъ отмѣчается мало. Приняты были оба посольства хуже, чѣмъ Нидерландское, что объясняется меньшимъ богатствомъ и малолюдностью снаряженія ихъ.

Однимъ изъ обстоятельствъ, которое должно заставить насъ обратить особое вниманіе на посольство фанъ-Кленка, является—нѣсколько бо́льшая успѣшность его. Кленкъ зналъ, отъѣзжая изъ Голландіи, что вліятельная часть Нидерландцевъ была противъ посылки посольства въ Москву, потому что вмѣшательство новаго государства въ войну затянувшуюся бы лишь послѣднюю, а это для торговли было невыгодно. Поэтому Кленкъ пошелъ дальше своей инструкціи, требовавшей отъ него лишь, чтобы онъ сдѣлалъ то же предложеніе, какъ и представители Даніи, Бранденбурга и императора. Добросовѣстно исполнивъ политическую свою миссію—

---

[3]) У Скультета приводится взглядъ императорскихъ пословъ на дѣло. Они еще до аудіенціи рѣшили, что получатъ «изъ канцеляріи» отвѣтъ не лучшій, чѣмъ Скультетъ (Дневникъ подъ $^{6}/_{16}$ октября, стр. 72 сл.). «Здѣсь не имѣютъ охоты составить союзъ противъ Швеціи, еще того менѣе — устроить разрывъ съ этой короною теперь, подъ тѣмъ предлогомъ, что и у Римскаго императора нѣтъ охоты составить противъ Турокъ союзъ съ его царскимъ величествомъ; поэтому и у послѣдняго нѣтъ желанія вступить въ новый союзъ противъ христіанскихъ государей». Польскій резидентъ въ Москвѣ Свидерскій сообщилъ Скультету, что «слышалъ уже отъ очень высокопоставленнаго лица, якобы недавно въ великомъ совѣтѣ рѣшено не разрывать со Швеціею и что пословъ, которые за этимъ придутъ сюда, чѣмъ раньше, тѣмъ охотнѣе, отошлютъ обратно, съ одинаковымъ отвѣтомъ. Названный совѣтникъ его царскаго величества [вельможа, на котораго ссылался Свидерскій] заявилъ: «они де не намѣрены устраивать разрыва со Швеціею; Римскій императоръ раньше этого натравлялъ ихъ на войну со Шведами, но никакой помощи на дѣлѣ не оказалъ. Съ его курфюрш. свѣтлостью Бранденбургскимъ у нихъ нѣтъ другихъ договоровъ, кромѣ какъ о доброй дружбѣ и сношеніяхъ (Correspondenz), такъ что они не обязаны изъ-за этого нарушить вѣчный миръ со Шведами. О Шведахъ же очень хорошо извѣстно, что они оказали Русскимъ хорошія услуги и помощь во время войны съ Поляками» (Дневн. ^{6} ^{16} окт., стр. ^{73} ^{74}). Свидерскій предполагалъ, что, испортивъ свои дѣла съ Польшею несдержаніемъ обѣщаннаго, Москва пожелаетъ найти опору въ Швеціи.—Посылка войскъ къ границамъ Швеціи не удовлетворяла союзниковъ. Цесарскіе послы указывали Матвѣеву, что—посылка войскъ къ границамъ Лифляндіи ничего не значитъ: «weil die Schweden ohnedem die in Liefland liegende Völker, vigore pactorum, so sie mit den Landständen daselbst hätten, nicht aus dem Lande nehmen könnten, sondern beständig darinnen bleiben lassen müssten» (Scultetus, p. 73).

оставшуюся также безъ особыхъ результатовъ. какъ и ходатайства другихъ союзниковъ.—Кленкъ самолично, по собственной иниціативѣ, выступилъ съ ходатайствами, которыя, несомнѣнно, должны были прійтись по сердцу крупнымъ торговымъ аристократамъ Нидерландовъ, желавшимъ поскорѣе окончить войну: онъ завелъ переговоры о свободной транзитной торговлѣ шелкомъ, разузналъ о пути въ Персію, о пути черезъ Сибирь въ Китай. Здѣсь успѣхи его также оставляли желать много лучшаго, но, во всякомъ случаѣ, онъ хоть нѣкоторую, зато несомнѣнную пользу принесъ Нидерландской торговлѣ и оставилъ своими проектами по себѣ память въ Москвѣ, не изгладившуюся и до временъ Петра I, рѣшившаго отнестись болѣе предупредительно къ предложеніямъ Голландцевъ (ср. выдержку изъ инструкціи Лефорту, Головину и Возницыну въ 1697—98 гг. у C. C. Uhlenbeck'a, «Verslag aangaande een Onderzoek in de Archieven van Rusland ten bate der Nederlandsche Geschiedenis», 's Gravenhage, 1891, стр. 55—56).

Нѣтъ никакого сомнѣнія, что въ самой біографіи и въ личныхъ качествахъ Голландскаго посла мы должны искать причину большей разносторонности результататовъ и большей успѣшности его посольства. Кленкъ былъ и до посольства небезызвѣстенъ въ Москвѣ и съ полнымъ правомъ могъ ссылаться: «извѣстно де имъ, царского величества ближнимъ бояромъ, какъ въ прошлыхъ годѣхъ блаженные памяти великому государю его царскому величеству отецъ его Юрьи Клинкинъ і онъ посолъ служили і радѣли і многие прибыли чинили». (Гол. кн. Моск. Архива Мин. Ин. Дѣлъ, № 9, л. 314). Въ грамотахъ за первую половину XVII в. очень часто упоминается отецъ Кленка, въ Русскихъ документахъ называемый Юріемъ [Ивановичемъ] Клинкинымъ или Клинкомъ. Цѣлыхъ почти полстолѣтія этотъ Кленкъ велъ крупную торговлю въ Россіи. Дворы его еще въ началѣ столѣтія находились въ Москвѣ, въ Вологдѣ, въ Колмогорахъ и въ Архангельскѣ; въ послѣднемъ городѣ была даже пристань, называвшаяся его именемъ (Klinke brug — см. прим. 4-ое къ гл. VI печатаемой ниже книги). Онъ, съ нѣкоторыми другими, имѣлъ жалованную грамоту торговать въ Россіи на льготныхъ условіяхъ еще со временъ Василія Шуйскаго, а можетъ быть и раньше. При царѣ Михаилѣ Оеодоровичѣ льготы ему неоднократно подтверждались. Не однимъ лишь торговымъ дѣломъ занимался онъ. Подъ

1627 г. есть извѣстіе, что онъ въ посольскомъ приказѣ давалъ поясненія о современномъ политическомъ положеніи (Uhlenbeck, p. 21). Документы Московскаго Главнаго Архива М. И. Д. упоминаютъ объ Юріи Кленкѣ подъ 1608, 1613, 1614, 1616, 1627, 1628, 1629, 1634, 1641, 1642, 1644, 1645, 1647, и 1651 гг. (Uhlenbeck, p. 16—42, Бантышъ-Каменскій, «Обз. внѣшн. сношеній» I, 173—183). Резолюціи Штатовъ сообщаютъ о монополіи на юфть и коноплю, которую имѣли въ 1653 г. купцы Фохелааръ (Фоглеръ) и Кленкъ (Scheltema, «Rus. en de Nederl.» I, 228). Съ пятидесятыхъ годовъ начинаемъ мы находить упоминанія о сынѣ Юрьена — Купраадѣ, котораго въ Россіи звали Кондратіемъ Юрьевичемъ Клинкинымъ. Въ 1659 г. онъ называется уже «гостемъ»; въ этомъ году онъ вмѣстѣ съ Фохелаарами просилъ о возобновленіи данныхъ имъ обоимъ раньше жалованныхъ грамотъ относительно половинной пошлины и дворовъ близъ печатнаго дома (Uhlenbeck, p. 43, Бантышъ-Каменскій, I, стр. 185). Какъ изъ Голландскихъ источниковъ сообщаетъ Схельтема, Кленкъ сначала торговалъ въ Россіи, но потомъ переселился въ Голландію, не прекращая, однако, своихъ торговыхъ операцій, а временами исполняя и дипломатическія порученія. Въ маѣ 1665 г., вмѣстѣ съ компаньономъ своимъ Фохелааромъ, писалъ онъ гостю Бюхлингу: объявить думному дьяку посольскаго приказа Алмазу Иванову о возможности Голландскаго посредничества въ Русско-Польскихъ дѣлахъ. Еще въ февралѣ 1675 г., передъ самимъ посольствомъ, принцъ Оранскій просилъ царя «дозволить *гостю* Конраду Юргенсону фонъ-Кленку покупать въ Россіи до 60 тысячъ четвертей ржи для вывоза въ Голландію» (Бантышъ-Каменскій, l. c. I, 189; ср. ниже, въ отд. III введенія, гдѣ приведено письмо Кленка къ принцу, по поводу этой покупки).

Таковы данныя, находимыя объ обоихъ Кленкахъ въ Русскихъ документахъ и въ томъ единственномъ общемъ сочиненіи о Русско-Нидерландскихъ отношеніяхъ, какое пока существуетъ. Розыски въ Голландскихъ архивахъ и библіотекахъ, предпринятые лѣтомъ 1899 года, прибавляютъ къ нимъ еще слѣдующія свѣдѣнія.

Семья Кленковъ не Амстердамская по своему происхожденію, а пришлая, изъ Нассау-Дилленбурга. Документы Амстердамскаго общиннаго архива (Gemeente Archief) даютъ возможность установить слѣдующую родословную Кленковъ:

Georg Everard Klenck
изъ Дилленбурга, род. въ 1581 г.
съ 9 мая 1619 женатъ на Geertruyd Fensels,
родившейся въ 1595 г.

Johannes	Hermann	Juriaen	Coenraad	Elisabeth	Ernst	Marcus	Matthaeus
род. въ 1620 г. ок. 5 марта.	род. въ 1621 г. ок. 24 окт.	род. въ 1625 г. ок. 26 іюня.	род. въ 1628 г. жен. съ 1656 г. на Мартинѣ Repemakers, родившейся въ 1631 г	род. въ 1630 г. ок. 6 окт.	род. въ 1633 г. ок. 1 марта.	род. въ 1635 г. ок. 14 окт.	род. въ 1638 г. ок. 10 авг.

Сынъ (упоминается у Койата на стр. 155).

Geertruyd van Klenck, род. въ 1664 г., мать (по браку съ Якобомъ de Wolff) Елизаветы де-Вольфъ, вышедшей замужъ за Абрагама дель-Кура, родоначальника нынѣ существующаго дворянскаго рода del Court van Krimpen.

Какъ видно изъ этой родословной, Юрьенъ или Юрій Кленкъ, отецъ посла, на самомъ дѣлѣ носилъ имя Георга Эверарда. Согласно указаніямъ, полученнымъ отъ дальняго родственника Кленковъ, дворянина дель-Куръ-фанъ-Кримпена, отецъ Георга Эверарда былъ тайнымъ совѣтникомъ въ Дилленбургѣ. Относительно того, правильно ли проведенное Уленбекомъ отожествленіе Юрьена Янзоона съ Георгомъ Кленкомъ, въ документахъ нѣтъ указаній. Куниадъ Кленкъ родился въ апрѣлѣ 1628 г.: подъ 9-ымъ апр. этого года въ церковныхъ книгахъ отмѣчено его крещеніе (Doopregister der Oude Kerk. № 6). Бракъ его съ Мартиною Репемакеръ отмѣченъ подъ 28-ымъ марта 1656 г., причемъ въ это время, судя по церковной записи, отца его уже не было въ живыхъ; самъ онъ названъ купцомъ (coopman) и Амстердамцемъ (Kerkinteekenregister № 475, fol. 206). Гражданство въ Амстердамѣ, очевидно, получилъ уже отецъ его. Крещеніе дочери К. Кленка—Гертруды отмѣчено подъ 3-ымъ февраля 1664 г. (Doopregister der Westerkerk, № 106). Погребеніе бывшаго посла церковныя книги помѣчаютъ подъ 1-ымъ ноября 1691 года (Begrafenis-Register—Westerkerk. D. T. & B. 1102). Относительно должностей, занимавшихся К. Кленкомъ, мы находимъ слѣдующія указанія:

У Яна Вахенаара въ «Amsterdam in zyne opkomst, aanwas, geschiedenissen» etc., III (1767), въ спискѣ судей (schepenen), К. Кленкъ отмѣченъ подъ 1674 и 1689 годами, а въ спискѣ совѣтниковъ подъ 1672 г. (l. c., p. 343, 344, 358). Въ книгѣ

«De Regeeringe von Amsterdam soo in't civiel als crimineel en militaire 1653—1672 ontworpen door Hans Bontemantel», uitgegeven door D-r G. W. Kernkamp (1897), v. I, p. 208, подъ 6-мъ октября 1672 г. упоминается Coenraat Klenk какъ capitijn bij den grooten krijgsraet. Депутатомъ въ собраніи Генеральныхъ Штатовъ Кленкъ былъ избранъ непосредственно передъ посольствомъ (ср. ниже, въ отд. III введенія, упоминанія о Кленкѣ въ «Резолюціяхъ» Ген. Штатовъ). О томъ же упоминаніе имѣется въ Jochems «Amsterdams Oude Burgervendels» (p. 13). Въ документахъ общиннаго совѣта Амстердамскаго мы находимъ упоминаніе о Кленкѣ подъ 1688 г., когда обсуждался вопросъ о Русскомъ займѣ: онъ былъ однимъ изъ членовъ коммиссіи, которая разсматривала вопросъ о возможности ссудить требуемыя деньги (ср. Resolutie-boek van den Raad № 39, стр. 77). Съ 1677 — 1681 въ пѣк. документахъ К. Кленкъ упоминается какъ commissaris in zeezaken. Почти всѣ остальныя упоминанія о Кленкѣ относятся къ его посольству. Не вполнѣ ясно, когда и по какому случаю К. Кленкъ получилъ *Шведское* дворянство и сталъ владѣтелемъ Лойргейма и Орсепа въ Швеціи. J. B. Rietsap въ «Armorial général» (2 изд. Gouda, 1884) I, стр. 1099 и 1100, упоминаетъ три дворянскихъ фамиліи Кленковъ: 1) Ганноверскую, 2) Оферэйссель-Вестфальско-Амстердамскую и 3) Франкфуртскую. Замѣчательно, что въ Лейденскомъ «Album academicum» есть Jonas Klinck, *Svecus* (1616). Самъ К. Кленкъ въ академическихъ спискахъ не значится; за то въ нихъ фигурируютъ юристъ Германъ Кленкъ (21-го года, 1643), богословъ Георгъ Кленкъ (1647, 22-хъ лѣтъ) и artrium magister Іоаннъ Кленкъ (25-ти лѣтъ, 1644).

Подробной біографіи Кленка не имѣется. Въ словаряхъ (напр. въ «Biographisch Woordenboek» van der Aa, X, 1862, 277 и въ иллюстрированномъ энциклопедич. словарѣ «Geïllustreerde Encyclopaedie» onder hoofdredactie van A. Winkler Prins, IX, Rotterdam, 1886, s. v.) говорится исключительно о посольствѣ его. Дневникъ, который онъ велъ во время этого посольства, сохранялся, кажется, въ Ильпендамѣ, но потомъ исчезъ; зато, впрочемъ, сохранились всѣ почти его оффиціальныя донесенія (G. van Ernst Koning, «Het huis te Ilpendam», Амстердамъ, 1836, bl. 57). Вѣроятно, къ послѣднимъ годамъ жизни посла относятся портреты его и его жены, кисти Николая Мааса,

находящіеся въ настоящее время (1899 г.) въ Росвенкѣ близъ Фелсена въ помѣстьѣ дель-Куръ-фанъ-Кримпена. Портретъ самого посла былъ воспроизведенъ фототипически въ «Iconographia Batava» E. W. Moes'a (Amsterdam, 1893), стр. 179, № 1562.

Для большаго уясненія значенія посольства фанъ-Клена полезно разсмотрѣть характеръ предыдущихъ сношеній Голландіи съ Москвою.

О нихъ, къ сожалѣнію, существуетъ одно лишь изслѣдованіе Схельтемы, теперь уже устарѣлое. Въ первомъ томѣ своей книги «Rusland en de Nederlanden in derzelver wederkeerige betrekkingen» (door M-r Jacobus Scheltema, Амстердамъ, 1817) онъ даетъ краткій обзоръ Русско-Нидерландскихъ отношеній до временъ Петра. Правильныя дипломатическія сношенія образовались послѣ Смутнаго времени. До этого времени развѣ лишь интересы отдѣльныхъ двухъ, трехъ купцовъ заставляли ихъ за поддержкою иногда обращаться къ тому или другому правительствамъ; такъ еще въ 1591г. Мельхіоръ Мушеронъ добился рекомендаціи отъ Штатовъ къ царю Оеодору Ивановичу (В. Кордтъ, «Отчетъ о занятіяхъ въ Голландскихъ архивахъ», «Изв. Имп. Акад. Наукъ», 1896) [4]). Политика стала играть роль въ сно-

[4]) Однимъ съ самыхъ первыхъ упоминаній о Россіи въ Голландскихъ документахъ является слѣдующая выдержка изъ архивныхъ документовъ Кампена за 1528 г., напечатанная Кампенскимъ архиваріусомъ J. Nanninga Uitterdijk'омъ въ «Bijdrag. tot Geschiedenis van Overijssel» II, 187. Взята эта выдержка изъ «Liber Causarum», fol. 106.

«Anno XVIII den XIX februarij. Soe is Peter Mulner ende Claes Crocser gegunt dat sy ellix een pack Camper lakenen moegen laeten verwen op een lichte blauwe verwe, beholtelicken dat se anders oprecht alycke breet ende lanck wesen sullen wardiert ende besegelt alst gewontelicken js, des so hebben Peter ende Claes weder geloeft dat die voorz. lakenen anders nergens dan in *Rusland* vercofft sullen worden, ende offte de stadt hier eynige schade over crege, dat zy daer voer staen sullen.

«Годъ 18-ый (?), 19-го февраля. Петру Мёльнеру и Клаасу Крусеру предоставлено каждому дать въ краску тюкъ Кампенскихъ суконъ для окраски ихъ въ свѣтлоголубой цвѣтъ, съ тѣмъ чтобы ширина и длина были законныя и чтобы сукно было оцѣпено и опечатано, какъ обыкновенно. Кромѣ того Петръ и Клаасъ снова обѣщали, что сукна не будутъ продаваться гдѣ-либо кромѣ *Россіи* и что они отвѣчаютъ за всякій убытокъ, какой отъ этой продажи можетъ быть городу».

Изъ этого упоминанія видно, что еще до полученія Нидерландами самостоятельности, они находились въ сношеніяхъ съ Россіею. Къ концу XVI в. упоминанія учащаются. Особенно слѣдуетъ отмѣтить два письма изъ Архангельска купца Яна Фердуса, 1596 года, довольно плохо изданныя J. van Vlo-

шеніяхъ обоихъ государствъ со времени Михаила Ѳеодоровича, который, съ самаго вступленія на престолъ, искалъ въ Нидерландахъ помощи противъ Швеціи и Польши въ видѣ денегъ, посредническихъ услугъ и т. п. За все время царствованія Михаила Ѳеодоровича характеръ сношеній остается тотъ же. Съ Русской стороны постоянно слышатся просьбы о помощи деньгами и оружіемъ противъ Шведовъ, Поляковъ и Римской пропаганды. Не вполнѣ утвердившіе еще своей свободы Штаты не могли исполнять, во всемъ объемѣ, эти просьбы. Вмѣсто денежной помощи они давали лишь неопредѣленныя обѣщанія насчетъ будущаго, но помогали зато въ подыскиваніи для Россіи искусныхъ мастеровъ и т. п., дѣлали подарки боевыми припасами, иногда довольно значительные (въ 1618 г. подарено было 35.000 ф. [1.100 пуд. по Рус. док.] пороху и 100.000 ф. [3.000 п.] свинцу), продавали по дешевой цѣнѣ ружейные стволы и т. п., брались быть посредниками въ примиреніи царя Михаила съ сосѣдями (посредническія усилія ихъ, впрочемъ, оставались безуспѣшными) и т. д. До конца своей жизни царь Михаилъ Ѳеодоровичъ дорожилъ сношеніями съ Голландіей, ласково и милостиво относился къ ихъ гостямъ и посламъ — на что Штаты отвѣчали тѣмъ же, по отношенію къ Русскимъ посланцамъ — и даровалъ Голландцамъ различныя льготы въ Россіи. Сами Голландцы ходатайствовали въ это время у Московскаго правительства по вопросамъ почти исключительно коммерческимъ. Чаще всего въ просьбахъ Нидерландовъ значились (помимо дачи жалованныхъ грамотъ и т. п. отдѣльнымъ лицамъ): пропускъ Голландскихъ купцовъ въ Арменію, Персію и Бухару для торговли, разрѣшеніе имъ же торговать повсемѣстно въ Россіи, дозволеніе закупать хлѣбъ массами до 200-тъ тысячъ четвертей заразъ, равно какъ и селитру въ значительныхъ количествахъ, дозволеніе распахивать пустопорожнія земли, покупать корабельный лѣсъ, строить торговые дворы, имѣть агента въ Москвѣ, освобожденіе торговыхъ людей отъ притѣсненій и т. д. Изъ этихъ просьбъ далеко не всѣ получали благопріятное разрѣшеніе: пропускъ купцовъ на востокъ, повсемѣстная свободная тор-

---

ten'омъ въ Sloet, «Tijdschrift van Staathuishoudkunde en Statistiek», XXI, 312. Подлинники этихъ писемъ хранятся въ Утрехтской университетской библіотекѣ въ сборникѣ 986 (Var. 35) подъ заглавіемъ: «Aem. et Jac. Rozendalius fratres, Epistulae autographae et epistolae diversorum ad eosdem».

говля, распашка свободныхъ земель—во всемъ этомъ безусловно отказывалось. Хлѣбъ въ большихъ количествахъ закупать совсѣмъ не разрѣшалось или же, вмѣсто требовавшихся 200-ть тыс. четвертей, разрѣшалось купить, напримѣръ, лишь 23. При всемъ томъ, Голландскіе купцы могли быть очень довольны льготами, которыми они пользовались при царѣ Михаилѣ Ѳеодоровичѣ: они за это время были, безъ сомнѣнія, наиболѣе благопріятствуемой въ торговомъ отношеніи державою на Москвѣ. Къ ихъ ходатайству передъ Москвою прибѣгали даже купцы вольныхъ имперскихъ городовъ. При Михаилѣ Ѳеодоровичѣ нѣсколько разъ ходили посольства изъ Нидерландовъ въ Москву и обратно: а) изъ Москвы: Степанъ Ушаковъ и Семенъ Заборовскій въ 1613—14 гг., Иванъ Кондыревъ и Михайло Невѣровъ въ 1615 г., Иванъ Баклановскій въ 1618 г., Григорій Олябьевъ и Григорій Ларіоновъ въ 1631 г.; б) изъ Голландіи: Isaac Abrahamszoon Massa въ 1615 г., Reymond van Brederode, Diederick Bas и Albert Ioachimi въ 1616 г., Albert Coenraadszoon Burgh и Iohan van Veltdriel въ 1630 и 1631 гг., не считая ряда гонцовъ и тѣхъ купцовъ, которые представляли царю рекомендательныя о себѣ грамоты отъ Штатовъ.

Въ слѣдующее царствованіе положеніе Голландцевъ въ Московскомъ государствѣ рѣзко измѣнилось: начались притѣсненія, увеличены были пошлины, уничтожены были льготы, какъ въ церковномъ отношеніи, такъ и относительно мѣстъ жительства. Эту перемѣну можно объяснить возвышеніемъ при дворѣ значенія Русскихъ гостей, для которыхъ невыгодны были привиллегіи иностранцевъ. Неудовольствіе Московскаго правительства по поводу перемѣны правленія въ Англіи, приведшее къ уничтоженію Англійскихъ привиллегій, имѣло невыгодныя послѣдствія и для Голландцевъ: появилась мысль о возможности и ихъ лишить всякихъ льготъ.—Помимо частыхъ посылокъ по дѣламъ, касавшимся отдѣльныхъ лицъ, къ этому времени относятся слѣдующія главнѣйшія посольства:

Посланные въ 1615 г., съ извѣщеніемъ о перемѣнѣ на Московскомъ престолѣ, Матвѣй Спиридоновъ и Карпъ Романовъ привезли въ слѣдующемъ году Нидерландскія грамоты, гдѣ, помимо милостей нѣкоторымъ поименованнымъ въ грамотахъ купцамъ, просилось о правѣ замѣны пути черезъ Нудожемское устье Двины болѣе удобнымъ Березовскимъ устьемъ.

Въ 1616 г. послы Илья Милославскій и Иванъ Байбаковъ

просили объ утвержденіи любви и дружбы съ Голландіей и о пріискаиіи искусныхъ мастеровъ и военныхъ офицеровъ. Въ отвѣтныхъ грамотахъ, привезенныхъ послами, заключалась просьба объ уменьшеніи пошлинъ съ торговыхъ людей.

Въ 1648 г. пріѣхалъ въ Москву Coenraad Burgh. Онъ просилъ о дозволеніи повсемѣстной торговли, отставленіи новыхъ пошлинъ, запрещеніи обидъ отъ Русскаго купечества, дозволеніи построить кирку и нанимать въ прислугу Русскихъ и др. Наиболѣе важныя просьбы Бёрха не были уважены, разныя мелочи зато были дозволены: въѣздъ по восточному рукаву Двины, посылка, со стороны живущихъ въ Москвѣ купцовъ, дѣтей для обученія въ Голландію, покупка домовъ.

Въ слѣдующіе годы было нѣсколько посылокъ царя въ Голландію для закупки боевыхъ снарядовъ, «узорочныхъ товаровъ» и для найма служилыхъ людей. Съ іюня 1660 года, для этихъ закупокъ и т. п., въ Голландіи находился Русскій резидентъ Иванъ (Джонъ) Гебдонъ.

Въ 1663 г. Богданъ Нащокинъ и Абрамъ Кащеевъ были въ Голландіи съ предложеніемъ о продленіи дружбы и любви и съ извѣщеніемъ о новой пошлинѣ на привозимые товары.

Въ 1664 г. Штаты прислали свое отвѣтное посольство, во главѣ котораго стоялъ Jacob Borcel, желавшій возобновить всѣ дѣла, поднятыя Берхомъ. Онъ просилъ также о писаніи титула «высокомощные» передъ именованіемъ Штатовъ. Его просьбы не имѣли успѣха.

Около этого же времени Штаты предлагали свое посредничество въ войнѣ съ Польшею, но оно оказалось излишнимъ.

Въ 1669 г. пріѣхалъ изъ Голландіи Nicolaus Heynsius, чтобы быть посредникомъ въ Шведско-Русскихъ несогласіяхъ и ходатайствовать о нѣкоторыхъ торговыхъ дѣлахъ. Ему въ 1670 г. удалось настоять на дарованіи Штатамъ титула «высокомощныхъ» (Hoog Mogende). Посредничество ему не удалось, такъ какъ въ Москвѣ его находили слишкомъ большимъ другомъ Шведовъ.

Въ томъ же году и въ 1672 г. (посольство Емельяна Украинцева) Московское правительство сдѣлало попытку займа у Голландцевъ и просило помочь Польшѣ. На эти просьбы отвѣтомъ былъ отказъ: заемъ Штаты предложили сдѣлать у купцовъ, а помочь Польшѣ Нидерланды не могли, такъ какъ сами были на краю гибели.

Черезъ три года послѣ этого посылается къ царю Алексѣю Михайловичу изъ Голландіи великій и чрезвычайный посолъ Куниаадъ фанъ-Кленкъ. О ходѣ его посольства мы узнаемъ ниже изъ книги Койэт(т)а.

II.

Первыя Голландскія сочиненія о Россіи. — Полемика о хлѣбной торговлѣ. — Книги 40-хъ и 50-хъ годовъ XVII в. — «Голландскій Меркурій». — Книги 60-хъ и 70-хъ годовъ. — Сборникъ Айтземы-Сильвія. — Книги конца XVII в. — Подробный обзоръ содержанія книгъ Даннаарта и Хутееріса.

Практическія выгоды отъ ознакомленія съ Россіею вызвали въ Голландіи весьма рано появленіе большого количества сочиненій, посвященныхъ описанію этой малоизвѣстной въ XVI—XVII вв. страны. Ниже мы болѣе подробно остановимся лишь на двухъ наиболѣе замѣчательныхъ предшественникахъ издаваемой нами книги, здѣсь же сдѣлаемъ краткій обзоръ главнѣйшихъ явленій Голландской книжной литературы о Россіи за весь XVII вѣкъ. Этотъ обзоръ уяснитъ намъ мѣсто, занимаемое книгою Койэта среди остальныхъ Голландскихъ Russica XVII вѣка.

Первыми изъ нихъ по времени являются какъ отчеты о попыткахъ найти сѣверо-восточный проходъ, такъ и руководства для мореплавателей, описывающія сѣверные берега материка. Таковы Linschoten'a «Voyagie ofte Schip-vaert» (Франекеръ, 1601; Амстердамъ, 1624 и позже), Waghenaer'a «Thresoor der Zeevaert» (Лейденъ, 1592; перепзд. въ 1596 г., Франц. пер. 1601 г.), de Veer'a «Diarium nauticum» (Лат. и Голл. изданія въ Амстердамѣ, 1598; мн. позд. изданій и перев. Франц., Нѣм., Итал. и Англ.) и др.

Голландскія сочиненія уже чисто историческаго интереса начинаются лишь съ первыхъ десятилѣтій XVII в.: таковы, напр., извѣстныя сказанія о Смутномъ времени [1]). Особо слѣдуетъ упомянуть: «Warachtige ende eygentlijcke Berchryvinge van de

[1]) Isaac Massa, «Histoire des guerres de la Moscovie» (изд. Mich. Obolensky и A. van der Linde, I—II, Брюссель, 1866), «Скав. иност. пис.» (II, 1868), «Сказанія Массы и Геркмана о Смутномъ времени въ Россіи» (изд. Арх. Комм., подъ ред. Е. Е. Замысловскаго, 1874).—Ср. также Muller, «Essai» etc., p. 107.

wonderbare ende seer gedenkweerdighe geschiedenissen, die in Moscovie zijn voorgevallen in den naest voorleden ende in den teghenwoordighen Jare, 1606» (S. l. 1606)—какъ изданіе современное описываемымъ событіямъ (м. б., отвѣтъ на книгу Массы). Какъ авторъ сочиненій, посвященныхъ Россіи, въ началѣ XVII в. особенно извѣстенъ Исаакъ Абрагамсзоонъ Масса [2]).

Одновременны трудамъ Массы два литературныхъ произведенія, относящіяся къ первымъ годамъ царствованія царя Михаила Ѳеодоровича, именно: книги Данкаарта и Хутсериса, о которыхъ подробности приводятся ниже, въ концѣ этого отдѣла.

Много свѣдѣній о Россіи временъ царя Михаила Ѳеодоровича имѣется у A. Wassenaer'a въ его «Historisch verhael alder ghedenck-weerdichste geschiedenissen etc» (Амстердамъ, 1622—1633, I—XXI). Этимъ сборникомъ пользовался неоднократно Схельтема для своей книги «Rusland en de Nederlanden». Отмѣтимъ, что у Вассенаара (1624, іюль) помѣщенъ разсказъ о Лжедимитріи [3]). Особо изданною «газетою» является «Nieuwe Tijdinghe wt Duytslandt, ende hoe dat de Cosagghen de stadt Werther in Lyflandt hebben gheplundert ende in Brandt gesteken». (Антверпенъ, 1622). Вторымъ послѣ Данкаарта общимъ трудомъ является [Boxhorn Zuerius] «Respublica Moscoviae et urbes» (Lugduni Bat., 1630, 2 изданія)—изданный въ Голландіи, но на Латинскомъ языкѣ, сборникъ цѣлаго ряда сочиненій и замѣтокъ о Россіи [4]).

Спеціальный интересъ представляетъ полемика по поводу Нидерландско-Русской хлѣбной торговлѣ [5]). Она выразилась въ рядѣ брошюръ 1630—1631 гг., обсуждающихъ вопросъ о

[2]) Ср. предыд. примѣчаніе. О картѣ Массы см. ниже отд. VII. Письма Массы въ «Вѣстн. Европы». (1868, №№ I, 233—45, VIII, 797—814).

[3]) Разсказъ этотъ приводится Вассенааромъ въ примѣръ того, какія послѣдствія можетъ имѣть желаніе насильственно перемѣнить вѣру подданныхъ. Авторъ ссылается въ одномъ мѣстѣ (стр. 136 — 7) на Маржерета. Разсказъ начинается съ въѣзда въ Москву воеводы Сандомирскаго и кончается краткимъ указаніемъ на опубликованіе винъ Димитрія.

[4]) Въ этомъ сборникѣ помѣщены (частью, въ отрывкахъ) слѣд. авторы: Alex Guagninus, Ioannes Faber, Daniel à Buchau, Iacobus Danus, Phil. Cluverius, Aug. Rocha, Ant. Possevinus, Io. Meletus, Ioannes Lasicius, Clemens Adamus, Michalo Lituanus и др. Подъ № X здѣсь помѣщены въ переводѣ два письма царя Михаила Ѳеодоровича къ Морицу Оранскому отъ 20-го августа 7122 г. и 1-го іюня 7121 гг. На стр. 194 помѣщена молитва «Отче нашъ» Sclavonice vel Russice.

[5]) О хлѣбной торговлѣ есть изслѣдованіе W. Bunk'a, «Staetshuishoudkundige geschiedenis van den Amsterd. graanhandel» (Амстердамъ, 1856).

желательности или нежелательности учрежденія монопольной компаніи для торговли хлѣбомъ съ Россіею. За монополію стоялъ Іоостъ Виллемсзоонъ Нейкерке, авторъ двухъ изъ этихъ брошюръ. Заглавія извѣстныхъ намъ брошюръ слѣдующія:

1) «Klaer Bericht ofte Aenwysinge, hoe ende op wat wyse de tegenwoordige dierte der Granen sal konnen geremidieert werden, ende de Schipvaart deser Landen vergroot ('s Gravenhage, 1630. 2 изданія). Эта брошюра, изданная Амстердамскими купцами Ioost Willemsz. Nijkerke и Elias Trip, перепечатана у Айтземы, «Saken van Staet en Oorlogh» I, 1042 слл. Имѣется Нѣмецкій переводъ ея, съ опроверженіемъ, которое, въ свою очередь, переведено на Голландскій языкъ подъ заглавіемъ:

2) «Grontlijcke Tegen-bericht van de waerachtige remedie der tegenwoordige dierte in de Granen in Nederlandt, ende wat by de Moscovische handelinghe te bedencken is» (Амстердамъ, 1631). Авторъ—Нѣмецкій купецъ въ Данцигѣ; подлинное заглавіе: «Grüntlicher Kegenbericht vom wahren Remedio der gegenwertiger Thewrung am Getreidig in Niederland, und was by der Muszkowischen Handlung zu bedencken sey» (Амстердамъ, 1630). Авторъ совѣтуетъ слѣдующее:... «Отпускъ Нидерландскихъ товаровъ долженъ скорѣе направиться въ Польшу, чѣмъ къ Московитамъ, варварской націи, состоящей изъ бѣдныхъ рабовъ и крестьянъ и немногихъ лишь дворянъ, вовсе непривыкшихъ къ перцу, сахару, вину и тому подобнымъ дорогимъ вещамъ, а чувствующихъ себя лучше со своимъ чеснокомъ, водкою и медомъ»... Московиты, говоритъ авторъ далѣе, будутъ требовать наличныя деньги, а Полякамъ и Пруссакамъ можно будетъ дать товаръ за товаръ. Нейкерке отвѣчалъ на эти опроверженія брошюрою:

3) «Naerder Bericht, ofte Aenwijsinge, hoe en op wat maniere dat men altijdt goetkoop Broodt voor de Gemeynte sal veroorsaecken, ende den uytvoer van 't Cooren wederom vry stellen. Waer in wederlegt worden Twee Tractaten, die tegens ons Claer Bericht uyt gegeven zijn, waer van het eene is ghenaemt grondigh Tegenbericht, ende 't ander Tegen-Bewijs» (Амстердамъ, 1631). Что касается названнаго здѣсь «Tegen-Bewijs», онъ вышелъ s. l. въ 1630 г. подъ заглавіемъ:

4) «Teghen-bewijs op het Klaer Bericht ofte Aenwijsinghe enz». Послѣ новой брошюры Нейкерке, «Tegen-Bewijs» былъ дополненъ брошюрою:

5) Naerder verantwoordinghe van 't Tegen-Bewijs op het Claerbericht ende Naerder-Bericht enz» (s. l., 1631).

Библіографическія свѣдѣнія объ этихъ брошюрахъ см. «Catalogus van de Pamfletten-Verzameling, berustende in de Koninklijke Bibliotheek» Dr. W. P. C. Knuttel'a (Гаага, I—II, 1889—95, №№ 4004, 4005, 4006, 4151, 4155, 4156).

Изъ другихъ Russica 30-хъ годовъ слѣдуетъ еще отмѣтить рѣдкую брошюру 1631 г., имѣющуюся въ частномъ собраніи г. F. H. Kramp'a въ Амстердамѣ: «Extract wt een Missive geschreven in der Moscov den IX Januarij 1631».

За сороковые годы XVII в. вышелъ рядъ небольшихъ изданій частныхъ и оффиціальныхъ, посвященныхъ Россіи; ниже они перечисляются, причемъ въ число ихъ включены и переводныя сочиненія.

1643. «Ordre bij de... Staten Generael der Ver. Nederlanden, ghemaekt op het bevaren van Archangel in Moscovien».

1644. 1) «Relatie uyt Moscovien van de 6 Febr., hoe des Heeren Woldemar Christiaens etc... Hoogheyt tusschen Wilda ende Moscou alhier gheregaleert is worden» (Амстердамъ)—вѣроятно, переводъ Нѣмецкой газеты, подъ тѣмъ-же заглавіемъ изданной s. l. въ томъ же году.

2) «Moscovitische Tijdingen». Extract schrijven uyt de Schanse te Nyen den 16 apr. 1644 (Гаага).

1645 г. «Antwoort van Prins Woldimaren Christianij» etc. (см. ниже, отд. IV введенія, при разсмотрѣніи источниковъ Койэта).

1646 г. «Memorie van zijn Zaarsche Majesteyts Ambassadeurs aen Haer Ho: Mo: Staten Generael» (s. l.).

1648 г. «Waerachtighe Historie ende Beschrijvinghe van het schrickelijck Tumult ende Oproer in der Moscouw, op den 2 Juny 1648, onstaen uyt de groote ende onverdragelijcke Schattingen, Tollen ende Contributien der Ghemeynte opgelegt. Alles particulierlijck door een aensienlijck ende geloofwaerdigh Persoon, die aldaer tegenwoordigh is gheweest, beschreven, ende hier te lande tot Amsterdam, aen seker sijnen Vrient overghesonden» (Амстердамъ и Лейденъ, два изданія, 1648). Авторъ называетъ себя очевидцемъ Московскаго мятежа; предполагаютъ, что онъ состоялъ въ свитѣ посла Альберта Burgh'a [6]).

[6]) W. H. Knuttel, l. c. № 5647 и № 5648.

1649 г.: два изданія книги Іоостена изъ Эммерика «De Kleyne wonderlijcke Wereldt» (Амстердамъ, нѣк. экз. помѣчены 1650 г., друг. изд. 1651, 1670 и т. д., Нѣм. пер. 1652).

Къ пятидесятымъ годамъ XVII в. относятся, кромѣ переводовъ Олеарія (Утрехтъ, 1651: Амстердамъ, 1651, 8°, ib., 1651, 4°), еще двѣ книги Іоостена: «De groote wonderlijcke Oorlogen etc» (Амстердамъ, 1657; друг. заглав.: «Oospronck, begin en voortganck der Oorloge etc») и «De groote wonderlijcke Wereldt» (Амстердамъ, 1659), изъ которыхъ первая излагаетъ Русско-Польскую войну 1654 и сл. годовъ. Московскій царь выведенъ былъ и въ вымышленномъ діалогѣ: «Kluchtige Samenspraeck tusschen Poolen, Sweden en andere Potentaten» (s. l., 1657).

Начиная съ 50-хъ годовъ и вплоть почти до конца столѣтія много данныхъ о Россіи встрѣчается въ собраніи «газетъ»: «Hollandtze (Hollandsche) Mercurius, verhalende de voornaemste geschiedenissen voorgevallen binnen Europa», 1650—1690). Въ «Опытѣ» Меллера [7]) перечислены встрѣчающіяся здѣсь упоминанія о Россіи и Польшѣ за годы 1651 — 1659. Изъ позднѣйшихъ извѣстій о Россіи укажемъ слѣдующія (по экземпляру Амстердамской городской библіотеки): подъ 1660 г. (XI ч., стр. 149)—возвращеніе судовъ изъ Архангельска съ товарами; подъ 1661 г. (ч. XII, 39, 85) — сраженіе Поляковъ съ Русскими въ декабрѣ 1660 г. и переговоры съ Москвою; подъ 1662 г. (XIII, 53) — Московскіе послы въ Стокгольмѣ; 1663 г. (ч. XIV, 12, 49, 78—79) — Московскіе послы въ Лондонѣ и въ Голландіи; 1664 г. (ч. XV, 19, 91, 168)—Польско-Русскія отношенія: пожаръ 4000-чъ домовъ въ Москвѣ; 1668 г. (XIX ч., стр. 54, 138)—кандидатура Алексѣя Михайловича на Польскій престолъ; пожаръ въ Москвѣ: 1670 г. (XXI ч., 106, 113, 126—27, 141)—посольство Гейнзія; Стенька Разинъ; условія мира между Татарами и Москвою; 1672 г. (XXIII ч., 28)—Польско-Русскія отношенія; 1673 г. (XXIV ч., 65)—знаменія на небѣ въ Московіи; 1674 г. (XXV ч., 50)—Шведскіе послы въ декабрѣ 1673 г. въ селѣ Никольскомъ: 1676 г. (XXVII ч., 14, 49)—въѣздъ Кленка въ Москву; смерть царя Алексѣя; 1677 г. (XXVIII ч., 90, 246)—неудачи посольствъ коалиціонныхъ державъ; пораженіе Турокъ у Чигирина; 1680 г. (XXXI, 177)—бракъ Ѳеодора Алексѣевича; 1682 г. (XXXIII ч.,

[7]) «Essai d'une bibliographie neêrlando-russe», Amsterdam, Frederik Muller, 1859, p. 36, № 241.

252—31 — безпорядки въ Москвѣ; списокъ убитыхъ: 1683 (XXXIV ч., 43) — Московскій посолъ въ Нидерландахъ; 1684 (XXXV ч., 292, 295)—проектъ Московско-Венеціанскаго договора: рѣчь цесарскаго посла передъ царемъ въ Москвѣ: 1685 (XXXVI ч., 210)—пожаръ въ Москвѣ: 1682 (XXXVIII ч., p. 52)—Голицынъ на границѣ Крыма: 1689 (XXXIX ч., 252)—походъ на Крымъ: открытіе Петромъ заговора: 1690 (XL ч., стр. 310)—рожденіе сына Петра Великаго. Въ большинствѣ извѣстій этого сборника слѣдуетъ предполагать пересказъ оффиціальныхъ документовъ. Въ подтвержденіе этого предположенія мы можемъ привести здѣсь двѣ выдержки изъ письма К. Кленка въ сравненіи съ сообщеніями въ сборникѣ Айтземы-Сильвія (см. ниже) и «Голландскомъ Меркуріи».

Изъ письма Кленка:

Op den 5/15 deeses hebbe Haare Hog. Mog. uyt Nicolaenske Selo anderhalve mijle van Mosco mijn wedervaeren op de reyse van Volchda en arivement aldaer onderdaenich berich.; dienselvden dach hadde zijn Z. M. de goetheyt om met een Tolk 25 sleden te senden; waermede mijn Edellieden en Officieren des anderen daechs nae Mosco soude gevoert worden, om etc...

Айтзема-Сильвіусъ (подъ 1676 г., p. 313):

De Heere van Klenk, haer Ho: Mo: Gesant na Moscovien, tot Nicolaenskoy Selo, anderhalf mijl van der Muscou aengekomen zijnde, soo sont den Czaar den 15 deser een Tolk met 25 Sleden derwaarts, om de Edellieden en Bevelhebbers van sijn Excellentie na de Muscon te geleyden...

«Holl. Merc.», XXVII, 13:

De heer van Klenck, haer Ho: Mo: Gesant na Moscovien, tot, Nicolaenskoy Selo, anderhalf mijl van der Muscou aengekomen sijnde, zoo sont den Czaar den 15 dezer een Tolck met 25 Sleden derwaerts, om de Edellieden en Bevelhebbers van sijn Excellentie na de Muscou te geleyden...

Изъ реляціи 1676, представляющей перепечатаніе въ 3-емъ лицѣ письма Кленка (см. ниже, отдѣлъ IV):

...doe vraeghde sy naer de Copie van de Propositie, die den Heer Ambassadeur aen zijn Z. M. soude doen? ende kregen daer op tot antwoort, dat het selve geen gebruyk was, maer dat den Heer Ambassadeur zijn Harangue aen s. Z. M. gedaen soude hebben, dat hy de selve alsdan schriftelijck aen den Heer Rijcks-Cancelier soude overhandigen...

Ib., p. 314:

...toen vraagden zy na 't afschrift van 't voorstel, 't geen den Gesant aan de Czaar soude doen: maer den Gesant antwoorde, dat het selve geen gebruyk was, maar dat hy de selve, als hy die aan den Czaar gedaan had, schriftelijck aan den Rijnkscancelier sou overgeven...

Ib., p. 14:

...toen vraegden zy na 't afschrift van 't voorstel, 't geen den Gesant aen den Czaar soude doen: maer den Gesant antwoorde, dat het selve geen gebruik was, maer dat hy de selve, als hy die aen den Czaar gedaen had, schriftelijck aen den Rijkscancelier sou overgeven...

Какъ видно изъ этого сопоставленія, Айтзема и «Голландскій Меркурій» совпадаютъ дословно, а съ письмами посла у того и другого одно общее содержаніе, доказывающее, что у авторовъ обоихъ сборниковъ была возможность черпать изъ оффиціальныхъ матеріаловъ.

Къ шестидесятымъ годамъ относятся: «Complimenten, Audientien ende Afscheyts-Brieven van Groot-Furst van Moscovien etc» (Дельфтъ, 1663: на Нѣм. яз. s. l. 1662): перепечатка Данкаарта, о которой ниже: оригинальное, хотя очень краткое—около 25 страницъ—описаніе Россіи въ «Het ellendigh Leven der Turcken, Moscoviters et Chinesen, aan de Christenheyt vertoont» (Гаага, 1664 и 1670). Бунта Стеньки Разина касаются «Extract uyt een Brief geschreven op sijn D. Cz. Majesteyts Schip, genaamt den Adelaer» (s. l., 1669), помѣщенный и въ приложеніи къ книгѣ Стрейса, и «Kort waerachtigh Verhael van de bloedige Rebellye... aengerecht door... Stenko Razin etc» (Гарлемъ, 1671; есть и въ «Hollantsche Mercurius», 1671).

Съ конца 60-хъ годовъ издавался сборникъ Айтземы-Сильвія «Saken van Staet en Oorlogh», начатый Леейве Айтземою, министромъ Ганзейскихъ городовъ въ Англіи и Голландіи, и законченный Л. Сильвіемъ. У Мёллера (l. c., p. 7 — 8) приведенъ перечень указаній на Россію и Польшу, имѣющихся въ этой книгѣ за 1621—1665 годы. Въ видѣ дополненія, укажемъ здѣсь на то, что содержится въ изданныхъ въ 1685 году «Historien onses tyds, behelzende Saken van Staet en Oorlogh, voorgevallen in en omtrent de Vereenigde Nederlanden, en door geheel Europa, mitsgaders in meest alle de andere Deelen des Werelds, beginnende met het Jaar 1669, daar het de Heer Leeuwe van Aitzema heeft gelaten, en eyndigende na het Jaar 1679 met het sluyten der Nimeeghsche en algemeene Vrede. Door den Heer L. Sylvius. T'Amsterdam. By Jan ten Hoorn en Jan Bouman, Boekverkooper in Compagnie. 1685». Здѣсь мы находимъ слѣдующія свѣдѣнія: I, 1669 г., стр. 14, 15, 19, 22, 23 — о Русско-Польскихъ отношеніяхъ, стр. 63 — о сильномъ пожарѣ въ Архангельскѣ; 1670 г., стр. 82—о смерти Алексѣя Алексѣевича: стр. 82, 117 — о Стенькѣ Разинѣ; стр. 113—неудача посольства Гейнзія: стр. 121-2—Московско-Татарскій договоръ: 1671 г., стр. 132—о возвращеніи Московскаго посланника: стр. 155-158—о Стенькѣ Разинѣ (съ гораздо большими подробностями, чѣмъ въ печатаемой ниже книгѣ Койэта,

и съ приговоромъ по дѣлу Разина, переведеннымъ съ Русскаго). 1672, стр. 185, 186, 420—о Польско-Русскихъ отношеніяхъ; стр. 221-227—два письма изъ Москвы, которыя (см. прим. ниже) изданы и отдѣльно. стр. 481 - о прибытіи судовъ изъ Россіи; 1673, стр. 551 — отвѣтъ царя Туркамъ; стр. 596, 606, 671, 686—о Московскомъ послѣ въ Гаагѣ, Вѣнѣ и Римѣ: стр. 628—письмо Турецкаго султана къ царю и отвѣтъ Польши Московскому послу: II. 1674, стр. 152 — рѣшеніе о посылкѣ посольства въ Москву: стр. 157—помощь Москвы Полякамъ противъ Турціи: 1675, стр. 176—письмо Дорошенка: стр. 203—переговоры съ Польшею о мирѣ; стр. 262 - отправленіе Кленка и его подарки царю: 1676. стр. 313 314, 322, 334, 340, 348—рядъ извѣстій изъ Москвы. заимствованныхъ, по всей вѣроятности, изъ донесеній Кленка (въѣздъ посла въ Москву. смерть царя Алексѣя. Персидская торговля, пожары въ Москвѣ въ апрѣлѣ и въ моментъ выѣзда посла) и др.

Къ семидесятымъ годамъ относятся переводы двухъ писемъ изъ Москвы [8]), реляція о въѣздѣ посла Кленка въ Москву, книги Стрейса, Койэт(т)а и Герфера, а также рѣчь фанъ-Келлера. О реляціи, Стрейсѣ и Койэтѣ см. ниже въ отд. IV. Книга Герфера извѣстна въ Нѣм. переводѣ: «Denkwurdige Schiff-Reise nach dem Gross-Herzogthumb Mosscou oder Russland, welche im verwichnen 1677-sten Jahr ein Hamburger mit einem aus Amsterdam dahin destinirten Schiffe verrichtet. Anfangs in Niederlandischer Sprach beschrieben, nunmehr in unsere Teutsche Muttersprache übersetzt durch Leonh. Loschge» (Нюрнбергъ, 1678: другое изданіе въ томъ же году въ Гамбургѣ). На Голл. яз. эта книга, повидимому, не имѣется. Рѣчь резидента Іоана Виллема фанъ-Келлера появилась въ Амстердамѣ подъ загл.: «Oratie, gedaen den 23 January A° 1678, in Moscou, voor den Grootvorst Feuder Alexewitz» (1678).

Надъ всѣми Голландскими Russica послѣднихъ десятилѣтій XVII вѣка доминируетъ громадный трудъ Витсена «Noord- en Oost Tartarye» (1692 и др. изд.). Переводъ или даже описаніе этого труда представляли-бы значительный интересъ, однако, не столько для историка Россіи, сколько для оріента-

[8]) «Copie van Brieven uit Moskouw: 1) Des Kulmensischen Palatijns, geschreven den 13 April 1672; 2) Des Moscovischen Tzaar aen den Turkischen Keiser. Nevens de Vredens Artykelen, die tusschen de Kroon Polen en den Moskovischen Tzaar gesloten zijn, in't jaer 1672». См. выше.

листа или историка землевѣдѣнія [9]). Слѣдуетъ отмѣтить еще «De noordsche Weereld» S. de Vries'a (Амстердамъ, 1685), переводъ «Religie der Moscoviters» Wahrmundus'a [10]) (Thiel. 1698; на Нѣм. языкѣ, 1694 и 1698) и анонимное сочиненіе «Zeer gedenkwaardige en naauwkeurige historische Reisebeschrijvinge door Vrankrijk, Spangie, Italien, Duitsland, Engeland. Holland en Moscovien» (Лейденъ, 1700: передѣлка книги Клода Журдана, 1692—700), въ которомъ описаніе «Московіи» составлено, главнымъ образомъ, по книгѣ Койэта.

Наибольшее значеніе изъ Голландскихъ книгъ XVII вѣка о Россіи, на ряду съ книгою Койэта, имѣютъ сочиненія Данкаарта, Хутериса и Стрейса (Стрюйса). Съ послѣднею изъ нихъ есть возможность ознакомиться по Русскому переводу (хотя и не вполнѣ достаточному) [11]); поэтому мы остановимся

[9]) Въ Амстердамской городской библіотекѣ хранится неизданная еще переписка Ник. Витсена съ Х. Кюпером, первый изъ четырехъ картоновъ коей содержитъ разсужденія о Сибирскихъ древностяхъ. Описаніе перваго путешествія Витсена въ Россію, еще не издано (ср. А. М. Ловягинъ, «Николай Витсенъ изъ Амстердама у патріарха Никона», «Ист. Вѣст.», 1899, № 9).

[10]) Меллеръ, l. c. p. 44, № 300 называетъ сборникъ, въ которомъ, на ряду съ этимъ сочиненіемъ напечатаны еще: «Seer aenmerckelijcke land- en water-Reys onlanghs gedaen van 't gesantschap zijner tegenwoordigh regerende Czaarsche Majesteit uit Muscouw na China beschr. d. A. Brand. Seer bequam om gevoeghd te werden by de Religie der Muscoviters». Tyel 1699.—«Reisbeschrijvinge van Polen na Muscovien door N. Nieuwstad». Tyel 1699.

[11]) «Русскій Архивъ», переводъ П. О. Юрченко, 1880 (годъ XVIII, стр. 1—128. Переводъ этотъ сдѣланъ съ Французскаго, вслѣдствіе чего авторъ въ нѣкоторыхъ случаяхъ затрудняется опредѣлить смыслъ текста, весьма ясный въ Голландскомъ подлинникѣ, напр. «Р. Арх.» l. c., стр. 22, 29, 63, 66, 69, 71, 76 и т. д.). Для насъ представляетъ интересъ посвященіе сочиненія Николаю Витсену, бывшему судьѣ и совѣтнику Амстердамскому, и Кунраду фанъ-Кленку, владѣтелю Лойргейма и Орсена, судьѣ и совѣтнику Амстердамскому. Какъ видно изъ книги Койэта, Стрейсъ сопровождалъ К. Кленка въ 1675—76 гг. въ качествѣ простого пушкаря и конюха. Слѣдуетъ отмѣтить, что въ протоколахъ конференціи Кленка съ боярами сохранилось объ авторѣ «Drie... Reysen» упоминаніе, изъ котораго видно, что Стрейсъ имѣлъ извѣстныя претензіи къ Московскому правительству. Присутствіе Стрейса въ свитѣ объясняетъ, почему авторъ печатаемой ниже книги интересовался судьбою Разина и зналъ подробности о ней. Небезынтересно будетъ привести здѣсь разговоръ Кленка съ боярами въ одинъ изъ отвѣтовъ (въ Голл. кн. № 9, лл. 423—24): «Посолъ-же говорилъ: въ прошлыхъ-же годѣхъ, по указу блаженныя памяти великого государя, его царского величества, посланъ былъ въ Астарахань иноземецъ корабельщикъ і в воровство Стенки Разина ушелъ за море і чрезъ многи земли вышелъ въ Галанскую землю, а изъ Галанской земли къ Москве выѣхалъ с нимъ посломъ. А великого государя его царского величества жалованьемъ противъ своей братьи корабельщиковъ, которые в Астарахани были с нимъ вмѣстѣ, не пожалованъ. И ныне онъ посолъ вели-

здѣсь лишь на Данкаартѣ и Хутеринсѣ. О совпаденіяхъ между Стрейсомъ и Койэтомъ ср. ниже въ отдѣлѣ IV сего введенія.

Первымъ болѣе подробнымъ Голландскимъ сочиненіемъ о Россіи является книга Данкаарта, дающая и бытовые и историческіе очерки. Она вышла первымъ изданіемъ въ 1615 г. подъ заглавіемъ: «Beschrijvinge van Moscovien ofte Ruslandt, gestelt in twee deelen» (75 стр., 4°). Въ сборникѣ Писпена «Verscheyde Voyagien, ofte Reysen» (Дордрехтъ, 1652) сочиненіе Данкаарта, подъ заглавіемъ «Reyse, ofte Voyagie, gedaen door Moscovien ofte Ruslandt etc», занимаетъ 161. стр. въ 16°. Данкаартъ посвящаетъ свое сочиненіе Штатамъ Хельдерскимъ и Зетфенскимъ. Ему пришлось посѣтить, какъ онъ самъ говоритъ, Московію два раза: сначала сопровождая въ походъ Шведскаго полководца Як. Понт. де-ла-Гарди, потомъ какъ секретарю барона фанъ-Лейта (van Luyt). При описаніи онъ руководился не только собственными наблюденіями, но и разспросными свѣдѣніями: сначала все у него было изложено въ формѣ дневника (journaels gewijse), но, по указанію друзей, онъ расположилъ свои свѣдѣнія систематически. Кажется, онъ справлялся и въ Русскихъ источникахъ [12]). Онъ начинаетъ съ общаго описанія Московіи, говоритъ о границахъ ея и раздѣленіи на части (гл. I). Затѣмъ слѣдуютъ историческія свѣдѣнія. По мнѣнію автора, лишь въ 1471 г. Русскіе стали записывать извѣстія о современныхъ и прошлыхъ событіяхъ. Среди этихъ извѣстій онъ находитъ разсказъ о Новгородцѣ Gistomissel и о призваніи трехъ князей Aurick, Sinaus и Troiwor; призваніе было въ 951 г. по Р. Х. Послѣ Aurick'a правилъ Oleck, послѣ 36-ти лѣтъ правленія умершій отъ того, что у него въ ногѣ завелись черви (гл. II). Затѣмъ говорится

кому государю, его царскому величеству, бьетъ челомъ і милости проситъ на того корабельщика, чтобъ великій государь, его царское величество, пожаловалъ его, велѣлъ ему корабельщику на расплату долговъ его і для скудости выдать свое великого государя жалованье противъ его братіи, і подалъ ближнимъ бояромъ челобитную. И ближніе бояре, принявъ у посла челобитную, говорили, что о томъ донесутъ до великого государя до его царского величества».—Отвѣта на ходатайство въ Голл. книгѣ № 9 не оказывается.

[12]) p. 6 (1615 г.) или p. 7 (1651 г.): het zal... onaengenaem wezen te zien te kordhheydt, ende eenige disordre in mijn beschrijven.., maer 't selve is my onmogelijck geweest te doen, door dien men by de Russen selfs geene andere particulariteyten en vint ende dat zy in hare discriptien, gelijck in al haer wercken, geheel dissoluyt zijn.

«о жестокости княгини Ольги, и какъ она первая приняла Греческую вѣру» (гл. III), о войнѣ Святослава съ Греками и о раздорахъ сыновей его (гл. IV), о «распущенной и суевѣрной жизни Владиміра и какъ онъ со своими подданными принялъ Греческую вѣру» (гл. V), и «какъ послѣ смерти Владиміра былъ большой споръ изъ-за единодержавія» (гл. VI), «какъ потомъ Русскіе вели большія войны съ Татарами» (гл. VII), «какъ молодой Василій, послѣ смерти отца, боролся за власть со своимъ дядею Георгіемъ» (гл. VIII), «какъ этотъ Василій [т. е. тотъ, о которомъ шла рѣчь въ концѣ VIII главы: сынъ Ивана III Васильевича] впервые принялъ титулъ императора [Keyser]» (гл. IX), «о чрезмѣрной жестокости Ивана Васильевича» (гл. X) [13]), «какъ послѣ смерти Ивана Васильевича короткое время управлялъ его старшій сынъ Осодоръ» (гл. XI), «о жизни, управленіи и смерти Лжедимитрія» (гл. XII), «въ чемъ обвиняли Димитрія и какъ избрали другого императора» (гл. XIII), «о войнѣ Русскихъ съ Поляками» (гл. XIV), «какъ Поляки отступили отъ города, а затѣмъ приступили съ еще большими силами» (гл. XV), «какъ, послѣ занятія Поляками Москвы, съ этого времени Россія стала клониться къ упадку» (гл. XVI), «о крайней нуждѣ, испытанной Поляками прежде, чѣмъ они сдали городъ» (гл. XVII), «о большомъ ущербѣ, который нѣкоторые Поляки, во время осады, нанесли Россіи» (гл. XVIII), «какъ Русскіе снова избрали царя» (гл. XIX). Первыми распоряженіями Михаила Осодоровича заканчиваетъ Данкаартъ свой обзоръ и говоритъ при этомъ: «что изъ этого воспослѣдуетъ, этому насъ скоро научитъ время, мать правды». Вторая часть сочиненія—бытового характера. Здѣсь мы сначала читаемъ «о религіи Русскихъ» (гл. I), «какъ Русскіе полагаютъ, что ихъ земля благословенна, и что имя христіанъ приличествуетъ лишь имъ однимъ» (гл. II), «о митрополитѣ, архіепископахъ, епископахъ, игуменахъ и остальномъ духовенствѣ» (гл. III), «о жизни духовенства» (гл. IV), «объ одеждѣ духовныхъ лицъ» (гл. V), «о крещеніи Русскихъ» (гл. VI), «о

---

[13]) Эта глава кончается примѣчаніемъ: «Мы бы могли разсказать еще очень странныя вещи про этого свирѣпаго тирана, но мы отсылаемъ читателя къ особой объ этомъ книжечкѣ на Нѣмецкомъ языкѣ, которую думаемъ издать по Голландски» (... en Boexcken, dat wy van meeninghe zijn in de Nederlantsche tale uyt te geven ende voorwaer wel lesens weerdich is, p. 22, изд. 1615—p. 44, изд. Ниспена).

ихъ причащеніи» (гл. VII), «объ исповѣди» (гл. VIII), «о молитвахъ и кому они молятся» (гл. IX), «о Русскихъ постныхъ дняхъ» (гл. X), «о суевѣріи священниковъ и монаховъ» (гл. XI), «о празднованіи праздниковъ» (гл. XII). Послѣ этого обзора религіозныхъ особенностей Русскихъ слѣдуютъ главы «о манерѣ Русскихъ клясться и ругаться» (гл. XIII), «о ихъ свадьбахъ, и какъ они въ бракѣ живутъ» (гл. XIV), «о недостойномъ обхожденіи мужчинъ съ женщинами и о приниженности послѣднихъ» (гл. XV), «о большой ревности Русскихъ и о ихъ распущенности» (гл. XVI), «о пьянствѣ Русскихъ и ихъ кабакахъ» (гл. XVII), «о нечестивой жизни Русскихъ и о сношеніяхъ ихъ съ животными и т. п.» (гл. XVIII), «какъ всякія преступленія, кромѣ воровства, остаются у нихъ безнаказанными» (гл. XIX), «о правежѣ Русскихъ» (гл. XX), «о большой опытности Русскихъ въ излѣченіи Французской болѣзни» (гл. XXI), «о ихъ колдовствѣ» (гл. XXII), «о холопахъ» (гл. XXIII), «о постройкахъ Русскихъ, ихъ домахъ, жилищахъ, разнообразныхъ монастыряхъ и церквахъ» (гл. XXIV), «о чрезвычайныхъ зимнихъ холодахъ и о лѣтней жарѣ и происходящихъ отъ нея грозахъ» (гл. XXV), «о плодородіи земли» (гл. XXVI), «о прекрасныхъ рѣкахъ и рыбахъ, которыми Богъ снабдилъ эту страну» (гл. XXVII), «о снѣгѣ» (гл. XXVIII), «о лошадяхъ, и какъ Русскіе ими пользуются» (гл. XXIX), «объ оружіи Русскихъ и какъ они его употребляютъ» (гл. XXX), «о порядкѣ ихъ въ войнѣ» (гл. XXXI), «какимъ образомъ Русскіе выступаютъ въ походъ» (гл. XXXII), «какъ Русскіе, находясь осажденными въ какомъ-либо городѣ, не легко сдаютъ его, но защищаютъ до послѣдней крайности» (гл. XXXIII), «какъ Русскіе ведутъ себя въ полѣ» (гл. XXXIV). Общая характеристика Русскихъ у Данкаарта отличается мрачными красками: онъ ихъ рисуетъ полуживотными и предполагаетъ, что Россія, вѣроятно, скоро перейдетъ «in potestatem alterius imperii» (p. 58 — у Nispen'a p. 123). Къ изданію Ниспена приложена иллюстрація, изображающая смерть Лжедимитрія; въ изданіи 1615 г. таковой не имѣется, но зато очень много иллюстрацій въ перепечаткѣ (съ небольшими стилистическими измѣненіями), появившейся въ Амстердамѣ у Х. І. Саахмана, безъ имени автора и безъ обозначенія года. Между заглавіями изданій анонимнаго и означеннаго именемъ автора слѣдующая разница:

Beschrijvinge van Moscovien ofte Ruslant: gestelt in twee deelen. Waer van het eerste tracteert van den stant des Rijcks ende op wat tyt de selve eerst bekent is geweest: met een cort verhael van 't gene daer te lande sedert tot noch toe mee ghepasseert is, het tweede van der Moscoviten of Russen Religie, Ceremonien, Wetten, Policijen, ende Crijcks-handel. Beschreven door I. Danckaert. Tot Amsterdam. By Broer Iansz. woonende buyten S. Anthonis Poort. Anno 1615.

Beschrijvinghe van Moscovien ofte Ruslandt, verhalende den eersten standt des Rijcks, en hare Oorloghen, Rechten en Godts-dienſten, als mede de manieren van haer Leven, en gewoonte der Geestelijcke en Werelt lijcke Persoonen. Mitsgaders Een Wegh-wijser, om te Reysen door Moscovien en de aenhoorige Landen, Steden en Revieren na Groot Tartaryen. t'Amsterdam. Gedruckt by Gillis Joosten Saeghman, in de Nieuwestraet. Ordinaris Drucker van de Journalen der Zee en Landt-Reysen.

Во второмъ изъ приведенныхъ заглавій годъ выхода книги въ свѣтъ не отмѣченъ. По мнѣнію Б. А. Тиле («Nederlandsche Bibliographie van Land- en Volkenkunde», Амстердамъ, 1884, стр. 70, № 293), изданіе Саахмана вышло около 1660 года. Въ исторической своей части оно было вскорѣ переиздано (ср. «Essai d'une bibliographie neêrlando-russe» Фредерика Мёллера, 1859, p. 5, и P. A. Tiele, «Mémoire bibliographique sur les journaux des navigateurs Néerlandais», 1867, p. 282, 283). Иллюстраціи, имѣющіяся въ анонимномъ изданіи, слѣдующія: 1) къ разсказу объ Ольгѣ, 2) къ жизни Владиміра, 3) принятіе титула царя Василіемъ II, 4) смерть Димитрія. 5) войны Русскихъ съ Поляками, 6) взятіе Кремля, 7) пытка богатаго крестьянина, 8) волшебство у Русскихъ, 9) видъ Русскихъ церквей и домовъ, 10) оружіе Русскихъ, 11) боевой строй Русскихъ, 12) Русское войско въ походѣ.

Книга Хутееріса носитъ слѣдующее заглавіе: «Journael der Legatie ghedaen inde Jaren 1615 ende 1616 by... Reynhout van Brederode, Ridder, Heere van Veenhuysen... Vry-Heere tot Wesenberghen, President in den Hooghen Rade van Hollandt, Zeelandt ende Vries-landt, Dirk Bas, der Rechten Doctor ende Burghemeester der Stede van Amsterdam... Ridder; ende Albrecht Ioachimi, Ridder, Heere tot Oostende... Ghedeputeerde 's Landts van Zeelandt, ter Vergaderinge van de Hooch-ghemelte Heeren Staten Generael der Vereenichde

Nederlanden: Te samen by de Hoochghemelte Heeren Staten Generael voornoemt, afghesonden aende Grootmachtichste Coninghen van Sweden ende Denemercken, mitsgaders aen den Groot-Vorst van Moscovien, Keyser van Ruschlandt, ende namentlick op den Vreden-handel tusschen den Hoochghemelten Coninck van Sweden ten eenre, ende den Groot-Vorst van Moscovien ter anderer sijde. Inhoudende cort ende waerachtich verhael van de seer seltsame ende wonderbaerlicke ghesteltenisse des landts van Ruschlandt, ende de seer moeyelicke ende beswaerlicke Reyse aldaer gevallen. Verciert met vele verscheyde Copere Figueren, aldaer naer 't leven afgheconterfeyt. Door Anthonis Goeteeris, eerste Deurwaerder ordinairis van den Hooghen Rade in Hollandt voornoemt: der voorsz. Heeren Ghesanten Penninghmeester, ende Dispencier in de selve Reyse» (In 's Graven-Hage, 1619). Это небольшая книга, широкаго и узкаго формата, со всего 22-мя строками на каждой страницѣ; въ ней 157 страницъ. Въ предисловіи Хутеерисъ говоритъ о видѣнныхъ имъ ужасахъ, о томъ, какъ въ Россіи отъ голода поѣдали трупы людей, какъ отъ холода тамъ даже внутренность снаружи-поджаренныхъ рыбъ оказывалась обледенѣлой—чтобы дать понятіе читателю о своеобразномъ интересѣ своей книги. На скорую руку, сообщаетъ онъ, имъ сдѣланы eenighe afteyckeninghen—рисунки городовъ, деревень и монастырей. Эти рисунки весьма интересны и цѣнны. Мы перечисляемъ здѣсь тѣ, которые относятся къ Россіи: 1) Видъ города Ревеля (Revel, fol. 8), 2) Colko, имѣніе Делагарди (fol. 11), 3) Нѣмецкая Нарва [рисунокъ на двухъ страницахъ], 4) Ивангородъ (fol. 17), 5) Ивангородъ; видъ сверху (fol. 19), 6) Водопадъ на Наровѣ (fol. 21), 7) Мостъ изъ круглыхъ стволовъ черезъ болото (рисун. на 2 стр.), 8) Boyaerden Hofstede (fol. 32), 9) полуразрушенный 't Clooster Sr. Nicolai Vaysitsquy близъ Новгорода (fol. 34), 10) Russe Stoof, van buyten; Russe Stoof, van binnen (fol. 40), Деревня Posseleauwo (fol. 55), 12) Milagona (fol. 59), 13) Село Romanouw (fol. 61), 14) Gleboa (на 2 стран.), 15) Diderina oft Handelplaets (2 стр.), 16) замокъ Tolsburch (fol. 103). Главное значеніе книги въ этихъ иллюстраціяхъ. Сочиненіе Хутееріса—простой дневникъ, безъ особыхъ отступленій (единственное исключеніе—случайный экскурсъ о свирѣпости Ивана IV Васильевича, fol. 98—100). Бѣдность въ Новгородѣ и Старой Руссѣ, голодъ, случаи людоѣдства — вотъ

почти все, что мы узнаемъ изъ этой книги, помимо подробнаго описанія внѣшней стороны посольства [14]).

III.

Донесенія Куираада фанъ-Кленка.—Резолюціи Генеральныхъ Штатовъ и Штатовъ Голландіи и Западной Фрисландіи.—Отвѣтныя грамоты, привезенныя Куираадомъ фанъ-Кленкомъ.

Конраадъ фанъ-Кленкъ, подобно всѣмъ Голландскимъ посламъ, долженъ былъ, по возвращеніи, представить Генеральнымъ Штатамъ отчетъ о своей поѣздкѣ [1]). Этотъ отчетъ въ настоящее время хранится въ Гаагскомъ государственномъ архивѣ и имѣетъ слѣдующее заглавіе: «Verbael gehouden by Coenraedt van Klenk, Out Schepen en Raet der Stadt Amsterdam, gaende in Extraordinaire Ambassade weegens de Hooch moogende Heeren Staeten Generael der vereenichde Neederlanden aen den Doorluchtichsten Grootmachtichsten Grooten Heer Zaer ende Groot Vorst Alexei Michailovits, door Goodes genaede van geheel groot, kleen en wit Ruslandt selfserhouder, en veeler andere Oostelijcke Westlycke ende Noordelycke Heerschappijen ende landen Vaederlijcke ende Groot Vaederlijcke Erve, een Heer ende Heerscher, raeckende het gepasseerde ende verhandelde, geduerende deese Ambassade in de Jaeren 1675 ende 1676». Этотъ Verbaal (т. е. статейный списокъ) переписанъ, большею

[14]) Изъ Хутееріса извлеченія въ переводѣ напечатаны Фр. Аделунгомъ и, по этимъ извлеченіямъ, имъ пользовался И. П. Лыжинъ, въ соч. «Столбовскій договоръ и переговоры ему предшествовавшіе» (Спб., 1857). Документы описываемаго здѣсь посольства Бредероде, Баса и Іоахими, изданы подъ наблюденіемъ А. Х. Бека въ т. XXIV «Сборн. Истор. Общ.» (Спб. 1878), съ предисловіемъ А. А. Половцова. Ср. H. Beijermann, «Bijzonderheden rakende een gezantschap, door onze republiek in 1615 naar het Noorden afgevaardigd ter bemiddeling van den vrede tusschen Zweden en Rusland» (Амстердамъ, 1845). О Хутеерисѣ ср. Схельтема, «Rus. en Ned.», т. I, стр. 94. Онъ справедливо отмѣчаетъ его eenvoudige wijze. Г. В. Форстенъ, «Балтійскій вопросъ» (1894), въ гл. II, говоря о Столбовскомъ мирѣ, не упоминаетъ ни книги Хутееріса ни актовъ, помѣщенныхъ въ т. XXIV «Сборн. Ист. Общ.». Въ новомъ каталогѣ «Russica» Фредерика Меллера (Амстердамъ, 1894, стр. 103) т. XXIV «Сборн. Имп. Ист. Общ.» ошибочно названъ переводомъ книги Хутееріса.

[1]) Относительно общаго характера, равно какъ и классификаціи Голландскихъ архивныхъ документовъ ср. В. А. Кордтъ, «Отчетъ о занятіяхъ въ Голландскихъ Архивахъ лѣтомъ 1893 г., представленный въ Императорскую Академію Наукъ» («Изв. Имп. Ак. Н.», 1895, іюнь, т. III, № 1).

частью, крупнымъ полуготическимъ почеркомъ, а мѣстами, особенно въ собственныхъ именахъ, латинскимъ курсивомъ. На страницѣ 164-ой мы находимъ здѣсь собственноручную подпись Кленка:

Tegenwoordich, Hoogh Mogende Heeren, ben het selve (т. е. отчетъ, ранѣе представленный устно) omstandiger doende by geschrift, biddende uwe Ho: Mo: gelieven haer wel te laeten gevallen mijne aengewende devoiren in 't uytvoeren van den last, de welke uwe Ho: Mo: my by der selver instructie hebben believen toe te vertrouwen, verblyvende altoos, Hoogh Mogende Heeren, uwer Ho: Mo: Onderdaenige en getrouwe Dienaar Coenraat van Klenck. In 's Gravenhage deesen 22 januarij des Jaers 1677.

На первой страницѣ Verbaal'a сдѣланы помѣтки: 1) *карандашомъ*: Rapport gedaen 28 oct. 1678, 2) *перомъ*: Exhibitum 22 jan. 1677. Объ помѣтки вполнѣ соотвѣтствуютъ тому, что мы читаемъ въ текстѣ Verbaal'a: дѣйствительно, 28-го октября н. ст. 1676 г. Кленкъ представилъ Штатамъ устный отчетъ о ходѣ посольства, а 22-го января 1677 г., какъ видно изъ вышеприведенной его подписи, предоставилъ въ распоряженіе Штатовъ отчетъ письменный, т. е. самый Verbaal.

На оригиналѣ Verbaal'a имѣется еще помѣтка карандашомъ, указывающая на копію, снятую съ «донесенія» Кленка въ ноябрѣ 1842 г. Здѣсь мы читаемъ: «Kopy hiervan onder № 6 in November 1842 aan den Baron de Maltitz, Russisch Minister 's Hage, ten behoeve van het Keizerlijcke Russisch Gouvernement, in gevolge authorizatie». Упоминаемый здѣсь Русскій министръ въ Гаагѣ—баронъ Фридрихъ-Францъ фонъ-Мальтицъ (1794—1857). Копія, пересланная ему «для надобностей Русскаго правительства», сохранилась въ С.-Петербургѣ и находится въ настоящее время во владѣніи Императорскаго Русскаго Историческаго Общества. Въ этой копіи, представляющей всего 642 страницы небольшого in-folio, въ концѣ, совершенно согласно съ тѣмъ, о чемъ можно судить по подлиннику, помѣчено: «Afgeschreven naar het origineel, groot 527 bladzijden in-folio, hoornen band; thans (1842) berustende in het Rijksarchief te 's Gravenhage, en aldaar onder de ingebonden Verbalen van buitenlandsche Legatien № 254» [2]).

[2]) Исторія появленія въ Россіи этой и другихъ копій съ донесеній Голландскихъ пословъ и резидентовъ, представляется небезынтересною. Кажется,

Собственно Verbaal (по старой ортографіи Verbael) представляетъ собою отчетъ или письменный докладъ, который посланникъ обязанъ былъ представить пославшимъ его, черезъ нѣкоторое время по своемъ прибытіи, согласно резолюціи Штатовъ отъ 1-го іюля 1671 г. По содержанію своему, Verbaal представляетъ подробный дневникъ посольства съ 15-го іюля 1675 г. по 28-е октября 1676 г. Приложенія къ этому дневнику занимаютъ въ $1^1/_2$ раза больше мѣста, чѣмъ самый дневникъ. Къ приложеніямъ принадлежатъ: инструкція Штатовъ Кленку: грамоты Штатовъ и Вильгельма Оранскаго, передававшіяся на Москвѣ черезъ Кленка; письма Кленка: къ Штатамъ, къ гриффиру (т. е. начальнику гриффи [хриффи] или государственнаго архива, получавшему всѣ секретныя донесенія) Фаахелю, къ совѣтскому пенсіонарію Фаахелю, къ резиденту Ромпфу въ Стокгольмѣ: разныя записки, подававшіяся посломъ отъ себя лично на Мо-

---

первый открылъ богатые эти источники для исторіи Россіи А. И. Тургеневъ (ср. «Сочиненія» К. Н. Батюшкова, 1887, прим. въ т. I, стр. 368: «Во время своего путешествія по Голландіи Тургеневъ занимался въ Гаагскомъ архивѣ обозрѣніемъ историческихъ актовъ, относящихся до Россіи, и въ 1840 сообщилъ кн. А. И. Голицыну реестръ найденнымъ имъ документамъ для представленія государю [Р. Стар. 1882, т. XXXIV, стр. 447]. Часть этихъ документовъ, обработанныхъ А. Х. Бекомъ, напечатана въ XXIV т. С. Р. И. О.»). Въ 1845 г. королева Нидерландская Анна Павловна прислала въ подарокъ императору Николаю I копіи съ оригинальныхъ донесеній (Verbaal'и съ прилож.) Голландскихъ резидентовъ 1615—1780 годовъ, которыя хранятся въ государственномъ архивѣ въ Гаагѣ. Копіи эти были пересланы изъ посольства въ Гаагѣ въ архивъ министерства иностранныхъ дѣлъ, гдѣ первый имѣлъ возможность съ ними ознакомиться А. А. Куникъ. По желанію императора Николая I, они были переданы графу Д. Н. Блудову, для изданія, а сей послѣдній предоставилъ ихъ А. Н. Попову. Однако, документы эти оставались безъ всякаго движенія до 1860 г., когда они, съ Высочайшаго соизволенія, были отданы въ библіотеку Академіи Наукъ. Здѣсь бумаги эти привелъ въ порядокъ академикъ А. А. Куникъ, отдавшій ихъ сброшюровать и составившій имъ реестръ. Въ концѣ 60-хъ годовъ М. М. Стасюлевичъ взялся было издать Голландскія донесенія въ журналѣ «Вѣстникъ Европы», но, успѣвъ помѣстить здѣсь лишь очень немногое, прекратилъ это предпріятіе въ самомъ началѣ, напечатавъ, однако, письма Голландскаго купца Исаака Массы 1614 г.; донесенія Бредероде, Баса и Іоахими 1615—16 гг. и письма Исаака Массы къ Ген. Штатамъ 1618—1618 гг. («Вѣстн. Евр.». 1868, № 1, 4, 8). Около того же времени, по просьбѣ секретаря Императорскаго Русскаго Ист. Общества, непремѣнный секретарь Академіи Наукъ передалъ часть документовъ—именно изъ тѣхъ, которые относились къ XVII в., въ означенное Общество, которое и издало, подъ наблюденіемъ члена Общества А. Х. Бека, въ XXIV томѣ своего «Сборника», грамоты и документы посольства Бредероде, Баса и Іоахими. Съ 1878 г. имѣющимися въ С.-Петербургѣ копіями Verbaal'ей, за цѣлые 20 лѣтъ, почти никто не пользовался.

скѣ, и Русскія грамоты, переданныя Кленку, въ Голландскомъ переводѣ. Письма Кленка на имя принца Оранскаго не приложены къ Verbaal'y. Приложенія всѣ снабжены №№. Ниже они перечислены, съ указаніемъ страницъ (p.) подлиннаго Verbaal'a. Почти всѣ эти документы сохранились и въ подлинникахъ.

№ 1. Instructie van de... Staeten Generael... voor den... Heer Coenraet Jurieanson van Klenk etc. (p. 165) съ приложеніемъ выдержекъ изъ резолюцій Штатовъ: отъ 1-го іюля 1671 г. (p. 185: о необходимости представить немедленно по пріѣздѣ устный, а немного позже и письменный отчетъ), отъ 10-го августа 1651 г. и 29-го апрѣля 1675 г. (p. 190 и p. 191: о недозволительности для пословъ брать подарки).

№ 2. Грамота Штатовъ на имя царя Алексѣя Михайловича (p. 195). Подлинникъ, какъ видно изъ ординарныхъ резолюцій Генеральныхъ Штатовъ, былъ украшенъ рисунками Маргариты Гейссенъ, «дочери одного изъ старшихъ клерковъ при конторѣ грифира ихъ высокомощности» [3]). Текстъ этой грамоты напечатанъ у Койэта на стр. ||(88)—||(90). Черновикъ ея имѣется въ Гаагскомъ архивѣ въ связкѣ «Ambassadeur C. Klenck etc.»: онъ помѣченъ апрѣлемъ 1675 г.

№ 3. Грамота Вильгельма Оранскаго на имя царя (p. 199). Черновикъ съ значительнымъ числомъ поправокъ—въ томъ же архивѣ; помѣченъ іюнемъ 1675 г.

№ 4. Письмо Штатовъ къ воеводѣ Архангельскому (p. 202).

№ 5. Актъ Генеральныхъ Штатовъ отъ 18-го апрѣля 1675 г. въ обезпеченіе мелкихъ расходовъ, ущербовъ и проч., сопряженныхъ для Кленка съ посольствомъ, и съ объявленіемъ о защитѣ его отъ всякихъ «arresten, detentien, saissementen, ghevanckenissen ofte andere perijculen». Подписанъ H. Faegel'омъ (p. 205).

---

[3]) Ср. объ этихъ рисункахъ у Койэта стр. ||(5). О рисункахъ Маргариты Гейссенъ (Huyssen) см. «Register van haer Ho: Mo: Resolutien», 1675, II, p. 87 (19 julij). — Штаты за рисунки на письмѣ Рейзера и на двухъ кредентіалахъ Кленка назначили 108 гульденовъ, но потомъ прибавили еще 150 гульденовъ («Register» etc., p. 118, 23 julij). За разрисовку двухъ рекредентіаловъ Нѣмчинову (отъ Штатовъ и отъ принца) той же Маргаритѣ Гейссенъ дано было 72 гульдена (O. R., 1676, II, p. 10, 8 julij). Маргарита Гейссенъ, какъ художница, совершенно неизвѣстна.

№ 6. Другой актъ Штатовъ Голландіи и Зап. Фрисландіи отъ 24-го іюня 1675 г., подобнаго же содержанія. Подписанъ Simon'омъ van Beaumont (p. 207).

№ 7. Письмо Кленка къ Штатамъ отъ 31-го іюля 1675 съ борта «Star» (p. 208). Какъ видно изъ помѣтки на подлинникѣ, получено Штатами 2-го августа.

№ 8. Роспись «корма» и питья, данная Кленку въ Архангельскѣ (p. 209). Напечатана у Койэта съ измѣненіями на стр. || (16)— || (19).

№ 9. Переводъ записки полковника З. С. Ржевскаго (Rsefskof), по дѣлу капитана Рутеринга (p. 213).

№ 10. Письмо къ Штатамъ отъ $^{8}/_{18}$ сентября 1675 г. изъ Архангельска (p. 215). Имѣется, вмѣстѣ съ № 9, въ двухъ экземплярахъ въ Гаагскомъ архивѣ. Получено 5-го ноября 1675 г.

№ 11. Письмо къ Штатамъ отъ $^{11}/_{21}$ сентября 1675 изъ Архангельска (p. 228). Есть въ подлинникѣ; получено 19-го октября 1675 г.

№ 12. Письмо къ совѣтскому пенсіонарію Фаахелю отъ $^{8}/_{18}$ сентября 1675 г. изъ Архангельска (p. 229). Копія его имѣется, съ собственноручной notificatie Кленка, въ Амстердамскомъ архивѣ. Въ Гаагѣ копіи въ связкѣ не имѣется.

№ 13. Письмо къ Штатамъ отъ $^{11}/_{21}$ ноября изъ Устюга (p. 230). Получено 29-го января.

№ 14. Тоже отъ $^{2}/_{12}$ декабря 1675 отъ Вологды (p. 235). Получено 29-го января.

№ 15. Тоже отъ $^{5}/_{15}$ января 1676 г. изъ села Никольскаго (p. 239). Получено 22-го февраля.

№ A. Письмо къ резиденту Ромифу отъ $^{10}/_{20}$ января изъ села Никольскаго (p. 213). Часть этого письма была шифрована, но въ копіяхъ, приложенныхъ къ Verbaal'y, уже всѣ шифрованныя мѣста переданы въ транскрипціи.

№ 16. Письмо къ Штатамъ отъ $^{12}/_{22}$ января 1676 г. изъ Москвы (p. 245). Получено 14-го марта.

№ 17. Списокъ подарковъ отъ Штатовъ, принца Оранскаго и Кленка (p. 256). Напечатано у Койэта на стр. || (77)— || (79).

№ 18. Записка Кленка къ Матвѣеву о порядкѣ здравицъ (p. 259).

№ 19. Первая рѣчь (пропозиція) Кленка (p. 262); помѣщена у Койэта на стр. || (84)— || (88).

№ 20. Письма къ Штатамъ отъ $^{19}/_{29}$ января 1676 г. (p. 272). Получено 23-го марта.

№ 21. Письмо къ совѣтскому пенсіонарію Фаахелю отъ $^{19}/_{29}$ января 1676 г. изъ Москвы (p. 289).

№ 22. Письмо къ гриффиру Фаахелю отъ $^{19}/_{29}$ января 1676 г. (p. 291). Было частью шифровано. Получено 21-го марта («Secr. Resol.», 1676, p. 132).

№ B. Письмо къ резиденту Ромпфу отъ $^{21}/_{31}$ января 1676 г. (p. 292).

№ 22 (*вторично*). Рѣчь посла въ день второй аудіенціи (p. 295). Напечатана у Койэта на стр. || (86 bis)— || (89 bis).

№ 23. Рѣчь во время первой конференціи (p. 303).

№ 24. Письмо къ Штатамъ отъ $\frac{\text{26 января}}{\text{5 февраля}}$ 1676 г. (p. 308). Получено Штатами 30-го марта.

№ 25. Письмо къ гриффиру Фаахелю отъ $\frac{\text{26 января}}{\text{5 февраля}}$ 1676 года (p. 318). Оно было отчасти шифровано. Получено 21-го марта («Secr. Resol.», 1676, 132).

№ 26. Письмо къ Штатамъ отъ $^{2}/_{12}$ февраля 1676 г. (p. 320). Получено 23-го марта, одновременно съ № 20, послѣ чего немедленно же для обсужденія вопроса объ отдачѣ кареты и о траурѣ, надѣтомъ посломъ, копія съ этого письма послана къ van Heuckelom и др. членамъ коммиссіи по внѣшнимъ дѣламъ («Ord. Resol.», 1676, I, fol. 232b—233).

№ 27. Письмо къ Штатамъ отъ $^{9}/_{19}$ февраля 1676 г. (p. 326). Получено Штатами 30-го марта.

№ 28. Письмо къ совѣтскому пенсіонарію Фаахелю отъ $^{9}/_{19}$ февраля 1676 г. (p. 327).

№ 29. Переводъ съ отвѣта на предложенія, сдѣланныя на первой конференціи (p. 331). Подлинникъ см. ниже, въ концѣ настоящаго отдѣла.

№ 30. Статьи жалобъ (Gravamina) Русскихъ противъ Шведовъ, для включенія въ инструкцію коммиссаровъ, посылаемыхъ къ Шведской границѣ (p. 353).

№ 31. Письмо къ Штатамъ отъ $^{16}/_{26}$ февраля 1676 г. (p. 356). Получено Штатами 31-го марта.

№ 32. Письмо къ гриффиру Фаахелю отъ $^{16}/_{26}$ февраля 1676 г. (p. 357). Было шифровано. Получено 30-го марта.

№ 33. Записка Кленка къ царю о Персидской торговлѣ (p. 358). Ср. о ней отдѣлъ VI введенія.

№ 34. Вторая пояснительная записка о томъ же (p. 365).

№ 34 (*вторично*). Записка на имя царя о посылкѣ войскъ къ Шведской границѣ (p. 370).

№ 35. Письмо къ Штатамъ отъ $^{1}/_{11}$ марта 1676 г. (p. 373). Получено Штатами 24-го апрѣля.

№ 36. Вторая записка о посылкѣ войскъ къ Шведской границѣ (p. 376).

№ 37. Письмо къ резиденту Ромпфу $^{7}/_{17}$ марта 1676 г. (p. 378).

№ 38. Письмо къ Штатамъ отъ $^{8}/_{18}$ марта 1676 г. (p. 380). Получено Штатами 24-го апрѣля.

№ 39. Письмо къ совѣтскому пенсіонарію Фаахелю отъ $^{8}/_{18}$ марта 1676 г. (p. 383).

№ 40. Переводъ второго Русскаго отвѣта на записки и предложенія Кленка (p. 384). Подлинникъ см. ниже.

№ 41. Записка на имя царя, переданная приставамъ $^{8}/_{18}$ марта (p. 397).

№ 42. Письмо Штатовъ на имя Кленка по дѣлу Рутеринга и изъ-за жалобъ купцовъ, отъ 28-го января 1676 г. (p. 403).

№ 43. Записка Голландскихъ купцовъ о претерпѣваемыхъ ими притѣсненіяхъ (p. 405).

№ 44. Записка изъ-за предложеннаго внезапнаго отъѣзда изъ Москвы (p. 413).

№ 45. Письмо къ Штатамъ отъ $^{15}/_{25}$ марта 1676 г. (p. 418). Получено 28-го апрѣля.

№ 46. Тоже отъ $\frac{\text{22 марта}}{\text{1 апрѣля}}$ 1676 г. (p. 422); получено 13-го мая.

№ 47. Письмо къ совѣтскому пенсіонарію Фаахелю отъ $\frac{\text{22 марта}}{\text{1 апрѣля}}$ 1676 г. (p. 425).

№ 48. Письмо принца Оранскаго къ Кленку отъ 26-го февраля 1676 г. (p. 427).

№ 49. Письмо Штатовъ къ Кленку отъ 24-го декабря 1676 г. (p. 429).

№ 50. Письмо Штатовъ на имя царя, по дѣлу купца Воронина, отъ 24-го декабря 1675 г. (p. 430).

№ 51. Письмо къ Штатамъ отъ $^{5}/_{15}$ апрѣля 1676 г. (p. 433). Получено 22-го мая.

№ 52. Первая рѣчь къ молодому царю (p. 435). Вкратцѣ передана у Койэта на стр. || (132)—(133).

№ 53. Письмо къ Штатамъ отъ $^{19}/_{29}$ апрѣля 1676 г. (p. 440). Получено 2-го іюня.

№ 54. Письмо резидента Ромифа изъ Стокгольма къ Кленку отъ $^{10}/_{20}$ марта (p. 444).

№ 55. Тоже отъ $^{17}/_{27}$ марта 1676 (p. 445).

№ 56. Записка къ царю по поводу писемъ Ромифа (p. 447).

№ 57. Письма къ резиденту Ромифу отъ $\frac{25\text{ апрѣля}}{5\text{ мая}}$ 1676 г. (p. 451).

№ 58. Письмо къ Штатамъ отъ $\frac{26\text{ апрѣля}}{6\text{ мая}}$ 1676 г. (p. 457). Получено Штатами 9-го іюня.

№ 59. Письмо къ совѣтскому пенсіонарію Фаахелю отъ $\frac{26\text{ апрѣля}}{6\text{ мая}}$ 1676 г. (p. 460).

№ 60. Переводъ послѣдняго Русскаго отвѣта, переданнаго Кленку на четвертой конференціи (p. 462). Подлинникъ см. ниже.

№ 61. Записка по поводу оставленія въ Москвѣ маршала (p. 479).

№ 62. Прощальная рѣчь къ царю (p. 481). Вкратцѣ помѣщена у Койэта стр. || (147).

№ 63. Письмо къ резиденту Ромифу отъ $^{2}/_{12}$ мая 1676 г. (p. 484).

№ 64. Письмо къ Штатамъ отъ $^{3}/_{13}$ мая 1676 г. (p. 487). Получено въ Гаагѣ 16-го іюня.

№ 65. Переводъ письма царскаго на имя Англійскаго короля (p. 495). Подлинный текстъ см. ниже.

№ 66. Письмо къ Штатамъ отъ $^{10}/_{20}$ мая 1676 г. (p. 498). Подлинника его въ государственномъ архивѣ въ Гаагѣ нѣтъ; не отмѣчено полученіе его и въ «Резолюціяхъ» Штатовъ.

№ 67. Записка о Русскихъ войскахъ на Шведской границѣ (p. 500). Эта роспись напечатана у Койэта на стр. || (151).

№ 68. Письмо къ резиденту Ромифу отъ $^{16}/_{26}$ мая 1676 г. (p. 501).

№ 69. Письмо къ Штатамъ отъ $^{17}/_{27}$ мая 1676 г. (p. 503). Получено 30-го іюня.

№ 70. Письмо къ совѣтскому пенсіонарію Фаахелю отъ $^{17}/_{27}$ мая 1676 г. (p. 504). Получено 30-го іюня.

№ 71. Письмо къ гриффиру Фаахелю отъ того же числа; было частью шифровано (p. 505). Получено 30-го іюня.

№ 72. Письмо къ Штатамъ отъ $\frac{24\text{ мая}}{3\text{ іюня}}$ 1676 г. (p. 507). Получено 7-го іюля.

№ 73. Записка объ имперскихъ талерахъ, иначе ефимкахъ (p. 509).

№ 74. Письмо къ Штатамъ отъ $^{7}/_{17}$ іюня 1676 г. (p. 514). Получено 21-го іюля.

№ 75. Рекредиціалы на имя Штатовъ, въ переводѣ (p. 518).

№ 76. Тоже на имя принца Оранскаго, въ переводѣ (p. 523).

Всѣ эти документы, время полученія которыхъ ихъ адресатами въ Гаагѣ — нами отмѣчено выше, имѣются, еще помимо копій при Verbaal'ѣ, въ подлинникахъ въ Нидерландскомъ государственномъ архивѣ, въ связкѣ «Ambassadeur C. Klenk etc.». Полученіе писемъ на имя Штатовъ отмѣчено въ «Ординарныхъ резолюціяхъ» Генеральныхъ Штатовъ, а полученіе посланій, адресованныхъ къ гриффиру, въ «Секретныхъ резолюціяхъ». Донесенія свои Кленкъ адресовалъ также и «бургомистрамъ и правителямъ Амстердама», вслѣдствіе чего копіи его писемъ къ Штатамъ встрѣчаются и въ Амстердамскомъ общинномъ архивѣ: напр. №№ 13, 14, 35. Нѣкоторыя изъ такихъ копій не сохранились, хотя въ архивѣ еще и имѣются собственноручныя препроводительныя къ нимъ письма Кленка.

Шифрованныя депеши, посылавшіяся на имя гриффира Фаахеля, въ приложеніи къ статейному списку посла передаются уже переписанными обычнымъ алфавитомъ. Нѣкоторыя изъ нихъ въ Нидерландскомъ государственномъ архивѣ сохранились и въ подлинникахъ, съ подписанною транскрипціею. Наиболѣе важная изъ нихъ (Прил. № 71 при Verbaal: dat. 27 mey, recept. 30 junij 1676) приводится ниже цѣликомъ:

Edele Gestrenge Heer!

T' sedert den $^{16}/_{26}$ februarij als wanneer mynen laetsten aen UEd^{en} was is 'er niets voorgevallen dat secretesse nodich hadde; hoe groot de Moscovitse armé op de Sweetse grensen sijn sal, gelieve UEd^{en} te sien uyt de lyste [4]) dewelke op heden aen haere Ho. Mo. overstuyre k. 10. 19. 23., 37. 10. 67., 46. 1. 7.

maer myn

[4]) Этотъ списокъ у Койэта на стр. || (151). Ср. выше № 67.

15. 20. 64. 21. 68., 7 52., b. 11. 73., 52. 56. 69., 10. 13.,
gevoe'en is, [als] dat syn Zae[rse]
38. c., 38. 19. 74., 60. 18., 52. z. 1. 60. 85. 69., 54. 12. 66.,
Ma[st] met de Sweden sal
53. 15. 19. 33. 20. 68., 75. 1., 13. 43. 44. 17. 24. 60 1.
soecken te accorderen
23. 21. *l.*, 16. 38., 59. 11. 75., 60. 86., Rijxraden, 6. 69.,
om dat de in
59. 19. 53. 85., 9. 87. 69. 48. 21., jaren, a. 12. 69., 60. 89. 69.,
dese jonge van den
76. 11. 19. 24., 47. 20. 21. 69., Oorloch, 35. 6. m. 66. 19. *l.*,
Zaer geen willen
52. 14. 19. 32. 20. 67., gelyk sy dan 69. 3., 15. 88. 32.,
soecken nu oock
58. 19. 44. 65. 7. 67. 18. 20. t. 21. 67., 60. 85., 27. 18. 64.
declineren de beloofde
14. 15. 30. 60. 85., diversie 6. 68., 43. 23. 0. 37., 74. 19.,
in [de] Crim te
60. 16. 19. 69., 59. 19. 36. 20. 65. 31. 85., 25. 41., 59. 19. 68.,
doen dewelke bij den
voorigen 77. 10. 19. 23., 10. 27. 54. 15. 65. 2. 56. 74., ge-
Zaer absolut
resolveert 18. 19., 11. 21. 69., 49. 15. 16. 65. 19. 69., belooft
en aen [de] Poolen
34. 10. 53.,—Derhalven 53. 15, 46. 86. 66. 6. 19. 2. 18. 67.,
was so gelieven
f. 10. 23. 21., 63. 11., 37. 17., 5. 15. 16. 24., 63. 21. 75.,
haer[e] Ho: Mo: voor het
toecomende 61. 10. 19. 23., 14. 51., 60. 20., Moscoviters t.
haer op de
2. 51. 74. 4. 24. 21., 38. 85. 75., 54. 35. 19. 86. 60. 20. 69.,
rupture met Sweeden
68. 8. 21. 75., 75. 21., verlaten 36. 10. 19. 23., 69. 11. 19.
niet te waer naer
24., 6. 67., 63. 21. 75., maken 2. 10. 68., 60. 20., 4. 21. 19.
in het van de vrede
86. 58. 18., 62. 12. 22. 21., mesures connen nemen. Dese
hare
somer sal wel 62. 12. 19. 23., 11. 23. k. 19. 21., 14. 49.,
haer armee op
58. 18., 47. 23. 21. 67. 52. 18. 68., 60. 20., 54. 36. 1. 58.
de grensen de Sweden
18. 68., 58. 14. 18. 67., 15. 37. 52. 6. 19. 68., 15. 38.,
doen omsien om

61. 10. 19. 23. 21.,—28. 23. 15. 67. 73. 7. 19. 24. 85. 68.,
haere frontieren
7. 69., m. 7. 19. 29. 64. 10. *l.* 75., & 45. 15. 23. 21. 66.
in Lyflandt [en] Coreelen [5])
18. 69., 15. 30., 29. 7. 69. 65. 10. 67. 73., 35. 19. 65.,
of Finlandt wel
74. 85., 27. 21. 53. 20. 74. 75. 85. 68., 54. 2. 64. 65. 19.
toe besetten sullende
69. 59. 19.,—14. 15. 43. 33., 60. 20., 75. 23. 10. 45. 74.
oock de tractaten
12. 75. 19. 69., 37. 41. 67. 52., 15. 16. 23. 58. 18. 19. 66. 53..
myns oordeels
73. 16. 74., 59. 19., 61. 21. 23. 30. 53. 74., 35. 21. 65.,
tot de herfst wel
59. 66. 19. 20. 51. 19. 67. 59. 20., 46. 18. 61. 14. 2. 60.
slepende gehouden
20. 67., 36. 18. 23. 59. 19. 67., Doch dit sal 10. 65. 66. 20..
werden alle
60. 20., 62. 3. 66. 50., 53. 12. 69., 56. 7. 19., 61. 10. 23. 19..
de hulp syn die haere
63. 14., k. 17., 19. 69., 62. 11. 23. 18., 63. 15. 47. 19.,
Ho: Mo: en haere hoge
46. 19. 10. 69. 65. 7. 1. 19. 23. b. 19., 3. 11. 68., 59. 19.
geallieerden. van deese
21. 53. 85., 33. 11. 68. 75., 62. 20. 25. 26. 20. 69., —
kant hebben
75. 19., 5. 19. 23. 34. 11. 44. 62. 74. 18. 68.
te verwachten

Ende also met Godes hulpe aenstaende week gedenke te vertrekken, so sal dit het laetste syn dat aen UEd^en^ schryve, hopende het geluk te hebben om over vier maenden UEd^en^ handen te kussen etc. *C. van Klenk.*

Переводъ большей части этого письма помѣщенъ ниже въ прим. 6-мъ къ гл. XXXVII на стр. 513 перевода [6]).

Письма К. Кленка на имя принца Оранскаго не вошли въ его Verbaal и въ то же время ихъ нѣтъ въ Амстердамскомъ общинномъ или въ Гаагскомъ государственномъ архивахъ. Они собраны цѣликомъ—насколько сохранились, въ трудно достуи-

---

[5]) Прочитано было сначала неправильно Courlant.

[6]) Смыслъ фразы, которая въ указанномъ примѣчаніи приведена въ подлинныхъ словахъ, не вполнѣ ясенъ. Въ копіи при Verbaal'ѣ читается не tot de herfst, а tot de helft. Можетъ быть, смыслъ такой: «трактаты до осени будутъ служить лишь для того, чтобы оттянуть время».

помъ для публики архивѣ королевскаго Оранскаго дома. Связка ихъ снабжена сигнатурою: «Reg. 16. Willem III Prins von Orange № 2652».

Единственное оригинальное изъ этихъ писемъ—первое въ связкѣ, помѣченное $^{6}/_{16}$ сентября 1675 года и написанное Кленкомъ собственноручно. При письмѣ прилагается переводъ грамоты царя Алексѣя Михайловича на имя принца, въ отвѣтъ на мисиву отъ 19-го февраля 183 г. Письмо царя помѣчено 21-мъ февраля 7183 г. Царь пишетъ, что для избавленія Штатовъ отъ дороговизны хлѣба, онъ еще въ 181 г. послалъ письмо къ Французскому и Англійскому королямъ, прося прекратить войну; теперь же онъ милостиво разрѣшаетъ купцу Адольфу Гоутману закупить 20 тысячъ четвертей ржи (вмѣстѣ 50 — 60 тысячъ, которыхъ у него просили) [7]). Кленкъ отмѣчаетъ, что разрѣшается лишь $^{1}/_{3}$ просимаго, что разрѣшеніе затянулось и что нельзя было закупить больше $^{1}/_{3}$ отъ разрѣшенной третьей части. Кленкъ предлагаетъ написать благодарственное письмо и просить остальныхъ 40-ка тысячъ четвертей, въ виду хорошаго урожая; за хлопоты онъ обѣщаетъ принцу вѣчную благодарность. Онъ сообщаетъ одновременно, что шлетъ съ капитаномъ Рутерингомъ принцу пару почти бѣлыхъ и пару сѣрыхъ оленей, а также пару бѣлыхъ и 3 пары сѣрыхъ зайцевъ. Въ Москвѣ онъ обѣщается закупить 1 или 2 красивыхъ Персидскихъ лошади.

Остальныя письма Кленка въ Оранскомъ архивѣ—простыя повторенія писемъ на имя Штатовъ, именно выше перечисленныхъ №№ 10, 13, 14, 16, 22, 24, 26, 35, 38.

Текстъ письма отъ $^{6}/_{16}$ сентября 1675 г., на имя принца, слѣдующій:

Doorluchtige Prins.

Wegens mijn arrivement en receptie alhier referere my aen de nevensgaende (т. е. копію письма къ Штатамъ), dienende deesen alleen om te accompagneeren de brief van sijne Zaerse Majesteit aen uwe Hoocheit, de welcke beneffens het translaet hier neffens sende (подлинника, однако, въ архивѣ не оказалось); waerinne sijn Za^{erse} Ma^{tt} uwe Hoocheit onder anderen bekent maeckt, dat sijn Za^{rse} Ma^{tt} op uwe Hocheits recommendatie aen mij heeft geconsenteert den uytvoer van 20 duisent tsetvort Rogge synde niet alleen maer een $^{1}/_{3}$ van het geen uwe

[7]) Ср. выше стр. XI.

Hoocheit versocht hadde, maer het censent heeft soo lange getraineert dat het winter saisoen meest verloopen was, waer door maer een $^1/_3$ part van het geconsenteerde derde part dit Jaer heeft konnen ingecocht werden en Naerdemael || uwe Hoocheit aen sijn Za^{rs} Ma^{ti} over dit consent apparent een brief van danckbaerheit sal laeten schryven, soo bidde ootmoedich uwe Hoocheit gelieve mij verder die genade te bewijsen om daerinne laeten influeeren, dat uwe Hoocheit van de gunst van sijn Zaerse M^{ti} verwacht dat mij dit Jaer den incoop en uytvoer van de resteerende 60 dusent tsetvort naementlijck noch 10 dusent sal consenteeren te meer het Cooren dit Jaer het geheele landt door seer wel geslaecht is, deese genade sal met schuldige danckbaerheit naer mijn vermogen geduirende mijn leeven tegens uwe Hoocheit altoos erkennen. Met Capitein Joan Roeteringh voorende het Lands Schip Out Caspel sende aen uwe Hoocheit een paar meest witte en een paer graeuwe schoone Rheenen en een paer witte beneffens 3 paer graeuwe haesen waer over breeder aen D^{us} Maresius schryve, hoope de selve sonder ongeluck sullen overkomen en uwe Hoocheit gevallen, en by aldien iets meerder, dat meene uwe Hoocheit aengenaem te sullen sijn, alhier te bekomen is, sal met de volgende Scheepen ofte toecomende Jaer || gesonden werden, sal mede met lief, in Mosco komende, mijn uyterste devoir aenwenden, om uwe Hoocheit tegens toecomende Jaer van een o twee Schoone Persiaense Peerden te versien.

Hiermeede bidde God Almachtigh uwe Hoocheits dierbaere persoon voor alle ongeluck te willen preserveeren, en te verleenen geluckige regeeringe beneffens het effect van alle goede begeerten, blijvende so lange sal leven, Doorluchtige Prins, uwe Hoocheits onderdaenigste en getrouste dienaer *Coenraat van Kleneck.*

P. S. Capitein Reiser sal met Godes hulpe brenger deeses sijn aen wien oock de origineele brief van sijn Zaerse Majesteit aen uwe Hoocheit hebbe behandicht.

Archangel, $^6/_{16}$ September a. 1675.

Дополнительныя свѣдѣнія къ тому, что извѣстно изъ донесеній посла, можно почерпать изъ протоколовъ или «Резолюцій», какъ *великомощныхъ* Штатовъ Голландіи и Западной Фрисландіи, такъ и—въ еще большей степени — изъ «Резолюцій» *высокомощныхъ* Генеральныхъ Штатовъ. И тѣ и другія въ данное время дѣлились на «ординарныя» и «секретныя».

Что касается резолюцій Штатовъ Голландіи и Зап. Фрисландіи, то, для времени посольства Куираада фанъ-Кленка, какъ секретная, такъ и «ординарная» части ихъ имѣются въ печатномъ изданіи, съ подробнымъ алфавитно-хронологическимъ указателемъ, что конечно сильно облегчаетъ пользованіе ими [8]). Въ ординарныхъ резолюціяхъ великомощныхъ Штатовъ мы имѣемъ три упоминанія о посольствѣ Кленка: подъ 22-мымъ января 1675 г. говорится, что Куираадъ Кленкъ будетъ посланъ чрезвычайнымъ посломъ въ Московію, подъ 9-мымъ апрѣля того же года сообщается о необходимости посылки въ Московію миссивы съ предувѣдомленіемъ о посольствѣ, а подъ 19-мымъ декабря 1676 г. отмѣчено, что Куираадъ Кленкъ дѣлалъ Штатамъ докладъ о своемъ посольствѣ.

Въ секретныхъ резолюціяхъ мы находимъ всего лишь одинъ протоколъ (отъ 21-го января 1675 г.), имѣющій отношеніе къ Кленку, но зато это какъ разъ одинъ изъ наиболѣе важныхъ для исторіи посольства документовъ. Здѣсь говорится о вторженіи Шведовъ въ земли Бранденбургскаго курфюрста и о необходимости отвлечь эту опасность отъ вѣрнѣйшаго союзника Нидерландовъ [9]). «Возможно скорѣе — читаемъ мы здѣсь — слѣдуетъ назначить и послать къ великому царю Московіи пригодное лицо, чтобы довести до свѣдѣнія его царскаго величества о бѣдствіяхъ, которыя его величество король Шведскій обрушилъ на его курфюршескую свѣтлость и на высокихъ союзниковъ... своимъ нападеніемъ и вторженіемъ, и чтобы уговорить его вышереченное царское величество примкнуть съ оружіемъ въ рукахъ къ соглашенію высокихъ союзниковъ противъ Швеціи, чтобы оно получило больше силы и воздѣйствія...». — Приводимъ весь этотъ документъ въ подлинникѣ («Secrete Resol.», 1675, стр. 132 сл.).

Maandagh den 21 Januarij 1675. Tegens den Koningh van Sweeden te breeken ter saken van sijne Majesteyts rupture met Brandenburg. Op de Missive van beschryvinghe by dewelcke de Vergaderinge specialyck is geconvoceert om te delibereren ende resolveren over den inval

[8]) См. печатный «Generaale Index op de Registers der Resolutien van de Heeren Staaten van Holland en Westvriesland en van derselver Gecommitteerde Raaden» и «Generaele Index op de elf gedrukte deelen der Secrete Resolutien etc».

[9]) Ср. выше отд. I, а также въ книгѣ Койэта, стр. || (2).

ende invasie die door het Leger van sijne Koninghlijke Majesteyt van Sweeden in de Landen van den Heere Churfurst van Brandenburgh is geschiedt, ende het versoeck by sijne Churfurstelijcke Doorluchtigheyt daar over aan den Staat ende der selver hooge Geallieerden gedaan, alle breeder in de voorschreve Missive van beschryvinge geroert, hebben na voorgaande deliberatie de Heeren van de Ridderschap ende Edelen, mitsgaders de Gedeputeerden van de respective Steeden, in den name ende van wegen Burgemeesteren ende Vroedtschappen van de selve Steeden, goetgevonden ende verstaan, gelyck haare Edele Groot. Mog. goetvinden en verstaan by desen, dat van wegen de selve de saake ter Generaliteyt daar heenen sal werden gedirigeert, ten eynde by haar Hoogh Mog. magh werden vastgestelt, dat omme hooghstgemelde sijne Ch. D. te bevryden van de voorschreven inval ende invasie, ende te doen hebben satisfactie van de violentie, ende den overlast des selfs Landen ende Luyden daar door aangedaan, haar Hoogh. Mog. met ende beneffens de andere gesamentlijcke Geallieerden alomme soo wel te water als te lande, met alle haare macht sullen ageren tegens hooghstgedachte sijne Koninglycke Majesteyt van Sweeden. Dat wyders sijne Keyserlycke Majesteyt nogh particulierlyck magh werden versocht alle meest krachtige officien aan te wenden, ten eynde by de Rycks-vergaderinge tot Regensburgh magh werden verklaart, dat den voorschreeven inval ende invasie is eene rupture niet alleen tegens hooghstgedachte sijne Ch. D., maar oock tegens het geheele Roomsche Ryck, ende dat vervolgens magh werden gedecreteert, dat de Rycks Armée, tot bekominge van het voorgeroerde ooghmerck sal werden gebruyckt, en dat de Kreytsen, die naast gelegen zijn aan de Landen van hooghstgedachte sijne Koningl. Maj. v. Sw., ende sijne Ch. D. v. Brandenb. magh werden aangeschreven met de Kreytsvolckeren tegens hooghstgedachte s. M. v. S., ende tot assistentie van sijne Ch. D. van Brandenburgh sonder uytstel te ageren. Dat oock mogen werden geëxpedieert Advocatorien in de krachtighste forme, om alle Onderdanen ende Ingezeetenen van het hooghstgedachte Ryck, uyt den Sweedtschen dienst te trecken, oock te verbieden aan sijne Majesteyt eenige hulpe ende assistentie te doen; en dat verders soo te- || (433) gens den meer hooghstgedachten Koningh, als tegens die geene, die sijne Majesteyt behulpsaam souden mogen zijn, sonder

uytstel magh werden geprocedeert. soo als in conformité van de Ryksconstitutien kan en vermagh te geschieden. Dat voorts sijne Koninghlycke Majesteyt van Deenemarcken by alle de gesamentlycke Geallieerden magh werden versocht om in conformité van de Tractaten, tegens meer hooghstgedachten sijne Kon. Maj. v. S. meede vyandtlyck te ageeren, en dat ten dien eynde aan den meer hooghstgedachten Koningh van Deenemarcken moogen werden betaalt de gelderen, soo van aanritsgeldt als van subsidien aan sijne Majesteyt belooft. Dat meede ten spoedighsten een bequaam Persoon magh werden genomineert ende afgesonden aan den Grooten Czaar van Moscovien, omme aan sijne Czaarse Majesteyt te representeren het ongelyck het welck sijne Koninghlycke Majesteyt van Sweeden aan sijne Churfurstelijcke D. ende de Hooge Geallieerden door den voorschreven inval ende invasie heeft gedaan, ende omme hooghstgedachte sijne Czaarse Majesteyt te disponeeren, ten eynde de selve meede magh goetvinden met de Wapenen tegens hooghstg-en s. K—e M—yt v. S., beneffens de andere Hooge Geallieerden te ageeren, daar en soo sulcks van de meeste nadruck ende efficacie sal wesen, en dat de Instructie daar toe nodigh, ten spoedighsten magh werden gearresteert. Dat voorts sonder eenigh tydtverlies herwaarts beschreven moogen werden Gecommitteerden uyt de respective Collegien ter Admiraliteyt, om met Gedeputeerden van haar Hoogh Mog. te overleggen ende overwegen hoedanige equipage, tot beveylinge van de Oostzee ende afbreuck van den Vyandt, tegens het aanstaande voorjaar soude gedaen ende in zee behooren gebracht te werden, ende een Staat van de voorschreeve equipage, mitsgaders van de onkosten, tot verval van dien gerequireert, te beraamen, om den selven Staat gesien zijnde, alsdan verder te werden geresolveert, soo als ten meesten dienste van den Lande bevonden sal werden te behooren: Ende dat den Heere Prince van Orange magh werden versocht de noodige ordre te stellen, ten eynde de voorschreeve goede meyninge by den Staat door 's Landts Militie soo te water als te lande, ten besten magh werden geeffectueert, soo als sijne Hoogheyt na de constitutie van de selve Militie, mitsgaders van tyden ende van saken sal

oordeelen te behooren. Ende hebben wyders de Heeren van de Ridderschap ende Edelen, mitsgaders de Gedeputeerden van de respective Steeden, in den name ende van wegen Burgermeesteren ende Vroedtschappen van de selve Steeden, geconsenteert ende bewilligt, soo als haar Edele Groot Mog. consenteren ende bewilligen mits desen, dat boven de Militie begreepen in den Staat van Oorlogh voor desen loopenden jaare sestien hondert vyf en seventigh geformeert, nogh hondert twintigh Compagnien te voet, gerengeert in tien Regimenten, sullen werden aangehouden voor den tydt van vier Heeremaanden, te reekenen van den eersten deser loopende maandt Januarij, mits dat de selve Regimenten ende Compagnien sullen werden gerepartieert over alle de seven Provincien, ende de Landtschap Drenthe, volgens de oude ende gewoonlycke quote.

Ординарныя и секретныя резолюціи Генеральныхъ Штатовъ гораздо болѣе богаты упоминаніями о посольствѣ. Эти протоколы для времени посольства Куираада фанъ-Кленка напечатаны лишь въ видѣ извлеченій (Extracten), такъ что, при справкахъ, приходится обращаться къ рукописнымъ подлинникамъ.

Для политической исторіи посольства наиболѣе интересные документы напечатаны въ «Secreete Resolutien».

Здѣсь мы, прежде всего, въ протоколѣ засѣданія 21-го января 1675 г. («S. R.», 1675, fol. 28—30), встрѣчаемся съ тѣмъ же документомъ, который подъ этимъ же числомъ помѣщенъ въ резолюціяхъ Штатовъ Голландіи и Зап. Фрисландіи: разительное доказательство того громаднаго значенія, которое эти провинціальные Штаты имѣли въ Нидерландахъ. То, что записано въ протоколѣ великомощныхъ Штатовъ было занесено и въ резолюціи Генеральныхъ Штатовъ, которые постановили, чтобы вопросъ, поднятый Штатами Голландіи и Зап. Фрисландіи, немедленно переданъ былъ для серьезнѣйшаго обсужденія совѣтскому пенсіонарію Фаахелю и другимъ членамъ коммиссіи по внѣшнимъ дѣламъ (Gedeputeerden tot de Buytenlandsche Saecken).

Подъ 13-ымъ апрѣля въ томъ же томѣ «секретныхъ резолюцій» мы находимъ указаніе на совѣщаніе членовъ коммиссіи по внѣшнимъ дѣламъ съ датскими министрами Клингенбергомъ и Гоохомъ. Эти послѣдніе, отъ лица своего монарха, сообщили слѣдующее: что посольство въ Московію должно быть по-

сано, чѣмъ скорѣе тѣмъ лучше: что датскій король, со своей стороны, поручилъ своему резиденту, «уже 3—4 мѣсяца пробывшему при дворѣ царя и хорошо знакомому съ государственнымъ канцлеромъ (Матвѣевымъ)», попробовать привести царя къ участію въ союзѣ; что недурно бы было дать государственному канцлеру взятку въ 10.000 рейхсталеровъ [10]; что нужно царя заранѣе оповѣстить о предполагающемся посольствѣ и сообщить ему о захватахъ короля Французскаго, который, при помощи Шведовъ и Турокъ, собирается подчинить себѣ весь христіанскій міръ, вслѣдствіе чего для коалиціонныхъ державъ, ведущихъ войну съ Франціею, чрезвычайно важна помощь Московіи. Члены коммиссіи отвѣчали Клингенбергу и Гоогу, что посольство уже рѣшено и что во главѣ его будетъ состоять г. фанъ-Клеекъ: о преудовѣдомленіи царя также уже подумано [11]; что же до подарка въ 10.000 рейхсталеровъ государственному канцлеру, то объ этомъ предполагается совѣщаніе съ имѣющимися въ Гаагѣ министрами коалиціонныхъ державъ.

Протоколъ этотъ записанъ на л. 125 сл. въ «Secrete Resol.» и читается такъ:

In de conferentie gehouden tusschen de Heeren Clingenbergh ende Hoogh, alhier aenwesende Ministers van sijne Ma^t^ van Denemarcken, ter eenre, ende de Heeren haere Ho: Mo: Gedeputeerden tot de Buijtenlandtsche saecken, ter andere zijnde, hebben de gemelte Heeren Clingenbergh ende Hoogh uyt den naemen ende van wegen sijne hoochstged^n^ Ma^t^ met redenen ter materie dienende, geurgeert, dat haere Ho: Mo: de bezendinge aen sijne Zaarsche Ma^t^ van Moscovien, hoe eerder soo liever sijnen voortganck wilden laeten nemen, dewijle de yongste brieven van daer gecomen, mede brachten, dat men naer de comste van den Ambassadeur van haere Ho: Mo: seer verlanghde, dat oock hoochstged^n^ sijne Ma^t^ sijnen Minister, die aen het Hof van zijne Zaarsche Ma^t^ drie a vier maenden hadde geresideert ende met den Rijcx-Cancelier goede kennisse gemaeckt, hadde gelast, alle goude officien ende meest krachtige devoiren aen te wenden, om syne Zaarsche Ma^t^ te permoveren met de wapenen tegens den Coninck van Sweeden beneffens de andere hooghe Geallieerden, daer ende soo sulck van meeste naedruck

[10]) О неудачѣ этой попытки см. ниже прим. 3-ье къ гл. XXIII (стр. 423).
[11]) Посланъ былъ капитанъ Рейзеръ; ср. стр. || (2).

ende efficacie soude wesen, te ageren: dat den gemelten Minister van hooghstged. zijne Ma^{t} oordeelde, dat het seer dienstich soude sijn, dat den Heer Ambassadeur. die bij haere Ho: Mo: derwaerts soude werden gesonden onder andere oock een present ter waerdije van 10.000 Rijcxd: voor den gemelten Rijexcancelier. die het gantsche gesagh bij sijne Zaarsche Ma^{t} hadde. || (125 b) mochte medebrengen, om alsoo te beter het ooghmerck van de besendinge te connen bereijcken. Dat men van de voorsz. besendinge aen zijne Zaarsche Ma^{t} voor aff bij missive kennis wilde geven, ten eijnde ordre mochte werden gestelt, dat denselven Ambassadeur in den Archangel mochte werden ontfangen, ende dat men in de voorsz. missive soude connen laeten influeren, in wat gelegentheyt den Staat van haere Ho: Mo: door de Fransche macht is vervallen geweest ende hoedanich wederom gereddet ende herstelt; dat den Coninck van Sweeden hem nu mede partije maeckte ende hem met de macht van Vranckrijck voeghde, om den Keyser ende alle de Duijtschen ende ooch andere Fursten ende Princes soodanige wetten voor te schrijven, als hij goet soude mogen vinden. Dat den hoochstged^{n} Coninck van Vranckrijck oock een Ambassadeur aen het Turcksch Hoff gesonden hadde, om denselven mede tot affbreuck van den Keyser ende andere Christen Princen op te maecken. Dat derhalven haere Ho: Mo: ende derselver hooghe Geallieerden genootdruckt wierden insgelijcx op middelen te dencken, om soo grooten macht te connen wederstaen, ende tot dien eijnde sijne Zaarsche Ma^{t} mede versochten haer daer in te willen assisteren ende bijspringen. Ten anderen hebben de gemelte heeren haere Ho: Mo: Gedeputeerden tot de Buijtenlandtsche saecken, voorgedragen ende in bedencken gegeven, off men den heere Hertogh van Hanover, die hem tot noch toe neutraal was dragende. niet soude connen doen stilsitten mits hem aenbiedende de Mediatie tot de vreede. Ten derden, hebben de gemelten heeren Clingenbergh ende Hoogh de gemelte heeren haere Ho: Mo: Gedeputeerden gerepresenteert de nootsaeckelijckheyt van het equiperen van een vloot te water, om daerdoor niet alleen aen den Coninck van Sweeden ende desselffs Onderdanen grooten affbreuck inde Oostzee te doen, maer daer door te beletten, dat den hoogstged^{n} Coninck van || (126 a) Sweeden sijne armee in Duijtschlandt niet soude connen verstercken, offte enige trouppes derwaerts senden, ende sijne Ma^{t} mede te necessiteren sijne

Eylanden ende Custen, die groot ende vool sijn, met volck te moeten besetten. Dat den hoochstged^{n} Coninck van Denemarcken tot dien eijnde soude equiperen 20 Schepen ende tevreeden wesen met de helfft van de beloofde subsidien; mits dat haere Ho: Mo: mede noch twintig schepen daerbij voechden: verseeckerende over de operatien te water in naedere conferentie met de gemelte Heeren haere Ho. Mo: Gedeputeerden te mogen treden, daer by voegende, dat aen het Hoff van den Keyser soude sijn geresolveert ende vastgestelt, dat syne Keijserl^{k} Ma met het equiperen van een vloot niet wilde te doen hebben, doch dat echter tevreden was aen de subsidien tot de voorsz. equipagie te sullen laten corten $\frac{200}{m}$ Rijcxdaelers. Eijndelijcken hebben de gemelte heeren van Clingenbergh ende Hoogh mede voorgedragen ende bekent gemaeckt, dat den hoogstged^{n} Coninck van Sweeden yemanden soude senden naer Engelandt, om aldaer eenige Schepen ten dienste van sijne Ma^{t} in te huijren. De gemelte heeren Haere Ho: Mo: Gedeputeerden tot de Buijtenlandtsche saecken hebben de gemelte Heeren van Clingenbergh ende Hoogh van wegens haere Ho: Mo: verseeckert, dat deselve tot het becleden van de voorsz. Ambassade aen sijne Zaarsche Ma^{t} hadden vercooren d'Heer Clenck, ende dat deselve met de eerste Schepen derwaarts soude vertrecken, dat oock haere Ho: Mo: besich waren om een persoon te despicieren, die met den eersten voor aff derwaerts soude werden gesonden, om bij eene missive sijne Zaarsche Ma^{t} van de comste van de voorsz. Ambassade kennisse te geven, ten eynde ordre mochte werden gestelt om denselven in den Archangel te ontfangen. Dat men over het doen van een present van 10.000 Rijcxdaelders voor den Rijcx-Cancelier van sijne Zaarsche Ma^{t} met de Heeren aenwesende Ministers van haere Ho: Mo: hooghe Geallieerden soude spreecken, mitsgaders over het aanbieden van de Mediatie aen den heere hertogh van Hannover, als mede over de equipagie van eene vloote in de Oostzee. Dat over de besendinge van den Coninck van Sweeden naer Engelandt, om aldaer eenige schepen in te huyren || (126 b) dat daer van advertentie soude werden gegeven aen den Heere van Beuningen, haere Ho: Mo: Extraordinaris Ambassadeur aen het Hoff aldaer, met ordre om in alle havens in waeckend' oogh te doen houden, ende is dese conferentie daer mede gescheijden.

Рѣшеніе о посылкѣ Купраада фанъ-Клеика записано въ

«Резолюціи» подъ 25-мъ іюля 1675 г. («Sec. Res.». 1675, fol. 234 b.), гдѣ мы встрѣчаемъ весьма интересныя указанія на участіе союзниковъ въ этомъ посольствѣ:

Is naer voorgaende deliberatie goetgevonden en verstaen, mits desen te authoriseren den Heere Coenraadt van Klenck, haere Ho: Mo: Extraordinaris Ambassadeur aen zijne Zaarsche Ma^{t} van Moskovien, aldaer te mogen trecken, ende te spenderen de somme van 5000 ducaten, in dien syne Negotiatie daerdoor tot een goet eijnde conde werden gebracht, ende anders niet, des dat van de voorsz. 5000 ducaten $^1/_4$ part sal moeten comen ten laste van zijne Keyserl. Ma^{t}, een $^1/_4$ part tot laste van zijne Coninckl. Ma^{t} van Spaignen, een $^1/_4$ part tot laste van zijne Coninckl. Ma^{t} van Denemarcken ende het resterende $^1/_4$ part alleen tot laste van haere Ho: Mo:, Ende sal Extract van dese haere Ho: Mo: resolutie den gemelten heere van Klenck [toegesonden werden, om te strecken tot sijne naerichtinge ende hem daer naer te reguleeren sonder resumptie.

«По предварительномъ обсужденіи рѣшено и постановлено, уполномочить г. Куpаада фанъ-Кленка, ихъ высокомощности чрезвычайнаго посла къ его величеству царю Московіи, отправиться туда и издержать сумму въ 5000 дукатовъ, подъ тѣмъ непремѣннымъ условіемъ, чтобы эта трата привела къ доброму окончанію его негоціацій. Изъ этихъ 5000 дукатовъ $^1/_4$ часть падетъ насчетъ его императорскаго величества. $^1/_4$ на его величество короля Испанскаго, $^1/_4$ на его величество короля Датскаго и лишь остающаяся $^1/_4$ на долю ихъ высокомощности. Копія этого рѣшенія должна быть переслана г. фанъ-Кленку для руководства»...

Предварительные разсчеты Штатовъ, которые мы видимъ здѣсь, не вполнѣ оправдались: издержки Нидерландовъ сильно превысили 1250 дукатовъ, причемъ денежная помощь другихъ коалиціонныхъ державъ оказалась болѣе, чѣмъ сомнительною (въ «Резолюціяхъ» не находится указаній на полученіе этой помощи).

За 1676 годъ въ секретныхъ резолюціяхъ Генеральныхъ Штатовъ представляется интереснымъ «меморіалъ» Датскаго чрезвычайнаго посла въ Нидерландахъ Мейеркрона, хлопотавшаго о томъ, чтобы или Кленкъ былъ оставленъ на нѣкоторое время, въ качествѣ резидента, въ Москвѣ, или же чтобы для этой цѣли былъ избранъ кто-либо изъ его свиты. Изъ

этого документа, приводимаго въ резолюціяхъ въ подлинникѣ— на Французскомъ языкѣ, вытекаетъ, что не только посольство Клейна, но и оставленіе фанъ-Келлера резидентомъ состоялись по почину Датскаго короля. Документъ снабженъ помѣткою, что присутствовавшій въ собраніи Ген. Штатовъ уполномоченный провинціи Голландіи и Зап. Фрисландіи принялъ бумагу Мейеркрона для передачи своимъ Штатамъ. Текстъ документа слѣдующій:

Le sousigné Conseiller et Envoyé Extraordinaire de Sa Majesté le Roy de Dannemarck, Norvégue etc. ayant eu ordre de faire sçavoir à Messrs les Estats || (257 b) Generaux, que sa Majesté à esté informée par son Resident dans la ville de Moscou, que le Zaar s'estoit declaré de vouloir envoyer une armée considerable vers les frontières de Livonie, & dela l'y faire subsister jusques à la fin d'une commission, qu'il avait fait entamer avec la Suède, il s'est trouvé obligé d'en donner part à Messrs les Deputez des Estats Generaux pour les affaires secrettes, et de leur tesmoigner en-mesme temps, que Sa Majesté ayant appris que l'Ambassadeur, que Messrs les Estats Generaux tiennent en ladite ville de Moscou pour y travailler au bien et à l'avantage de la cause commune, doit avoir la permission de s'en retourner au plustost en Hollande, luy a commandé très expressement de faire considerer à Messrs les Deputés de sa part, s'il n'importait fort à l'interest commun de tous les alliez, que Messrs les Estats Generaux au lieu de rappeller leur Ambassadeur de la, voulussent plustost luy donner des ordres exprés de rester encore pour quelque temps à la Cour de Zaar, ou pour le moins d'y laisser après son depart quelque sujet habile, & qui fust muni des instructions & des pouvoirs de la part de Messrs les Estats Generaux, pour porter les promesses du Zaar à un effect desiré, de mesme que Sa Majesté ne laissera pas de faire travailler au mesme ouvrage par le ministre, qui reside de sa part à la Cour de Moscovie, y ayant mesme destiné || (258) une Ambassade nouvelle pour donner plus de chaleur à l'affaire. Le sousigné se persuade, que Messrs les Deputez des Estats Generaux considerant d'eux mesmes le grand avantage, que l'occasion d'occuper de ceste sorte les forces de la Suede de ce costé la, quand mesme l'on ne pouvait pas porter le Zaar à une rupture ouverte avec la Suede contre l'attente, est capable de donner aux armes des

Alliez & en mesme temps, qu'il vaut mieux de poursuivre la chose, afin de tirer quelque fruict de tant de depenses, qui y ont desja esté faites, que de les perdre toutes par un petit mesnage, qui n'a nulle proportion à l'importance de l'affaire, ne manqueront point à condescendre à une proposition, qui sort du seul zèle, que sa Majesté a pour avancer le bien publicq & pour parvenir a une raisonnable & prompte Paix, à force de bien pousser la guerre & qu'en ce rencontre ils ne correspondent de leur costé à un dessein si genereux aussy bien, qu'ils l'ont fait en tous les autres, ou il s'est agi de l'interest des armes communes des Alliez contre l'ennemy commun. C'est sur quoy le sousigné se promet une bonne & prompte resolution de la part de Messrs les Estats Generaux par les mains de Messrs leurs Deputéz pour les affaires estrangeres. Fait à la Haye ce 7me Juin 1676.

Signé: H. Meyercron («Secr. Res.», 1676, 10 junij).

Въ «ординарныхъ» резолюціяхъ Генеральныхъ Штатовъ значительная часть упоминаній о посольствѣ касается матеріальной стороны его.

Въ резолюціяхъ за 1675 годъ, среди прочаго, отмѣчены: подъ 18-ымъ апр.—рѣшеніе о посылкѣ Кленка и порученіе совѣтскому пенсіонарію Фаахелю и др. составить инструкцію для посла, при его участіи и въ присутствіи его; подъ 4-ымъ мая—рѣшеніе о числѣ лицъ свиты посла, о жалованьѣ имъ и о закупкѣ подарковъ (послу столовыхъ, квартирныхъ и на содержаніе конюшни отпускается 80 гульденовъ посуточно, на покупку подарковъ выдается ему 18.000 гульденовъ, и кромѣ того подъемныхъ [tot sijne uytrustinge] 15.000 гульденовъ); подъ 8-ымъ мая — что Куратадъ фанъ-Кленкъ утверждается Ген. Штатами въ званіи полномочнаго депутата Штатовъ Голландіи и Зал. Фрисландіи въ собраніи Ген. Штатовъ; подъ 10-ымъ мая—о выдачѣ гонцу Рейзеру tot sijne Equipagie Hfl. 250, tot reijsgelt— Hfl. 750, на толмача по 1-му гульдену на день: подъ 16-ымъ мая—приказъ о приготовленіи судовъ для посла и его свиты; подъ 17-ымъ іюня—постановленіе о выдачѣ послу на расходы еще 15.000 гульденовъ, помимо полученной уже таковой суммы; подъ 21-ымъ іюня—приказъ переписать и выдать послу инструкцію и кредентіалы: подъ 15-ымъ іюля—присяга Кленка, прощаніе его съ Штатами; подъ 4-ымъ ноября — появленіе передъ собраніемъ Ген. Штатовъ Рихарда де-Рейзера съ

отчетомъ объ оповѣщеніи царя, справленномъ согласно съ рѣшеніемъ Штатовъ отъ 9-го и 18-го апрѣля. («Resol. Staet Generael», 1675, I, fol. 413—4, 480, 490, 503—4, 523, 650, 670. II, fol. 62, 129). Кромѣ того, какъ видно изъ приведеннаго выше перечисленія донесеній Кленка, въ резолюціяхъ, какъ за этотъ, такъ и за слѣдующій годы, отмѣчены всѣ миссивы посла, полученныя Штатами.

Въ резолюціяхъ за 1676 годъ, среди прочаго содержанія ихъ, имѣется значительное количество упоминаній о подьячемъ Трофимѣ Нѣмчиновѣ, бывшемъ въ Голландіи съ извѣстительною грамотою о кончинѣ царя Алексѣя Михайловича [12]). Подъ 28-мъ янв. 1676 г. здѣсь помѣщено то, что въ примѣчаніяхъ къ Койэту обозначено какъ Прил. № 42 къ Доп. Судя по протоколу, жалоба купцовъ на Архангельскіе порядки и извѣстіе о поступкѣ съ лейтенантомъ съ судна Рутеринга, такъ возмутили Штаты, что они постановили немедленно и въ довольно рѣзкихъ выраженіяхъ обратиться съ представленіями къ Московскому правительству («... in seer serieuse termen.... ...dat sulex in het toecomende niet meer en come te geschieden» Ord. Res, 1676, I, fol. 83). Подъ 28-мъ октября 1676 г. («Ord. Resol.», 1676, II, fol. 350—51) говорится объ устномъ отчетѣ Куираада фанъ-Клейка послѣ его пріѣзда. По выслушаніи этого отчета «ихъ высокомощность благодарили господина фанъ-Клейка за понесенные имъ труды и за добрыя услуги, ревность и бдительность его на пользу государства, просили его взять на себя трудъ изложить письменно наиболѣе важныя статьи изъ отчета, а также передать Штатамъ свой статейный списокъ, чтобы таковой могъ служить потомъ для справокъ»... (... hebben haer Ho: Mo: den gemelten Heere van Klenck over ende ter saecke van de genomen moeyte, mitsgaders goede diensten, ijver ende vigilantie, by hem tot bereijckinge van het ooghmerck van den Staet gedaen ende betoont, bedanckt, ende denselven daer nevens versocht de verdere moeyten te willen nemen om de poincten van consideratie ende deliberatie uijt het voorschreve rapport resulterende by geschrift te vervatten, ock sijn Verbaal aen haer Ho: Mo: over te leveren, om t' syner tijt te dienen sulex ende daer 't behoort,...). О сдачѣ статейнаго списка говорится уже въ резолюціяхъ 1677 г., подъ 22-мъ января:

[12]) «Ord. Resol.», 1676, I, fol. 475, 478, 483 — 4, 491, 508, 510, 520, 533, 534, 542; II. fol. 2, 33, 127.

Ter Vergaderinge geexhibeert sijnde het Verbael van de Heer Coenraet van Klenck, haer Ho: Mo: gewesene Extraordinaris Ambassadeur aen sijne Zaarsche Majesteyt van Moscovien: Is naer deliberatie goetgevonden ende verstaen, dat 't voorschreve Verbaal ter Griffie van haer Ho: Mo: sal werden gesponeert, om t'sijner tijt te dienen, soo ende daart behoort.

Начиная съ октября 1676 и за весь 1677 г. въ резолюціяхъ приводятся просьбы различныхъ членовъ посольства Куправда фанъ-Кленка, ходатайствовавшихъ объ увеличеніи вознагражденія, въ виду того, что посольство затянулось, а также и по инымъ причинамъ: просьбы эти, большею частью, были уважены.

Особое значеніе среди резолюцій 1677 года имѣютъ заключенія Генеральныхъ Штатовъ по поводу ефимковъ, на недоброкачественность которыхъ жаловались въ Москвѣ (ср. ниже стр. LXXVIII сл. и прим. 13-ое къ гл. XXXVII).

Жалоба купцовъ на то, что въ Москвѣ ефимки безосновательно были забракованы, заслушана была Штатами 13-го января 1677 г. (Ord. Res., 1677, I, fol. 28). 25-го января Штаты постановили произвести провѣрку (ib., fol. 51), а подъ 28-ымъ января въ протоколѣ сообщаются результаты провѣрки: серебро вполнѣ полнопробное, но, въ виду маленькой недостачи въ вѣсѣ каждаго изъ талеровъ, на 16.000 ефимковъ получается недочетъ немного болѣе чѣмъ въ 157 гульденовъ, которые и слѣдовало бы доплатить въ Москвѣ (ib., fol. 61). Подъ 4-ымъ февраля говорится еще объ иной оцѣнкѣ талеровъ, чеканенныхъ въ Западной Фрисландіи: эта оцѣнка была передана на разсмотрѣніе де-Рейтеру и др. лицамъ (ib., fol. 82 –83). 26-го марта Штаты заслушали новую просьбу купцовъ, не желавшихъ, чтобы въ Москву было сообщено о неполноцѣнности даже незначительной; Штаты рѣшили 29-го апр., по докладу коммиссіи, отвергнуть эту просьбу (ib., 360—361). Однако, по вторичномъ разсмотрѣніи дѣла, 27-го сентября, Ген. Штаты признали мнѣніе купцовъ правильнымъ и постановили не сообщать въ Москву о неполноцѣнности монетъ. Ниже приводятся: а) протоколъ отъ 28-го января и б) протоколы отъ 29-го апрѣля и 27-го сентября.

a) 28 Jan. 1677. Is ter Vergaderinge nochmaels voortgebracht de Requeste van de gemeene negotianten handelende op Moscovien, Coopluyden der Stadt Amsterdam den dertienden deses gepresenteert, vertoonende dat se in den Jare 1675 tot dienst

van de gemeene negotie uyt te Wisselbanck der voornaemde Stadt Amsterdam hadde gelicht ende naer Archangel gesonden de quantiteyt van ontrent 32.000 rijcxdaelers in specie [[dat die rijxcdalers in specie]], dat die rijcxdalers bij de Goosten ende Russenmeesters in Moscovien soodanigh waren gedecrieert ende aengebracht, als off deselve vals ende van ondeugent alloij souden sijn geslagen, onder pretext, dat deselve in der Moscou in 't Munthoft sijnde gebracht een partye van deselve soo bros van silver waren bevonden, dat deselve den swaren hamerslagh niet enhadde connen verdragen, dat daer over drie van de voornoemde Coopluyden der Hollantsche Natie aldaer waren gecondemneert ende qualijck gehandelt, hoewel nochtans de Hollantsche meesters deselve rijcxdalers wel en nae behooren bevonden hadden, versoeckende de Supplianten om de gealleguеerde redenen brieven van voorschrijvens aen sijne Zaarsche Majesteyt van Moscovien, volgens de substantie van die vervat in het project nevens de voorschreve Requeste gevoecht, ende dat die || (65a) door Johan Willem van Keller bij de Heer van Kleneck gewesene Extraordinaris Ambassadeur in Moscovien aldaer gelaten aen sijne Zaarsche Majesteyt mogen werden overgelevert, ende de Saecke door hem vervolcht, om te hebben het effect von haer Ho: Mo: meeninge ende intentie, ook hier nevens gelesen het schriftelijck bericht van de aenwesende Raden ende meesters Generael van de munte der Vereenighde Nederlanden, de voorschreve rijcxdalers tot naercominge van haer Ho: Mo: resolutie van den 13^{den} deses ten haren bijwesen ende overstaen door den Assaijeur Generael in conformité van haer Ho: Mo: resolutie van den een en dertighsten December 1676 ende het oude gebruijck, alhier in den Hage hebbende doen assaijeren; Waerop gedelibereert sijnde, is goetgevonden ende verstaen, dat in gevolge van haer Ho: Mo: resolutie van den 13^{den} deses bij de Supplianten versochte brieven van voorschrijvens aen sijne Zaarsche Majesteijt naer Style sullen werden gedresseert, ende dat daerinne ender anderen ter plaeste daert behoort sal influeren, dat de voornoemde Raden ende generaelmeesters van de munte naer den voorschreven genomen assaij, hebben bevonden, dat ijder van de 16.000 stucken rijcxdaelders door de Russische Goosten als invalide ende voor vals te wesen gedecrieert, door malcanderen geslagen, waerdigh is—49 stuijvers 38 mijten ½ large tot 48 mijten

ijder stuijver ende sulex ijder Stuck maer drie penninge Hollandts minder waerdich soude sijn als de rechte valuta ende intrinsique deucht bij den Staet daerop geordonneert, beloopende deselve schade ofte mindere waerdye over alle de 16.000 Stucken hier boven gementionneert de Somme van 157 guldens 9 stuijvers 29 der voorschreve || (65b) mijten, die de gemelte Coopluyden tot Supplement van de waerdije der Russe gesmolte silver van hare rijcxdaelers in der Moscouw aen sijne Zaarsche Majesteijt gehouden zijn op te leggen, ende te betalen. ende dat haer Ho: Mo: sulex in alle Sinceriteyt aen sijne Zaarsche Majesteyt verseeckeren; dat voorts de gemelte brieven van voorschrijvens ende copie gesonden sullen werden aen Johan Willem van Keller, bij de Heer van Klenck gewesene Extraordinaris Ambassadeur in Moscovien, aldaer gelaten met last ende ordre, om de originele aan sijne Zaarsche Majesteijt in persoon ende selffs over te leveren, ende haer Ho: Mo: goede meninge ende intentie ten crachtighsten, soo mondelinge als by geschrifte te seconderen, ten eijnde daerop ten besten van de voornoemde gemeene coopluijden ende negotianten, handelende op Moscovien, de gedesireerde effecten mogen volgen, dat oock hy Keller haer Ho: Mo: 't sijner tijt sal hebben over te schrijven, wat hy daerontrent heeft gedaen ende geeffectueert, sonder naelatigheijt, als sijnde haer Ho: Mo: die saecke seer ernst.

6)

29 April 1677.

Is gehoort het rapport van de heeren van der Meer (d'heer Ruijter absent zijnde) ende andere haer Ho: Mo: Gedeputeerden tot het Stuck van de Munte, hebbende in gevolge ende tot voldoeninge van derselver resolutie Commissariael van de 26-sten Maert lestleden, gevisiteert ende geexamineert de Requesten van de gemeene Coopluyden handelende op Moscovien, inwoonders der Stadt Amsterdam, vertonende dat se onlanghs namentlijck den 28 januarij mede lestleden, van haer Ho: Mo: hadden geobtineert een brieff

27 Sept. 1677.

Is ter Vergaderinge nochmaels voortgebracht het rapport van de Heeren haer Ho: Mo: Gedeputeerden tot het Stuck van Munte, den 29-sten april lestleden gedaen, hebbende dienaengaende in gevolge ende tot naecominge van derselver resolutie Commissariael van den 26 maert daer te vooren, gevisiteert ende geexamineert de Requesten van de gemeene Coopluyden handelende op Moscovien, inwoonders der Stadt Amsterdam, vertonende dat se onlanghs namentlijck den || (284b) 28 januarij lestleden, van haer Ho: Mo:

van voorschrijvens aen sijne Zaarsche Majesteyt van Moscovien, gesecondeert met een gelijck voorschrijvens van Sijn Hoocheijt den Heere Prince van Orange, deurgaens relatijff tot die van haer Ho: Mo: maer alsoo het capitale subject daerinne vervat concerneerde de blasme en beschuldiginge van een considerable partije rijexdaelders van de Munte deser Landen, uyt de Wisselbanck van Amsterdam naer Moscovien gesonden, over welckers waere beschapenheijt, eerst || (361 a) by de heeren Burgermeesters ende daer naer bij haer Ho: Mo: door de Raden ende Meesters generael van de Munte ende Assayeur Generael naukeurigh ondersoeck gedaen, ende bij occasie van het laetste bericht inde voorschreve haer Ho: Mo: missive geinflueert sijnde, dat de voorschreve ryexdaelders eenige penningen souden verschelen, hoewel naer de intrinsique valeur t'eenemael oprecht ende deuchdelyck, dat sij supplianten ten hooghsten beducht waren, dat de Expressie van het selve verschill (:'t welck op 157 guldens 9 stuyvers 29 mijten begroot wert) hen lieden t'eenemael schadelijck sonde zijn, dewijle de Goosten in Moscovien ende hare aenhangh op het minste defect sullen blijven staen, ende in hare opinie gestijft worden, ende vesoeckende daeromme de Supplianten dat haer Ho: Mo: gelieffden goed te vinden, dat de voorschreve specificatie der voorschreve somme moge werden uijtgelaten; menende sulex tot de meeste luijster te wesen van hadden geobtineert een brieff van voorschrijvens aen sijne Z. M. v. Moscovien, gesecondeert met een gelijck voorschrijven van Sijn Hoocheijt den Heere Prince van Orange: deurgaens ralatijff tot die van haer Ho: Mo: maer alsoo het capitale subject daerinne vervat concerneerde de blasme en beschuldiginge van een considerable partije ryexdaelders van Munte deser Landen, uyt de Wisselbanck van Amsterdam naer Moscovien gesonden, over welckers waere beschapenheijt, eerst by de heeren Burgermeesters ende daer naer by haer Ho: Mo: door de Raden ende Meesters Generael van de Munte ende Assayeurs Generael naukeurigh ondersoeck gedaen, ende bij occasie van het laetste bericht inde voorschreve haer Ho: Mo: missive geinflueert sijnde, dat de voorschreve rijexdaelders eenige penningen souden verschelen, hoewel naer de intrinsique valeur t'eenemael oprecht ende deuchdelyck, dat sij supplianten ten hooghsten beducht waren, dat de Expressie van het selve verschill (:'t welck op 157 guldens 9 stuyvers 29 mijten begroot wert:) hen lieden t'eenemael schadelijck soude sijn, dewijle de Goosten in Moscovien ende hare aenhangh op het minste defect sullen blijven staen, ende in hare opinie gestijft worden, ende versoeckende daeromme de Supplianten, dat haer Ho: Mo: gelieffden goet te vinden, dat de voorsz. specificatie der voorsz. somme moge werden uytgelaten; meenende sulex tot de

haer Ho: Mo: ende derselver wijtberoemde Munte, ende dat mede de speciale Commissie die tot overleveringe van de voorgedachte Missive aen Johan Willem van Keller (:naer de jonghste Extraordinaris Ambassade daer gelaten:) is gegeven, daer uijt moge werden gelicht, om verschijde redenen, ende dat deselve Brieff op de gemelten datum moge blyven, op dat die van hooghgemelten zijne Hoocheijt mede applicabel moge wesen:

Waerop gedelibereert zijnde, Is goetgevonden ende verstaen, dat in 't voorschreve versoeck niet can werden getreden, ende is vervolgens 't selve affgewesen.

meeste Luijster te wesen van haer Ho: Mo: ende derselver wijtberoemde Munte, ende dat mede de speciale Commissie die tot overleveringe van de voorgedachte ||
(285 a) Missive aen Johan Keller (:naer de jonghste Extraordinaris Ambassade daer gelaten:) is gegeven, daer uijt moge werden gelicht, om verscheijde redenen, ende dat deselve Brieff op de gemelten datum moge blyven, op dat die van hooghgem. sijne Hocheijt mede applicabel moge wesen:

Waerop gedelibereert sijnde, Is goetgevonden ende verstaen, te consenteren in 't voorschreve versoek ende sal dienvolgens den voorsz. brieff van voorschrijvens daer naer werden gedresseert.

Нѣкоторымъ дополненіемъ къ протоколамъ Генеральныхъ и провинціальныхъ Штатовъ являются рѣшенія Амстердамскаго городского совѣта, игравшаго также очень большую роль въ исторіи Голландіи въ XVII в.

Изъ «Resolutie-boek van de Raad» (№ 31, 1675 г.) подъ 19-ымъ января мы узнаемъ, что вопросъ о посольствѣ въ Москву въ городскомъ совѣтѣ Амстердама разсматривался еще раньше, чѣмъ въ собраніи Штатовъ. Это видно изъ слѣдующаго документа.

Den 19 Januari. Is gelesen een missive van de Heeren deses Stads Gedeputeerdens in den Hage van den 18 deses, houdende dat op dien naermiddag den Heere Raedpensionaris wederom in deliberatie gebragt had het bekommerlijke point aengaende het sommeren van den Konig van Denemarcken, om in gevolge van het Tractaet tussen syn Majesteyt en den Keyser, Koning van Spaignen, en Haer Ho: Mo: opgeregt, syne wapenen te voegen by de voorsz. Hooge Geallieerdens tegens de vyandlyke procedueren van de Koning van Sweden: en dat de Heeren Edelen, en genoesaem alle de leden geoordeelt hadden, dat de Staet absolutelik geobligeert was syn Cheurfurstelike Doorlugtigheyd van Brandenburg by te springen, en dat het evidente interest van

de Staet sulx ook requireerde, om dat by gebrek van dien niet anders te verwagten stond, als dat hoogst gemelte Chur-furst sig selve ten beste sal accommoderen; 't welk een noodsakelik gevolg van het furstelik Huys van Brunswyk en Lunenburg soude impliceren, en Denemarken obligeren buyten de partye te blyven, en aen de Sweedse en Fransse wapenen een vrye cours te geven; 't welck in alle manieren geprevenieert diende te werden. Synde syn Hoogheyd ende Heeren Ministers van de hooge Geallieerdens, en de Heeren Commissarisen van Haer Ho: Mo: tot de uytheemse saken, al te samen van het selve advys, meynende, dat de voorsz. te doene sommatie aen de Koning van Denemarcken geen uytstel konde lyden, terwyl de saken in Duytsland daer nae gerigt mosten werden siende sy heeren gedeputeerdens te gemoet, dat sy, sonder singulier te blyven, en de hatelikheyd van alle quade toevallen op haer te laden, de conclusie niet souden konnen ophouden, daer heen gaende dat de voorsz. sommatie behoorde te worden gedaen, ende Admiraliteyten beschreven tot een Extraordinaris Equipage naer de Oostsee, en de deputatie naer Moscovien gevordert, en dat de 120 Compagnien te voet, die voor een Heeremaend by provisie waren gecontinueert, voor nog drie gelycke maenden gecontinueert en aengehouden behoorden te werden. Waer op gedelibereert synde, is goed gevonden en verstaen, de Heeren deses Stads Gedeputeerdens te lasten en auctoriseren, gelyk haer Ed. gelast en geauthoriseert werden mits desen, omme van Stads wegen (om redenen in de voorsz. Haer Ed. missive gemelt) te consenteren in de te doene sommatie aen den Koning van Denemarcken, en der selver consent nevens de andere leden te dragen in een extraordinaris Equipage naer d'Oostsee; van gelycken in de deputatie naer Moscovien; en eyndelick in 't aenhouden in 's lands dienst van de bewuste honderd en twintig Compagnien te voet voor nog drie heere maenden («Res.-boek v. d. Raad», L 'K, № 31. p. 160).

Подлинные отвѣты, привезенные К. Клешомъ, имѣются въ Нидерландскомъ государственномъ архивѣ въ связкѣ подъ слѣд. заголовкомъ, написаннымъ самимъ посломъ:

A° 1676. Alle de originele antwoorden op mijne propositien, en Memorien, geschreeven in de Moscovische Taele, door ordre van sijne Zaersse M^st^ aen mij overhandight.

Приводимъ ихъ цѣлшкомъ съ небольшими сокращеніями лишь въ повторяющихся царскихъ титулахъ:

1.

Божіею милостию пресветлѣйшаго і велеможнѣйшаго великого государя царя і великого князя Феѡдора Алеѯѣевича всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росиі самодержца Московскаго... государя и обладателя, его царскаго величества бліжние бояръ: бояринъ и намѣстникъ Суздалской князь Михаило Юрьевичь Долгоруково, бояринъ и намѣстникъ Серпуховской Артемѡнъ Сергѣевичь Матвѣевъ, да дьяки думной Григорей Карповъ сынъ Богдановъ, Василей Бобининъ, Емельянъ Украинцовъ:

Высокомочныхъ господъ Статъ Генералъ славныхъ одновладѣтельныхъ волныхъ Соединенныхъ Недерляндъ и его вельможства Вильгельма-Гендрика князя Оранскогѡ, граѳа Насовского и іныхъ, великому преизвычайному послу Кондратью ѳон-Клинкину, господину Лоэргемскому и Орсемскому объявляємъ;

|| Въ нынѣшнемъ въ ҂рпд году генваря въ зі день у пресветлѣйшого і велеможнѣйшаго великого государя нашегѡ царя і великого князя Алеѯѣя Михаиловича всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росиі самодержца и многихъ государствъ и земель восточныхъ и западныхъ и сѣверныхъ отчича и дѣдича и наслѣдника и государя и обладателя, у егѡ царского величества будучи на приѣзде ты, высокомочныхъ господъ Статъ и его вельможства князя Оранскогѡ великой преизвычайной посолъ, подалъ его царскому величеству высокомочныхъ господъ Статъ и его вельможства князя Оранского листы, і великиі государь нашъ его царское величество велѣлъ у тебя листы ихъ принять і выслушать милостивѡ;

А в листахъ своихъ к великому государю нашему къ его царскому величеству высокомочные господа Статы и его вельможствѡ князь Оранской писали, что вручили они тебѣ великому и преизвычайному своему послу належащие дела великогѡ государя нашего его царскогѡ величества царствамъ государствамъ землямъ людемъ и подданнымъ, такъ же и іхъ состоянию и тамошнихъ земель жителемъ ко общему высокому добру и просятъ великогѡ государя нашего его царское величество они высокомочные Статы и его княжая вельможность служебно и усердно, чтобъ его царское величествѡ, указалъ тебѣ, послу ихъ, дать скорой и милостивой посольской приѣздъ, і во всемъ вѣрить какъ имъ самимъ, что ты ни объявишь, и

с такимъ отвѣтомъ тебя к нимъ отпустить, какъ состояние тѣхъ дѣлъ испроситъ.

‖ И пресветлѣйшиі і велеможнѣйшиі великиі государь нашъ его царское величество по писму и по прошению высокомочныхъ господъ Статъ и его княжева велможства указалъ быти и дѣлъ у тебя наказанныхъ выслушать намъ своимъ царского величества ближнимъ бояромъ и думному дьяку со товарыщи.

И генваря въ ѻї день будучи ты у великого государя нашегѡ у его царского величества на дворѣ и у насъ его царского величества ближнихъ бояръ и у думного дьяка с товарыщи в отвѣте говорилъ и на писмѣ подалъ,

Что высокомочные господа Статы и его вельможность князь Оранской должны себя признаваютъ великогѡ ради склонения и доброгѡ хотѣния, которое великиі государь нашъ его царское величество всегда к нимъ и к состоянию ихъ оказывалъ, наипаче же в прошлыхъ лѣтехъ послания, которые великиі государь нашъ его царское величество изволилъ учинити х королемъ Ѳранцузскому и Аглинскому въ отложение войны, которою они на земли ихъ высокомочныхъ господъ напали, и они в познание за такое дружелюбие, потомужь свою склонность и желание къ великому государю нашему къ его царскому величеству оказать хотѣли, и о томъ великому государю нашему его царскому величеству чрезъ тебя своего великого и препзвычайногѡ посла объявить. И сверхъ того какъ великѡго государя нашего его царского величества сосѣдъ корѡль Свѣйской, которой с ними высокомочными господами былъ въ единомъ союзе и потому былъ долженъ имъ учинить споможение, и тотъ договоръ явною присягѡю утвержденной и споможение ‖ отложилъ подъ причиною, будто своимъ посредствомъ учинить межь королемъ Оранцузъскимъ и іхъ высокомочными господами вѣчной миръ, но того не объявилось, то его предложение было какъ бы ихъ высокомочныхъ господъ и іхъ союзныхъ точию обмануть, и себя предать к странѣ короля Оранцузскогѡ, и такимъ способомъ наступилъ войною на единогѡ отъ союзныхъ высокомочныхъ господъ, то есть на куроирстрово светлѣйшество Бранденбурского, в такое время какъ тотъ куроирстръ имѣлъ с королемъ Свѣйскимъ совершенной миръ, сверхъ того противъ самогѡ обещания, которое послы того короля будучи за два лѣта на Москвѣ царскому величе-

ству учинили, какъ о томъ его куропрстрскаго светлѣйшества посланники высокомочнымъ господамъ возвестили, да и всегда де короли Свѣйские никакова договора больши не держать пока не видятъ не того себѣ какие корысти, і всегда тщатся чтобъ по правде или по неправде всякими обычаи иныхъ государей земли разоряти, какъ учинили они в прошлыхъ лѣтехъ королемъ Польскому и Датцкому и князю Курляндскому, и какъ всегда искали, и еще непрестанно ищутъ и тщатся получити случая и усердно ожидаютъ, какъ бы имъ великого государя нашего егѡ царского величества государства преодолѣти, и для того егда бы сила и неправда Шведовъ у великого государя нашего его царскогѡ величества когда было в сомнѣнiи, то ныне оное сомнение имѣти подобаетъ, а наипаче для тогѡ, что король Ѳранцузской тоѣ войну вчалъ точию разширения ради своея славы, и подобие имѣетъ овладѣти всѣми государствы къ южной Еуропiи принадлежащия, да тѣмъ полуденную Еуропию монархию себѣ || возставить, а Свѣйской король присовокупился к замысламъ Ѳранцузскогѡ короля, и чтобъ великiи государь нашъ его царское величество по своему высокому и премудрому разуму моглъ домыслити, что король Свѣйской также мысли имѣетъ к разширению своея державы к сѣвернымъ предѣламъ отъ коихъ земель государство великогѡ государя нашего его царского величества вящщее и первейшее есть,

Высокомочные жъ господа Статы и его вельможность князь Оранской Свѣйские замыслы давно в размышленiи и недовѣрие имѣли, всѣ своя попечения возвестили королевскому величеству Дацкому, которой по совершенномъ размышленiи і все осмотря что к корысти государствамъ его принадлежало усовѣтовалъ, чтѡ достойно быти замысламъ Свѣйскимъ учинить прѡтивление, и того ради вступить в союзъ с цесарскимъ величествомъ и королемъ Гишпанскимъ и съ его высокомочными господами, на томъ буде король Свѣйской вчалъ войну на единогѡ отъ сихъ союзныхъ, тогда прочимъ того всяко помогать, и оружие свое на коруну Свѣйскую поднять, и хотя помянутые государи короли Ѳранцузской и Свѣйской всякими мѣрами и обещании искали Датцкогѡ королѧ || отъ того союза отвлещи, и для того король Свѣйскѡй себѣ в супружество просилъ Датцкогѡ королѧ сестру, однакѡ же того Датцкогѡ короля к тому подвигнути не могли, чтобъ онъ отступилъ отъ такова

дѣла, которѡе принадлежитъ ко общему добру, по постоянно пребылъ в неотступаемомъ пребываніи при странѣ союзныхъ и с ними, противо Орацузского и Свѣйского королей стать, пока добрый і всѣмъ годный получатъ вѣчный миръ, высокомочные жъ господа Статы, такъ же и егѡ велможность князь Оранской надежны, что і великіі государь нашъ его царское величество оному доброму и благому образу его королевскогѡ величества Датцкогѡ имать послѣдствовать, и своя оружія купно совокупить с цесаремъ Римскимъ и с короли Гишпанскимъ и Датцкимъ і ихъ высокомочныхъ господъ Статъ. и курпрстра Бранденбургскагѡ, чтобъ тѣмъ неподобную гордость і великую силу того короля Свѣйскогѡ остановить. чтобъ такіе мысли воспріялъ вмѣсто получить ему новы земли попеченіе имѣть о остереганіі прежнихъ, которыми и ныне владѣеть, чтобъ тѣмъ великого государя его царского величества государства и земли принадлежащіе к Свѣйской границе были в вящемъ распространеніі, і во всякой безопаспости, и покоя и миръ и общая тишина могла бы у прочихъ государей христіянскихъ устроена быть, а великіі государь нашъ его царское величество по себѣ вѣчную непреходимую || славу во вся будущія роды повсюду получить;

И сего жъ генваря м҃ца въ к҃ день, всемогущій Господь Богъ і владыка всѣхъ, им же царіе царствуютъ и монархіі состоятся, по своей святѣй и праведной воле изволилъ пресвѣтлѣйшагѡ і велможнѣйшогѡ великого государя нашего царя і великого князя Алеѯѣя Михайловича всеа Великія и Малыя и Бѣлыя Росіі самодержца и многихъ государствъ и земель восточныхъ и западныхъ и сѣверныхъ отчича и дѣдича и наслѣдника и государя и обладателя, отъ сего земного царствія преселити в вѣчное блаженство небесногѡ своего царствія, а при отшествіі с сего свѣта пресвѣтлѣйшіі і велможнѣйшіі великіі государь нашъ его царское величество на великіі и преславный Росіского царствія престолъ благословилъ и свой царской венецъ и самодержавный скипетръ и державу вручилъ сыну своему государю пресвѣтлѣйшему і велможнѣйшему великому государю царю і великому князю Феѡдору Алеѯѣевичу всеа Великія и Малыя і Бѣлыя Росіі самодержцу и по изволенію того жъ всемогущагѡ Бога и по благословенію блаженные памяти отца своего государева, великіі государь царь и великіі князь Феѡдоръ Алеѯѣевичь всеа Ве-

ликия і Малыя і Бѣлыя Росиі самодержецъ его царское величество учинился на великомъ и преславномъ Росиіского царствия престоле великимъ государемъ царемъ і великимъ княземъ всеа Великия и Малыя и Бѣлыѧ Росиі самодержцемъ, и многихъ государствъ и земель восточныхъ и ѕападныхъ и сѣверныхъ отчичемъ дѣдичемъ наслѣдникомъ государемъ и обладателемъ;

|| И мы его царского величества ближние бояря и думной дьякъ с товарыщи до великого государя нашего до его царского величества то твое посолское предложение доносили. І великиі государь его царское величество слушавъ тогѡ твоего объявления, указалъ на тѣ дела тебѣ великому преизвычайному послу учинить отвѣтъ таковъ:

Отецъ его государевъ блаженные памяти великиі государь его царское величество, высокомочнымъ господамъ Статомъ и его вельможности князю Оранскому всегда во всякомъ случае свою царского величества милостивую склонность оказывалъ какъ і ты великой посолъ въ выше помянутомъ своемъ письмѣ именемъ ихъ высокомочныхъ господъ Статъ и его княжской вельможности великому государю нашему его царскому величеству за показанную его государскую къ нимъ милость благодарилъ, что в прошломъ во рпа году изволилъ великиі государь нашъ его царское величество о прекращениі на нихъ и на все ихъ владѣния великие і тягчайшие войны. к братемъ своемъ к великимъ государемъ християнскимъ по Оранцузскому и к Аглинскому королемъ къ ихъ королевскимъ величествамъ и к инымъ окрестнымъ государемъ писать, чтобы они тое на нихъ всчатую свою войну прекратили и обратили тѣ свои оружия на неприятеля всѣхъ християнъ Турского салтана. А в прошломъ во рпв году какъ были блаженные памяти у великого государя нашего у его царского величества велеможнѣйшагѡ государя его королевскогѡ величества Свѣйского великие і полнѡмочные послы, граѳъ Густавъ Оѯенстернъ съ товарыщи, и будучи егѡ царского величества з ближними бояры в отвѣте говорили, и домогались всякими мѣрами накрѣпко, чтобъ тое помочь и союзъ противъ Турского салтана отставить, а учинить бы союзъ противъ всякого наступающагѡ неприятеля не имянуя Турского салтана, і великиі государь нашъ его царскѡе величество вѣдая то, что в такомъ неимянованномъ союзе братье его царского величества великимъ государемъ, его цесар-

скому величеству Римскому и королевскому величеству Датцкому и ихъ союзникомъ будетъ великая вредность, тѣмъ Свѣйскимъ великимъ і полномочнымъ посломъ в такомъ помянованномъ союзе велѣть отказать. а противъ вѣчного мирного договору царского величества стороны съ его королевского величества стороны учинилось нарушеніе и о тѣхъ делахъ указалъ великій государь нашъ его царское величество писать къ его королевскому величеству с нимъ его королевского величества великимъ і полномочнымъ послом в своей царского величества грамоте. || і в прошломъ же во рїг году блаженныя памяти к великому государю нашему къ его царскому величеству королевское величество Свѣйской с царского своимъ присланнымъ с Самойломъ Лоіандеромъ, не чиня на тое его царского величества грамоту отповѣди писалъ, что великій государь нашъ его царское величество для договариванія тѣхъ дѣлъ которыхъ будучи у его царского величества на Москвѣ его королевского величества великие і полномочные послы не исполнили извольлъ слать къ его королевскому величеству Стеколнъ своихъ царского величества великихъ пословъ, давъ имъ совершенную полную мочь, да в прошломъ же въ рїг году апрѣля въ аї день писалъ блаженныя памяти к великому государю нашему к его царскому величеству пресвѣтлѣйшій князь і государь Фредерикъ Вилыельмъ курфирстръ Брандепбурской его курфирстрово светлѣйшество з гонцомъ своимъ с Христофоромъ Георгіемъ допося великому государю нашему его царскому величеству на велеможнѣйшаго государя на его королевское величество Свѣйского жалобу. что войска его которые въ цесарской землѣ правитъ генералъ Врангель вступили въ его курфирстровы Маркъские и Померские земли безо всякой причины и не точію въ его земли вошли, но разорили и опустошили и того ради его куроирстрова свѣтлость намѣреніе имѣетъ ихъ оружіемъ своимъ встрѣтить и такое насиліе отвратить и съ Божіею помощію имъ мстить, а к христіянскимъ государемъ такую добрую надежду имѣетъ, что ему въ томъ помощь свою учинятъ, надо всѣми же имѣетъ по Бозе надежду к великому государю нашему къ его царскому величеству, что его царское величество оружия свои противъ Шведовъ потому же изволитъ обратить, чего ради его курфирстрово светлѣйшество въ такомъ случаѣ со Шведы ни в малыхъ договорехъ ни в какомъ скончаніі кромѣ соизволенія

великогѡ государя нашегѡ его царскогѡ величества ничего творити не будеть, а после тогѡ вскоре присылалъ к великому государю нашему къ его царскому величеству егѡ жъ курфирстрово светлѣйшество посланника своегѡ Ефима Шкультета, а в листу своемъ к великому государю нашему къ егѡ царскому величеству с нимъ писалъ такъ же і тотъ его помянутой посланникъ будучи его царскогѡ величества з ближнимъ бояриномъ и намѣстникомъ Серпуховскимъ с Артемономъ Сергѣевичемъ Матвѣевымъ да з дьяки з думными з Григорьемъ Карповымъ сыномъ || Богдановымъ с товарыщи в отвѣте гѡворилъ, что его курфирстрово светлѣйшествѡ принужденъ учинился войсками своими, которые имѣетъ на пользу всегѡ Римскогѡ государства противъ Оранцузовъ, и которые долженъ былъ послать на вспоможеніе утесненной коруне Польской, неприѧтеля приступить в своихъ дѣдичныхъ земляхъ, надъ которыми в Маркъской землѣ дважды мужественно побѣду получилъ со взятиемъ многихъ полоненниковъ и пушечныхъ нарядовъ. А оттоле далее за ними погнался и чаетъ, что і впредь надъ тѣмъ неприѧтелемъ чинить прѡмыслъ егѡ куроирстрово светлѣйшество будетъ безо всякого сомнѣния, а в пособие же его курфирстровой свѣтлости на того неприятеля королевское величество Испанской, королевское величество Датцкой і ихъ союзники высокомочные господа Статы учинили межъ собою постановление со Шведы разрушитись і воевати ихъ моремъ и сухимъ путемъ, о чемъ оные союзники к великому государю нашему к его царскому величеству для вѣдома писать учнутъ, такъ-же бы і великиі государь нашъ егѡ царское величествѡ имѣя отъ тоежъ Свѣйские коруны в прошедшихъ лѣтехъ какъ имъ достовѣрно вѣдомѡ многие досадительства изволилъ въ Лифляндтехъ или в ыныхъ мѣстехъ учинить отмщение к чему впредь наилутчегѡ и употребительногѡ времени изыскати будетъ немочнѡ. Да в томъ же во ҂ѯиг году присылалъ блаженныя памяти к великому государю нашему къ егѡ царскому величеству братъ егѡ царскогѡ величества великиі государь егѡ цесарское величествѡ чрезъѕвычайныхъ своихъ посланниковъ Аннибала Ѳранишишка де Ботония да Ягана Кароля Терлинъгерена, и тѣ цесарскогѡ величества чрезъѕвычайные посланники будучи великого государя нашегѡ его царского величества съ помянутымъ ближнимъ бояриномъ и з думнымъ дьякомъ в отвѣте по тому жъ говорили, чтобы великиі госу-

дарь нашъ его царское величество изволилъ съ его цесарскимъ величествомъ учинить противъ Свѣйскогѡ короля союзъ, чтобы царскогѡ величества и егѡ цесарскогѡ величества рубежи отъ егѡ королевскогѡ величества были безопасны и к роспространению бы ево в Немецкую землю не допустить. Да къ великому жъ государю нашему къ его царскому величеству писалъ королевское величество Датцкой, что егѡ королевское величествѡ иного никогѡ надежнѡго друга и сосѣда не имѣетъ, яко великого государя нашегѡ егѡ царское величествѡ, и потому бы во всѣхъ приключающихся времянахъ великому государю нашему егѡ царскому величеству быти надежну, понеже иногѡ ничегѡ егѡ королевское величество не желаетъ, токмо в приключаяхъ извѣстныя склонения своегѡ оказати знаки и прежнюю предковъ своихъ зачатую дружбу ближнимъ союзомъ обновити и укрепити и совершити и для тогѡ с полномочнымъ наказомъ резидента своегѡ учинилъ, а резидентъ егѡ королевскогѡ величества Монсъ Гей будучи у великогѡ государя нашего у егѡ царскогѡ величества двора при прибытни цесарскогѡ величества и курфирстрской свѣтлости Бранденбургскогѡ посланниковъ великого государя нашегѡ его царского величества ближнему боярину и думному дьяку с товарыщи говорилъ і на письмѣ подалъ, что с великимъ государемъ нашимъ съ егѡ царскимъ величествомъ королевское величествѡ Датцкой намѣренъ есть какъ совѣтъ свой, такъ и оружие соединить и договоръ чинить и совершить, не токмо в томъ какъ коруны Свѣйской оружиемъ мироразрушителнымъ, которыми они воинское пламя ѧко новымъ масломъ паки разжигали, отпоръ чинить возможнѡ, но и до тѣхъ мѣстъ низложить, доколе с обоихъ сторонъ надежность будетъ имѣть о іполнении вредителныхъ совѣтовъ, которые они уже по многое время на великое преосуждение и шкоды обоихъ великихъ государей помыслили и егда в такомъ же намѣрении у двора великого государя нашегѡ его царского величества пребывающие высокихъ государей ѧко цесарского величества и его курфирьстрской свѣтлости Бранденбургскогѡ служители о томъ равномѣрномъ дѣлѣ общимъ сложеннымъ совѣтомъ радуютъ, и онъ резидентъ потому же отъ государя своегѡ его королевского величества имѣетъ в томъ полную мочь и объявлялъ, что великому государю нашему его царскому величеству отмщения Свѣйской коруне за прежние многие Росиіскому государству

досады учинити лутчаго времяни не изыскати какъ при нынешнихъ высокихъ и крѣпкихъ воинскихъ случаяхъ, егда егѡ царское величествѡ со ѡными о томъ же дѣле радѣющими соединитися изволитъ и тѣмъ искати силное отвращение к содержанию не токмѡ істинныхъ и пристойныхъ исковъ своихъ но и к принуждению коруну Свѣйскую на мирнѡ || любителныя помыслы приведетъ. И блаженныѧ памяти великиі государь нашъ егѡ царское величествѡ по тому цесарскогѡ величества и курфирстрской свѣтлости Бранденбургскогѡ посланниковъ и королевского величества Датцкогѡ резидента объявлению з государи ихъ съ егѡ цесарскимъ величествомъ Римскимъ и с королевскимъ величествомъ Датцкимъ и с курфирстрскою свѣтлостью союзу и никакова договору ко вечинанию войны противъ королевскогѡ величества Свѣйскогѡ чинить не указалъ для того, что у великого государя нашего у его царскогѡ величества съ королевскимъ величествомъ Свѣйскимъ учиненъ вѣчной миръ, а указалъ егѡ царское величество писать к королевскому величеству Свѣйскому в своей царского величества грамоте с нарочнымъ гонцомъ, чтѡбы его корѡлевское величество вѣдая у великогѡ государя нашегѡ у егѡ царского величества с курфирстрскою свѣтлостью Бранденбургскимъ в помочи королевству Полскому учиненную ближайшую дружбу и любовь и союзъ, войскамъ своимъ, егѡ курфирстрской свѣтлости из Марскихъ и Померскихъ земель велѣлъ выступить, а покамѣста тѣ егѡ королевскогѡ величества войска изъ егѡ курфирстровыхъ земель будутъ выведены и до тѣхъ мѣстъ великиі государь нашъ егѡ царское величествѡ великихъ своихъ и полномочныхъ пословъ къ егѡ королевскому величеству в Стеколнѡ слать не изволилъ, а изволилъ слать тѣхъ своихъ великихъ и полномочныхъ пословъ для договаривания о неисправныхъ статьяхъ вѣчного миру, которые нарушены съ егѡ королевского величества стѡроны на съѣздъ, и чтобы его королевское величествѡ противъ той великогѡ государя нашегѡ егѡ царскогѡ величества грамоты учинилъ скорую отпѡвѣдь, і в нынешнемъ во рпд году, сентябрѧ въ ѕі день къ великому государю нашему къ его царскому величеству писалъ корѡлевское величествѡ Свѣйской || въ своей королевскогѡ величества грамоте с тѣмъ же помянутымъ гонцомъ, чтѡ курфирстрская свѣтлость не токмо в разныхъ делахъ учинилъ противнѡ мирногѡ договору, которой съ егѡ

королевскимъ величествомъ учинено и съ его курфирстрскою свѣтлостью совершено, по і которой постановлено въ ҂аѯмн-омъ году въ Римскомъ государстве со всѣми чинами противною учинилъ и после того миру его курфирстрская свѣтлость первымъ непріятелемъ учинился и на его королевское величество наступилъ войною и сверхъ того искалъ, чтобы противъ его королевского величества навести иныхъ непріятелей и тѣмъ де его курфирстрская свѣтлость разорвалъ съ его королевскимъ величествомъ добрую и надобную миръ и по указу блаженныя памяти великого государя нашего его царского величества о томъ о всемъ тѣмъ цесарского величества и курфирстрской свѣтлости Бранденбургского посланникомъ и королевского величества Датцкого резиденту объявлено подлинно, такъ же і ныне мы его царского величества ближние бояря и думной дякъ с товарыщи высокомочныхъ господъ Статъ и его княжской вельможности Оранского тебѣ великому и преизвычайному послу отвѣтъ чинимъ таковъ же, каковъ отвѣтъ учиненъ по указу блаженныя памяти великого государя его царского величества цесарского величества и королевского величества Датцкого и курфирстрской свѣтлости Бранденбургского вышеупомянутымъ посланникомъ и резиденту, что никакими мѣрами великому государю нашему его царскому величеству с королевскимъ величествомъ Свѣйскимъ вѣчного миру нарушить і войны вчать невозможно, аословъ своихъ царского величества по желанію его королевского величества, какъ выше сего объявлено въ Стекольно къ его королевскому величеству слать не изволилъ, а указалъ быть своимъ царского величества великимъ і полномочнымъ посломъ на съѣзде для исправления договоровъ, которые нарушены съ его королевского величества стороны і какъ || великого государя нашего его царского величества и королевского величества Свѣйского великие и полномочные послы на рубежъ съѣдутца и по его царского величества указу тѣ его царского величества великие и полномочные послы Свѣйскимъ посломъ учнутъ говорить о исправленіі договоровъ, которые статьи нарушены с стороны королевского величества, такъ же и о томъ, что бы государь ихъ его королевское величество Свѣйской отъ того своего намѣрения престалъ і войну свою с цесарскимъ величествомъ и съ его союзными прекратилъ, а что у тѣхъ его царскаго величества великихъ и полномочныхъословъ

королевского величества Свѣйскогѡ с великими и полномочными послы на съѣздѣ учинитца и на чемъ о вышеписанныхъ дѣлехъ договорять, и о томъ укажетъ великиі государь нашъ егѡ царское величествѡ к цесарскому величеству и х королевскому величеству Датцкому и к курфирстрской свѣтлости Бранденбурскому и къ высѡкомочнымъ господамъ Статомъ и къ его вельможности ко князю Оранскому для вѣдома писать и ссылатца с своими царского величества грамотами, а высокомѡчные бы господа Статы и егѡ княжое вельможствѡ къ великому государю нашему ко егѡ царскому величеству потому-жъ о поведениі своемъ, что у нихъ, высокомочныхъ господъ Статъ и у егѡ вельможства князя Оранскогѡ с королевскимъ величествомъ Свѣйскимъ будетъ чинитца для вѣдома чрезъ листы свои писали-жь.

Писано великого государя нашегѡ его царского величества в царствующемъ великомъ градѣ Москвѣ в государственномъ посольскомъ приказе лѣта отъ создания мира ҂зр҃пд-го мѣсяца февралѧ є҃і дня [13]).

2.

Божіею милостию пресвѣтлѣйшаго і велемѡжнѣйшаго великого государя царя і великого князя Феѡдора Алеѯѣвича всеа Великиѧ и Малыѧ и Бѣлыя Росиі самодержца... его царского величества ближние || бояря, бояринъ и намѣстникъ Суздалской князь Михайло Юрьевичь Долгоруковѡ, бояринъ и намѣстникъ Серпуховской Артемонъ Сергѣевичъ Матвѣевъ, да дьяки думнѡй Григорей Карповъ сынъ Богдановъ Василей Бобининъ Емельянъ Украинцовъ,

Высокомочныхъ господъ Статъ Генералъ славныхъ одновладѣтельныхъ волныхъ Соединенныхъ Недерляндовъ, и его вельможства Вильгельма Гендрика князя Оранскаго граѳа Насовского и іныхъ, великому преизвычайному послу Кондратью ѳон-Клинкину господину Лоэргемскому и Орсемскому объявляемъ;

Нынешняго рн҃д году ѳевраля въ є҃і день будучи съ нами царского величества || ближними бояры, ты высокомочныхъ господъ Статъ и его вельможьства князя Оранского великой и чреззвычайной посолъ въ третьемъ отвѣте говорилъ и на письмѣ подалъ,

---

[13]) Ср. гл. XXVII, пр. 1-ое. Это Прил. № 29 къ Дон.

5

что великій государь нашъ его царское величество при своихъ царского величества великихъ и полномочныхъ послѣхъ, которые по егѡ царского величества указу высланы будутъ велеможнѣйшаѡ государя его королевскогѡ величества Свѣйскогѡ с великими и полномѡчными послы, для договариванія о ихъ обоихъ великихъ государей общихъ надѡбныхъ дѣлехъ на съѣзды изволилъ благость к доброй странѣ высокихъ союзныхъ и в общую пользу всего христианства || учинить. и повелѣть, чтобъ его царскогѡ величества нѣкоторые войска на Свѣйской Лифлянской границе или паче иные полки х Корѣлской странѣ и к городу Орѣшку высланы были, чтобъ тѣмъ Свѣйской король былъ принужденъ войска свои в предѣлахъ своей земли держати, потому, естьли с стороны великого государя нашего его царского величества у нихъ опасности не будетъ, то они тѣ свои войска пошлютъ въ Померскую землю на цесарское величество и на прочихъ союзныхъ его в великую помѣшку намѣреніемъ добрымъ тѣхъ союзныхъ, а великій государь нашъ его царское величество може себѣ отъ той посылки великие прибытки получить, разсуждаѧ что король Свѣйской тою причиною принужденъ будетъ в договорехъ на сторону || велікого государя нашего его царского величества такое учинить удовольство, і в такие статьи вступить, которые, несмотря бы онъ тѣхъ войскъ, в намѣреніі своемъ отнюдь неимѣлъ, а буде с стороны королевского величества Свѣйского великому государю нашему его царскому величеству удовольства чрезъ договоры не учинятся; і в то бъ время его царского величества войскамъ вступить въ его землю і войнѡю искать тогѡ, чего они чрезъ договоры учинить не похотятъ, и чтобъ великого государя нашего его царского величества указы о посылке тѣхъ его царского величества ратныхъ людей в помянутые мѣста какъ скорѣе посланы были и здѣ пребывающимъ иноземцамъ начальнымъ людямъ служба по Свѣйской рубежъ была сказана, чтобъ то великого государя нашего его царского величества намѣреніе во всѣхъ || государствахъ было вѣдомо, а король бы Свѣйской тѣмъ къ добрымъ и мирнымъ мыслямъ приведенъ былъ.

II на то отвѣтъ:

У велікого государя нашего у его царского величества, с велеможнѣйшимъ государемъ съ его королевскимъ величе-

ствомъ Свѣйскимъ учинить вековѣчной мирной договоръ. в которомъ именовано, что имъ обоимъ великимъ государемъ. какъ великому государю нашему его царскому величеству. так и его королевскому величеству быти между собою в постоянной и крѣпкой дружбѣ и любви і в вѣрномъ пріятствѣ и другу надъ другомъ никакова зла тайно и ни явно не изыскивать и не вчинати і не выразумлевати. || а буде что после того договору обрящется новое или в чемъ с которой стороны к нарушению и тогда они обои великие государи должны между собою обослатися, а вѣчного миру ни за какие причины не нарушати: и для того великому государю нашему его царскому величеству с королевскимъ величеством Свѣйскимъ. войны за вековѣчнымъ мирнымъ договоромъ вечать никоторыми мѣрами немочно, а которые статьі того договору съ его королевского величества стороны невдержаны и нарушены и для совершенного договору и исправления тѣхъ всѣхъ дѣлъ указалъ великіі государь нашъ его царское величество съ его королевского величества великими і полномочными послы слати своихъ царского величества великихъ и полномочныхъословъ на съѣздъ, которые царского величества || великие и полномочные послы не царствующаго великого града Москвы отпущены будутъ на тѣ съѣзды по отповеди его королевского величества вскоре: А будучи тѣ великого государя нашего его царского величества великие і полномочные послы королевского величества с великими и полномочными послы на сѣѣзде учнутъ говорить преже о неисправленыхъ и нарушеныхъ статьяхъ, а потомъ и о прекращеніі с великимъ государемъ съ его цесарскимъ величествомъ и съ его союзными вечатой войны, какъ о томъ тобѣ великому и преизвычайному послу объявлено в нашемъ царского величества ближних бояръ первомъ отвѣтномъ письмѣ. А что тѣ великого государя нашего его царского величества великие и полномочные послы, будучи с Свѣйскими послы на съѣздѣ, || договорятъ и постановятъ. и о томъ великому государю его цесарскому величеству і высокомочнымъ господамъ Статомъ и его вельможству князю Оранскому и прочимъ союзнымъ учинено будетъ вѣдомо чрезъ его царского величества грамоты.

К

Чтобъ мы царского величества ближние бояре до великого государя нашего до его царского величества донесли твое по-

голское радѣтелное доношение, что ты и родитель твой отцу его государеву блаженные памяти великому государю царю і великому князю Алеѯѣю Михайловичю всеа Великиѧ и Малыя и Бѣлыя Росиі самодержцу его царскому величеству искали прибыли || его государской казнѣ чинити, какъ вы в различныхъ случаяхъ самымъ дѣломъ чинили, такъ же и ныне оказываешь способъ к нѣкоторому дѣлу имже его царского величества казна умножится, а подданные его царского величества учнуть полнитца, а купетцкое дѣло исправитца и с чего великиі государь нашъ его царское величество ясно узрить, какая прибыль его царского величества казнѣ и его царского величества подданнымъ пожитокъ и купецькому дѣлу умножение по вся годы учинится и з договору с кизылбашы и с Армяня каковъ учиненъ на Москвѣ по его царского величества указу въ прошломъ во ро҃с-омъ году, а отъ рожества Христова ҂аχ҃зз году о привозе в Росиіское государство ис Персидцкие земли шолку сырцу на всякой годъ по осмы тысячь тай [14]) и буде бы сво || столкое число привезено было, то бы въ его царского величества казну с того одного шолкового торгу взято было пошлинъ, и за провозъ по двѣсти по тридцати по семи тысячь по пяти сотъ рублевъ в годъ, а есть ли великиі государь нашъ его царскѡе величество укажетъ ныне кизылбашемъ и Армяномъ позволити в Московское государство и до Архангелского города вольной проѣздъ, і в городахъ воеводамъ и таможенникомъ принимать и отпускать любително и досады ниˇкакой не чинить, и с Рускими людми и с иноземцы дати вольной торгъ, такъ же бы не возбранено было не токмо шолкъ, но и іные всякие товары привозить взявъ с нихъ мѣрную пошлину, а буде когда они не возмогуть шолкъ или иные товары свои в Астарахани или на Москвѣ или у города Архангельского продать, и імъ бы позволено былѡ || ѣхать съ тѣми товары за море в Галанскую землю противъ того вышеупомянутого договору, такъ же бы и новой торговой вредной уставъ отставить, которѡй по се время малой образъ в пошлинахъ царского величества казнѣ, но к великому утеснению посполитыхъ купецкихъ людей і к совершенному разорению купецкихъ промысловъ и ко отгнанию всякихъ чюжеземцовъ точию х корысти нѣкотораго числа само-

---

[14]) Голл. baelen—«тюки» (Verbaal, p. 391).

любивыхъ человѣкъ, и тогда бы могль весь шолкъ и иные Персидцкие товары, которые с великими трудами и проторами чрезъ Турскую землю трудными путьми кизыльбаши возять, обратились [15]) в государство великого государя нашего его царского величества, и послышавъ о томъ учали сверхъ того многие товары привозить изъ государствъ и Индѣйскогѡ моголла и иныхъ || многихъ принадлежащихъ к нему и отъ тогѡ великого государя нашего его царского величества казна умножитца, и Московского государства торговые люди учнуть полнитца, и купецкое дѣло зело по всему Росіискому государству процвететъ, а в казну Турскогѡ салтана впредь уже тѣ дѡходы збиратисѧ не будуть без которыхъ ему толикие долгие времена той воины вести будетъ невозможно и естьли тѣхъ доходовъ отъ салтанъ лишится, и тѣмъ с стороны великого государя нашего его царского величества учинитца вящшее разорение нежели вспоможеньми, которые отъ посторонихъ государей христіанскихъ великіі государь нашъ егѡ царское величество ожидаетъ, а что кизылбаши на Хвалынскѡ [15]) море к перевезенью своихъ товаровъ добрыхъ судовъ не имѣютъ, и в Астарахань достоитъ || к тому дѣлу построить здѣсь или в Нижнемъ нѣкоторые неболшие карабли и к тому призвать из Галанские земли мастеровъ, которыхъ высокомочные господа Статы и его вельможство князь Орапской не сумневаясь отпустятъ, и тѣми судами мочно будетъ ѣздить во многие города Персидцкого государства і во всѣ пристанищи Хвалынскогѡ моря, и буде на то твое посолское предложение великого государя нашего его царского величества указъ будетъ и то торговое прибыточное дѣло начнетца и тогда въ Персидцкую землю послать чрезъ нарочногѡ гонца к шаху Персидцкому и из Индѣи пребывающему купчине и прочимъ Персидцкимъ и Армянскимъ купецкимъ людемъ сказать, чтобъ они могли заранее к будущему лѣту товаръ свой вмѣсто того, что чрезъ Турскую землю || важивали, в Московское государство обратить, а тотъ шолкъ, которой у нихъ ныне на Москвѣ повелено было не токмо иноземцомъ прѡдать, но к городу и за море посылать, или самимъ вести,

И на то отвѣтъ:

О семъ твоемъ высокомочныхъ господъ Статъ и его вельможъства князя Орапскагѡ великого и чрезвычайного посла

[15]) Sic.

предложенiи до великого государя нашего до его царского величества мы его царского величества ближние бояря доносили. i великiи государь нашъ его царское величество тебя великого и преизвычайного посла Кондратья Юрьевича оон-Клинкина за прежние твои и родителей твоихъ ко отцу его государеву блаженные памяти || великому государю его царскому величеству службы жалуетъ милостиво похваляетъ, а о шолковомъ и о всемъ Персидцкомъ торговѡмъ дѣле по тому твоему посолскому предложению указалъ великiи государь нашъ егѡ царское величество Персидцкимъ купецкимъ людемъ по прежнимъ Армянскимъ договорамъ каковъ договоръ учиненъ, по ихъ челобитью на Москвѣ в прошлыхъ во ҂ѻ҃е i во ҂ѻ҃а годѣхъ с шолкомъ сырцомъ и с иными Персидцкими товары приѣзжати в Росiиское государство поволнѡ, i в Астарахани i в ыныхъ горѡдѣхъ до Москвы воеводамъ i всякимъ приказнымъ людемъ пропускать ихъ веленѡ, безо всякого задержания, а обидъ и налогъ никакихъ имъ чинить не веленѡ, а велено надъ ними в пошлинахъ i в провозе товаровъ ихъ i во всемъ чинити противъ договору. || и его царского величества жалованныхъ грамотъ, каковы его царского величества жалованные грамоты даны имъ в прошлыхъ во ҂ѻ҃е-мъ i во ҂ѻ҃а-мъ годѣхъ, а какъ они с тѣми помянутыми товары приѣдутъ к Москве и iмъ на Москвѣ тѣ свои товары продавать Рускимъ торговымъ людемъ повольною торговлею, а пошлины платить имъ с шолку сырцу по ихъ Армянскому договору, а с ыныхъ Персидцкихъ товаровъ по новому торговому уставу, а чего на Мѡсквѣ шолку не продадутъ и тотъ шолкъ велено вести имъ для продажи к Архангелскому городу и продавать на гороцкой ярманке всѣхъ государствъ приѣзжимъ заморскимъ торговымъ иноземцамъ потому жъ повольною ценою, а которые Армяня ныне на Москвѣ и тѣмъ указалъ великiи государь нашъ его царское величество ѣхати с шолкомъ сырцомъ || к городу Архангелскому и тотъ шолкъ иноземцомъ продавать у города повольнѡ, а буде того шолку у города неиспродадутъ и iмъ для продажи того шолку за море ѣхать повольно жъ, в которое государство ни похотятъ, а какъ они будучи за моремъ тотъ свой товаръ шолкъ сырецъ иноземцомъ продадутъ или выменяютъ на невѡ какие заморские товары и поворотятца в свою землю чрезъ Росiискѡе государство, и тогда имъ съ того вымененогѡ заморского товару пошлина заплатить по новому жъ торговому

уставу, а чтобъ тотъ его царского величества указъ и поволную торговлю в Персидцкой земли купецкие люди вѣдали, і в будущей годъ с шолкомъ сырцомъ и с ыными Персидцкими товары отставя путь чрезъ Турскую землю были в Росіское государствѡ, || велено в Персиду писати тѣмъ Армяномъ с нарочнымъ своимъ посыльщикомъ наскорѡ, и тотъ его царского величества указъ сказанъ имъ в государственномъ посолскомъ приказе в нынешнемъ во ҂рпд году марта въ ѕ҃ день и о карабелныхъ мастерахъ, которымъ для наплутшего в Персидцкое государство морского ходу указалъ великиі государь нашъ его царское величество чтобъ ихъ за моремъ приготовить въ его великого государя службу і вывесть к Москве объявить тебѣ великому и преизвычайному послу, чтобъ ихъ к тому дѣлу приготовить и какъ наискорѣе к Москве вывесть безо многихъ егѡ царского величества казнѣ убытковъ: а Московскому новому торговому уставу указалъ великиі государь нашъ его царское величество быти по прежнему а отставить его никоторыми мѣрами невозможно;

|| г҃.

Чтобъ великиі государь нашъ его царскѡе величество, по прошению его вельможности князя Оранского тебя великогѡ и чрезъвычайногѡ посла пожаловалъ велѣлъ в своемъ царского величества Росіскомъ государстве хлѣба ржи достальное число сорокъ тысячь четі купить і вывесть за море и тѣмъ великиі государь нашъ его царское величество его вельможность князя Оранского зелѡ одолжитъ.

И на то отвѣтъ:

В прошломъ въ ҂рпг-омъ году писали ко отцу его государеву блаженные памяти к великому || государю нашему царю і великому князю Алеѯѣю Михайловичю всеа Великия и Малыѧ и Бѣлыя Росиі самодержцу къ егѡ царскому величеству, его вельможность князь Оранской и города Амстрадама бурмистры и ратманы, чтобъ великиі государь нашъ его царское величество по ихъ прошению указалъ в своемъ царского величества Росіскомъ государстве на пропитанье тамѡшнимъ жителемъ купить и за море вывесть тебѣ великому и преизвычайному послу шестьдесятъ тысячь четвертей, да Амстрадамскому жителю Оредерику Блуму тысячю двѣсте ластовъ ржи, и блаженные памяти великиі государь нашъ его царское величество, по своему государскому милосердию имѣя о Амстра-

дамскихъ жителяхъ попечение, по прошению его вельможства князя Оранского тебѣ великому и преизвычайному послу в своемъ царского величества Росиіскомъ государстве поволилъ купить и за море вывесть двадцать тысячь четвертей, а по челобитью Амстрадамскихъ бурмистровъ и ратмановъ Оредерику Блуму десять тысячь четвертей, да в тожъ время по челобитью Галанские земли торгового иноземца Московскогѡ жителя Вагромѣя Меллера, чтобъ Амстрадамскихъ жителей не допустить до конечной в хлѣбе скудости, и чтобъ то дѣлѡ заранее упредить, указалъ великиі государь нашъ его царское величествѡ на хлѣбную жъ покупку дати ему изъ своей великого государя казны денегъ пятнатцать тысячь рублевъ, і велено ему на тѣ денги сверхъ того вышепомянутогѡ числа тритцати тысячь четвертей в поморскихъ городѣхъ купить хлѣба || и за море весть безо всякого задержания, а чего во прошломъ в ҂ѕпг году на эти денги хлѣба онъ не закупилъ, и то число велено ему купить в нынешнемъ въ ҂ѕпг году, а за тѣ денги заплатить было ему в казну великого государя нашего его царского величества еоимками самими добрыми Любскими полного вѣсу и чистого серебра и потому великогѡ государя указу на пропитание Амстрадамскимъ жителемъ его царского величества в поморскихъ городѣхъ хлѣба куплено и ѕа море вывезено многое числѡ, а за выданые денги великого государя нашего его царского величества ис казны на тое хлѣбную покупку, поставилъ онъ Вахромѣй еоимки самые худые не противъ своей записи, какову онъ запись в томъ платежу далъ, || великого государя нашего его царского величества в государственнѡй посолской приказъ: і великиі государь нашъ его царское величество в своемъ царского величества Росиіскомъ государстве хлѣба купить и за море отпускать больши тогѡ не указалъ;

Писано великого государя нашего его царского величества в царствующемъ велицемъ граде Москвѣ, лѣта отъ создания мира ҂зрпд-го мѣсяца марта и҃-го днѧ [16]).

3.

Божіею милостию пресветлѣйшагѡ і велеможнѣйшагѡ великого государя царя і великого князя Ѳеодора Алеѯѣевича

[16]) Прил. № 40 къ Verbaal'у Кленка. Ср. гл. XXVIII, стр. 463, примѣчаніе.

всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росиі самодержца Московского,... его царского величества ближние бояре: бояринъ і намѣстникъ Суздалской князь Михайло Юрьевичь Долгоруково, боѧринъ и намѣстникъ Серпуховской Артемонъ Сергѣевичъ Матвѣевъ, да дьяки думной Григорей Карповъ сынъ Богдановъ, Василей Бобининъ, Емельянъ Украинцевъ, Любимъ Домнинъ.

Высокомочныхъ господъ Статъ Генералъ славныхъ одновладѣтелныхъ волныхъ Соединеныхъ Недерляндовъ и его вельможства Вильгельма Гендрика князя Оранского, графа Насовского і иныхъ великому преизвычайному послу Кондратью фонъ-Клинкину господину Лоэргемскому и Орсемскому объявляемъ.

Нынѣшняго ҂ѕ҃ид-го году марта въ и-мъ да въ а҃і-мъ числехъ в писмахъ твоихъ великого і чрезвычайногѡ посла, каковы прислалъ ты великого государя нашего его царского величества въ государственной посолской приказъ написано.

а҃

На грамоте блаженныя памяти великого государя нашего царя і великого князя Алеѯѣя Михайловича всеа Великия і Малыя і Бѣлыя Росиі самодержца, которую его царское величество изволилъ послать || къ его высочеству князю Оранскому з гонцомъ ево с Рычертомъ Резеромъ на подписи видѣлъ ты великой і чрезѕвычайной посолъ написано сицевыми словами: Вилиму Гендрику, князю Оранскому и Насовскому і иныхъ, а протчие де ево княжие титлы которыхъ ево высочествѡ ототеческия і материие крови есть произшествия, какъ бы первѣйшиі курфирстръ или цесарсково государства князь моглъ быти, понеже по отцѣ есть отъ рода цесарей Римскихъ, а по матери дщери короля Аглинского сынъ, сверхъ того волной князь, которой ни подъ чьею державою неповиненъ и никоей власти непокоренъ і княжство Оранское неприемлетъ ни отъ кого и надъ собою, кромѣ Бога, никого не признаваетъ, і дѣ же курфирстры и протчие цесарские князи, цесарѧ за главу себѣ приѕнавать должны, і великиі государь нашъ его царское величество изволяетъ писать х курфирстромъ не точию пресвѣтлымъ, но і всю титлу ихъ въ грамотахъ и на подписи подписывать повелѣваетъ, і того ради великого государя нашего его царского величества просишъ, чтобъ великиі государь нашъ, его царское величество, изволилъ указать къ его

княжому высочеству в своихъ царского величества грамотахъ писать пресвѣтлому или высочеству і в грамотахъ і на подписи писать полные его титлы і вмѣсто того, что князю Оранскому і графу Насовскому писать принцу Оранскому и Насовскому для того, что тому ѣ лѣтъ [17]) какъ цесарское величество всѣхъ графовъ Насовскихъ учинилъ форстами или князьми цесарского государства, такъ к нимъ і цесарь и иные окрестные государи короли і курфирстры і князи описуютъ.

И на то отвѣтъ:

В прошлыхъ годѣхъ великого государя нашего его царского величества дѣдъ блаженныя памяти великіі государь нашъ царь і великіі князь Михайло Ѳеѡдоровичь всеа Великия Росіі самодержецъ, а потомъ отецъ его царского величества блаженныя памяти великіі государь нашъ царь || і великіі князь Алеѯѣй Михайловичь всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росіі самодержецъ къ предкамъ его княжой вельможности прежнимъ княземъ Оранскимъ, а потомъ і къ его княжому высочеству имѣя всегда свою государскую любителную склоность в своихъ царского величества грамотахъ писали симъ подобіемъ: «любителному нашему князю Оранскому графу Насовскому і иныхъ», такъ же і впредь великіі государь нашъ его ѡ царское величество в грамотахъ своихъ къ его княжому высочеству писать соизволяетъ противъ прежнего, потому что предки его княжского высочества і его вельможства тое титлу отъ его царского величества дѣда і отца блаженныя памяти отъ великихъ государей отъ ихъ царскихъ величествъ принимали с великою любовію и о премѣненіі і о прибавке себѣ титлы, какъ ты великой і чрезвычайной посолъ объявляешь, к нимъ великимъ государемъ не писывали, такъ же і ныне тебѣ великому і чрезвычайному послу о томъ великому государю нашему его царскому величеству его княжской высокости прошенія предлагать, какъ мы его царского величества ближние бояря і думной дьякъ с товарыщи изъ выше помянутого твоего писма выразумѣли, не наказано.

ѿ.

Объявляешь ты великой і чрезвычайной посолъ, что высокомочные господа Статы и его княжое высочество напередъ сего посылали пословъ своихъ к Китайскому і к Хивинскому

[17]) Съ 25-го ноября 1632 г.

ханомъ і пріѣзжали в тѣ государства с полуденныя страны все своею землею до самого столнова ихъ города Пекенга или Канбалыка и были в томъ пути многое время, а чрезъ || государства великого государя нашего его царского величества отъ земель высокомочныхъ господъ Статъ тотъ путь зѣло ближе и безтруднѣе. и просишь ты великой і чрезъвычайной посолъ увѣдомленія. отда высокомочные господа Статы и его высочество князь Оранской похотятъ слать в Китай пословъ своихъ і тогда тѣ послы чрезъ государства великого государя нашего его царского величества в тотъ путь пропущены будутъ ли и чтобъ в томъ они высокомочные господа Статы і его княжское высочество были надежны [18]).

И на то отвѣтъ:

Великого государя нашего его царского величества изъ Росіского царствія в Китайское государство подлинного пути, чтобъ былъ близокъ и податенъ по се время непыскано, а напередъ сего, которымъ путемъ по указу отца великого государя нашего блаженныя памяти великого государя его царского величества к Китайскому хану его царского величества послы и посланники были посыланы, і имъ в проѣзде отъ тамошнихъ Калмыцкихъ и Мунгалскихъ розныхъ владѣльцовъ і имѣющихъ межъ собою непрестанные войны были грабежки і страхованіе великое и для того великому государю нашему его царскому величеству высокомочныхъ господъ Статъ и его высочества князя Оранского послюмъ, есть ли они похотятъ к Китайскому хану послать, чрезъ Росіское государство волного проѣзду поволити не можно.

Г.

Подданные высокомочныхъ господъ Статъ, которые торгуютъ у города Архангелсково зѣло жалуютца, что не по указу великого государя нашего его царского величества отъ воеводъ и отъ дьяковъ у города многіе новины к великимъ ихъ убыткамъ и разоренію || введены. и для того ты, великой и чрезвычайной посолъ просишь, чтобы великій государь нашъ его царское величество изволилъ послать к нынешнему воеводе свой царского величества указъ, чтобъ они тѣ новины и досадные имъ трудности отставили, і чинили в прежнее состояніе і ничего вновь безъ указу великого государя нашего

[18]) Ср. ниже стр. 444—445, прим. 4-ое къ гл. XXVII.

его царского величества не вчинали, чтоб купецким людемъ в промыслѣхъ отъ того напрасные помѣшки не было [19]).

II на то отвѣтъ:

По указу великого государя нашего его царского величества къ городу Архангелскому воеводы посылаютца честные люди, что царского величества изъ бояръ и изъ думныхъ людей и без указу великого государя нашего его царского величества к убыткамъ і разоренію купецкихъ людей высокомочныхъ господъ Стать подданымъ ничего собою не вчинаютъ, а напаче по его великого государя указу велено имъ всѣхъ государствъ приѣзжимъ торговымъ иноземцомъ имѣть честь и береженіе і тотъ его царского величества указъ у города Архангелсково будучие воеводы отъ начала і до сего времени исполняли и ни в какихъ в новопачатыхъ ихъ дѣлехъ высокомочныхъ господъ Стать отъ подданыхъ і иныхъ государствъ отъ приѣзжихъ торговыхъ иноземцовъ великому государю нашему его царскому величеству челобитья на нихъ не бывало, однакожъ де желая великіі государь напъ его царское величество, чтоб высокомочныхъ господъ Стать подданые. || і иныхъ государствъ торговые иноземцы к городу Архангельскому приѣздъ имѣли волной і торгъ чинили противъ прежняго без помѣшки, по прошенію твоему великогw і чрезвычайного посла указалъ послать к городу Архангелскому к думному дворянину і воеводе к Аоанасью Ивановичу Матюшкину да к дьяку ко Лву Савлукову [20]) свою царского величества грамоту, чтоб они впредь надъ приѣзжими торговыми иноземцы никакихъ новыхъ дѣлъ к помѣшке торговымъ промысламъ не вчинали, а напаче к нимъ имѣли честь и береженье во всемъ какъ бывало напередъ сего.

Х.

Восприявъ ты великой і чрезвычайной посолъ отъ пристава своего столника и полковника Юрія Петровича Лутохина великого государя нашего его царского величества указъ, чтобы тобѣ, будучи въ послѣднемъ отвѣте а потомъ і на отпуске, в путь готовится, выразумѣть с великимъ удивленіемъ, потому что дела свои еще не совершилъ і нѣкоторые статьи имѣешь

[19]) Ср. № 43 и 42 Прил. къ Verbaal'y и ниже стр. 464, гл. XXIX, пр. 1-ое.

[20]) Жалобы были на предыдущаго воеводу, а не на Матюшкина.

предложить, а преже того наче что наступилъ вешней путь і наказано тебѣ отъ высокомочныхъ господъ Статъ и отъ его княжого высочества возвратитца с Москвы прежнимъ путемъ на Архангелской городъ и для того по тебя к городу присланъ будетъ нарочно воинской карабль, а горнимъ путемъ на Свѣйские городы пока с ними война минетъ || ѣздить отнюдь не велено. Потому что в тотъ путь великого ради страха своего живота і дворянъ і ограбления великого государя нашего его царского величества грамоть і прочихъ тайныхъ дѣлъ и наказу і всякой рухляди, ѣхать не можешь понеже отъ самыхъ рубежей курфирстра Бранденбурского земли до Галанской границы по вся дни былъ бы в страху не токмо отъ Свѣйскихъ загонныхъ людей, но и отъ союзныхъ войскъ, которые в тѣхъ мѣстехъ по дороге разставлены, а отъ Архангелсково де города на карабль августа въ а̑-хъ числѣхъ ѣхать тебѣ будетъ невозможно и принужденъ бы былъ на дороге или у города то время ожидать і для того бьешь челомъ великому государю нашему, его царскому величеству, чтобъ великій государь нашъ его царское величество указалъ тебѣ великому и чрезвычайному послу побыть на Москвѣ до удобного лѣтнего времяни [21]).

И па то отвѣтъ:

До великого государя нашего до его царского величества о семъ твоемъ великого і чреззвычайного посла прошеніі мы его царского величества ближние бояре допосили і великіі государь нашъ его царское величество указалъ тебѣ великому и чреззвычайному послу объявить свой царского величества указъ, чтобъ ты высокомочныхъ господъ || Статъ и его высочества князя Оранского дела, которые тебѣ наказаны намъ его царского величества ближнимъ боярамъ объявлялъ не измотчая времяни, а по его великого государя указу на тѣ твои дела отвѣтъ учинить будетъ противъ состояния дѣла по тому жъ без мотчанья, а съ Москвы тебя великого і чреззвычайного посла на Архангелской городъ отпустить указалъ по первому лѣтнему пути, а чтобъ к Архангелскому городу по тебя великого і чреззвычайного посла воинской карабль присланъ былъ первымъ морскимъ путемъ і о томъ писать бы тебѣ к высокомочнымъ господамъ Статомъ и къ его княжому высочеству чрезъ почту.

[21]) Ср. ниже стр. 465, пр. 3-е къ гл. XXIX.

ѯ

Въ твоемъ же великого и чрезвычайного посла письмѣ написано, въ данномъ тебѣ наѣ его царского величества ближних бояръ отвѣте объявлено, что кизылбашемъ и Армяномъ шолкъ свой і протчие товары продавать на Москвѣ і в городѣхъ Московского государства однимъ Рускимъ людемъ, не воспоминая о иноземцахъ и понеже та продажа иноземцомъ купецкимъ людемъ надобная самая статья і кизылбашъ и Армянъ наипаче возбудитъ к великому і многому шолку і иныхъ товаровъ вывозу, і чтобъ великіі государь нашъ его царское величество, указалъ тѣмъ кизылбашемъ и Армяномъ свои товары продавать в Московскомъ государстве на Москвѣ і в иныхъ городѣхъ всякимъ иноземцомъ наипаче жъ || Галанцомъ. Для того что і в новомъ торговомъ уставе написано, иноземцомъ купецкимъ людемъ товары свои волно к Москвѣ привозить і всякимъ людемъ продавать, токмо товары ихъ передъ Рускими отягчены со ста по десяти.

И на то отвѣтъ:

Великого государя нашего его царского величества в указе и Росіисково государства в новомъ торговомъ уставе [22]) въ ѯ і въ ѯг и въ ѱд статьяхъ написано: Иноземцомъ приѣзжимъ купецкимъ людемъ товаровъ своихъ продавать і у нихъ покупать, такъ же іноземцу с иноземцомъ торговать і товары на товары менять і по ярманкамъ с товары и денгами ѣздить і прикащиковъ посылать отнюдь не велено, а велено что иноземцы товары свои продавали такъ же і себѣ купили тово города у торговыхъ людей в которой приѣдутъ, а не у приѣзжихъ, і подрядовъ і записей іноземцомъ с приѣзжими людьми чинить невелено, потому что отъ того великого государя нашего его царского величества казнѣ недоборъ, а Рускимъ торговымъ людемъ в промыслахъ помѣшка і изнищение || чинитца, а буде кто иноземцы тому в чемъ учинятъ в противность і у нихъ товары и денги велено імать в казну великого государя нашего его царского величества бесповоротно, а того чтобъ іноземцомъ в Росіиское государство товары свои привозить і всякимъ людемъ продавать поволено непаписано і великіі государь нашъ его царское величество не нарушая сво-

[22]) Полн. Собр. Зак., т. I, № 408.

его государского указу и Росиіского государства нового торгового уставу, указалъ тому Персидцкого купечества торговому промыслу быти попрежнему, какъ тебѣ великому і чреззвычайному послу объявлено в помянутомъ данномъ тебѣ насъ его царского величества ближнихъ бояръ в отвѣтномъ письмѣ.

ѕ҃.

Ты жъ великой и чреззвычайной посолъ объявляешъ, что воинские корабли для безопасногѡ провожания к Архангелскому городу купецкихъ караблей за нѣсколько лѣтъ извыкли в реку Двину выѣзжать до Самоядцкого или Маймакского острова чтобъ имъ ближе быть к Архангельскѡму городу для покупки всякихъ запасовъ, а бывшей де воевода Ѳедоръ Полуехтовичь Нарышкинъ да дьякъ || Аѳонасей Зыковъ о томъ прошлого лѣта зело негодовали, что тотъ воинской карабль с ратнымъ караваномъ пришолъ и до тѣхъ острововъ дошолъ и послалъ на тотъ карабль салдатъ и обманомъ порутчика да дву или трехъ человѣкъ с того карабля взяли и привезли в городъ и сковавъ держали за карауломъ три дни и не отпустили пока они воеводе отнесли н҃ золотыхъ, а дьяку ї и то де дѣло зело худово начинания, отъ которого вмѣсто дружбы могла бы недружба возрасти, а какъ ты великой и чреззвычайной посолъ къ Архангельскому городу приѣхалъ і воевода и дьякъ далъ тебѣ свидѣтельство, чтобъ в реку Двину воинскимъ караблямъ всходить и о томъ имъ великого государя нашего его царскогѡ величества указу нѣтъ, и буде де тѡ надобно чтобъ впредь на реку воинскимъ караблямъ всходить о тѡмъ бы тебѣ бить челомъ великому государю нашему его царскому величеству, чтобъ о томъ его великого государя указъ к нимъ присланъ былъ и понеже де то дѣло зелѡ || надобно караблямъ воинскимъ быть близъ города для покупки запасовъ и для починиванья чего в море чинити кромѣ всякого страху невозможнѡ, для того ты великой и чреззвычайной посолъ имянемъ ихъ высокомочныхъ господъ Статъ и его высочества князя Оранского просишъ, чтобы великиі государь нашъ его царское величество указалъ послать к Архангельскому городу свою царского величества грамоту, чтобъ воинской карабль на реку Двину всходилъ невозбранно и для потребъ своихъ за Самояцкимъ островомъ или Маймакскимъ на якоряхъ стояли до отходу купецкихъ караблей [23]).

[23]) Ср. ниже стр. 304, пр. 22-ое къ гл. V.

И на то отвѣтъ:

В прошлыхъ годѣхъ по указу великого государя нашего его царского величества отца блаженные памяти великого государя его царского величества бояромъ і воеводамъ у города Архангельского будучимъ велено стеречь того накрепко, чтобъ вѣхъ государствъ воинские карабли, которые к городу || учнутъ приходить для обереганья торговыхъ кораблей близко города не приходили, а стояли бъ и торговыхъ кораблей ожидали покамѣста ярманка минетъ на море, а к городу приходить и по одаль отъ города не в указныхъ мѣстехъ ставитца отнюдь не велено, чтобъ отъ того ссоры или какие причины не происходили. І в прошломъ во ҁп-мъ году его царского величества в грамоте к высокомочнымъ господамъ Статомъ о томъ писано, чтобъ они капитану своему Петру Дезидеру [24]), которой по повелѣнью ихъ высокѡмочныхъ господъ Статъ былъ посланъ к городу великого государя нашего его царского величества с купчины з гостьми съ Томосомъ Кедерманымъ да с Володимеромъ Воронинымъ и подходилъ мимо указныхъ мѣстъ к городу Архангельскому в ближние мѣста, заказали накрепко, чтобъ онъ и иные капитаны впредь какъ к городу учнутъ приѣзжать с войнскими карабли ставились в указныхъ мѣстехъ а не в указныхъ мѣстехъ не ставились, чтобъ отъ того ссоръ не былѡ, а в нынешнемъ въ ҁйд году, апрѣля в ѕ̃ день, против выше помянутого твоего посолского объявления дьякъ Аѳонасей Зыковъ которой в прошломъ въ ҁйг-мъ году по указу блаженныя памяти великого государя нашего его царского величества былъ у города Архангельского з думнымъ дворяниномъ і воеводою с Ѳедоромъ Полуехтовичемъ Нарышкинымъ в государственномъ посольскомъ приказе допрашива(нъ) а в допросе сказалъ, что к городу || Архангельскому за Галанскими торговыми карабли пришолъ с моря Галанской же войнской карабль к Двинскому устью со многими войнскими людьми и с пушки и у моря отъ города Архангельскогѡ в тридцати верстахъ былъ одержанъ і великого государя нашего его царского величества указъ того корабля капитану и начальнымъ людемъ чтобъ они стояли у моря а к городу не подходили сказанъ и тотъ капитанъ мимо великого государя нашего его царского величества указу и ихъ объявления с моря вошли в Двинское устье

[24]) Pieter de Sitter.

и пришедъ Двиною рекою стали отъ Архангельского города въ пяти верстахъ и к нимъ на тотъ карабль выговаривать, что они стали не в указныхъ мѣстехъ посыланы головы стрелецкие и переводчики и не по одно время, и они де потому жъ в томъ учинилися ослушны и с тѣхъ мѣстъ не отошли, а золотыхъ какъ ты великой и чрезвычайной посолъ объявилъ онъ Аѳонасей не имывалъ и проситъ, чтобъ в томъ для подлинного розыску дати ему с тѣми людьми хто тебѣ в томъ на него предложилъ очную ставку, і великиі государь нашъ его царское величество указалъ о приходе к Архангелскому городу Галанскихъ воинскихъ караблей свой царского величества указъ объявить и намъ ближнимъ бояромъ и думному дьяку с товарыщи отвѣтъ учинить тебѣ великому и чрезвычайному послу таковъ, чтобъ высокомочныхъ господъ Статъ воинские карабли, которые учнутъ подданныхъ ихъ за торговымі карабли для опасенья приходить к Архангельскому городу ||, впредь стояли у моря в тѣхъ мѣстехъ в которыхъ стаивали воинские карабли напередъ сего, а ближе бы тѣхъ мѣстъ к городу не в указные мѣста не подходили, чтобъ межъ царского величества и высокомочныхъ господъ Статъ подданными отъ того какихъ ссоръ не было.

Писано великого государя нашего его царского величества в царствующемъ велицемъ граде Москвѣ в государственномъ посольскомъ приказе лѣта от создания мира ҂зр҃пд-го апрѣля к҃ѳ-го днѧ [25]).

4.

|| Списокъ великого государя царя і великого князя Ѳеѡдора Алеѯѣевича всеа Великиѧ и Малыя и Бѣлыя Росиі самодержца з грамоты какова послана з Галанскимъ посломъ съ Кондратьемъ ѳон-Клинкинымъ к высокомочнымъ господамъ Статомъ в нынешнемъ во р҃пд году мая в а҃ день.

Бога в Троице славимаго милостию мы пресветлѣйшиі і велеможнѣйшиі великиі государь царь і великиі князь Ѳеѡдоръ Алеѯѣевичь всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росиі самодержецъ, Московскиі, Киевскиі, Владимирскиі, Новгородцкиі, царь Казанскиі, царь Астраханскиі, царь Сибирскиі, государь

---

[25]) Это № 60 Прил. къ Verbaal'y: de laetste antwoort op mijne memorien in de laeste oft vierde Conferentie overhandicht, p. 462—479. Ср. ниже стр. 504—5, пр. 13-ое къ гл. XXXV.

Псковскиі, і великиі князь Смоленскиі. Тверскиі. Югорскиі. Пермскиі. Вятцкиі. Болгарскиі и иныхъ. государь і великиі князь Новагорода низовские земли, Черниговскиі, Резанскиі, Ростовскиі. Ярославскиі. Белозерскиі, Удорскиі. Обдорскиі. Кондинскиі и всеа сѣверные страны повелитель || и государь Иверские земли, Карталинскихъ и Грузинскихъ царей и Кабардинские земли, Черкаскихъ и Горскихъ князей и иныхъ многихъ государствъ и земель восточныхъ и западныхъ и сѣверныхъ отчичь и дѣдичь и наслѣдникъ и государь и обладатель.

Высокомочнымъ господамъ Статомъ Генералъ славныхъ одновладѣтелныхъ вольныхъ Соединенныхъ Недерляндовъ сосѣдственное дружелюбное поздравление.

Въ нынешнемъ во ҂рпд-мъ году генваря въ з҃і день присылали есте к пресветлѣйшему і велеможнѣйшему ко отцу нашему государеву великому государю царю і великому князю Алеѯѣю Михаиловичю всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росиі самодержцу и многих государствъ и земель восточныхъ и западныхъ і сѣверныхъ к отчичю и дѣдичю наслѣднику и государю и обладателю кь его царскому величеству великого и чреззвычайного своего посла Кондратья оон-Клинкина, и отецъ нашъ государевъ великиі государь его царское величество тому вашему великому и преиззвычайному || послу у себя великого государя у своего царскогѡ величества на посольстве быть и листъ вашъ принятъ и речей у него выслушать велѣлъ милостиво а в листу своемъ к нему великому государю кь его царскому величеству вы высокомочные господа Статы с нимъ писали, что вручили ему належащие дѣла насъ великого государя нашего царского величества царствамъ государствамъ землямъ людемъ и подданнымъ, такъ же и ихъ состоянию і вашихъ земель жителямъ ко ѡбщему высокому добру, и чтобъ великиі государь его царское величество указалъ тому вашему послу дать скорой милостивой посолской приѣздъ і во всемъ вѣрить какъ вамъ высокомочнымъ господамъ Статомъ самимъ і на всѣ его дела, что онъ объявитъ отвѣтъ учинить, и отецъ нашъ государевъ великиі государь его царское величество указалъ тому вашему великому и преизвычайному послу быть в отвѣте у нашихъ царского величества ближнихъ бояръ у боярина и намѣстника Суздальского у князя Михайла Юрьевича Долгоруково у боярина і намѣстника Серпуховскогѡ || у Арте-

мона Сергѣевича Матвѣева, да у дьяковъ у думного у Григорья Карпова сына Богданова с товарищи и дѣлъ всѣхъ, о чемъ высокомочные господа Статы с нимъ наказали у него выслушать и на тѣ дела отвѣтъ учинить и на писмѣ дать, и тотъ вашъ великой и преизвычайной посолъ с приѣзду своего генваря по ѧ҃-е число у тѣхъ нашего царского величества ближнихъ бояръ и думного дьяка с товарищі былъ в дву отвѣтехъ и которые наказанные отъ васъ дела объявилъ і на тѣ дела отвѣтъ ему учиненъ на писмѣ, а генваря въ ѧ҃ день по воле всемогущаго Бога отецъ нашъ царского величества пресветлѣйшиі і велеможнѣйшиі великиі государь царь и великиі князь Алеѯѣи Михайловичь всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росиі самодержецъ и многихъ государствъ и земель восточныхъ и западныхъ и сѣверныхъ отчичь и дѣдичь и наслѣдникъ і государь и обладатель отъ сего земнаго царствия преселился в вѣчное блаженство небеснаго царствия, а при отшествиі с сего свѣта благословилъ і великого и преславного || Росиіского царствия свой царской венецъ и самодержавныи скиптръ и державу вручилъ намъ сыну своему пресветлѣйшему і велеможнѣйшему великому государю царю і великому князю Ѳеѡдору Алеѯѣевичу всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росиі самодержцу и многихъ государствъ и земель восточныхъ и западныхъ і сѣверныхъ отчичю дѣдичю наслѣднику государю и обладателю нашему царскому величеству. И мы великиі государь наше царское величество тому вашему великому и преизвычайному послу с листомъ васъ высокомочныхъ господъ Статъ, каковъ вы писали ко отцу жъ нашему государеву блаженныя памяти к великому государю къ его царскому величеству о росправе в дѣле нашего царского величества подданного гостя Володимера Ворѡнина Галанские земли з жителемъ съ Адольѳомъ Гутманомъ, а к нему тотъ листъ присланъ апрѣля мѣсяца в первыхъ числехъ у насъ великого государя у нашего царского величества на посольстве быть, и тотъ вашъ листъ принять велѣли и рѣчи ево выслушалі милостиво, и указалі мы || великиі государь наше царское величествѡ наказанные отъ васъ дела, которые тотъ вашъ великой и преизвычайной посолъ при отцѣ нашемъ государеве блаженныя памяти при великомъ государе при его царскомъ величестве несовершилъ выслушать, и на тѣ дела отвѣтъ ему учинить тѣмъ же нашимъ царского величества ближнимъ бояромъ: боярину и намѣстнику

Суздальскому князю Михайлу Юрьевичю Долгоруково, боярину и намѣстнику Серпуховскому Артемону Сергѣевичю Матвѣеву да дьякомъ думному Григорью Карпову сыну Богданову с товарыщи, и ізъ нашего царского величества царствующаго великого града Москвы велѣли єво к вамъ отпустить неѕадержавъ, и желаемъ мы великиі государь наше царскоє величество с вами высокомочными господами Статы в дружбе и в любви быти противъ прежнего непремѣнно.

Писанъ государствия нашего во дворѣ в нашемъ царствующемъ великомъ граде Москвѣ || лѣта отъ создания мира ҂зрнд-го мѣсяца мая а҃-го днѧ.

Списокъ сь его великого государя другиє грамоты какова с нимъ же великимъ и преизвычайнымъ посломъ послана к Вильгелму Гендрику князю Оранскому.

После великого государя его царского величества имянованья и титлъ и его княжогѡ имяни писано.

Въ нынешнемъ во рнд-мъ году генваря зі дня присылали к пресветлѣйшему і велеможнѣйшему ко отцу нашему государеву великому государю царю і великому князю Алеѯѣю Михайловичю всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росиі самодержцу и многихъ || государствъ и земель восточныхъ и ѕападныхъ и сѣверныхъ к отчичю и дѣдичю наслѣднику государю і обладателю къ его царскому величеству ваша княжая велможность великого и чреззвычайного своего посла Кондратья оонъ-Клинкина, и отецъ нашъ государевъ, великиі государь его царское величество тому вашему великому и преизвычайному послу у себя великого государя у своего царского величества на посолстве быть и листъ вашъ принять и речей у него выслушать велѣлъ милостиво, а в листу своемъ к нему великому государю къ его царскому величеству ваша княжая вельможность писали, что ваша княжая вельможность вручили тому своему великому и чреззвычайному послу нѣкоторые великие дела, о которыхъ ему отъ высокомочныхъ господъ Статъ наказано, належащие нашего царского величества царствамъ государствомъ и народомъ такъ же и ихъ высокомочныхъ господъ Статъ || к общему добру и чтобъ отецъ нашъ государевъ великиі государь его царское величество изволилъ тому великому и преизвычайному послу дати милостивой по-

солской приѣздъ и совершенную вѣру дать и к вашему княжому вельможеству с такимъ отвѣтомъ отпустить какъ состояние тѣхъ дѣлъ испросить, и отецъ нашъ государевъ великии государь его царское величество, указалъ тому вашему великому и превзвычайному послу быти в отвѣте у наших царского величества ближних бояръ у боярина и намѣстника Суздалского у князя Михайла Юрьевича Долгорукова, у боярина и намѣстника Серпуховского у Артемона Сергѣевича Матвѣева да у дьяковъ у думного у Григорья Карпова сына Богданова с товарищи и дѣлъ всѣхъ о чемъ высокомочные господа Статы і ваша княжая вельможность наказали у него выслушать, и на тѣ дѣла отвѣтъ учинить, и на писмѣ дать и тотъ вашъ великой и превзвычайной || посолъ с приѣзду своего генваря по А̑ число у тѣхъ нашего царского величества ближних бояръ, и у думного дьяка с товарищи былъ в дву отвѣтех, и которые наказанные отъ васъ дела объявилъ, и на тѣ дела отвѣтъ ему учиненъ на писмѣ, а генваря въ А̑ день по воле всемогущаго Бога отецъ нашъ царского величества пресветлѣйшии і велеможнѣйшии великии государь царь і великии князь Алеѯѣй Михайловичь всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росии самодержецъ и многихъ государствъ и земель восточныхъ и западныхъ и сѣверныхъ отчичь и дѣдичь и наслѣдникъ и государь и обладатель отъ сего земнаго царствия преставился в вѣчное блаженство небеснаго царствия, а при отшествии сего свѣта благословилъ і великого и преславного Росиского царствия свой царской венецъ и самодержавныи скипетръ и державу вручилъ намъ сыну своему пресветлѣйшему і велеможнѣйшему великому государю царю || і великому князю Оеѳдору Алеѯѣевичу всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росии самодержцу и многихъ государствъ и земель восточныхъ и западныхъ и сѣверныхъ отчичю дѣдичю наслѣдникъ государю и обладателю нашему царскому величеству, и мы великии государь, наше царское величество, тому вашему великому и превзвычайному послу с листомъ вашей вельможности каковъ к нему присланъ апрѣля мѣсяца в первыхъ числехъ у насъ великого государя у нашего царскогѡ величества на посольстве быть и тотъ вашъ листъ припять велѣли и рѣчи єво выслушалі милостиво и указали мы великии государь наше царское величество наказанные отъ васъ дела, которые тотъ вашъ великой и превзвычайной посолъ при отце нашемъ государеве

блаженные памяти при великомъ государе при его царскомъ величестве не совершилъ, выслушать а на тѣ дела отвѣтъ ему учинить тѣмъ же нашимъ царского величества ближнимъ бояромъ, боярину и намѣстнику Суздальскому князю Михайлу Юрьевичю Долгоруково || боярину и намѣстнику Серпуховскому Артемону Сергѣевичю Матвѣеву, да дьякомъ думному Григорью Карпову сыну Богданову с товарыщи, и из нашего царского величества царствующаго великого града Москвы велѣли ево к вамъ отпустить неѕадержавъ, и желаемъ мы великиі государь, наше царское величество, с вашею княжею вельможностью въ дружбе и любви быти противъ прежнего непремѣнно.

Писанъ государствия нашего во дворѣ, въ нашемъ царствующемъ великомъ градѣ Москве лѣта отъ создания мира ҂зр҃пд-го маѧ а҃-го дня.

5.

Великого государѧ его царского величества в грамоте к великому государю къ его королевскому величеству Аглинскому, по имянованиі и титлахъ ихъ обоихъ великихъ государей чрезъ почту писано.

Надѣемся мы великиі государь наше царское величество вамъ брату нашему великому государю вашему королевскому величеству небезвѣстно, что по указу отца нашего блаженные памяти великого государѧ царя і великого князѧ Алеѯѣя Михайловича всеа Великиѧ и Малыя и Бѣлыѧ Росиі самодержца в наше царского величества Росиіскоє царствие в царствующиі градъ Москву чрезъ Астарахань великого государѧ шахова величества Персидцкого подданнымъ торговымъ Армяномъ с шолкомъ сырцомъ и с ыными Персидцкими товары приѣзжать поволено, и о томъ отца нашегѡ блаженные памяти великого государя царя і великого князя Алеѯѣя Михаиловича всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росиі самодержца жалованные грамоты имъ Армяномъ даны, по которымъ милостивымъ жалованнымъ грамотамъ в прошломъ во рп҃г и в нынешнемъ во рп҃д годѣхъ великого государя шахова величества Персидцкого подданные Армяня || привезли в нашъ царского величества царствующиі градъ Москву шолку сырцу двѣсте тай и того шолку на Москвѣ продать не похотѣли, а били челомъ намъ великому государю, нашему царскому величеству, чтобъ мы великиі государь наше царское величество пожало-

вали велѣли ихъ Армянъ с шолкомъ сырцомъ отпустить к Архангелскому городу, и мы великій государь наше царское величество ихъ Армянъ пожаловали с Москвы к Архангелскому городу с шолкомъ сырцомъ отпустить указали, и торговать имъ у города Архангелского с вашими брата нашего великого государя вашего королевского величества подданными торговыми людми и иныхъ государствъ с иноземцы повольною торговлею и о пропуске к Архангелскому городу по городомъ нашимъ царского величества проѣжие грамоты имъ Армяномъ даны. І вамъ бы брату нашему великому государю, вашему королевскому величеству, увѣдомився по сей нашей царского величества грамоте объ отпуске к городу Архангелскому с шолкомъ сырцомъ великого государя шахова величества Персидцкого подданныхъ Армянъ велѣти своимъ королевского величества подданнымъ торговымъ людемъ для покупки того шолку сырцу к Архангелскому городу на ярманку ѣхать, а какъ будучи на ярманке у Архангельского города ваши королевского величества подданные торговые люди шолкъ сырецъ у нихъ Армянъ искупять и они Армяня учнутъ і впредь к городу Архангелскому шолку сырцу привозить многое число. И отъ того учинитца вашей брата нашего великого государѧ вашего королевского величества казнѣ не малое пополнение, а подданнымъ вашего королевского величества торговымъ людемъ в томъ привозе шолку сырцу пожитки будутъ многие, по семъ мы великій государь наше царское величествѡ вамъ брату нашему великому государю вашему королевскому величеству желаемъ отъ Господа Бога многолѣтного здравиѧ.

Писанъ государствия нашего во дворѣ в царствующемъ великомъ граде Москвѣ. Лѣта отъ созданиѧ миру ҂зриз-го апрѣля в ки-омъ.

А въ Амбурокъ царского величества грамота писана противъ того же.

Эти отвѣтныя грамоты, привезенныя посломъ, являются лучшимъ изложеніемъ тѣхъ взглядовъ, которыхъ Московское правительство придерживалось по отношенію къ вопросомъ, вызвавшимъ посольство и ходатайства К. фанъ-Кленка.

IV.

Реляція о въѣздѣ Кленка въ Москву.—Анонимная книга 1677 года. Ссылки на книгу Койэта у В. Берха, Аделунга и др. — Реляція и письмо Кленка.—Текстъ и переводъ «Реляціи» 1676 года. — Указанія на автора анонимной книги. — Родъ Койэтовъ. — Источники книги Койэта.—Отвѣтъ Фельгабера. — Разсказъ о Димитріи у Данкаарта и Коиэта. — Сравненіе съ Олеаріемъ и Стрейсомъ. — Общій характеръ книги.

Посольство К. фанъ-Кленка, вызвало два литературныхъ произведенія на Голландскомъ языкѣ въ 70-ыхъ годахъ XVII в.

Болѣе раннее изъ нихъ — сухая реляція (Relaes), написанная оффиціальнымъ языкомъ, не имѣющая ни введенія ни заключенія, а какъ бы вырванная изъ середины какого-либо правительственнаго акта: такое предположеніе, возникающее при чтеніи этой реляціи, какъ увидимъ ниже, оправдывается при ближайшемъ сравненіи ея съ архивными документами. Какъ историческій источникъ она, тѣмъ не менѣе, имѣетъ значеніе. Это — первый современный печатный отчетъ о въѣздѣ фанъ-Кленка въ Москву, дающій свѣдѣнія, въ книгѣ Койэта непаходимыя, и при томъ представляющій собою въ настоящее время библіографическую рѣдкость [1]). Заглавіе его слѣдующее: «Relaes van't gepasseerde voor ende op de Inkoomste ende receptie van den Heere van Klenck, haer Hoogh. Mog. extraordinaris Ambassadeur binnen der Moscou. Geschiet den 11/21 January 1676. In 's Gravenhage. By Jacobus Scheltus, 's Landts Drucker, woonende op het Binnen Hoff. Anno 1676» [2]). Въ книгѣ Койэта есть цѣлый отдѣлъ, озаглавленный сходно. Это на стр. ||(72) слл.: «Relatie, of Verhael, op wat maniere sich de Marsch en intrede van sijn Excellentie den Heere Coenraet van Klenk, Heer tot Loirheim en Ohrsee, Extraordinaris Gedeputeerde wegen de Provintie van Holland, ter Vergaderinge van de Heeren Staten Generael, en Extraordinaris grooten Ambassadeur van Hare Ho. Mog. en sijn Hoogheyt den Heere Prince van Oraignen, aen sijn Zaarse Majesteyt van Moscovien, in de Stadt Mosco, op den 11/21 January 1676

[1]) Мёллеръ въ своемъ «Essai d'une bibliographie», говоритъ: «Cette première et courte relation du celèbre voyage de Klenck est d'une rareté extrême» (l. c., p. 30).

[2]) На экземплярѣ Имп. Публичной Библіотеки есть помѣтка «16 maai 1676», которая, если современна, даетъ terminus ante quem напечатанія брошюры.

heeft toegedragen» [3]). Этотъ отдѣлъ однако имѣетъ очень мало общаго съ реляціею 1676 года: въ немъ есть подробности, которыхъ въ «Relaes» нѣтъ. Самый слогъ реляціи, напечатанной въ книгѣ, сильно отличается отъ реляціи, изданной отдѣльно.

Черезъ годъ по окончаніи посольства Кленка — въ 1677 году въ Амстердамѣ появилась книга подъ заглавіемъ «Historisch Verhael, of Beschrijving van de Voyagie, gedaen onder de Suite van den Heere Koenraad van Klenck, extraordinaris Ambassadeur etc.».

Авторъ не названъ: какъ увидимъ ниже—это Бальтазаръ Койэт(т)ъ. Издатель книги этой [4]) придавалъ ей большое значеніе: судя по тону его предисловія, во время изданія ея, никакой книги подобнаго содержанія, съ такимъ количествомъ свѣдѣній о Россіи, не существовало на Голландскомъ языкѣ. Дѣйствительно, какъ указано выше въ отдѣлѣ II, лишь книги Хутееріса или Данкаарта могли бы являться конкуррентами Verhael'y: но Хутеерисъ почти исключительно говоритъ о посольствѣ и не имѣетъ такого множества экскурсовъ, а Данкаартъ несравненно короче книги Койэт(т)а и, наравнѣ съ Хутеерисомъ, успѣлъ сильно устарѣть къ концу 70-хъ годовъ XVII в. Переводнаго Олеарія издатель, вѣроятно, считалъ возможнымъ не принимать въ разсчетъ, книга же Стрейса вышла, кажется, тогда, когда сочиненіе Койэта уже печаталось.

Въ Россіи книга Койэта мало обращала на себя до сихъ поръ вниманія [5]). В. Берхъ, можетъ быть, имѣлъ подъ руками

---

[3]) Странно, почему эта часть главы снабжена особымъ заглавіемъ. Не была ли она написана отдѣльно, для напечатанія особо? Или она написана кѣмъ-либо другимъ и Койэтомъ лишь вставлена въ его дневникъ? Особыми заглавіями Койэтъ снабжаетъ еще печатаемыя имъ вѣдомости разныхъ предметовъ и, въ концѣ книги, отдѣлъ о Самоѣдахъ и заключеніе.

[4]) Jan Claeszoon ten Hoorn, книгоиздатель, жительствовавшій въ Амстердамѣ «tegenover 't oude Heeren Logement».

[5]) Среди сочиненій на иностранныхъ языкахъ знакомство съ книгою Койэт(т)а находимъ у Мейнерса, въ «Vergleichung des ält. und neuer. Russlands» (Лейпцигъ, 1798¹, ссылающагося на нее I, 225, 275 прим., 318 прим.; II, 267 363-4. Мейнерсъ I, 29, сравнивая книгу Койэт(т)а съ сообщеніемъ Скультета о его посольствѣ, говоритъ: «Die Holländische Schrift enthält zwar nicht viele, aber doch mehr interessante Details, als die Deutsche». Хорошо ознакомился съ книгою Койэта Схельтема: въ своей книгѣ «Rusland en de Nederlanden» (т. I, стр. 347 прим.) онъ, кажется, первый опредѣлилъ имя автора. А. Н. Фехнеръ въ «Chronik d. Evangelischen Gemeinden in Moskau (M. 1876, p.p. 255. 369-71) знакомъ съ переводомъ письма Фельгабера на Гол-

ее, но, во всякомъ случаѣ, плохо ею воспользовался [6]). П. Е. Медовниковъ и К. Н. Бестужевъ-Рюминъ ошибочно считаютъ самого посла авторомъ книги и о содержаніи этой послѣдней сообщаютъ мало, несмотря на то, что Фр. Аделунгъ, удѣлившій этому сочиненію лишь страницу, отмѣтилъ его анонимность, а въ содержаніи его «много драгоцѣнныхъ и интересныхъ свѣдѣній о тогдашнемъ состояніи Россіи» [7]). В. О. Ключевскій для своихъ «Сказаній иностранцевъ» не пользовался Verhael'омъ. Подробнѣе ознакомился съ книгою о путешествіи Кленка Е. Е. Замысловскій, указавшій въ соч. «Царствованіе царя Ѳеодора Алексѣевича» на возможность провѣрки свѣдѣній Verhael'а по дѣламъ, хранящимся въ Московскомъ Гл. Архивѣ Министерства Иностранныхъ дѣлъ [8]).

Обратимся теперь къ опредѣленію авторовъ обоихъ печатныхъ источниковъ, касающихся путешествія посла фанъ-Кленка.

ландскій языкъ, помѣщеннымъ въ книгѣ Койэт(т)а, а подъ 1676 г. приводитъ выдержки изъ «Voyagie» о похоронахъ и о свадьбѣ въ Нѣмецкой слободѣ. H. Dalton въ своей «Gesch. der Reformierten Kirche in Russland» (Gotha, 1865) приводитъ свѣдѣнія о путешествіи Кленка или изъ Схельтемы или непосредственно изъ Койэт(т)а. Выше мы видѣли одно сочиненіе 1700 г., составленное (по отношенію къ описанію Россіи) по Койэту.

[6]) В. Берхъ говоритъ: «Кланково путешествіе въ Москву... къ сожалѣнію не переведено до сихъ поръ съ Голландскаго на Россійскій языкъ». Въ началѣ своего сочиненія онъ сообщаетъ о переговорахъ, бывшихъ до въѣзда посла въ Москву; эти переговоры напечатаны лишь въ коротенькомъ «Relaes» и не имѣются у Койэт(т)а. Въ книгѣ В. Берха большія неточности. Онъ говоритъ, что Кленка хотѣлъ принять съ «меньшею почестью, нежели Бореля»; нужно: «съ такою же почестью, какъ и Бореля», т. е. какъ простого, а не какъ чрезвычайнаго посла. 28-го января ст. ст. никакой аудіенціи Кленкъ не имѣлъ; аудіенціи были $^{17}/_{27}$ и $^{19}/_{29}$ января; среди подарковъ были сундуки не съ благовоніями, а съ Speceryen—«приностями» (по Verhael, стр. || (78) перецъ, кардамонъ и т. п.). Разсказъ В. Берха о перенесеніи гроба въ Соборную церковь ничего общаго съ книгою Койэта или донесеніями Кленка не имѣетъ. Якобы изъ сообщеній Кленка заимствованъ и разсказъ объ угощеніи юнымъ царемъ нищихъ и раздачѣ 12000 талеровъ въ теченіе 6-ти недѣль. Берхъ говоритъ, что Кленкъ уѣхалъ послѣ вѣнчанія на царство царя Ѳеодора Алексѣевича и что онъ даетъ свѣдѣнія объ этомъ вѣнчаніи; и то и другое невѣрно. Посолъ у Берха все время называется «Кланкъ» («Царствованіе царя Ѳеодора Алексѣевича», Санктпетербургъ, 1834—35, I, 5, 6, 7, 19, II, 118).

[7]) Медовниковъ, «Историческое значеніе царствованія Алексѣя Михайловича», стр. 152. Бестужевъ-Рюминъ, «Русская исторія», I, стр. 196. Fr. Adelung, «Uebersicht der Reisenden» etc. стр. 359—360.

[8]) «Царств. царя Ѳеод. Алексѣевича», стр. 203—206. Здѣсь имѣются ссылки на слѣдующіе листы Голл. кн. Моск. Арх. Мин. Ин. Дѣлъ, № 9: лл. 61; 70; 75; 82; 101; 103—104; 151, 161, 174; 227; 254; 266 300; 309—321; 418—424, 439—442; 532; 539; 546; 548; 551.

Относительно «Relatiën» 1676 года не представляетъ никакого труда опредѣлить, что она не что иное, какъ пересказъ въ третьемъ лицѣ письма отъ $^{12}/_{22}$ января, посланнаго самимъ посломъ фанъ-Кленкомъ Генеральнымъ Штатамъ. О характерѣ измѣненій, сдѣланныхъ въ «Relaes» сравнительно съ письмомъ, можно судить по слѣдующимъ выдержкамъ изъ начала, середины и конца реляціи, параллельно которымъ мы ставимъ выдержки изъ письма Кленка отъ $^{12}/_{22}$ января.

«Relaes etc» ('s Gravenhage. 1676):

Den Heer van Klenck, haer Hoogh Mog. extraordinaris Ambassadeur tot Nicolaenskoy Selo, anderhalf mijl van Moscou angekomen zynde, ende wat uytgerust hebbende, hadde zijn Zaarsche Majesteyt den $^{5}/_{15}$ der voorsz. maent January, de goetheyt van met een Tolck 25 sleden te senden, waer mede de Edel-luyden ende Officieren van den Heer Ambassadeur naar Moscou gevoert souden werden, om de groote Ceremonien en Pompeusheyt, die etc.

Onder en tusschen liepen veele Couriers heen en weder, de eene met ordre om te avanceren, de andere om soetjens te marcheren. Aldus gekomen zynde ter plaetse van de receptie wierdt stil gehouden, ende terstont quamen de Prestaven, die den Heer Ambassadeur recipieren soudén, te samen in een slede etc.

Daer naer is den tweden Prestaeff Offonassi Teslicouf, den Heer Ambassadeur komen aenseg-

Письмо Кленка (№ 16 прибавленіе къ отчету—Verbaal):

Op den $^{5}/_{15}$ deeses hebbe Hare Hog: Mog: uyt Nicolaenske Selo, anderhalve mijle van Mosco mijn weedervaeren op de reyse van Volchda en arrivement aldaer onderdaenich bericht; dienselfden dach hadde zijn Zaarsche Maj^{t}: de goetheyt om met een Tolck 25 sleeden te senden, waermede mijn Edellieden en Officieren des anderen daechs nae Mosco soude gevoert worden, om de groote Ceremonie en pompeusheyt, die etc.

Ondertusschen liepen verscheyde Couriers heen en weer, de eene met ordre om te avanceeren, den anderen om soetiens te marscheren. Gheeommen sijnde ter plaetse van de receptie, wert stil gehouden, terstont quaemen de prestaeven die mij recipieren souden, te samen in een sleede etc.

en nu eeven op het afgaen van de post, komt de tweede prestaeff Afonassi Teslikoff, mij

gen, dat by den $^{15}/_{28}$ der meer genoemde maendt January Audientie soude hebben, ende dat alles daertegens mochte veerdig wesen, het welcke by den Heer Ambassadeur wiert aengenomen te doen, dat men per naesten heeft te vernemen.

aenseggen, dat aenstaende dingsdach, sijnde $^{15}/_{28}$ deeses, audientie sal hebben, en dat daer tegens alles mochte vervaerdighen, hetwelcke hebbe aengenomen te doen, soo dat mijn weederwaren darinne en wat ondertusschen noch mochte passeeren uwe Hog: Mog: met Goodes hulpe over 8 dagen hoop te berichten.

Какъ видно изъ представленныхъ параллелей болѣе значительныя измѣненія въ печатной редакціи касаются лишь тѣхъ мѣстъ, которыя неудобно было оставить безъ сохраненія характера письма.

Въ виду того, что «Реляція» представляетъ большую библіографическую рѣдкость, мы приводимъ ее ниже цѣликомъ съ приложеніемъ Русскаго перевода. Такъ какъ страницы подлинника не пумерованы, то и ниже знакомъ || , безъ прибавленія цифръ, отмѣчена лишь смѣна страницъ.

Relaes van't gepasseerde voor ende op de Inkoomste ende receptie van den Heere van Klenck haer Hoogh. Mog. extraordinaris Ambassadeur binnen de Moscou. Geschiet den $^{11}/_{21}$ January 1676. In 's Gravenhage. 1676. De Heer van Klenck, haer Hoogh. Mog. extraordinaris Ambassadeur, tot Nikolaenskoy Selo, anderhalf mijl van Moscou angekomen zynde, ende wat uytgerust hebbende, hadde zijn Zaarsche Majesteyt den $^{5}/_{15}$ der voorsz. maent January, de goetheyt van met een Tolck 25 Sleden te senden, waer mede de Edel-luyden ende Officieren van den Heer

«Реляція о томъ, что случилось до и во время въѣзда господина фанъ-Кленка, чрезвычайнаго посла ихъ высокомощности, въ Москву, $^{11}/_{21}$ января 1676 г. Гаага, 1676 г.

Когда г. фанъ-Кленкъ, чрезвычайный посолъ ихъ высокомощности, прибылъ къ селу Николаевскому (Nicolaenskoy Selo) [9]), въ $1^1/_2$ миляхъ отъ Москвы, и отдохнулъ здѣсь немного, его царское величество, $^{5}/_{15}$ назван. мѣсяца января, имѣлъ милость прислать, съ переводчикомъ, 25 саней, при

[9]) Въ депешѣ Nicolaenske selo. Ниже въ переводѣ, напр. на стр. 372 сл., Никольское (Nico'a).

Ambassadeur naar Moscou gevoert souden werden, om de groote Ceremonien en Pompeusheyt, die als dan daer gepleeght werdt in presentie van sijn Zaarsche Majesteyt, ende den Patriarch met het heyligen van het Water te aenschouwen, het welcke dan den sesten der voorsz. maendt ouden-stijl, zynde Drie-koningen dagh, soo is geschiedt, Ende zyn de Domestijcquen van den Heer Ambassadeur dien-volgens des morgens vroegh naer Moscou vertrocken, werdende aldaer gekomen wesende in een Kamer ghebracht, uyt de welke sy alle de Ceremonien hebben gesien: Naer het eyndigen van de selve sondt sijn Zaarsche Majesteyt een Cantzelier hy haer, om naer hare gesontheyt te vragen, gaende des avonts wederom naer Nicolanskoy Selo voorsz. Die Prestaeff Michaile Ouwaroff, die den Heer Ambassadeur tot Nicolaenskoy Selo geleydt hadde, by sijn Zaarsche Majesteyt in ongenade vervallen zynde, om dat van Pereslaeff soo spoedigh met den Heer Ambassadeur ghereyst hadde, heeft daer van soo groote apprehensie genomen, dat het hem aen de sinnen heeft geraeckt, ende den $^{9}/_{19}$ January, so haest hy in Moscou quam, is overleden. Den Heer Ambassadeur, den $^{8}/_{18}$ daer te voren verstaen hebbende uyt yemandt van

помощи коихъ дворяне и офицеры г. посла должны были быть перевезены въ Москву, чтобы видѣть тамъ большія и пышныя церемоніи, происходящія въ присутствіи его царскаго величества и патріарха при освященіи воды. Это освященіе и состоялось, дѣйствительно, 6-го назв. мѣсяца по ст. ст. въ день крещенія. Служащіе у г. посла, поэтому, рано утромъ, отправились въ Москву, и прибывъ сюда, приведены были въ комнату (Kamer), откуда они видѣли всю церемонію [10]). По окончаніи ея, его царское величество прислалъ къ нимъ дьяка, чтобы спросить о здоровьѣ ихъ, а вечеромъ они снова вернулись въ названное выше село Николаевское. Приставъ Михаилъ Уваровъ, сопровождавшій господина посла до Николаевскаго села, впалъ въ немилость у царя за то, что онъ отъ Переяславля ѣхалъ съ госп. посломъ столь быстро: эта немилость такъ на него подѣйствовала, что онъ сошелъ съ ума и $^{9}/_{19}$ января, лишь только прибылъ въ Москву, умеръ. Г. посолъ еще раньше, а именно $^{8}/_{18}$, отъ члена своей свиты, бывшаго въ Москвѣ, узналъ, что онъ будетъ принятъ съ почетомъ не бо́льшимъ, чѣмъ съ тѣмъ, каковой былъ оказанъ г. Бореелю, т. е.

[10]) Помѣщены они были по ту сторону рѣки; ср. ниже стр. 381.

sijn Gevolgh, die in Moscou was gheweest, dat hem in de receptie geen meerder eere soude wedervaren, als den Heer Boreel was geschiet, die den Heer Ambassadeur verstaen hadde minder te zyn gheweest als nu aen Gekroonde Hoofden geschieden: Soo heeft den selven Heer Ambassadeur des anderen daeghs sijn Translateur naer Moscou gesonden, om aen den eersten Minister (alhier gemeenlijck genaemt Rijcks-Cancelier, hoe-wel oneygentlijck) te demonstreren, dat hem Heer Ambassadeur seer vreemt was voorgekomen dat hem geen meerder eer in de receptie aengedaen soude werden, als aen den Heer Boreel was geschiet, overmits den Heer Boreel de Character niet alleen niet gehadt hadde van Grooten Ambassadeur, maer voor- || namentlijck, om dat doenmals sijn Zaarsche Majesteyt hare Ho. Mog. met den Titul van Hoogh-Mog. noch niet ghelieft hadde te vereeren; Ende dewyle sijne Zaarsche Majesteyt hare Ho. Mog. met den Eertitul van Hoogh Mog. hadde vereert, dat nu oock geen swarigheyt behoorde gemaeckt te werden, om haer Ho. Mo. in haer Ambassadeurs die Eere aen te doen, die daer op behoorde te volgen; ende dat derhalven den Heer Ambassadeur met de selfde eere moeste ghe-

съ почетомъ, какъ онъ зналъ, меньшимъ противъ того, какъ принимаются теперь послы коронованныхъ особъ. Поэтому онъ на другой день послалъ своего переводчика въ Москву, чтобы сдѣлать первому министру (здѣсь обыкновенно, хотя и неправильно [oneygentijck] называемому государственнымъ канцлеромъ) слѣдующаго рода представленія: г. послу-де кажется страннымъ, что ему не желаютъ оказать больше почета при пріемѣ, чѣмъ оказано было г. Бореелю, такъ какъ не только Бореель не имѣлъ званія великаго посла, но и, что важнѣе || всего, его царское величество тогда не давалъ еще ихъ высокомощности титула высокомощныхъ; а разъ теперь его царское величество почтилъ ихъ высокомощность почетнымъ титуломъ высокомощныхъ, то не слѣдовало бы дѣлать и затрудненій съ оказаніемъ ихъ высокомощности, въ лицѣ ихъ посла, чести, такому титулу подобающей; поэтому г. посолъ долженъ-де быть принятъ съ тѣмъ же почетомъ, какъ и послы коронованныхъ особъ. На это означенный государственный канцлеръ, прійдя съ «верху» (van boven) отъ его царскаго величества, заявилъ ходатаю Нидерландской націи, что его царское величество велитъ принять г. посла съ тѣмъ-же по-

recipieert werden, als Ambassadeurs van ghekroonde Hoofden, waer op den wel-gemelten Rijcx-Cantzelier van boven van sijn Zaarsche Majesteyt komende, aen den Solliciteur der Nederlandtsche Natie gheseydt heeft, dat sijn Zaarsche Majesteyt den Heer Ambassadeur met de selfde eere soude laten recipeeren, als aen de Sweedtsche Ambassadeurs voor twee jaren was geschiedt, ghelijck daer op oock aenstondts aen de Uytlandtsche Officieren, in dienst van sijn Zaarsche Maiesteyt zynde, gelast wierde, sich in een Compagnie te rangeren, ende den Heer Ambassadeur mede te recipieren, voorts wierdt het ghetal van de Streltsen vermeerdert, ende veel stucken Kanon mede voor den dagh gebracht, ende dat den Heer Ambassadeur niet met de Slede als den Heer Boreel, maer met de Lijf-Karosse van sijn Zaarsche Majesteyt ingehaelt soude worden: Daar oock geen questie in 't inhalen als voor desen soude ontstaen, maer de Prestaven souden eerst uyt haer Sleden gaen, ende den Heer Ambassadeur over al de hooger handt geven. Den voorsz. $^{9}/_{19}$ quam een ander Prestaef uyt Moscou in plaets van de voorige, die den Heer Ambassadeur nae Moscou soude gheleyden, zijnde een Overste Lieutenant van sijn Zaarsche Majesteyts Lijf-guarde,

четомъ, какой былъ оказанъ Шведскому послу [11]) два года тому назадъ. Сообразно этому, немедленно-же было приказано иностраннымъ офицерамъ, служащимъ у его царскаго величества, собраться въ роту (in een Compagnie te rangeren) и принять участіе въ встрѣчѣ г: посла. Далѣе, число стрѣльцовъ было увеличено и заодно выкатили много пушекъ. Объявлено было также, что въѣздъ г. посла совершится не на саняхъ, какъ въѣздъ г. Бореля, но въ собственной каретѣ его царскаго величества. Чтобы также не возникало, какъ прежде, споровъ при въѣздѣ, сдѣлано было распоряженіе, чтобы приставы первые выходили изъ саней и давали бы всегда г. послу высокую руку. Названнаго $^{9}/_{19}$ числа пришелъ изъ Москвы другой приставъ на мѣсто прежняго, чтобы проводить г. посла въ Москву. Это былъ подполковникъ его царскаго величества лейбъ-гвардіи. [12]) Онъ принесъ съ собою сообщеніе, что г. посолъ въ тотъ же день утромъ въ четыре часа до разсвѣта долженъ быть на Ходынкѣ (Chodnicko) [13]),

[11]) Оксеншернъ.

[12]) Елчаниновъ; ср. ниже стр. 384.

[13]) Въ депешѣ немного длиннѣе: «сообщеніе, что днемъ для пріема остается назначенное [21] ое число, но чтобы въ этотъ день г. посолъ былъ въ четыре часа до разсвѣта на Ходынкѣ (Chodinke)».

ende bracht ordre mede, dat den Heere Ambassadeur dien selven dagh des morgens vier uyren voor dagh naer Chodnicko moeste wesen, synde een plaets drie worst nader aen Moscou gelegen, alwaer gheseght wordt een Steenen Hof ghebouwt te sullen werden, om de Ambassadeurs in het toekomende voor haer Intrede te logeren, op welcke plaets, wesende bloot ende alleen met een houte Heyningh omheynt, in acht dagen tydts terwijl den Heer Ambassadeur tot Nicolaenskoy Selo ghelogeert was, vyf Kamers van Hout met haer Steene Cachelovens volkomen waren volbout, ende twee daer van met roodt || Laecken beslagen, alleen om dat den Heer Ambassadeur een uyr vyf a ses sijn verblijf daer inne soude hebben, om alsoo te warmer en gemackelijcker in Moscou te konnen komen. Daer op is den Heer Ambassadeur vervolgens den $^{11}/_{21}$ der voorsz. maendt Januarij des morgens ten half vieren van Nicolaenskoy Selo vertrocken, ende ten ses uyren tot Chodnicko ghearriveert, wesende noch vier worst (waer van de vyf een Duytse myle maken) van Moscou.

Naer dat nu van en na Moscou verscheyde Posten waren gekomen, ende van den laetsten genoemden Prestaef afgesonden, soo quam des middaghs ten elf

находящейся на 3 версты ближе къ Москвѣ. Здѣсь долженъ былъ построиться деревянный дворъ, чтобы на будущее время служить мѣстомъ остановки для пословъ передъ ихъ въѣздомъ. На этомъ мѣстѣ, которое было пустыню и лишь огорожено деревянною изгородью, въ теченіе 8 ми дней, пока г. посолъ находился въ селѣ Николаевскомъ, построено было пять деревянныхъ комнатъ съ каменными кафельными печами, а двѣ комнаты даже были обтянуты краснымъ сукномъ исключительно для того, чтобы г. посолъ тамъ пробылъ часовъ 5—6 и пообогрѣлся бы и отдохнулъ немного до въѣзда въ Москву. Итакъ, г. посолъ $^{11}/_{21}$ пазв. мѣсяца января утромъ въ $^1/_2$ 4 выѣхалъ изъ села Николаевскаго и въ 6 часовъ прибылъ на Ходынку (Chodnicko), находящуюся въ 4-хъ верстахъ (изъ коихъ 5 составляютъ одну Нѣмецкую милю) отъ Москвы.

Послѣ того, какъ теперь изъ Москвы и въ Москву пошли разныя эстафеты, посылавшіяся поименованнымъ приставомъ, въ полдень, въ 11 часовъ, пришло приказаніе тронуться; это приказаніе приведено было въ исполненіе въ $^1/_2$ 12, причемъ г. посолъ сидѣлъ въ каретѣ на заднемъ сидѣньѣ, приставъ насупротивъ его на переднемъ сидѣньѣ, въ портьерѣ справа по-

uyren ordre om te vertrecken; gelijck dan ten half twaelven is geschiet: Den Heer Ambassadeur sittende in de Karosse van den Staet achter uyt; ende den Prestaef tegens over hem voor uyt, in het Portier an de rechter zyde den Maerschalck van de Ambassade, ende aen de lincker zijde den Translateur; In deser voegen ontrent een quartier uyrs heel saghjens voortgereden zynde, sagh men aen de lincker zyde gerangeert staen de Streltsen, niet en Haye, maer Compagnies wyse, doch de gelederen breedt en wyt van malkanderen, de Piecken alle met Vlaggetjes boven aen, zynde soo gerangeert tot dichte aen de Stadt toe, voor haer staende de Regiment Stucken, leggende op kostelijck Affeuyten, met haer Peerden daer voor gespannen, wesende over de 50 in 't getal, ende in 't geheel tien duysent Streltsen in 't Velt onder tien Regimenten, staende de Collonels alle voor hare Regimenten kostelijck gekleedt, met haer seer kostelijcke Vaendels: Aen de rechter zyde waren gerangeert de Domestijcquen van sijn Zaarsche Majesteyt, ende waren soo vervolgens gerangeert tot voor de Stadt: de Nederlandsche Koopluyden, by wien haer alle andere Uytheemsche, uytgenomen de Sweetsche, hadden ghevoeght, hadden een Compagnie van ontrent 60 Kop-

мѣщался маршалъ посольства, а слѣва переводчикъ [14]). Послѣ движенія шагомъ въ такомъ порядкѣ съ четверть часа времени, съ лѣвой стороны показались стрѣльцы, стоявшіе въ порядкѣ, но не въ видѣ шпалеръ (en Haye), а ротами, причемъ шеренги (gelederen) стояли далеко и широко другъ отъ друга. Пики всѣ были у верхушекъ украшены небольшими флагами. Стрѣльцы стояли вплоть до самаго города, причемъ передъ ними находились полковыя орудія на драгоцѣнныхъ лафетахъ, съ запряженными въ нихъ лошадьми, числомъ болѣе 50-ти. Всѣхъ стрѣльцовъ было въ полѣ 10.000 человѣкъ въ 10-ти полкахъ; полковники всѣ, въ дорогихъ одеждахъ и съ великолѣпными знаменами, стояли передъ своими полками. Съ правой стороны были разставлены придворные чины (Domestijcquen) его царскаго величества въ такомъ же порядкѣ до самаго города. Нидерландскіе купцы, къ которымъ примкнули всѣ иностранцы, помимо Шведовъ, составили отрядъ въ 60 всадниковъ, и украсившись Оранскими шарфами, выѣхали также встрѣчать г. посла. Тоже сдѣлали и иностранные офицеры:

[14]) Въ Relaes, какъ будто перепутаны выраженія achteruit и vooruit. Истинный смыслъ очевиденъ по стр. || (71) ниже.

pen te Peerde uytghemaeckt, en haer verciert met Orange Charpen, ende haelden den Heer Ambassadeur mede in, soo deden oock de Uytlandtsche Officieren, doch die eerste vrywilligh, ende de andere door ordre van sijn Zaarsche Majesteyt. De gantsche wegh over was soo een geweldigh geraes van Trommelen, Harpaucken, Trompetten, Pypen ende Schalmeyen, dat || de Peerden niet wel te houden en waren, zijnde verscheyde Russen door de selve beschadight; Onder en tusschen liepen veele Couriers heen en weder, de eene met ordre om te avanceren, de andere om soetjens te marcheren. Aldus gekomen zynde ter plaetse van receptie, wierdt stil gehouden, ende terstont quamen de Prestaven, die den Heer Ambassadeur recipieren souden, te samen in een Slede sittende, dichte by de Karosse van den Heer Ambassadeur, en traden alle beyde uyt haer Slede, ende den Heer Ambassadeur daer na uyt sijn Karos, ontdeckende de voornoemde Prestaven als doen haer eerst, ende den Heer Ambassadeur sich insgelijcks daer naer, beginnende daer op aenstondts den eersten Prestaef, zynde een Stolnick, en eerste Collonel der Streltsen, ofte sijn Zaarsche Majesteyts Lijfguarde, genaemt Jurie Petrowits Loutochin, den grooten titul van sijn Zaarsche

по первые поступили такимъ образомъ добровольно, а послѣдніе по приказанію его царскаго величества. Всю дорогу производился барабанами, литаврами, свирѣлями и трубами такой шумъ, что трудно было сдерживать || лошадей и многіе Русскіе получили поврежденія. Въ то-же время много курьеровъ бѣгали взадъ и впередъ, одни съ приказаніемъ подвигаться, другіе съ приказаніемъ итти шагомъ. Когда подошли, такимъ образомъ, къ мѣсту пріема, устроили остановку, и тутъ оба пристава, долженствовавшіе принять посла, въ одних санях, подъѣхали къ самой каретѣ г. посла. Они оба вышли изъ саней и тогда г. посолъ вышелъ изъ кареты; затѣмъ приставы сняли свои шапки и г. посолъ за ними также обнажилъ свою голову. Тогда первый приставъ (стольникъ и первый полковникъ стрѣльцовъ или его царскаго величества лейбъгвардіи) Юрій Петровичъ Лутохинъ, началъ читать по бумажкѣ (een Briefje) большой титулъ его царскаго величества и сказалъ, что онъ посланъ, чтобы привѣтствовать г. посла. и спросить о здоровьѣ его. Г. посолъ послѣ этого повторилъ большой титулъ его царскаго величества, прибавилъ къ нему титулъ ихъ высокомощности и его высочества, поблагодарилъ его цар-

Majesteyt, uyt een Briefje te lesen, ende seyde ghesonden te zyn om den Heer Ambassadeur te verwellekomen, ende na desselfs ghesontheydt te vragen: Den Heer Ambassadeur daer op den grooten titul van sijn Zaarsche Majesteyt ghorepeteert, ende die van haer Hoogh Mog. en sijn Hooghheydt daer by ghevoeght hebbende, bedanckte sijn Zaarsche Majesteyt voor de eere, hem ten respecte van haer Hoogh aengedaen, met byvoeginge van de redenen ter materie dienende, gevende de weer-genoemde Prestaven den Heer Ambassadeur doen de handt: Daer na seyde den tweeden Prestaef, zynde een Cantzelier, en genaemt Offonassi Feudorowits Teslicoof, na het reciteren van de kleyne titul van sijn Zaarsche Maj.: dat sy tot Prestaven van den Heer Ambassadeur waren geordoneert; ende daer na noch eens de kleyne titul van sijn Zaarsche Majesteyt repeterende, seyde verders dat sijn Zaarsche Majesteyt sijn Lijf-Karosse den Heer Ambassadeur hadde te gemoet ghesonden, ende dat se hem daer inne in de Stadt tot in sijn Logement souden conduiseren: Daer op is den Heer Ambassadeur eerst in de Karosse ghegaen (zynde de selve met roodt Fluweel bekleedt, ende met groote silvere en goude Franje verciert, ende met ses swarte

ское величество за честь, оказанную ему ради ихъ высокомощности, и прибавилъ еще нѣсколько приличествующихъ словъ. Названный приставъ при этомъ подалъ г. послу руку. Затѣмъ второй приставъ—дьякъ Аоанасій Осодоровичъ Таплыковъ, прочитавъ малый титулъ его царскаго величества, сказалъ, что они назначены быть приставами г. посла. Затѣмъ повторивъ малый титулъ его царскаго величества, онъ сказалъ далѣе, что его царскаго величества лейбъ-карета послана на встрѣчу г. послу и что ему, приставу, поручено проводить г. посла въ городъ до отведеннаго тамъ помѣщенія. Послѣ этого г. посолъ сѣлъ въ эту карету, обитую краснымъ бархатомъ съ длинною серебряною и золотою бахромою; впряжены были въ карету 6 черныхъ лошадей. Г. посолъ сѣлъ позади по правую руку, первый приставъ сѣлъ рядомъ съ нимъ съ лѣвой стороны, а || второй приставъ напротивъ г. посла; больше никто не сѣлъ въ карету. Для офицеровъ, дворянъ и прочей свиты г. посла подвели 30 лошадей, которыми тутъ же и воспользовались. Въ троихъ воротахъ города, черезъ которыя пришлось итти, были разставлены стрѣльцы, съ ружьями на карауль. Вездѣ было неимовѣрное стеченіе народа обоего пола.

Peerden voortgetrokken) ende achter aen de rechter handt gaen sitten, ende sat den eersten Prestaef benevens den Heer Ambassadeur aen de lincker handt, ende den || tweeden Prestaef tegens over den Heer Ambassadeur, sonder yemandt meer in die Karosse: voor de Officieren, Edelen ende verder ghevolgh van den Heer Ambassadeur, wierden in de dertigh Peerden gepresenteert, die daer op gingen sitten: In de drie Poorten van de Stadt die men door passeerden, waren Streltsen gerangeert, die haer Geweer presenteerden, zynde over al een ongheloofflijcken toeloop van Menschen van beyde de Sexen; Door de tweede Poorte gereden zynde, stonden daer aen weder-zyden gerengeert de Dworaninen ofte Edelen te Peerde, op het kostelijckste gekleedt tot aen de derde Poorte, waer op hare Zaarsche Majesteyten in cognito waren om dese Intrede te sien; ende soo voorts door de derde Poorte ghereden zynde, waren aen de rechter zyde gerengeert alle de Stolnicken of Tafel-Jonckers van sijn Zaarsche Majesteyt, mede alle te Peerde seer prachtigh opgheschickt, ende aen de lincker zyde hadden sich de uytlantsche Officieren ende Boyaersche Domestijcquen gherengeert, Ende gingen naer de middagh ten

Когда проѣхали черезъ вторыя ворота, то тутъ снова увидѣли разставленныхъ съ обѣихъ сторонъ конныхъ дворянъ (Dworaninen ofte Edelen) въ великолѣпныхъ одеждахъ, вплоть до третьихъ воротъ, надъ которыми ихъ царскія величества никогнито наблюдали въѣздъ. Когда затѣмъ проѣхали черезъ третьи ворота, то за ними оказались разставленные въ порядкѣ всѣ стольники (Stolnicken of Tafel-Jonckers) его царскаго величества, также всѣ на конях, въ роскошномъ убранствѣ. Они стояли съ правой стороны, а съ лѣвой находились иностранные офицеры и боярскіе служители (Boyaersche Domestijcquen). Послѣ обѣда въ 4 часа добрались до помѣщенія, приготовленнаго для г. посла. Приставы, проводивъ г. посла въ комнату, простились съ нимъ и г. посолъ проводилъ ихъ до дверей комнаты [15]). Было особою милостью его царскаго величества, почти даже безпримѣрною, что г. посолъ могъ въѣхать днемъ [16]). Но дорогѣ г. послу было также сказано приставами, что его царское величество со-

[15]) Въ депешѣ прибавлено: «какъ, по сообщенію мнѣ переводчика Mons. Аспрена, поступалъ и г. Бореель по отношенію къ своимъ приставамъ».

[16]) Въ депешѣ прибавлено: «до сихъ поръ еще ввозятъ они пословъ ночью часа въ 3 или 4, такъ что тѣ отъ холода коченѣютъ».

vier uyren in het Logement voor den Heer Ambassadeur gheprepareert: Naar dat nu de Prestaven den Heer Ambassadeur in een Kamer hadden geconduiseert, namen sy haer afscheyt, ende wierden door den Heer Ambassadeur geleydt tot aen de deure van de Kamer. Het is een bysondere gunst van syne Zaarsche Majesteyt geweest, dat den Heer Ambassadeur by dage is binnen ghekomen, zynde by naer sonder exempel; oock wiert den Heer Ambassadeur onder wegen door de Prestaven geseght, dat het sijn Zaarsche Majesteyt leet was, dat het groote steenen Paleys, het welcke gemaeckt is om in het toekomende de Christen Ambassadeurs te logeeren, noch niet bequam was door de vochtigheydt der dicke muyren; Ende dat den Heer Ambassadeur andersints aldaer soude ghelogeert hebben, zynde nu in een groot steenen Huys, wel eer door een Hollants Koopman, genaemt David Ruts gebouwt, daer oock noch laetst de Poolsche ende Sweedsche Ambassadeurs zyn gelogeert geweest, ende voortaen sal gebruyckt worden om de Ambassadeurs van de Christen Potentaten te logeren, zynde daer inne op nieuws wel negen Kamers met root Laecken behangen, als oock de deuren ende bancken daer mede beslaghen, ende de

жалѣетъ о невозможности помѣстить его въ большомъ каменномъ дворцѣ, построенномъ для помѣщенія тамъ впредь христіанскихъ пословъ: пока еще толстыя стѣны его были сырыя. Не будь этого, г. посла помѣстили бы тамъ. Теперь же г. послу отвели большой каменный домъ, построенный Голландскимъ купцомъ Давидомъ Рётсомъ (Ruts) [17]; въ этомъ домѣ недавно останавливались Польскій и Шведскій послы: позже это зданіе должно будетъ служить для пріема пословъ нехристіанскихъ государей [18]). Въ немъ находится съ 9 комнатъ, обтянутыхъ заново краснымъ сукномъ; имъ же обиты двери и скамейки и покрыты столы. На другой день, $^{12}/_{22}$, утромъ, приставы опять были у г. посла и сказали слѣдующее: г. послу, жившему уже въ этой странѣ, вѣроятно-де хорошо извѣстно,

[17]) Въ депешѣ прибавлено: «и принятый его царскимъ величествомъ на себя за долгъ». О Рётсѣ см. Fechner, «Chronik der Evangel. Gemeinden in Moscau» (M., 1876) стр. I, 270 прим. и II, 709 (съ ссылкою по кн. Датск. дѣлъ 1635 г. № 2 М. Главн. Арх. М. И. Д.) и Scheltema въ разсказѣ о посольствѣ Бёрха (I, 208—221).

[18]) Переведено по депешѣ. Въ печатной реляціи получается противорѣчіе съ предыдущимъ: «впредь должно служить для пословъ христіанскихъ [слѣд: нехристіанскихъ] государей». Ср. ниже стр. CXI—CXII, гдѣ приведенъ текстъ депеши Кунраада фонъ-Кленка въ сравненіи съ текстомъ реляціи.

Tafels bedeckt. Des anderen daeghs den $^{12}/_{22}$'s morgens, zyn de Prestaven wederomme by den Heer Ambassadeur geweest, seggende, dewijl den Heer Ambassadeur voor desen daer te Lande ghewoont hadde, dat hy derhalven wel wiste, dat men niet ghewoon was yemandt by Ambassadeurs te laten komen, nochte yemandt van haer Gevolgh te laten uytgaen, voor en al eer || sy de klare oogen van sijn Majesteyt ghesien hadde, maer dat sijn Zaarsche Majesteyt een goet vertrouwen op den Heer Ambassadeur hadde, ende den selven daeromme consenteerde om yeder een by sigh te laten komen, ende oock sijn Domestijcquen, werwaerts sy begeerden, te laten uyt gaen, alleen datse om haer eyghen securiteyt een Strelets mochten mede nemen, voor welcke gunst den Heer Ambassadeur sijne Zaarsche Majesteyt dede bedancken: Daer naer vraeghden de Prestaven den Heer Ambassadeur, of den selven oock Presenten van weghen haer Hoogh Mog. ende sijne Hoogheyt den Heere Prince van Orange, hadde mede ghebracht, ende of die elck apart waren? daer op die Heer Ambassadeur seyde, van jae, dat hy er hadde mede gebracht, maer gecombineert, ende niet van yeder apart. Wyders vraeghden de Prestaven of den Heer Ambassadeur

какъ здѣсь не принято, чтобы кто-либо допускался къ посламъ, или чтобы ихъ свита выходила раньше представленія || предъ ясныя очи его величества; однако его-де царское величество вполнѣ увѣренъ въ г. послѣ и разрѣшилъ поэтому, чтобы г. посолъ могъ принимать кого ему угодно, и чтобы его служащимъ дозволялось выходить куда имъ угодно, лишь бы только при нихъ, для собственной ихъ безопасности, находился стрѣлецъ. За эту милость г. посолъ просилъ передать свою благодарность его царскому величеству. Затѣмъ приставы спросили г. посла, не привезъ-ли онъ и подарковъ отъ ихъ высокомощности и его высочества г. принца Оранскаго, и отдѣльные-ли это подарки? На это г. посолъ отвѣчалъ, что онъ-де, привезъ, но общіе, а не отдѣльные отъ тѣхъ и другого. Далѣе приставы спросили, не привезъ-ли г. посолъ и подарковъ старшему принцу? На это они получили въ отвѣтъ, что нѣтъ, а причиною тому то обстоятельство, что ко времени отъѣзда г. посла изъ Нидерландовъ, ни ихъ высокомощность, ни его высочество не имѣли еще свѣдѣній, показанъ-ли старшій принцъ народу [19]); иначе, безъ со-

[19]) Вѣроятно, Штаты объ этомъ не получили извѣщенія. Ѳеодоръ объявленъ былъ еще 1-го сентября 1674 г. Изъ

oock Presenten voor den oudtsten Prins hadde mede gebracht? ende kregen tot antwoordt van neen, ende de reden daer van te zyn, dat ten tyde van des Heer Ambassadeurs vertreck uyt Nederlandt, hare Hoogh Mog., nochte Syne Hoogheyt geen kennisse hadden gehadt, dat de oudsten Prins voor de Gemeente vertoont was, dat sy andersints ongetwyffelt oock Presenten voor Syne Hoogheyt mede gebracht soude hebben: Vragende noch of den Heer Ambassadeur voor sijn particulier oock Presenten hadde mede gebracht? ende wierdt geantwoordt van jae, versoekende wyders een Lyste van de Presenten, om daer uyt te sien hoe veel Streltsen noodigh waren om die te dragen, die haer toegesoyt wierde, dat hun des anderen daeghs ter handen ghesteldt soude werden: daer naer vraeghden noch, tegens wanneer den Heer Ambassadeur wel soude konnen gereet zyn, om de klare oogen van sijn Zaarsche Majesteyt te sien? daer op den Heer Ambassadeur seyde, in het begin van de aenstaende week: doe vraeghde sy naer de Copie van de Propositie, die den Heer Ambassadeur aen sijn Zaarsche Majesteyt soude doen? ende kregen daer op tot antwoort, dat het selve geen gebruyck was, maer naer dat de Heer Ambassadeur sijn Harangue aen

мнѣнія, были-бы доставлены подарки и для его высочества. Спросили также, не привезъ-ли г. посолъ какихъ подарковъ отъ себя лично? На это дано было въ отвѣтъ: да. На дальнѣйшую просьбу — доставить списокъ подарковъ, чтобы знать, сколько нужно стрѣльцовъ [20]) для перенесенія ихъ, имъ обѣщано было, что списокъ будетъ доставленъ имъ на руки на другой день. Послѣ этого они спросили еще, когда г. посолъ думаетъ быть готовымъ видѣть ясныя очи его царскаго величества? На это г. посолъ отвѣчалъ, что—въ началѣ будущей недѣли. Потомъ они попросили копію пропозиціи, которую г. посолъ долженъ былъ сдѣлать его царскому величеству. На это имъ отвѣтили, что такую копію давать не принято, но что г. посолъ, сказавъ свою рѣчь его царскому величеству, передастъ ея письменное изложеніе г. государственному канцлеру. Послѣ этого названные приставы простились. Затѣмъ второй приставъ Аѳанасій Талыковъ пришелъ заявить г. послу, что $^{18}/_{28}$ названнаго мѣсяца

иноземцевъ видѣли его въ этотъ день сыновья гетмана Самойловича и посланникъ Литовскій (Соловьевъ, «Истор. Росс.» кн. III, изд. Общ. Польз. столѣ. 604).

[20]) Ср. стр. 399—400, гдѣ разсказывается, какъ двѣ сотни стрѣльцовъ пришли нести подарки.

sijn Zaarsche Majesteyt ghedaen soude hebben, dat hy de selve alsdan schriftelijck aen den Heer Rijcks-Cancelier soude overhandigen, waer mede de voornoemde Prestaven haer afscheydt namen: Daer naer is den tweeden Prestaeff Offonassi Teslicoof, den Heer Ambassadeur komen aenseggen, dat hy den $^{18}/_{28}$ der meer-genoemde maendt January Audientie soude hebben, ende dat alles daer tegens mochte veerdigh wesen, het welcke by den Heer Ambassadeur wiert aengenomen te doen, dat men dan per naesten heeft te vernemen.

января [21]) будетъ емуаудіенція и что все слѣдуетъ для этого приготовить. Г. посолъ согласился на это. Дальнѣйшее скоро будетъ извѣстно».

Депеша Кленка помогаетъ намъ исправить нѣкоторыя ошибки «Реляціи»: неискусный передѣлыватель въ одномъ мѣстѣ, напр.: ввелъ въ текстъ безсмыслицу, пропустивъ рядъ словъ. Приводимъ это мѣсто цѣликомъ по печатной реляціи и по депешѣ:

Печатная реляція.

... Ende dat den Heer Ambassadeur andersints aldaer soude ghelogeert hebben, zynde nu in een groot steenen Huys, wel eer door een Hollandts Koopman genaemt David Ruts gebouwt, daer ook noch laetst de Poolsche ende Swedsche Ambassadeur zijn gelogeert geweest, ende voortaen sal gebruyckt worden om de Ambassadeurs van de Christen Potentaten te logeren, zynde daer inne op nieuws wel negen Ka-

Депеша Кленка.

... dat wij anders aldaer soude gelogeert hebben, en nu ben gelogeert in een groot steenen huys wel eer door een Hollants Coopman genaemt David Ruts gebout, en in schult van zijn Zaarsse Majt. aenghenomen; daer ook noch laest de Poolsse en Sweetssche Ambassadeurs sijn gelogeert gheweest, en voortaen sal gebruyckt worden, om de onchristen potentaeten te logeeren. Hebbe daerin wel 9 Kaemers gevonden,

[21]) На самомъ дѣлѣ, въ этотъ день, однако, не было аудіенціи, которая состоялась $^{17}/_{27}$ января. Ср. ниже стр. 399.

mers met root Laecken behangen, als oock de deuren ende bancken daer mede beslaghen, ende de Tafels bedeckt.

op nieuws met root laecken bekleet, soo meede de deuren en bancken daermeede beslaegen en de taefels daermede bedeckt.

Три другихъ пропуска отмѣчены нами выше въ примѣчаніяхъ къ переводу реляціи.

Обратимся теперь къ вопросу объ авторѣ книги о посольствѣ, изданной въ 1677 г. Схельтема говоритъ (Rus. en Nederl. I, 347): «het bleek ons voldoende dat het geschreven is door B. Coyet» [22]). Дѣйствительно ли видно изъ книги, кто ея авторъ?

Амстердамскій издатель анонимной «Voyagie» говоритъ, что написана книга «однимъ изъ дворянъ свиты Кленка (een der Edellieden uyt het gevolgh), все время путешествовавшимъ въ составѣ свиты посла и служившимъ въ важнѣйшихъ государственныхъ порученіяхъ ему помощникомъ (een Minister); онъ видѣлъ вещи, для «менѣе важнаго лица» (voor een ander van minder hoedanigheyt) скрытыя и былъ вообще «не изъ самыхъ незначительныхъ» лицъ при послѣ (geen van de minste). Неизвѣстный I. B. H., «слабѣющей поэтической вѣнѣ» котораго мы обязаны латинскимъ стихотвореніемъ въ честь автора «Voyagie», прославляетъ его происхожденіе:

Tu tamen o felix generoso a sanguine nate
Stemma tuum patrium condecorare juvas.

Перечисленныя въ первой главѣ лица свиты Кленка можно легко раздѣлить на двѣ категоріи, изъ которыхъ первая представляетъ свиту въ собственномъ смыслѣ слова, а вторая— начиная съ № 16, камердинера,—служителей. Въ первой группѣ мы встрѣчаемъ четверыхъ Edellieden—дворянъ. Если припомнить, что авторъ одинъ изъ дворянъ—een der Edellieden, то одна изъ четырехъ фамилій: Койэтъ или Койэттъ, Гримъ, Бюдейнъ либо Филлеерсъ [23]) должна принадлежать ему. Установить это должно намъ помочь то обстоятельство, что авторъ весьма часто говоритъ о себѣ въ первомъ лицѣ; при

[22]) На Схельтемѣ основывается, вѣроятно, и указаніе P. A. Tiele въ его «Nederlandsche Bibliographie van Land en Volkenkunde» (Амстердамъ, 1881), стр. 67, 137.

[23]) Однимъ изъ дворянъ онъ себя называетъ не только въ заглавіи, но напр. p. 118. Интересно также указаніе p. 153 «мы вчетверомъ» (также p. 209).

этомъ мы постараемся справиться, нѣтъ-ли его среди остальныхъ 11-ти лицъ «благородной» части свиты. Для этого сопоставимъ нѣсколько мѣстъ, гдѣ встрѣчается мѣстоименіе «я»: стр. (7)[24]) упоминаются: «пасторъ, докторъ, гофмейстеръ, переводчикъ, *я*, подсекретарь, писецъ и одинъ пажъ». Это мѣсто вычеркиваетъ изъ числа возможныхъ авторовъ Келлера, Карпентира, Магье, фанъ-Асперена и Лауренсіэса.

На стр. (9) мы видимъ, что авторъ находится на одномъ суднѣ съ фанъ-Аспереномъ (см. подъ 27-мъ авг.), а это согласно стр. (7)—главное военное судно. Слѣдовательно автора нѣтъ между лицами, находившимися на «лошадиномъ» и багажномъ судахъ, а это Больё, Бюдэйнъ, Филлеерсъ, Фербеекъ, Лауренсіэсъ, фанъ-де-Ватеръ, Фрисъ, и др. Сопоставимъ далѣе мѣста:

Стр. (21): «*меня* и фанъ-де-Ватера».

Стр. (28): «*меня* и Mons. фанъ-Асперена» Тоже стр. (58).

Стр. (55): «маршалъ, S-r. Босъ, Бессель. S. Гоутманъ, Гримъ и *я*».

Стр. (61): «маршала, *меня*, Бюдэйна, фанъ-Асперена».

Стр. (66): «Филлеерса и *меня*».

Этихъ сопоставленій, въ сравненіи съ общимъ спискомъ членовъ посольства, вполнѣ достаточно, чтобы видѣть, что авторомъ книги можетъ быть не кто иной, какъ лишь первый изъ поименованныхъ въ числѣ 4-ехъ дворянъ—*Бальтазаръ Койэтъ*. Косвеннымъ доказательствомъ этого предположенія является еще то, что самое имя это (Coyet, Coyett) встрѣчается въ книгѣ лишь 2 раза и, притомъ, оба раза въ перечисленіяхъ, гдѣ неудобно было замѣнить его личнымъ мѣстоименіемъ.

Посмотримъ теперь, что̀, въ хронологическомъ порядкѣ, сообщаетъ книга объ авторѣ ея [24]).

Авторъ получаетъ порученіе отправиться на судно, прощается съ друзьями и 27-го іюля вечеромъ отправляется изъ Амстердама, чтобы 28-го іюля быть на суднѣ. 29-го дѣлаетъ онъ прогулку въ Схильтъ на Тесселѣ, а 2-го августа посѣщаетъ своихъ товарищей на другихъ судахъ (8). 6-го сент., по порученію Кленка, онъ принимаетъ пристава (12). Въ Архангельскѣ его, 8-го сент., вмѣстѣ съ перевозчикомъ, посылаютъ къ воеводѣ благодарить за подарки (16), что повторяется и 11-го

[24]) Ссылки на стр. CXIII—CXIV относятся къ страницамъ подлинника, напечатаннымъ ниже жирнымъ шрифтомъ.

сентября (21). Вскорѣ затѣмъ онъ нѣсколько дней лежитъ больной отъ простуды (22). На берегахъ Двины онъ собираетъ ягоды, а затѣмъ посѣщаетъ естественные гроты въ известковыхъ горахъ—Kaillies (26 и 27). У села Осиноваго онъ выходитъ на берегъ и затѣмъ посылается къ воеводѣ Важскому (28). 4-го окт. онъ уходитъ на охоту на берега Двины, и вмѣстѣ съ товарищами, изъ-за незнанія Русскаго языка, попадаетъ въ неловкое положеніе (30). Его лодка у деревни Пермогорье садится на мель (32). Онъ помогаетъ при пріемѣ воеводъ въ Устюгѣ (43), а затѣмъ въ этомъ городѣ наблюдаетъ церковную процессію (45-6). Въ Ярославлѣ его опять посылаютъ, въ составѣ особой депутаціи, благодарить воеводу за его рачительность (61). Въ Москвѣ онъ встрѣчается со своимъ двоюроднымъ братомъ, который помогаетъ ему видѣть водосвятіе; двоюродный братъ его *жилъ въ Москвѣ* (65—66). Авторъ помогаетъ встрѣчать Датскаго резидента (71). Стоя у воротъ вмѣстѣ съ переводчикомъ, онъ видитъ боярина Артемона Сергѣевича въ траурѣ (98). 13-го февр. его посылаютъ съ переводчикомъ къ Воротынскому выразить соболѣзнованіе по поводу смерти царя (102). 29-го февр. онъ везетъ Виніусу письма отъ Кленка, затѣмъ, вмѣстѣ съ врачемъ, обѣдаетъ у приказчика какой-то княгини, и, наконецъ, ѣдетъ осматривать останки Стеньки Разина (105—106). Проѣзжая съ 3-мя другими по городу, онъ наблюдаетъ Русскія бани (116). Вмѣстѣ съ двоюроднымъ братомъ онъ ѣздитъ осматривать монастырь Іерусалимъ (118). Затѣмъ онъ опять помогаетъ при пріемѣ почетныхъ гостей (119), посылается къ Матвѣеву (122 и 132), ѣдетъ осматривать теплицы 25-го мая (152) а 28-го—наблюдаетъ казнь Фролки Разина (152). Вмѣстѣ съ другими дворянами свиты онъ отправляется въ Новоспасскій монастырь (153—154). Съ нѣкоторыми другими, на возвратномъ пути, онъ отдѣляется отъ остальныхъ, чтобы раньше пріѣхать въ Колмогоры (209). 22-го октября онъ, вмѣстѣ съ посломъ и другими, переходитъ съ военнаго судна на каяху и пріѣзжаетъ въ Энкгейзенъ, откуда ѣдетъ въ Амстердамъ, гдѣ прощается съ Кленкомъ (212—213). О результатахъ экспедиціи онъ сообщаетъ лишь, «насколько» ему было извѣстно (214).

Изъ этого краткаго перечисленія упоминаній автора о себѣ мы кое о чемъ можемъ составить себѣ понятіе. Койэтъ—можно предполагать — и Амстердамскій житель, какъ и самъ Кленкъ и, вѣроятно, также дворянинъ-купецъ. Во

время поѣздки онъ находился въ подчиненныхъ отношеніяхъ къ чрезвычайному послу, но порученія, возлагавшіяся на него, отличались почетнымъ характеромъ. Онъ приглашенъ былъ къ участію, можетъ быть, потому, что семья его была не совсѣмъ безъ отношенія къ Московіи, двоюродный братъ его жилъ въ Москвѣ и былъ тамъ, можетъ быть, купцомъ, какъ и Кленкъ въ свое время. Въ секретныхъ совѣщаніяхъ онъ не принималъ участія, но важнѣйшіе документы и даже конценты рѣчей, какъ мы видимъ изъ книги его, были ему доступны. Человѣкъ онъ былъ любознательный; это доказывается не только многочисленными цѣнными экскурсами въ его книгѣ, но и указаніями его дневника: онъ, какъ мы видимъ, не сидитъ на одномъ мѣстѣ, но постоянно пользуется свободнымъ временемъ для разъѣздовъ, распросовъ, наблюденій.

Кое-какія свѣдѣнія о Койэтѣ имѣются въ различныхъ словаряхъ и нѣкоторыхъ иныхъ пособіяхъ.

Въ словарѣ van der Aa (s. v.) о Бальтазарѣ Coyet'ѣ говорится лишь, что онъ авторъ книги о посольствѣ К. Кленка, что, вѣроятно, приходится сыномъ Фредерику Coyet'у, и что съ 25-го мая 1697 г. по 17-ое апрѣля 1701 г. онъ былъ намѣстникомъ Банды. При этомъ авторъ статьи ссылается на I, 18 перваго изданія книги Схельтемы, на I, 310, 313, 347 второго изданія и на статью проф. Dozy въ «de Gids», 1856, I, 227. Въ словарѣ A. Winkler Prins'a (s. v.) упоминается лишь Coyet Frederik, о которомъ довольно большая статья и у van der Aa (s. v., p. 802—804). Здѣсь мы узнаемъ, что отецъ Фредерика—Julius Coyet былъ «генералъ-фельдцейхмейстеромъ» на Русской службѣ. Самъ Фредерикъ всю почти жизнь провелъ въ Азіатскихъ колоніяхъ Нидерландовъ. Слѣдуетъ отмѣтить, что въ 1661 г., когда отстаивалась отъ нападенія Coxing'и Формоза, однимъ изъ Нидерландскихъ полководцевъ (дѣйствовавшимъ, впрочемъ, очень плохо) былъ Германъ Кленкъ, очевидно, братъ К. Кленка. За потерю Формозы Фредерика Койэта судили, и лишь въ 1674, на просьбы дѣтей его къ принцу Вильгельму III, его выпустили изъ тюрьмы. Статья упоминаетъ еще, что братъ Фредерика—Petrus Julius, былъ министромъ въ Швеціи и † въ Бредѣ въ 1667 г. О самомъ родѣ Койэтовъ болѣе подробныя свѣдѣнія даетъ старый словарь Luiscius'a (Het algemeen historisch, geographisch en genealogisch Woordenboek door A. G. Luiscius. rechtsgel. In 's Gravenhage, 1726) въ біографіи

Петра Юлія Койэт(т)а [25]). Родъ этотъ происходилъ изъ Брабанта. Одинъ изъ представителей его Юлій Койэт(т)ъ въ 1535 г. сражался съ маврами въ Африкѣ и имѣлъ орденъ Золотого Руна. Позже Койэты, спасаясь отъ религіозныхъ преслѣдованій, бѣжали въ Швецію. Одинъ изъ нихъ Юлій (отецъ Фредерика), съ разрѣшенія короля Карла IX, поступилъ на службу царя Михаила Оеодоровича. Это, очевидно, упоминаемый въ книгахъ Голландскаго двора «Елисѣй Коетъ» (ср. П. П. Бантыша-Каменскаго «Обзоръ внѣшнихъ сношеній Россіи», I. стр. 179: «1634 г.... умеръ въ Москвѣ Шведъ Елисѣй Коетъ, пушечный и колокольный мастеръ, получавшій на мѣсяцъ кормовыхъ денегъ по 100 р.: на мѣсто его опредѣленъ Фрисландецъ Ганнъ Фалькъ.—Сей получалъ на мѣсяцъ кормовыхъ по 50 р. и хотя Коета превосходилъ въ мастерствѣ, но былъ отъ бояръ утѣсняемъ. См. Гол. книгу № 4, листъ 369»). Въ «Armorial général» J. B. Rietsap'a (Gouda, 1884), I, p. 478 упомпнается Шведскій дворянскій домъ Coyet'овъ, съ 1706 г. ставшихъ баронами; домъ этотъ прекратился въ 1782 г. І. Б. Ритсапъ, впрочемъ, упоминаетъ и о Голландскомъ родѣ Coyet'овъ (l. c. I, 444), не отмѣчая, однако, въ какой мѣстности и когда эти Coyet'ы жили. Изъ текста печатаемой ниже книги вытекаетъ, что около Москвы находился стекляпный заводъ двоюроднаго брата (Neef) автора книги. Вѣроятно, фамилія собственника завода была также Coyet, хотя и неизвѣстно, тотъ ли это Julius Coyet, о которомъ Схельтема [26]), со словъ Кильбургера, сообщаетъ, что онъ имѣлъ близъ Москвы бутылочный заводъ (Scheltema, I, 232, Kilburger, 276). Николай Витсенъ въ своемъ отчетѣ о поѣздкѣ къ патріарху Никону (ср. А. М. Ловягинъ, «Николай Витсенъ изъ Амстердама у патріарха Никона», «Ист. Вѣст.», 1899, № 9) говоритъ (fol. 142a): van daar besoghten wy in 't voor by gaen de heer Coujet, welck daer omtrent een glasblaserije heeft... т. е. «поѣхавъ отсюда (изъ Новаго Іерусалима) мы мимоходомъ посѣтили господина Куйэта, имѣющаго здѣсь по близости стекляпный заводъ». Это упомпнаніе относится къ

---

[25]) Въ другомъ словарѣ XVIII вѣка («Groot algemeen Woordenboek» van Dav. v. Hoogstraten en van Jan Lodewijk Schuer, 1733, томъ C—F, p. 174) дается также біографія Фредерика Coyet'a, въ которой, однако, мало подробностей.

[26]) Нѣкій Coyet называется у Схельтемы (I, 269) и какъ одинъ изъ членовъ посольства Бореепя. Кто онъ такой—рѣшить трудно.

1665 г. Весьма возможно, что тотъ же Coyet или Coujet стоялъ во главѣ завода и въ 1676 г. Въ печатаемой ниже книгѣ говорится также, что заводъ былъ близокъ къ монастырю Іерусалимъ (ср. § 118). Архивныхъ документовъ о Бальтазарѣ Койэтѣ въ Амстердамскомъ общинномъ архивѣ не отыскано. Не упоминается онъ и ни въ одной изъ оффиціальныхъ бумагъ, имѣвшихъ отношеніе къ посольству. Зато очень много упоминаній о немъ имѣется въ дѣлахъ Остиндскаго архива. По справкамъ, наведеннымъ Дельфтскимъ профессоромъ J. E. Heeresомъ, Бальтазаръ Койэт(т)ъ родился на островѣ Формозѣ приблизительно въ 1650—56 гг. Начиная съ 1687 г. онъ упоминается въ цѣломъ рядѣ документовъ Остиндской компаніи (Resolutien der Heeren XVII. Res. der Gouverneur-Generael en Raeden. Scheepsboek «Jack» 1687—8, Gequalificeerde Rollen der O. I. K.). Мы узнаемъ, что онъ въ 1687 г. принятъ былъ Остиндской компаніею какъ Opperkoopman, въ 1688 г. прибылъ въ Батавію, въ 1691 былъ «вторымъ» губернаторомъ на Бандѣ, въ 1693 г. тѣмъ же на Амбоинѣ, въ 1694 г. сталъ начальникомъ провинціи (Gesaghebber) на Бандѣ, въ 1696 г. получилъ званіе президента, въ 1697 г.—губернатора и директора Банды, съ жалованьемъ въ 200 флор. въ мѣсяцъ, въ 1700 сталъ губернаторомъ и директоромъ Амбоины, въ 1706 г. вышелъ въ отставку, въ 1707 г. подвергнутъ суду за вымогательство и лишенъ годового оклада: въ 1709 г. процессъ его былъ пересмотрѣнъ и его хотѣли послать съ миссіею на полуостровъ Малакку, но онъ отказался, ссылаясь на то, что ему «подъ шестьдесятъ лѣтъ»; въ 1713 г. было рѣшено, что нѣтъ основаній лишать Койэт(т)а его годового оклада; въ 1715 г. онъ назначенъ былъ коммиссаромъ «отечественныхъ дѣлъ» (heimelyksche Zaken) въ Батавіи; 1-го іюня 1725, по болѣзненности и старости, уволенъ въ отставку, и умеръ 19-го сентября 1725 г. Есть много указаній, что Бальтазаръ Койэтъ былъ человѣкомъ очень состоятельнымъ [27]).

Какъ видно изъ скудныхъ біографическихъ данныхъ о Койэтѣ, онъ былъ еще молодой человѣкъ, когда съ Кленкомъ пріѣхалъ въ Россію. Книга его не отличается тою ученостью, какъ сочиненіе Гюи Мьежа, описавшаго посольство Карлейля. Онъ не цитируетъ ни разу древнихъ авторовъ, какъ не дѣ-

[27]) На основаніи вышеприведенныхъ данныхъ можетъ быть составлена слѣдующая родословная таблица Койэт(т)овъ:

лаетъ этого впрочемъ и самъ Кленкъ въ своихъ донесеніяхъ, отличаясь этимъ отъ ученаго каноника Келлера, то и дѣло цитирующаго Латинскіе стихи. На чужія сочиненія у него имѣется лишь двѣ ссылки: онъ знаетъ сочиненіе Мартина Мартинія «о Татарскихъ войнахъ» и отвѣтъ Фельгабера патріарху Іосифу [28]). Но дѣйствительно-ли не зналъ онъ и не имѣлъ онъ подъ руками никакихъ другихъ сочиненій? На это отвѣтить можетъ подробное изученіе систематической части его труда.

Фельгабера помѣщаетъ онъ въ новомъ переводѣ, т. е. онъ, какъ будто, не былъ знакомъ съ имѣвшеюся уже въ его время на Голландскомъ языкѣ слѣдующею книгою: «Antwoort van Prins Woldimaren Christianij, Door Gods genade, Grave tot Sleswijck ende Holsteyn, Heer tot Tasing, Walloo, Rostrug ende Rugenbalde etc., Some synes Koninckliycken Majesteyts van Denemarcken. Op 't Versoeck, 't welck Joseph Patriarch van Moscovien ende aller Russen, gedaen heeft aende Prince, om te willen aennemen de Griecksche Religie. Vertaelt uyt den Hoochduytsche in onse Nederduytsche spraecke» ('t Amsterdam, 35 страницъ. 4°. 1645). Тотъ переводъ, который даетъ Койэтъ сильно разнится отъ напечатаннаго въ этомъ Голландскомъ изданіи. Сравнимъ, для примѣра, нѣсколько мѣстъ:

Julius Coyet 1535

Ju'ius Coyet
(Елисѣй Коетъ)

Frederik	двоюродный братъ Бальтазара, имѣвшій стеклянный заводъ близъ Москвы.	Petrus Julius, Шведскій министръ, род. въ 1618 г. въ Москвѣ, † 11-го іюня 1667.
Balthasar, родился на о-вѣ Формозѣ ок. 1650—1655, ум. 19-го сент. 1725 г.		Сынъ, обучавшійся у Самуэла Пуфендорфа («Allg. deutsche Biographie», XXVI), 1888, p. 702.
Frederik Julius.		

[28]) Этотъ отвѣтъ мы сочли за лишнее перепечатывать и, тѣмъ болѣе, переводить, такъ какъ онъ ничего общаго съ остальнымъ содержаніемъ книги не имѣетъ. Нѣмецкій текстъ и современный Русскій переводъ этого памятника уже напечатаны въ собранныхъ А. П. Голубцовымъ «Памятникахъ преній о вѣрѣ, возникшихъ по дѣлу королевича Вольдемара и царевны Ирины Михайловны», («Чтенія въ Имп. Общ. Ист. и Древн. Росс.», 1892, II, стр. 27—71, 71—110), гдѣ ср. и свѣдѣнія о рукописяхъ и т. п., стр. VIII—X). Голландское изданіе 1645 г. А. П. Голубцову осталось неизвѣстно. Не имѣлъ онъ въ рукахъ и книги Койэт(т)а.

а) изъ начала.

Брошюра 1645, p. 3.

Vroome Joseph Patriarch van Moscovien ende aller Russen, dat u yet van ons versoek aen zijn Keyserlijcke Majesteyt gedaen, voor de ooren gekomen is, daer aen en twijffelen wij niet. Wij hebben meenighmael by zijne C. M. om onse af-scheyt ende af-latinge aenghehouden, ende voor ons, ende onses Heer Vaders Gesanten, ernstigh versocht, и т. д.

Койэтъ, p. 172.

Dat u vromen Joseph, Patriarch in Mosco, en aller Russchen, yets van onse begeerte aen sijn Zaarsche Majesteyt is ter ooren gekomen, daer aen en twijffelen wij niet. Wij hebben verscheyde reysen by sijne Zaarsche Majesteyt om onse ontslaginge en afscheyt aengehouden, en selfs voor ons, en onsen H. Vaders Afgesanten, en in dier voegen instantelijck begeert, и т. д.

б) изъ середины:

p. 18.

Hier op antwoorden wij: Bij soo verre, ghy door dese Kercken-ordeningh de Christelijcke Ceremonien verstaet, die by den Godts-dienst ghehouden worden, soo hebben wy in onse Kercken ende Landen soo cierlijcke eerbare Ceremonien by den Godsdienst, als erghens in eenigh Lant mach ghevonden worden и т. д.

p. 182.

Hier op antwoorden wij: By aldien wy door de Kerckelijcke Ordonnantien de Christelijcke Ceremonie by den Godtsdienst, als ergens in eenigh landt soude mogen gevonden worden, и т. д.

в) конецъ:

p. 35.

Dit hebben wy u (vromen Patriarch) op uwe aen ons ghedaen schryven niet onthouden konnen, ende bidden, dat ghy het met vlijt doorlesen ende overlegghen wilt. V. L. hier mede in Gods bewaringhe bevelende, Amen.

p. 192.

Dit hebben wy u vroomen Patriarch, op u aen ons gesonde schrijven, niet onthouden konnen te antwoorden, en bidden u het selve met vlijt de doorlesen, ende bevelen u hier mede in Godes bewaringe.

Приведенныхъ образцовъ, намъ кажется, вполнѣ достаточно, чтобы усмотрѣть, что всѣ совпаденія въ обоихъ переводахъ лишь случайнаго характера, и что второй сдѣланъ столь-же

самостоятельно, какъ и первый: самимъ ли, однако, Конэтомъ, рѣшить нельзя.

Можно предположить знакомство Конэта съ выше (стр. XXVII сл.) описанною книгою Данкаарта. Это предположеніе возникаетъ при сравненіи разсказа Конэта о Димитріи Самозванцѣ — разсказа, неизвѣстно почему имъ вставленнаго въ текстъ и какъ-бы лишеннаго конца—съ главами Данкаарта, которыя посвящены тѣмъ же событіямъ. Буквальнаго сходства здѣсь нѣтъ, но зато очень замѣтное совпаденіе въ чередованіи описываемыхъ фактовъ.

Начало разсказа о самозванцѣ у Данкаарта иное. У Конэта вообще больше цифръ и все изложеніе гораздо точнѣе: собственныя имена приводятся въ иной формѣ, часто упоминается имя «Годуновъ», котораго у Данкаарта нѣтъ. О гибели Годуновыхъ оба приводятъ тотъ же разсказъ объ отравленіи, но Конэтъ прибавляетъ, что есть и другой варіантъ. Про вопросы разбившемуся Димитрію Данкаартъ говоритъ: «De Bojaren hem omringhelende ondervraechden noch op eenige puncten, maer wat hy daer op gheantwoordt heeft en is noyt ghedivulgeert ghewoorden (изд. 1615 г., p. 25. изд. 1651—p. 52). У Данкаарта сказано, что 10 пунктовъ (ср. ниже, стр. 546—547) — это тѣ, «op welcker oorsaecke sij sijn lichaem wederomme ontgraven ende ten vuyre ghecondemneert hadden» (p. 26—p. 55). Есть разница и въ этихъ пунктахъ. Конэтъ говоритъ въ 1-мъ пунктѣ: sijn Stiefvader, Moeder etc., у Данкаарта сказано: wiens vrienden. Въ пунктѣ 8-омъ Данкаартъ говоритъ, что въ монастырѣ, гдѣ Димитрій посѣтилъ свою невѣсту, онъ обезчестилъ 4-хъ дѣвицъ; о Ксеніи Годуновой при этомъ не сказано ни слова. Въ 9-мъ пунктѣ говорится про сына *Feuder Ivanowits:* «dat hy ghesuborneert hadde eenen, hem uytgevende voor de soone van Feuder Ivanowits. Dat hy vele Cosacken in 't landt soude brenghen, waer met hy overgroote schade op de riviere Wolga ghedaen hadde om door desen middel hem te beter van des Rijcx schatten te verseeckeren» (p. 27-8—p. 57).

Въ другихъ отдѣлахъ Данкаарта никакого сходства съ книгою Конэта нѣтъ.

Зато въ бытовыхъ очеркахъ Конэта есть несомнѣнное сходство съ Олеаріемъ. Въ изданіи 1663 г. «Vermehrte Moscovitische und Persianische Reisebeschreibung durch Adam Olearius» вся 20-ая глава (p. 230 слл.) представляетъ много сходнаго съ тѣмъ, что

Коетъ разсказываетъ о Русскомъ правосудіи. Также можно указать на сходство въ разсказѣ о бракѣ, гдѣ въ данномъ изданіи Олеарія (p. 212 и p. 215) о Krabeinicke и о времяпровожденіи замужнихъ женщинъ говорится буквально одно и тоже съ Коетомъ. Относительно работы дѣтей должниковъ Коетъ повторяетъ слова Олеарія (Olearius. 1663, p. 180). О длинныхъ рукавахъ (ib. p. 182) также у обоихъ авторовъ почти тѣ же слова, о священнослужителяхъ (ib. p. 307) также. Эти примѣры, подобныхъ которымъ можно было бы подобрать гораздо больше, доказываютъ, что книга Олеарія была, вѣроятно, въ рукахъ у Коета, но что онъ пользовался ею все-таки довольно осторожно и нерѣдка. Онъ воспользовался, вѣроятно, Нѣмецкимъ дополненнымъ изданіемъ, а не списывалъ съ Голландскаго перевода, вышедшаго подъ заглавіемъ: «Beschrijvingh van de Nieuwe Parsiaensche ofte Orientalische Reyse» (Утрехтъ. 1651). Достаточно немногихъ примѣровъ изъ этой книги для сравненія съ текстомъ Коэта. Напримѣръ, о попахъ священникамъ:

Голл. пер. Олеарія, p. 285.

Wie een Paep slaet, en raect hem aen dat mutsjen, of maeckt dat het op de Aerde valt, die wert hart gestraft...

Coyet, p. 166.

... dat de geen, die een Paap zo slaat, dat hy aan dit mutsje raakt, of dat het zelfde ter aarde valt, grote straffe daar voor moet lijden.

Объ иконахъ въ комнатахъ:

Голл. пер. Олеарія, p. 291.

... indien hy 't niet terstont en siet, soo vraeght hy: Iest le boch, is daer niet eenen God? wanneer hy 't nu siet, soo neygt hy drie-mael tegens 't selve met de gewoonlijcke Gospodi Pumilui.

Coyet, p. 171.

... en indien hy 'er geen vind, zo vraagt hy aen de genen, die in huis zijn, of 'er niet een God is, en zoo haast hem enig Beelt aangewesen word, neigt hy sich daar voor, en zegent zich.

О крещеніи:

Голл. пер. Олеарія, p. 267.

Daer nae streckt hy 't kind een weynich Souts in den mont, en salft het aen 't Voorhooft, Borst, hand en ruch, kruys wijse met eenen geconsacreerden Olye,

Coyet, p. 168.

Hier op geeft hy het kint een weinig zout inde mont, zalft het met een gezegende olie kruiswijze op de borst, aan 't voorhoft, aan de handen, en op

en trect hem een reyn wit hembd aen, en spreect: Also reyn en wit zijt ghy nu oock van de Erfsonde afgewasschen, en hangt 't kind een kruyce van Silver Goud of blick (na de Ouders zijn) aen den hals...

de rug, en het zelfde een schoon wit hemt aangedaan hebbende, spreckt: So wit en rein zijt gy nu ook van uw erfsonden afgewasschen. Eindelyk hangt hy een kruisje van gout, zilver, op loot (naar 't vermogen der Ouders) aan de hals van 't kint etc..

Въ «подорожной» мертвому въ Голл. Олеаріи нѣсколько иныя слова, чѣмъ у Койэта:

Голл. пер. Олеарія, p. 320.

... dat dese tegenwoordige N. by ons als een rechte Grieksche Christen geleeft heeft. En hoe wel hy somwijlen gesondicht heeft, heeft hy doch sijne sonden gebicht etc...

Coyett, p. 101.

— dat deze tegenwoordige NN by ons als een recht Grieksch Christen geleeft heeft. En hoewel hy somwijlen in zonden is gevallen, zo heeft hy echter zijn sonden gebiecht...

О присягѣ:

Голл. пер. Олеарія, p. 275.

Wanner een Rus van 't gherecht eenen eet gedaen heeft, wil men hem niet gaerne meer in der kercken by den Altaer lijden, maer hy moet voor in of in den Ingangh der Kercke staen blijven.

Coyet, p. 142.

... ja hy mogt daer na niet meer in de Kerk komen, veel min mogt het Avontmal aan hem uitgereikt worden, 't en waar in dodelijcke kranckheit, en buiten alle hoop van leven. Maar sedert eenige tijdt is 'er verandering in dusdanige eed te doen gekomen etc.

Послѣдняя выдержка доказываетъ, что Койэтъ старался, какъ будто, подновить свѣдѣнія, встрѣчающіяся у Олеарія.

Много сходнаго у Койэта и со Стрейсомъ (Struys), особенно въ разсказахъ о Степькѣ Разинѣ, въ описаніи Астрахани (Struys, 1-ое изд., p. 189, Койэтъ p. 110) и т. д. Можно бы привести много параллельныхъ мѣстъ, въ которыхъ разсказъ Койэта является какъ бы сокращеніемъ разсказа Стрейса: напр. въ разговорѣ Степьки съ Русскимъ капитаномъ относительно выдачи плѣнныхъ (Coyet, p. 107, Struys, p. 201). Приводимъ особенно наглядный примѣръ изъ описанія Персидскихъ походовъ:

Struys, p. 198.	Coyet, p. 114.
... eenige Zeesteden in Persien hadden ingenomen als Nisabath, Scaraban, Mardow, en Tachusi, leggende niet verre van den hoogen en wijdt vermaarden Bergh Barmach...	... nam verscheide Zeesteden in Persien in gelijk Nisabath, Scharaban, Mardow en Tachusi, niet verre van de hoge Berg Barmach.

Несмотря на эти явныя указанія, нельзя, однако, видѣть у Койэта здѣсь прямое списываніе изъ книги, которая вышла, можетъ быть, лишь немногими недѣлями раньше его собственной. Не слѣдуетъ забывать того, что Стрейсъ находился въ свитѣ Кленка и, навѣрное, не разъ разсказывалъ о видѣнномъ и слышанномъ.

Характеръ изложенія въ книгѣ Койэта—свѣжій, тонъ немного наивный. Замѣчательна лексическая бѣдность автора, заставляющая его часто прибѣгать къ однимъ и тѣмъ же выраженіямъ и оборотамъ. Иностранныя слова онъ постоянно поясняетъ (напр. Processie ofte Omnegang, Musen of Kunstgoddinnen), недовѣряя знаніямъ читателей. Авторъ, конечно, въ теченіе пути дѣлалъ ежедневныя замѣтки; послѣднія не всегда были изложены ровно, а окончательной полной переработкѣ ему ихъ не удалось подвергнуть: отсюда—не разъ встрѣчающіяся повторенія и даже противорѣчія; напр., нѣсколько разъ повторено описаніе батоговъ, а въ опредѣленіи разстоянія отдѣльныхъ мѣстностей, при описаніи пути въ Москву и обратно, есть странныя противорѣчія. Авторская корректура также была произведена и наскоро и неопытною рукою: собственныя имена въ разныхъ мѣстахъ книги приведены различно, чисто-Русскія слова оставлены безъ поясненія (bardes, polsten и др.), Голландскія слова пишутся чрезвычайно разнообразно; послѣднее, впрочемъ, объясняется и общею неустановленностью Нидерландской ороографіи въ данное время. Необходимо отмѣтить, что по корректурной оплошности или недосмотру самого Койэта, послѣ p. 90 снова стоятъ p. 85, 86, 87, 88, 89 и 90.

Въ переводѣ на Русскій языкъ, чтобы не измѣнять характера и не уничтожать колорита подлинника, сдѣлано возможно меньше отступленій, и, напр. Голландскіе термины: губернаторъ, канцлеръ, канцелярія и т. п. вездѣ сохранены, съ поясненіемъ, однако, гдѣ нужно, въ примѣчаніяхъ. Слѣдуетъ

замѣтить, что **маргиналіи Голландскаго подлинника** въ настоящемъ изданіи не напечатаны на поляхъ (гдѣ онѣ, въ сущности, безполезны), а **приложены въ видѣ оглавленія**, съ указаніемъ страницъ подлинника, къ которымъ онѣ относятся. **И въ текстѣ и въ переводѣ чертами || и цифрами (въ скобкахъ) за ними обозначены страницы подлиннаго изданія 1677 г.** Смѣна шрифтовъ оригинала: готическаго и Латинскаго, въ прилагаемомъ изданіи отмѣчена тѣмъ, что слова, напечатанныя въ оригиналѣ Латинскимъ шрифтомъ, ниже напечатаны разрядкою. Въ Русскомъ переводѣ, конечно, интерпункція, смѣна шрифтовъ и т. п. избраны внѣ зависимости отъ подлинника.

Необходимо еще остановиться на главномъ Русскомъ рукописномъ источникѣ о посольствѣ Кленка и на двухъ вопросахъ изъ содержанія книги Койэта и Донесеній Кленка, требующихъ пояснепія: вопросѣ о Персидской торговлѣ и маршрутѣ посольства.

V.

Голландскаго двора книга № 9.—Оглавленіе ея.—О посылкѣ Рейзера.—Церемоніалъ пріѣздовъ посла къ царю.

Главный на Русскомъ языкѣ источникъ о посольствѣ Куираада фанъ-Кленка—«Голландскаго двора книга 1675—1676 гг. № 9», хранящаяся въ Московскомъ Главномъ Архивѣ Министерства Иностранныхъ Дѣлъ, представляетъ собою большой рукописный томъ, болѣе чѣмъ въ 600 страницъ, писанныхъ разными почерками, разгонистою и, въ большинствѣ случаевъ, очень четкою скорописью. Здѣсь содержатся: копіи указовъ и «памятей» воеводамъ, приказамъ и четямъ; переводы Голландскихъ грамотъ, рѣчей и меморій: отвѣтныя грамоты въ Голландію; чины встрѣчъ и аудіенцій, съ отмѣтками, какъ что происходило на самомъ дѣлѣ, и со всею относящеюся сюда перепискою; протоколы засѣданій; челобитныя разныхъ лицъ и т. п. другіе документы, имѣющіе отношеніе къ пріѣзду гонца Рейзера и посла Кленка. Много мѣста въ книгѣ занимаютъ выписки изъ старыхъ дѣлъ, дѣлавшіяся для опредѣленія, какъ, въ извѣстныхъ случаяхъ, поступали въ прежніе годы; приводятся для сравненія и цѣлые документы прежняго времени, напримѣръ договоры съ восточными купцами относительно ввоза шелку-сырца. Въ копіѣ многихъ документовъ стоятъ

«помѣты» дьяковъ, какъ было поступлено въ извѣстномъ дѣлѣ. Иной разъ документы переписаны не вполнѣ внимательно: не достаетъ часто чиселъ. Въ общемъ въ книгѣ много однообразія. Часто повторяются документы, различіе между которыми лишь въ именахъ адресатовъ: таковы, напримѣръ, грамоты, посылавшіяся воеводамъ, съ стереотипнымъ требованіемъ подать отписку «въ посольскомъ приказѣ боярину нашему Артемону Сергѣевичу Матвѣеву, да дьякомъ нашимъ думному Григорію Богданову, Василью Бобынину, Емельяну Украинцову» и т. п. Повторенія въ другихъ грамотахъ объясняются общимъ характеромъ, какой имѣла въ данное время оффиціальная переписка. Отъ воеводъ, передъ пріѣздомъ посла, постоянно получались челобитныя съ совершенно одинаковыми просьбами указать источники, откуда взять деньги для посольскаго пріема. Посылаемые куда-либо приставы, стрѣльцы, и т. д. немедленно же обращались къ царю съ челобитными о дачѣ имъ прогоновъ, такъ какъ имъ «подняться нечѣмъ». Послѣ просьбъ этихъ дѣлались справки въ прецедентахъ, а затѣмъ, обыкновенно, по государеву указу, посылались «памяти» въ разные приказы и т. п. Всѣ приводимые книгою разговоры съ посломъ, даже неоффиціальные (напр. въ каретѣ при въѣздѣ), отличаются приподнятымъ тономъ, объясняющимся тѣмъ, что большая часть ихъ содержанія была предрѣшена: въ нихъ не должно было быть ничего умаляющаго славу царя и государства. Весь сборникъ документовъ постоянно воочію представляетъ удивительную централизацію Московскаго государства, гдѣ всякое мелочное рѣшеніе непремѣнно исходило отъ «государева указа».

«Голландскаго двора книга № 9» имѣетъ два оглавленія: одно краткое, писанное почеркомъ XVIII в. — съ указаніемъ лишь на дѣла, къ которымъ относятся помѣщенные въ ней документы, и другое, гораздо болѣе подробное, составленное въ XVII в. и перечисляющее почти всѣ документы. Послѣднее оглавленіе снабжено указаніемъ страницъ. Въ виду важности документовъ этой книги для исторіи посольства Кленка, мы помѣщаемъ ниже все второе оглавленіе:

Главы книги сей пріѣзду и отпуску Галанскихъ Статовъ и князя Оранскаго переднословъ [1]) с обвещеніемъ гонца капи-

[1]) sic.

тана Рихера Рысера да великого и чрезвычайного посла Кондратья оон-Клинкина 183 году.

Переводъ с писма, что подалъ стряпчей Григорей Николаевичь и подъ нимъ роспись, сколко с посломъ будетъ людей (л. 1).

Грамота к Архангелскому городу о приеме у города с кораблей Галанского посла со всѣми людьми и об отпуске къ Москве, и о даніі кормовъ; послана подъ грамотою, почему давать, роспись (л. 3).

Грамота въ Смоленескъ о приеме Галанского гонца и об отпуске къ Москве (л. 8).

Отписка от Архангелского города, какъ имъ Галанского посла принять и почему корму давать о присылке роспись (л. 10).

Отписка изъ Смоленска и под отпискою людямъ роспись о приеме Галанского гонца и об отпуске его к Москве (л. 11).

Памети в земской приказъ о ярышкахъ, въ стрелецкой приказъ о стрелцахъ, которымъ быть у Галанского гонца (л. 12).

Докладная выписка о приеме подъ Москвою Галанского гонца и о поденномъ корму и питье (л. 13).

Памети о корму и о питье гонцу о даче с людьми (л. 17).

Отписка дорожного пристава, что з гонцомъ пришелъ на Вязему, и память к нему какъ з гонцомъ велено ѣхать къ Москве и стать на дворе, а высылки за городъ для приему гонецкого не было (л. 19).

Память въ конюшенной приказъ подъ Галанского гонца о лошади, какъ ему быть у великого Государя на пріѣзде въ селѣ Коломенскомъ (л. 21).

Отписка отъ Архангелского города ис какихъ доходовъ послу на кормъ денги давать и до Москвы-ль или до Устюга, и противъ той отписки грамота: велено послу кормъ давать до Устюга (л. 22).

Память в Новгородцкой приказъ да в Устюжскую четь о посылке на Вологду и на Устюгъ грамоть, чтобъ к пріѣзду посолскому кормы готовили и о даче ему корму в тѣхъ городехъ (л. 25).

Память в оптеку о даче гонцу пива с мещанского кружечного двора (л. 26).

Роспись и память в большой приходъ и в аптеку, чтобъ гонцу, купя, дать блюдъ и торѣлокъ и дровъ и поваренной посуды (л. 27).

День, какъ гонецъ былъ у великого государя на пріѣзде (л. 29).

Переводъ с листа Оранского князя, каковъ подалъ великому государю гонецъ (л. 32).

Памяти в аптеку да в болшой приходъ о даче гонцу по его прошенію питья и муки пшеничной и о даче за медъ пивомъ вдвое (л. 37).

Два письма Галанского гонца, одно явка, какъ его в Орше капитанъ безчестилъ, другое, чтобъ его с Москвы отпустить (л. 38).

День, какъ гонецъ на отпуске былъ (л. 39).

Великого государя грамоты, каковы посланы з гонцомъ к Статамъ и ко князю (л. 43).

Выписка о даче гонцу с людми великого государя жалованья на отпуске (л. 48).

Памети въ ямской приказъ гонцу о подводахъ, в аптеку в дорогу о питьѣ, и о приеме блюдъ, в стрелецкой приказъ в дорогу о стрелцахъ и по городамъ проѣзжая грамота (л. 51).

Выписка о жалованье приставу, что посланъ з гонцомъ до Архангелского города (л. 55).

Памети стрелцомъ о подводахъ и о корму и гонцу въ дорогу о корму-жъ (л. 58).

Грамота на Вологду об отпуске с Вологды гонца к Архангелскому городу (л. 60).

Отписка з Двины, что Галанской посолъ на карабляхъ изъ-за моря к городу пришелъ и о приеме ему и под отпискою прислана посолскимъ людямъ роспись (л. 61).

Отписка изъ Ярославля, какъ имъ посла принять, и противъ той отписки въ Ярославль грамота о приеме посолскомъ и о даче кормовъ и питья и об отпуске к Москве (л. 63).

Грамота на Двину об отпуске посолскомъ къ Москве (л. 66).

Памети въ Костромскую да въ повую чети о посылке въ городы грамотъ о даче послу кормовъ и питья (л. 67).

Грамота въ Ярославль о даче послу кормовъ и питья и подводъ (л. 68).

2 отписки з Двины, что Галанского гонца за море, а посла

со всѣми людьми отъ города до Вологды отпустили водянымъ путемъ и что в дорогу дано корму (л. 69).

Память в розрядъ о встрѣче посолской (л. 74).

Отписка с Устюга Великого о пріѣзде посолскомъ на Устюгъ и о даче за кормы по договору послу денгами (л. 75).

Памети в Устюжскую четь, чтобъ послу на Устюге за кормы давали денгами, да въ Ямской приказъ, чтобъ въ Ярославле подводы изготовили и о посылке в тѣ городы грамоть (л. 80).

Отписка с Вологды, что посолъ пришелъ на Вологду, и о даче кормовъ и подводъ (л. 82).

Отписки изъ Ярославля да не Переславля о пріѣзде посолскомъ (л. 84).

Память к дорожному приставу да грамоты на Вологду і в Ярославль о даче подъ посла ямскихъ и уѣздныхъ подводъ и прогонныхъ денегъ (л. 86).

Памяти в розрядъ да в стрелецкой приказъ о выѣзде противъ посла и о встрѣче і о приеме подъ Москвою (л. 91).

Отписка изъ Переславля и по ней грамота і въ большой приходъ и в новую четь памяти о посылке грамоть, чтобъ послу в Переславле на покупку кормовъ и питья денги давали (л. 93).

Изъ Ярославля отписка и по ней грамота: велено послу, буде попросить, за кормы давати денгами противъ того-жъ какъ и на Устюге (л. 98).

Память въ казенной приказъ о обивке к посолскому пріѣзду в полатахъ стѣнъ и столовъ сукны (л. 99).

Память к дорожному приставу, чтобъ с посломъ шолъ неспѣшно и о даче послу за кормы денгами, буде попросить (л. 100).

Отписка изъ Ярославля о пріѣзде посолскомъ и о отпуске и о даче кормовъ и подводъ (л. 101).

Памети к дорожному приставу с осудомъ, что с посломъ идетъ не по указу (л. 104).

Память в конюшенной приказъ о посылке на встрѣчю подъ посла корѣты и подъ дворянъ лошадей с сѣдлы (л. 105).

Памети в большой приходъ о покупке на посолской дворъ дровъ, да на подхожей станъ съ целовальники на дрова и на конской кормъ денегъ (л. 106).

Память к дорожному приставу, чтобъ послу на подхожей станъ которые иноземцы учнутъ пріѣзжать, пускалъ (л. 108).

Память в стрелецкой приказъ о посылке к посолскому двору сотника и стрелцовъ на караулъ (л. 109).

Памяти в Большой приходъ о всякой починке на Давидовскомъ дворѣ и о вычистке и окошницахъ и о конскомъ корму (л. 110).

Наказъ приставомъ столнику Юрью Лутохину и дьяку, какъ имъ посла принять и в приставехъ у него быть (л. 112).

Памети по приказомъ о даче послу корму и питья с приѣзду на три дни. Отписка з дорожного пристава о провожатыхъ и о посылке к нимъ на корм денехъ память (л. 125).

Память к дорожному приставу, что корму послу в городѣхъ взято или за кормы деньгами и по которое число, и противъ того отписка и подъ нею роспись (л. 126).

Челобитьѣ посолское о всякихъ припасехъ, что ему надобно и противъ того памети по приказомъ (л. 133).

Память въ конюшенной приказъ о даче приставомъ с конюшни лошадей с санми (л. 139).

Посылка подьячего Максима Бурцова к послу в село Николаевское (л. 140).

Списокъ подьячимъ, которымъ велено быть противъ посла на выѣзде і в ѣздокахъ с приставы (л. 141).

Записка приставовъ, какъ посла приняли в Москву и что с нимъ поговорили (л. 151 и 161).

Память з выоземской приказъ о присылке изъ началныхъ людей, которому передъ посломъ з дворяны ево ѣздить, какъ будетъ на приѣзде и на отпуске и у бояръ в отвѣте, противъ того-жъ какъ было при Свѣйскихъ послѣхъ, за выписка приставу Козмѣ Сваневскому о прогонныхъ деньгахъ, какъ онъ посыланъ до Архангелского города з Галанскимъ гонцомъ в приставехъ (л. 154).

Записка, что посолские дворяне, смотря дѣйства на Нердани, говорили (л. 159).

Указъ, какъ на подхожей станъ к послу посылать полуголова Иванъ Елчаниновъ и велено с нимъ итти ему на послѣдней новой станъ, что на Ходынке, а с того стану ко стрѣлецкому мѣсту (л. 161).

Переводъ с имянной росписи, что з Галанскимъ посломъ дворянъ и всякихъ людей (л. 165).

Память из выоземского приказу с росписью началныхъ людей, которымъ передъ посломъ з дворяны ѣздить 15 человѣкъ (л. 168).

Отписки з Двины за ис Переславля о отпуске посолскомъ к Москве и о провожатыхъ и о подводахъ (л. 170).

Роспись торговымъ иноземцомъ, кто былъ противъ посла на выѣзде, и памяти о посылке к послу на подхожей станъ ямскихъ подводъ и о торенье дороги и о водовозехъ (л. 173).

Память ис конюшенного приказу, что конюхи всѣ росписаны в сотни, а на встрѣчю в ѣздокахъ послать нѣкого (л. 176).

Докладная выписка о приеме и о встрече посолской и о корму и о питьѣ и подъ нею указъ, какъ велено давать за все деньгами и о томъ памяти по приказомъ (л. 177).

Наказъ, что данъ столнику, которой ѣздилъ к послу с столомъ (л. 191).

День, какъ посолъ былъ у великого государя на дворѣ на пріѣзде (л. 195).

Два перевода с листовъ Галанскихъ Статъ и князя Оранского, которые поднесъ на пріѣзде посолъ (л. 214).

Роспись даромъ Галанскихъ Статъ и князя Оранского, которые поднесъ на пріѣзде посолъ и что онъ отъ себя великому государю челомъ ударилъ (л. 214).

Записки: столникова, что посыланъ с столомъ, да приставова, в тотъ день какъ посолъ былъ у великого государя на пріѣзде (л. 222).

День, какъ посолъ былъ у великого государя на дворѣ, за столъ челомъ ударилъ и у бояръ в первомъ отвѣтѣ (л. 230).

Память о посылке к послу плотниковъ и о лесу и о прибавке дровъ (л. 244).

Отписка ис Переславля о отпуске посолскомъ и о подводахъ и сказки, что послу отъ Переславля до Москвы дано (л. 245).

Выписка о встрѣче и о приеме прежнихъ пословъ (л. 249).

Челобитьѣ посолского дворянина о повиданье с сродичи въ Сѣвску, и о томъ памяти в розрядъ и память же о прибавке корму на посолские лошади (л. 252).

Записка, какъ посолъ у ближнихъ бояръ былъ в первомъ разговоре и письмо ево, что подалъ в томъ разговоре (л. 254).

Записка, какъ посолъ у бояръ былъ в другомъ разговоре (л. 266).

Переводъ съ посолского письма, каково прислалъ в посолской приказъ после другово разговору (л. 291).

Отвѣтное первое письмо, каково дано послу в третьемъ отвѣте на его предложенные дела (л. 292).

Записка, какъ посолъ былъ у бояръ в третьемъ разговоре (л. 309).

Переводъ с писма посолского, каково подалъ в третьемъ отвѣте о покубке хлѣбной (л. 322).

Переводъ с посолского писма о Персидской торговле (л. 321).

Переводъ съ посолского жь писма, каково прислалъ на первое данное ему писмо (л. 330).

Другое ево жь посолское писмо о Персицкой торговле с статьями (л. 334).

Переводъ с листа Галанскихъ Статъ о жалобе на Володимера Воронина, которой листъ подалъ посолъ будучи у великого государя на дворѣ на пріѣзде и іс того листа выписка (л. 398).

Отвѣтное писмо, каково дано Галанскому послу на ево писма о титлахъ Оранского князя, о послѣхъ въ Китай и о налогахъ Галанцомъ и о поѣзде посолскомъ с Москвы и о торгу кизылбашскомъ, всего 6 статей (л. 405).

Записка, какъ посолъ былъ у бояръ въ четвертомъ отвѣте, в которомъ и переводъ с писма его о бытні на Москвѣ маршалка (л. 418).

Великого государя грамоты к Галанскимъ Статомъ и ко князю Оранскому, каковы даны при великомъ государе послу на отпуске мая в 1-ый день (л. 425).

Докладная выписка послу з дворяны и людми на отпускѣ великого государя о жалованье и за его дары и память в Сибирскомъ приказе (л. 432).

Память в ямской приказъ послу о подводахъ и з Вологды о кормщикахъ и о стругахъ (л. 438).

Переводъ с посолского писма, что прислалъ о соимкахъ (л. 439).

Выписка о чашахъ, какъ столники чаши пивали въ прошлыхъ годѣхъ, будучи у Галанскихъ пословъ с столомъ (л. 443).

Писмо приставовъ и выписка о выдаче послу прогонныхъ денегъ (л. 445).

Памяти ис конюшенного и іс казенного приказовъ, что Стацкимъ и посолскимъ даромъ цена порознь (л. 449).

День, какъ посолъ былъ у великого государя на пріѣзде Галанскихъ Статъ и князя Оранского с листами, которые присланы к нему черезъ почту, тутъ же и переводъ с посолской рѣчи (л. 457).

Переводъ с посолского писма о покупке хлѣба (л. 166).

День, какъ посолъ былъ у великого государя на дворѣ на отпускѣ мая въ 1-ый день: тутъ-же и переводъ с рѣчи, что посолъ на отпуске говорилъ (л. 470).

Памяти в Сибирской приказъ о соболяхъ послу на походца да в ямской приказъ послу и приставу о подводахъ (л. 483).

Грамота на Вологду о посолскомъ отпуску с Вологды и память о судахъ въ ямской приказъ (л. 486).

Память в стрелецкой приказъ о посылке за посломъ стрелцовъ и присылка: тѣмъ стрелцомъ имяна (л. 491).

Выписка послу въ дорогу о корму (л. 494).

Памяти в болшой приходъ і в ямской приказъ стрелцомъ о корму и о подводахъ (л. 497).

Отписка с Вологды, что послу суды будутъ готовы и отпустятъ (л. 499).

Указъ в Новгородцкой приказъ о даче послу в дорогу корму до Вологды и о посылке грамотъ о корму жь на Вологду і к городу (л. 500).

Выписка дорожному приставу стряпчему Івану Образцову о жалованье (л. 502).

Проѣзжая грамота о посолскомъ пропуске по городомъ да память в болшой приходъ о корму коискомъ въ дорогу (л. 505).

Наказъ, каковъ данъ дорожному приставу Івану Образцову (л. 508).

Указъ и память і выписка о приеме у посла питей во дворецъ и выдача за нихъ по договору денгами (л. 513).

Выписка подьячему Петру Орѣхову о жалованье, что для писма за посломъ до города посланъ (л. 521).

Отписка с Вологды о судахъ и противъ еѣ великого государя грамота на Вологду и память въ ямской приказъ о тѣхъ же судахъ: велено готовить ямщикомъ с поспешеньемъ (л. 524).

Записка, какъ посолъ с Москвы провоженъ (л. 531).

Отписки дорожного пристава о приѣзде с посломъ въ Ярославль и на Вологду (л. 532).

Отпускъ посолского дворянина на Архангелской городъ, который после посла на Москвѣ оставался (л. 540).

Выписка посолского маршалка, что остался на Москвѣ, чтоб к нему запасы отъ города к Москве пропустить безпошлинно (л. 544).

Отписка отъ города о пріѣздѣ посолскомъ и о отпуске его за море и что дано ему в дорогу корму деньгами (л. 547).

Выписка ис пріѣзду посолского, что ему корму в дороге и на Москвѣ давано (л. 553).

Отписка отъ города объ отпуске дорожного пристава и подъячего к Москве (л. 558).

Списокъ з жалованной грамоты, какова дана Армяномъ о торговомъ шолковомъ промыслу въ 175 году (л. 560).

Списокъ з договорные записи, какова учинена с Армяны о шолковомъ промыслу во 181 году (л. 563).

Списокъ з записи, какову дали на себя Армяны въ томъ же шолковомъ дѣле во 181 году (л. 571).

Два перевода с посолского писма и разговоры боярские противъ тѣхъ писемъ з гостми о Персицкой торговле и списокъ с скаски ихъ, что подали на посолские писма (л. 576 и 582 и 589).

Выписка изъ пріѣзду Галанского посланника Николая Геписа и с писемъ его о разныхъ предложенныхъ от него делехъ и із отвѣтныхъ данныхъ ему писемъ 178 года.

Отвѣтное писмо, данное Галанскихъ Статовъ послу Якобусу Борелю на его присланное писмо и на разговоры во 173 году въ 29 пунктахъ.

Изъ самаго содержанія «Голл. кн. № 9» рядъ свѣдѣній вкратцѣ указанъ въ примѣчаніяхъ къ переводу книги Койэта.

О посылкѣ Рейзера, гонца, долженствовавшаго оповѣстить царя о пріѣздѣ чрезвычайнаго посольства, въ «Г. кн. № 9» приводится много документовъ. На нихъ мы остановимся здѣсь въ виду того, что книга Койэта, равно какъ и Verbaal Кленка, о гонцѣ сообщаютъ мало.

Рейзеръ пріѣхалъ въ Москву черезъ Смоленскъ, гдѣ его встрѣчалъ воевода Михаилъ Андреевичъ Голицынъ, тотчасъ-же, какъ ему было приказано, сообщившій про это отпискою въ посольскій приказъ. Пріѣхалъ гонецъ 8-го іюля. Для пріема его былъ назначенъ сотникъ Титъ Подобѣдовъ, проводившій потомъ Рейзера до Москвы и отпущенный изъ Москвы лишь 10-го августа. «Кормъ» назначенъ былъ ему «примѣрясь противъ иныхъ гонцовъ», но гонецъ объявилъ, что будетъ «на своихъ проторехъ». По представленному имъ списку съ нимъ было свиты: Андріянусъ фонъ-Бергенъ, Гендрихъ Ботховъ [иначе

Будковъ], Францъ Каштепесъ [Касепсъ], Юрьи Винтерусъ, Лаврентей Клеркъ, Гендрикъ Брегель, Вильгельмъ Овераертъ и Вильгельмъ Дукласъ («Г. кн. № 9», л. 8, 10—11, 28. 59). 9-го іюля Голицынъ отпустилъ Рейзера, и 19-го іюля Титъ Подобѣдовъ довезъ его до дворцоваго села Никольскаго. Отсюда 20-го, рано утромъ, его ввезли въ Москву, причемъ къ нему приставлены были сотникъ Московскихъ стрѣльцовъ Василій Ивачевъ и толмачъ Яковъ Эглинъ. Передъ тѣмъ, по наведеннымъ справкамъ, рѣшено было дать Рейзеру «корму» во всемъ «противъ прежняго посланника Гольста»; «кормъ» долженъ былъ итти изъ большого прихода, а питье изъ новой аптеки: и в тотъ и в другую были посланы соотвѣтствующіе указы. Рейзера помѣстили «на Телятниковской дворъ, что за Москвою рѣкою» [2]). Царю представлялся онъ 24-го іюля въ селѣ Коломенскомъ, куда онъ со свитою направился на присланныхъ ему лошадяхъ и подводахъ [3]); на этой аудіенціи онъ передалъ царю и письма отъ Штатовъ и принца Оранскаго. («Г. кн. № 9», л. 12—17, 20, 29, 30—32). Съ доставкою «корма и питья» гонцу были хлопоты: пиво пришлось доставлять изъ кружечнаго двора, такъ какъ въ аптекѣ его не оказалось, въ торговомъ ряду ему купили, за счетъ аптеки, тарелокъ и блюдъ (которыя потомъ, по отъѣздѣ посла, снова были взяты въ аптеку); пришлось исполнить и нѣкоторые «запросы» его, напр. относительно доставки ему романеи и муки. Рейзеръ жаловался в Москвѣ на безчестіе отъ капитана въ Оршѣ, хотѣвшаго его задержать и лишь за деньги отпустившаго его: на эту жалобу «помѣты» не сдѣлано: неизвѣстно, имѣла-ли она послѣдствія. 2-го августа онъ обратился къ Матвѣеву съ «Нѣмецкимъ» письмомъ объ отпускѣ въ Архангельскъ (л. 26—28. 36—37, 51 об., 37—39). 8-го августа воспослѣдовалъ царскій указъ о томъ, чтобы его отпустить. При прощаніи съ нимъ ѣхалъ Василій Ивачевъ; лошадь подъ гонца велѣно было «послать съ государевы конюшни, а ска-

---

[2]) Какъ узнаемъ изъ записки Скультета, Бранденбургскаго посланника того-же года, по отъѣздѣ Рейзера въ томъ-же дворѣ помѣстился Скультетъ.

[3]) Ср. Дворц. Разряды III, стб. 1557: «Того жъ году іюля въ 24 день, какъ были у Великаго Государя, разгивгентъ Полской да гонецъ Галанской на пріъздѣ, и того числа у Великаго Государя на дворцѣ и на стойкѣ были головы Московскихъ стрѣльцовъ своими приказы, которые были за нимъ Великимъ Государемъ въ походѣ»...

гать: отъ Артемона Сергѣевича Матвѣева» («Г. кн. № 9», л. 40—41). Гонцу даны были двѣ отвѣтныя грамоты царя: одна къ Штатамъ (л. 43—45), другая къ принцу Оранскому (л. 45—47). Первая изъ нихъ приводится ниже. Послѣ справокъ о томъ, какіе подарки давались прежнимъ гонцамъ, Рейзеру было выдано: 40 соболей въ 50 рублей и 3 пары соболей по 10-ти рублей, а людямъ его по одной парѣ по 3 рубля пара (изъ Сибирскаго приказа). Чтобы отправить Рейзера въ путь къ Архангельску, посланы были бумаги: въ ямской приказъ—о дачѣ ему 10-ти подводъ, въ аптеку —объ отпускѣ питья на дорогу на 5 дней, въ стрѣлецкій приказъ—объ отпускѣ провожатыхъ. Сынъ боярскій изъ посольскаго приказа Козьма Сваневской получилъ подорожную (на имя Рейзера и свое) и былъ отправленъ съ гонцомъ къ Архангельску (л. 48—50, 51, 52—53). Относительно прогоновъ навели справки въ прежнихъ дѣлахъ, гдѣ оказалось, что на Архангельскъ посылокъ такихъ не было, а прежде до Новгорода или до Пензы давали 5, а до Шведской границы 8 рублей. Почему-то, на этомъ основаніи, Сваневскому выдали 5 рублей изъ аптекарскихъ доходовъ. Этой суммы ему не хватило: онъ издержалъ своихъ 1½ рубля ямщикамъ съ Вологды до Тотьмы, въ прибавку на 100 верстъ по 5-ти алтынъ на каждую изъ 10-ти подводъ. Стрѣльцамъ, ѣдшимъ съ Рейзеромъ, по ихъ челобитью, также дано было на дорогу; о деньгахъ послана была память въ большой приходъ. Гонцу даны были списки съ грамотъ, переведенные Леонтіемъ Бросомъ (л. 55—58, 155—156). Въ Вологду воеводѣ Тышкевичу посланъ былъ указъ о стругахъ и т. д. для гонца и объ отпискѣ въ Устюгъ о дальнѣйшемъ пути посла. О прибытіи гонца въ Архангельскъ воевода Нарышкинъ немедленно отписалъ въ Москву. Вмѣстѣ съ гонцомъ хотѣлъ ѣхать заграницу, безъ проѣзжей грамоты, Курляндецъ Владиславъ Кунцевичъ, но былъ задержанъ Двинскимъ воеводою. Въ Архангельскъ вмѣстѣ съ гонцомъ прибыли Исаакъ Абрамовъ, къ брату своему Саврасу Абрамову, и Матвѣй Ивановъ, оба родомъ «изъ Амбурскіе земли». Объ этомъ также сообщено было для вѣдома на Москву (л. 60, 72—73). Рейзеръ увезъ съ собою слѣдующую грамоту государя къ Штатамъ (содержаніе грамоты, обращенной къ принцу Оранскому, въ общемъ тоже самое):

[«Послѣ великого Государя имянованья»]

«Высокомочнымъ Господамъ Статомъ Генералъ одновладѣ-

тельныхъ волныхъ Соединенныхъ Нидерландовъ сосѣдственное дружелюбное поздравленіе:

Въ нынѣшнемъ во 183 году іюля въ 24 день прислали къ намъ великому государю, къ нашему царскому величеству, ваша высокомощность с листомъ своимъ гонца капитана Рихерта Гендрика Рисера, и мы, великіі государь, наше царское величество, тому вашему гонцу наши царского величества очи видѣть, и листъ у него принять велѣли, а изъ листа вашей высокомощности выразумѣли есмы, что назначили ваша высокомощность къ намъ великому государю къ нашему царскому величеству чрезвычайное || посольство, къ тому выбрали и указали господину Кондрату Юрьевичю сыну фон-Клинкину, имянемъ государствъ Галанскаго и Вестфлянскаго в первыхъ днях къ намъ великому государю нашему царскому величеству ѣхати и наказали ему, чтобъ онъ между иным нашему царскому величеству благодарилъ за великую нашу царского величества склонность, которую всегда к сохранению и къ соблюдению о пребываніі вашей высокомощности земель и жителей, мы, великіі государь наше царское величество, оказывали чрезъ розные посылки ко отставленію и погашенію несчастливые войны, чрезъ которую вамъ высокомощным Статомъ великое насиліе учинилось, и чтобъ мы, великіі государь, наше царское величество, того || вашего вышепомянутого посла у Архангелского города принятн и до царствующаго нашего великого града Москвы проводить немедленно указали. И мы, великіі государь, наше царское величество, указали противъ сего объявленія к вамъ высокомощным Статомъ отписать, что мы, великіі государь, наше царское величество, всегда и искони вамъ высокомочным господамъ Статомъ многую сосѣдственную нашу дружбу и желание оказывали і впредь с вами высокомочными Статами в сосѣдственной дружбѣ і всылке быти желаемъ. У вышепомянутого посла вашего Кондратья Клинкена у Архангелского города указали со всѣми его людми принять и до нашего царствующаго великаго града Москвы || проводить с кормами и с подводы и со всякою достойною честію. А какъ онъ къ намъ великому государю к нашему царскому величеству в нашъ царствующій великой градъ Москву прибудетъ, и тогда укажемъ мы, великіі государь, наше царское величество, видѣть ему наши царскаго величества очи вскоре. И посолство его и дѣлъ отъ васъ ему наказанныхъ выслушаемъ любительно,

а тонца вашего капитана Рихерта Рисера, пожаловавъ нашимъ царскаго величества жалованьемъ, велѣли отпустить к вамъ, высокоможнымъ господамъ Статомъ, незадержавъ. Посемъ вашу высокоможность предаемъ всемогущему Господу Богу в сохранение. Писанъ *(дата отсутствует)*».

Что касается посольства Кленка, то въ «Голл. книгѣ» представляется возможность подробно изучить относящіяся къ посольскимъ пріемамъ правила придворнаго этикета.

У Койэта церемоніалъ аудіенціи описанъ довольно подробно. Тѣмъ болѣе представляется возможности сравнить его съ тѣмъ чиномъ аудіенціи, который описанъ въ «Г. кн. № 9». Здѣсь мы имѣемъ передъ собою изложеніе заранѣе опредѣленнаго этикета съ помѣтками на полѣ или въ самомъ текстѣ, было ли «по сему» или, по какой либо причинѣ, «иначе». Было бы слишкомъ много повтореній, если бы мы цѣликомъ привели церемоніалъ всѣхъ аудіенцій. Поэтому мы болѣе подробно приведемъ лишь церемоніалъ первой аудіенціи, бывшей при царѣ Алексѣѣ Михайловичѣ, и характерныя особенности двухъ «траурныхъ» аудіенцій, изъ которыхъ послѣдняя была и прощальной:

а) Первый «пріѣздъ» посла къ царю Алексѣю Михайловичу («Голл. двора книга № 9» М. Г. А. М. И. Д., л. 195—212):

«184 г., генваря въ 17-ый день. Великіе государь царь і великіе князь Алексѣй Михайловичь, всея Великия и Малыя и Бѣлая Росіі самодержецъ, указалъ быти у себя великого государя на дворѣ Галанскихъ Статовъ и князя Оранского послу Кондратью оон-Клишкину на пріѣзде.

А послати по него и ѣхати с нимъ в городъ приставомъ его столнику и полковнику Юрью Петровичю Лутохину да дьяку Аоонасью Ташлыкову.

А корѣта с возники подъ посла, а подъ дворянъ 30 лошадей верхи послати великого государя с конюшни с стремянным конюхомъ.

|| (л. 195 об.) А передъ посломъ ѣхати конюхомъ і подьячимъ и дворовымъ людемъ 50 человѣкомъ.

Конюховъ ѣхало 20 человѣкъ, а подьячие не были, а ѣхало вмѣсто ихъ изъ начальныхъ людей 15 человѣкъ, а дворовыхъ людей не было.

А Галанских Статовъ и князя Оранскаго поминки и посольские дары нести передъ посломъ стрелцомъ.

Вышелъ посолъ изъ кореты і дворяне слѣзли тутъ.

А пріѣхавъ посолъ въ городъ вытти послу изъ корѣты противъ середняго быка казенные палаты, а дворяномъ с лошадей слѣсти у Архангелские паперьти и, снявъ послу и дворяномъ и чиновнымъ людемъ с себя шпаги, итти къ великому государю въ верхъ Благовѣщенскою попертью въ сѣни столовой полаты.

‖ (л. 196) Какъ посолъ ѣхалъ в городъ і изъ города в шестомъ часу дни і передъ ними трубили его посолские трубачи 3 человѣка і по литаврамъ били.

А великому государю царю і великому князю Алексѣю Михайловичю всея Великия и Малыя и Бѣлыя Росіі самодержцу, в то время сидѣти въ столовой избѣ въ своемъ царскомъ вѣнцѣ і въ диадиме с скипетромъ въ большомъ нарядѣ.

Великіі государь былъ противъ сего въ диадиме с скипетромъ въ большомъ наряде.

А яблоку стояти на стоянце подле царского величества мѣста по правую сторону.

‖ (л. 196 об.) Стояло яблоко по сему.

А рындамъ стояти при великомъ государе въ бѣломъ платье і в золотыхъ цепяхъ по обе стороны столпикомъ. С правую сторону столпикъ Борисъ Петровъ сынъ Шереметевъ, да стряпчей Аѳопасей Михайловъ сынъ Дмитреева.

С лѣвую сторону столпикъ Ѳедоръ Петровъ сынъ Шереметевъ, да стряпчей Аѳопасей Михайловъ сынъ Дмитреева.

Рынды были въ бѣломъ платье с цепми золотыми, в рукахъ держали мечи,

А бояромъ и окольничимъ и дворяномъ ‖ (л. 197) большимъ сидѣти при великомъ государе в золотномъ платье і в черныхъ шапкахъ.

Бояре и окольничие сидѣли в золотахъ и шапкахъ горлатныхъ.

А передъ полатою въ сѣнехъ сидѣти дворяномъ и приказнымъ людемъ и дьякомъ и гостемъ в золотахъ і в черныхъ шапкахъ.

Противъ сего сидѣли.

А по крылцу отъ Благовѣщенские паперти стояти по обѣ стороны дворяномъ и дѣтемъ боярскимъ и подьячимъ в чистомъ платье.

А стрѣлцомъ стояти отъ Благовѣщенские || (л. 197 об.) паперти и до Спасскихъ воротъ и до посолского двора по обѣ стороны съ пищалми.

Отъ Благовѣщенья до сѣней столовой избы стояли стрѣлцы с пищальми, а жилцовъ въ терликахъ с прапазаны не было.

А отъ паперти Благовѣщенской до Спасскихъ воротъ и Красною площадью и до Давидовского двора Николаева, что на Покровке, гдѣ стоялъ Галанской посолъ, стояло Московскихъ стрѣлцовъ семь приказовъ: Оедоръ Головленковъ, Оедоръ Алексѣевъ, Тимоѳѣй Полтевъ, Ларионъ Лапухинъ, Григорей Титовъ, Микита Борисовъ, Павелъ Давидовъ с приказы. Стрѣлцы были з знамены и з барабаны и с ружьемъ.

А какъ посолъ придетъ к сѣнемъ столовые избы, и по указу великого государя встрѣти посла въ дверяхъ || (л. 198) сѣнныхъ столнику князь Ѳедору князь Семенову сыну Борятинскому да дьяку Тимоѳею Литвинову.

А молыть дьяку:

««Великіі государь царь і великіі князь Алексѣй Михайловичь всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росіі самодержецъ и многихъ государствъ и земель восточныхъ и западныхъ и сѣверныхъ отчичь и дѣдичь и наслѣдникъ и государь и обладатель, любя высокомочныхъ господъ Статъ Генералъ славныхъ единовладѣтелныхъ волныхъ Соединенныхъ Недерландовъ и Гендрика Вилгелма князя Орапского, а тебе посла ихъ жалуя, велѣлъ встрѣтить своему царского величества столнику князь Ѳедору Семеновичю Борятинскому да мнѣ дьяку Тимоѳью Литвинову»».

А изговоря рѣчь встрѣчникомъ с посломъ витатись і итти передъ посломъ в столовую избу.

А какъ посолъ войдетъ к великому государю в столовую и явити ево великому государю челомъ ударить. Явилъ посолской думной дьякъ Григорій Богдановъ.

А молыть:

««Великіі государь [*и пр. как выше*] || (л. 198 об.) высокомочныхъ господъ Статъ Генералъ одновладѣтелныхъ волныхъ Соединенныхъ Недерландовъ і Гендрика Вилгелма князя Оран-

ского посолъ Кондратиі оонъ-Клинкинъ и дворяне вамъ, великому государю, челомъ ударили»».

І посолъ говоритъ посолству своему рѣчь і правитъ великому государю Галанскихъ Статовъ и князя Оранского поклонъ і поздравление.

Посолъ говорилъ всего посолства своего рѣчь такову:

[*Слѣдуетъ въ переводѣ рѣчь посла, та же, что у Койэта, стр.* || *(84) слл. Здѣсь лл. 199—205*].

А изговоря рѣчь і исправя поклоны, поднесть великому государю Галанскихъ Статовъ и князя Оранского листы.

Листы поднесъ в отласе золотномъ, печати на золотномъ круживе.

І великиі государь укажетъ у него посла листы принять.

Великиі государь изволилъ листы принять самъ, а у великаго государя принялъ бояринъ Артемонъ Сергѣевичь Матвѣевъ.

|| (л. 205 об.) А принявъ листы изволитъ великиі государь спросить про Галанскихъ Статовъ и князя Оранского здоровье, немного приподывся.

Принявъ листъ изволилъ о здоровье спросить, в диадиме немного приподывся.

А молылъ по сему: ««Высокомочные господа Статы и Гендрикъ Вилгелмъ, князь Оранской, поздорову ль?»»

Было по сему.

І посолъ великому государю про Галанскихъ Статовъ и князя Оранского здоровье скажетъ.

І великиі государь велитъ посла позвать к руке. || (л. 206) І думный дьякъ молытъ:

««Посолъ Кондратей!

Великиі государь его царское величество жалуетъ тебя к своей царского величества руке»».

А после того пожалуетъ великиі государь, велитъ посла спросить о здоровье думному дьяку.

К руке звалъ и о здоровье спрашивалъ думной дьякъ Григорей Богдановъ.

І думной дьякъ молытъ:

««Высокомочныхъ господъ Статъ и князя Оранского посолъ Кондратей!

|| (л. 206. об.) Великиі государь, его царское величество, жалуетъ велѣлъ спросить о твоемъ здоровье?»»

І посолъ на государскомъ жалованьѣ бьетъ челомъ.

Да пожалуетъ великіі государь велитъ послу сѣсти на скамейке.

І думной дьякъ молытъ.

««Посолъ Кондратей!

Великіі государь, его царское величество, жалуетъ тебя велѣлъ сѣсти».

А в то время пожалуетъ великіі государь велитъ думному дьяку || (л. 207) посолскихъ дворянъ и чиновныхъ людей позвать к руке.

І думной дьякъ молытъ:

««Дворяне, великіі государь, его царское величество, жалуетъ васъ къ своей государской руке»».

Да пожалуетъ великіі государь велитъ дворянъ спросить о здоровье думному жь дьяку.

І думной дьякъ молытъ:

««Дворяне!

Великіі государь, его царское величество, жалуетъ васъ велѣлъ спросить о вашемъ здоровье»».

|| (л. 207 об.) І дворяне великому государю бьютъ челомъ.

Посолъ сидѣлъ на скамейке безъ колотки, а какъ дворяне ударили челомъ і посолъ всталъ.

А после того говорить стапетъ посолъ рѣчь о дарѣхъ.

Говорилъ рѣчь такову:

[*лл. 207 об.—208 передаютъ небольшую рѣчь, приводимую у Койэта стр.* || (*88*)].

А потомъ явить великому государю думной дьякъ Галанскихъ Статъ и князя Оранского помишки.

|| (л. 208 об.) Какъ посолъ рѣчь о дарѣхъ проговорилъ і после того дьякъ являлъ Галанскихъ Статовъ дары посему.

А молыть:

««Великіі государь [*и пр.: тотъ же малый титулъ*], высокомочные господа Статы Генералъ славныхъ одновладѣтельныхъ волныхъ Соединенныхъ Недерландовъ і Гендрикъ Вилгелмъ, князь Оранской, вамъ великому государю челомъ бьютъ»».

[*на л. 208 об.—л. 209 об. слѣдуетъ перечисленіе подарковъ*].

А после того явить великому государю || (л. 210) посолскіе дары думному жь дьяку.

А молыть:

««Вамъ же великому государю вашему царскому величе-

ству высокомочныхъ господъ Стать и князя Оранского посолъ Кондратей оонъ-Клинкинъ челомъ бьетъ въ дарѣхъ»».

[*Перечисляются подарки самого фанъ-Кленка*].

|| (л. 210 об.) Посолъ сидѣлъ однажды, а во время даровъ Статцкихъ и князя Оранского и ево посолскихъ явки посолъ стоялъ и послѣ не садился.

А какъ дары всѣ принесли, і думной дьякъ Григорей Богдановъ говорилъ послу рѣчь.

А после того великіі государь велитъ думному дьяку Григорью Богданову молыть послу рѣчь.

І думной дьякъ молытъ.

««Кондратей оон-Клинкинъ!

Великіі государь [*и пр.: малый титулъ* || *л. 211*] велѣлъ тебѣ говорить. Подалъ еси намъ, великому государю, нашему царскому величеству, высокомочныхъ господъ Стать Генералъ славныхъ одновладѣтелныхъ волныхъ Соединенныхъ Недерландовъ и Гендрика Вилгелма князя Оранского листы і посолство правилъ и рѣчь говорилъ. И мы, великіі государь, наше царское величество, листы велѣли у тебя принять и выслушаемъ и о которыхъ дѣлехъ к намъ великому государю нашему царскому величеству, || (л. 211 об.) высокомочные господа Статы и князь Оранской писали и рѣчью с тобою наказали, и тѣхъ дѣлъ мы, великіі государь, наше царское величество, укажемъ у тебя выслушать нашимъ, царскаго величества, бояромъ і думнымъ людемъ нынымъ времянемъ»».

А проговоря рѣчь, думной дьякъ Григорей Богдановъ скажетъ послу великого государя отъ стола ѣству и питье.

А молыть:

««Кондратей!

Великіі государь, его царское величество || (л. 212) жалуетъ тебя своимъ государскимъ жалованьемъ отъ своего царского величества стола ѣству и питье»».

І отпустить посла на подворье.

А встрѣчникомъ проводить посла до тѣхъ же мѣстъ, гдѣ встрѣтили».

Дополненіемъ къ этому изложенію церемоніала является короткій порядокъ дня или «перечневой день, каковъ былъ у боярина Артемона Сергѣевича Матвѣева въ рукахъ» (л. 212—214), гдѣ всѣ правила этикета этого дня изложены въ 15 пунктахъ. Дворяне, пожалованные къ рукѣ, здѣсь перечислены

поименно: «Маршалокъ Ганцъ Вильгельмъ, Павелъ Деболь, Адамъ Бесенбсъ, Балсырь Тоетъ (sic), Германъ Гримъ, Арнатъ Будынъ, || (213 об.) Бруно Виллерсъ, переводчикъ Аврамъ, докторъ Людовикъ, Гендрикъ Ваидерь, Яганъ Оарбекъ, Оранцъ Изневь, Гендрикъ Лаврентей, Эвертъ оон-Рейсенъ, пасторъ Рулантъ, Юрышъ оон-Рейсенъ». На этотъ порядокъ ссылается Койэттъ стр. || (85 bis).

б) «Пріѣзды» при царѣ Ѳеодорѣ Алексѣевичѣ.

Особенности церемоніала обѣихъ аудіенцій Кленка при Ѳеодорѣ Алексѣевичѣ обусловливались трауромъ, бывшимъ въ это время по поводу смерти Алексѣя Михайловича. Чинъ первой аудіенціи при молодомъ царѣ излагается въ «Голл. кн. № 9» на лл. 456 об.—466:

«184 г. апрѣля въ 14 день. Великіі государь царь і великіі князь Ѳеодоръ Алексѣвичь, всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росіі самодержецъ, указалъ быти, у себя великого государя на дворѣ Галанскихъ Статовъ і князя Оранского великому чрезвычайному послу Кондратью оон-Клинкину.

А послати по него и ѣхати с нимъ в городъ приставомъ его столнику и полковнику Юрью Лутохину да дьяку Ѳеопасью Ташлыкову.

|| (л. 457) А корѣта с возники подъ посла и подъ дворянъ лошади верхи послати великого государя с конюшии стремяннымъ конюхомъ.

Корѣта была обита внутри і покрыта чернымъ сукномъ. А передъ посломъ ѣхати изъ начальныхъ людей 30 человѣкомъ да конюхомъ 20 человѣкомъ. Начальные люди в черномъ платье.

А пріѣхавъ въ городъ, вытти послу из корѣты противъ середняго быка казенные полаты, и, снявъ послу і дворяномъ и чиновнымъ людямъ с себя шпаги, итти к великому государю в верхъ Благовѣщенскою || (л. 457 об.) папертью в сѣни столовой полаты. А великому государю царю і великому князю Ѳеодору Алексѣевичу всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росіі самодержцу в то время сидѣти в столовой избѣ в черномъ платье.

Великіі государь былъ въ черномъ охобни.

А рындамъ при великомъ государе стояти в черномъ платье, по обе стороны столниковъ, прежнимъ.

Рынды были в черныхъ оерезѣяхъ собольихъ, да в горлатныхъ шапкахъ с мечи с правую сторону два человѣка Урусовыхъ.

С лѣвую сторону Вельяминовы.

|| (л. 458) А бояромъ и околничимъ и дворяномъ большимъ сидѣть при великомъ государе в черныхъ охобнехъ.

А по крыльцу отъ Благовѣщенские паперти стояти по обе стороны стрелцомъ в черномъ платье.

На стойке стрелцы были в черномъ платье в одномъ Кремлѣ до Крутицкого подворья. А въ Китае и въ Бѣломъ городѣ до посолского двора не было.

А какъ посолъ придетъ къ сѣнемъ столовые избы и по указу великого государя встрѣтить посла въ дверехъ сѣнныхъ столнику князю [Якову князь] Семен[ов]у [сыну] [1]) Борятинскому || (л. 458 об.) да дьяку Семену Румянцову...»

Далѣе слѣдуютъ формальности тѣ же самыя, какъ и при первой аудіенціи. Лишь рѣчь посла начиналась этотъ разъ съ «титловъ коротких».

Листы послѣ рѣчи были поднесены «въ черной камкѣ» (л. 463). Вмѣсто «приподывся» здѣсь читаемъ «*вставъ приподнявъ шапку*» (ib). Скамейка, на которую сѣлъ посолъ, была «подъ чернымъ сукномъ» (л. 464). Остальное согласно извѣстному уже этикету. «Встрѣшники провожали за двери, а встрѣчали у столовой передъ палатою на рундукѣ» (л. 466).

Листы 169 об.—479 об. даютъ чинъ послѣдней аудіенціи 1-го мая 184 года. Онъ въ общемъ совершенно «противъ прежняго». Послѣ опроса о здоровьѣ посла и людей съ нимъ, слѣдуетъ здѣсь (л. 477):

«Думной дьякъ молыть послу рѣчь и отпускъ ему скажетъ.

««Великой посолъ Кондратей оонъ-Клинкинъ!

Великіі государь царь і великіі князь Оеодоръ Алексѣевичъ всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росіі самодержецъ и многихъ государствъ и земель восточныхъ и западныхъ и сѣверныхъ отчичь и дѣдичь и наслѣдникъ и государь и обладатель, велѣлъ тебѣ говорить:

Присылали ко отцу нашему государеву, блаженныя памяти к великому государю царю и великому князю Алексѣю Михайловичю, всеа великия и малыя и бѣлыя Росіі самодержцу и многихъ государствъ и земель восточныхъ и западныхъ || (л. 477 об.) и сѣверныхъ отчичю и дѣдичю и наслѣдинку и

---

[1]) Заключенное въ скобку приписано сверху.

государю и обладателю, высокомочные господа Статы і Вильгельмъ Гендрикъ, князь Оранскі, тебя великого посла с листы своими.

И отецъ нашъ государевъ, блаженныя памяти великіі государь, его царское величество, такожъ и мы, великіі государь, наше царское величество, тѣ листы у тебя приняли и посольства твоего выслушали милостиво,

Да по нынешнему жъ царского величества указу былъ ты великой посолъ у нашихъ, царского величества, ближнихъ бояръ, у боярина и намѣстника Суздальского, у князя Михайла Юрьевича Долгорукова, у боярина и намѣстника Серпуховского, у Артемона Сергѣевича || (л. 478) Матвѣева, у думного дьяка Григорья Богданова с товарыщи в отвѣтѣхъ и подалъ о разныхъ делахъ статьи на писмѣ.

И по нашему царского величества указу,[1] тѣ наши царского величества ближние бояре и думной дьякъ с товарыщи на тѣ твои поданные статьи отвѣтъ тебѣ учинили и на письмѣ дали.

А нынѣ мы, великіі государь, наше царское величество, отпускаемъ тебя к высокомочнымъ господамъ Статомъ и к Вильгельму Гендрику, князю Оранскому, и посылаемъ с тобою к нимъ наши царского величества грамоты»».

|| (л. 478 об.) И подалъ при великомъ государе боярин Артемонъ Сергѣевичъ послу грамоты въ черной таотѣ.

А после того великіі государь прикажетъ к Галанскимъ Статомъ и ко князю Оранскому поклонъ сидя,

а молыть:

««Кондратей:

Какъ будешь у высокомочныхъ господъ Статъ и у Вильгельма Гендрика князя Оранского, и ты имъ отъ насъ поклонись!»»

Великіі государь, по отданіи [2]) послу грамоты, изволилъ поклонъ приказать || (л. 479) к Статомъ и ко князю, приподнявся немного и шапки приподнявъ».

Остальное по обыкновенному чину.

Менѣе крупныя выдержки изъ содержанія «Голландскаго двора книги № 9» приведены ниже въ примѣчаніяхъ къ переводу книги Койэта.

[2]) Въ рук.: поддавві.

VI.

Вопросъ о Персидской торговлѣ. — Договоры съ Армянскими компаніями. — Старанія Кленка. — Двѣ меморіи. — Протоколъ засѣданія купцовъ съ боярами въ отвѣтной палатѣ. — Письма о шелкѣ-сырцѣ въ Англію и Гамбургъ.

Сущность вопроса о «Персидской торговлѣ» для Голландцевъ заключалась въ желательности для нихъ добиться разрѣшенія самимъ отправляться, черезъ Россію, въ Персію за шелкомъ-сырцомъ и увозить его черезъ Архангельскъ въ Голландію. Такъ имъ казалось дешевле и удобнѣе запасаться шелкомъ, чѣмъ путемъ поѣздки въ Смирну, гдѣ требовалось имѣть постоянно большія конвойныя эскадры для торговыхъ судовъ, и гдѣ Голландцы вступали въ соперничество съ французами. Разрѣшенія на подобный торгъ, однако, Московское правительство не желало дать, чтобы не наносить слишкомъ сильнаго ущерба Русскимъ купцамъ, пользовавшимся всѣми выгодами отъ монопольной куплн и перепродажи. Поэтому Голландцы не рѣшались прямо настаивать на своихъ намѣреніяхъ и ходатайствовали обыкновенно только о томъ, чтобы имъ, на равныхъ правахъ съ Русскими купцами, разрѣшено было торговать съ пріѣзжими восточными купцами, повсемѣстно въ Россіи. И на эту просьбу Московское правительство, щадя своихъ купцовъ, не имѣвшихъ такихъ капиталовъ, какъ заграничныя торговыя фирмы, не могло согласиться. Единственно, къ чему, въ концѣ концовъ, удалось привести Московское правительство, было — разрѣшеніе иностранцамъ торговать съ восточными купцами въ Архангельскѣ, а послѣднимъ ѣздить со своимъ товаромъ за границу, главнымъ образомъ, въ Голландію: при этомъ предполагалось, что предварительно большая часть шелка будетъ, по особо установленной цѣнѣ, закуплена въ царскую казну или пріобрѣтена Московскими купцами.

Особенно оживилась торговля шелкомъ-сырцомъ въ Россіи, когда Армянская компанія, въ которой главную роль игралъ Григорій Лусиковъ, получила отъ Персидскаго шаха право вывозить шелкъ-сырецъ въ неограниченномъ количествѣ въ Россію. Эта же компанія сумѣла добиться и въ Россіи льготъ, о которыхъ свидѣтельствуетъ писанная 31-го мая 1667 г. «жаловапная» грамота, устанавливавшая слѣдующія положенія о торговлѣ: 1) привозить восточнымъ купцамъ въ Россію «сырцушелку все полное число, сколько пудовъ на всякій годъ въ

Персидской землѣ у всѣхъ промышленныхъ людей сдѣлано буетъ...» 2) «другіе дальные пути отставить» и впредь «прежнимъ торговлямъ и подрядамъ ни съ кѣмъ съ иными государствы съ торговыми людьми не быть». 3) «а не продадутъ тѣхъ товаровъ въ порубежныхъ городѣхъ, которые именованы суть, а похотятъ везть за море, и имъ тѣ товары за море везть вольно (заплатя отъѣзжую пошлину и провозъ по договору). И непродавъ за моремъ, и съ заморскими товары и съ золотыми и съ ефимками возвратиться Великія Россіи въ порубежные жъ городы, и на иныя государства въ Персидскую землю не проѣзжать, чтобъ отъ того возвращенія великаго государя пошлины иными государствы въ отвозъ не были» [1]). Изъ-за Стеньки Разина и смерти Аббаса II исполненіе этого договора задержалось, а передъ тѣмъ какъ возобновлять его, рѣшено было въ посольскій приказъ призвать гостей для объясненія съ боярами. Гости заявили, что самое лучшее было бы, если-бъ восточные купцы могли торговать лишь съ Русскими, мѣняясь сырцомъ на товары: тогда «ефимки» не переходили бы сразу изъ рукъ иностранцевъ въ Персію, а оставались бы въ Россіи. Отвѣтъ этотъ данъ былъ 15-го іюля 1672 г. [2]). Въ слѣдующемъ году 7-го февраля 1673 г., возобновлена была съ Армянами договорная торговая запись, почти на тѣхъ же условіяхъ, но съ ограниченіемъ свободнаго пропуска за море [3]). Договоръ, однако, Армяне исполняли плохо: въ 7182 г. привезли лишь со 100 пудъ сырцу, а въ 7183 и 7184 г. также «малое число», «и то плохого шелку», «да и тѣмъ малаго числа шелкомъ съ Русскими торговыми людьми по другому договору не торгуютъ, а желаютъ торгъ имѣть съ иноземцы, по совѣту Галанцовъ торговыхъ людей»..

Въ такомъ положеніи были дѣла, когда Кленкъ снова поднялъ вопросъ о большихъ льготахъ для иноземцевъ въ торговлѣ шелкомъ. Поднялъ онъ его по своей иниціативѣ, безъ всякаго указанія со стороны Штатовъ [4]). По поводу Персидской торговли Кленкъ подалъ два заявленія на имя царя

[1]) Собр. Государ. Грам. и Дог. IV. 56. Соловьевъ. «И. Р.» III (12) 561 слл.
[2]) С. Г. Г. и Д. IV, 81. Соловьевъ. ib. ст. 565.
[3]) С. Г. Г. и Д. IV, 83.
[4]) Въ письмѣ Ромпфу отъ $\frac{25\ апр.}{5\ мая}$ 1676 г. Кленкъ говоритъ о своихъ хлопотахъ: «of het nu ouse Heeren en Meesters, sonder welckers speciale Commissie hetselve hebbe genegotieert en geobtineert, voor wel gedaen sal opghenomen worden, moet verachten».

Осодора Алексѣевича, помимо еще устныхъ представленій по этому дѣлу, которыя имъ были сдѣланы въ отвѣтной палатѣ передъ боярами (на третьей конференціи).

Въ первомъ заявленіи (Прил. № 33 къ Дон.: перев. на Рус. яз. въ Голл. кн. № 9, лл. 324—329) Кленкъ говоритъ, что на выгоды отъ свободной торговли Персіанъ съ иностранцами онъ указывалъ еще будучи «гостемъ» на Москвѣ, но «корыстные люди» не дали хода его представленіямъ. Теперь же онъ подтверждаетъ всѣ свои прежнія заявленія. Разсчетъ будущихъ царскихъ доходовъ дѣлаетъ онъ такой: по договору 1667 г. привозится Персидскаго шелку въ годъ 8.000 тюковъ (baelen), что составляетъ 204.000 руб. пошлинъ и 33.600 провозныхъ денегъ, всего 237.600 рублей въ годъ. Но эта цифра лишь минимальная, такъ какъ привозъ шелку несомнѣнно возрастетъ при свободѣ продажи его иноземцамъ. Притомъ увеличится и число пошлинъ съ Европейскихъ товаровъ, такъ какъ ихъ будутъ привозить больше, въ обмѣнъ на шелкъ. Необходимо лишь будетъ, чтобы воеводы и таможенные головы не дѣлали злоупотребленій и чтобы на Каспійскомъ морѣ царь завелъ свой флотъ. Одновременно посолъ хлопоталъ объ отмѣнѣ новоторговаго устава.

Вторая меморія посла (Прил. № 34 къ Дон.), посланная «tot elucidatie» т. е. для поясненія первой, предлагаетъ лишь возобновить постановленія договора 1667 г. о разрѣшеніи торговли восточнымъ купцамъ за море, но безъ монопольныхъ правъ для одной какой-либо компаніи, будь то восточная или Голландская или Русская. Посолъ поясняетъ, что если устроить удобный торговый путь черезъ Россію, то, и безъ всякихъ принужденій, торговля потянется по этому пути. Посолъ сильно противъ системы монополій, которая вездѣ, гдѣ ни примѣнялась—напр. въ Швеціи и во Франціи—приносила дурные плоды, между тѣмъ какъ Голландія, благодаря свободѣ торговли,—первая торговая держава въ мірѣ. Затѣмъ опять слѣдуютъ возраженія противъ новоторговаго устава, какъ стѣсняющаго торговлю (на Русс. яз. по пунктамъ эти выгоды см. Голл. кн. № 19, лл. 333—339).

Для обсужденія этого дѣла собраны были купцы въ отвѣтной палатѣ. Они опять высказались въ томъ же смыслѣ, какъ въ 1672 г. т. е. за недозволеніе свободной торговли. Заявленіе купцовъ, поданное потомъ письменно, уже нѣсколько разъ

было напечатано, и мы его приводить не будемъ. За то заслуживаетъ передачи протоколъ засѣданія купцовъ съ боярами. Мы приводимъ его по «Голл. двора кн. № 9», лл. 339 об. -352:

«181 года, февраля въ 23 день. Указалъ великіі государь царь і великіі князь Оеодоръ Алексѣевичь всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росіі самодержецъ своимъ великого государя боярома: боярину князю Михайлу Юрьевичю Долгоруково. боярину Артемону Сергѣевичю Матвѣеву да дьякомъ думному Григорью Богданову с товарыщи. призвавъ Московского государства всѣхъ гостей в отвѣтную полату говорити с ними о шолковомъ дѣле і о волной торговле і о пріѣзде въ Московское государство заморскихъ государствъ торговыхъ иноземцовъ. какъ с стороны Архангелсково города, такъ і от Астарахани і договоры о шолковомъ дѣле которые || (340) учинены с Армяны въ прошлыхъ во 175-омъ и во 181-омъ годѣхъ и Галайсково посла Кондратья оон-Клишкина отвѣтные писма для вѣдома имъ прочесть.

И того жъ числа в отвѣтную полату гости Василей Шорнинъ, Оедоръ Юрьевъ. Аверкей Кириловъ, Астафей Оплатьевъ. Иванъ Панкратьевъ. Семенъ Нотаповъ. Алексѣй Сухановъ, Аоанасей Скорая Запись, Семенъ да Иванъ Сверчковы, Киприянъ Климшинъ, Иванъ Климшинъ, да Иванъ же Климшинъ. Яковъ Кириловъ, Иванъ Гурьевъ, Иванъ Антоновъ. Василей Шиловцовъ. Володимеръ Ворошинъ, Дмитрей Казаковъ, Григореи Шустовъ, || (л. 340 об.) Михайло Гурьевъ передъ боярь в отвѣтную полату призываны и бояря имъ говорили, что указалъ великіі государь говорить імъ с ними гостьми о шолковомъ дѣле, какъ, по указу отца ево государева блаженныя памяти великаго государя царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росіі самодержца. въ прошломъ во 175-омъ году учиненъ договоръ с Армяны. с Степаномъ Ромодамскимъ да з Григорьемъ Лусиковымъ, что имъ шолкъсырецъ. съ которымъ не Персидскіе земли они Армяне і кизылбаши ѣздятъ і торги с иноземцы Немецкихъ рѣшъ имѣютъ чрезъ Турское государство, привозить на продажу || (л. 341) въ Московское государство. а чрезъ Турское государство тотъ торгъ отставить.

А потомъ въ прошломъ же во 181-омъ году о томъ же

торгу учиненъ новый договоръ с нимъ же Григорьемъ Лусиковымъ, а ныне, по указу великого государя, будучи с ними бояры въ отвѣте, Галанскихъ Статовъ і князя Оранскаго великой і чрезъзвычайной посолъ въ дву отвѣтехъ говорилъ і предложилъ статьи, что тотъ шолковой промыселъ, есть ли великиі государь укажетъ іноземцомъ для того торгового промыслу приѣзжать въ Московское государство поволно, будетъ его великого государя казнѣ к великой прибыли і у Турскаго салтана зборъ денежной || (л. 341 об.) казнѣ отыметъ. І великиі государь указалъ говорити о томъ с ними гостьми і тѣ о шолковомъ промыслу договоры і посолские писма для вѣдома імъ прочесть. И чтобъ они, тѣхъ договоровъ и отвѣтныхъ писемъ выслушавъ, объявили, какимъ способомъ тотъ промыслъ въ Московское государство уставить і в томъ не будет-ли імъ какіе теспоты.

И договоры и отвѣтные писма гостямъ чтены. И гости, выслушавъ, говорили:

Тѣ де договоры о шолковомъ дѣле, по указу блаженныя памяти отца ево государева великаго государя царя і великаго князя Алексѣя Михайловичя || (л. 342) всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росиі самодержца, на передъ сего имъ объявливаны і про то имъ вѣдомо і мнитца имъ, что от того промыслу царскаго величества казнѣ прибыль будетъ немалая, а что де Галанской посолъ в отвѣтныхъ своихъ писмахъ написалъ, чтобъ Галанцомъ і Амбурцомъ і иныхъ государствъ торговымъ іноземцомъ к Москве і чрезъ Московское государство в Астарахань і в Персиду дать поволной проѣздъ и новой торговой уставъ для многово числа ихъ іноземского приѣзду отставить і пошлину с нихъ уменшить і бутто тотъ уставъ учиненъ не к прибыли царскаго величества казнѣ, но к прибыли малого числа самолюбныхъ || (л. 342 об.) человѣкъ і то де онъ приписываетъ і вину прикладываетъ к нимъ гостямъ не дѣломъ, потому что новой торговой уставъ великого государя казнѣ в пошлинныхъ зборахъ учиненъ къ великой прибыли, такъ же і они гости і всего Московсково государства торговые люди учали промыслы імѣть и в торговыхъ промыслехъ заводитца и часъ отъ часу полнитца с того числа, какъ новой торговой уставъ учиненъ і впредь того уставу никоторыми мѣрами отставить немочно, потому что безъ него царскаго величества казнѣ в пошлинныхъ зборехъ недоборы, а имъ го-

стямъ і всѣмъ Московского государства торговымъ людемъ будетъ изпищение великое і промыслы || (л. 343) ихъ изякнуть, а завладѣютъ тѣми всѣми промыслами ихъ привозные торговые иноземцы и к городу сопмковъ в вывозе не будетъ противу того, какъ было до нового торгового уставу лѣтъ за 10, что привозу сопмковъ нималого не было. А волного де пріѣзду к Москве і чрезъ Московское государство в Астрахань і в Персиду дать не возможно, потому что за моремъ торговые иноземцы, такъ же і в Персиде Армянья і кизылбашни в торговыхъ промыслахъ имѣютъ заводы і пожитки самые великие і естли иноземцомъ въ Персиду ѣздить будетъ невозбранно і они пріѣхавъ || (л. 343 об.) в Персиду с товары своими учнутъ с Армяны и с кизылбашни договоръ, что иноземцомъ в будущие годы привозить товары на Персидцкую руку, с Армяномъ і кизылбашюмъ про иноземцовъ товары изготовить, какие имъ надобны, і договорясь учнутъ съѣзжатца і торговать межъ собою, а Рускихъ людей до покупки и до промысловъ к Персидцкимъ товаромъ не допустятъ и принуждены они будутъ Персидцкие товары купить у нихъ иноземцовъ с прибавочною ценою, а не такъ, какъ они ныне купятъ у кизылбашъ и у Армянъ.

VII бояре гостямъ говорили, чтобъ в то время какъ по указу великаго || (л. 344) государя всѣхъ государствъ торговымъ иноземцомъ чрезъ Московское государство въ Персиду і из Персиды къ Архангелскому городу і за море дать будетъ волной проѣздъ і иноземцы какъ Галанцы и Амбурцы и Агличане і иныхъ государствъ, такъ і кизылбашни и Армянья учнутъ промыслы и съѣзды межъ собою въ торгахъ имѣть и с товары в оба пути ѣздить кампаньями і они бъ гости і всѣ Московского государства торговые люди к нимъ в склады пристали і торгъ имѣли вончѣ і были во всемъ имъ третьими товарыщи і оттого имъ в торговомъ промысле помѣшки і безторжицъ не будетъ.

|| (л. 344 об.) І гости говорили, что заморские иноземцы і Армянья и кизылбашни люди богатые і торги имѣютъ великие, а они люди маломочные, пожитки у себя і торговые промыслы имѣютъ противъ ихъ самые малые і затѣмъ с ними складовъ имъ имѣть будетъ немочно, потому что они учнутъ ихъ ставить ни во что і мочью своею і богатствомъ отъ Персидцкихъ і отъ заморскихъ товаровъ, которыми они ныне в Астрахани і в Персиде торгуютъ, отлучать учнутъ у Персидцкихъ торговыхъ людей тѣ товары на золотые купить і на

свои товары вымѣнивать они иноземцы, а ихъ гостей і всѣхъ Русскихъ торговыхъ людей || (л. 345) купить тѣхъ товаровъ не допустять.

И бояре говорили: въ прошломъ во 181 году, какъ по указу блаженныя памяти великаго государя учинень з Григорьемъ Лусиковымъ о шолковомъ дѣле другой договоръ, і въ то время они гости в посолской приказъ призываны і про тотъ договоръ имъ сказано і какъ тому промыслу быть впредь спрашиваны, і с тѣмъ шолкомъ Армянъ к Архангелскому городу и за море естьли на Москвѣ і у города не непродадутъ. пропускать-ли. И они в то время великому государю били челомъ і подали въ посолской приказъ сказку за руками, || (л. 345 об.). чтобъ тотъ шолкъ напередъ имать великаго государя в казну по установленной цѣнѣ. а буде великій государь в свою государеву казну взять не укажетъ і в то бъ время тотъ шолкъ купить имъ, а что за ихъ покупкою останетца, і то бъ продать заморскимъ торговымъ иноземцомъ. і по указу великого государя, а по ихъ гостиному челобитью такъ і учинено і в нынешнемъ во 184 году въ привозе ис Персидские земли в Московское государство шолку сырцу хотя і не по договору. однако жъ многое число, і они гости противъ прежняго своего челобитья у Армянъ того шолку не купятъ, а иноземцомъ, по ихъ челобитью, продавать не велено і тѣмъ отъ ихъ гостей царскаго величества || (л. 346) казнѣ чинитца убытокъ, а Армянамъ і всѣмъ Персидскимъ торговымъ людемъ от того бесторжица і отъ Московского государства отгонятъ, чтобъ они гости, сложась человѣкъ пять іли шесть, тотъ шолкъ у Армянъ купили.

И гости говорили: Великого де государя счастиемъ в привозе шолку сырцу къ Москве нынешняго году многое число і купить самою дешевою ценою червчатаго цвѣту апсырь по 26 алтынъ по 4 деньги, а иныхъ цветовъ по 20 алтынъ і мѣнше. И такою де дешевою ценою шолку въ Московскомъ государстве въ прежние годы никогда на памяти ихъ не покупивали, а Армяне на свой привозной шолкъ держать цену || (л. 346 об.) великую: знатно что имъ нѣкакое обнадеживанье есть отъ заморскихъ иноземцевъ. Да и потому де Армяня на шолкъ положили цену великую, что прошлово году в Персиде шолку противъ прежнихъ лѣтъ уродилось много і в Турской землѣ купять его иные самою малою ценою. а к Москве де они привезли для того, чтобъ продать ево болиною ценою. чая то, что прежъ

сего к Москве в привозе его бывало малое число і купить его с охотою. Толко де для привады ихъ, чтоб они с шолкомъ-сырцомъ в Московское государство впредь ѣздили безо всякого опасения, тотъ шолкъ купить у нихъ надобно і чтобъ великіі государь указалъ тотъ шолкъ купить у Армянъ в свою великого государя || (л. 347) казну на соболи, на пупки собольи і на рыбью кость и продать в будущую ярманку у города Архангелскова. і от того де шолку его великого государя казнѣ будетъ прибыли немалое число, тысячъ десять или болши, а имъ гостямъ того шолку купить ныне нѣчемъ для того, что увязли в ыные промыслы

Да гости-жъ говорили: а естли де великіі государь укажетъ тотъ шолкъ у Армянъ купить на себя великаго государя имъ гостямъ и чтобъ Армяня про то, что они тотъ шолкъ купятъ на него великого || (л. 347 об.) государя не вѣдали і имъ бы указалъ великіі государь на покупку того шолку дать изъ своей государевы казны денегъ 15.000 рублевъ да золотыхъ червонныхъ тысячь 5 или 6, а к тому чего недостанетъ, і то онъ приложатъ собою.

И бояря гостямъ сказали, что о томъ донесутъ они до великого государя, а какой на томъ ихъ челобитье его великаго государя указъ будетъ, і тотъ его великого государя указъ скажутъ имъ въ иное время.

Да бояре-жъ гостямъ говорили, чтобъ они, межъ собою поговоря, і посовѣтовавъ прилѣжно, объявили, какъ тому шолковому дѣлу быть впредь, чтобъ царскаго величества отъ государства заморскихъ иноземцовъ и Армянъ і кизылбашъ с такими великими промыслами неотогнать і царскаго величества отъ казны такой полнишной прибыли какъ Галанскова посла в отвѣтныхъ || (л. 348) писмахъ объявлено, не отлучить, а буде имъ в чемъ отъ тѣхъ промысловъ мнитца какимъ быть вредностямъ і для подлиного бъ вѣдома і осмотру того дѣла дѣлать вольную торговлю на урочное время, на годъ или на два, і буде, по счастью великого государя, то дѣло учнетъ его царского величества казнѣ быть в прибыль, а имъ гостямъ і всѣмъ Московскаго государства торговымъ людемъ в пожитокъ, і то бъ дѣло уставить донделе Богъ благословитъ, а буде окажетца какой убытокъ і вредность і в то бъ время тое поволную торговлю отставить, а учинить во всемъ, какъ ныне по уставу Росiйского государства поводится.

|| (л. 348 об.) И гости говорили, что в томъ великого государя воля, а на малое время поволить и волную торговлю і проѣздъ к городу Армяномъ і кизылбашемъ дать мочно, а чтобъ іноземцы в Астарахань і в Персиду ѣздили, і то де никоторыми дѣлы поволить не мочно. Потому что однимъ годомъ іноземцы починятъ великого государя казнѣ великие убытки, а имъ бесторжицу, і просили, чтобъ имъ Армянские договоры і Галанского посла отвѣтные писма дать на писмѣ, а они, выразумѣвъ изъ нихъ подлинно, дадутъ на то все дѣло скаску за руками. І бояре договорные і отвѣтные писма гостямъ дали.

|| (л. 349) Да бояре жь гостямъ говорили, что будучи с ними Галанской же посолъ в отвѣтехъ говорилъ, чтобъ впредь у города ярманке быть до сентября мѣсяца, а въ сентябрѣ бъ і в октябрѣ мѣсяцахъ отнюдь не торговать, потому что за осеннимъ временемъ въ отъѣздѣ имъ іноземцомъ на море бываетъ великое страхованне, замерзаютъ на дороге, а до урочныхъ мѣстъ не доходятъ. Такъ-же і великого государя подданные Московского государства торговые люди дощениками и судами до Вологды не доходятъ же, замерзаютъ на дороге і в томъ на обе стороны протори і убытки чинютца великие, і чтобъ они гости, поговоря межъ собою, то дѣло потому-жь постановили, чтобъ впредь къ городу приѣзжать в раннихъ числехъ і торговать || (л. 349 об.) до сентября мѣсяца. А по Семени дни чтобъ отнюдь не торговать і отъѣзжать назадъ въ свои мѣста в угодное время. Да они жь бы у города торги імѣли кампаниею і на товары свои клали цѣну общимъ заговоромъ подъ жестокимъ подкрепленьемъ, какъ межь иноземцы у города жь водитца, чтобъ впредь отъ иноземцовъ в томъ имъ теснoты, а великого государя казнѣ въ пошлинномъ зборе умаленія не было.

И гости говорили, то де дѣло, чтобъ ранее быть у города ярманке, надобное. А чтобъ Рускимъ людемъ о товарехъ заговоръ имѣть і торговать і на товары цѣну накладывать кампаниею і то де дѣло нестаточное, для того что || (л. 350) обыкновенья таково межь Рускими людьми напередъ сего не бывало, і ныне такой твердости межь ими уставить никоторыми мѣрами немочно, потому что иноземцы приѣзжаютъ со многими товары неболшие люди, а Руские люди многимъ числомъ всякой с своимъ товаромъ, что у кого есть і поползновение і всякая нетвердость бываетъ отъ молодчихъ людей. А великого де госу-

даря в наказехъ имъ, какъ они бываютъ у Архангелского города для пошлинного збору, пишутъ, чтобъ имъ къ иноземномъ держать честь і береженье, а чтобъ противъ иноземцовъ в торговыхъ поступкахъ Русскимъ торговымъ людемъ, чинить помочь, і потому жъ такіе договоры і кампаньи имѣть, какъ у нихъ водится || (л. 350 об.) і того де имъ не пишутъ, однако-жъ они, служа великому государю і радѣя, какъ бы его великого государя казнѣ в пошлинномъ збore учинить прибыль, собою хотя и не явно, а тщание к тому имѣютъ. Какъ въ прошломъ во 175-омъ году былъ изъ нихъ у города Аверкей Кирилов і в то время къ такому жъ кампаньйному дѣлу покусился і с Русскими людми на іохотной товаръ наложа цену, договорился, что никому особо с иноземцы торгу не сводить. І было де того договору двѣ недѣли, а после того не дождався послѣднихъ кораблей, молодчие люди свои товары роспродали і договоръ поставили ни во что. Такъ же де и ныне имъ нетокмо межъ молотчими людми і межъ собою совершенной || (л. 351) твердости никоторыми мѣрами не уставить.

И бояре говорили, что укажетъ великіі государь у того кампаньйского договору быть особому гостю і смотрѣть того всякими мѣрами, чтобъ іс того договору і кампаньи нихто не выступалъ і безъ общаго совѣту с иноземцы не торговалъ, а естли хто такъ учинитъ, і у него товары і животы всѣ укажетъ великіі государь побрать на себя государя.

И гости сказали: есть-ли де такой царскаго величества указъ будетъ і то де дѣло, хотя сперва, за необыклостью, і трудно покажется, однако жъ познаютъ і с того общего торгу прибытки || (л. 351 об.) будутъ, то держать постоянно, потому что тому дѣлу прикладъ явной какъ в прошлыхъ годѣхъ, по указу блаженныя памяти великого государя, імали іохотный товаръ у всѣхъ торговыхъ людей в его великого государя казну і продали у города і в то время іноземцы купили по 6 рублевъ с полтиною пудъ, а ныне врозъ покупаютъ по 3 рубли с полтиною пудъ, а иное и меньши. А какъ устроена будетъ кампанія і в то время по тому жъ будетъ всякой товаръ, что в одѣхъ рукахъ.

Да гости жъ говорили, что Рускіе люди с иноземцы товары свои продаютъ і выменниваютъ цепою, а в таможне записываютъ меньше того иною цепою || (л. 352) и в томъ великого государя казнѣ уронъ великой, а устеречь того никоими мѣрами немочно.

А естлибъ де у Русскихъ людей с иноземцы торгъ былъ камианиею і того бы де никому утаить никоторыми мѣрами не мочно.

И бояре, у гостей выслушавъ, велѣли о шолковомъ деле принесть имъ скаску за руками.

И февраля въ 29 день гости Василей Шоринъ с товарыщи въ посолскомъ приказе подали скаску за руками».

«Сказка» или докладная записка напечатана въ «Полномъ Собраніи Законовъ», т. I, Прилож. къ № 539 (Привилл. Армянск. компаніи), стр. 919—923 [въ изданіи Е. П. Карповича, I. ст. 901—905] и въ «Собр. Госуд. Грам. и Дог.» IV, № 105. На приведенное выше описаніе самого засѣданія указано Е. Е. Замысловскимъ въ сочиненіи «Царствованіе Өеодора Алексѣевича» I, 30.

При Verbaal'ѣ фанъ-Кленка приводится подъ № 65 переводъ письма отъ имени царя Өеодора Алексѣевича королю Англійскому. Въ этомъ письмѣ сообщается, что въ Россію свободно пріѣзжаютъ съ Персидскимъ шелкомъ Армянскіе купцы, согласно съ жалованной грамотою, выданною на ихъ имя. Эти купцы ввезли 200 тюковъ шелку-сырцу, который они не желаютъ продавать по предлагаемой имъ въ Москвѣ цѣнѣ. По челобитной своей купцы эти теперь получили разрѣшеніе отправиться въ Архангельскъ и торговать тамъ. На это Армянамъ выдана подорожная для свободнаго пропуску по всѣмъ городамъ. Если шелкъ будетъ купленъ иностранцами, то на будущій годъ Армяне привезутъ его еще больше. Такое же (mutatis mutandis) письмо, пишетъ Кленкъ, было послано и на имя Гамбургскаго правительства. Подлинникъ перваго изъ писемъ по экземпляру изъ Гаагскаго Государственнаго Архива приведенъ выше на стр. XCIII—XCIV.

Наши свѣдѣнія о торговлѣ шелкомъ-сырцомъ, однако, пока чрезвычайно отрывочны: слишкомъ многіе матеріалы еще не изданы, а иные, можетъ быть, и не дошли до нашего времени. Поэтому о результатахъ отъ добытыхъ Кленкомъ облегченій, по крайней мѣрѣ—пока, остаемся въ неизвѣстности, такъ какъ мы не имѣемъ статистическихъ данныхъ, сколько именно шелку было вывезено Армянами заграницу, что отъ этого выручило Московское правительство, потеряла ли что-либо Московская казна, велика ли была выгода для Голландіи и т. п.

VII.

Маршрутъ Кленка.—Сравненіе съ Гюи Мьежемъ. Указанія на разстояніе городовъ и селеній. Голландская транскрипція Русскихъ названій.—Названія, встрѣчающіяся на Голландскихъ картахъ, для маршрута Кленка.

Весь путь отъ береговъ Голландіи до Москвы, съ остановками, взялъ 175 дней (съ 31-го іюля по 21-ое января), обратный путь—125 дня (съ 21-го іюня по 23-ье октября).

Путь отъ Тесселя до Нордкина взялъ 24 дня (отъ 31-го іюля по 23-го августа), обратный—отъ Нордкана до пролива Ѳли—28 дней (отъ 25-го сент. до 22-го октября).

Отъ Нордкана и Нордкина до Архангельска путь продолжался, какъ видно изъ нижеслѣдующаго сопоставленія, сначала 15 дней, потомъ 16 дней.

Туда:		*Обратно:*	
23-го авг.	Нордкинъ.	25-го сент.	Нордканъ.
27-го авг.	Кильдинъ.	24-го сент.	Вардегузъ.
	Гирибири.		
	Воронья.		
28-го авг.	Семь острововъ.		
	Черный мысъ.		
29-го авг.	Святой Носъ.		
30-го авг.	Лумбовскіе.		
31-го авг.	Орловъ Носъ.		
2-го сент.	Поной.		
3-го сент.	Сѣрый мысъ.	14-го сент.	Сѣрый мысъ.
5-го сент.	Пудожемскіе.		
6-го сент.	Архангельскъ.	9-го сент.	Архангельскъ.

Гюи Мьежъ [1]), 26-го августа 1663 г., проѣзжалъ мимо Нордкина и къ мысу Орлову пришелъ 3-го сентября т. е. на 9-ый день. На слѣдующій день Англичане были уже у Cats nose т. е. мыса, находящагося къ югу отъ Корецкаго мыса на восточномъ берегу Двинской губы, а 5-го сентября прибыли въ Архангельскъ. Самъ посолъ Карлейль отъ Гревсенда до Архангельска прошелъ 750 лиговъ (leagues) приблизительно въ мѣсяцъ (съ 21-го іюля по 19-ое августа).

Сопоставимъ теперь путь по Двинѣ съ Архангельска до Устюга.

[1]) «A Relation of three embassies from h. S. M. Charles II etc. in the years 1663 and 1665» (London, 1669) pp. 19, 20 sq.

Туда:	*Обратно:*
21-го сент. Архангельскъ.	2-го авг. Архангельскъ.
22-го сент. Колмогоры (50 в.).	1-го авг. Колмогоры.
26-го сент. Калеи.	30-го іюля. Калеи.
	Iswoos.
30-го сент. Осиновое (60 часовъ ходьбы отъ Устюга).	29-го іюля. Панда.
	Осиновое.
5-го окт. Нижняя Тойма.	28-го іюля. Нижняя Тойма (30 в. или 6 миль отъ предыд.).
6-го окт. Верхняя Тойма.	Верхняя Тойма.
7-го окт. Ягрыжъ (*36 миль* отъ Устюга).	27-го іюля. Ягрыжъ (140 в. или *28 миль* отъ Устюга).
8-го окт. Пермогорье.	
Ouspara.	
9-го окт. Спасъ Красноборскій.	
Слудка.	
Юрьевъ Наволокъ (середина между Ягрыжемъ и Устюгомъ, и водою вдвое дальше отъ Ouspara, чѣмъ сушею).	
11-го окт. Комарица.	
Туровецкое.	
Pocrasse (35 в. или 7 миль отъ Устюга).	Большое село въ 17-ти миляхъ отъ Устюга).
Стефана Архидіакона Вондокурское.	26-го іюля. Spaas Korma (60 в. или 12 миль отъ Устюга).
12-го окт. Вотложемское Пречистенское.	25-го іюля. Никольскій Перевозъ (6 или 7 миль отъ Устюга).
14-го окт. Никольское.	
Kristiga.	
Синега.	
15-го окт. Царя Константина.	24-го іюля. Царя Константина.
16-го окт. Устюгъ (по Дон. 100 миль отъ Архангельска).	23-го іюля. Устюгъ.

Бо́льшая быстрота передвиженія обратно объясняется тѣмъ, что обратный путь шелъ внизъ по теченію. Теперь сопоставимъ путь отъ Устюга до Вологды, указывая, какова, по мнѣнію Койэта, отдаленность того или другого изъ перечисляемыхъ поселеній отъ слѣдующаго за нимъ:

*Туда (на санях*ъ).		*Обратно (рѣкою).*
5-го дек. Устюгъ (40 больш. в. отъ слѣдующ.).	↑	23-го іюля. Устюгъ (40 в. отъ предыдущ.).
6-го дек. Скорятино (15 в.).		Скорятино (пороги).
Верхняя Тозьма.		Опоки (пороги).
7-го дек. Бобровское.		22-го іюля. Бобровское.
Sousia (10 в.).		21-го іюля. Сидоровка (30 в.).
Слобода (40 больш. в.).		
8-го дек. Кочнига.		
Тотьма (50 верстъ).		20-го іюля. Тотьма.
9-го дек. Усть-Толшма (50 верстъ).		
10-го дек. Кожухово (45 в.).		
Шуйское (35 верстъ).		Шуйское.
Старо-Никольское (7 часовъ по сушѣ).		18-го іюля. Никола Мокрый (монастырь).
11-го дек. Турандаево (3 в.).		17-го іюля. Верхняя.
Вологда (70 в. отъ Шуйскаго).	↓	16-го іюля. Вологда.

Гюи Мьежъ называетъ гораздо меньше мѣстностей между Архангельскомъ и Вологдою. Мы читаемъ у него:

«Въ субботу, 12-го сентября его превосходительство выѣхалъ изъ Архангельска со всѣмъ своимъ обозомъ и на слѣдующій день прибылъ въ Колмогоры (Colmogro), а 19-го прибылъ въ Осиновое (Arsina), отстоящее 250 верстъ (каждая верста составляетъ $^1/_4$ часть лига—leage) отъ Архангельска. 22-го мы выѣхали изъ Осиноваго и 27-го прибыли въ Ягрыжъ (Jagrish) черезъ 130 длинныхъ верстъ, а изъ Ягрыжа въ Устюгъ черезъ 150 верстъ въ 5 дней. 3-го октября мы оставили Устюгъ, находящійся по полудорогѣ между Архангельскомъ и Вологдою, и 12-го прибыли въ Тотьму, отстоящую отъ Устюга на 250 верстъ. Отсюда въ 3 дня мы прибыли въ Шуйское (Chousca) на разстояніи 140 верстъ, а въ субботу, 17-го октября, прибыли въ Вологду, находящуюся въ 90-а верстахъ отъ Шуйскаго. Такимъ образомъ эта поѣздка въ 250 лиговъ взяла у насъ 5 недѣль» [1]).

[1]) «A Relation» etc. p. 86.

Отъ Вологды до Ярославля получается, по Койэту, слѣдующее сопоставленіе:

Туда:	*Обратно:*
30-го дек. Вологда (10 в. отъ слѣдующ.).	6-го іюля. Вологда (часа 4 ходьбы).
	6-го іюля. Поле передъ Вологдою (27 в. отъ пред.).
Грязовецъ (*20 в.*).	Грязовецъ (*25 в.*).
31-го дек. Обнорскій ямъ.	5-го іюля. Обнорскій ямъ (30 верстъ).
Телячій ямъ (*25* больш. в.).	Телячій ямъ *(30 в.)*.
Ухорскій ямъ (7 в.).	4-го іюля. Ухорскій ямъ.
1-го янв. Даниловское (*40 в.*).	Даниловское *(27 в.)*.
Вокшерскій ямъ.	3-го іюля. Вокшерскій ямъ.
2-го янв. Ярославль (по Дон. 50 миль отъ Вологды).	2-го іюля. Ярославль.

Послѣдняя часть пути даетъ возможность слѣдующаго сопоставленія:

Туда:	*Обратно:*
4-го янв. Ярославль.	29-го іюня. Ярославль.
	29-го іюня. Наготино (15 в.).
Коромыслово.	Коромыслово (75 в. отъ Ярославля).
Ростовъ (55 в. отъ слѣд.).	28-го іюня. Никольскій перев.
5-го янв. Kibuic.	27-го іюня. Левъ (15 в).
	Петровское.
	26-го іюня. Деболы (30 в)..
	25-го іюня. Конюцкое.
Переяславль (35 в.).	Переяславль (15 в).
6-го янв. Дубна.	24-го іюня. Новинки.
	Корелы (14 в.).
	Сватково (9 в.).
Троица.	Троица (въ 59 в. отъ Москвы; 20 в.).
Рахманово (40 в. отъ Дубны).	23-го іюня. Suisinskoys (20 в.).
	22-го іюня. Талицы (15 в.).
	Пушкино (28 или 30 в. отъ предыдущ.).
7-го янв. 3 в. отъ Москвы.	21-го іюня. Москва.

Лит. Калашникова, С.Пб.

Напечатано по распоряженію Императорскаго Географическаго Общества.

Гюи Мьежъ о томъ же пути даетъ слѣдующія данныя: 15-го января 1664 г. Карлейль выѣхалъ изъ Вологды, 19-го прибылъ въ Ярославль. 22-го отправился изъ Ярославля и, проѣхавъ мимо Ростова, 24-го прибылъ въ Переяславль, 27-го въ Троицъ-Сергію и здѣсь остановился на 5 дней. 3-го февраля Англичане прибыли въ Yawes, «небольшую деревню въ 5-ти верстахъ отъ Москвы». Отсюда 5—6 февраля произошелъ въѣздъ въ Москву. Разстояніе отъ Вологды до Москвы Мьежъ опредѣляетъ литовъ въ 100 по меньшей мѣрѣ [1]).

Изъ сопоставленія обѣихъ поѣздокъ—Клешковой и Карлейлевой—мы усматриваемъ, что Англичане до Вологды ѣхали несравненно быстрѣе—въ 35 дней, между тѣмъ какъ Клешъ добрался до Вологды лишь въ 102 дня, что объясняется болѣе поздпимъ выѣздомъ изъ Архангельска, большею свитою и продолжительною остановкою (до начала зимняго пути) въ Устюгѣ. Отъ Вологды до Москвы за то Англичане ѣхали 20 дней, а Клешъ, по собственному признанію сильно спѣшившій, всего около 8-ми дней.

Если сопоставить путь Клешка туда и обратно, то оказывается, что путь вверхъ по Двинѣ взялъ почти вдвое болѣе времени противъ пути впизъ по той же рѣкѣ: въ первомъ случаѣ 26 дней, во второмъ лишь 11 дней. За то путь изъ Устюга до Вологды былъ короче, чѣмъ обратный путь, хотя всего на 1 день (7 дней—8 дней), такъ же, какъ и путь отъ Вологды до Ярославля—на 1 день (4 противъ 5), а отъ Ярославля до Москвы—даже на 5 дней (4 противъ 9).

Цифры разстояній между отдѣльными пунктами, приводимыя въ разныхъ мѣстахъ книги Койэта, иногда не сходятся. Объясняется это, съ одной стороны, плохою общею редакціею книги, которая сказывается и во многихъ другихъ отношеніяхъ, съ другой—тѣмъ, что авторъ, очевидно, каждый разъ заимствовалъ свѣдѣнія у ямщиковъ, а, при отсутствіи правильной промѣрки разстояній, точныхъ цифръ не было и въ обиходѣ. Не разъ Койэтъ указываетъ самъ, что иныя 40 верстъ оказывались длиннѣе другихъ 50-ти.

Для сравненія съ указаніями печатаемой нами книги приведемъ данныя изъ двухъ Русскихъ топографическихъ источниковъ XVII вѣка. «Поверстная книга ямскаго приказа» приводитъ слѣдующія разстоянія (отъ Москвы) мѣстностей, распо-

[1]) «A Relation» etc. p. 107 и p. 5.

ложенныхъ по Переяславской ямской дорогѣ: Троицкій Сергіевъ монастырь — 60 верстъ. Переяславль — 120, Ростовъ — 180. Ярославль — 240. Ухорскій ямъ — 300. Обнорскій ямъ — 360. Вологда — 420. Шуйскій ямъ — 510. Тотьма — 670. Устюгъ Великій — 1000. Сольвычегодскъ — 1060. Архангельскъ — 1500 [1]).

«Книга, глаголемая Большой Чертежъ» также даетъ маршрутъ «отъ царствующаго города Москвы... къ Архангельскому граду, къ морской корабельной пристани». Маршрутъ этотъ составленъ довольно неподробно. Приводимъ его ниже, отмѣчая между каждыми остановочными пунктами разстояніе ихъ въ верстахъ: Москва — 60 в. — Троица-Сергіевъ монастырь — 60 в. — Переяславль — 60 в. — Ростовъ — 60 в. — Ярославль — 200 в. — Вологда — 90 в. — Шуйской градъ — 130 в. — Тотьма — 60 в. — Брусенскъ — 50 в. — Городищной — 50 в. — Бобровскъ — 50 в. — Стрѣльной — 50 в. — Устюгъ-Великій — 3 в. — впаденіе Юга въ Сухону. «Отъ Устюга же, какъ сошлась рѣка Югъ съ рѣкою Сухоною и потекла рѣка Двина, и пала въ море ниже Архангельского града... А до верху Двины рѣки отъ усть рѣки Вычегды 50 верстъ... А отъ Устюга-Великого до Колмогоръ рѣкою Двиною 460 верстъ. А отъ Колмогоръ до града Архангельского 50 верстъ. А отъ града Архангельского до моря до усть рѣки Двины 30 верстъ» [2]).

Къ настоящей книгѣ прилагаются карты, на которыя нанесено большинство пунктовъ, упоминаемыхъ въ маршрутѣ Кленка Коэтомъ. Къ нимъ необходимы нѣкоторыя поясненія. Какъ извѣстно, подробной исторической карты сѣвера Россіи за вторую половину XVII вѣка мы не имѣемъ. Вполнѣ разобраться въ иностранныхъ картахъ того времени можно было бы лишь при помощи подробнаго изученія всѣхъ тѣхъ географо-топографическихъ данныхъ, которыя имѣются въ писцовыхъ книгахъ. Въ настоящее время отожествленіе дѣйствительныхъ названій деревень, поселковъ и т. п. (какъ эти названія собраны, напримѣръ, въ выборкахъ Е. Е. Замысловскаго изъ писцовыхъ книгъ или въ первыхъ томахъ «Описанія документовъ и бумагъ Моск. Арх. Мин. Юстиціи») съ искаженными названіями у иностранцевъ въ большинствѣ случаевъ

[1]) А. С. Лаппо-Данилевскій, «Поверстная и указная книга ямскаго приказа». («Библіографъ», 1890, № 9—10) стр. 101.

[2]) «Книга, глаголемая Большой Чертежъ» (изд. Г. И. Спасскаго, Москва, 1846), стр. 199—201, 202, 191—192.

невозможно въ виду того, что пока еще не сдѣлано географо-топографическаго нанесенія на карту этихъ цѣнныхъ историко-географическихъ данныхъ.

Этими соображеніями вполнѣ объясняется, почему ниже нѣкоторыя изъ названій, встрѣчающихся въ искалѣченной формѣ у Койэта, совершенно не удалось возстановить въ ихъ Русской формѣ. Приводимыя для сравненія данныя о Московско-Архангельскомъ пути съ иностранныхъ картъ XVII в. также приведены безъ всякой попытки передать всѣ названія въ ихъ дѣйствительной Русской формѣ: чтобы совершить такую попытку, пришлось бы предпринять особое изслѣдованіе.

Сравнимъ, прежде всего, маршрутъ отъ Архангельска до Москвы.

На прилагаемыхъ *картахъ № 1 и № 3*, изъ упоминаемыхъ въ книгѣ мѣстностей и т. п. *не* нанесены:

а) по рѣкѣ С. Двинѣ (вверхъ).

Поселенія: Isvoos (должно находиться ниже Калей по рѣкѣ), Ouspara (между Пермогорьемъ и Красноборскомъ), Poerasse (?), Spaas Korma (монастырь), Kristiga и Sienega (близъ Устюга).

Рѣчки: Duinke и Souche, находящіяся близъ Обокши.

б) по рѣкѣ Сухонѣ (вверхъ).

Поселенія: Schoereetne или Skoreetne т. е. Скорятино, Sloboda и Sousia (?), Syderke т. е., вѣроятно, Сидоровка, Gazako=вѣр. Кожухово, Virgna (близъ впаденія Вологды).

в) между Ярославлемъ и Москвою:

Поселенія: Наготино (Nagakin), Коромыслово (Kormisle), Никольскій перевозъ (Nikola Perewoos), дворцовое село Suisinskoys (между Талицами и Троицкою лаврою) [1]).

Многія изъ названій, встрѣчающихся у Койэта, имѣются на картѣ «Tabula Russiae ex autographo, quod delineandum curavit Foedor filius Tzaris Boris, desumta; et ad fluvios Dwinam, Zuchanam, aliaque loca, quantum ex tabulis et notitiis ad nos delatis fieri potuit, amplificata: ac Magno Domino, Tzari, et Magno Duci Michaïli Feodorowits omnium Russorum Autocratori Wolodimeriae etc. etc... dedicata ab Hesselo Gerardo»

[1]) На картѣ № 1 вм. Коцегорье слѣдуетъ читать Копецгорье, вм. Пенда—Пенда или Панда, на картѣ № 3 Пере(я)славль.

(1614) [1]). На этой картѣ находятся слѣдующія названія на пути отъ Архангельска до Москвы (подчеркнуты имѣющіеся у Койэта или въ Доп. Кленка).

а) по р. С. Двинѣ (вверхъ по рѣкѣ).

По лѣвому берегу: отъ Холмогоръ до устья Ваги: Colmogro, Ykenstie (противъ впаденія Пинеги), Orletz. Sia, Jemse, (при притокѣ Двины слѣва). Moersoe (также). Pende (ниже устья Ваги), 2. отъ устья Ваги до В. Устюга: Pretziste Niesene wacxkie. Jagres, Tserpcoeff. Permeghoerie, Ispas. Jorie novelok. Nicola Kamarietzkoe, Toeravetz. Pretzista Vondecoeri. Alexcen. Pretzista Sinega, Tzer Constantien, Ostjuga Veliki.

По правому берегу: 1) отъ устья до впаденія Пинеги: Michael Archangel, Onna, Pretssisto, Cossowegoere. 2) Отъ устья Пинеги до устья Вычегды: Stoepenoff, Voskresenie Rakoloff, Kalie, Nico[illegible] Sielenskoe, Conetz ghoerie, Toepsa. Boeroeck, Niesene tuine, Setroeffscoe, Veerchcene tuyne. 3) отъ Вычегды до Юга: Stepan erge diaecken. Boerevetz.

б) по р. Сухонѣ (внизъ по рѣкѣ).

По лѣвому берегу: 1) Nicola strelitsa и Calitz (въ серединѣ разстоянія между Тотьмою и Шуйскимъ). Totma. 2) отъ Тотьмы до Устюга: Facili suetoi, Coetsinga, Dimitrona navolok, Pretzista Soetsinga, Bela.

По правому берегу: Nicola mocroy. Soesca, Goloebittza, Tziorna, Voimagna, Poutsinga, Toma stare, Camtsuga, Brusensco, Ustgorodisna, Bobroffesco, Strelna.

в) отъ Ярославля (Gerislaw) до Москвы.

Обозначены лишь наиболѣе значительныя мѣста. Отмѣтить нужно между Ярославлемъ и Ростовомъ на берегахъ Которосли: Micola (ср. у Койэта Nicola Perewoos).

Въ трудахъ Орловской Ученой Архивной Коммиссіи за 1897 г. (вып. I) напечатана (по мнѣнію издателей) копія этой карты, на первый взглядъ уже оказывающаяся весьма неполною. Судя по заглавію и по ссылкѣ на Гавр. Успенскаго въ одной изъ приписокъ, имѣющихся на картѣ, можно предположить, что мы имѣемъ передъ собою сокращенную плохую копію карты П. О.

[1]) Ср. о ней замѣчанія В. А. Кордта въ «Матеріалахъ по исторіи русской картографіи» (вып. I, Кіевъ, 1899, стр. 12—13); въ нихъ же на табл. XXXI дано факсимиле ея (въ переизданіи І. Пискатора).

Дейріарда, изданной, вѣроятно [1]), въ 1823—1824 гг. и описанной Е. Ф. Шмурло въ статьѣ «Русская исторія на Московской Географической выставкѣ 1892» (см «Ист. Обозр.». V, 1892, стр. 131—133). Дейріардъ имѣлъ передъ собою не карту Гесселя Герарда, а составленную по ней, болѣе подробную и позднѣйшую карту Пискатора (Фишера) [2]). Внизу карты и въ переводѣ Дейріарда осталась подпись (влѣво отъ словъ «Цырфанское королевство»): «Фишеръ вырѣзывалъ». Дейріардъ пишетъ: «На подлинной картѣ, изданной на Латинскомъ языкѣ, названія мѣстъ подписаны весьма неправильно, почему оная по другимъ старымъ картамъ повѣрена, а граница Россіи нанесена по Мирнымъ Трактатамъ Г. М: А: Х:»

Названія географическія Дейріардъ, однако, очень часто оказывался не въ состояніи привести къ ихъ первоначальной формѣ. По Двинѣ, Сухонѣ и отъ Вологды до Москвы у Дейріарда имѣются слѣдующія наименованія:

а) по Двинѣ (внизъ по рѣкѣ):

По правому берегу: 1. Отъ впаденія Юга до впаденія Вычегды: Бѣрезовецъ и Степановъ. 2. Отъ впаденія Вычегды до Конецгорскаго: Верх. Тойма, Заостровье, Ниж. Тойма, Борецкая, Тонса, Конецгорье. 3. Противъ устья Ваги: Никола Сиденской. 4. Отъ устья Ваги до Архангельска: Калья, Воскресенской Ракула, Ступино, Уйма, Г. Михайла Архангелъ.

По лѣвому берегу: Устюгъ Великій, Царя Константина, Спнега, Лексонъ, Туровецъ, Никола Комарицкой, Юрьевъ Паволокъ, Спасъ, Пермогорье, Чирикова, Ягресь, Ниж. Важской, Пречистой, Моржъ, Емецкая, Сійской М., Орлецъ, Устенско, Колмогоръ.

б) по Сухонѣ (внизъ по рѣкѣ):

По правому берегу: Никола Мокрой, Шуйской, Голубица, Черная Войныгма, Посинка, Тотьма Старая, Камчуга, Брусинской, Усть Городищна, Бобровская, Стрельна.

---

[1]) Каталогъ рус. ист. и арх. библ. И. Бокачева, т. II, вып. I Географическія карты Россіи XV—XIX стол. (Спб. 1897).

[2]) Tabula Russiae, quam delineandam curavit Feodor, filius Tzaris Boris, multis locis emandata per Nicol. Joh. Piscatorem (Амстердамъ, 1631). Какъ указалъ еще Аделунгъ, на этой картѣ особенно переработаны Бѣлое море и Двина (см. статью его въ Ж. М. Нар. Просв. XXVI).

По лѣвому берегу: Николаевской М., Тотьма, Св. Василій, Коцинга, Бѣлая.

в) отъ Вологды до Москвы:

Кромѣ крупныхъ поселеній лишь еще: Никола (на Которосли).

Одною изъ подробнѣйшихъ картъ побережья Двины и Сухоны является «Russiae, vulgo Moscovia. Partes Septentrionales et Orientales. Auctore Isaaco Massa [1]). Большая часть названій съ этой карты прямо перепечатана въ «Tabula Russiae, Vulgo Moscovia». Gedruckt by Frederik Wit (I. Lhuilier fecit) 1670. Приводимъ соотвѣтствующія названія по картѣ Массы:

а) по С. Двинѣ (внизъ по рѣкѣ).

Справа: 1) до Вычегды: Samochza. Tseloneezkoi Mon., Micola Koulacoof, Votlosemeetz, Kotlas. 2) до Вари: Venskouria, Balastonda. Dabrina, Racola, Kiokouria, Ouswagga, Toima Verchna. Oudenitza. Toima Nisna. Kameno, Borku, Troiza, Kourgomina, Josimeua Mon., Korbala. 3) до Архангельска: Micola Silenskoi. Panitza, Repanoua volost. Kalia, Pingis, Pouisenga, Solmochta, Brenauolock, Racola. Stoupina. Paniloua, Morieloue. Troysa, Bobol, Oyma. M. Archangel.

Слѣва: Sinega, Prielouck, Voynda Kouria. Nauinki, Tourouuetz, Toelaego Mon., Ioofda. Leubla. Peromogoria. Tzerecoua, Jam et Volost Jagris, Sorga, Arsa, Sablondnie. Seelza, Saostrouie, Toergas, Tsaraouatca, Nauolock, Ouswaga, Tzarostroog, Mors, Bareesnick, Nicolsca, Chorobritza. Ouscia. Brenauoloc, Racola, Krino, Bistrokourka, Colmogro, Micola Condacourcoi, Prouista, Vosnesenio.

б) по р. Сухонѣ (внизъ по рѣкѣ).

Справа: Soosca, Veetxinga, Ichaitza, Warovtza, Tolsma, Brousenscoy Gorodeck, Torodisna, OSinoua, Selmenga, Boborofsca, Vostrono, Toismа, Strilais Volost, Klourions.

Слѣва: Toropilo, Chleb, Peetnitsa, Strelitza, Selitza, Pentsenga, Ouftanga, Totma, Varilli Veliki, Cotsenga, Brusenеetz, Dmitre Nauolosc, Seelmenga, Osorca, Sabolotna, Sousenga kerk Volost, Kopul, Micola na Opoco, Oustinga.

в) по р. Вологдѣ (внизъ) и близъ нея:

Wologda, Tourandaia (справа), Nicola Mocroi (справа), Paulina (слѣва).

[1]) «Матеріалы» В. А. Ко та, стр. 13—15.

а) отъ Вологды до Москвы:

Отъ Ярославля къ 10 по р. Которосли: Jeroslaw. Spas. Semibratof, Rostow. Gna, Imbiloua. Между Ярославлемъ и Вологдою съ юга на сѣверъ: Pretzistanateiga, Douide oua. Danielofska. Leimusco, Jazasicken. Agarcoua. Correliof monast. Paulo ofmon, Gresnewitz. Comenetz. Nicola Comolskoi, Coesnetsoua.

Путь изъ Вологды до Москвы цѣликомъ изображенъ и на другой картѣ Массы: «Russiae, vulgo Moscovia, Partes Australes (apud Ioh. et Corn. Blaeu)».

Отъ Копоцкаго до Москвы отмѣчены здѣсь слѣд. названія: Conitza Pogost. Pereslaw. Nova, Basma nova. Doubna. Rogatsoua. Troytsko, Roma noua. Nicola, Vosdnesenie. Troytske.

На картѣ Witt-Lhuilier (1670) нѣкоторыя названія опущены, но большинство перепечатано. Можно отмѣтить помѣщенныя въ иномъ начертаніи: Tzamuata, Sablondenie, Lenblo, Sousenga, Kreck Volost, Brensenetz, Pretzista natriga. Въ остальномъ копія довольно точная.

На многочисленныхъ картахъ S. Sanson'a (напр. «La Russie Blanche ou Moscovie par S. Sanson, 1674) подробностей пути отъ Архангельска до Москвы сравнительно мало.

Для сравненія названій, встрѣчавшихся на Голландскихъ картахъ второй половины XVII вѣка, съ названіями нынѣ имѣющимися на современныхъ картахъ, ниже приводится сравненіе всѣхъ названій на картѣ, «Dwinae fluvii nova descriptio» [1]) съ соотвѣтствующими имъ современными названіями, главн. обр. по десятиверстной картѣ Генеральнаго Штаба.

Названія приводятся справа и слѣва рѣкъ Сухоны и Двины отъ Шуйскаго до Архангельска [2]).

а) *до Тотьмы.*

Справа:	*Слѣва:*
Soeska . . . . . Шуйское . .	(Listvenikoof)
(Sitlinskoy ostroof)	Sitsinga
(Breesmenick)	[Peetsenga]
(Petinscoy Ostroof)	[Feudersicha]

[1]) Amstelodami apud Joannem Janssonium.

[2]) Въ круглыхъ скобкахъ ( ) помѣщены острова или селенія островныя, въ угловатыхъ [ ] притоки, отмѣченные на Голл. картѣ.

[Feuderichsa]
Veexinga
[Gloucha] . . . . Глухая
(Nasade)
Kerck dorp en
Riv. Ichalitza Ихалица Малая на р. Ихалицѣ
[Molanga] . . . . [Молонга]
Kerckdorp en Riv.
Waroytsa . . Уваровица
[Tsiorna]
(Tourovveets)
(Dondiro)
(t Eyl. Tichsna)
Kerckdorp en riv.
Tolsma . . . Благовѣщенское у р. Толщмы
(Vesovick)
(Joeloveets)
(Wouymanga
(Sachta)
[Peetsengareca] [Печенга]
(Peetsenscoy
ostroof)
(Golitsky)
[Tsiorna]
(Babe)
(Vnouck)
[Tsiorne] . . . . [Черный] Пономарево прот. Тотьмы
Peetsintsa
Brodorovitsa
[Voltas]
[Strelitza reca] [Стрѣлица]
Strelitza . . . . Усть-Стрѣлицкая слобода
[Rentza]
Goloebitsa . . . Голубинская пустыня
Cosoechova. . . Кожуховаболь-шое
Selitsa dorp. en
Riv. . . . . Селища
Ichagalitza. . . Ихалица большая
(Eyl. Ichalitza)
[Camlees]
[Tichsna] . . . . [Тиксна]
[Soonba] [Сонболъ]
(Wouymonsky)
(Osoveets)
(Lisna)
[Lisna reca]
Peetsenga . . . Усть-Печенское.
Sabolotka. . . . Заболотная
Riv. en kerckdorp
Oustonga. . . Уфтанга
[Tasta reca . . . [Тафта]
(Diedo) . . . . . (Дѣдовъ)
't Saraevo
Sanda . . . . . Задняя
Screbochova Скребехово
Vidrina . . . . Выдрино
Popova
De Stadt Totma Тотьма

б) *до Устюга.*

[Jaedinga] . . . [Леденга]
Camesuga. . . . Комчуга
Levas . . . . . [Левашъ]
Monastericha . Монастыриха
Goloypisda
[Brousnaiareca] [Б. Брусеница]
Tzernakovo . . Черняково.
[Laedinga] . . . [Едпнга]
Vasily Velycky
Norenga reca en
Labano . . . . [Норинга] Лобаниха

[Brousenscoy Gorodock	Бережная Слободка (?)
Kerck dorp Gorodisna.	Устье Городищенское
Osinova	
Selmenga	Б. Селменга
Kerck dorp en lam Boborofska	Бобровское
Vostrova	Вострое
Plooseа	Плоская
Wipolsova . . .	Выползово
Toisma verchna	
Solotnove.	Солотное
Beresova	
Tseronehova . .	Черемухово
Babia	Бабья
Tzaelaeninina	
Potparooska . .	Порогъ
Strilinska volost.	Стрѣлинскій
Isadou Vlasovi .	Исады
Kitsouga	Кичуга (Верх. и Ниж.)
Peetsorsa.	Печержа (на лѣв. бер.)
Skoretina.	Скорятино
Volkova	
Roosdina	Ровдино
Zenkovo	Чиньково
Markovo	
Lousnsca volost.	[Луженга]
Klounovo. . . .	Климово
Tsavino.	Савино
Pomkarovo. . .	Поникарово
Tzalorovo. . . .	Солеварово
Silenga	
Samationa	
Podvosenie. . .	Подсосонье
Opolisrova . . .	Ополисево
Golousina	
Tronda	
[Raatza reca]	
[Peelsma reca] .	[Пелшма]
Cotsenga	[Кочнята]
[Rameenja reca] .	[Раменская Саманга]
Brusenets	
[Oustinga reca].	[Уфтюга]
Slobotka	Березовая Слободка
[Torosovitza]	
Demitre Navolok	
Seelmenga . . .	М. Селменга
Pebo	Побошинат
Oosorca	Озерки
[Kobula reca]	
Sabolona.	Заболотная
[Sousenga reca]	
Sousengscoy monast	Суценскій-Воскресенскій [Суценга]
[Sjorna reca]	
Kopul	Копылова
[Jaermenga reca]	
[Toisma nisna].	Ниж. Тозьма
Bela	Бѣлая
Ierilovo	
Bratsicha	
Micola na Oposo.	Николаевскій
Jagrisa	
Swetagora	
Brateesco	
Laestripso	
Mukovina. . . .	Мутовино
Tseremenina . .	Черменино
[Iorga]	[Ерга]
Vostro.	Вострое (на Ергѣ)
Beresovo	Березово
Iorgesca volost	

Mokina	
Terebittova	Жеребятево
Medinsina . . .	Мединицыно
Popooskina	
Volbova	
Doberina	

Prilouck. . . .	Прилукъ
Kalikina	Каликино
Tedossova. . . .	Федосово
Musinova	
[Ioneka reetsca]	
Blavesenie . . .	Благовѣщен-ское
Osinova	Осиновецъ
Susugovo	
Sirowatkina . .	Сыроваткина
Svisinje volost .	Воздвижен-ское
Ieytza	
Silkina	
Oustjuga. . . .	Устюгъ Вели-кій

в) *до устья Вычегды.*

Somochza	Шемогодскій пог.
Tseloveerskoy monaster	
Micola Koulacoof	
Votlasemeets gorodock	Вотложемскій-Троицкій пог.
Kotlas.	Котласскій
(Ochemo)	
[Witzogdareca]	[Вычегда]

Tzaar Constantin	
Sinega.	Синегодскій погостъ
Jarokourica. . . .	Пог. Якурскій-Старопреображенскій
Prielouck	
Onochova	
Voynda Kouria	Вондокурское
Zelo Wivrafsca	
Ouskouria. . . .	Ускорье

г) *до устья Ваги.*

Toloubie.	Толубьево
Veuskouria . . .	Пог. Вешкурскій
Povosteets	
Beelaslouda. . .	Пог. Бѣлослудскій
Sisosera.	Пог. Цивозерскій (къ сѣв. отъ рѣки)
Debrina	
Racola	
Nari ôstrog	

Navinky. . . .	Новинки (на гракѣ)
Tonroveets . . .	Пог. Туровецкій
Romaritza . . .	Комарица
Ousvaenga dorpenrio	
Teelego Monaster.	Толговскій Пог., Монастырская пашня

Kiokouria. . . [Курья]
Iagrisa
Ousjorga. . . . . [Ерга]
Kerk en riv. Ousjorna
Ouswagga
Warsenga
Palinga
Toima Virchna. Троицкій Верхотоимскій
[Vercha Toima fluv.] . . . . . [Верх. Тойма]
Charitou mousovo. . . . . Харитоновская? (выше Тоймы)
Oudenitza. . . . [Узинца]
Setra. . . . . Сефтринскій
[Sidrova] . . . . [Б. Шадровка]
Strinscoy Monast.
Toima Chisma. Знаменскій Нижне-Тоймскій
Kameno. . . . . Каменная
Borku . . . . . Борецкая
Gorodisa . . . . Городецкая
(Boroskoy Ostroof)
Troisa. . . . . Троицкой
Toopsa
Toopsa reca]. . [Топса]

(Toopsa Ins)
Kourgominscoy Ostroof)

Juriewavolock . Ног. Юрьевволоцкій
Joofda dorp en riv.
Ousjoofga monast. . . . . Устьевскій-Троицкій пог. Красноборск
Iaeubla. . . . . Яблевскій
Pootsenitsina
Sorokina
Ousiepsa
Peremogorie . . Пермогорскій Воскресенскій пог.
(Tzereofscoy Ostroof)
Tzereova Racolscoy . . . . Черевково
Het Jam en Volost Jagris. . Никольскій Ягрыжскій
Koroleuva
Citskova monast.
Zelo Zeykovo
Abramofsca. . . Абрамовская
Kerck en Riv. Ousjorna
Soiga . . . . . [Сойга]
Tsiasovitza
Arsa
Ousioumis. . . . . [Устьюмежъ]
Sabloudine
Istozera
Poutsega Volost
[Reca Kodmia] . [Кодима]
(Kodninckoy)
Seelza. . . . . Селецкій
Saostrovie
[Toergas reca] . . [Тулгасъ]
Toergas. . . . . Тулгасскій

Tsamovatea

Kourgomina . .	Кургоминская
Koneetsgoric. .	Конецъ-Горскій
Isostmerva	
('t Eyl. Sormisca)	
Rostoo.	Ростовскій

[Soutsega reca]	
Navolock	Наволоцкая (на пр. берегу)
Sidrova	Шидровская (на Варѣ)
[Wagga reca] .	Вага

д) *до Архангельска.*

Sacora dorp en riv.	
Korbala.	Корбальскій
Prielouck. . . .	Прилуцкой
[Silenska reca]	
Micola Selenscoy monast.	
Osinova Volost.	Слободско-Осиновскій
Slobodi	
Panitza	
Ouswaanga. . .	Усть-Ваенгскій (Покровско-Ипатьевскій
[Waanga reca].	[Ваенга]
Ouchi ozera	
Slouda.	Слудка
Repanova. . . .	Бол. Репановская
Kalja volost . .	Колегскій
(Ribnoy Ostroog)	
(Kaskosinskiy Ostroog)	
(Nalostroog)	
Chovrogori	
Pingis	
Ouserki	
Pougsenga . . .	[Пукшенга]

Bereesnick Wagscoy. . . .	Благовѣщенское (Березницкій)
Tsarostrogg	
[Pendo reca]. . .	Пяида
('t Eyl: Salisnoy)	
Verchna	
Soreesna	
Nisna	
[Mors reca]. . .	Моржовка
Outsmors	
Vaeetsko	
Mors en Jam. .	Моржегорская
B't Cloost Micola	Никольскій
Oostroog	
Beresniik	
Selje	
Swooi	
Nicolca	
Koskosina	
Sabolotje	
Saseetsje	
Saeenduga	
Saoseria	Заозерская (къ югу отъ Емца)
Navolock	
Velick Ostroog	
Ratenvolo	
Sabolotje	
[Jemico reca]. . .	[Емца]
Rafdogorie	

Tzerlenets	Jemisco . . . . . Емецкое (на Емцѣ)
Solnochta	
	Prilouck . . . . Прилуцкое
	Chorabritza . . Хоробрицкое
	(Chorabritza Ostroog)
	Ouscia . . . . . Сійское
Brena volock	Korela
	Ciskoy Oostroog
	Brena volock
Racola. . . . . Ракульская	Racola. . . . . Ракульская
Kovojst	Kanzevo. . . . . Канзуевская
Stoupina. . . . . Ступино	Krivo. . . . . Кривецкая
Panilova. . . . . Панилово	Krusscoja. . . . Крученская
Vlacisco. . . . . Власьевское	Kapats jova . . Копачевская
Mariolovo	Orlectz . . . . . Орлицы
Kopuytovo	Vornosscova . . Вороновская
Ouspinega. . . . Усть-Шинежская	Novinky. . . . . Новинская
Rafdogorka. . . Равдогорскій	Tovora. . . . . Товра (Б. и М.).
Rafdinagora	[Bistrokourka]
Kour ostroog. . Куростровское	Castel
	[Sagori]
	[Kouretska reca]. [Курья]
Bogofleenje. . . Троицко-Богоявленское	Colmogra . . . . Холмогоры
	Kouretska Volost . . . . . Курейской
Troiza een Kerk dorp	Kojsyc Rousey
Ouelt ostroog	Micola Roydekourskoy
Solotkevo	Ojogorie
Percetsca	Kiegta
Lougotina	Precista
Loucovectz	Voskreseuje
Bouborofscoy. . Бобровская	Gorca
Bobel Rousey	Vosnesenje
Laeble Monaster . . . . . Лавля	
Ouyma	
S M. Archangel. Архангельскъ	

Какъ видно изъ приведеннаго списка, значительная часть названій карты XVII в. можетъ быть найдена и на современной картѣ: доказательство живучести даже мелкихъ крестьянскихъ поселеній. Многія деревни, безъ сомнѣнія, измѣнили

свои наименованія; другія трудно найти, такъ какъ изъ имѣющихся многихъ названій одного какого-либо поселенія не всѣ нанесены на современную карту. Вышеприведенный списокъ долженъ служить поясненіемъ къ словамъ Койэта о многихъ [1]) деревняхъ, видѣнныхъ имъ по обѣ стороны Сухоны и Двины: хотя Койэтъ и говоритъ, что ему названія большинства селеній были неизвѣстны [2]), но какъ видно изъ картъ того времени, Голландскимъ картографамъ были извѣстны мельчайшіе населенные пункты по берегамъ названныхъ рѣкъ: безпомощность Койэта объясняется тѣмъ, что онъ, вѣроятно, не пользовался по дорогѣ картою. Замѣчательно, что загадочная Onspara Койэта не находится ни на одной изъ вышеупомянутыхъ картъ.

Назначеніе карты № 2 представить упомянутыя въ книгѣ Койэта выдающіяся мѣста побережья Кольской Лапландіи и смежныхъ мѣстъ. Эти мѣста обстоятельно описаны М. Ф. Рейнеке, а историко-географическое изслѣдованіе о нихъ написано Е. К. Огородниковымъ. Для этой области не поддающихся опредѣленію географическихъ названій у Койэта не оказалось.

Слѣдуетъ лишь отмѣтить Сѣрый мысъ, упоминаемый Койэтомъ. Его удалось найти лишь на картѣ Сансона, гдѣ названіе Blauw en Grauwen hoek приходится какъ разъ противъ того берегового выступа, который обыкновенно носитъ названіе Корецкаго или Коретскаго Носа.

Такъ какъ у Огородникова картъ Дейріарда и Массы не было подъ руками, то ниже приводятся встрѣчающіяся на нихъ названія мѣстностей по побережью моря отъ Варангеръ-фіорда до Сосновца.

У Дейріарда: Вардгусъ, Носъ Кибаръ, Гома, Варангеръ, Поченской, Когерь. Лапсъ. Тебна Волокъ. Килодунь, Р. Теribери. Тирибирской Носъ, Семи Острововъ. Святой Носъ. Ежанга, Ломбужелби. Орловъ Носъ, 3 острова. Сосновецъ.

У Массы: I. Wardhuys. Domesnes (мысъ), Waranger. Aynoe, Kegor, Tockema volock, I. Kildyn, Tierri bierri, Sin Oiar, 7 Eylanden, Nagel eylant, Sierne noes. Jockena. Swetenoes, Eylanden van Lombassche. C. Orlogonas, 3 Eylanden, R. Ponoy, I. Sousnowitz.

---

[1]) Ср., напр., ниже стр. 316, 326, 327 и др.

[2]) Ср., ниже, стр. 325.

На картѣ Сансона слѣдуетъ отмѣтить сравн. болѣе правильное Woronia близъ Tierri Bierri.

VIII.

Рисунки Ромейна де-Гоохе.—Историческое значеніе ихъ.

Издатель книги Койэта говоритъ въ предисловіи, что украсилъ книгу нѣсколькими рисунками, вытравленными на мѣди door den in de Konst noyt volpresene Romeyn de Hooge. Мы имѣемъ, прежде всего, фронтисписъ, затѣмъ слѣдующія шесть рисунковъ Ромейна де Гоохе при книгѣ: 1) отпытіе посла изъ Архангельска, 2) въѣздъ его въ Вологду, 3) водосвятіе въ Москвѣ, 4) въѣздъ въ Москву, 5) аудіенція у царя, 6) вѣнчаніе царя. Къ сожалѣнію, большого значенія этимъ рисункамъ придавать нельзя. Изображеніе водосвятія въ Москвѣ и вѣнчанія царя представляютъ много неправдоподобнаго: и убранство изображенныхъ мѣстъ, и одежды присутствующихъ переданы неправильно: одѣяніе патріарха, напримѣръ, напоминаетъ скорѣе католическаго, чѣмъ православнаго архипастыря. Въ другихъ рисункахъ по сравненію съ текстомъ Койэта можно замѣтить неточности: напримѣръ, лодки на первомъ рисункѣ не вполнѣ соотвѣтствуютъ описанію въ текстѣ. Архангельскъ, равно какъ и Вологда, на рисункахъ представлены очень шаблонно: точно также и Москва. Аудіенція у царя въ изображеніи де-Гоохе въ общемъ соотвѣтствуетъ дѣйствительности: но не слѣдуетъ забывать, что Московскій царь, сидящій на тронѣ, представлялъ довольно обычную фигуру на рисункахъ изъ Московской жизни въ XVII в. [1]).

Вообще, разсматривая рисунки Ромейна де Гоохе, изданные тенъ-Гоорномъ мы приходимъ къ заключенію, что художникъ едва ли рисовалъ de visu: по всей вѣроятности, мы имѣемъ передъ собою рисунки, набросанные по чужимъ разсказамъ, притомъ не особенно внимательно въ смыслѣ предварительнаго ознакомленія съ предметомъ. Дѣйствительно, насколько намъ извѣстна біографія [2]) Ромейна де-Гоохе, этотъ

[1]) Можно сравнить у Пальмквиста: «Tzarens Positur när ath fremmande legaten gifwes audiens». Нѣкоторые изъ рисунковъ Пальмквиста воспроизведены у С. П. Шубинскаго «Ист. оч. и разсказы», С.-Пб., 1893. (см. стр. 8: «Пріемъ царемъ Алексѣемъ Михайловичемъ Шведскаго посольства въ 1674 г.»).

[2]) Chr. Kramm, «Levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche Kunstschilders. Beeldhouwers, Graveurs en Bouwenmeesters III. (1859) 736-8—9.

художникъ не былъ въ Россіи и поэтому не могъ проявить въ своихъ рисункахъ непосредственнаго знакомства съ изображаемыми предметами. Родившійся около 1646 г. и умершій 9-го ноября 1708 года, Амстердамецъ Ромейнъ де Гоохе бывалъ и во Франціи, и въ Англіи, но на востокъ Европы онъ не появлялся. Судя по словамъ тонь-Гоорна, какъ и по другимъ свѣдѣніямъ, несмотря на громадное количество произведеній де-Гоохе, всѣ его офорты очень цѣнились и талантъ его ставился очень высоко: поэтому, вѣроятно, издатель и обратился именно къ этому художнику. Къ лучшимъ его произведеніямъ иллюстрацій въ книгѣ Конэта, конечно, не принадлежатъ, вслѣдствіе чего въ перечисленіяхъ, напр. у Наглера въ число названныхъ имъ 54 №№ онѣ не упоминаются [3]). Полнаго списка рисунковъ Ромейна де Гоохе, впрочемъ, и не существуетъ: по словамъ де-Фриса: Ontzaggelijk groot is het antaal der van hem bekende prenten; op de verkooping van Mariette te Parijs waren er tusschen de drie- en vierhonderd, en men beweert, dat dit op verre na niet de helft zoude zijn van het geen hij geleverd. heeft («Oud Holland», 1892. p. 61—63)—т. е. «Безконечно велико количество извѣстныхъ печатныхъ рисунковъ его: на продажѣ у Маріэтта въ Парижѣ было ихъ отъ 300-тъ до 100-тъ, и увѣряютъ, что это—еще даже и не половина всего принадлежащаго ему».

K. Nagler, «N. allg. Künstler-Lexicon», 1838, VI, 292-4.—A. Seubert, «Allg. Küstler Lexicon», 249-50. Immerzeel, «De levens en werken der Hollandsche en vlaamsche kunstschilders etc.» (1855), s. v.

[3]) G. K. Nagler, l. c.

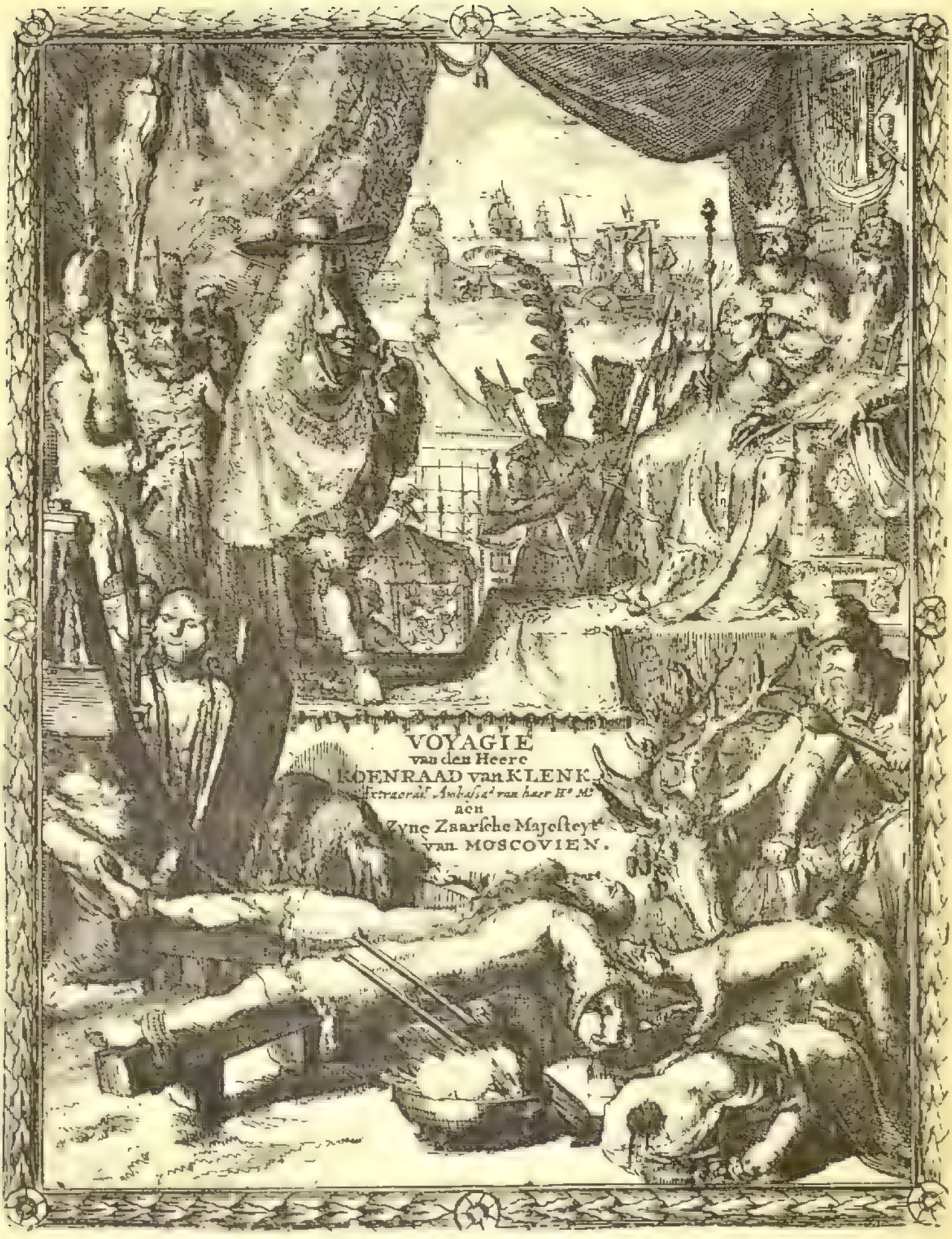
VOYAGIE
van den Heere
KOENRAAD van KLENK
Extraordr. Ambassad. van haer H. M.
aen
Zyne Zaarsche Majesteyt
van MOSCOVIEN.

HISTORISCH VERHAEL,

OF

BESCHRYVING

VAN DE

VOYAGIE,

Gedaen onder de suite van den Heere

KOENRAAD VAN KLENK,

Extraordinaris Ambassadeur

Van haer Ho: Mog: de Heeren

STAETEN GENERAEL,

EN SIJN

HOOGHEYT DEN HEERE

PRINCE van ORANGE:

AAN

Zijne Zaarsche Majesteyt

VAN MOSCOVIEN.

Nevens een pertinente Beschrijvinge van het selve Rijck, Inwoonderen, Zeeden, Manieren, Rechten, Godsdiensten, en veele aenmerckelijcke voorvallen in dese Reys ontmoet.

Verciert met eenige koopere Plaeten,

En naeukeurigh Beschreven

Door een van sijn Excellenties Suite.

t' AMSTERDAM.
By Jan Claesz. ten Hoorn, Boeckverkooper,
tegen over 't oude Heeren Logement, 1677.

DE

BOEKVERKOPER

TOT DEN

LESER.

Moscovien of Ruslandt heeft het ongeluck gehadt, dat sich noyt iemant gevonden heeft om het selve landt behoorlijck te beschrijven; doch ick geloof niet dat sulcks toegekomen is, om dat niemant het de pijne waerdigh geacht heeft, sijn handt met het beschrijven van dat Landtschap te vermoejen, maer eerder, om dat het selvige van weynigh curieuse Liefhebbers besocht wordt. De meeste reysigers, die derwaerts heen trecken, zijn gemeenlijck lieden, die het oogh meerder op eenigh gewin, als op een naeukeurige beschrijvingh van eenige plaets slaen, en die oock selden, indien sy sulcks al wilden doen, gelegentheyt daer toe souden hebben, door dien den handel in Ruslandt, die gemeenelijck op de algemeene handelplaets, namentlijck Archangel, voorvalt, met sulck een haest gedreven wordt, dat men nauwelijcks tijdt genoegh vindt, om de verhandelde waren, die men met sich na het Vaderlandt wil voeren, te konnen inscheepen. En om de waerheyt te seggen, de Koopluyden hebben selden die curieusheyt over haer, dat sy den tijdt, die haer na het athandelen van haer negotie overschiet, in het beschrijven van Landtschappen sullen besteden. Andere, die het verdrietigh valt altijdt thuys in de roock by den haert te sitten, en om dese moejelijckheyt wegh te nemen, haer tot het besichtigen van vreemde gewesten begeven; komen niet soo haest in de Landen, die wat meer noordtwaert gelegen zijn, of de handen en de inkt bevriesen haer te gelijck. Danck hebben de Liefhebbers dan van dese Beschrijvingh, te weten aen een der Edel-

lieden uyt het || (IV) gevolgh van den wel Edele Heer Koenraed van Kleneck, Heer tot Loirhem en Ohrsen, die in den jare 1675, als Extraordinaris Ambassadeur van de Heeren Staten Generael, en den Prince van Orange, aen sijne Zaersche Majesteit van Moscovien is afgesonden geweest. Het is buyten alle twijfel, dat dese beschrijvingh veel meer en beter dingen, den toestandt des Rijks, en Landts aengaende, in sich bevat, als soodanigh een verhael van eenigh privaet man soude konnen doen. De oorsaeck is, om dat dese Edelman, hebbende, gedurende dese geheele reys, onder het gevolgh van de voornoemde Heer Ambassadeur gereyst, en in alle de voornaemste Staetsaecken als een Minister gedient, beter gelegentheyt gehadt heeft, om op alles naeukeurigh acht te slaen, en alles te besichtigen, 't geen voor een ander, van minder hoedanigheyt, gesloten soude zijn. De manieren van dese volckeren, haer rechtsplegingen, groote des Lands, en der voornaemste plaetsen in het selve gelegen: ongeloofelijke macht van Krijghsvolck, wonderlijcke manieren omtrent haer Godtsdienst gebruyckelijck, aert en zeden der inwoonders, en al het geen eenigbsints aenmerckens waerdigh is, is hier soo wel na het leven afgeschildert, dat het een algemeene verwonderingh verdient; en soo veel te meer vermaeck sal uyt het verhael der voorgemelde dingen geschept konnen werden, om dat het grootste gedeelte der selver ons t'eenemael onbekent is. Het verhael der wonderlijcke ceremonien, die den Patriarch der Moscoviters in de waterwyingh gebruyckt, sal den Leser, na ick geloof, meerder vermaeck aenbrengen, als de beschrijvingh van her trouwen der Zee, by die van de vermaerde Stadt Venetien gebruykelijck. De ongeloolfelijcke toeloop des volcks, om dese waterwyingh aen te sien, sal genoegsaem doen blijcken, dat Ruslandt van geen imwoonders ontbloot is. En de konstige wercken, die daer te landt gemaeckt worden, toonen wel, dat de inwoonders soo ruw en dom niet zijn, als men lange tijdt gemeent heeft. Kortelijck, dit is een beschrijvingh, die soo net en accuraet is, als'er oyt van dit Landtschap is uytgekomen, soo niet alleen van de gelegentheyt des Lands, en andere saecken, de staet des selfs betreffende; maer oock van alle de aenmerckelijckste voorvallen, die den Heer Ambassadeur, als mede de Heeren || (V) van sijn gevolgh (onder de welcke onse Autheur geen van de minste geweest is) op de heen en wederom

reys voorgevallen zijn. Tot een ongemeen cieraet van dit werck, hebben wy eenige konstige kopere platen hier in laten voegen, door den in de Konst noyt volpresene Romeyn de Hooge, geëtst. Dese verbeelden op het aldernatuurlijckste eenige van de voornaemste saecken, die beter in Prent vertoont, als met de pen beschreven konnen worden, en die buyten dat de oogen door haer konst tot een ongemeene verlustiginghe dienen. Wy hoopen dat de beleeftheyt der Liefhebbers soo groot sal zijn, als de moeyte en kosten geweest zijn die wy tot dit werck, om het selve in een behoorlijcke standt te brengen, hebben moeten aenwenden. Wy twijfelen oock niet, of het sal in soodanigh een staet, als het tegenwoordigh is, van alle lieden, die van een gesondt oordeel, en doorsleepe breyn zijn, met sulck een gunstigh oogh ontfangen, en geleesen worden, als het selve verdient; en wy sullen onse kosten en moeyten wel besteedt achten, wanneer wy sien dat de Lesers het de hare van gelijcken doen; die ons door het betoonen van haer beleeftheydt opwackeren sullen, om den Druckpars, tot voortsettingh der studien, gedurigh staende te houden. Dewijl wy doch alle, die in dit wereldts rondt het leven genieten, niet alleen voor ons selven, maer oock voor anderen geschapen zijn, sal het oock voor ons deel aengenaem wesen het leven te verslijten, met het bevorderen van andere lieden haer studien, aen de welcke noch dagelijcks blijcken sullen geven, dat wy al onse iever daer toe aenwenden, om, is het niet onder het getal der geletterden, ten minsten onder het getal van die gene gestelt te worden, die de wetenschappen door haer geringe arbeydt, soo veel soecken voort te setten en te bevorderen, als haer doenlijck is. Vaert wel.

J. C. ten Hoorn.

Uyt onse Boeckwinckel
den 20 November
A°. 1677.

‖ (VI) IN HONOREM

CLARISSIMI DOMINI AUTORIS

Moscoviae Itinerarium edentis.

Grandia magnaminas poscunt molimina mentes,
Occupat et sedulus pectora celsa labor.
Tu tamen o felix generoso a sanguine nate
Stemma tuum patrium condecorare juvas.
Nam fortes aquilae nequeunt generare columbas,
Matris et in gremio non residere soles,
Non satis est studiis sese exornare decoris,
Sed Regio saeva Tibi rimanda fuit.
Sicuti crudeli quassata corallia vento
Indurescendo sunt pretiosa magis,
Tu Moschi Magni spatiosas visere Terras
Gaudebas et sic gesta perampla refers,
Principibus placuisse viris et Regibus altis
Quantus honor, quantus quem videt Aula nitens.
Sed tamen o prestans Animi virtutibus almis
Inclyte! Non scopus est verus, at ille latet,
Non liber hicce tuus quae sit Moschovia dicit
Sed loquitur mentem, quae generosa, tuam.
Tempus abit, res gestae abeunt, et multa peritus
Si tacuit vermes fortia facta vorant.
Vivimus ingenio liber hic te Nobile Sydus
In Famae coelum semper ad astra locat.
Vive per aeternos operum famaeque Triumphos
Ut jactent titulos secla futura tuos.

Haec pancula in Honorem, et Amoris signum Amico non ex ultimis languenti vena effundere voluit.

J. B. H.

HISTORISCH VERHAAL

OF

REISBESCHRYVING,

VAN DEN HEER

KOENRAAD VAN KLENK.

Extraordinaris Ambassadeur van haar Hoogmog. en zijn Hoogheit de Heer Prince von Oranje, aan den Grooten Heer Zaar, en Grootvorst von Moskovien.

Eerste Hoofd-stuk.

De Heer Koenraad van Klenk tot grote Ambassadeur aan den Grooten Zaar van Moskovien verkozen. Een Envoye vooraf derwaarts gezonden. Namen der gener tot gevolg van d'Ambassadeur geschickt. Grote toestel tot deze Ambassade. Vertrek naar Tessel. Verdeeling van't gevolg op de Schepen.

De Staat der Vereenigde Nederlanden wierd in 't sestien honderttweeënzeventigste jaar door de machtigste Koningen van Frankrijk en Grootbritanje (daar de Keurvorst van Keulen, en de Bisschop van Munster zich byvoegden) gantsch onvoorziens (inzonderheit door de Zeemacht des Konings van Grootbritanje) met een schrikkelijke oorlog te water en te lant aangetast. Twee koninklijke Vloten, (namelijk van Engelant en Frankrijk), machtig niet alleenlijk om 't geheel vereenigt Nederlant, maar ook de gehele Christe werrelt onder 't juk te brengen, en alles te dempen, dat zich voor hen vertoonde, wierden niet alleenlijk gestuit, maar tot verscheide malen, onder 't beleit van de manhaftigste en ervarentste Zeehelt, [Michiel Adriaensz. de Ruiter, van gelukkige geheugenis, in dier voegen geslagen en verwonnen, dat sy, so dese voortreffelijke Helt hen ten uitterste had mogen vervolgen, naar alle waarschijnelijkheit niet anders,

dan met d'ondergang van hun gehele Vloten, weergekeert souden hebben. En hoewel de Koning van Grootbritanje sedert van die partye als afgescheurt wierd, en vrede met deze Vereenigde Staat maakte, die, gelijk het scheen daar door enige adem zou scheppen; zo quam haar echter weer een nieuwe || (2) machtige vyant op de hals, die haar in't eerst wel niet regelrecht, maar van ter zijden, poogde te drukken. Het Koninkrijk van Sweden, zich te Keulen in de vredehandeling (die vruchteloos uitgevallen is) als middelaar, tot het maken van deze vrede aangestelt hebbende, geraackte sedert zo verre buiten 't spoor, dat het de bontgenoten der vereenigde Staten vyandelijk aantastte, en hen grote overlast aandee: 't welk deze Staat drong en aanparste, om, volgens het verbont met hun bontgenoten, dat Rijk d'oorlog aan te zeggen. En om het zelfde, dus tot den oorlog uitgespat, eerder tot reden te brengen, en tot vrede te bewegen, hebben de Staten der Vereenigde Nederlanden, door hun bontgenoten aangeraden, besloten een vortreffelijke en extraordinaire Ambassade aan de doorluchtigste en grootmachtigste grote Heer Zaar en Grootvorst Alexey Michaylovits, door Gods genade van geheel 'groot, klein en wit Ruschlant, zelfs Erhouder, etc. etc. te zenden, om door krachtige redenen zijn Zaarsche Majesteit aan te manen, de wapenen tegen de meergedachte Kroon an te tasten, op dat de zelfde, van alle zijden aangetast en geprangt, bewogen zou worden tot een goede en vaste vrede, het beste, dat men te verhopen heeft, t'omhelzen.

Te vereenigde Staten dan, dit besluit genomen hebbende, verkosen, tot d'uytvoering van deze Ambassade, d'edele grootachtbare Heer, Koenraad van Kleuk, Heer van Lorheim en Ohrsee, Ondscheepen, en Raat der stat Amsterdam, die, behalven zijn andere goede hoedanigheden, seer ervaren in de Russche taal is, veel jaren in Moskovien gewoont, en daar op gehandelt heeft, en bezonderlijck wel het beloop der zaken in het Russche Hof verstaat, en over veel jaren, door zonderlinge gunst van zijn Zaarsche Majesteit, tot Goost (zekere eernaam, daar mee zijn Zaarsche Majesteit gewent is enigen der voornaamste kooplieden, met zekere voorrechten, die daar aan verknocht zijn, te begunstigen) is gemaakt, en by de hoogstgedachte Zaar in hoge achtinge is gehouden: in voegen dat men reden had om een gewenschte uitgang van deze Ambassade te verhopen.

De toerusting tot dit gezantschap duurde zes of zeven maanden: en dewijl men gemenelijk voor zulk een aenzienelijke bezending een Envoye voor af zend, zo wierd hier toe de Heer Kapitain Richard Reizer verkozen en uytgezonden, die met een statelijk gevolg uyt Hollant over d'Oostzee, en voort te lant deur Pruyssen en Littauwen naar Moscou, als Envoye is gereist, om de koomst van de grote extraordinaire Ambassade aan zijn Zaarsche Majesteit bekent te maken.

De Heer van Klenk sich dan tot dese reis vervaerdigende, verkoos tot sijn gevolg de volgende personen, aan de welken hy de rang en bedieningen gaf, gelijck als hier uitgedrukt staan.

Joan Willem van Keller. Domheer tot Utrecht, was aangestelt tot Opperhofmeester: en tot meerder luister en glans van de besending wierd aan hem door de Heer Ambassadeur de tijtel van Maarschalk gegeven, gelijk wy hem voortaan met dien naam ook zullen onderscheiden.

Paul de Beaulieu tot Stalmeester.

Mr. Adam Bessels, tot Geheimschrijver.

|| (**3**) Balthasar Coyet
Herman Grim
Aarnout Budyn
Bruno Villers
} tot Edellieden.

Abraham van Asperen, Vertaalder van de Heer Ambassadeur.

Roelandus de Carpentier, Predikant.

Lodewijk Mahieu, Geneesmeester.

Hendrik van de Water, Penningmeester.

Ian Verbeek, Onderhofmeester.

Francois de Neveu, Opperwontheeler.

Hendrik Laurentius. Ondergeheymschrijver.

Evert van Rijssen. Spijsbesorger.

Ioris van Rijssen. Kamerling.

Andries de Vries, Schrijver.

Hendrik Willemsz. van Alteren, Drankbesorger.

Emond Swiny
Willem van Emond
Paul de Beaulieu de Jonge
Salomon Verbeek
} Pagien. of Staatjongens.

Hendrik Nieuwenhuisen. Zilver-en Tinbewaarder.

Adam van der Horst, Reistuigmeester, en Tolk van 't gemeen.

Klaes Drijver. Keldermeester.

Anthony Swerin, Pauker, of Keteltromslager.

Hans Michel Knedel
Peter Hartum
Michiel van de Vinder
} Trompetters.

Abraham Renesse, Opperkock.

Barent van der Hage, tweede Kock.

Ian Versteegh, Onderwontheler.

Marten van Breas
Jan Volkertsz.
Jan van Leeuwen
Jan Nieuport
Hendrik Klinjet
Nikolaas Weilant
Engelbrecht Hardevelt
Jacobus Saal
Andries Rink
Hermon Velthuysen
Francois de Behourt
} Voetknechten, tot elf in 't getal.

Herman van Tekelenburgh
Willem Krayenburgh
Dirk Schreeuwer
Ide Bonema
} vier Helbardiers.

|| (4) Ioost Boudewijnsz. Koetsier

Wybe Iakobsz. Postillon. of Voorrijder

Pieter Maalsen, Palfrenier, en tweede Koetsier

Hendrik Hendriksz. Palfrenier, en Hoefsmit

Jan Jansz. Struys, Palfrenier en Konstapel

Hendrik Goeten. Koksjongen.

} Die tot de stal behoorden.

Alle de welken, zonder d'Ambassadeur, de Heer van Kleuk, een getal van drieënvijftig personen uitmaakten.

De toerusting van klederen was niet minder heerlijk, met een zeer schone en kostelijke Lievery. De kleding was drie-

derhande, en bestond in reiskleederen, gewone Lieverykleederen, en bovengemene Lieverykleederen van de welken de lesten zeer kostelijk waren, namelijk van root laken, met geel baay gevoert, met goude passementen bezet, en met rode en gele linten verciert. De klederen en draagbanden der pagien waren mee zeer kostelijk, en alle de franjen van gout, zonder dat 'er eenige zijde by was. Zu droegen ook cierelijke pluimen. De rokken der Trompetters waren zo dicht van passementen bezet, dat men op de borst en rug de stoffe niet kon zien. Wy hadden (ik spreek dus, om dat ik mee een van 't getal der gener van 't gestoet des Ambassadeurs was) meer dan veertig zadels en tomen, om ons, zo wy de zomerweg konden gebruiken, daar af te dienen; behalven noch de genen, die d'Edellieden, en hoge Officieren tot hun eige gebruik hadden doen maken. Daar was ook een zeer schone kostelijke eerste koets, zeer cierlijk vergult, en met treffelijke spiegelglazen verzien. Dese koets was van binnen met kormosijnroot gebloemt fluweel, op een zilverlakensche gront, gevoert, met een kostelijke hemel, die met een grote zware goude en zilvere franje verciert was. Men had 'er ook een tweede koets, daar acht zwarte paerden, en zeven, noch schoonder, tot d'eerste waren. Dese koetsen wierden echter van niet meer, dan van zes paerden, voortgetrocken: maar men nam de ruimte van paerden mee, om, zo 'er een quam te sneuvelen, niet verlegen te wezen. Wy namen ook acht bovenmate schone donkergraauwe ruinpaerden mee, daar dekkleeden op lagen, met de wapens van zijn Hoogheit geweven, om hen, uit des zelfs naam, aan zijn Zaarsche Majesteit te schenken. Zijn Excell. d'Ambassadeur Koenraad van Klenk, had voor zich zelf twee graauwe hengsten, en noch een ander, die spierwit was. Deze paerden, diens gelijk zwarelijk te vinden zouden zijn, zo in grootheit, als in schoonheit, waren tot eige gebruik van zijn voorgedachte Excell. Zy hadden schone dekkleeden van zilver en goudlaken, met goude bloemen, karmosijnroot fluweel, en dicht met goude kanten bezet; schabrakken, kappen, en andere dingen, met cijffers en kronen daar in gewerkt. Voorts de zadels, en 't ander tuig bezweek niet voor al 't ander.

Toen deze toestel vaerdigh en gereet was, verwachtte zijn Excell. de Heer Ambassadeur, alleenlijk naar de Geloofsbrief van zijn Hoogheit, dewijl hy die van hun Hoogmog. alree ontfangen had. Deze brieven, zo wel die van hun Hoogmog, als van zijn Hoog-

heit, waren op Francyn, en meest met vergulde letteren geschreven; inzonderheit de namen van zijn Zaarsche || (**5**) Majesteit, van hun Hoogmog. en van zijn Hoogheit. Boven in de brieven, die alleenlijk in een compliment bestonden, waren drie kaiserlijke kronen, de twee aan weerzijden even groot, de darde, in 't midden zijnde, de grootste. Zy waren cierelijk vergult, en, met veelderhande verwen afgeset, vertoonden aan de zijden, omtrent anderhalve duim breedt, veelderhande bloemen, vogeltjes en vruchten, alles met hun levendige verwen afgebeeld. Zy wierden met het groot zegel van hun Hoogmog. en van zijn Hoogheit gezegelt, daar quasten van gout en zilver, kruiswijze over malkanderen gevlochten, aan hingen. Hier staat aan te merken, dat in deze Geloofsbrieven van hun Hoogmog. en van zijn Hoogheit, aan de Heer Ambassadeur de tijtel van extraordinaris groote Ambassadeur gegeven wierdt: een nieuwigheit nooit te voren van deze Staat gebruikt, en voor deze maal ingevoert om de luister en glans van deze Ambassade te verheerlijken; dewijl by de Moskoviters deze tijtel van Groot in besondere achting ward gehouden, en by hen noch voor iets meer, als extraordinaris, of bovengewoon aangezien word. De tijtel van zijn Ed. was: Zijn Excell. Koenraad van Klenk, Heer van Loirheim en Ohrsee, Gedeputeerde uit de Grootmog. Heeren Staten van Hollant en Westvrieslant in de Vergaderinge van de Staten Generaal, extraordinaris groote Ambassadeur van hun Hoogmog. en van zijn Hoogheit, de Heer Prins van Oranje, aan den grooten Heer, Zaar en Grootvorst Alexey Michaylowits, door Gods genade, van geheel groot, klein en wit Ruslant, selfs Erhouder.

Zijn Excell. de Heer Klenk, dese Geloofsbrieven ontfangen, en al 't overige van de Staat bekomen hebbende, vertrok uit 's Gravenhage, op de vijftiende van Julius, in 't zestienhondertvijfenzeventigste jaar, na dat hy zijn afscheid van de Heeren Staaten Generaal, en van de Staten van Hollant, toen vergadert zijnde, en voorts van Mevrouw de Princesse Douairiere d' Orange, van alle vreemde Ministers had genomen. Hy nam, met Mevrou, zijn gemalin, zijn weg naar Amsterdam, de woonplaats van zijn Ed., daar, na verloop van twee dagen, ook alle de paerden van zijn Excell. quamen, die zijn Ed. enige tijt te voren door de Stalmeester, Paul de Beaulieu, in Vrieslant, en in de

gewesten daar omtrent, tot een getal van drieëntwintig had doen opkopen, en hen, om de bequaamheit van 't zoet water, te Haarlem ter stalling brengen, daar zy bleven, terwijl zijn Excell. naar de Geloofsbrief van zijn Hoogheit wachtte, die toen naar 't Heir in Brabant vertrokken was. De paerden, t' Amsterdam gekomen, wierden voort ingescheept.

Op vrydag, de negentiende van Julius, voeren de schepen, Noahs Ark, het bagagieschip, en S. Laurens, het paerdeschip, dat zestien gotelingen voerde, beide naar Tessel. Onder de tweede overloop, in 't ruim van het paerdeschip, had men zulk een bequame stal voor vierentwintig paerden, die wy mede zouden nemen, gemaakt, dat de zelde voor geen stalling op 't lant behoefde te wijken. Yder paert had zijn hangmak, om by harde storm daar in te konnen hangen, en zijn byzondere stalplaats, die met planken, de welke men in kon zetten, en uit nemen, van malkanderen gescheiden waren. De gront was naar 't hooft wat hoger, dan aan de staert, en de kreb omtrent een voet diep, daar in men hen hun voeder en drank voor- || (6) wierp. Onder de kreb waren de bakken, daar in hun legstro lag. Yder paert had van achter een ronde houte righel, zo lang, als yder stalling wijt was, die daar aan vast gemaakt wierd, op dat de paerden, door 't slingeren van 't schip, geen ongemak zouden krijgen. De ballast was zant. Het water, tot drank der paerden dienstig, lag vor en achter in vaten; en de paerden, twaalf in een rijg, stondem met hun hoofden tegen de zijden van 't schip aan, in voegen dat 'er achter hen een ruime deurgang van voren tot achteren was.

Dit schip met paerden, van Amsterdam vertrokken, gelijk gezegt is, quam niet eerder, dan op d'achtentwintigste van Julius, onder de Vlieter: maar het bagagieschip had wel zes of acht dagen te voren in Tessel geweest. Zijn Excell. de Heer Koenrad van Klenk, verstaan hebbende (hoewel qualijk onderricht) dat de schepen alree over de Vlieter waren, belaste aan my, en aan d'anderen van zijn gestoet, dat wy ons te scheep zouden vervoegen, met voorneemen van zelf, in de volgende dag, met zijn gemalin, in 't jacht van d' Oostindische Kompagnie, in 't gezelschap van verscheide zijner vrienden, die hem met speeljachten een stuck weegs zouden verzellen, te volgen. Ik dan, dit bevel van zijn Excell. hebbende, nam mijn afscheit van enigen mijner vrienden, en voer op de zevenentwintigste van Julius, 's avonts ten half tienen, van voor d'oude Statsherberg af, en in

een Kaag, door zijn Excell. afgehuurt, daar in noch iets van zijn bagagie was, die op 't oorlogschip moest wezen, en ook d'onze. Wy waren acht in 't getal in deze Kaag, namelijk, de Predikant, de Doctor, de Hofmeester, de Vertaalder, Ik, d'Ondersekretaris, een Klerk, en een pagie. Zijn Excell. had ons van wijn, bier, en spijse wel laten verzorgen.

Op zondag, d'achtentwintigste van Julius, 's uchtens, omtrent 't acht uren, quamen wy onder de Vlieter, aan 't boort van 't oorlogschip, daar in wy 't noch gantschlijk overhoop vonden. De lichter lag aan boort, en loste het geschut, doch wierd daar in wel een uur of twee verhindert, uit oorzaak van een felle wint, die van verscheide regenbuyen gevolgt wierd. De Maarschalk, Ioan Willem van Keller, quam, met enigen van 't gevolg, ten tien uren mee aan boort; wy kregen noch in die zelfde dag alle de stukken geschuts, en onz goet over.

Op maandag, de negenentwintigste, begaven wy ons onder zeil, en quamen voorspoediglijk in Tessel, en lieten, op de Moskovische ree gekomen, 't anker vallen. De kapitain van dit schip, Pieter Tholings genoemt, quam te scheep, en wy voeren met hem in de zelfde dag naar 't Schilt, op Tessel, daar wy zijn Excell. d' Ambassadeur, met Mevrou zijn gemalin, vonden, die, gelijk wy toen verstonden, in de voorgaande dag, met een roeijacht van de Stat, daar twee trompetters op waren, uit zijn huis gehaalt, en aan 't jacht van d' Oostindische Compagnie, dat op stroom voor de stat lag, met lossen van enige stukken geschuts, gebracht, en dus, onder d'uitgeleide van veel zijner vrienden, die hem tot voorby Durgerdam verzelden, naar Tessel vertrokken, en in de volgende dag daar gelukkiglijk gekomen was. Wy, zijn Excell. in deze plaats verwellekomende, verston-
|| (7) den uyt zijn Ed. dat hy niet te scheep zou komen, dan als wy onder zeil souden zijn, om uit te lopen. Men besloot dat de Kapitain in de volgende dag weer aan lant zou komen, om Admiraalschap te helpen maken, en hier op keerden wy weer naar boort.

In de volgende dag, de dartigste van Julius, des uchtens, voer de Kapitain, met de boot naar de wal; en terwijl hy aan boort was, wierden alle de stukken, tot dartig in 't getal, afgeblazen. Ondertusschen quam de Sekretaris Besselt te scheep, met zijn vader, en zusters, die, een wijl tijts aan boort geweest hebbende, hun afscheit namen. Des namiddags quamen d' Admi-

raliteitsheeren, Brouwer en Tiengs aan boort, om het volk te monsteren, en uit te presten; niet alleenlijk ons, maar ook d'andere oorlogschepen, die daar lagen, en onder 't beleit van de Heer Verschoor, en 't opperbevel van d' Ed. Heer Luyt. Admiraal Generaal de Ruiter, beneffens noch andere schepen, naar de Middelantsche zee souden varen: in voegen dat 'er op de ree een grote vloot van schepen lag. Tegen d'avont quam de Heer Herman Grim, Edelman van zijn Excell. te scheep: en vervolgens wierd onder het gevolg van zijn Ed. deze verdeeling gemaakt.

Op 't oorlogschip wierden, behalven de persoon van zijn Excell. aan de welke de Kapitain de Kajuit inruimde, geplaatst de Maarschalk, de Secretaris, twee Edellieden (Coyett en Grim) de Vertaalder, de Predikant, de Geneesmeester, en d' Opper-heelmeester, die alle in de Busschieters kamer hun plaats kregen. De Kamerling, d'Opperkok, d'Onderheelmeester, de Pauker, of Keteltromslager, drie Trompetters, twee Pagien, twee Voetknechten, en drie Hellebardiers; welcken, behalven de Kamerling, die mede in de kajuyt sliep, onder d' overloop van 't schip, dicht aan de Constapels kamer, in hangmatten, voor hen door de Capiteyn versorgt, geplaatst wierden.

Op het Paerdeschip de St. Laurens waren de Stalmeester, twee Edelllieden (Budain en Villers), d'Onderhoofmeester, d' Ondergeheimschryver, twee Pagien, een Kock, ses Persoonen, die tot de stal behoorden, drie Voetknechten, de Koksjongen, en een Hellebardier.

Op het reistuigschip d'Arcke Noë, waren de Penningmeester, de Schrijver, de Spijsbezorger, de Trankbezorger, de Zilver- en Tinbewaarder, de Keldermeester, de Reistuigmeester, en de Tolk.

Tweede Hooft-stuk.

Vertrek uit Tessel. Een Deensch scheepje bejegent. Vertoning van verscheide plaatsen, en Eilanden. Koomst in de witte Zee. Een Kapitain van de Russen aan boort, en van d'Ambassadeur wel ontfangen. Een Kloster in Muskovien van de Russen belegert.

Toen de verdeeling in dezer voegen voltrokken was, en yder zich aen boort begeven had, lichtten wy in de volgende dag, de leste van Julius, des uchtens, het anker, en begaven ons met een zuide wint, en labbere koelte, onder || (**8**) zeil met tweeendartig

Koopvaardyschepen, die 't mee op Archangel gemunt hadden. behalven noch acht, of tien anderen, die, onder 't Konvoy van Kapitain Barent Hals, hun reis naar Noorwegen hadden voorgenommen. Terwijl wy onder zeil waren, zagen wy het jacht, daar zijn Excell. en zijn gemalin in waren, met enigen van zijn vrienden, die zijn Ed. dus verre verzelden, aankomen. Twee Trompetters stonden voor op de plecht, en bliezen; en het jacht, ons eenige malen vorbygezeilt hebbende, quam eindelijk aan boort; en zijn Excell. met grote tederheit van gevoel afscheit van zijn gemalin, en van zijn vrienden genomen hebbende, trad over in ons schip, 't welck daar op zijn geschut afschoot, en van het jacht, daar op zijn Excell. geweest had, gelijk oock van verscheide andere jachten en schepen beantwoord wierd; in voegen dat alles in vuur [en vlam scheen te staan. Toen wy naauwelijcks het Spanjaarts gat uitgezeilt, en zo even in zee gekomen waren, moesten wy 't anker laten vallen, 't welk wy op Donderdag, d'eerste van Augustus, weer lichtten: en wy namen, met flaauwe koelte, onze streek noortnoortoost aan.

Op Vrydag, de tweede van Augustus, met het aanbreeken van den dag, kregen wy een labbere koelte, en vernamen in die dag niets anders, dan twee, of drie kapers, die niet nader quamen, schoon Kapitain Hals, die met zijn Noortsvaarders niet verre achter ons was, hen met het opgven van 't schoverzeil, en een zeinscheut verwachtte. Ik voer, vermits het zeer schoon weer was, naar een van onse schepen, om onze reisbroeders te bezoecken: en wy bequamen enige schelvisch, met een heele bak met oesters. Op Zaterdag, de darde, bejegenden wy, met tamelijke spoet voortzeilende, verscheide vreemde schepen, namelijk Engelschen, Deenschen en Hamburgers. Wy geraakten in dese nacht over Doggerszant.

Op Zondag, de vierde van Augustus, na de middag, quamen wy by de vloot van de Kabbeljauwangers, daar wy onze sloep naar toe zonden. Wy kregen om zeer weinig gelt vijf treffelijke levendige Heilbotten en ook vijf levendige Kabbeljauwen. Op de vijfde, by stil weer, quam aan ons boort d'Admiraal Jan Willemsz. met enige Kooplieden neffens hem, die in ons schip met Rijnsche Wijn en Bornwater, onder 't geluit van trompetten, keteltrommen, en violonnen, wel onthaalt wierden. Op de zeste, des nchtens, scheidde Kapitain Barent Hals, met zijn byhebbende schepen, van ons af, en nam zijn streeck naar Noorwegen.

Wy zeilden enige dagen langs dit lant heen, en zagen op d'achtste veel Walvisschen, en, met tamelijke spoet voortzeilende, kregen op Donderdag, de vijftiende op d'avont, omtrent te negen uuren, (want het is daar tot aan half elven dag) een vreemt schip in 't gezicht. Wy zetten daar naar toe; en toen wy nader by hem waren gekomen, liet hy een rode vlag wayen, en hielt het voor ons af. Wy schoten een schoot met scherp naar hem, op dat hy opkomen zou. Doch hy, daar op niet passende, liet het voor de wint aflopen. Wy schoten dieshalven noch twee malen met scherp, zonder dat hy zich daar mee bekreunde, schoon de leste koegel niet meer dan tien of twaalf schreden voorby zijn voorsteeven over snorde. Doch toen hy zag dat wy met ons schip op hem toezetten, gaf hy beter koop, en, zijn groot marszeil inneemende, haalde zijn fok voor de mast. Wy wierpen 't doen weer over || (9) stag, en dicht by ons komende, bevonden hem een klein scheepje van Flensburgh, in Deenmarken, dat, met Rootschaar en Labberdaan geladen, van Kilduin, op de Lapsche kust, quam, en zijn reis naar huis vervorderde. Wy zagen by nacht een doodt lighaam geheel naackt voorby ons drijven: 't welk wy zeer wel konden zien; vermits 'er by helder weer byna geen donkerheid aan de hemel verschijnt.

Op Vrydag, de zestiende van Augustus, zagen wy 't eilant Sany, en op de zeventiende, by mooi weer, oost ten zuiden van ons d'eilanden van Tromson, en hadden 't lant zes, of acht mijlen te loefwaart van ons af. Op de negentiende zagen wy alle d'eilanden tusschen Surooy en de Noortkaap, die wy oost ten zuiden van ons zagen, daar wy, de wint tegen hebbende, tot verscheide malen moesten wenden. Wy misten in deze dag enige schepen, die in de volgende weer te voorschijn quamen. Op de drieentwintigste hadden wy tamelijcke koelte, aan de hoek van Noortkien zuidwest van ons af. In de volgende dagen hadden wy zware mist, en hielden dieshalven veerder van de wal af.

Op Dingsdag, de zevenentwintigste van Augustus, 's uchtens te acht uuren, zagen wy Kilduin, om de hoek van Tirebiry, en ook Weronge. Wy zeilden langs de wal heen, ruim twee mijlen van 't lant: 't welck zeer vermakelijk was, en zagen dieshalven verscheide vaartuygen der Russen, die zy Karbassen noemen. Wy zetten dan de sloep uit: en onze Luitenant, met de vertaalder van Asperen, voeren daar mee naar hen, om eenige varssche visch te bekomen, die zy ook kregen. Want toen zy daar qua-

men, trokken de Russen hun vischwant op, dat met halve schelvisschen geaast was. Zy vonden by hen verscheide Kabbeljauwen, en Heilbotten van weergadeloze grootheit. De Russen vervoegden zich met hun jol, beneffens onze sloep, aan ons boort, en quamen in ons schip, ja zelfs, door last van zijn Excell. d'Ambassadeur, tot in de kajuit, daar zy met zijn Excell. spraken, die hen met varschgebakke tarwebroot, biskuit, bier en brandewijn dee beschenken. Zy kregen van de Kapitain enig gelt, en wy van hen vier grote schone Kabbeljauwen, en eenige Heilbotten, ongemeen groot, en daar onder een van byna vijf voeten, en noch een van acht voeten lang, en vier voeten breedt. Deze lieden, als men hen een schaaltje brandewijn schonk, maakten wonderlijke grimmatsen, met het nederbuigen van hun hooft en lighaam, en met veel kruissen te maken; 't welk voor ons wonderlijk om aan te zien was. Zy klaagden grotelijks, dat zy in dese nacht van een schip met vijf zeilen (daar zy een razeilschip mee meenden) bestolen waren, en een groot gedeelte van hun vischwant verloren hadden. Zy, dus onthaalt zijnde, en weer in hun scheepje gekomen, maakten groot gewoel, en rolden als kloten, over aers en bol. En zeker, de visch moet hier zeer goet koop zijn; dewijl onse tweede Stierman voor de waarde van een stuiver toebak, een grote Heilbot kocht, en indien een ander, mee uit de Kajuit komende, hem niet in de weeg geweest had, lichtelijk twee daar voor gehad zou hebben. Wy hadden ondertusschen een snelle voortgang, en zagen in korte tijt veel Eilanden, en plaatsen, daar af men de namen kende.

|| (**10**) Op Woensdag, d'achtentwintigste van Augustus, zeilden wy voorby de zeven Eilanden, en daar na voorby 't zwarte Hoeknagel Eilant, niet veerder, dan een mijl van de wal; 't welk zeer aangenaam was. Op Donderdag, de negenentwintigste, zagen wy 't punt van Swetenos, zuidoost ten zuiden van ons af, en de rivier de Iokkena, daar wy, uyt oorzaak van de stilte, een wijl tijts dreven, en, tot op een halfmijl aan de wal gekomen, ons tot verscheide malen met de sloep lieten afroejen. Op de dartigste, hadden wy de hoek van Swetenos achter ons, en kregen d' eilanden Lombaskes, het begin van de witte Zee, aan ly van ons. Wy hadden, op de eenendartigste van Augustus, zulk een zware stortregen, dat het scheen dat het water met emmers uyt de lucht gegoten wierd; 't welk de wint voor eenig tijdt stil maakte. Wy gisten dat wy Orlogenes ter zijden van

ons hadden. Des namiddags begon het zo hard te misten, dat wy niet konden zien waer wy zeilden. Wy geraakten echter over de bank naar de zijde van Kandanos: en toen het opheldderde, zagen wy eerst een, en daar na noch twee van onze schepen, die, met de voorsteeven naar ons gekeert, op ons schenen af te komen. Toen wy nader by hen quamen, merkten wy dat zy op de bank waren, daar wy ook op geraakten: en indien de goede Godt het weer niet ylings had doen opheldderen, wy zouden verzeilt geweest hebben. Wy wendden dieshalven voort om, en lieten 't voor de wint aflopen, tot dat wy weer van de bank af waren, en toen onse reis vervorderden.

Op Sondag, d'eerste van September, wierden wy het lant weer gewaar, en bevonden dat wy (God zy gedankt) gelukkiglijk over de bank geraakt waren; daar op wy 't nader naar de wal van Orlogenes zetten. Op de tweede wierden wy weer verscheiden van onze schepen gewaar en hadden ty en spring tot ons voordeel, en, in de nacht het ruime sop van de witte Zee gekregen hebbende, zeilden onbeschroomdelijk voort. Omtrent te negen uuren zagen wy het lant van Moskovien in ly van ons; en wy zeilden tusschen Ruschlant en Laplant heen, en voeren ondertusschen voorby Ponoy, de drie Eilanden en 't Kruiseilant.

Op Dingsdag, de darde van de zelfde maant, zagen wy vooruit de grauwe Hoek, met veel bosschen langs de heele kust, die wy in de volgende dag, de vierde zijnde, te boven quamen, naauwelijks een halfmijl van de wal. In deze dag, des uchtens te tien uren, lieten wy voor d'eerste maal, sedert dat wy uyt het gezicht van Tessel geweest waren, ons anker op twaalf vadem diepte vallen, om dat het tamelijk duister, de maan vol, en hoge springvloet was: andersins souden wy voortgezeilt hebben. Op de vijfde van de zelfde maant zeilden wy, het anker ligelicht hebbende, met voorwint en tamelijke koelte, naar de ree, en kregen korts daar na d'eilanden van Podesemskes in 't gezicht. Aan bakboort van ons zagen wy een witte tooren, die wy in 't eerst een schip meenden te wezen, en, een wijl tijts voortgezeilt, wierpen op zeven vadem op de ree 't anker in de gront, en schoten een scheut met grof geschut, om een lootsman aan boort te hebben, die korts daar na ook quam. De Kapitain van de ronduit, die daar lag, ten tien uren aan ons boort gekomen, wierd, volgens de wijze der Russen, met een ontbijt van Sek en

Brandewijn onthaelt. || (11) en kreeg, van ons schip vertrekkende, van zijn Excell. een vereering van een stuk gouts. Te vier uren wond men 't anker weer op, en maakte zeil, om binnen te zeilen. Maar dewijl de wint slap was, en wy dieshalven weinig voortraakten, zo waren wy genoodzaakt het anker weer op vijftehalf vadem te laten vallen.

Wy hadden ondertusschen uit de Kapitain van de voorgedachte Rondnit verstaan, dat hy alree vijf weken op deze vesting de koomst van de grote extraordinaris Ambassadeur had verwacht, om, zo haast als hy de zelfde zou vernemen, zulks in de stat Archangel bekent te maken, daar ook een Golwa, of Overste, Michael Stephanovits Ouwarrof genoemt, zich zo lange tijt had onthouden, om zijn Excell. de grote Ambassadeur, te verwellekomen. Wy verstonden mee uit de mont van de Lootsman, dat zeker klooster, Solofki genoemt, en op een klip rontom in 't water gelegen, en een der vermaartste en rijkste kloosters van geheel Moskovien, en ('t welk, met twee andere byna diergelijken, zeer veel inkoomsten heeft), van meer dan tien duizent soldaten was belegert, die daar heftighlijk op schoten; doch dat de Moniken, meer dan drie hondert stukken geschuts, en wel voor dartig jaren voorraat hebbende, zich zo dapperlijk verdedigden, dat zijn Zaarsche Majesteit het zelfde zeer zwarelijk zou konnen winnen; dewijl men qualijk daar by kon komen. De Lootsman verhaalde dit, om te kennen te geven, dat 'er nu 't Archangel niet zo veel krijgsvolk was, als 'er anders, gelijk hy vertrouwde, wel geweest zou zijn, wanneer wy ingehaalt zouden worden. Wy hebben echter namaals verstaan dat de Streltsen, of soldaten het voorgedachte klooster overweldigt hadden, om dat het meeste deel der Moniken verlopen was, en d'overigen dieshalven weinig weer hadden konnen doen.

Derde Hooft-stuk.

Aangenaam gezicht in 't opzeilen van de vloet naar Archangel. De Golwa verschijnt met grote toestel, en word van d'Ambassadeur heerlijk ontfangen, en onthaalt. Zware kosten, die de Grootvorst in 't ontfangen van een Ambassadeur te dragen heeft. Ongeluk, door eerscheuten veroorzaakt. Heerlijke maaltijt, in 't schip van d'Ambassadeur gehouden.

Op vrydag, de zeste van September, des uchtens te vijf uren, wierd het anker weer opgewonden. Wy stonden ook op, en

kleedden ons cierelijk, om dat de Golwa vroeg aan boort zou komen. Wy zeilden ondertusschen de vloet op, en hadden aan weerzijden verscheide groene eilantjes, daar wy zo dicht by heen voeren, dat men met een spingstok, om zo te spreken, daar op gesprongen zou hebben. Toen wy 't Kruiseilant, daar een menigte van kruissen by malkander stonden, voorby zeilden, maakten de Russchen, die ondertusschen in ons schip gekomen waren, zeer veel grimmatsen || (12) en kruyssen. Wy wierden ondertusschen het vaartuig van de Golwa gewaar. Dit was een boot, op de welke een galdery met een Paviljoen, daar een tafeltje in stond, gebout was. Dit alles was met rood laken behangen. Aan de tafel zaten de Pristaaf, of Besorger, zijn Vertaalder de Heer Spaats, de Kapitain Anthon Lukianowits, (die Boumeester van de torens, of kasteeltjes was, de welken aan de mont van de rivier van Archangel stonden, en die namaals met ons naar Moskou reisde) een schrijver, en noch enige anderen. Rontom op de boot waren veel Streltsen, die met hun geweer ten toon stonden. In de boot waren ook vijf, of zes Trompetters, die tamelijck wel, en geduriglijk bliezen: gelijck ook vier, of vijf kleine Keteltrommen, daar enige jongens onophoudelijk, en bezonderlijck wel op sloegen. De boot wierd van zes, of acht roejers voortgeroeit. Rontom dit vaartuig zweefden omtrent vijfentwintig andere kleine vaartuigjes, als karbassen, of kleine bootjes, die, heen en weer geroeit, of van de zeilen voortgedreven wierden. In deze vaartuigjes waren veel Streltsen, of Soldaten, met hun pieken, de welken, gelijk ook de bordes en musketten, met bonte vaantjes van alderhande verwen verciert waren. Yder Karbas had wel zijn bezonder vaandel, dat ook bont en veelvouwig was, byna op de wijze der Sinezen, en maakte met zijn trommels en schalmayen een onophoudelijk geluit; 't welk aangenaam om te zien, en te horen was, inzonderheit als men de Karbassen van verre zag aankomen. Zy zweefden rontom de groote boot, nu voor, dan achter, en somtijts ter zijden, en poogden altijdt hier naar, dat de zelfde altijt in 't midden van hen zou blijven. Zy geraakten, met deze tekenen van vreugt en eerbewyzing, eindelijck aan ons boort, daar ik, uit last van zijn Excell. de grote Ambassadeur, hem, die verscheide kostelijke rokken van satijn, en damast aan, en een kraag van parrelen om zijn hals had, ontfing, en in de Kajuit geleidde, in de welk hy, van zijn Ed. ontfangen, de kleine tijtel van zijn

Zaarsche Majesteit oplas, en met enen verhaalde dat hy last had om zijn Excell. met zijn voorgedacht gezelschap, uit de naam van de Heer Feuder Poliuchtovits Nariskin, Hofraat van zijn Zaarsche Majesteit, en Gouverneur van Archangel, gelijk ook uit de naam van de Kancelier Offanassi Tuchenovits Fehof, op de rivier te verwelkomen, en t'ontfangen: hy voegde daar by dat hy alree vijf, of zes weken t'Archangel had gewacht, en dat hy aan zijn Excell. tot aan Moskou, voor Pristaaf zou dienen; dat is zoo veel als Bezorger, Hofmeester, of, gelijk in andere Hoven van Christenrijk, Meester der Ceremonien; hoewel dese naam van Pristaaf zich ook tot de betekenis van een Gerichtsdienaer, of Kancelerybode uitstrekt. Daar na wierd hy, zijn Vertaalder Spaats, en een Kapitain van de Streltsen, Anthon Lukianowits genoemt, die ons dagelijks zouden verzorgen, met alderhande dranк van sterke wateren onthaalt, daar mee men malkander in schaaltjes tot verscheide malen, op de gezontheit van de grote Zaar, en van verscheide grote Heeren in Ruslant toedronk. Zijn Excell. wierd hier op voort voor twee dagen, met de spijs van zijn Zaarsche Majesteit beschonken.

Hier staat aan te merken hoe zware kosten zijn Zaarsche Majesteyt te doen || (13) heeft, als hy een Ambassadeur van buiten ontfangt: want hy moet hem onthalen, opvoeren, van spijs en dranck verzorgen, en van alles vry houden; en men zeide dat de Boeren, die ons de rivier op naar Wolgda zouden voeren, met d'onkosten, die zy daar beneffens te doen hadden, over de vertienduizent guldens tot aan de voorgedachte stat zouden belopen.

Noch voor de middag wierden wy, in 't voorbyvaren van de Kapitain Roetering, op 't schip Oudkarspel, met het lossen van alle zijn geschut, gegroet, daar op wy weer antwoort gaven. Maar een van de stukken weigerde af te gaan; en toen, na verloop van een halfquartier uurs, een Matroos daar by quam, om met de wisser de kardoes aan te zetten, dewijl hy meende dat het hier aan haperde, ging het stuk van selfs af, en schoot den Matroos de rechte handt af, en quetste hem daar beneffens aan zijn schenen, in voegen dat hy overboort, en in 't water viel. Hy zwom echter enige tijdt, en wierd gebergt, en aan de Chirurgijns overgelevert. Een ander Matroos wierd ook aan 't dik van zijn been gequetst: in voegen dat deze vreucht,

die wy te verwachten hadden, met gal, dat is met droefheit, vermengt was.

Tegen de middag wierd aan ons boort, in de kajuit, een heerlijke maaltijt van veel varsche spijs, zo van gebraad, dat wy in lange tijt niet gehad hadden, als van verscheide varsche visch, die ten deel in olie zeer lekker gebakken was, toebereid. De Golwa, in ons schip zijnde, wierd met de genen, die hy by hem had, mee hier toe genodight. Zy weigerden dit in 't begin zeer beleefdelijck, onder voorgeeving dat het hun vastendag was, in de welk zy zich van vleesch en zuivel moesten onthouden. Maar toen zy verstonden dat men hen met visch, in olie toegemaakt, zou onthalen, waren zy gerust, en voegden zich mee aan de tafel, daar zy, neffens ons, vrolijk waren, en van alderhande wijn dronken. Voor de genen, die buiten de Kajuit waren, wierd ook herelijk opgeschaft: in voegen dat deze vreucht zich over ons heheel schip verspreidde, terwijl de Ketteltromslagers, en de Trompetters van weerzijden groot gedruis met hun Ketteltrommen en Trompetten maakten.

Vierde Hooft-stuk.

Vreuchdebewijs in 't landen van d'Ambassadeur t'Archangel, en d'afgunst en nijdigheit der Engelschen. Verschil tusschen d'Ambassadeur, en de Pristaaf, om de plaats. Heerlijke inkoomst t'Archangel. Lijst van 't gevolg van d'Ambassadeur, aan de Pristaaf gelevert. d'Ambassadeur door de Gouverneur heerlijk met spijs en drank beschonken.

Wy zeilden ondertusschen de revier op, met het vermakelijkste gezicht, dat men zou konnen wenschen, en zo na aan de wal, dat men, zoo de bomen, in groote menigte op de kant staande, niet in de weeg geweest hadden, lichtelijck op 't lant zou hebben konnen springen. Wy zagen toen die || (**14**) grote boot van achter een Eilantje aankomen, daar hy zo lang was gebleven, tot dat 'er bevel van de Pristaaf was gekomen, om met de zelfde d'Ambassadeur uit het schip te halen. Deze boot was van binnen met verscheide vertrekken, en boven niet alleenlijk met galderyen; maar achter ook met een grote tent, en met een schone hemel, alles met root laken bekleed. Van binnen was een tafel, rontom met banken bezet; en van buiten rontom de tent stonden piekjes, met vaantjes daar op. Deze boot wierd van zestien roejers geroeit, en wierd, aan onz boort gekomen,

en terwijl wy voortzeilden, met een tou achter aan gesleept, wy hadden noch een grote menigte van kleine bootjes en vaartuigjes achter en ter zijden van onz schip, daar zy rontom heen zwierden. Dit duurde tot dat wy, na de middag te vier uren, achter 't Samojeden eilant quamen, daar wy 't anker lieten vallen.

Men ging eindelijk uit de kajuit naar de grote boot, daar in enig geschil tusschen zijn Excell. d'Ambassadeur en de Golwa over de zitplaats rees; in 't welck echter de Golwa weeck. Zo haast wy van boort afgesteken waren, wierd het geschut van onz schip, en van dat van de Kapitain Roetering afgeschoten; en de vlaggen waaiden van alle vlaggestokken, gelijk ook veel van 't want, van alle de schepen, die daar lagen. Wy waren alle zeer cierelijk gekleed, en de hoeden met bouketpluimen verciert. De pagien, Lakkayen en andere huisdienaars droegen alle nieuwe Lieveryen van root laken, met geel baai gevoert; kort, het was alles nieuw, van 't hooft tot de voeten. Wy voeren dus, met onz geheel gevolg, daar de Kapitainen van de twee Oorlogschepen zich bygevoegt hadden, de rivier op, en wierden gelijk gezegt is, van roejers voortgeroeit. Enigen van de Trompetters der Russen, die, met verscheide soldaten in een andere boot waren, met de welk de Pristaaf aan onz boort gekomen was, bliezen ondertusschen op hun trompetten, en maakten met d'onzen een accoort. Hun keteltrommen, trommels en schalmeyen gaven ook geluriglijk een groot geluit, 't welk aangenaam om te hooren was.

Toen wy voor Archangel quamen, wierden wy van nieus met alle eerteekenen van de schepen, die voor deze stat lagen, verwellekoomt en begroet. Zeven Engelsche schepen alleen, daar wy voorby roeiden, gaven aan ons niet de minste tekenen van eerbewijzing, noch met het uitsteken van hun vlaggen, noch met het losbranden van hun geschut; hoewel onze oorlogschepen en koopvaarders, in de tijt van d'inhaling van hun Ambassadeur, de Heer Graaf van Karlile, alle betuiging van eer en achting aan hem bewesen, en zich gantschelijk niet karig in 't verquisten van hun bussekruit betoont hadden. Wy zagen alree van verre een grote menigte van soldaten, met veel treffelijke vaandels, bezonderlijk op de grote brug, die de Duitsche brug genoemt word.

Toen wy aan de brug t' Archangel gekomen waren, rees 'er weer een groter geschil om wie, als men aan lant gekomen zou

zijn, aan de hoge hant zou rijden; 't welk ook aan zijn Excell. d'Ambassadeur toegestaan wierd. Wy vonden aan de brug twee Bevelhebbers van het krijgsvolk, die last hadden om, ter eeren van onze intree, in de wapenen te verschijnen, met hon- || (**15**) derden van Streltsen en vaandels. Onze Ketelromslagers en trompetters stegen voort te paert, en wy moesten te voet gaan, om dat 'er geen meer paerden waren, dan voor zijn Excell. d'Ambassadeur een schone witte hengst, met een kostelijke zadel en tuig, en een karstengebruin paert voor de Pristaaf. Toen men zou beginnen te rijden, gingen wy Edelingen twee en twee voor uit, en de Pagien en Lakkayen op de zelfde wijze achter Twee Helbardiers gingen aan yder zijde van zijn Excell. die, te paert zittende, en enige schreden voortgereden hebbende, byna van een zwaar ongeluk overvallen wierd. Want het paert van zijn Excell. struikelde met zijn een been tusschen de planken, die ten meestendel los en slordigh waren; in voegen dat het, op zijde vallende, het een been van zijn Excell. dat daar onder geraakte, klemde, en dus lichtelijk een groot ongemak veroorzaakt kon hebben, indien God de Heer zulks niet verhoed had. Men hielp zijn Excell. voort weer op, met zijn paert, dat men hoger op de brug bracht, daar het beter was. Een van onze trompetters viel echter, door het breken van een plank, met het halve paert daar deur, en wierd ook gered. Wy trokken dan op dusdanige wijze deur de Streltsen naer onz Hof, 't welk het huis van de weduw van Bart Iansz. was. Twee rijgen van Streltsen trokken met ons geduriglijk voort, terwijl aan wederzijden mee een diergelijke rijg van Streltsen, in ordening gevoegt, stant hield; en zo wel de bevelhebbers van deze lesten, als van d'eersten, hielden, met hun vier vaandelen, stant voor 't Hoof, dat tot huisvesting van de Heer Ambassadeur geschikt was. Zy lieten veertig soldaten niet alleenlijk tot wacht voor 't Hof van zijn Excell. d'Ambassadeur, maar ook van d'andere plaatsen, daar 't overige van zijn gevolg verdeelt was. De Pristaaf, een wijl tijts by zijn Ed. in zijn Hof geweest hebbende, nam zijn afscheit van d'Ambassadeur, en deze volgende lijst mee.

Lijst van 't Gevolg van de grote Ambassadeur van hun Hoogmog. de Heeren Staten Generaal der lotlijke vrye vereenigde Nederlanden, aan zijn Zaarsche Majesteit van Moskovien, gelijk

de zelfde aan den Gouverneur van Archangel, den Heer Feuder Polojuchovitz Nariskin is overgelevert.

De grote Ambassadeur, Koenrad van Klenk.
De Marschalk.
De Stalmeester.
De Sekretaris.
Zes Edellieden.
De Vertaalder.
De Predikant.
De Doctor.
De Rentmeester.
De Hofmeester.
D'Opperchirurgijn.
D'Ondersekretaris.
De Dispensier.
Twee Kamerlingen.
Twee Klerken.
De Bottelier.
Vier Pagies.
De Silver-Tin- en Linnebewaarder.
De Bagagiemeester.
De Keldermeester.
Twee Tolken voortvolk.
Vier Musikanten.
Drie Trompetters.
De Keteltromslager.
D'Onderbarbier.
Vier Hellebardiers.
Twee Kokken.
|| (16) Twalf Laakkayen.
Twee Koetsiers.
Twee Postillions.
Vier Palfreniers.
De Constapel.
De Koksjongen.

Drieëntwintig Paerden, zo voor de Karos, als onder de man, daer onder eenigen tot een geschenk aan zijn Zaarsche Majesteit.

Zijn Excell. wierd ondertusschen nu van d'een, en dan van d'ander Nederlantsche en Duitsche Kooplieden begroet. En dewijl dit Hof al te klein voor ons was, zo wierden wy in drie, of vier andere hoven verdeelt, en de Paerden ook in een andere plaats ter stalling gebracht.

Op Zaterdag, de zevende van September, des uchtens vroegh, quam de Pristaaf zijn Excell. d'Ambassadeur, en ook verscheide andere Heeren, begroeten. De Sekretaris Bessels, en Abr. van Asperen, wierden in dezo uchtent met een brief van hare Ho: Mo: aan de Gouverneur afgevaerdigt, en van hem wel ontfangen en onthaalt. Zijn Excell. in hun weerkeering verstaande dat de Gouverneur niet wel te pas was, zond weer derwaarts de Maarschalk Hans Willem van Keller, de Vertaalder, en zijn Doctor, om naar de gezontheidt van de Gouverneur te vragen, en hem zijn Doctor en Chirurgijn aan te bieden. Deze Heeren, daar gekomen, wierden beleefdelijck ontfangen, en

vriendelijk onthaalt. De Gouverneur dronk in 't bezonder op onze gezontheit, en zondt aan zijn Excell. d'Ambassadeur, op de middag, zijn tafelspijzen, in vierentwintig verscheide gerechten, gebaksels en pastijen bestaande, alle kroonswijze toegemaakt: ook brandewijn, en drie grote kannen van wel acht mengelen wijns, met mee, zwaar bier, en slechte mee. Allee deze spijs en drank wierd langs de straet van wel dartig menschen, achter malkander gaande, gedragen; daar voor drie, of vier van des Gouverneurs Bedienaars voor uit gingen. Zy, by zijn Excell. d'Ambassadeur gekomen, en hun complementen, met het hooft tot aan d'aarde neder te buigen, gedaan hebbende, leverden de gerechten aen hem over, die, hen aengeraakt hebbende, hen terstont van de Pagien en Lakkayen, daar by staande, dee afneemen, en wechzetten. De Brengers wierden met verscheide schaaltjes met brandewijn vereert. De Hofmeester, die met de spijs vooruit ging, kreeg een geschenk, gelijk ook de dragers. Toen dit gedaan was, en zy hun eerbiedigheidt bewezen hadden, vertrokken zy, gelijk ook korts daar na de Pristaaf, die 's uchtens gekomen was, om zijn Excell. te begroeten, en naar zijn gezontheidt te vragen. Wy hielden zeer spade ons middagmaal, en hadden by ons te gast de Kapitainen Roetering en Tholing, gelijk ook de Kapitainen van de Streltsen.

Op Zondag, d'achtste van September, 's uchtens te negen uren, wierden de Vertaalder van Asperen, en ik naar de Gouverneur Feuder Polojuchtuwits Nariskin gezonden, om zijn Ed. voor het geschenk van zijn tafel te bedanken, en met eenen naar zijn gezontheidt te vragen, en wijders hem d'onderstandt van onze Doctor aan te bieden, die by ons was, en een vleschje met Medikamenten voor de Gouverneur by zich had. Wy, daar gekomen, moesten langer dan een half uur wachten; vermidts de Gouver- || (17) neur in de Kerk was: want het was een heylige dag, en, dat meer is, een Naamdag van een der Kaizerlijke Prinssen. Mevrou de Gouvernante zond ondertusschen haar jongste Zoontje, Simon Feudrowitz, een Peetkint van de Kaizer, en toen drie jaren out, met een oude aenzienlijke Vrou, die het kint droeg, om aan ons te vragen wat onze begeerte was, terwijl 'er een Heer quam, die de boodschap aannam, om de zelfde aan de Gouverneur te brengen. Daar na quam de Gouverneur zelf, in 't gezelschap van de Cancelier, of Diaak Ofnazi Tichonovitz, een zeer dik man, en wierd

van veel andere Heeren en Dienaars gevolgt. Toen wy ons compliment afgelegt hadden, keerden wy wel vermoegt weerom, en brachten bescheit aan zijn Excell. Wy deden voorts een Dankzegging aan God over onze behoude overkoomst. Des namiddags wierd zijn Excell. van verscheide Nederlantsche kooplieden bezocht.

Vijfde Hoofd-stuk.

Nieuwe Geschenken aan d'Ambassadeur, die zich daar over dankbaar betoont. Lijst van de spijs en drank, dagelijks van den Kaizer aan zijn Excell. d'Ambassadeur verzorgt. Toestel van de vaartuigen voor d'Ambassadeur, en een naaukeurige beschrijving van de zelfden, gelijk ook van 't volk, tot hem voort te trekken geschikt. Verscheide Hollantsche Kooplieden by zijn Excell. te gast. Geschenken aan zijn Excell. Tijding uit Duitslant over Moskou t'Archangel. Vertrek van daar.

Op Maandag, de negende van September, des uchtens vroeg, quam de Pristaaf, met de Vertaalder Spaats, en enige andere Heeren van de Gouverneur, om vooreerst naar de gezontheit van zijn Excell. d'Ambassadeur te vragen. Zy brachten tot een geschenk aan zijn Excell. twee witte, en twee grauwe Rheen, die zeer schoon waren. De Brengers, van zijn Excell. met drank, en met enig gelt beschonken, keerden weerom. De Pristaaf bracht ook de Lijst van de spijs en drank mee, die van wegen zijn Zaarsche Majesteit dagelijks aan ons, tot ons onderhoud, geschonken wierd, en gelevert zou worden, gelijk hier volgt:

Wy groote Heer Zaar en Grootvorst, *Alexey Michaylovits*, door Godes genade van heheel groot. klein, en wit Ruschlant zelfs Erhouder, geven aan de Heer *Koenraad Iuriaanszoon van Klenk*, groote Ambassadeur van de Hoogmog. Heeren Staten Generaal, en de Prins van Oranje, en aen zijn gevolg van alderhande Staats-persoonen t' Archangel, dit volgend onderhoudt.

Spijs voor de Heer Ambassadeur.

Twee Tarwebroden. Een Gans. Een Haas.
Twee Wittebroden. Een Endvogel. Vier Hoenders.

‖ (18) Drank voor de Heer Ambassadeur.

Zes Schalen dubbelde Brandewijn.
Twee Kannen met Spaensche, of Fransche Wijn.
Vijf Kannen van verscheide slach van Mee.
Een Emmer lichte Mee.
Twee Emmers zwaar Bier.

Spijs voor de Maarschalk, en zes Edellieden; gelijk ook voor de Stalmeester, Sekretaris, Vertaalder, Predikant en Doctor.
Te zamen twaalf menschen.

Twaalf Wittebroden.
Twaalf Roggebroden.
Zes Hoenders.
Vier Ganzen.
Drie Hazen.

Drank voor de zelfden.

Achtenveertig Schalen dubbelde Brandewijn.
Zesendartig Kannen Mee.
Zes Emmers Bier.

Spijs voor noch vijfentwintig Persoonen van alderhande staat.

Voor yder een Wittebroot, en een Roggebroot.
Drie Schapen.
Twaalf Ganzen.

Drank voor de zelfden.

Hondert Schalen Brandewijn.
Vijftig Kannen Mee.
Vijfenzeventig Kannen Bier.

Spijs voor de Hellebardiers en Knechten, en voor de Dienaars der Edellieden.

Voor yder een Wittebroot, en een Roggebroot.

Drank voor de zelfden.

Zesenveertig Schalen Brandewijn.
Zesenveertig Kannen Mee.
Zesenveertig Kannen Bier.

Dit volgende noch voor de Heer Ambassadeur en het geheel Gefolg.

Vijf Schapen.
Twee zijden Speks.
Een halve Os.
Tien pont Butter.
Hondert Ayeren.

Tot uitgift van enige kleinigheden twee gulden, tien stuivers.

|| (19) Aan Specerycn in yder week.

Zeven pont Suiker.
Een pont Peper.
Drie pont Rozijn.
Een vierendeelponts Kaneel.
Drie pont Korenten.
Een half vierendeelponts Nagelen.
Zes loot Saffraan.
Twee pont Amandelen.
Een pont Gengber.

Dartig Wittebroden.
Eenentwintig Roggebroden.
Hondert Ayeren.
Twintig ponden Butter.
Zeven Hazen.
Vijf Endvogels.
Zes Patrijzen.
Een vierendeel van een Os.
Zes levendige Schapen.
Twintig Hoenders.
Vijftien Kuikens.
Hondert en acht Schaaltjes dubbelde Brandewijn.
Driehondert en twaalf enkelde.
Vier Kannen gekookte Mee.
Vier Kannen Fransche Wijn.
Dartig Kannen gemeene Mee.
Tweeendartig Kannen slechte Mee.
Een Tonne Bier.

Voeder voor de Paerden.

Een tsetvort Haver voor tien Paerden.
Een voeder Hooi vor tien Paerden.

Toen dezen vertrokken waren, quam een Bedienaar van de Kancelier, die, met een menigte van Knechten gezonden, de Tafel van de Heer Kancelier tot een geschenk aan zijn Excell. d'Ambassadeur bracht. Dese tafel bestond in achtentwintig Schuttels van alderhande Spijs, die kostelijker en lekkerder, dan die van de Gouverneur, toegemaakt waren, beneffens twee vlesschen met Brandewijn, een kan met zeer schone rode Franbosche Mee, en twee andere grote kannen met Bier, en met

andere Mee. Des namiddags wierd over deze gunstbewijzing een bezending gedaan, niet alleenlijk aan de Gouverneur voor zijn Rheen, maar ook aan de Diaak, of Kancelier, voor zijn Tafelspijs. De Heeren Grim, van Asperen, en de Doctor, tot deze bezending verkozen, wierden, by de Gouverneur gekomen, zeer wel onthaalt. Zy hadden de kleine Pagie, Salomon Verbeek, die zeer wel op Staafjes kon spelen, meegenomen; en dit spel was den Gouverneur zo aangenaam, dat hy zijn Musikanten daar by onthood, gelijk ook zijn twee jongste Zoontjes, die daar, op de Poolsche wijze, met de hantjes in de zijde, zeer aerdiglijk dansten. D'afgevaerdigden wierden daar, gelijk ook by de Kancelier, met veel gezontheden te drinken, wel onthaalt; en de Gouverneur betuigde dat hy eerst daags de meeste Officieren tot zijnent te gast zou nodigen, om met ons dat rechtschape vrolijk te wezen, en op de gezontheidt van zijn Zaarsche Majesteit, en van de Hoogmog. Heeren Staten, en de Prins van Oranje te drinken.

|| (**20**) Op Dingsdag, de tiende van September, wierd door de Gouverneur van Archangel ordening tot het vaerdig maken van acht Boten gestelt, om ons daar mee opwaarts naar Moskou te doen voeren. De Boot, daar in zijn Excell. zijn verblijf zou hebben, had twee schone vertrekken, en in 't midde over de breette een lange tafel, om daar aan Maaltijt te houden. Hier op zouden, behalven zijn Excell. de Kamerling, de Bottelier, die 'er ook zijn Bottelary in zou hebben, een Pagie, twee of drie Knechten, de Keteltromslager, de Trompetter, twee Helbardiers, de Konstapel, en enige anderen hun vertrek hebben. De tweede Boot wierd ook tot gemak en dienst om de geenen, die daar in zouden zijn, bequaam gemaakt.

In de Boot, daar in de Paerden gevoert zouden worden, wierd een bequame stalling gemaakt, niet alleenlijk om de Paerden, die men meegebracht had, daar in te stellen, maar ook om 't ander levendig vee, dat men misschien aan ons zou schenken, gelijk Ossen, Schapen, enz. te konnen bergen. De Paerden standen met de hoofden naar malkander gekeert, en waren alleenlijk met een klein middelschot van elkander gescheiden. Aan de zijden van de Boot, daar de Paerden met hun staerten naar toe stonden, wierden enige vensters gemaakt, om lucht voor deze beesten te bekomen. In 't midden was een grote opening, deur de welke de Paerden ingescheept wierden. Deze boot was

de grootste van alle; en men dee 'er niet meer, dan voor een dag, hooi in, uit vrees van dat de zelfde anders te diep zou gaan, en op de zantplaten, die veel in de rivier zijn, vast geraken. Men was hier voor te minder bekommert, om dat de Boeren ter plaatsen, daar men deurtrok, het zelfde moesten verschaffen: en men behoefde ook geen water mee te voeren, dewijl 't aan beide de zijden van de boot even varsch en aangenaam was. Hier op wierden verdeelt de Maarschalk Ioan Willem van Keller, de Stalmeester Paulus de Beaulieu, twee Pagien, twee Lakkayen, twee Helbardiers, en voorts de Stalknechten en Palfreniers, gelijk ook de Russche Podjadtze, of Schrijvers, die dagelijks het geen, dat de Stalmeester voor de Paerden zou behoeven, verzorgen zou.

De Keukeboot had in 't midden een bequame groote haertsteede, en een oven, om daar in de spijs gaar te maken. Hier op wierden verdeelt de Spijsmeester, Evert van Rijssen, die daar in een bequaam vertrek dee afschieten, om 't geen, over 't welk hy gestelt was, daar in te sluiten, en het zelfde ter behoorelijke tijt uit te delen. Hy had by zich de twee Kokken, de Koksjongen, en enige anderen.

Op de boot, tot het Reistuig, en tot de Wijn geschikt, wierden Hendrik van de Water, en de Keldermeester, Klaas Drijver verdeelt, die noch enige knechten by zich zouden hebben.

De boot, voor Barent Klock, als tweede Keldermeester, geschikt, wierd, beneffens noch twee andere boten, ook met Wijn geladen: Want de vaten moesten enkelt leggen, vermits de boten anders te diep gegaan zouden hebben; om dat de rivier, die wy bevaren moesten, in sommige plaatsen niet meer, dan vijf spannen waters diep was.

Deze boten hadden yder hun byzondere kenteekens. Die van zijn Excell. || (21) voerde op de beide masten grote vlaggen en wimpels, gelijk ook voor op de neus. Achter op de Paviljoen stond een vlagstok, op de welken een geusjes stond; en zy waren alle met de wapenen van de Staten Generaal en van zijn Hoogheit bezet. Op de tweede boot, die van zijn Excell. tot Viesadmiraal verklaart was, stond op de neus een Prinsse geus; en de keukeboot voerde een witte geus op de neus. D'andere boten hadden ook yder zijn bezonder kenteeken. Aan de grote mast van deze boten voert men het zeil, dat, schoon het nieu is, van

veel stukken te zamen gezet is, en daar een kruis deurloopt, misschien op vertrouwen van dat het zelfde hen van groot gevaar zal bevrijden. De voorste mast diende alleenlijk om de treklijn daar aan vast te maken, met de welke de Jerisse, of Trekkers het vaartuig tegen de stroom optrekken. Tot yder boot wierden veertig, vijftig, of zestig Trekkers geschikt, die, zich in tween delende, malkander in het trekken verpozen. Tot yder boot zijn twee Kornusikken, of Stierlieden, en een Noostnik, of Neuskijker, anders Lootsman, die altijt een stokje in de hant heeft, 't welk met spannen afgeteekent is, daar mee hy altijt voor op de neus van de boot staat, en de gront peilt, en, volgens zijn peiling, de Stierman toeroept: want de Neuskijkers hebben kennis van de gronden, klippen, en grote stenen, die onder 't water zijn, en op de welken men, als men daar op geraakt, dikwils grote schade lijd. Yder boot heeft by zich ook twee of drie, en sommige meer jollen, en karrebassen, die achter aan slepen, en met de welken men, tot tijdtverdrijf, somtijdts aan lant vaart, terwijl de boot langsamelijk voortraakt, en daar mee men ook het werpranker, met een tou daar aan, dat veertig, vijftig, of zestig vademen, meer of min, lang is, uitbrengt, daar mee men dan de boot optrekt, 't welk alles zeer langzamelijk toegaat. De toerusting van deze boten ging langzamelijk voort, vermits het enige dagen zo quaat weer was, dat men niet daar aan kon arbeiden.

De Pristaaf had voor zich ook een kleine boot, te weten de geen, met de welk hy zijn Excell. op het schip verwelkoomde. Hy had by zich, in deze boot, behalven zijn Gemalin, enige Knechten, Streltsen en Treckers. Daar was ook een bootje, met een galderytje overdekt, daar in Anthon Lukianovits, een Sotnik, of Kapitain van de Streltsen, zich onthield. Deze Sotnik, die wy by ons hadden, was, als een tweede Pristaaf, tot onderstant van d'eerste, die, noch jong van jaren zijnde, weinig ervarentheidt had. Deze, een Edelman zijnde, die zijn lantgoederen by Wolgda had, verzorgde ons, tot aan Moskou, van alles, dat wy behoefden, en nam zijn plicht wel waar.

Op Woensdag, d'elfde van September, en d'eerste naar d'oude Stijl, op de welken de Russchen hun Nieujaarsdag houden, zond de Gouverneur aan zijn Excell. d'Ambassadeur, twee paar witte en graauwe Hazen, en liet met eenen naar de gezontheit van zijn Ed. vragen, en hem een gelukzalig Nieuwjaar toewenschen.

Te tien uren zond zijn Excell. my, en van de Water, die tot Vertaalder zou dienen, derwaarts, om de Gouverneur weer te complimenteren, en hem voor zijn geschenken te bedanken. Des middags had zijn Excell. twintig Hollandtsche Kooplieden te gast, die || (**22**) vorstelijk onthaalt wierden. Men dronk 'er verscheide gezontheden, en onder anderen op die van zijn Zaarsche Majesteit, de Hoogmog. Heeren Staten, zijn Hoogheit de Prins van Oranje, de Gouverneur, zijn Excell. d'Ambassadeur en meer anderen, onder 't losbranden van vier stukjes geschut, die op 't Hof stonden, en 't gelnit van Ketteltrommen, Trompetten, Violonnen, en andere speeltuigen: in voegen dat deze gasten yder vrolijk naar huis gingen.

Op Donderdag, de twaalfde van September, des namiddags, zond de Gouverneur aan zijn Excell. d'Ambassadeur een schuttel met ingeleide Karssen. Het meeste deel van ons volk, zo hoge, als laege Officieren gelijk ook de Dienaars en Lakkayen, wierd ziek aan een gemeene ziekte. Wy gevoelden alle een zware Verkoudenis, pijn in 't hooft, in de borst, lendenen, buik en zijden: in voegen dat enigen voor enige dagen met de neus in't bedt geraakten, en ik zelf had 'er ook mijn deel of.

De dartiende, des uchtens, schonk zeker Nederlantsch Koopman aan zijn Excell. een schone Meloen, die t'Archangel voor iets bezonder geacht word, daer af wy des middags, gelijk ook van de Karssen, de proef namen. Des avonts ontfing zijn Excell. van zekere nieuwe Goost, die nieuwelijks uit Moskou gekomen was, ook een Meloen, en enige Appelen, daar voor vreemdigheden geacht, en enige andere vereeringen.

In deze dag, de veertiende van September, is d'Envoye, mijn Heer Reizer, die vooraf naar Moskou gezonden was, gelijk wy in 't begin verhaalt hebben, uit Moskou t'Archangel by zijn Excell. gekomen, die hem op de middag te gast had. Ik lag deze dag te bedt aan de koorts, die my heftiglijk aantastte. In de volgende dag was de Heer Reizer weer by zijn Excell. te gast.

Op Mondag, de zestiende van September, quamen t'Archangel brieven van Moskou, met bericht dat de Gezanten van zijn Roomsche Kaizerlijke Majesteit, en van zijn Keurvorstelijke Deurluchtigheit van Brandenburg daar alree gekomen waren. Deze brieven brachten ook mee, dat Tureme van de Duitschen geslagen, en hy self gesneuvelt was. Op d'achtiende ontfingen wy

over Moskou Kouranten uyt Hollant, die de doot van de Maarschalk Turenne bevestigden.

Vrydags, de twintigste van September, ontfing zijn Excell. weer van de Gouverneur, en van de Diack, of Kancelier, geschenken van levendige beesten, te weten Hoenders, Ganzen, Schapen, twee Ossen, enz. Op d'eementwintigste, des uchtens vroeg, gingen de Heeren Maarschalk, de Sekretaris, en de Vertaalder naar de Gouverneur, en naar de Diack, met geschenken van zilvere vergulde Schalen, Koppen, enz. om de zelfden uit de naam van zijn Excell. d'Ambassadeur aan de voorgedachte Heeren te schenken. Zy wierden daar zeer wel onthaalt, en kregen, te weten de Maarschalk, en de Sekretaris, yder een paar Sabels, daar mee zy weerom quamen. Hy wilde de Vertaalder met enig gelt beschenken. Maar deze weigerde het zelfde beleefdelijk, en voerde hem te gemoet, dat hy een geschenk, alwaar 't van een paar jonge katten, tot zijn gedachtenis in dank || (**23**) ontfangen en aangevaard zou hebben. Ons goet en reistuig wierd ondertusschen in de boten gebracht; en des namiddags, toen alles vaerdig gemaakt was, vertrok zijn Excell. even op de zelfde wijze, als hy ingehaalt was. Wy traden, volgens de verdeeling, yder in zijn boot, en begaven ons ondertusschen onder zeil, met een voorspoedige wint, en snelle voortgang.

Zeste Hooft-stuk.

Beschrijving van Archangel. De plaats voor d'oorlogschepen, en andere schepen. Verhaal van 't Slot, van Kerk, Gevangenis en Gevangenen. 't Hof van de Gouverneur, 't Raathuis, en Ladingplaats. Goetkoop lijftocht in t'Archangel. Stene Hoven, of Pakhuizen tegen de brandt gemaakt. Waren, daar men in Moskou mee handelt. Tijtreekening en vaartuigen der Russchen.

Eer wy de stat van Archangel uit ons gezicht verliezen, zullen wy, ten besten dat wy konnen, een korte Beschrijving daar af maken. Als men uit de Zee naar Archangel opzeilt, moet men de rivier opvaren, tusschen verscheide Eilantjes deur, die zeer aangenaam van gezicht zijn, en daar men zo dicht aan koomt, dat men met de boegspriet over de wal kan leggen, zonder voor eenig gevaar van de gront te vrezen. D'Oorlogschepen mogen de rivier niet hooger opzeilen, dan tot aan 't Eilant der Samojeden, omtrent de scheut van een grof geschut

van de stat af, daar men des zomers schrikkelijk van de muggen geplaagt is, ja zodanig, dat 'er Matrozen zijn geweest, die, om deze plaag t'ontgaan, hun hangmatten boven in de mars hebben geschoren, dewijl zy in hun kojen ook niet veilig waren. D' Engelschen hebben hier hun legplaats, om masten, teer, en andere waren te laden. Dit Eilant heft de naam van de Samojeden, die naar Archangel quamen, en zich in deze plaats onthielden. Maar de schepen der Nederlanders, en Hamburgers zeilen de rivier veerder op, en tot voor Archangel, daar zy, met enige eerschenten te geven. 't anker voor deze stat, die zich in de lengte uitstrekt, laten vallen, en van d'Engelsche Brug, tot achter 't Slot, of Kasteel, dat van balken gemaakt is en van de Russchen Gorod, of Stat genoemt word, daar de Duitschen, van deze plaats sprekende, de zelfde ook met deze naam noemen. Binnen dit Kasteel zijn de meeste Kramen en Winkels van alderhande Waren; een Kerk, van hout gemaakt, een groot Gevangenhuis, van grote zware balken, die alle zeer hoog, en recht overeinde, en dicht aan malkander zijn gevoegt, met een kleine ingang van twee of drie balken wijt, en zo laeg, dat men 'er in moet kruipen. Men ziet er tusschen twee balken hier en daar een klein gaatje, daar men naauwelijks de hant kan deursteeken, om de voorbygangers iets af te bedelen. Men vind 'er echter veel Gevangenen, die met ketenen aan de beide benen gesloten zijn, en een blok op hun schouders moeten dragen. Anderen zijn, gelijk ik || (**24**) overstraat gezien heb, by paren, met yzere halsbanden, en ketenen tusschen beide aan malkander gesloten, die noch een blok tusschen hen beide dragen, en hebben dikwijls, op det zy niet weeh zouden lopen, een P r i s t a a f, of Bewaarder, met een grote stok, of knods achter hen. In dezer voegen gaan zy dikwils by paren bedelen, en doen de spijs, die zy krijgen, in een grote zak, de welke zy op hun schouders hebben.

In dit Slot is ook het Hof van de Gouverneur, tamelijk groot, maar echter van hout, en niet al te keurzindelijk gebout, in 't welk de Gouverneur zich in geen andere tijden onthoud, dan als 't 'er Jaarmarkt is, of als 'er Duitsche en Russche Kooplieden zijn, in welken tijden hy grote winst verkrijgt. Doch als de markt ten einde is, trekt hy, met zijn huisgezin, hoger op naar Kolmogra, een kleine stat, twaalf mijlen boven Archangel, en in 't Lantschap van Kolmogra gelegen, van daar men ook te paert, deur 't Lantschap van Waga, naar Moskou kan reizen:

in voegen dat hy, te Kolmogra zijn Hof houdende, t'Archangel een Stedehouder heeft. Over het Hof van de Gouverneur staat de Prikaas, of het Raathuis, daar de Gouverneur, en de Diaak, of Kancelier, benevens d'andere Raatsheeren, hun zitting hebben, om het geen, dar daar voorgestelt word, t'onderzoeken.

Het Kasteel, of Slot zelve, dat aan d'eene zijde aan de revier legt, is van een droge gracht omcingelt, en met houte wallen omringt, daar aan verscheide torentjes staan, in de welken de soldaten wacht houden, en daar men met bonte vaantjes pronkt. Men vind hier twee poorten, tegen malkander over, om van weerzijden in de stat te konnen komen, en aan yder poort twee, of drie metale stukjes, by de welken geduriglijk enige soldaten op de wacht gevonden worden. Aan de poorten vind men ook verscheide schilderyen van Heiligen, daar Monnikken, of Begijnen byzitten, om aalmoessen t'ontfangen. De schepen, die graan zullen inneemen, zeilen de riviere dus verre op: maar d'anderen hebben hun plaats omtrent de Duitsche brug, daar men ook het Tolhuis vind. Hier zijn wel verscheide Bruggen gelijk onder anderen d'Engelsche en Klinke Brug, daar men ook veel goet in de schepen laad; maar de Duitsche Brug is de voornaamste.

Men vind hier ook een schone Vleeschmarkt, op de welke het Ossevleesch in zo grote overvloet ter markt gebracht word, dat men het zelfde, zeer schoon zijnde, voor een blank, of stuiver het pont kan kopen. Hier is mede een grote menigte van Riviervisch, Baerzen van anderhalve voet groot, en treffelijke Salm, die, zo gezouten, als gerookt, in grote overvloet naar Hollant en elders gevoert word. Men kan dieshalven hier zeer goetkoop leven, dewijl de lijftocht daar voor weinig gelt te bekomen is. Maar de winters zijn 'er lang en streng, en de dagen zeer kort in die tijt. In de zomer is 't 'er echter aangenaam, behalven dat het daar vry heet is, vermits het in die tijt daar weinig nacht is: 't welk nootzakelijck, by lange zonneschijn, grote hitte moet veroorzaken, daar door het graan in korte tijdt zijn volkome rijpheidt krijgt, en dikwijls in de tijt van zes weken, uit en in de zak gedaan, dat is gezaait, geoogst en gedorscht word.

Voorts, dewijl men, weinig jaren geleden, door de brandt grote schade || (**25**) heeft geleden, zo heeft men onlangs een treffelijk vierkant Hof van steen gebout, met punten verzien, daar men stukken geschut kan in leggen. Dit gebou is zeer groot.

en drie verwulften boven malkander hoog; en alle deuren en vensters zijn van dubbelt yzer. Dit Hof word het Duitsche Gasthof genoemt. Niet verre van hier is noch een ander Hof, niet wel zo groot, in 't welk de Russchen hun Waren bergen; 't welk noch niet geheelijk volbout is, maar daar aan echter met grote vlijt gewerkt word. Alle de goederen, die van boven komen, of uit de Zee met de schepen ingevoert worden, moet men daar in brengen, zonder iets anders, als een monster, daar uit te houden. Yder Koopman, die op, of in Archangel handelt, heeft daar zijn bezondere gewelfde Kamer, van de welke hy jaarlijks een weinig gelt tot huur geelt. De voornaamste Waren, die uit Moskovien gevoert worden, zijn Potasch, Weedasch, Hennip, Talk, Pek, Teer, Masten, Juchten, en bonte Vellen, die daar van alderhande slach zeer kostelijk gevonden worden; daar tegens men alderhande gemaakte werken, Drogeryen, Speceryen, en Wijnen weer invoert, van al het welk men zware tollen moet betalen.

Wat de Stat zelve aangaat, zy legt voornamelijk in de langte, gelijk een verkeerde halve Maan uitgestrekt, en heeft geen grote breette. Van de Traanputten tot aan de Vleeschhal heeft zy een lange straat, uit twee rijgen van huizen bestaande, de welken zich tot aan 't Engelsch Hof (zekere plaats, daar d'Engelsche Kooplieden hun Pakhuizen hebben) strekken. Hier op volgt het Duitsch Hof, tot aan 't Slot: daar men veel Pakhuizen ziet, uit twee grote voltimmerde straten bestaande. De Stat is zeer moerassig na de Lantzijde, daar in de winter zomtijts Wolven en Beren gevonden worden. Aan d'andere zijde van 't Slot is de Stat breder; en heeft daar een treffelijke Kerk en Kloster. Hier by staat een Tooren, daar in men een Uurwerk vind, 't welk van een Hollantsch Meester gemaakt is, en zo wel met Duitsche, als met Russche letteren d'uren aanwijst en echter, in de tijt aan te wijzen, naar de Russche wijze geregelt is: Want de Russchen beginnen hun dag met d'opgang van de Zon, en hun nacht met der zelfder ondergang te rekenen; in voegen dat de klok een uur naar d'opgang de Zon een slaat, en desgelijks een uur naar der zelfder ondergang. Men vind 'er verscheide Duitsche Huisgezinnen, die hier hun vaste Woning, en hun Predikant hebben, gelijk ook een kleine Kerk, in de welke, terwijl de handel daar gedreven word, veel Toehoorders komen.

De Vaartuigen der Russchen, die men hier vind, zijn Botem,

hier voren naaukeuriglijk beschreven, en die zy Dossenik noemen, en Barken, de welken, met zware goederen geladen, in 't voorjaar, met het hoog water, af komen drijven, en, hun last gelost hebbende, t'Archangel voor weinig gelt verkocht en gesloopt worden; dewijl het al te kostelijk zou vallen, hen de rivier weer op te voeren, om dat het hout, gelijk ook het branthout ('t welk men de vadem voor tien of twaalf stuivers kan kopen) daar zeer goetkoop is. Zy hebben noch andere vaartuigen, Lotjaas genoemt, die ten meestendeel open zijn en achter slechs een hutje hebben, en een enkel zeil voeren: ick heb 'er ook achter met een Bezaantje gezien. Met deze vaartuigen varen zy ‖ (26) over de witte Zee, langs de Lapsche Kust naar Kola, en andere plaatsen, daar omtrent gelegen, ja zelfs na Nova Zembla. Dit vaartuig is weinig grooter, dan een Pinkje, daar zy noch een roeischuitje, van hen een Karrabas genoemt, inzetten, of anders een Lotke, 't welk een Jol is, uit een Boom gehouwen, van de welken duizenden in 't landt gevonden worden: want zy varen daar mee de rivier op en af, en halen hen, als zy ter voorgenome plaats gekomen zijn, uit het water, en brengen hen in hun huizen, schoon de zelve verre landewaarts in staan; want zy zijn zeer licht; en men kan hen voor zeer weinig gelt kopen, doch echter naar dat zy groot zijn: want men vind 'er, daer zeven of acht menschen, en ook daar niet meer, dan een of twee, met enig weinig goet, in konnen wezen. Daar ziet ghy 't geen, dat ik van Archangel, en van des zelfs gelegenheit en Handel te zeggen had, en hier mee zullen wy ons weer tot het vervolg van onze reis keeren.

Zevende Hooft-stuk.

Vertrek van Archangel. Overvloet van Vruchten, en goetkoop Lijftocht. Albasterbergen. Geschenken tot de Maaltijt van zijn Excell. Schenkerke, een Stat, onlangs afgebrand. Verschijning van de Gouverneur van die plaats, die van zijn Excell. vergast word, en zijn geschenken aan hem doet.

Op Zondag, de tweeentwintigste van September, 's uchtens vroeg, quamen wy, met acht Boten, gelukkiglijk te Kolmogra, vijftig Worst (van de welken vijf voor een mijl gerekent worden) van Archangel. Deze vaart was zeer aangenaam, uit oorzaak van de dikke en schaduwachtige Mastbosschen, groene velden, en cierlijke akkers. Kort, wy zagen alles, dat hart en oog verge-

noegen kon. Wy waren wel in de nacht met vijf, of zes andere Boten vast geraakt, maar wierden haast weer los. Des nammiddags voeren wy weer voort met de zelfde koelte, en snelle voortgang, en hadden nu en dan aan weerzijden verscheide Dorpen. In dese nacht, tot aan de volgende dag, drieentwintigste zijnde, des middags, waren wy niet meer dan omtrent zes mijlen gevordert; en na dat wy aan 't boort van zijn Excell. ons middagmaal hadden gehouden, voeren wy met ons tienen, of twaalven naar de wal, en gingen een weinig landewaart in, daar wy nu het aangenaamste gezicht van akkers met Koorn, Hennip, Kool, Rapen, Rammelatsen en andere aardgewassen, en dan van vermakelijke Bosschen van alderhande Bomen met rode, gele en groene bladen genoten. Hier zagen wy gebroke landen, ginder Springbronnen, en het schoonste water, dat van 't gebergte afvalt. Ik zelf trad tot verscheide malen aan lant, en plukte daar rode, blaauwe en zwarte Aalbezien, zeer schoon van geur en smaak, die daar in 't wilde wassen. Men vind 'er ook een grote menigte || (**27**) van Brembezyen; en wy gingen 'er somtijdts deur de Dorpen, die hier in grote menigte zijn, en kochten 'er twaalf, ja achtien Eyeren voor een stuiver, een Gans, een Hoen voor twee stuivers, een grote Kerhaan voor twee, of drie stuivers, een Velthoen voor een stuiver, en zo veel zoete Melk, als men met zijn zessen of achten kan drinken, voor een stuiver, en zoo voort.

Op Vrydag, de zesentwintigste van September, des nammiddags, quamen wy, na dat wy in enige dagen weinig gevordert hadden, (om dat wy somtijts aan de gront geraakten, en dan een lange wijl moesten zitten) in de Kailles, of Albasterbergen, daar ik, en verscheide anderen in deze verwulften, van de natuur gemaakt, en zeer wonderlijk in aan te zien, in gingen. Tusschen d'acht- en negenentwintigste had het sterk gevroren. Wy kregen weer, voor een korte tijt, een tamelijke koelte, en zeilden voort tot in de namiddag, eer zijn Excell. het gewoon teeken tot de Maaltijt gaf, te weten met twee scheuten met geschut, slaan op Keteltrommen, en blazen op Trompetten. Toen wy aan boort gekomen waren, moesten wy noch naar de boot van de Kok wachten. Zijn Excell. had echter een snoek in zijn boot laten toemaken. Ondertusschen quam de Karrebas, van de Golwa, of onze Pristaaf aan 't boort van zijn Excell. met enige schuttels met Spijs, en een Pastey, die, gelijk hy zeide, de Gemalin

van de Golwa zelve toegemaakt had, daar mee hy zijn Excell. ter oorzaak van haer Naamdag, die op heden voorviel, vereerde. Die Dienaars, met Bier en Brandewijn beschonken, keerden weerom met een vlesch met Spaansche Wijn, voor de Gemalin van de Golwa, die de Pastey toegemaakt had.

Wy voeren in de volgende nacht, daar in het fel vroor, met tamelijke spoet voort, en quamen des uchtens, omtrent te tien uren, op de dartigste van September, aan het Dorp Ossinua, 't welk de tweede plaats was, daar wy van volk veranderden, de welke onze boten, als het stil, of tegen de wint was, voorttrok. Toen ik, met onze boot, daar quam, was zijn Excell. met zijn boot alree voor de wal, en wierd terstont van de Boeren uit dat Dorp met dit volgende beschonken: tweehondert Eyeren, twaalf Hoenders, twee Ganzen, acht Schapen, vijf Biggetjes, en een vet Varken, dat zy met touwen om de hals en 't lijf gebonden hadden, en van zes Boeren voortgebracht wierd, en meer dan twee hondert ponden woeg. Zy brachten ook twee witte vette Ossen mee. Twee uit de Gemeente leverden, uit de naam van d'anderen, deze geschenken: d'een van hen had de lijst daar af, en d'ander dee 't woort. De geen, die 't woort dee, kreeg een halve, en d'ander, die de geschenken overleverde, een hele Roebel, yder op twee Rijksdaalders gerekent, maar alle d'anderen wilden ('t welk aanmerkenswaerdig was) geen geschenken ontfangen, ja belgden zich van dat men hen de zelfden aanbood. Deze lieden, de ruinte van Bier en Brandewijn ingenomen hebbende, vertrokken. Onze Sotnik, of Kapitain, die zich by ons hield, om ons te geleiden, en die vier of vijf dagen te vooren vooruitgezonden was, om te maken dat de nieuwe Trekkers tot de verwisseling vaerdig zouden wezen, quam ondertusschen weer by zijn Excell. met bericht dat de genen, die ons voorttrek- || (28)
ken zouden, in 't velt gereet stonden, gelijk ook de Gouverneur van die lantstreek, en de het gehele Waga, of Lantvoogdy, die meer dan tachtig mijlen groot was. De Stat, daar in hy zijn Woning hield, wierd Schenkerke genoemt, en was, twee maanden geleden, afgebrand. Zijn Excell. my by zich ontboden hebbende, zond my, beneffens Monsr. van Asperen, aan de Gouverneur, Gregorie Philimonovits Nariskin genoemt, om hem te bedanken voor de goede voorzorge, die zijn Ed. toonde in de Trekkers alree vaerdig te hebben, en om dat hy hun getal vermeerdert had; (want wy hadden verstaan dat d'Engelsche

Ambassadeur, de Graaf van Carlile, op de zelfde plaats drie dagen lang naar Trekkers, om zijn Boten voort te trekken, had moeten wachten, en eindelijk voor zijn eige gelt volk huren; over 't welk zijn Zaarsche Majesteit zo vergramt had geweest, dat hy drie van de Volkbestelders had doen ophangen, en aan d'Ambassadeur zijn uitgeschote gelt weer doen tellen) en ook om van hem te verzoeken dat het hem zou believen deze middag by zijn Excell. d'Ambassadeur op zout en broot (zeekere wijze van spreken onder de Russchen) ter Maaltijt te komen.

Wy dan, onze afscheit genomen hebbende, om het geen, dat aan ons belast was, te voltrekken, zagen, toen wy een weinig voortgegaan waren, in 't ruime velt vooreerst een grote menigte volks, wel vijf hondert sterk, en nader komende, de Gouverneur in 't ope velt, op een bankje zitten, met al 't volk rontom hem. Hy had een groene lakensche Rok aan, met tijgerspoten gevoert, en daar onder een gele armozijne Rok, en daar onder een van Karmozijnroot Satijn, met parrele knopen; een kostelijke kraag met Parrelen om zijn hals, en een cierlijke muts, met schone Parrelen daar op gebordnurt, en kroonswijze gemaakt. Toen ik mijn boodschap gezegt, en Monsr. van Asperen de zelfde vertaalt had, verontschuldigde de Gouverneur zich voort van dat hy niets had, daar mee hy zijn Excell. d'Ambassadeur kon onthalen, vermits hy uit de brant van de Stat niets had gebergt; daar hy byvoegde, dat hy meer dan hondert Roebels aan alderhande sterke wateren, en alles, dat hy bezat, had verlooren. De Sotnik, of Capitein, die tot onze geleide verstrekte, zeide ondertusschen aan Monsr. van Asperen, dat de Gouverneur wel wilde dat zijn Excell. d'Ambassadeur hem op d'Oever te gemoet zou komen; daar op wy geen antwoort konden geven. Wy overreden hem echter zo verre, dat hy zeide dat hy ter Maaltijt zou komen: en daar op keerden wy weer naar zijn Excell. na dat wy met de Gouverneur een schaaltje Brandewijn, en een glaasje Bier op de gezontheit van zijn Excell. hadden gedronken, daar op hy zich, gelijk ook alle d'Omstaanders, zeer laeg, ja tot byna op d'aarde, nederboog. Ik, die een tegenzin in dat stinkend goet heb, en op die tijt niet al te frisch was, wilde weigeren het geen, dat ingeschonken was, geheel uit te drinken; 't welk echter wezen moest, om dat de Gouverneur, schoon hy zelf een quade keel had, en niet wel te pas was, het zelfde op de gezontheit van zijn Excell. d'Ambassadeur uitgedronken had.

Kort daar na verscheen deze Gouverneur Gregorie Philimonovits, Broeder van de Gouverneur van Oestinga, te paert op een schone Vos, met een kostelijke Sabel, en schaberak. Onze Pristaaf, op een wit Paert zittende, reed || (**29**) aan zijn zijde; en reed ondertusschen af en aan. Zy hadden rontom zich wel zeven, of acht hondert Mannen: Want de menigte was ondertusschen te zamen gekomen; en de Gouverneur was wel twee uren lang onder weeg op een weg, die geen vierendeel uurs lang was. Alle de Vlaggen en Wimpels waaiden van de boot van zijn Excell. af. Hy zelf zat boven in de rode tent; en wy alle stonden in de boot vervolgens in een rijg, van de plank af, die tot een brug, of overgang verstrekte. De Maarschalk, en Monsr. van Asperen wierden ondertusschen naar de Gouverneur gezonden, om met zijn Ed. te spreken, en brachten weer bescheit aan zijn Excell. De Gouverneur, aan de plank van de boot, die tot een brug om in te treden verstrekte, steeg van zijn Paert af, en gaf aan ons alle de hant. De Maarschalk geleidde hem, in de boot gekomen, by zijn Excell. d'Ambassadeur, die hem beleefdelijk ontfing, en voorts beneden aan de tafel bracht, daar hy hem aan de hoge hant zette. Toen zy beneden gekomen waren, wierden de vier stukjes geschut afgeschoten, op de Trompetten geblazen, en op de Ketteltrommen geslagen. De spijs, in gezoden, gebraden, Venezoenen en Pasteyen bestaande, wierden in veertien schuttels opgedischt; daar het nagerecht op volgde. Over de Maaltijt wierden, altijt staande voets, de gezontheden van zijn Zaarsche Majesteit, Alexy Michailovits, door Godes genade van geheel groot, klein en wit Ruschlant zelfs Erhouder, van de Zarevitsen, of Keizerlijke Princen van Moskovien, van des Keizers Schoonvader, van de grote Veltheer, Knees Jurie Alexowits Dolgeruski, van deze tegenwoordige Gouverneur, Gregorie Philimonovits, en van verscheide andere Heeren in Ruschlant, uit een grote zilvere vergulde Pokaal, die men t' elkens vol Wijn schonk, gedronken. In 't instellen van yder gezontheit wierden alle de stukjes afgeschoten; en men blies op de Trompet, en sloeg op de Ketteltrom, dat ook, terwijl yder dronk, desgelijks gedaan wierd. Men moest t' elkens de Wijn zuiver en schoon uitdrinken; want de Russchen merkten zeer naau daar op. In voegen dat 'er veel van deze gezontheitsdrinkers rijkelijk zo veel kregen, als zy behoefden. Eindelijk dronk men op de gezontheit van de Gemalin des Gouverneurs, uit een kleinder

zilvere Pokaal, die, toen men omgedronken had, weer aan de Gouverneur quam, om de zelfde uit te drinken; en voorts ons alle te bedanken. Toen hy de Wijn uitgedronken had, schonk zijn Excell. deze Pokaal aan hem, die, zich verontschuldigende, zeide dat hy zulks niet verdient had, en dat het voor zijn Excell. schadelijk zou wezen zijn goet wegh te geven; 't welk een Russche Compliment is.

Terwijl wy over Maaltijt zaten, quam 'er een geschenk van de Gouverneur aan zijn Excell. te weten een witte vette Os, twee Schapen, twee Ganzen, enige Hoenders, een Endvogel, een vat Brandewijn, een vat Bier. Wy verstonden ook aan de tafel, dat het Gouvernement van deze Gouverneur jarelijks zeventig duizent Roebels aan de Keizer tot inkoomst gaf. D'inwoonders van deze lantstreek hadden, voor de heerschappy van deze Gouverneur, met duizent Roebels uitkoop van schatting gemaakt, om van een Gouverneur bevrijd te zijn; daar uit men gissen kan hoe veel de Gouverneurs van die tijt zijn Zaarsche Majesteit van zijn inkoomst hebben konnen ont- ‖ (**30**) houden. Na de Maaltijt ging zijn Excell. met de Gouverneur, om de Paerden te bezichtigen. De Gouverneur, Pristaaf, en de Kapitain, vervielen in zo harde woorden tegen malkander, dat het tot slagen uitborst. Zy scheidden eindelijk van ons; en wy vertrokken ook met onze boten. Deze plaats, Ossinua genoemt, legt van Oestinga zestig uren gaans. In de volgende nacht vroor het zo sterk, dat men op verscheide staande wateren kon lopen.

Achtste Hooft-stuk.

Kommer in de reis, uit ootzaak van de vorst en ondiepten. Verscheide Dorpen. Koomst te Jagres. Grote toevloeying van monschen. Vreemde wijze van straffing. Deurtrekking deur verscheide Dorpen.

Op Dingsdag, d'eerste van October, 's uchtens vroeg kreeg zijn Excell. twee Papen aan boort, die aan zijn Ed. verscheide Hoenders en Eyeren vereerden, en, volgens de gewoonte beschonken zijnde, weer vertrokken. Op de darde, des uchtens vroeg, voeren wy voorby veel hoge steile Bergen, die ter slinke hant van ons waren, en van verwe de Terra Sigillata, of gezegelde aarde geleken. Des namiddags, omtrent te drie uren, quamen wy, met veel moeite, die wy hadden in ons werp-anker gedu-

riglijk uit te brengen, aan een schoon Dorp, ter rechte hant van ons, daar wy enige tijt stil moesten wezen, om verscheiden van onze boten, die achtergebleven waren, in te wachten. Wy hielden daar ons Middagmaal; en zo haast de boot met Paerden, die tragelijkst voortkonde, een groot stuk weegs vooruit was, deden wy onze boten ook weer voorttrekken. Onze Trekkers konden tamelijk wel voortkomen, vermits de weg door de vorst hard bevroren was. In de nacht was 'er weer enige hapering, om dat 'er verscheide boten aan de gront vast geraakten, en van anderen de Treklijnen braken; 't welk grote verhindering gaf.

Op Vrydag, de vierde van October, 's nchtens met de koomst van de dag, traden de Hofmeester en ik aan lant, met mijn Roer op schouder, op hoop van enig wilt te schieten. Wy gingen wel drie of vier uren lang deur Bosschen, en Dalen, en over Beekjes, daar men niet, dan met groot gevaar, kon overkomen, dewijl men dikwijls op een enkelde spar daar over moest gaan, schoon zy somtijts wel twintig voeten wijt waren. Wy quamen daar na in twee Dorpen na malkander, zonder iets te konnen bekomen, om dat wy de spraak niet kenden, en om dat het volk, 't welk bang voor ons was, wechliep. Eindelijk, na dat wy drie uren gewacht hadden, quam een van d'onzen, die de Russche taal kon spreken, by ons, en maakte dat wy zoete Melk, Room en Broot voor ons gelt kregen. Zijn Excell. quam, met zijn boot, ook aan 't Dorp, daar hy enige tijt moest blijven, om d'andere boten, en bezonderlijk de boten met de Paerden, en de Keuken in te wachten, van de welken de leste, die || (31) beide zijn ankers verlooren had, niet, dan zeer spade in d'avont, quam: in voegen dat wy, niet daar wachten durvende, onze afscheit van zijn Excell. namen, en yder naar zijn boot ging, om het geen, dat hy daar zou vinden, t'eten.

Op Zaterdag, de vijfde van October, quamen wy, omtrent des middags, aan 't Dorp Niesna Toyma, zo vermakelijk, als ik noch enige plaats gezien had; en dewijl de wint enigsins goet wierd, zeilden wy een wijl tijts: en toen de wint stil wierd, hielden wy ons Middagmaal, onder 't welk wy, vermits 'er weer enige koelte quam, weer zeil maakten. Maar tegen d'avont moesten de Jeriese, of Matrozen, uit oorzaak van de kromte en stilte, weer in de lijn, en onze Boten voortrecken.

Op Zondag, de zeste van October, 's nchtens omtrent te zeven uren, quamen wy aan een zeer schoon Dorp, Virgna

Toyma genoemt, dat twee treffelijke Kerken met zeer cierlijke Toorens heeft. De Bollen en kruissen daar boven waren zeer net, en met blik beslagen. Wy hadden hier goede wint, en snelle voortgang. Maar dewijl het stil wierd, en de vaart bochtig was, konden wy niet, dan 's avonts omtrent te negen uren, onze Maaltijt houden, vermits de boot met de Keuken niet eerder by ons kon komen. Zo haast wy aan de wal gekomen waren, traden enigen van d'onzen aan lant, en maakten vuur, niet alleenlijk volgens onze gewoonte. Maar zy wierpen 'er ook enige bomen in, en staken mee drie of vier oude vervalle gehuchten aan, tot Vreuchdevuren, en viering van de verwinning der Keizerschen, en over de doot van Turenne. Wy hielden een vrolijke Maaltijt, schoon wy nooit zo spade geeten hadden, en dronken malkander veel voorname gezondheden toe.

Des Maandags, de zevende van October, 's nchtens wel twee uren voor de koomst van de dag, quamen wy te Jagris, daar, zo haast als het dag geworden was, enige der aanzienelijksten uit de Gemeente met geschenken by zijn Excell. d'Ambassadeur quamen. Deze geschenken bestonden in twee of drie lange Tarwebroden, hondertenvijftig Eyeren, drie Endvogels, vijf of zes Hoenders, twee grote Schapen, enz. Zy wierden, volgens de gewoonte der Russchen, met Brandewijn beschonken, en bedankt, en dus gingen zy weer heen. Wy schiepen groot vermaak in de menschen van deze plaats op d'Oever, en Bergen te zien staan. Zy bestonden uit Mannen, Wijven, Jongens en Kinderen: ja wy zagen 'er ook Vrijsters, die zeer zelden te voorschijn komen; want de Wijven zelven liepen somtijts weeh, als zy ons zagen. De menigte was te groter, om dat 'er wel vijfhondert Mannen by waren, de tegen onze Trekkers zouden wisselen, en onze boten voortrekken; daar noch de Trekkers, die ons voortgetrokken hadden, byquamen; 't welk het getal te groter maakte. De Sotnik, of Hopman had, twee of drie dagen te voren, deze Trekkers by malkander gezocht; en nu wierden zy van de Golwa, of Pristaaf gemonstert. De Schipper van de Keukenboot kreeg op de boot van zijn Excell. de Battogge, 't welk dus toeging: hy wierd tot op het hemd ontkleed; en op zijn hooft, en achter hem gingen twee Streltsen of Soldaten zitten, die, yder met een dun rijsje in de hant, hem fel op de rug sloegen. Dit is een zeer gemene wijze van straffing onder dit volk; en dewijl zy daar || (**32**) toe dunne teentjes gebruiken, zo dringen de zelfden

dikwijls zo diep en de huit, dat de bloedige stramen te voorschijn komen. De Streltsen, of Soldaten laten zich gaerne tot d'uitvoëring van deze straffen gebruiken, vermits het by hen niet voor schande word gerekent, ja ook zwaarder straffen, zelfs aan misdadigen, uit te voeren. Dit Dorp legt, als men van beneden koomt, aan de rechte hant, op een hoge berg, wel zesendartig mijlen van Oestinga; en dit is een plaats, daar wy, deze rivier opvarende, nieu volk, om het vaartuig voort te trekken, kregen. Wy voeren omtrent te tien uren van daar. Enigen van d'onzen, aan lant getreden, vermits ons vaartuig langsamelijk voortging, kochten van de Boeren enige Hoenders, het stuk tot een stuiver, acht Velthoenders vor drie stuivers, vijftien Eyeren voor een stuiver, enz. Wy moesten de volgende nacht aan lant stil legen, om de Paerdeboot, die verre achter was, in te wachten.

In de volgende dag, d'achtste van October, 's nchtens te zeven uren, begaven wy ons alle onder zeil, en, t'acht uren een harde koelte krijgende, zeilden voort. Wy voeren binnen korte tijt voorby verscheide kleine, en echter schone Dorpen, die ik niet alle zou konnen noemen. Des namiddigs ten drie uren trokken wy voorby het Dorp Perinogoria, dat aan de rechte hant op een hoge berg legt. Dit Dorp, dat warelijk zeer treffelijk is, heeft twee of drie Kerken, met schoone Torens. De boot, daar ik in was, geraakte, uit oorzaak van de kromte, aan lager wal, daar wy wel twee of drie uren zeilens mee spilden. Des avonts te zeven uren hield de boot van zijn Excell. om d'anderen in te wachten, stil aan 't Dorp Onspara, mede aan de rechte hant gelegen. 't Is zeker dat wy in deze dag met zeilen meer gevordert hadden, dan wy anders met trekken, en 't werpanker uit te brengen, in vier dagen gedaen zouden hebben. Zijn Excell. tot Onspara gekomen, dee grote vuren op de berg stoken, om tot bakens voor te boten, die na quamen, te verstrekken: want de Keukenboot quam niet eerder, dan 's nachts te half elven; in voegen dat wy ten elven noch aan tafel geraakten, en tot over middernacht over Maaltijt zaten. Zijn Excell. om ons verdriet in deze langzame reize te verdrijven, wilde dat wy ons op het beste, dat men hier konde, somwijlen zouden verlustigen, en gaf ons daar toe met d'aangenaamheit van zijn onderhoudt zeer gunstige aanleiding; waar by wy dan dikwils met alderley vermaaklijke redenen de tijt zeer genoeglijk doorbrachten. Toen de Maaltijt gedaan was, gingen wy met verlof van zijn Excell. yder

naar zijn boot, om te rusten, en de Paerdeboot, die verre achter was, in te wachten.

Op Woensdag, de negende van October, met de koomst van de dag, quam de Paerdeboot by ons, die wy voort deur lieten varen, op dat hy een stuk weegs vooruit zou wezen, eer wy ons weer ter vaart zouden begeven. Met d'opgang van de Zon wierd de wint wakkerder; en wy, ons onder zeil begevende, geraakten hem weer voorby, gelijk ook d'anderen; in voegen dat hy weer achter bleef. Deze boot was groter en breder dan alle d'anderen, en had, tot zijn lading, driëentwintig Paerden, en het vee tot de Keuken wierd 'er ook telkens ingebracht: in voegen dat zijn zwaarheit grotelijks aan hem hinderde, om voort te komen.

‖ (**33**) Toen wy een stukweegs van Ouspara voortgevaren waren, quamen wy aan een schoon en groot Dorp, Spaaskraasnoybora genoemt, daar, toen veertien dagen geleden, meer dan vijftig stoven, of huizen, afgebrant waren. Wy voeren daar na weer enige Dorpen voorby, en zagen toen aan de slinke zijde een schoon Dorp, Sloetka geheten. Twee of drie uren daar na hadden wy aan de rechte zijde van ons het Dorp Jurieaefnavolok, 't welk wel de helft veerder te water, dan te lant van Ouspara legt. 's Avonts te zeven uren, dewijl het stil geworden was, hielden wy ook stil, en deden daar omtrent ten negen uren onze Maaltijt. Men achtte deze plaats op de helft tusschen Jagris en Oustinga. De Paerdeboot bleef weer achter tot aan de volgende nchtent.

Donderdags, de tiende van October, 's uchtens vroeg, begaven wy ons weer op de reis. Wy konden niet zeilen, maar moesten ons met trekken, en met het werp-anker uit te brengen, behelpen. Wy quamen aan zeker treffelijk Klooster, daar zijn Excell. voort van een Monik begroet, en met drie Klooster-broden, die te zamen omtrent vijftig ponden wogen, met Eyeren, Melk en Room beschonken wierd. Wy voeren in deze dag voorby verscheide Dorpen, gelijk ook op Vrydag, d'elfde van de zelfde maant, en onder anderen voorby Komorizza, en Bouroweetzka. Wy kregen hier een tamelijke koelte, die ons over de meeste droogte van de Poerasse hielp, zekere plaats, tusschen de dartig en veertig Worst, of omtrent zeven mijlen van Oustinga gelegen. Des avonts quamen wy tegen over het Dorp Stefphaan-Archidiak Wandokkourski, daar wy drie, of vier van onze boots, die achtergebleven waren, inwachtten. Wy stookten ondertusschen

grote vuren op den berg, ten deel om ons te warmen, en ten deel om tot een baken voor de achtergebleve Boten te verstrekken. De Keukenboot quam niet voor 's avonts te tien uren: in voegen dat wy, in plaats van op de middag, onze Maaltijt ter middernacht hielden.

Wy deden, zo haast wy geeten hadden, ons weer voorttrekken, en quamen 's nchtens vroeg, den twaalfden van October, aan verscheide Dorpen, die aan weerzijden van de vaart lagen. Aan de slinke handt lag een zeer groot Dorp, W o t h l o s e m s k a k r i t z i e s t a genoemt, daar wy de gehele dag, en de volgende nacht stil waren. Want de toeziender van de Paerdeboot was des nchtens by sijn Excell. gekomen, met bericht dat de Paerdeboot op de Poerasse, daar op zijn diepste niet meer dan vier spannen water stond, vast was gebleven. Zijn Excell. dit verstaan hebbende, zond de Loots, met drie Mannen van yder boot, te zamen eenentwintig uitmakende, derwaarts, om met de genen, die 'er alree waren, de boot, soo het water niet hoger wierd, te lichten: 't welk op deze volgende wijze gedaan word. Aan weerzijden springen de Ieriesen of Matrozen overboort in 't water, en steken grote stocken onder de boot deur, die zy aan weerzijden met hun schouders opheffen, en dus overbrengen. Doch dit bleef ongedaan, dewijl 'er enige koelte quam, die hen de zeilen dee byzetten: en meer dan tnegentig Mannen trokken in de lijn; en in dezer voegen quam de Paerdeboot noch 's avonts, hoewel zeer spade, by ons.

|| (**34**) Terwijl wy hier stil lagen, gingen wy naar 't Dorp, om dat te bezichtigen. Maar wy moesten langs zulk een steile Berg opklimmen, dat wy van Archangel af, tot hier toe, geen zo steil gezien hadden. Op de Berg waren in verscheide plaatsen palen in geslagen, daar aan verscheide stocken, aan malkander gebonden, van boven nederwaarts hingen, om zich, in 't opklimmen, daar aan vast te houden. Wy vonden aan zekere plaats van deze Berg een trap, daar af de treedtjes van kleine houtjes, die wijt van malkander lagen, gemaakt waren. Wy telden echter, eer wy boven quamen, hondert en dartig trappen, en die zeer steil. 's Avonts spade, toen de Paerdeboot by ons was gekomen, staken wy naar d'overzijde, daar wy de geheele nacht bleven. De P r i s t a a f, en de S o t n i k, A n t h o n L u k i a n o w i t s, waren des middags vooruit naar Oustinga gegaan, om te bezorgen dat wy Pausen, of Lichters, om de boten te lichten, zouden krijgen;

dewijl wy anders niet konden voort geraken, om dat 'er niet meer dan twee of drie spannen waters by Oustinga is.

Op Zondag, de dartiende van October, 's uchtens vroeg, maakten wy weer zeil; maar konden niet veel voortkomen, vermits wy t'elkens de Paerdeboot, die dieper ging, en zwarelijk over de droogte kon geraken, moesten inwachten. Zijn Excell. zond ondertusschen alle de Ieriese, of Matrozen van zijn, en ook van onze Boot naar d'andere vaartuigen, om de zelfden, d'een na d'ander, over te trecken. Zy trokken aan weerzijden van 't water, en brachten door deze middel de boten spoedigljk over. De Paerdeboot, de leste zijnde, wierd van wel driehondert Mannen voortgetrocken.

Des Maandags, de veertiende van October, na dat het in de nacht zeer dicht gesneent had, en wy dieshalven, en om de grote duisterheit, niet meer dan zes worst, ruim een mijl weegs, voort geraakt waren, quamen wy des uchtens, omtrent te negen uren, aan 't Dorp Nikola, en daar na aan verscheide andere Dorpen en Kloosters. Na de Middag, te vier uren, bevonden wy ons in het Dorp Kristiga, niet verre van het Dorp Sienega, daar wy onze Maaltijt zeer spade hielden. Zijn Excell. ontfing hier van enige Beampten uyt Oustinga dit volgende geschenk:

Acht grote Broden.
Tien kleine broden.
Vijf Pasteyen.
Drie Schuttels met kleine Pasteyen.
Een Emmer met dubbelde Brandewijn.
Twee Emmers met enkelde Brandewijn.
Twee Emmers Mee.
Vier Emmers Bier.

Men vraagde ook aan zijn Excell. hoe veel Huizen hy ten dienst van zijn Ed. en van zijn gestoet behoefde. De Paerdeboot wierd 's namiddags vooruit gezonden, om in de volgende uchtent vroeg te Zaar Constantijn te wezen en daar ontladen te worden, dewijl het zes Worst van Oustinga al t'ondiep is.

Op Dingsdag, de vijftiende, 's uchtens vroeg, gingen wy in onze Pronk- || (35) kleederen naar de Boot van zijn Excell. vermits wy meenden dat wy in deze dag t'Oustinga gekomen zouden hebben. Maer wy konden niet voortkomen, uit oorzaak van de groote droogte, te meer dewijl 't in de nacht zo hard gevroren had, dat de revier in verscheide plaatsen dicht lag. Des

middags wierden alle de Paerden te Zaar Constantijn gelost. Zy waren alle vet en weelderig; en de Stalmeester reed met hen vooruit naar Oustinga, terwijl wy zo veel als mogelijk, de rivier opvoeren.

Negende Hooft-stuk.

Beschrijving van de Stat Oustinga, en koomst in deze plaats. Bezoek en geschenken aan zijn Excell., die de Gouverneur, en andere Russchen, ter Maaltijt onthaalt. Verscheide andere geschenken aan zijn Excell.

's Woensdags, de zestiende van October, met het kricken van de dag, maakten wy weer zeil: want wy hadden de gehele nacht stil gelegen, vermits de Schippers, uit oorsaak van de droogte, niet by donker durven varen; te meer dewijl 't in de nacht sterk gevroren had. Wy kregen Oustinga haast in 't gezicht. Deze Stat legt zeer vlak en vermakelijk aan de rivier de Soechna, en vertoont zich zeer cierelijk gelijk een halve Maan. Zy heeft vier of vijf voortreffelijke grote Kerken, van steen gebout, en een heerlijk groot Klooster, van gelijke stoffe gemaakt, met veel verwelfde plaatsen, daar de Kooplieden gemeenlijk hun Goederen en Waren in leggen, om tegen de brandt beschut te zijn. Men zegt dat dit Klooster van een Duitschman, die de Godtsdienst der Russchen aangenomen had, gebout is, welks doot lighaam, gelijk de Russchen voorgeeven, noch veel wonderdaden doet. Een Archimedrit, die Overste van de Monnicken is, heeft hier zijn Woning.

Wy, met onze boot gelukkiglijk over de droogte geraakt, zeilden met een goede wint een stukweegs vooruit. Maar zijn Excell. daar over gekomen, dee een of twee seinscheuten, en liet een Sjouw wayen; in voegen dat wy onze boot weer de rivier moesten laten afdrijven, om het Bootsvolk te gebruiken, en d'andere boten, d'een na d'ander, over de droogte, vijf of zes Worst van Oustinga gelegen, over te helpen. Yder boot wierd van wel twee hondert Mannen overgetrocken: en de lijnen braken tot verscheide malen, eer zy alle over waren. Toen dit gedaan was, hield zijn Excell. de Maaltijt, doch vry kort; en daar na wierden de boten weer voortgetrokken, vermits de wint ondertusschen gestilt was. Wy quamen, even na d'ondergang der Zon, t'Oustinga, en voor het Hof, dat voor zijn Excell.

bereidt was. Terwijl zijn Excell. voorby het Hof van de Gouverneur voer, groette hy hem met vier scheuten van grof geschut, onder 't geluit van Trompetten en Keteltrommen. Op de wal stonden honderden van menschen, die ons zagen binnen komen. Wy stonden ten meestendeel by zijn Excell. met schone Boukette pluimen op de || (**36**) hoet, daar in de Russchen groot vermaak scheppen. Beneden de wal was een Bevelhebber, met een Vaandel Streltsen, die te landewaart met ons voorttrocken. Zijn Excell. voor zijn Hof gekomen, dee het geschut weer afblazen: en daar mee gingen wy yder weer naar onze boot.

Op Donderdag, de zeventiende van October, bleef zijn Excell. noch in de boot, vermits aan lant alles noch ongereed was, en men geen Huizen genoech voor 't gestoet vaan zijn Ed. bestelt had. In deze nacht had het zo hard gevroren, dat enigen van d'onzen, gelijk ook van de Russchen, des uchtens ter zijde van de rivier op schaatsen gingen rijden. Ondertusschen quamen verscheide Russchen by zijn Excell. d'Ambassadeur, om zijn Ed. te verwelkomen, en brachten verscheide geschenken mee, die wy hier vervolgens zullen vertonen.

Geschenk van Favile Nikitin Groetsin, een Hoofskoopman t' Oustinga aan zijn Excell.

Een groot Broot.
Dartien kleine Broden.
Twee Emmers Bier.
Twee Emmers Braga.
Twee Emmers enkelde Brandewijn.
Een Vlesch met dubbelde Brandewijn.
Een Schaap.
Een Gans.
Een Endvogel.
Twee Hoenders.

Geschenk van 't Archangelsche Klooster aan zijn Excell.

Drie groote Kloester-broden, die yder wel zestien ponden woegen.
Twee Schapen.
Twee Emmers Azijn.
Twee Emmers Bier.

Geschenk van het Opperhooft van de tol van Oustinga aan zijn Excell.

Vijf Broden.
Een Vaatje Brandewijn.
Een Vaatje Bier.
Een schone Os.
Een Varken.
Twee Schapen.

Des Vrydags, d'achtiende van October, 's uchtens vroeg, na dat wy alle gereet waren, en ons by zijn Excell. gevoegt hadden, dee zijn Ed. weer, onder 't geluit van Trompetten en Ketteltrommels, de vier stukjes geschut aansteeken, en trad daar mee uit de boot, en zo voort naar zijn Hof. Terwijl hy de Waltrap opklom, wierd hy van de Sotnik, of Bevelhebber Anthon Lukianowits onder de arm opgeleid. 't welk een eerbewijzing is, die minderen aan meerderen bewijzen. Voor de Poort van 't Hof stond onze Pristaaf, die zijn Ed. de hant aanbood; zijn Excell. in 't Hof komende, wierd van de Paap, die 'er lange tijdt in gewoont had, met een groot lang Wittebroot vereert.

‖ (**37**) Op Zondag, de twintigste, ontfing zijn Excell. van de Gouverneur deze volgende geschenken:

Een Os.	Twee tamme Ganzen.
Twee Schapen.	Twee wilde Ganzen.
Twee Hoenders.	Twee Endvogels.

En voorts Broot, Drank, en meer andere dingen.

De Gouverneur, van zijn Excell. d'Ambassadeur ter Maaltijt genodigt, met verlof van de genen, die 't hem beliefde mede te brengen, vervoegde zich, met de Gouverneur van Solowitsiga, Roman Sergewits genoemt, (met de welk hy in een slee uit de Kerk quam) des uchtens te tien uren by zijn Ed. Hy had noch by zich een Goost, een, of twee Tollenaars, en verscheide Schrijvers van de Pricasse, of Cancelary. Toen de beide Gouverneurs in de Poort gekomen waren, wierd die van deze Stat eerst van twee van onze Edellieden verwelkoomt. Op de plaats stonden vijf, of zes van de genen, die tot onze tafel behoorden: Want, gelijk ik in 't begin gezegt heb, het gestoet van zijn Excell. d'Ambassadeur was in drie Tafels verdeelt. De Heer Herman Grim en ik, stonden beneden aan de traap, daar wy de Gouverneur ontfingen. In 't midden wierd hy van de Maarschalk, en boven van zijn Excell. zelf verwelkoomt, die hem voort tot in zijn Slaapkamer geleidde, en hem aan 't hoog einde van de tafel plaatste, daar zijn Ed. zich, aan de lage hant aan zijn zijde voegde; in voegen dat zy beide boven aan de tafel zaten. Aan d'andere zijde van zijn Excell. zat d'andere Gouverneur, Roman Sergewits op de vaste bank, en vervolgens d'andere Russche Heeren. Men schonk in deze Kamer, volgens de gewoonte van 't lant, alderhande sterke drank: en toen de

spijs gereet was, wierden zy op gelijke wijze in d'Eetzaal aan de tafel geplaatst, daar wy mee onze plaats hadden. recht over de Russchen, yder ter stede, die hem toebehoorde.

Toen de tweede gerechten op de tafel stonden, begon zijn Excell. de Heer Ambassadeur de gezontheden uit een vergulde Pokaal in te stellen. Op d'instelling van yder gezontheit wierden alle de stukjes gelost, en in de zelfden te drinken op Keteltrommen geslagen, en op Trompetten geblazen. Op deze wijse dronk men de gezontheden van den groten Zaar, van de Zarevitsen. of Princen, en van de Keizerin. Maar op de gezontheit van de Veltheer Knees Jurie Alexewits, en van Arteman Sergewits de groote Bojaar, en van d'andere Bojaren wierd met kleinder Roemers gedronken, zonder 't geschut aan te steken. Na dat de Maaltijt gedaan was, bracht zijn Excell. d'Ambassadeur de Gouverneurs weer in de Kamer van zijn Ed. daar men weer een glaasje omdronk: in voegen dat niemant van de gasten met recht kon zeggen dat hy te weinig onthaalt was. Op deze wijze wierd deze dag overgebracht.

's Maandags, d'eenentwintigste van October, 's uchtens vroeg, wierd de Vertaalder van Asperen, om iets te verrichten, aan de Gouverneur gezonden, die in de voorgande dag zo wel onthaalt was, dan hy, gelijk hy zeide, noch groot gevoel daar af had, en anders noch niet opgestaan zou hebben, want het is een Rusch compliment, dat zy, ergens te gast geweest hebbende. || (**38**) in de volgende dag by hun dankbewijs voegen, dat zy smoordronken zijn geweest. De Gouverneur zond aan zijn Excell. een levendige witte Haas. Het had enige dagen lang hard gevroren.

Op Dingsdag, de tweeentwintigste, maakte zijn Excell. enig geschenk vaerdig, en zond het zelfde door de Maarschalk en door van Asperen, die tot Vertaalder zou verstrecken, aan de Gouverneur. Het geschenk bestond in deze volgende dingen.

Een Vaatje Alikante-Wijn, omtrent veertig mingelen groot.
Een Vaatje Sek.
Een Vaatje Fransche Wijn.
Een Vlesch van twee mingelen, met Italiansche wateren.
Een Vlesch met Rosolis.
Een Vlesch met Kaneelwater.
Een Vlesch met Fransche Brandewijn.
Een Suikerbroot.
Een Doos met Prunellen.
Een grote Schuttel met Vijgen.
Een grote Schuttel met gedroogde Peren.
Een Schuttel met Korinten.

Een Vlesch met Oranjewater. Een Schuttel met Rozijnen.
Een Vlesch met Anijswater. Een Schuttel met Amandelen.
Een Schuttel met Limoenen.

Met dit heschenk gingen wel vijfenwintig Persoonen in Lievery, om de zelfde te dragen. De Brengers wierden wel onthaalt en bedankt.

Tiende Hooft-stuk.

Zijn Excell. op de jacht met de Gouverneur van Oustinga, word van hem aan tafel heerlijk onthaalt. Geschenk aan zijn Ed. Bericht uit Chitay, anders Kathay. Beschrijving van een Processie, of Ommegang. Overmatige rijke Boer.

Op donderdag, de vierentwintigste van October, des middags, dee de Gouverneur, Matphée Philemonewitz, of, op onze wijze, Mathijs Tielemansz. (want de Russen hebben die gewoonte, dat zy de lieden met hun doopnamen, door die van de Vader daer by te voegen, onderscheiden; en hoewel 'er geen gevonden worden, of zy zullen daarenboven noch een toenaem hebben, zo noemen zy echter de zelfde nooyt, dan als 'er twee van een zelfde naem zijn, die zy op geen andere wijze konnen onderscheiden) naar de gezontheit van zijn Excell. d'Ambassadeur vragen, en met enen aan hem verzoeken, of zijn Ed. hem d'eer, van na de middag op de hazejacht te gaan, geliefde aan te doen; 't welk van zijn Excell. beleefdelijk aangenomen wierd. Wy hielden dieshalven een korte maaltijt, en verzorgden ons van Sleden, van de welken, gelijk wy vertrouden, de Gouverneur niet genoeg zou hebben. Zijn Excell. ging op zijn witte hengst, die met een schone zadel, en met ander kostelijk tuig toegemaakt was, zitten. De Helbaer- || (**39**) diers gingen aan weerzijden van zijn Paert; en de Dienaars voor uit. De Pagies volgden achter aan in Sleden. Wy, wat ons aangaat, zaten twee en twee in een Slee, en reden dus vervolgens achter malkander naar buiten, daar de beide Gouverneurs op de koomst van zijn Excell. d' Ambassadeur wachttede. Hy wierd van hen beleefdelijk ontfangen. Daar na wierd een witte Haas uit een zak gehaalt, en van de Jagermeester van de Gouverneur los gelaten. Een weinig daar na liet men ook drie honden los, die ('t welk zeer vermakelijk om t'aanschouwen was) de haas najoegen, en, dewijl 't een groot velt was, veel werk gehad

zouden hebben om de haas te vangen, zo hy niet aan een boere huis, dat daar stond, opgehouden was geworden. Terstont reed men te post derwaarts, en haalde de haas, na dat hy ontweit was, 't welk op deze wijze gedaan wierd. Men stiet een mes in de borst van 't beest, en liet het bloet in dezer voegen daar uit loopen: daar na sneed men de twee achterste poten af, die men aan stukken scheurde, en tot spijs aan de honden gaf, 't welk telkens van de Gouverneur, een grote liefhebber van de jacht, gedaan wierd. En deze haas wierd van de Gouverneur aan zijn Excell. d'Ambassadeur geschonken. De tweede haas wierd ook, uit oorzaak van de dikke sneeu, wel haast gevangen, en voor de Gouverneur gebracht, die zelf hem ontweidde, en aan de Maarschalk schonk. Daar na wierd de leste haas ook los gelaten, die, onder 't volk geraakt, al te haastig gevangen, en, op de vorige wijze bereid zijnde, aan ons vereert wierd. De Gouverneur verzocht, toen de jacht geeindigt was, dat zijn Excell. hem d'eer zou aandoen van hem, als in 't voorbygaan, te komen aanspreeken. En hoewel dit buiten gewoonte was, zo nam de Heer Ambassadeur, alree te voren daar af bericht, dit aan. De Gouverneur zette zijn Excell. in de Slee aan de hoge hant, en reed dus met hem voort. In de tweede Slee zat d'andere Gouverneur, met de Maarschalk; en dus reden wy voort by paren achter malkander, naar 't Hof van de Gouverneur, daar wy in grote warme stoven gebracht wierden. De Gouverneur zette zijn Excell. d'Ambassadeur boven aan de tafel; en de Gouverneur voegde zich aan zijn laege hant. Op de vaste bank, die de hoge hant vertoonde, zaten de Maarschalk, en wy vervolgens, en op de losse bank, de laege hant zijnde, zat boven aan de Gouverneur van Solowitsiga, en zo vervolgens enigen van d'onzen. Men zette op de tafel enige Russche peperkoeken, vijgen en rozijnen, en een suikerbroot. Men at van deze spijs, behalven van 't suikerbroot, daar niet aan geraakt wierdt. Men schonk ondertusschen de ruimte van Bier, Mee, Brandewijn, en sterke Wateren, in voegen dat enigen goet gevoel daar af kregen, en vrolijck wierden. De Gouverneur geleidde zijn Excell. op zijn vertrek, tot beneden aan de Slee, en gaf aan zijn Ed. enig Volk, om hem t'huis te brengen. In dezer voegen keerden wy weer naar ons Hof.

Op Zondag, de zevenentwintigste van October, had het alree zo hard gevroren, dat men op de rivier verscheide sleden zag

aankomen. En hoewel het zo kout was, aten wy echter op de middag Waterlimoenen, die van Astrachan, aan de Kapsische Zee gelegen, gekomen waren. Zijn Excell. ontfing in deze dag weer een geschenk van de Gouverneur. Dit geschenk bestond in

|| (40) Een vette Os. Een Haas.
Vier Schapen. Twintig Hoenders.
Acht Ganzen. Twee hondert Eyeren, enz.

Dingsdags, de negenentwintigste, quam by zijn Excell. zekere Rusch, die aan zijn Ed. een geschilderde Porceleine Kop vereerde, de welk hy zelf, gelijk hy zeide, uit Chitay meegebracht had. Dit is een Lantschap, van 't welk deze lieden niet konnen zeggen of het Sina, of Tartarien, of enig ander Koningrijk is, tusschen beide gelegen. Uit hun verhaal zou men byna geloven dat het Sina was: want zy zeggen dat het Vrouvolk daar zeer kleine voeten heeft, en dat, als zy jong zijn, hun voeten gezwächtelt worden: gelijk ook dat alle de Vrouwlieden daar zeer schoon, en de Mannen grof en sterk zijn. Men zegt mee, dat men daar grote en treffelijke steden vind, daar in schone Huizen zijn, en dat de Vestingen uit aarde Wallen bestaan, daar zy byvoegen dat het lant wel bewoont is. Deze Man, een Koopman zijnde, had by zich veel zijde Stoffen van Damasten, Satijnen, en veel Juweelen, en daar onder ook edele langwerpige gesteenten, zo groot, als een lid van een vinger, die niet zeer helder waren; gelijk ook Robijnen, Safiren, Topazen, en een soort van Agaatsteen, en meer andere kostelijke dingen. Hy verhaalde met enen dat het Lantschap Xantung tegen den grote Cham, die het zelfde overheert had (gelijk men in de Tartarische Oorlogen tegen Sina, van d'eerw. Vader Martinius Martinii beschreven, kan lezen) de Wapenen aangetast had, en tegen hem opgestaan was, en dat de grote Cham bystant van zijn Zaarsche Majesteit wilde doen verzoeken.

Op Donderdag, d'eenendartigstè van October, wierd t'Oustinga, terwijl wy 'er waren, een grote Processie, of ommegang gehouden; te weten naar een nieuwe grote witte stene Kerk, met vijf tamelijke grote torens, op de wijze der Russchen, en met vergulde kruissen verciert. Deze Kerk was op de kosten van een Rusch Koopman gebout. Deze Processie, of ommegang, nam haar begin te negen uren; en veel duizenden van menschen hadden zich te voren by de Kerk gevoegt, om hun zegen mee daar toe te geven. Men zag 'er ook ongemeen veel Vrouwen,

die op 't cierelijkste gekleed waren, met schone zijde Damaste en Satijne Rokken, die men met goude en zilvere Passementen bezet, en veel daar af met vellen van Maters en Sabels gevoert had. Veel van hen droegen ook Kragen om de hals, en Muilen aan de voeten, die stijf van Borduursel, en met Parrelen gestikt waren. Zy hadden daar beneffens zeer kostelijke Mutsen op hun hooft. Wat de Processie, of ommegang aangaat, vooreerst quam 'er een groot deel Monicken, met hun lange zwarte geplooide Rokken en Kappen. Hier op volgden zeven Priesters, die, yder op een lange stock, een vaantje hadden, in 't welk een Heilig geschildert was. Dezen wierden van gelijk getal gevolgt, die Lantaernen, met brandende Waskaerssen daar in, ook op stokken droegen, en dezen weer van even veel anderen, die andere geschilderde Heiligen hadden. Achter dezen quam een menigte van Papen, die kostelijke geborduurde Rokken droegen, met een kruis daar op. Na dezen volgde een, die een groot goud kruis om hoog droeg; || (**41**) en achter hem d' Archimedrit, d'opperste Abt van dat geheel Lantschap, die de wyjing zou doen. Op hem volghde een groot getal van Wijven, Begijnen, Kloppen, en anderen. Zy gingen al zingende in de Processie, of Ommegang, naar de Kerk. Toen de Gouverneur in de Kerk trad, wierden de Klokjes geluit; en daar mee nam dit werk een einde, na dat 'er enige plechtelijkheden voltrocken waren, die wy niet zagen, om dat het aen niemandt, van een andere Godsdienst zijnde, geoorloft is in hun Kerken te komen.

Op Dingsdag, de vijfde, en Donderdag, de zevende, wierd 'er weer in yder dag een Processie, of Ommegang gehouden, op de zelfde wijze, als de voorgaande. Op Zondag, de tiende, vroor 't ongemeen fel. Wy beproefden enige Vuurwerken, om de zelfde op de volgende Donderdag, de geboortedag van zijn Hoogheyt de Heer Prins van Oranje zijnde, die toen vijfentwintig jaren out wierd, te gebruiken.

Des Woensdags, de dartiende van November, quamen t'Oustinga enige Burgers uit de Gemeente van Solowitsiga, om hun Gouverneur Roman Sergewits te begroeten, en hem naar hun Stat te geleiden. Onder hen was de Musik Stroofwonof, een rijke Boer, die door de Keizer alleen de naam van Musik gekregen heeft, maar anders de Persoon van een gemeen Man, Boer, of Rusch vertoont. Hy was een oudt rijk Man, die van de Keizer met veel heerlijkheden, en onder anderen met de

heerschappy over het Dorp Zaar Constantijn, ruim een mijl van Oustinga gelegen, begiftight was. Deze Man moest, als men schatting aan zijn Zaarsche Majesteit betaalde, hondert duizent guldens voor zijn deel alleen betalen. Hy is d'eerste, die Siberien aan de grote Zaar ontdekt, en de Meesterschap daar over aan hem bevordert heeft. Dit Lant is als de Goutmijn van zijn Zaarsche Majesteit, gelijk men uit dit voorbeelt, 't welk ik hier sal vertonen, sal konnen oordeelen. In Siberien is een rivier, de Liaena genoemt, die jarelijks aen de tol van de Sabel tnegentig duizent Roebels, of Dukaten opbrengt.

Elfde Hoofd-stuk.

Beschrijving van 't Lantschap Siberien, en aenwijzing om uit Moskou derwaarts, en veerder te reizen. Ramp, door Bussekruit veroorzaakt. Heerlijck onthaal van zijn Excell. d'Ambassadeur aan de Russchen. Vuurwerken t'Oustinga aangesteeken. Verscheide Geschenken aan zijn Excell.

Siberien, een machtigh Lantschap van Moscovien, naar de rivier Obi, tusschen Kondore, Lukomere en Permia, gelegen, is een goed en vroechtbaer lant, zeer groot van omtrek, met veel Bosschen bezet, die uit veelderhande Bomen bestaan, te weten uit Barke, Grene, Linde, Kedar, Genever, en andere Bomen. Daar zijn ook verscheide rivieren, gelijk Barantsa, Tagil, Toera, Iseat, Irtiza, Obi, Katoener en meer anderen, || (42) aan de welken men veel Dorpen vindt, die alle tamelijk wel bewoont zijn. De rivier Katoena is drie hondert vadem breet en loopt met een sterke stroom. Men vind in dit lant veelderhande gedierten, Vogelen, en Visschen; veel Salm, en zekere andere soorten van Visch, Ositri. Sterlet, Meelma. Toyma, genoemt. Hier zijn ook veel Yzerbergen, en sommigen menen dat 'er ook Bergen van ander Metaal zijn. Het lant, dat in veel plaatsen een elle hoog met zwarte aarde overdekt legt, is vruchtbaar, en geeft veelderhande Bezyen, die verscheide vreemde namen hebben. Men vind 'er mee zwarte Bezyen, en zekere andere soort van Bagdian, van de Latijnen Anisium stellatum, dat is gestarnt Anijs, genoemt. Men heeft hier ook veel Druiven, Appelen en Pruimen. In dit lant zijn veel Dorpen, welkers Inwonders met Vaartuigen, Stroegen genoemt, gemeenschap met malkander hebben, en door deze middel hun gewas, van d'een naar d'andere plaats voeren.

Tobolsko is de Hooftstat van dit Lantschap, daar grote handel, naar gelegentheit van de plaats, gedreven word.

Men reist uit Moskou, naar Siberien, langs de rivieren Moskua, Oka, Wolga, Kamma, Tars-Rowa, en Serebensko: en van hier moet men twintig worst, of omtrent vier mijlen over lant, tot aan de rivier Barantsa, Tagiel en Toera reizen, van de welken de leste in de grote rivier Tobol stroomt, daar aan de grote Stat Tobolsko legt, naar de welke de Dorpen, aan de voorgedachte riveren gelegen, hun gewas met Stroegen voeren. Alle deze rivieren hebben overvloet van Visch: en 't lant daar omtrent is zeer vruchtbaar van Koorn. Omtrent Virgatori wonen menschen, die men Wagoeli noemt, en omtrent Tobolsko Tartaren, Ostackien en Wagoeli, die alle zonder Wetten leven, en van de geschape dingen een Godt naar hun believen maken. Van de Hooftstat van Siberien, Tobolsko genoemt, reist men te water langs de grote rivieren Irtisa, Obi en Keti tot aan Jenesijskogo tien weken lang, met grote vaartuigen, en drie dagen lang deur Boulant te lant; en van Jenesijskogo te scheep deur het stilstaande water Buykal, en de rivieren tot aan Solinginskogo. Deze plaatsen worden van d'Onderdanen van zijn Zaarsche Majesteit bewoont, en deze reis duurt acht weken. Van Solinginskogo tot aan de heerschappy van Kathay, woonen de Mogolsche Volkeren: en men is met zijn Goederen, een maant lang onderweeg. Men vertrout dat deze lieden gaerne schatting aan zijn Zaarsche Majesteit zouden betalen, zo zy daar toe gevordert wierden, te meer, dewijl, enige tijt geleden, hun Gezanten in Moskou hebben geweest. Deze volken, die van Solinginskogo tot aan Kathay toe hun Woning hebben, leven vreedsaam en stil, en handelen met d'Inwoonders van Kathay. Men vind 'er, gelijk gezegt is, Vee, Vogelen en Visch in overvloet; gelijk ook Rhabarbar, Indigo, Hoothout en Alnia. Van Solinginsksgo is men, langs de rivier Chielka, Daocra, twee weken onderweeg tot aan de grote rivier Damour, of Dahour, langs de welk men in twee dagreizen tot aan de grote Zee kan komen, van daar men met Schepen, naar d'Eilanden Nikanski zeilt, die niet verre van daar, en warm zijn. In de Vlekken, Laphajest en Albasin, onder de bescherming van zijn Zaarsche Majestejt gelegen, waren omtrent driehondert Mannen, die zeer ‖ (43) goede Sabels beginnen te vangen en het lant te bouwen, 't welk daar zo vruchtbaer is, dat men, gelijk 'er gezegt word, van een pont

Rogge, die gezaait word, veertig poeden, yder op veertig Russche ponden gerekent, kan inoogsten. Van de rivier d'Amour anders d'Ahour geheten, die de heerschappy van zijn Zaarsche Majesteit, en die van de Jungaarsche Kalmakken van malkander scheid, kan men in de tijt van acht dagen, tot aan de vermaarde Muur van Sina reizen, en zo in dat Rijk komen. Doch naar de zijde der Boechaarsche Tartaren, legt de heerschappy van zijn Zaarsche Majesteit, veerder van de voorgedachte Muur af, en de reis deur 't lant der Mongaalsche Kalmakken duurt wel dartig dagen, en meest deur woeste en dorre landen.

Op Donderdag, de veertiende van November, des uchtens, na dat men wel twee weeken bezich had geweest met toestel tot alle vreughde-teeckenen tot de vierdag van zijn Hoogheits geboorte te maaken, viel onder te Russchen, die mee aan de Vuurpijlen werckten, en alree een groot getal gelevert, en noch andere by hun vaerdig hadden, een vonkje van 't licht, daar zy by werkten, en daar toe zy geen kaerssen, maar zekere stokjes gebruikten, in 't Bussekruit, 't welk zo grote vlam af gaf, dat het geheel huis byna in brant geraakt zou wezen. Daar wierden echter wel vijf Personen gequetst, en onder dezen een zeer zwarelijk, met drie grote gaten in de hals. Men hield dit zeer stil voor de Russchen: want indien dit ter ooren van de Gouverneur was gekomen, het zou een slechte huishouding voor de Russchen gegeven hebben. Voor 't Hof van zijn Excel. wierden wel veertig pektonnen op de bevroren rivier gezet. De beide Gouverneurs, te weten van Oustinga en Solowitsiga, neffens vier andere Russchen, gezamentlijk te voren genodigt zijnde, verschenen omtrent te twaalf uren. Wy stonden gezamentlijk in ordening; en toen de Gouverneur, met zijn Slee, op ons Hof quam, ontfingen wy hem. Zijn Excell. d'Ambassadeur verwelkoomde hem op de trap, en geleidde hem naar boven, tot in 't vertrek van zijn Ed. Ik dee desgelijks met de Gouverneur Roman Sergewits.

Toen de voorgedachte Heren boven te zamen waren, wierden ondertusschen, onder 't geluit van Trompetten en Ketteltrommen, verscheide glaasjes met alderhande dranck gedronken: en daar na ging men gazamentlijk naar d'Eetzaal, daar men even op de zelfde wijze, als te voren, geplaatst wierd. Men dischte heerlijk op t'elkens met zeven schuttelen Spijs, en onder de zelfden Pasteyen, die kunstiglijk gemaakt waren, uit een van

de welken levendige Musjes vlogen: Men veranderde vijf malen van gerechten. Het nagerecht bestond uit vijfentwintig Schuttels, zo klein, als groot. In de tweede verandering van gerechten stelde zijn Excell. onder 't gedruis vant 't Geschut, en 't geluit der Trompetten en Keteltrommen, de gezontheit van zijn Zaarsche Majesteit in, te weten met een vergulde Pokaal. Op de zelfde wijze, en in de volgende ordening wierden daar nae de deze volgende gezontheden ghedronken: namelijk van haer Hoogmogenden, van de Zarewits, van zijn Hoogheit, van de Stathouder van Vrieslandt; en op yder gezontheidt wierdt het Geschut gelost, de Trompetten gesteeken, en de Keteltrommen geslagen. Daar na dronk men uit halfpints Roemers, alleenlijk onder 't ge- || (**44**) luit van Trompetten en Keteltrommen, zonder het geschut af te schieten, op de gezontheit van de grote Veltheer Knees Jurie Alexewits Dolgorucki, en vervolgens op dit van de grote Bojaar en Rijks-Cancelier Artemon Sergewits, van Kirile Polojuchtewits Nariskin, des Keizers Schoonvader, van deze Gouverneur, van zijn Excell. d'Ambassadeur, van de Gouverneurs van Ossinta, Solowitsiga, en Archangel, en voorts ook op die van hun Gemalinnen.

Onder de Maaltijt zond zijn Excell. d'Ambassadeur, de Vertaalder van Asperen aan de Gemalinnen van de Gouverneurs, en vereerde an yder een treffelijke Pastey, met een schuttel Spijs, ter gedachtenis van zijn Hoogheit de Prins van Oranje. Men zond desgelijks aan de Kolmaksche Ambassadeur, toen t'Oustinga zijnde (een Bouchaar, een Mahometaan van Godsdienst, schoon zijn gestoet uit Kalmacken bestond) een grote kostelijke Pastey, met twee Schuttels gebraat. Hend. Laurentius, die hier mee afgevaerdigt was, vond, daar komende, de voorgedachte Kalmaksche Ambassadeur alree in de Slee, om te vertrekken, na dat hy te voren afscheit van de Gouverneur had genomen. Hy trad echter weer uit de Slee, en ontfing het geschenk, dat aan hem gezonden wierd, om daar mee de geboortedag van zijn Hoogheit, de Prins van Oranje, te vieren. Hy verontschuldigde zich grotelijks van dat hy toen geen gelegentheit had, om de Heeren, die dit geschenk aan hem brachten, wel te onthalen, en verzocht dat zy hem dit ten goede zouden houden. Hy vereerde echter aan hen enige stukjes Katoen, en geverft Lijnwaet; 't welk hy onder de knechten, die de Geschenken gedragen hadden, verdeelde.

Des avonds, toen het donker was geworden, wierden de Teertonnen aangesteeken. Zijn Excell. d'Ambassadeur, en de Gouverneur traden ondertusschen in een ander vertrek, doch gingen korts daar na naar beneden, om de vuurwerken te zien aansteeken. De wint was ondertusschen zo sterk, en de vorst zo fel, dat men naauwelijks iets in de hant kon houden, 't welk oorzaak was van dat veel Vuurpijlen niet wel opgingen. Maer verscheide andere Vuurwerken als Slagzwaarden, gaven ondertuschen groot vermaak aan d'aanschouwers, van de welken echter enigen, zo aan haar Klederen als lange Baerden, gequetst wierden. Toen dit gedaan was, traden zijn Excell. d' Ambassadeur, en de Gouverneurs weer in de Kamer, en wierden van d'anderen gevolgt. Men dronk toen weer tot verscheide malen rontom. De Russchen namen hun afscheit, en wierden van zijn Excell. tot in de Slee, die op 't Hof stond, geleid; en dewijl 't hen tegen de zin was, dat zijn Ed. daar lang zou blijven, zo deden zy, naauwelijks in de Slee getreden, terstont voortslaan. In dezer voegen wierd deze dag en nacht met zeer grote pracht en vermaak overgebracht: ja de Gouverneur van Solowitsiga verklaarde dat hy tôt drie malen Pristaaf by Ambassadeurs had geweest, maar nooit een gezien, noch gevonden had, die zich zo heerlijk en treffelijk had gedragen, en dat hy dieshalven zulks aan Kirile Polojuchewits, Vader van de Keizerin, te Moskou zijnde, zou overschrijven.

Op Vrydag, de vijftiende van November, namiddags, zond zijn Excell. de Heeren Boudain en van Asperen met twee Schuttels gezoute Limoenen tot || (**45**) een geschenk weer aan de Gouverneurs, die tot hem zeiden, dat zy van gisteren noch niet bedaart waren.

Des Zaterdags, de zestiende, quam de Pristaaf by zijn Excell. d' Ambassadeur, en verontschuldigde zich van dat hy, schoon genodigt zijnde, niet op de Maaltijt had geweest, en bracht tot reden by, dat hy enige oneffenheit met de Gouverneur had gehad, 't welk toen noch niet tusschen hen beide vereffent was. Hy verhaalde dat hy, terwijl hy de Pektonnen zag branden, hoorde vertellen dat zijn Excell. voor yder een Grive, of tien stuivers had gegeven, en dat 'er omtrent hondert hadden geweest; en vraagde waarom men tien Roebels daar aan besteed had, alleenlijk om hen te verbranden. Hy voegde 'r by, dat hy verstaan had dat aan d'overzijde van het Dorp veel

Boeren, langs de rivier komende, geweest hadden, om mee dit vermaak t'aanschouwen: maar dat zy, de Vuurpijlen in de hoogte ziende, meenden dat 'er vurige Slangen in de lucht zweefden, en, niet gewent zijnde diergelijke vertoningen te zien, weer gekeert waren.

Op Zondag, de zeventiende van November, quamen vier Nederlantsche Kooplieden, namentlijk Sr. Brant, Gilles Barentz. Kloek, Kluiting, en noch een ander ter Predikatie by zijn Excell. d'Ambassadeur, die hen ter Middagmaal nodigde, en zijn Maaltijt met hen hield.

's Maandags, d'achtiende, des uchtens, dee zijn Excell. op aanrading van Monsr. Brant en Kloek, terstont genoemt, een halve aam Rijnsche Wijn met Hooy omwinden en de zelfde zo dikwijls in de rivier plompen, en uithalen, tot dat hy met een dikke korst van ys omvroren was, met toezegging dat de Wijn dan niet zou bevriezen. In deze uchtent, dewijl 't een heylige dag van 't Klooster was, quam ook een Man, die, uit de naam van d'Archimedrit zijn Excell. d'Ambassadeur met dit volgende beschonk:

Een groot Kloosterbroot.
Een grote Kan met Quast, of slecht Bier.
Een Tobbetje met Azijn, wel acht, of tin mingelen groot.
Acht Zuurkolen.

Hy kreeg hier voor een vereering van vijfentwintig stuivers: en men schonk aan hem, en aan de genen, die by hem waren, Brandewijn en Spaansche Wijn. Ik ging korts daar na uit niet verre van 't zelfde Klooster, om daar op een groot velt, maar toen met sneeu bedekt, een der Paerden van zijn Excell. te zien Pikeeren. Terwijl ik daar was, zag ik de Processie, of Ommegang van de Klooster, op deze volgende wijze toegestelt. Vooreerst zag men enige kostelijke Standaartjes, met kruisjes daar op: en aan weerzijden van de Vaantjes waren Heiligjes geschildert. Hier op volgde een groot en treffelijk vergult kruis met een Christusbeelt daar aan. Daar achter volgden enige Priesters, die ook enige geschilderde beelden droegen, van de welken de kostelijksten met Parrelen en Gesteenten behangen waren. Achter hen gingen zeven, of acht paar Monicken, blootshoofd, met geschore kruinen, met hun Misrocken aan. Zy zongen langs de straat: en toen zy omtrent het Paert van zijn Excell. quamen, dat gepikeert wierd, bleven zy stil staan, en, ‖ (46) zich daar

aan vergapende, wierden van hun aandacht afgeweert, en spraken met malkander. Hier op volgde een menigte van Vrouwen, die kostelijk gekleedt waren; te weten met Armozijn, Satijn, en Damaste Rocken, van binnen met kostelijck bont gevoert, en van buiten met zware goude en zilvere Passementen geboort. die enigen uit hen zelfs geborduurt hadden. Men zag om hun hals kostelijke Kragen, met Parrelen bezet, en op hun hooft kostelijke bonte Mutsen, die geestig en cierlijk geborduurt waren, en aan hun voeten geborduurde Laersjes, of Muilen.

Op Dingsdag, de negentiende van November, des avonts, ontfing zijn Excell. d'Ambassadeur Brieven van Wolgda en Jeroslauw, door Dimiter Juanof geschreven, en ook een Tojas met varsche Kaviaar. Monsieur Vademrecht quam ook in de zelfde avont, in zes dagen van Wolgda, en zeide dat de Sneeweg goet om te reizen was.

Des uchtens, de twintighste, zond zijn Excell. door van Asperen, deze volgende dingen tot een geschenk aan d'Archimedrit, of Abt van 't Archangelsche Klooster, tot dankbewijs van dat de Paerden van zijn Excell. op een Hof, aan deszelfs Klooster behoorende, gestaan hadden, als ook om dat de geschenken, voor zijn Zaarsche Majesteit geschikt, en andere Goederen van zijn Excell. gedurende ons verblijf t'Oustinga, in verwulfde stene Kelders hadden opgesloten geweest, om tegen brant beschut te wezen.

Zes Vlesschen met verscheide gedistilleerde Wateren.
Een Vaatje met Wijn van Alikante.
Een Vaatje met Spaansche Wijn.
Een Vaatje met Fransche Wijn.
Een Schuttel met zoute Limoenen.

Terwijl wy over Maaltijt zaten, zond d'Archimedrit weer dit volgende geschenk aan zijn Excell.

Eenige Broden.
Een groote Nap met Boter.
Een gezouten Salm.
Een grote bak met zeven of acht Zuurkolen.
Een Vaatje met Azijn.
Een Vaatje met Quast, of slecht Bier.

Des Donderdags, d'eenentwintigste, zond zijn Excell. een gelijk geschenk, uitgezondert de zoute Limoenen, aan Roman Sergewitz, Gouverneur van Solowitsiga. Des avonts ontfing

zijn Excell. over Moskou Brieven en Couranten uit Hollant, met veel nieuwe tijdingen, en daar onder de doot van de Princes Douariere van Oranje.

(47). Twaalfde Hooft-stuk

Toestel van vertrecken. Vertreck uit Oustinga deur verscheide Dorpen. Boborofski, een afgebrand Dorp. Koomst te Totma. Verscheide Geschenken aan zijn Excell. die van de Gouverneur begroet en verwelkoomt word, en hem weer bezoekt en beschenkt.

Op Maandag, den vijftentwintigste van November, quamen wel vijftig Sleden, om ons naar Wolgda en Moskou te voeren, daar toe alles met groote bezigheit vaerdig gemaakt wierd. In de voorgaande dag hadden wy uit de mont van de Gouverneur verstaan dat hy sedert Vrydag, de drie leste dagen voor de vasten zijnde, uit de Kabbak (een Herberg, of liever een Kroeg van de Keizer, daar men Bier, Brandewijn en Mee tapt. van 't welk d'ontfangst voor de Keizer is) hondert en vijftig Roebels had ontfangen, en dat hy niet geloofde dat 'er voortaan tot aan Karsdag toe, zo veel ontfangen zou worden. 't Is vreemt, en aanmerkenswaerdig dat deze lieden, zo Jongen, als Ouden, zo Wijven als Mannen, zo Geestelijken, als Wereltlijken, zich dan zo dronken drinken, en malkander onthalen, tot dat de Vasten begint.

De zesentwintigste quamen 'er noch wel hondert en vijftig Sleden. Des avonts quam Monsr. Vrik van Wolgda, met twee pakjes met Brieven en Couranten, en vereerde in de volgende dag, de zevenentwintigste, aan zijn Excell. twee schuttels met Vorellen, en twee grote Soudakken, zeker slach van Visch, den Schelvisch niet ongelijk, daar af yder in sommige tijden te Moskou levendig wel vier, vijf, ja zes guldens kost. In deze, en in de twee volgende dagen was men zeer bezich met onze voorraat en reistuig te laden.

Op Zaterdag, de dartigste van November, dee zijn Excell. weer een geschenk van enige Vlesschen met sterke Wateren, en drie Vaatjes Wijn aan de Neef van de Goost van Archangel Favile Mikitvitz genoemt. Toen men meer dan tweehondert voeders vaerdig had gemaackt, vertrok daar mee voor af de Stalmeester, met een Pagie, Tolk, en met de Stalknechten

en alle de Paerden; 't welk aangenaam om te zien was, even als of een Heyr voortrok.

Op Zondag, d'eerste van December, wierd onder d'onzen voor d'eerste maal het heilig Avontmael gehouden. De tweede, des avonts quamen by ons Houtman en Pleskouw, nu drie etmaal geleden van Wolgda vertrokken, en zeer spoediglijk gereist. Zy brachten aan zijn Excell. d'Ambassadeur zeker Visch, Sterlit genoemt, de gedaante van een Steur vertonende, die zy geheel van Jerislauw meegebracht hadden; gelijk ook veel kostelijke lekkere Soudakken, en veel Couranten en Posttijdingen uit Duitslant en Hollant. Op de darde, des middags, zond zijn Excell. aan de Gouverneur Mathpheen || (**48**) Filimonovits tot een geschenk een grote Pokaal, die wel een mingelen nats groot was, tot dankbaarheit van zijn goed onthaal.

Op Woensdag, de vierde van December, hielden wy onder ons een Bede- en Dankdag over de bezondere weldaden, van d'almachtige Godt aan ons bewezen, en wijders om zijn genadige zegen over onze aanstaande reis. Verscheide lieden van aanzien quamen in deze dag by zijn Excell. om afscheit van hem te nemen. Zijn Ed. zond de Heer Maarschalk, de Secretaris, en de Vertaalder aan de heilige Vader d'Archimedrit, om, uit de naam van zijn Excell. afscheit van hem te nemen. Zy wierden daar zeer wel onthaalt.

Op Donderdag, de vijfde van December, toen alles vaerdig was, om te vertrecken, verwachtten wy de Gouverneur Matpheen Filimonovitz, op dat hy afscheit van zijn Excell. d'Ambassadeur zou nemen. Wy namen ondertusschen afscheit van onze Huismeesters, die ons voor d'eer, hen aangedaan, niet alleenlijk bedankten, maar ook met de tranen in d'oogen aan ons betuigden in hoe hoge achting zy ons hielden. Wy vervoegden ons alle in 't Hof, by zijn Excell. om daar voor de leste maal, dewijl wy op ons vertrek stonden, onze Maaltijt met koude spijs te houden. Terwijl wy aan tafel zaten, quamen 'er enigen uit de naam van d'Archimedrit, met Bier, Broot en Visch aan zijn Excell. Zy, uit de naam van deze Vader aan ons zegen en geluk op onze reis gewenscht hebbende, wierden met Brandewijn en Spaansche Wijn onthaalt, en vertrocken daar mee. Wy hielden een kort Maaltijt, en verwachtten ondertusschen de Gouverneur, die met groot gevolg quam. De wijn was alree weehgepakt; en dieshalven bracht men 't malkander toe met Spaansche Wijn, en

Brandewijn. in Schaaltjes. daar af enigen haast bevangen wierden. Deze onthaling duurde wel twee of drie uren; en de Russchen, die met de Gouverneur gekomen waren, wierden in de voorkamer met Russche Brandewijn in dier voegen onthaelt, dat zy genoegh te doen hadden om op de been te blijven. De Gouverneur, die 't zijne ook wel rijkelijk wech had, vertrok des avonts t'acht uren met de zijnen. Een uur daar na vertrok zijn Excell. met zijn geheel gevolg in ordening achter malkander, onder 't geluit van Trompetten, met een sleep van byna twee hondert Sleden; 't welk zeer vermakelijk om te zien was.

In de volgende dag, de zeste van December, des uchtens te vier uren, quamen wy te Schoereetna, veertig grote worst, of ruim acht mijlen van Oustinga. Toen de Paerden zich vervarscht hadden, trocken wy weer van daar, en men blies altijt op Trompetten in onze koomst en vertrek. Tegen d'avont quamen wy te Toisma Virgna, vijfenveertig worst, of omtrent negen mijlen van 't andere Dorp. Wy hielden daar onse maaltijt met alderhande kout gebraat, en dronken Bier, Brandewijn en Sek: want wy twijffelden niet, of de Wijn was bevroren; dewijl wy 't quaat genoegh met de Sek hadden, daar in wy somtijts een brokje ys in 't schaaltje zagen drijven. De ton met Bier wierdt by d'oven gezet, om t' ontdojen, en men tapte het beste daar af. Zijn Excell. zond de Hofmeester, met de Bottelier, en Keuken, en met veel ander reistuig een uur vooraf van hier, om met minder sleden belemmert te wezen, en op dat zy Quartier voor zijn Ed. zouden besorgen; 't welk voort- || (**49**) aan altijt gedaan wierd. Wy volgden hem met hondert Sleden, en quamen in de volgende uchtent de zevende, te drie uren te Boborofski. wel hondert en veertig worst, of vierentwintig mijlen van Oustinga. Men placht hier varsche Paerden te krijgen: maar dewijl dit Dorp over zes, of zeven weken wel half afgebrand was, zo gaf dit grote verandering; en terwijl wy in de Stoof zaten, quam een der Priesters by ons, om enig gelt voor 't afgebrande Dorp, en voor de Kerk, die mee onder de voet geraakt was, te vergaderen. De Hofmeester trok ondertusschen weer vooruit; en wy volgden een wijl tijts daar na. Wy trocken voorby veel treffelijke Dorpen en Visscheryen, en quamen te half tween in een schoon Dorp, Sousia genoemt, tien worst van Sloboda, na dat wy in de tijt van zes uren vijftig worst, dat is omtrent tien mijlen voortgereden waren. Des avonts ten zessen

vertrocken wy weer van daar, en quamen over middernacht, d'achtste van November, te Gotzinga, veertig worst van de voorgedachte plaats, doch deze veertig zijn groter geweest, dan d'andere vijftig.

Op Zondag, d' achtste van December, 's uchtens te zes uren, vertrocken wy van Gotzinga, en achterhaalden op twintig worst van Totma onze Voedersleden, die wy vooraf gezonden hadden. Des middags, te twee uren, quamen wy te Totma, een stat aan de rivier Souchna, die, byna in 't ronde gelegen, veel voortreffelijke gebouwen, maar echter niet zo veel stene Kerken heeft, als Oustinga, die zy in vermaak overtreft. Wy vonden hier de Stalmeester met de Paerden, en Koetsen, die 'er niet eerder, dan in de voorgaande dag gekomen was, vermits hy, met de Paerden twee dagen voortgereden hebbende, hen ten darde dag stil hield, en liet uitrusten. Zy waren alle tot dus verre overgekomen. Wy meenden dat wy daar alles, te weten Paerden tot onze Sleden, gereet gevonden zouden hebben; dewijl de Pristaaf, de Secretaris en de Vertaalder twee, of drie uren, vooraf waren vertrocken, om aan de Gouverneur van Totma, Knees Simon Peutrovitz Wesamskoy, onze koomst bekent te maken, op dat hy vaerdiglijk ordening daar in zou stellen. Maar zo haast zijn Excell. d'Ambassadeur in zijn Hof was gekomen, om daar niet langer te blijven, dan tot dat de Paerden ingespannen zouden zijn, zond de Gouverneur zijn Neef, een wacker Man, met brave Knevels, en geschore Baert ('t welk ik nooit onder de Russchen gezien had) aan zijn Excell. d'Ambassadeur, om zijn Ed. te begroeten, en van hem te verzoeken dat hy zou gelieven tot aan de volgende ochtent gedult te hebben: dewijl 't onmogelijk was de Paerden zo terstont gereet te hebben. Dit wierd beleefdelijk van zijn Excell. aangenomen; en weinig tijts daar na quamen de Semskes Stares (die zo veel als gezwore Vrachtlieden van zijn Zaarsche Majesteit zijn, en byna in alle Steden onderhouden worden, de welken Paerden, Sleden, enz, verschaffen) by zijn Ed. en schonken aan hem twintig Wittebroden, en een Roggebroot. De voorgedachte Heer quam, korts daar na weer by zijn Excell. om hem van zijn beusheit te bedanken. Hy bracht dit volgende geschenk mee.

Een Os.	Vijftien Tetters.	Tien Velthoenders.
Een Schaap.	Veertig Hoenders.	Een Vat Bier.
Tien Hazen.	Twee Endvogels.	

|| (**50**) Hy zeide met eenen dat de Gouverneur des avonts zou komen, om zijn Excell. te verwelkomen. Na hem quamen de Burgermeesters uit de naam van de Gemeente en brachten aan zijn Excell. tot een vereering,

Een Os. Vier Roggebroden.
Een Schaap. Vierentwintig Wittebroden.

De Staritsen van Totma (die zo veel als gezworenen van de Gemeente by ons zijn) schonken ook een Schaap aan zijn Ed.: Verscheide bezondere lieden brachten hun geschenken ook aan zijn Excell. in voegen dat zijn Ed. daar met zeer grote beleeftheit, en hoge achting ontfangen wierd. En dewijl de Neef van de Gouverneur ons aangezegt had, dat de Gouverneur ons des avonts zou komen begroeten, zo hielden wy onze Maaltijt met grote spoet. De Gouverneur, verstaan hebbende dat wy geëten hadden, quam voort met zijn Slee, daar in hy een oudt Rusch Koopman neffens hem had, Osef Andrewits genoemt, die zeer rijk was, en jarelijks wel veertig duizent guldens inkoomst, en acht Zoutkeeten had, van de welken hy in yder jaar acht duizent Roebels trok. Voor in de Slee stonden de voorgedachte Neef, en noch een Edeling van zeventien of achtien jaren, zeer kostelijk in de kleding. Wy ontfingen de Gouverneur binnen 't Hof, aan de trappen, en geleidden hem, onder d'arm ondersteunt, naar boven, daar zijn Excell. d'Ambassadeur hem ontfing, met betuiging van grote beleeftheit aan weerzijden. Toen deze Gouverneur een of twee uren by zijn Excell. had geweest (in welke tijt alle heusheit, zo van d'een als van d'ander, getoont wierd) versocht hy, eer hy vertrok, dat zijn Ed. aan hem zou gelieven deze gunst, van hem mede te komen bezoeken, bewijsen; daar hy byvoegde dat hy zijn Slee zou zenden, om zijn Ed. te halen: gelijk hy ook na verloop van een of twee uren dee; in welke tijt hy zijn kamer dee opschikken en rontom met tapijten behangen, tafel en banken vaerdig maken, en alle zijn Zilverwerk, tot de Maaltijt behoorende, daar op zetten. Hy ontfing zijn Excell. daar gekomen, zeer beleefdelijk, en gaf aan zijn Ed. d'eerste Schaal, op de gezontheit van zijn Ed. en betoonde ondertusschen de grootste eerbiedigheit, die van de minste Rusch gedaen zou kunnen worden, niet eens, maar tot verscheide malen. Zijn Neven schonken in, en hy zelf gaf aan ons de Schaaltjes, en toonde zich zo gedienstig, dat hy ons beschaamt maakte. En dewijl hy verstaan had dat zijn Excell.

een Staafjes Spel had, zo viel hy, zijn kostelijke klederen niet ontziende, tot verscheide reizen op zijn kniejen en aangezicht, met ootmoedig verzoek dat zijn Excell. hem dit Spel zou doen horen: doch dit kon niet geschieden, om dat het wechgepakt was, en men niet daer by kon komen. De Trompetters van zijn Excell. wierden echter, op 't versoek van de Gouverneur, in de kamer gebracht. Hy stelde toen, onder 't geluit der Trompetten, de gezontheit van zijn Zaarsche Majesteit in, en zo vervolgens van enige Groten in Moscou. Dit onthaal duurde tot aan middernacht. De Trompetters kregen, toen sy wech gingen, yder eenig gelt; en de Knechten wierden met drank wel onthaalt. Toen dit alles afgedaan was, geleidde de Gouverneur zijn Excell. onder d'arm tot beneden aan de Slee, daar || (**51**) hy weer grote eerbiedigheit bewees, en zijn Ed. wel tot buiten 't Hof geleid zou hebben, zo zijn Excell. om dit te mijden, het Paert niet had doen voortslaan. Zijn Ed. wierd van deze oude rijke Hoopman, en van de Neef tot in zijn Hof verzelt.

Op Maandag, de negende van December, des uchtens zeer vroeg, zond zijn Excell. d'Ambassadeur de Maarschalk, Secretaris en Vertaalder, met een schone vergulde Druifpokaal aan de Gouverneur, om hem voor alle beleeftheden, aan zijn Ed. bewezen, te bedanken, en deze Pokaal tot gedachtenis aan te nemen, en, afscheit van hem nemende, te verzoeken dat de Paerden gereet mochten zijn, en ingespannen worden. Zy wierden beleefdelijk en wel onthaalt, en, hun afscheit genomen hebbende, van de Gouverneur zelf tot beneden de trappen geleid. Hy zelf vervoegde zich kort daar aan by zijn Excell. om afscheit van hem te nemen, en zijn Ed. voor zijn geschenk te bedanken, met daar by te voegen dat hy zulks niet verdiende. Kort, hy was de beleefste Gouverneur, die wy tot aan die tijdt in Ruschlant hadden gevonden. Na dat hy op de heuschste wijze afscheit van zijn Excell. had genomen, wilde hy niet lijden dat zijn Ed. hem veerder, dan effen buiten de Kamerdeur, zou geleiden; en dewijl zijn Ed. zijn betuigenis daar tegen dee, zo bleef hy staan, en wilde niet voortgaan; in voegen dat zijn Ed. zijn verzoek eindelijk toestaande, hem van de Maarschalk, en van ons tot aan de Slee dee geleiden. Deze Heer, in dezer voegen van ons gescheiden, zond een uur daar na aan zijn Excell. en aan ons, door zijn Neef, twee grote platte Koeken, een voor hem, en een voor d'Edelen en Officiers, daar over de

Secretaris en Vertaalder hem uit onzer aller naam gingen bedanken. Dezen wierden, met hun gevolg, zeer wel van hem onthaalt, en op hun vertrek met verscheide Wiltbraat beschonken. Korts daar na quam d'oude Heer, Osef Andrewits, en vereerde aan zijn Excell.

Een Schaap.	Een Gans.
Zes Hoenders.	Tien Tetteren.

De Gouverneur bewees in deze dag, op 't verzoek van zijn Excell. aan enige Burgers, die gevangen waren, om dat zy hun Schatting niet opbrachten, en dieshalven dagelijks met veel stokslagen op hun scheenen geslagen wierden, deze genade, dat zy, uit eerbiedigheit, die hy aan zijn Excell. bewees, niet in drie dagen geslagen zouden worden.

Dartiende Hooft-stuk.

Vertrek van Totma. Schichtige verandering in de Huizen der Russchen op de koomst van iemant van buiten. Deurtrecking deur verscheide plaatsen. Verontschuldiging van de Gouverneur van Wolgda, over de snelle koomst van d'Ambassadeur.

Wy vertrocken 's middags t'een uur, en lieten daar de Stalmeester, met zijn gevolg, die in de volgende dag zouden volgen, en niet met ons konden trecken, om dat de genen, die de Paerden geleiden zouden, niet ge- || (**52**) reet waren. Des avonts, te zeven uren, quamen wy t'Outzia Toslema, vijftig worst van Totma. Als men in de Dorpen, en in de Stoven koomt, zo krielt het daar van Wijven, Kinderen, Koejen, Schapen, Varkens, Ganzen, Endvogels, en Hoenders. Maar zo haast als 'er iemant binnen koomt, jagen zy de grote beesten buiten, en lichten voort een plank uit de vloer op, en laten alles naar beneden, als naar d'afgront, vallen, daar somtijts Wijf en Kinderen onder zijn: in voegen dat men in een oogenblik tijts een schichtige verandering ziet; 't welk vermakelijk om t'aanschouwen is. In dit Dorp hielden wy onze Maaltijt en trocken toen weer voort.

Op Dingsdags, de tiende van December, 's uchtens zeer vroeg, quamen wy te Gazako, vijftig worst, omtrent tien mijlen, van de vorige plaats, van daar wy te zeven uren vertrocken. Na dat wy vijfenveertig worst, of negen mijlen voortgereist waren, geraakten wy na de middag, t'een uur, te Souske, zeventig worst, omtrent veertien mijlen uitmakende, van Wolgda. 't Is

aanmerkenswaerdig dat wy in de tijt van vierentwintig uren, van Totma, tot aan Souske, achtentwintig mijlen uitbrengende, met een Paert hebben gereden: 't welk te voren nooit van enige andere Ambassadeurs gedaan is, dewijl zy niet zo spoedig, als zijn Excell. voortgereist hebben. Wy hielden hier onze Maaltijt, en kregen verandering van Paerden, die spade aanquamen. Wy hoorden hier dat veel Edelen uit Moskou naar Wolgda hadden geweest, om zijn Excell. daar t'ontfangen, maar dat zy, dewijl onze koomst te lang duurde, weer na Moskou waren ontboden. Aan d' Edelen, onder 't gebied van Wolgda wonende, wierd aangezegt dat zy, op d'aankoomst van zijn Excell. opzitten zouden. Wy vertrocken van Souske 's avonts te zeven uren, en, zeven mijlen over lant gereist hebbende (want wy hadden onze reis van Oustinga geduriglijk met Sleden over 't ys genomen) quamen in de nacht te Staro Mikolski, van daar wy, na dat wy 'er twee, of drie uren stil geweest hadden, weer te lant vertrokken.

Op Woensdag, d'elfde van December, 's ochtens te zeven, of tacht uren, quamen wy te Torondaaf, drie worst van Wolgda, daar verscheide geschenken gebracht wierden, en veel Russche Edellieden, met hun Sleden, by zijn Excell. quamen. Onze Sotnik quam hier ook zijn Ed. verwelkomen, en vereerde aan hem een Gans, en een Endvogel. De Gouverneur van Wolgda, Feuder Alexandrewits genoemt, de koomst van zijn Excell. d'Ambassadeur te Torondaaf verstaan hebbende, wierd verbaast, vermits hy zijn Ed. noch in geen drie of vier dagen verwachtte, om dat hy zich niet kon inbeelden dat de zelfde zo spoediglijk voortreisde. Hy zond dieshalven, behalven d'Edelen, een, of twee grote Heren aan zijn Excell. om uit zijn naam een compliment af te leggen en zich te verontschuldigen, met te zeggen dat hy zijn Ed. niet zo spoedig had verwacht. Enige Duitsche Kooplieden quamen hier ook zijn Excell. verwelkomen.

|| (**53**) Veertiende Hooft-stuk.

Beschrijving van Wolgda, en intreê in deze Stat. Verscheide Geschenken aan zijn Excell. die in deze Stat verscheide Duitsche Kooplieden vergast. Vermaak met de Sleden, en goed onthaal by de Gouverneur, die, niet met d'Ambassadeur spreken mogende, om reden, die gegeven worden, zijn gevolg zeer wel onthaalt.

Wolgda is, ten opzicht van d'andere Steden onder de Russchen, een grote Stat, daar de rivier Wolga byna midden door-

loopt. Man heeft hier verscheide treffelijke Kerken, van steen gebout. Hier staat ook een houte Kerk, met zijn Toren, die beide daar, gelijk men voorgeeft, in een enige dag gebout, en echter zeer cierelijk, naar de gewoonte van dat lant zijn. Men zegt daar dat, zo haast deze Kerk volbout was, de Pest, die daar toen zeer zwaar was, ophield, als of men daar mee aan God een dienst had gedaan. Men ziet hier mee een zeer voortreffelijk Klooster, dat zeer heerlijk gebout is, en daar men, van wegen 't rijk Klooster te Solofki, het zout uitdeelt, en daar in een Aartsbisschop zijn Hof houd. Hier zijn ook grote voortreffelijke Hoven, zo van Duitsche, als Russche Kooplieden, met voortreffelijke Boomgaarden verciert. Men vind 'er mede enige oude vervalle Poorten en Muren, die dagelijks noch meer vervallen. Beneffens een grote Markt, op de welke alderhande Waren te koop gebracht worden, is 'er ook een voortreffelijke Vischmarkt, op de welke men ongemeen veel Visch, gelijk van Soudacken, en grote Baerzen en meer anderen, te koop brengt, die, ten meestendeel bevroren zijnde, by stapels op malkander gehoopt worden; en de kleine Visch word met balen gemeten: in voegen dat de Visch, gelijk ook alle andere Lebensmiddelen, daar zeer goetkoop te bekomen is.

Wy dan, alles in ordening gebracht hebbende, reden voort naar de Stat Wolgda, onder 't geluit van Trompetten en Keteltrommen. De Russche Edelen met hun Sleden reden voor aan; en daar op volgden de Duitschen, die van de Keteltromslagers, en van de Trompetters in Sleden gevolgt wierden. Achter hen quam de Pristaaf, met een Goost, die zijn Ed. te Torondaaf had verwelkoomt, en in een Slee voor d'Ambassadeur reed. Zy waren alle zeer kostelijk gekleed. Zijn Excell. volgde in zijn eige Slee, daar hy mee gereist had: en neffens hem aan weerzijden waren de vier Helbardiers, die blootshooft gingen. De Pagien stonden achter op de Slee; en de Lakkeyen liepen te voet daar achter. Wy volgden in ordening met onze Sleden na malkander, en hadden rontom ons duizenden van menschen, die ons volgden, van de welken enigen zo yverig waren, dat zy, niet wel toeziende, in de bijten liepen, die in 't ys gemaakt waren. Wy trocken dus voort, wel een uur lang, eerst langs het ys op de rivier, en daar na deur de straten, in de welken het zo vol van volk was, dat men 'er naauwelijks kon deurkomen. Wy trocken voorby een groot Hof, daar de Gouverneur

gegaan was, om || (**54**) zijn Excell. te zien voorby rijden, en daar wy veel Russche Juffrouwen zagen, die zich in de veinsters hadden begeven, om onze intree te zien. Wy quamen dus aan 't Hof der Weduw van de Heer Tho. Hebdon, diens Broeder Sr. John Hebdon, Resident van zijn Majesteit van Engelant, in Hollant had geweest. Zijn Excell. wierd daar van alle Heeren naar boven geleid; die, daar na hun afscheit nemende, vertrocken. Wy vervoegden ons voort naar de Hoven, die men ons aangewezen had.

Op Donderdag, de twaalfde van December, 's uchtens vroeg, quamen die van de Gemeente en andere zijn Excell. begroeten, en schonken aan zijn Ed. enige vervarsschingen, volgens de gewoonte van dit lant. En zeker, de Russchen zijn dit zo gewent, dat zy niet zullen nalaten aan de geen, die tot hen koomt, zo hy in enige achting by hen is, in zijn koomst met aanbieding van enige Lijftocht te verwelkomen; 't welk van de geringsten zelven, die tot het Hof behoren, gedaan word.

Toen dezen naauwelijks vertrocken waren, volgden d'afgevaerdigden van de Cancelier, en vereerden aan zijn Excell.

Vjif Ganzen. Vijf Kalkoenen.

Hier of volgde de Schrijver, en schonk aan zijn Ed.

Twee Ganzen. Twee lange grote Wittebroden.

Daar na quam de Neef van de Gouverneur, en schonk uit deszelfs naam aan zijn Excell.

Een Os.

Twee Schapen. Twee jonge Kalkoenen.
Twee levendige Hazen. Twee grote Broden.
Tien Ganzen. Een Swaan.
Tien Kalkoenen. Vier grote Visschen, Sterlitten
Tien Hoenders. genoemt.

In deze dag zond zijn Excell. een Expresse naar de Stat Moskou, met Brieven aan haar Hoogm. en aan zijn Hoogheit, op dat de zelfden van daar te lant naar 't Vaderlant over gezonden zouden worden. Des middags had zijn Excell. enige Duitsche Kooplieden ter Maaltijt, die wel onthaalt wierden, en vrolijk vertrocken. In de volgende dag, de dartiende van December, schonk zeker Goost, of koopman van 't Hof, Gavriele Martinof genoemt, uit de naam van de opzienders van den tol tot Wolgda, aan zijn Excell. enige Montkost, bestaande in

Twintig grote Broden,
Vijfentwintig alderhande kostelijke Visschen.
Een Schaap.
Twee Ganzen.
Twee Endvogels.
Een Tobbetje met Risekes, 't welk een soort van Paddestoelen is, in Pekel ingemaakt.

|| (**55**) Op Zondag, de vijftiende van December, wierd in deze plaats voor d'eerste maal gepreekt. Veel Duitsche Kooplieden quamen om te horen, met hun Wijven en Kinderen. Enigen van hen bleven by zijn Excell. te Maaltijt, gelijk Mevrou Hebdon, en eenige andere Duitsche Kooplieden met haar Vrouwen, enz.

Des Dingsdags, de zeventiende, tegen de middag, quam de Stalmeester, met de Paerden en Koetsen, en daar beneffens met het Reistuig, dat hy by zich had, te Wolgda. De Paerden, die yder van twee Russchen geleid wierden, en by dag niet meer dan acht of tien mijlen voorttrocken, 's nachts, en ook de darde dag stil stonden, quamen alle wel over.

Op d'achtiende, des uchtens (gelijk wy in de voorgaande dag met malkander afgesproken hadden) reden wy, als in een Cavalcade, met twintigh sleden achter malkander, yder in sijn behoorlijcke ordening, en elk op sijn best gekleed, en met pluimen verciert, gelijck de Maerschalk met Sr Bos in d'eerste, de Heer Bessels met S. Houtman in de tweede, en de Heer Grim en ik in de derde, en soo voorts langs de Rivier, en daar na deur de Stat; en voorts by de Gouverneur, die ons boven in de voorzaal ontfing, en beleefdelijk onthaalde, en, Latijn en Italiaansch met ons sprekende, groote vrientschap aen ons bewees. Zijn Gemalin, met haar Staat-juffers, quam ook te voorschijn. Wy stonden op, so haest als sy in de Kamer verscheen, van de tafel, daar aan wy alle geseten waren, en die met eenige schotels Confituren, Koeken, etc. bedeckt was, en begaven ons na de deur van d'ingangh: 't welk een plichtpleging is, overal by de Russchen, die van aanzien zijn, gebruykelijk, en so veel bediedende, als of men de man met zijn vrouw alleen wilde laten; daer op koomt dan de man, en sijn gasten (dus noem ick de vrienden, die hy dese eer aendoet, dewijl dese gemeene onthalingen ook steeds met spijs en drank verselt zijn) by de handt nemende, presenteert die aen zijn vrouw, die, als een beeld sonder spre-

ken, over-einde staen blijft, en van een yder op zijn beurt gekust wort: eer men hier toe komt, versoekt men in 't gemeen aan de man, om voor te gaan: de vrouw, dus gekust zijnde, bied daar op aan yder een schaaltje Brandewijn, of andere gedistileerde Wijn aan, die men, toe treedende, uyt haer hand gaet halen, en, weer op sijn plaets gekeert zijnde, uytdrinkt, en daer na aen een van hare maeghden weer overlevert. Na dat wy wel onthaelt waren, namen wy ons afscheid van de Gouverneur, die ons voorts tot beneden de trap, aan de slee geleidde. Toen wy aan 't Hof van zijn Excell. d'Ambassadeur quamen, hield zijn Ed. de voorgedachte Kooplieden, die met ons gereden hadden, en wel zes of seven sterk waren, by hem ter maaltijt; en in deser voegen wierd deze dag in vermaak overgebracht.

Op Donderdagh, de negentiende van December, na dat de Predikatie gedaan was, quam de Slee van Sr. Bos, om, volgens de noodiging in voorgaande Dingsdag gedaan, zijn Excell. d'Ambassadeur te halen. Zijn Ed. trad kort daar aan in de Slee. De Maarschalk en wy traden, yder naer zijn rang, by paren voor uit. De Hellebaardiers gingen twee voor, en twee achter ter zijden van de slee. De Pagien stonden achter op, en de Lakkeyen liepen rontom achter na. Toen wy aen 't Hof gekomen waren, wierden || (**56**) wy treffelijk verwelkoomt: en na dat wy een glaasje sek rontom gedronken hadden, gingen wy aen de tafel zitten. D'eerste opdissching bestond in zeven schotelen met koude kost van vleesch, visch en pasteyen, de tweede in twaalf schotelen met leckere toegemaakte spijs, zo gezoden, als gebraden, en daar pasteyen neffens waren; de darde in twintig schotelen van alderhande gebak; en de vierde in een gelijk getal van schotelen met nagerechten, daar taarten en veel andere lekkernyen, die men niet in Moskovien verwacht zou hebben, onder waren: in voegen dat wy, van spijs en drank wel onthaalt zijnde, wel vernoeght naer onse Hoven keerden.

Op Zaterdag, d'eenentwintigste van December, dee zijn Excell. d'Ambassadeur aan de Gouverneur Feuder Alexandrowitz, die aan zijn Ed. verzocht had de Paerden te mogen zien, bekent maken dat hy de zelfden in deze ochtent zou laten uitgaan. De Gouverneur, van veel Sleden, met verscheide Russche Edellieden gevolgt, vervoegde zich daar op ten huize van Sr. Vrik, het naaste Hof aan dat van zijn Excell. Hy had wel gewilt de Heer Ambassadeur zelfs te mogen komen zien,

maar dewijl zulks by hen niet geoorlooft is, zo lang als d'Ambassadeur zijn Zaarsche Majesteits klare oogen (gelijk zy zeggen) niet gezien heeft. moest hy zulks tot aan onze wederkomste uytstellen. Hy was een zeer heusch en beleeft out Man, van geboorte een Pool, en in de Russche en Poolsche oorlogen, in d'Ukraine, daer hy Provinciaal van St. Dominicus order was, gevangen genomen. Hy had tien jaren lang in ballingschap in Sibirien geweest, daar men hem de Russche Godtsdienst had doen belijden, een Russche Vrouw trouwen, en eindelijk was hy nu en dan in deze en andere Waiwodschappen, of Gouvernementen van Steden en Provintien gebruikt. By hem bevond zich ook de Schatbewaarder van d'Aartsbisschop dezer Stadt, die wel eer Stalmeester van zijn Zaarsche Majesteit geweest, en in ongenade vervallen zijnde, het Kloosterleven had aangenomen. Hy nam, gelijk ook de Gouverneur, en voorts alle de genen, die by hem waren, groot behagen in 't zien van deze Paerden, die alle een voor een, twee of drie reizen voorby t' huis, daar zy waren, geleit wierden. De Gouverneur zond zo haast zy alle gepasseert waren, een Edelman, de hem in bloedt bestond, aan de Heer Ambassadeur, om zijn Ed. zeer beleefdelijk voor deze heusheit te bedanken: daar op de Heer Ambassadeur de Maarschalk, de Geheimschrijver, enz. aan de Gouverneur zond, om hem wederom van zijnent wegen te begroeten. Wy, in 't Hof gekomen, wierden aan de trappen van 't huis door de Gouverneur ontfangen, die ons voort in de stoof bracht, daar 't vol van Edelen was. Op de tafel stond een versnapering van Pruimen, Rosijnen, Vijgen, Pekelharing, Salm. Kaviaar, Russche Koek en verscheide dranken gereet. Toen wy daar een weinig gezeten hadden, sprak de Gouverneur in de Latijnsche taal met bezonder lof van de goetheit van zijn Excell. d'Ambassadeur, die de Paerden aan hem had vertoont, en ons nu noch daarenboven aan hem zond. Wy hadden onder ons gevolg de kleine Pagie, die hy by geval zag. Hy vraagde of dit die borst was, de welk zo schoon kon spelen; en wenschte met eenen om 't geluk van hem te mogen horen. Men dee dieshalven dit speeltuig halen; en toen het gekomen was, zeide hy, dat hy, || (**57**) schoon hy op veel plaatsen gereist had, nooit geen Staafjes-spel had gezien. Hy sprak wijders, toen hy de Pagie daar op zag spelen, dat hy ten hoogsten was verwondert van dat zulk een kleine knaap, als deze was, met zulk een aardige gezwintheit daar mee kon

handelen. en, zich naar de voorgedachte Monnik kerende, zeide tot hem, dat, zo men daar met zulke Klokjes op zulk een geestige wijze het volk ter kerke riep, de menschen zich wel tienmalen meer in getal derwaarts zouden voegen. Hy, deze zaak dus tot aan de hemel (gelijk men zegt) verheffende, streek met zijn hant over 't hooft van deze Pagie, prees hem, en gaf aan hem rijkelijk van 't geen, dat 'er opgedischt was. Hy stond voort op, en nam zijn afscheit zeer beleefdelijk van ons: en toen wy buiten, op 't Hof quamen, vonden wy daar noch de Gouverneur, van de welk wy weer van nieus afscheit namen, en zo weer naar zijn Excell. gingen, aan de welk wy de gehele zaak verhaalden.

Vijftiende Hooft-stuk.

Dankbewijs van d'Ambassadeur. Bericht aan zijn Excell. uit Moscou, wegens zijn inhaling. Mongaalsche Gezanten by d'Ambassadeur, en hun slechte stant. Onderlinge Geschenken en onthalingen.

Op Zondag, de tweeentwintigste van December, na dat de Predicatie gedaan was, bleven enige Duitsche Kooplieden, in deze plaats wonende, met hun Vrouwen en Dochters by de Heer Ambassadeur ter Maaltijt, in de welke zy met goede spijs en aangenaam gespeel, en, toen de Maaltijt gedaan was, met ander vermaak wel onthaalt wierden.

Op Maandag, de drieentwintigste van December, wierden de Heer Maarschalk, en voorts d'andere Heren by een Duytsch Koopman genodigt. Enigen van ons gingen 's namiddags derwaarts, en bleven 'er vrolijk by malkander, tot over de middernacht. 's Ochtens, de vierentwintigste, was zijn Excell. niet wel te pas, en moest des middags vroeger, dan wy gewent waren, van tafel opstaan. Doch dit ongemak verdween haast. De Heer Ambassadeur zond. om de Hoofsche Koopman Gavrile Martinof voor zijn geschenk te bedanken, in vergelding aan hem enige vaatjes met Spaansche en Fransche Wijnen, Brandewijnen en andere Wijnen; en zond, om de zelfden van zijnent wegen aan hem te presenteren, des namiddags eenigen van zijn gevolg mede. die daar van hem zeer wel en met grote heusheit, en betuiging van zijn hoge achting tot de Heer Ambassadeur, onthaalt wierden, en op hun vertrek noch elk met een koek op haar wijze met opgedrukte beeltenissen, en letteren begiftigt wierden. Welke

heusheit hoewel die elders belachelijk zou gehouden wezen, van ons echter aangenomen moest worden, om niet voor onheusch by hen geacht te worden.

Op Woensdag, de vijfentwintigste van December, des ochtens, ontfing zijn || (**58**) Excell. tijding uit Moscou, dat hy op zeven worst van de voorgedachte Stat ingehalt zou worden, met bericht dat zijn Ed. daar op de zevenentwintigste van December, naar d' oude stijl, verwacht wierd, dewijl men tegen die tijt grote toestel maakt. Over deze, en meer andere zaken zond de Heer Ambassadeur de Geheimschrijver met de Vertaalder aan de Heere Gouverneur; en terwijl dezen noch by de zelfde en waren, quamen daar enigen van de Mongaalsche Gezanten, welker vreemde manieren by hen in achting wierd genomen. De Heer Gouverneur stelde zeer beleefdelijk aan hen voor, of het aan de Heer Ambassadeur ook onaangenaam zoude zijn, dat hy de zelfden aan hem zond, en kreeg tot antwoort, dat zy niet twijffelden of zijn Excell. zou groot vermaak nemen in haar te zien. Dieshalven, korts na dat de Geheimschijver en Vertaalder weer by zijn Excell. gekomen, en hun wedervaren aan zijn Ed. vertoont hadden, quamen drie van de voorgedachte Ambassadeurs, verzelt met enige Russchen, gelijk ook met drie van hun Dienaars, die in een getal van vijf bestonden, de welken zy alle te zamen Kocken noemden, de Heer Ambassadeur bezoeken. Zy namen, noch in 't inkomen, noch in 't uytgaan, geen van allen hun mutsen (die byna de genen van de Straetsburgsche of Switsersche Vijven gelijk zijn, en daer op zy een Bosch Franje van zijde van achter hadden afhangen) af; maar, zich een weinig voor over buigende, raakten met twee vingeren haar voorhooft aan. Zy hadden, door middel van een Russche Vertaalder, veel redenen met de Heer Ambassadeur, aan de welk zy verscheiden byzonderheden van haar Lant, Godtsdienst en Regering verhaalden. Zy wierden met enige drank onthaalt, en, een wijl tijts gezeten, en met grote verwondering het spelen van een kleine Pagie op een Staafspel, op de wijze van kleine Klokjes, op de Violen en andere Instrumenten gehoort hebbende, vertrocken weder alle te zamen in een Slede, gelijk zy gekomen waren. Zeker, hoe breet de Russchen van dit volk voorgaven, als of zy wel een getal van driemaal hondert duizent Mannen te velde konnen brengen, zy schenen ons echter van geen byzondere achting by hen te zijn: Want behalven dat de gantsche toestel van deze Ambassade geheel

armelijk was. zo was het onderhoud, 't welk van zijn Zaarsche Majesteits wegen. aan deze lieden dagelijks gegeven wierd, van zo weinig belang, dat die van de geheele Ambassade in yder dag niet boven de vijftien stuivers quam te belopen. Men kan hier uit van 't overige oordeelen.

Op Zondag, de negenentwintigste van December, heeft zijn Excell. toen de leste Predikatie te Wolgda gedaan was, het Kint van Sr. Bosch, diens Huisvrouw in de voorgaende dag in de kraam was bevallen, ten Doop gehouden, en het zelfde Koenraat, naar de naam van zijn Excell. genoemt. Na de Predicatie zond zijn Excell. de Maarschalk, de Secretaris, my en van Aspe-ren. aan de Gouverneur Feuder Alexandrowitz. met twee Geschenken. 't een een grote Druifpokaal. van binnen en van buiten vergult. voor de Gouverneur; en 't ander een kleinder Pokaal met Boeckels, voor zijn Gemalin. Zijn Excell. zond dit tot bewijs van genegentheit, en tot gedachtenis, en dee met enen de Gouverneur voor alle eer en vrientschap bedanken. De Gouverneur, betuigende dat hy zulks niet verdient had, zeide dat het hem leet was, || (**59**) dat hy niet by zijn Excell. had mogen komen, en voegd 'er by dat, als zijn Ed. langs deze weg weerkeerde, hy hem buiten de Stat te gemoet zou rijden, en, veel verontschuldigingen en betuigingen van vrientschap bygebracht hebbende, wenschte aan zijn Excell. en aan ons geluk en voorspoet op onze reis. Hy dee ook, om eer aan ons te bewijzen, zijn Gemalin halen. Zy quam te voorschijn met een kostelijk groen Damast kleet, dat met grote goude Kanten belegt was, en had op haar hooft een zeer kostelijke Muts, die dicht met Parrelen gestikt was, met een dierbare rant van beveren daar rontom. De Gouverneur had te voren een Schaaltje met gedisteleert water aan ons geschonken; en nu ontfingen wy, na dat wy Mevrou, zijn Gemalin, met zijn verlof, gekust hadden, yder van ons, een Schaaltje van de zelfde vocht uit haar handen, na dat zy zelve ons toegedronken had, 't Welk zy sedert met Mee vernieude. Wy namen toen onze afscheit; en de Gouverneur gaf weer aan ons vryheit, om zijn Gemalin te kussen, en voegde 'r by, dat dit by de Russchen geen gewoonte was; doch dat hy, geen Rusch zijnde, en wetende dat het in Hollant dus gedaan wierd, ons dieshalven deze eer liet genieten.

Na dat wy alle haar gekust, en voorts onze afscheit genomen hadden, gingen wy naar de Diaak. om een papiertje met

Gout, 't welk de Heer Maarschalk by zich had, aan hem te schenken. De Diaak, het zelfde beleefdelijk weigerende, wilde het aan de Maarschalk weergeven. Wy wilden voort weer vertrecken, om dat zijn Excell. met de Maaltijt naar ons wachtte. Maar hy wilde ons dus niet laten wechgaan, en zeide dat de grote Ambassadeur zo grote gunst en eer aan hem bewees, dat hy ons geheel anders behoorde t'onthalen. Hy kreeg toen uit zijn Vleschkelder drie of vier Vlesschen met sterke wateren, en dee twee dosijn zilvere Bekers en Kroezen, met zijn zilvergewaat, ter tafel behoorende, te voorschijn brengen: en na dat hy ons enige tijt hier mee onthaalt had, wilden wy gaan; doch hy zeide dat hy zijn Gemalin voor onze oogen zou laten komen, om ons op te houden. Zy verscheen ook met enige andere Vrouwen, en was zo schoon, als ik noch enige Vrou in dat lant gezien had, en zeer kostelijk in de kleding. Na dat wy, met verlof van de Diaak, haar, yder op zijn beurt, gekust hadden, ontfingen wy yder een Schaaltje, en ook een Beker Mee, uit haar handen. Wy namen voorts onze afscheit, en, in 't Hof van zijn Excell. gekomen, verhaalden aan zijn Ed. het geen, dat wy verricht hadden.

Toen wy, hoewel spade, ons middagmaal hadden gehouden, gingen wy alle vooruit te voet (en zijn Excell. in de Slee) naar de woning van Sr. Bosch, om daar onze afscheit van de Kraamvrou, zijn Huisvrou, te nemen, die ons yder met een schaaltje Spaansche Wijn beschonk. Wy wierden toen uit die, in een andere Kamer gebracht, daar men voort een tafel dekte, op de welk meer dan dartig, zo middelmatige, als kleine Schotels met Gebaksels, Taerten, Confituren, en andere versnaperingen opgedischt wierden. Wy dronken 'er ook verscheide gezontheden; en na dat wy 'er enige tijt vrolijk hadden geweest, namen zijn Excell. en wy alle onze afscheit, en trocken naar huis.

(60) Zestiende Hooft-stuk.

Zijn Excell. vertrekt van Wolgda, en, deur verscheide Dorpen getrocken, koomt te Jeroslaaf, en van daar te Perislaaf, en eindelijk te Nikola, niet verre van Moskou. Slechte stant van 't Hof te Nikola.

Des middags, de dartigste van December, maakten wy alles gereet, om na de middag te vertrecken. Zijn Excell. hoewel

niet wel te pas, besloot echter, als een Heer, die alle ongemak uitstaan kan, zijn reis te vervorderen. Wy vertrocken dan 's avonts op de zelfde wijze, als wy in deze plaats gekomen waren, en wierden wel drie of vier worst van Duitsche Kooplieden, en Russche Heeren uitgeleid.

Ter middernacht quamen wy te Grisnovitz, een groot en schoon Dorp, veertig worst, of acht mijlen van Wolgda, daar wy een weinig tijts stil waren. Wy hadden, met over 't lant te rijden, een quade weg gehad, die, gelijk de Voerlieden zeiden, noch erger zou worden. Wy waren ter Herberg in zwarte Stoven, die lelijk genoeg schenen. In de Stoof, daar in zijn Excell. zich onthield, was een Vrou, die, overgrote vreugt over de koomst van zijn Excell. bedrijvende, zijn Ed. op haar wijze met enige spijze zocht t'onthalen, en goet Broot en Bier op tafel zette; daar wy ons byvoegden, en van deze Vrou mee genodigt wierden.

Toen de Paerden een weinig gerust hadden, trocken wy van daar, en quamen d'eenendartigste, des ochtens zeer vroeg t'Obnorze, twintig worst, of vier mijlen veerder, daar wy varsche Paerden kregen. Wy trocken voort weer van daar, en quamen 's avonts te Tileetzijaam, van daar wy, na dat de Paerden, en wy, gespijzigt waren, voort vertrocken, en 's avonts te half elven t' Ougorskoyjam, vijfentwintig grote worst, of ruim vijf mijlen verder, daar wy weer van Paerden verwisselden. En dewijl zy in 't eerst weigerden Paerden te geven, zo wilde zijn Excell. de Geschenken, die zijn Ed. aangeboden wierden, niet aannemen. Daar verliepen wel vier of vijf uren, terwijl wy naar de Paerden wachtten.

Op Woensdag, d'eerste van Januarius, vertrocken wy voort van de voorgedachte plaats, en quamen, zeven worst van daar, in een schoon Vleck Danielofski genoemt, zo groot en schoon, als een Stat, met Markten en Gevangenhuizen. Des avonts quamen wy te Woksorskoyjam, veertig grote worst, of ruim acht mijlen van de voorgedachte plaats.

Toen wy daar onze Maaltijt gehouden hadden, vertrocken wy weer, en quamen des Donderdags, de tweede van Januarius, 's ochtens te drie uren, in de Voorstat van Jeroslaaf, daar wy ons verkleedden, en ten negen uren met grote heerlijkheit, en een gevolg van wel over duizent menschen, onze intree deden. Deze Stat heeft aan de zuidzijde de rivier de Wolga, en aan

d'andere de rivier van Kotroos: in voegen dat zy, tusschen twee rivieren in ge- || (61) legen, zeer vermakelijk en aangenaam is. Men heeft daar een Kasteel van hout, en een groot stene Kloos-ter, S. Jan genoemt, met enige stene Kerken. Hier wonen ook enige Huisgezinnen van Nederlanders. Het sneeude, toen wy daar waren, en echter was 't 'er zeer kout. Wy wierden enige Straten omgevoert, en zagen veel treffelijke Gebouwen van hout en steen. Men bracht ons eindelijk in 't Hof van een Rusch Koopman, Demitri Juanowits Boraski genoemt, die eertijts een Dienaar van zijn Excell. had geweest, en toen, door Godes zegen, met zijn handeling zo grote winsten had gedaan, dat hy meer dan hondert duizent Rijksdaalders rijk geacht wierd. Dit was een groot Huis, van steen gebout, en met ver-wulfde Kamers, en stene Pakhuizen daar neffens. Hier quamen verscheide Duitsche Kooplieden zijn Excell. verwelkomen; gelijk ook een Schrijver van de Gouverneur Juan Alexanderwits, die naar de gezontheit van zijn Ed. quam vragen. Hy was een aanzienelijk lang man, die, toen hy in de Kamer van zijn Excell. quam, zich eerst, op de wijze der Russchen, kruiste, en ver-volgens een kleyn vertoog dee, en de kleine Tytel van zijn Zaarsche Majesteit, van de generale Staten, en van zijn Hoogheit, de Prins van Oranje, ophaalde, en weer van zijn Excell. door de mont van van Asperen, beantwoord wierd, en daar mee vertrok. Korts daar na quamen verscheyde lieden uit de Gemeente met geschenken aan zijn Excell. en de Schrijver, by zijn Ed. weerkeerende, bracht van wegen de Gouverneur ook een geschenk, en zond een brood, en enige visch, drank, en andere eetbare Waren.

Op Vrydag, de darde van Januarius, des ochtens, zond zijn Excell. de Heer Ambassadeur de Maarschalk, my, Budayn en van Asperen, aan de Gouverneur, om hem te bedanken, zo voor d'eer, die hy zijn Ed. aangedaan had, als voor de goede zorg, die hy getoont had in de Paerden, die tot onz vertrek zouden dienen, vaerdig te houden, en behandigde, door de ge-dachte Maarschalk, aan hem een briefje met tien Dukaten, tot erkentenis van de vrientschap, aan zijn Ed. bewezen. Hy schonk geen drank aan ons, dewijl hy zo even uit het Klooster was gekomen, en om dat het de leste dag van hun Vasten was, in de welk de Russchen zelden iemant op deze wijze onthalen, inzonderheit na dat zy in de Kerk geweest hebben. Maer by de

Diaak, by de welk wy een weinig te voren ook diergelijke plichtpleging afgelegt, en hem een papiertje met vijf Dukaten in de hant gesteken hadden, wierden wy met een schaaltje onthaalt, om dat hy noch niet in de Kerk had geweest. Zijn Excell. zond tegen d'avont de Sekretaris en van Asperen vooruit naar Perislaef. De Voeders wierden mee gezonden, op dat zijn Excell. daar door niet opgehouden zou worden. Eer de Sekretaris en van Asperen vertrokken, quam de voorgedachte Schrijver weer by zijn Excell. en schonk uit de naam van de Gouverneur, aan zijn Ed. een geschenk na gewoonte.

De genen van ons, die even te voren aan huis geweest hadden, kregen yder een kleynder vlesch van de zelfde Brandewijn, en een Kalkoen, die alle leefden, en schoon waren. Wy gaven, aan de Dienaars een vereering, en bedankten de Gouverneur, en de Schrijver voor hun beleeftheit. Van Aspe- || (62) ren trok toen met de Secretaris vooruit. Zijn Excell. die al enige dagen te voren niet wel te pas geweest, en enig ongemak in de keel, en in deze dag geneesmiddelen gebruikt had, kreeg in de nacht een overval, en wierd voort aan d'arm, en onder de tong gelaten; daar by hy enige verlichting gevoelde.

Op Zaterdag, de vierde van Januarius, des ochtens, vertrok zijn Excell. zonder enig ongemak t'ontzien. Maer wy, met twaalf Sleden, bleven achter tot aan de middag; vermits 'er veel Voerlieden in de nacht wechgelopen waren, en wy dieshalven niet eerder Paerden konden bekomen. Wy vertrocken dan ter voorgedachte tijt, en quamen des avonts te Kormisle, daar wy een korte tijt stil hielden, en toen weer onze reis vervorderden. Wy reden deur veel schone Dorpen, en ook voorby de voortreffelijke plaats, Rostof genoemt, een Metropolitaan, of Hooftplaats, die zeer kostelijk en groot is. Wy reden langs het Meer, aan de welke deze plaats legt, wel drie of vier uren lang, en trocken ondertusschen over veel andere goede rivieren, gelijk de rivieren Scoreetni Ozor, en Beloyser.

De vijfde, des ochtens te zeven uren, na dat wy vijfenvijftig worst, of omtrent elf mijlen, gereden hadden, quamen wy te Kibule, daar wy tot aan een uur stil waren. Des avonts, met d'ondergang der Son, geraakten wy te Perislaaf, daar wy zijn Excell. met d'andere Sleden, vonden. Dit is een Lantsteedje, daar in weinig vermaak is, en dat, naar de zijde van Moskou, een Meertje heeft, drie, of vier mijlen groot. Wy kregen hier

weer varsche Paerden, en, des avonts te negen uren vertreckende (in welke tijt zijn Excell. de Heer Klenk, tot blyschap van ons alle, beter te pas was geworden), quamen op de zeste, met de koomst van de dag, te Doubna, na dat wy vijfendartig worst (omtrent zeven mijlen) voortgereden, en nooit zo quade weg gehad hadden. Wy vertrocken van daar 's ochtens te negen uren, en quamen 's avonts spade te Rachmanna, na dat wy veertig worst, omtrent acht mijlen uitmakende, voorgereist, en veel schone plaatsen en Kloosters, door en voorby getrocken waren, en onder anderen voorby het schoon en wijtberoemt Klooster te Troyitza, daar zijn Zaarsche Majesteit somtijts zich vervoegt, om zijn Godsdienst in deze plaats te plegen. Toen wy hier een weinig stil geweest hadden, begaven wy ons weer op de reis, en quamen 's ochtens, de zevende van Januarius, met de koomst van de dag tot op drie worst beneden Moskou: maar wy moesten, daar gekomen zijnde, geheel langs een andere weg, die, door 't bevel van zijn Zaarsche Majesteit, ons aangewezen wierd, en naar Nikola omrijden, op dat wy van daar ingehaalt zouden worden. Deze plaets, zeven worst (dat is byna anderhalve mijl) van Moskou gelegen, behoorde aan Knees Michaylo Jaklewitz Cirkaski. Wy quamen daar gelijk met de Stalmeester, en met de Paerden, die vooruit gereden waren, en vonden hier alles in verwarring. Daar was geen plaats voor zijn Excell. veel minder voor ons; en wy moesten ons alle in zwarte Stoven behelpen, die noch zo eng en bekrompen waren, dat wy ten meestendeel zo na by malkander lagen, dat, als onse Matelassen om te slapen gespreit waren, men naaulijks een voet kon versetten. Groot was 't ongemak, dat wy hier leden; want de koude van d'een zijde liet ons niet toe bui- ‖ (**63**) ten de Stoven te blijven; en van d'andere zijde wierden wy van binnen van de rook, stank, en 't ongedierte te gelijk zo heftig bestreden, dat ik wel derf zeggen, dat dit de moeielijkste ontmoeting is geweest, die ons op de gehele reis is voorgekomen. Wy moesten 't echter zo voor lief nemen, hoewel men, met enige dagen langer tot Jeroslaef te blijven, daar wy heel wel waren, sulcks gevoeglijk hadde konnen voorkomen, en de Russchen tijt geven, om het Lusthuis Godinka, (van daar aan ons gelast was onse intree te doen) voor ons verblijf te bereiden: daar wy ook sonder ongemak zouden geweest hebben. Maar hier, daar wy stiptelijk moesten blijven, en niet van daan derf-

den wijken, gelijk enigen van d'onzen wel gewenscht zouden hebben, die zich gaerne in Moskou tot onze intree toe hadden willen ophouden, waren wy warelijk niet min, als naar de grootheit van den Groten Heer Zaar, en de waarde van een grote Ambassadeur geplaatst: en hoewel yder van de Duytsche Kooplieden, die uit Moskou ons dagelijks quamen bezoeken, ons met grote toegenegentheit beklaagde, die troost was weinig tot onz voordeel.

Zeventiende Hooft-stuk.

Sobere stant van 't Hof te Nikola, en 't ongemak, daar in geleden. Bericht aan zijn Excell. d'Ambassadeur wegens zijn inhaling. Brant in 't Huis van d'Ambassadeur, en dief-stal. Nieuwe-jaars wensch aan zijn Excell. die enigen van de Groten onthaalt. Verlof aan 't Gevolg van zijn Ed. om de viertijt van de Waterwijing te zien.

In de volgende dag, d'achtste van Januarius, 's ochtens, gingen wy in 't Hof van de voorgedachte Knees, daar meermalen Ambassadeurs, die ingehaalt zouden worden, zich onthouden hadden; gelijk drie, of vier jaren te voren de Sweedsche, en onlangs de Persiaansche Ambassadeur. Doch dewijl, weinig tijt te voren, het meeste deel door een brant vernielt was, zo was 'er byna geen ander verblijf, als een Kamer, daar zijn Excell. zich in begaf, met een kaghel verzien, met een voorkamer, daar in ook een kaghel stond, met een schone grote Koken, en een zeer grote Stal; 't welk alle de Vertrekken zijn, die men daar vond. Men vind in dit Dorp niets, dat aangenaam is, dan een zo nette en geestige Kerk, dat ik tot aan die tijt geen diergelijke van hout gezien had. Wy kregen behendiglijk de vryheit van de Kerk van binnen te mogen zien, daar wy niets van belang in vonden. De deur, daar wy moesten blijven staan, was echter met veel beeltjes verciert. In deze dag quamen de Kooplieden, Adolf Houtman, en Gerrit Klaesz. Kluiting zijn Excell. verwelkomen, en wierden van zijn Ed. wel onthaalt.

Op d' avont quam aan zijn Excell. een Schrijver uit de Possolsche Prikaas van Moskou, door de Rijkskancelier Artemon Sergewits gezonden, met bericht dat, dewijl zijn Ed. alree zo na aan Moskou was, hy op maandag, || (**64**) de dartiende van Januarius, in de voorgedachte Stat ingehaalt zou worden. Zy hadden te Moskou geen anderen gedachten gehad, dan dat

zijn Excell. volgens gegeve last, die zy meenden dat zijn Ed. te Jeroslaaf ontfangen zou hebben, niet eerder, dan tien of twaalf dagen daar na, te Nikola zou wezen, dewijl men aan de Pristaaf bevel had gezonden van niet spoediger, dan vijf worst ('t welk omrent een mijl weegs is) des daags voort te trecken: in voegen dat de grote Heer, verstaande dat zijn Excell. de Heer Ambassadeur, alree te Perislaaf was gekomen, als verbaast stond, en dieshalven aan de geen, die deze tijding aan hem bracht, al boertende zeide, dat hy weer naar de Poort zou gaan, dewijl hy vertroude dat zijn Ed. daar alree zou wezen. Zijn Excell. dit bescheit van zijn inhaling ontfangen hebbende, zond de Pristaaf wel vernoegt weer naar Moskou, om de grote Heer voor zijn bezorging te bedanken.

Op Donderdag, de negende van Januarius, des avonts, quam weer een ander Schrijver, met geheel ander bericht, tot ons leetwezen, te weten dat d'Edelen, en alle d'anderen, die tot d'inhaling van zulk een grote Ambassadeur vereischt wierden, niet vaerdig waren, en by gevolg dat zijn Excell. zijn intree niet eerder, dan op de negentiende van deze maant, zou doen. Wy wierden hier over zeer bedroeft, te meer om dat wy de Waterwyjing, 't welk een zeer grote vierdag onder de Russchen is, niet zouden konnen zien. Wy besloten dieshalven in de volgende dag, des uchtens Sr. van de Water naar Moskou te zenden, om van de grote Heer te verzoeken dat wy als onbekent in de Stat zouden komen. Ter middernacht ontstand een brand in de Bottelary, uit d'oven, dewijl de zelve niet dicht, maar in veel plaatsen geborsten was. De brant wierd echter haast gelescht, door middel van de goede voorzorg, die men toonde, zo in 't luijen van de Klocken, om volk by malkander te krijgen, als door de naerstigheit van van de Water, en Gillis Barentsz. Kloek, die hun uiterste best deden om de brant te blusschen. D'oven wierd voort aan stucken gebroken, en het verwulft ingeslagen; en dewijl 'er geen water omtrent was, zo wierd het vuur met enige vaten Biers, en met Sneeu gelescht.

In de volgende dag, de tiende van Januarius, misten wy verscheide dingen, en onder anderen het kleine Staafjespel, 't welk met een Kasje van omtrent een voet groot, in de Bottelery op de bank staande, naar alle waarschijnelijkheit door de Russchen, die 't misschien voor zilver geacht zullen hebben, wechgenomen zal wezen. Des ochtens gingen van de Water en

Klock naar Moskou, om daar, tegens de koomst van zijn Excell. ordening op 't Hof, in 't welk zijn Ed. gehuisvest zou wezen, te stellen; en uit Moskou quamen by zijn Excell. de Kooplieden, Hartman, Warnar Muller, Boetenant en Kannegieter, om zijn Ed. te verwelkomen. Zy bleven alle ter Maaltijt by zijn Excell. en 't was spade toen zy vertrocken.

Op Zaterdag, d'elfde van Januarius, naar d'oude Stijl Nieujaarsdag zijnde, des ochtens heel vroeg, blies en sloeg men op Trompetten en Keteltrommen het Nieuwe Jaar voor de Kamer van zijn Excell. van de welk zy een vereering van 't vijfentwintig guldens kregen. Zy gingen daar na by orde- ning eerst by de Maarschalk, en zo voort rontom, en ontfingen ook overal goede giften. In deze tijt was het schrickelijk kout. (65)

Op Zondag, de twaalfde van Januarius, quamen van Aspe-ren, en van de Water weer van Moskou, zonder de grote Heer gesproken te hebben. Na de Predikatie voegden onze Pristaaf, Michayl Stephanofs, en zijn Neef, Symon Faffilofs, Antonie Lukianofs, de Kapitain van 't geleide, de Kastelain van deze plaats, Maximin Faffilits genoemt, en zijn Swager Ikim Serglofs, d'eerste Edelman van de Knees, die deze plaats toequam, zich by ons te gast. Zy wierden alle zeer heerlijck onthaalt: en 't was spade, toen men een eynde van de Maaltijt maakte.

Des Maandags, de dartiende, 's uchtens, quamen de Kastelein, en zijn Swager zijn Excell. voor 't goed onthaal van de voorgaande dag bedanken. Zy klaagden dat zy noch verbuist waren. Niet vreemt; want men had niet anders, dan Sek uit schaaltjes gedronken; vermits de Wijnen bevroren waren. Van de Water reed 's uchtens weer naar Moskou, om het voorgedachte weer te verzoeken. Hy quam 's avonts weerom, en bracht bescheit dat men wel binnen Moskou mogt komen, om de waterwying te zien.

Op Woensdag, de vijftiende, drie uren na middernacht, reden wy met ons zessen in de tweede Koets met zes Paerden naar Godinka, vier Worst van Nokolaselo, daar men een huis houde, 't welk noch onvolmaakt was, en daar men naauwelijks een stoof vaerdig vond. Dit gebou wierd alleenlijk opgerecht, om de Heer Ambassadeur daar 't ontfangen, dewijl bevolen was dat d'intree van daar haar begin zou hebben. Wy dan, met de tweede koets, gelijk gezegt is, derwaarts gereden, moesten wel

een gehele Worst lang de weg met de Karos banen, uit oorzaak van dat de Bomen, die noch niet afgehakt waren, ons grotelijks in de weeg stonden: in voegen dat de weg niet alleenlijk kommerlijk was, maar de Karos ook gevaer liep van aan stucken te breken. Wy traden dieshalven ten meestendeel uit de Koets, en gingen te voet naar de voorgedachte plaats, daar wy, gelijk gezegt is, naauwelijks een enige stoof vonden, die zeer klein, en noch niet vaerdig was, en daar beneffens onbequaam tot verblijf van zulk een groot gevolg, als wy by ons hadden. Wy keerden dan weerom, en brachten hier af bericht aan zijn Excell. by de welk ondertusschen d'Overste Luitenant, Bartholemeus Ronart, d'Oom van de Heer Villers, een der gener van ons gevolg, gekomen was; gelijk ook de knecht van mijn Neef, die in Moskou woonde, met een Slee, en brief, daar in verzocht wierd dat ick mee in Moskou zou mogen komen, om de waterwyingh te zien. Dit word, gelijk alree gezeght is, by de Russchen voor een grote heilige dag gehouden, daar in men hun grootste pracht ziet. Zijn Excell. stond dit voort toe, niet alleenlijk aan my, maar ook aan d'anderen van zijn gevolg, na dat zijn Zaarsche Majesteit, gelijk verhaalt is, deze vryheit aan ons gegeven had. De Heer Ronart vertrok dan na de Maaltijt, met zijn Neef, Villers, die in ons gevolg was, en ik ook met de Slee.

(66) Achtiende Hooft-stuk.

Breed en omstandig verhaal van de Waterwijng, en d'ordening, van alle staten daar in gehouden, en de plechtelijkheden, daar in gepleegt.

Op Donderdag, de zestiende van Jannarius, naar d'oude Stijl Drie-koningen dag zijnde, quamen te Moskou noch wel twintig Sleden, zo van ons gevolg, als van enige knechten van ons gevolg. Wy zagen echter malkander niet, dan na dat de Processie, of Ommegang geeindigt was, dewijl zy aan d'overzijde van de rivier stonden. Mijn Neef, en noch een ander Heer brachten de Heer Villers en my overal, om alles te bezichtigen. Wy kregen ook een zeer goede plaats by 't huisje daar de Deensche Resident op de muur stond. Wy hadden te voren over de rivier geweest, en daar duizenden van menschen en onder de zelfden de Huisbenden van zijn Zaarsche Maje-

steit, gezien, die, gelijk men zeide, uit een getal van wel zes duizent Mannen bestonden, de welken alle schoon volk waren, wel toegerust, zowel van geweer, als van kleding. Zo wel de kleine, als de grote Officieren hadden lutsen op hun Rocken, en de zelfden of kleinder, of groter, en slechter, of kostelijker, naar dat hun staat meebracht. De Regimenten, daar in deze benden verdeelt waren, hadden yder hun bezondere verwen; de sommige waren groen, anderen geel, graauw, wit, blaauw, root, paersch, en ook enigen, die bont waren, en niet alle een zelfde verwe van kleding hadden. Enige Vaandelen der Regimenten voerden Bardes, of halve Manen, anderen Musketten en Bardes, anderen Spiessen. By yder Vaandel was een Slang, of Veltstukje, zeer aardiglijk gegoten, en kunstiglijk uitgewerkt, of geestiglijk met de hamer van yzer gesmeed. Zy lagen op verzilverde Affuiten, van vier raden, die van twee, vier, en zes Paerden, met schone schaberacken, daar 't wapen van zijn Zaarsche Majesteit op geborduurt was, getrocken wierden. Deze Paerden waren alle eenderhand en schoon. Men zag 'er ook een grote menigte van Vaandelen van alderhande verwen, van de welken sommigen zeer kostelijk geschildert waren, inzonderheit de genen, die met de Krijgsbenden van 't Hof van zijn Zaarsche Majesteit quamen, de welken in alle kostelijkheit uitmuntten.

Toen wy een uur of twee gewacht hadden, begonnen de klocken te luyen; en men zag een grote menigte van menschen vooruit lopen, die van de Lijfwacht op deze volgende wijze gevolgt wierd. Vooraan ging een Kapitain, of groot Officier, die eerst met witte Rocken met goude lutsen en Bardes, zes in 't gelid, en twintig of 't vijfentwintig geleden lang, gevolgt wierd. Achter hen gingen zo veel geleden van Spiesdragers, daar zo veel Muskettiers op volgden. Hier achter gingen de blaauwe Rocken in de zelfde ordening, toen de groene, en anderen, en voor 't lest de rode Rocken, van de welken de Spiesdragers spiessen voerden, die kunstiglijk gedraait waren, en lange spitsen, || (**67**) met Vaantjes daar aan hadden. Zy wierden van Snaphanen gevolgt; en achter deze quamen andere Snaphanen met getrocken lopen, en met laden, die van Parlemoer ingelegt waren. Deze Lijfwacht bestaat in 't geheel uit Edellieden, en uit de kinderen van de grote Heeren. Toen zy buiten quamen, wierden zy alle rontom de plaats, daar deze Waterwyjing

geschieden zou, gestelt. Achter hen volgde een zeer groot getal van zwarte Monicken, voor de welken twee Standerts, daar verscheide Heiligen in geschildert waren, gedragen wierden. Hier achter gingen zes of acht Priesters, die een grote Lantaern droegen, daar in veel welriekende kaerssen brandden: op de welken enige Priesters volgden, die verscheide grote Schilderyen en Heyligen droegen. Achter dezen wierd van zes of acht een groot en zwaar Kruis gedragen: zonder dat ik weet of 't van gout, of zilver was. Rontom dit Kruis hielden zich enigen, die zodanige vergulde Seraphins, of gevleugelde Tronitjes aen lange steelen droegen. Op hen volgde weer eenige Priesters, die verscheide zilvere Schuttels, en vergulde Kruiken en Kannen droegen, de welken met een stuk geverwt Armozijn bedekt waren. In een van deze zilvere Schuttels was de muts van de Patriarch, of Aartsvader. Hier na quamen de Priesters van alderhande ordeningen, die met Rocken, stijf van geborduurt gout en zilver, zeer kostelijk gekleed waren. Achter hen zag men Bisschoppen, en Aartsbisschoppen, die, ook zeer kostelijk gekleed, van twaalf Metropoliten, de staat van Kardinalen vertonende, gevolgt wierden. De Mutsen der Metropoliten blonken van gout en zilver, met randen van witte Armijntjes. Zy waren byna van gestalte gelijk de Hollantsche Stormhoeden, en wierden van veel Bisschoppen gedragen. Zy gingen alle blootshooft, behalven de Monicken. Achter de Metropoliten volgden grote en kleine jongens, die ook kostelijk gekleed waren, en al voortgaande zongen. Achter hen zag men drie of vier Monicken met Wierookvaten, daar mee zy slingerden, op dat de rook daar af den Patriarch in de neus zou komen. De Patriarch zelf wierd van twee Monicken, zeer kostelijk gekleet zijnde, geleid, en had op zijn voorhooft een gout Kruisje, ruim een span lang, en een duim dik, 't welk op een ront kussentje lag: en hy hield het met zijn beide handen vast. Hy droeg een kostelijk kleet van zilver laken, achter en voor met een witte Satijne slip, op de welk een goud kruis geborduurt stond, en had ter rechter zijde, aan een geboorduurde riem, een vierkante Neusdoek (of iets diergelijk) die stijf van borduursel was, en goude quasten had. Achter de Patriarch volgden de Bojaren en Kneesen, die alle met uitsteekende kostelijke Klederen gekleed waren. Zijn Zaarsche Majesteit zelf quam achter hen. Hy was met een rok van kostelijk goud laken gekleed, en had aan zijn schouders iets,

dat vol van goude plaatjes was. Hy droeg op zijn hooft een goude Kroon, met Parrelen, en edele gesteenten verciert, en daar op een goude Werrelt, met een kruis daar boven, en onder met een zwarte vosse rand. Hy wierd van twee Vorsten onder d'arm geleid; en zijn Goostens, en enige andere Heeren volgden hem.

Op deze wijze wierd zijn Zaarsche Majesteyt ter plaats, daar deze plechtelijkheit van de Waterwyjing zou geschieden, gebracht. Men had deze plaats, die groot en vierkant was, zeer heerlijk toegemaakt, en met plan- || (**68**) ken, een of twee treden boven de gemene gront, verheven. Rontom deze stelling was een hek, met root laken behangen, en daar binnen noch een hek, in 't welk zijn Zaarsche Majesteit, met de Geestelijken, zijn verblijf had. Dit hek was netter en cierelijker, met vier ingangen, die boogswijze gemáakt waren, en daar vergulde Hoofden op stonden. Men had in de rivier de Moskua, daar 't Water gewijt zou worden, een grote bijt gehouwen, en de zelfde met een leuning van anderhalve voet hoog, die ook met root laken, behangen was, afgeschoten. Voorts, aan yder hoek van dit verheve werk, dat als een groot toonneel was, stonden vier grote pijlers, die kunstiglijk gedraait waren, en boven yzere bogen vertoonden. Aan deze pijlers hingen acht glaze brandende lampen; en deze plaats vertoonde aan 't gezicht als een Troon. Aan d'een zijde was een ingang tot het water, twee of drie trappen neer te gaan, die met root laken bekleed waren. Aan weerzijden stonden enige schermen met geschilderde Beelden. De vloer was met Turksche Tapijten belegt. De Troon, of Zetel van zijn Zaarsche Majesteit was drie, of vier treden hoog boven de vloer, zeer schoon vergult, en van binnen met zilver laken bekleed, 't welk ook op de vloer gespreid lag. Op de Troon stonden vier, of vijf torentjes, kunstiglijk van glas gemaakt, daar op goude kruisjes stonden. De Troon had van voren, en van ter zijden twee grote glaze deuren. De Troon van de Patriarch was ter rechte zijde van zijn Zaarsche Majesteit, en een treed hoger, maar niet zo kostelijk, en open. De Patriarch of Aartsvader had een kostelijke goude kroon, of Muts, de welke kostelijker en groter scheen, dan die van zijn Zaarsche Majesteit, op zijn hooft.

Toen sy daer een weynig tijds geweest hadden, nam de Patriarch een Wierook-vat, en begon het water aen alle de vier hoeken te bewieroken, en trad toen op drie of vier schreden na

aan zijn Zaarsche Majesteyt, die mee van sijn troon af trad, en stil bleef staan, na dat hy sich voor de Patriarch gebogen had, de welck het wieroock-vat tot negen malen over zijn Zaarsche Majesteyt overslingerde, en yder drie malen bogen zy zich voor malkander. Zijn Zaarsche Majesteit keerde toen weer naar zijn troon: en de Patriarch, rontom gaande, bewierookte vervolgens de Geestelijcken en Groten van hoog tot laeg. Na dat hy dus tot drie malen gedaen had, en t' elkens van twee Geestelijcken geleyd was, keerde hy oock naar zijn Troon. Korts daar na quam hy weer aftreeden, met een groote brandende Was-kaers in zijn handt, die hy zijn Zaarsche Majesteit aenbood. de welck, ook uyt zijn Troon tredende, hem de selfde ter halve wegh afnam, en hem, na dat hy de kaers ontfangen hadt, de handt kuste; daar mee zy beide yder weer naar zijn plaats gingen. Daar na quamen de Kneesen, Bojaren en Geestelijken, die yder zelfs een kaers, en de Zegening haalden. en ook de hant van de Patriarch, of Aartsvader kusten; 't welk een lange wijl duurde. Hier op volgde een Priester, die, na dat hy een weynig tijts in een boek had gelezen, d'ingang naar 't water bewierookte. Zijn Zaarsche Majesteit, en de Patriarch zaten ondertusschen op stoelen, zonder leuningen, die zeer kostelijk met Gout en Parrelen geborduurt waren, en die men toevouwen kon, en alleenlijk voor die tijd daar gezet waren. Daar na quamen eenige Priesters, die twee Bijbels onder d'arm droegen, van de wel- || (**69**) ken d'een zeer kostelijk met rood Fluweel overtrocken. en met Gout beslagen, en met Juweelen bezet was, en wel vijf hondert duizent guldens gekost had, daar in de Patriarch zelf las, terwijl zijn Zaarsche Majesteit blootshooft stond. Toen de Patriarch gelezen had, trad hy met deze Bijbel by zijn Zaarsche Majesteit, op dat die dit boek zou kussen; gelijk hy ook dee, en daar beneffens de hant van de Patriarch; en daar mee gingen zy gezamentlick, yder weer naar zijn Troon. Deze kostelijcke Bijbel wierd daar nae van twee Priesters weer weghgebracht, en toen dit gedaan was, traden zijn Zaersche Majesteyt, en de Patriarch weer uyt hun troonen, en naar 't water. De Patriarch ging de treedjes af; maar zijn Zaarsche Majesteit bleef blootshooft boven aan de leuning staan. zo lang als dit heiligen duurde, 't welk na veel ommezwier met een goud Kruis, dat men daar in een zilvere Schotel bracht, gedaan wierd. Toen dit omtrent een half uur geduurt had, wier-

den de kroon weer op 't hooft van de Kaizer, en de Mijter op dat van de Patriarch gezet; en dus ging yder weer naar zijn Troon. Daar na bracht men aan de Patriarch het gewyd water in een zilvere schotel, het goud kruis in een tweede, en een quispel, om daer mee te besprengen, in een darde zilvere schotel. De Patriarch quam met dit alles by zijn Zaarsche Majesteyt, die, zijn hooft weer ontbloot hebbende, het goude kruis, en de hand van de Patriarch kuste, en daar op met het heilig water gequispelt en besprengt wierd: gelijk ook zijn Kroon, en alle zijn Vaandelen, die daar by gebracht wierden. Zy beide gingen toen yder weer naar zijn troon: en na hen quamen de Metropoliten, Aartsbisschoppen, en de Groten van zijn Zaarsche Majesteyt, gelijk ook alle de Monnicken en Priesters, om ook het heilig kruis, 't welk de Patriarch, of Aartsvader hen voorhielt, beneffens de hant van de Patriarch, te kussen. Maar alle dezen wierden van een Metropolijt, die by de Patriarch stond, met het heilig water gequispelt en besprengt. Verscheide Monicken en Priesters gingen met schuttels en kannen van dit gewijd water halen, om al 't volk, dat daar omtrent was, met het zelfde te besprengen. Daar quam oock van alle zijden een groote menighte van menschen, om met kannen, kruiken en emmers van dit geheiligt water mee te nemen. Men zag 'er mee en slee, met root laken overdeckt, en daer onder verscheide goude kannen, om met het heilig water gevult te worden. Dese slee wierd van zes zwarte paerden, zeer heerlijk toegemaakt, getrocken. Daer waren oock verscheide wijven, die hun kinderen van de borst afnamen, en naakt in dit water dompelden.

Ondertusschen sond zijn Zaarsche Majesteyt de Cancelier Jemiliaen Oukraeiensof, die voor desen Envoyé van zijn hooghgedachte Zaarsche Majesteyt in Hollandt geweest was, aen de Geheym-schrijver, en eenige andere van 't gevolgh van den Heer Ambassadeur, die aan d'andere zijde van de Rivier, alwaer uit des selfs last een huis voor haer toebereid was, by haer hebbende den Translateur van zijne Zaarsche Majesteyt, den Heer Andreas Winius, deze plechtelijckheydt aensagen, om uyt zijn meer hooghstgedachte Zaarsche Majesteyts naem, nae haar gesondheit te vragen, en of zy wel gereist hadden. Toen dit door de voorgemelte Heer Winius vertolckt was, antwoordde de vertaelder van Asperen, die sich daer mede bevondt, || (**70**) uyt hun aller naem, dat zy Godt baden zijn

Zaarsche Majesteyt gesont te sparen, en dat zy, zoo veel hen aengaat, door zijn genade, en door gunst van zijn Zaarsche Majesteit, in goede gesondtheidt, en tot daer toe wel gekomen waren, en zijn Zaarsche Majesteit voor des selfs genade ootmoedelijck bedankt. En diergelijk compliment dede meer hooghstgedachte zijne Zaarsche Majesteyt ter zelve tijdt door meer andere van zijne Hovelingen oock doen aen de Heeren Residenten van Denemarcken, en Polen, aen de Coapsins van Persien, aen d'Ambassadeurs van de Czeremisse en andere Tartaren, zoo mede aen die van de Calmackse of Mongaelse, en alle andere Atgesanten, die alle tot dit feest te sien genoodight, en in verscheide huysen verdeelt waren. Dit is een heusheyt, die van zijne Zaarsche Majesteyt overal, daar hy zich in persoon bevind, aen de Vremdelingen bewesen wordt.

Toen dit alles gedaan was, zegende de Patriarch, met zijn beide handen kruiswijze over malkander gestreckt, eerst zijn Zaarsche Majesteyt, daar nae de Geestelijken, en Groten van 't Hof, en voorts de geheele gemeente tot drie malen; en daar mee trocken de lijfwachters weer naar 't Slot, op de zelfde wijze, als voor verhaalt is, behalven dat d'Aartsbisschoppen, gelijk oock de Patriarchen, de mutsen op hun hooft droegen. Toen zy daar omrent een half uur gestaen hadden, trocken zy alle weer af, gelijck oock het Krijgsvolk, over 't ys; en dus wierd de meeste tijdt van deze dag in vreucht deurgebracht. D'onze trocken 's avonts weer naar Nikola, de plaats daar zijn Excell. d'Ambassadeur zich onthield; en ik volgde in de volgende dag, des avonts.

Negentiende Hoofd-stuk.

Vetrek van Nikolaaskoy Selo naar Godinka. Naaukeurig verhaal van d'inhaling binnen Moskou, en de heerlijkheit daar af.

Op Zondag, de negentiende van Januarius, wierden van de Water, en van Asperen, met wel tachtig sleden, door zijn Excell. d'Ambassadeur naer Moskou gezonden, om te verstaan op welke wijze d'inhaling zou geschieden, en om zijn Zaarsche Majesteyt voor zijn goedtheit van aan ons toegelaten te hebben, dat wy de viertijdt van de waterwyjing in Mosko hadden mogen zien, te bedanken. Maer zy, binnen Mosko gekomen,

hoorden dat Klaesz. Kluiting, en Warnar Muller, met de groote Heer gesproken, en dit werck alree verricht hadden. Zy verstonden dan, dat zijn Zaarsche Majesteit bevolen had, dat men zijn Excell. de Heer Klenck op een zelfde wijze zou inhalen, als men de Sweedsche Ambassadeur gedaen hadt, en dat de Duitsche Officieren aengeseght was, dat zy zich gereedt zouden houden. Deze tijdingh van op gelijcke wijse, als Ambassadeurs van gekroonde Hoofden, ingehaalt te zullen worden, was zeer aangenaam aan zijn Ed. zoo wel ten opzicht van hem self, als voornamelijck van den || (71) Staat. Des middaghs quamen weer drie Duitsche Kooplieden by zijn Excell. aen de welck sy boodtschapten, dat zy, met de genen van hun Landaart, een Compagnie van zestig koppen zouden uitmaken, en alle met Oranje sluyers, zeer heerlijk te paert zittende, zijn Ed. te gemoet komen. Des avonds quam weer een Schrijver van de Possolske Prikaas, by zijn Excell. dien hy, na dat hy naar de gezontheidt van zijn Ed. gevraagt had, aanzeide dat hy vryheit had om in de volgende dag des avonts, of Dingsdags, des uchtens, twee uren voor de koomst van de dagh, naar Godinka te trecken, om van daer ingehaelt te worden. Deze, zijn boodschap gedaan hebbende, trok weer naar Mosko.

Des maandags, de twintighste van Januarius, des uchtens, quam een Overste Luitenant, een Rusch zijnde, uit de naam van zijn Zaarsche Majesteit zijn Excell. d'Ambassadeur begroeten. Hy zeide dat hy, dewijl onse voorgaande Pristaaf, Michael Stefphanoff, ziek was geworden, so lange tijdt zijn Pristaaf, of Verzorger zou wesen, tot dat de Hof-Pristaaf ons op de weg zou ontmoeten. Kort na dat deze Pristaaf uit de Kamer van zijn Excell. was vertrocken, quam de Deensche Resident de Hr. Magnus Gioë, die zijn koomst wel anderhalf uur te vooren bekent gemaakt had, by zijn Excell. Mijn Heer Grim en ik ontfingen hem aan de Slee, en brachten hem tot in de Voorkamer, daar zijn Excell. hem ontfing, en hem in zijn Slaapkamer bracht, daar zy wel anderhalf uur lang in eensaamheit met malkander van geheime zaken spraken. Hy had d'Overste Minius meegebracht; en zy, met zijn Excell. middagmaal gehouden hebbende, trocken weer wech. Wy waren ondertusschen zeer bezich om ons tot ons vertrek toe te rusten.

Op Dingsdag, d'eenentwintigste van Januarius, des nachts ten een uur, dee de Pristaaf aan zijn Excell. vragen, of hy

haast vaerdig om te vertrecken was, dewijl men twee uuren voor de koomst van de dag te Godinka, vier Worst van Nikola af zijnde, moest wesen. Hy versogt aen zijn Ed. dat sijn Ed. geliefde te bevelen, dat men drie mael de Trompetten soude steeken, op dat ons gevolg zig gereet zou houden. Toen alles vaerdig was, en de keteltrommen en Trompetten driemalen geslagen en geblazen hadden, vertrocken wy 's uchtens te drie uuren van Nikolaeskoy Selo, en quamen, toen wy twee uren onderweeg geweest hadden, ter gestelde plaats, Godinka genoemt, daar men in de tijt van acht of tien dagen twee, of drie Huizen, met Stalling en Kaghels, opgeslagen had, op dat zijn Excell. van daar zijn intree zou doen.

Wy waren onderweeg vry kout geworden, en vonden daar, tot ons voordeel, goede warme stoven, daar in wy ons vervarschten, en ontnuchterden, en ook eenige schaaltjes met Brandewijn en Sek tegen de koude innamen. Zo haast wy hier gekomen waren, zond de Pristaaf een Post naar Mosko, om onse koomst in die Stat bekent te maken. Sedert gingen verscheide Posten heen en weer. De Pristaaf dee ondertusschen aan zijn Excell. d'Ambassadeur vragen, hoe hy by zijn Ed. in de Karos zou zitten. Zijn Excell. ontbood aan hem, dat hyzijn zitting achter uit tegen over hem, de Maarschalk de zijne aan de rechte, en de Vertaalder van Asperen de zijne aan de slinke zijde || (**72**) in de portier souden hebben. De Pristaaf dee weer seggen, dat hy oordeelde dat hy neffens zijn Excellentie behoorde te sitten: daar op weer geantwoordt wiert, dat zijn Ed. sulks niet sou toelaten, en dat, zo de Pristaaf by dit voorneemen bleef, hy vooruyt mocht reizen of volgen. Deze Pristaaf zond ondertusschen over deze zaak aan de Rijks-Cancelier een post.

Toen het nauwelijks dag was geworden, quamen verscheide Russchen op 't Hof van zijn Excell. om de toerusting, en de paerden, daer over zy zich verwondert betoonden, te zien. En hoe wel men tot ons gezegt had, dat wy met de koomst van de dag van Godinka zouden vertrecken, zo duurde het echter noch wel twee of drie uren, eer wy op de gang geraakten. Onze Capitein, Antonie Lukianoff, by zijn Excell. komende, zeide hem aan, dat zijn Ed. alles geliefde vaerdigh te houden, en verhaalde met eenen, dat de Pristaaf, die ondertusschen om bescheidt over de zitting gezonden had, tot antwoort had

gekregen, dat hy ter plaats, daar de groote Ambassadeur hem zou zetten, zou moeten zitten. Omtrent de middag quam de Pristaaf zijn Excell. aenzeggen, dat hy van zijn Zaarsche Majesteit bevel had gekregen, om zijn Ed. voort naar Moskou te geleiden. Zijn Excell. dan. zijn gevolg te zamen gebracht hebbende, trock in soodanigh ordening voort. als in dit volgende verhaal te sien is.

Relatie, of Verhael, op wat maniere sich de Marsch en intrede van zijn Excellentie den Heere *Coenraet van Klenk*, Heere tot Loirheim en Ohrsee, Extraordinaris Gedeputeerde wegen de Provintie van Holland, ter Vergaderinge van de Heeren Staten Generael en Extraordinaris grooten Ambassadeur van Hare Ho. Mog. en zijn Hoogheyt den Heere Prince van Oraignen, aen zijn Zaarse Majesteyt van Moscovien, in de Stadt Mosco, op den 11/21 January 1676 heeft toegedragen.

Voor aen marcheerde de Stalmeester te paert, daer op volghden acht bruyngraeuwe paerden, met witte manen, en witte staerten, overdekt met tapijte dek-kleeden, waer in op weerzijden geweven waren de wapenen van zijn Hoogheydt den Heere Prince van Oraignen, elk geleid van twee mannen; zijnde gedestineert tot present voor zijn Zaarse Majesteyt.

Hier op volghde wederom een schoon bruin-graeuw Hengstpaert, met witte manen, en een witte staert, overdekt met een root zijde dek-kleed, doorweven met groote goude bloemen, en rontom geboort met een goude franje, en verciert op het hooft met een groot bouquet plumen van verscheide couleuren, geleydt als vooren, en tot present van zijn Excellentie. Daer na de drie handtpaerden van zijn Excellentie. Een bruyn-graeuwe Hengst, overdekt met een zadel en schabrak van root fluweel, met goude en silvere franje.

‖ (**73**) Een zwarte Ruin. met een root fluweele zadel, en een kostelijke met goud en zilver doorweven Schabrak, met goud en zilvere franje rontom. 't Lijfpaert van zijn Excellentie, zijnde een schone spierwitte Hengst, bekleed met een zadel, en housse daar over van root fluweel, met goude en zilvere kanten, en alle 't getuig bekleed met root fluweel.

Dese wierden gevolgt van de Keteltrommen en Trompetters, als volgt:

Voor aan een Trompetter, zijnde een Moor, alleen.

Hier op de Keteltrom alleen.

De twee resteerende Trompetters in een gelid, met zilvere vergulde Trompetten, verciert met Vlaggen en Banderollen, met de Wapenen van zijn Excellentie.

Hier op de Heer Maerschalk alleen.

Voorts de resteerende Domestijcken, Edellieden, en Officiers, twee en twee in een gelid, alle te paert.

Hier na de Lackeyen, twaalf in 't getal, twee en twee te voet.

Daer aan volghde de eerste Koets van zijn Excellentie, van binnen bekleed met root gebloemt fluweel, met een zilvere gront, en van buiten t'eenemaal vergult, en geschildert met alderhande cierlijk loofwerk, en ook met de Wapenen van zijn Excellentie; zijnde getrocken van zes zwarte Paerden, bekleed met zeer cierlijk getuig, en dragende op 't hooft bouquetten Pluimen van verscheide coleuren. Op beide zijden van de Koets gingen de vier Helbardiers te voet, dragende hare Hellebaerden, verciert met houpes van zijde, goud en zilver. Voor de receptie, of ontfangenis, zat zijn Excellentie in deze Koets, en daar tegen over de Priestaaf: en in de poortieres de Heer Maerschalk en Translateur, of Vertaelder.

De vier Pagien volgden hier na in een gelid te paert.

Daer op quam de tweede Koets, getrocken van vier zwarte Paerden, en bekleed van binnen met groen fluweel. In de zelve zaten voor de receptie, of ontfangenis, de Heeren Stalmeester, Sekretaris, en vier Edellieden van zijn Excellentie.

Hier na volgde de Reissleede van zijn Excellentie, overdeckt met een schoon Turks Tapijt, met een afhangende Tapijt, en witte Beerenhuit van achteren.

Hier op de Sleden van de Domestijken van zijn Excellentie, die van d'Edellieden en Officieren overdekt met rode, en die van 't resteerende gevolg, met graauwe Polsten.

De wegh, die tot aan de Stadt resteerde, was noch omtrent drie Worst, waer van vijf een duitsche mijl uitmaken, doorgaans op weerzijden bezet met Krijgsvolk, en Domestijken van de Boyaren, en groote Heeren van 't Hof, zijnde de laetste alle bestaande In Ruitery, op de rechter, en het Voetvolk op de

slinkerhant, in seer goede ordre gerangeert. D'eersten, die zich aan ons vertoonden, waren de Hollandtsche en andere uitlandsche Kooplieden, die onder zich een Compagnie van in de zestigh Paerden uitmaakten, alle zeer wel gekleed en gemonteert, en verciert met Orange Charpen om 't lijf; dezen, zijn Excellentie gegroet hebbende, passeerden op de linker- || (**74**) hand achter de Koetsen om, en marcheerden geduurig voor de Paerden, die geleid wierden tot aan 't Logement van zijn Excellentie. Daar na zagen wy de Familie van den Prince Michaile Jaelofewitz Zircaski, alle gewapent op zijn Antijks, met Kasacken van malien, en Stormhoeden op 't hooft. Voorts noch vervolgens verscheide Compagnien, waar onder zich ook verscheiden bevonden, gekleed met Casacken van root en blaauw fluweel, doorgaans verciert met goude en zilvere doppen, en op haar hoofden gewapent met Stormhoeden, daar boven op een yzere spits, en aan de zelve een vaantjen van verscheide coleuren vast gemaekt, de welken men ons zeide, dat ten dienst van zijn Zaarsche Majest. door het Klooster van Troitza onderhouden wierden. Wy zagen voorts noch verscheide andere Troepen Ruitery, als de Familien van den groten Boyaer Artemon Sergewitz, die van de Veltheer Knees Jurrie Alexewitz Dolgorucki, en meer andere, alle zeer prachtig uitgedost, en daer onder veel fraeye Handtpaerden, met zilvere en vergulde ketenen van grote platte schakels om den hals, zeer prachtige Dekkleeden en Schabrakken, stijf van 't goud en zilver borduursel, en daar by op de meeste zadels zeer schone Tyger- en Luypaertsvellen. Dicht aan de Voorstat zagen wy d'uitlandsche Officieren, die, op 't bevel van zijn Zaarsche Majesteit oock in een Compagnie gerangeert zijnde, door een byzonder gunstbewijs, om d'intreede van zijn Excellentie te vereeren, mede uitgekomen waren. Na hen volgden d'Edellieden en Dienaars van zijn Zaarsche Majesteits Hof, yder op 't prachtigste, zijnde hare Paerden meest alle met zeer lange en breede ketens van zilver omhangen, welker geklater een aangenaam geluit maakte. Het geen ons 't vreemste voorquam, waren haar hoge en zware Standaerden, zeer kostelijk geborduurt, vergult, en geschildert; de nieuwe mode van hare Paerden, met linten en banden van zilver, en vergult aan de voeten, om die te vercieren; 't geduurig en onophoudelijk geluit van hare Trompetters en Keteltrommen, van de welken zes, acht, tien, en meer voor ieder Compagnie,

of Familie van de grote Heeren en Boyaren stonden: en de bysondere manier van Regimentstaven, die hare Colonels en Bevelhebbers, welke de zelve in dese occasie leyden en commandeerden, in de handt hadden van omtrent twee voeten lang. rontom met goud en zilver beslagen. en aan 't einde verciert met knodsen, of kroonen, doorhouwen gelijck de Chokolaetmeulentjens, die men by ons gebruikt.

D'Infanterye, of 't voetvolk, gelijk hier voor gemelt is, in seer goede ordre op de slinker handt staende, bestont uyt tien Regimenten, en in 't geheel omtrent tien duizent mannen. De Vaendels, die voor de Compagnien stonden, waren meest zeer kostelijk, en zo zwaer met gout, silver, en couleuren, met de beeltenissen van verscheide Heiligen beschildert, dat de wind, die doenmael labber koelte waeyde, naeuwelijcks kracht hadt om die uit te wajen. Voor de Regimenten stonden in seer goede ordre verscheyde stucken Canon, wel vijftigh in getal, op zeer cierlijcke vergulde en geschilderde affuyten. ofte wagens van vier raders, aen de welke oock seer groote haeken, ofte halve manen hingen. Naest aen de wegh, en voor die stucken sagh men noch menighte van kleyne pickjes in de sneeuw gesteken, waer || (**75**) van sich, soo men tot ons seide, de Musquettiers bedienden, meest met kleyne vaentjes aen 't einde, gelijk ook alle de piecken met vaentjes verciert waren; dat heel vermakelijk om te sien was. Naest de Regimenten en Compagnien stonden ook verscheide fraeye Handtpaerden, bekleedt en verciert gelijk ik hier voor heb verhaelt. De pijpers, trommels, en schalmeyen, die voor de Compagnien stonden, lieten sich ook onophoudelijk horen. Op dese wijse geraekten wy tot aen de voorstadt, alwaer zijn Excellentie ontmoet wierdt door sijne Pristaven, Jurrie Petrovitz Leutochin, eersten Colonel van sijn Majesteyts Lijfgarde, en Edelman van zijn tafel, en Offonassy Fedrovitz Testicoof, Cancelier in de Cancelarye van Casan. Sy saten beyde in een slede, by haer hebbende Monsr. Andreas Winius, Translateur van zijn Majesteyt, en rontom haer slede liepen omtrent vijfentwintig Streltsen, alle gekleed in roode rocken, met goude litsen op de borst. Sijn Excellentie dede, op 't aennaderen van de Pristaven, stille houden. Na dat de Pristaven uit hare slede getreden waren, trad zijn Excellentie ook uit de koets, als wanneer de Pristaven, toetredende bloots hoofts (gelijk zijn Excellentie ook, die sich na hen ontdekt hadde) uyt een rolle begon-

nen te lesen de Titulen van zijn Majesteit, voegende den eersten Pristaef daer op, dat zijn Zaarse Majesteit de Hoogh Mogende Heeren Staten Generael der Souveraine etc. en sijn Hoogheits Willem Henrik, Prince van Orange, Grooten Ambassadeur, dede welkom heten, na zijn gezontheit vragen: en of hy wel gereist hadde: 't welk door de Vertaalder Winius vertaelt zijnde, antwoorde zijn Excellentie daer op: Aen den Doorluchtigsten Grootmachtighsten Vorst en Heer Alexey Michailovitz, etc. (verhalende voorts van buiten alle des selfs Titulen) hebben de Hoog Mogende Heeren Staten Generael (met haer vordere Titulen) mitsgaders den Doorluchtigen Hooghgeboren Vorst en Heere Willem Henrik (met optellinge van alle zijne Titulen) my als haren Extraordinaris grooten Ambassadeur gelieven af te senden, om niet alleen de oude vriendtschap te vernieuwen, maer ook te vermeerderen. Godt spare zijn Zaarse Majesteit en mijne Heeren gesondt. Door Godes genade, en de gunst van zijn Zaerse Majesteyt, ben ik met alle mijn byhebbende Edellieden, en Officieren, tot hier toe in goede gesondheit gekomen; 't welk door Monsr. van Asperen vertaelt zijnde, nam de tweede Pristaef het woord. seggende, dat zijn Zaarsche Majesteit haerlieden hadde geordineert tot Pristaven van zijn Excellentie. Dat wederom van zijn Excellentie met beleeftheit beantwoord zijnde, seide de tweede Pristaef wederom, dat zijn Zaersche Majesteit zijn eigen Karosse zijn Excellentie te gemoet hadde gesonden, en paerden voor d'Edellieden, om daer mede in Mosco in te komen. Daer op presenteerden de Pristaven beyde de hand aen zijn Excellentie, en geleiden zijn Excellentie aen de Koets van zijn Majesteyt, die ondertusschen geadvanceert en omgekeert was, en d'Edellieden, etc. stegen te paert, meest alle op witte paerden. Zijn Excellentie nam zijn plaets achter op de hooger hand, en de eerste Pristaef de zijne aen de slinker hand, beneffens zijn Excellentie. De tweede sette sich daer tegen over. De Koets, die van binnen met root fluweel, met goude en silvere || (**76**) franje gevoert, en van zes paerden met heel ouwerwetsche, doch kostelijke tuygen getrocken was, was rontom open.

Dus trok men ter Stadt in, deur verscheyde straten, die alle met een ontelbare menighte van menschen, mannen en vrouwen, vervult waren. De Poorte van de Negline gepasseert zijnde, op de welke haere Majesteyten voor eenige dicht getralyde ven-

sters saten, om d'intree te sien, hielt men op 't plein voor de poort stil, en de paerden wierden aldaer wat geanimeert, en met de ketteltrommen en trompetten, 't welk ook 'telkens, als men onderwegen stil stont, dat dikwijls gebeurde, geschiedde, een accoort gemaekt, alle de leege plaetsen, marckten, etc. die wy passeerden, waren vervult met de Ruitery, die wy op 't veldt gesien hadden: en naest aen de poorten was 't over al op beyde zijden met Streltzen beset, deur alle de welken wy tot aen t Logement van sijn Excellentie passeerden; die van de Pristaven tot in zijn kamer geleydt zijnde, namen de selve aldaer haer afscheyd, om rapport van 't gepasseerde te gaen doen, met toesegging van in de volgende dagh weer te komen, dewijl 't alree avont was geworden.

Op dese wijse is, na soo lange moeyelijke reys, d'intrede van zijn Excellentie in de Keyserlijcke Hooftstadt Mosko, soo als hier vooren verhaelt is, geschied. Zijn Excellentie was selfs gekleedt met een kleedt, soo dicht van goudt en silver bedeckt, dat de coleur en stoffe van 't kleedt nauwelijks daer door was te kennen, en zijn Excellentie hadde oock doenmaels, op den opslagh van een kostelijk geboorden hoet, een uytermaten kostelijk Juweel. D'Edelen en Officieren waren mede in een seer heerlijke toestel, byna alle met seerschoone Bouquetten pluymen, en kostelijke gechamareerde rocken verciert, en 't resteerende gevolgh van Pages, Trompetters, Laqueyen, en Pallefreniers alles gekleedt in een nieuw Livrey van root Laken, met breede goude passementen geboort, en geel gevoert; sulcks dat alles seer heerlijck om aen te sien was.

Twintighste Hooft-stuk.

Gunstbewijs aan 't gevolg van d'Ambassadeur. Brant in Mosko. Lijst van de Geschenken aen de groote Heer Zaar. Gesprek van sijn Excell. met verscheide Grooten van Moskovien. Geschenk van sijn Excell. aen zeker Pristaef.

Op Woensdag, de tweeëntwintigste van Januarius, quamen de Pristaven, ter gestelde tijt, in 't Hof, en gingen eerst op hun kamer, die zy de Cancelary noemen, dewijl de Pristaven daar somtijts hun vergadering houden, en met malkander spreken. Wy van onze zijde maakten ons ondertusschen vaerdig, en

stelden ons in ordening, om hen t'ontfangen. Onze Dienaren zelven stonden aan twee rijgen, op dat zy tusschen hen deur zouden treden. Wy ontfingen hen aan de voordeur van de voorkamer, en zijn Excell. aan zijn kamerdeur. Sy stelden terstont onder andere dingen voor, || (**77**) dat zijn Zaarsche Majesteit aan zijn Excell. bekent dee maken, dat, zo zijn Ed. gereet kon worden, hy op naastkomende vrydag, die de vierentwintigste zou wezen, audientie zou krijgen, en voor d'eerste maal gehoort worden. Maer zijn Excell. d'Ambassadeur dee door de Vertaelder antwoorden, dat het geen, 't welk daer toe vereischt was, niet tegen die tijt vaerdig kon wesen: daer op zy weer tot antwoordt gaven, dat zy zulks aen zijn Zaarsche Majesteit zouden overdragen. Voorts zeiden zy aen zijn Excell. dat zijn Zaarsche Majesteyt, door een byzondere gunstwijsing, aen d'Edelen, Officieren en Huisgenooten van zijn Ed. dese genade en gunst bewees, dat hy aen hen toeliet dat zy, zoo zy iets noodig te verrichten hadden, souden mogen uit en over straet gaen, mits dat zy een Strelts, of soldaet, tot hun eige veiligheit, by hen zouden nemen; een gunst, die nooit aen iemandt toegestaen is, voor dat zy de klare oogen van zijn Zaarsche Majesteit, gelijk men daer spreeckt, gesien hadden. Zy, dit gesegt hebbende, stonden op, en vertrocken op de zelfde wijze, als meermaels gezegt is. In deze dag ontfing zijn Excellentie eenige geschenken, wolgens het gewoon gebruick in deze plaats.

Op Donderdag, de drieentwintigste, was 'er, gelijk ook in de voorgaande nacht, in vier plaatsen brant in de Stat, terwijl de brantklok geduriglijk klepte. De beste middel, die men daar heeft, om de voortgang van de brant te stuiten, is (dewijl men daer zeer weinig, of geen water heeft) de huizen, die van hout zijn, en naast aan de brant staan, neder te halen, en onder de voet te trecken; daar in zy zeer vaerdig zijn. Des ochtens quamen de Pristaven weer by zijn Excell. d'Ambassadeur, en brachten aan hem bericht, dat zijn Zaarsche Majesteit zoodanige ordening had gestelt, dat zijn Ed. op naastkomende Dingsdag ter audientie en gehoor gehaalt zou worden. Zy verzochten met eenen de Lijst van zijn Excell. gevolg, gelijk ook wie, van waar, en van wat staat zy waren. Zijn Excell. antwoordde, dat hy deze Lijst aan hen, als zy weerquamen, zou overleveren, en leverde toen voort een Lijst van de Geschenken, die zijn Ed. aan zijn Zaarsche Majesteit zou overleveren, gelijk hier volgt.

Memorie van de Geschenken, die aan zijn Zaarsche Majesteit, uit den name van de Hoogh-Mogende Heere Staten General der Souvereine vrye Vereenigde Nederlanden, en sijn Hoogheydt, den Heere Prince van Oranjen, door den extraordinaris grooten Ambassadeur *Koenraad van Klenk*, sullen geoffereert worden.

Acht schoone bruingrauwe Karospaerden, zijnde Ruinen, met witte Manen en Staerten, met dekkleden daar op, met de wapens van zijn Hoogheit den Heere Prince van Oranjen.

|| (**78**) Acht groene Bouteilles.

Acht blaeuwe van Kristal.

Acht witte van Kristal.

Alle gevult met de beste Frontignacq-wijn, zijnde altemael met silvere Schroeven, en vergulde Ketentjes.

Een Kasje met witte Peper.
Een Kasje met Kardemom.
Een Kasje met Nootemuscaten.
Een Kasje met Kaneel.
Een Kasje met Nagelen.
Een Kasje met Foely.
Een Kasje van de beste Suiker Kandy.
Een Portiese donker-groen Laken.
Een Portiese licht groen Laken.
Een Portiese bleumorant Laken.
Een Portiese geel Laken.
Een Portiese nagelcoleur Laken.
Een Portiese Azur blaeuw Laken.
Een Portiese Celadon Laken.
Een Portiese wit Laken.
Een Portiese netelgroen Laken.
Een Portiese kaneelkoleur Laken.
Een Portiese appelbloessem Laken.
Een Portiese violet Laken.
Een Portiese paers Laken.
Twee Portieses Carmozijn Smet-Laken.
Een Portiese roosenroot Laken.
Een Portiese purper Laken.
Een Portiese Aurora Laken.
Een Portiese Carmozijn-root Laken.
Een Portiese Scharlaken.
Een Portiese gebloemt Damast.
Twee Portieses geblomt Satijn.
Zes Portieses gebloemt Fluweel.
Een Portiese root Fluweel met een zilvere gront.
Een Portiese root Fluweel met een goude gront.
Een Portiese Satijn met goude Bloemen.
Drie Portieses zilvere Mooren.
Tien Portieses gout en zilver Laken.
Vierentwintig zilvere Tafelborden.

Een zilvere Service.
Twee halve dozijne zilvere Bekers.
Twee zilvere Blakers.
Zes zilvere Schotels.
Vier zilvere Fruitschalen.
Een zilvere Lampenschotel.
Een zilvere Lampetkan.
Vier zilvere Schenkkannen.
Zes zilvere Trompetten met hun Vlaggen.

Alle dit bovenstaande Zilverwerk is op verscheide plaatsen vergult.

Deze volgende Presenten aan zijn Zaarsche Majesteit, zullen door den voornoemden Extraordinaris grooten Ambassadeur, voor zijn particulier gepresenteert worden.

Een grote schone zwartgrauwe jongen Hengst, met witte Manen en Staert. wiens wedergade in Hollandt niet en is.

Een grote schone Kristalijne Kroon, met drie hoog armen, yder van acht Kandelaars.

Een zilvere gedreven Lampetschotel.

Een zilvere gedreven Lampetkan.

Een kostelijke koets, van binnen gevoert met root gebloemt Fluweel, met een zilvere grondt, en van buiten t'eenemaal vergult, getrocken van || (**79**) zes schone zwarte Paerden met zeer cierlijke tuigen, en elk een Bouquet Pluimen op 't hooft.

Zy, deze Lijst ontfangen hebbende, stonden op, en namen hun afscheit van zijn Excell. die hen tot aan zijn Kamerdeur verzelde; en wy geleidden hen weer gelijk te voren. En dewijl aan ons toegelaten wierd, dat yder by ons mogt komen, zo wierden wy dan van eenige Duitschen bezocht. Zijn Excell. verstond ondertusschen uit een der Russche tolken, by ons op 't Hof zijnde, dat de Pristaven niet wel te vreden waren van dat zijn Ed. hen niet verder ontfangen en uitgeleid had, dewijl de Keizersche en Sweedsche Ambassadeurs zulks hadden gedaan, en dieshalven voorgaven dat zijn Excell. niet minder behoorde te doen. Zijn Ed. antwoordde hier op, dat hy daar naar zou vernemen, daar mee de tolk vertrok. De Geschenken wierden ondertusschen te voorschijn gebracht, ompakt, en dewijl onder het zilverwerk verscheide stucken beschadigt waren, wierd zulks herstelt, en yder in zijn ordening geplaatst.

Op vrydag, de vierentwintigste van Januarius, quamen de Pristaven weer op onz Hof, en gingen boven in hun kamer. Zijn

Excell. zond aan hen van Asperen, de Vertaalder, om met hen van hun ontfanging en geleiding te spreken, terwijl wy ons weer in ordening stelden. Sy wierden echter voor deze reis niet anders, dan te voren, ontfangen; en zijn Excell. bracht tot zijn verontschuldiging by, dat onze Ambassadeurs nooit anders hadden gedaan; en dat hy niet wist wat andere Ambassadeurs gedaan hadden; doch dat hy, gelijk andere sedert gedaan hadden, voortaan ook hen zoude ontmoeten. Men sprak ook van verscheide andere zaken, die Jurie Petrowits, d'eerste Pristaaf, of Bezorger, aantekende op papier, met belofte van het zelfde aan den grooten Boyaar voor te dragen; en zijn Excell. gaf aan hem de Rospis. of Lijste van zijn gevolg. Toen dit gesprek ten einde was, stonden zy op; en zijn Excell. geleidde hen tot aan 't einde van de voorkamer, en wy voort tot byna aan de trappen.

Op Zaterdag, de vijfentwintigste van Januarius, des ochtens, quam d'eerste Pristaaf, Jurie Petrowits, alleen, met de Heer Winius. Vertaalder van zijn Zaarsche Majesteit. Wy ontfingen hem buyten op de Galdery, en zijn Excell. omtrent in 't midden van de Voorkamer. Wy traden alle weer binnen, maar moesten, op 't verzoek van de Pristaaf, alle weer buiten treden: in voegen dat 'er niemant binnen bleef, dan zijn Excell. de Pristaaf, en de beide Vertaalders, Winius en van Asperen. Na dat zy ruim een half uur by malkander hadden geweest, vertrocken zy weer, en wierden van ons alle, gelijk te voren, uitgeleid.

In deze uchtent verstonden wy ook, dat onze voorgaande eerste Pristaaf, Michael Stefanoff, van schrik en droefheit te Nikolaeskoy Selo gestorven was. Want hy, zekere brief van de grote Boyaer Artemon Sergewitz, ontfangen hebbende, daar in hy zwarelijk over zijn onachtsaamheit op de reis met de grote Ambassadeur overgehaalt, en met de gramschap en ongenade van zijn Zaarsche Majesteit gedreigt wierd, kreeg daar over zulk een ont- || (**80**) steltenis, dat hy, d'ongemacken overwegende, die hem boven 't hooft hingen, in een razende ziekte viel, die hem, naauwlijks drieentwintig jaren oud zijnde, na verloop van drie, of vier dagen van 't leven beroofde. De kapitain, Antonie Lukianoff, die van de Stadt Archangel tot aan Musko met ons gereist had, quam in deze ochtent by zijn Excell. om hem te begroeten, en kreeg van zijn Ed. tot

dankbewijs van zijn gedane moeite. een grote zilvere Kop, die van buiten en binnen vergult was. Hy, zijn Excell. bedankt hebbende, nam afscheid van hem, en ging zeer verblijd van daar.

Op Zondag, de zesentwintigste, des ochtens, terwijl wy ons ter predikatie vaerdig maakten, quamen de Pristaven weer by zijn Excell. en brachten bericht dat aan zijn Ed. in plaats van des dingsdags, op maandag, de volgende dag zijnde, audientie, of gehoor by zijn Zaarsche Majesteit verleent zou worden. De Predikatie wierd dieshalven geschort, en alles, daar toe nodig, uitgerust.

Eenentwintigste Hooft-stuk.

Naaukeurig verhaal van d'eerste verschijning van d'Ambassadeur ter gehoor voor zijn Zaarsche Majesteit, en overlevering der Geschenken. Beneffens het gesprek voor zijn Zaarsche Majesteit, die d'Ambassadeur met de spijzen van zijn tafel beschenkt. Zijn Excell. maakt zijn koomst aan andere Ministers bekent.

Op Maandag, de zevenentwintigste van Januarius (welken dag zijn Zaarsche Majesteit voor 't laatste hadde believen vast te stellen tot d'eerste audientie van zijn Excellentie) quamen 's ochtens vroeg aan het Hof van zijn Excell. twee Pojesten, ofte Klerken uit de Cancelarye der Ambassadeurs, aan den welken belast was om, by t'overleveren der Presenten voor zijne Zaarsche Majesteit aan twee hondert Streltsen, die met hen quamen, om dezelve te dragen, tegenwoordigh te zijn, en dezelve na te zien: gelijk ook vervolgens geschiedde: in voegen dat alle deze Geschenken, gelijk zy in de volgende Lijste gestelt zijn, aan de voorgemelde Streltsen overgelevert wierden, die zich daar mede op de plaets van het Hof in ordening stelden. Toen dit naeuwelijcks geschiet was, verschenen d'Argamacken, of Keyserlijke Rypaerden, tot een getal van dartig, voor d'Edelen en Officieren. De Koets, daar mede zijn Excell. d'intrede gedaan had, doch die nu van zes Appelgraauwe Paerden getrokken wierd, verscheen mede op het Hof, met vijftien of zestien van zijn Zaarsche Majesteits Edellieden, ook alle te paert, om de Edellieden en Domestijken van zijn Excell. te geleiden. Hier op quamen de Pristaven by zijn Excell. om te vernemen of zijn Ed. gereed was, en aandienen dat men op het luiden van de groote Klok, (welke plechtelijkheit voor desen nooit placht te geschieden),

moest beginnen te marcheeren. Sy gingen daer op haer kostelijke Rocken van Goudlaken aandoen, en || (**81**) wederom gekomen zijnde, berichtten aan zijn Excell. dat de grote Klok geluid wierdt: waer op zij zijn Excell. naar de Koets geleidden. Sijn Ed. zette zich achter op de hoogste plaats, de eerste Pristaaf aan zijn linkerhandt. en de tweede Pristaaf, den Translateur, als oock Monsieur Winius, die in deze gelegentheit mede in de Koets zat, naast de tweede Pristaaf tegens over zijn Excell. Die Edellieden en Officieren reden alle te paert in de zelve order, als in d'intree was waargenomen. Zy hadden tusschen yder paar in het midden een Rusch Edelman by haar rijden. De Sekretaris reed dese maal alleen de laatste, doch de naaste voor de Koets, daar zijn Excell. in was, en hield in zijn rechter hant om hoogh de Brieven van haar Ho: Mo: en zijn Hoogheit aan zijn Zaarsche Majesteit, die hy in een grote lap van kostelijk goudlaken gevat hield. Hy had mede aan zijn slinker zijde een Rusch Heer neffens hem rijden. De Lackeyen gingen ook twee en twee even voor de Koets, alle te voet; desgelijcks de Helbardiers daar beneffens; en de vier Pagien reden achter de Koets in een rijg te paert. Wat de Geschenken belangt. de zelve wierden d'aldervoorste geleydt, en gedragen, gelijk hier volght:

Acht Paerden. met haar Dekkleeden, doorweven met de wapenen van zijn Hoogheit, den Heer Prince van Orangien, yder geleid van twee mannen.

Vierentwintig Bouteilles, of Vlesschen, yder gedragen van een man.

Seven kasjes Speceryen, yder gedragen van twee mannen.

Twintig stukken van allerhande gekoleurde Lakenen, yder gedragen van een man.

Vijfentwintig stukken Goudt- en Zilverlaken, Moren en Fluweelen van Goudt en Zilver, yder gedragen van een man.

Negenenvijftig stukken van alderhande Zilverwerk, aan de kanten, en op verscheide plaatsen vergult, gedragen van zesenveertig personen.

Ses silvere Trompetten, gedragen yder van een man.

De voornoemde Geschenken wierden door zijn Excell. uit den naam van haar Ho: Mo: en zijn Hoogheit gepresenteert; maar de volgenden voor zijn particulier.

Een schoon groot jonge Hengstpaert, met een kostelijcke

Deken, doorweven met grote goude Bloemen, en rontom geboort met een goude Franje, en een schoon Bouquet Pluimen op 't hooft, geleid van twee mannen.

Een grote schone Kristal de Montagne Kroon, met drie rijgen Armen, hangende in een Machine, en gedragen van zestien mannen.

Een grote silvere gedreven Lampet-schootel, gedragen van twee mannen.

Een Kan daar toe, gedragen van een man.

Een kostelijke Koets van zijn Excell. van binnen gevoert met schoon root gebloemt Fluweel, met een silvere gront, van buiten t eenemaal vergult, en getrocken van zes schone zwarte Paerden, bedekt met zeer cierlijke Tuigen, en op de hoofden hebbende zeer schone Bouquetten Pluimen, geleid door d'eigen Koetsier, en Postillion van zijn Excell. doch daar nevens gingen zestien Russen, zo om de Koets te weerhouden, als om gade te slaan || (82) dat de Spiegels, die opgetrocken waren, niet beschadight zouden werden.

Op deze wijze ging de marsch voort, onder het continueel gelnid van zijn Excell. Trompetters, en Ketteltrommen. Even buiten de poort van 't Hof van zijn Excell. stonden eenige Compagnien Streltsen, met hare Officieren, en daar onder een Colonel, met een kostelijk Vaandel, hebbende op zijn zijde staan een moedig Handtpaert, dat geleid wierd, latende hare Pijpen, Schalmeyen en Trommels, onophoudelijk hooren. De weg was voorts soodanig overgepropt van menschen, dat ook zelfs de daken en huizen, en de transsen des toorens daar van overal vervult waren, en in der daat 't was ook alles heerlijk om aan te sien; want buiten dat de Son, die zeer helder scheen, een nieuwe glants aan alle de Geschenken, en voornamentlijk aan de Kristallyne Kroon, die als een Diamante berg aan alle kanten flickerde, verleende, was den toestel van zijn Excell. en zijn Gevolg op dezen dag, daar in men zo groten Monarch in zijn meeste pracht zou zien, weergadeloos. Zijn Excell. zelf was gekleedt met een Kleedt van root Fluweel, gevoert met Goudlaken, en bedekt met goude en silvere kanten, hebbende op den Hoedt, aan zijn beenen, en op de schoenen zeer kostelijke Juweelen van Robijnen, dragende dien dagh een Mantel, tot het voornoemde Kleedt behorende, om vry te zijn van de ceremonie, waar by men de genen, die by zijn Zaarsche Majesteit zullen

verschijnen, de Degens doet afleggen. 't Resteerende Gevolg was ook zeer heerlijk uitgedost; en zo d'intree van zijn Excellentie aanmerkens waerdig was geweest, deze oprijding tot d'Audientie was veel meer, dewijl hier alle Kostelijkheden, die voor dezen noch niet vertoont waren, nu in vollen luister voorgestelt wierden: zulk dat ook zelfs die van de Sweedse Factie, anders alles naar haar beste vermogen berispende, bekennen mosten nooyt zo frayen toerusting aan de Suite van een Ambassadeur gezien te hebben, hoewel anderzins haar eigen Extraordinare Ambassadeur, den Heer Graaf Oxenstern. met twee anderen, voor twee jaaren aan dat Hof geweest zijnde, na haar uiterste vermogen hadden getracht uit te steken.

In 't marcheeren (waar in wy dikwils wierden geobligeert stil te houden door de Posten, die gedurig af en aan reden) bejegenden wy aan alle poorten, daar wy door passeerden, Troepen van Streltsen, met haar schone Vaandels, kostelijk uitgedoste Officieren, en fraye Handtpaerden, daar wy onder 't geluid van haar Trommels, Pijpen en Schalmeyen langs passeerden. Toen wy op het Slot quamen, waren aldaar, behalven de Streltsen, die Compagnies gewijse op de leege plaatsen stonden, ook Streltsen, zijde aan zijde gevoegt, van de Poort af, tot aan het apartement van zijn Zaarsche Majesteit. Op het Slot, aan de slinker zijde, zagen wy, voortreckende, omtrent twintig yzere Stucken, die, gelijk men tot ons zeide, alle geslagen, en niet gegoten waren, daar onder verscheiden, die heel glat, en op verscheide plaatsen vergult waren, en op kostelijk geschilderde en vergulde Affuiten lagen. By yder stuk stonden twee Konstapels, met vergulde schilden op de borst, verciert met het wapen van zijn Zaarsche Majesteit. Zy hadden in hare handen halve manen en lontstocken, op de welken de wapenen van zijn Zaarsche Majesteit, zijnde een vergulden dubbelden Arendt, stonden. Dus wier- || (**83**) den wy, na dat wy van de Paerden afgestegen waren, door een Galderye, die voor zekere Kerk is, langs eenige trappen opgeleit op een Terrasse, die voor d'Audientie-zael is. Hier stonden de dragers, met de Geschenken, aan wederzijden in ordening gevoegt; en na dat wy hier ook een weinig gewacht hadden, quamen wy in de Voorkamer, die vol Diaken, of Canceliers, en Goosten, ofte Hoofsche Kooplieden was, alle gekleet in zeer schone Goutlakense Rocken, met hare hoge zwarte Vossenmutsen in de hant. Zijn Excell. wierd alhier door een Stolnik of Tafelheer, en een

Cancelier, uit de naam van zijn Zaarsche Majesteit, verwelkomt; daer op de twee Poorten van d'Audientie-saal gelijck geopent wierden. Sijn Excell. stelde zich recht tegens over zijn Zaarsche Majesteit, die op een verheven zilver vergulde Throon zat, twee trappen hoog. Hy was zeer kostelijk gekleedt, en had op zijn hooft een zeer cierlijke en kostelijke Kroon, in zijn Rechterhandt zijn Scepter, en neffens het op de Bank, op een zilver vergulde driekante Piramide, de Rijksappel staan. Voor den Troon lagh een zeer kostelijke Tapijt, met goute en zilver doorweven, aan weerzijden van de welke twee Heeren stonden, gekleedt in asgrauwe Damaste Rocken, gevoert met Armijntjes, en zeer hooge Mutsen van de zelfde stof op hare hoofden, hebbende in hare handen by 't einde gevat zekere zilvere Bijlen, diese op haar schouders hielden, als of zy daar mede houwen wilden, en om den hals, op de borst en rugh zeer grote goude ketenen, die kruisgewijze door een gestrengelt waren. Naast aan zijn Majesteits Troon, op de Rechterhandt, stonden de Heeren Mikit Ivanowits Odorofsky, en Artemon Sergewits, en meer achterwaarts tegens de Muur aan eenige jonge Heeren, die als Kamerheeren, of Oppassers van zijn Majesteit zijn. De Rijks-Cancelier stont vervolgens ter halver weg, tusschen zijn Zaarsche Majesteit en zijn Excell. en achter zijn Excell. stonden, behalven zijn twee Pristaven, die aan zijn lagerhandt stonden, gelijk ook de Translateur Winius, veel grote Heeren Boyaren, Stolnicken, en anderen, alle zeer kostelijk gekleedt in goude Lakense Rocken, met agrafes, of haken geborduurt, met Paerlen en kostelijke gesteenten. Op de slinker zijde van zijn Majesteit, dicht aan zijn Troon, stont de Veltheer Knees Jurie Alexewits Dolgerukki overent, en op de banken, die langs de muur waren, zaten op een ryg zijn naaste Boyaren, en Raadtsheeren, alle mede zeer prachtig gekleedt. Dezen plachten te vooren met haar hooge zwarte Vossemutsen gedeckt te zijn, doch zaten nu alle ongedekt, en daar was niemant in de gantsche Saal gedekt, als de vier Bijldragers; daar hier vooren van gesproken is. De gantsche vloer was bedekt met zeer schone Turksche Tapijten, en de want behangen, behalven met eenige stucken, die de Historie van Davids triumph over Goliath behelsden, met verscheide soorten van alderhande gout Laken, waer mede ook de banken bekleedt waren. d'Edelen en Officieren, als ook d'overige Domestiken, die alle, tot de

minste jongen, mede binnen waren, stonden geplaatst in ordening van de deur af, recht toe tot in 't midden van de Sael: en de Secretaris stont ter halver wegh tusschen zijn Excell. en hield in zijn Rechterhandt de Brieven, daer van hier voor ge-
|| (84) melt is. Dit was de gestalte van d' Audientie- of Gehoorsaal, en van de genen die daar waren.

Toen zijn Excell. voor zijne Zaarsche Majesteit (die zich op de diepe eerbewijzen, die zijn Excell. en wy alle aan hem deden, niet eens verroert noch beweegt hadde) stille hielt, begon de geheimen Cancelier uit een rolletje te lezen, en zijn Majesteit aan te spreken, dat hare Hoogmog, en zijn Hoogheits groten Ambassadeur aan zijn Zaarsche Majesteit was gekomen: en, zich daar op na zijn Excell. keerende, las al voort, met optellinge van zijn Majesteits tijtels, dat zijn Excell. zijne propositie en voorstelling zoude gelieven te doen. Toen zijn Excell. zich ter plaats, die hem aangewezen was, gevoegt had, dee zijn Excell. zijn Vertoog met een zonderlinge deftigheit, op deze volgende wijze

DOORLUCHTIGSTE, GROOTMACHTIGSTE GROTEN HEER, ZAAR EN GROOTVORST, ALEXEY MICHAYLOVITS, door Gods genade van geheel groot, klein en wit Ruschlant zelfs Erhouder, tot Moskou, Kiof, Wlodimirof, Novogrod; Zaar tot Cazan, Zaar tot Astrachan, Zaar tot Siberien, Heer tot Pleskou, en Grootvorst tot Smolensko, Tweer, Jugoria, Parmia, Weatka, Bolgaria, en anderen; Heer en Grootvorst tot Novogroda des nedrigen Landes, tot Zernigou, Resan, Rosteof, Jeroslaaf, Belosoria, Udoria, Obdoria, Condinia, en der gantscher Noortzijden Gebieder, en Heer der Ievrisschen Landes, der Kartalinschen en Grusinschen Zaren, en des Cabardinschen Landes, der Zerkassen en Gorsche Vorsten, en veler andere oostlijke, westlijke, en noordelijke Heerschappyen en Landen, Vaderlijke en Grootvaderlijcke Erve, Heer en Heerscher.

De Hoog Mog. Heeren Staten Generael der loffelijcke Souveraine vrye Vereenigde Nederlanden, als namentlijk van de Hertogdommen, Graefschappen, en respective Lantschappen van Gel-

derlant, en Zutphen, Hollandt en Westvrieslant, Zeelant, Uitrecht, Vrieslant, Overyssel, Groeningen en Ommelanden, Drenthe, Twente, West- || (85) woldingerlant, de Graefschappen van den Vroenhoven, en de Lantschappen van Valkenburg, Daalhem, en 's Hertogenrade, Overmaze, mitsgaders van een goede partye van 't Hertogdom van Brabant, en het wijdt vermaart Graafschap van Vlaanderen, bezittende mede veel voorname Koninkrijken en Landen in Oostindien, als oock in Asia, Afrika, Amerika, en Guinea Heeren en Heerschers.

Mitsgaders den Doorluchtigen Hooghgeboren Vorst en Heer, WILLEM HENDRIK, door Gods genade Prins van Oranje en Nassou, Graaf van Catsenellebooge, Vianden, Diets, Lingen, Meurs, Buren, Leerdam, en Marquis van der Veer, en van Vlissingen, Heer en Baron van Breda, der Stadt Grave, en Landen van Kuik, Diest, Grimbergen, Herentals, Kranendonk, Warneston, Arlay, Noseroy, St Vyth, Doesburg, Polanen, Willemstat, Niervaart, Yselstein, Steenbergen, St Martensdijk, Geertruidenberg, de hoge en laege Swaluwe, Naaltwijk, Erfburggraaf van Antwerpen, en Besançon, Erfmaarschalk van Hollant, Erf-gouverneur van Gelderlant, Hollant, Zeelant, West-Vrieslant, Uitrecht en Overyssel, Kapitein en Admiral Generaal der Vereenighde Nederlanden:

Hebben my, als Extraordinaris Grooten Ambassadeur, uit het midden van hare Ho. Mog. Vergadering, aan u Grooten Heer, uwe Zaarsche Majest. expresselijk afgezonden, om uit haren naem, en harent wegen uw Groten Heer, uwe Zaarsche Majesteit mondeling en van harten te congratuleren over des selfs lijfsgezontheit, en geluckige regerinde in veele machtige, vermaarde, grote, en wijtberoemde Zaarschappen, Rijken, Heerschappyen en Landen; mitsgaders over de welvart van u Grooten Heers onderdanen, wenschende dat Godt Almachtigh de zelve daar by wille erhouden, en in alle heil en voorspoedt gedurighlijk bewaren, en voor alle ongeluk en wederwarigheit beschermen en protegeren, en gelijk uw Grooten Heers, uwe Zaarsche Majesteits regeringe tot noch toe goet en voorspoedig is ge-

weest, dat ook alsoo daar op den voortgang, midden en het einde mach volgen, en dat gy Groten Heer, uwe Zaarsche Majesteit binnen zijne Zaarschappen, Heerschappyen en Landen, altoos vrede met uwe Zaarsche Majesteits onderdanen, en vrese en authoriteit onder de bose en moedwillige magh behouden, en || (**86**) daar buiten van uw Groten Heers vrienden gerespecteert en bemint, en van zijn vyanden gevreest worden; dat de Sonne over de voorspoet van de Russche heerschappy nooit ondergae; maar dat de zelve met allen aanwas en vermeerdering in uw Groten Heers, uwe Majesteits hoogstaanzienlijke persoon, Doorluchtighst Huis en Zaarsche naarsaten magh groeyen, bloeyen, en blijven tot in alle eeuwigheyt. Ook daer benefens om uw Grooten Heer, uwe Zaarsche Majesteit volkomentlijck te verseekeren van hare Ho. Mog. de Heeren Staaten Generaal, en zijn Hoogheydt den Heer Prince van Oranje goede meninge, intentie en oprechte affectie tot uw Grooten Heer. uwe Zaarsche Majesteits hoogstaanzienlijke Persoon, landen, lieden en onderdanen, waer inne hooghgedachte haer Hoogh Mog. en hooghgedachte zijn Hoogheit overbodigh en bereit zijn, altoos zonder eenige veranderinge te continueren, gelijck die tot noch toe is geweest, en sullen ook voortaan, gelijckse tot noch toe gedaan hebben, by alle voorvallende gelegentheden soodanige preuves daar van geven, dat ghy Grooten Heer, uwe Zaarsche Majesteit in 't minste daar aan niet zal hebben te twijffelen.

Vorders, Doorluchtigen en Groten Heer Zaar, de Ho. Mog. Heeren Staten Generael der loffelijke Souvereine vrye Vereenigde Nederlanden, hebbende bespeurt uw Grooten Heers, uwe Zaarsche Majesteits Vredelievend gemoet, tot vereeniging der Christen Potentaten, en tot aanmaning om haere gecombineerde waepenen te wenden teegens den algemeenen Christen vyant, door de besendinge die het uw Grooten Heer uw Zaarsche Majesteit in de voorleedene jaeren heeft gelieven te doen, aen so vele Christen Potentaten en Staten, over welcke uwe Grooten Heers, uwe Zaarsche Majesteits Christelijcke wederlieventheyt de geheelen Christen werelt, uwe Grooten Heer, uwe Zaarsche Majesteyt eeuwiglijck sal roemen, gelijck van de Ho. Mog. Heeren Staten Generaal der loffelijke Souveraine vrye Vereenighde Nederlanden, uw Groten Heer, uwe Zaarsche Majesteit daar inne hooghlijk roemen en prijsen, en boven dien daar door ondervonden hebben de continuatie van uw Grooten Heer, uwe Zaarsche Majesteits

genegentheit tot haer en haer Staet, door de besendinge die het u Grooten Heer, uwe Zaarsche Majesteit specialijk belieft heeft te doen aen de Koningen van Vrankrijk en Groot Brittanje, tot nederlegginge van den luctueusen oorlogh, die beide hooggedachte Koningen den Staat der Vereenigde Nederlanden sonder eenige de minste redenen hadden gelust aan te doen, en hebben my derhalven expresselijck gelast, uw Groten Heer uwe Zaarsche Majesteit, voor die bewesen vriendtschap en affectie t'haerwaerts, en tot haren Staat op 't hoogste te bedanken; en verwachten verders van uw Grooten Heer, uw Zaarsche Majesteits continuatie en augmentatie van goede vriendschap en correspondentie; en kan ick u Grooten Heer, uwe Zaarsche Majesteit nochmaals volkomen verseeckeren, dat haer Ho. Mog. van haere zijde daar inne geensins en sullen manqueren, maer alles contribueren dat haar mogelijk sal zijn, en wat tot onderhoudinge van naerder nieuwe vriendschap en alliantie tusschen uw Groten Heer uwe Zaarsche Majesteit ter eenre, en de Ho. || (**87**) Mog. Heeren Staten Generaal ter anderer zijde, eenighsints soude moogen ofte konnen strekken.

De Ho. Mog. Heeren Staten Generaal der loffelijcke Souvereine vrye Vereenigde Nederlanden, hebben my, haren extraordinaris groten Ambassadeur, mede gelast, uw Grooten Heer uwe Zaarsche Majesteit bekent te maken, hoe dat haer Ho. Mog. den Doorluchtigen, Hooghgeboren Vorst en Heere, Willem Henrik, door Godes genade Prince van Oranje en Nassau, en veler anderer Graafschappen, Heerschappyen en Landen een Heer en Heerscher (die van zijn geboorte af is gesuccedeert in alle de Prinsdommen, Graefschappen en Heerschappyen van dat Doorluchtig Vorstelijk Huis) tot erkentenis van de onwaerdeerlijcke diensten door zijn Doorluchte Voorvaders, tot erectie, restitutie en conservatie van den Staat der loffelijke Souveraine vrye Vereenigde Nederlanden gedaan, niet alleen eenpariglijk hebben opgedragen het Stadhouder-, Capitein- en Admiraelschap Generael, van en over de Vereenighde Nederlanden, met alle de Digniteiten, Praeeminentien, Proerogativen, Gerechtigheden en Waardigheden, daar toe eenigsints specterende, gelijk die sijne Doorluchtige Voorvaders, hooghl. memorie hebben bekleedt, maar oock de selve hooghaensienlijcke Chargies, op desselfs wettige mannelijke Kinderen en verdere Descendenten erffelijk gedefereert, boven wiens Hoogst. Doorluchtige extractie, noch

by komt zijn hooge geboorte van een Konings Dochter van Groot Brittanje, met welke Kroon zijn hoogstgedagte Hoogheit, by manquement van meerder erfgenamen als 'er tegenwoordigh in 't Rijk van Groot Brittanje zijn, t'sijner tijdt wel konde bekroont worden, van wiens hooge wijsheyt, dapperheyt en kloekmoedigheyt, de Ho. Mog. Heeren Staten Generael niet alleen veel goeds, tot welstant van den Staat der Vereenigde Nederlanden verwagten; maer alreede soodanige preuves daer van hebben genooten, dat hooghgedachten Heere Prince van Oranje, door Godes genadigen zegen, haeren Staat genoeghsaam heeft behouden en herstelt, en sich allesins in de batalies tegen hare vyanden, als een der grootste Helden van de wereldt, jae als een tweeden Alexander van Macedonien heeft betoont.

Ick hebbe uw Grooten Heer uwe Zaarsche Majesteit noch andere seer groote saken voor te dragen, specterende de securiteit en welstant van uwe Grooten Heer uwe Zaarsche Majesteits Zaarschappen, Heerschappyen en Landen ter eenre, en die van haar Ho. Mog. mitsgaders haar hooge Geallieerden ter anderen zijde, maer om dat ick soo grooten Monarch, zijn patientie niet wil misbruicken, soo sal ik het selve uitstellen tot een ander audientie, en daer op volgende Conferentie, die ick vriendlijck versoeck, dat gy Grooten Heer uwe Zaarsche Majesteit my soo haast mooghlijck favorabel gelieft te verleenen; en op dat gy Grooten Heer uwe Zaarsche Majesteit, aan het geene ik alreede geseidt hebbe, en het geene dat hier naar noch soude mogen komen voor te dragen uit de naam van hooghgedachte haar Hoogh Mog. en hooghgedachte zijn Hoogheit, volkomen geloof, als aen haar eygen selfs soude mogen defereren, soo hebben hooghgedachte haar Ho. Mog. || (**88**) beneffens hooghgedachte sijn Hoogheit, my met dese Brieven gelieven te versien, dewelcke ik hier neffens met alle eerbiedigheit uw Grooten Heer uwe Zaarsche Majesteit overhandig.

Hier zweeg den Heere Ambassadeur stil, tot dat het geene hy tot hier toe gezegt hadde, door zijn Zaarsche Majesteits Translateur, den Heere Winius, in de Slavonse tale opgelesen was, waar na de Cantzelier van 't Cabinet wederom 't woordt vattende, zijn Zaarsche Majesteit aandiende, dat hare Ho. Mog. en zijn Hoogheits extraordinaris grooten Ambassadeur, ook eenige presenten hadde mede gebracht, om zijn Zaarsche Majesteyt

t'offereren: hier op vervolgde den Heer Ambassadeur 't gene volght.

Tot demonstratie van de groote genegentheit, die hare Ho. Mog. de Heeren Staaten Generael, en zijn Hoogheit den Heere Prince van Orangie hebben, om met uw Grooten Heer uwe Zaarsche Majesteit niet alleen de oude vriendschap en correspondentie te confirmeeren en te vernieuwen, maar de selve weer en meer te augmenteeren, soo hebben hooghgedachte hare Hoog. Mog. met hooghgedachte zijn Hoogheit, uw Groten Heer uwe Zaarsche Majesteit doen presenteren de presenten, welke met permissie aan uw Groten Heer uwe Zaarsche Majesteit ik tegenwoordig offereere, en sal mijne geringe presenten, tot een teeken van mijn respect, en in erkentenis van zoo veel genade van uw Grooten Heer uwe Zaarsche Majesteit voor desen genooten, daer beneffens aanbieden, biddende dat ghy Grooten Heer uwe Zaarsche Majesteit deselve gunstelijk gelieve te laten accepteeren.

Wat de Credentialen van hare Ho. Mog. en zijn Hoogheidt belangt, die door den Heere Ambassadeur aan zijn Zaarsche Majesteit wierden overgelevert, de selve waren mutatis mutandis geconcipieert, in maniere als volgt.

Aen den Grooten Heer Zaar, ende Grootvorst van Moscovien.

DOORLUCHTIGSTE, GROOTMACHTIGSTE GROOTEN HEER, ZAAR EN GROOTVORST, ALEXEY MICHAYLOVITS, door Gods genade van geheel groot, klein en wit Ruschlant zelfs Erhouder, tot Moskou, Kiof, Wlodimirof, Novogrod; Zaar tot Casan, Zaar tot Astrachan, Zaar tot Siberien, Heer tot Pleskou, en Grootvorst tot Smo- || (**89**) lensko, Tweer Jugoria, Parmia, Weatka, Polgoria, en anderen; Heer en Grootvorst tot Novogroda des nedrigen Landes, tot Zernigou, Resan, Rosteof, Jeroslaaf, Belosoria, Udoria, Obdoria, Kondinia, en der gantscher Noortzijden Gebieder, en Heer der Ievrisschen Landes, der Kartalinschen en Grusinschen Zaren, en des Cabardinschen Landes, der Zerkassen en Gorssche Vorsten, en veler andere

oostelijke, westelijke, en noordelijke Heerschappyen en Landen, Vaderlijke en Grootvaderlijke Erve, Heer en Heerscher.

Wy Staten Generael der loffelijcke Souveraine Vrye Vereenighde Nederlanden, namentlijk van de Vorstendommen, Graafschappen, en respective Landschappen van Gelderlant, en Zutphen, Hollant en West-Vrieslant, Zeelant, Uitrecht, Vrieslant, Overyssel, Groeningen en Ommelanden, Drenthe, Twente, Westwoldingerlant, de Graafschappen van den Vroenhoven, en de Lantschappen van Valckenburg, Daalhem, en 's Hertogenrade, Overmaze, mitsgaders van een goede partye van 't Hertogdom van Brabant, en het wijdt vermaart Graafschap van Vlaanderen, bezittende mede veel voorname Koninkrijken en Landen in Oostindien, als oock in Asia, Afrika, Amerika en Guinea, Heeren en Heerschers, *hebben uwe Zaarsche Majesteit by onse Missive van den 10 May lestleden gepreadverteert, dat wy aan uwe Zaarsche Majesteit hadden gedecerneert een groote Extraordinaris Ambassade, ende daer toe verkoren den Edelen, Gestrengen, ende Erentfesten Heer,* Coenraedt Juriaentz. van Klenk, *Heere tot Loirheim ende Ohrsen, mede Gedeputeerde in onse Vergaderinge van wegen de Provintie van Hollandt ende West-Vrieslandt, omme uwe Zaarsche Majesteit voor de dragen eenige saken van importantie, die Wy hem in last hebben gegeven, uwe Zaarsche Majesteits Zaarschappen, Heerschappyen, Landen, Luyden ende Onderdanen ter eenre, ende Ons, ende desen Staet, oock de Ingeseten van dien ter andere zijde ten hooghsten concerneerende, ende is derhalven ons gedienstelijk ende ernstelijck versoeck, dat uwe Zaarsche Majesteits goede gelieffte zy, den gemelten Heer, onsen grooten Extraordinaris Ambassadeur te verleenen spoedige en gunstige audientie, te geven volkomen geloof, als ons selven, in alle 't geene by uwe Zaarsche Maiesteyt sal voordragen, ende vervolgens hem op zijn aenbrengen laten wedervaeren soodanige verklaringe ende antwoordt, met protestatie van noodige effecten, als wy van uwe Zaarsche Majesteits hooghste wijsheyt ende rechtmatigheyt zijn verwachtende ende gelijck uwe Zaarsche Majesteyt ten gemeynen besten van wederzijds respective Zaarschappen, Heerschappyen, Landen ende Luyden bevinden zal te behooren. Waar mede eyndigende, ende ons gedienstighlijck tot uwe Zaarsche Majesteit erbiedende, bedden den Almegende Godt,*

|| (**90**) *Doorluchtighste, Grootmachtighste, etc. etc. ende Grootvorst, uwe Zaarsche Majesteits Persoon te willen conserveeren, in langduurige gesontheit, gelucksalige Zaarlijke Regeringe, en alle gewenschte welstandt. Geschreven in 's Gravenhage in Hollandt, plaetse van onse Residentie, den 18 dagh der Maendt Juny, in den Jaere nae de geboorte van onsen Heylandt en Salighmaecker Jesu Christi 1675.*

Uwe Zaarsche Majesteits
Dienstwillige Vrunden,
De Staten Generai der
Vereenighde Nederlanden.

Na dat zijn Excellentie op zijn plaets wedergekeert was, vraeghde zijn Zaarsche Majesteyt selfs naer de gesontheyt van haere Ho. Mog. en zijn Hooghydt. Sijn Excellentie antwoorde, dat hy in sijn vertreck d'eersten in den Hage, en zijn Hoogheydt in 't Leger in goede gesondheit gelaten had. Daer op dede sijn Majesteyt, door de geheyme Cancelier, seggen, dat hy sijn Excellentie begunstighde aen zijn hant te komen: waer op zijn Excell. toetradt, en, zijn Zaarsche Majesteits hand gekust hebbende, een klein Compliment in 't Russch daer by voeghde, daer zijn Majesteit groot gevallen scheen in te hebben. Toen zijn Excellentie weder op zijn plaets gekeert was, vraaghde zijn Zaarsche Majesteit naar de gesontheit van zijn Excell. die daer op antwoorde, Godt spare zijn Zaarsche Majesteit gesont: Ick hen door Godts genade, en de gunst van zijn Zaarsche Majesteit, met alle mijne Edelen, en byhebbende Domestiken tot hier toe in goede gesontheit gekomen. Toen wierd zijn Excell. een bankje, met goudt laken bedekt, aangebooden, om op te sitten; en zijn Zaarsche Majesteit vraaghde na de gesondheit der Edellieden van zijn Excell. Daer de Maarschalk, uyt aller naem, op antwoordde: Godt spare zijn Zaarsche Majesteyt gesondt; en van alle een diep eer-bewijs aen zijn Zaarsche Majesteit gedaan wierdt. De gemelde geheime Cantzelier zeide toen oock dat zijn Majesteit haer begenadigde aan zijn handt te komen; gelijck sy dan vervolgens. tot zeventien in 't getal, de handt van zijn Zaarsche Majesteit gingen kussen. Hier op stond zijn Excell. wederom op, en dede weder een kleine aanspraak, aangaande de Geschenken, die zijn Ed. aan zijn Zaarsche Majesteit aanboodt, en die daar op alle voorby zijn Zaarsche Maje-

steit wierden gedragen; en de geheime Cancelier las uit een rolle alle de gene op, die men voorby droegh. Hier na las de geheime Cancelier wederom, dat zijn Zaarsche Majesteit de brieven van zijn Excell. overgelevert, soude laten oversetten, en ook aen zijn Excell. daer op ant- || (**85 bis**) woorden; en eindelijk, dat zijn Zaarsche Majesteit zijn Excell. begunstigde met spijs en drank, en met sijn tafel.

Daer op keerden wy in de selve ordeningh, als wy gekomen waren, wederom naer huys; en zijn Excell. wierd van zijn Pristaven weder in zijn Kamer geleidt. Omtrent een uur daar na quam een groot Heer, genaemt Knees Peuter Semenowitz Prosorofski, met de tafel van zijn Majesteyt, en wierd gevolght van omtrent twee hondert persoonen, die omtrent hondert schotelen met verscheide spijsen, en verscheide drancken aenbrachten. De spijsen waren meest heel wel toegemaeckt, buiten de Russche gewoonte. Daar quamen ook verscheide Kocken mede, die de selve op 't Hof van zijn Excell. wederom warmden; hoewel sy voor desen van 't Hof bloot door de lucht gedragen wierden, soo dat zy stijf kout waren, eer zy opgedischt wierden. De tafel wierd door 't volk van zijn Majesteit gedekt, met een tafel-laken, met dubbelde arenden doorweven, en alleen voor zijn Excell. een vergult silver tafel-bortje, een mes, vork en lepel geleydt, en voor de rest silvere lepels: maer zijn Excell. dee tafelborden en servetten geven. Sijn Excell. sat boven aen de tafel, en de Knees aen zijn rechter zijde; een weynigh ter zijde vervolgens de Pristaven, en Monsr. Winius; en op beyde zyden van de tafel de Edellieden en Officieren van zijn Excell. soo als die aen de handt van zijn Majesteit geweest waren. De voorgemelte hondert schotelen, alle van silver, wierden alle d'een na d'andere opgedischt, en daer onder waren verscheyde aerdige figuren van gebacken; waer van zijn Excell. eenige uit keurzinnelijckheydt dede bewaren. Een men noch iets gegeten hadt, begon de Knees uyt sijn rolletje te lesen, en uyt een silvere vergulde bocael te drincken, op de gesondtheit van zijn Zaarsche Majesteyt: 't welck van zijn Excell. en van alle, die aen tafel waren, gevolgt wierd. Daer na dronck men op de gesondtheidt van de Zarewitsen, of Princen van Moscovien, toen van hare Ho. Mog. en daer na van zijn Hoogheyt. Voorts, de Knees wilde daer mede opstaen, toen zijn Excell. hem erinnerde, dat voor desen oock op des Ambassadeur gesontheydt placht ge-

droncken te worden: gelijck dan de Knees, de zelfde instelde, waer na sijn Excell. op die van de Knees, die daer nae op stondt, en van zijn Excell. met een schoone zilvere vergulde pokaal begiftight wierdt, daer mede de Knees vertrock, gelijck oock de Pristaven, of bezorgers, die omtrent een uur daar na weder quamen, en aan zijn Excell. bericht brachten, dat zijn Ed. op Woensdagh, de negenentwintighste van Januarius, weer gehoort zou worden. Na dat men enige tijt met malkander gesproken, en een glaasje Rijnsche Wijn gedronken had, vertrocken zy, toen 't alree diep in d'avont was.

Op Dingsdag, d'achtentwintigste van Januarius, dee zijn Excell. zijn koomst te Mosko aan de vreemde Ministers en Bedienaars bekent maken. Hy zond de Heer Maarschalk naar de Poolsche Resident Suiderski en de Heer Secretaris aan de Deensche Resident, de Heer Magnus Gioe, om die plichtplegingen af te leggen. Verscheide Duitschen quamen by zijn Excell. || (**86 bis**) om zijn Ed. te verwelkomen. De grote Heer, Artemon Sergewits dee op d'avont onze kleine Pagie halen, om voor zijn Zaarsche Majesteit op de kleine Staafjes te speelen, alwaar hy wel onthaalt wiert.

Tweeentwintigste Hooft-stuk.

Zijn Excell. te tweede maal ter gehoor gehaalt. Zijn Vertoog aan zijn Zaarsche Majesteit. Commissarissen aan zijn Excell. toegevoegt en zijn Handeling met hen.

Des Woensdags, de negenentwintigste van Januarius, omtrent vier uren na de koomst van de dag, quamen de Karos van zijn Zaarsche Majesteit voor zijn Excell. en de Paerden voor ons aan ons Hof, even op de zelfde wijze, als toen wy lest naar 't Hof, en naar zijn Zaarsche Majesteit waren gereden. Wy wierden in gelijke ordening, als te voren, boven gebracht, daar zijn Zaarsche Majesteit zich in een ander kostelijk kleet vertoonde; en zijn Excell. had oock een ander kleet aan. Toen de Cancelier zijn Ed. weer op de voorgaande wijze aangesproken had, dee zijn Excell. deze Propositie, op de volgende wijze:

Doorluchtigste, grootmachtigste grooten Heer, Zaar en Grootvorst, Alexey Michaylovitz, door Gods genade van

geheel groot, klein en wit Ruschlant zelfs Erhouder, en veeler andere oostlijke, westlijke en noordlijke Heerschappyen en Landen, Vaderlijke en Grootvaderlijke Erve, Heer en Heerscher. Ik zal deze mijne Propositie aanvangen met u, grote Heer, zijn Zaarsche Majesteit op het hoogste te bedanken over het heerlijk onthaal, 't welk ik, ten opzicht van de Hoogmog. Heeren Staten Generaal der loffelijke Souveraine vrye vereenigde Nederlanden, mitsgaders zijn Hoogheit, de Heer Prins van Oranje, heb genoten.

Wat de grote zaak aangaat, die ik in mijn voorgaande Propositie, op Voorstelling zeide dat ick de zelfde noch aan zijn Zaarsche Majesteit had voor te dragen, en die de welstant en veiligheit van de Zaarschappen, Heerschappyen, Landen en Onderzaten van zijn Zaarsche Majesteit aan d'een, en die van de Hoogmog. en der zelfder hoge Geallieerden en Bontgenoten aan d'andere zijde aangaat, 't is aan alle de werrelt bekent, ô deurluchtigste Oppervorst, dat goede vrientschap en overeenkoming, als zy tusschen hoge en aanzienelijke Regeeringen worden waargenomen, de zelfden voor de gantsche Werrelt ontzaghelijk maken. En hoewel, naar uitterlijke schijn, de Vereenigde Nederlanden verre van de Heerchappyen van zijn Zaarsche Majesteit afgelegen zijn, zo konnen echter de zelfden lichtelijk aan malkander te hulp komen, uit oorzaak van de grote en wijtvermaarde macht ter Zee, die hun Hoogmog. hebben, door de welke alle Ammonitie, en alle andere dienstigheden, zonder verhindering van d'een of d'ander Koning, Prins, of Republijk, tusschen beiden gelegen, aan malkander toegebracht || (**87 bis**) konnen worden: en tot bevoordering van zodanige vrientschap en overeenkoming, hebben de Hoogmog. Heeren Staten der loffelijke Souveraine vrye Vereenigde Nederlanden goede voorzorge gedragen, en zullen daar in volharden, en trachten alles ten besten te regelen, op dat de zelfde dagelijks zou mogen aangroeyen: gelijk de hoogstgedachte Hoogmog. ook hopen en wenschen dat van de zijde van zijn Zaarsche Majesteit zal geschieden.

Voorts hebben de Hoogmog. Heeren Staten der loffelijke Souveraine vrye Vereenigde Nederlanden my belast aan u, groten Heer, en Zaarsche Majesteit, bekent te maken, dat het God de Heer belieft heeft, in 't Jaar 1672, de Landen en Onderzaten van haar Hoogmog. om haar zonden te straffen, met een zeer bloedige Oorlog te bezoeken, met de welk de Koningen van Vrankrijk en groot Britanje, en haar Bontgenoten, zonder eenige

voorgaande, zelfs de minste oorzaak te hebben, de zelfde te Water en te Lant hebben overvallen, en dat in een tijt, in de welk haar Hoogmog. niet alleenlijk met de beide voorgedachte Koningen in verbont waren, maar ook met alle de werelt in Vrede leefden, en dieshalven op geen Oorlog verdacht waren: in voegen dat zy niet alleenlijk in de tijt van tweeentwintig Jaren geen Kapitein Generaal, of Opperhooft over hun Krijgsvolk, zo te Water, als te Lant, gehad hadden, maar ook van ervare Officieren en Soldaten, onverzien waren. De Koning van Vrankrijk dan, hoewel hy zich de Christelijkste noemt, heeft zich hier in gantschelijk niet Christelijk getoont; dewijl hy, alleenlijk om zijn glorie en heerschappy te vermeerderen, de Staat van haar Hoogmog. deze afgrijsselijke Oorlog aandoet, met inzicht van eerst de Landen van haar Hoogmog. te verwinnen en te verdelgen, om daar na zo veel te lichtelijker de gehele Christelijke Werelt t'overweldigen. Op deze wijze is de hoogstgedachte Koning van Vrankrijk, beneffens zijn Geallieerden en Bontgenoten, met verscheide Heiren, en met een ontellijke Krijgsmacht, op verscheide gewesten te gelijk in de Landen van haar Hoogmog. ingevallen, en, hen als een Zee overstroomt hebbende, tot in 't binnenste van hun Staat ingedrongen. Doch na dat de hooggedachte Hoogmog. Heeren zijn hooggemelde Hoogheit, de Heer Prins van Oranje, in alle de waerdigheit van zijn deurluchtige Voorouders hadden gestelt, en tot hun Capitein en Admiraal Generaal aangenomen, heeft die oorlog een geheel andere keer genomen; en d'almachtige God heeft zeer goedertierentlijk en wonderbarelijk, onder het hoogwijs en kloek beleit van zijn hooggemelde Hoogheit, de Staat van haar Hoogmog. in dier voegen herstelt, dat de hooggedachte Koning van Vrankrijk alle d'overwonne Provintien, Landen, Steden, en Vestingen, daar in gelegen, heeft moeten verlaten, en weer naar zijn lant keeren: daar op ook de Vrede met de Koning van Groot Britanje is gevolgt, na dat haar hooggedachte Hoogmog. door het hoogwijs advijs van zijn hooggedachte Hoogheit, onder het kloek beleit van d'ervarentste Luitenant Admiraal de Ruiter, in vier zware Zeeslagen, vier grote Victorien en Verwinningen, door Gods genadige zegen, zeer heerlijk hadden bevochten.

En hoewel haar hooggedachte Hoogmog. zich nu met de Roomsche Reizer, (**88 bis**) met de Koningen van Spanjen en Denemarken, met de Heer Keurvorst van Brandenburg, en de

Vorsten van Brunswijk en Lunenburg hebben geallieert, en verbonden en zulk een grote macht op de been gebracht, dat men met recht had konnen verhopen, dat de zelfde de hooggedachte Koning van Vrankrijk tot een goede Vrede zou hebben gedisponeert, zo is echter de hooggedachte Koning van Vrankrijk, die zeer grote en verreziende desseinen en voornemens heeft, voornamelijk streckende om de Heerschappy over geheel Europa te verkrijgen, by zijn vorige voorneemen vast en onveranderlijck gebleven, namentlijck van door alle middelen te trachten bezonderlijck de Staat van hare Hoogmog te verdelgen, en uit te roejen, zonder tot noch toe tot vrede te besluiten: te meer, dewijl de Koning van Sweden, die by solemneel tractaat verbonden was hare Hoogmog. t'assisteeren, de voorgedachte assistentie niet alleenlijck heeft geweigert, onder pretext en dekmantel van door zijn mediatie en bemiddeling tot het nederleggen van de voorgedachte oorlog, en de herstelling van de voorige vrede te zullen arbeiden, maar ook, het ampt van Mediateur en Middelaar te buiten gaande, zich tot de party des Konings van Vrankrijk heeft begeven, en uit deze inzicht de Landen en Onderzaten van zijn Keurvoorstelijke Doorluchtigheit van Brandenburg vyandelijk aangetast.

De Hoogmogende Heren Staten Generaal der loffelijke Souveraine vrye vereenigde Nederlanden, mitsgaders zijn Hoogheit, de Heer Prins van Oranje, konnen dieshalven geen andere gedachten hebben, en zich niets anders inbeelden, dan dat de hooggedachte Koning van Sweden, verhoopt hier door gelegentheit en middel te zullen hebben, om zijn macht en Heerchappy, inzonderheit in 't Noorden, vast te stellen en ontsaghelijk te maken, en dat de hooggedachte Koning van Vrankrijk de hooggedachte Koning van Sweden in dat voorneemen zal behulpsaam wezen, geijk de hooggedachte Koning van Sweden den hooggedachte Koning van Vrankrijk assisteert, om aan hem in alle de conquesten van de Rijken en Landen, die in de zuiderlijke delen van Europa leggen, behulpsaam te wezen: op dat deze twee Koningen in dezer voegen aan alle Koningen, Vorsten en Machten in Europa de wet zouden konnen stellen, met der zelfder macht neder te werpen, en te verdelgen.

Haré Hoogmog. en zijn hooggedachte Hoogheit worden in de voorverhaalde gedachten noch te meer bevestight, om dat men in de voorgaande jaren heeft gezien, dat de Koning van Sweden

getracht heeft zich. door gewelt von wapenen, meester van de Koninkrijken van Polen en Denemarken te maken, en dat hy het voorgedachte ooggemerk niet uit zijn gedachten gezet heeft, maar dat het, onder Godts genade, door verbont en vereeniging van verscheide Bontgenoten gestuit is. Hare Hoogmog. en zijn Hoogheit geven dieshalven an 't hoogwijs overleg van zijn Zaarsche Majesteit te bedenken, van wat consequentie en gevolg het voor de Zaarschappen, Heerschappyen. Landen, en Onderzaten van zijn hooggedachte Zaarsche Majesteit zou wezen, zo de heerschappy van de Koning van Sweden groter, machtiger en ontsaghelijker wierd; dewijl zijn Zaarsche Majesteit zich wel zal erinneren, || (**89 bis**) dat de Koning van Sweden by alle gelegentheden getracht heeft meer en meer van de heerschappyen, landen en onderzaten van zijn Zaarsche Majesteit aan zich te trecken, zonder iets van 't geen te verzuimen, dat daar in eenig voordeel aan hem kan geven.

Immers, Doorluchtighste en Grootmachtigste groote Heer, Zaar en Grootvorst, Alexey Michaelovits, door Godts genade van geheel groot, klein en wit Ruschlandt zelfs Erhouder, en veler andere oostelijke, westelijcke en noordelijcke Heerschappyen en Landen, Vaderlijcke en Grootvaderlijcke Erve, Heer en Heerscher; de Hoogmog. Heeren Staten Generael der loffelijke Souveraine vrye vereenighde Nederlanden, mitsgaders zijn Hoogheit, de Heer Prins van Oranje, meenen dat zy gebreckelijk in de toegenegentheit zouden hebben geweest, die zy aen de zorgh en bekommernis schuldig zijn, de welke uw Zaarsche Majesteit met zo groote yver en ernst ten besten van hen, en van de Staat der Vereenigde Nederlanden heeft believen te betoonen, zo zy dese hun gedachten van hun bekommernis niet aen zijn Zaarsche Majesteit deden voordragen, om met de zelfde t'overwegen wat hier in ten besten gedaan zou konnen worden. En om van dit, en van 't geen, dat deze en andere zaken meer aangaat, wijder te spreeken, verzoek ick gedienstiglijk, dat zijn Zaarsche Majesteit my eenige Heeren tot Commissarissen en Gevolmachtigden gelieft met den eersten toe te voegen, op dat ick wijder met hen in 't werk mag treden.

So haast deze propositie en voorstelling door de Heer Winius vertaalt was, dee zijn Zaarsche Majesteit, door de Rijkscancelier, op eenige zaken antwoorden, en daar by voegen, dat

zijn gedachte Zaarsche Majesteit deze volgende Heeren tot Commissarissen hadt gestelt, om met zijn Excell. over de zaken, die de koomst van zijn Ed. aangingen, te spreken.

De Bliesne, of naaste Bojaar, Knees Michaylo Jurievits Dolgerukki, Erfbezitter tot Lundal.

De Bliesne, of naaste Bojaar Artemon Sergewits Mathpheof, Erfbezitter tot Zerpekof.

De geheim Cancelier Gregorie Karpuwits Bogdanof.

De Cancelier Wasiley Bobinum.

De Cancelier Imiliaen Oukrainshof.

Zijn Excell. bedankte zijn Zaarsche Majesteit voor deze gunst, van dat zijn Zaarsche Majesteit zulke groote en aanzienlijke Heeren tot Commissarisen, om met hem te spreken, en te handelen, by zijn Ed. hadt gevoeght. En nae dat wy zijn Zaarsche Majesteit weer gegroet hadden, wierden wy, door de Pristaven, uit die Zaal over een kleine ope ruimte naar de kamer geleid, daar de handeling gehouden zou worden. Deze Kamer was aan 't gewelfsel kostelijk geschildert. Op de tafel lag een kostelijke tapijt, die van deurwrocht gout en zilver zeer zwaar was: en hier op stond een inktkoker, met zijn toebehoren, die, gelijk men zeide, van gout was. Na dat wy in deze kamer een weinig geweest hadden, quamen de voorgedachte Hee- ‖ **(90 bis)** ren Commissarissen mee binnen, die yder vier zware goude ketenen kruiswijze over malkander op de schouders droegen. Zy verwelkoomden zijn Excell. met handtasting, en d'eerste Commissaris, de kleine tijtel van zijn Zaarsche Majesteit gelezen hebbende, zeide dat zijn Zaarsche Majesteit hen gezonden had, om het geen aan te hooren, 't welk zijn Excell. wegens hun Hoogmog. en zijn Hoogheit, de Prins van Oranje, voor te stellen had. De Heeren Commissarissen noodighden toen zijn Excell. tot zitten; en zoo haast zy gezamentlijk gezeten waren, vraeghde de Rijcks Cancelier aan zijn Excell. of zijn Ed. behalven zijn brieven van Credentie, volgens de gewoonte van d'andere Ambassadeurs, geen speciale en bezondere Volmacht had. Sijn Excell. antwoordde hier op, dat zijn Credentie brieven met eenen tot Volmachten verstrekten, en dat hun Hoogmog. nooit te voren eenige bezondere Volmachten met hun vorige Ambassadeurs gezonden hadden. Daar op de Rijcks Cancelier weer antwoordde, dat, dewijl hun Hoogmog. niet anders gewent waren, zy zich daer mee vernoegt zouden houden.

Zijn Excell. verhaalde toen in 't breede d'ontrouw, die de Sweden tegen hun Hoogmog. en tegen de Heer Keurvorst van Brandenburgh tegenwoordiglijk betoonden, en voor dezen tegen andere Koningen en Vorsten betoont hadden, en hoe gevoeligh het voor zijn Zaarsche Majesteit behoorde te wezen, indien zy grooter, machtiger en onsaghelijker wierden: daar zijn Ed. byvoeghde, dat hun Hoogmog. zulks ook aan zijn Koninklijke Majesteit van Denemarcken hadden doen vertoonen, dat de zelfde daer op besloten had zich met de Kaizer, Koning van Spanjen, hun Hoogmog. en zijn Keurvorstelijcke Deurluchtigheit van Brandenburg te verbinden, en dat hun Hoogmog. verhoopten, dat zijn Zaarsche Majesteit, het loflijk voorbeeldt van de Koning van Denemarken navolgende, zich mede met hun Hoogmog. en met hun voorgedachte hooge Geallieerden zou verbinden, om d'overmatige eersucht, en de groote macht des Konings van Sweden te stuiten. Sijn Excell. vertoonde met eenen, dat door deze middel de heerschappyen van zijn Zaarsche Majesteit aan de grenzen van Sweden vermeerdert, en zijn Rijken en Landen in een geruste stant gestelt zouden konnen worden, en hy daar door vrede onder de Christen Vorsten bevorderen, en door deze middel een eeuwige glorie en roem voor zich over de geheele Christenheit verkrijgen.

Toen dese propositie en voorstelling gedaan was, vraagde de Heer Rijks-Cancelier aan zijn Excell. of zijn Ed. oock iets meer voor te stellen had. Zijn Excell. antwoorde, neen voor die tijdt, en dat hy 't geen, 't welck hy noch meer voor te stellen had, in de volgende verschijning zou voordragen; en de Rijks Cancelier antwoordde weer, dat het geen, 't welk voorgevallen was, aan zijn Zaarsche Majesteyt vertoont zou worden, en dat zijn Excell. wel haast antwoordt daar op hadt te verwachten.

Na dat dit gesprek, 't welk omtrent een uur duurde, en daar in geen anderen waren, dan zijn Excell. de Commissarissen van zijn Zaarsche Majesteyt, de Heer Winius, Vertaalder van zijn Majest. de Secretaris, van Asperen, Ver- || (**91**) taalder, en noch een Rusch Schrijver, geëindigt was, trad zijn Excell. in de voorkamer, daar verscheide Canceliers en Goostens waren, van de welken eenigen, wegens oude kennis, hem verwelkoomden. Wy vertrocken van hier op de voorgaande wijze, en quamen dus weer in ons Hof, ter bequame tijdt om middagmaal te houden. Des avonts wierdt de kleine pagie weer by zijn Zaar-

sche Majesteit gehaalt. om daar op de staafjes, en ook op de viool en orgel te spelen. Hy wierd met de selve slee weer 't huis gezonden, na dat hy met confituren en leckere wijn wel onthaalt was: 't welk sedert meermaals gebeurde.

Drieentwintigste Hooft-stuk.

Bezoek van de Deensche en Poolsche Residenten, aan zijn Excell. die ten tweede maal met de Commissarissen handelt. Verscheide Geschenken van zijn Excell. aan verscheide Grooten van 't Hof, en zijn gastery en onthaal aan hen. Geschenken aan zijn Excell. en zijn dankbewijs daar over. Onderling bezoek.

Op Donderdagh, de dartigste van Januarius, des ochtens, zond zijn Excell. d'Ambassadeur S^r. van Asperen eerst naar Knees Jurie Alexewits Dolgerukki, en daar na aan den grooten Bojaar, of Rijkscancelier, Artemon Sergewits, om aan hem te vragen, of 't hen gelegen zou komen, dat zijn Ed. hem zou komen bezoeken. Maar zy, zich op hun ongelegentheidt verontschuldigende, stelden zulks beleefdelijck uit. De Deensche Resident quam ondertusschen zijn Excell. bezoeken, en vertrok na dat hy een uur, of anderhalf by zijn Ed. had geweest.

Des Vrydags, d'eenendartigste, quam de Poolsche Resident. na dat hy een uur, of twee te voren zijn koomst bekent had gemaakt, by zijn Excell. met een Kales, die van zes Isabelle paertjes getrocken wierd. Zes of acht dienaars liepen voor zijn Kales, en neffens de zelfde een met een Poolsche Regiments staf, en met een strijthamer. Hy had een rode fluwele rok aan, met sabelvellen gevoert, en daar onder een andere rok van gebloemt goud laken. D'edellieden ontfingen en verwelkoomden hem beneden aan de kales, en geleidden hem boven, daar de Maarschalk en Stalmeester hem ontfingen, en tot aan de voorkamer brachten. Zijn Excell. hem hier ontfangende, geleidde hem in de presentie-kamer; en zy beide gingen in armstoelen zitten. Wy vertrokken toen alle uit de kamer, behalven de Secretaris. Na dat hy 'er omtrent een uur tijds geweest had, scheidde hy van zijn Excell. die hem tot aan de trap, en wy voorts tot aan zijn kales, geleidden. Des avonts wierd zijn Excell. aangezegt, dat zijn Ed. in de volgende dagh weer in gesprek met de Commissarissen zou komen.

Op Zaturdag, d'eerste van Februarius, te vier uren, verzelden wy || (**92**) zijn Excell. weer naar de handelplaats, en reeden, zonder by zijn Zaarsche Majesteit te komen, regelrecht derwaarts. Wy bleven in de voorkamer. Dit gesprek duurde wel twee uren; en toen keerden wy, met zijn Ed. weer naar ons Hof. Zijn Excell. weer te huis gekomen, zond door de Heer Maarschalk en Sr. van Asperen, eenige geschenken aan de groote, of Rijks Veltheer, en Boyaar, of Rijksraadt, Knees Jurie Alexewits Dolgerukki, en aan zijn zoon, de Bojaar Knees Michaylo Juriewits Dolgerukki, de welcke d'eerste onder de Commissarissen was, daar de Heer Ambassadeur mee handelde.

Een Oxhooft Fransche wijn.
Een Oxhooft Alikante wijn.
Een Oxhooft Canarie wijn.

De Maarschalk, en van Asperen, daar gekomen, wierden vriendelijck ontfangen, en met confituren en wijn aan een tafel, met een zeer kostelijke tapijt van goud en zilver overspreid, treffelijk onthaalt, met betuiging van zeer groote toegenegentheit, tot zijn Excell. uyt oorzaak van d'oude kennis tusschen hen beide. D'oude Heer dronk tot verscheide malen op de gezontheit van zijn Excell. en de jonge Heer, Knees Michaylo betoonde zich zoo gemeenzaam, dat hy self de drank aan de dienaars toereikte, een gemeenzaamheit, die onder de Russchen voor een teken van zeer groote toegenegentheit word gehouden. De Maarschalk, en van Asperen, hun afscheit genomen hebbende, wierden van de jonge Bojaar, Knees Michaylo, tot aan de slee geleid, en, t'huis gekomen, verhaalden hun weervaren aan zijn Excell. Deze twee Bojaren zonden daar na hun Hofmeester, en zeven of acht mannen met confituren aan zijn Ed. die deze brengers oock heerlijk dee onthalen. De Maarschalk en van Asperen wierden ook met

een anker van de beste Frontignaksche wijn,
een halve aam van de beste oude Rijnsche wijn,
een oxhooft Sek,
een oxhooft Alikante wijn, en
een oxhooft Fransche wijn,

tot een geschenk aen de Rijks Cancelier en Bojaar Artemon Sergewits gezonden, daar zy ook met gelijke betuiging van vrientschap, en genegentheit tot zijn Excell. onthaalt, en in hun

vertrek door d'oude Heer tot buiten zijn voorkamer, en van zijn zoontje Andre Artemonovits, tot aan de slee geleid wierden.

Des Zondags, de tweede van Februarius, wierd voor d'eerstemaal aan 't Hof van zijn Excell. gepredikt. De presentiekamer, daar de predikatie gedaan wierd, was aan de muur rontom met root laken behangen, en de bank met de zelfde stoffe bekleed. In 't midden van de zaal hing een kostelijk verhemelte van root fluweel, en rontom met goude franjen. Tegen het behangsel aan de muur, recht over een kostelijke spiegel, met een vergulde lijst, hing het afbeeltsel van zijn Hoogheit, de Prins van Oranjen || (**93**) zeer konstig geschildert. Onder den hemel lag een seer heerlijke Turksche Tapijt, daar op vier treffelijke armstoelen, met root fluweel, en goude franje stonden. Rontom tegens de muur waren noch andere twaalf stoelen van een stoffe. Na dat de predikatie gedaan was, verwachtten wy de Pristaven, en de Vertaalder van zijn Zaarsche Majesteit, de Heer Winius, ter maaltijdt. Men maakte ondertusschen alles vaerdig; en de schenktaefel wierd met groote zilververgulde pokalen, met veel zilvere bekers, gedreve kannen, fruitschuttels, lampetschuttels, kandelaars, en alles, dat tot de tafel behoorde, opgeschikt. D'edelen ontfingen de Pristaven, toen zy quamen, beneden aan de trappen en de Maarschalk en Stalmeester boven aan, en geleidden gesamentlijk hen tot aan 't portaal, daar zijn Excell. hen aan de deur ontfing, en in de presentiekamer geleidde, in de welk zijn Ed. met hen onder het verhemelte ging zitten, tot dat de spijs gedischt was. Toen men alles vaerdigh had, geleidde zijn Excell. hen naar d'eetzaal, daar zijn Excell. zich boven aan de tafel voegde, en d'eerste Pristaaf Jurie Petrowits aan zijn rechte, en de tweede aan zijn slinke hand schikte, en dus vervolgens.

Na dat het eerste gerecht, in koude kost bestaande, uitgedient, en toen men een schaaltje rontom gedronken had, wierden de gezontheden ingestelt, eerst die van zijn Zaarsche Majesteit, en vervolgens, die van hun Hoog. Mog. van zijn Hoogheit, de Heer Prins van Oranje, en van meer anderen, daar ook ondergemengt wierd, op 't goed succes van d'Alliantie tusschen zijn Zaarsche Majesteit, en hun Hoog. Mog. en zijn Hoogheit, en tot vermeerdering van hun Staat, en verdelging van hun vyanden, 't welk alles onder losbranden van 't geschut, en het slaan op

keteltrommen, en geblaas op trompetten geschiedde. In voegen dat men, eer de tafel opgenomen wierd, ten vollen verheugt was, en yder vrolijk en wel gemoed naar huis keerde.

Op Dingsdag, de vierde van Februarius, quamen de Pristaven; klagende dat sy van de maaltijdt, in de voorgaande Zondag gehouden, noch verbuist waren, weer by zijn Excell. en brachten aan hem, op zijn verzoek aan zijn Zaarsche Majesteit, tot bescheit dat hy, zonder de Pristaven mee te nemen, over al, en zo dikwils, als 't hem beliefde, mogt uit trekken. Zijn Excell. dee den Deensche Resident aanzeggen, dat hy hem, zo 'er geen ongelegentheit was, zou bezoeken. Hy reed daar op, met zijn koets van zes paerden, en in de koets de Heer Maarschalk, en de Secretaris, derwaarts, en had de zijnen by zich in de beste lievry opgeschikt. Zijn Excell. zond ook verscheide Geschenken van kostelijke wijnen aan verscheide Groten.

Op Woensdagh, de vijfde van de zelfde maandt, des ochtens, zond zijn Excell. aan de Deensche Resident, om hem tegen de volgende dag ter maaltijt te nodigen, tegen welke tijt ook eenige duitsche Kooplieden genodigt wierden. De Hofmeester van den grooten Bojaar, Knees Jurie Alexewits Dolgerukki, en zijn zoon Knees Michaylo Juriewits Dolgerukki, quamen by zijn Excell. met dit volgende geschenk:

|| (**94**) Een groote schoone Koek, van twee persoonen gedragen.

Een ander veel grooter, en op verscheiden plaatsen vergult, nevens 't Wapen van zijn Zaarsche Majesteit daar in, van vier persoonen gedragen.

Een Rol van bessen, met bloemen geperst, van twee gedragen.

Een ander van appelen met bloemen, oock van twee gedragen.

Een silvere schotel, met druyven van Astrachan.

Een andere schotel met Peeren.

Een schotel met confijte Appelen.

Een schotel met Ockernooten.

Een groote schotel met Russche Kaes, van twee persoonen gedragen.

Geback.

Een silvere schotel, daer in een Pastey, plat uitgesneden.

Een hooge Pastey.

Een ronde Pastey, met een root boompje, en een vergulden dubbelden Arend boven op.

Een ronde Pastey, met een wit boompje, alle kroonsgewijse.
Een ronde Pastey, met rijs en rozijnen.
Een ronde soete Pastey met appelen.
Een Pastey met klijne daer in.
Een Pastey met visch.

Geback met Boter.

Een groot Bosschagie, van alderhande couleuren, en op yder tackje een vogeltje, en in 't midden boven op een grooten dubbelden Arend: dese wierd van vier persoonen op een burrie, die meest verguld was, gedragen.

Een schotel Groesde.
Een schotel Risikis.
Een schotel met Leuwen.
Een schotel met Kreeften.
Een schotel met Roosters.

Versche Visch.

Een Beloega, van vier persoonen op een burrie gedragen.
Een hooft van Beloega, van twee persoonen gedragen.

Gesoute Visch.

Een stuk van een Beloega, van twee persoonen.
Een buik van een Beloega, van twee persoonen op een burrie.

Gedroogde Visch.

Een rugh van een Beloega, op een burrie.
Een buik van een Beloega, op een burrie.
Twee ruggen Osetri.

Drank.

Een vaatje van vijf emmers, roode karsse Meede,
Een vaatje van zeven emmers witte gekookte Meede.
} van acht persoonen gedragen.

|| (**95**) Zijn Excell. aan de Pristaaf, en aan de Hofmeester enige glazen van verscheide Wijnen geschonken, en op de gezontheit van de Boyaren gedronken hebbende, vereerde aan de Hofmeester een schone silvere Beker, die gedreven was. De Hofmeester, de zelfde tot verscheide malen beleefdelijk geweigert hebbende, nam hem eindelijk aan. Sijn Excell. dee ook eenige briefjes met

gelt aan de genen geven, die dit Geschenk geleid en gedragen hadden. Des namiddags brachten de Heeren Budyn en van Asperen weer een Geschenk van zes ankers Wijn: te weten, aan de beide Onderkanceliers van de Posolsche Prikaas, Vascille Ivanowits, en Jemeljan Okrainesoff, die mede van de Commissarissen van zijn Excell. waren, yder een anker Alikante Wijn; Sek en Fransche Wijn. Zy wierden met konfituren en drank wel onthaelt.

Op donderdag, de zeste van Februarius, s' ochtens vroegh, ging de Heer Maarschalk, en van Asperen by den groten Veltheer, en Bojaar, Knees Jurie Alexewits Dolgerukki, en by zijn zoon, de Bojaar, Knees Michailo Juriewits, om hen voor de Geschenken, gisteren aan zijn Excell. gezonden, te bedanken. D'oude Vorst, ziekelijk te bedde leggende, dee de Maarschalk, en van Asperen voor hem komen, en hen wel ontfangen. De Maarschalk liet door van Asperen, Vertaalder zijnde, deze Vorst aanzeggen, dat deze Geschenken zo aangenaam aan zijn Excell. hadden geweest, dat de zelfde voorgenomen had enigen daar af naar Holland te zenden. Dit geviel aan deze oude Vorst zo wel, dat hy, door een bezondere genegentheit, met zijn hant die van de Maarschalk drukte. Sy beide wierden van de zoon uitgeleid.

Des middags quam de Deensche Resident, de Heer Gioë, met d'Overste Minius, in een Koets, die van twee appelgraauwe Paerden getrocken wierd; en zijn Excell. geleidde hen in de Gehoor- of Presentie-zaal. De Kooplieden, die mee genodigt waren, quamen ook in de zaal, te weten, Kellerman, Arsenius, Hartman, Muller, Marshof, Houtman en Boutenant. Toen de spijs opgedischt was, geleidde zijn Excell. de Deensche Resident in d'Eetsaal, en verwelkomde hem daar als zijn gast. Over maaltijt, daar in heerlijke gerechten opgedischt wierden, stelde zijn Excell. de gezontheit op zijn Zaarsche Majesteit, en die van de Koning van Denemarken in. De Deensche Resident, mee een Pokaal eysschende, stelde ook de gezontheit van hun Hoogmog. in; na 't welk noch andere gezontheden ingestelt en gedronken wierden: in voegen dat de gasten, wel onthaelt zijnde, vrolijk naar huis keerden.

Op vrydagh, de zevende, des ochtens, reed zijn Excell. beneffens de Maarschalk, en de Sekretaris, in de Koets, die van zes Paerden getrokken wierd, naar de Poolsche Resident, die

hem aan de Koets ontfing, en, na dat hy in zijn vertreck omtrent twee uuren met hem gesproken had, weer tot aan de Koets uitgeleide dee. Voorts storf een van onze Tolken, Barent Kloek genoemt, die alree 't Oustinga ziek had geweest.

|| (96) Vierentwintigste Hooft-stuk.

Ziekte en doot van zijn Zaarsche Majesteit, met d'omstandigheden daar af, en een naaukeurig verhaal van des zelfs uitvaart.

In deze ochtent quamen de beide Pristaven by zijn Excell. en zeiden dat zijn Zaarsche Majesteit zo dodelijk krank was, dat de voornaamste Heren alree enige dagen en nachten by hem geweest hadden. Hy was een dag naer de tweede audientie ziek geworden, en zijn ziekte wierd eenige tijd verborgen gehouden. De krankheit van zijn Zaarsche Majesteit wierd ondertusschen zo groot, dat, op 't verzoek van de Geestelijken, vele van die genen, die aan zijn Zaarsche Majesteit schuldig waren, vry verklaart wierden: 't welk gemenelijk in de geboorte, of in 't afsterven van een Vorst gebeurt, en deze quijtschelding van schulden bedraagt veel hondert duizent guldens. In dezen dagh wierd de leste plicht van Olyzel en Sacrament aan zijn Majesteit bewezen; en men kocht op de markt veel zwarte en andere stoffen op.

Op Zaterdagh, d'achtste van Februarius, des avonts omtrent zeven uren, is deze groote Oppervorst, Alexey Michailowits, na dat hy eenige dagen ziek geweest had, overleden; van welks overlijding wy de zaak hier wat breedelijker zullen vertonen.

Wy hadden, gelijk hier voor gedacht is, zijn Zaarsche Majesteit in de tweede audientie, of verhoring, die zijn Excell. d'Ambassadeur by hem genoot, te weten op Woensdag, de negenentwintigste van Januarius, noch frisch en gezont gezien, en vervolgens zijn gezontheit verstaan: ja hy had noch in de volgende dag de kleine staatjongen van zijn Excell. die op verscheide instrumenten kunstiglijk spelen kon, ontboden, en, in tegenwoordigheit van de Kaizerin, en van de Grooten, die 'er tegenwoordigh waren, groot vermaak in des selfs gespeel getoont, gelijk ook in eenige spelen, die in zijn tegenwoordigheit vertoont

wierden. Maar op Zaterdag, d'eerste van Februarius, daar in zijn Excell. noch ten Hove gehaalt was, en met zijn Gemachtigden zijn tweede gesprek hield, wierd zijn Zaarsche Majesteit van een ziekte aengetast, die in dier voegen toenam, dat hy op Zaterdag daar aan volgende, d'achtste van Februarius, van de dood wechgerukt wierd. Hy was in 't achtenveertigste Jaar van zijn ouderdom, en in 't eenendartigste van zijn heerschappy, in de welke hy zeer gelukkigh geweest, en veel blijken van een Vorstelijk gemoed getoont had. Wat d'eigenschap van zijn ziekte aangaat, de Geneesmeesters verzekerden dat de scheurbuik (een algemeene quaal onder de Moskoviters) d'oorspronkelijke is geweest, en dat de waterzucht zich over eenige jaren daar by gevoegt had, zonder dat men zijn Majesteit, die een zwaarlijvig Heer was, ooit had konnen bewegen tot eenige Geneesmiddelen daar tegen te gebruiken. Hy dan een weinigh verkout zijnde, kreegh, beneffens de verkoutheit, een koorts, ‖ (**97**) die, dagelijks toeneemende, en sterker wordende, de Geneesmeesters, van zijn genezing deden wanhopen: te meer, dewijl hy, in de grootste hitte van de koorts, in plaats van geneesmiddelen te gebruiken, niets anders, dan Quas, of gekookt garste water nuttigde, 't welk van koude byna stijf bevroren was, en daar af hy het ys geheel inzwolg: dat meer is, hy dee, tot lessching van zijn brant, brokken ys op zijn buik leggen; en hield ook ys in sijn handen. Dewijl dan, door deze ongematigtheit, de krankheit van zijn Zaarsche Majesteit in dier voegen toenam, dat men van zijn leven wanhoopte, wierden des avonts, de zevende, de ceremonien, en plechtelijkheden, die de Grieksche Kerk gemenelijk aan stervende menschen gebruikt, aan hem besteed, in tegenwoordigheidt van de Patriarch, of het Hooft der Geestelijcken. Zijn Majesteit, dese bedieningen ontfangen hebbende, leefde noch tot in de volgende dag, des avonts omtrent zeven uren; in welke tijt hy de geest gaf, na dat hy, met het overleveren van zijn Scepter, in handen van de Prins, zijn oudste Zoon, alle zijn Zaarschappen, Heerschappyen en Landen aan hem overgedragen, en verscheide andere zaken, tot de welstant van dat Rijk streckende, afgerecht had.

Zo haast hy overleden was, wierd zijn oudste zoon, nu Zaar Feuder Alexewits, omtrent vijftien jaren oud, van de Groten, die in de selfde tijd tegenwoordig waren, in een groote Zaal geleid, en, met de keizerlijke Vercierselen bekleed, op de

keizerlijke Throon gezet; daar, na dat hy het Kruis gekust hadt, de Grooten en Bojaren, met het kussen van 't kruis, 't welk de Patriarch, of Aartsvader hen voorhield, d'eed van getrouwheit aan hun nieuwe Vorst en Zaar deden; daar in zy vervolgens van alle Dworenins, of Edelen, Stolnikken, en andere Hof-dienaars, de gehele nacht deur, gevolght wierden. Men zond voort loopers naar alle plaatsen van 't Rijk uit; en alle uitlandige Officiers en Amptenaren, onder d'eed zijnde, wierden in 't Slot ontboden, daar zy in handen van de twee Predikanten, tot Mosko zijnde, een van de Gereformeerde, en een van de Luitersche Godsdienst, ook d'eed van getrouheit deden, 't welck omtrent t'elf uren in de nacht gedaan wierd.

Op zondag, de negende, 's ochtens vroeg, verschenen weer alle mindere Officieren, en alle de genen, die, uit oorzaak van de groote menighte en toeloop, in de voorgaande nacht niet konden afgericht worden, gelijk ook de Gemeente van Mosko, in 't Slot van zijn Zaarsche Majesteit, daar ook de voornaamsten der Geestelijcken verschenen, die voor 't Hof van de Patriarch, of Aartsvader, mede in 't Slot zijnde, by 't Paleis van zijn Majesteit, onder de blaauwe hemel staande, d'eed van getrouheit deden. D'andere Officieren en dienaren wierden in hun gewoone Prikasen, of Cancelaryen beëedight; en de Gemeente in de Hooftkerk. Eer men dit alles afgericht had, was 't al omtrent tien uren, in welke tijt men de Geestelijken, met de Patriarch, of Aartsvader, en met de Metropoliten, en Aartsbisschoppen, van voor 't Hof van d'Aartsvader de trappen van 't Hof in processie zag opgaan, van daar zy, omtrent t'elf uren, met het dode lighaam, in deze volgende ordening afquamen. Voor eerst zag men drie, of || (**98**) vier hondert Priesters, alle met hun kostelijke Opperrocken van goud en zilver laken gekleed, al zingende, en met brandende waskaerssen in de hand, afkomen; terwijl men een groote menigte van waskaerssen, uit het Paleis, naar alle zijden onder de Gemeente wierp. Hier op verscheen de Patriarch, die, met zijn kroon op 't hooft, van twee voorname Heeren geleid wierdt, en voor hem droegh men een groote rode zijde Vaen, met de beltenissen van verscheide Heiligen beschildert. Na de Patriarch, of Aartsvader, volgden de Metropoliten, Aartsbisschoppen, Bisschoppen, enz. met hun Koorkleeden, en met witte vergulde Myters op 't hooft. Achter hen quam het deksel van de doodtkist, dat,

met een kostelijk kleed van root goud laken overdekt zijnde, van verscheide Grooten, alle in 't zwart gekleed, gedragen wierdt. Hier op volghde het Lijk, dat, onder een hemel van zeer kostelijk geel goud laken, ook van Groten wierd gedragen. Rontom het Lijk droeg men, behalven een menigte van waskaerssen, daar mee alle de Heeren verzien waren, oock verscheide reukvaten, door de welken het lighaam met welriekende kruiden berookt wierd. 't Is byna ongelooffelijck in hoe groot geween alle d'aanschouwers, dit vorstelijk Lijck ziende, uitborsten. Het scheen dat het geschrei der gener, die 'er tegenwoordigh waren, de wolken gescheurt zou hebben; en d'onderdanen schenen, met het verlies van deze Vorst, alle hoop en troost verlooren te hebben. De nieuwe Zaar, in 't zwart gekleed, volghde blootshooft in een draagstoel, die ook met zwart overdekt was. Hy had in zijn gezelschap de grootste Heeren, en naaste Bojaren van 't Rijk, die, in d'uiting van een ongemeene droefheit, genoegsamelijk hun smart, over 't verlies van hun Opper-vorst, betuigden. Achter hen volgde de Keizerin, die ook in een besloten stoel, met zwart bekleed, gedragen wierde. Zy had by zich een zeer groot getal van Princessen, edele Vrouwen en Juffers. Deze gehele toestel begaf zich in de Kerk van d'Aertsengel, S. Michiel, dicht aan 't Paleis, daar men 't Lijk met veel plechtelijkheden nederzette, dewijl dit de gemeene begraafplaats der Grootvorsten, of Zaars van Moskovien is, men bewaakte het daar noch wel zes weken, eer men 't onder d'aerde bracht.

Vijfentwintigste Hooft-stuk.

D'Ambassadeur, met zijn gevolg, kleed zich in de rou over de doot van zijn Zaarsche Majesteit. Wijze van begraven onder de Duitschen, en onder de Russchen.

Op Maandag, de tiende van Februarius, nam zijn Excell. d'Ambassadeur, en zijn geheele Hofhouding, de rou aan over zijn Majesteits dood. Des voormiddags quam de Bojaar, Artemon Sergewits, van veel sleden gevolgt, geheel in de rou, en blootshooft, langsamelijk voorby 't Hof van zijn Excell. rijden, daar van Asperen, en ik by geval voor de || (**99**) poort stonden. Hy scheen zeer bedroeft te zijn, en gaf aan ons de handt, en riep, toe hy een weinig voorby was, van Asperen,

en dee naar de gezontheit van zijn Excell. vragen, en met eenen aan hem bekent maken, dat het nu zo wel, als te voren, in 't Hof voor zijn Ed. zou gaan. Des namiddags zond zijn Excell. de Heeren de Maarschalk, Budijn, en van Asperen, alle in de rou gekleed, naar de Prikaas, of Cancelary, om daar aan de Heer Artemon Sergewits, de betuiging van droefheit over de doodt van zijn Zaarsche Majesteit te betuigen. Doch dewijl zy hem daar niet vonden, waren zy genoodzaakt zulks tot van de volgende dag uit te stellen, om hem s'ochtens vroeg t'huis te vinden.

Op Dingsdag, d'elfde van Februarius, des ochtens, twee uren voor den dag, trocken de drie voorgedachte Heeren van zijn Excell. naar 't Hof van Artemon Sergewits, om 't geen, dan aan hen bevolen was, uit te voeren. Zy, aen de krelts, of stoep gekomen, wierden van de Hofmeester met de tranen in zijn oogen, boven geleid, en vonden in 't voorhuis een menigte van menschen, die alle zeer droevig waren. Dat meer is, toen deze Heer hen ontfangen had, en de Maarschalk het woord begon te doen, borst deze Heer, met alle de genen, die in de kamer waren, in groot geween uit. Hy bedankte zijn Excell. van de meewarigheit, dat zijn Ed. hem in zijn droefheyt dee vertroosten, en verzekerde dat de Heeren niet verandert waren, maar dat de zelfde Heeren in de regering bleven, behalven dat, terwijl zijn Zaarsche Majesteit minderjarigh was, vier der voornaamsten neffens hem zouden regeren. Hy voegde 'r by, dat de zaken van zijn Excell. nu niet minder, dan te voren, hun voortgang zouden hebben, en ook haast een goede uitslagh verkrijgen. De voorgedachte Heeren dan vertrocken met deze toezegging, en met toewensching van gezontheit aan zijn Excell. aan de welk zy hun bejegening verhaalden.

Op Woensdag, de twaalfde van Februarius, des ochtens, gingen eenigen van d'onse ter begraffenis van de Heer Akema, daar wy genodigt waren. Wy wierden, voor de begraffenis, met gebaksel, confituren en wijn onthaalt. Toen 't elf uren was, wierd aan de dragers aangezegt, dat het tijt was om te gaan. De kist wierd toegespijkert, en twee van de voornaamste Duitsche Kooplieden, Kellerman en Marshof, leidden d'oude Weduwe van Akema, en twee anderen, namentijk Pieter la Dale, en van Asperen, de jonge Weduwe van Tielman Akema. De kist wierd eerst met een wit, en daar na met een

zwart laken overdekt, en op de baar gezet, en van twee paerden, voor een, en achter een, gedragen, terwijl de dragers aan de zijden gingen. Yder ging ondertusschen in de slee zitten, en reed voort naar de Slobode te Kerke, daar de Predikant, Kraywinckel genoemt, in tegenwoordigheit van een groote menighte van menschen, die de Kerk vervulden, een Lijkpredikatie dee, in de welke hy de geboorte, 't leven en bedrijf van de verstorven vertoonde. Na de predicatie wierd het Lijk opgenomen, en naar 't Kerkhof gebracht. Achter 't Lijk volgden enige paren met lange mantels, die Treurheeren genoemt wierden. Na hen volgden wy, en alle de Duitsche Officieren, en achter ons de vrouwen. Toen het Lijk ter aar- || (**100**) de gedaan was, dee de Pastoor weer een klein vertoog. Daar na zong men, uit de hondert en darde Psalm, het achtste veers, Als gras en hooy; en na dat men weer gebeden hadt, bedankte de Predikant, uit de naam van de Weduw, de vrienden, die ter begraffenis waren gekomen; en daar mee vertrok yder zijns weegs, behalven de genen, die na de begraffenis ter maaltijt genodigt waren, gelijk men onder anderen ons daar mede toe versocht had. De vrouwen wierden in een bezondere kamer aan een tafel gezet; en in de kamer daar naast aan stonden twee andere tafels, d'een voor de vrienden, en d'ander voor de dragers. Men dischte heerlijk op van visch, en andere gerechten; in voegen dat zo een begraffenis daar zeer kostelijk valt.

Daar ziet gy de begraving onder de genen, die men Duitschen noemt, in Mosko gebruikelijk. Maar wat die van de Russchen aangaat, de zelfde geschied met veel plechtelijkheden, gelijk alle hun andere handelingen. Als iemant sterft, komen de naaste vrienden te zamen; en de wijven helpen malkander overluide schreyen en weenen. Zy voegen zich rontom het lijk, en vragen waarom hy gestorven is; op hy gebrek van spijs en drank, of van kleding heeft gehad; en of zijn wijf hem niet goet, niet schoon, niet jong, en niet trou genoech geweest heeft; en meer diergelijke dingen. Zy herhalen deze en zodanige klachten by 't graf, als het lijk daar in gezet zal worden, en ook in zekere tijden des jaars op het graf. Men zend ook voort aan de Priester een vereering van bier, mee, en brandewijn, op dat hy voor de welstant en zaligheit van de ziel des geens, die gestorven is, zou bidden. Het lijk word eerst schoon gewasschen, en in een wit kleed van lijnwaat gelegt. Men trekt

het ook schoenen aan van dun root leer, en legt het, met de handen kruiswijze over malkander, in een kist, die uit een boom uitgeholt is. Dusdanige kisten worden op verscheide plaatsen van de stadt, zo groot, als klein, opentlijk verkocht. Indien de verstorven rijk is, zo legt men een fluweel kleet op de kist, of anders zijn rok. Het lijk wordt van vier of zes personen gedragen, en indien 't een Monik, of Non is, zo moeten de Monicken, of Nonnen dragen. Voor 't lijk gaan eenige vrouwen van 't naaste maagschap, met bedekte hoofden, en maken met huilen en krijten zeer groot gebaar, en, somtijts stil houdende, en dan weer gelijkelijk, krijtende, beklagen d'onrijpe doodt van hun vriendt, of vriendin, en wenschen dat hy langer had mogen leven; dewijl hy zoo oprecht en vroom geweest heeft. Eenige Priesters, die voor en achter 't lijk gaan, en beelden en reukvaten dragen, zingen ondertusschen, zonder dat men van hun gezang iets anders kan verstaan, als, gy heilige God, gy sterke God, gy onsterffelijke God. De naaste vrienden, en goede bekenden volgen 't lijk, niet in ordening, maar overhoop; en zy dragen yder een waskaers in de handt. Als zy aan 't graf gekomen zijn, en 't lijk nedergezet hebben, zo word het deksel weer van de kist genomen, en het lijk noch meer bewierookt. Het beelt, 't welk hy in zijn leven als een Heilig geëert heeft, word boven hem gehouden, terwijl de Priester bid, en dikwils deze woorden spreekt; Heer, gedenk ten besten van deze zijn ziel. Hier op worden eenige spreuken, volgens de Griecksche Liturgien, gelezen. D'overgebleve Weduw staat on- || (**101**) dertusschen boven 't lijk en laat, op deze woorden, haar gejammer en geschrey noch eens hooren. Dan komen, beneffens de weduw, de vrienden, aan het dekzel, kussen het zelfde, en ook somtijts het dode lijk, en, vaar wel daar aan gezegt hebbende, treden achterwaarts. De Priester, dan naar de kist tredende, geeft aan het dode lijk een pas, of geley-brief mee, die zij in Mosko van de Patriarch, in andere plaatsen van de Metropoliten en Aartsbisschoppen, en, zo 'er geen zodanigen zijn, van de Priesters om gelt moeten kopen. Dit geschrift is van deze volgende inhoud; Wy N. N. Bisschop, of Priester in deze plaats, bekennen en betuigen hier meê, dat deze tegenwoordige N. N. by ons als een recht Grieksch Christen geleft heeft. En hoewel hy somwijlen in zonden is geval-

len, zo heeft hy echter zijn zonden gebiecht, de vryspreeking, en 't heilig Avontmaal, tot vergeeving zijner zonden, ontfangen. Hy heeft God, en zijn heiligen, recht geëert; hy heeft gevast en gebeden, gelijk behoorelijk is. Hy heeft zich ook met my, N. N. als zijn Biechtvader, in alles zo wel voldaan, dat ik hem zijn zonden gantschelijk heb vergeven. Wy hebben dieshalven hem deze pas, of geley-brief meê gegeven, om de zelfde aan de heilige Petrus, en aan andere Heiligen te tonen, op dat hy zonder verhindering tot de deur der blyschap ingelaten zou worden. Deze pas word van de Patriarch, Bisschop, of Priester ondertekent, en gezegelt, en men steeckt de zelfde den dode tusschen twee vingeren. Hier op word de kist toegemaakt, en in 't graf gezet. Zy leggen alle hun lijken met het hooft naar 't westen, om met het aangezicht d'opgaande zon te konnen aanschouwen. Als het lijk ter aarde bestelt is, zegenen d'omstaanders zich voor de beelden, en gaan naar huis. Voor de vrienden is een lijkmaal bereid, in 't welk zy, mannen en vrouwen, hun droefheit met een wackere zuipery af drinken.

De Russchen bewenen hun doden gehele zes weken; en ondertusschen stellen de genen, die rijk zijn, drie groote gastmalen toe, en nodigen daar toe niet alleenlijk alle de vrienden, maar ook alle de Priesters, die by de begraffenis geweest hebben. Zy verkiezen hier toe de darde, negende en twintigste dag. Zy zetten daar in zeker gezegent broodt op, 't welk zy Kutja noemen, van 't welk zy eten, op dat d'overgeblevenen in liefde en vrientschap te zamen zouden leven. In dusdanige gasteryen drinken zy alle, zo wel de Priesters, als d'anderen, zich zo vol, dat zy niet op hun benen konnen staan.

De genen, die enig vermogen hebben, maken boven de graven kleine hutten, gemenelijk met matten overdekt, en zo groot, dat 'er een man in kan staan, daar in dagelijks, zes weken lang, een Priester, Kappellaan, of Monnik, 's ochtens, en namiddags, eenige Psalmen, en eenige Kapittelen uit het nieuwe Testament leest, tot welstant van de ziel des geens, die gestorven is. Maar indien een rijke is gestorven, zo word dagelijks, zes weken lang, broot en gelt aan d'armen en bedelaers uitgereikt. Want hoewel de Russchen niet gelooven dat 'er vagevuur is,

(daar in zy met de Grieken overeenkomen), zo achten zy echter dat 'er twee plaatsen zijn, daar gezielen der verstorvenen, na hun verhuizing uit het lichaam, voort in komen, || (**102**) en tot aan de jongste Dag bewaart worden; dat deze plaatsen zeer verscheiden zijn, en dat de genen, die oprecht geleeft hebben, naar een plaats, die aangenaam is, worden gebracht, en in 't gezelschap der Engelen in vreuchden leven; maar dat de goddelozen, in een duister dal, daar het schrickelijk is, en de boze geesten hun woning hebben, tot aan de koomst van 't loste Oordeel moeten blijven.

Zesentwintigste Hooft-stuk.

Roubetuiging van zijn Excell. over de doodt van zijn Zaarsche Majesteit. Grote koude. Dronkenschap der Russchen. Bezoek van de Kalmaksche Gezanten, en hun vreemde gewoonten. Bechrijving van de Heerschappy der Bocharen. Bezoek van de Poolsche en Deensche Resident by zijn Excell.

Op Donderdag, de dartiende van Februarius, wierd van Asperen en ik, na dat onse Messieurs ten meesten deel naar zekere Bruiloft waren, van zijn Excell. naar de Knees Ivan Alexewits Worotinski, d'eerste en grootste Vorst in dit land, na de Zaar, en die van zijn geslacht, gezonden, om de rou te beklagen, en naar de gezontheit van deze Heer te vragen, en d'oude vriendschap te vernieuwen; dewijl zijn Excell. voor dezen naast dat Hof gewoont, en groote vriendschap met d'Oom van deze gehouden had. Wy wierden daar wel onthaalt; en toen wy ons afscheit genomen hadden, brachten wy bescheit van zijn Excell. In deze en in eenige volgende dagen vroor het zo fel, dat aan sommigen de neus, oren en wangen doot vroren, en anderen geheel van de koude de geest gaven. In deze dagen, tegen vastelavont zijnde, wierd zulk een ontucht van dronke drinken, niet alleenlijk onder de mannen, maar ook onder de vrouwen, gepleegt, dat zy uit de Kabacken, of herbergen geleid, ja gedragen, en als beesten in de sleeden gelegt wierden, in de welken eenigen, van de koude bevangen, dood vrooren. In deze tijt is 't ook gevarelijk by avont langs de straat te wezen, uit oorzaak van de guiten, straatschenders en dronke lieden, die de menschen aanranden.

Op Dingsdag, d'achtiende van Februarius, zond de Poolsche Resident een van zijn huisgenooten aan zijn Excell. om te ver-

nemen, of hy zonder ongelegentheit te geven, zijn Excell. zou konnen komen bezoeken. Zijn Excell. gaf aan deze afgezonden tot antwoort, dat hy over twee uren goede gelegentheit zou hebben, en verzocht dat zijn meester hem dan deze eer zou aandoen.

Ondertusschen quamen by de Heer d'Ambassadeur de Mongalsche Kalmaksche Gezanten, die in hun gesprek somtijts een schaaltje brandewijn en Sek dronken. Zy waren nu zo beschaeft, dat zy, die te voren hun mutsen staan lieten, hen nu t'elkens afnamen, als zy dronken: ja sommigen, hun schaeltje uitgedronken hebbende, bogen zich voor over met hun hooft, en sloegen || (**103**) met hun rechte hant, half toegevouwen, aan hun voorhooft; 't welk een van hun grootste en diepste eerbewijzingen is. Het stond zeer aardig, dat men hun hooft, als het bloot was, heel kaal geschooren zag, behalven dat 'er slechs een gevlochte tuit achter aanhing. Zy zagen in de kamer een kleine spiegel hangen, en vraagden aan zijn Excell. of hy diergelijk geen grooter had, en, ja tot antwoort bekomende, zeiden dat zy wenschten dat zy de zelfde mogten zien. Zijn Excell. leidde hier op de voornaamste van hen by de hant naar de Presentiekamer, en d'anderen volgden. Toen zy voor de groote spiegel quamen, waren zy zo verwondert van dat zy zich zelven zagen, dat zy t'elkens op de spiegel toeschoten, en daar achter tasten en zagen. Na dat zy lange tijt daar in gezien, daar mee gelachen, en daar over met malkander gesproken hadden, vraagden zy, of zijn Excell. deze spiegel aan hen wilde verkopen, en wat hy daar voor zou eisschen; en toen zijn Excell. boertende wijze hondert roebels, omtrent zoo veel dukaten uitmakende, eischte, zeiden zy dat dit te veel was, en dat zijn Ed. anders moest spreken. Zijn Excell. dee hier op door de tolk aan hen zeggen, dat hy daar niet gekomen was om koophandel te drijven, en dat hy zelf nu deze spiegel moest gebruiken; maar dat hy, als hy vertrok, overwegen zou wat hy dan te doen zou hebben. Zy hadden ook zin in de groote zwarte koetspaerden van zijn Excell. die zy mee wilden kopen, en meer andere dingen. De tijt van dat de Poolsche Resident zou komen, naderde ondertusschen; 't welk zijn Excell. hen dee aanzeggen, gelijk ook dat als zy eens weder wilden komen, zy zulks te voren bekent moesten maken. Zy namen hier op hun afscheit, en wierden van zijn Ed. tot aan het voorhuis, en van ons tot aan de trappen geleid.

Niet verre van 't gewest, daar in deze woeste en onbeschaafde lieden hun woning houden, heeft men de Heerschappy der Bocharen, welker grenzen zich tot aan Persien, Indien, tot aan de Kalmacken, aan Jurgentia, en tot aan de Caspische Zee uitstrecken. Dit landt is zeer groot, en rijk van volk; en des zelfs inwoonders voeren dikwijls zeer zware oorlog tegen de Persianen, met de welke zy echter nu in een eeuwige vrede leven. Zy hebben veel vaste en besloote Steden, en voortreffelijke rivieren, die goud uitleveren. Het zilver is by hen in overvloedt. Zy behoeven in uitleevering van zijde niet voor de Persianen te wijcken; dewijl zy met d'Indianen en Sinezen zeer veel gemeenschap hebben, en een groote handel drijven. By hen zijn oock veel diamanten, en andere kostelijke gesteenten; gelijk ook veel gewerkte tapijten. Hun geloof is heidensch, en komt met dat van d'Indiaansche Heidenen over een, en zy zijn zeer sober en nuchter van natuur. De Waren, daar sy mee handelen, zijn tapijten, daar in alderhande beesten en vogelen geweven zijn, karmosijn laken, gele kopere kronen, alderhande werck van barnsteenen, en voornamelijk van rode koralen, uurwercken, sabels, spiegels, schaertjes, enz. Zy geneeren zich voornamelijk met vee, met het welk zy in Sina, en in Indien groote Koopmanschap drijven, en dat zy daer tegen de kostelijkheden van die landen verwisslen. Sy woonen tusschen andere landen als ingesloten, en zijn dieshal- || (**104**) ven weinig bekent. De naam des Keizers van dese Bocharen, is Abda Asis Bachadus Chan. De grote Tamarlaan heeft uit deze Bocharen zijn oorsprong gehad, en word noch heden by hen in hooge achting gehouden, en zijn geboorte-plaats noch dikwijls bezocht.

Omtrent een half uur na 't vertrek van dese Mongalsche Kalmakken, quam de Poolsche Resident, in de Rou gekleed, met zijn Kales, van twee paerden getrokken. Hy wierdt van zijn Excell. in 't voorhuys ontfangen en naer de Presentie-Kamer gebracht. Na dat zy een uur langh met malkander gesproken hadden, vertrock hy weer op gelijcke wijze, als te voren. De Heer Boutenand, zijn middaghmaal met ons gehouden hebbende, verhaalde, onder andere redenen, het sterk drincken der Russchen aangaande, dat van November af, tot aan half Januarius, dardehalf maant uytmakende, in een nieuwe Kabak, of herberg op de Poolsche Slobbode, hondert zes-en-dartigh duyzent Roebels, yeder een dukaat bedragende, ontfangen

waren; 't welk, hoewel het ongelooffelijk schijnt, echter waer is: Want de menschen drincken hier soo sterk, dat zy niet alleen hun gelt, maar oock hun klederen, hun wijven en kinderen, ja oock hun zelven verzuipen en tot slaven maken.

Des namiddaghs, omtrent te vijf uuren, quam de Deensche Resident, zonder voorgaande verwittiging, zijn Excell. bezoeken, in alle stille, met een Bojaars slee, en bleef tot spade in d'avond by zijn Ed. die hem, in zijn vertreck, tot aan de trappen geleidde, en wy voort tot aan de alee.

Op donderdagh, de twintigste, was de Deensche Resident, met eenige Duytsche Kooplieden, by zijn Excell. ter Maaltijdt, daar hy wel onthaalt wierd.

Sevenentwintighste Hooft-stuk.

Zijn Excell. word ter Conferentie met zijn Commissarissen gehaalt. De Kolmakken bezoeken weêr zijn Excell. en veylen hun waren. Begin der roveryen van Stenko Rasin. Hy krijgt vergiffenis. Hy poogt door gelt de menichte tot hem te trekken. Zijn groote macht. Een heir van de Zaar valt hem toe. Hy krijght verscheyde steden in zijn gewelt. Astrachan, en de beschrijvingh daer af. Stenko word daar in gelaten, daer hy groote wreetheit pleegt. Hy verovert verscheyde andere steden. Zijn belofte van vryheit, om de Moskoviters tot hem te trekken. De zijnen geslagen. Hy en zijn Broeder gevangen naer Moskou gevoert. Zijn doodt, en wreetheit.

Op Dingsdag, de vijfentwintigste van Februarius, quamen de Pristaven, met de Heer Winius, in 't zwart gekleed, om zijn Excell. ter Conferentie te halen. Hier op volgden de Russche Heeren, die te vo- || (**105**) ren met ons gereden hadden, alle in 't zwart gekleed, met de paerden, die meest bruin en zwart waren, met zwarte zadels, en met zwart overtrocken. De Koets van zijn Zaarsche Majesteit was ook, gelijk die van zijn Excell. d'Ambassadeur, met zwart laken overtrocken. Toen alles vaerdig was, stegen wy, die alle in de rou waren, gelijk ook alle de huisgenoten van zijn Excell. op de paerden, meest alle hengsten, en trocken dus naar 't Hof, doch zonder ketel-trommen, en trompetten, en zonder eenige vreucht te tonen, Zijn Excell. zat in de koets van zijn Zaarsche Majesteit, daar achter de zijne, mee in de rou gekleet, volgde. Toen wy binnen gekomen waren, quam een der Heeren zijn Excell. begroeten, en verzocht aan hem dat hy binnen zou komen. Wy dan, de

voorzaal doorgegaan zijnde, vonden verscheide plaatsen met zwart laken behangen, en de bancken met de zelfde stoffe bekleed. In de voorzaal vonden wy verscheide Heeren en Goosten, sommigen deftig in 't zwart gekleed, en sommigen in paersche, donkergrauw, en ook donkere coleuren. Sommige hadden ook zeer oude, smerige, en gescheurde klederen aan, 't welk daar ook de rou vertoont, schoon de koleuren niet zwart zijn. Sijn Excell. in de Conferentiekamer gebracht, die overal met zwart laken behangen was (ja over de tapijten, die op de vloer lagen, had men zwart laken gespreid) bleef daar omtrent anderhalf uur in gesprek; en daar na vertrokken wy weer op de zelfde wijze, als wy gekomen waren.

Des middags was de Brandenburgsche Agent, de Heer Hes, neffens eenige Duitsche kooplieden, ter maaltijt by zijn Excell.

Op Zaterdag, de negenentwintigste van Februarius, 's ochtens vroeg reed ik naar de Heer Winius, en bracht aan hem eenige brieven van zijn Excell. die met de Gezant, of Envoyé van zijn Zaarsche Majesteit naar de Schach van Persien zouden gaan, en van daar voorts over landt naar Indien bestelt worden. Des namiddags quam de voornaamste Gezant der Kalmacken, die nooit by zijn Excell. geweest was. Hy droegh een sabele muts, en een schoone en kostelijke rok van goud laken, en kon tamelijk wel de Russche taal naar de korte tijt, die hy daar geweest had. Hy zat alleen, neffens zijn Excell. onder de Dee in de Presentiekamer, en d'anderen, die met hem gekomen waren, zaten op banken, die daar stonden. Sy hadden by zich drie stucken goudtlakensche stoffen, als damast gewerkt; en 't vergultsel was witte basten van bomen, die men vergult had, even als vergult papier, aan kleine repen gesneden, die men, in 't weven, als men aan de bloem was gekomen, voor inslag had gebruikt. Men kocht twee van dese stucken, die niet meer dan veertien ellen lang waren. Sy wierden tot verscheide malen met eenige schaaltjes brandewijn en Sek beschonken. De voornaamste van hen had te Wolgda gezegt, dat hy tot aan die tijt geen sterke drank had gedronken, schoon hy 't nu dee. Toen hy het schaaltje in handen kreeg, tikte hy met alle zijn vingeren van de slinkehandt op het schaaltje. Daar na doopte hy de vinger, naast aan de pink, te weten aan die zelfde hant, in de vocht, doch in dier voegen, dat zijn nagel noch niet nat wierd; en toen knipte hy deze vocht over zijn slinke schouder,

terwijl || (**106**) hy om hoog zag, en iets prevelde. Toen hy het leste schaaltje dronk, dee hy weer drie malen op de zelfde wijze; en na dat zy hun afscheit hadden genomen, bracht zijn Excell. hen tot aan 't portaal, van daar zy van d'Edelen voort naar beneden, en tot aan de sleeden verzelt wierden. Sy toonde zich zoo beleeft, en verzochten dat men hen oock zou komen bezoecken. 't welk zy voor groote eer zouden achten. Sy vertrocken met de vrachtsleeden, daar zy mee gekomen waren, en zaten met hun drien, of vieren in een slee. Sy hadden weinig onderhoud van zijn Zaarsche Majesteit. en niet meer. dan van vijf, tot twee stuivers des daaghs, yder naar sijn staat. De voornaamste onder hen, de schilderye van sijn Hoogheit in de presentiesaal hangen ziende, zeide, daer op wijsende, dat dit Willem van Nassau was, en vraagde tot verscheide reizen naar de gezondtheit van onze Koning, daar zy zijn Hoogheit mee meenden, dewijl zy hem voor onze Koning aanzien; en zy wenschten dat zy hem zien mogten.

De Geneesmeester en ik, waren ter maaltijt by een Rusch, daar wy wel onthaalt wierden. Deze Heer was een Prikassik, of Kastelein op 't Hof van een Princes, die weduw was. Na de maaltijt reden wy in de slee uit, om het hooft, en de vierendeelen van 't lighaam van Stenko Rasin, die zich voor desen tegen de Zaar opgeworpen hadt, te zien; gelijk ook het hooft van die jonge borst, die van Stenko Rasin, voor d'oudste Zarewits, of zoon van de Zaar opgeworpen was, en die, hier komende, ook ter doot verwezen, en zijn hooft ten toon gestelt was.

Deze Stenko Razin, of Steven Razin, een der Kosacken, die hun verblijf omtrent de vermaerde vloet de Don, anders Tanays genoemt, hebben, begon zijn roveryen in 't jaar 1665, op de vloet Wolga, daar hy, van veel zijner bontgenoten verzelt, tot een begin van zijn voorgenome boosheidt, verscheide boten, Nassaden genoemt, met de goederen der Kooplieden van Jeroslaaf, Wolgda, en van andere plaatsen, gelijk ook van Kloosters en Gestelijken geladen, aangehaalt en uitgeplondert heeft. Van daar trock hy, met de Kasacken, die hy by zich had, en die door de roof aangelokt, zich in groote menigte by hem voegden, naar de stadt Jaik, die hy overweldigde, en toen naar de Caspische zee, en van daar weer op de vloedt de Wolga, en veroorzaakte overal, daar hy quam, groote schade, door de steuring de Visscheryen, en verwoesting van steden,

vlecken en dorpen, die hy overal verdelgde. Ja hy, hier mee niet vernoegt, begaf zich met zijn krijgsmacht, naar de stadt Tarki. en voort naar de grenzen van Persien, daar hy aan de onderzaten van de beide Vorsten, namentlijk van Persien en Moskovien, groote schade en verwoestinge aandee. D'inwoonders van een andere kleine stadt in Persien, zijn koomst vernemende, trocken daar uit, en naar een bygelege berg. om daar op hun veiligheit te vinden. Maar hy dee hen aanzeggen. dat zy niet voor hem bevreest behoefden te zijn, dat zy weer in hun stadt zouden komen, en dat hy niet quam om hun eenig gewelt aan te doen, maar hun nootdruft voor gelt by hen te kopen. De stedelingen dan, op dese beloften weer in de stadt komende, sloten hun winkels weer open: en Stenko en de zijnen kochten alderhande waren, die sy || (**107**) wel betaalden: maar hy dee op zeker teken, dat hy aan de zijnen gaf. deze burgers overvallen, en elendiglijk doden. Op gelijke wijze handelde hy ook met andere plaatsen, zelfs met de genen. die aan de grenzen van Medien lagen.

Knees Ivan Simonowits Prosorofski, Stadtvoogt van Astrachan, van de roveryen van Stenko Razin bericht, ruste vaerdiglijk alle de vaartuigen toe, bestaande in zesendartig Stroegen, daar over de vier duizent mannen op waren, die tegen deze grote Rover gezonden wierden. Stenko en de zijnen, omtrent zes hondert mannen sterck, die in tweeëntwintigh Stroegen verdeelt waren, onthielden zich aan de mont van de vloet Wolga, daar de zelfde in de Kaspische zee stroomt, en daar zy, op een hooge top het gehele lant daar rontom, de Wolga, en de Kaspische zee konden overzien. Deze Kozacken, de vloot der Russchen aankomen ziende, kozen met hun vaartuigen de vlucht met zo groote snelte, dat de Russchen vergeefs poogden hen 't achterhalen. Stenko, zich te zwak bevindende, dee vergiffenis van zijn voorgaande misdrijf verzoeken, daar toe hem van de Stadtsvooght van Astrachan goede hoop wierd gegeven, zo hy van zijn gewelt en roveryen te plegen afstond, 't welk hy beloofde; en na verloop van eenige tijt, quam de genadebrief van zijn Zaarsche Majesteit, daar op hy en de zijnen zich omtrent een half uur van Astrachan nedersloegen, na dat zy zo grote hongersnoot en ongemak hadden geleden, (om dat men hen in zeker Eilant bezet had gehouden) dat zy zelven ziek daar af geworden waren. Zy dan, door het goet onthaal

der gener van Astrachan weer gezont gewoorden, quamen met troppen in de stadt, en waren in zijde, felp en goudlaken zo kostelijk gekleed, dat men Stenko niet van de zijnen kon onderscheiden, dan aan d'eerbewijzingen, die aan hem met geboge knieen, en met het hooft naar d'aarde gekeert, bewezen wierden, tewijl zy hem niet anders, dan Batsko, dat is Vader, noemden. De Kosacken, dagelijcks in de stadt komende, verkochten daar voor een geringe prijs de roof, die zy in in de tijt van vier jaren, op de Wolga, en op de Kaspische Zee de Persianen, Russchen en Tartaren afgenomen hadden. Stenko zelf, te Astrachan zijnde, toonde bovengewoone miltdadigheit en vriendelijkheit aan de stedelingen, en wierp somtijts dukaten, en ander gerooft gelt onder 't volck te grabbel; daar door hy de gunst van de menigte verkreeg.

Stenko dan, en de zijnen, van hun quaedt genezen zijnde, vertrecken weer naar hun woningen, aan de Don, of Tanais gelegen, en sleepten door hun miltheit ook eenige Russchen mee; ja ook eenigen der dienaars van zijn Zaarsche Majesteit. De Statsvooght, hier af bericht, zend voort een Kapitein aan Stenko, om hem aan te zeggen, dat hy voort de dienaars van zijn Zaarsche Majesteit naar Astrachan zou zenden, of dat hy anders weer in ongenade van de Keizer zou vallen. Deze Kapitein daar gekomen, en zijn last aan Stenko vertonende, was in groot gevaar van nedergesabelt te worden. Hoe, zeide Stenko, dar tgy my zulk een onredelijke eisch voorstellen? Zal ik, door dreiging van ongenade, de ge-
|| (**108**) nen, die my uit toegenegentheit volgen, verraden? en in diergelijke, redenen. Prosorofsky, deze woorden uit de mont van de geen, die hy uitgezonden had, verstaan hebbende, vermoedde terstont dat deze rover zich wel haast weer in de wapenen zou begeven. En zeker, hy hervatte ook wel haast zijn oude schelmstucken, tegen d'eed van getrouheit, die hy aan zijn Zaarsche Majesteit gedaan had. Hy doodde verscheide getrouwe Kosacken, die welcken weigerden met hem aen te spannen, en onder desen de Waywode, of Plaatsvooght, en meer anderen.

Dese Rover dan, tot zijn voorgaande schelmstucken weer gekeert, quam met een vloot van tachtig boten, yder met twee steenstucken, en volgepropt van volk, naar de Wolga, daar hy 't voort op roven en plonderen aanstelde, zonder dat de Staatsvoocht zich tegen hem darde stellen, eer hy de grote Vloot

van zijn Zaarsche Majesteit by zich hadt ontfangen. Deze macht quam eindelijk te voorschijn, en bestond in een groot getal van Stroegen, daer zes duisent streltsen of soldaten op waren, met allerhande behoeftigheden verzien. Stenko wist, zo haest de zelfde gekomen was, behendiglijk, onder de schijn van overlopers, enigen van de zijnen daar in te zenden, die in 't heimelijk zijn saken in dier voegen wisten voor te dragen, dat de menigte, door zijn schoone woorden verrukt, tot hem overviel, en daar op de hoofden aantaste, veel van hen doodde, en d'anderen, beneffens de gehele vloot, in handen van Stenko de rover leverde, die, eenige vergelding aan de zijnen gevende, en aan hen de vrye plondering toezeggende, hen dus aansprak: Waecker, mannen, wreeckt u nu aan deze Tyrannen; die u tot noch toe als slaven hebben gehandelt. Ik ben gekomen om u vry te maken. Gy zult mijn broeders en kinderen zijn, en gelijck lot met my hebben. Op deze redenen toonde yder zich vaerdig om voor hem in de doot te gaan, en men wenscht aan hem een lang leven, en dat hy alle Bojaren, Kneesen en Tyrannen mogt verwinnen.

Dit klonk zeer vreemt in d'oren van de Staatsvooght van Astrachan, die selfs voor dese machtige stadt begon te vrezen, daar de menighte alree begon te morren, en gunstighlijk van de groote rover te spreken. Men hoorde in alle de steden daar omtrent zulk een oproerige taal, dat men yder ogenblick een verwoed bloedbad te gemoet zag, sonder dat d'Overigheit zich daar tegen darde stellen, als met goede woorden te geven.

Stenko, met de Russchen, die hem toegevallen waren, een macht van omtrent zestien duizent mannen uitmakende, zette een gedeelte van zijn volk van land, en zond het naar de stadt Zaritza, en vaerdigde een deel af naar Zornojar. Hy zelf bleef op de vloot, daar hy zich als Koning hield, en op de minste wenk gehoorzaamt wierdt, als of hy de grootste Oppervorst van de wereld was. Ja als hy dronken was ('t welk dikwijls gebeurde) dee hy, om de minste beuzeling, eenigen vaten, en in zijn tegenwoordigheit doden, daar toe hy somtijdts oock zijn eige handen gebruikte. Deze wreetheit ging echter meest over de Groten: want hy vleidde het gemeen volk, om 't welk te believen, hy dickwijls verscheide bevelhebbers dee ombrengen. Sijn macht wierd hier door dagelijks grooter, en groeide binnen || (**109**) weinig dagen tot zevenentwintig duisent mannen aan.

Want de boeren en slaven, zo wel Tartaren als Kosacken, quamen in groote menigte, op de vrye roof, naar zulk een gunstig Vorst toelopen, en brachten dikwils, om te tonen hoedanige helden sy waren, de hoofden van hun Heeren en Meesters mee, die zy voor de voeten van d'opperbeulen wierpen, en eenige vereering daar voor verkregen: invoegen dat de Heeren en Edelen genootsaakt waren, als slaven gekleed, hun eige huizen te verlaten, en naar Astrachan te vluchten.

Kamuschinka, een kleine stadt, aan de mont van de rivier Ruslane gelegen, was hem zeer gedienstig om zijn vaartuig in de Wolga te brengen. Deze plaats met geweld aan te tasten, was gevaarelijk, dewijl zy wel bezet was. Hy keerde zich dieshalven tot list. Hy verkoos eenige voorname overgelope Russche Streltsen, of soldaten uit, die hy, met de Russchen, over de welken zy geboden, derwaarts dee trecken, onder schijn van dat zy van de Zaar uitgezonden waren, om Kamuschinka tegen Stenko te beschermen. De stedelingen, door deze list bedrogen, te meer dewijl 'er niet een Kosak onder hen was, ontfingen dese Russchen, als tot hun onderstandt gekomen, en die, in de nacht de poorten en wacht-plaatsen ingenomen hebbende, de bezettelingen van de plaats bewogen hun zijde te kiesen. De Statsvooght en hoge Bevelhebbers wierden toen aangetast, gesabelt, en in de vloet geworpen. Toen dit verricht was, stak men een stuk grof geschut aan, tot bewijs van dat men het werk uitgevoert had; en hier op zond men terstont eenige duisent Kosacken, tot onderstant van d'uitgezonde Russchen.

Toen dese tijding van dit verlies binnen Astrachan quam, daar men alree in groote vrees leefde, vermits men weinig vertrouwen op de soldaten had, die in 't heimelijk veel oproerige samenspraken hielden, zond men, onder 't beleid van Levonti Bogdanof, vier hondert Russche ruiters, en gelijk getal van Nagaysche Tartars, naar de stadt Staritsa, tegen de welke Stenko alree eenig volk had gesonden, om eenige behoeftigheden daar in te brengen, en met dit Krijgsvolk de stadt te versterken. Bogdanof, daar omtrent gekomen, bevondt dat d'afgevalle Kosacken binnen Staritsa gekomen waren, en daar naar van duizent Russche soldaten, tot bezetting van deze stadt gekomen, gedoot en verdronken hadden; daar op Bogdanof van daar geweken was, en zich naar Zornojar had begeven.

Sijn Zaarsche Majesteit, de handel van Stenko Razin

verstaan hebbende, beval yling veertig vaartuigen gereedt te maken. Op yder vaartuigh wierd een metaal stukje, en andere Oorlogsbehoeften geladen, en met meer dan drie duizent krijgsmannen verzien. Deze vloot vertrok op Pingsterdag, in 't jaar 1670. van Astrachan, onder het beleid van Knees Simeon Ivanowits Elbof, van welks hand men 't Astrachan de verlossing verwachtte. Maar korts daar na verstond men uit zeker Edelman, die ter vlucht weghgeraakt was, dat de stadt Zornojar van de Kosakken was ingenomen, en dat men daar de Statsvooght, d'Edelen en Bevelhebbers gedoot, en in de vloed had geworpen. Wijders, dat de gemeene soldaten van de vloot, zich met de Kosacken verklaert hebbende, hun Oversten hadden gedoot, en de vaartuigen || (**110**) in handen van Stenko Razin gelevert, schoon zy weinigh tijts te voren gezworen hadden, dat zy ter doot toe hun Oversten getrou zouden blijven.

Dit verlies veroorzaakte groote verbaastheit in de stadt Astrachan, daar men te voren alree morde; en dit gemor borst nu hoe langer hoe meer onder 't grauw uit, 't welk zijn Overigheit opentlijk lasterde, en veel oproerige redenen tegen hen uitbraakte.

Deze stadt leght op de landscheiding van Europa en Asia. in 't Eilandt Delgoy, in 't land der Nagaysche Tartars, niet verre van de Kaspische zee, die groote scheepvaart en koophandel aan haar verschaft; en daar niet alleen de Nagaysche, Krimische, Kalmuksche en Bocharsche Tartaren, maar ook de Persianen en Armeniers, ja selfs de Indianen, met hun vaartuigen, die tamelijk groot zijn, ter marckt komen, en hun voornaamste handel met zijde drijven. Sy is van een dicke steene muur omringt, die met veel metaal geschut bezet is. Sy is altijt met een sterke bezetting bezet, om haar tegen de Kosacken, Tarters en andere volken te verdedigen. Sy vertoont zich van buiten zeer heerlijk, uit oorsaak van de groote menighte der toorens, en spitsen der Kercken, die men daar ziet. Sy was eertijds veel kleynder, dan sy nu is; want de Vater van de Zaar Alexey Michaylovits heeft haar wel een darde deel grooter gemaekt, en dit gedeelte Strelitzagorod, dat is Soldatenstat, genoemt, om dat het zelfde meest van soldaten bewoont word, en sedert is de zelfde noch vergroot en verandert. Sy was eertijdts een Vorstelijke verblijf-plaats der Nagaysche Tarters, maar wierd omtrent hondert en vijfentwintig jaren geleden,

van Ivan Basilowits, Zaar van Moskovien, stormenderhandt ingenomen, en het landt daar rontom verwoest; vermits de Nagaysche Tartars, daar af deze plaats de Hooftstat was, volgens zeker gemaakt verbont, aan d'inwoonders van Kasan, van de groote Zaar beoorlogt, hulp en onderstant hadden bewezen; invoegen, dat de Tarters op deze wijse in oorlogh ingewickelt, door deze Vorst verwonnen, uit deze stadt verdreven wierden. Deze Zaar dan, de Tartars daar uit verdreven hebbende, bracht daar zijn Russchen en soldaten in, van de wecken sy heden bewoont, en geduriglijk van wel twintigh duizent Streltzen bezet word gehouden.

De Statsvooght, in deze stant der zaken, gelijk de zelfde vertoont is, echter de moed niet verliezende, verhoopte met d'Adel, en met de Duitschen, die hy by hem had, d'afvalligen in een belegering, daar mee hy gedreight wierd, af te matten, en dee dieshalven het geschut op de wallen bezichtigen, en overal noodige ordening stellen.

Stenko, met de zijnen voor deze stat gekomen, zond eenige Kosacken derwaarts, die, van eenige Streltsen binnen gelaten, het werk zo verre brachten, dat men Stenko, met zijn weerspannigen, binnen dee komen, terwijl de Statsvooght Ivan Simonowits Prosorofsky in de Kerk was, daar men hem, onkundig van 't geen, dat 'er gebeurt was, uithaalde, en op een vierkante toren, die in 't Slot stond, en tot een baken voor de schepen diende, de welken uit de Kaspische Zee komen, bracht, en van boven neder stiet. Toen ging het moorden en roven in d'overweldigde stadt verwoedelijk aan. || (111) De broeder van de Statsvooght, en veel Edelen en Streltsen, die hen niet wilden toevallen, wierden alle dootgeslagen; en hy had het voornamelijk op de Duitschen gemunt, die hy alle, zo veel als hy bekomen kon, verdelgde, vermits zy hem in sijn voorneemen meest hinderlijk, en den Zaar meest getrou waren. De Kerken, Kloosters, en huizen der rijkste burgers wierden uitgeplondert, de schatten van de Zaar gerooft en wechgevoert, en de schriften van de Cancelary verbrand. De goederen van veel uitheemsche Kooplieden, die toen in de stadt waren, te weten Persianen, Indianen, Turcken, Armeniers, Bocharen en anderen wierden geplondert en gerooft, en zy zelven ten deel gedoot. De wijven en dochters van de genen, die dus verslagen wierden, gaf hy ten roof aan zijn soldaten en medestanders. Hy dee de beide

zonen van de Statsvooght by de voeten over de muren ophangen. en, toen zy een wijl tijds gehangen hadden, weer afnemen, en d'een wredelijk dooden, en d'anderen, na dat hy gruwelijk geslagen was, naar de Metropolitaan brengen.

Stenko, zich in dezer voegen meester van Astrachan gemaakt hebbende, begaf zich naar de Stadt Zaratof. die zich aan hem overgaf, en voort naar Samarof; 't welk hy ook vermeesterde. Hy dee de Stadtsvoogden van deze twee Steden. met veel Edelen en Burgers dooden, en de schatten van de Zaar, die daar gevonden wierden, wech voeren. Hy trok van daar naar Simbyrski, daar hy de Stadt stormenderhandt innam. Maar het Slot. daar in de Stadthouder zijn verblijf had, weerde zich zo dapperlijk, dat hy, met groot verlies van daar week. en de gewonne Stadt in brant stak. Dit was d'eerste plaats. die de voortgang van zijn overwinningen stutte, 't welk de Koninklijke Stadt Kazan beschutte, dewijl hy de zelfde, niet verre van daar gelegen, ook aangetast zou hebben, zo 't hem voor Simbyrski wel gelukt was. Hy, hier gestuit, en zelf gewond zijnde, was gedwongen weer na Astrachan te keeren. Hy zond echter zijn Krijgsbenden deur geheel Ruschlant, daar zy veel quaats bedreven, en alles verwoestten. In Galits wierd het quaat, dat begin genomen had, haast gedempt; en by Oestinga wierden enigen van zijn uitgesondenen gevangen en opghangen.

Hy dee, om d'Ingezetenen aan zijn zijde te lokken, aan hen grote beloften van vryheit, en ontlasting van 't lastig juk der Boyaren, die hy voor verdrukkers der Inwoonders uitkreet. Hy bracht het hier mee zo verre, dat in Moskou zelf veel gevonden wierden, de loffelijk van hem spraken, als van de geen, die naar hun vryheit en welstant trachtte. Ja dit liep zo verre. dat zeker oud man, die men vraaghde wat men doen zou, zo Stenko de Stadt Moskou naderde, onvoorzichtiglijk antwoordde, dat men hem met zout en broot (by 't welk de Russchen alle goede onthaling verstaan) zou ontfangen; daar over hy opentlijk gestraft wierd. Een van Stenkos naaste makkers. die in 't Laut het volk tot oproer poogde te brengen, wierd ook gevat, en, op de Russche wijze van zijn armen en benen berooft, met een strop om de hals aan een galg opgehangen. Stenko, hier mee niet vernoegt, bedacht noch een andere list. en dee twee Boten toestellen, en d'een daar af met root, en 't ander met zwart Flu- || (**112**) weel bekleed was, zette hy

zeker jongeling van zestien jaren, onder schijn, van dat hy Alexey Alexewits, overleden zoon van de Zaar, was, die, gelijck hy voorgaf, de handen der Bojaren ontvlucht was, en zich by hem vervoegt had: ja hy darde zeggen dat hy niet als vyandt quam, maar dat hy last van zijn Zaarsche Majesteit had, om alle de Bojaren en Oversten van zijn Majesteit, als landtverraders, en verdruckers der gemeenten te verdelgen. Dit maakte zulck een groote indruck in de gemoeden, dat te Smolensko zeker persoon, die opgehangen wierd, in zijn uitterste zeide, dat hy daar op storf, dat hy Zarewits, of de zoon van de Zaar by Stenko had gezien.

Wat d'ander boot aangaat, die met zwart fluweel bekleed was, hy gaf voor dat Nikon, voor dese Patriarch van Moskou, door des Keizers ongenade van zijn waardigheit berooft, en in een Klooster by Belosde gebannen, daar in was; en dee hem dus overal omvoeren. Door deze listen bracht hy te weegh dat hem alles toeviel, en dat het geheel gewest aan de Wolga, en wijder landewaarts in, tot aan de steden Alutar en Arsanas, zijn zijde koos; ja een groot deel der Jeremissche en Morduynsche Tartaren, en de Russche boeren in die gewesten, onder groote Heeren van Moskovien staande, stonden tegen hun Overigheden op, en sloegen de genen doodt, die zy krijgen konden; kort, dit vuur liep voort tot op twaalf mijlen aan de stadt Moskou.

Sijn Zaarsche Majesteit, om dit gewelt te stuiten, zond in September, in 't jaar 1670, een groote krijgsmacht tegen deze weerspannigen, onder 't beleidt van de Bojaar Knees Jurrie Alexewits Dolgerucki, die een getal van vijftien duizient dezer wederspannigen aantrof, en hen, na een krachtige tegenstant, gantschelijk in de vlucht sloegh, en een groote menighte van hen doodde, en veel van hen gevangen nam, die, sonder eenige genade ter doot verwezen wierden; invoegen dat men overal omtrent de stat Arsamas, daar Dolgerucki, zijn leger opgerecht had, de galgen, die men opsloegh, met dooden behangen zag; behalven de lighamen, die, van hun hoofden berooft, in 't bloedt scheenen te drijven, en de genen, die gepaalt waren, van de welken noch eenigen tot op de darde dag leefden; in voegen dat in de tijdt van drie maanden, niet minder dan elf duizent menschen, door de handen der beulen gerecht wierden.

Dolgerucki, by Arsamas gelegert, zond ondertusschen

zijn krijgsbenden uit, die, de wederspannigen bejegenende, hen over al versloegen; vermits zy, hier en daar verspied zijnde, verdeelt, en onder malkander twistig waren, om dat yder boven d'ander het gezach wilde hebben. Onder d'afvalligen hadden de genen, die in de kleine steden Lysko, Morasko en Paulski privoos waren, de moedigste en onversaagsten geweest, en het groot Klooster Makariof, na dat zy het zelfde tot verscheide malen bestormt, en groot verlies daar voor geleden hadden, overweldigt, (men zegt door verradery van een Jood) alle de Monicken doodtgeslagen, en een kostelijke roof uit het Klooster gekregen, vermits alle de genen, die daar omtrent woonden, hun goederen daar in, als in een veilige plaats, gevlucht hadden. Morasko, || (**113**) te veel op zich zelve vertrouwende, wierd van de Moskoviters ingenomen en verwoest: maar Lysko, zich in tijts opgevende, kreeg genade, met dartig afvalligen, en een Neef van Stenko Rasin over te leveren.

Men bracht, onder andere gevangenen, aan de Veltheer zekere Non, die, in mannelijk gewaat gekleed, over zeven duizent mannen geboden, en zich in alle voorvallen stout en dapper betoont had. Zy wierd ten vuur verwezen, en zich tot verscheide reizen met het teken van 't kruis voor haar borst en voorhooft, volgens de wijze der Russchen, gekruist hebbende, trad onversaachdelijk in een houte huisje, dat boven open was, daar in zy zich nederlag, en, tot asch verbrand wierd. De gevangenen, in hun pijniging gevraagt wat hun voorneemen had geweest, antwoordden: Recht toe naar Mosko te trecken, en alle de Boyaren te doden.

De Bojaar, Knees Jurrie Alexewits Dolgerukki, d'afval in deze Landen gedempt hebbende, wierd weer t'huis ontboden, en de Knees Constantyn Zarbatof, door zijn Zaarsche Majesteit, naar Tamboof gezonden, daar hy deze beroerte binnen korten tijdt voorspoedighlijk tot stilte bracht.

Wat Stenko Rasin zelf aangaat, hy, van Symbursky met groot verlies, en zelf gewond, afgewesen, hield zich in d'ope plaatsen, zonder zich in enige vastigheit te begeven. Hy gaf aan een van zijn voornaamste mackers, Duivelsknevel, by genoemt, het gebied, terwijl hy zelf overal zwierde, tot dat hy by de Stadt Saritsa, door zeker Hopman van de Donsche Kosacken, die de Zaar getrou gebleven was, listiglijk gevangen, en, onder een schone voorwending, naar Mosko, omtrent twee

hondert mijlen van daar, gevoert wierd: want men maakte hem wijs dat men hem derwaarts bracht, om mondeling met zijn Zaarsche Majesteit te spreken. Sijn Broeder Frolko, die met hem gevangen was, en neffens hem gevoert wierd, betoonde zich zeer droevig, en, niet zo wreet van aart zijnde, schoof alle de schult op Stenko Rasin, die, om hem moed aan te spreken, hem poogde t'overreden dat men hem met groote eerbewijsing in Mosko sou ontfangen.

Stenko, niet verre van Mosko gekomen, wierd van zijn zijde klederen, die hy dus lang gedragen had, berooft, en met enige onde vodden gekleed, en dus op een wagen, voor hem toegestelt, en daar een galg op stond, gebracht. Men zette hem onder dese galg, van welks dwarshout een keten hing, die om sijn hals geslingert wierd; en sijn handen wierden aan weerzijden aan de galgstijlen vast gesloten; en sijn benen oock dwars van malkander gebocit. Sijn Broeder, met ketenen aan de benen, aan de wagen vast gemaakt, volgde dan ter zijden; en op deze wijze wierden zy, met toevloejing van veel duizent menschen, ter Stadt ingevoert, en op Semkshof, of in 't Stadthuis van Moskou gebracht. Zy wierden wredelijk gepijnigt, en, vier dagen na hun koomst, ter plaets van 't gericht gevoert, om, volgens hun vonnis, met de doot gestraft te worden. Stenko, grote stantvastigheit betonende, wierd gevierendeelt. Maer zijn Broeder riep uit dat hy des Zaars Woort had; (zekere wijse van spreken der Russchen, als iemant iets te zeggen heeft, dat aen de Zaar zelf voorgedragen moet werden) en toen men aen hem vraegde wat hy te zeggen had, gaf hy tot antwoort, dat hy 't aen zijn || (**114**) Zaarsche Majesteit alleen moest openbaren. Hy wierd toen voor die tijdt gespaert, en noch omtrent zes jaren, met zware pijniging, in de gevangenis gehouden, en eindelijk onthalst.

Dusdanig was het einde van Stenko Rasin, die geheel Moskovien had doen beven. D'oorzaek van zijn afval was, gelijk hy zelf heeft beleden, de begeerte tot wraeck over zijn Broeder, die van een Russche Veltoverste opgehangen was, om dat hy, met een Bende in dienst van de Zaar tegen de Polen zijnde, en geen verlof van naer huis te trecken verkrijgen konnende, zonder verlof naer huis getrocken, en achterhaelt was.

Wat sijn wreetheit aengaet, een staeltje daer af sal van 't overige konnen getuigen. Hy had by sich zekere Persiaensche Vorstin, die hy eertijts, met haer Broeder, gerooft had. Hy

schonk dese Broeder aen de Stadtsvooght Prosorofski, maer behield de Vorstin by sich tot sijn Boelin, die hy, dronken zijnde, by hals en benen vattende, met haer kostelijke klederen, en met parrelen, diamanten, en andere gesteenten behangen, uit het vaertuig, daer in sy waren, dryveling in de vloet wierp.

Hy was streng in ordening te houden; want hy, verstaende dat seker Kosakse Soldaet met eens anders Vrou in overspel leefde, dee hen beide vatten, en de man terstont in de vloet werpen; maer de vrou aen een staek by de benen ophangen, van 't welk haer hooft zo dik zwol, als twee andere hoofden. Sy leefde echter ruim twee etmalen.

Sijn verwaentheit muntte hier in besonderlijk uit, dat hy, in sijn grootste voorspoet zijnde, Gesanten aen de Schach van Persien sond, met brieven, daer in hy sich met de verwaentste namen, en de Koning van Persien sijn Broeder noemde, met versoek dat hy met hem verbont sou maken, en enig Krijgsgereetschap en andere beroeftigheden senden, met bygaende dreiging dat hy anders met macht van Krijgsvolk het selfde sou haben. De Sofi, van dit Gesantschap versteurt, dee de Gesanten terstont doden, en sond niet meer dan een weerom, op dat die de tyding hier af aen sijn Heer sou brengen.

Sijn roverijen strekten zich niet alleenlijk over Ruschlandt uit; maer hy, met vijf of ses duisent weerbare mannen over de Kaspische zee gevaren, nam verscheide Zeesteden in Persien in, gelijk Nisabath, Schabaran, Mardow en Tachusi, niet verre van de hoge Berg Barmach. Van daer begaven sy sich naer Astrabath, en Bachu, en overrompelden dese twee Steden, in de welken sy alles neder hakten, en in brant staken. In Bachu vonden sy veel Wijn, aan de welken sy sich dronken sopen; en de Persianen, ylings enig volk te samen gerukt hebbende, vielen op dese dronke menigte zo verwoedelijk in, dat sy hen ten meestendeel neder hakten, en d'overige dwongen sich overhoop in de Stroegen te begeven, en zo wech te vluchten. Stenko self was oock byna gevangen, en, enige tijt van sijn Lijfwacht beschermt, geraekte behendiglijk wech.

Hy, hoewel wreet tegen de Groten, die hy fellijk handelde, betoonde sich zeer minnelijck tegen de gemeene Soldaten, die hy sijn broeders en kinderen noemde, daer door hy hun gunst in dier voegen verkreeg, dat hy, zo hy wel gety had konnen kavelen, sonder twijffel een groot Vorst geworden, en gebleven sou hebben.

(115) Achtentwintigste Hooft-stuk.

Bezoek van een Persiaan. Misnoeging van zijn Excell. over enige Persianen. Bezoek aan zijn Ed. en zijn geschenken. Badstoven der Russchen. Uitsteekende paerden van zijn Zaarsche Majesteit in groote menigte. Bericht van de Pristaaf aan zijn Excell. over zijn vertrek.

Op Zondag, d'eerste van Maert, des ochtens, voor de predikatie, wierd zijn Excell. van een Persiaanch Koepsin, de broeder van de Persiaansche Ambassadeur in Polen, bezocht. Wy brachten hem in d'Audientie-Saal, daar zijn Excell. by hem quam, en hem verwelkoomde. Hy had tamelijke goede kennis van de Russche taal. Onze Sekretaris sprak met een Persiaensch Koopman, die, beneffens eenige anderen, mee gekomen was, in d'Italiaansche taal; 't welk t'elkens van deze Koopman aan deze Koepsin vertolkt wierd. Na dat men van weerzijden eenige tijt gesproken had, vatte zijn Excell. deze Persiaan by de handt, en bracht hem in een andere kamer, daar op de tafel een piramide stond, met eenig banket verciert, 't welk zijn Ed. hem, en d'anderen, die hem gevolgt waren, aanbood. Deze Persianen, met Sek, Alikante Wijn, en Banket wel onthaalt zijnde, namen hun afscheit, en weigerden uit beleeftheit dat zijn Excell. hen uitgeleide zou doen. Sijn Excell. bracht hen echter tot aan 't portaal, en wy tot aan de trappen. Toen deze lieden vertrocken waren, ging men ter predikatie; en ondertusschen quam 'er een ander Koepsin, met enigen in zijn gezelschap, en, zijn Excell. niet by de hant vindende, deden zeggen dat zy bekent zouden maken wanneer zy weder zouden komen. Des avonts spade quamen twee Persiaansche Kooplieden by zijn Excell. om sich te verontschuldigen van dat zy niet gekomen waren. Sijn Excell. zich onvernoegt tonende, vraegde of de Koepsin de spot met hem hield, en voegde 'r by, dat hem aan zijn koomst niet was gelegen, maar dat het tot voordeel van hun eige Oppervorst kon strecken. Hier mee vertrocken deze twee Kooplieden, zonder dat wy hem sedert weer vernomen hebben.

Op Woensdag, de vierde van Maert, was 't hier bededag, naar de Hollandtsche wijze. Verscheide lieden quamen uit de Slobbode, en uit de stat hier ter Kerk, van de welken enigen, na de predikatie, by zijn Excell. ter maaltijt bleven, daar in zy wel onthaalt wierden. Onder 't nagerecht wierd in 't midden opgedischt een Piramide van vier hoogh, rontom met kleine

geestige mantjes, daar kristalijne bakjes in lagen, met confituren, in fijn banket gevult, 't welk aan de Juffers, die aan tafel waren, gegeven wierd. Men dronk aan de tafel verscheide gezontheden, en scheidde niet, dan spade in d'avont, na dat men zich vrolijk aangestelt had.

Op Donderdag, de vijfde van Maert, na dat wy al voor twee dagen, door d'Agent van Brandenburg, wegens de Heer Doct. Rozenburgh, op || (**116**) een bezoek, en Musijk genodigt waren, wierd de Heer Maarschalk daar op de middag vergast; en na de maaltijt zond men aan ons twee sleden, om ons te halen. Grim en Budijn gingen in de slee van de Heer Hes zitten, en ick reed te paert derwaarts. De Musikante van 't Hof reden met de slee van de Heer Rozenburg naar de bestemde plaats, daar wy eenige tijdt met vermaak bleven, en wel voldaan weer naar huis keerde.

Op Vrydag, de zeste van Maert, reed zijn Excell. met de Koets, van zes paerden getrocken, neffens de Heer Maerschalk, naar de Heer Kellerman, om hem te bezoeken.

Op Maandag, de negende, was d'Agent van Brandenburg, en Doctor Rozenburg ter maaltijt by zijn Excell. die een dag of twee onpasselijk had geweest.

Des Woensdag, d'elfde van Maert, terwijl wy aan tafel zaten, quam Sr. la Dale, en schonk aan zijn Excell. een paertje, dat achtien steile trappen op in de voorzaal geleyd, en langs de zelfden weer afgebracht wierd; 't welk vreemt om aan te zien was.

Des namiddags wierden de Heer Maarschalk, en van Asperen, met enige geschenken van Wijn, aan den Rijks Hofmeester, en Bojaar Bogdan Matphewits Gitrof gezonden: maar zy, hem niet t'huis vindende, lieten de geschenken daar, met toezegging van in de volgende dagh weder te komen; doch zy, in de volgende dag hem ook niet t'huis vindende, keerden ten tweede maal vruchtelozelijk weerom.

Op Zaterdag, de veertiende, deden my onze paerden zadelen, om de paerden van zijn Zaarsche Majesteit te gaan bezichtigen. Maar wy kregen bericht, dat de Stalmeester, Tarras Stephanowits, by zijn Majesteit was ontboden: 't welk ons van onse reis verzette. Wy deden dieshalven een omkeer met tien, of twaalf paerden, naar buiten, omtrent de helft van de Stadt rontom, en zo naer de Slobbode, van daar yder zijn weg reed.

De Hofmeester, ik, en noch twee van d'onzen reden weer naar de stadt, en zagen, in 't voorby rijden, mannen en vrouwen, yder in een bezondere badstoof, maar echter neffens malkander, die zich zeer onbeschaamdelijk in onz voorby rijden aanstelden.

De Russchen in 't algemeen scheppen groot vermaak in zich te baden, en uitterlijk te reinigen, 't welck veroorzaakt dat 'er overal in steden en dorpen veel gemeene badstoven zijn; behalven dat de Groten doorgaans hun badstoven in hun eige huizen hebben. De gemeene baden, voor de mannen en vrouwen, zijn wel met balken afgeschoten, door welcke spleten zy echter malkander konnen zien; maar zy gaan nochtans tot een zelfde deur in, ja somtijts heel naackt, zonder iets anders, dan een bosch bladen, voor hun schamelheit te houden. Zy konnen groote hitte uitstaan, en, op de zweetbank leggende, doen zich met deze bladen de blote huit wrijven. Ja zy, mannen en wijven, dus root gewreven zijnde, begieten zich met kout water, en wentelen zich, als het winter is, in de sneeu, en springen ook, dus heet zijnde, in de koude bijten, zonder dat dit eenigsins aan hen hinderlijk is, dewijl zy van hun kintsheit af daar toe gewent zijn.

(**117**) Op zondag, de vijftiende van Maert, na dat de predikatie gedaan was, en wy bericht hadden gekregen dat de Stalmeester van zijn Zaarsche Majesteit ons verwachtte, stegen wy, tot een getal van drie, of vierentwintig (onder de welken ook enige Duitsche Kooplieden waren) te paert, en reden derwaarts. De Heer Tarras verwelkoomde onze Stalmeester, en ook ons en leidde ons voort binnen 't Hof, in de stal, daar vijfenzeventig voortreffelijke rypaerden, elk schoonder dan d'ander, stonden. Toen wy dit gezien hadden, dee hy een schoone graauwe Hengst (gelijck zy meest alle waren) aanbrengen. Deze, van twee knechten geleid, maakte, aan de deur gekomen, en van de Stalmeester aangesproken, wonderlijke kromme streken, en, zijn lijf in vreemde bochten stellende, dee geestige sprongen, nu met zijn vier, en dat met zijn twee voeten. Hy dee hier noch drie anderen, niet minder geestig dan het eerste, bybrengen, en, na veel gewoel hen krujswijze tegen over malkander plaatsen; en in deze staat huppelden en sprongen zy, als of zy dansten, en malkanderen de prijs daar in poogden af te winnen. Wy wierden van daar naar een andere stal op 't zelfde Hof geleid, daar wy over de tweehondert uitsteekende Koetspaerden vonden, en onder dezen twee gespan voor de Keizerin, yder gespan van

twaalf voortreffelijke witte paerden, en noch verscheide andere gespannen van ander hair voor zijn Zaarsche Majesteit. Wy zagen 'er ook een gespan van acht paertjes, zo groot als Engelsche Doggen, die voor een kleine koets gespannen, en van een Koetsier, en postiljon, dwergen zijnde, bestiert wierden, en daar zes dwergjes met helbaarden om heen liepen, en voor de jongste Prins, Peuter Alexewits, een zoon van de Weduwe Kaizerin, toegestelt waren. De Stalmeester dee, onder veel andere paerden, die wy zagen, een wit paert van middelbare grootheit tot zich brengen, 't welk alderhande kunsten kon doen. Hy, het zelfde by de toom vattende, gebood, met een spits roedje in de hand, dat het neder zou bucken. Het paert dee dit, en sloeg zijn hooft op de Russche wijze, en ging ook op zijn zijde leggen, gelijck of het sliep, met een stalknecht tusschen zijn benen, die zijn hooft op de kop van 't paert lag. Kort, het wentelde zich om en om, en lag, als 't de Stalmeester gebood, zo stil, dat de zelfde op zijn lijf ging staan. Het ging ook, gelijk een hont, een muts soeken, die 't aan de Stalmeester bracht. Het ging met zijn voorste voeten tegen de wand opstaan; en dan sprong een stalknecht op zijn rug, gelijk de jongens, die malkander, in zeker spel, op de rug springen. Een ander stalknecht vatte de voorste voeten van dit paert, lag hen op zijn schouders, en ging 'er mee heen op d'achterste voeten, gelijk een jongen met een hont doet, die hy by de voorste voeten gevat heeft, en van de hont op zijn achterste beenen gevolght wordt. Ja het paert luisde dese stalknecht, gelijk d'apen: maar dewijl de tanden van 't paert al te hard waren, had dese stalknecht wel van dit vermaak ontslagen willen wezen; vermits hy zeer droevig zag, als by onder 't paert wechquam. Dit paert, vuil geworden, liep, als het los was, naar de ketel, daar altijt in de winter water in is: want alle de paerden, die op de stal staan, worden dagelijks, by winter met warm, en by somer met koud water, met zeep gewasschen, en blinken als spiegels. Toen || (**118**) wy omtrent twee uren met deze aanschouwing bezigh geweest hadden, wilde der Stalmeester ons wel onthalen, maar wy, tot onze verontschuldiging bybrengende, dat zijn Excell. met zijn maaltijt naar ons wachtte, namen ons afscheit, met duizent bedankingen, van hem, en reden voort naar huis, daar wy de tafel gereed vonden.

Op Woensdag, d'achtiende van Maert, quam de Pristaaf,

Jurrie Petrowits, die in geen vier weken op onz Hof geweest had, en berichtte aan zijn Excell. dat hy, indien by haastig moest vertrecken, zich daar na zou regelen; en na dat hy meer andere dingen met zijn Excell. gesproken had, is hy vertrocken.

Negenentwintigste Hooft-stuk.

Jerusalem, een Klooster by Mosko. Bezoek van de Deensche Resident, en Brandenburgsche Agent. Beschrijving van de viertijt van Palmzondag. Hoge heilige dagen der Muskoviters. Hun oeffening in de Kercken, en beelden. Bedanking van zijn Excell. aan Artemon Sergewits. Geschenk van zijn Excell. aan zijn Zaarsche Majesteit. Brant binnen Mosko.

Op Donderdag, de negentiende van Maert, reden mijn Neef en ik te paert van de Glashut naar het Klooster te Jerusalem, meer dan vijf worst van daar, en wel zestig worst van Mosko, door de Patriarch Nikon gebout; een voortreffelijk werk, maar, uit oorzaak van d'ongenade des Patriarchs, die uit zijn ampt gezet wierd, noch onvolbout, en in veel plaatsen noch onvoltooit, Een oud Monik, bracht ons, in 't Klooster gekomen, eerst beneden in de Kerk van Jerusalem, en vertoonde aan ons in alle de Kapellen alles, dar 'er te zien was. Men bracht ons in Christus Graf, dat zeer schoon was, en in alle deelen in dier voegen toegestelt, als de heilige Schrift aanwijst, in Petrus gevangenis, en in alle de Kerken, zelfs in de gene, daar de Patriarch gemenelijk zijn dienst pleegde. Sy waren alle zeer treffelijk, met kostelijke schilderyen van Heiligen, die met prachtige juweelen verciert waren. Wy wierden daar na in een andere plaats gebracht, daar wy de beeltenis van de Patriarch, of Aaartsvader Nikon, levens grootte, zagen, zeer treffelijk van een Duitschman geschildert. Men toonde aan ons alles, dat 'er was, 't welk deze lieden gewilliglijker deden, om dat men tot hen zeide, dat ik een Edelman van de Hollantsche groote Ambassadeur was. Wy klommen ook op de toren, twee hondert en twee trappen hoog, en die men, zo de Patriarch daar was gebleven, noch wel de helft hooger gebout zou hebben. Wy vertrocken, na dat wy een eerlijke vereering aan de Monik hadden gegeven; en op zaterdag, d'eenentwintigste, keerde ik weer by zijn Excell. d'Ambassadeur.

Des Zondags, de tweeëntwintigste, na de middag, reed zijn Excell. || (**119**) met enigen van zijn gevolg in zijn Koets, naar de Slobbode, om zich daar te verlustigen, en keerde des avonts weer naar huis.

Op Maandagh, de drieëntwintigste van Maert, des avonts te zes uren, quam de Deensche Resident by zijn Excell. en na dat zy omtrent twee uren te zamen gesproken hadden, geleidde zijn Excell. hem uit: en de Heer Grim en ik brachten hem aan de Koets.

Des Woensdags, de vijfentwintigste, na de middag, reed zijn Excell. met de Koets, in 't geselschap van de Heer Maarschalk, naar d'Agent van Brandenburg, en naar Doctor Rosenburg, om hen te bezoeken. Zijn Ed. wierd daar zeer eerbiedighlijk ontfangen, en wel onthaalt.

Op Donderdag, de zesentwintigste van Maart, was zijn Excell. met veel andere Heeren, ter maaltijt by Sr. Adolf Houtman. Na de maaltijt reden zij alle te paert naar de Prokofke, en Symeunofki, twee lustplaatsen van zijn Zaarsche Majesteit, en keerde des avonts weer in zijn Hof.

Des Vrydags, de zevenentwintigste, zond zijn Excell. Sr van Asperen naar de Possolske Prikaas, of Kancelary, om by mijn Heer Winius te vernemen, of zijn Zaarsche Majesteit op Palmzondag zelf in de ommegang te voorschijn zou komen, en of wy plaats zouden konnen krijgen om deze toestel te zien. Indien zijn Majesteit zelf den Ezel zou leiden, zo had zijn Excell. besloten zich by d'aanschauwing daar af te voegen. De Heer Winius gaf tot antwoort, dat hy dit by de Bojaar Artemon Sergewits zou onderstaan.

Op Zaterdag, d'achtentwintigste, des avonts, quam onze Pristaaf by ons, en bracht bericht aan zijn Excell. dat zijn Zaarsche Majesteit niet by deze plechtelijkheden zou verschijnen, en dat alle de Heeren in de rou zouden wezen, en dat men ons op morgen plaats zou aanwijzen, daar wy zeer wel zouden konnen zien.

Op Zondag, de negenentwintigste van Maert, Palmdag zijnde, des ochtens te negen uren, quam in 't Hof van zijn Excell. een Kapitein van de Lijfwacht, om het gevolg van zijn Excell. te halen, en in een bequame plaats te brengen. Hy bracht ons voor 't Rondeel, daar de Patriarch, en alle de Geestelycken zouden komen, en daar wy, op een plat dak, alles zeer wel

konden aanschouwen. Wy zagen vooreerst het Rondeel. dat overal met zwart laken behangen en bekleed was, en daar na enige Regimenten, alle met slechte klederen, en slechte vaandels, van de Negline poort tot aan de Kerk te Jerusalem in ordening geplaatst. Dicht aan de brug van 't Slot, als men naar boven gaat. aan de rechte hand, zag men zekere plaats. met een hek afgeschoten, en daar buiten, op drie sleeden, een toonneel, alle met groen laken bekleed. Op dit toonneel stond een boom, met citroenen, Oranje appelen, karssen, pruimen en groene bladen, alle van was, verciert. Dit werk wierd van drie paerden neffens malkander getrocken. Rontom deze sleden zag men noch een beschutsel van graau linnen. By dit toonneel stond een paal, met blaauw laken bekleed, daar aan d'ezel gebonden zou worden. Ondertusschen liepen verscheide Priesters uit en in 't Slot, en heen en weer naar de Kerck te ‖ **(120)**. Jerusalem. Daar na quam een Vaandrig, in de rou gekleed, met een zwart kostelijk armozijn vaandel, daar mee hy op de top van een huis ging staan, op dat alle d'andere Vaandragers zouden konnen zien wat hy dee, en zy het zelfde zouden navolgen.

De processie, of omgangh begon ondertusschen aan te komen. Men droeg voor aan twee hoge Standaerts, die niet recht op deur de poort van 't Hof, hoewel de zelfde zeer hoog is, heen konden, maar gevelt, en yder van vier of vijf menschen opgehouden moesten worden, tot dat men weer daar buiten quam. Deze standaarts bleven aan 't einde van de brugh staan; en de Processie ging naar Jerusalem, zekere plaats binnen Moskou, dus genoemt, byna op de zelfde wijzen als in de Waterwijing geschied was. Terwijl men te Jerusalem in de kerk was, wiert het paert, 't welk voor d'ezel zou verstrekken, en 't welk men twee, of drie weken lang geleert had zacht en stemmig te gaan, aangebracht. Dit was een treffelijk zwart paerd, met wit Lijnwaat overtrokken, en op de rug met een ronde zwarte fluweelen zadel, gelijk die van de vrouwen, met een kostelijk kleet overdekt. Dit paerd wierd aan de voorgedachte paal gebonden. Na dat men een korte wijl in de kerk had geweest, ging een gedeelte van de Geestelijken, neffens enige Aarts-bisschoppen, naar 't Slot. Korts daar na volgden d'overige Geestelijken, met de Patriarch, die in de kerk een kostelijker rock aangedaan had. Wy hadden, toen wy de Processie zagen aankomen, alree onze hoeden afgenomen. Men droeg voor de Patriarch, of Aartsvader,

toen hy quam, een voubankje, met een tapijt, en een kostelijk geborduurt kussen. Zoo haast hy op 't Rondeel gekomen was, en recht over ons stond, bogen my ons alle voor over, tot op de gront; en toen wy ons weer ophieven, kregen my van hem de zegening, en beneffens ons al het volk met kruissen te maken, namelijk by paren; eerst d'Aartsbisschoppen, en Bisschopen, en vervolgens alle de Gestelijken. De Patriarch, dit gedaen hebbende, greep in d'een hant Palmtakken, en in d'ander Jerusalems veren, de welken hy aan tien Aartsbisschoppen uitdeelde, die daar op, een voor een, de hant van de Patriarch, of Aartsvader quamen kussen, en dus weer naar hun plaats keerden, hier op volgden zes of zeven Knees, en Bojaren, en voor eerst Knees Ivan Alexewits Worotinski, Knees Michailo Juriewits Dolgeruki, enz. Daar op weer d'overige Geestelijken en Wereltlijken volgden, ja zelfs de kinderen van eenige grote en voorname mannen, die yder ook Palmtakjes kregen. Eindelijk quamen 'er zoo veel, dat de Patriarch, zich omkeerende, weer naar zijn plaats ging. Hier op quam een Priester, en bracht in een zilvere schotel een kostelijke Bijbel, met gout beslagen, die van de Patriarch gekust wierd. Hy lag toen de Bijbel op een verheve tafel, die met een geborduurt kleit overtrokken was, en, de zelfde geopent hebbende, las iets daar uit, 't welk een korte tijd duurde. Daar na zond de Patriarch twee van zijn Apostelen uit, om d'ezel te halen, en gaf aan hen een briefje in de hant, om daar uit t'antwoorden, zo iemant hen daar over aansprak; en bootste in dezer voegen de Schrifttuur zoo veel na, als hem mogelijk was. Eenige kleine jongens, die gezongen hadden (want || (121) daar waren twee Koren van Sangers, die 't liet van Hosanna gezongen hadden) quamen toen oock by de Patriarch, en, de zegening van hem ontfangen hebbende, kusten zijn hant, en liepen toen haastig naar de boom, om daar op te klimmen, en, daar in zittende, te zingen. Men quam ondertusschen met het paert, 't welk d'Ezel verstrekte; en neffens het zelfde droeg met een voetbank, die ook kostelijk toegestelt was. Toen het paert voor 't Rondeel was gekomen, lagen twee, of drie hun kleederen daar op, volgens de woorden van de heilige Schrift. Men bracht hier op, in een zilvere schotel, het goude kruis aan de Patriarch, die, het zelfde in handen genomen hebbende, zich kruiste, en aan alle de zegening gaf. Hy ging toen op dit paert zitten; en Knees

Ivan Alexewits Worotinski, hier in de plaats van zijn Zaarsche Majesteit bekledende, geleidde het paert; en de boom, met de jongens daar in, wierd voort naar 't Slot getrocken. Daar quamen ook wel een of twee hondert Streltsen, of soldaten, yder met een lap laken van alderhande verwen op sijn schouder, 't welk zy op de vloer spreidden, op dat de Patriarch daar over zou rijden. Terwijl de Patriarch reed, lagen alle de Streltsen op de grond nedergestrekt, tot dat hy binnen was; en toen stonden zy alle schielijk op, en zwaaiden met hun vaandelen; 't welk zeer vermakelijk om te zien was, te meer dewijl de menighte, nederleggende, ook ylings oprees. Zo haast de Patriarch binnen was, gingen wy wech, zonder dat 'er iets meer van belang gebeurde, behalven dat men over straat een groote menigte van dronke Priesters zag, van de welken enigen zo vol waren, dat zy niet zonder storten t'huis konden komen.

Voorts, de Russchen hebben dartien hoge vierdagen, te weten deze volgende:

1. Mariaas geboorte dag, op d'achtste van September, de welk by hen d'eerste is, vermits zy hun nieujaar met d'eerste van deze maant beginnen.

2. Kruisverheffing, op de veertiende van de zelfde maant.

3. Mariaas Offering, of Presentatie, op d'eenentwintigste van November.

4. Karsdag, of Christus geboorte, op de vijfentwintigste van December.

5. Drie Koningen dag, op de zeste van Januarius, wanneer 't waterweying geschiet, als hier vooren verhaelt is.

6. Mariaas Lichtmisse, of Vrouwendag, op de tweede van Februarius.

7. Mariaas Boodschap, op de vijfentwintigste van Maert.

8. Palmzondag, daar in de groote Ommegang, en Christus inrijding geviert word.

9. Paasschen, of Christus verrijzenis.

10. Christus Hemelvaart.

11. Pingster, of de Zending van de heilige Geest.

12. Christus Verheerlijcking op de berg Thabor, op de zeste van Augustus.

13. Mariaas Hemelvaart, op de vijftiende van de zelfde maant, behalven de Zondagen, Woensdagen en Vrydagen, die aan hen

tot Vastendagen verstrecken, en in de welken zy niet mogen werken, noch nering en koophandel drijven.

Zy gaan des Zondags, en in hun hoge Vierdagen, drie malen ter Kerk; || (**122**) eens des ochtens voor d'opgang der zon, eens omtrent te middag, en de derdemaal tegen d'avont. De Priesters lezen dan enige Kapittelen uit de Bijbel, en voornamelijk eenige Psalmen, en ook uit het Euangelium; somtijts ook eenige Predikatien uit Chrysostomus, die by hen in hoge achting is, gelijk ook Athanasius Geloofs-bekentenis, en eenige gebeden; ja zy zingen ook somtijts overluide. Zy hebben gedrukte Bijbels in de Russche en de Schlavonische taal, 't Oude Testament volgens de zeventig Overzetters, en 't Nieuwe naar de gemeene overzetting. Zy laten echter ('t welk zeer zeldsaam is) de gehele Bijbel niet in de Kerck komen, en brengen tot reden daar af by, dat 'er in 't Oude Testament veel onkuische dingen staan, door de welken hun Kerken verontreinight zouden worden. Sy gebruiken dieshalven daar in niets anders, dan het nieuwe Testament, en eenige Schriften der Profeten. Maar in de huizen mag men de gehele Bijbel hebben, en lezen. Sy gebruiken daar beneffens eenige Outvaders, als Cyrillus, Aartsbisschop van Jerusalem; Joannes Chrysostomus, die zy Guldemont noemen; Ephraem Syrus, en verscheide anderen.

Terwijl de Russchen enige Kapittelen, gelijk voorgedacht is, hooren lezen, staan zy blootshooft (want niemant mag met een gedekt hooft in de Kerk zijn, behalven de Priesters, die hun muts op 't hooft houden) voor hun beelden, voor de welken zy zich buigen, en zich zelven zegenen, daar toe zy de drie voorste vingers van de rechte hant gebruiken, met de welk zy eerst hun voorhooft, daar na hun borst, en eindelijk hun rechte zijde strijken, en tot aan de slinke voortgaan, en altijt daar by zeggen, Heere, erbarm u over my.

Wat de beelden aangaat, zy houden veel van de genen, die geschildert, maar niet die gesneden zijn, en zeggen dat God verboden heeft de lesten te maken. Zy achten en eren geen beelden, dan de genen, die van Russchen, of Grieken geschildert zijn, en begeeren geen van andere meesters, hoe kunstiglijk ook gemaakt; als of iets van des meesters godsdienst aan 't beeldt gebleven was. In Mosko is een beeldemarckt, daar men veel winckels vind, die zulcke beelden verkopen, of liever,

gelijck zy 't noemen, tegen gout en silver verruilen en verwisselen.

Op Maandag. de dartighste van Maert, 's ochtens vroeg, zond zijn Excell. S^r van Asperen, en my aan de Bojaar Artemon Sergewits, om naar zijn gezontheit te vragen, en hem met eenen voor die gunst te bedanken, die hy aan ons bewezen had met zulk een bequame plaats aan ons te beschicken, van daar wy zo wel hadden konnen zien, en daar beneffens aan hem te vertoonen dat de Sweedsche Kooplieden schandelijcke tijdingen uitstrooiden, tot nadeel der Geallieerden en Bontgenoten, van de welcken hier drie openbare bedienaars waren, die wel beter wisten. Wy moesten in de voorzaal byna een uur wachten, eer my met deze Heer konden spreken, dewijl hy niet wel te pas, en ook niet by der hant was. Ondertusschen quam daar de Kancelier van de Possolske Prikaas, en ook een Commissaris van zijn Excell. Immeliaan Oukrainshof. Hy groette ons, en, verstaande dat wy de voorgedachte Heer te spreken hadden, trad binnen. en diende aan dat || (**123**) wy daar waren. Korts daar na wierden wy binnen gebracht; en deze Heer gaf aan ons de hant. Toen wy onz dankewijs voltrocken, en 't geen, dat aan ons bevolen was, vertoont hadden, zeide deze Heer, dat het hem leet was, dat wy niet meer hadden konnen zien, uit oorzaak van de rou en van dat 'er zijn Zaarsche Majesteit niet geweest had; dewijl wy anders veel voortreffelijke dingen gezien zouden hebben. Wat de Sweedsche tijdingen aangaat, zeide hy, ik heb hen al over lang verworpen, en zal hen, zo zy my weer voorkomen, smadiglijk wechwerpen, en niet waerdig achten dat ik hen lees. Wijders dee hy zijn Excell. groeten, en bedancken, van dat hy naar zijn gezontheit had doen vragen, en hier mee vertrocken wy van daar. Des middags had zijn Excell. d'Agent van Brandenburgh, met eenige Duitsche Kooplieden, aan zijn tafel, daar zy wel onthaalt wierden.

Op Dingsdag, d'eenendartigste van Maert, quam de Stalmeester van zijn Zaarsche Majesteit. Tarras Stephanowits, by zijn Excell. om de witte Hengst, met zijn toerusting, te halen, dewijl zijn Excell. hem, op 't verzoek van den Bojaar Bogdaan Matphewits Gitrof, aan zijn Zaarsche Majesteit vereert en geschonken had.

Op Woensdag, d'eerste van April, kort na de maaltijt, ontstond 'er niet verre van ons Hof, een groote brant, die wel

drie hondert huizen wechnam. Dewijl men daar by geen water kan komen, en de sneuw van de daken af was, zo haalde men slechs de naaste huizen daar van onder de voet, en indien zy 't huis, daar de brant in is, niet onder de voet konnen halen, zo kappen zy onder, terwijl het boven brant, stijlen en balken af, en doen 't zo nederstorten.

Dartigste Hooft-stuk.

Viering van Paasschen, en schenking van ayeren. Gastery by Winius. Brant in Mosko. Schrickelijke koude. Sijn Excell. op de Vogeljacht.

Op Zondagh, de vijfde van April, Paaschdag zijnde, was 'er een groot geraas en gerommel van 't gelui der klocken over Christus verrijzenis. De lieden, die eenige kennis met malkander hadden, en elkander op straat tegen quamen, zeiden tot malkander, d'een C h r i s t o s W o s k r e e s, C h r i s t u s i s v e r r e z e n, en gaf daar mede een Paasch-ey over, met een kus aan de wang, daar d'ander, ook een Paasch-ey schenkende, op antwoordde, W o y s t i n e W o s k r e e s, H y i s w a a r l i j k v e r r e z e n, en kuste daar op d'ander ook aan de wang.

De Bevelhebber van de Lijfwachten, die op ons Hof waren, soo ook de Russche tolken, en andere minderen, tot de houthackers, waterdragers, vuerstokers (ovenstokers) inkluis, quamen der Heer Ambassadeur met zekere cierlijk geschilderde en vergulde ayeren begrooten, en wierden van hem || (**124**) met Brandewijn, en ander drank, gelijk ook met eenig geld, beschonken. Ons wierdend 'er ook op de selfde wijze van haer gepresenteert, en sy ook daar voor wederom beschonken. Wy zagen ondertusschen dat verscheide Russchen over straat, ja zelfs te paart zittende, malkander kusten. De Russchen houden de heele weeck Paasschen, en zijn vrolijk. Men had in alle Hoven zeer grote en hoge schoppen, daar de Russchen zeer wel mede weten te handelen, en bezonderlijk in 't wippen op een plank, daar op yder einde een staat, die somtijts wel acht of tien voeten hoog van de plank op wipt, en indien d'een van beide van de plank afspringt, so is d'ander zo rap en vlug, dat hy niet valt, maar even vast op de plank blijft staan.

Op Maandag, de zeste van April, heeft ons geheel Hof de rou afgelegt, zo lang de Paaschdagen zouden duren. Wy waren

alle op het beste opgeschikt, en reden met zijn Excell. die in de koets zat, naar de Slobbode ter predikatie, en op de middag was zijn Excell. ter maaltijt by Monsr. Houtman, van daar hy met de Koets weer naar zijn Hof keerde.

Op Donderdag, de negende van April, had zijn Excell. veel bezoek van Kooplieden, die naar 't Slot reden, om de hant van zijn Majesteit te kussen, of weer van daar quamen. 't Is in Mosko een gewoonte, dat. zo wel de Duitschen, als de Russchen, in deze week daar gasten en brassen, en zich zo vol zuipen, dat zy nergens af weten, en als buiten hun zinnen zijn. 't welk zy daar wel onthaalt noemen.

Op Zaterdag, d'elfde, reden wy naar de Heer Winius, Vertaalder van zijn Zaarsche Majesteit. die ons uitgenodigt had. Wy, daar gekomen, wierden treffelijk onthaalt; en deze Heer dee, tot een voorname gunstbewijs. zijn Gemalin te voorschijn komen, die een kostelijke muts, met parrelen geborduurt, op haar hooft, en een witte damaste rok, en dierbare armbantjes. met parrelen en juweelen bezet, aan had. Wy ontfingen, volgens de gewoonte, yder een schaaltje drank uit haar handen. Kort daar aan quam ook d'oudste dochter, met een rode rok van zilverlaken aan, en een kostelijke krans van parrelen en juweelen op haar hooft, en een kraag van parrelen om haar hals. Wy wierden aan tafel gezet, daar men veelderhande Confituren uit Persien, van Astrachan, en ook van hun eige maaksel opdischte, terwijl zijn Gemalin noch twee malen van kleding veranderde, en zich 't elkens, zeer prachtig gekleed, aan ons vertoonde.

Dit is zo wel een plichtplegingh, als een grootsheyt, by de Russchen zeer gebruikelijck, zo wanneer zy iemant een ruime tijt by hen houden, en het hun gemeensame vrinden zijn; de vrouw staat dan somwijlen twee, drie, en meermalen van tafel op, en. als of zy iets aan haar huisgesin ging bevoelen, gaat en verkleedt zich, en komt zeer spoedig, met een ander gewaat verciert, weer binnen: dat hun licht te doen is; want gelijk haar rocken heel wijdt, en sonder eenig slot, maer alleen met een knoopje voor op de borst vast zijn, zo konnen zy die licht uit, en weer anderen aanschieten; daar mede zy dan haar pracht vertonen, en den vreemden de achting, die sy tot hen hebben, betuigen. Na dat wy wel onthaalt waren, trocken wy van daar.

Op Maansdag, de dartiende van April, kleedden wy ons weer

in de rou, || (**125**) dewijl de heilge dagen ten einde waren. Des ochtens ontfing zijn Excell. een blicke doos met brieven van onze Staat aan zijn Zaarsche Majesteit, doch aan de geen, die overleden was. Men berichte ook aan ons, dat de Bojaar, Bogdan Matphewits Gitrof krank geworden was, en het leste olysel alree ontfangen, en van zijn meeste vrienden afscheid genomen had. 's Avonts quam d'eerste Pristaaf. Jurie Petrowits, by zijn Excell. daar hy in geen drie weken geweest was. Hy bevestigde de krankheit van de voorgedachte Bojaar.

Op Woensdag, de vijftiende, omtrent t'een uur, ontstond 'er in 't Hof van zeker Vorst, niet verre van 't onze, een zware brant, die door de harde wint zo toenam, dat 'er een of twee straten met hoven en huizen wechbrandden. Twee of drie musketscheut van daar viel een vonk op zeker huis, dat daar door ook aen brant geraakte, en verscheide huizen meesleepte, vermits men daar geen water heeft om de brant in zijn begin te blusschen. En hoewel in deze stadt veel huizen van steen zijn, so worden sy echter met hout gedekt, en onder dese dekplanken met bast van bomen beleit. De brant, die ruim twee uren duurde, nam omtrent twee hondert huizen wech, daar men de genen, die neder getrocken wierden, ook onder telt. Wy hadden ook al begonnen ons goet te packen, dewijl de brant zo na by ons was.

Toen de brant gelescht was, besloot zijn Excell. met ons, die van zijn tafel waren, naar Sr. Houtman, daar men ons ter maaltijt genodigt had, te trecken. Wy, daar komende, vonden 'er de gasten ten meestendeel, gelijk de Deensche Resident, d'Agent van Brandenburg, en verscheide Duitsche Kooplieden. Na dat wy wel geëten en gedronken hadden, keerden wy weer naar huis.

Op Donderdag, de zestiende van April, des ochtens, quam de Pristaaf, Jurie Petrowits, en zeide, onder verscheide andere dingen, dat hy vertroude dat zijn Excell. naestkomende Zondag ter audientie, of gehoor by zijn Zaarsche Majesteit gehaalt zou worden, en daar beneffens dat het in de voorlede nacht zo fel gevrosen had, dat een paart over 't nachtys kon lopen. Monsr. Boudewijn Andriesz. quam, met zeker Valkenier van zijn Zaarsche Majesteit, by zijn Excell. die hen beide ter maeltijt hield. De Valkenier, zijn Excell. voor dese gunst ten hooghsten bedankende, noodighde zijn Ed. om met een Valk

met hem ter jacht te gaan. De Koets wierd toegemaakt, en vier paerden daer voor gespannen. Voor de Koets reden twee stalknechten, die twee hantpaerden van zijn Excell. leidden. Wy, tot een getal van vier- of vijfentwintig, reden by paren voor de hantpaerden, en zijn Excell. effen buiten op 't velt gekomen, trad uit de Koets, en steeg te paert, en wy volgden hem. Toen wy wat verder op 't velt gekomen waren, quamen by ons vier of vijf te paert, benefiens de Valkenier, en enige knechten, die eenige hazen en konijnen, en ook een jonge raven by zich hadden. Toen wy ter bestemde plaats gekomen waren, dee men een haas loopen, en daar op een valk vliegen, die, luchtig op zijn wieken drijvende, de haas in de nek vatte, en hem niet wilde los laten, voor dat dit beest doot was. En op dat wy hier wee niet lang opgehouden zouden worden, brak de knecht, die || (**126**) op de valk paste, het hooft van de haas open, en dee den valk de harssenen eten, en lokte hem toen, met een ander stuk vleesch, weer op zijn handt. Toen wy een weinig voortgereden waren, wierd een konijn los gelaten, en kort daar aan ook een valk, die voor het konijn, dat niet wech liep, neder streek, en het zelfde niet aantastte. Maar toen wy het konijn voortdreeven, vatte de valk dit beest, en dee 'er mee, gelijk met het voorgaande. Daar na schoot men de raven op, en liet ook de valk los, die de raven voort vatte, en met hem nedertuimelde, daar hy ook, gelijk d'anderen, gedoot wierdt. Toen dit gedaan was, dee zijn Excell. aan deze Valkeniers brandewijn beschenken, en aan de meester eenig gelt geven.

Na dat dit alles afgericht was, reden wy, met zijn Excell. gezamentlijk naar 't Symeuniske bosch, 't welk wy zeer vermakelijk bevonden. Wy zagen daar ook op wat wijze de valken gevangen worden. Op hoge heuvels in dit bosch, zo hoog als de bomen zelven, had men als slagen, of knippen gemaakt, yder met vier deuren, en daar in een rond net, gelijck een lantaern uitgespannen, in 't welk een duif, of ander vogel gezet word; en als de valk, of eenige andere grijpvogel tegen dit net, daar de vogel in zit, aanvliegt, vallen die vier deuren, of knippen toe; en dus word de vogel, die daar in nedergestreken is, gevangen. Wy reden van daar te rug, en quamen op 't Hof van de Valkenier, die buiten woonde, en daar wy verscheide valken, sperwers, en andere grijpvogels zagen. De Valkenier verzocht zeer beleefdelijk van zijn Excell. dat hy binnen zou

komen; maar zijn Ed. deze vogels gezien hebbende, reed voort, tot aan de voorstat, daar hy om de Koets zond, daar hy, aan de stadt gekomen, uittrad, en dus met ons weer naar zijn Hof reed. Men verhaalde ondertusschen aan ons, dat deze valken, en het geen, dat daar aan behoorde, jarelijks twee hondert duizent guldens aan zijn Majesteit kostte.

Op Vrydagh, de zeventiende van April, was zijn Excell. met eenigen van zijn tafel, ter maaltijt by de Heer Kellerman, Goost van zijn Zaarsche Majesteit, daar hy heerlijk met kostelijcke spijzen en dranken, onthaalt wierd. Op Maandag, de twintigste, had in de voorgaande nacht, aan d'andere zijde van de rivier Moskua groote brant geweest, gelijk ook in verscheide nachten na malkanderen.

Eenendartigste Hooft-stuk.

Verhaal van 't Huwelijk, en de Bruiloft onder de Duitschen; gelijk ook onder de Moskoviters.

Op Dingsdag, de eenentwintigste van April, maakten wy van d'eerste tafel ons gereet, om tot Hassenius, met des zelfs dochter, ter bruiloft te daan, daar zijn Excell. de plaats van Bruitsvader zou bekleden. Wy wierden van vier schaffers gehaalt. Zijn Excell. vaerdig zijn- || (**127**) de trad met eenigen in de koets; en wy stegen te paert. Wy reden dus naar 't huis van Sr. Kannegieter, daar de Bruidegom was, gelijk ook het grootste gedeelte van het manvolk, dat te bruiloft zou gaan. Na dat wy een schaaltje vocht gedronken, en enige Konfituren genuttight hadden, reden wy van daar, de Bruidegom voor uit in de Koets van de Deensche Resident, die, de Vader van de Bruidegom vertonende, mee in de Koets zat. Voor deze Koets reden vel Officieren te paert, en wy, die ter bruiloft gingen, achter de Koets, op het welk die van zijn Excell. volghde, daar zijn Ed. inzat met de Heer Kellerman over hem, en die van zes paerden getrocken wierd; daar noch wel vijf of zes andere koetsen op volgden. De genen, die te paert zaten, waren wel dartig in getal. Wy, op de Slobbode gekomen, reden voort naar de Kerk, daar de Bruidegoom tusschen zijn Excell. en de Deensche Resident geplaatst wierd. Men kreeg ondertusschen bericht dat de Bruid. die zich zoo lang in 't huis van de Pastoor

gehouden had, aanquam; en zijn Excell. en de Heer Kellerman, als Bruitsbroeder, gingen haar halen. Voor haar gingen vijf, of zes paren van de Messieurs, die genodigt waren, daar zo veel jonge Juffers op volgden, en achter hen de Bruit, met uitgekemt hair, dat by haar hooft neerhing, en daar een kroon van parrelen op stond. Zy wierdt van zijn Excell. en van de Heer Kellerman onder d'armen geleid. De Pastoor, op de predikstoel getreden, dee een korte predikatie, op 't huwelijk toegepast. Toen de Kerckplechtelijkheden gedaan waren, wiert de Bruit gelijk te voren, in haar Koets gebracht, en haar gespelen by haar. Hier achter volgde de Bruidegom in de Koets, als te voren, gelijk ook zijn Excell. Toen men omtrent half weg gekomen was, voegden de Koetsen van de Bruidegom, en van zijn Excell. zich kort achter die van de Bruit, op dat zy, in haar Vaders Hof gekomen, bequamelijker ingehaalt zou konnen worden. Wy gerackten eindelijk aan de tafel; en 't was al vier uren, toen men begon t'eten, daar eenige gezondheden van drank op volgden. Toen de maaltijt gedaan was, ging zijn Excell. in de Koets zieten, en reed naer zijn Hof. Zie daar de gewoonten onder de Duitschen in Mosko gebruikelijk.

Maer wat de Russchen zelven aangaat, zy hebben een vreemde wijze van hun kinderen ten huwelijck te besteden. Vryers en Vrijsters mogen daar geensins by malkander komen, veel minder van huwelijksche zaken spreeken, of zich gezamentlijck verloven. Maar d'ouders, die huwbare kinderen hebben, en haar gaerne uitgehuwt zouden zien, en voornamelijk de Vader van de vryster, vervoegen zich by de genen, die, gelijk zy vertrouwen hun dochters wel zullen aanstaan, en spreken hen zelven aan, of hun ouders, en bieden hen hun dochters aan. Indien deze aanbieding aangenomen word, en indien men de dochter begeert te zien, zo word dit doorgaans geweigert, doch echter somtijts, op ernstig verzoek, aan de moeder of vrienden van de vryer toegelaten de dochter te zien, inzonderheit als zy schoon is, en als men niet vreest dat dit het werk verachteren zal. Indien de vryster hen aanstaet, zo wordt aan wederzijden tusschen d'ouders en vrienden van het huwelijksgoet gesprooken, en daar op het huwelijk gesloten, zonder || (**128**) dat de bruidegom zijn bruit ziet, voor dat hy in de bruitskamer koomt. Lieden van aanzien voeden echter hun dochters in beslote kamers op, zonder dat het aan iemant geoorloft is by hen te

komen. Dit is oorzaak van dat veel vryers bedrogen worden, en, in plaats van een lustige en aangename dochter, een wanstaltige dienstmaegt verkrijgt; 't welck dan met wijvesmijten geboet moet worden.

De toestel tot de voltrecking van 't huwelijk is by hen zeldsaam en verscheiden, en dat van de Groten en aanzienelijke lieden word op deze volgende wijze uitgevoert. Den Bruidegom en Bruit worden vooreerst twee wijven toegeschikt, die men Swacha noemt, en als Schaffers zijn, en die ten tijden van de bruiloft in de beide huizen ordening stellen. De Swacha van de Bruit gaat op de troudag in het huis van de Bruidegom, met veel dienaars, in hun Kaftanen, of onderrocken gekleed, verzelt, ja somtijts tot een getal van hondert, die ieder iets op 't hooft dragen, dat tot verciering van 't Bruitsbed, of van haar kamer behoort, maakt daar het bed van de Bruit, en schikt de kamer op. Dit bed word op veertig rogge gerven neffens malkander leggende, gespreid, die de Bruidegom te voren daar heeft doen brengen, met enige tonnen vol meel, garst en haver, de welken in de kamer gezet worden. Na dat alles behoorelijk toegestelt is, des avonts spade, begeeft de Bruidegom zich, met alle zijn Vrienden, naar 't huis van de Bruit, daar de Priester die hen trouwen zal, zich te voren vervoegt heeft. De Vrienden van de Bruit, ook te zamen vergadert, ontfangen de Bruidegom en de zijnen zeer vriendelijk, en zetten hen aan een tafel, op de welke drie gerechten staan, daar af echter niemandt eet. Aan 't boven einde van de tafel word voor de Bruidegom, terwijl hy staan blijft, en met de Vrienden van de Bruit praat, een stoel gelaten, die van een knecht ingenomen wordt, en daar de Bruidegom met een vereering hem moet uitkopen. Als de Bruidegom zich in zijn stoel gezet heeft, word de Bruit, met kostelijke klederen gekleed, aan zijn zijde gezet, zonder dat zy echter malkander zien, vermits 'er door twee knechten een root gordijn voorgehouden word. Hier op koomt de Swacha van de Bruit, die haar hair kemt, en in twee toppen vlecht, de Bruitskroon opzet, en haar andere verciering aandoet. Deze kroon is van dun geslage gout, of zilver, daar aan de zijden enige parrelsnoeren tot over de borst hangen. Haar klederen zijn van zijde, zilver of goudlaken, aan de zoom en halskraag kostelijk gestikt, en cierelijk geboort. De Bruidegom word, als de Bruit dus toegestelt is, ook van de

Swacha gekemt. De wijven beginnen ondertusschen te huppelen en deuntjes te singen. Daar na komen twee Vryers in, die, kostelijk gekleed zijnde, op een burrie een zeen grote kaas, en enig broot dragen, dat met zabels overdekt is. Zodanigen komen ook uit het huis van de Bruit. en worden Krabeineke genoemt. De Priester zegent de kaas, en 't broot, 't welk daar na naar de Kerk gedragen word. Hier op word een grote zilvere schotel op de tafel gezet, daar in enige stukjes van stoffe, zo veel als tot een beurs nodig is, leggen, onder de welken enige vierkante stukjes zilver, hop, garst en haver gemengt zijn. Dan koomt een Swacha en dekt weer het aangezicht van de Bruit, en bestrooit alle de Boja-
|| (**129**) ren en manspersonen met het geen, dat in de schotel is, terwijl een gesang gezongen wordt, en yder die wil, magh van de stoffe, of van 't zilver oprapen. Eindelijk staat de Vader van de bruidegom en bruit op, en verwisselen de ringen der jonge lieden, die 't huwelijk aangaat.

Na dat deze plechtelijkheden afgedaan zijn, zet de Swacha de bruit in een slee, en brengt haar bedekt naar de Kerk. Het paert, dat haer trekt, is aan de hals met veel vossestaerten behangen, en veel vrienden en slaven gaan neffens de slee. De bruidegom en zijn vrienden volgen terstont, met de Priester, die somtijdts alree zoo veel dranck ingenomen heeft, dat men hem, om niet van 't paert te vallen, aan beide zijden moet ondersteunen, ja zelfs terwijl hy in de Kerk de plechtelijkheit van de zamenvoeging bedient. Een groot deel van de vloer in de Kerk, daar de trouwing geschied, is met rood Taffel beleid, daar op noch bezonderlijk een stuk geleght wordt, op 't welk de bruidegom en bruidt treden, die vooreerst eenig gebraad, gebak en pasteyen offeren. Daar op worden enige groote beelden boven hun hooft gehouden, en zy gezegent. De Priester vat dan de rechte hant van de bruidegom, en de slinke van de bruit in zijn beide handen, en vraagt hen drie malen, of zy malkander begeren, en met elkander willen trouwen. Na dat sy ja geantwoort hebben, stelt hy zich met hen in 't ront, en zingt de hondertachtentwintighste Psalm, die zy, al huppelende, hem ten deel nazingen; en hier op zet hy hem een schoone krans op 't hooft. Doch indien zy weduwenaars, of weduwen zijn, zo word hem de krans niet op 't hooft, maar op de schouders gezet. Daar op dan de Priester spreekt: Wast en vermenigvul-

digt: en hem met deze woorden te zamen voegt: Wat God te zamen voegt, zal geen mensch scheiden, enz. Alle de genodigden, die in de kerk zijn, steken ondertusschen kleine waskaarssen aan, en geven aan de priester een houte vergulde schaal of oock wel een glaze roemer met rode wijn. daar uit hy de nieu gehuwden toedrinkt, die ook, met drie malen uit te drinken, hem bescheit moeten doen. Dan werpt de bruidegom dit glas ter aarden, en treed het. met de bruit, tot kleine stucken. Terwijl zy deze woorden spreken: zo moeten zy alle, die vyantschap, en haat tusschen ons pogen te verwecken, voor onze voeten vallen, en vertreden worden. Hier op bestroyen de wijven hem met lijnwaat. en hennipzaat, en wenschen hem geluk. Sy tasten dan oock de bruit aan, en trecken haar, als op zy haar den bruidegom wilden afroven. Maer de bruidegom en bruit houden malkander vast. Daar na brengt de bruidegom de bruit aan de slee; en hy zelf stijgt weer te paert. Ter zijden de slee worden zes waskaerssen gedragen, en veel boertige redenen bygebracht.

Als zy weer in 't huis zijn gekomen, daar men de bruiloft zal houden, zetten de gasten zich, neffens de bruidegom, aan de tafel, eten en drinken, en maken zich vrolijk. De bruit wort voort tot het hemt uitgekleed, dus in 't bed gelegt. De bruidegom aan 't eten geraakt, wordt by de bruit geroepen, en van zes, of acht knechten met brandende fackels derwaarts geleid. De bruidt, van zijn koomst bericht, staat weer op, slaat een mantel met zabelvellen gevoejert, om haar lijf, en ontfangt hem met een neigend || (**130**) hooft. De knechten blusschen dan de fackels in de voorgedachte tonnen met meel en garst, en, yder een paar sabelvellen bekomen hebbende, gaan daar mee heen. De bruidegom zet zich, met de bruidt, die hy dan voor d'eerste mael met een ongedeckt aangezicht ziet. aan de tafel. Men zet hen spijs voor, en daar onder een gebrade hoen, 't welk de bruidegom aan stucken scheurt, en daar af hy een vleugel of been, dat 'er eerst afgaat, over zijn schouders werpt. en van 't ander nuttigt. Na dat deze maaltijt, die niet lang duurt, gedaan is, gaat hy met de bruit naar bed; en daar blijft niemant, dan een oud dienaar, die voor de kamer heen en weer wandelt, en somtijts vraagt of de zaken verricht zijn; en zo haast als de bruidegom ja geroepen heeft, beginnen de trompetters en keteltromslagers. die alree vaerdig stonden, zich wacker te laten

boren. Na verloop van eenige tijdt worden de bruidegom en bruit yder in een bezondere badstoof gebracht. die daar toe bereid is. en daar in zy met water, mee en wijn gewasschen worden. Hier op word de bruidegom van zijn bruit met een badhemt, dat aan de halskraag met parrelen gestikt is. en een nieu kostelijk kleet beschonken. De bruiloft duurt noch eenige dagen. de welken met alderhande vermaak. van gespeel. en bezonderlijck met zuipen en zwelgen. deurgebracht worden. In dezer voegen gaat het in de huwelijken der Grooten. en voorname lieden.

Wat de huwelijken der gemeene burgers aangaat. de zelfde geschieden op de volgende wijze. De bruidegom zend, een dagh voor dat de bruiloft aangaat. nieuwe kleederen. een muts. een paar laerzen, en een kasje, daar blanketsel, een kam en een spiegel in is. aan de bruit. In de volgende dag, de troudag zijnde, koomt de Priester, van twee dienaars geleid. die brandende waskaerssen dragen, met een zilver kruis, en zegent daar mee eerst de dienaars, en daar na de gasten. Hier word de bruidegom en bruit aan de tafel gezet, en oock een rood kleed tusschen hen beide gehouden. De bruit dan, van haer Swacha gepronkt zijnde, moet haar wang tegen die van de bruidegom aanleggen, en dus word aan hen bevolen malkander in een spiegel te zien, en elkander toe te lachen. De Swachaas bestroyen ondertusschen de gasten met hop: daar na vervoegen zy zich ter Kerck, daer de trouwing op de selfde wijse, als wy beschreven hebben, geschied.

Na dat de bruiloft ten einde is, worden de vrouwen meest in de kamer gehouden; en zy komen weinigh onder de menschen, en worden meer van hun vrienden bezocht, dan zy hen besocken, zy bemoejen zich weinig met de huishouding. en hebben hun tijtverdrijf meest met najen, en met gout en zilver te sticken, en laten, de toestelling van hun spijs en maaltijden op de knechten staan. Men laat hen met voordacht seer weinig uit. en ook selden ter kerck gaan. Doch onder de gemeene lieden word het echter niet zo naau genomen.

(131) Tweeëndertigste Hooft-stuk.

Zijn Excell. op de haze en vogeljacht. Verschijning van zijn Excell. voor zijn Zaarsche Majesteit.

Op Woensdagh, de tweeentwintigste van April, reed zijn Excell. weer ter jacht, om hazen te vangen, gelijk te voren. Wy waren vijfentwintig of dartig sterk, en kregen buiten by ons noch tien of twaalf Russchen, met enige bachmatten. om hen aan zijn Excell. te vertonen, gelyk ook hoe zy lopen konden. Wy quamen buiten op 't velt, daar zijn Excell. voort te paert steegh; en toen wy op de plaats gekomen waren, daar men te voren de haas gejaagt had, geraakte een haas los, die wy met ons tien of twaalven, vervolgden, en die, heen en weer zwierende, dikwils over zijn kop tuimelde, tot dat wy, over velden en ackers rijdende, in een dorp quamen, daar hy van de boeren bezet en gevangen wierd. De Valkenier was hier noch niet by: want andersins zou hy de valk wel tegen de haas opgeschoten hebben. Wy hadden, toen de valckenier gekomen was, noch groot vermaack met deze haas en valk, die wacker met malkander omtuimelden; hoewel de valk eindelijck meester wierd. Wy lieten kort daar na de valk in de lucht, en voort ook een aardige vogel, met aschgrauwe pluimen, en een schoone staert, byna zoo groot als de valk zelf, muizevanger genoemt, vliegen. De Valckenier had tot zijn Excell. gezegt, dat de valk de vogel wel in de lucht zou vangen: maar zy deden behendiglijk een veertje in de neus van de vogels, die zy op zouden schieten, op dat zy in 't vliegen belet zouden worden, en de valk hen te lichtelijker achterhalen. Maar zijn Excell. deze streek bemerkende, dee de veertjes uit de neus van de vogels halen, die toen zoo hoog vlogen, dat de valk hem niet kon krijgen, en dieshalven weer nederquam. Men liet ock een sperwer los, om kleine vogeltjes te vangen. Hy schoot te kort om een leeuwerikje te krijgen, maar achterhaalde een meesje, dat een veertje deur de neus had. Wy reden daar na deur 't Marienbosch, daar wy de dienaars van Artemon Sergewits vonden, die met de bagmatten gekomen waren. Enigen van d'onzen renden tegen hen, zonder dat zy enigsins voor hen behoefden te wijken. Na dat men enige tijt dus gerent had, quamen 'er pijlen en bogen, daar mede deze Russchen, staande

voets, naar zeker doel schoten, en ook met een snelle loop zeer net wisten te schieten. Wy, zes of zeven uren te paert gezeten hebbende, reden naar huis, daar de Heer Winius by ons quam, en tot zijn Excell. zeide, dat hy aanstaande Vrydag gehoort zou worden. Hy bleef een lange wijl by zijn Excell. eer hy vertrock.

Op Donderdag, de drieentwintigste van April, berichtte de Pristaaf aan ons, dat zijn Excell. in de volgende dagh geen Audientie, of gehoor zou hebben, maar dan eerst, als hy vertrecken zou. Zijn Excell. wierd || (**132**) hier over zo moejelijk, dat hy zich gevoelig daar af toonde. De Pristaaf ging hier op wech naar de Heer Bojaar Artemon Sergewits, en tegen d'avont quam de Heer Pristaaf Jurie Petrowits Lutochin by sijn Excell. aan de welk hy bescheit bracht dat men weer anders had besloten, en dat sijn Excell. in de volgende dag het geluk sou hebben van de klare ogen van zijn Zaarsche Majesteit, de jonge Keiser, t'aanschouwen. Hy zeide met enen, dat het heden de verjaardag, of anders de naamdag van de groote Bojaar Artemon Sergewits was. Na dat de Pristaaf een glaasje gedroncken had, ontbood sijn Excell. my, en beval aan my, dat ik, met een tolk, naar dese grote Bojaar zou gaan, en hem over dese dag begroeten. Ik, daar gekomen, en het geen, dat aan my belast was, afgedaan hebbende, wierd met een of twee koppen Spaansche wijn beschonken, die ik op de gesontheit van sijn Excell. moest uitdrinken; en daar op keerde ik weer by sijn Excell. aan de welk ik mijn bericht hier van gaf.

Op Vrydagh, die vierentwintigste van April, omtrent te tien uren, quamen de Pristaven, met de paerden en koets van sijn Majesteit, alles in de rou, en op de selfde wijse, als voor desen, behalven dat de Secretaris weer twee brieven van hun Hoogmog, en van sijn Hoogheit in een swarte damaste lap droeg. Het opschrift dezer brieven was aen d'overlede Zaarsche Majesteit Alexey Michaylowits, dewijl de doot van deze Oppervorst nach niet aan hun Hoogmog. bekent was, toen deze brieven geschreven waren. Wy dan, op het Slot gekomen, vonden daar niet meer zo veel streltsen, of soldaten, als te voren, maar niet meer dan zes, of acht vaendelen, in slechte rouklee-deren, en voorts alles stil. Wy gingen dan by paren voor zijn Excell. naer boven, en, voor de voorzael van zijn Zaarsche

Majesteit gekomen, wierden daar op een rijg geplaatst. De Secretaris ging toen alleen voor zijn Excell. met de brieven, die hy om hoog hield, in de hant: en wy volgden weer by paren achter zijn Excell. tot dat zijn Excell. voor 't hek van de deur der Audientie-zaal quam, daar twee Stolnicken zijn Excell. verwelkoomden, en aanspraken. De geen, die 't woort dee, was Knees Feuder Simonowits Boreetski. Wy, in de zaal gekomen, vonden daar alles, rontom, boven en beneden in de rouw; en 't was 'er zo vol van menschen, dat ick 'er nooit zo veel gezien heb. Zijn Excell. ging, gelijk te voren, recht voor zijn Zaarsche Majesteit staan: en wy wierden in diervoegen gestelt, dat wy zijn Majesteit vlak in 't aangezicht konden zien. Hy was een jong Vorst, tamelijk schoon, maer door sijn onpasselijkheit wat geel en bol van aengezicht. Hy sat op sijn Vaders throon, die oock met zwart bekleed was: zijn Majesteit self was met een zwarte damaste rok gekleed, die met sabels gevoert was. Hy had een zwarte lakensche muts, met sabels gevoert, op sijn hooft, en in de hant een zwarte ebbe houte kruk, daar hy dickwils op leunden, want hy was seer zwak. De vier Heeren, die wy te voren in wit damast, met armijntjes gevoert, en met bijltjes op hun schouders, gesien hadden, waren nu ook geheel in de rou, zelfs ook de bijltjes, die met zwart overtrocken waren. Toen de Cancelier sijn Excell. aengesproken had, met opnoeming van de tijtelen van sijn Zaarsche Majesteit, begon sijn Excell. sijn || (**133**) vertoog met groote deftigheit, en, de rouklacht afgedaan hebbende wenschte aan zijn Majesteit veel geluck en heil, en dat hy op zijn voorvaders troon gestegen, in jaren Methusalem, in wijsheit en rijckdom Salomon, en in geluck en voorspoet den groten Alexander gelijk mogt worden. Voorts wenschte zijn Excell. dat hy by zijn Zaarsche Majesteit zo veel genade en gunst mogt genieten als hy by zijn Vader genoten had.

Toen dit van de Heer Winius in de Slavoonsche taal aan zijn Zaarsche Majesteit vertaalt was, leverde zijn Excell. de brieven over aan zijn Zaarsche Majesteit: en de Bojaar Artemon Sergewits nam hen toen zijn Majesteit hen aangeraakt had, en lag hen wech. De Kancelier Gregorie Carpowits zeide aan zijn Excell. dat binnen korte tijt gesprek daar over zou houden, zijn Zaarsche Majesteit vraachde naar de gesontheit van hun Hoog. Mog. en van zijn Hoogheit, en lichte t'elckens zijn

muts; 't welk hem zo lastig viel, dat de Bojaar Adofski met zijn hant d'arm van zijn Majesteit ondersteunden. Toen zijn Excell. hier op geantwoort had, vraagde zijn Majesteit naar de gezontheid van zijn Excell. en daar na van ons. Hier op wierd telkens geantwoord: God spaar zijn Zaarsche Majesteit in lange gesontheid; wy zijn noch gezont en welvarende. Hier op kuste zijn Excell. zijn Majesteits hant die zeer sterk met zekere balssem geparfumeert was, en terwijl wy de hant van zijn Zaarsche Majesteit gingen kussen, zat zijn Excell. op een bankje met zwart laken overtrocken: en toen dit gedaan was, stond zijn Excell. op, en boog zich voor de Zaar, gelijk ook wy alle: en dus trocken wy weer naar ons hof. Wy hadden in deze middag drie of vier Kooplieden by ons ter maaltijt, en toen wy opstaan zouden, quam de Deensche Resident, 't welk oorzaak was dat wy noch lang aan tafel bleven.

Drieendartigste Hooft-stuk.

Heerschappyen en gezach van zijn Zaarsche Majesteit over zijn onderzaten. Wijze van zijn krooning. Zijn Rechters, Bojaren, of Rijcksraden, Stolnicken en andere namen der Prikasen of Cancelaryen, binnen Mosko. Munt van zijn Zaarsche Majest. Zijn groote inkomsten, en zware onkosten. Kleine Soldy aan zijn onderzaten. Tafelhouding van zijn Zaarsche Majesteit.

Dewijl wy onze eerste verschijningh voor zijn Zaarsche Majesteit in zijn nieuwe glans en heerlijkheit vertoont hebben, zoo zal 't niet ongevoegelijk zijn, dat wy hier iets van zijn Heerschappy, gezach en kroning, Bojaren, Rijksraden, enz. by voegen, gelijk hier volgt.

Geheel Moskovien, of liever geheel Ruschlant staat onder de bestiering van een eenig Vorst, met de naam van Zaarsche Majesteit genaamt, die over alle, zo wel Groten, als kleinen, en zo wel in 't geestelijck, als in 't werreltlijck, in dier voegen volkome heerschappye heeft, dat hy hen alle, als zijn slaven, mag gebruiken, en dat de grootste Heeren van 't Rijk hun naam verkleinender wijze stellen, en zich zelven zijn slaven moeten noemen. Hy wordt gemenelijck Welike Knees, Zaar, dat is Grootvorst, en Zaar- || (**134**) sche Majesteit genoemt, welke naam, gelijk men zegt, van Cesar herkoomstigh is. Hy voert ook tot zijn wapen, (zo wel als de Roomsche Keizer) een dubbelde Arent, doch met neergeslage vleugels, en daar boven

eertijds twee Kroonen, maar nu drie, om daar mede, neffens sijn Russische oock de twee Tartarische Koninkrijken, te weten van Astracha en Kazan, aan te wijzen. Op de borst van d'arent hangt een schilt, in 't welk een ruiter met een spies naar een draak strekt. Dit wapen is van Ivan Basilowits uit eergierigheit ingevoert, vermits hy roemde dat hy van 't geslacht der Romeinsche Keizers was.

De Russchen zeggen opentlijk dat hun Zaar niets doet, dan door Gods wil, daer af hy d'uitvoerder is: ja indien men hem bid dat hy een gevangen zal ontslaan, geeft hy tot antwoort dat hem zol loslaten, als God hem zulks sal gebieden. Zy pogen ook hun jeught van kintsheit af in te boezemen, dat sy van zijn Zaarsche Majesteit, als van God, moeten redeneren; en dieshalven zeggen sy dickwils, dat weet God, en zijn Zaarsche Majesteit. Hier toe strecken ook hun andere gewone spreeckwijzen: want voor hun Keizer te verschijnen noemen zy d'ogen van zijn Zaarsche Majesteit t'aanschouwen. Zy betonen hun grote ootmoedigheit, of liever slaafsheit, met te zeggen, dat alles, 't welk zy bezitten, niet so seer aan hen, als aan God, en aen zijn Zaarsche Majesteit behoort: ja niemant van hen vermag, op lijfstraf, niet uit het lant trecken, noch de vryheit van andere landen aan hen bekent maken, of, zonder verlof van de Zaar, koophandel buiten de grenzen drijven: 't welk zelfs de genen, die aan Russchen trouwen, onderworpen zijn, van de welken men gemenelijk zegt, dat zy 't land getrout hebben.

D'oudste zoon volgt in d'erffenis, en indien hy geen kinderen heeft, soo volgt de naeste maag, doch met believen van de Zaar, en met overlevering van de Scepter aan de geen, die hy wil dat in de heerschappy sal komen. Maar als 'er magen ontbreecken, verkiesen de Grootsten van 't Rijck de geen, die sy bequaam achten om hen te beheerschen, of indien iemant met gewelt de heerschappy aen zich treckt, en d'anderen hem onderworpen maekt, so word hy op de zelfde wijse, als de wettige Vorsten, gekroont; en deze Kroning geschied op dese volgende wijse.

Alle Metropoliten, of Aartsbisschoppen, Bisschoppen, Abten, Vorsten van 't Rijk, Bojaren, Rijksraden, en Amptenaers, gelijk oock de voornaemste Kooplieden uit Ruschlant, en uit alle Zaarschappen, die 't gebied van de Zaar onderworpen zijn, naer Moskou ontboden. Als de Kroning geschieden zal, gaet de

Patriarch, of Aertsvader, met d'Aertsbisschoppen, en alle d'andere Geestelijken naer de groote Kerk in 't Slot, en word van de nieuwe Zaar, die gekroont sal worden, met de Bojaren, Rijksraden, en andere Amptenaers, tot de kroning ontboden, gevolgt. In de Kerk is een toonneel, met kostelijke tapijten overspreid; en daar op staen drie stoelen, met goud laken bedekt. d'een is voor de Zaar, d'ander voor de Patriarch, of Aertsvader; en op de darde zet men een muts, met gout, parrelen en kostelijke gesteenten beset, en boven aan met een quast, || (**135**) aen de welk een goud kroontje hangt, dat met diamanten verciert is. Neffens dese muts legt een kostelijke rok van goudlaken, met parrelen en kostelijke gesteenten bestikt, en met zwarte sabelvellen gevoejert.

Als de Zaar, met de Bojaren en Rijksraden ter Kerck uitreed, begonnen de Priester te zingen: daar op de Patriarch, of Aartsvader, een gebed lezende, God, S. Nikolaas, en andere Heiligen aanroept om by deze Kroning te verschijnen. De Voornaemste des Rijks dan, met de verkoze Zaar voorttredende, spreekt d'Aartsvader aan, en zegt tot hem dat zy deze Vorst, als de naaste Erfgenaem van de Kroon, tot hun Zaar hebben verkozen, met verzoek dat het hem belieft de zelfde te zegenen, en te kronen. Hier op vat d'Aartsvader de Vorst aan, zet hem op de stoel, en, een goud kruis, met kostelijke gesteenten bezet, aan zijn voorhooft houdende, zegent hem, en beveelt aan een der Metropoliten, of Aartsbisschoppen een gebed, tot voorspoed van de nieuwe Zaar te doen.

Na dat het gebed gedaan is, namen twee Bisschoppen de rok en muts van de stoel, en d'Aartsvader beveelt aan de Bojaar, of Rijksraat, die met de Zaar op het toonneel getreden is, den Grootvorst de rok aan te trecken, daar op d'Aartsvader weer de zegen spreeckt, en zelf de muts met de kroon aan de Bojaar geeft, en hem beveelt de zelfde den Zaar op te zetten, daar weer een nieuwe zegening van d'Aartsvader op volgt, die aan alle de Geestelijken, in de Kerk zijnde, toeroept, en hen beveelt by te komen, om met de hant de grote Zaar te zegenen. Als dit gedaan is, zetten de Grootvorst en Aartsvader zich in hun stoelen, doch staan haast weer op. De Priesters beginnen dan de Litanien te zingen: H e e r e r b a r m u o v e r o n s, en noemen t'elkens, met het darde woort, de naam van de Grootvorst. Sy zetten zich dan weer in hun stoelen: en een der Aartsbisschop-

pen, zich voor d'Altaar voegende, en spreekt overluid deze woorden: God behoed onze Zaar, en Grootvorst, boven alle andere Russchen, in gezontheit en lang leven. D'andere Priesters, en alle de grote Heren, die binnen en buiten de Kerk zijn, herhalen deze wensch, en maken een groot gejuig. Daar na komen alle grote Heeren, met een nederslachtig aangezicht, voor zijn Zaarsche Majesteit, en kussen zijn hant. Hier op treed d'Aartsvader alleen voor de Grootvorst, en vermaant hem, dat hy, door Gods bestelling van de Rijks-, Wereltlijke- en Geestelijke Standen, tot Grootvorst en Zaar over alle Russchen gekroont: en dewijl de bestiering der Lantschappen aan hem vertrout is, God moet liefhebben, naar zijn geboden wandelen, en naar der zelfder bevel de gerechtigheit hanthaven, en de ware Grieksche Godsdienst beschermen en voortplanten. Hy ontfangt hier op van nieus de zegen, en gaet naar de Kerk S. Michiel Archangel genoemt: terwijl 'er gelt onder de lieden geworpen word. In de Kerk worden weer de Litanien gezongen; en van daar gaat de Zaar na de S. Nikolaas Kerk, en dan, in 't gezelschap der Bojaren en Rijksraden op de grote zaal, daar alle de gene, die 'er toebehoren, heerlijk met spijs en drank onthaalt worden.

Sijn Zaarsche Majest. heeft in alle Lantschappen en Steden zijn Waiwoden, en Stedehouders, die met de Kancelier, Rijksraden, Diaken en Schrij- || (**136**) vers, die de zaken van 't gerecht bedienen, en de vonnissen spreken, zonder dat men zich op hoger recht kan beroepen. Hy heeft in Mosko zijn Raat, die ten meestendeel uit Knesen, of Hertogen bestaat, en van 't geslacht der oude Vorsten van Moskovien, of door hun verdienste en gunst tot deze staat verheven zijn. Deze Raatsheren, die in Mosko een getal van twaalf uitmaken, spreken daar de vonnissen uit, en stellen de genen, die de gewichtigste zijn, in zijn handen. Sy worden naar believen van de Zaar verandert en afgezet. Daar is een opperste Kancelier, die, onder andere dingen, d'Edelen in de Burgten verdeelt. Daar is ook een Opperste over de geltmiddelen. Wat de Stedehouders der Lantschappen, Steden en Vastigheden aengaet, zy weten tot wie van de Raatsheren zy zich keren moeten, om hen van 't geen, dat in hun voogdyschap omgaet, te berichten, en de brieven, aan de Zaar behorende, te behandigen.

Namen der Bojaren of Rijksraden in Moskovien.

Knees Mikite Ivanowits Adolfski.

Knees Ivan Alexewits Worotinski.

Knees Gregori Suntsolowitz Zerkaski.

Knees Jurrie Alexewitz Dolgerukki.

Knees Gregori Simonewitz Triokurof.

Knees Iacob Nikitwitz Adolfsky.

Knees Ivan Andrewitz Ghawansky.

Knees Alexey Andrewitz Galietzen.

Knees Ivan Ivanowitz Romadanofsky.

Knees Wassiley Gregoriwitz Romadonofski.

Knees Gregori Gregoriwits Romadanofski, nu Veltheer.

Knees Jurrie Ivanowitz Romadanofski.

Knees Ivan Andrewitz Chilhoof.

Knees Dimitrey Alexewitz Dolgerukki.

Knees Ivan Symonewitz Prosorofsky.

Bojarin Boudaen Mathvenitz Gytrof, Marschalk.

Bojarin Artemon Sergewitz Matpheoff.

Knees Ivan Boriesewitz Repnien.

Knees Ivan Petrowitz Pronskoy.

Boyarin Peter Wassilewitz Zeremethoff.

Ofnassi Laurentzeutzewitz Ordin Naziokkin.

Peter Michailowitz Soltikof.

Wasiley Boriessewitz Seremethoff.

De Stolnicken, uit de welken de Bojaren verkozen worden.

Knees Boriets Ivanowitz Triokurrof.

Roddivon Matphitz Stregnogo.

Wassili Simonewits Wolinskoy.

Knees Danielo Stephanowits Welikogagien.

Knees Ofnaszi Koslofskoy.

Ivan Feudrewitz Stresnoof.

Symon Artemonewitz Ismailof.

Knees Jurien Petrowitz Boriatinsky.

Feudor Wassilowits Buturlin.
Feuder Michailowitz Kitisoof.
Ivan Michaylowits Miroslacfeky.
Nikite Michailowitz Boboriken.

|| (137) Doemne Dworennienen, die Simbriarski, dat is Jonkers, of zonen der Bojaren genoemt worden.

Ivan Pawlowitz Mattuskin.
Ivan Bogdanowitz Gytrof.
Ivan Ofnaszewitz Pronsiszof.
Ivan Bogdanowitz Mirosslaefsky.
Larrivon Dimitrewitz Latuchin.
Ivan Ivanowitz Tzardaeszof.
Symon Ivanowitz Saborofsky.
Ivan Ivanowits Baklanofskoy.
Bogdaen Ivanowits Naziokkin.

Doemne Diaken, of Raeds-Canceliers.

Demetrie Bosmakof.
Larrivan Ivanof.
Gerassim Doctorof.
Alexander Durof.
Luckiaen Golosof.
Gregorii Karaulof.

De meeste van deze Groten zijn Knees, of Hertogen, die hun landen, eige lieden, en inkoomsten hebben, de welken sy zelven niet mogen bestieren, maar van anderen moeten doen bedienen, om dat zy hun hof binnen Mosko moeten houden, en dagelijcks te Hoof komen, uit vrees van dat zy, op hun heerlijckheden woonende, met behulp van hun onderzaten, iets tegen zijn Zaarsche Majesteit mochten aanvangen. Zy wonen in kostelijke huizen en paleizen, voeren groote staat, en vertoonen sich op straat zeer kostelijk in kleeding, en hebben, neffens hun paerden en sleden, veel dienaars en slaven, die rontom hen loopen. Als sy te paert deur de stadt rijden, hebben sy aan de knop van de zadel een kleine keteltrom, daar op zy met de steel van de zweep slaan, op dat de genen, die op straat, op de markt, of voor 't Slot in groote menighte staan, wijcken zouden.

Namen der Cancelaryen en Prikaesen, die in de Stad van Mosco zijn.

De Cancelary van de geheyme saecken is boven by zijn Zaarsche Majesteit, daar altijt een Diaak, of Vice-Cancelier presideert, de welk wel soo veel gesach heeft, als een Raeds-Cancelier.

De Possolske Pricaes, of van de Ambassaden. en alle uytheemse saecken; hier Presideert de Bojaar Ofnassi Laurentrewitz Ordin Nasziockin, en Demetrie Bosmakof is Raeds-Cancelier.

De Prikaas, of de Cancelary der militaire saecken des Rijcks, daar de Raeds-Cancelier Simon Ditoof presideert.

De Cancelary van de saecken des landts leen- en erfgoederen. Hier presideert den Raeds-Cancelier Gerasim Doctorof.

De Cancelary van zijn Zaarsche Majesteits Hof, daar de Maarschalk Bojaer Bogdaen Matphewitz Gitrof President is.

‖ (**138**) De Cancelary van de Ammunitie, daar de selfde Heer presideert.

De Cancelary van allerhande goude en zilvere Wercken.

De Cancelary van de groote Schat, daar de Bojaar Peuter Michaylowits Soltikof President is.

De Cancelary van de rechtssaecken der Onderdanen van zijn Zaarsche Majesteits Hof, ook onder het Presidentschap van de voorgedachte Gitrof.

De Apoteeksche Cancelary, daar af is Luckiaen Golosof Raed-Cancelier.

Sijn Zaarsche Majesteits Schatkaemer, over de welk de Schatmeester Ofnazi Samoilewits Narbekof presideert.

De Cancelary van de Moscofse Regtsaecken, over de welke de Stolnik, Nikite Ivanowits Seremetof President is.

De Cancelary van de Rechtsaeken van Volodimer en andere Steden.

De Cancelary van de Streltzen, over de welcke de Raeds-Cancelier Larrivon Ivanowits presideert.

De Casanse Cancelary, onder het Presidentschap van de Bojaar Knees Jacob Nikiti Odojeskoy.

De Sybierse Cancelary, daar over de Okolnitz Rodivon Matphewits Gitrof presideert.

De Cancelary van kleyn Ruschland, onder het Presidentschap van de Stolnik Artemon Sergewits Matheof.

De Cancelary van alle uytheemse Officiers, over de welcke de Stolnick en Kamer-Heer van zijn Zaarsche Majesteit, Knees Ivan Boriessewits Triakurof President is.

De Cancelary van 's Lands Ruytery, onder de voorgedachte Heer.

De Cancelary der groote inkomsten. of Bolsoy Prickod Ockolnitz, in de welcke Nikita Michaylowitz Boborehin presideert.

De gemeene Cancelary onder den Domne Dworennin Profey Cusmits Jelisarof.

De Cancelary van Novogorod, onder het Presidentschap van den Stolnick Ivan Sarastjonowitz Gitrof.

De Cancelary van de roovers en diefsacken, onder de voorsitting van de Ockolnitz Wassiley Simeunowitz Wolinskoy.

De Cancelary van de Tollen, onder het Presidentschap van de Raeds-Cancelier Gerasim Doctorof.

De Semske Prikaes, of Cancelary van de Podwooden, van de welcke de Raeds-Cancelier Gregori Karaulof President is.

De Cancelary van de Stadt Ustega, en van d'andere omleggende plaetsen, daar over de Raeds Cancelier Alexander Durof presideert.

De Cancelary van de Rijcks Artillerye, onder de voorzitting van de Bojaar Knees Jurrie Ivanowits Romadanofsky.

De Cancelary van de Requesten: hier presideert den Doemne Dworennin Ivan Bogdanowitz Mirosseaefskoy.

De Cancelary van de slaeven, onder het Presidentschap van de Stolnik Stresnoof.

|| (**139**) De Cancelary van de saeken der Kloosters, over de welken de Doemne Dworennin Semon Ivanowitz Zaborofskoy presideert.

Daer zijn noch veel andere Prikasen of Cancelaryen, die wy met stilswijgen voorby-gaan.

De Patriarch, of Aartsvader, heeft oock drie besondere Prikasen, of Cancelaryen, te weten

De Roseradsche Prikaas, of Cancelary, daar de geestelijcke goederen ingeschreven, en te boek gestelt worden, en daar men de geschriften bewaart.

De Sadnische Prikaas, of Cancelary, daar de Patriarch zijn geestelijk recht houd, en oeffent.

De Kasanmoische Prikaas, in de welk de schat, en jaarlijksche inkoomst van de Patriarch gebracht en bewaart wordt: en hoewel het aanvaerden van alle giften en gaven, met dreigingh van met de knoet gestraft te worden, verboden is, zoo vinden echter de selfde overal plaats, inzonderheit by de Schrijvers, die dickwijls om giften de geheime saeken, die onder hun handen zijn, openbaren: jae zy gaan somtijdts selven by de geenen, die 'er aen gelegen is, om zoo voor zekere vergelding alles aan hen bekent te maken. Hier schuilt echter groot bedroch onder: want de Schrijvers, de straf vrezende, schrijven dickwijls heel anders, dan zy 't in de Cancelary vinden. Sy schrijven de vonnissen, en andere saken, tot de Cancelary behoorende, niet in boeken, maar in lange rollen van papier, die somtijts twintigh, dartig, ja zestig ellen lang zijn, en die sy oprollen.

Sijn Zaarsche Majesteit heeft zijn eigen munt in zijn landt, en doet in vier bezondere steden van zijn Rijk, te weten te Mosko, Naugard, of Novogrod, Twere en Pleskou zilvere, en somtijts ook gonde munt slaan, van de welck sommige stukken ront, en anderen langwerpigh zijn. Aan d'een zijde staat een ruiter te paert, met een spiets, daar mee hy een draak, onder hem leggende steekt, en aan d'andere zijde ziet men, met Russche letters, de naam van de Grootvorst, en van de plaets, daer de munt geslagen is. Zy hebben verscheide soorten van munt. Twee poluski gelden een Muskofske, en twee Muskofske een Kopek, of Deming; drie Kopeks gelden een Altin, tien een Grif, vijftig een Rijksdaalder, en hondert een roebel: en hoewel zy zo zware stukken niet hebben, zo weten zy echter hun rekening daar op te maken.

D'inkoomsten van zijn Zaarsche Majesteit zijn zeer groot, en bedragen, gelijk men voorgeeft, meer dan twee hondert tonnen goudts, die van de schattingen, tollen, kroegen of herbergen, waren en vaste goederen in gevordert worden. In tijd van vrede word in Moskovien weinigh betaalt; in tijt van oorlogh moeten d'onderzaten zware schattingen opbrengen. De Bojaren en Rijksraden moeten, naar de middelen, die zy bezitten, een

zeker getal van ruiters in d'oorlogh houden. Maar d'Edelen moeten gemenelijck zelven, met hun dienaars, te veldt. De Kloosters en Geestelijcken zijn ook gehouden, naar dat zy veel dorpen en boeren onder hen hebben, zeker getal van soldaten op te brengen en t'onderhouden. De tollen, die op de grenzen, en in de voornaamste Koopsteden ontfangen worden, leveren ook een grote schat uit. Men seght dat de stadt Archangel in ten jaar drie || (**140**) hondert duizent Roebels, dat is vijftien hondert duizent gulden, op brengt. De Kabakken, kroegen en herbergen, de welken den groote Zaar alleen aangaan, brengen hem een ongelooffelijke somme gelds aan, dewijl de Russchen boven maten tot zuipen van stercke drank, en inzonderheit van brandewijn, overgegeven zijn. De Bojaren hadden voor dezen ook hun Kabakken; maar de zelfden zijn afgeschaft, uit oorsaek van d'ongeregeltheit, die daer uit ontstonden. Binnen Novogrod alleen zijn drie Kabacken, die yeder jarelijks meer dan twee duisent roebels, dat is gezamentlijck over de dartig duizent gulden, opbrengen.

Sijn Zaarsche Majesteit heeft oock groote inkoomsten van de zabelen, en andere boute vellen, die uit de Noortsche gewesten komen, met de welken, en met andere waren hy stercke handeling buiten en binnen 't Rijck drijft, daar toe hy zekere lieden gebruikt, aan de welcke hy dese goederen, en ook wel groote sommen gelds vertrout, en hen daar mee naar de geburige landen, en voornamelijk naar Persien en Turkyen send, om daar met winst voor hem te handelen. Hy heeft ook veel landeryen, die hy verhuurt, en van de welcken hy groote schatten trekt.

D'inkoomsten van de Grootvorst, hoewel zy seer groot zijn, hebben echter veel te lijden. Want hy houd verre over de hondert duizent soldaten, zo van zijn eigen onderzaten, als van uitheemschen, in dienst, om sijn landen tegen alle inval van hun vyanden te beschermen, en die hy jaerlijcks onderhouden moet. De verregelege Tartaren komen jarelijks in gezantschap tot hem, en halen hem geldt af, op dat sy geen inval in zijn staten zouden doen; en in dezer voegen moet hy de vrede van hen kopen. D'oorlogen, die hy voert, kosten hem zeer veel geldt, dewijl hy met veel volck optreckt, en meest Duitsche Oversten heeft, die hy met groote soldy tot sijn dienst trekt, en hen wel betaelt, en dickwijls noch eenige maenden op de handt

geeft; daar door hy groote toeloop tot hem veroorzaakt. Hy geeft echter aen sijn eige onderzaten, in sijn dienst zijnde, weinigh soldy, gelijk uit de volgende Lijst blijkt, daar in aan te mercken staat, dat yder Roebel op een Ducaat, of vijf van onse guldens, gerekent word.

Specificatie vande jaerlijcksche Soldy der Krijgsofficieren, in dienst van zijn Zaarsche Majesteit.

Een Generaals-Persoon jarelijcks . . .	400	Roubels.
Eenigen der voornaamste Officieren, zo te paert, als te voet, alree gecommandeert hebbende, genieten jaerlijcks yder	200	
Anderen, onlangs aangekomen	150	
Een Overste Luitenant te paert. . . .	90	
» » » te voet	75	
Een Majoor te paert	80	
» » te voet.	70	
Een Ritmeester	65	
Een Capitein	55	
Een Luitenant	11	
Een Vaandrig.	26	

|| (**141**) Hy houdt de Gesanten, die van buyten en uit andere landen tot hem komen, vry en kosteloos, zo haast zy in zijn landt getreden zijn; 't welck alles zware kosten veroorzaakt. Hy houd ook een groot en ruim Hof, en een kostelijcke en breede tafel, en moet binnen en buiten 't Slot omtrent tachtigh duizent menschen spijsigen.

Sijn tafelhouding geschied op deze volgende wijze: Als het tijdt van te eten is, loopt een voor de koken en kelder, en roept luide aldus uyt: De groote Zaar zal eten: daar op alles voort toegestelt wordt. Sijn Zaarsche Majesteit zet zich alleen aan 't einde van de tafel; en indien hy de Patriarch of Aartsvader, of eenige groote Heeren heeft doen noodigen, om met hen t'eten, de zelfde worden ter zijden van de tafel geplaatst. Alle de gerechten, die wel een getal van vijftigh uit-maken, worden niet op de tafel van de Grootvorst gezet, maar van de tafeldienaars vertoont, en de tafelmeester wijst aan van welken zijn Zaarsche Majesteit belieft t'eten; en deze gerechten worden op de tafel gezet. D'andere spijzen wor-

den, als gunstgerichten. aan eenige Heeren en Amptlieden. zo wel Duitschen, als Russchen, gegeven.

Vierendartigste Hooft-stuk.

Gerechtzaken der Russchen. Hun wetboeck, eedzweering, en Rechtsvordering. Verscheide straffingen.

Wat de zaken van 't Gerecht aangaan, de zelfden worden in de voorgedachte Cancelaryen afgehandelt. Yder Bojaar, of Rechter daar in. heeft een Diaak, of Schrijver by sich, met eenige byzitters, voor de welken de partyen verschijnen. gehoort en geoordeelt worden. Sy hadden voor dezen slechs eenige weinige beschreven rechten en gewoonten, die van eenige byzondere Grootvorsten. allenlijck tegen de verraders van 't Vaderland, tegen de schenders van zijn Majesteit, tegen dieven, doodtslagers en schuldenaers ingevoert waren. Maar in 't overige spraken zy het vonnis naar hun goetdunken uit. en dikwijls naar dat zy iemant gunst toedroegen. Doch in 't Jaar 1617 heeft men, op 't bevel van zijn Zaarsche Majesteit. de schranderste lieden uit alle staten te Mosko doen te zamen komen. en in deze vergadering veel wetten gemaackt, die van zijn Zaarsche Majesteit. en van zijn Bojaren bevestight, en door den druck in de Russche taal in 't licht gekomen zijn, naar de welcken zy nu hun vonnissen uitspreeken, of immers behoorden uit te spreeken. Voor dezen had men daar tot een gewoonte, dat, als iemandt een ander aanklaaghde, en niets kon bewijzen. zy door een eedt gescheyden moesten worden. Daar op dan de rechter aen de beklaagde, aen de welk de keur stond, vraegde, of hy d'eed op zijn ziel wilde nemen, of den aanklager op zijn ziel geven. De geen, die d'eed zou doen, wierd yder week eens, tot drie malen, te voorschijn gebracht, vermaent en onderricht hoedanige gevaerlijke zaak d'eed was. || (142) Indien hy echter niet afgeschrikt wierdt, maar d'eed voltrecken wilde, zoo wierd hy in 't aangezicht gespogen, en tot de Kerk, daar in hy d'eed gedaan had, uitgestoten, sedert altijdt van yder veracht, en met de vinger nagewezen: ja hy mogt daar na niet meer in de Kerk komen. veel min mogt het Avontmaal aan hem uitgereikt worden, 't en waar in dodelijke kranckheit, en buiten alle hoop van leven. Maar sedert eenige tijdt is 'er verandering in dusdanige eed te doen gekomen. De geen, die d'eed zal doen,

word in tegenwoordigheyt der beelden van hun Heiligen afgevraagt, Of hy d'eed op zijn ziel en zaligheit wil nemen; indien hy ja zegt, zo wordt hem een kruis, omtrent een span langh, voorgehouden, voor 't welk hy zich eerst zegent; en daar na kust hy het zelfde. Hier op neemt men ook de schildery van de wand, en houd hem dit voor, op dat hy haer zou kussen. Na dat hy d'eed gedaan heeft, vermag hy niet eer, dan na verloop van drie jaren, het avondmaal ontfangen; en hy wordt in kleyne waarde gehouden. Maar indien men bevind dat hy valschelijk gezworen heeft, word hy naakt ontkleed, en met de knoet geslagen, en in ballingschap naar Siberien gezonden, zonder het avontmaal anders, dan in zijn uitterste, te mogen nuttigen.

Sy zijn zeer yverigh over de hanthaveningg in 't gerecht teghen de genen, die schuldigh zijn. De geen, die niet wil, of niet kan betalen, word gepristaaft, dat is, hy moet by een rechters knecht in huis zitten, 't welk zo veel is, als by ons gyzeling, of in gyzeling nemen. Indien de betaling niet tijdiglijk volght, zo word hy, zonder onderscheit van persoonen, in de schultlooren gezet, en dagelijks voor de Cancelary op een openbare plaats gevoert, en daar een uur lang met een taay stokje, als een vinger dik, op de schenen geslagen, 't welck zo groote pijn veroorzaakt, dat de geen, die deze slagen ontfangt, dikwijls luid schreeuwt. De geen, die slaat, ontfangt dickwijls geschenken, daar door hy zachter, of harder slaat: en de genen, die geslagen worden, dragen somtijts scheenyzers onder hun koussen, daar de slagen op vallen, die zy dieshalven te beter konnen uytstaan. De schuldenaar, deze pijn uitgestaan hebbende, word weer naar de schulttoren gebracht; of anders moet hy borg stellen dat hy in de volgende dagh weer te voorschijn zal komen, en zich laten slaan. Dusdanige straf word op de Prauwete zetten genoemt. Indien de schuldenaar gantschelijk geen middel om te betalen weet, zo word hy een slaaf van de geen, aan de welk hy schuldigh is, en moet hem dienen. Geen Vader mag echter zijn kinderen verkopen: maar hy, in schult geraakt, en niet betalen konnende, maag hen verpanden, of hen tot betaling aan de Schultheer leveren, om hem voor zekere tijt te dienen, een zoon tegen tien, en een dochter tegen acht rijcksdaalder in 't jaar, tot dat de schuldt afgedaan is; en dan moet de Schultheer hen loslaten.

Daar zijn verscheide andere straffingen tegen d'overtreeders en misdadigen, gelijk die van de neus open te splijten, de battoke geven en knutten, of knoeten. Den genen, die snuftobak gebruikt hebben, worden de neus gespleeten; en de zodanigen worden in Moskovien veel gevonden. Yder Heer mag || (**143**) aan zijn knecht, of aan de geen, over de welck hy enig gebied heeft, de Battoke geven. De misdadige moet in dit geval zijn kleederen tot op het hembt uittrekken, en op zijn buik ter aarde neder gaan leggen. Twee zetten zich dan, d'een op zijn hooft, en d'ander op zijn benen, en slaan hem met taje roeden op de rug, byna gelijk de bontwerkers by ons op de vellen, 't welk dikwijls voorvalt. De Knut, of Knoet geven is zeer schrickelijk om aan te zien. De geenen, die, tegen 't verbod van zijn Zaarsche Majesteit, tobak en brandewijn verkopen, en daar op betrapt zijn, worden daar mee gestraft. De genen, die dus gestraft zal worden, moet zijn rug tot op de heupe bloot maken, en zich de benen te zamen laten binden. Dan word hy van een dienaar van de Beul gevat, die de armen van de misdadigen over zijn schouders legt en hem dus op zijn rugh houd, terwijl een ander dienaar uit een brief leest hoe veel slagen de misdadige zal moeten lijden. De Beul zelf heeft in zijn hant een Knutpees, daar drie riemen van harde onbereide elantshuiden aan vast zijn, met de welk hy zo fel slaat, dat 'er t'elckens het bloet uitbarst, daar af zijn rug zo bloedig word, als of hy gevilt was. Zy moeten dikwijls twintig, ja somtijts dartig van zodanige slagen uitstaan, daar af zy deurgaans in onmacht vallen, en ook somtijts doot blijven.

Vijfendartighste Hooft-stuk

Vreemd voorval op 't inneemen der genees-middelen. Schrickelijke brant te Mosko. Eenigen als brantstichters aangetast. Verlustiging van zijn Excell. buiten Mosko. Leste Conferentie van zijn Excell.

Op Zaterdag, de vyfentwintigsten van April, hadden wy ter maaltijd d'Agent van Brandenburgh, en Doctor Rosenburg, die, onder verscheyde andere vreemdigheden, verhaalde, dat alle de drancken, die zijn Zaarsche Majesteit, of zijn Gemalin inneemen zullen, eerst van de Vorsten en Vorstinnen, schoon zy wel te pas zijn, gebruikt moeten worden, en voegde 'r by dat het wel gebeurt was dat dartig of veertig, en meer Heeren

van die genees-drank, die voor zijn Majesteit toegemaakt was. moesten drinken, eer de Zaar haar wilde proeven. Hy verhaalde hier op een gedenkwaerdig voorval, aan hem zelf geheurt. te weten dat hy voor d'eerste Gemalin van d'overleden Zaar, niet wel te pas, en zwanger zijnde, zeker drankje ordineerde, 't welk zy in zou nemen. D'apoteker, die de drank zou toe maken, krijgt uit de lade, daar op de naam van de wortel stond, die hy gebruiken zou, een verkeerde wortel, in verwe, maar niet in smaak, de rechte gelijk. Want de rechte wortel was bitter, en deze, Dolwortel genoemt, zoet. De drank, van deze verkeerde wortel toegestelt, wierd voor de Kaizerin gebracht. die hem eerst aan een Vorstin te drinken gaf, de welcke kort daar na zeer pijnelijk wierd. De Heer van d'Apoteeck, die gemeenlijk een Bojaar is, en zijn toezicht daar over heeft, quam voort by || (144) Doctor Rosenburg, en vraagde hem wat hy geordineert had. Sie daar, antwoordde Doctor Rosenburg, legt mijn ordinantie, en hier is mijn hooft. Indien ick qualijk gedaan heb, ik zal 't ontgelden. De Heer van d'Apoteek beval aan d'Apoteker dat hy de drank van nieus zou toestellen; en dewijl d'Apoteker nu de rechte wortel kreeg, zo was de drank goet, die van d'andere Doctoors gedronken wierd, om de proef daar af te nemen. Maar Docter Rosenburg moest d'andere drank, daar af noch wel een mutsje overgebleven was, uitdrincken, gelijk hy ook op de gesontheit van hare Majesteit dee. Hy, dit ingedronken hebbende, ging naar huis, en twee Apotekers met hem onder schijn van dat zij zijn gast wilden wezen; maar in der daat om te zien hoe 't met hem aflopen zou, dewijl d'een de geen was, die de verkeerde drank toegestelt had. Voorts, eer de spijs vaerdigh was, klaaghde hy dat hy slaperig wierd, en dat hy zich niet wel gevoelde, en maande ondertusschen de gasten aan tot vrolijk te zijn, terwijl hy een weinig zou rusten. Hy, te bed gebracht, begon schriklijk te zweten, en een groote krimping en trecking in alle zijn leden te krijgen; en de twee gasten gingen met grote ongerustheit naar huis, voornamelijk d'een, die de drank toegestelt had, en wist wat hem boven 't hooft hing, zo 't qualijk met Doctor Rosenburg afliep. In de volgende uchtent vroeg quamen zy weer by deze Doctor. die tot hen zeide dat hy heel niet wel te pas was, en dat hy 't bed zou moeten houden; maar zy baden hem dat hy op d'Apoteek zou komen,

dewijl zy anders zware straf te verwachten zouden hebben: in voegen dat hy, schoon zeer zwak, hun verzoek voldee, en zich vrolijk aanstelde. De Heer van d'Apoteek, dit ziende, oordeelde dat de Vorstin haar quaal van elders gekregen moest hebben; en dus bleef deze misgreep verborgen. Dit en meer andere dingen wierden ons van Doctor Rosenburg verhaalt, die met d'Agent van Brandenburg niet vertrok, dan toen 't al spade begon te worden.

Op Sondag, de zesentwintigste van April, ontstond 'er een heftige brant even buiten de Mesnice poort, en na de middag een andere, drie of vier worst van de stat af. Men hield dat het geheel dorp afgebrand was. 't Is geen wonder, dewijl de huizen hier meest van hout zijn, en de daken met basten van bomen bekleed, daar men dunne plankjes overgedekt heeft: 't welk alles, by droog en zonneschijn weer, als het niet geregent, of gesneeuwt heeft, zo droog als zwavelstok is, en zeer lichtlijk vlam vat.

Op maandag, de zevenentwintigste, des uchtens, ontstond 'er weer een felle brant in de zelfde plaats, daar in de voorgaande dag, de brant geweest had. Want daar verbrandden wel dartig hoven, met een Kerk. In deze dag was noch brant in twee andere plaatsen; 't welk dikwijls, en op verscheide plaatsen te gelijk gebeurt.

Op dingsdag, d'achtentwintigste, was zijn Excell. ter maaltijt by de Resident van Deenemarken. Wy moesten na de middag alle ylings naar huis, dewijl 'er omtrent de Pokroske poort een felle brant ontstond, die, van een felle wint voortgedreven, meer dan duizent hoven afbrandde, behalven noch veel stene en houte Kerken. Deze brant was schrickelijk om t'aanschouwen.

[145] Op Woensdag, de negenentwintigste van April, terwijl wy over maltijt van brant spraken, wierd 'er weer brant geroepen, 't welk somtijts vier of vijf malen in een etmaal gebeurt. Wy reden met ons tween, of drien naar de plaats, daar de brant was, en van daar naar de plaatsen, die in de voorgaande nacht afgebrant waren, en zagen daar een droevige vertoning van veel verbrande en neergehaalde gebouwen. In de volgende nacht, toen wy even te bed gegaan, en naauwelijks in slaap geraakt waren, was 'er weer een zware brant niet verre van ons Hof, en boven de wint. Wy, voort opstaande, pakten ons goet, en brachten 't in de Kelders. De brant ging ondertus-

schen snel voort. Artemon Sergewitz quam terwijl in ons Hof. en zeide tot zijn Excell. dat hy zijn goet zou doen packen. Na hem volgde veel volks, in de schijn om ons te helpen: maar zy deeden niet anders, dan dat zy 't werk aankeeken. Men had ons Hof wel tegen de brant konnen beschutten, maar men wilde niet doen dat belast wierd. Zijn Excell. beval aam hen dat zy de koken neder zouden halen: maar zy wilden dit niet doen, voor dat de brant daar in was, op hoop van te steelen; 't welk hen ook eenigsins gelukte: want zy braken de kist van onze Barbier open, en namen alles daar uit, zonder dat hy 't beletten kon; ja hy kreeg noch slagen toe. Zijn Excell. vertrok niet uit het Hof, voor dat het boven in de lichte vlam stond, en toen vertrok hy met de Koets, die ingespannen stond; en wy op onze Paerden volgden zijn Ed. naar het groot Hof der Gezanten, 't welk binnen de roode muur in Kitay Gorod, of in de Middelstat legt, daar wy ons een uur of anderhalf ontbielden. Maar de Russchen, of zeer luy, of zeer dom zijnde, of op hoop van te stelen, lieten de brant zijn gang gaan; in voegen dat hy ook binnen de roode muur geraakte. Want een vonkje, dat men met de hant had konnen uitdoven, op het dak van een Klooster vallende, stak het zelfde aan, terwijl men 't aanzag, en verbrandde dit gebouw, gelijk ook dat van zeker Vorst, dat daar neffens stond. En dewijl de wint zeer fel was, moesten wy ook van de plaats, daar wy toen waren, vertrecken. Wy reden dieshalven de Negline Poort uit, naar de Heer Kellerman, daar wy tot aan de volgende ochtent ons verblijf hadden. De vlam liep ondertusschen voort, en geraakte tot aan 't Slot van zijn Zaarsche Majesteit, daar hy echter haast gebluscht wierd.

Op Donderdag, de dartigste van April, 's uchtens, scheidden wy van de Heer Kellerman, daar wy de voorgaande nacht geweest hadden, en quamen aan 't Hof van Artemon Sergewitz, 't welk met grote moeite noch beschut wierd. Wy moesten hier uit de Koets, en van onze Paerden aftreeden, en zo te voet over de verbrande puinhopen gaan, tot dat wy achter aan ons Hof quamen; want voor aan de straat was alles afgebrant, en voorts zo weinig overgebleven, dat wy ons daar in naauwelijks konden behelpen. De brant duurde noch tot spade na de middag; en nam wel vijf, of zes duizent Huizen en Hoven wech, ja byna alles, dat binnen de roode muur stond.

Op Vrydag, de eerste van Maimaant was 'er weer brant in

verscheide plaatsen van de Stat; doch de zelfde wierd tydiglijk geblusscht. De || (146) Pristaaf en de Heer Winius, by ons zijnde, zeiden dat 'er omtrent deze tijt dikwils brant ontstond.

Op Zaterdag, de tweede, dee zijn Zaarsche Majesteit beveelen, dat men in de Stat, noch by de Russchen, noch by de Duitschen, vuur in de zwarte Stoven zou stoken.

Op Maandag, de vierde, was 'er weer brant achter 't Slot, gelijk ook in 't Slot in 't Jufferklooster, daar de vlam alree tot het dak uitsloeg. Twee mannen, voor Brantstichters aangezien, wierden naar de pijnbank gebracht.

Op Dingsdag, de vijfde, wierden noch twaalf, of dartien menschen als Brantstichters gevangen. Zy bonden een van hen aan een paal, en stookten onder hem een langsaam vuur, daar af hy verbrandde, zonder dat hy iets bekent had, misschien om dat hy onschuldig was. Want men vat daar de genen, die zy by de brant vinden, de welken ten meestendeel lieden zijn, die by geval daar langs komen, of die dronken zijn, en als beesten daar op de straat neergestreckt leggen, terwijl de genen, die 'er schuldig aan wezen mogten, zich wijt van daar begeven.

Op Woensdag, de zeste van Mai maant, des ochtens, ontstond 'er aan d'andere zijde van de Stat weer een zeer grote brant, die tot aan de middag duurde, en meer dan twee hondert Huizen en Hoven, en daar onder veel Kerken, tot asch maakte. Des namiddags trok zijn Excell. met zijn geheel Hofgezin, naar Marienbosch, om daar, met te Paert te rijden en te wedde te loopen, zijn vermaak te nemen. Toen wy 's avonts 't huis gekomen waren, zond de grote Bojaar, Knees Jurrie Alexewitz Dolgerucki, die zich doenmaals bevondt in 't Hof van Larrivan Ivanowitz, Domne Diaak, Overste en Betaalsheer van alle de Streltsen, of Soldaten in Mosko, (diens Hof alleen midden in de brant overgebleven was, dewijl hy wel drie duizent Streltsen gebruikte, om het zelfde tegen de brant te beschutten, van de welken ook eenigen sneuvelden) de Heer Winius, om aan zijn Excell. te verzoeken dat hy by hem zou komen. Wy gingen dan uit de Koets te voet derwaarts, neffens de Deensche Resident, die by geval zich toen by de Heer Ambassadeur bevondt, met de genen, die hy by zich had. Zijn Excell. daar gekomen, wierd met groote eerbewijzing ontfangen. De Bojaar, Knees Jurrie Alexewitz Dolgerucki

zette zich toen aan de tafel, en nam zijn Excell. aan zijn zijde, en aan de hooger zijde Artemon Sergewitz. De Deensche Resident zat over hem; en wy alle stonden. De Bojaar vatte eindelijk een beker met Mee op, en dronk de zelfde uit op d'eendracht van hun Hoogmog. en van zijn Hoogheit met hun Geallierden, en Bontgenoten. Hier mede stond men op, en Knees Jurrie Alexewits Dolgerucki wierd van d'eigenaar van 't huis onder de arm gesteunt; en toen wy beneden gekomen waren, voegden wy ons naar huis.

Op Donderdag, de zevende van Maimaant, na de middag, quam Tarras Stephanowits, Stalmeester van zijn Zaarsche Majesteit, en bracht aan zijn Excell. een zeer schone Valk, uit de naam van de Bojaar Bogdaan Mathuewits Gitrof.

(147) Op Zaterdag, de negende, quam de Pristaaf met de Koets en Paerden van zijn Zaarsche Majesteit, om zijn Excell. ter Conferentie, en gesprek te halen. Hy quam zo vroeg, dat het gevolg naauwelijks gereet kon worden, en d'Ambassadeur van verre volgde, maar echter te gelijk in 't Slot quam. Zijn Excell. had in deze middag by zich ter Maaltijt de Heeren Winius, Wolidimer Faciliwitz Woronoy, en Adolf Houtman, die gezamentlijk wel onthaalt wierden.

Op Zondag, die tiende, des uchtens, was 'er weer brant, die eenige Huizen wechnam.

Zesendartigste Hooft-stuk.

Zijn Excell. verschijnt voor de leste maal voor zijn Zaarsche Majesteit, van de welken hy zijn afscheit neemt. Hy wordt met de Tafel van zijn Zaarsche Majesteit beschonken, en beschenkt de Brengers daar af. Schrickelijke wijze van pijnigen. Streng gerecht, aan de Vrouwen gepleegt; en grote macht der Russchen over hen. Klagen onder de Russchen gewoon. Zijn Excell. bezichtigt de Paerdestal van zijn Zaarsche Majesteit.

Op Maandag, d'elfde van Maimaant, des ochtens, omtrent te tien uuren, (die dag zijnde, daar in zijn Excell. afscheit van zijn Zaarsche Majesteit zou verkrijgen) quamen de Pristaven, en de Heer Winius, met de Koets en Paerden van zijn Majesteit, om zijn Ed. te halen. Zijn Excell. en de Pristaven en Winius, traden voort in de Koets, en wy stegen te Paert, en reden in voorgaande ordening naar 't Hof. Wy traden de trap op, tot dat wy in de Voorzaal van zijn Zaarsche Majesteit

quamen, daar wy stil bleven staan, tot dat zijn Excell. tot aan de drumpel van de Zaal, daar in zijn Majesteit zich onthield, deurgetreden was. Hier quamen twee Heeren zijn Excell. verwelkomen, en lazen hem schriftelijk iets voor. Toen wy in de Zaal gekomen waren, gingen wy weer in ordening staan, gelijk voor dezen. De Cancelier. Gregorie Karpowitz zeide toen, dat zijn Zaarsche Majesteit aan zijn Excell. audientie en gehoor van afscheit verleende: daar op zijn Ed. toen dit door Winius vertaalt was, een treffelijke vertoog dee, in 't welk hy zijn Zaarsche Majesteit voor alle eer en genade, aan hem, en aan de zijnen bewezen, bedankte, en ook voor zo veel zijn handeling tot aan die tijt voorspoedig had geweest, met wensching dat de zelfde voort mogt gaan. Hy bedankte wijders zijn Majesteit voor hem in 't bezonder, wegens het goet onthaal, gedurende zijn verblijt aan zijn Zaarsche Majesteits Hof genoten, en wenschte aan hem geluk en voorspoet in zijn regering. Daar na bracht de Rijks-Cancelier en Bojaar, Artemon Sergewitz Matheof, de Recredentialen in een zwarte Armozijne lap voor zijn Majesteit, die, die zelfden aangeraakt hebbende, hen aan zijn Excell. die de zelve weer aan de || (148) Geheimschrijver overgaf, aan de welk weer een bank aangeboden wierd, om daer op te zitten. Zijn Majesteit vraagde naar de gezontheit van zijn Excell. en ook naar die van d'onzen; daar op, volgens de gewoonte, geantwoort wierd. Terwijl wy, op de gunst, die zijn Zaarsche Majesteit aan ons bewees, zijn hant gingen kussen, zat zijn Excell. op het zwart bankje, dat hem voorgezet was. Daar na lichtte zijn Majesteit zijn muts, en dee door Artemon Sergewitz (doch zo zacht, dat wy 't naauwelijks konden hooren) zijn Ed. aanzeggen, dat hy mondeling de Hoogmog. Heeren Staten, en zijn Hoogheit zou groeten; en na dat wy ons gebogen hadden, vertrocken wy, en, op de Krells, of Stoep gekomen, bejegenden eenige Gorssische Zirkassische Tartarsche Gezanten, die ook gehoort zouden worden. Deze gingen langs een andere weg naar boven, vermits zy Heidenen zijn, en wy gingen deur 't Portaal van de Kerk, en van 't Klooster, daar men 't lichaam van zijn overlede Majesteit gezet had. Een ander Heer Troia Kourof genoemt, die van zijn Majesteit naar 't Heir gezonden wierd, kreeg ook gehoor by hem.

Wy ontfingen, buiten alle verwachting, de Tafel van zijn Majesteit, die, benevens de drank, van hondert en vijftig men-

schen gedragen wierd. Dit alles zou echter noch kostelijker geweest hebben, zo 't Hof niet in de rouw had geweest. De Tafelheer, Knees Peuter Simonewits Prosorofski wilde, zo haast hy de Tafel gebracht, en zijn Commissie gelezen had, vertrecken: maar zijn Excell. hem weerhoudende beschonk hem met een grote zilvere gedreve Strooyschotel, en de Stalmeester, die 'er by was, met een zilvere gedreve Fruitschaal, daar mee zy vertrocken. Zijn Excell. geleidde de Knees tot aan de Krelts, of Stoep, en wy hem tot aan de trap, en de Pristaven tot beneden aan 't Paert. Daar na quamen 'er noch drie anderen, van de welken d'een zeide dat hy het gebraat, d'ander dat hy het gebak, en de darde dat hy het gekookte bereid had. Zy kregen yder een zilvere gedreve Kroes. Hier op volgden noch veel anderen, die, zich voor d'een, of d'ander uitgeevende, mede eenig gelt kregen.

De Pristaven, de Heeren Winius en Kellerman, met noch een Russche Goost, Conradi Ivanovits Loenen, waren by zijn Excell. ter Maaltijt, en wierden Vorstelijk onthaalt; en na dat men verscheide gezontheden gedronken had, vertrok yder naar huis.

Op Dingsdag, de twaalfde van Maimaant, ontstond 'er weer een grote brant, die wel drie hondert Huizen wech nam, en daar onder het Hof van onze Pristaaf, Jurie Petrowits Lutochin, die te vooren geroemt had dat zijn huis niet kon afbranden, dewijl hy Streltsen, of Soldaten genoech had, om dat te beschutten.

Op Woensdag, de dartiende, des ochtens, gingen wy naar Semskes Hof, daar wy verscheide lieden zagen pijnigen, en onder anderen een, die beticht wierd van zijn Zaarsche Majesteit hondert Roebels, yder de waerde van een Dukaat uit makende, afgestolen te hebben, en dewijl hy het zelfde ontkende, zo wierd hy op de volgende wijze gepijnigt. De beschuldigde wierd ontkleed, en ter plaats, daar de pijniging zou geschieden, stond een | (**149**) Galg, daar over een dubbelt touw hing, met een strik, daar in de geen, die gepijnigt zal worden, zijn handen, op zijn rug gelegen, moet steken, byna op gelijke wijze, als men by ons met de genen handelt, die gewipt zullen worden. Aan zijn voeten bind men een leere riem, die men toehaalt; en in dezer voegen word de beschuldigde een voet of anderhalf hoog van de gront opgehijst. Daar na treed de geen,

die hem pijnigt, met zijn eene voet op de riem, en met d'ander op de voet van de geen, die gepijnigt word, om hem neder te drucken, terwijl hy met zijn handen het hooft van deze rampzalige nederdrukt, gelijk by ons de Beulen met de Dieven handelen, die gehangen worden. Men haalt hem somtijts hoger op, en laat hem dan weer schichtiglijk nederploffen, zonder echter de gront te raken: daar af d'armen schrickelijk te lijden hebben. Deze Man, schoon dus ysselijk gepijnigt, bekende echter niets, voor dat hy de Knoet kreeg, dat is dat hy met een harde leere riem, aan een stok vast gemaakt, byna gelijk een zweep, op de bloote rug zo fel geslagen word, dat yder slag, deur de huit dringende, een diepe kerf in 't vleesch maakt, en het bloet daar uit doet lopen. De Beul is zo ervaren in dit slaan, dat hy t'elkens een varssche plaats treft, zonder twee malen in een stee te raken. De beschuldigde deze leste pijn niet uitstaan konnende, bekende dat hy vijftig Roebels gestolen had.

Op Zaterdag, de zestiende van Maimaant, zag ik een Duitsch op een vreemde wijze pijnigen. Men schoor hem eerst het hair op 't hooft af, en goot toen, deur een trechter, yskout water op de pan van zijn hooft; 't welk een schrickelijke pijn is: daar na kreeg hy de Knoet met wel veertig slagen: en dewijl hy niets wilde bekennen, zo wierd hy noch gedreigt dat men hem met gloejende tangen zou nijpen. Men stelde dit aan een ander in 't werk, die met dusdanig gloejend gereetschap in 't ront over de rug gestreken wierd, dat het vel en vleesch een ysselijke stank afgaf. Wy zagen daar na ook een Priester, en eenige Struikrovers, en eenige Vrouwen pijnigen; gelijk ook een Jongen, die beschuldigt wierd van de hant, of het geschrift van de Rijks-Cancelier, Artemon Sergewitz, nagemaakt te hebben.

En zeker, de Russchen zijn zeer streng in 't straffen van misdaden, zelf tegen de Vrouwen; want indien een Vrouw haar Man omgebracht heeft, ja indien 'er getuigen zijn van dat zy zulks heeft willen doen, zo word zy, door 't gerecht, ter plaats, daar dit stuk begaan is, levendig tot aan haar borsten in de aerde bedolven, zonder dat iemant haar iets van spijs, of drank mag toereiken; in voegen dat zodanige Vrouw haar leven langsamelijk in grote elende eindigt; gelijk in Mosko gebeurt is, terwijl wy daar geweest hebben. In tegendeel, de Mannen hebben daar zo groot voorrecht op hun Wijven, dat zy, hen

gedoot hebbende. niets daar over hebben te lijden, als zy slechs konnen bewijzen dat zy overspel gepleegt. of eenig quaat tegen hen voorgenomen hadden.

Op Woensdag, de twintigste van Maimaant, des ochtens, quam de Pristaaf, Jurrie Petrowits by zijn Excell. en dee zijn klachten dat zijn huis afgebrand was. en hy geen gelt by de kas had. om het zelfde weer op te || (150) timmeren. Zijn Ed. vereerde voort aan hem een zakje, daar hondert Roebels in waren. En zeker, de gewoonte der Russchen is deurgaans te klagen. schoon zy geen noot hebben. Een Heer, niet verre van ons Hof, diens huis een weinig van de brant beschadigt was. dede zijn klachten daar over aan zijn Zaarsche Majesteit. die hem voort heerlijk beschonk: gelijk ook deze Pristaaf, schoon de Streltsen sijn huis weer moeten opbouwen.

Na de middag reed zijn Excell. met veel van ons Hof. naar de Stal van zijn Zaarsche Majesteit. die wel anderhalf uur van ons Hof af legt. De Stalmeester Tarras Stephanowits, geleidde zijn Excell. in de Stal, daar zijn Ed. uit vijf Parsiaansche Paerden, twee zou verkiezen, in plaats van de twee Paerden, die zijn Excell. te vooren aan zijn Zaarsche Majesteit geschonken had. Toen deze vijf te voorschijn quamen, koos zijn Ed. daar uit een bruin, en een treffelijk graau. Daar na quam 'er een wit Paert, dat veel kunsten dee; en hier op volgden vier andere Paerden, die aerdiglijk dansten; en daar na zes witte Koetspaerden, die, met een woort, voor zijn Excell. knielden; en eindelijk twee Pasgangers, en daar onder een Sweedsche Vos, die zo snel draafde, dat geen Paert met de galop daar by kon houden. De Stalmeester nodigde ondertusschen zijn Excell. in zijn kleine Stoof, daar hy zijn Ed. met enige Russche Confituren, en met een glaasje onthaalden. Daar na vertoonde hy aan zijn Excell. acht kleine Karospaerden, alle Hengsten, niet veel groter als Engelsche Doggen, met aerdig tuig daar by; van de welken vier voor de Koets gespannen wierden, die, een Dwerg tot een Koetsier hebbende, met zes Personen daar in. eenige keren rontom dit Hof dee. terwijl 'er Dwergjes, als Staatdienaars, rontom liepen. Zijn Excell. toen buiten tredende, zag de grote Hengst. die zijn Ed. aan zijn Zaarsche Majesteit geschonken had, berijden, en, daar na zijn afscheit nemende, dee aan de voornaamste Stalknecht eenig gelt geven. en, zich

in zijn Koets begevende, keerde weer, met zijn Gevolg, naar zijn Hof.

Op Donderdag, d'eenentwintigste van Maimaant, bracht de Stalmeester van zijn Zaarsche Majesteit de twee Paerden, die zijn Excell. uitgekozen had. Hy kreeg een goede vereering van zijn Ed. gelijk ook de Stalknechten, die hen geleid hadden, van de welken yder, tot vier in 't getal, een Dukaat kreeg. Hy, met een glaasje Sek onthaalt, nam zijn afscheit, en ging met onze Stalmeester, om met hem van eenige dingen, de genezing der Paerden rakende, te spreken, en eenige potten met zalf, voor de Paerden, van hem t'ontfangen.

(151) Zevenendartighste Hooft-stuk.

Russche Heirkrachten, naar de Sweedsche Grenzen geschikt. Vogeljacht van zijn Excell. De Broeder van *Stenko Rasin* onthooft. Geschenken van de Zaar aan zijn Ed. en aan die van zijn Gevolg. Beschrijving van 't heerlijk Hof Kolumniske. Begraafplaats der Grootsten van 't Rijk. Zijn Excell. neemt zijn afscheit van verscheide Groten. Verscheide Geschenken, aan weêrzijden gedaan. Brant binnen Moskou. De Stalmeester van zijn Excell. vertrekt. Zware brant.

Op Vrydag, de tweeëntwintigste, bracht de Pristaaf aan zijn Excell. een Lijst van de Heirkrachten, die zijn Zaarsche Majesteit op de Sweedsche Grenzen zou houden. Hy vraagde met eenen hoe veel Podwoden zijn Excell. nodig had. Zijn Ed. gaf een Lijst van twee hondert op.

Lijst van de Russche Krijgsbenden, de welken op den dartigste van May, 1676. op de Sweedtsche Grensen moeten zijn, onder de Generaals en Kneesen *Ivan Borissewits Trioeurof*, en *Feodor Ivanowits Sapofski*.

Voetvolk.

4 Regimenten Soldaten, yder Regiment van 1200 Man, in alles	4800
8 Regimenten Streltsen, yder Regiment van 500 Man, in alles.	4000
Voetvolk in 't geheel . .	8800

Ruitery.

10 Regimenten geexerceerde Ruiters, yder van 400 Man	4000
5 Regimenten Husaren, of Panciers, yder 500 Man.	2500
5 Regimenten, gewapent met Pijl en Boog, beneffens een halve Pick	2500
Edellieden uit de Provintie van Novogorod in Compagnien verdeelt	30000
	39000
	8800
Samen . . .	47800

Hier staat aan te merken, dat de minste Edelman een Knecht heeft, en sommige twee of drie, en meer, zo dat het getal der knechten meerder zal beloopen, als de bovenstaande gantsche Militie, en zijn voorts de knechten ook alle gemonteert.

|| (**152**) Op Zaterdag, de drieentwintigste, reden eenigen van d'onzen, daar ik mee onder was, naar 't Glashuis van zijn Zaarsche Majesteit t'Ismailof, daar wy met eenen de Tuin en Druiveplantery van zijn Majesteit zagen. De Tuin alleen, afgeschut zijnde, was wel twintig mergen Lants groot. Tegen d'avont zond zijn Excell. eenigen van de zijnen, en anderen aan de grote Rijks-Cancelier met een geschrift.

Op Maandag, de vijfentwintigste van Maimaant, in de nacht, was 'er weer een grote brant over de rivier de Moskua, daar in onze tijt de vlam nooit vat had gehad. Des namiddags gingen wy ter Jacht, zijn Excell. in de Koets, en wy te Paert, omtrent veertig sterk. Na dat wy aan Marienbosch ons vermaak met een Valk en Konijn hadden genomen, reden wy deur het Bosch, en quamen aan een Poel, daar veel wilde Endvogels waren. Wy vonden hier de Knees Michaylo Jaklowits Zerkaski, met achtien of twintig Mannen te Paert, onder de welken acht of tien Valkeniers waren, met Valken en Trommels. Zy waren toen met een Endvogel bezich, die 't elkens, als de Valk op hem neerschoot, onder water dook, en dus veel moeite daar mee had. Men liet toen een Sperwer vliegen, en maakte groot gedruis met roepen en met de Trommeltjes: maar d'Endvogels quamen echter niet te voorschijn zo lang zy de Valken zagen, schoon eenigen zich, met hun Paerden, in 't water begaven, om

deze Vogels op te jagen. Daar na namen wy ons vermaak met eenige andere Vogels, die men in de lucht opschoot; en deze kuees, zijn afscheit van zijn Excell. nemende, reed met de zijnen naar de stat. Maar zijn Excell. bejegende de Deensche Resident. met eenig Gevolg, met de welk hy enig gesprek hield. en zo voort naar huis reed.

Op Donderdag, d'achtentwintigste van Maimaant, des ochtens, reden enigen van 't gevolg van zijn Excell. en ik onder d'anderen over de Moskofsche Beek, op de Bollette, daar ik de Broeder van de grote Afvallige, Stenko Rasin, heb zien ter doot brengen. Hy had alreede zes Jaren gevangen geweest, en was ondertusschen op alderhande wijzen gepijnigt, op hoop van dat hy tot meerder bekentenis zou komen. Hy wierd van de Pokrofsche Poort met een wagen naar Semskeshof gevoert, van daar hy, met de Heeren van 't Gerecht, en van hondert Streltsen, te voet naar de rechtplaats, daar men ook zijn Broeder gerecht had, gebracht wierd, daar men zijn vonnis las, door 't welk hy verwezen wierd om 't hooft te verliezen, en dat men het zelfde op een staak zou zetten. Toen zijn hooft met een Bijl, volgens de gewoonte, afgehouwen, en het zelfde op een staak gezet was, keerde yder weer naar huis.

Op Dingsdag, de tweede van Junius, wierd zijn Excell. zich enige dagen niet wel gevoelt hebbende, in d'ader gelaten. Uit de Cancelary quam een Potjatz, of Schrijver, die ons aanzeide dat de geschenken van zijn Zaarsche Majesteit zouden volgen, gelijk ook des namiddags geschiedde. Zy quamen met een wagen, daar op enige zacken met Sabels lagen, over de welken een zwart laken gespreid was, en brachten deze zacken boven in de Voorzaal, die zy toesloten, terwijl zy de partyen van deze Sabel- || (**153**) velle uitzochten. D'Opperschrijver, Borisse Michailovits, quam ondertusschen, en ging binnen, en, van acht minder Schrijvers gevolgt, dee de Geschenken mee binnen brengen. Hy las, volgens d'oude gewoonte, eerst de tijtels van zijn Zaarsche Majesteit, toen die van haer Hoogmog. en van zijn Hoogheit; en zeide toen voorts, dat zijn Majesteit aan zijn Excell. deze volgende Sabels schonk. Hy las toen uit een geschrift de nommers van de Sabels, tot zesentwintig toe, yder op zijn prijs gestelt; behalven noch twee paar van zesenveertig Roebels het paar, tot een reismuts voor zijn Excell. Die genen, die in 't gevolg van zijn Ed. waren, wierden ook met Sabels

beschonken. Men schonk aan de brengers Brandewijn, Spaansche Wijn, en Fransche Wijn; en d'Opperschrijver wierd in zijn vertrek, door zijn Excell. met een zilvere Kop begiftigt, gelijk ook met eenig gelt, in een papier bewonden. D'anderen wierden mee met eenige gift beschonken.

Op Vrydag, de vijfde van Junius, verstonden wy te Mosko het afbranden van de Stat Pleskou, op de grenzen van Sweden, daar in ook veel Graan verbrandde.

Op Zaterdag, de zevenentwintigste, quamen Wolodimer Facilewits, en noch twee andere Schrijvers, uit de Syberische Prikaas, of Cancelary. Zy kregen yder een goede gift, om dat zy de Sabels, die men aan ons gebracht had, niet te hoog op prijs gestelt hadden: en zy wierden daar beneffens wel onthaalt.

Op Dingsdag, de negende van Junius, (de geboortedag van zijn tegenwoordige Zaarsche Majesteit zijnde, die toen vijftien Jaren out was geworden) na dat het middagmaal gehouden was, reed zijn Excell. de Heer Winius, Wolidimer Facilewits Woroni, en de beide Pristaven, met meer anderen in zijn gezelschap hebbende, met twee Koetsen, en met zijn gevolg te Paert, alles over de zestig Mannen uitmakende, naar Kolumniske, daar wy, voor de Poort uit en af traden, en in 't Hof gingen, daar de Prikassik of Castelein zijn Excell. verwelkoomde. Buiten de Poort waren vier Leeuwen, van hout gemaakt, en met hair bezet. 't welk wel naar dat van Leeuwen geleek. Binnen in de Leeuwen waren Urwerken, welker onrust d'oogen der Leeuwen dee drajen, en de Leeuwen zelven somtijts ysselyk brullen. Binnen de Poort waren vier gelijke Leeuwen. Aan de vier gevels van 't Huis waren de vier gedeelten des Werrelts geschildert, en de verklaring daar af met Grieksche letteren. De Prikassik, of Castelein bracht zijn Excell. en de zijnen voort naar boven, daar wy, in de Gehoorzaal, die zeer kostelijk was, verscheide Tapijten zagen hangen, en onder anderen twee Fransche stucken, van de negen Musen, of Kunstgoddinnen. Wy wierden toen van d'een in d'ander Kamer, wel tot hondert toe, geleid. Wy zagen ook de Badstoof, daar uit met ons in d'Onthaalzaal bracht, in de welke wy wel onthaalt wierden. Van daar gingen wy in de Bogaart, en Tuin, en traden eindelijk weer in de Karos, en te Paert, en reden dus naar huis. Zijn Excell. en de genen, die by hem waren, reden naar

't huis van Wolidimer Facilewits, om zich daar te verversschen, en wy, met ons vieren, van 't gezelschap afbrekende, reden naar het Klooster Spaas Novoy, || (**154**) daar wy ons by de Kassier van 't Klooster, ook een Monik zijnde, voegden. Deze geleidde ons overal, en zelfs onder de Kerk, in verwulfde Kelders, daar het kille kout was. Wy zagen in deze verwulfde Kelders wel hondert Graisteeden, die cierlijk opgemaakt waren. Op yder Grafstee was een kap van planken, daar een dekkleet van laken, met een Kruis benaait, op lag. Deze plaats is de Begraafplaats der grootste Vorsten van 't Rijk. Hier leggen de Broeders, en de Voorouders van de tegenwoordige Zaarsche Majesteit, en andere Cirkassische en Siberische Vorsten begraven. Als zijn Zaarsche Majesteit, of de Patriarch daar koomt, zo worden kostelijke kleden op de graven gelegt, gelijk ook by heilige dagen, of by Naamdagen, in de welken het kleet van de geen, diens Naamdag het is, daar op gelegt word. Ik heb, op eenigen van deze Graven zodanige kleden gezien, die van root Fluweel waren, met Bleumourant, of andere Taften gevoert, en rontom met Russche letteren van Parrelen, wel een span lang. De Kruissen bestonden uit ronde verheve goude platen, ruim zo groot als zilvere Dukatons, daar op hun Heiligen gesneden waren, en rontom met Parrelen bezet. Men zag op enigen de beide, te weten Hemelsche en Aerdsche Bollen, en op enigen ook de Zon en Maan, en andere Russche Letters, alle van schone Parrelen: in voegen dat 'er enigen waren, die veel duizent Roebels gekost hadden. Daar na bezagen wy alles, dat in 't Klooster te zien was, en keerden weer naar huis, na dat wy wel voldaan waren.

Op Woensdag, de tiende van Junius, na de middag, trok zijn Excell. met acht of tien van zijn voornaamste Gevolg, en met zijn Pristaaf, met de Koets, en te Paert, naar de Bojarin Boudaan Mathuewitz Gitrof, Maarschalk van 't Rijk, die buiten op zijn Lusthuis was. Zijn Excell. daar gekomen, wierd van de Cancelier aan de trap verwelkoomt, en naar boven in de Voorkamer geleid, daar deze Heer zijn Ed. ter halve weg van de Kamer ontfing. Wy, in een ander Kamer gekomen, vonden daar een groot getal van Cancelliers, Goosten en andere Heeren. Men dischte voort alderhande, zo Russche, Kasansche, Astrachansche, Kithaysche, als Hollantsche Confituren op, en onthaalde malkander daar mee, en met goede drank. Zijn Excell.

omtrent een uur daar geweest hebbende, nam zijn leste afscheit van hem, en trok, met de zijnen, weer naar zijn Hof.

Op Donderdag, d'elfde van Junius, trok zijn Excell. naar Knees Jurrie Alexewits Dolgerukki, om hem voor de leste maal te bezoeken, en afscheit te nemen. Wy, aan 't Hof komende, vonden daar veel volk in ordening staan. Zijn Excell. daar gekomen, wierd voort de trap op, en deur drie, of vier Kamers tot in de Slaapkamer van deze Heer gebracht, die daar, niet wel te pas zijnde, te bed lag. Na dat wy hier omtrent een half uur geweest hadden, en wel onthaalt waren, nam zijn Excell. met een kus zijn afscheit van deze Heer, die zijn Ed. met twee stukjes gebloemde goude stoffe uit Sina en met een Pels van zwarte Vossche Poten beschonk. Zijn Excell. en wy wierden door Knees Michaylo, de Zoon van de voorgedachte Heer, naar boven, en in des zelfs huis geleid, daar wy ook wel onthaalt wierden, en die zijn Gemalin met enige Juffers, de welken zich zeer beusch toon- || (**155**) den in de Kamer dee komen. Op haar handen lag een zijde Neusdoek, met goude Franje rontom: en zy schonk, volgens de gewoonte der Russchen, deze Neusdoek aan zijn Excell. die haar met een kus bedankte; en na dat wy yder eens om gedronken, en haar gekust hadden, vertrok zy, zich buigende, en, haar afscheit genomen hebbende, met haar Juffers in haar Kamer. Na dat wy hier ook wel een half uur geweest hadden, wierd zijn Excell. weer met twee stukjes Sineesch stof, byna gelijk de twee voorgaanden, beschonken: en de jonge Vorst, Knees Ivan Michaylowits schonk een aerdige Boog met zijn toebehoren aan zijn Ed. voor zijn Zoon. Zijn Excell. afscheit genomen hebbende, wierd van de Prins Michailo, gelijk ook van des zelfs Zoontje, Ivan Michailowits, tot aan zijn Koets geleid. In 't scheiden verzocht de Knees, dat zijn Ed. gelieven zou morgen de kleine Pagie, met het Klockespelletje, te zenden; 't welk zijn Excell. toezeide.

Op Vrydag, de twaalfde, nam zijn Excell. zijn afscheit van de Poolsche Resident.

Op Zaterdag, de dartiende nam Junius, des ochtens zond zijn Excell. de Heer Maarschalk, en van Asperen, aan de Heer Artemon Sergewits, en met eenen twee grote Schotels, met Banket en Confituren. Piramidische wijse gevult, aan de jonge Heer Andree Artemonewits; 't welk aan d'oude Heer seer aangenaam was. Zy versochten, wegens sijn Excell.

verlof van bezoek, en afscheit te nemen: 't welken de Bojaar voor grote eer opnam, en zeide dat zulks hem zeer aangenaam zou wesen. De Pristaven quamen na de middag: en toen trad sijn Excell. met de twee Pristaven, en met de Heer Winius in de Koets, en reed met eenigen van zijn Hofgezin, die te voet gingen, dewijl de weg niet verre was, naar 't Hof van de Bojaar Artemon Sergewits, daar wy veel volk in ordening vonden. De Bojaar verwelkoomde zijn Excell. zo als hy uit de Koets trad, en bracht hem naar boven; en wy volgden deur twee of drie Kamers, en wierden daar seer heerlijk met Banket, Confituren en kostelijke drank onthaalt. Zijn Excell. hier sijn afscheit nemende, wierd met verscheide geschenken beschonken, gelyk met een kostelijke Sabel, daar af de schee overal met gout en zilver geborduurt was, met twe Hermeine Pelssen, twee paar zwarte Sabels, en twee stukjes Persiaansche, of Sineesche stoffe, en verscheide andere kostelijkheden. De jonge Heer schonk ook aan sijn Excell. voor zijn Soon, een kostelijke Boog, Pijlen en Kokers, die met gout en zilver cierlijk gestikt waren. Sijn Excell. sijn afscheit genomen hebbende, trad in sijn Koets, gelijk te vooren, en wy volgden hem, en, in sijn Hof, gekomen, schonk aan d'oudste van dese twee Pristaven, Jurrie Petrowits Lutochin, twaalf zilvere vergulde Bekers, en aan d'ander, Offenaszi Feudrowitz Tanslikoof, een grote zilvere vergulde Kop, wel tusschen de twee en drie mingelen groot. Sijn Excell. bedankte hen voor hun gedane moeiten, terwijl sy sijn Pristaven geweest hadden, en zy. sijn Ed. bedankende, vertrocken.

Op Zondag, de veertiende van Junius, des uchtens, quam de Poolsche Resident, en dee de Contravisite, of het tegenbesoek, en nam afscheit || (**156**) van sijn Excell. die aan Artemon Sergewits een geschenk van vier oxhoofde Fransche, Alikantsche en Spaansche Wijnen zond.

Op Maandag, de vijftiende, des ochtens, quamen 'er alree vijftig Podwodden. Sijn Excell. nam in dese dag sijn afscheit van de Deensche Resident, en van sijn bekenden op de Slobbode. Des namiddags sond Knees Jurrie Alexewits Dolgerukki, enige Geschenken van gebak, Visch, Confituren en Drank aan zijn Excell. om zich daar af op sijn reis te dienen.

Op Dingsdag, de zestiende, des ochtens, quam de Pristaaf Ivan Parfiliwits, die ons op onse reis zou versellen. Hy

vraagde wanneer sijn Excell. meende te vertrecken, om zich daar tegens vaerdig te houden.

Op Woensdag, de zeventiende, was hier weer een grote brant, naast ons Hof, dat echter daar af niet beschadigt wierd, hoewel verscheide Hoven, die even eerst weer opgebout waren, daar in d'asch geraakten. In d'ochtent. quam de Keldermeester van zijn Zaarsche Majesteit by sijn Excell. om sijn overgebleve Wijnen, die hy aan sijn Majesteit verkocht had, t'ontfangen. Hy zeide met eenen, dat 'er een Gezant uit Polen naby was; en dat dieshalven sijn Excell. sijn vertrek diende te vorderen: dewijl dese nieuwe Ambassadeur in 't selfde Hof, daar wy in waren, sijn verblijf sou hebben. Tegen d'avont vertrok onse Stalmeester, met de Paerden, en met enig Reistuig van sijn Excell.

Op Donderdag, d'achtiende van Junius, lag men op 't Hof van zijn Majesteit de rou voor die dag af, vermits het een Naamdag van sijn Majesteit was. Eenigen van d'onsen gingen naar 't Slot, daar zy de Zaar tot twee malen zagen, en nu beter gestelt was, dan toen wy hem voor desen gesien hebben. Hy dee na onse gesontheit vragen.

Op Vrydag, de negentiende, des ochtens, ontstond 'er weer een grote brant, die lang duurde, en zich van de Petrofke Poort binnen de witte muur, tot aan d'andere wal uitstrekte. De brant verslond wel drie duizent Huisen en Hoven, en tusschen drie en vier hondert menschen, die in de volgende dag, by achten of tienen in kuilen gesteken wierden. In deze dag nam zijn Excell. afscheit van verscheide bekenden.

Achtendartigste Hooft-stuk.

Beschrijving van de Stat Mosko, Slot, Kerken en andere plaatsen. Getal der Kerken, Kapellen en Kloosters, Badstoven, Straten, enz.

Voorts, eer wy uit dese Keiserlijke en Zaarsche Hooftstat vertrecken, zal het niet ongevoeghelijk, en den Leser niet onaangenaam zijn, dat wy hier iets van de gesteltenis deser voortreffelijke Stat, van haar gebouwen, van de kleding, zeden en gewoonten der Russchen, van hun Godsdienst, Geestelijken, en van hun Kerkplichten spreken.

(**157**) Mosko de Hooftstat van geheel Moskovien, daar de groote Zaar zijn woonplaats heeft, voert de naam van de

rivier Moskua, die aan 't zuiderdeel deur de Stat vloeit, en de rode muur bestrijkt. Zy legt byna in 't midden van de Heerschappy, en is in haar omkring, enige mijlen groot: in voegen dat 'er gelijk men zegt, wel veertig duizent Haertsteden, daar men vuur kan stoken, gevonden worden. Zy was echter, eer zy van de Tarters, in 't Jaar 1572. verbrand wierd, noch veel groter. Drie rivieren, de Moskua, Negline en Jause, vloejen deur die Stat, en de twee lesten vereenigen zich met d'eerste.

Sy wordt in vier deelen gedeelt: te weten in Kitaygorod, of Middelstat, om dat dit deel de middelste plaats beslaat: Zaargorod, of Keisersstat; Skorondom, en Slohoda, of Slohode.

Kitaygorod, of de Middelstat, is van een dicke rode stene muur, die men Krasnastenna noemt, omringt, en heeft naar 't zuiden, gelijk gezegt is, de rivier Moskua, na 't noorden de rivier Negline, die, achter 't Slot omlopende, in de Moskua valt. Aan d'een zijde van Kitaygorod heeft men het Slot, van de Russchen Kremelina genoemt, met dicke Muren, en diepe Grachten omringt, en van twee zijden tusschen de rivieren Moskua, en Negline besloten, en met veel metaal Geschut, en het beste Krijgsvolk bezet. In dit Slot, 't welk zo groot is als een matige Stat, ziet men het Keiserlijk Hof van zijn Zaarsche Majesteit, van gebacke steen zeer kostelijk, op d'Italiaansche wijse, gebout, gelijk ook het prachtig gebou van de Patriarch, of Aertsvader, en van veel andere Bojaren, of Rijksraden, die hun Hoven niet verre van zijn Zaarsche Majesteit houden. Binnen de muur van dit Slot zijn twee treffelijke Kloosters; 't een voor Jongens, en 't ander voor Meisjes: doch het eerste mag beter een adelijke School, dan een Klooster genoemt worden, dewijl men daar weinig anderen in ziet, als de Kinderen van Bojaren, en grote Heeren, die, om hen van quaat geselschap af te houden, en aan hen goede zeden te leren, daar in gebracht worden, en in d'ouderdom van sestien jaren weer mogen uitgaan. Doch dit is niet aan de Meisjes geoorloft, die, als Nonnen, hun geheel leven daar in moeten verslijten.

Behalven dese twee Kloosters vind men daar ook wel vijftig stene Kerken, alle van binnen ront gewelft, van de welken die van S. Michiel, daar in de Grootvorsten, en hun Magen begraven worden, van Troyitra Maria, en S. Nikolaas de voornaamsten zijn. Deze Kerken, gelijk ook gemeenelijk alle

andere stene Kerken, hebben vijf witte Torens, en op yder een drievoudig Kruis boven malkander. De Torens, in 't Slot staande, zijn met glad verguld Koper overdekt, 't welk by heldere Sonneschijn een schone glans algeeft, en de Stat van buiten seer kostelijk doet schijnen: in voegen dat dikwils de genen, die daar in komen, zeggen, dat zy van buiten Jerusalem, en van binnen Bethlehem vertoont.

In 't midden van 't Slot Kremelina staat de grootste Tooren, Ivan Velike, dat is grote Jan genoemt, die boven ook met verguld Koper overdekt, en vol Klocken is. Nevens dese staat een andere Toren, in de welk een zeer || (**158**) zware Klok hangt, die in zijn middellijn omtrent drieentwintig, en in zijn omkring omtrent seventig, en in de hoogte, over de dartig voeten heeft, en twee voeten dik is, en, gelijk men zegt, over de vier hondert duisent ponden weegt, daar een klepel van tweeentwintig voeten lang in hangt, die meer dan tien duisent ponden zwaar is. Dese Klok, daar wel vijftig Mannen aan moeten wesen, om de zelfde over te halen, word alleenlijk in vierdagen, en als men Gesanten inhaalt, geluid; en dan maakt hy sulk een fel geraas, dat de gront daar omtrent schud en beeft. In d'omkring van dese plaats, het Slot genoemt, zijn ook de Schatkamer van de grote Zaar, sijn Vorraatshuisen, en de plaatsen, daar het Bussekruit, en d'andere Oorlogsbehoeften bewaart worden. Men heeft hier ook eenige jaren geleden, een voortreffelijk Hof, tot herberging der Gezanten, aan sijn Majesteit gezonden, gebout. Hier konnen wel vier honderd menschen geherberght worden. Niet verre van daar is het oude en nieuwe Gasthof, een plaats, daar de Duitsche en Persiaansche Kooplieden hun handel drijven, en daar zy hun waren in verwulfde Kamers, of Kelders hebben, om voor de brant beschut te wesen.

Even buiten het Slot, in dat gedeelte, 't welk men Kitaygorod noemt, aan de rechte hant van de Slotpoort, staat de Kerk, die met de naam van Jerusalem genoemt, en zeer kunstiglijk gebout is. Men zegt dat de Boumeester daar af, toen hy dit werk volbout had, door de Tyran van zijn ogen beroolt wierd, op dat hy zulk een heerlijk gebou niet meer zou maken. Voor d'ingang van 't Slot is de grootste en beste Markt van de geheele Stat, die de geheele dag vol van alderhande Volk is. Aan deze Markt, en in de bygelege Straten zijn veel Winkels, van de welken yder soort zijn besondere plaats en straat

heeft: in voegen dat men de lieden van een Nering, of Ambacht dicht by malkander kan vinden. Voorts, in dit gedeelte van de Stat, heeft men meest de Kneesen, grote Heeren, en aanzienlijke Kooplieden, die deurgaans in stene huizen wonen, om hun Waren en Goederen tegen de brant, die daar dikwils ontstaat, te beschutten.

Het tweede deel van de Stat, die, als een halve Maan, Kitaygorod van d'een zijde omringt, word Zaargorod, dat is Keiserstat, genoemt, en is ook van een dicke muur omringt, van de Russchen Biela Stenna, dat is Witte Muur, geheten. De rivier Neglina heeft zijn loop hier deur. Hier wonen veel Groten en Edelen der Russchen, voornaame Kooplieden en Burgers, Ambachtslieden en anderen. Hier heeft men de Vleeschhallen, Meel- en Graanwinkels: de Beestemarkten, en anderen. Sijn Zaarsche Majesteit heeft hier zijn Paerdestallen, en zijn gietery van Geschut en Klocken, die daar in grote menigte gegoten wierden.

Het darde gedeelte der Stat heeft de naam van Skorondom, en beslnit van 't oosten, westen en noorden de wijk Zaargorod. Men zegt dat dit gewest, eer het van de Tartars verwoest wierd, vijftentwintig Worst, of vijf mijlen in zijn omkring gehad heeft. De rivier Jause loopt aan 't een einde daar deur, en in de Moskua. Men heeft hier de Hout- en Huizemarkt, daar men voor weinig gelts gemaakte Huizen kan kopen. Deze Huizen bestaan || (**159**) in balken, die in malkander gevoegt zijn, en lichtelijk ter plaats, daar men begeert, opgeslagen konnen worden. En dewijl daar dikwils brant ontstaat, zo heeft de geen, die zijn huis afgebrandt is, zo hy geen Koopmanschap heeft verloren, weinig schade, en noch minder ongelegentheyt te lijden. Want men kan daar voort een ander, dat alree gemaakt is, kopen, 't welk men, op zijn plaats gevoert, binnen weinig dagen opslaat, en voort weer woning daar in neemt: ja men neemt ook dikwils de huizen, na aan de brant staande, uit malkander, en brengt hen elders, om hen voor de vlam te beschutten.

Het vierde deel der Stat word Strelitsa Sloboda, of Slobode genoemt. Het legt aan de zuidzijde, over de rivier Moskua, na de zijde van Tartaryen, en is niet alleenlijk met houte, maar ook met aerde Bolwerken verzien. Deze plaats heeft haar naam van de Soldaten des Keisers, die daar hun wo-

ning hebben, en Strelitsen. of Streltsen genoemt worden. Buiten de Stat, over het riviertje de Koekkooy, is de Duitsche Slobode, die aan d'andere zijde van de rivier Jause bespoelt wordt. Deze plaats word alleenlijk van Duitschen, zo Hollanders, als Lijflanders, bewoont, en is in schone straten verdeelt, en omtrent zo groot, als de Stat Muiden. Men heeft hier vier Kerken, drie Luitherschen, en een Gereformeerde. Men heeft buiten Mosko noch enige Slobboden, die yder hun bezondere naam hebben.

Buiten Mosko zijn verscheide Lustplaatsen, gelijk, omtrent een mijl van de Stat, dat van zijn Zaarsche Majesteit, Kolumniske genoemt, van houte balken seer kunstiglijk gebout, met veel Kamers daar in, van de welken enigen en onder anderen d'Audientiezaal, seer kostelijk geschildert waren. Hier is ook een achtkantige toren van balken gebout, die meesterlijk in malkander gevoegt zijn. Deze tooren hangt voor over, en is dus naar de kunst gemaakt.

Tot Ismailof is ook een schone Lustplaats van zijn Zaarsche Majesteit, daar ook een Glashut is, met een Tuin en Bosch, wel twintig mergen groot, daar zijn Majesteit ook Druif doet planten, van de welk hy uit keurzinnelijkheit Wijn doet parssen.

Binnen en buiten de Wallen der Stadt Mosko zijn zeer veel Kerken, Kapellen en Kloosters, ja wel tot twee duizent in 't getal, van de welken echter enigen zo klein zijn, dat 'er naauwelijks acht of tien menschen in konnen zitten, die van enigen Groten gebout worden, in de welken zy, met hun huisgezin alleen, hun Godtsdienst plegen, en een Priester op hun eige kosten houden.

Het getal der Huisen in de Stat, en in de Voorsteeden, word op omtrent vijfentnegentig duizent begroot, behalven het Keiserlijk Hof, en de Kerken en Kloosters. Doch de Huizen, gelijk gezegt is, zijn ten meestendeel van hout, met stene Kaghels daar in, die zeer heet gestookt worden, daar door dikwils grote brant veroorzaakt word, die somtijts verscheide honderden, ja duizenden van huisen wechneemt. Men heeft in deze Stat, tot blussching van de brant, byna, uit vorzaak van de schaarsheit des waters, geen andere middel, dan de geburige huisen neder te halen, of uit malkander te || (160) nemen, en wech te dragen, om de vlam van zijn voedsel te beroven; 't welk lichtelijk geschieden kan, vermits de Huisen van balken, in

malkander gewerkt. toegestelt zijn. Men heeft hier ook veel Badstoven, voor Mannen en Vrouwen, yder bezonder, en naast malkander, daar in men elkander deur d'openingen tusschen de balken kan zien.

De Straten zijn hier wijt en breed, maar in de Herfst, en by regenig weer zeer diep en slijkig, en deurgaans met ronde houte balken beleit, doch de Mesnische Straat, die van zijn Zaarsche Majesteit veel gebruikt word, is met planken over de balken belegt. Zy zijn echter zo modderig, dat men by nat weer met laersen moet gaan.

Deze Stat, in vier bezondere deelen gedeelt, die yder van elkander afgesloten worden, heeft veel Poorten, en onder anderen de Negline Poort, die met vergult koper beslagen is, en deur de welken de Gezanten van buiten komende, hun intree doen, en van de Keiser, Keiserin, en andere grote Heeren, boven deze Poort zijnde, deur dichte Tralieveinsters gezien worden.

Negenendartighste Hooft-stuk.

Gestalte der Moskoviters. Kleding der Mannen en Wijven. Hun aert en zeden, spijs en drank. Aanklachte der Wijven tegen hun Mannen. Vermaak der grote Vrouwen. Echtscheiding. Waangeloof der Russchen.

De Russchen, of Moskoviters zijn gemenelijk grof en sterk, groot van hooft, en dik van armen en benen. Hun Priesters dragen lang hair op 't hooft, dat hen dikwils tot over de schouders hangt: Maar dat van d'anderen is afgeschoren; ja de Groten laten het met een Scheermes afschrapen. En indien iemant bevind, dat hy in ongenade by zijn Zaarsche Majesteit is, zo laat hy zijn hair lang, en in 't wilde wassen, terwijl hy in ongenade is. De Vrouwen zijn middelmatig van gestalte, aangenaam van gezicht, en niet teder van leden. Maar de genen, die in de Steden wonen, blanketten zich zo dik, dat men het blanketsel, als meel, en de verwe, als met een penceel geschildert, op hun aangezicht ziet. De getroude Vrouwen dragen hun hair, te samen gerolt, onder de muts: maar de vrijsters laten het, gevlochten, en met een rode zijde quast, nederhangen. Aan de Kinderen, onder de tien jaren out, zo wel Meisjes, als Jongens, wordt het hair afgesneden, en alleenlijk hairlocken aan

de beide zijden gelaten. De Meisjes dragen, tot onderscheit van de Jongens, grote ringen van zilver, of koper in d'oren.

De Kleding der Mannen is byna gelijk die van de Grieken. Hun hemden zijn wijt, maar kort, en op de rug als een driehoek gevoejert, en met zijde gestikt. Maar de rijken doen hen aan de halskraag, en voor aan de handen met zilver, gout, parrelen en gesteenten sticken, en aan 't einde van „ (161) de kraag twee knopen van parrelen, gout of zilver vastmaken. Hun koussen zijn boven wijt; en zy konnen de zelfden aan een bant schuiven, en naar hun believen wijder, of enger maken. Over hun hemden dragen zy enge Rocken tot over de knien lang. Aan deze Rocken hebben zy een Halskraag, omtrent een vierendeel lang, die, naar yders vermogen, van zaay, zijde, of goude stoffe gemaakt is, en boven d'andere rocken by de hals opstaat. Zy noemen dese rok Kaftan, over de welk sommigen noch een ander rok dragen, die hen tot en onder de kuiten hangt, en Spheris genoemt word, en gemeenlijk van Katoen, Taffetas, Damast, op andere stoffen gemaakt word, en met Boomwol gevoejert is. Boven deze Rocken dragen zy anderen, die zo lang zijn, dat zy hen tot op de voeten hangen, en die zy, als zy uit zullen gaan, over d'anderen heen schieten, en van verscheide stoffen en verwen zijn. Deze bovenrocken hebben op de rug klappen, van voren open, en ter zijden met sneden, daar goude lutsen, van de welken sommigen met Parrelen gestikt zijn, aan staan, en aan de welken somtijts quasten hangen. De mouwen zijn eng, byna zo lang, als de Rocken; in voegen dat zy de zelfden met veel fronssen op d'arm konnen strijken, en dus hun handen bloot maken. Sommige guiten binden dese mouwen onder toe, en vullen hen met stenen, of ander gewicht, en tasten daar mee d'een en d'ander, inzonderheit by nacht aan. Zy dragen alle mutsen op 't hooft: Maar de Kneesen en Bojaren, in openbare vergaderingen te zamen gekomen, hebben zeer hoge Mutsen van zwarte Vossen, of Sabelen, die met Gout en Parrelen bezet zijn. De Burgers dragen des Somers Mutsen van witte Greinen, en des Winters van laken of fluweel, en met gemeen bont gevoejert.

De kleding der wijven is bijna gelijk die van de mannen, behalven dat hun boverocken wijder zijn. Boven aan zijn de mouwen open, daer zy d'armen konnen deursteeken, en de mouwen laten hangen. Hun klederen zijn van Katoen. Zaay-

Zijde, Goud laken, en andere Stoffen, yder naar zijn vermogen. Sy hebben op hun hoofden grote wijde mutsen van kostelijke en gemene Stoffen, en sommige met goude randen, die met parrelen bezet zijn. De wijven, insonderheit de vrijsters, hebben schoenen met hoge hielen, dat de tenen naauwelijks op de gront konnen raken, en de zelfde zijn van onder met kleine spijkers bezet.

De gemene lieden, die hard van aart zijn, slapen zelden op bedden, maer deurgaens op stro, ja dikwils op harde banken, en konnen groot ongemack verdragen. Men ziet 'er selden iets anders aen de wanden, als enige beelden, en voornamelijk een van S. Nikolaas, die zy hun Beschermer achten, doch plachten voor desen meer van te houden, als sy nu doen. Sy hebben naeuwelijks ander huisgewaed, als enige smoddige schotels en potten, Brandewijnschalen en Meebeekers, met houte backen en nappen, die zy selden wasschen en schoonmaken. Sy onthouden sich des winters in hun stoven, daer ovens of kachels staen, daar mannen, wijven, kinderen, knechten en dienstmeiden alle by malkander hun verblijf hebben. Sy zijn zo slaefachtig van aart, dat zy, door de doot van hun Meester, of door sijn gunst vry geworden, zich selven voort weer aan anderen verkopen. Sy konnen zeer zelden door goede aanmaning tot vordering van hun werk aengeport worden: in || (162) voegen dat men, hoe barmhertig men ook is, genootsaakt word, om, zo men wel gedient wil zijn, noch stok, noch vuisten te sparen. Men vind onder hen veel dieven en moordenaers, om dat men hen te schaers in spijs en drank houd: en zy, t'overmatig tot Brandewijn en Tobak overgegeven, konnen door de zware straffen, tegen de zodanigen ingestelt, niet in dwang gehouden worden. De slaven worden echter in 't lant noch kariger gehouden, daar de Meesters zo weinig kostgelt aen hen geven, dat zy 'er naulijks af konnen leven, en derhalven zijn de Meesters ook dikwijls genootsaakt hun dieveryen met oogluiking te lijden. De genen, die rijk van middelen zijn, doen zich meer te goede, en betonen zich ruimer in huis, en over tafel, inzonderheit in de vergasting van vreemdelingen, die rijkelijk hun kost betalen, met vereeringen te schenken. Sy zijn andersins niet seer ruim in hun gewone maeltijden; dewijl het altijt schaers by hen omkoomt, om dat sy te veel slaven en paerden houden.

De gewone spijse der Russchen, die gantschelijk niet lecker zijn, is gezoute visch, suurkool, grutte, erten en bonen, daer

zy groot roggebroot neffens op zetten. Sy eten by hun potspijs, en gebraad uyen en knoplook, en dit is hen een aengename spijs. schoon de genen, die zulks niet gewent zijn, het selfde voor een gruwelijke stank achten. Sy eten veel lepelspijs. ja dikwijls vischwater, daer sy gestote knoplook, en broot in doen. De Kaviaer word by alle aenzienlijke lieden deurgaens in alle maeltijden gebruikt. Sy, door de drank overladen, maken in de volgende dag, als sy verbuist zijn, een gerecht toe, 't welk zy Pochmelie-Kost noemen, te weten, van kout vleesch, dat zy dun snijden, en in Quas, hun gewone drank, doen, daer sy agurkes, edik, knoplook, en veel peper onder mengen; 't welk zy als koudeschael gebruiken. De Quas, die aen de gemene lieden tot drank verstrekt, word van water, met garst, haver en zemel gemengt, toegestelt. De lieden, die van vermogen zijn, drinken Bier, 't welk met gloejende stenen in kuipen gebrouwen, en van sommigen zeer zwaar en krachtig gemaakt word. Sy gebruiken 'er ook veel Mee, die dikwijls met kardemon, peper, nagelen en kaneel toegestelt word. Sy drinken zich hier af zo dronken, als van Wijn, insonderheit als zy, om iemandt dronken te maken, Brandewijn daer in storten, gelijk veel malen gebeurt.

Maar de Brandewijn is by hen d'aengenaemste drank, die van alle sonder onderscheit, van mannen en vrouwen, van Geestelijken en Wereldlijken, van Edelen en Koopluiden, van Burgers en Boeren gedronken word, zo wel voor als na de maeltijt, ja de gehele dag deur, gelijk by ons de Wijn; daer sy somtijts noch peper in doen, wanneer sy de koorts hebben, anders oock niet, onder voorwending dat hy dan gesondt is. De gemene lieden zijn zo hittigh naar deze drank, dat zy dikwijls, niet alleen in de zomer, maer ook in de winter, als het felle kout is, niet alleenlijk hun bovekleederen, maar ook hun onderrocken, ja zelfs het hemt, voor 't gelach laten, en naakt uit de Kabak, of Kroeg komen, en naar huis lopen. De vrouwen zelven van de gemene hoop ontsien sich niet zo veel te suipen, dat zy dikwijls ook hun klederen te pant laten en, naakt uit de Kabak gezet, onderweeg van dronkenschap neervallen, en in dezer voegen dikwijls schade in haer || (**163**) kuisheit, die anders niet seer groot is, lijden. 't Is echter veel heusschelijker met dit werk toegegaan, sedert dat de Zaar, op aanrading van de Patriarch, of Aartsvader, de kleine sluipkroegen afgeschaft, en op hoge straffe alle anderen verboden heeft, behalven die genen.

die van zijn Kaiserlijke Majesteit gestelt zijn. De Russschen zijn ook zeer verzot op den Tobak, die zy in 't heimelijk smoken, schoon de zelfde voor vele jaren strengelijk is verboden, zo om dat die veeltijts brant veroorzaakt, als om dat de Russchen hun gelt daar mee spillen.

Zy zijn zeer streng tegen haar Vrouwen, die zy als hun slavinnen houden, en hen, als 't hun lust, geweldiglijk slaan, 't welk daar, uit oorzaak van de gewoonte, weinig geacht word. De Vrouwen, in tegendeel, weten zich somtijts ook wel aan hun Mannen te wreken, met hen voor zijn Zaarsche Majesteit van alle schelmstucken aan te klagen, om van hen ontslagen te worden; 't welk somtijts veroorzaakt heeft, dat de Mannen in ballingschap naar Siberien gezonden wierden. Doch om deze aanklachten in te tomen, zo heeft men over veel jaren een wet gemaakt, volgens de welke de geen, die iemant zonder wettige getuigen aanklaagt, namelijk over een zaak, die 't lijf aangaat, zich zelf eerst aan de pijnbank moet overgeven: en indien hy de pijn doorstaat, zo word d'aangeklaagde gemeenlijk schuldig gehouden; maar indien hy in de pijniging bezwijkt, zo word d'aanklager met de zelfde staf gestraft, die anders d'aangeklaagde ten deel gevallen zou hebben.

Zy dragen in hun Huizen slechte klederen. Maar als zy, op 't bevel van hun Mannen, een Vreemdeling zullen eren, en aan hem een schaaltje Brandewijn schenken, of naar de Kerk gaan, zo kleden zy zich zeer kostelijk, en blanketten zich dik en vet aan 't aangezicht, ja zelfs aan de hals.

De Vrouwen der Kneesen, Bojaren en voorname lieden rijden des Somers in Koetsen en Wagens, die met root doek overdeckt zijn, 't welk zy des Winters ook in de Sleden gebruiken. Zy sitten daar in als grote Vrouwen, en hebben aan hun voeten een jonge Slavin, en aan weerzijden veel Knechten, en Slaven, somtijts tot dartig, of veertig, rontom hen lopen. Het paert, dat de Wagen, of Slee voorttrekt, is met Vossestaerten behangen, 't welk vreemt voor de vreemde om aan te sien is.

Dewijl by de Russchen de Mannen en Vrouwen aan malkander trouwen, sonder elkander gesien, of enige ommegang gehad te hebben, zo veroorzaakt dit somtijts zulk een grote twist en afkeer, dat zy dikwils tot Echtscheiding uitbarst. Dit kan sonder eenige rechtspleging geschieden; dewijl een van beide zich dan in een Klooster begeeft. Als de Man dit doet, en een

Gods eer sijn Wijf verlaat, en de Vrou weer getrout is, zo kan hy, als hy 't begeert, tot een Priester gesalft worden, schoon hy te voren een Ambachtsgast geweest heeft. De Man heeft ook dese vryheit, dat hy, geen Kinderen telen konnende, haar in een Klooster mag steken, en binnen ses weken aan een ander trouwen. Dit zelfde heeft ook plaats in de Groten, die hun Gemalin, als zy geen Kinderen, of alleenlijk Dochters aan hen telen, in een Klooster mogen steken, en een ander huwen. Desgelijks, indien een | (**164**) Man sijn Vrou van iets oneerlijk kan overtuigen, zo moet zy sich ook in een Klooster tot Non laten scheren: 't welk dikwils meer naar wil van de Man, dan naar behorelijk recht gebeurt. Want hy, uit enkelde ergwaan, of uit eenige andere oorzaken, de walg van sijn Vrou hebbende, bekoopt voor weinig gelt twee valsche getuigen, die, op sijn versoek, voor de rechter getuigen dat sy sich in Hoererey te buiten gegaan heeft, en brengt, insonderheit zo 'er geschenken neffens gaan, zo veel te weeg, dat de Vrou, schoon onschuldig, met gewelt in 't Klooster word gesteken, daar zy haar leven lang in moet blijven.

De Russchen, hoewel buiten en binnen het huwelijk seer onkuisch, zijn echter zo waangelovig, dat zy, in het plegen van dese dadelijkheit, hun Doopkruis, 't welk zy om de hals dragen, afleggen, en hun beelden, die ter plaats zijn daar zy dese ontucht plegen, zo lang wechdoen, of decken.

De geen, die dit werk, schoon met sijn echte Vrou, gepleegt heeft, sal schroomen in die dag in de Kerk te komen, zo hy sich niet te voren wel gewasschen, en een schoon onderkleet aengetrocken heeft: ja de genen, die eng van geweten zijn, blijven dan echter in 't portaal staan, daar sy hun gebeden doen. Een Priester, met sijn Vrou te doen gehad hebbende, moet sich boven en onder de navel wel wasschen, en mag dan wel in de Kerk gaan, maar niet tot d'Altaar treden. De Wijven worden onreiner dan de Mannen geacht: in voegen dat sy, als 'er Misse gepleegt word, niet in de Kerk verschijnen, maar gemeenlijk voor aan de deur staan blijven.

Veertigste Hooft-stuk.

In welke tijt de Russchen de Christelijke Godsdienst aengenomen hebben. Verkiezing van hun Patriarch, of Aertsvader. Hun Metropoliten, Aertsbisschoppen, en andere Geestelijken. Inwyjing der Priesters, die getrout moeten wezen.

De Moskoviten roemen in hun Jaarboeken, dat d'Apostel Andreas eerst het Euangelium tot hen gebracht, en hen in het Christelijk geloof onderwesen heeft: doch dat de Tartaren, en Heidenen, de Russchen beoorlogende, de Christelijke Godsdienst ondergedrukt hebben. Maar dit word van veel voor zeker gehouden, dat Wolodimir, Anna, de Suster van de Broeders Basilius en Constantinus, Keisers van Constantinopolen, tot sijn Gemalin getrout hebbende, omtrent in het negenhondertentachtigste Jaar na Christus geboorte, sich doe dopen, en zijn Ondersaten aanstuwde om, neffens hem, de Grieksche Godsdienst aan te nemen; in plaats dat sy te voren d'afgoden, die hun bezondere namen hadden, aanbaden, en besonderlijk een, Perum genoemt, die een zilverhooft had. Enigen brengen echter hun gehele bekering op het negenhondertentachtigste Jaar na Chri- || (**165**) stus geboorte, en seggen dat Leon, d'eerste Patriarch, of Aertsvader der Russchen, de Grieksche Godsdienst uit Grieken, die zy noch onderhouden, tot hen bracht, en eerst sijn Zetel in de Stat Kiow, daar na te Wolidimer, en eindelijk te Mosko vestte, daar hy noch zijn Stoel houd, en Patriarch van alle de Russchen, of Moskoviten genoemt word.

De verkiesing van de Patriarch geschied op dese wijse. De Metropoliten, Aertsbisschoppen en Bisschoppen, in de grootste Kerk van 't Slot te samen gekomen, verkiesen gesamentlijk twee, somtijts drie, vier, ja vijf personen, die zy bequaam oordeelen, en dragen de zelfde zijn Zaarsche Majesteit voor, die een daar uit verkiest. De Patriarch, dus verkozen zijnde, verkrijgt van de genen, die hem verkosen hebben, bezegelde brieven, van dat hy wettig gekosen is, de welken van den Zaar bevestigt worden. Hy heeft, na den Zaar, de grootste macht in 't lant, en aan hem word seer groote eer bewesen. Hy is rechter van de geestelijke zaken, en heeft toesicht over de Godsdienst, en mag daar in het geen, dat hem goetdunkt, invoeren, of afschaffen; doch d'uitvoering daar af staat aan de Zaar. Hy

word nooit, of immers zeer selden, tegengesproken, selfs niet van de Zaar, 't en zy wegens kettery, of nieuwigheit in de Godsdienst; en dans heeft hy voor een Concilie te verschijnen, gelijk over eenige jaren aan de Patriarch gebeurde, die in een Klooster is gezet als een gemeen Munnik, en is een ander Patriarch in sijn plaats verkooren.

Heden zijn 'er acht Metropoliten, te weten

van Novogorod,	Rostof,
Kasan,	Krutitsin,
Astrachan,	Belgorod en
Syberien,	Resan.

Zeven Aertsbisschoppen:

van Wolgda,	Tweer,
Smolensko,	Pleskou.
Susdal,	Zernigou en

van de Kerk van Archangel te Mosko, daar de begraafplaats der overlede Grootvorsten is.

Twee Bisschoppen:

van Weathka, en Kolomna.

De Patriarch heeft onder zich een Archidiakin, die als zijn Cancelier is, en de welk hy als sijn rechte hant gebruikt. In de Steden zijn Protopope, Popi en Diakonen, gelijk ook Kosters, die op de Kerken, en op het luyen der Klocken passen. In de Kloosters zijn besondere Archimedrieten, Kilari en Igumeni, die als Hoofden, Abten en Prioren gehouden worden. De Patriarchen, Metropoliten, Aertsbisschoppen en Bisschopen moeten, zo lang sy hun ampten bedienen, niet hûwelijken en sich van echte Wijven onthouden.

De dagelijksche kleding der Patriarchen, Metropoliten, Aertsbisschop- || (**166**) pen, Bisschopen en Monniken zijn lange zwarte rocken, over de welken zy een lange zwarte mantel dragen. Sy hebben op hun hoofden zeer wijde kappen, die in 't midden een harde ronde plaat, als een tafelbort hebben, de welk achter neerhangt. Sy dragen, als sy over straat gaan, een stok in de hant, die zy P o s o k noemen, en aan 't einde omgebogen is.

In de Stat Mosko alleen zijn enige duisent P a p e n, op Priesters, uit oorzaak van de menigte der Kerken. De geen, die sich tot Priester doet inwijen, word met een Priesterrok, niet veel van de werreltlijke kleding verschillende, aangedaan, en

nem word het hair boven op 't hooft afgeschoren, en een mutsje van laken, van gestalte gelijk de kalotjes by ons, opgezet, buiten het welk zijn hair tot op en over de schouders neerhangt. Sy nemen dit mutsje nimmer af, dan als zy hun hair laten scheren, en daer in steekt zo grote heiligheit, dat de geen, die een Paap zo slaat, dat hy aan dit mutsje raakt, of dat het zelfde ter aarde valt, grote straffe, daar voor moet lijden. De Priesters krijgen echter niet minder slagen, dewijl zy in dronkenschap en ontuchtig leven alle anderen overtreffen. Want dewijl dit heilig mutsje verschoont moet wezen, zo nemen sy 't gemeenlijk eerst den Priester af, en zetten 't hem weer sachjes op, na dat sy hem treffelijk geslagen en afgesmeert hebben.

Een Protopope en Pope, dat is een Hooftpriester, en een Priester moeten, volgens de gewoonte der Grieken, als zy tot Priesters gewijd worden, noodzakelijk een echte vrou hebben, die hy maacht getrout heeft; zy mogen, als de zelfde sterft, niet weer in hun geestelijke staat trouwen: daar in zy op de woorden van d'Apostel Paulus (gelijk zy hem uitleggen) steunen: in voegen dat hy niet alleenlijk niet ten tweede maal mag trouwen, maar ook niet met een weduw getrout wezen. Indien zijn wijf sterft, zo mag hy noch Misse, noch Avontmaal, noch d'Altaar bedienen, noch dopen, noch echte lieden te zamen voegen, maar alleenlijk lezen en zingen. Sy mogen niet ten tweede maal trouwen; maar indien echter iemant zich, na 't verlies van zijn gemalin, niet vertrout buiten d'echt te leven, die mag zijn mutsje en rok afleggen, weer werreltlijk worden, koopmanschap, of ambacht plegen, en dan weer huwen, gelijk dikwijls by hen geschied. Een Priester, die weduwenaar is, en niet langer sijn ampt van lezen en zingen bedienen will, mag zich in een Klooster begeven, en Monik worden.

Eenenveertighste Hooft-stuk.

Kloosters der Russchen, en hun kloosterleven. Hun plechtelijkheden in de Doop, en aan wie gebruikt. Hun vasten, biecht, Avontmaal en Beelden. Het Musijkgereetschap by de Russchen in de Kerken verboden.

De Russchen hebben in de Steden, en op 't Lant veel Kloosters voor Monniken en Bagijnen, die ten meestendel naar de Regel van S. Basilius geschikt en geregelt zijn. De genen,

die zich daar in begeven, heb- || (167) ben verscheide redenen daar toe. Sommigen doen zulks uit armoede, anderen van ouderdom en gebreckelijkheit, anderen om dat zy met hun man, of wijf niet enig konnen leven, anderen om andere oorsaken, en anderen uit aandacht, onder de welken somtijts rijke lieden zijn. De geen, die rijk is, en sich in een Klooster begeeft, neemt alleenlijk een deel van sijn gerede goederen met zich, en laat het overige aan zijn Erfgenamen, gelijk in hun nieu Wetboek vastgestelt en bevolen is. Te voren namen zy alles met zich in de Kloosters, de welken door deze middel de meeste Landen aan sich trocken: in voegen dat Zaarsche Majesteit eindelijk sonder Landen en Boeren gebleven sou hebben. Enige Kloosters hebben grote inkoomsten: en anderen in tegendeel zijn arm en berooit. Sy onderhouden hun ordening zeer strengelijk, passen wel op hun Bedestonden en Godsdienst by dag en nacht, en hebben hun Rozaria, of Paternosters geduriglijk by zich. Sy eten geen vleesch, of varsche visch, maar alleenlijk gesoute visch, honig, melk, kaas en 't geen, dat in de Hoven en Tuinen wast, en voornamelijk gezoute agurkes, die zy in hun Quas, de welk hun drank is, brocken, en de zelfde dus met lepels eten. Maer buiten 't Klooster doen zy sich somtijts van hun Vrienden zo wel opschaffen, dat men hen dronken en vol maar de Kloosters moet voeren. De Monniken en Nonnen zijn deurgaens zo slecht en onkundig, dat 'er onder tien naauwelijks een gevonden word, die Onze Vader van buiten kan opleezen; ja zo, dat sy geen kennis van de Tien Geboden hebben; vermits sy menen dat de kennis hier af aan de voorname Geestelijken, en niet aan hen behoort. Men vind in dit Lant ook verscheide Kluisenaers, die aen de wegen kluisen bouwen, en sich van d'aelmoessen, die de Boeren en Reisigers aan hen mededelen, onderhouden.

D'oeffening van hun Christendom, en tegenwoordige Godsdiens bestaet voornamelijk hier in, dat zy, beneffens de Doop. Gods Woort in hun' Kerken lesen, Misse doen, en gestorve Heiligen aenbidden, sich met diepe aendacht voor de Beelden der Heiligen nederbuigen, Ommegang houden, Bedevaert tot hun gestorve Heiligen doen, in zekere tijden vasten, Biechten, 't Avontmael nuttigen, en het leste Olisel ontfangen.

Wat de Doop aengaet, sy achten de selfde seer noodsakelijk: en dieshalven spoeden sy sich met het kint, zo haest als 't ge-

loren is, tot de doop. Indien het zwak is, zo word het in huis gedoopt, doch niet in de stoof, daer in het geboren is, dewijl zy die plaets onrein houden. Maer indien het frisch en gesont is, zo word het van twee Peters, op Doopvaders naer de Kerk gebracht, daer de Priester hen voor de Kerkdeur te gemoet koomt, hen aan 't voorhooft een kruis maekt, en hen met dese woorden zegent: De Heer behoede uw ingaang en uitgang van nu tot in eeuwigheit. De Doopvaders geven aen de Priester negen waskaersjes, die hy aensteekt, en kruiswijse aen de tobbe plakt, de welke vol water midden in de Kerk staet. Daer op berookt hy de tobbe met wierook en myrrhe, en zegent het water met veel ceremonien. De Doopvaders, die brandende lichten in de handen dragen, gaen dan, met de Priester, die in een boek leest, drie malen om de tobbe, en de Koster, met een geschildert Beelt voor aen. Daer na vraegt de Priester naer de naem van || (**168**) 't kint, die in schrift aen hem gegeven word, en legt dit geschrift op een geschildert Beelt, 't welk hy op de borst van 't kint houd, en, sijn gebed gedaen hebbende, vraegt, Of het kint aen God de Vader, Soon en Heilige Geest gelooft. De Doopvaders, ja geantwoort hebbende, keren zich om, gelijk ook de Priester, met de rug naer de tobbe. Dan vraegt hy, of het kint de Duivel, en alle sijn Engelen, met sijn werken, verzaakt, en of het sijn leven lang by de suivere Grieksche Godsdienst wil blijven. De Doopvaders, op yder vraeg antwoordende, spuwen met grote yver op d'aarde, en, dit gedaen hebbende, keren zich gesamentlijk weer naer de tobbe, en de Priester, sijn handen op het kint leggende, spreekt, Gy onreine geest, gaat uit dit kint N. N. en maak plaats voor de heilige Geest; en blaest daer op kruiswijse drie malen over het kint, 't welk, gelijk sy voorwenden, de Duivel doet wijken en vertrecken: want zy menen dat d'onreine geest in 't kint woont, eer 't gedoopt is. Daar na snijd de Priester het kint met een schaer een weinigh hair kruiswijze van 't hooft, en legt het in een boek, en, gevraagt hebbende, of het kint gedoopt wil zijn, vat het naakt en bloot in sijn beide handen, doopt het tot drie malen geheel in 't water, en spreekt: Ik doop u in de naam van God Vader, Zoon, en heilige Geest. Hier op geeft hy het kint een weinig zout in de mont, zalft het met een gezegende olie kruiswijze op de borst, aan 't voorhooft, aan de handen, en op de

rug, en het zelfde een schoon wit hemt aangedaan hebbende, spreekt: Zo wit en rein zijt gy nu ook van uw erfsonden afgewasschen. Eindelijk hangt hy een kruisje van gout, zilver, of loot (naar 't vermogen der Ouders) aan de hals van 't kint, 't welk dit kruisje sijn leven lang, tot bewijs van dat het een Christen is, aan de hals moet dragen. De geen, die op straat doot gevonden word, en dit kruisje niet by sich heeft, word niet begraven. De Priester schikt ook aan 't kint een Heilig toe, en geeft des zelfs beeltenis aan hem, die deze Heilig boven alle andere Beelden moet eren. Kort, de Priester, het kint omarmt en gekust hebbende, geeft het weer aan de Doopvaders over: en beveelt aan hen daar voor te sorgen, als of sy d'eige Ouders waren. Tot yder kint, dat gedoopt word, moet nieu en varsch water in de tobbe gedaan worden, dewijl zy 't, door d'afwassching der erfsonde, onrein achten.

De volwasse lieden, die gedoopt sullen worden, brengt men aan een beek, of rivier, daar men in de winter een gat in 't ys maakt, deur 't welk men hen, met de zelfde ceremonien, tot drie malen, tot over 't hooft in 't water onderdompelt.

De genen, die zich, sy zijn Heidenen of Christenen, tot de Russche Godsdienst willen begeven, moeten sich van nieuws laten dopen, doch te voren ses weken in een Klooster geweest, en van de Monnicken in de Godsdienst onderwezen zijn; de welk voornamelijk bestaat in hun wijse van bidden, in d'erkenning van hun Heiligen, voor hun beelden te buigen, en zich te zegenen. Daar na brengt men hen ten doop aan een beek, daar zy, met drie malen op d'aerde te spuwen, hun voorgaande Godsdienst, als valsch en Ketterseh, versaken, en zweeren dat zy de zelfde nooit weer zullen aanneemen. Na de doop word aan hen, van hun Doopvaders, een nieu kleed aangedaan, en onderhouding bestelt.

‖ (**169**) Behalven dat de Russchen in yder week twee vastendagen onderhouden, zo hebben sy jaerlijks vier grote vastentijden. D'eerste duurt zeven weken, en eindigt met Passchen. D'eerste week van dese vasten noemen zy Butterweek, om dat zy geen Vleesch noch Visch, maar alleenlijk Butter, Melk, en Eyeren eten, schoon zy sich dagelijks met Brandewijn, Mee en Bier opvullen, dat zy al van sich selven niet weten; daar uit dan alle baldadigheden, ongebondenheit, dootslagen en moorden volgen. In de volgende week zetten sy zich tot matigheit, eten

niet anders, dan Honig, en Kruidgewas, drinken Quas en Water. wasschen in de Badstoven de sonden, in de voorgaande week bedreven, weer af en doen zich van de Priesters zegenen. In de volgende weken eten de genen, die yverig en aandachtig willen schijnen, ook geen visch, behalven des Sondags. De tweede grote vasten heeft sijn begin een week na Pingster, en duurt tot aan 't einde van Junius. De darde begint met d'eerste van Augustus, en eindigt na verloop van twee weken. De vierde en leste vasten heeft zijn begin op de twaelfde van November, en duurt tot aan Karsdag. In de grote vasten. als zy biechten sullen, kopen zy enige vogels, en laten de zelfden weer vry en los in de lucht vliegen, op vertrouwen dat God hen ook van hun sonden sal verlossen.

De Russchen achten de biecht nootsakelijk tot versoening met God; en de zelfde moet voor de genieting van 't Avontmael geschieden. Aan yder staat vry te biechten, en 't Avontmael te houden als hy wil. Maar dit geschied gemenelijk omtrent Paasschen, en ten meestendeel op Vrydag te voren, daar op zy dan des Zaterdags het Avontmaal ontfangen. Sy moeten. acht dagen voor de biecht, hun lichaem met hard te vasten tuchtigen, nuttigen niets, dan hart broot tot hun spijs, en quas, en schraal bier tot hun drank, die zo zuur is, dat hy krimping in de darmen veroorsaakt. De biecht geschiet voor de Priester in 't midden van de Kerk, onder 't gewelf. De geen, die zich biecht, moet zijn ogen op een Beeldt, dat daar gestelt is. gevest houden, alle sijn sonden, die hem bekent zijn, verhalen, en beloven een beter leven te leiden. Hier op word hy van de Priester vry gesproken, die hem naar de grootheit sijner sonde tot boete oplegt een tijt lang te vasten, zich zo veel hondert, of duisent malen voor een heilig Beelt te buigen, sich voor enige tijt van hun wijf t'onthouden (zeker, een zware boete. volgens hun hete aarte) of een wijl tijts de Kerk niet te betreden, maar buiten de deur te blijven; en indien deze boete noch niet genoech is, zo moeten sy sich met het gewijd water wasschen, 't welk op drie Koningen dag (gelijk wy bredelijk verhaalt hebben) gewijd, en geschept is. en in de Kerk tot diergelijk gebruik bewaart word, daar men 't dan voor gelt van de Priesters moet kopen.

Wat het Avontmaal aangaat, het selfde moet in geen Vleeschmaar Vischdagen genoten worden. Zy gebruiken het op dese volgende wijze. Zy doen Broot, Wijn en Water te samen. Het

Broot, dat zy daar toe gebruiken, moet gezuurt, en van een Priesters Gemalin gebacken wesen. Dit word op witte Donderdag, gelijk ook in de zelfde dag, daar in zy 't gebruiken sullen, gezegent. Dat van de witte Donderdag is voor de kranken, en word op dese wijse gehandelt. Zy nemen een stukje Broot, omtrent zo] (**170**) groot als twee Rijksdaalders, daar in 't midden een gekruiste Christus staet. Men zingt hier over Agnus Dei, en spreekt 'er de zegen over. Daar na word het middelste van dit Broot, op 't welk het Kruis staat, uitgesteken en aan stucken gesneden, en in een houte Vatduif gelegt, en boven d'Autaar opgehangen, op dat de muizen, of eenige onreinigheit niet daar aan zou komen. Indien iemant in dit Jaar krank word, en 't Avontmaal ylings begeert, zo word een stukje van zulk gezegent Broot uit het houte Vatduif genomen, daar men drie druppelen rode Wijn op druipt, en dat men in de Kelk legt. Somtijts giet men een weinig water daar by, en somtijts niet, naar dat de kranke het zelfde kan gebruiken: 't welk hem met een lepel toegereikt word: ja somtijts, als de kranken geen broot in kan krijgen, geven zy hem niet anders; dan een weinig Wijn. Maar als men, in d'openbare gemeenschap, den gezonden in de Kerk het Avontmaal toereikt, zo nemen zy een klein ront Brootje, zo groot als een Rijksdaalder, 't welk van gestalte als het voorgaande is, en uitgesneden word. Zy breken hier af zo veel stukjes, als 'er zijn, die het Avontmaal sullen nuttigen, brocken het in rode Wijn, en in laau Water; want sy seggen dat het bloet en water, 't welk uit Christus zijde gevloten is, sonder twijffel noch warm is geweest. Zy zegenen dit Broot, en geloven daar beneffens (gelijk de genen van de Roomsche Kerk) dat dit Broot, en deze Wijn warelijk in Christus Vleesch en Bloet verandert. Zy geven 't den genen, die 't nuttigen sullen, met een lepel in, en seggen daar beneffens: Dit is Christus waerachtig Vleesch en Bloet, dat voor u, en voor veelen gegeven word, tot vergeving uwer zonden, 't welk gy, zo dikwils als gy het zult nemen, tot Christus gedachtenis zult doen. God zegen u. Enige Russchen, en voornamelijk de genen, die zich voor oprecht en vroom uitgeven, het Avontmaal ontfangen hebbende, begeven zich tot de gehele dag te slapen, om van gelegentheit tot zondigen bevrijd te zijn. In de volgende Zondag ontfangen zy van de Priester in de Kerk, ook

een stukje van 't gewijd broot, daar het middelstok, of kruis uitgesneden is, 't welk zy eten, en dat, gelijk zy voorwenden, een gave en teken van de gemene Christelijke liefde onder hen betekent. Zy geven ook iets van 't Avontmaal aan de kleine kranke Kinderen: maar aan de genen, die over de seven jaren out zijn, word het volkomentlijk toegereikt; want zy seggen dat de mensch na sijn sevende jaar begint te sondigen.

De genen, die sich met eedzweeren besondigt, een doodtslag begaan, en sich niet gebiecht, of enige andere grove sonden bedreven hebben, nuttigen niet het heilig Avontmaal, dan als zy in hun uitterste leggen te zieltogen. Aan de kranken, die buiten alle hoop van leven zijn, reiken zy het Avontmaal toe, gelijk ook het leste Oliesel: en dan mag de kranke geen meer geneesmiddelen gebruiken, maar God alleen voor hem laten zorgen. Sy geven dan ook niet meer aan hem t'eten, 't en waar hy ogenschijnlijk weer zodanige krachten verkreeg, dat men weer zekere hoop tot zijn gesontwording schepte. Voorts, enige rijke lieden, op hun ziekbedde leggende, en van hun leven wanhopende, gebruiken het heilig Avontmaal, en, daar op d'ordening en stant van Monik aannemende, doen zich scheren, met salven in- || (**171**) wyen, en sich in Moniks gewaad leggen. De genen, die soodanig Seraphynsch kleed (gelijk sy 't noemen) aangenomen en aangedaan heeft, moet in acht dagen geen geneesmiddelen, noch spijs gebruiken: want sy seggen dat hy dan in d'ordening en staat der Engelen is: en indien soodanige kranke, tegen yders hoop, weer genesen, en gesont word, zo moet hy sijn belofte voldoen, sich van sijn Echtgenoot scheiden, en sijn leven in een Klooster verslijten.

In de Kerken zijn een grote menigte van Beelden, die aan de wanden hangen: en de voornaamsten daar af zijn die van de Heer Christus, van Maria, en van S. Nikolaas, die sy voor hun Voorstander plachten te achten. Yder heeft in de Kerk zijn eige Beelt, voor 't welk hy sijn gebeden doet, en dat, naar 't vermogen van de Meester, somtijts met gout en parrelen verciert is. Als iemant zo groffelijk gesondigt heeft, dat hy bannenswaerdig is, zo word sijn Beelt ook uit de Kerk gedaan: 't welk hy dan voortaan in huis moet gebruiken, zonder het selfde weer in de Kerk te mogen brengen. Zy hebben niet alleenlijk hun Beelden in de Kerken, maar ook in hun Huisen, Stoven en Kamers, en hebben, in hun gebeden, hun ogen steets

daar op gevest. Als sy bidden willen, steken sy een of twee lichten aan, en placken de zelfden voor het Beelt vast, daar uit dikwijls brant ontstaat, als sy vergeten het licht uit te doen. D'een Rusch, in 't huis van een ander Rusch komende, geeft eerst aan sijn God d'eer, en bid sijn Gospodi. Want als hy, als een stomme intredende, siet om naar eenig Beelt, dat gemeenlijk aan de want hangt; en indien hy 'er geen vind, zo vraagt hy aan de genen, die in huis zijn, op 'er niet een God is, en zo haast hem enig Beelt aangewesen word, neigt hy sich daar voor, en zegent zich. Daar na keert hy sich tot de genen, die in huis zijn, spreekt hen aan, en verricht sijn saken.

De Russchen hebben in hun Kerken noch stoelen noch banken: want zy moeten al staende, of nedergeknielt, of ter aerde leggende, en niet sittende, hun gebeden en Godsdienst verrichten. Sy willen geen Orgels noch andere gereetschappen van Musijk in hun Kerken lijden, en seggen dat die dingen, die geen leven hebben, God niet konnen loven: en als men hen op de Psalmen, en op Davids voorbeelt wijst, zo zeggen zy, dat sulks wel in 't Oude, maar niet in 't Nieuwe Testament gebruikelijk heeft geweest. Sy hebben echter de Musijk in hun huisen, en byeenkoomsten geleden. Maar dewijl zy in de Kabacken en Kroegen, gelijk ook op de straten de selfde tot alle ontucht en geylheit gebruikten, zo dee, omtrent vijfentwintig jaren geleden, de Patriarch alle de Musijkinstrumenten der Kabaksspeelders, die men op de straet bejegende, aan stucken slaan, en daar na den Russchen de Musijkinstrumenten verbieden, en wel vijf wagens vol uit de huisen halen, die hy over de Rivier de Muskua dee voeren, en daar verbranden. Doch men vindt nu noch by veele Grooten, Liefhebbers van de Musijck, en die Poolsche Musikanten hebben, die haer op verscheide Instrumenten leeren speelen, en oock singen.

(172) Tweeënveertigste Hooft-stuk.

Wederlegging van de dwalingen der Russchen in hun Godsdienst, door zeker autentijk geschrift aan de Patriarch of Aartsvader overgelevert.

Dus verre van de Godsdienst, en de Kerkplichten der Russchen, daar wy, tot wederlegging van hun dwalingen, een authentijk geschrift by sullen voegen, 't welk eertijts door de

Hofprediker van de Heer Graaf Woldemar is ingestelt, gelijk het selfde, als een besonder Werk, aan my medegedeelt is: dewijl daar uit de meeste en gewichtigste Geloofstucken van de Godsdienst der Russchen begrepen konnen worden. Dit Geschrift dan is van dese inhoud.

[**172—192**. Antwoort aan Ioseph etc.]

Drieënveertighste Hooft-stuk.

Verhael van de valsche Demetrius, die, zich tot Grootvorst van Moskovien opgeworpen hebbende, groote verwarringen veroorzaekt, deze heerschappy inneemt, en daar nae, met veel anderen gedoodt word.

Wy zullen hier, als tot een toegift, noch dit volgende verhael van zeker valsche Demetrius, zich in 't jaar 1605, tot Grootvorst van Moskovien opgeworpen hebbende, vertonen, gelijck hier volght:

In deze groote heerschappy van Moskovien, hadde vierenvijftig jaren tyrannighlijk geregeert eenen Grootvorst, Johan Bazilowits genoemt, dien den zoone Theodor Ivanowits gesuccedeert heeft, Anno 1584, een slecht eenvoudigh Vorst, die geheel geregeert werdt by sijn Huysvrouws broeder Boris Feodorowits Godovots; en desen Theodor hadde eenen jongen broeder Demetrius Ivanowits, die men seyde dat eenige Edelen, vreesende de regeeringe van Boris Feodorowits, souden wegh gestoolen, ende eenen anderen Jongen in stede van hem, ende hem gelyck doodt vertoont hebben; dan den doot van dien jongen Demetrius Ivanowits, wierde Boris ‖ (**193**) Feödorowits toegeschreven. Als nu Theodore Ivanowits, twaelf a dertien jaeren geregeert hadde, is hy gestorven sonder kinderen. Anno 1597, na wiens doodt geen kinderen voor handen waren, heeft hem den Regent en Groot Vorstinnen broeder, Borus Feödorowits, hem selven Grootvorst gemaeckt, versteeckende alle andere Heeren van den bloede, ende tot dit Jaer 1605, redelijcken wel regeerende. Daer en tusschen begon in Polen openlijck uytgegeven te werden, dat dese Demetrius voorsz. die gestoolen was geweest, en gevoert in Polen, daer opgebracht by den Heer Palatin van Sandomirs, ende by de Jesuiten den rechten zone ende broeder was van den afgestorven Groot-

vorst; ende dat Boris Feödorowits eenen anderen Jongen gedoodt hadde, meynende den rechten Demetrius te hebben. om 't Grootvorstendom aen sijn huys te brengen.

Desen Demetrius heeft hem eerst uytgegeven voor den Sone van Johan Basilowits, in den jaere 1603, by de 20. Jaeren hem onbekent gehouden, hebbende daerentusschen in Duytsland ende in Italien gereyst, heeft sulks in 't eerste Anno 1603. met hulpe van de Jesuiten, ende den Palatin van Sandomirs, met omtrent 1000. mannen hem vertoont met faveur van den Koningh van Polen, anderwerf in den winter van 't jaer 1604. heeft hy hem stercker van Cozacken. Polen ende Duytschen te velde begeven, ende in de Mosko alomme groote toeval gekregen; daer tegens Boris Feödorowits eenen geweldigen Leger gesonden heeft: maer naer verscheyde victorien ende nederlaegen. van sijnen volcke ten lesten ontrouwlijcken gedient zijnde, heeft desperatelijck. soo men seyde, hem selven vergeven den 13 April, in het Jaer 1605, hebbende sijn noenmael wel gegeten, ende was vier uuren daer naer doodt, dan die sijn complexie kenden, zijn van opinie. dat hy van Apoplexia zy gestorven, zijnde daer toe genegen, ende hy werdt tot Mosko statelijck en heerlijck begraven, hebbende die landen seer wel en wijsselijcken geregeert, als in lange tijde geen sijns gelijcke: sijn vrienden hebben terstont met Generael consent van Edelen ende Gemeente, den eenigen zoone Feodor Boritzowits. tot een Grootvorst aengenomen ende gehult; ende om dat hy noch jonck was, hebben sy de Moeder met hem de regeeringe bevolen: daerentusschen als de twee Overste van 't Leger waren gegaen om hem te congratuleeren, soo is eenen Veldthoofman, Peuter Feodorowits Bassamernoff, hem afgevallen, ende heeft een stercke Vestingh den Demetrio overgelevert. ende is met al sijn Krijghsvolck overgevallen. Op desen toewasch, heeft Demetrius Ivanowits gesanten ende brieven aen de Stadt Mosko gesonden. aenbiedende alle genade, soose hem, als hunnen rechten Heere, wilden erkennen: waer over de Gemeynte ende Oversten hem hebben aengenomen, ende haren jongen Heere, Theodoor Boritzowits, met zijn moeder. en een eenige zuster, die onlanghs ten Houwelijck belooft was den Hertogh Jan Broeder in Denemarcken, t'samen gevangen gestelt, en seer qualyck getracteert, met alle die van 't geslachte der Godenofen waren, in ketenen versonden, ende

in torens gevangen gestelt, ende haer goederen geplondert. De Moeder Grootvorstinne, zijnde van een hooghmoedigh edel || (194) gemoet, heeft dese verkleyninge en smaet niet konnen lijden, ende noch meerder vreesende, als tot een spot in triumphe gevoert te werden met haer kinderen, soo heeft sy met een mannen herte, fenijn met haer kinderen, beyde zoone en dochter, gedroncken, en zijn alsoo, malkanderen omhelsende, gestorven: dan de dochter Princesse eenige quantiteyt van den dranck overgevende, is daer van noch bekomen, soo men seyd, ende daer nae van den Demetrius in een Klooster beslooten. Aldus werd van hun doodt uyt de Mosko geschreven; maer sints werdt geaffirmeert, datse beyde geworcht zijn geworden.

Dese twee groote personagien aldus doodt zijnde, heeft men die opentlijck, hoewel het een seer deerlijk spectakel was, alle de principaelste van den volcke verthoont, ende haer namen opgeschreven, om tot getuygenisse te mogen dienen naermaels, soo hem iemandt voor de selvige wilde uytgeven, ende werden seer lichtelijck begraven; den Vader ende Grootvorst Boris Feodorowits, die soo loffelijck geregeert hadde, ende nu eerlijck begraven was, hebben sy ontgraven, en alle versmaedtheyt opentlijck aengedaen, ende slechtelijck ten lesten weder in de aerde gesteecken.

Desen nieuwen Grootvorst Demetrius Ivanowits, heeft terstont treffelijcke Ambassaden naer Polen gesonden, den Koningh, ende sulcke Palatijnen en Heeren, die hem geholpen hadden, te bedancken, versoeckende den Dochter van den Palatijn van Sandomirs hem tot een huysvrouwe te geven, beloovende den Coningh alle hulpe te doen, hem weder te stellen in sijn Coninghrijck van Sweden, tegen den Koningh ofte Hertogh Karel van Sweden, die hy met oorloge gedreyght heeft. Hy heeft mede veel Paters Jesuiten gesonden, om de Religie in Russia te reformeeren, daer nochtans 't volck aldaer qualijck toe gesint was. Heeft oock Jesuiten, als Gesanten, van sijnent wegen nae Roomen aen den Paus gesonden, hem den Paus onderwerpende, dat noyt eenige Grootvorst van Russien ofte Moscovien hadde willen doen, haer houdende aen 't gebruik van de Griecksche Kercke.

Dan eer wy dit verhael eynden, is aldaer weder verandering gebeurt; want alsoo den Demetrius den 20. Juny 1605. sijn inkomste in de Stadt Mosko gedaen hadde, heeft het volck

beginnen te murmureren. ende te seggen, dat hy den rechten Demetrius niet en was. daeromme veele gedoodt werden, onder anderen den Heere Basilius Ivanowits Cohinouski. nu Grootvorst gekoren, om dat hy geseydt hadde, dat hy den rechten Demetrius hadde doen begraven, werdt in een open plaetse gebracht, en op een block geleydt, om met een bijle onthalst te werden. dan wert wederom begenadight. niet tegenstaende is de murmuratie gegroeit. Desen Demetrius heeft hem seer statelijck weten te houden. zijnde een kloeck, verstandigh ende wel versocht man. die veel gelesen hadde. was een onderset middelmatigh persoon, bruyn van aengesichte, seer haestigh ende Colerijck. wel te peerde, liefhebber van de jacht, van geschut en oorloge. van grooter verrichtinge. hoogh van moede, ende ambitieus, dien Moskovien te kleyn dochte. om daer mede te vreden te wesen, alsoo hy hem || (195) voor de Russen vreesde. heeft hy hem een stercke lijfgarde verkoren van Duytsche, Lijflanders, Francoysen, en Schotten. kostelijk gekleedt. Hy hadde sijn gesanten in Poolen gesonden, om de dochter des Sandomerissen Palatijn ofte Waywoda, hem tot een Bruydt te halen, die met groote statie, den 26 April. in de Stadt Mosko, Anno 1606, heerlijck is ontfangen, met haer vader en broeder, ende den Gesante des Konings van Polen, ende zijn op den 18 May getrouwt en gekroont, met groote pracht en bancketten.

Maer den vijfentwintigsten May, liet desen Keyserlijcken Grootvorst van Polen waerschouwen, sy souden op haer hoede wesen, hy hoorde van quaet geruchte onder 't volck, belaste sijn lijfwacht haer op het Slot te begeven, waer door te Russchen haer aenslagh noch uytstelden, dies de Polen weder moedt kregen, nochtans kondense nergens kruit of loot om geldt te koop vinden. De nieuwgehouwde Keyserinne was oock beesigh met een masquerade tegen den naesten Sondagh te maecken, ende te leeren danssen.

Dan den Saterdagh den 27. May, zijn de Baender-Heeren ofte Bojaren, 's morgens vroeg ten seven uren. met haer dienaars te voet en te paerde op de beenen geweest, gewapent. Sy zijn eerst de Polen aengevallen, al dood slaende wat sy in Poolsche kleederen vonden, ende liepen naer het Slot, daer sy geen resistentie en vonden, noch middel van wederstand, dan die van de wacht meestendeel de wapenen nederleyden. Ten

eersten ontmoeten sy den Peuter Feodorowits Basmanof, den voornoemden vriend des Demetrius, die sy met andere doorstaecken.

Voorts met een gedruys liepen sy na des Grootvorsts kamer, die 't rumoer en de klocken storm slaen hoorende, sprong uyten bedde; men seyde hem datter brandt was; maer sulcks niet geloovende, eyschte hy sijn slagzwaert, dat men voor hem plagh te dragen, maer dat was niet te vinden, ende soo hy de meenighte sach tegens hem indringen, badt hy sijn Helbardiers, sy en souden hem alsoo sijn vyanden niet leeveren, en sloot daer mede de deuren toe, liep door sommige kamers en badtstoven. Ten lesten, doch gevolgt zijnde, sprong hy uyt een venster van groote hoogte, zijnde sijn Logement op 't opperste, dat wonder was dat hy den hals niet en brack. Een van de trauwanten, liep stracks de trappen af, en vandt hem noch levende: maer sijn borst was geheel verstuyckt, spouwende bloedt. Sy namen hem op, en brachten hem in sijn kamer, daer sy hem in korten tijd tot sijn verstant brochten, ende hem veel gevraeght hebbende, werdt hy met veel wonden doorsteeken, en een koorde aen sijn manlijckheyt gebonden zijnde, hebben sy hem op de merckt gesleept, en naeckt op een verheven tafel geleid, en sijnen vriendt Peuter Basmanof aen sijn voeten, en hebbense daer vier dagen laten leggen, en alle smaet aengedaen, veel Polen dood geslagen, en als gepilgeert. Des Heeren Waywode, ofte Palatijns van Sandomirs Logement, zijnde sterck bemuurt, hebbense beset: de nieuwe Keyserinne, sijn dochter, werdt geheel geplondert tot het bedt onder 't lijf, en wel twintigh van hare Musicijnen doodt geslagen. Een Pools || (196) Heer, Visnenesky, heeft alleene sijn huys beschermt, ende veel Russchen doodt geslagen, hoewel sy daer grof geschut voorgebracht hadden, ten lesten liet hy eenen witten doeck uytsteecken, als vreede begeerende, ende doen wierp hy een deel hongersche ducaten, onder het volck, daer de Russchen met alle man, om te rapen, opvielen, terwijle sloegh hy daer een deel van doodt, maer de Boyaren ofte Edelen van 't Slot quamen daerentusschen hem in haer bewaringe halen. Veel Jubeliers met kleynodien, van Italien, Augsburgh en Antwerpen, werden vermoort en berooft. Somma, daer werdt gereeckent, datter omtrent twaelf hondert Polen ende vier hondert Russchen mochten doodt gebleven zijn.

Hier nae den oploop gestilt zijnde, hebben de Bojaren en Edelen eenen anderen Grootvorst ofte Keyser verkoren, een van de principaelste Heeren, Heer Vasili Ivanowits Chiusky, den twintighsten May, ouden stijl, daer nae werdt den Demetrius sijn dood lichaem, dat begraven was geweest, weder opgegraven, dat tooverye toeschrijvende, en tot pulver verbrandt.

Den dertighsten May, ofte den negenden Juny nieuwen stijl, werdt in de Stadt Mosko openlijck afgeleesen de oorsaecken, waeromme sy den Demetrius omgebracht: Ten eersten, dat hy een geschooren Munnick was geweest, die sijn Stief-vader, eygen Moeder en Broeders, noch in 't leven hadde, die haer daer openlijck vertoonden, ende daer beswoeren, dat sijnen naem was Gregori Ottrepi, en 't recht is aldaer, dat de Munnicken, uyt den Klooster loopende, levende verbrandt werden. De tweede beschuldinge was, dat hy een tovenaer was. Ten derden, dat hy was een Ketter, die haer vasten en vierdaegen niet en onderhiel. Ten vierden, dat hy met den Paus van Roomen geconspireert hadde, haere Religie te veranderen; en daer wierden gelesen des Paus brieven, hem vermanende, gedachtigh te wesen sijns woordt en beloften, van de Jesuiten kercken en schoolen te geven, het landt reformeeren. Ten vijfden, laesen sy noch uyt andere brieven, dat hy den Palatin Sandomirs soude geven, het Vorstendom Smolensko; aen zijn huysvrouwe het Vorstendom Novogrod, en haren broeder, Syberien, de Edele, Bojaren om te brengen, en 't landt met Poolschen Adel te besetten. Ten sesten, klaeghden sy, dat de grootste van Adel geen acces ten hove hadden, maer veracht, versteken en versonden worden. Ten sevensten, dat hy der landen Rijckdom verquist hadde, de Polen alle Kleynodien verschoncken; selver eenen Stoel en Throon van vergult silver doen maecken, aen elcke zijde zes Leeuwen van massief silver vergult, nooyt daer gesien: ende dat meer is, des landts rijckdom en schat naer Polen gesonden. Ten achtsten, dat hy haer kloosters ontheylight hadde, met Speel-huyden en danssen in te brengen met ergernissen: dat hy daer vier Juffrouwen, onder andere des Grootvorsts Boris Feödorowits eenige dochter onteert hadde: item, dat hy sijn bruydt beslaepen hadde in 't gesichte van een Maryen beeld, aen 't hoofteinde van sijn bedde staende, en hadde van een klooster hondert duysent roebels ontleent, om niet weder te geven. Ten ‖ (197) negenden schreven sy hem toe,

eenen die hem uytgaf voor Boris Feödorowits Sone, toe te laten op de Reviere Wolga ongelooffelijcke schaede te doen, en dat om hem te beter te verseeckeren des Rijcks schatten, jae dat de tweeëntwintigh millioenen, die de Grootvorsten jaerlijcks hebben in komen, hem niet genoegh soude geweest hebben. Het tiende en leste was over de moedwille der Polen, die de Russchen voor honden hielden, haer vrouwen ontweldighden, daer hy geen recht wilde over doen. Dit was op de beschuldagh opentlijck gepubliceert. Den Palatin van Sandomirs, ende sijn dochter de Vorstinne, hielden sy in bewaringe, tot dat sy sagen hoe den Koning van Polen dat verstaen soude; het lichaem van den rechten Demetrius Basiliwits, over vijftien jaren begraven, hebben sy opgenomen, om by de Keisers te begraeven: dan sy seggen het heeft begost mirakelen te doen, dies laten sy 't boven d'aerde staen, tot dat sy hem een besondere Kercke gaen bouwen als een Sant, zijnde een licht geloovent volk, sy hebben groote schade geleeden op de Wolga, van eenen die hem opgeworpen heeft voor Boris Feödorowits Soon, en noch werd 'er uit Polen geschreven, dat daer wederom een persoon is, die hem uitgeeft voor deesen valschen Demetrius, als of hy noch leefde, en 's avonts voor den oploop, ontloopen soude zijn met twee dienaers, ende nu wesen soude tot Sambora in Sandomirlandt, daer hy hem in een klooster onthoudt, tot dat den twist in Polen geslist sal wesen, om dan hulpe te versoecken, om weder in Mosko te trecken.

Vierënveertigste Hooft-stuk.

Zijn Excell. d'Ambassadeur vertrekt uit Mosko, neemt zijn affscheit van de Duitsche Kooplieden, en trekt deur verscheide plaatsen. Troitza, en de rijkdom daar af. Misverstant tusschen zijn Excell. en een Heer van 't Lant. Geschenk aan zijn Ed.

Op Zaterdag, de twintigste van Junius (om weer tot onze Reisbeschrijving te komen) zond zijn Excell. twee zwarte Koetspaerden tot een geschenk aan Knees Michailo Juriewits Dolgerukki, die daar voor zijn Ed. hartelijk dee bedanken, en de brengers begiftigen. Aan Artemon Sergewits wierden ook twee gelijke Paerden geschonken.

Op Zondag, d'eenentwintigste van Junius, des ochtens, ontfing zijn Excell. twee duizent Roebels, of Dukaten, tot betaling van

de Wijnen, die sijn Ed. aan de Keldermeester van sijn Zaarsche Majesteit had doen leveren, en nu gantschelijk vaerdig was om te vertrecken. De Paerden en Wagens quamen op ons Hof: en wy laadden alles, dat wy noch overig hadden, daar op; en onze Rypaerden wierden gezadelt. Toen wy naauwelijks onze maaltijt gedaan hadden, quamen de Pristaven met de Koets van sijn Zaar- || **(198)** sche Majesteit, die van zes Paerden getrocken wierd. Daar quamen ook Rypaerden voor het Gevolg van zijn Excell. om ons uit te geleiden, even op deselfde wijze, als wy ten Hove gehaalt waren. De Wagens wierden voor uit gesonden, om ons aen of over de Rivier Jause te verwachten. Sijn Excell. en de Pristaven Jurrie Petrowits Lutochin, en Ofnassi Feudorowits Tanslikoof, met de Heer Winius, traden in de Koets, en wy alle stegen te paert. Wy reden over de Keysersbrug, langs de Mesnice, en zo de Poort uit. Wy hadden tot onse uitgeleide een Kompagnie van twee hondert Ruiters van zijn Zaarsche Majesteit, en een Compagnie van Duitsche Kooplieden, die opgezeten waren, om ons uit te geleiden. De Pristaven, en d'andere Russchen brachten ons niet veerder, dan tot aan de plaats van Knees Juan Alexewits Worotinski, omtrent twee Worst buiten de Stadt, daar sy hun afscheit van ons namen, en weerom keerden. De Heer Winius en de Duitsche Kooplieden bleven by zijn Excell., tot in 't Marienbosch, daer de Deensche Resident, met eenige Juffers, noch by ons quam. Hier dronk men, tot afscheit, zo nu en dan een glaasje Wijn, nu op de gesontheit van deze, en dan van die, daar onder men de Keteltrommen en Trompetten dee horen, tot dat men, wel onthaalt zijnde, van malkander afscheit nam. Wy quamen 's nachts te twaalf uren aan de Rivier Jause, zeven Worst van Mosko, daar men een Wagenburg, tot ons verblijf voor de nacht, gemaakt, en veel Tenten opgeslagen had. Wy vonden daar omtrent ook andere Tenten van Russchen, die ten oorlog, en naar de Sweedse Grensen trocken.

Op Maendag, de tweeëntwintigste van Junius, 's ochtens, braken wy weer op, en geraakten te vijf uren op de weg, die de meeste tijt deur zeer vermakelijke Bosschen was. Wy ontmoetten hier en daar veel Ruiters, alle wel opgezeten, die naar de Grensen reden. Wy quamen in dese dag te Pouskenaofouskien, achtentwintig of dartig Worst van Mosko, een treffelijk en vermakelijk Dorp, op een hoge Berg, langs welks voet een

schone Rivier loopt, en een aangenaam vlak velt aan de zijde heeft. Wy maakten hier onze Legerplaats, en aten voor d'eerste maal in 't velt onder Tenten. Toen wy hier omtrent drie uren geweest hadden, trocken wy voort deur lustige plaatsen, en quamen omtrent te zeven te Talietza, omtrent vijftien Worst an 't voorgaande Dorp, aan een vermakelijk Beekje, dat een zelfde naam voert, als het Dorp, en ter zijden voortreffelijke Weiden heeft.

Op Dingsdag, de drieentwintigste van Junius, 's ochtens te vijf uren vertrocken, wy van Talietsa, en namen onze wegh deur aangename Bosschen. Toen wy omtrent twintig Worst, of vier mijlen voortgereist waren, quamen wy by een treffelijk Lusthuis van sijn Zaarsche Majesteit, doch van hout, by het Dorp Suisinskoys. Wy namen van daer onse weg deur veel heerlijke Landen, en, noch omtrent twintig Worst voortgereden, quamen te Troitza, een groot Klooster, vijftien of sestien mijlen van Mosko, daar in over de drie hondert Monniken waren, en zo rijk, dat het, in de zware oorlog tegen Polen, wel tachtig duisent gewapende mannen, ses jaren lang op hun eige kosten onderhouden en versorgt heeft, en noch jarelijks | (199) een groot getal van Krijgsvolk, ten dienst van sijn Zaarsche Majesteit, onderhoud: dewijl het van de Vorsten en Heren met grote inkoomsten versien is, en noch dagelijks versien word. De Heren en Kooplieden, die 'er voorby reizen, en vermogen hebben, geven rijke Aalmoessen aan deze Broeders, op dat de zelfden voor hun zielen souden bidden, en zy van alle ongeluk bewaart worden. Zijn Zaarsche Majesteit trekt, met zijn voornaamste Vorsten, twee malen in 't jaer, eens in de dag der II. Drievuldigheit, en ten tweede mael op S. Michiels dag, naar dit Klooster; en als hy een half mijl daar af is, begeeft hy, met alle de sijnen, sich te voet, en blijft daer enige dagen in 't gebed. Ondertusschen moet d'Abt van dit Klooster sijn Majesteit, en alle de zijnen van voorraet, en voeder voor de Paerden besorgen. Voorts, dewijl het Lant hier vermakelijk is, en veel wild Vee daar gevonden word, zo trekt zijn Zaarsche Majesteit met de sijnen somtijt derwaarts, om zich met de jacht te vermaken.

Toen wy noch omtrent een Worst van dese plaats waren, zagen wy aan de rook, die opging, dat 'er een grote braut te Mosko was, en verstonden sedert, dat 'er wel vijf of zes duizent Huizen in d'asch geraakt waren. Deze plaats word gere-

kent zestig Worst, of twaalf mijlen van Mosko af te wezen. Wy zouden ons hier gaerne nedergeslagen hebben, maar vonden 'er geen bequame plaats, dewijl hier overal Koornlanden waren. Wy dan, noch acht Worst voortgereden, quamen te Swatka, daar wy drie uren stil bleven, en onze maaltijt hielden. Daar na trocken wy noch veertien Worst voort, en quamen te Koreli, daar wy onze Tenten opsloegen, en de nacht over bleven.

Op Woensdag, de vierentwintigste van Junius, 's ochtens te drie uren, vertrocken wy van Koreli, en, over hoge bergen, en langs vruchtbare Koornlanden rijdende, quamen te Novinka, daar wy ons op een schoon velt nedersloegen. De Prikassik, of Castelein van die plaats, quam terstont by zijn Excell. en verzocht dat zijn Ed. van dit velt zou afgaan, of ten minsten de Paerden van daar zenden. Sijn Excell. hier over vergramt, doe hem van daar brengen, om van hem ontslagen te wezen. Een uur of twee daar na, terwijl wy onze rust namen, quam de Heer van die plaats zelf, Dieuf Dimiduwits Goloquastof genoemt, met zijn Soon, en de voorgedachte Prikassik, of Castelein, en noch eenigen van de zijnen te Paert. Hy, in onze legerplaats komende, ontmoette van Asperen, die hy barsselijk aansprak: en van de welk hy weer barssche antwoort kreeg. De woorden wierden aan wederzijden zo hoog, dat de Heer zelf met zijn paert alle de paerden, daar onder ook twee hantpaerden van zijn Excell. waren, uit het velt, en deur de beek dreef. Wy wierden ondertusschen wacker, en zagen dat het niet wel geschapen stond. Wy voegden ons terstont by zijn Excell. die voort naar deze Heer, en naar de beek toetrad, en met grote heftigheit hem naar de reden vraagde. De woorden wierden hoog aan wederzijden: en van d'andere zijde waren eenigen van d'onzen en de Streltsen, die tot onze geleide by ons waren, byna hantgemeen met de genen geworden, die by deze Heer waren. Men zag op de Bergen, in drie Dorpen, die in eën driehoek lagen, de Boe-] (**200**) ren, met Wijven en kinderen, met stocken gewapent staan; in voegen dat dit een vreemd schouspel veroorzaakt zou hebben, zo zijn Excell. door zijn gezach, d'ander niet had doen zwichten. Want zijn Excell. dreigde hem, dat hy een post naar Mosko zou zenden, en over hem doen klagen, om dat hy niet alleenlijk een Ambassadeur in zijn reis opgehouden, maar hem ook overlast aangedaan had. Deze Heer dan, zijn misslag bedenkende, en het gevaar over-

wegende, 't welk hem boven 't hooft hing, zo zijn Excell. klachtig wierd, quam over de beek, en, sijn verontschuldiging bybrengende, dee hoge betuigingen van vrientschap. Sy Excell. van zijn zijde betuigde ook dat, indien hy self was gekomen, deze misslagen niet voorgevallen zouden wesen, en bestrafte met eenen de geen, die barsch bescheit aan dese Heer had gegeven. Sijn Ed. nodigde dan deze Heer, met dessells Soon, in sijn tent, en onthaalde hem met Brandewijn en Spaansche Wijn: en zy wierden weer goede vrienden. Deze Heer verhaalde aan zijn Excell. dat hy Spalnik, of Kamerheer van zijn Zaarsche Majesteit was, en dat hy voor Gouverneur naar Astrachan zou trecken, en daar benetfens dat zijn Broeder ook Spalnik was, en Gouverneur te Wolgda zou wezen. Hy vraagde aan zijn Excell. wie de genen waren, die zijn Ed. by sich had, en dus met degens en pistoolen gewapent stonden: daar zijn Excell. op antwoordde, dat zy zijn Edellieden waren. Kort daar na quam onze Pristaaf, of Besorger, Ivan Parfiliwits Obroosoof, Stolnik, of Tafelheer van zijn Zaarsche Majesteit, uit Mosko by ons, in 't geselschap van tien, of twaalf Streltsen. De Pristaaf, dit voorval verstaande, wierd zeer verbaast, dewijl 't met hem ook niet wel afgelopen sou hebben, om dat hy zich niet intijts by zijn Excell. had gevoegt. Na dat zy omtrent een uur by sijn Ed. geseten, en somtijts een glaasje gedronken hadden, namen zy hun afscheit, met versoek aan zijn Excell. dat hy aan 't voorgaande niet sou gedenken. Sy noodigden ter Maaltijt onse Pristaaf, die, van 't voorgaande met sijn Excell. gesproken hebbende, derwaarts reedt. Omtrent twee uren, na dat sy van ons waren gescheiden, (terwijl wy onze Maaltijt hielden) sond de voorgedachte Heer zijn Prikassik, of Castelein, die aan zijn Excell. tot een geschenk bracht, vijf Schapen, vijf Hoenders, vijf Kuikens, een vlesch met Olie van Noten, een vlesch met dubbelde Brandewijn, een vaatje Bier, een gerookte Witvisch, en voorts eenige levendige Visch. Hy zond ook aan de Streltsen een ton Bier, om sich daar mede vrolijk te maken, schoon zy sich te voren tegen de zijnen hadden gestelt, een van hen gequetst, en een gevangen by zijn Excell. hadden gebracht, en schoon een van hen ook gequetst was geworden.

(201) Vijfenveertigste Hooft-stuk.

Zijn Excell. te Pereslaaf gekomen, word van de Gouverneur bezocht en onthaalt. De zware regen veroorzaakt enig ongemak. Gevaar van een van 't gevolg van zijn Excell. Koomst te Jereslaaf, en d'overscheping. Deurtrecking deur verscheide plaatsen.

Na dat alles weer te rechte gebracht was, vertrocken wy, en quamen 's avonts te ses uren onder Pereslaaf, vijftien Worst van Novinka, daar wy ons onder de Stat, in een schoon velt, nedersloegen. Sijn Excell. zond van hier de Sekretaris, en de Vertaalder aan de Gouverneur, om hem te groeten, en van hem te versoeken dat wy onse Paerden intijts mochten bekomen, om in de volgende ochtent te vertrecken. Zy, wedergekeert zijnde, brachten tot bericht dat de Gouverneur self sou komen, om zijn Excell. te verwelkomen. Ondertusschen quamen de wagens met het reistuig, en met de tenten: want als sijn Ed. een uur of twee in sijn reiswagen geweest had, zo steeg hy, 't zy voor of na de middag, te paert, en reed dan gemenelijk zo spoedig, dat de wagens deurgaans een uur, of twee na quamen. Zo haast wy onze tenten opgeslagen hadden, quam de Gouverneur, met sijn Soon, onze Pristaaf, en noch eenige anderen. Zy, op de wijtte van omtrent een musketscheut van de tent van sijn Excell. gekomen, stegen van hun Paerden; en toen zy een weinig nader gekomen waren, ontfingen wy hen; en zijn Excell. ontfing de Gouverneur een weinig voor de tent. Zy zetten sich aan tafel, en wierden, naar de gelegentheit van de plaats, heerlijk onthaalt, en seiden in hun vertrek dat zy in de volgende dag weer zouden komen, om als sijn Excell. vertrok, afscheit van sijn Ed. te nemen. Wy hielden dan hier ons avontmaal, en ondertusschen quamen 'er andere wagens en paerden.

Op Donderdag, de vijfentwintigste van Junius, des ochtens, wierd ons Reistuig op andere Wagens gelegt; en na dat wy des middags geëten hadden, quam de Gouverneur, na dat onze Tenten afgebroken, en geladen waren, by sijn Excell. welks Tent alleen noch stond, en daer in hy at, en onthaelt wierd. Daar na dee zijn Excell. ook zijn Tent vaerdiglijk af brecken; en wy geraekten weer op de gang, daer op het voort hard begon te regenen. Toen wy in de Stadt quamen, nodigde de Gouverneur zijn Excell. naer de Russche wijse op Koek. Brandewijn. Bier en slechte Mee. Hy schonk aen zijn Excell. een Valk, en

wilde noch een kostelijk Blad van een Tafel. op de Russche wijze ingelegt. aan sijn Excell. schenken, die dit beleefdelijk weigerde, en tot reden bybracht, dat de Wagens alree vertrocken waren, en dat het Blad lichtelijk aen stucken sou breken. Toen wy hier een of twee uren geweest hadden, namen wy ons afscheit. en vertrocken, schoon het stortelings ||, (**202**) regende. Wy quamen in dit regenig weer noch 's avonts te Connietza, tien worst. of twee mijlen van Pereslaaf, daar wy ons leger opsloegen, en 's avonts onze Maaltijt hielden. Het regende ondertusschen zo fel, dat het water deur de tent, die tot onze eetzaal verstrekte. zo hard deurdrong. dat wy onse hoeden tot verscheide malen moesten doen uitslaen. en onse Tafelborten het water afgieten: Kort, wy wierden deur nat; en zijn Excell. brocht aan ons somtijts een glaasje Wijns, om dat het nat van buiten ons te minder zou hinderen. Wy gingen dan hier op slapen, schoon onse bedden deur nat waren, uit oorsaak van het water, dat langs de berg afliep: in voegen dat enigen van ons, om deze nattigheit t'ontgaan, 's avonts in 't naaste Dorp gingen, en daar hun slaafsplaats namen, te meer dewijl zy vreesden dat zy, met hun tenten weeh souden wajen. Want de wint blies zeer fel; en het donderde en blixemde zeer gruwelijk. Ik hield my echter onder mijn tent, die ik te Moskou gekocht had, en seer dicht was.

Op Vrydag, de zesentwintigste van Junius, 's ochtens te ses uren, braken wy weer op, terwijl het even fel, als te voren, regende. Sijn Excell. bleef in sijn reiswagen. Wy moesten langs een seer quade weg, daar de rivier, uit oorzaak van de gestadige regen, overgevloeyt was, en het lant wel twee of drie voeten onder water geset had: in voegen dat men ter plaats, daar men in de voorgaande dag byna droogsvoet deurgegaan zou hebben, nu met de paerden bykans deur moest zwemmen. Wy moesten door een moejelijk Bosch; en vorderden in de tijt van ses of seven uren, niet meer dan twaalf worst, tot dat wy te Duble quamen, omtrent dartig worst, of ses mijlen van Pereslaaf, daar wy onze tenten weer opsloegen. Na de Maaltijt braken wy op, en quamen te Petrofski; daar wy onse nachtrusting hielden.

Op Zaterdag, de sevenentwintigste van Junius, des ochtens, terwijl 't noch regende, trocken wy deur veel schone Landeryen. Wy, met ons zevenen, of achten, die vooruitgereden waren,

en veel huizen onder water vonden, uit oorsaak van 't overlopen der rivieren, quamen aan een driesprong, zonder te weten welke weg wy in moesten rijden. Een van d'onsen, die de voorste wilde wesen, reed naar de rivier, daar hy met zijn paert over hals en hooft instortte, en zou, dewijl zijn paert overzwom, buiten twijffel gesneuvelt hebben, zo hy sich niet aan de tak van een boom vast gehouden had: want daar ging een sterke stroom, en hy was gelaerst, en gespoort, en zou dieshalven zich niet hebben konnen redden. Men haalde hem uit, en kreeg het paert weer langs een andere weg. Wy geraakten eindelijk op de rechte weg, en, voortreckende, quamen in een Dorp, vijftien worst, of drie mijlen van 't voorgaande, daar wy ons leger op sloegen, en na dat wy geëten hadden, ons weer op die reis begaven, en 's avonts te Leof, daar wy ons, voor d'eerste maal in huizen begaven; dewijl men overwoog, dat veel van d'onsen dit niet uitgestaan zouden hebben, en dat het ook een bequame middel om ziek te worden was.

Op Zondag, d'achtentwintigste van Junius, braken wy 's ochtens vroeg op, en quamen t'acht uren te Nikola Perewoos, daar de wagens en || **(203)** paerden met een groot vlot over de rivier Kootroos gezet wierden. 's Avonts quamen wy te Kormisle, vijfendartig worst, of seven mijlen van Jereslaaf, daar wy vernachtten.

Op Maandag, de negentwintigste, met de koomst van de dag, vertrocken wy van daar, en quamen tegen de middag te Nagakin, vijftien worst, van de voorgedachte plaats. Des avonts quamen wy te Jereslaaf, daar wy over de rivier geset wierden, en, ter Stat ingereden, in onse oude Herberg ons verblijf namen. Sijn Excell. dee voort zijn koomst aan de Gouverneur bekent maken.

Op Dinghsdagh, de dartigste, 's ochtens, wierden eenige geschenken aan zijn Excell. gezonden.

Op Woensdagh, d'eerste van Julius, wierd veel van ons reistuig over de vloet de Wolga gezèt; en de Stalmeester vertrok met de zijnen.

Op Donderdagh, de tweede, zette men voort ons reistuig over, en ook zijn Excell. en ons. Wy hielden ons middaghmaal in 't dorp, daar wy in de winter geweest hadden, eer wy binnen Jeroslaaf quamen. Wy geraekten in die dag noch zeven worst voort, en vernachtten in een open velt.

Op Vrydag, de darde, vertrocken wy vroeg, en quamen te Vockerskoy, twintigh worst, of vier mijlen van de voorgedachte plaets, daer wy onze maltijt hielden. Des avonts geraeckten wy te Danielofsky, een groote vleck, zevenentwintig worst, of ruim vijf mijlen van de voorgedachte plaats, daer wy ons in een vermakelijk velt, aan een lustig riviertje, van de welken dit land vol is, nedersloegen. Wy kregen hier vervarsching van jonge ganzen, kuikens, enz.

Op Zaterdag, de vierde van Julius, voor d'opgang der zon, reden van de Water, de Hofmeester, en ik, te post naar Oegerskoyjam, om te bestellen, dat de paerden gereed zouden wezen: en hoewel zijn Excell. kort na ons vertrek opgebroken was, en zich op de weg had begeven, zo quamen wy 'er echter een uur of twee vroeger. Wy dan, van paerden, en van eenige wagens verandert, en ons middagmael gehouden hebbende, braken weer op, en quamen op d'avont te Teleetski, dartig worst, op zes mijlen van de voorgedachte plaats.

Op Zondag, de vijfde van Julius, begaven wy ons met de koomst van de dagh weer op de wegh, en quamen t'Obnorskoy Jam, dartig worst, of zes mijlen van de voorgedachte plaets. Wy veranderden hier weer van paerden en wagens, en, onze maaltijt gehouden hebbende, trocken voorts naer Greesnewits, vijfentwintig worst, of vijf mijlen van daar. Wy reden met ons tien op twaalven vooruit, naar dit dorp, om naar een bequaam velt te zien, daar wy ons verblijf zouden nemen, en wy, en onze paerden zich zouden konnen vervarschen. Toen wy ruim een uur tijds hier geweest hadden, zagen wy zijn Excell. met de genen, die by hem waren, van verre aankomen. Wy reden dieshalven zijn Excell. te gemoet, en trocken gezamentlijck deur deze plaats, en vonden, twee worst voortgereden, een bequame plaats, daar wy ons nedersloegen. Wy vonden 'er veel muskiten, of muggen, die fel steken, en waren dieshalven genootzaakt veel bomen in || (**204**) de brandt te steken, om hen door de rook te verdrijven.

Op Maandag, de zeste van Julius, met de koomst van de dag, braken wy ons leger op, en, zeventwintig worst voortgereden, quamen aan een groot vruchtbar velt, aan een riviertje gelegen, daer wy ons leger opsloegen, en daar wy, vermits het noch vroeg was, drie of vier uren bleven, en ons middaghmaal hielden, terwijl onze paerden zich vervarschten. Wy braken toen

weer op, en, geduriglijk voorttreckende, quamen na de middag, omtrent te vier uren, te Wolgda, tot verwondering van de Gouverneur, en van de Duitsche Kooplieden, die ons niet, dan tegen d'avont, verwachtten, en voorgenoomen hadden ons in te halen. Wy hadden ons verblijf in onze oude logementen, en wierden 's avonts van Mevrou Hebdon zeer treffelijck onthaalt.

Sesenveertighste Hooft-stuk.

Onthaal van de Gouverneur aan zijn Excell. die met twee Drommedarissen word beschonken. Vertrek van Wolgda te water. Deurtrecking deur verscheide plaetsen. De geweze Gouverneur van Oestega van zijn Excell. onthaalt. Zijn Excell. koomt te Totma, daar hy met verscheide geschenken beschonken word. Onthaling van weerzijden. De Battoge, wat het is. Seker loon der gener, die 't vaertuig trecken. Ongemak in 't varen, uit oorzaak van d'ondiepten.

Op Dingsdagh. de zevende van Julius, quam hier de nieuwe Gouverneur Ivan Diemidwits Goloquastof, Stolnik van zijn Zaarsche Majesteit. De Kancelier, Goost, en twee, of drie Duitsche Kooplieden haelden hem in. Des namiddags quam d'oude Gouverneur, Feuder Alexandrewits, met zijn zoontje zijn Excell. bezoeken. Hy had ook eenige Russchen by zich. Zy wierden wel onthaalt, en vertrocken van ons, na dat zy wel voldaan waren.

Op Woensdag, d'achtste, besocht zijn Excell. de voorgedachte oude Gouverneur, die, tot eerbewijs sijn Gemalin te voorschijn dee komen, om volgens de gewoonte der Russchen, een schaaltje aan sijn Excell. te brengen, en met een kus weer te vertrecken.

Op Donderdag, de negende, had zijn Excell. aan sijn Tafel verscheide van zijn bekenden: met de welken hy sijn maaltijt hield. Terwijl wy aan tafel zaten, zond de Goost, Gavrile Martinewitz, twee Drommedarissen, een Mannetje, en een Wijfje, tot een geschenk aan zijn Excell.

Op vrydag, de tiende, quam de nieuwe Gouverneur zelf by de Boten, en 't Vaartuig, met het welk wy voortgevoert souden worden, om de toestelling daar af te verhaasten. Sijn Excell. voegde sich ook by dit werck, om het selfde naar sijn sin te doen vervaerdigen.

|| (**205**) Op Dingsdag, de veertiende, quamen twee of drie Duitsche Kooplieden, in minder dan drie etmalen, van Mosko te

Wolgda. en brachten tijding van de groote verwinning der Denen, onder 't beleit van hun Admiraal Tromp. op de Sweden. en dat de lesten zeer groot verlies hadden geleden.

Op Donderdag, de zestiende van Julius, begaven wy ons, met onze toestel, te scheep, en vertrocken 's avonts. met vijf Boten; te weten, die van zijn Excell. d'onze, de Keukenboot. die van de Water, met het minder gevolg, en de Paerdeboot. Wy vertrocken onder 't geluit van 't Geschut. van Ketteltrom en Trompetten. en hielden stil even voorby Torondaef. daar wy de gehele nacht bleven.

Op Vrydag, de zeventiende, omtrent de middag, quam onze Pristaaf by ons, met een klein Bootje, en had by zich vier hondert Roebels, zo veel Dukaten uitmakende. tot onderhoud van zijn Excell. tot aan Archangel; 't welk oorzaak van 't verblijf van zijn Ed. in deze plaats was. Weinig tijts na dat de Pristaaf gekomen was, dreven wy weer met de stroom af, en roeiden ondertusschen. Wy wierden hier zwarelijk van de Muggen gesteken; doch dewijl 'er een weinig wint ontstond. waren wy voor enigen tijt daar af bevrijd. Des avonts quamen wy te Virgna op de Soucha, daar het Vaartuig harder voortgedreven word.

Op Saterdag, d'achtiende van Junius, 's ochtens vroeg, quamen wy by Nikola Mokroy, daar een treffelijk Klooster is, 't welk wy, uit oorsaak van de kromte des Riviers, wel drie uren lang in ons gesicht hadden. Wy wierden de gehele dag. om dat het zeer heet was, van de Muggen geplaagt. Wy hadden hier een aangename aanschouwing. Nu zagen wy gebroke lant, dan een aangename vlakte, Ackers met Koorn bezet, en aangename Velden. met zeer lang en schoon Gras. Wy zagen ook met groot vermaak, dat veel Beekjes hun water in dese Rivier, de Souchna genoemt, die met Bomen bezet was, losten. Wy hielden zo lang stil, tot dat wy ons middagmaal gehouden hadden; en de Pristaaf voer met sijn Bootje voor uit. om voor onse koomst te Souske alles gereet te doen maken. tegen die tijt, dat wy 'er souden komen. Wy dan, des avonts in deze plaats komende, vonden daer alles vaerdig, en voeren na verloop van een groot half uur van daer.

Op zondag, de negentiende, omtrent de middagh quamen wy, met harde voortgang, by een Dorp, daer wy de gewese Gouverneur van Oestega in een kleine Boot vonden, om naer

Mosko op te trecken. Onze Pristaaf sond sijn Schrijver aan sijn Excell. om hem aan te seggen, dat Mathphe Philemonewits, gewesen Gouverneur van Oestega, genegen was om sijn Ed. te spreken, en afscheit van hem te nemen. Sijn Excell. voer dieshalven naer de wal, daer de gedachte Gouverneur, en onse Pristaaf met hun Bootje quamen. Toen sy aen lant traden, wierden sy van sijn Excell. verwelkoomt, en boven op de Boot, onder de Tent gebracht, daer sy enige glaesjes uit dronken, tot het middagmal vaerdig was: en toen gingen zy gesamentlijk naer beneden, daer sy en wy van sijn Excell. wel onthaelt wierden. De Gouverneur nam toen sijn afscheit; en wy gingen yder weer naer sijn Boot. Sijn Excell. dee voort af steeken.

|| (**206**) Op maandag, de twintigste van Julius, des namiddags te vier uren quamen, wy met goede spoed te Totma, daar wy van Roejers, Stierlieden en Neuskijkers, (gelijk men de genen noemt, die voor aan de Steven de toezicht hebben, om van 't gevaar te berichten) moesten veranderen. Toen wy hier een weinigh stil geweest hadden, quamen de Jemsike Staritsen, of d'Overmannen van d'Arbeiders, met Geschenken van Broot, Schapen, Hoenders, enz. Na hen volgden de Stierlieden en Neuskijkers, ook met zodanige Geschenken, die alle met Bier en Brandewijn onthaalt wierden. Kort daer na quam d'Opperknecht van de Gouverneur met diergelijcke geschenken, van schapen, hoenders, enz. die van sijn Excell. onthaalt wierd, en een vereering kreeg. Niet lang daar na quam de Gouverneur self, met de Pristaaf. Sijn Excell. ontfing hem op de boot; en sy gingen te zamen naar beneden, daar zijn Ed. boven aan de tafel ging zitten, en de Gouverneur aan sijn rechte, en de Pristaaf aan sijn slincke hant sette; en wy gingen vervolgens ook aanzitten. D'opdissching was treffelijk; en men dronk 'er eenige gezontheden. De Gouverneur nodigde sijn Excell. aan sijn huis, en sond een paert voor sijn Ed. die, van de zijnen gevolght, derwaarts reed, daar wy op de Russche wijse met bier, brandewijn en Mee onthaalt wierden. Een van d'onsen, op de gezontheidt van sijn Zaarsche Majesteit drinkende, kon sijn kroes, daar Mee in was, niet uitdrincken, maar poogde de selfde stilletjes wegh te zetten. Doch onse Pristaaf, dit ziende, belette sulcks, en zeide; 't is op de gesontheidt van sijn Majesteit; de kroes moet uit; Drink en sterf. Sijn Excell. op staende, en sijn afscheid van de Gouverneur nemende, stak hem een pa-

piertje met goudt in de hand. De Gouverneur bracht zijn Excell. tot buiten de poort van sijn Hof, en de Pristaaf zijn Excell. tot aan des zelfs boot, daar men de neuskijker heel dronken, en enigen van d'andere boten wechgeloopen vond. En dewijl dese d'oorzaak van dese verwarring was, zoo gaf de Pristaaf aan hem eenige Kinnebackslagen, en dee hem, om sijn stoutheit daar op. de Battoge in dier voegen geven, dat hy daar door t'eerder nuchter wierdt. De Battoge is zeker slagh van straf over kleine misdaden, daer in de geen, die misdaen heeft, sich plat op sijn buik op de gront nederstreckt: en dan gaen twee mannen, d'een op sijn hals, en d'ander op sijn beenen sitten, en slaen hem, yder met een stock in dier voegen op de rug, en op de billen, dat sijn vleesch als geplettert is. Men kreeg eindelijk het scheepsvolk by malkander. en wy, des avonts spade vertreckende, dreven hard doort.

Op Dingsdag, d'eenentwintighste van Julius, 's ochtens, geraakten wy voorby Syderke, dertig worst. of ses mijlen van Totma, daar een seer sterke stroom gaat. Des middags dee sijn Excell. op vijfentwintigh worst van Totma, aanleggen, om middagmaal te houden. Wy aten dan spoediglijk, en. ons weer op de vaert begevende, bejegenden verscheide boten met sout. 't welck van Solowitsgda, en Solofki klooster, op de witte Zee gelegen, en somtijts van Kilduyn en Warthuis gehaalt word. Yder boot wierd van veertig, vijftig, zestig, je zeventig mannen opgetrocken, tot aan Wolgda, daar het gelost word; en dezen, die wy te gemoet quamen, hadden || (**207**) alree vijftien weeken onderweeg geweest. Yder man heeft van yder reis niet meer, dan acht grieven, of vier guldens, boven de kost, die sober is. en in broodt. knuflook, zout en water bestaat. Des namiddags geraakten wy, door onvoorsichtigheit van de neuskijcker, aan de gront, en draaiden om gelijck en tol. Eenige mannen, buiten voort springende, lichtten onze boot met stocken, en hielpen ons van de droogte. Wy stieten somtijds op de klippen, die onder water waren.

Op Woensdag, de tweeëntwintigste van Julius, 's ochtens vroeg, quamen wy te Boborofske, en gingen tegen over dese plaats leggen. Wy geraakten hier binnen een uur tijds weer vaerdig, en dreven geluckighlijck oven verscheide platen, die seer gevarelijk waren, zo uit oorzaak van de snelle stroom, als van d'ondiepten en kleine klippen, die onder 't water leggen. Wy

hadden op d'Opoko noch erger te verwachten, daer wy echter geluckighlijck over geraakten. Maar op de Skoreetne, veertig worst, of acht mijlen van Oestega, hadden wy sulck een harden torn, op zant en steen, dat onze boot draeide. Ons roer voor aan de boot brack aan stucken, 't welck men met touwen en stocken weer vast maekte. Wy poogden de boot te wenden, maer konden niet, uit oorzaak van d'engte, in voegen dat wy, los geraeckt zijnde, wel een half uur achter uit moesten varen. De boot van sijn Excell. die nooit ramp gehadt hadt, geraakte ook vast, gelijk ook de kenckeboot, en die van de Hof- en Rentmeester. Sy waren eenige tijdt, eer zy by ons konden komen, schoon wy onze boot zonder roejen slechts lieten drijven.

Zevenenveertigste Hooft-stuk.

Koomst t'Oestega, daar zijn Excell. onthaalt wordt, en anderen onthaalt. Een man van 't gevolg van zijn Excell. verdroncken. Deurtrecking door verscheide plaatsen. Zijn Excell. en de sijnen komen t'Archangel.

Op Donderdag, de drieëntwintigste van Julius, 's ochtens vroegh, quamen wy t'Oestega, daar, volgens de gewoonte, geschoten, en de keteltrom en trompetten geroert wierden, toen wy voor 't huis van de Gouverneur quamen. De boot van zijn Excell. bleef voor het huis van de Gouverneur leggen, en wy vervolgens met d'andere boten. Toen wy daer weynigh tijdts geweest hadden, wierden verscheyde geschenken aan sijn Excell. gezonden. Wy hielden ons middagmaal vroegh, en kreegen daar nieu scheepvolck. De Goost Favile Ivanewits Groetsin quam by sijn Excell. om met hem te spreken, en kort daar aan de Gouverneur Alexey Pauwlewits, met zijn twee zoonen, Matthphe en Ivan Alexewits, die, van zijn Excell. wel onthaalt wierden, gelijk zijn Ed. op hun verzoek, hen weer bezoeckende, oock van hen wel ontfangen en onthaalt wierd: daar over sijn Excell. ver- || (**208**) scheide geschenken van ducaten, in papiertjes gewonden, aan dat huis dee schenken. Sijn Excell. zond ook eenige aan d'Archimedrit, of Aertsbisschop, om hem ook voor zijn gezonde geschenken te bedanken. De genen, die derwaerts gezonden waren, wierden eenighsins op de Russche wijse wel onthaalt, en in hun vertreck met het kruis gezegent. Zijn Excell. van deze plaats afsteekende, liet

aan 't einde van de Stadt aanleggen, om daer te vernachten. en met de koomst van de dag te vertrecken, dewijl 't by nacht seer gevaerlijk was langs deze vloedt te reizen, uit oorsaak van de klippen en droogten, die daar in verborgen waren. Daer noch by quam, dat wy naer een boot moesten wachten, die hondert tonnen haver voor de paerden zou inladen.

Op Vrydag, de vierentwintigste van Julius, des ochtens vroeg, staken wy af, en quamen echter niet veerder, dan te Zaar Constantin, daar wy naar de Paerdeboot moesten wachten, die door d'onvoorsichtigheit van de neuskijker, tot twee malen zo vast geraakte, dat d'andere boten hun volk derwaarts moesten zenden, om die boot te lichten; in voegen dat het al ruim middag was, eer hy by ons quam. Ondertusschen gebeurde onder d'onzen een droevig ongeval. Een der knechten van sijn Excell. Ian Volkertsz. genoemt, ging, met eenigen andere in de rivier, om te baden, en, sich te diep in 't water begevende, geraakte van de gront, en wierd van de vloet ingezwolgen en weghgedreven. Die by hem waren, meenende dat hy wat in 't water wilde buitelen, deden in 't eerst geen weer om hem te helpen, en toen men hen toeriep, was d'ander al weeh gedreven, en niet te krijgen. Deze was d'eerste, die van 't gevolg van de Heer Ambassadeur sneuvelde. Na de Maaltijt dee zijn Excell. weer afsteeken; maar wy konden, uit oorzaak van de sterke wint, niet voort komen, en moesten weer aanleggen.

Op Zaterdag, de vijfentwintigste van Julius, begaven wy ons, vermits de wint gestilt was, met het krieken van de dag, weer op de reis, en quamen 's ochtens by Nikola Perewoosna, zes, of zeven mijlen van Oestega. De boot van zijn Excell. wierd door de sterke wint zodanig te rug gedreven, dat wy alle moesten aenleggen. Wy geraekten tegen de nacht weer voort en voeren deur, zonder stil te houden.

Op Zondag, de zesentwintigste, des middags, dee zijn Excell. by een Klooster, Spaas Korma genoemt, omtrent zestig worst, of twaelf mijlen van Oestega gelegen, aanleggen, om 't middagmaal te houden. De Pristaaf en zijn Schrijver waren ter maaltijdt by zijn Excell. Ondertusschen quam 'er uit dat Klooster een Monik, met een groot Kloosterbroot, een emmer quas, en een schaap; 't welck hy aan sijn Excell. schonk. Zo haest de maaltijt gedaen was, staken wy voort af, en vervorderden onze weg. Des avont spade quamen wy aan een groot dorp, omtrent

zeventien mijlen van Oestega; en het weer was soo bequaam, dat wy gedurighlijck voortvoeren.

Op Maandag, de zevenentwintigste, hielden wy ons middagmaal by 't dorp Jagris, hondert en veertig worst, of achtentwintigh mijlen van Oestega, te voren een Jam, of plaats, daar men gewent is varsch volck te || (**209**) krijgen. Maar toen moesten wy noch vijftien groote worst voortvaren, tot Virchna Toima, daer wy 's avonts spade quamen, en het volck, door de .lijt en wackerheit van onze Pristaat, vaerdig en gereed vond. Wy geraakten te twaalf uren weer op de vaert, en verpreidden een bootje, 't welk, over tien dagen van Archangel gevaren, aan ons tijding bracht, dat de zeventien Hollandsche schepen, t'Archangel gekomen waren.

Op Dingsdagh, d'achtentwintighste van Julius, 's ochtens te negen uren, quamen wy by Niesne Toima, dartigh worst, of zes mijlen van Virga Toima. Des middags deden wy een spoedige maaltijt, om weinig tijt te verliezen, dewijl de stroom ons sterck afdreef. Wy geraackten in de nacht voorby Ossuna, daer wy in 't verlede jaer van treckers veranderden.

Op Woensdag, de negentwintigste, 's ochtens vroegh, quamen wy te Ponte. De Karbas, in vier dagen van Kolmogra gekomen, bracht aan ons tijding, dat 'er achtentwintig schepen, en daar onder drie Engelschen t'Archangel aangekomen waren. In dese nacht geraeckten wy door de Kailles.

Op Donderdagh, de dartigste, 's ochtens vroegh, traden wy, met ons vieren, in een bootje, om zeer spoedig t'Isvoos, niet verre van de Kailles, te zijn, daar wy vroegh te paert stegen. Wy reden dien geheelen dag meest langhs de Rivier de Duina, die overal aan ons een zeer vermakelijk gesicht gaf. Somwijlen reden wy ook door seer dicht bewassen bosschen; en, verscheyde schoone dorpen doorgereden, als ook de revieren Souche Duinka, d'Oboke, en de Revier by Colmogorod op vlotten van mastbomen, dicht aen een gebonden, overgetrocken hebbende, quamen noch twee uren voor d'ondergang der zon te Kolmogro, wel vijfentwintig mijlen verre, daer wy een dag stil waren.

Op Zaturdagh d'eerste van Augustus, quam te Kolmogro by ons van de Water, en de Hofmeester, en zeiden dat zijn Excell. een andere rivier ingevaren was, uit oorzaak van de droogte voor Kolmogro. Des namiddags vertrocken wy van

Kolmogro, en quamen by zijn Excell. toen hy alree twaelf worst voorby Kolmogro was.

Op zondag, de tweede van Augustus, 's ochtens vroegh, quamen wy aan 't Klooster van Archangel, daar zijn Excell. dee aanleggen, om daar maaltijt te houden. Eer wy aan tafel gingen, quam een Hollands Schipper, met een pak brieven aan zijn Excell. Na dat wy ons middaghmaal gehouden hadden, nam Kapitein Kint, met eenige anders Schippers, en verwelkoomde zijn Excell. die hen wel onthaalde. Na de maaltijdt staken wy weer af, om vroegh t'Archangel te wezen. Wy bejegenden ondertusschen wel twaalf, of veertien scheepsboten, met hun Schippers, die met hun geschiet zijn Excell. verwelkoomden. Toen zijn Excell. voor het Kasteel gekomen was, en het geschut van sijn boot gelost hadt, schoten oock d'andere schepen in ordening. In dezer voegen quamen wy t'Archangel voor de brugh van 't Gasthof, daar Monsr. Bok, een omgedoopte Rusch, en twee Russche Kolonellen, met eenige soldaten en paerden, zijn Excell. verwelkoomden. Wy trocken op een zelfde wijze, als voor desen, terstont in; en || (**210**) wy geleidden zijn Excell. naar zijn oude logement; en daar na zochten wy ook onze verblijfplaatsen.

Op Dingsdagh, de vierde van Augustus, gingen wy eenige schepen bezichtigen met onze Pristaaf, die noyt geen zoodanigen gezien had, en zich ten hoogsten daar over verwondert betoonde, en wierden ondertusschen met verscheide schooten van grof geschut gegroet, daer over hy groote vernoeging dee blijken. Wy moesten ondertusschen naar de koomst van de Gouverneur van Archangel wachten; dewijl 'er, zonder zijn tegenwoordigheyt, niet in de schepen geladen mocht worden.

Achtënveertigste Hooft-stuk.

Koomst van de nieuwe Gouverneur t'Archangel. Baldadigheit van een van 't gevolg van zijn Excell. in een ommegang. Hy word aan de Gouverneur gelevert. De Deensche Resident koomt t'Archangel. Geschenk van zijn Excell. aan de Gouverneur. Vertrek van zijn Excell. uit Archangel te scheep. Tegenspoed in 't begin. Goetkoop Zalm op de kust van Moskovien. Noorder Vlies, wat het in de lucht is. Bejegening van eenige schepen. Koomst in 't Vlie, t'Enckhuizen, Hoorn en Amsterdam. Beschrijving van 't land der Samojeden. Besluit van dit Werck.

Op Dingsdagh, d'achtiende van Augustus, 's ochtens vroeg, quam de nieuwe Gouverneur, Ivan Andrewits Ganvanski

genoemt, die te voren het ampt van Veldtoverste by sijn Zaarsche Majesteit hadt bedient. Hy hadt by zich vier ketelitrommen, vijf trompetters, en veertien lanciers, alle in 't zwart gekleed. Alle de schepen, die t'Archangel waren, lasten hun geschut, tot bewijs van blyschap over sijn koomst. Zijn Excell. dee hem door zijn Sekretaris en van Asperen verwelkomen.

Op Vrydag, d'eenentwintigste van Augustus, quamen noch achtentwintig schepen met de Konvoyer uit Hollandt t'Archangel.

Op Dingsdagh, de vijfentwintigste van Augustus, des ochtens, was t'Archangel een Processie, of Ommegang, onder de welcke de Gouverneur en Pristaaf ook waren, die, beneffens d'anderen, blootshooft volghden. Een van onze Palfreniers, of Stalknechten, dese Ommegang aanschouwende, wilde (van eenige droncke Engelsche Matrozen gestijft) zijn hoet niet voor de kruissen en beelden afneemen, schoon hy van de soldaten gewaarschuwt wierd. De Gouverneur, en de Pristaaf merckten dit, maar gingen echter stil voort. Doch toen d'Ommegang gedaan was, quam de Pristaaf, uit bevel van de Gouverneur, over deze moedwillige klagen. Zijn Excell. hem gevraegt hebbende, of hy die man wel sou kennen, dee alle de knechten en stalknechten te voorschijn komen; en de Pristaaf wees voort op de schuldige, die in 't eerst de zaag ontkende, maar daar na zijn misdrijf be- || (**211**) leed. Zijn Excell. in tegenwoordigheyt van de Pristaaf, hem heftiglijk bestraft hebbende, zond hem, met van Asperen, aan de Gouverneur, daer hy, met zijn nederknielen en gesmeek, vergiffenis verkreeg, uit opsicht van zijn Excell. welcks dienaar hy was.

Op Woensdag, d'achtentwintigste van Augustus, kocht zijn Excell. zes witte Reen van de Samojeden.

Op Donderdagh, de darde van September, quam de Deensche Resident t'Archangel, onder 't losbranden van sijn stukjes op de boot, daar op van eenige schepen geantwoort wierd.

Op Vrydag, de vierde, ging zijn Excell. van sijn Edellieden, en eenige anderen verzelt, naar de Deensche Resident, om hem te verwelkomen. Zijn Excell. wel een uur lang met hem gesproken hebbende, noodigde hem, terwijl hy zijn afscheidt nam, ter maaltijt, 't welck aan de Resident aangenomen wierd, en daar op, met eenige Scheepskapiteinen, zijn middaghmaal by sijn Excell. hield.

Op Zaterdag, de vijfde, zond zijn Excell. de Heeren Bes-

sels en van Asperen aan de Gouverneur, met een geschenk van drie vergulde zilvere Pokalen, d'een grooter dan d'ander en ook een aan de Kancelier, met versoek van spoedig afgevaerdight te worden.

Op Dingsdagh, d'achtste van September, 's ochtens, stonden de streltsen, of soldaten, aan weerzijden in ordening van ons Hof af tot aan de boot. Zijn Excell. van de Pristaaf, en van de zijnen geleidt, ging tusschen hen deur naar de boot, met de welck zijn Ed. gekomen was, en stak daar mee van de wal af, onder 't gedruis van keteltrommen, trompetten, en geschut en, te scheep gekomen, wierd van de Kapitein Kint, met de welk zijn Excell. overvaren zou, ontfangen, en met de genen, die by zijn Ed. waren, treffelijk, onder 't losbranden van 't geschut, onthaalt.

Op Woensdag, de negende, 's uchtens vroegh, lichtten wy ons ancker, 't welk wy omtrent twee scheuten met grof geschut voort gezeilt, weer moesten laten vallen, uit oorzaak van de scherpe windt, en om het schip, 't welk de paerden over zou voeren, en dat noch hooi laden moest, in te wachten.

Op Donderdag, de tiende, lichtten wy weer ons ancker, en, ons onder zeil begeven hebbende, hadden goede voortgang.

Op Vrydagh, d'elfde van September, begaven wy ons weer onder zeil, doch konden niet over de banken komen, op de welcken eenige schepen van de vloot vast raekten, en dieshalven eenige schade leden.

Op Zaterdag, de twaelfde, geraakten wy, met de vloot, geluckiglijk over de bancken in Zee. Des avonts spade quamen wy voorby de graeuwe hoek, en kregen de wind zo scherp en fel, dat wy laveeren moesten, zonder voort te kommen komen.

Op Maandag, de veertiende, waren wy, uit oorzaak van het hard weer, genoodzaakt voor de wind af, onder de graeuwe hoek ten anker te lopen.

Op Dingsdag en Woensdag, de vijftiende en zestiende, voeren eenigen van d'onzen met de sloep naar de wal, en, weerkeerende, brachten verscheide Salmen mee die zy yder voor tien stuivers gekocht hadden, en oock eenige || (**211**) patrijsen. Des namiddaghs maakten wy weer zeil, vermits de wind wat ruimer wierd.

Op Donderdagh, de zeventiende, zagen wy het Kruiseiland, daar wy op de middag voorby geraackten. In de volgende dag

quamen wy neffens de Rivier Ponoy, en suckelden eenige dagen. In de volgende dagh, met de koelte, maakten wy weer vaert, en quamen 's avonts neffens Jockena.

Op Donderdag, de vierentwintigste van September, waren wy soo veel gevordert, dat wy op de hoogte van zeventigh graden en een half 't Eilandt Warhuis ter zijden van ons zagen.

Op Vrydagh, de vijfentwintigste van September, zagen wy de Noortkaap daar wy voorby zeilden.

Op Zaterdag, de tiende van October, na dat wy veel veranderingen van weer en wint hadden gehadt, zagen wy (gelijck meermalen gebeurt was) in de nacht het Noorder vlies, zeker licht in de lucht, als een bleke vlam, die zich daer in gantschelijk van malkander spreidde. Dit betekent gemenelijck harde wint, die ook in de nanacht daar op volgde.

Op Dingsdag, de dartiende van October, namen wy de hoogte der zon, en bevonden ons op 63' ½ graden noorder breette.

Op Zaterdagh, de zeventiende, quam in onze vloot een Noortsvaerder van Dronten, die, van de vloot geraakt, met ons zijn reys naar huis vervorderde. Op de middag bevonden wy ons op de hooghte van 58 graden en 9 minuten.

Op Zondag, d'achtiende, zagen wy een Galjoot, dat sjin streck naar Schotlandt zette, en een Engelsch schip van Londen, 't welk naar Vleckeren zeilde.

Op Maandag, de negentiende, zagen wy drie zeilen op ons aankomen. Wy, vermoedende dat dit Fransche Kapers waren, maeckten alles vaardigh tot slaan. Maar toen zy nader by quamen, bevonden wy hen Engelschen te wezen. Wy groeten malkander met verscheide scheuten, en vervorderden elck sijn weg. Wy wierpen het dieploot, en bevonden ons op negentien vadem waters, en op de hoogte van 55 graden 20 minuten.

Op Woensdag, de eenentwintigste, zagen wy verscheide schepen.

Op Donderdag, de tweeëntwintigste van October, 's ochtens vroegh, wierden wy land gewaar, uit oorzaak van de brandarissen, die op 't oosteinde van Vlieland staan. Toen het dag geworden was, quamen de Lootslieden aan boort, die ons geluckiglijk binnen 't Vlie brachten, na dat wy zes weken en drie dagen van Archangel onder weeg geweest hadden. Wy kregen voort twee kagen, aan boort, daar wy ons reistuig inscheepten, terwijl zijn Excell. eenige geschenken aan de Scheeps-

officieren dee. Wy. te weten zijn Excell. de Sekretaris. Bodijn. de Predikant, de Doctor, de Rentmeester, van de Water en ik, voeren na de middag te vier uren van 't Oorloghschip, en, van eenige afscheidt-schoten gegroet, zeilden de geheele nacht door.

Op Vrydag, de drieentwintighste van October, 's ochtens 't acht uren, quamen wy 't Enkhuysen, van daar wy, een weinigh ontbeten hebbende, || (**213**) met twee wagens naar Hoorn reden, daar wy een Jaagschuit athuurde, die ons te Purmerent bracht, enz. invoegen dat wy 's avondts te zeven uren t'Amsterdam quamen, en zijn Excell. t' huis geleid hebbende, ons afscheid van malkander namen.

Beschrijving van 't land der Samojeden.

De Samojeden woonen ten meestendeel voorby de Rivier Petzora, en langs de Waigats, en Ys-zee (gelijk zy wel genoemt mag worden) zo verre, als de zeekust bekent is. Zy onthouden zich, voornamelijk omtrent de mont der Rivieren, die hun uitwatering door 't land van Siberien en d'Obskoymore, of Zee van Obi hebben. Zy zijn van verscheide soorten, en worden met bezondere benamingen, even gelijk de Tartars, van malkander onderscheiden. De genen, die van de vloedt Petzora af, tot aan de vloedt Obi wonen, worden enckelijck Samojeden genoemt. Maar de genen, die wijder hun woonplaats hebben, voeren de naem van Ostacke Samojeden, op de welcken de Tingousi volgen, die grooter van gestalte zijn, dan alle d'anderen. Men vind 'er ook, die Joukagesi Samojeden genoemt worden, en veerder heen noch anderen, diens namen onbekent zijn, en die yder hun bezondere taal spreecken. Wat hun Godsdienst aangaat, zy hebben groot gevoelen van een, die by de Russchen voor een Tovenaer geacht, en, gelijck de Samojeden gelooven, over veel jaren in de hemel opgenomen is, schoon de Russchen zeggen dat d'aerde hem ingezwolgen heeft: en de genen, die van de Russchen voor tovenars geacht worden, zijn by hen in hooge achting, en voor hun leeraars, in 't stuk van hun Godsdienst geacht. Sy zijn wilde en woeste menschen, die zich met zodanigh voedsel, als de beesten, onderhouden, en voeren met recht de naam van Samojeden; 't welck eygenzelf eeters beteekent; want zy eeten ook menschelijke lichamen. Sy hebben geen overigheit, noch regering: maar onder hen heeft yder even veel

macht: en indien zy verschil met malkander hebben, zoo effenen zy het zelfde met de boogh en pijlen. Sy gaen dagelijcks op de jacht, en deelen de vangst gezamentlijck, doch alleenlijk onder de genen, die getrouwt zijn, of geweest hebben: want d'ongetrouwden hebben geen deel aan de vangst. Zy hebben sommigen twee, anderen drie vrouwen: en zy trouwen deurgaens in hun eige geslacht.

Besluyt van dit Werck.

Hier siet ghy 't gene gedurende dit buyten gewoone en groot gesantschap, aen sijn Doorluchtigste Zaarsche Majesteyt van Moscovien, is voorgevallen; dan t'wijl hier voren niet geseght wordt, wat re- || (214) solutie by hoogstgemelte sijne Zaarsche Majesteyt, op de voorverhaelde publique Propositien, en gevolgde gepresenteerde Memorien, en diversche Conferentien van den Heere Ambassadeur, genomen is, sal 't niet ongerijmt zijn, 't succes van de selve, voor soo veel die tot mijne kennis, (als die geen deel aen 't geheym gehadt hebbe) gekomen is, hier in 't korte voor te dragen, bestaende meest hier in, dat, alhoewel sich sijne Zaarsche Majesteyt in geene alliantie tegens de Kroon Sweden, met de hooge Geallieerden, directelijck heeft willen inlaten; dat meest om het onverwacht en droevigh overlijden van sijn Zaarsche Majesteyt Doorluchtigste Heer Vader, van glorieuse gedachtenis, en de jonckheyt van dese sijne tegenwoordige Zaarsche Majesteyt is achtergebleven. Echter op de pressante motiven, en sterke persuasien van sijn Excell. den Heere Ambassadeur, dat goede, door sijn Majesteyts ordre aan de gemeene saeck is toegebracht, dat niet alleen de Sweden, door de groote macht die sijn Zaarsche Majesteyt op sijne grensen, omtrent Lijf- Corelen en Ingermerland heeft doen vergaderen, daer door seer zijn geintimideert, maer oock die diversie te wege gebracht, dat sy twaalf of veertien duysent man, van haer uytgelesenste en beste troupen, die sy anders voorgenomen hadden uyt de quartieren op den Duytschen bodem over te scheepen, waer door dan lichtlijk het goed succes van der hooge Geallieerdens wapenen soude hebben konnen belet, immers grootelijcks geretardeert werden; met alleenlijck niet en hebben derven daer van daen nemen, maer oock allenthalven door de gevreesden inval van de Moscoviters sodanigh zijn gea-

larmeert geworden. dat dit alleenlijck wel meest, naest de Godlijke hulpe, tot het reusseren van so veel grootwichtige desseynen. ten besten van de goede sake heeft gecoopereert.

De permissie. die de Persiaensche en Armeensche Kooplieden van sijne Zaarsche Majesteyt hebben bekomen, om over sijne Zaarsche Majesteyts Landen. met hare Koopmanschappen naer andere gewesten van de wereldt te reysen, is mede een effect van den Heere Ambassadeurs debvoiren daar toe aengewend: sulcks dat de goede effecten van dese Illustre Ambassade niet alleen by den geheelen Staet in 't algemeen, maer by een ieder van de inwoonders ock in 't particulier bespeurt ende gevoelt werden.

FYNDE.

ПУТЕШЕСТВІЕ

ГОСПОДИНА

КУНРААДА ФАНЪ-КЛЕНКА,

ЧРЕЗВЫЧАЙНАГО ПОСЛА ВЫСОКОМОЩНЫХЪ ШТАТОВЪ,

КЪ

ЕГО ВЕЛИЧЕСТВУ ЦАРЮ МОСКОВІИ.

ИСТОРИЧЕСКІЙ РАЗСКАЗЪ

ИЛИ

ОПИСАНІЕ
ПУТЕШЕСТВІЯ,

совершеннаго въ свитѣ господина

КУНРААДА ФАНЪ-КЛЕНКА,

Чрезвычайнаго посла

Высокомощныхъ Господъ

ГЕНЕРАЛЬНЫХЪ ШТАТОВЪ

И

ЕГО ВЫСОЧЕСТВА ГОСПОДИНА

ПРИНЦА ОРАНСКАГО,

КЪ

Его Величеству

ЦАРЮ МОСКОВІИ.

Съ обстоятельнымъ описаніемъ означеннаго государства, обитателей, нравовъ, обычаевъ, законовъ, обрядовъ богослужебныхъ и многихъ замѣчательныхъ происшествій, встрѣтившихся на пути.

Украшено вытравленными на мѣди рисунками

и тщательно описано

однимъ изъ свиты Его Превосходительства.

ВЪ АМСТЕРДАМѢ.
У Яна Клаасзоона тепъ-Гоорна, книгопродавца.
Напротивъ Старой Гостинницы, 1677.

ОТЪ

КНИГОПРОДАВЦА

КЪ

ЧИТАТЕЛЮ.

Московія или Россія имѣла до сихъ поръ то несчастіе, что никто ея, какъ слѣдуетъ, не описывалъ; не думаю я, однако, чтобы это произошло оттого, что никто не считалъ стоящимъ труда заняться описаніемъ этой страны; напротивъ, скорѣе всего, причина та, что немногіе лишь любители интереснаго посѣтили ее. Большинство путешественниковъ, отправляющихся туда—это люди, устремляющіе глаза свои скорѣе на полученіе выгодъ, чѣмъ на точное описаніе какихъ-либо мѣстъ; къ тому же, еслибы они даже и имѣли въ виду послѣднее, то едвали бы нашли время на это, такъ какъ торговля въ Россіи, по крайней мѣрѣ, въ главномъ портѣ Архангельскѣ, ведется такъ поспѣшно, что еле успѣваютъ нагрузить суда выторгованнымъ и назначающимся для перевозки въ отечество товаромъ И, если сказать правду, у купцовъ рѣдко любознательность настолько развита, чтобы они употребляли время, остающееся послѣ улаженія торговыхъ дѣлъ, на описаніе мѣстностей. Другіе, которымъ надоѣдаетъ вѣчно сидѣть у домашняго очага и которые поэтому отправляются въ чужія страны, не такъ легко попадаютъ въ мѣстности, лежащія болѣе къ сѣверу, или же—у нихъ одновременно замерзаютъ и руки и чернила. Настоящимъ описаніемъ любители обязаны одному изъ дворянъ || (IV) свиты высокоблагороднаго господина Куприада фанъ-Клеика, владѣтеля Лойргейма и Орсена [1]) который въ 1675 г., въ качествѣ чрезвычайнаго посла господъ Генеральныхъ Штатовъ и принца Оранскаго, былъ отправленъ къ его величеству царю

[1]) Loirheim en Ohrsen. Въ разныхъ мѣстахъ Verhael'a неправильныя начертанія: Lorheim en Ohrsee (стр. 2), Ohrsee (стр. 72) и т. д.

Московіи. Нѣтъ никакого сомнѣнія, что въ этомъ описаніи содержатся гораздо большія и гораздо лучшія подробности о состояніи государства и страны, чѣмъ можно было бы найти въ какомъ-либо подобномъ отчетѣ человѣка частнаго. Причина та, что этотъ дворянинъ, путешествовавшій все время въ составѣ свиты вышеназваннаго господина посла и служившій въ важнѣйшихъ государственныхъ порученіяхъ помощникомъ, имѣлъ гораздо больше возможности тщательно наблюдать и разсматривать все то, что для человѣка менѣе важнаго было бы закрыто. Бытъ этого народа, судоговореніе у него, величина страны и важнѣйшихъ въ ней поселеній, изумительная военная сила, странные обряды въ богослуженіи, нравы и обычаи жителей, и все, что лишь сколько-нибудь заслуживаетъ вниманія,—все это здѣсь изображено съ такою жизненностью, что заслуживаетъ всеобщаго удивленія; и тѣмъ болѣе удовольствія можно почерпнуть изъ разсказа объ этихъ вещахъ, что большая часть ихъ для насъ была даже совершенно до сихъ поръ непзвѣстна. Разсказъ объ изумительныхъ церемоніяхъ, съ коими патріархъ Московитовъ совершаетъ водосвятіе, думается мнѣ, принесетъ читателю больше удовольствія, чѣмъ описаніе обычнаго въ знаменитой Венеціи вѣнчанія съ моремъ. Необычайное стеченіе народа на это водосвятіе достаточно доказываетъ, что Россія—страна не безлюдная. А художественныя вещи, приготовляемыя въ этой странѣ, достаточное доказательство, что жители далеко не такъ грубы и глупы, какъ долгое время о нихъ думали. Коротко говоря, настоящее описаніе такъ точно и тщательно, какъ едва ли какое другое, и оно сообщаетъ не только о положеніи страны и другихъ предметахъ, касающихся состоянія ея, но и о всѣхъ замѣчательныхъ приключеніяхъ, бывшихъ съ господиномъ посломъ и съ господами || (V) свиты его (въ числѣ которыхъ нашъ авторъ былъ далеко не самымъ незначительнымъ) во время пути туда и обратно. Чрезвычайнымъ украшеніемъ этого сочиненія являются искусные, вытравленные на мѣди рисунки, приложенные нами къ нему, работы несравненнаго въ своемъ искусствѣ Ромейна де-Гооxе [1]). Эти рисунки даютъ самое натуральное изображеніе

[1]) Рисунки изображаютъ: 1) Отплытіе Кленка изъ Архангельска.—2) Въѣздъ въ Вологду.—3) Водосвятіе въ Москвѣ.—4) Въѣздъ въ Москву.—5) Принятіе посольства царемъ.—6) Вѣнчаніе царя. Въ «Историческомъ Вѣстникѣ» (1894, № 9) были перепечатаны № 1, 2, 4, и 5.

нѣкоторыхъ важнѣйшихъ событій, которыя легче нарисовать на картинѣ, чѣмъ описать перомъ; искуснымъ исполненіемъ своимъ они доставляютъ необыкновенное удовольствіе для глаза. Надѣемся, благосклонность любителей будетъ къ намъ такъ же велика, каковы были трудъ и издержки, которыя намъ пришлось понести, пока мы смогли привести въ надлежащее состояніе издаваемую нами книгу. Мы не сомнѣваемся также, что, въ настоящемъ своемъ видѣ, она будетъ встрѣчена и прочтена съ заслуживаемою ею благосклонностью всѣми читателями, обладающими здравымъ сужденіемъ и острымъ умомъ. Что насъ касается, наши издержки и труды мы почтемъ щедро возмѣщенными, если читатели не раскаются, въ потраченныхъ — [на покупку]—деньгахъ и— на прочтеніе]—времени: если они выскажутъ свое довольство, это поощритъ нашу типографію къ дальнѣйшей работѣ на пользу науки. Такъ какъ вѣдь всѣ мы, пользующіеся въ мірѣ жизнью, сотворены не только для насъ самихъ, но и для другихъ, то и намъ, что насъ въ частности касается, будетъ пріятно потрудиться въ жизни надъ тѣмъ, что можетъ способствовать занятіямъ другихъ и долго еще будетъ служить доказательствомъ, какъ мы всѣми силами стремились, если не принадлежитъ къ числу ученыхъ, то, по крайней мѣрѣ, къ числу тѣхъ, кто своей незначительной работою, насколько имъ по силамъ, старались помочь успѣху научныхъ занятій. Будьте здоровы!

Я. К. тенъ-Гоорнъ.

Изъ нашего книжнаго склада
20-го Ноября 1677 г.

(VI) *Въ честь*

Славнѣйшаго господина автора,

издающаго дневникъ путешествія по Московіи[1]).

Подвигъ высокій подъ силу тому лишь, кто доблестенъ нравомъ.
Сердца великаго цѣль часто упорнѣйшій трудъ.
Ты же, счастливый, рожденный отъ славной и доблестной крови,
Самъ родословье отцовъ славой украсишь своей.
Смѣлыхъ орловъ порожденьемъ не быть голубицамъ трусливымъ:
Съ рукъ своей матери въ путь скоро направился Ты.
Духъ свой насытилъ Ты знаньемъ, но все же не зналъ Ты покоя:
Ты захотѣлъ описать дальный и пасмурный край.
Какъ драгоцѣнный коралль, чѣмъ дольше былъ бурямъ подвержень.
Въ вихрь вѣтровъ закалясь, только дороже цѣной,
Такъ же и Ты: Ты лишь радъ былъ увидѣть обширныя земли
Моска Великаго—намъ Ты описалъ ихъ теперь.
Честь, если кто государямъ пріятенъ и лицамъ высокимъ:
Блескомъ двора окруженъ, славы большой онъ достигъ!
Ты же, о славный и доблестью духа своей несравненный,
Къ цѣли одной устремясь, сразу достигъ и другой.
Не о Московіи только для насъ твоя книга свидѣтель:
Теплый свидѣтель она доблестныхъ нравовъ Твоихъ.

---

[1]) Это Латинское стихотвореніе передается здѣсь по-Русски *съ сохраненіемъ размѣра подлинника*. Вычурные и невполнѣ ясные обороты подлинника пришлось, въ видахъ достиженія большей ясности, въ нѣкоторыхъ случаяхъ передать скорѣе согласно со смысломъ, чѣмъ съ буквою; такова, напримѣръ, фраза: non scopus est verus, at ille latet. Послѣ словъ Vivimus ingenio слѣдуетъ предположить точку или восклицательный знакъ.—Что касается личности автора этого стихотворенія, обозначившаго свои имя и фамилію иниціалами I. B. H., то, для опредѣленія ея, не имѣется никакихъ прямыхъ указаній.

Время проходитъ, дѣла исчезаютъ: и если свидѣтель
Подвиговъ не записалъ, скоро ихъ черви пожрутъ.
Духомъ живемъ мы! Тебя же блестящимъ созвѣздьемъ въ тверди славы
Книга Твоя помѣститъ между созвѣздій другихъ.
Пусть же Ты вѣчно живешь торжествомъ трудовой Твоей славы,
Славятъ пусть имя Твое будущихъ много вѣковъ!

Это немногое въ знакъ почтенія и любви къ непослѣднему своему другу хотѣлъ излить своею слабѣющею поэтическою вѣною

I. Б. Г.

ИСТОРИЧЕСКІЙ РАЗСКАЗЪ

ИЛИ

ОПИСАНІЕ ПУТЕШЕСТВІЯ

ГОСПОДИНА

КУНРААДА ФАНЪ-КЛЕНКА,

Чрезвычайнаго посла высокомощныхъ Штатовъ и его высочества господина принца Оранскаго, къ великому государю царю и великому князю Московскому.

Первая глава.

Избраніе господина Кунраада фанъ-Кленка великимъ посломъ къ царю Московскому. — Гонецъ посылается впередъ. — Имена лицъ въ свитѣ посла. — Пышное снаряженіе посольства. — Отплытіе въ Тессель. — Распредѣленіе свиты по кораблямъ.

Государство Соединенныхъ Нидерландовъ въ 1672 г. подверглось страшному и совершенно неожиданному—послѣднее касается особенно нападенія флота короля Великобританскаго [1])—военному нашествію, съ суши и съ моря, со стороны могущественнѣйшихъ королей Франціи и Великобританіи, къ которымъ еще присоединились курфюрстъ Кёльнскій и епископъ Мюнстерскій. Два королевскіе флота, Англійскій и Французскій, бывшіе въ силахъ не только всѣ Нидерланды, но и весь міръ христіанскій покорить своему ярму и подавить все, что могло имъ встрѣтиться на пути, однако, не только были отбиты, но и такъ поражены нѣсколько разъ и разгромлены [2]) мужествен-

[1]) «Въ мартѣ 1672 года, одинъ изъ капитановъ королевскаго флота напалъ на Голландскій караванъ. За этимъ нападеніемъ послѣдовало немедленно объявленіе войны»... См. Гринъ, «Исторія Англійскаго народа» (М., 1892. III, стр. 323).

[2]) Знаменитая битва противъ обѣихъ флотовъ въ Соусуолдѣ или Sole Bay 7-го іюня 1672 года. Біографіи Рейтера Brandt'a (Амстердамъ, 1687) и Klopp'a (1858, Ганноверъ).

нѣйшимъ и опытнѣйшимъ героемъ-морякомъ Михіэлемъ Адріаансзоономъ де-Рейтеромъ, счастливой памяти, что, будь у этого превосходнаго героя возможность преслѣдовать ихъ до конца, отъ нихъ, вѣроятно, ничего не осталось бы. Когда теперь король Великобританскій оставилъ союзниковъ и заключилъ миръ съ Союзнымъ Государствомъ [3]), послѣднее какъ бы могло вздохнуть свободнѣе; но тутъ напалъ на него новый | (2) могущественный врагъ, который сначала не повелъ противъ него правильной войны, но пробовалъ вредить со стороны. Королевство Швеція, которое въ Кельнѣ принимало участіе, въ качествѣ посредника, въ оставшихся тщетными мирныхъ переговорахъ, съ тѣхъ поръ такъ перемѣнило политику, что напало съ враждебными намѣреніями на союзниковъ Соединенныхъ Штатовъ и причинило имъ большое безпокойство; въ виду этого, Штаты, согласно своему договору съ союзниками, принуждены были объявить этому королевству войну [4]). Чтобы скорѣе утомить его войною и привести къ переговорамъ и миру, Штаты Соединенныхъ Нидерландовъ. по совѣту своихъ союзниковъ, рѣшили отправить превосходное и чрезвычайное посольство къ пресвѣтлѣйшему и державнѣйшему великому государю царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, Божьею милостью всея Великія, Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцу и пр. и пр., чтобы, при помощи убѣдительныхъ доводовъ, побудить его царское величество обратить оружіе противъ упомянутаго выше королевства: подвергнувшись отовсюду нападеніямъ и стѣсненіямъ, оно тогда, навѣрное, прибѣгнетъ къ заключенію хорошаго и прочнаго мира.

Принявъ такое рѣшеніе, Соединенные Штаты избрали [5]) для выполненія миссіи благороднаго высокопочтеннаго господина Кунраада фанъ-Клепка, владѣтеля Лойргейма и Орсена, бывшаго судью и Амстердамскаго городского совѣтника, который, помимо другихъ своихъ выдающихся качествъ, былъ очень свѣдущъ въ Русскомъ языкѣ, много лѣтъ прожилъ въ Московіи, велъ съ нею торговлю и

[3]) Вестминстерскій миръ 19-го февраля 1674 г. Ср. Philippson, «Zeitalter Ludwig des Vierzehnten» (S. 114).

[4]) Нападеніе Врангеля на Курмархію произошло въ послѣднія недѣли 1674 г. Послѣдствіемъ было извѣстное пораженіе Шведовъ при Фербеллинѣ 28-го іюня 1675 г., незадолго до отъѣзда фанъ-Клепка.

[5]) Резолюціею отъ $^{18}/_{28}$ апр. 1675 г. (Донесенія).

превосходно, въ особенности, зналъ теченіе дѣлъ у Русскаго двора. Много лѣтъ тому назадъ онъ, особою милостью его царскаго величества, былъ сдѣланъ гостемъ (извѣстное почетное званіе, которымъ иногда его царское величество чтитъ нѣкоторыхъ именитѣйшихъ купцовъ: оно соединено съ извѣстными привиллегіями) и пользовался у царя большимъ уваженіемъ: поэтому были шансы за то, что посольство его увѣнчается желаннымъ успѣхомъ.

Снаряженіе этого посольства взяло 6 или 7 мѣсяцевъ. Такъ какъ, при такихъ значительныхъ посольствахъ, обыкновенно посылается впередъ гонецъ, то таковымъ избрали господина капитана Рихарда Рейзера [6]: онъ, съ приличной свитою, отправился изъ Голландіи черезъ Балтійское море, а затѣмъ сушею, черезъ Пруссію и Литву, въ Москву гонцомъ, чтобы сообщить его царскому величеству предстоящее прибытіе великаго чрезвычайнаго посольства.

Приготовляясь къ путешествію, господинъ фанъ-Кленкъ избралъ въ свою свиту слѣдующихъ лицъ, между которыми онъ распредѣлилъ ниже помѣченные чины и должности:

Іоаннъ Виллемъ фанъ-Келлеръ [7]), Утрехтскій каноникъ, былъ назначенъ обергофмейстеромъ; чтобы придать больше блеска и торжественности посольству, господинъ посолъ далъ Келлеру титулъ маршала. Такъ и мы будемъ называть его ниже.

Поль де-Больё — шталмейстеръ.

Мг. Адамъ Бессельсъ — секретарь.

|| (3) Бальтазаръ Койэттъ [8]) }
Германъ Гримъ }
Аарноутъ Бюдейнъ } дворяне.
Брюно Филлеерсъ }

[6]) Kapit. Richard Hendrik Reijzer прибылъ въ Москву $^{20}/_{30}$ іюля и $\frac{24\ \text{іюля}}{3\ \text{авг.}}$ 1675 г. поднесъ государю въ Коломенскомъ селѣ грамоту отъ принца Оранскаго. $^{8}/_{18}$ авг. онъ получилъ отпускъ. Ср. Бантышъ-Каменскій, «Об. вн. сношеній Россіи» (Москва, 1894) I, 189. См. также Введеніе, отд. V.

[7]) Это баронъ Келлеръ, позднѣйшій резидентъ въ Москвѣ съ 1676 г. по мартъ 1698 г. Въ Дон. о дарованіи ему титула маршала Кленкъ говоритъ, почему-то, лишь подъ 3-имъ декабря 1675 г., по случаю выѣзда изъ Устюга. Келлеръ былъ секретаремъ Гейнзіуса въ посольствѣ этого послѣдняго (Schelema I, 294).

[8]) Авторъ настоящаго сочиненія.

Абрагамъ фанъ-Асперенъ — переводчикъ господина посла [9]).

Руландэсъ де-Карпентиръ (или Карпантье) — пасторъ.

Лодевейкъ Магьё — врачъ.

Гендрикъ фанъ-де Ватеръ — казначей.

Янъ Фербеекъ — подгофмейстеръ.

Франсуа де-Невё — старшій фельдшеръ.

Гендрикъ Лауренсіэсъ — подсекретарь.

Эфертъ фанъ-Рейссенъ — экономъ.

Горисъ фанъ-Рейссенъ — камердинеръ.

Андрисъ де-Фрисъ — писецъ.

Гендрикъ Виллемсзоонъ фанъ-Альтеренъ — мундшенкъ.

Эмондъ Свиней
Виллемъ фанъ-Эмондъ
Поль де-Больё младшій
Соломонъ Фербеекъ
} пажи.

Гендрикъ Ніювенгейзенъ — хранитель серебра и олова.

Адамъ фанъ-деръ-Горстъ — хранитель багажа и толмачъ для простого люда.

Клаасъ Дрейферъ — хранитель погреба.

Антоней Сверинъ — литаврщикъ.

Гансъ Михель Кнедель
Петръ Гартэмъ
Михіэль фанъ-де-Финдеръ
} трубачи.

Абрагамъ Репессе — старшій поваръ.

Баренть фанъ-деръ-Гахе — второй поваръ.

Янъ Ферстеехъ — младшій фельдшеръ.

Мартенъ фанъ-Бреасъ
Янъ Фолькертсзоонъ
Янъ фанъ-Лейвенъ
Янъ Ніюпоортъ
Гендрикъ Клиньетъ
Николаасъ Вейлантъ
Энгельбрехтъ Гардефельтъ
Якобэсъ Сааль
Андрисъ Ринкъ
Германъ Фельтгейзенъ
Франсуа де-Бегуръ
} пѣшіе служители, числомъ 11.

[9]) Асперенъ торговалъ раньше съ Россіею. Въ 1663 г. онъ участвовалъ

Германъ фанъ-Текеленбэрхъ
Виллемъ Крайенбэрхъ
Деркъ Схрейверъ
Иде Бонема
} 4 алебардщика.

|| (4) Іоостъ Будевейнсзоонъ—кучеръ
Вейбе Якобсзоонъ—почталіонъ или форейторъ
Питеръ Маальсенъ—конюхъ и второй кучеръ
Гендрикъ Гендриксзоонъ—конюхъ и кузнецъ
Янъ Янсзоонъ Стрейсъ—конюхъ и пушкарь [10])
} служители по конюшнѣ.
Гендрикъ Хутенъ—поваренокъ.

Всѣхъ членовъ посольства, за исключеніемъ посла, господина фанъ-Кленка, было 53 человѣка.

Снаряженіе посольства по части платья было не менѣе великолѣпно и представляло весьма красивыя и дорогія ливреи. Одежда была трехъ родовъ: она состояла изъ дорожнаго костюма, обыкновенной ливрейной одежды и парадной ливрейной одежды: послѣдняя была очень дорога, именно изъ краснаго сукна, на желтой фланелевой подкладкѣ, обшитая золотыми позументами и украшенная красными и желтыми лентами. Одежда и пояса пажей были весьма великолѣпны: вся бахрома на нихъ была золотая безъ всякой примѣси шелку. Они носили также весьма изящныя перья. Кафтаны трубачей были такъ густо обшиты позументами, что на груди и на спинѣ нельзя было разглядѣть сукна. У насъ (я говорю такъ, потомучто и я состоялъ въ свитѣ посла) было болѣе сорока сѣделъ и уздечекъ—чтобы пользоваться ими, если окажется удобная лѣтняя дорога—не считая тѣхъ, которыя дворянами и высшими офицерами были заказаны для ихъ личнаго пользованія. Тутъ была и весьма красивая дорогая первая карета, изящнѣйшимъ образомъ раззолоченная и снабженная хорошими зеркальными окнами. Внутри эта карета была обита бархатомъ съ кармазинно-красными цвѣтами на серебряномъ фонѣ: драгоцѣнный балдахинъ ея былъ украшенъ длинною, тяжелою золотою и серебряною бахромою. Была и вторая карета; для нея у насъ было 8 вороныхъ лошадей, а 7 еще болѣе прекрасныхъ были для первой кареты. Въ эти кареты запрягалось обыкновенно не болѣе шести лошадей, но лишнія

въ пріемѣ посольства изъ Москвы. При Борселѣ еще онъ состоялъ переводчикомъ (Schellema I, 264—266, 269).

[10]) Извѣстный путешественникъ и авторъ. Ср. Введеніе.

были взяты на случай падежа какой-либо изъ нихъ, чтобы не оказаться въ неловкомъ положеніи. Мы взяли также съ собой еще восемь весьма красивыхъ темногнѣдыхъ мериновъ, на которыхъ лежали попоны съ гербомъ его высочества, чтобы ихъ, отъ его имени, преподнести его царскому величеству. Его превосх. посолъ Куираадъ фанъ-Кленкъ для себя бралъ двухъ гнѣдыхъ жеребцовъ и еще одного бѣлосѣжнаго. Эти лошади, подобныхъ которымъ трудно было бы найти какъ по величинѣ, такъ и по красотѣ, предназначались для собственнаго употребленія его превосх-а. Онѣ были покрыты прекрасными попонами изъ серебряной и золотой парчи, украшенными золотыми цвѣтами, кармазинно-краснымъ бархатомъ и густо обшитыми золотымъ бордюромъ; на покрывалахъ, головныхъ украшеніяхъ и т. д. были вышиты шифры и короны. Далѣе, сѣдла и прочая сбруя нисколько не уступали всему остальному.

Когда все это снаряженіе было закончено, его превосх. посолъ ждалъ лишь вѣрительнаго письма отъ его высочества, такъ какъ письмо отъ ихъ высокомощности онъ уже получилъ [11]). Эти письма были, и то и другое, написаны на пергаментѣ и, большей частью, позолоченными буквами, особенно имена его царскаго || (5) величества, ихъ высокомощности и его высочества. Наверху писемъ, состоявшихъ исключительно изъ одного привѣтствія, были изображены три императорскія короны, по сторонамъ двѣ равной величины, по серединѣ третья напобольшая. Письма были изящно позолочены и раскрашены различными красками. По бокамъ ихъ, приблизительно на протяженіи полутора дюймовъ, были изображены разнообразные цвѣты, птички и плоды, всѣ въ своихъ натуральныхъ краскахъ. Письма были запечатаны большой печатью ихъ высокомощности и его высочества, къ которой были привѣшены золотыя и серебряныя кисти, сплетенныя крестообразно. Нужно здѣсь замѣтить, что эти вѣрительныя грамоты ихъ высокомощности и его высочества даютъ господину послу

[11]) По Донесеніямъ, фанъ-Кленкъ простился съ Ген. Штатами 15/25 іюля, взявъ съ собою: 1) инструкціо, 2) вѣрительныя письма отъ Ген. Штатовъ и принца Оранскаго, 3) письмо (missive) къ Архангельскому воеводѣ, 4) акты о возмѣщеніи всѣхъ потерь и расходовъ посла, буде таковыя окажутся, Генеральными Штатами и Штатами Голландіи и Зап. Фрисландіи—всего 6 документовъ. Изъ нихъ Койэттъ напечаталъ лишь вѣрительное письмо Ген. Штатовъ. См. ниже || (88) слл.

титулъ чрезвычайнаго великаго посла — новшество, раньше не бывшее въ употребленіи въ государствѣ и на этотъ разъ введенное впервые, чтобы тѣмъ сильнѣе возвысить блескъ и пышность этого посольства, такъ какъ у Московитовъ титулъ «великій» пользуется особымъ уваженіемъ и считается чѣмъ-то еще большимъ, чѣмъ «чрезвычайный». Титулъ его вельможности былъ слѣдующій: «Его превосх. Кунраадъ фанъ-Кленкъ, владѣтель Лойргейма и Орсена, депутатъ великомощныхъ [12]) господъ Штатовъ Голландіи и Западной Фрисландіи въ собраніи Генеральныхъ Штатовъ, чрезвычайный великій посолъ ихъ высокомощности и его высочества господина принца Оранскаго къ великому государю царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, Божьею милостью всея Великія, Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцу».

Получивъ вѣрительныя письма и все прочее, его превосх. господинъ Кленкъ выѣхалъ изъ Гаги [13]) 15-го іюля 1675 г., простившись сначала съ господами Генеральными Штатами и Штатами Голландіи, въ то время собранными, а также и съ мефрау вдовствующей принцессою Оранскою и всѣми иностранными министрами. Онъ, съ мефрау супругой своею, направился въ Амстердамъ [14]), мѣсто жительства его вельможности, куда черезъ два дня прибыли и всѣ лошади его превосх-а, которыя его вельможность незадолго до того закупилъ, черезъ шталмейстера Поля де-Больё, въ Фрисландіи и въ сосѣднихъ мѣстностяхъ, въ числѣ двадцати трехъ; онѣ, изъ-за удобства въ доставленіи прѣсной воды, были размѣщены въ конюшни въ Гаарлемѣ, пока его превосх. ждалъ вѣрительныхъ писемъ отъ его высочества, отбывшаго къ войску въ Брабантъ. Когда лошади прибыли въ Амстердамъ, ихъ посадили на суда.

Въ пятницу, 19-го іюля, суда: «Ноевъ ковчегъ», багажное судно, и «Св. Лаврентій», судно для лошадей, вооруженное 16-ю хотеленгами, оба отправились въ Тессель. Подъ второй палубою въ кузовѣ лошадинаго судна приготовлена была такая

---

[12]) Штаты Голландіи и Зап. Фрисландіи называются Grootmogende, Генеральные Штаты—Hoog Mogende.

[13]) Правильнѣе: Храфенгахе.

[14]) По Донесеніямъ, Кленкъ 16-го іюля отправился въ Амстердамъ.

удобная конюшня для 24-хъ лошадей, которыхъ намъ предстояло взять съ собою, что она не уступила бы никакой на сушѣ. У каждой лошади былъ свой гамакъ, чтобы повиснуть въ немъ въ случаѣ сильной бури, и свое особое стойло, отдѣленное отъ другихъ досками, которыя можно было вынуть. Полъ былъ въ головахъ немного выше, чѣмъ къ хвосту, и ясли, куда имъ бросали кормъ и питье, были глубиною около фута. || (6) Подъ яслями находились ящики, гдѣ лежала солома для подстилки. Сзади каждой лошади находилась круглая деревянная перекладина, которой длина была равна ширинѣ каждаго помѣщенія для лошадей; она была прикрѣплена для того, чтобы лошади не терпѣли отъ качки судна. Балластомъ служилъ песокъ. Необходимая для лошадей вода стояла спереди и сзади въ бочкахъ; лошади же, по 12-ти въ рядъ, стояли своими головами къ бокамъ судна, такъ что за ними оставался еще просторный проходъ спереди назадъ.

Это судно съ лошадьми отошло, слѣдовательно, вышесказаннымъ способомъ изъ Амстердама, но пришло не ранѣе 28-го іюля къ Флитерамъ [15]); багажное же судно было въ Тесселѣ шестью или восемью днями раньше. Его превосх. господинъ Куираадъ фанъ-Кленкъ, находясь въ ошибочномъ предположеніи, что суда уже отошли за Флитеры, поручилъ мнѣ и другимъ изъ его свиты отправиться на суда, предполагая самъ на слѣдующій день [16]), со своею супругою, на яхтѣ Остиндской компаніи, послѣдовать за нами въ сопровожденіи нѣсколькихъ друзей, которые имѣли въ виду проводить его часть пути въ яхтахъ. Получивъ это приказаніе отъ его превосх-а, я простился съ нѣкоторыми моими друзьями и отправился, 27-го іюля, вечеромъ въ ½ 10, отъ пристани передъ старымъ домомъ Штатовъ, на каахѣ [17]), нанятомъ его превосх-омъ; въ каахѣ находилась и часть его багажа. Насъ было всего восьмеро въ этомъ каахѣ: пасторъ, докторъ, гофмейстеръ, переводчикъ, я, подсекретарь, писецъ и одинъ пажъ.

[15]) De Vlieter или Vlie—проливъ между островами Флиландомъ и Терсхеллингомъ—выѣздъ изъ Зейдерзее въ открытое море.

[16]) По Донесеніямъ, фанъ-Кленкъ, 28-го іюля, выѣхалъ изъ Амстердама на яхтѣ Остиндской компаніи и на слѣдующій день, 29-го, прибылъ въ Тессель, куда, въ тотъ же день вечеромъ, пришло и военное судно «Звѣзда» (Star), назначенное для конвоированія Московскаго флота и для принятія на бортъ посла.

[17]) Видъ катера.

Его превосходительство насъ обильно снабдилъ виномъ, пивомъ и кушаньями.

Въ воскресеніе, 28-го іюля, утромъ около 8-ми часовъ, мы прибыли къ Флитерамъ на бортъ военнаго судна, гдѣ застали еще совершенный безпорядокъ. Грузовое судно лежало у борта и выгружало артиллерію, но принуждено было промѣшкать часъ или два изъ-за сильнаго вѣтра, за которымъ послѣдовало нѣсколько ливней. Маршалъ Іоаннъ Вилемъ фанъ-Келлеръ, вмѣстѣ съ нѣсколькими лицами изъ свиты, прибылъ на бортъ въ 10 часовъ; и намъ удалось въ тотъ же день перегрузить всѣ орудія и нашу кладь.

Въ понедѣльникъ, 29-го, мы отправились въ путь подъ парусами и счастливо прибыли въ Тессель, гдѣ бросили якорь на Московскомъ рейдѣ. Капитанъ этого судна—Питеръ Толингсъ [18]) пришелъ на судно и мы поѣхали съ нимъ въ тотъ же день въ Схильтъ [19]) на Тессель, гдѣ встрѣтили его превосх. посла съ мефрау супругою его: какъ мы тамъ узнали, они въ предыдущій день выѣхали изъ дому и на государственной гребной яхтѣ, на которой находились два трубача, были перевезены на яхту Остиндской компаніи, стоявшую на рейдѣ передъ городомъ, причемъ были сдѣланы выстрѣлы изъ нѣсколькихъ орудій; такимъ образомъ они выбыли, въ сопровожденіи многихъ друзей господина посла, провожавшихъ его за Дерхердамъ [20]), къ Тесселю, куда на слѣдующій день счастливо и прибыли [21]). Мы привѣтствовали его превосходительство на этомъ мѣстѣ и || (7) узнали отъ него, что онъ прибудетъ на судно не раньше, чѣмъ мы будемъ совершенно готовы къ отплытію. Рѣшено было, чтобы капитанъ на слѣдующій день снова вышелъ на берегъ, чтобы помочь исполнить адмиралтейскія формальности. Послѣ этого мы снова вернулись на бортъ.

На слѣдующій день, 30-го іюля, утромъ, капитанъ на лодкѣ отправился къ берегу; когда онъ [опять] былъ на борту, дали залпъ изъ всѣхъ 30-ти орудій. Тѣмъ временемъ, прибылъ на бортъ секретарь Бессельсъ съ отцомъ и сестрами, которые нѣко-

---

[18]) Въ Доп. Theulinx и Tholines, у Схельтемы Tholinks. Онъ выѣхалъ изъ Амстердама, согласно письму фанъ-Кленка (отъ 31-го іюля)—26-го іюля.

[19]) Schild (Schilt)—гавань на о-вѣ Тесселѣ.

[20]) Durgerdam у выхода изъ Амстердамскаго залива въ Зейдерзее.

[21]) Ср. примѣчаніе 18-е выше: дата выѣзда въ Донесеніяхъ.

торое время пробыли на суднѣ и затѣмъ попрощались. Послѣ обѣда пришли члены адмиралтейства Броуверъ и Тингсъ на бортъ, чтобы осмотрѣть экипажъ; это касалось не только насъ, но и другихъ военныхъ судовъ, стоявшихъ здѣсь и долженствовавшихъ, подъ присмотромъ господина Ферсхоора, вмѣстѣ съ еще иными судами, отправиться подъ главнымъ начальствомъ благороднаго господина генералъ-адмиралъ-лейтенанта де-Рейтера [22]) въ Средиземное море; такимъ образомъ, здѣсь на рейдѣ находился большой флотъ. Къ вечеру прибылъ господинъ Германъ Гримъ, дворянинъ его превосх-а, на бортъ; теперь свита его вельможности была распредѣлена слѣдующимъ образомъ:

На военномъ суднѣ, помимо персоны его превосходительства, которому капитанъ отдѣлилъ каюту, помѣстились: маршалъ, секретарь, два дворянина (Койэттъ и Гримъ), переводчикъ, пасторъ, врачъ, старшій фельдшеръ, всѣ получившіе мѣста въ камерѣ стрѣлковъ. Камердинеръ, главный поваръ, подфельдшеръ, литаврщикъ или барабанщикъ, три трубача, два пажа, два нѣшихъ служителя и три алебардщика, всѣ—кромѣ камердинера, спавшаго также въ каютѣ—спали подъ верхнею палубою корабля у самой пушкарской камеры, въ койкахъ, припасенныхъ для нихъ капитаномъ.

На лошадиномъ суднѣ «Св. Лаврентій» находились: шталмейстеръ, два дворянина (Бюдейнъ и Филлеерсъ), подгофмейстеръ, подсекретарь, два пажа, поваръ, 6 лицъ, принадлежавшихъ къ конюшнѣ, три нѣшихъ служителя, повареики и одинъ алебардщикъ.

На багажномъ суднѣ «Ноевъ Ковчегъ» находились: казначей, писецъ, экономъ, мундшенкъ, хранитель серебряной и оловянной посуды, хранитель погреба и хранитель дорожныхъ вещей, опъ же толмачъ [23]).

[22]) Де-Рейтеръ, какъ извѣстно, и погибъ во время экспедиціи въ Средиземномъ морѣ, но не въ этомъ году, а въ слѣдующемъ: 29-го апрѣля 1676 г.

[23]) Исправлено согласно съ перечисленіемъ участниковъ посольства; въ текстѣ: «и толмачъ».

Вторая глава.

Отплытіе изъ Тесселя. —Встрѣча съ Датскимъ судномъ.— Разныя мѣстности и острова.— Прибытіе въ Бѣлое море. —Русскій капитанъ на суднѣ, получающій отъ посла хорошее угощеніе.—Монастырь въ Московіи, осажденный Русскими.

Когда распредѣленіе, такимъ образомъ, было закончено и всѣ находились на борту, мы въ слѣдующій день, 31-го іюля, снялись съ якоря утромъ и отправились, съ слегка поддувавшимъ вѣтромъ, подъ .. (8) парусами въ путь, вмѣстѣ съ тридцатью двумя купеческими судами, заодно съ нами спѣшившими къ Архангельску; кромѣ того, съ нами шли еще 8 или 10 другихъ судовъ, подъ конвоемъ капитана Барента Гальса предпринявшихъ путешествіе въ Норвегію. Находясь уже въ пути, мы увидѣли яхту, въ которой выѣхали его превосх. и его супруга, вмѣстѣ съ нѣсколькими друзьями, которые такъ далеко проводили его. Два трубача стояли впереди на мостикѣ и трубили, и яхта, нѣсколько разъ проѣхавъ мимо насъ, наконецъ стала у нашего борта. Его превосх. съ большою нѣжностью простился съ супругою и друзьями и перешелъ на наше судно, которое, послѣ этого, дало залпъ изъ своихъ орудій: на это отвѣчали залпами яхта, на которой пріѣхалъ его превосх., равно какъ и другія разныя яхты и суда; все казалось стояло въ огнѣ и пламени. [1]) Когда мы едва успѣли выйти за Испанскій проливъ [2]) и только что вошли въ открытое море, намъ пришлось бросить якорь, съ котораго мы снова снялись въ четвергъ, 1-го августа. При слабомъ вѣтрѣ мы направили путь свой къ ССВ. [3])

Въ пятницу, 2-го августа, съ наступленіемъ дня, намъ подулъ легкій вѣтеръ и мы не встрѣтили въ этотъ день ничего, кромѣ двухъ или трехъ каперовъ, которые не подошли ближе, хотя капитанъ Гальсъ, со своею сѣверною эскадрою

[1]) По Донесеніямъ, 31-го іюля фанъ-Кленкъ вступилъ на бортъ военнаго судна и былъ почтительно принятъ Толлингсомъ. При выходѣ изъ Испанскаго пролива, фанъ-Кленкъ, съ судна, отправилъ Генеральнымъ Штатамъ донесеніе о причинахъ заподзданія своего отъѣзда и съ засвидѣтельствованіемъ своего искреннѣйшаго желанія возможно успѣшно исполнить порученіе.

[2]) Spanjaerts Gat по «Nouv. Atlas» van der Aa (Leiden, s. a) между Noorder Hoecken и Keysers Plat, двумя милями къ З отъ Тесселя.

[3]) Въ Донесеніяхъ о пути подробныхъ свѣдѣній нѣтъ: говорится лишь, что въ общемъ погода была сносная, но часты были штили и туманы.

слѣдовавшій за нами неподалеку, ожидалъ насъ, поднявъ нижніе паруса и давъ сигнальный выстрѣлъ. Такъ какъ погода была очень хорошая, я переправился на одно изъ нашихъ судовъ, чтобы посѣтить нашихъ сотоварищей по путешествію; мы достали нѣсколько штукъ слоистой трески и цѣлую корзину устрицъ. Въ субботу, 3-го, встрѣтили мы, продолжая съ достаточною быстротою нашъ путь, различныя иностранныя суда, Англійскія, Датскія и Гамбургскія. Въ эту ночь мы перешли черезъ Доггербанкъ.

Въ воскресенье, 4-го августа, послѣ обѣда, мы пришли къ флоту тресколововъ, къ которому мы послали нашу шлюпку. За немного денегъ мы получили пять прекрасныхъ живыхъ камбалъ, а также пять штукъ живой трески. 5-го числа, при тихой погодѣ, къ намъ на бортъ прибылъ адмиралъ Янъ Виллемсзоонъ съ нѣсколькими купцами; на нашемъ суднѣ ихъ хорошо угостили Рейнскимъ виномъ и ключевою водою [4]) при звукѣ трубъ, литавръ и свирокъ. 6-го числа утромъ отъ насъ отдѣлился капитанъ Барентъ Гальсъ съ судами, находившимися при немъ, и направился къ Норвегіи. Мы нѣсколько дней плыли вдоль береговъ этой страны и 8-го видѣли много китовъ; продолжая нашъ путь съ достаточною скоростью, въ четвергъ, 15-го, вечеромъ около 9 часовъ (тамъ день продолжается до ½11), мы завидѣли чужое судно и направились въ его сторону; когда мы подошли къ нему ближе, оно распустило на вѣтрѣ красный флагъ и стало уходить въ сторону отъ насъ. Мы пустили въ него полнымъ зарядомъ, чтобы оно одумалось. Но оно, не обращая никакого вниманія, шло впередъ на фордевиндъ. Мы поэтому еще два раза пустили въ него полными зарядами безъ того, чтобы оно особенно озаботилось этимъ, хотя послѣднее ядро прошло мимо его форштевня не далѣе 10-ти или 12-ти шаговъ. Когда оно однако замѣтило, что мы своимъ судномъ настигаемъ его, оно рѣшило покориться и, убравъ свой гротъ-марсель, поставило фокъ передъ мачту. Мы тогда перемѣнили галсъ || (9) и, когда оно оказалось близъ насъ, нашли, что это небольшое суденышко изъ Флепсбурга въ Даніи, которое шло, нагруженное вяленой и соленой треской, изъ Кильдина на Лапландскомъ берегу и находилось на пути домой. Ночью мы видѣли мертвое тѣло, совершенно нагое, которое пронесло мимо насъ. Мы могли его

[4]) Borrnwater, изъ минеральныхъ ключей?

вполнѣ ясно разсмотрѣть, такъ какъ при ясной погодѣ тамъ совершенно не смеркается.

Въ пятницу, 16-го августа, мы увидѣли островъ Санэй, а 17-го, при прекрасной погодѣ, на ЮВ отъ насъ острова Тромсонъ: земля находилась въ шести или восьми миляхъ на надвѣтренной сторонѣ отъ насъ. 19-го мы видѣли всѣ острова между Сюроой [5]) и Нордкапомъ, который приходился на ЮВ отъ насъ: здѣсь мы, изъ-за противнаго вѣтра, должны были сдѣлать нѣсколько поворотовъ. Въ этотъ день мы не досчитались нѣсколькихъ судовъ, которыя на слѣдующій день снова показались. 23-го мы имѣли достаточный вѣтеръ у мыса Нордкина къ ЮЗ отъ насъ. Въ слѣдующіе дни былъ густой туманъ и мы поэтому держались дальше отъ береговъ.

Во вторникъ, 27-го августа, утромъ въ 8 часовъ, мы увидѣли Кильдинъ за мысомъ Трибирп, а также Воронью [6]). Мы поплыли вдоль берега, добрыхъ двѣ мили отъ суши; этотъ путь былъ очень занимателенъ: мы видѣли различныя суда Русскихъ, которыя они называютъ карбасами. Мы высадили шлюпку и нашъ лейтенантъ съ переводчикомъ фанъ-Аспереномъ отправились къ нимъ, чтобы получить немного свѣжей рыбы, что и удалось сдѣлать. Когда они пришли къ нимъ, то Русскіе вытащили свою сѣть, которой приманкою служили половники трески. Они нашли у нихъ различные экземпляры трески и камбалу изумительной величины. Русскіе со своею лодкою, на ряду съ нашей шлюпкою, отправились къ нашему судну, пришли на бортъ и даже, по желанію его превосх-а посла, введены были въ каюту, гдѣ они говорили съ его превосх-мъ, который ихъ угостилъ свѣжеиспеченнымъ пшеничнымъ хлѣбомъ, сухарями, виномъ и водкою. Они получили отъ капитана немного денегъ, а мы отъ нихъ пріобрѣли 4 большихъ прекрасныхъ трески и нѣсколько камбалъ, чрезвычайной величины; изъ нихъ одна почти въ 5 футовъ, а другая въ 8 футовъ длины и 4 ширины. Эти люди, когда имъ поднесли чарку водки, дѣлали странныя гримасы, наклоняя голову и тѣло и много

---

[5]) Sapy теперь Senjen, Tromson—Tromsö, Surooy—Soro.

[6]) Ср. М. Рейнеке, «Гидрографическое описаніе сѣвернаго берега Россіи» (Спб., 1850): Кильдинъ стр. 162, губа Териберка стр. 152, Воронын луды (острова) и р. Воронья стр. 150 сл. Имѣется и мысъ Воронiй, на В отъ Териберской губы. См. и Е. Огородниковъ, «Мурманскій и Терскій берега по Книгѣ Большого Чертежа» (Спб., 1869), стр. 38 (Warongie) и др.

разъ кладя на себя крестъ: намъ на это было очень чудно смотрѣть. Они сильно жаловались, что въ эту ночь ихъ ограбило судно съ пятью парусами (они имѣли, конечно, въ виду судно съ парусами на реяхъ) и потеряли большую часть своей сѣти. Послѣ угощенія, пріѣдя въ свое суденышко, они много шумѣли и кувыркались, точно шары, черезъ задъ и голову. Право, рыба здѣсь должно быть очень дешева: нашъ второй штурманъ за немного печеній, стоимостью въ одинъ стейферъ, купилъ большую камбалу, а еслибы другой, выйдя изъ каюты съ нимъ вмѣстѣ, не помѣшалъ ему, легко выторговалъ бы, за ту же цѣну, двѣ. Мы, тѣмъ временемъ, быстро подвигались впередъ и скоро увидѣли много острововъ и мѣстъ, имена которыхъ извѣстны.

|| (10) Въ среду, 28-го августа, мы проплыли мимо Семи Острововъ, а затѣмъ мимо острова Чернаго Мыса, не дальше 1-ной мили отъ берега, что было очень пріятно. Въ четвергъ, 29-го, мы увидѣли мысъ Святой Носъ [7]) къ ЮЮВ отъ насъ и рѣку Іоккену; здѣсь, изъ-за затишья, насъ нѣкоторое время дрейфило и, такъ какъ мы находились на разстояніи полумили отъ берега, то нѣсколько разъ на гребной илюпкѣ отправлялись туда. 30-го мысъ Святой Носъ остался за нами, а острова Лумбовскіе [8]), начало Бѣлаго Моря, оказались на подвѣтренной сторонѣ отъ насъ. 31-го августа былъ такой сильный ливень, что, казалось, вода ведрами выливается съ неба: это на нѣкоторое время заставило вѣтеръ утихнуть. Мы предполагали, что на сторонѣ отъ насъ находится Орловъ Носъ [9]). Послѣ обѣда начался такой туманъ, что мы не могли разобраться, гдѣ мы. Тѣмъ не менѣе, мы перешли черезъ мель въ сторону Канина Носа, а когда разсвѣло, мы увидѣли сначала одно, потомъ еще два изъ нашихъ судовъ, которыя съ форштевнями, обращенными въ нашу сторону, какъ бы шли на насъ. Когда мы подошли къ нимъ, то замѣтили, что они были на мели, на которую и мы попали; и право, еслибы милостивый Богъ не привелъ такъ скоро погодѣ проясниться, мы бы сбились съ дороги. Мы поэтому тотчасъ повернули и пошли на фордевиндъ, такъ что снова сошли съ мели, и тогда продолжали нашъ путь.

[7]) Іоконга, Еканка или Іовкіокъ, впадающая въ море близъ Святого Носа (къ З. отъ него). Рейпеке, стр. 62—Св. Носъ, стр. 73—Іоканскіе острова, стр. 79—Іоканка. Названіе Iockena и у фанъ-Кейлена (Огородниковъ, l. c., стр. 39).

[8]) Тамъ же, стр. 39: р. Лумба и ея губа.

[9]) Огородниковъ l. c. стр. 39.

Въ воскресенье, 1-го сентября, мы снова увидѣли землю и замѣтили, что—благодареніе Богу!—благополучно перешли черезъ мель: послѣ этого, мы направились ближе къ берегу у Орлова Носа. 2-го мы снова замѣтили различныя суда наши и могли воспользоваться приливомъ; ночью мы вошли въ открытое Бѣлое Море и безъ страха поплыли впередъ. Около 9-ти часовъ мы замѣтили передъ нами сушу Московіи: мы поплыли, между Россіею съ одной стороны и Лапландіею съ другой, мимо Поноя [10]). Трехъ Острововъ и Крестоваго Острова [11]).

Во вторникъ, 3-го того же мѣсяца, мы увидѣли впереди Сѣрый Мысъ съ массою кустарнику вдоль всего берега: мы его достигли на слѣдующій день, 4-го, и поплыли на разстояніи около полумили отъ берега. Въ этотъ день, утромъ въ 10 часовъ, мы въ первый разъ съ тѣхъ поръ, какъ оставили Тессель, опустили нашъ якорь на 12-ти саженяхъ глубины, такъ какъ было довольно темно, полнолуніе и высокій приливъ; въ другомъ случаѣ мы продолжали бы свое плаваніе. 5-го того же мѣсяца мы, поднявъ якорь, съ попутнымъ вѣтромъ, довольно сильнымъ, близъ рейда, продолжали наше плаваніе и вскорѣ завидѣли острова Пудожемскіе. Со стороны бакборта мы увидѣли бѣлую башню, которую сначала сочли за корабль; проѣхавъ немного дальше, мы на глубинѣ 7-ми саженъ, на рейдѣ, бросили якорь и дали выстрѣлъ изъ крупнаго орудія, чтобы получить на бортъ лоцмана, который и не преминулъ явиться. Капитанъ редута, находившагося здѣсь, пришелъ въ 10 часовъ къ намъ на бортъ и получилъ, по Русскому обычаю, угощеніе сектомъ и водкою: || (11) передъ уходомъ съ нашего корабля его превосх. далъ ему въ подарокъ золотой [12]). Въ четыре часа якорь снова подняли и приготовили паруса, чтобы поплыть дальше. Но такъ какъ вѣтеръ былъ слабъ и мы поэтому плохо подвига-

[10]) Рѣка и мысъ.

[11]) Три Острова близъ Поноя; Крестовымъ Островомъ—Kraes Island называется островъ Сосновецъ и на картѣ фанъ-Кейлена (Огородниковъ, «Мурм. и Терскій берега», стр. 39).

[12]) Въ Донес. разсказывается такъ: 5-го сентября къ судну приталъ Русскій капитанъ (сотникъ) Vassili Becchof на карбасѣ, въ сопровожденіи 12-ти стрѣльцовъ. Онъ былъ принятъ посломъ въ каютѣ и заявилъ: 1) что посланъ отъ воеводы и дьяка Архангельскихъ, справиться о здоровьѣ посла, 2) что послу посылается опытный лоцманъ и что военное судно свободно можетъ подойти къ Архангельску, 3) что при входѣ въ устье посла ожидаетъ уже 8 дней полковникъ (голова) съ карбасами и солдатами, чтобы принять его.

лись, то мы были принуждены бросить якорь на глубинѣ 11/2 саженъ.

Мы, тѣмъ временемъ, узнали отъ капитана означеннаго редута, что онъ уже пять недѣль въ этой крѣпости ждалъ прибытія великаго чрезвычайнаго посла, чтобы, при первомъ извѣстіи о немъ, сообщить въ городъ Архангельскъ, гдѣ, тѣмъ временемъ, нѣкій голова или полковникъ Михаилъ Степановичъ Уваровъ [13]) ждалъ, чтобы принести привѣтствія его превосх. великому послу. Мы узнали одновременно отъ лоцмана, что нѣкій монастырь, называющійся Соловками, расположенный на скалѣ среди воды, одинъ изъ знаменитѣйшихъ и богатѣйшихъ во всей Московіи (получающій съ двумя другими, почти такими же, очень большіе доходы), осаждается болѣе чѣмъ десятью тысячами солдатъ, которые сильно обстрѣливаютъ его; но что монахи, имѣя болѣе 300 орудій, а припасовъ, пожалуй, на 30 лѣтъ, такъ храбро защищаются, что его царскому величеству едва ли удастся завладѣть монастыремъ, доступъ къ которому очень затруднителенъ. Лоцманъ разсказалъ это, чтобы объяснить, что теперь въ Архангельскѣ нѣтъ такого количества военнаго люда, какое, по его мнѣнію, было бы тамъ, еслибъ насъ приняли въ другое время. Позже мы, однако, узнали, что стрѣльцы или солдаты завладѣли означеннымъ монастыремъ, такъ какъ большая часть монаховъ разбѣжались, а остальные поэтому не могли достаточно защищаться.

Третья глава.

Пріятный видъ при въѣздѣ по рѣкѣ въ Архангельскъ. — Прибытіе головы съ большою пышностью; хорошій пріемъ и угощеніе его посломъ. — Большіе расходы великаго князя при пріемѣ пословъ. — Несчастіе отъ привѣтственныхъ выстрѣловъ. — Прекрасный обѣдъ на суднѣ посла.

Въ пятницу, 6-го сентября, утромъ въ 5 часовъ, якорь былъ снова поднятъ. Мы также встали, чтобы красиво одѣться, такъ какъ голова рано долженъ былъ прійти на бортъ. Мы поплыли вверхъ по рѣкѣ, причемъ по обѣ стороны отъ насъ находились зеленые острова; проѣзжали мы мимо нихъ такъ близко, что, съ помощью палки для прыганья, можно было бы перескочить

[13]) Уваровъ этотъ, по словамъ Дон., былъ племянникъ воеводы Двинскаго. По Голл. кн. № 9 Моск. Арх. М. И. Д. Уваровъ былъ «на Колмогорахъ у гайдуковъ головою» (л. 61 и 70 об.).

на сушу. Когда мы проѣзжали мимо Крестоваго Острова, на которомъ большое количество крестовъ стояло другъ возлѣ друга. Русскіе, тѣмъ временемъ пришедшіе на нашъ корабль, дѣлали много гримасъ и || (**12**) крестовъ. Мы въ это время замѣтили судно головы. Это была лодка, на которой устроена была галлерея съ павильономъ, гдѣ стоялъ столъ. Все это было изукрашено краснымъ сукномъ. За столомъ сидѣли приставъ или попечитель [1]), его переводчикъ господинъ Спаатсъ [2]), капитанъ Антонъ Лукіановичъ (который былъ строителемъ башенъ или крѣпостей, стоявшихъ у устья рѣки у Архангельска, и который потомъ съ нами отправился въ Москву), писецъ и еще нѣкоторые другіе. Вокругъ, на лодкѣ, было много стрѣльцовъ, стоявшихъ съ ружьями парадомъ. Въ лодкѣ было также пять или шесть [3]) трубачей, которые трубили довольно хорошо и правильно, равно какъ и 1 или 5 [4]) маленькихъ литавръ, въ которыя нѣсколько мальчиковъ, не переставая, били чрезвычайно хорошо. Лодка приводилась въ движеніе шестью или восемью гребцами. Вокругъ этого судна блуждали около двадцати пяти [5]) малыхъ судовъ, въ родѣ карбасовъ или небольшихъ лодокъ, которые подвигались на веслахъ туда и сюда или приводились въ движеніе парусами. На этихъ судахъ было много стрѣльцовъ или солдатъ съ ихъ пиками, которыя, подобно бердышамъ и мушкетамъ, были украшены пестрыми значками разнообразныхъ цвѣтовъ [6]). У каждаго карбаса было свое особенное знамя, которое было почти такъ же пестро изукрашено, какъ у китайцевъ, и барабанами своими и свирѣлями всѣ производили не прекращавшійся шумъ; все это представлялось пріятнымъ для глазъ и для слуха, особенно когда карбасы подходили издалека. Они суетились вокругъ большой лодки, то спереди нея, то за нею, то по бокамъ, и все

[1]) Приставъ и есть голова, о которомъ выше рѣчь. Въ Дон. голова заявляетъ, что онъ «губернаторомъ и канцлеромъ назначенъ въ приставы» послу («van de Heeren Goeverneur en de Cancelier voornoemd, tot mijn (т. е. фанъ-Кленка) priestaf geordineert was»).

[2]) По Донесеніямъ Romaen Spaets. «Переводчикъ Романъ Спацъ» и въ Голл. кн. № 9 М. Гл. Арх. М. И. Д. л. 61.

[3]) По Донесеніямъ: ровно шесть.

[4]) По Донесеніямъ: ровно три.

[5]) По Донесеніямъ: отъ 12 до 15. Въ письмѣ при Дон. подъ № 10: отъ 10 до 15.

[6]) Въ Донесеніяхъ говорится, что лодка была обсажена бердышами (partisanen) съ значками на нихъ.

старались, чтобы она постоянно оставалась посреди нихъ. Съ этими знаками радости и почтенія они наконецъ достигли нашего борта. Здѣсь я, по порученію его превосх. великаго посла, принялъ голову; на немъ были различныя дорогія одежды изъ атласа и дамаста и воротникъ изъ жемчуга на шеѣ. Я провелъ его въ каюту, въ которой [7]) онъ, принятый его превосх-омъ, прочелъ малый титулъ его царскаго величества и при этомъ заявилъ, что ему поручено привѣтствовать на рѣкѣ и принять его превосх., вмѣстѣ со всею свитою его, отъ имени господина Ѳеодора Поліевктовича Нарышкина. дворцоваго совѣтника [8]) его царскаго величества и губернатора Архангельскаго, равно какъ и отъ имени канцлера Аоанасія Тихоновича Зыкова [9]). Онъ прибавилъ, что уже пять или шесть недѣль [10]) ждалъ въ Архангельскѣ и что онъ долженъ служить его превосх-у вплоть до Москвы приставомъ (это приблизительно то же, что попечитель, гофмейстеръ или, какъ при другихъ христіанскихъ дворахъ, церемоніймейстеръ; впрочемъ, это слово «приставъ» служитъ и для обозначенія судебнаго служителя или канцелярскаго посыльнаго). Послѣ этого, онъ, его переводчикъ Спаатсъ и капитанъ стрѣльцовъ, называвшійся Антономъ Лукіановичемъ, которые должны были ежедневно заботиться о насъ, получили угощеніе изъ разныхъ крѣпкихъ напитковъ, причемъ нѣсколько разъ пились чарки за здоровье великаго царя и различныхъ вельможъ въ Россіи. Его превосх., послѣ этого, получилъ отъ его царскаго величества въ подарокъ пищи на 2 дня [11]).

[7]) По Доп.: у дверей каюты.

[8]) Въ Доп. точно: думнаго дворянина.

[9]) Fehof очевидная опечатка; въ Доп. Siekof. Имя, отчество и фамилія дьяка см. и у А. П. Барсукова, «Воеводы Московскаго государства XVII в.» (Спб., 1897). Ср. также «Перечень Важескихъ и Двинскихъ воеводъ 1584—1707» М. Зарпнскаго («Арх. Губерн. Вѣд.», 1848, № 2, 1850, № 49).

[10]) По Дон. капитанъ (сотникъ) 5-го сент. сообщилъ, что полковникъ (голова) ждетъ al acht daagen—«уже восемь дней» пріѣзда посла въ Архангельскъ. Какъ видно изъ письма Кленка къ Штатамъ отъ $^{8}/_{18}$ сент., приложеннаго къ Доп. подъ № 10, сотникъ ждалъ у входа въ устье рѣки, со стороны моря, цѣлыхъ пять недѣль, голова же близъ входа въ рѣку находился лишь 8 дней. Остальныя 4 или 5 недѣль онъ находился въ самомъ Архангельскѣ.

[11]) По Доп.: голова, при первой своей бесѣдѣ съ посломъ, передалъ ему списокъ подаренной пищи. Здѣсь значились: 30 бѣл. хлѣбовъ, 21 ржаной хлѣбъ, 100 яицъ, 20 ф. масла, 7 тетеревей (Tetters), 5 утокъ, 6 рябчиковъ, $^{1}/_{4}$ быка, 6 овецъ, 20 куръ, 15 цыплятъ, 108 чарокъ двойной водки, 312 чарокъ простой водки, 4 кувшина варенаго меду, 4 кувшина Франц. вина, 30 кувшиновъ

Здѣсь нужно замѣтить, какія тяжкія издержки падаютъ на его царское величество || (13) при пріемѣ иностраннаго посла: онъ долженъ его угощать, везти, снабжать пищей и питьемъ и вообще брать на себя всѣ расходы. Говорили, что мужики, которые насъ должны были везти вверхъ по рѣкѣ до Вологды, вмѣстѣ съ побочными расходами, обходились дороже 14000 гульденовъ [12]).

Еще до обѣда насъ, при проѣздѣ мимо, привѣтствовали залпомъ изъ всѣхъ орудій капитанъ Рутерингъ [13]) на ко-

---

обыкновеннаго меду, 32 кувшина плохого меду и бочка пива. Голова предлагалъ также немедленно же перебраться на карбасъ, что посолъ однако отклонилъ въ виду попутнаго вѣтра для корабля. Зато самъ голова принялъ приглашеніе посла остаться на суднѣ пообѣдать.

[12]) Эта цѣна для поѣздки до Вологды приводится и въ письмѣ Кленка къ Геп. Штатамъ (при Дон. № 10). Въ письмѣ въ эту сумму входитъ, кажется, и стоимость лодокъ. О части расходовъ даетъ намъ представленіе роспись, составленная Михаломъ Уваровымъ по прибытіи на подхожій станъ у Москвы. «Роспись, что давали по городомъ выборные целовальники Галанскихъ Статовъ и князя Аранскаго послу Кондратью Клинкину и дворяномъ и людемъ его поденного корму и питья противъ росписи, какова дана мнѣ, холопу твоему, памятью отъ Архангелского города за приписью дьяка Аѳонасія Зыкова.

Дано отъ Архангелского города послу Кондратью Клинкину на дорогу на 21 день кормовыхъ денегъ по 10 рублевъ на день, а сверхъ того давали поденное питье на 21 же день да вмѣсто меду, что недостало, и денехъ за то додано 39 рублевъ 26 алтынъ. А шелъ онъ посолъ отъ Архангелского города до Устюга Великого 25 дней и на 4 дни ему послу не дошло. || Да на Устюгѣ Великомъ дано ему послу на 11 дней корму и питья опричь пряного зелья и романеи и Ренского и зато ему послу за пряное зелья и за романею и за Ренское денегъ не додано, а давали целовальники на тѣ дни кормъ и питье худые и для того билъ челомъ я, Мишка Уваровъ, на Устюгѣ Великомъ воеводе Матвѣю Филимоновичю Нарышкину, чтобъ послу онъ воевода указалъ давать за кормъ и за поденное питье денгами, и после того дано на 39 дней ему послу за кормъ и за питье по 10 рублевъ на день, да съ Устюга жь Великого дано до Вологды въ дорогу ему послу на 10 дней за кормъ и за питье по 10-жь рублевъ на день, || на Вологде дано ему послу на 24 дни корму по 10 рублевъ на день и поденное питье на тѣ жь дни давали, а на которые дни питья не достало, и за тѣ дни додано денгами по 4 рубли по 16 алтынъ по 4 денги на день. Въ Ярославле дано ему послу корму на 5 дней по 10 рублевъ на день, а за поденное питье дано питьемъ. Да изъ Переславля Залѣсского дано на подхожемъ стану в селѣ Николаевскомъ ему послу кормъ и поденное питье на 7 дней къ тому жь по 10 рублевъ на день, да по 4 рубли с полтиною за питье поденное-жь». (Голл. дв. кн. № 9, л. 130 об.—131 об.)

На возвратный путь было дано больше: по 14½ рублей на день. На коней (14) выдавалось по четверти овса и по остраку сѣна на день (Голл. кн. № 9, л. 505—506).

[13]) По Дон. Рутерингъ привѣтствовалъ посла, когда судно посла остановилось и стало на якорь. Это было до обѣда, такъ какъ обѣдали уже стоя на якорѣ.

рабль «Oudkarspel»[14]); мы отвѣчали тѣмъ же. Одно изъ орудій однако дало осѣчку и, когда, черезъ полъ-четверти часа, одинъ изъ матросовъ пришелъ сюда, чтобы шомполомъ забить зарядъ, думая, что его здѣсь не было, орудіе само выстрѣлило и отстрѣлило матросу правую руку и, кромѣ того, ранило его у пкръ, такъ что онъ черезъ бортъ упалъ въ воду. Онъ плылъ нѣкоторое время, былъ вытащенъ и переданъ хирургамъ. Другого матроса также ранило у бедра: такимъ образомъ радость, которую мы могли ожидать, была перемѣшана съ желчью, т. е. съ печалью.

Около полудня на нашемъ суднѣ, въ каютѣ, приготовленъ былъ роскошный обѣдъ изъ многихъ свѣжихъ блюдъ, какъ изъ жаркихъ, чего мы давно уже не имѣли, такъ и изъ разной свѣжей рыбы, которая частью была очень вкусно приготовлена въ растительномъ маслѣ. Голова, находившійся на нашемъ кораблѣ, вмѣстѣ со своею свитою, былъ приглашенъ къ обѣду[15]). Они сначала очень любезно отказывались, говоря что у нихъ постный день, когда они воздерживаются отъ мяса и молочнаго. Когда имъ однако сообщили, что угостятъ ихъ рыбою, приготовленною на растительномъ маслѣ, они успокоились и также сѣли за столъ, причемъ они, вмѣстѣ съ нами, были очень веселы и пили всякія вина. Для тѣхъ, кто были внѣ каюты, было также устроено великолѣпное угощеніе, такъ что это веселье распространилось на весь нашъ корабль, въ то время, какъ литаврщики и трубачи, съ обѣихъ сторонъ, громко трубили и барабанили [16]).

---

[14]) Въ Дон. Out Caspel.

[15]) По Дон. самъ посолъ сѣлъ во главѣ стола на креслахъ, а пристава посла посадилъ о правую руку на скамейкѣ.

[16]) Необходимо замѣтить, что посолъ пришелъ на Березовское устье, а не на Пудожемское (Голл. кн. № 9, л. 61). Здѣсь же умѣстно будетъ привести первый указъ, полученный Двинскимъ воеводою относительно пріема посла:

«Государя царя і великаго князя Алексѣя Михайловича, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Росіі самодержца, на Двину думному нашему дворянину и воеводе Ѳедору Полуехтовичу Нарышкину да дьяку Аѳонасью Зыкову.

Вѣдомо намъ, великому государю, учинилось, что послали къ намъ, великому государю, Галанские Статы и князь Оранской въ великихъ послѣхъ Кондрата Бон-Клена, а с нимъ въ припѣзде будетъ маршалокъ, дворянъ и чиновныхъ людей тритцать семь человѣкъ, трубачеевъ и скороходцовъ и людей его и дворянскихъ дватцать восьмь человѣкъ. Изъ Гаги отпущенъ онъ на кораблях іюня съ 5-го на Архангельской городъ. И какъ к вамъ ся наша, великаго государя, грамота придетъ, а Галанскихъ Статовъ про посла вѣдо-

Четвертая глава.

Знаки радости при высадкѣ посла въ Архангельскѣ и недоброжелательство и зависть Англичанъ. — Ссора между посломъ и приставомъ изъ-за мѣста. — Великолѣпный въѣздъ въ Архангельскъ. — Списокъ свиты посла передается приставу. — Посолъ получаетъ отъ губернатора великолѣпные подарки кушаньями и напитками.

Мы, тѣмъ временемъ, плыли вверхъ по рѣкѣ, пользуясь пріятнѣйшимъ зрѣлищемъ, какое лишь можно пожелать себѣ, и такъ близко къ берегу, что, еслибъ не мѣшали деревья, въ большомъ количествѣ стоявшія на берегу, легко можно было бы прыгнуть на землю. Мы тутъ увидѣли, какъ изъ-за острова выѣхала || (14) большая лодка[1]), скрывавшаяся тамъ до полученія отъ пристава приказанія прійти и принять посла съ корабля. Эта лодка имѣла внутри различныя отдѣленія, а наверху не

мость вамъ будетъ, что онъ от Орхангелского города въ пути въ ближнихъ мѣстехъ, и вы бъ для принимания того посла и кому у него быть до Москвы въ приставехъ, велѣли выбрать на Двине дворянина добра и пожиточна и выслали его с подводы или на дощеникахъ и с кормами на устье къ морю, а у Архангелского города и на Двинѣ къ пріѣзду его велѣли изготовить дворы добрые, въ которыхъ мѣстехъ пригоже, такъ же и наше, великаго государя, жалованье, что давать поденнаго корму и питья: вина Фряские и горячие и меды и пива добрые, и суды, въ сколкихъ мочно поднятца до Вологды, потому изготовить добрые, а какъ тотъ посолъ пріѣдетъ къ Архангелскому городу, и вы бы велѣли его принять учинивъ встрѣчю, а которыми мѣсты до двора ему идти, и въ тѣхъ бы мѣстехъ было людно и стройно по посолскому обычаю, а наше, великого государя, жалованье поденной кормъ и питье ему со всѣми его людми у города велѣли такъ же давать, и въ дорогу до Москвы, давъ провожатыхъ, отпустили его къ намъ, великому государю, къ Москве безо всякого задержанья, а посколку ему со всѣми людми нашего, великого государя, жалованья поденного корму и питья у города и в дороге давати и тому послана к вамъ под сею нашею, великаго государя, грамотою роспись, а которого числа онъ к Архангелскому городу пріѣдетъ, и от города к намъ, великому государю, отпустите и посколку поденнаго корму и питья давать велите, и что с нимъ каких чиновъ людей будетъ, и ково въ приставехъ и сколко провожатыхъ пошлете, и вы б о томъ к намъ, великому государю, писали с нарочнымъ гонцомъ наскоро, напередъ его от города отпуску, а отписку велѣли подать въ посолскомъ приказе боярину нашему Артемону Сергѣевичу Матвѣеву, да дьякомъ нашимъ думному Григорію Богданову, Василью Вобинину, Емельяну Украинцову, а приставу приказали бы есте на крепко, чтобъ онъ, дорогою с нимъ будучи, держалъ к нему честь и береженье и в кормахъ скудости не было, и к намъ, великому государю, для вѣдомости писалъ изо всякого города. Писанъ на Москвѣ. Лѣта 7183 іюня въ « » день» (Голл. кн. № 9, л. 3—5). Грамоты прочимъ воеводамъ mutatis mutandis были посланы точно такія же.

[1]) Въ Доп. дощаникъ (Doschenick) съ павильономъ. По письму ф.-Кленка № 10, дощаникъ въ 4 раза болѣе карбаса.

только галлереи, но позади также большую палатку и красивый балдахинъ, весь украшенный краснымъ сукномъ. Внутри находился столъ, обставленный скамьями, а снаружи, вокругъ палатки, стояли копья съ значками на нихъ. Эта лодка приводилась въ движеніе 16-тью гребцами. Когда она приблизилась къ намъ, то, въ виду того, что мы продолжали еще итти на парусахъ, она была взята нами на буксиръ; кромѣ того, за нашимъ кораблемъ и по обѣ стороны его, шло еще большое количество небольшихъ лодокъ и судовъ, суетившихся туда и сюда. Это продолжалось до тѣхъ поръ, пока мы, въ 4 часа пополудни, пришли за островъ Самоѣдовъ и опустили здѣсь якорь [2]).

Наконецъ совершился переходъ изъ каюты въ большую лодку, въ которой произошелъ нѣкоторый споръ между его превосх. посломъ и головою изъ-за сидѣнія; голова однако здѣсь уступилъ. Какъ только мы отчалили отъ борта, данъ былъ залпъ съ нашего корабля и съ корабля капитана Рутерпига; флаги развѣвались на всѣхъ флагштокахъ, равно какъ и на вантахъ всѣхъ судовъ, находившихся тамъ. Мы всѣ были одѣты очень изящно и шляпы наши были изукрашены перьями. Пажи, лакеи и другіе домашніе служителя были одѣты въ новыя ливреи изъ краснаго сукна съ подкладкою изъ желтой фланели; короче говоря, все было ново, съ головы до ногъ. Мы, такимъ образомъ, со всею нашею свитою, къ которой примкнули и капитаны обоихъ военныхъ судовъ, поѣхали вверхъ по рѣкѣ, передвигаясь при помощи гребцовъ. Нѣкоторые изъ Русскихъ трубачей, бывшіе съ разными солдатами въ другой лодкѣ, въ которой приставъ пріѣхалъ къ намъ, трубили все время въ свои трубы, согласуя звуки ихъ съ нашими. Ихъ литавры, барабаны и свирѣли звучали съ большою силою, доставляя удовольствіе нашему слуху.

Когда мы подошли къ Архангельску, насъ снова привѣтствовали суда, стоявшія передъ городомъ, всякими знаками почестей. Лишь 7 Англійскихъ судовъ, мимо которыхъ мы проѣхали, не отдали намъ привѣта ни поднятіемъ флаговъ, ни залпами изъ орудій, несмотря на то, что наши военныя и купеческія суда, во время пріема ихъ посла господина графа Карлейля, отдали всѣ знаки почета и уваженія ему и ни-

[2]) По Дон.: на мѣстѣ называющемся Maimacx.

сколько не экономили съ порохомъ. Мы уже издали замѣтили большое количество солдатъ съ прекрасными знаменами, особенно на большой пристани, носящей названіе Нѣмецкой.

Когда мы стали у пристани Архангельской, снова начался сильный споръ, кто, по выходѣ на берегъ, долженъ ѣхать о высокую руку [3]); и это было уступлено его превосх. послу. Мы, у пристани, застали двухъ начальниковъ военнаго люда, которые получили приказаніе, въ честь нашего пріѣзда, явиться подъ оружіемъ съ || (15) сотнями стрѣльцовъ и знаменами. Наши литаврщики и трубачи поѣхали впередъ на лошадяхъ, а мы должны были итти пѣшкомъ, такъ какъ не было больше лошадей, какъ лишь прекрасный бѣлый жеребецъ для его превосх. посла, съ прекраснымъ сѣдломъ и упряжью, и каряя лошадь для пристава [4]). Когда шествіе должно было начаться, мы, дворяне, пошли впередъ, по двое въ рядъ, а пажи и лакеи, такимъ же образомъ, позади. Два алебардщика шли по обѣ стороны его превосх-а, который, сидя на лошади и проѣхавъ впередъ нѣсколько шаговъ, чуть не сдѣлался жертвою тяжкаго несчастья. Дѣло въ томъ, что лошадь его превосх-а запнулась одной своей ногой между досками, которыя, по большей части, были несвязаны и въ неряшливомъ состояніи; она пала

[3]) Объ этомъ спорѣ въ Доп. фанъ-Кленка разсказывается иначе. Голова сообщилъ, «чтобъ по дорогѣ не возникало вопроса, что, по приказанію г. губернатора, онъ, при поѣздкѣ верхомъ, долженъ ѣхать по правую руку. На это я (ф. Кленкъ) отвѣчалъ, что мнѣ это дѣло представляется очень страннымъ: мнѣ, какъ гостю, вѣдь принадлежитъ высшее мѣсто и притомъ мнѣ не безъизвѣстно, что, когда въ 1663 г. полковникъ, принимавшій графа Карлейля, посла короля Англійскаго, отъ него потребовалъ уступки себѣ высшаго мѣста, а названный графъ отказался уступить, то этому полковнику пришлось предоставить правую руку графу; мнѣ теперь подобаетъ тоже, и я желаю, чтобы мнѣ было уступлено. Онъ отвѣчалъ, что не имѣетъ предписаній отъ его царскаго величества. Я возразилъ, что также не имѣю другихъ предписаній, и если онъ не намѣренъ уступить правой руки мнѣ, то пусть отведетъ меня обратно на бортъ. Онъ сказалъ на это, что долженъ сообщить сначала о нашихъ разговорахъ губернатору.Ославъ кого-то къ послѣднему, онъ шепнулъ мнѣ на ухо, что все это одно лишь pro forma для соблюденія чести его царскаго величества. *Все это произошло такъ тихо*, что даже ни переводчикъ, ни вообще кто-нибудь изъ моей свиты не замѣтилъ этого спора. Посланный, не успѣвъ повидимому пройти и половины разстоянія до помѣщенія губернатора, вернулся съ приказаніемъ, чтобы полковникъ уступилъ мнѣ правую руку.

[4]) Воевода выслалъ лишь 5 лошадей, вслѣдствіе чего посолъ рѣшилъ, что поѣдетъ одинъ лишь верхомъ и чтобы остальные (кромѣ трехъ трубачей и литаврщиковъ) шли пѣшкомъ. (Доп.).

на бокъ и, такимъ образомъ, прищемила попавшуюся подъ низъ ногу его превосх-а, и легко могло бы произойти большое несчастье, еслибы Господь Богъ не предупредилъ его. Его превосх-у помогли встать вмѣстѣ съ лошадью, послѣ чего его повели повыше на пристань, гдѣ было лучше. Затѣмъ провалился одинъ изъ нашихъ трубачей съ половиной своей лошади, вслѣдствіе разлома доски, но былъ также спасенъ. Послѣ этого мы, описаннымъ способомъ, прошли, черезъ ряды стрѣльцовъ, къ нашему двору, находившемуся въ домѣ вдовы Барта Янсзоона [5]). Два ряда стрѣльцовъ все время шли съ нами, въ то время какъ по обѣ стороны стояли шпалерами два такихъ же ряда стрѣльцовъ. Начальники какъ первыхъ, такъ и послѣднихъ, со своими 4-мя знаменами, стояли передъ дворомъ, который былъ предоставленъ для мѣстопребыванія господина посла. Они оставили 10 солдатъ для охраны не только двора его превосх. посла, но и другихъ мѣстъ, по которымъ была распредѣлена остальная его свита. Приставъ, пробывъ нѣкоторое время у его превосх-а въ его дворѣ, попрощался съ нимъ, взявъ съ собою слѣдующую вѣдомость [7]).

Вѣдомость о свитѣ великаго посла высокомощныхъ господъ Генеральныхъ Штатовъ похвальныхъ вольныхъ свободныхъ Нидерландовъ къ его царскому величеству Московскому, переданная губернатору Архангельскому господину Оеодору Поліевктовичу Нарышкину.

Великій посолъ Купраадъ фанъ-Клепкъ.

Маршалъ.
Шталмейстеръ.
Хранитель багажа.
Хранитель погреба.

---

[5]) По Дон. Juffrou Geertruydt Croessemoes, weduwe van een geweesen hollants Coopman, genaemt Bart Janssen, т. е. «г-жа Гертруда Круссемусъ, вдова Голландскаго купца Барта Янссена».

[6]) По Дон. вѣдомость эта взята была 7-го сентября Спаатсомъ. 6-го же, черезъ ½ часа послѣ ухода пристава, зашелъ другой полковникъ, братъ дьяка — Ларивонъ Тихоновъ Зыковъ, спросить о здоровьѣ посла и о томъ, счастливо-ли онъ доѣхалъ.

[7]) Въ Русскомъ переводѣ росписи значатся: «маршалокъ, конюшей, секретарь большой, дворянъ 6 человѣкъ, переводчикъ, пасторъ, докторъ, дворецкой да съ нимъ товарищъ, другой секретарь, 2 человѣка лѣкарей, 2 человѣка комнатныхъ людей, 2 ч. жилцовъ, 4 ч. ключниковъ, 4 ч. скороходцевъ, 2 ч. толмачей, 4 ч. музыпиковъ, 3 ч. трубачеевъ, 1 ч. литаврщикъ, 4 ч. протазанщика, 3 ч. поваровъ, 12 ч. его посолскихъ людей, 8 ч. конюшихъ

Секретарь.
Шесть дворянъ.
Переводчикъ.
Насторъ.
Докторъ.
Казначей.
Гофмейстеръ.
Старшій фельдшеръ.
Подсекретарь.
Экономъ.
Два камердинера.
Два писца.
Буфетчикъ.
Четыре пажа.
Хранитель серебра, олова и полотна.
Два переводчика для прислуги.
Четыре музыканта.
Три трубача.
Литаврщикъ.
Младшій фельдшеръ.
Четыре алебардщика.
Два повара.
|| (16) Двѣнадцать лакеевъ.
Два кучера.
Два почталіона.
Четыре конюха.
Пушкарь.
Поварепки.

Двадцать три лошади, какъ для кареты, такъ и для верховой ѣзды, въ томъ числѣ нѣкоторыя въ подарокъ его царскому величеству.

Тѣмъ временемъ, то тотъ, то другой Нидерландскій или Нѣмецкій купецъ, приходили привѣтствовать его превосх. Такъ какъ этотъ дворъ былъ слишкомъ тѣсенъ для насъ, то насъ распредѣлили еще по 3-мъ или 4-мъ другимъ дворамъ, и лошади также были отведены на другое мѣсто въ конюшню.

Въ субботу, 7-го сентября, рано утромъ, пришелъ приставъ, чтобы привѣтствовать его превосх. посла [8]), а также разныхъ другихъ господъ. Секретарь Бессельсъ и Абр. фанъ-Аспернъ въ это утро были посланы съ письмомъ отъ ихъ высокомощности къ губернатору [9]) и получили здѣсь хорошій

ховъ, 1 ч. пушкарь. Да у него посла 23 лошади». (Гол. кн. № 9, л. 62; ср. и л. 2—3).

[8]) II—по Дон.—заявить, чтобъ посолъ со всѣми своими нуждами обращался къ нему. Приставъ привезъ съ собою капитана Антона Лукьянова.

[9]) По Дон. губернаторъ очень растроганъ былъ письмомъ, цѣловалъ его и сказалъ, что считаетъ себя высоко имъ почтеннымъ. Письмо сообщало, что на суднѣ «Звѣзда», при капитанѣ Толпиксѣ, ѣдетъ чрезвычайный посолъ фанъ-Кленкъ; выражалось желаніе, чтобъ губернаторъ встрѣтилъ его любезно, озаботился о его помѣщеніи и о скорѣйшей доставкѣ его, черезъ Вологду, въ Москву, не взыскивая съ него никакихъ поборовъ и денегъ. За это обѣщались благоволеніе и признательность Ген. Штатовъ. «Миссива» эта помѣчена 18-ымъ іюня 1675 г. Она при Дон. помѣщена подъ № 4.

пріемъ и угощеніе. По ихъ возвращеніи, его превосх. узналъ, что губернаторъ нездоровъ, и послалъ поэтому еще разъ къ нему маршала Ганса Виллема фанъ-Келлера, переводчика и своего доктора, чтобы спросить о здоровьѣ губернатора и предложить ему своего доктора и фельдшера. Эти господа, по приходѣ туда, были любезно приняты и дружелюбно угощены. Губернаторъ особенно пилъ за наше здоровье и послалъ его превосх. послу, въ обѣдъ, пищу со своего стола въ 21-хъ различныхъ блюдахъ, печенья и пироги, всѣ въ видѣ коронъ; также водку и три большіе кувшина, полумѣръ вина въ восемь, меду, тяжелаго пива и простого меду. Всѣ эти блюда и напитки неслись вдоль улицы болѣе чѣмъ тридцатью людьми, шедшими гуськомъ; передъ ними шли три или четыре прислужника губернатора. Прійдя къ его превосх-у, они привѣтствовали его, преклонивъ свои головы до земли, и передали затѣмъ ему кушанья; онъ дотронулся до нихъ и тотчасъ велѣлъ стоявшимъ тутъ же пажамъ и лакеямъ взять и убрать ихъ. Носители получили въ награду нѣсколько чарокъ водки. Гофмейстеръ, шедшій съ кушаньемъ впереди, получилъ подарокъ, также какъ и носители. Когда это было сдѣлано, они почтительно откланялись и ушли, равно какъ сдѣлалъ вскорѣ затѣмъ и приставъ, пришедшій утромъ привѣтствовать его превосх. и справиться о здоровьѣ его. Мы очень поздно обѣдали, причемъ у насъ въ гостяхъ были капитаны Рутерингъ и Толингъ, равно какъ и капитаны стрѣльцовъ.

Въ воскресеніе, 8-го сентября, утромъ около 9 часовъ, переводчикъ фанъ-Асперенъ и я были посланы къ губернатору Ѳеодору Поліевктовичу Нарышкину, чтобы, отъ имени его превосх-а, поблагодарить за подарокъ съ его стола и заодно справиться о его здоровьѣ—и опять предложить услуги нашего доктора, бывшаго съ нами и имѣвшаго при себѣ бутылочку съ лѣкарствами для губернатора. Прійдя туда, мы должны были ждать дольше получаса, пока губернаторъ || (17) былъ въ церкви: это былъ праздничный день и, что того болѣе, имянины одного изъ царскихъ принцевъ. Госпожа губернаторша прислала, тѣмъ временемъ, своего младшаго сына Семена Ѳеодоровича, крестника царя, трехлѣтняго мальчика, вмѣстѣ съ старой почтенною женщиною, несшею ребенка на рукахъ, чтобы спросить насъ, чего мы желаемъ; въ то же время какой-то господинъ взялся передать наше желаніе губернатору. По-

томъ пришелъ самъ губернаторъ, сопутствуемый канцлеромъ или дьякомъ Аѳанасіемъ Тихоновичемъ, очень толстымъ мужчиною, и еще многими другими господами и служителями. Передавъ комплименты, мы въ хорошемъ расположеніи вернулись обратно и отдали отчетъ его превосх-у. Мы затѣмъ совершили благодарственное моленіе Богу въ виду нашего счастливаго прибытія. Послѣ обѣда его превосх. посѣтили различные Нидерландскіе купцы.

Пятая глава.

Новые подарки послу, который благодаритъ за нихъ. — Списокъ пищи и питья, которыми ежедневно царь снабжаетъ его превосх. посла. — Приготовленіе судовъ для посла и подробное описаніе ихъ, равно какъ и народа, который назначается, чтобы тащить ихъ. — Разные Голландскіе купцы въ гостяхъ у его превосх-а. — Подарки его превосх-у. — Нѣмецкія газеты, доставленныя чрезъ Москву въ Архангельскъ. — Отплытіе оттуда.

Въ понедѣльникъ, 9-го сентября, рано утромъ, пришелъ приставъ съ переводчикомъ Спаатсомъ и нѣкоторыми другими господами отъ губернатора, чтобы, прежде всего, спросить о здоровьѣ его превосх. посла. Они привели въ подарокъ его превосх-у двухъ бѣлыхъ и двухъ сѣрыхъ оленей, которые были очень красивы. Носители получили отъ его превосх-а угощеніе и немного денегъ, послѣ чего вернулись. Приставъ принесъ слѣдующую вѣдомость [1]) кушаньямъ и напиткамъ, которые были подарены, отъ имени его царскаго величества, для нашего ежедневнаго пропитанія и должны были доставляться намъ:

Мы, великій государь царь и великій князь *Алексѣй Михайловичъ*, Божьею милостью всея Великія, Малыя и Бѣлыя Россіи самодержецъ, даемъ господину *Куррааду Юрьевичу фанъ-Кленку*, великому послу высокомощныхъ Генеральныхъ Штатовъ и принца Оран-

[1]) По Доп. вѣдомость доставлена была 7-го сентября послѣ обѣда цѣловальникомъ (Solovalnick). Она приведена въ приложеніи къ Дон. подъ № 8. Въ письмѣ подъ № 10 ф.-Кленкъ говоритъ, что списокъ этотъ былъ разосланъ всѣмъ воеводамъ по пути посольства. Въ рукописной вѣдомости рядъ несоотвѣтствій съ печатною у Койэтта, хотя лишь въ мелочахъ. Заглавіе вѣдомости при Дон. въ третьемъ лицѣ: «Вѣдомость пищи и питья, которыя великій государь царь и вел. князь Алексѣй Михайловичъ и т. д.» Далѣе, у Койэтта цифры приведены болѣе для цѣлыхъ группъ, а въ рукописной вѣдомости сказано, сколько приходилось на одного человѣка. Ниже указываемъ другія отступленія. Ср. Приложеніе къ этой главѣ.

скаго, и его свитѣ изъ различныхъ лицъ, въ Архангельскѣ, слѣдующее содержаніе:

Пища господина посла:

Два пшеничныхъ хлѣба. Гусь. Заяцъ [3]).

Два бѣлыхъ хлѣба[2]) Утка 4 курицы.

(18) Питье господина посла:

6 чаръ двойной водки.
2 кувшина Испанскаго или Французскаго вина [4]).
5 кувшиновъ разныхъ сортовъ меду [5]).
Ведро легкаго меду [6]).
2 ведра тяжелаго[7]) пива.

Пища для маршала и 6-ти дворянъ, равно какъ и для шталмейстера, секретаря, переводчика, пастора и доктора, итого 12-ти лицъ:

12 бѣлыхъ хлѣбовъ [8]). 6 курицъ.
12 ржаныхъ хлѣбовъ. 4 гуся.
3 зайца [9])

Питье для нихъ же:

48 чаръ двойной водки.
36 кувшиновъ меду [10]).
6 ведеръ пива.

Пища еще для 25-и лицъ различныхъ состояній:

Для каждаго 1 бѣлый и 1 ржаной хлѣбъ [11]).
3 овцы [12]).
12 гусей.

---

[2]) «каждый въ 1/2 стейфера» (Дон.).
[3]) «Тетеревъ или фазанъ или же въ замѣну его—заяцъ» (Дон.).
[4]) «секту или Французскаго вина» (Дон.).
[5]) «2 кувшина варенаго меду и 3 кувшина обыкновеннаго меду» (Дон.).
[6]) «плохого меду» (Дон.).
[7]) «хорошаго» (Дон.).
[8]) «цѣною каждый въ 1 стейферъ» (Дон.).
[9]) «3 тетерева (Tetters) или зайца» (Дон.).
[10]) На каждаго «1 кувшинъ варенаго меду» и «2 плохого меду» (Дон.).
[11]) «цѣною въ 1 стейферъ» (Дон.).
[12]) «3 гуся» (Дон.).

Питье для нихъ же:

100 чаръ водки.
50 кувшиновъ меду.
75 кувшиновъ пива.

Пища для алебардщиковъ и прислуги и для слугъ дворянскихъ:

Для каждаго 1 бѣлый и 1 ржаной хлѣбъ [13]).

Питье [14]) для тѣхъ же:

16 чаръ водки.
46 кувшиновъ меду.
46 кувшиновъ пива.

Слѣдующее еще для господина посла и всей свиты:

5 овецъ.
2 пласта туку.
Полъ быка [15]).
10 фунтовъ масла.
100 яицъ.

На мелкіе расходы 2 гульдена 10 стейферовъ [16])

|| (19) Пряностей на каждую недѣлю:

7 фунтовъ сахару.
1 фунтъ перцу.
3 фунта изюму [17]).
1/4 фунта корицы.
3 фунта коринокъ.
1/8 фунта [18]) гвоздики.
6 лотовъ [19]) шафрану.
2 фунта миндалю.
1 фунтъ имбирю.

[13]) «ржаной хлѣбъ въ 1 стейферъ и пшеничный въ 1/2 стейфера» (Дон.).

[14]) По Дон. 2 чарки или кувшина на человѣка, но число этой группы обозначено въ 28 человѣкъ, что даетъ цифру 56, а не 48.

[15]) «1 быкъ» (Дон.).

[16]) Въ рукоп. вѣдомости: «На мелкіе расходы 1/2 рубля и если въ какой день пожелаетъ рыбы, давать ему рыбы въ количествѣ, соотвѣтствующемъ вышеперечисленному мясу и птицѣ. А что посолъ здѣсь въ Архангельскѣ еще потребуетъ, того давать ему, если можно достать, а если нельзя достать сказать, что нельзя достать».

[17]) Kozija. Въ рукоп. вѣдомость pruymen—«сливъ».

[18]) «12 золотниковъ (Solotnik)» по Дон.

[19]) «6 золотниковъ» (Дон.).

30 бѣлыхъ хлѣбовъ.
21 ржаной хлѣбъ.
100 яицъ.
20 фунтовъ масла.
7 зайцевъ.
5 утокъ.
6 рябчиковъ.
1/4 быка.
6 живыхъ овецъ.
20 куръ.
15 цыплятъ.
108 чарокъ двойной водки.
312 простой водки.
4 кувшина варенаго меду.
4 кувшина Французскаго вина
30 кувшиновъ обыкновеннаго меду.
32 кувшина плохого меду.
1 бочка пива [20]).

Кормъ для лошадей:

1 четверть овса на десять лошадей.
1 возъ сѣна на 10 лошадей.

Когда эти лица ушли, пришелъ слуга канцлера, который, въ сопровожденіи толпы слугъ, принесъ столъ господина канцлера въ подарокъ его превосх. послу. Этотъ столъ состоялъ изъ 28-ми блюдъ [21]) всевозможной пищи, которая была приготовлена дороже и вкуснѣе губернаторской; при ней были еще 2 бутылки водки, кувшинъ весьма прекраснаго краснаго малиноваго меду и 2 другихъ большихъ кувшина съ пивомъ и другимъ медомъ. Послѣ обѣда на этотъ знакъ расположенія отвѣчено было отправленіемъ депутаціи не только къ губернатору въ благодарность за его оленей, но и къ дьяку или канцлеру за пищу съ его стола. Господа Гримъ, фанъ-Асперенъ и докторъ, избранные для этой посылки, были прекрасно, по прибытіи, приняты губернаторомъ. Они взяли съ собою маленькаго пажа Соломона Фербеека, очень хорошо умѣвшаго играть на палочкахъ. Эта игра такъ понравилась губернатору, что онъ призвалъ къ себѣ музыкантовъ, равно какъ и своихъ обоихъ младшихъ сынковъ, которые на Польскій манеръ подперши руками бока, очень красиво танцовали. Посланные здѣсь,

[20]) Жизненные припасы, въ нашемъ текстѣ перенесенные въ промежутокъ между пряностями и кормомъ для лошадей, попали въ эту вѣдомость по ошибкѣ. Это, какъ видно изъ Дон., та пища, которая, сейчасъ же по пріѣздѣ посла, была дана ему на 2 дня. Списокъ во всѣхъ статьяхъ тотъ же; лишь вмѣсто зайцевъ опять стоятъ Tetters—«тетерева». См. глава III, прим. 11.

[21]) По Дон.—30 блюдъ.

равно какъ и у канцлера, были угощены весьма хорошо, причемъ часто пились здравицы. Губернаторъ заявилъ, что онъ на дняхъ пригласитъ къ себѣ въ гости большую часть офицеровъ, чтобы съ нами хорошенько повеселиться и выпить за здоровье его царскаго величества, высокомощныхъ господъ Штатовъ и принца Оранскаго.

|| (**20**) Во вторникъ, 10-го сентября[22]), губернаторъ Архангельскій отдалъ приказаніе приготовить 8 лодокъ, чтобы на нихъ отправить насъ вверхъ, къ Москвѣ. Лодка, въ которой его превосх. долженъ былъ находиться, имѣла 2 прекрасныя каюты и въ серединѣ, поперекъ, длинный столъ, чтобы за нимъ обѣдать. Въ ней, кромѣ его превосх-а, должны были помѣщаться: камердинеръ, буфетчикъ, буфетъ котораго долженъ былъ находиться здѣсь же, пажъ, два или три служителя, литаврщикъ, трубачъ, два алебардщика, пушкарь и нѣкоторые другіе. Вторая лодка также была приготовлена для помѣщенія и службъ тѣхъ, которые должны были въ ней находиться.

Въ лодкѣ, въ которой слѣдовало перевести лошадей, приготовлена была удобная конюшня, не только для того, чтобы помѣстить туда лошадей, взятыхъ съ собою, но и для того, чтобы укрыть тамъ другой живой скотъ, который намъ могли бы подарить, въ родѣ быковъ, овецъ и др. Лошади стояли головами другъ къ другу, отдѣленныя, одна отъ другой, лишь небольшой перегородкою. По краямъ лодки, къ которымъ лошади стояли хвостами, устроено было нѣсколько оконъ, чтобы дать притокъ воздуху въ стойла животныхъ. Въ серединѣ было большое отверстіе, черезъ которое лошади втаскивались. Эта лодка была самая большая изъ всѣхъ: сюда было сложено не болѣе, чѣмъ на одинъ день, сѣна, изъ опасенія, чтобы она не сѣла слишкомъ глубоко и не наткнулась на песчаную мель, какихъ много въ рѣкѣ. О недостаткѣ сѣна здѣсь заботились менѣе,

[22]) Въ Дон., подъ этимъ числомъ, разсказаны жалобы на капитана Рутеринга, который, съ военнымъ судномъ, сталъ близъ самаго Архангельска, несмотря на существующій на этотъ счетъ запретъ. Кленкъ отвѣчалъ, что недозволенность для военныхъ судовъ останавливаться у Архангельска для него новость, что угрозы, будто высказанныя Рутерингомъ, на самомъ дѣлѣ, по показанію капитана, не были имъ произнесены. Во всякомъ случаѣ, онъ обѣщалъ принять къ свѣдѣнію сообщенное ему и ходатайствовать въ Москвѣ объ отмѣнѣ запрета. Заявленіе о проступкѣ капитана письменно передано было фанъ-Кленку черезъ стрѣлецкаго полковника (голову) Захарію Сергѣевича Ржевскаго (Rsefskof). Это заявленіе приложено къ Дон. подъ № 9.

такъ какъ крестьяне тѣхъ мѣсть, черезъ которыя нужно было ѣхать, должны были доставлять его; не нужно было также и никакой воды везти съ собою, такъ какъ по обѣ стороны лодки вода была свѣжа и пріятна. На эту лодку пришлись маршалъ Іоанъ Виллемъ фанъ-Келлеръ, шталмейстеръ Полюсъ де-Болье, два пажа, два лакея, два алебардщика и, кромѣ того, кучера и конюхи, равно какъ и Русскіе подьячіе или писцы, которые ежедневно должны были доставлять то, что шталмейстеръ найдетъ нужнымъ для лошадей.

Кухонная лодка имѣла по серединѣ удобный большой очагъ и печь, чтобы въ ней готовить кушанья. Сюда былъ назначенъ экономъ Эфертъ фанъ-Рейссенъ, который здѣсь получилъ особое помѣщеніе, чтобы запирать туда то, надъ чѣмъ онъ былъ поставленъ, и въ должное время снова вынимать для распредѣленія. При немъ были 2 повара, повареики и нѣкоторые другіе.

На багажной лодкѣ, служившей и для вина, помѣщены были Гендрикъ фанъ-де-Ватеръ и хранитель погреба Клаасъ Дрейферъ, къ которымъ полагались еще нѣкоторые служители.

Лодка, въ которую помѣщенъ былъ Баренть Клукъ, второй хранитель погреба, подобно еще двумъ другимъ лодкамъ, была нагружена виномъ: дѣло въ томъ, что бочки должны были лежать въ одинъ рядъ, чтобы лодки не шли слишкомъ глубоко, такъ какъ рѣка, по которой мы должны были ѣхать, въ нѣкоторыхъ мѣстахъ не глубже 5-ти пяденей.

У каждой изъ этихъ лодокъ былъ свой особый знакъ. Лодка его превосх-а || (**21**) имѣла на обѣихъ мачтахъ большіе флаги и вымпелы, развѣвавшіеся и впереди, на носу. Сзади на павильонѣ стоялъ флагштокъ, на которомъ находился гюйсъ; всѣ эти флаги были съ гербами Генеральныхъ Штатовъ и его высочества. На второй лодкѣ, которую его превосх. объявилъ вице-адмиральской, находился на носу гюйсъ принца, а въ кухонной лодкѣ былъ на носу бѣлый гюйсъ. Другія лодки тоже имѣли, каждая свой особый знакъ. На гротъ-мачтѣ этихъ лодокъ былъ парусъ, хотя и новый, но составленный изъ многихъ лоскутковъ, съ крестомъ, проходившимъ по серединѣ его — можетъ быть, вслѣдствіе убѣжденія, что онъ спасетъ лодку отъ большой опасности. Передняя мачта служила лишь для того, чтобы прикрѣплять къ ней лямку, при помощи которой ярыжки [23])

[23]) Въ Устюжскихъ писцовыхъ книгахъ упоминаются часто «ярыжные»,

или бурлаки тащатъ судно противъ теченія. Къ каждой лодкѣ полагалось сорокъ, пятьдесятъ или шестьдесятъ бурлаковъ, которые, дѣлясь на двѣ смѣны, поочереди тащили лодку. У каждой лодки также было два кормщика или рулевыхъ и одинъ носовщикъ, иначе лоцманъ, который всегда держитъ въ рукѣ палку, на которой обозначены пядени: съ нею онъ всегда стоитъ на носу лодки, измѣряетъ глубину и результаты своихъ измѣреній выкрикиваетъ рулевому. Эти носовщики знаютъ русло, подводные камни и мели, съ въ которыя можно потерпѣть большой ущербъ. При каждой лодкѣ было и два или три, иногда и больше, челноковъ и карбасовъ, которые тянулись сзади на буксирѣ: на нихъ иногда, для препровожденія времени, во время медленнаго подвиганія лодки впередъ, ѣздятъ къ берегу, или же, при помощи ихъ, вывозятъ впередъ якорь съ привязаннымъ къ нему канатомъ, длиною въ 40, 50 или 60 саженъ, чтобы потомъ подтягивать къ нему лодку, что всегда беретъ много времени. Снаряженіе этихъ лодокъ шло очень медленно, такъ какъ нѣсколько дней погода была такъ плоха, что нельзя было работать.

Приставъ имѣлъ для себя тоже небольшую лодку, ту самую, на которой онъ привѣтствовалъ его превосх. на кораблѣ. У него на этой лодкѣ, помимо его жены, находилось нѣсколько служителей, стрѣльцовъ и бурлаковъ. Тутъ была и лодка съ крытою галлереею, въ которой находился Антонъ Лукіановичъ, сотникъ или капитанъ стрѣльцовъ. Этотъ сотникъ, находившійся при насъ, былъ вторымъ приставомъ, на помощь первому, который, будучи еще молодъ годами, имѣлъ мало опытности. Это былъ дворянинъ, имѣвшій у Вологды свои земельныя владѣнія; онъ до самой Москвы доставлялъ намъ все, чего намъ было нужно, и хорошо исполнялъ свои обязанности.

Въ среду, 11-го сентября—1-го по старому стилю, когда Русскіе празднуютъ новый годъ, губернаторъ, прислав его превосх. послу двѣ пары бѣлыхъ и сѣрыхъ зайцевъ [24]), велѣлъ спросить о здоровьѣ и пожелать счастливаго новаго года. Въ 10 часовъ его превосх. послалъ меня и фанъ-де-Ватера,

---

ходящіе «на судѣхъ въ ярыжныхъ» («Устюгъ Великій», изд. Трапезникова, М., 1883, стр. 27). Ср. и въ былинѣ о Садкѣ «ярыжки, люди наемные». Мѣжъ, спутникъ Карлейля, въ своей «Relation» etc., p. 87 называетъ ихъ Watermen.

[24]) «и блюдо съ кускомъ осетрины» (Дон.).

который долженъ былъ служить переводчикомъ, чтобы отвѣтить на привѣтствіе губернатора и поблагодарить за его подарки. Въ обѣдъ пришли къ его превосх-у въ гости 20 Голландскихъ купцовъ, которые | (22) были угощены по-княжески. Пились разныя здравицы, между прочимъ: за его царское величество, за высокомощныхъ господъ Штатовъ, за его высочество принца Оранскаго, губернатора, его превосх. посла и многихъ другихъ; при этомъ стрѣляли изъ 4-ехъ орудій, стоявшихъ на дворѣ и играли на литаврахъ, трубахъ, скрипкахъ и другихъ инструментахъ. Гости всѣ весело разошлись по домамъ.

Въ четвергъ, 12-го сентября, послѣ обѣда, губернаторъ послалъ его превосх-у блюдо мариованныхъ вишенъ. Большая часть изъ насъ, какъ высокіе, такъ и низшіе офицеры, равно какъ и служители и лакеи, заболѣли [въ это время] одною общею болѣзнью. Мы всѣ чувствовали тяжелую простуду, боль въ головѣ, груди, животѣ и бокахъ: вслѣдствіе этого, нѣкоторые изъ насъ должны были слечь, въ томъ числѣ и я [25]).

13-го, утромъ, нѣкій Нидерландскій купецъ подарилъ его превосх-у прекрасную дыню, которая въ Архангельскѣ считается чѣмъ-то особеннымъ; послѣ этого, въ обѣдъ, мы попробовали и ее, равно какъ и вишни. Вечеромъ его превосх. получилъ отъ нѣкоего новаго «гостя» [26]), на-дняхъ прибывшаго изъ Москвы, еще дыню и нѣсколько яблоковъ, считающихся здѣсь рѣдкостями, вмѣстѣ съ другими подарками.

Въ этотъ день, 14-го сентября, гонецъ мейнгеръ Рейзеръ, посланный впередъ въ Москву, какъ мы говорили въ началѣ, прибылъ изъ Москвы въ Архангельскъ къ его превосх-у, который пригласилъ его къ обѣду. Я въ этотъ день въ сильной лихорадкѣ лежалъ въ постели. Въ слѣдующій день господинъ Рейзеръ снова былъ у его превосх-а въ гостяхъ [27]).

---

[25]) Про болѣзнь эту сообщаетъ и Кленкъ въ письмѣ № 10, замѣчая, что она «несмертельна».

[26]) Гость или главный таможенный чиновникъ (Oppertollenaer), по Дон., прислалъ «5 блюдъ десерту». Какъ видно изъ Дон. подъ 4-ымъ дек., это былъ не кто иной, какъ извѣстный Устюжанинъ Василій Ивановичъ Грудцынъ. Ср. ниже прим. 4-ое къ главѣ IX, въ которой упоминается его племянникъ.

[27]) Въ этотъ же день переводчикъ Спаатсъ отъ имени воеводы сообщилъ послу, что для доставленія даровой провизіи ему по пути придется пользоваться услугами особыхъ пѣловальниковъ (Solovalnicken); не угодно ли ему

Въ понедѣльникъ, 16-го сентября, пришли въ Архангельскъ письма изъ Москвы съ извѣстіемъ, что посланные его Римскимъ императорскимъ величествомъ и его курфюршескою свѣтлостью [28]) уже прибыли туда. Эти же письма сообщили, что Тюреннь разбитъ Нѣмцами и что самъ онъ палъ [29]). 18-го мы получили черезъ Москву куранты изъ Голландіи, подтвердившіе смерть маршала Тюренна.

Въ пятницу, 20-го сентября, его превосх. снова получилъ отъ губернатора и отъ дьяка или канцлера подарки живностью: куръ, гусей, овецъ, двухъ быковъ и т. д. 21-го, рано утромъ, господа маршалъ, секретарь и переводчикъ пошли къ губернатору и къ дьяку съ подарками въ видѣ серебряныхъ позолоченныхъ чашекъ, чарокъ и др., чтобы передать отъ имени его превосх. посла. Они получили очень хорошее угощеніе, а маршалъ и секретарь, оба, получили въ подарокъ по парѣ соболей. Онъ хотѣлъ подарить переводчику немного денегъ. Этотъ послѣдній однако вѣжливо отказался и напомнилъ, что онъ уже съ благодарностью получилъ подарокъ: именно пару молодыхъ кошекъ. || (**23**) Наши вещи и багажъ, тѣмъ временемъ, были перенесены въ лодки и послѣ обѣда, когда все было готово, его превосх. выѣхалъ тѣмъ же способомъ, какъ въѣзжалъ въ городъ. [30]) Мы, согласно распредѣленію, отправились каждый въ свою лодку, стали подъ паруса и съ благопріятнымъ вѣтромъ быстро двинулись въ путь [31])

будетъ поэтому, во избѣжаніе проволочекъ, получить денежную стоимость этой провизіи, т. е. по 10-ти рублей въ день. Посолъ согласился, и деньги ему были выданы тотчасъ же, впередъ на 3 недѣли, т. е. до Устюга (Доп.). Ср. относительно стоимости провизіи и о тѣхъ деньгахъ, которыя взяты были съ собою приставомъ на продовольствіе посольства отъ Вологды до Архангельска стр. || (205) подъ 17-ымъ іюля.

[28]) Отъ императора Боттони и Гердингеренъ (7 сент. н. ст.), отъ Бранденбургскаго курфюрста Скультетусъ (10 авг. н. ст.).

[29]) Тюреннь убитъ у Засбаха 27-го іюля 1675 г., значитъ, еще до отъѣзда фанъ-Кленка изъ Тессели, но, очевидно, къ 31-му іюля на Тесселѣ еще ничего про Засбахскую битву не было извѣстно.

[30]) Воеводѣ онъ предварительно обѣщалъ, что будетъ пристава, племянника его, держать на мѣсто сына, слѣдить за нимъ и исправлять его ошибки Подарки, переданные передъ тѣмъ, состояли, по Доп., въ 2 бокалахъ, изъ которыхъ одинъ переданъ былъ воеводѣ, другой дьяку, далѣе въ подаркахъ женамъ того и другого и немногихъ дукатахъ для сыновей воеводы.

[31]) 18-го сентября фанъ-Кленкъ съ Рейзеромъ, отправлявшимся вмѣстѣ съ Рутерингомъ въ Нидерланды, послалъ Ген. Штатамъ первое свое очень обстоятельное письмо, большая часть содержанія котораго вошла въ его Verbaal

Приложеніе къ главѣ V-ой.

Роспись „корма и питья“ послу и его свитѣ.

Въ Голл. кн. № 9 эта роспись имѣется въ двухъ спискахъ, почти тожественныхъ, на лл. 5—8 и 77 — 80: разницу и пропуски во второмъ спискѣ ставимъ ниже въ | |.

Относительно дѣла Рутеринга здѣсь есть подробности. Рутерингъ поднялся слишкомъ высоко по Двинѣ, на что воевода сильно разгнѣвался, сманилъ его лейтенанта съ судна на берегъ и посадилъ его, съ еще двумя матросами, связаннаго, въ крѣпость. По ходатайству Голландскихъ купцовъ и при помощи нѣкоторыхъ «спендацій», т. е. взятокъ, они черезъ два дня были освобождены. Рутерингъ, сейчасъ по пріѣздѣ Кленка, просилъ его походатайствовать по этому дѣлу, но посолъ наотрѣзъ отказалъ, сказавъ, что капитану слѣдовало, поднимаясь вверхъ по рѣкѣ, заранѣе заручиться согласіемъ воеводы. Послѣдній впрочемъ ожидалъ представленій и жалобъ со стороны Кленка и поэтому, какъ выше приведено въ примѣчаніи 22-омъ къ этой главѣ, послалъ „не дожидаясь“, заранѣе уже, стрѣлецкаго голову Зах. Серг. Ржевскаго къ послу съ жалобою на Рутеринга. Дальнѣйшаго хода это дѣло не имѣло. Въ письмѣ своемъ Кленкъ превозноситъ тотъ пріемъ, который достался на его долю въ Архангельскѣ, и находитъ, что пріемъ этотъ внѣ всякаго сравненія съ тѣмъ, какъ былъ принятъ, 12 лѣтъ передъ тѣмъ, Англ. посолъ графъ Карлейль. Послѣдній лишь у пристани былъ встрѣченъ головою, пѣшкомъ долженъ былъ итти до своего помѣщенія и т. д. Суда для отъѣзда Голландскаго посольства изъ Архангельска, по словамъ фанъ-Кленка, были снаряжены согласно съ желаніями посла. Вся поѣздка до Вологды должна была обойтись въ 14000 гульденовъ. О суммѣ этой см. выше примѣчаніе 12-ое къ главѣ III.

По отпискѣ Нарышкина, посла отпустили «на земскихъ на наемныхъ на 8-ми доценикахъ». Съ 27-го авг. 183 г. по 12-го сент. 184 г. издержано было на Кленка изъ государевой казны и Двинскихъ четвертныхъ доходовъ и изъ съѣзжей избы 215 руб. 32 алт., кромѣ взятого съ кружечныхъ дворовъ. Въ дорогу ему дали на 3 недѣли деньгами 252 руб. 4 алт. 4 деньги, а конскаго корму до Устюга 50 четвертей овса въ раздаточную мѣру. А на покупку сѣна съ подьячимъ Двинской съѣзжей избы Григоріемъ Кирѣевымъ послано 15 руб. денегъ. (Голл. кн. №, 9. л. 70—71).

Въ самый моментъ отплытія, 21-го сентября н. ст. Кленкъ отправилъ другое письмо Ген. Штатамъ, въ которомъ сообщаетъ, что готовъ снова сѣсть на тотъ же «доценикъ», на которомъ въѣхалъ въ Архангельскъ, и что теперь на немъ онъ отправится вверхъ по Двинѣ. Онъ высказываетъ предположеніе, что не раньше Рождества прибудетъ въ Москву. Цѣлей путешествія ни въ этомъ, ни въ первомъ письмѣ своемъ Кленкъ не касается; при второмъ письмѣ онъ предлагаетъ дубликатъ перваго, на случай, что то не дойдетъ. Зато въ секретномъ донесеніи, адресованномъ пенсіонарію совѣта Фаахелю (Faegel), и приложенномъ къ Дон. подъ № 12, Кленкъ высказываетъ свои сомнѣнія относительно возможности достиженія цѣлей посольства. Особенно озабочиваетъ его переданная ему въ Архангельскѣ сплетня Шведовъ, будто онъ везетъ въ Москву 100000 имп. талеровъ, чтобы заставить царя выставить противъ Шведовъ 100000 человѣкъ; онъ боится, что, пріѣхавъ въ Москву съ пустыми руками, ничего не добьется.

«Роспись, почему давать великого государя царя и великого князя Алексѣя Михайловича, всея Великия и Малыя и Бѣлыя Росии самодержца, жалованья поденного корма и питья высокомочныхъ Галанскихъ Статовъ послу Кондрату фон-Кленку и дворяномъ и чиновнымъ людемъ и посольскимъ и дворянскимъ людемъ у Архангелского города и отъ города [ѣдучи отъ Архангельского города] въ дороге до Москвы.

Послу:

По 2 хлѣба ситныхъ, по 2 калача двуденежныхъ.
По гусю, по утяти [уткѣ].
По тетереву или по зайцу.
По 4 куровъ.
[По 2 гривенки масла коровья.
По 20 яицъ на день].

Питья:

По 6 чарокъ вина двойного.
По 2 чарки романеи или Ренского.
По 2 кружки [жъ] меду обарного.
По 3 кружки меду паточного.
По ведру меду цеженого.
По 2 ведра пива доброго ячного.

Маршалку да дворяномъ 6 человѣкомъ.

конюшему, секретарю, переводчику, пастору, доктору, всего 12 человѣкомъ:

По калачю да хлѣбу двуденежныхъ, да вопче [вобчѣ] 4 гуся, 3 тетерева или 3 зайца, 6 куровъ.

Питья:

По 4 чарки вина двойного.
По кружкѣ меду паточного.
По 2 кружки меду цеженого.
По полу ведра пива доброго человѣку на день.

Чиновнымъ и вольнымъ людемъ—25 человѣкомъ:

По хлѣбу да по колачю двуденежному.
Да вопче: 3 гуся, 12 куровъ.

Питьи:

По 4 чарки вина.
По 2 кружки меду цеженого.
По три кружки пива доброго человѣку на день.

Трубачеемъ и протазанщикомъ и скороходцомъ и посолскимъ и дворянскимъ людемъ, всего 28 человѣкомъ:

По хлѣбу двуденежному, да по калачю денежному.

Питья:

По 2 чарки пива.
По 2 кружки меду.
По 2 кружки пива человѣку на день.

Послу а дворяны и с людми всѣмъ вопче:

По 5 барановъ.
По 2 полти ветчины или свинины.
По полу стягу говядины.
По 10 гривенокъ масла коровья.
По 100 яицъ
Да на мѣлкое по 16 алтынъ по 4 деньги на день.

А буде чего посолъ [у Архангелского города или в дороге] попросить [чего] в запросъ, и ему въ запросъ давать, что мочно добыть, а чего добыть не мочно, и в томъ велено отговариваться, что того [въ дороге] добыть не мочно.

А в который день посолъ похочетъ взять рыбою и ему въ тотъ день давать и рыбою, счетчи противъ тогожъ.

Послужъ давать пряныхъ зелей:

По 7 ѳунтовъ сахару головного.

По ѳунту перцу.

По 3 ѳунта изюму.

По четы ѳунта корицы.

По 3 ѳунта коринки.

По 12 золотниковъ гвоздики.

По 6 золотниковъ шафрану.

По 2 ѳунта миндальныхъ ядеръ.

По ѳунту имбирю на недѣлю.

А буде с посломъ будутъ какие лошади к великому государю в дарѣхъ, и тѣхъ [-мъ] лошадей [-емъ] велѣть [-ено] у города [покамѣсть посолъ побудетъ] беречь, и от города до Москвы весть с великимъ береженьемъ, и конской кормъ овесъ и сѣно давать по указу на 10 лошадей по четверти овса, да по возу сѣна, на день».

Шестая глава.

Описаніе Архангельска.—Гавань военныхъ и другихъ судовъ.—Описаніе крѣпости, церкви, тюрьмы и узниковъ.—Дворъ губернатора, ратуша и мѣсто нагрузки.—Дешевизна провизіи въ Архангельскѣ.—Каменные дворы или пакгаузы на случай пожара.— Товары, которыми торгуютъ въ Московіи.—Счетъ времени и суда Русскихъ.

Прежде чѣмъ мы покинемъ изъ виду городъ Архангельскъ, дадимъ, насколько намъ по силамъ, короткое описаніе его. Когда съ моря подъѣзжаешь къ Архангельску, приходится итти вверхъ по рѣкѣ среди различныхъ острововъ, которые очень пріятны на видъ; мимо нихъ проѣзжаютъ такъ близко, что можно бугшпритъ переложить черезъ берегъ, не рискуя сѣсть на мель. Военныя суда не могутъ подниматься по рѣкѣ выше, чѣмъ до острова Самоѣдовъ [1]), отстоящаго отъ города приблизительно на выстрѣлъ изъ большого орудія; здѣсь лѣтомъ страшную муку представляютъ комары, такъ что иногда матросы, чтобы избавиться отъ нихъ, привѣшивали свои гамаки наверху въ марсѣ, такъ какъ въ койкахъ было небезопасно. У Англичанъ здѣсь есть складочное мѣсто, чтобы сгружать тутъ мачты, смолу и другіе товары. Этотъ островъ

[1]) Ср. примѣч. 22-ое къ V гл. о дѣлѣ Рутерпага.

получилъ свое названіе отъ Самоѣдовъ, приходившихъ въ Архангельскъ и останавливавшихся на стоянку здѣсь. Суда Нидерландцевъ однако и Гамбургцевъ подвигаются по рѣкѣ еще дальше вверхъ до самаго Архангельска; здѣсь они даютъ нѣсколько привѣтственныхъ выстрѣловъ и бросаютъ якорь передъ этимъ городомъ, который тянется въ длину по берегу, отъ Англійской пристани вплоть за замокъ или крѣпость, выстроенную изъ бревенъ; Русскіе называютъ ее городомъ, и Нѣмцы, говоря объ этомъ мѣстѣ, пользуются тѣмъ же названіемъ. Внутри этой крѣпости находится большая часть лавокъ и лабазовъ со всевозможными товарами; кромѣ того, деревянная церковь, большая тюрьма изъ крупныхъ тяжелыхъ балокъ, которыя всѣ очень высоки и поставлены стоймя и очень близко другъ къ другу, съ небольшимъ входомъ, шириною въ двѣ или три балки и до того низкимъ, что нужно ползкомъ проходить сквозь него. Тутъ и тамъ между балками видны небольшія отверстія, черезъ которыя съ трудомъ можно продѣть руку, чтобы выпрашивать милостыню у прохожихъ. Тамъ находится много арестантовъ, которые закованы обѣими ногами въ цѣпи и должны носить на плечахъ колодку. Другіе, какъ я || (**24**) видѣлъ на улицахъ, попарно прикованы другъ къ другу желѣзными ошейниками и цѣпями и несутъ еще между собою колодку; часто, чтобы они не могли убѣжать, за ними идетъ приставъ или стражникъ, съ большою палкою или палицею. Въ такомъ видѣ часто они ходятъ попарно выпрашивать милостыню и кладутъ пищу, которую имъ даютъ, въ большой мѣшокъ, находящійся у нихъ за плечами.

Въ этомъ замкѣ находится и домъ губернатора, довольно большой, но деревянный и не очень красиво построенный: губернаторъ живетъ здѣсь лишь во времена ярмарки или когда тутъ находятся Нѣмецкіе или Русскіе купцы: въ это время онъ получаетъ большую выгоду. Когда однако ярмарка кончается, онъ, вмѣстѣ со своими домочадцами, переселяется въ Колмогоры, лежащія въ 12-ти миляхъ выше Архангельска [2]), въ Колмогорской области, откуда можно на лошадяхъ, черезъ Важскую область [3]), поѣхать въ Москву; поэтому, находясь въ Колмогорахъ, онъ имѣетъ замѣстителя въ Архангельскѣ. Че-

[2]) Противорѣчіе съ послѣдующей главой, гдѣ разстояніе означено въ 50 верстъ (считая по 5-ти верстъ на милю).

[3]) Т. е. Важскій уѣздъ.

резъ дворъ отъ губернатора находится приказъ или ратуша, въ которой губернаторъ и дьякъ или канцлеръ, съ другими совѣтниками, имѣютъ свои засѣданія, чтобы разбирать то, что представляется туда.

Крѣпость или самый замокъ, лежащій на одномъ берегу рѣки, окруженъ сухимъ рвомъ и деревянными стѣнами съ разными на нихъ башнями, на которыхъ солдаты стоятъ на стражѣ и которыя украшаются пестрыми знаменами. Здѣсь находятся двое воротъ, другъ противъ друга, чтобы съ обѣихъ сторонъ можно было пройти въ городъ; у каждыхъ воротъ имѣются двѣ или три металлическихъ пушки, у которыхъ постоянно стоятъ на стражѣ нѣсколько солдатъ. У воротъ находятся и разныя изображенія святыхъ; здѣсь сидятъ монахи или монахини, сбирая милостыню. Суда, которыя должны грузиться хлѣбомъ, идутъ вверхъ по рѣкѣ до этого мѣста; другія помѣщаются около Нѣмецкой пристани, гдѣ находится и таможня. Здѣсь имѣется нѣсколько различныхъ пристаней, напримѣръ между другими Англійская и Клинкова [4]), гдѣ также много товаровъ грузится на суда. Нѣмецкая пристань однако самая лучшая [5]).

Здѣсь находится и прекрасный мясной рынокъ, на который въ такомъ большомъ количествѣ привозятся говядина, что можно превосходную купить по бланку или стейферу за фунтъ. Здѣсь, на ряду съ большой массою говядины, привозятся окуни въ 1½ фута величиною, прекрасная лососина, которая, соленая или копченая, въ большомъ изобиліи вывозится въ Голландію и другіе мѣста. Поэтому здѣсь можно прожить очень дешево, такъ какъ жизненные припасы можно получить за немного

---

[4]) Схельтема, «Rusland en de Nederlanden» (Амстердамъ, 1817), т. I, стр. 117, говоритъ про торговый домъ Георга Кленка: «Эта фирма имѣла въ Архангельскѣ особую пристань для выгрузки товаровъ, которая издавна называлась: de Klenke Brug». При этомъ приводится ссылка на Донесеніе (Verbaal) Бёрха. Форма Klinke могла получиться отъ Русской передачи имени Klenk черезъ Клинкинъ (Собр. Гос. Грам. и Дог. IV, 105) и Клинкъ (Н. Н. Бантышъ-Каменскій, «Обз. внѣшн. снош. Россіи» I, 177, 183).

[5]) С. Огородниковъ, «Очеркъ исторіи города Архангельска». (Спб., 1890), стр. 64: «... противъ каменныхъ гостиныхъ дворовъ имѣлись тогда три деревянные моста, служившіе пристанями для склада товаровъ: Англійскій, Голландскій и Русскій. Первый былъ противъ сѣверо-западной стѣны Нѣмецкаго двора, близъ угловой башни; второй—противъ самой таможни и третій—противъ воротъ Русскаго двора...» (согласно плану 1694 г., помѣщенному въ Сборн. Археол. Инст., 1880, кн. IV).

денегъ. Зимы однако здѣсь очень длинны и суровы, и дни зимою коротки. Лѣтомъ здѣсь, тѣмъ не менѣе, пріятно, такъ какъ довольно тепло, потомучто въ это время здѣсь ночи очень коротки: по необходимости продолжительный солнцекъ вызываетъ сильную жару, такъ что хлѣбъ, въ короткое время, достигаетъ полной спѣлости, и часто, въ теченіе шести недѣль, онъ берется изъ мѣшка и кладется въ него обратно, т. е. сѣется, собирается и молотится.

Такъ какъ, немного лѣтъ тому назадъ, отъ пожара произошелъ большой убытокъ, || (25) то недавно построенъ прекрасный четырехугольный каменный дворъ, снабженный вышками, чтобы можно было ставить туда орудія. Это зданіе очень велико и высотою въ три свода, построенные одинъ надъ другимъ; всѣ окна и двери изъ двойного желѣза. Этотъ дворъ называется Нѣмецкимъ Гостинымъ дворомъ. Недалеко отсюда находится еще другой дворъ, не столь великій, куда Русскіе кладутъ хранить свои товары: онъ еще не вполнѣ законченъ, но его строятъ съ большимъ прилежаніемъ. Всѣ товары, идущіе сверху или привозимые моремъ на судахъ, нужно складывать здѣсь, оставляя внѣ лишь одни образчики. Всякій купецъ, торгующій съ Архангельскомъ или въ Архангельскѣ, имѣетъ здѣсь свою сводчатую камеру, за наемъ которой онъ ежегодно платитъ немного денегъ [6]). Главные товары, вывозимые изъ Московіи, слѣдующіе: поташъ, зола, конопля, сало, варъ, смола, мачты, юфть и пестрые мѣха, разнообразные и весьма цѣнные: ввозятся же разныя подѣлки, аптекарскіе товары, пряности и вина, за которыя всѣ платятся высокія пошлины [7]).

[6]) С. Огородниковъ, «Оч. истор. г. Архангельска», стр. 64: «По укрѣпленному обрубомъ берегу, начиная отъ Голландскаго моста и кончая угломъ Русскаго двора, сплошнымъ рядомъ тянулись деревянныя «кожевенныя» лавки и Нѣмецкіе амбары, а между послѣдними, по величинѣ, выдѣлялся такъ называвшійся гостиный амбаръ или «гостины хоромы», гдѣ Англичане и Голландцы, по данной издавна имъ привиллегіи, складывали свои товары, отдѣльно отъ прочихъ.—Между стѣнами Русскаго двора и острога, въ узкомъ промежуткѣ шли четыре ряда торговыхъ же лавокъ, между которыми преобладали «мясные ряды». Тутъ же стояли и богадѣльня и кабакъ или «кабацкая изба».

[7]) Гюи Мьежъ въ своей книгѣ «Relation of three Embassies etc. performed by the Earle of Carlisle 166³/₄» (Лондонъ, 1669), стр. 79—80, называетъ какъ предметы ввоза въ Архангельскъ: сукно, бархатъ, дамастъ, пряности, олово, свинецъ, вино и крѣпкія водки, а какъ предметы вывоза: икру, мѣха, конопло, Русскую кожу и воскъ. Болѣе подробныя свѣдѣнія у Kilburger'a, «Unterricht

Что касается самого города, онъ расположенъ, большею частью, въ длину, на подобіе перевернутаго [8]) полумѣсяца, и не отличается большой шириной. Отъ ямъ для ворвани до мясного ряда здѣсь находится длинная улица, состоящая изъ двухъ рядовъ домовъ, которые простираются до Англійскаго двора (мѣсто, гдѣ находятся пакгаузы Англійскихъ купцовъ). Затѣмъ слѣдуетъ Нѣмецкій дворъ до самаго замка; здѣсь видно много пакгаузовъ, представляющихъ двѣ вполнѣ застроенныхъ улицы. Городъ, со стороны суши, очень болотистъ, и зимою здѣсь иногда встрѣчаются волки и медвѣди. Съ другой стороны замка городъ шире; здѣсь находится прекрасная церковь и монастырь. Тутъ стоитъ башня, на которой находятся часы, сдѣланные Голландскимъ мастеромъ и показывающіе время и Нѣмецкими и Русскими литерами: для опредѣленія времени они урегулированы по Русскому способу: Русскіе начинаютъ считать свой день съ восхода солнца, а свою ночь съ захода солнца [9]); вслѣдствіе этого, и часы эти бьютъ «часъ» черезъ часъ послѣ восхода солнца, и столько же черезъ часъ послѣ захода его. Здѣсь находятся различныя Голландскія семейства, имѣющія тутъ свое постоянное мѣстопребываніе и своего пастора, равно какъ и небольшую церковь, въ которой, когда здѣсь происходитъ торговля, собирается много слушателей [10]).

Суда Русскихъ, находящіяся здѣсь, представляютъ изъ себя лодки, выше нами точно описанныя и называющіяся здѣсь д о щ а н и к а м и, а также барки, которыя, нагруженныя тяжелыми товарами, весною, при высокой водѣ, спускаются внизъ по теченію и, освобожденныя отъ груза, продаются на сломъ въ Архангельскѣ за небольшія деньги: было бы слишкомъ дорого вести ихъ снова вверхъ по рѣкѣ; притомъ строевой лѣсъ, а также дрова (сажень которыхъ можно купить за 10 или 12 стейферовъ) здѣсь очень дешевы. У нихъ есть и другія суда—называющіяся л а д ь я м и, большей частью, открытыя, обыкновенно съ будочкою

---

v. d. Russischen Handel» (Büsching's Magazin, III) и въ названной книгѣ С. Огородникова.

[8]) Т. е. обращеннаго рогами въ противуположную рѣкѣ сторону.

[9]) Тоже отмѣчаетъ и Мьежъ, «Relation», p. 19.

[10]) Ср. Dalton, «Geschichte der Reformierten Kirche in Russland» (Гота, 1865) S. 136: «Въ ... Нѣмецкой слободѣ на берегу Двины община купила мѣсто, принадлежавшее купцу Эллингу, и поставила здѣсь, въ 1674 г., деревянную церковь, которая въ серединѣ слѣдующаго вѣка уступила мѣсто каменной».

сзади и съ однимъ парусомъ: я ихъ видѣлъ и съ небольшою бизанью сзади. На этихъ судахъ они переѣзжаютъ || (26) черезъ Бѣлое Море, вдоль Лапландскаго берега, до Колы и другихъ мѣстъ, лежащихъ тамъ, и ходятъ даже въ Новую Землю. Это судно не многимъ больше пинки; въ него они ставятъ еще гребное суденышко, называющееся у нихъ карбасомъ или иначе лодкою, т. е. іоллу, вырубленную изъ одного дерева, каковыхъ тысячи можно видѣть въ этой странѣ; на нихъ они ѣздятъ вверхъ и внизъ по рѣкѣ, и, пріѣдя въ нужное имъ мѣсто, вытаскиваютъ лодку изъ воды и переносятъ въ свои дома, хотя бы они были далеки отъ берега: дѣло въ томъ, что лодки эти очень легки. Купить лодки эти можно очень дешево, впрочемъ, смотря по величинѣ: есть такія, въ которыхъ могутъ усѣсться 7 или 8 человѣкъ, и такія, гдѣ мѣсто лишь одному или двоимъ съ маленькимъ багажемъ.

Вы видѣли, что я имѣлъ сообщить объ Архангельскѣ, о его положеніи и торговлѣ. Теперь вернемся къ продолженію нашего путешествія.

Седьмая глава.

Отплытіе изъ Архангельска.—Избытокъ плодовъ и дешевизна провизіи. Алебастровыя горы. –Подарки къ столу его превосх-а Шенкурскъ, недавно сгорѣвшій городъ. Прибытіе мѣстнаго губернатора, получающаго хорошее угощеніе у его превосх-а и дѣлающаго ему подарки.

Въ воскресенье, 22-го сентября, рано утромъ, мы на 8-ми лодкахъ благополучно прибыли въ Колмогоры, въ 50-ти верстахъ (коихъ считается пять на одну милю) отъ Архангельска. Эта поѣздка была очень пріятна изъ-за густыхъ и тѣнистыхъ хвойныхъ лѣсовъ, зеленыхъ луговъ и красивыхъ пашенъ. Короче сказать, мы видѣли все, что можетъ доставить удовольствіе сердцу и глазу. Ночью пять или шесть нашихъ лодокъ сѣли на мель, но скоро опять снялись съ мели. Послѣ обѣда мы подвигались впередъ съ тѣмъ же вѣтромъ и, по временамъ, встрѣчали, съ обѣихъ сторонъ, разныя деревни. Въ эту ночь, вплоть до слѣдующаго дня, 23-го, въ полдень, мы подвинулись впередъ не болѣе, чѣмъ на шесть миль. Пообѣдавъ на лодкѣ его превосх-а, насъ 10 или 12 человѣкъ отправились къ берегу, пошли немного внутрь страны и имѣли здѣсь прелестнѣйшій видъ на пашни съ хлѣбомъ, коноплею, капустою, рѣпою, рѣдькою и

другими злаками, а также на веселыя рощи изъ различнѣйшихъ деревьевъ съ красными, желтыми и зелеными листьями. Здѣсь мы видѣли лежавшія подъ паромъ земли, тамъ ключи и прекраснѣйшую воду, падавшую съ горы. Я самъ нѣсколько разъ сходилъ на сушу и собиралъ здѣсь красную, голубую и черную смородину, превосходнаго запаха и вкуса, росшую здѣсь въ дикомъ видѣ. Здѣсь находятъ также массу || (27) ежевики [1]). Иногда мы проходили черезъ деревни, которыхъ здѣсь очень много, и покупали двѣнадцать и даже 18 яицъ за одинъ стейферъ, гуся, курицу за два стейфера, большого глухаря [2]) за 2 или 3 стейфера, 1 куропатку за 1 стейферъ и столько парного молока, сколько нужно шестерымъ или восьмерымъ, чтобы напиться, за 1 стейферъ, и такъ далѣе.

Въ пятницу, 26-го сентября, послѣ обѣда, мы, послѣ медленнаго передвиженія впередъ въ теченіе нѣсколькихъ дней — иногда попадали мы на мель и должны были долго сидѣть — пришли къ Калеямъ [3]) или алебастровымъ горамъ, гдѣ я и нѣкоторые другіе посѣтили эти естественные гроты, представляющія чудное зрѣлище [4]). Между 28-ымъ и 29-ымъ былъ сильный морозъ. Мы снова дождались на короткое время сноснаго вѣтра и пошли на парусахъ до послѣ-обѣденнаго времени. прежде чѣмъ его превосх. далъ обычный у насъ знакъ къ обѣду, заключавшійся въ двухъ выстрѣлахъ изъ орудія, битіи въ литавры и трубныхъ сигналахъ. Когда мы пришли на бортъ, намъ

[1]) И Гюи Мьежъ отмѣчаетъ красоту береговъ Сѣв. Двины: ср. «Relation etc.», p. 88: «Тѣнь и полутѣнь, бросаемыя возвышающимися вездѣ по берегу рѣки лѣсами, великолѣпная зелень, которая украшаетъ всю дорогу... много дикихъ утокъ и голубей...» и т. д.

[2]) Предполагаемъ Oorhaan вм. Kerhaan, какъ напечатано.

[3]) Калейскій станъ Двинскаго уѣзда («Акт. Холм. и Устюжск. епарх.» «Р. И. Библ.» XII, 85 слл.). Двинская волость «Калея» (Соловьевъ, «Ист. Росс.» т. IV, 1145) находилась у рѣки Двины, какъ видно по картѣ Феодора Борисовича (Kalie на пр. берегу Двины). Огородниковъ. «Прибрежье Ледовитаго и Бѣлаго Моря съ ихъ притоками по книгѣ Большого Чертежа» (Спб., 1877), стр. 133—4 отожествляетъ Калею съ деревнею Колежскою (Шадринскою) Холмогорскаго уѣзда, въ 143 в. отъ города. («Спис. нас. мѣстъ»).

[4]) Гюи Мьежъ говоритъ: «Между Архангельскомъ и Устюгомъ мы видѣли нѣсколько алебастровыхъ или бѣлаго мрамора скалъ...» («Relation of three Embassies», p. 89). Ср. «Собр. Госуд. Грам. и Дог.» IV, 49 приказъ Двинскому воеводѣ П. И. Чаадаеву отъ 22-го іюня 1666 г., гдѣ говорится о посылкѣ на Двину полковника Густава фанъ-Кампена съ 6-тью иноземными мастерами, въ виду того, что «вѣдомо—учинилось, что на Двинѣ рѣкѣ, выше Колмогоръ сто, а отъ Архангельскаго города сто шестьдесятъ верстъ, есть гора каменная алавастровая...»

пришлось ждать лодки повара. Его превосх., тѣмъ не менѣе, велѣлъ приготовить въ своей лодкѣ щуку. Тѣмъ временемъ, подошелъ карбасъ головы или нашего пристава къ борту лодки его превосх-а съ нѣсколькими блюдами кушаній и пирогомъ, приготовленнымъ, какъ онъ сказалъ, супругою головы лично: этотъ пирогъ онъ поднесплъ его превосх-у въ виду ея имянинъ, бывшихъ въ этотъ день. Слуги, получивъ въ угощеніе пива и водки, вернулись обратно съ бутылкою Испанскаго вина для супруги головы, приготовившей пирогъ.

Мы въ слѣдующую ночь, при сильномъ морозѣ, со сносной быстротою подвигались впередъ, и утромъ, около 10-ти часовъ, 30-го сентября, прибыли къ деревнѣ Осиновой, второму мѣсту [5]), гдѣ мы перемѣнили народъ, тащившій наши лодки при безвѣтріи или противъ вѣтра. Когда я, съ нашей лодкою, прибылъ туда, его превосх. со своею лодкою уже находился у берега и тотчасъ же получилъ у крестьянъ изъ деревни слѣдующіе подарки: 200 яицъ, 12 куръ, 2 гусей, 8 овецъ, 5 поросятъ-сосунцовъ и одного жирнаго поросенка, котораго они обвязали веревками вокругъ шеи и тѣла: 6 крестьянъ несли его: въ немъ было болѣе 200 фунтовъ вѣсу. Они привели съ собою также двухъ бѣлыхъ жирныхъ быковъ. Двое изъ общины, отъ имени остальныхъ, передали эти подарки; одинъ изъ нихъ несъ съ собою списокъ подарковъ, а другой сказалъ рѣчь. Говорившій получилъ полрубля, другой, передававшій подарки, цѣлый рубль (каждый считается въ 2 имперскихъ талера), но всѣ другіе—что очень замѣчательно—не хотѣли принимать подарковъ и даже сердились, когда ихъ имъ предлагали. Эти люди получили въ изобиліи пива и водки и удалились. Нашъ сотникъ или капитанъ, находившійся при свитѣ, чтобы провожать насъ, и 4 или 5 дней тому назадъ, посланный впередъ, чтобы приготовить новыхъ бурлаковъ для смѣны, вернулся, тѣмъ вре-

[5]) Это недосмотръ: здѣсь было первое мѣсто смѣны, какъ видно изъ Дон. Осиновскій ямъ (Jam Ossinowa), по словамъ Доп., находится въ 41 милѣ отъ Архангельска. По словамъ Кленка, здѣсь прибавили на каждую лодку по 10-ти, а на лодку для лошадей 20 человѣкъ (всѣхъ лодокъ было 8). Въ настоящее время деревни Осиновой въ «Списк. насел. мѣстъ» нѣтъ. Осиново поле упоминается еще въ XV в. въ числѣ земель государевыхъ по Двинѣ (А. А. Э. стр. 73, № 94). Въ «Акт. Холм. и Уст. епархій». упоминается Осна, Осиновская волость, Важскаго уѣзда (ср. Географич. указатель къ т. XII «Русск. Ист. Библ.». стр. 98). Въ «Атласѣ Россійскомъ» 1745 г. есть погостъ Осиновской противъ самаго устья р. Ваги, на правомъ берегу Двины.

меномъ, съ сообщеніемъ его превосх-у, что тѣ, кто должны были тащить насъ дальше, ‖ (28) стоять на готовѣ въ полѣ, вмѣстѣ съ губернаторомъ всей области или уѣзда Ваги [6]), которая болѣе, чѣмъ въ 80 миль. величиною. Городъ, гдѣ находится его мѣстопребываніе, называется Шенкурскомъ и 2 мѣсяца тому назадъ совершенно выгорѣлъ. Его превосх. пригласилъ меня къ себѣ и послалъ какъ меня, такъ и Monsr. фанъ-Асперена къ губернатору Григорію Филимоновичу Нарышкину [7]), чтобы поблагодарить его за хорошее попеченіе, которое его вельможность выказалъ, приготовивъ уже бурлаковъ и увеличивъ ихъ число (мы слыхали, что Англійскій посолъ графъ Карлейль, на томъ же мѣстѣ, долженъ былъ ждать три дня бурлаковъ, которые потащили бы его лодку, и въ концѣ концовъ принужденъ былъ на свои деньги нанять людей [8]); на это его царское величество такъ разсердился, что онъ трехъ изъ лицъ, набиравшихъ народъ, велѣлъ повѣсить, а послу выдать обратно издержанныя деньги). Мы должны были также просить его пожаловать въ этотъ обѣдъ къ его превосх. послу откушать хлѣба и соли (извѣстное образное выраженіе у Русскихъ).

Попрощавшись, чтобы исполнить данное намъ порученіе, мы увидѣли, пройдя небольшое пространство, въ просторномъ полѣ, прежде всего, массу народа, вѣроятно человѣкъ 500, а подойдя поближе, разсмотрѣли и губернатора, который сидѣлъ въ открытомъ полѣ на скамейкѣ, окруженный народомъ. На немъ былъ зеленый суконный кафтанъ, подбитый тигровыми лапками, а подъ этимъ кафтаномъ—другой, желтый армозиновый, подъ которымъ находился еще одинъ, изъ кармазинно-краснаго сатина, съ жемчужными пуговицами; на шеѣ его былъ драгоцѣнный воротникъ съ жемчугомъ, и красивая шапка его также была окаймлена прекраснымъ жемчугомъ и сдѣлана въ видѣ короны. Когда я сообщилъ порученное мнѣ, и Monsr. фанъ-Асперенъ перевелъ мои слова, губернаторъ тотчасъ извинился, что ему нечѣмъ угостить его превосх. посла, такъ какъ

[6]) У автора описка, если не ошибка «gehele Waga of Landtvoodgy», т. е. «всей Ваги или уѣзда».

[7]) «Кузенъ царицы», поясняютъ Дон.; вѣрнѣе—двоюрод. дядя.

[8]) Гюи Мьежъ въ «Kelation of three Embassies», стр. 90 слл. «Въ Осиновомъ (Arsinoa) его превосх-о принужденъ былъ на собственный счетъ нанять нѣсколько бурлаковъ (watermen), тащившихъ отъ Колмогоръ, чтобы они дотащили насъ и до Ягрыжа; остальныхъ пришлось взять въ Осиновомъ...»

онъ ничего не спасъ послѣ пожара города; онъ прибавилъ, что потерялъ болѣе, чѣмъ на сто рублей, разныхъ крѣпкихъ напитковъ и вообще все свое имущество. Сотникъ или капитанъ, выѣхавшій проводить насъ, сказалъ, тѣмъ временемъ, Monsr. Асперену, что губернаторъ очень желалъ бы, чтобы его превосх. посолъ встрѣтилъ его на берегу; на это мы не могли дать отвѣта. Мы однако, тѣмъ не менѣе, уговорили его настолько, что онъ обѣщалъ прійти къ обѣду; послѣ этого мы снова вернулись къ его превосх-у. Предварительно однако намъ пришлось съ губернаторомъ выпить чарку водки и стаканъ пива за здоровье его превосх-а, послѣ чего онъ, какъ и всѣ окружающіе, поклонились очень низко, почти до земли. У меня отвращеніе къ этому вонючему напитку, къ тому же я былъ не совсѣмъ здоровъ и хотѣлъ отказаться выпить все, что мнѣ было налито: но мнѣ всетаки пришлось это сдѣлать, такъ какъ губернаторъ, у котораго болѣло горло и который вообще чувствовалъ себя нехорошо, выпилъ свою часть за здоровье его превосх. посла.

Вскорѣ затѣмъ, этотъ губернаторъ Григорій Филимоновичъ, братъ Устюжскаго губернатора, явился къ намъ верхомъ на красивой карей лошади, съ дорогою саблею и попоною. Нашъ приставъ, сидя на бѣлой лошади, ѣхалъ || (**29**) съ боку его, то заѣзжая впередъ, то возвращаясь опять обратно. Вокругъ нихъ находилось человѣкъ 700, 800, которые тѣмъ временемъ успѣли собраться. Губернаторъ былъ цѣлыхъ два часа въ пути по дорогѣ, которую можно бы пройти менѣе, чѣмъ въ ¼ часа. Всѣ флаги и вымпелы развѣвались на лодкѣ его превосх-а. Онъ самъ сидѣлъ наверху въ красной палаткѣ, а мы всѣ стояли въ лодкѣ въ рядъ, начиная отъ мостковъ, перекинутыхъ на берегъ.

Маршалъ и Monsr. фанъ-Асперенъ, тѣмъ временемъ, были посланы къ губернатору, чтобы поговорить съ его вельможностью: результаты переговоровъ они сообщили его превосх-у. У мостковъ, ведшихъ въ лодку, губернаторъ сошелъ съ лошади и подалъ намъ всѣмъ руку. Маршалъ, по переходѣ его на лодку, провелъ его къ его превосх-у послу, который любезно принялъ его и тотчасъ провелъ къ столу, гдѣ посадилъ о высокую руку. Когда всѣ спустились внизъ, сдѣланы были выстрѣлы изъ 4-ехъ орудій, затрубили въ трубы и забили въ литавры. Купаньи, заключавшіяся въ варенномъ, жаренномъ, дичи и пирогахъ, были поданы въ 14-ти блюдахъ, послѣ чего былъ поданъ десертъ. За обѣдомъ—всякій разъ стоя—пили здоровье его царскаго вели-

чества Алексѣя Михайловича, Божьею милостью всея Великія, Малыя и Бѣлыя Россіи самодержца, а затѣмъ здоровье царевичей или императорскихъ принцевъ Московскихъ, царскаго тестя [8]), великаго полководца князя Юрія Алексѣевича Долгорукаго, присутствовавшаго здѣсь губернатора Григорія Филимоновича и различныхъ другихъ вельможъ въ Россіи; пили изъ большого серебрянаго позолоченнаго бокала, который каждый разъ наливался полнымъ вина. При провозглашеніи каждой здравицы стрѣляли изъ всѣхъ орудій, трубили въ трубы и били въ литавры: послѣднее продолжалось, пока каждый пилъ. Всякій разъ нужно было чисто и до капли выпить вино; Русскіе очень слѣдили за этимъ. Такимъ образомъ, многихъ изъ пившихъ принудили выпить гораздо больше, чѣмъ имъ нужно было. Въ концѣ концовъ, пили здоровье супруги губернатора, изъ серебрянаго бокала поменьше; когда всѣ изъ него выпили, бокалъ перешелъ къ губернатору, выпившему также и тотчасъ поблагодарившему всѣхъ насъ. Когда онъ выпилъ вино, его превосх. подарилъ ему этотъ бокалъ. Онъ извинялся, что не заслужилъ такой чести, и говорилъ, что его превосх-у должно бы быть жалко отдавать свои вещи: таковъ обычный у Русскихъ комплиментъ.

Пока мы сидѣли за обѣдомъ, доставлены были подарки отъ губернатора его превосх-у: бѣлый жирный быкъ, 2 овцы, 2 гуся, нѣсколько куръ, утка, бочка водки и бочка пива. Мы узнали также за столомъ, что губернія этого губернатора даетъ ежегодно 70.000 руб. [9]) дохода царю. Жители этой мѣстности, до назначенія этого губернатора, за тысячу рублей выкупались отъ поборовъ, чтобы имъ не назначали губернатора; отсюда можно представить себѣ, сколько губернаторы въ то время могли удерживать его царскому величеству изъ доходовъ. || (**30**) Послѣ обѣда его превосх. отправился съ губернаторомъ осматривать лошадей. Губернаторъ, приставъ и капитанъ такъ сильно поссорились другъ съ другомъ, что дошло до побоевъ. Наконецъ они оставили насъ и мы также отправились въ путь съ нашими лодками. Это мѣсто, называющееся Осиновымъ, лежитъ въ 60-ти часахъ ходьбы отъ Устюга [10]). Въ

---

[8]) Кирилла Полѣвктовича Нарышкина.

[9]) Сильно преувеличено. Ср. Соловьевъ, «Исторія Россіи» т. XIII, 708 слл.

[10]) Очевидно, около 6-ти дней ходьбы. По воздушной линіи Осиновое должно

слѣдующую ночь былъ такой морозъ, что въ иныхъ мѣстахъ на стоячей водѣ можно было бѣжать [11]).

Восьмая глава.

Непріятности въ пути изъ-за холоду и мелей. — Разныя деревни. — Прибытіе въ Ягрыжъ. Большое стеченіе народа. — Странный способъ наказанія. — Проѣздъ черезъ разныя деревни.

Во вторникъ, 1-го октября, рано утромъ, на бортъ къ его превосх-у пришли два священника; они принесли ему въ подарокъ нѣсколько куръ и яицъ, получили обычные подарки и ушли. 3-го, утромъ рано, мы проѣзжали мимо очень высокихъ крутыхъ горъ, находившихся налѣво отъ насъ и по цвѣту похожихъ на Terra sigillata или печатную глину. Послѣ обѣда, около 3-ехъ часовъ, мы добрались съ большимъ трудомъ — приходилось постоянно закидывать впередъ якорь и на немъ тащиться — до прекрасной деревни, направо отъ насъ, гдѣ намъ пришлось ждать прихода нѣкоторыхъ нашихъ лодокъ, оставшихся позади. Здѣсь мы пообѣдали. Какъ только лодка съ лошадьми, которая подвигалась медленнѣе всѣхъ, опередила насъ на значительную часть пути, мы также отправились впередъ. Наши бурлаки могли подвигаться довольно хорошо, такъ какъ дорога, благодаря морозу, окрѣпла. Ночью опять была нѣкоторая аварія, такъ какъ часть лодокъ сѣла на мель, а у другихъ порвались лямки; это дало большую задержку [1]).

Въ пятницу, 4-го октября, утромъ при разсвѣтѣ дня, гофмейстеръ и я, съ ружьемъ моимъ за плечами, вышли на берегъ въ надеждѣ пастрѣлять дичи. Мы часа три или четыре ходили по лѣсамъ и долинамъ и переходили черезъ рѣчки, иной разъ съ большой опасностью, такъ какъ приходилось перебираться черезъ какую-нибудь одну доску при ширинѣ рѣки иногда

было находиться на разстояніи 280-ти верстъ отъ Устюга; по рѣкѣ, конечно, раза въ полтора дальше.

[11]) Т. е. застыли стоячія воды, не проточныя.

[1]) Подъ 3-мъ окт. Дон. упоминаютъ Борки или Борокъ (Borkou), деревню «которая считается находящеюся какъ разъ по серединѣ между Архангельскомъ и Устюгомъ». На картѣ Ѳеодора Борисовича есть поселеніе Boeroeck на правомъ берегу Двины между погостомъ Топецкимъ (Toepsa) и Нижнею Тоймою. Въ Атласѣ Академіи Наукъ 1745 г., на томъ же мѣстѣ погостъ Борецкой. Что за деревня на лѣвомъ берегу упоминается у Койэтта, невозможно опредѣлить въ точности.

футовъ въ 20. Мы пришли наконецъ въ двѣ деревни, но ни тутъ, ни тамъ ничего не могли получить, такъ какъ не знали языка, а народъ, изъ боязни передъ нами, разбѣгался. Наконецъ, когда мы прождали три часа, пришелъ одинъ изъ насъ, знавшій русскій языкъ, и устроилъ, что мы получили, за наши деньги, парного молока, сливокъ и хлѣба. Его превосх., со своею лодкою, также подошелъ къ деревнѣ, гдѣ онъ долженъ былъ оставаться нѣкоторое время, чтобы дождаться другихъ лодокъ, особенно той, которая везла лошадей, и кухонной: послѣднія изъ нихъ потеряла || (**31**) оба свои якоря и пришла лишь очень поздно вечеромъ. Мы, не имѣя возможности дождаться ея, попрощались съ его превосх-омъ и пошли каждый въ свою лодку, чтобы закусить тѣмъ, что тамъ могло найтись.

Въ субботу, 5-го октября, мы, около полудня, пришли въ деревню Нижнюю Тойму [2], такую прелестную мѣстность, какой я еще не видывалъ; такъ какъ вѣтеръ сталъ благопріятнѣе, мы нѣкоторое время шли на парусахъ; когда вѣтеръ утихъ, мы пообѣдали, а затѣмъ, такъ какъ опять подулъ легкій вѣтеръ, снова пошли подъ парусами. Однако къ вечеру ярыжки или матросы, изъ-за изгибовъ рѣки и безвѣтрія, снова должны были взяться за лямку и тащить наши лодки.

Въ воскресенье, 6-го октября, утромъ около 7-ми часовъ, мы пришли въ очень красивую деревню, называющуюся Верхнею Тоймою [3]: въ ней двѣ прекрасныя церкви съ очень изящными колокольнями. Куполы и кресты на ней были пріятнаго вида и обиты жестью. Здѣсь мы имѣли попутный вѣтеръ и шли быстро. Однако, такъ какъ опять настало затишье и путь сталъ извилистъ, намъ пришлось пообѣдать не раньше, какъ вечеромъ, около 9-ти часовъ: лодка съ кухнею не могла раньше подойти къ намъ. Какъ только мы подошли къ берегу, нѣкоторые изъ насъ высадились на сушу и развели огонь, на этотъ разъ не только потому, что это входило въ наше обыкновеніе: брошено было въ огонь и нѣсколько деревьевъ и заодно зажгли 3 или 4 старыхъ развалившихся строенія въ знакъ радости

[2]) Нижне-Тоемскій погостъ, при р. Двинѣ, 214 в. отъ Сольвычегодска («Списки нас. мѣстъ»).

[3]) Верхотоемская, д. удѣл., при рч. Варзенкѣ, 156 в. отъ Сольвычегодска. Верхотоемскій-Троицкій пог., при р. Двинѣ, 160 в. отъ Сольвычегодска; 2 прав. церкви («Сп. нас. м.»).

и чтобы отпраздновать побѣду императорскихъ войскъ и смерть Тюренна [4]). Хотя мы никогда еще не ѣдали такъ поздно, мы весело пообѣдали и пили много славныхъ здравицъ.

Въ понедѣльникъ, 7-го октября, утромъ часа за 2 до разсвѣта, мы пришли въ Игрыжъ [5]); здѣсь, какъ только разсвѣло, нѣсколько наболѣе именитыхъ изъ общины пришли съ подарками къ его превосх. послу. Эти подарки заключались въ 2-хъ или 3-хъ длинныхъ пшеничныхъ хлѣбахъ, 150-ти яйцахъ, 3-хъ уткахъ, 5-ти или 6-ти курицахъ, 2-хъ большихъ овцахъ и т. д. По Русскому обычаю имъ дали водки и поблагодарили ихъ, послѣ чего они опять удалились. Большое удовольствіе доставилъ намъ видъ мѣстныхъ жителей, собравшихся на берегу и на горахъ. Тутъ были мужчины, женщины, молодежь и дѣти: мы видѣли даже взрослыхъ дѣвушекъ, которыя рѣдко выходятъ наружу: вѣдь иногда даже женщины убѣгали при видѣ насъ. Масса народа была тѣмъ больше, что тутъ было человѣкъ 500, которые должны были смѣнить нашихъ бурлаковъ и тащить дальше наши лодки: ихъ же число увеличивалось тѣми бурлаками, которые насъ тащили до сихъ поръ. Сотникъ или капитанъ, 2 или 3 дня передъ тѣмъ, собралъ этихъ бурлаковъ: теперь осмотръ ихъ производилъ голова или приставъ. Шкиперъ кухонной лодки, на лодкѣ его превосх-а, получилъ б а т о г и, что произошло слѣдующимъ образомъ: онъ былъ раздѣтъ вплоть до рубашки; на голову его и сзади него сѣли два стрѣльца или солдата, каждый съ тонкимъ прутомъ въ рукахъ, и стали бить кожу на его спинѣ. Таковъ обыкновенный способъ наказанія у этого народа [6]). Такъ какъ для || (32) этого примѣняются тонкіе ивовые прутья, то послѣдніе часто такъ глубоко входятъ въ кожу, что показываются кровавые рубцы. Стрѣльцы или солдаты очень охотно отдаютъ свои услуги для выполненія этихъ наказаній, такъ какъ здѣсь не считается позоромъ

[4]) Выше мы видѣли, что члены посольства лишь 16/6 сент. узнали о битвѣ при Зассбахѣ.

[5]) Игрыжскій или Игрышскій Никольскій погостъ, при р. Сѣверн. Двинѣ, 163 в. отъ Сольвычегодска («Сп. насел. мѣстъ»). Въ «Акт. Холм. и Уст. Еп.» (Р. И. Б., XII) часто упоминается Игрышская волость Устюжскаго уѣзда. Кленкъ говоритъ, что Игрыжскій ямъ (Jam Jagres) въ 22-хъ миляхъ отъ Осиноваго, но что эти мили на 1/3 длиннѣе, чѣмъ мили отъ Архангельска до Осиноваго. Игрыжскій ямъ—второе мѣсто смѣны бурлаковъ. (Дон.).

[6]) Описаніе наказанія батогами встрѣтимъ еще || (143). Вмѣсто словъ «сзади него» тамъ читаемъ «на ноги». У Мьежа описаніе буквально такое же: «Relation», p. 67.

выполнять даже еще болѣе тяжкія наказанія на настоящихъ преступникахъ. Эта деревня лежитъ, если идешь снизу, по правую руку, на высокой горѣ, миляхъ въ 36-ти отъ Устюга; это какъ разъ то мѣсто, гдѣ мы, подвигаясь вверхъ по рѣкѣ, получили свѣжихъ людей, чтобы тащить суда. Мы приблизительно въ 10 часовъ выѣхали отсюда. Нѣкоторые изъ насъ вышли на берегъ, такъ какъ судно подвигалось вверхъ очень медленно, и купили у крестьянъ нѣсколько куръ, по стейферу за штуку, 8 куропатокъ за 3 стейфера, 15 яицъ за стейферъ и т. д. Слѣдующую ночь намъ пришлось стоять у берега, дожидаясь лодки съ лошадьми, которая осталась далеко позади.

На слѣдующій день, 8-го октября, утромъ въ 7 часовъ мы всѣ стали подъ паруса и, дождавшись въ 8 часовъ сильнаго вѣтра, отправились въ путь. Въ короткое время мы проѣхали мимо ряда небольшихъ, но, тѣмъ не менѣе, прекрасныхъ деревень, которыя я всѣ не былъ бы въ состояніи назвать. Послѣ полудня въ 3 часа мы шли мимо деревни Пермогорье [7]), лежавшей по правую руку на высокой горѣ. Эта деревня, дѣйствительно очень красивая, имѣетъ 2 или 3 церкви съ прекрасными колокольнями. Лодка, въ которой я находился, изъ-за большого изгиба, попала на низкій берегъ, почему мы потеряли около 2 или 3 часовъ ѣзды. Вечеромъ, въ 7 часовъ, лодка его превосх-а остановилась, чтобы подождать другихъ у деревни Ouspara [8]), лежащей также по правую руку. Несомнѣнно, мы въ этотъ день, подъ парусами, успѣли пройти больше впередъ, чѣмъ, на лямкѣ и при помощи якоря, могли бы пройти въ 4 дня. Когда его превосх. прибылъ въ Ouspara, онъ велѣлъ зажечь большіе костры на горѣ, чтобы они послужили маяками для лодокъ, которыя отстали: кухонная лодка пришла не раньше, чѣмъ ночью въ половинѣ 11-го; такимъ образомъ, мы въ 11 часовъ сѣли за столъ и за полночь просидѣли за обѣдомъ. Его превосх. хотѣлъ, чтобы мы не тяготились докучливостью этого медленнаго путешествія и, насколько здѣсь было возможно, иногда веселились; самъ онъ сильно содѣйствовалъ этому веселыми рѣчами; и вотъ мы часто проводили время, съ большой

[7]) Пермогорскій-Воскресенскій погостъ при р. Двинѣ, 100½ в. отъ Сольвычегодска, съ 2 церквами, по правую сторону Двинско-Архангельской торговой дороги («Списк. насел. мѣстъ»).

[8]) Не удалось установить Русскаго названія. Въ «Спискахъ населенныхъ мѣстъ» и на Спец. картѣ Евр. Росс. (изд. Ген. Штаба) нѣтъ даже сколько нибудь сходнаго названія.

пріятностью, въ различныхъ бесѣдахъ. Когда обѣдъ кончился, мы, съ позволенія его превосх-а, удалились, каждый въ свою лодку, чтобы отдохнуть и подождать лодки съ лошадьми, которая сильно отстала.

Въ среду, 9-го октября, при разсвѣтѣ дня, подошло къ намъ судно съ лошадьми: мы дали ему проѣхать впередъ, чтобы опередить насъ, прежде чѣмъ сами двинулись въ путь. Съ восходомъ солнца вѣтеръ сталъ сильнѣе, мы подняли паруса и снова опередили и эту лодку и другія; такимъ образомъ, она опять отстала. Эта лодка была больше и шире всѣхъ остальныхъ: грузъ ея составляли 23 лошади и, кромѣ того, скотъ для кухни помѣщался также здѣсь: такимъ образомъ, ея тяжесть, большей частью, мѣшала ей подвигаться впередъ. || (**33**) Когда мы отошли часть пути отъ Ouspara, мы прибыли въ прекрасную большую деревню Спасъ Красный Боръ[9]), въ которой, 11 дней передъ тѣмъ, выгорѣло болѣе 50-ти домовъ. Мы, послѣ этого, опять проѣхали мимо ряда деревень и видѣли налѣво отъ насъ красивую деревню, называвшуюся Слудка [10]). Черезъ два или три часа послѣ этого мы, направо отъ насъ, увидѣли деревню Юрьевъ-наволокъ[11]), которая водою лежитъ на половину дальше отъ Ouspara, чѣмъ сушею. Вечеромъ, въ семь часовъ, когда стало тихо, мы также остановились, и здѣсь, около 9-ти часовъ, пообѣдали. Это мѣсто считается среднимъ между Ягрыжемъ и Устюгомъ. Лодка съ лошадьми опять отстала до слѣдующаго утра.

Въ четвергъ, 10-го октября, рано утромъ, мы снова отправились въ путь. Мы не могли итти на парусахъ, но должны были управляться при помощи лямки и выбрасыванія впередъ якоря. Мы пришли къ нѣкоему прекрасному монастырю [12]), гдѣ его превосх. сначала принялъ поздравленія отъ монаха, а затѣмъ получилъ въ подарокъ 3 монастырскихъ хлѣба, вѣ-

---

[9]) Красноборскъ, теперь заштатный городъ Вологодской губ., на лѣв берегу Сѣв. Двины, въ 80-ти в. отъ Сольвычегодска. Считался селомъ до 1780 г. («Энц. слов.» Брокг.-Ефр.).

[10]) Слудка Малая (Смагино), при р. Двинѣ, въ 82½ в. отъ Сольвычегодска. Слудка Большая (Кулига), при рч. Мошкуркѣ, 77 в. отъ Сольвычегодска («Сп. нас. мѣстъ»).

[11]) Юрьенаволоцкій (Николаевскій), д. каз., при колодцахъ, 96 в. отъ Сольвычегодска («Сп. нас. мѣстъ»).

[12]) По Атласу 1745 г. въ этихъ мѣстахъ находился Телегонъ монастырь. По Строеву («Списки іерарховъ», стр. 780) игуменомъ Телегова Троицкаго монастыря съ 1671 по 1685 г. былъ Вардаамъ.

сивніе вмѣстѣ около 50-ти фунтовъ, а также яицъ, молока и сливокъ. Мы въ этотъ день проѣхали мимо нѣсколькихъ деревень, равно какъ и въ пятницу, 11-го того же мѣсяца, когда мы, между прочимъ, проѣхали мимо Комарицы и Туровецкой [13]). Здѣсь намъ подулъ сносный вѣтеръ, который помогъ намъ черезъ большую часть мелей у Poerasse [14]), нѣкоего мѣста лежащаго верстахъ въ 30-ти или 40-ка, т. е. около 7-ми миль отъ Устюга. Вечеромъ пришли мы къ селу Стефана Архидіакона Вондокурскому [15]), гдѣ мы дождались трехъ или четырехъ нашихъ лодокъ, которыя отстали. Мы, тѣмъ временемъ, зажгли на горѣ большіе костры, отчасти—чтобы согрѣться, отчасти—для маяковъ отставшимъ лодкамъ. Кухонная лодка пришла не раньше, чѣмъ вечеромъ въ 10 часовъ: такимъ образомъ, мы пообѣдали, вмѣсто полудня, въ полночь.

Какъ только мы пообѣдали, мы снова двинулись въ путь и рано утромъ, 12-го октября, пришли къ разнымъ деревнямъ, лежавшимъ по обѣ стороны пути. По лѣвую сторону лежало очень большое село Вотложемское-Пречистенское[16]), гдѣ мы простояли весь день и слѣдующую ночь. Дѣло было въ томъ, что смотритель лодки съ лошадьми пришелъ утромъ къ его превосх-у и сообщилъ, что лодка съ лошадьми засѣла на Poerasse [17]), гдѣ глубина воды была не болѣе 4-хъ пяденей. Узнавъ это, его превосх. послалъ лоцмана съ 3-мя людьми съ каждой лодки, что составило всего 21, туда, чтобы, вмѣстѣ съ быв-

---

[13]) Гогарка или Комарица, Щабуры тожь, д. каз. при р. Двинѣ, 79 в. отъ Устюга. Туровецкій-Богоявленскій погостъ, при колодцѣ, 69 в. отъ Устюга, 1 церк., по правую сторону почтоваго тракта изъ Устюга въ Сольвычегодскъ («Сп. нас. мѣстъ»). Въ текстѣ стоитъ Bourroweetzka, вѣроятно, по опечаткѣ. На картѣ Ѳеодора Борисовича стоятъ рядомъ на лѣвомъ берегу Двины Nicolo Kamarietzkoe и Toeravetz; впрочемъ есть здѣсь и Boerevetz, но уже выше впаденія Вычегды. Комарицкой погостъ немного выше Телегова м-ря означенъ въ Атласѣ 1745 г. на лѣв. берегу Двины. Туровецкое — довольно извѣстное судоходамъ на Двинѣ мѣсто: ср. поговорку: «Туровецка Богомать помоги якорь достать» («Живая Старина», 1898, вып. I, стр. 74).

[14]) Ср. выше примѣчаніе 8-ое, къ этой главѣ.

[15]) Вондокурское, с. разновѣд., при р. Двинѣ, 59 в. отъ Устюга; 1 церк. («Сп. нас. мѣстъ»).

[16]) Kritziesta казалось намъ ближе передать черезъ Пречистенское. Извѣстно село Вотложемско-Троицкое. Церковь Троицы Вотложемской волости упоминается въ «Акт. Холм. и Уст. еп.» (Р. И. Б. XII, 186). Въ «Списк. нас. мѣстъ» значится «Вотложемскій-Троицкій пог., при колодцѣ, 11½ в. отъ Устюга».

[17]) См. выше прим. 8-ое.

шимп уже тамъ людьми, поднять лодку, если вода не станетъ выше. Дѣлается это слѣдующимъ образомъ. Съ обѣихъ сторонъ ярыжки или матросы черезъ бортъ прыгаютъ въ воду и продѣваютъ подъ лодкою большія палки, которыя они, съ обѣихъ сторонъ, поднимаютъ себѣ на плечи и, такимъ образомъ, устраиваютъ переноску. Здѣсь этого однако не пришлось сдѣлать, такъ какъ подулъ вѣтеръ, сдѣлавшій возможнымъ поднять паруса; въ то же время, болѣе 90 человѣкъ тянули за лямку и, такимъ образомъ, лодка съ лошадьми вечеромъ, хотя и очень поздно, была у насъ.

| (**34**) Въ то время, какъ суда стояли здѣсь, мы пошли въ деревню, чтобы осмотрѣть ее. Намъ пришлось карабкаться на такую крутую гору, какой мы отъ Архангельска до сихъ поръ еще не видали. На горѣ въ разныхъ мѣстахъ были вбиты шесты, на которыхъ свѣшивались сверху внизъ разныя палки, связанныя вмѣстѣ, чтобы держаться за нихъ при подъемѣ. Мы въ одномъ мѣстѣ на этой горѣ нашли лѣстницу, на которой ступени были сдѣланы изъ небольшихъ деревяшекъ, лежавшихъ далеко другъ отъ друга. Мы насчитали, раньше чѣмъ добрались доверху, 130 ступенекъ, притомъ очень крутыхъ. Поздно вечеромъ, когда подошла лодка съ лошадьми, мы перешли на другой берегъ, гдѣ остались на всю ночь. Приставъ и сотникъ Антонъ Лукіановичъ въ полдень отправились впередъ въ Устюгъ, чтобы позаботиться о доставленіи намъ подводовъ или выгрузныхъ лодокъ, чтобы снять съ нашихъ судовъ грузъ: иначе мы не могли бы пробраться впередъ, такъ какъ у Устюга не болѣе 2-хъ или 3-хъ пяденей воды.

Въ воскресенье, 13-го октября, рано утромъ, мы стали подъ паруса, но не могли особенно подвинуться, такъ какъ приходилось все ждать лодки съ лошадьми, которая сидѣла глубже и съ трудомъ проходила черезъ мели. Его превосх. тѣмъ временемъ, выслалъ всѣхъ ярыжекъ или матросовъ своей, а также и нашей лодки къ другимъ судамъ, чтобы перетащить ихъ, одно за другимъ. Они тянули лямки съ обѣихъ сторонъ воды и, такимъ образомъ, быстро перетащили суда. Лодку съ лошадьми, шедшую позади всѣхъ, тянули почти 300 человѣкъ.

Въ понедѣльникъ, 14-го октября, послѣ того, какъ ночью выпалъ густой снѣгъ и мы поэтому, а также изъ-за большой темноты, не могли пройти болѣе шести верстъ т. е. одной мили

пути, утромъ, около 9-ти часовъ, мы прибыли въ село Никольское [18]), а затѣмъ къ разнымъ другимъ деревнямъ и монастырямъ. Послѣ обѣда, въ 4 часа, мы прибыли въ деревню Крестиху [19]) не далеко отъ деревни Синеги [20]), гдѣ мы очень поздно пообѣдали.

Его превосх. принялъ здѣсь отъ нѣсколькихъ чиновниковъ изъ Устюга слѣдующій подарокъ:

8 большихъ хлѣбовъ.

10 маленькихъ хлѣбовъ.

5 пироговъ.

3 блюда съ маленькими пирогами.

1 ведро двойной водки.

2 ведра простой водки.

2 ведра меду.

4 ведра пива.

Его превосх. спросили также, сколько домовъ ему нужно для него самого и его свиты. Лодка съ лошадьми послѣ обѣда была отослана впередъ и рано въ слѣдующее утро была у Цареконстантиновскаго [21]), гдѣ должна была разгрузиться, такъ какъ за шесть верстъ отъ Устюга становится очень мелко.

Во вторникъ, 15-го рано утромъ, мы въ нашихъ парадныхъ || (**35**) костюмахъ пошли въ лодку его превосх-а, такъ какъ думали, что въ этотъ день прибудемъ въ Устюгъ. Мы однако не въ состояніи были подвинуться впередъ изъ-за большого мелководья, а еще болѣе потому, что ночью былъ такой сильный морозъ, что рѣка во многихъ мѣстахъ покрылась льдомъ. Въ полдень всѣ лошади были выгружены у Цареконстантиновскаго. Всѣ они были жирны и здоровы. Шталмейстеръ поѣхалъ съ ними впередъ въ Устюгъ, а мы постарались, насколько можно, пробраться вверхъ по рѣкѣ.

---

[18]) Никольской, на пр. берегу Двины, указанъ въ Атласѣ 1776 г. (карта Я. Ф. Шмидта).

[19]) На берегахъ Сѣв. Двины между Котласомъ и Устюгом мног поселеній съ окончаніемъ на -иха, но названна у Койэтта деревня не вс рѣч ется ни въ «Сп. нас. мѣстъ», ни на Спец. картѣ Евр. Росс. (изд. Ген. Штаба).

[20]) Синегодскій Успенскій-Богородскій пог., при р. Двин и рч. Синегѣ, 19 в. отъ Устюга. Синега (Николаевская), д. каз. при р. Двинѣ, 23 ве . отъ Устюга («Списки нас. мѣстъ»).

[21]) Царя Константина деревня указана въ Атласѣ 1745 г. Цар константиновское упоминается въ «Акт. Холм. и Уст. епархій». (Р. И. Б. XII, 715).

Девятая глава.

Описаніе города Устюга и прибытіе въ этотъ городъ.—Приходъ гостей и подарки его превосх-у, угощающему губернатора и другихъ Русскихъ обѣдомъ.—Разные подарки его превосх-у.

Въ среду, 16-го октября, съ разсвѣтомъ, мы снова стали подъ паруса: всю ночь мы простояли на мѣстѣ, такъ какъ шкипера, изъ-за мелей, при темнотѣ не смѣли двинуться въ путь, тѣмъ болѣе, что ночью былъ сильный морозъ. Скоро мы увидѣли Устюгъ. Этотъ городъ лежитъ въ очень ровномъ мѣстѣ и пріятно для глаза на рѣкѣ Сухонѣ и красиво разстилается въ видѣ полумѣсяца. Здѣсь находятся 4 или 5 превосходныхъ большихъ каменныхъ церквей и великолѣпный большой монастырь изъ того же матеріала со многими сводчатыми зданіями, въ которыхъ купцы обыкновенно складываютъ свое имущество и товары, чтобы предохранить ихъ отъ пожара. Говорятъ, что монастырь этотъ построенъ Нѣмцемъ, принявшимъ Русскую вѣру; мощи его, по словамъ Русскихъ, творятъ еще много чудесъ [1]). Здѣсь живетъ архимандритъ, глава монаховъ.

Пройдя со своею лодкою счастливо черезъ мель, мы съ попутнымъ вѣтромъ проѣхали часть пути впередъ. Когда его превосх. перешелъ черезъ мель, онъ далъ одинъ или два сигнальныхъ выстрѣла и поднялъ флагъ объ опасности: поэтому намъ пришлось дать нашей лодкѣ спуститься по теченію, чтобы употребить въ дѣло экипажъ и перетащить лодки, одну за другой, черезъ мель, находящуюся въ 5-ти или 6-ти верстахъ отъ Устюга. Каждую лодку тянули человѣкъ двѣсти; веревки нѣсколько разъ рвались, прежде чѣмъ удалось всѣ лодки перетащить. Когда это наконецъ было сдѣлано, его превосх. сѣлъ за столъ обѣдать, но обѣдъ былъ коротокъ; послѣ этого снова потащили лодки впередъ, такъ какъ вѣтеръ, тѣмъ временемъ, утихъ. Сейчасъ же послѣ захода солнца мы прибыли въ Устюгъ передъ тотъ дворъ [2]), который былъ приготовленъ для его пре-

---

[1]) Очевидно, имѣется въ виду блаженный Прокопій, который однако не строилъ ничего. Во имя его въ 1495 г. построена церковь. Важнѣйшій въ Вел. Устюгѣ Архангельскій монастырь основанъ блаж. Кипріаномъ, другомъ Прокопія; архимандритомъ съ 1658 по 1681 г. былъ Арсеній. (П. Строевъ, «Сп. іерарх.»).

[2]) По Дон., дворъ «гостя» Offonassi Sapis, т. е. Аѳанасія Запись. Въ Устюжской Прокопьевской церкви есть образъ святого, пожертвованный въ

восх-а. Когда его превосх. проѣзжалъ мимо двора губернатора [3]), онъ привѣтствовалъ его четырьмя выстрѣлами изъ тяжелаго орудія при звукѣ трубъ и литавръ. На берегу стояли сотни народа, смотрѣвшаго на нашъ въѣздъ. Большинство изъ насъ стояли близъ его превосх-а. съ прекрасными пучками перьевъ на || (**36**) шляпахъ, что на Русскихъ [всегда] производитъ большое впечатлѣніе. Внизу у берега стоялъ военачальникъ съ отрядомъ стрѣльцовъ, которые проводили насъ на сушу. Когда его превосх. подъѣхалъ къ своему двору, снова были сдѣланы выстрѣлы; послѣ этого каждый изъ насъ вернулся въ свою лодку.

Въ четвергъ, 17-го октября, его превосх. оставался еще въ лодкѣ, такъ какъ на сушѣ не все еще было готово и еще не были заказаны дома для свиты его. Въ эту ночь былъ такой морозъ, что утромъ нѣкоторые изъ насъ, равно какъ и изъ Русскихъ пошли кататься близъ берега рѣки. Тѣмъ временемъ пришли различные Русскіе къ его превосх. послу, чтобы привѣтствовать его, и принесли съ собою слѣдующіе подарки:

Подарокъ Вавилы Никитича Грудцына [4]), придворнаго купца [5]) въ Устюгѣ, его превосх-у.

Большой хлѣбъ.	Стекляпка съ двойной
13 малыхъ хлѣбовъ.	водкой.
2 ведра пива.	Овца.
2 ведра браги.	Гусь.
2 ведра простой водки.	Утка.
	2 курицы.

1684 г. Московскимъ гостемъ, по прозвищу «*Скорая Запись*» (К. Случевскій, «По сѣверу Россіи», 1886, I, стр. 270). Впрочемъ, въ Писцовой книгѣ упоминается не Аѳанасій, а Василій Ѳеодоровъ «Скорая Запись» («Устюгъ Великій», изд. Трапезникова, М. 1883, стр. 66).

[3]) Воевода здѣшній, старшій братъ Важскаго воеводы, по Дон., прислалъ своего «секретаря» къ Кленку съ извѣстіями, что онъ задержанъ Сольвычегодскимъ воеводою, прибывшимъ только что въ Устюгъ, и не можетъ самъ принять посла.

[4]) Очевидно, родственникъ часто упоминаемаго въ Писц. кн. Устюжской и въ «Акт. Холм. и Уст. епархій» гостя Василія Ивановича Грудцына. У этого гостя былъ племянникъ Вавила, но звался онъ не Грудцынъ, а Коробицынъ («Акт. Холм. и Уст. еп.», Р. И. Б. XII. ст. 488).

[5]) Т. е. гостя.

Подарокъ Архангельскаго монастыря его превосх-у:

3 большихъ монастырскихъ хлѣба, каждый фунтовъ въ 16.
2 овцы.
2 ведра уксусу.
2 ведра пива.

Подарокъ начальника таможни [6]) въ Устюгѣ его превосх-у:

5 хлѣбовъ.	Прекрасный быкъ.
1 боченокъ водки.	Поросенокъ.
1 бочка пива.	2 овцы [7]).

Въ пятницу, 18-го октября, рано утромъ, когда мы всѣ уже были готовы и отправились къ его превосх-у, онъ опять при звукѣ трубъ и литавръ, велѣлъ стрѣлять изъ 4-хъ пушекъ, затѣмъ вышелъ изъ лодки и направился къ своему двору. Въ то время, какъ онъ взбирался по береговому мостику, сотникъ или военачальникъ Антонъ Лукіановичъ велъ его подъ руки— знакъ почтенія, оказываемаго низшими высшимъ. Передъ воротами двора стоялъ нашъ приставъ, взявшій затѣмъ его превосх. подъ руки; когда онъ вошелъ во дворъ, священникъ, долго жившій здѣсь раньше, почтилъ его большимъ длиннымъ бѣлымъ хлѣбомъ [8]).

|| (**37**) Въ воскресенье, 20-го октября, его превосх. получилъ отъ губернатора слѣдующіе подарки:

Быка	2-хъ домашнихъ гусей
2-хъ овецъ	2-хъ дикихъ гусей
2-хъ куръ	2-хъ утокъ.

Далѣе, хлѣба, напитковъ и много другого.

Губернаторъ, котораго его превосх. пригласилъ къ обѣду, предоставивъ ему взять съ собою кого ему угодно, явился къ его вельможности утромъ въ 10 часовъ, вмѣстѣ съ губернато-

[6]) Т. е. таможеннаго головы.

[7]) Въ Дон. упоминаются (безъ перечисленія) подарки архимандрита Арханг. м-ря, таможеннаго головы (Oppet Tollenaer) съ «бургомистрами» отъ лица общины, а также отъ таможеннаго головы Архангельскаго, имѣвшаго домъ въ Устюгѣ.

[8]) По Дон., 19-го октября пришли «секретари», предложившіе Кленку хлѣбъ и соль и заявившіе, что «губернаторъ» заѣдетъ къ нему на слѣдующій день.

ромъ Сольвычегодскимъ, котораго звали Романомъ Сергѣевичемъ [9]) и съ которымъ онъ въ саняхъ пріѣхалъ изъ церкви. При немъ былъ еще одинъ «гость», 1 или 2 таможенныхъ чиновника и различные писцы изъ приказовъ или канцелярій. Когда оба губернатора вошли въ ворота, наши дворяне, прежде всего, привѣтствовали изъ нихъ Устюжскаго. Здѣсь находилось 5 или 6 изъ тѣхъ, которые принадлежали къ нашему столу: какъ я сказалъ въ началѣ, свита его превосх. посла была раздѣлена на 3 стола [10]). Господинъ Германъ Гримъ и я стояли внизу у лѣстницы, гдѣ мы и приняли губернатора. Въ серединѣ лѣстницы его привѣтствовалъ маршалъ, а наверху его превосх., который тотчасъ провелъ его въ свою спальню и посадилъ за высокій конецъ стола, а самъ сѣлъ отъ него налѣво, съ нимъ рядомъ, такъ что оба сидѣли во главѣ стола. Съ другой стороны его превосх-а сѣлъ другой губернаторъ, Романъ Сергѣевичъ, на твердой скамейкѣ, а за нимъ остальные Русскіе господа. Въ этой комнатѣ, по обычаю страны, пили разные крѣпкіе напитки: когда пища была готова, мы, тѣмъ же образомъ, размѣстились за столомъ въ столовой, гдѣ мы заняли мѣста напротивъ Русскихъ, каждый тамъ, гдѣ ему полагалось.

Когда вторыя блюда были на столѣ, его превосх. господинъ посолъ началъ предлагать пить здравицы изъ позолоченнаго бокала. При провозглашеніи каждаго тоста стрѣляли изъ всѣхъ пушекъ, а когда пили, то били въ литавры и трубили въ трубы. Такимъ образомъ пили здоровье великаго царя, царевичей или принцевъ и царицы. Здоровье же полководца князя Юрія Алексѣевича [11]) и великаго боярина Артемона Сергѣевича [12]) и другихъ бояръ пили изъ меньшихъ бокаловъ, безъ выстрѣловъ. Когда обѣдъ кончился, его превосх. посолъ опять повелъ губернаторовъ въ спальню, гдѣ снова пили изъ круговой чаши: такимъ образомъ, никто изъ гостей не могъ по правдѣ сказать, что получилъ слишкомъ мало. Такъ провели мы этотъ день [13]).

[9]) Романъ Сергѣевичъ Ефимовъ (Ефтоf), по Дон.

[10]) Это дѣленіе, какъ указано || (7), было во время морского путешествія; на рѣкѣ, какъ сказано подъ 27-ымъ сент., всѣ обѣдали вмѣстѣ.

[11]) Долгорукаго.

[12]) Матвѣева.

[13]) За обѣдомъ, по Дон., отъ имени воеводы присланы были пироги (eenige pastijen).

Въ понедѣльникъ, 21-го октября, рано утромъ, переводчикъ фанъ-Асперенъ былъ посланъ съ порученіемъ къ губернатору; этотъ послѣдній заявилъ, что онъ такое получилъ хорошее угощеніе въ предыдущій день, что, по его словамъ, онъ еще до сихъ поръ его чувствуетъ и, пожалуй, не всталъ бы еще: по-Русски считается комплиментомъ, если они, бывъ гдѣ-нибудь въ гостяхъ, || (**38**) на слѣдующій день, при благодарности, прибавляютъ, что были мертвецки пьяны. Губернаторъ послалъ его превосх-у живого бѣлаго зайца. Нѣсколько дней подъ рядъ были сильные морозы.

Во вторникъ, 22-го, его превосх. приготовилъ нѣсколько подарковъ и послалъ ихъ черезъ маршала и фанъ-Асперена, который долженъ былъ служить переводчикомъ, къ губернатору.

Подарки состояли изъ слѣдующихъ вещей:

Боченокъ вина Аликанте полумѣръ въ 40.
Боченокъ секту.
Боченокъ Французскаго вина.
Стклянка съ 2 полумѣрами Итальянскихъ водокъ.
Стклянка съ коричною водою.
Стклянка съ померанцевой водою.
Стклянка съ анисовою водою.
Коробка сливъ.
Большое блюдо фигъ.
Стклянка съ розовымъ масломъ.
Стклянка съ Французскою водкою.
Марципанъ.
Большое блюдо сушеныхъ грушъ.
Блюдо коринки.
Блюдо изюму.
Блюдо миндалю.
Блюдо лимоновъ.

Около 25-ти человѣкъ въ ливреяхъ понесли эти подарки Носители получили хорошее угощеніе и благодарность.

Десятая глава.

Его превосх., послѣ охоты съ губернаторомъ Устюжскимъ, получаетъ отъ него за обѣдомъ великолѣпное угощеніе. —Подарокъ его превосх-у.— Извѣстія о Китаѣ, иначе Катаѣ. —Описаніе процессіи или шествія. Чрезвычайно богатый крестьянинъ.

Въ четвергъ, 24-го октября, до полудня, губернаторъ Матвѣй Филимоновичъ [1]), или по нашему Матэйсъ Тилемансзоонъ (у Русскихъ обыкновеніе называть людей по имени, дающемуся при крещеніи, прибавляя къ нему еще имя отца:

[1]) Нарышкинъ.

хотя тамъ и нѣтъ никого. кто не имѣлъ бы еще прозвища. но они его не называютъ никогда, развѣ только если у двоихъ тѣже имена и они не могутъ иначе отличить ихъ другъ отъ друга) велѣлъ спросить о здоровьѣ его превосх. посла и за одно запросилъ у него, не окажетъ ли онъ ему чести пойти послѣ обѣда на охоту за зайцами: его превосх. любезно принялъ это предложеніе [2]). Мы, поэтому, наскоро пообѣдали и запаслись санями, каковыхъ, какъ мы предполагали, у губернатора недостаточно. Его превосх. сѣлъ на своего бѣлаго жеребца, который былъ украшенъ красивымъ сѣдломъ и другою драгоцѣнною сбруею. Алебардщики || (**39**) шли по обѣ стороны его лошади, а слуги шли впереди. Пажи слѣдовали въ саняхъ. Что насъ касается, мы по двое сидѣли въ саняхъ и такимъ образомъ выѣхали одинъ за другимъ за городъ, гдѣ оба губернатора ждали прихода его превосх. посла. Они его встрѣтили любезно. Затѣмъ изъ мѣшка вынутъ былъ бѣлый заяцъ и выпущенъ егермейстеромъ губернатора. Немного погодя спустили и трехъ собакъ, которыя — что представляло очень пріятное зрѣлище — погнались за зайцемъ и, такъ какъ поле было обширное, не легко бы его поймали, еслибы его не задержалъ находившійся здѣсь крестьянскій домъ. Тогда тотчасъ же, быстрой рысью, всѣ помчались туда и достали зайца, который тутъ же былъ выпотрошенъ. Это дѣлается слѣдующимъ образомъ. Животному въ грудь вонзили ножъ и дали отсюда выбѣжать крови: затѣмъ ему срѣзали обѣ заднія лапы, разрѣзали ихъ на куски и бросили въ пищу собакамъ; послѣднее каждый разъ дѣлалъ самъ губернаторъ, большой любитель охоты. Этого зайца губернаторъ подарилъ его превосх. послу. Второй заяцъ былъ также, изъ-за глубокаго снѣга, очень скоро пойманъ и принесенъ къ губернатору, который самъ выпотрошилъ его и подарилъ маршалу. Послѣ этого былъ выпущенъ послѣдній заяцъ, который, запутавшись среди народа, былъ уже слишкомъ скоро пойманъ, приготовленъ тѣмъ же способомъ и подаренъ намъ. Когда охота кончилась, губернаторъ попросилъ его превосх. оказать ему честь и мимоходомъ зайти къ нему. Хотя это и было противъ обыкновенія, господинъ посолъ, уже раньше знавшій про это, при-

[2]) По Дон., охота эта замѣняла отвѣтный визитъ Кленка воеводѣ; послѣдній не имѣлъ права принимать у себя посла, прежде чѣмъ тотъ исполнитъ свое порученіе къ государю.

нялъ приглашеніе. Губернаторъ посадилъ его превосх. о высокую руку и поѣхалъ съ нимъ въ путь. Во вторыя сани сѣлъ другой губернаторъ съ маршаломъ и, такимъ образомъ, мы поѣхали попарно, другъ за другомъ, по двору губернатора, гдѣ насъ повели въ большія теплыя комнаты. Губернаторъ посадилъ его превосх. посла во главѣ стола, а самъ сѣлъ по лѣвую отъ него сторону. На твердой скамейкѣ, о высокую руку, сѣли маршалъ и мы, по порядку, а на приставную скамейку, о низкую руку, сидѣлъ выше всѣхъ губернаторъ Сольвычегодскій, а затѣмъ нѣкоторые изъ насъ. На столъ подали нѣсколько Русскихъ пряниковъ, фигъ и изюму и 1 марципанъ. Прочія кушанья мы ѣли, а до марципана не дотронулись. Тѣмъ временемъ въ изобиліи наливали пива, меду, водки и крѣпкихъ водокъ, вслѣдствіе чего нѣкоторые пришли въ хорошее расположеніе и стали веселы. Губернаторъ, при прощаніи, проводилъ его превосх. до саней и далъ ему провожатыхъ, чтобы довести его до дому. Такимъ образомъ мы снова вернулись на нашъ дворъ [3]).

Въ воскресенье, 27-го октября, успѣли установиться такіе холода, что рѣкою, какъ мы увидѣли, пришли разныя сани. Хотя и было такъ холодно, мы, тѣмъ не менѣе, за обѣдомъ ѣли арбузы, привезенные изъ Астрахани на Каспійскомъ морѣ. Его превосх. въ этотъ день снова получилъ подарокъ отъ губернатора. Подарокъ составляли:

|| (**40**) Жирный быкъ. Заяцъ.
4 овцы. 20 куръ.
8 гусей. 200 яицъ, и т. д. [4]).

[3]) 25-го окт., по Дон., воевода послалъ Клепку нѣсколько живыхъ рыбъ.

[4]) По Дон., въ этотъ день (27-го) посолъ выговорилъ себѣ право вмѣсто провизіи натурою получать деньгами 10 рублей въ день съ самого пріѣзда въ Устюгъ до 27-го цѣловальники постоянно доставляли ему худшую и старѣйшую живность, какую могли достать «за 20 миль вокругъ Устюга». Потомъ, говоритъ Кленкъ, остальные воеводы доставляли ему продовольствіе то натурою, то деньгами, смотря по тому, какъ имъ было выгодно. М. Ф. Нарышкинъ велѣлъ давать деньги «изъ Устюжскихъ изъ данныхъ и дозорочныхъ денегъ по городской росписи выборнымъ цѣловальникомъ». Сначала на 12 дней, съ 6 окт. ст. ст., выдано было корму и питья и вышло его по покупочной цѣнѣ по 13—14 руб. въ день кромѣ романеи, пряныхъ зелій и конскаго корму. Затѣмъ онъ сталъ давать деньгами. На отписку его, по этому поводу, изъ Москвы было отвѣчено въ Устюжскую четь, чтобы давать деньгами и впредь до Вологды. (Голл. кн. № 3 лл. 75 — 80 об.). Ср. прим. 12-ое къ главѣ III. На слѣдующій день, 28-го, Кленкъ съ случайнымъ гонцомъ воеводы, посланнымъ въ Москву, отправилъ письмо совѣтскому пенсіонарію Фаахелю (Прил. къ

Во вторникъ, 29-го, къ его превосх-у пришелъ нѣкій Русскій [5]), подаривший его вельможности раскрашенную фарфоровую вазу, которую онъ самъ, какъ онъ сказалъ, привезъ изъ «Китая». Это—мѣстность, про которую эти люди не могутъ сказать. Sina-ли это или Татарія или нѣкое иное царство, находящееся между тою и другою [6]). По его разсказу, можно почти подумать, что это Sina: онъ разсказывалъ, что женщины тамъ имѣютъ очень маленькія ноги и что, когда онѣ молоды, ихъ ноги заключаются въ повязки; точно также, что всѣ женщины тамъ очень красивы, а мужчины грубы и крѣпки. Разсказываютъ также, что тамъ находятся большіе и прекрасные города съ красивыми въ нихъ домами, что крѣпости окружены земляными валами, и что земля хорошо обработана. Этотъ человѣкъ, по занятію купецъ, имѣлъ у себя большое количество шелковыхъ матерій: дамасту и сатину, а также много драгоцѣнностей, въ томъ числѣ и драгоцѣнные продолговатые камни, величиною съ суставъ пальца, которые были не очень прозрачны; имѣлись у него и рубины, сафиры, топазы, особый видъ агата и еще другія дорогія вещи. Онъ разсказалъ также, что область Шань-дунъ, завоеванная великимъ ханомъ (о чемъ можно прочесть въ «Татарскихъ войнахъ противъ Сины» достопочтеннаго отца Мартина Мартинія) [7]).

Дон. № 12). Странно, что это письмо помѣчено 8/18 сентября и Архангельскомъ и что въ немъ нѣтъ ничего о позднѣйшихъ приключеніяхъ посла: почему не отослалъ онъ его раньше? Можетъ быть, здѣсь ошибка въ Verbaal'ѣ. Содержаніе письма изложено выше въ послѣднемъ примѣчаніи къ гл. V.

[5]) По Дон., «живущій въ Москвѣ».

[6]) Кленкъ въ Дон. не выражаетъ никакихъ сомнѣній, что Китай — Sina или China. Онъ говоритъ, что купецъ отправился туда съ 6-тью провожатыми 21-го февр. 1673 г. и пробылъ 4 мѣсяца въ Пекинѣ (Pekingh, dewelcke zij Badzin en ook Cambalù noemden), откуда выѣхалъ 25-го февр. ст. ст. Купецъ разсказывалъ послу, что Сибирь теперь принадлежитъ царю вплоть до моря и до Китайскихъ предѣловъ; что въ настоящее время въ Китай идетъ большое Русское посольство (Николая Спафарія); что въ Китаѣ возстаніе вице-короля Нанкинскаго. Этотъ же купецъ сказалъ, «что императоръ Китайскій—Калмыкъ, а не Татаринъ, какъ до сихъ поръ неправильно утверждали». Кленкъ прибавляетъ: «эта нація Калмыковъ (Colmacken), по моему крайнему разумѣнію, въ Европѣ неизвѣстна». (Дон. и письмо при нихъ подъ № 13).

[7]) Martinus Martinii, «De bello Tartarico historia» (Антверпенъ, 1654) и на Голл. языкѣ подъ загл. «Historie van den Tartarischen Oorloch» (перев. G. L. S. Дельфтъ, 1654 и Утрехтъ,s. a), а также «Beschryving van het verwoest Sina» (Амстердамъ, 1660). Подробности объ изданіяхъ см. Cordier, «Bibliot. Sinica» (I. 1883), стол. 254—255. Великій ханъ—это императоръ Жань-си (1662—1723).

взяла въ руки оружіе и возстала противъ него, и что великій ханъ намѣренъ искать поддержки у его царскаго величества.

Въ четвергъ, 31-го октября, въ Устюгѣ, когда мы находились тамъ, была устроена большая процессія или шествіе [8]), направившееся въ новую большую бѣлую каменную церковь съ 5-тью довольно большими колокольнями [9]), которыя были украшены по Русскому обычаю и съ позолоченными крестами. Эта церковь была построена на счетъ одного Русскаго купца [10]). Процессія (или шествіе) началась въ 9 часовъ; многія тысячи народу заранѣе собрались у церкви, чтобы также присоединить и свои молитвы. Здѣсь можно было видѣть чрезвычайно много женщинъ, изящнѣйшимъ образомъ одѣтыхъ, въ прекрасныхъ шелковыхъ дамастовыхъ и сатиновыхъ платьяхъ, обшитыхъ золотыми и серебряными позументами, а во многихъ случаяхъ подбитыхъ мѣхомъ хорька или соболя. Многія изъ нихъ носили и воротники на шеѣ и туфли на ногахъ, вышитыя разными вышивками, между прочимъ, и жемчугомъ, до жесткости. На головахъ у нихъ имѣлись очень дорогія шапки. Что касается самой процессіи или шествія, то сначала шло очень много монаховъ въ длинныхъ черныхъ, обильныхъ складками одеждахъ и накидкахъ. Затѣмъ слѣдовали 7 священниковъ, изъ которыхъ каждый несъ на длинной палкѣ знамя съ изображеніемъ святого. За ними шло такое же число лицъ, несшихъ фонари съ горѣвшими въ нихъ восковыми свѣчами, также на палкахъ; за ними шло опять столько же другихъ, которые несли другія изображенія святыхъ. Затѣмъ шло большое количество священниковъ, одѣтыхъ въ дорогія вышитыя одежды съ крестами на нихъ. За ними шелъ человѣкъ, несшій высоко большой золотой крестъ. а || (41) за нимъ архимандритъ, высшій игуменъ всей этой области, который долженъ былъ совершить освященіе. За нимъ слѣдовало большое количество женщинъ, послушницъ,

[8]) Т. е. крестный ходъ. Онъ повторялся и въ слѣдующіе дни; вѣроятно, въ предотвращеніе какого либо-несчастія.

[9]) Очевидно, Прокопьевская церковь, дѣйствительно, имѣющая 5 куполовъ (Случевскій, «По сѣверу Россіи», 1886, I, стр. 210).

[10]) По Писцовой книгѣ, «строеніе та церковь гостя Аванасья Федотова сына Гусельникова» («Устюгъ Великій», изд. Трапезникова, М., 1883, стр. 47). А. Титовъ утверждаетъ, что каменная церковь св. Прокопія построена иждивеніемъ гостя Никифора Федоровича Ревякина («Лѣт. Великоуст.». М. 1888, стр. 14, прим.). По Писцовой книгѣ, строеніе Ревякина церковь Происхожденія Креста Господня («Устюгъ Великій», стр. 51).

монахинь [11]) и др. Всѣ они, съ пѣснями, шли въ процессіи или шествіи къ церкви. Когда губернаторъ вошелъ въ церковь, начали звонить въ колокола; на этомъ дѣло и кончилось послѣ того, какъ еще кое-какія церемоніи были исполнены: ихъ мы однако не видѣли, такъ какъ никому изъ иновѣрцевъ не разрѣшается входить въ ихъ церкви.

Во вторникъ, 5-го, и въ четвергъ, 7-го, опять, оба дня, происходили процессіи или шествія такимъ же образомъ, какъ и предыдущая. Въ воскресенье, 10-го, былъ необычайно сильный морозъ. Мы дѣлали опыты съ нѣкоторыми фейерверками, чтобы примѣнить ихъ въ слѣдующій четвергъ, въ день рожденія его высочества господина принца Оранскаго, которому исполнялось 25 лѣтъ [12]).

Въ среду, 13-го ноября, пришли въ Устюгъ нѣсколько горожанъ изъ общины Сольвычегодской, чтобы привѣтствовать своего губернатора Романа Сергѣевича и проводить его въ свой городъ. Между ними былъ «мужикъ» Строгановъ [13]), богатый крестьянинъ, который отъ царя [14]) одинъ получилъ имя «мужика», которое иначе означаетъ особу простолюдина, крестьянина или Русскаго. Это былъ старый богатый человѣкъ, получившій отъ царя [14]) въ даръ много владѣній, въ томъ числѣ и владѣніе селомъ Цареконстантиновскимъ, въ доброй милѣ отъ Устюга. Этотъ человѣкъ долженъ былъ, когда платилась подать его царскому величеству, одинъ за себя отдавать 100.000 гульденовъ. Онъ первый открылъ Сибирь великому царю и доставилъ ему власть надъ нею. Эта земля золотое дно его царскаго величества, какъ видно изъ слѣдующаго наглядnаго при-

[11]) Кейэттъ употребляетъ два термина для монахинь: Begijnen, Kloppen.

[12]) Вильгельмъ Генрихъ, сынъ Вильгельма II Оранскаго и Генріетты Маріи, дочери Карла I Англійскаго, родился 14-го ноября 1650 г.

[13]) Весь этотъ отрывокъ о Строгановѣ—сплошное недоразумѣніе, которое трудно объяснить и распутать. Непонятна самая конструкція: die door de Keizer alleen de naam van Musik gekregen heeft, maar (нужно welke?) anders de Persoon van een gemeen Man, Boer of Rusch vertoont. Буквально: «который отъ императора одинъ (одного?) получилъ имя «мужикъ», но иначе представляетъ (обозначаетъ?) особу простолюдина, крестьянина или Русскаго». Писцовыя книги Устюга 1683 г. упоминаютъ о деревняхъ Строгановыхъ въ Устюжскомъ уѣздѣ въ Бондюрскомъ и Комарицкомъ станахъ, но Царя Константина село здѣсь не упомянуто. (Ср. Жалованная грамота 25-го іюля 7200 г. у Н. Устрялова, «Именитые люди Строгановы», Спб. 1842).

[14]) Въ текстѣ Keizer—«отъ императора».

мѣра, который я здѣсь приведу. Въ Сибири есть рѣка, называющаяся Леною, которая ежегодно доставляетъ налоговъ соболями на 90.000 рублей или дукатовъ.

Одиннадцатая глава.

Описаніе области Сибирь и указаніе, какъ изъ Москвы ѣздить туда и дальше. Несчастье, причиненное порохомъ.— Великолѣпное угощеніе Русскихъ его превосх-омъ посломъ.— Фейерверкъ въ Устюгѣ.—Разные подарки его превосх-у.

Сибирь, могучая область Московіи, лежитъ въ сторону рѣки Обп. между Кондоріею [1]). Лукоморьемъ и Пермью; это хорошая плодородная страна, громаднаго протяженія, покрытая многими лѣсами, состоящими изъ разнообразныхъ деревьевъ: березы, сосны, липы, кедра, можжевельника и др. Здѣсь находятся и разныя рѣки, какъ-то Баранча, Тагиль, Тура, Исеть, Иртышъ. Обь, Катунь и многія другія. || (42) на берегахъ которыхъ много деревень, довольно густо населенныхъ. Рѣка Катунь шириною въ 300 саженъ и имѣетъ очень быстрое теченіе. Въ этой странѣ много разныхъ животныхъ, птицъ и рыбъ; много семги и извѣстныхъ другихъ сортовъ рыбъ, которыя называются осетрами, стерлядью, нельмою, тайменомъ. Здѣсь также много горъ съ желѣзомъ, а нѣкоторые думаютъ, что тутъ находятся горы и съ другими металлами. Эта страна, которая въ иныхъ мѣстахъ на локоть высотою покрыта черноземомъ, плодородна и даетъ разнообразныя ягоды, имѣющія разныя странныя названія. Здѣсь находятъ чернику и извѣстный особый сортъ багдіана [2]), называемый по-Латински Anisium stellatum, т. е. звѣздистый анисъ. Здѣсь имѣется также много винограду [3]), яблоковъ и сливъ. Въ этой странѣ много деревень, жители которыхъ на

[1]) Кондоріею на картахъ XVII вѣка (см. напр. въ Трудахъ Орловской Архивной Коммиссіи, 1897, вып. I), называется страна между Пинегою и Печорою.

[2]) Ср. Kilburger, «von dem Russ. Handel» (1674 г.) у Бюшинга въ т. III, стр. 271 и 272: «Бадіанъ (Badian), по Лат. anisium stellatum, растеніе величиною съ половину имперскаго талера, съ 6-тью остріями кругомъ въ родѣ звѣзды. У него запахъ, вкусъ и сила какъ у аниса, но онъ несравненно сильнѣе и могучѣе; наравнѣ съ чаемъ онъ привозится зимою Сибирскими купцами въ Москву и продается за 1/4 рубля».

[3]) Особый видъ винограда (Vitis amurensis Rupr.) встрѣчается въ Амурской области, и далѣе къ Вел. океану.

судахъ, называемыхъ стругами, сносятся другъ съ другомъ и перевозятъ свои продукты съ одного мѣста на другое. Тобольскъ, главный городъ этой области, ведетъ, сообразно своему положенію, большую торговлю.

Изъ Москвы въ Сибирь ѣздятъ по рѣкамъ: Москвѣ, Окѣ, Волгѣ, Камѣ, Чусовой [4]) и Серебрянкѣ [5]); отсюда приходится 20 верстъ или около 4-ехъ миль итти по сушѣ до рѣки Барапчи [6]). Тагили и Туры, изъ которыхъ послѣдняя впадаетъ въ большую рѣку Тоболъ: на этой рѣкѣ расположенъ большой городъ Тобольскъ, куда деревни, лежащія по названнымъ рѣкамъ, свозятъ свои продукты на стругахъ. Всѣ эти рѣки изобилуютъ рыбою, и страна вокругъ нихъ родитъ много хлѣба. Около Верхотурья живутъ люди, называющіеся Вогулами, а вокругъ Тобольска — Татары. Остяки и Вогулы, живущіе всѣ безъ законовъ и создающіе себѣ боговъ, какихъ пожелаютъ, изъ сотворенныхъ вещей. Отъ столицы Сибири, Тобольска, ѣдутъ водою по большимъ рѣкамъ Иртышу, Оби и Кети до Енисейскаго, въ теченіе 10-ти недѣль, на большихъ судахъ, а въ теченіе 3-ехъ дней, сушею, черезъ пахотную землю; отъ Енисейскаго же на судахъ поднимаются, черезъ стоячую воду Байкалъ и рѣки, вплоть до Селенгинскаго [7]). Эти мѣста населены подданными его царскаго величества; путешествіе это продолжается 8 недѣль. Отъ Селенгинскаго до владѣній Китайскихъ (Катая) живутъ Монгольскіе народы; здѣсь приходится итти съ товарами цѣлый мѣсяцъ. Предполагаютъ, что эти люди охотно стали бы платить подать его царскому величеству, какъ только у нихъ ея потребуютъ, тѣмъ болѣе, что, нѣсколько времени тому назадъ, ихъ послы были въ Москвѣ [8]). Эти народы, живущіе отъ Селенгинскаго до Китая, миролюбивы и тихи и торгуютъ съ населеніемъ Китая (Катая). Какъ уже сказано, здѣсь скота, птицы и рыбы изобиліе, равно какъ и ревеня, индиго, краснаго дерева и квасцовъ. Отъ Селенгинскаго, по рѣкѣ Хилкѣ [9]), путешествуютъ двѣ недѣли по Дауріи

---

[4]) Опечатка Tars-Kowa у Койэтта вм. Tsoessowa.

[5]) Серебрянка, притокъ р. Чусовой.

[6]) Притокъ р. Тагили съ лѣвой стороны; 70 км. длины. По Камѣ, Чусовой, Серебрянкѣ и Барапчѣ плылъ Ермакъ въ 1580 г.

[7]) Старый Селенгинскъ, 3 в. отъ Новаго Селенгинска, въ Забайк. области.

[8]) М. б., имѣются въ виду раннія посольства Алтынъ-хана, умершаго въ 1657 г.

[9]) Шилкъ. Форма «Хилка» въ «Ист. р. Амуръ» (1859, стр. 78).

до большой рѣки Амуръ, по которой, въ 2 дня пути, можно дойти до Великаго Океана, а оттуда на корабляхъ можно отправиться на Никанскіе острова [10]), которые недалеки и отличаются теплымъ климатомъ. Въ городкахъ Лавкаевскомъ [11]) и Албазинѣ, находящихся подъ охраною его царскаго величества, было около 300-тъ человѣкъ, которые || (43) предприняли здѣсь ловлю прекрасныхъ соболей и обработку земли: послѣдняя тутъ такъ плодородна, что, какъ говорятъ, отъ одного посѣяннаго фунта ржи можно собрать сорокъ пудовъ (каждый въ 40 Русскихъ фунтовъ хлѣба [12]). Отъ рѣки Амуръ, отдѣляющей владѣнія его царскаго величества отъ владѣній Чжунгарскихъ Калмыковъ, можно въ теченіе 8-ми дней доѣхать до знаменитой Китайской (Синской) стѣны и, такимъ образомъ, пріѣхать въ это государство. Однако, въ сторону Бухарскихъ Татаръ, владѣнія его царскаго величества отстоятъ дальше отъ названной стѣны, и поѣздка черезъ страну Монгольскихъ Калмыковъ беретъ добрыхъ 30 дней и ведетъ, большей частью, черезъ пустынныя и безводныя мѣстности.

Въ четвергъ, 14-го ноября, утромъ, послѣ того, какъ добрыхъ 2 недѣли проработали надъ приготовленіемъ всѣхъ знаковъ радости для отпразднованія дня рожденія его высочества, у Русскихъ, работавшихъ надъ ракетами и доставившихъ уже большую часть ихъ, а остальныя державшихъ въ готовомъ видѣ у себя, искра отъ огня—для освѣщенія при ихъ работѣ служили не свѣчи, но какія-то палочки—попала въ порохъ: вспыхнуло большое пламя, такъ что чуть не загорѣлся весь домъ. При этомъ человѣкъ 5 было ранено, въ томъ числѣ

[10]) Никанское царство, про которое кое-что «слухомъ слышали», упоминается и въ «Наказѣ Аѳанасію Пашкову на воеводство въ Даурской землѣ 1655» (изд. подъ ред. А. Труворова, Р. И. Б. XV, стр. 3 слл.). Это, навѣрное, Японія (тузем. назв. Нишонъ).

[11]) Извѣстны Лавкаевы улусы Даурскаго князя Лавкая; однимъ изъ городковъ Лавкая былъ и Албазинъ (Соловьевъ, «Ист. Рос.» т. XII, 590. и Р. И. Б. въ назв. документѣ). Названіе Laphajest у Койэтта, кажется, можно понять лишь въ смыслѣ «Лавкаева или Лавкаевскаго городка». Ср. «Ладкаево жилище» («Исторія рѣки Амуръ», 1859, стр. 38).

[12]) Чрезвычайно преувеличено. Высшая для Сибири цифра—200 пудовъ ржи съ десятины при высѣвѣ пудовъ въ 10 («Сибирь и Вел. Сибирская желѣзная дорога», Спб., 1896, стр. 116—117). Въ Забайкальской области, при высѣвѣ въ 250 т. четв. всѣхъ хлѣбовъ, получается урожай въ 1400 т. четв. т. е. всего самъ-6. Даже бѣлое просо въ Южноуссурійскомъ краѣ даетъ лишь самъ-500, а не самъ-1600 урожая.

одинъ тяжело: онъ получилъ три большія раны въ шею. Это событіе держалось въ большой тайнѣ изъ-за Русскихъ: если-бы губернаторъ узналъ про него, то имъ пришлось бы плохо. Передъ дворомъ его превосх-а около 40-ка смоляныхъ бочекъ были поставлены на ледъ рѣки. Оба губернатора — Устюжскій и Сольвычегодскій—вмѣстѣ съ 4-мя другими Русскими, которые также заранѣе были приглашены, пришли около 12-ти часовъ. Мы всѣ стояли въ порядкѣ и, когда губернаторъ въѣхалъ на саняхъ во дворъ, приняли его. Его превосх. посолъ привѣтствовалъ его на лѣстницѣ и проводилъ его наверхъ, въ свою комнату. И сдѣлалъ то же съ губернаторомъ Романомъ Сергѣевичемъ.

Когда означенные господа собрались наверху, то, при звукѣ трубъ и литавръ, были выпиты бокалы разныхъ напитковъ; затѣмъ всѣ вмѣстѣ направились въ столовую, гдѣ помѣстились по-прежнему. Всѣ кушанья подавались великолѣпно: каждый разъ въ семи блюдахъ; между ними были пироги, искусно приготовленные: изъ одного вылетѣли живые воробьи. За столомъ было пять перемѣнъ въ кушаньяхъ. Десертъ состоялъ изъ 25-ти блюдъ, малыхъ и большихъ. Во время второй перемѣны, его превосх., при залпѣ изъ орудій и звукѣ трубъ и литавръ, предложилъ здравицу за его царское величество: пили, конечно, изъ позолоченнаго кубка. Тѣмъ же способомъ затѣмъ пились еще слѣдующія здравицы, одна за другою: за ихъ высокомощность, за царевича, за его высочество, за стадгоудера Фрисландіи; при каждой здравицѣ стрѣляли изъ пушки, трубили въ трубы и били въ литавры. Затѣмъ пили изъ кубковъ величиною въ $^1/_2$ пинты, при одномъ лишь звукѣ || (**44**) трубъ и литавръ, безъ выстрѣловъ изъ пушки, за здоровье великаго полководца князя Юрія Алексѣевича Долгорукаго, потомъ—за великаго боярина и государственнаго канцлера Артемона Сергѣевича, за Кирилла Полiевктовича Нарышкина, царскаго тестя; далѣе—за здѣшняго губернатора, за его превосх. посла, за губернаторовъ Осиповскаго [13]), Сольвычегодскаго и Архангельскаго, а также и за ихъ супругъ. Во время обѣда его превосх. посолъ послалъ переводчика фанъ-Асперена къ супругамъ губернаторовъ передать въ подарокъ каждой прекрасный пирогъ и блюдо съ кушаньемъ, въ честь его высочества принца Оранскаго. Точно также къ Калмыц-

[13]) Т. е. Важскаго, такъ какъ Осиновое находилось въ Важскомъ уѣздѣ.

кому послу, въ то время находившемуся въ Устюгѣ (это былъ Бухарецъ, мусульманскаго вѣроисповѣданія, хотя его свита состояла изъ Калмыковъ), посланы были большой великолѣпный пирогъ и 2 блюда. Генд. Лауренсіэсъ, посланный съ этимъ подаркомъ, засталъ Калмыцкаго посла уже въ саняхъ, готоваго ѣхать, послѣ того, какъ онъ простился съ губернаторомъ. Впрочемъ, онъ опять вышелъ изъ саней и принялъ подарокъ, посланный ему, чтобы имъ почтить день рожденія его высочества принца Оранскаго. Онъ сильно извинялся, что теперь не имѣетъ возможности хорошо угостить господъ, передавшихъ ему подарокъ, и просилъ ихъ, чтобы они на него не обижались. Тѣмъ не менѣе, онъ подарилъ имъ нѣсколько кусковъ бумажной матеріи и крашенаго полотна, которые были раздѣлены между прислугою, несшею подарки.

Вечеромъ, когда стало темно, были зажжены смоляныя бочки. Его превосх. посолъ и губернаторъ, тѣмъ временемъ, перешли въ другую комнату, но скоро сошли внизъ, чтобы посмотрѣть на фейерверкъ. Вѣтеръ былъ такъ силенъ и морозъ такъ суровъ, что еле можно было держать что-либо въ рукѣ; поэтому ракеты плохо удались. Зато разные другіе фейерверки, какъ напримѣръ «боевые мечи», доставили большое удовольствіе зрителямъ, хотя у нѣкоторыхъ изъ нихъ одежда или длинныя ихъ бороды и пострадали. Послѣ этого зрѣлища его превосх. посолъ и губернаторы снова вошли въ комнату, куда за ними послѣдовали и другіе. Затѣмъ опять нѣсколько разъ пили круговую. Русскіе простились, и его превосх. провожалъ ихъ до саней, стоявшихъ во дворѣ; не желая, чтобы его вельможность здѣсь стоялъ долго, они, лишь только усѣлись въ сани, тотчасъ же тронулись въ путь. Итакъ, эти сутки были проведены съ большимъ великолѣпіемъ и удовольствіемъ. Сольвычегодскій губернаторъ даже сказалъ, что онъ трижды бывалъ приставомъ у пословъ, но ни одного еще не видѣлъ, кто бы такъ великолѣпно и превосходно показалъ себя; онъ обѣщалъ написать объ этомъ Кириллу Поліевктовичу, отцу царицы, находившемуся въ Москвѣ.

Въ пятницу, 15-го ноября, послѣ обѣда, его превосх. послалъ господъ Бюдэйна и фанъ-Асперена съ двумя блюдами соленыхъ лимоновъ || (**45**) въ подарокъ губернаторамъ, которые заявили ему [черезъ посланныхъ], что они со вчерашняго дня еще не оправились.

Въ субботу, 16-го, пришелъ къ его превосх-у приставъ, который извинился, что, несмотря на приглашеніе, не былъ къ обѣду, и сказалъ, что у него съ губернаторомъ было нѣкоторое недоразумѣніе, которое все еще не улажено между ними. Онъ разсказалъ, что, когда горѣли смоляныя бочки, ему пришлось слышать, будто его превосх. за каждую изъ нихъ заплатилъ по гривнѣ или 10-ти стейферовъ, причемъ всѣхъ бочекъ было около 100-а; онъ задалъ намъ вопросъ, для чего было тратить на бочки 10 рублей, когда ихъ потомъ всетаки сожгли. Онъ прибавилъ, что, какъ ему говорили, на противоположномъ берегу стояло много сошедшихся съ побережья рѣки крестьянъ, которые также смотрѣли на это зрѣлище. Видя ракеты на высотѣ, они подумали, что это огненныя змѣи, летящія въ воздухѣ, и такъ какъ они не привыкли видѣть такихъ зрѣлищъ, то ушли поспѣшно обратно [14]).

Въ воскресенье, 17-го ноября, пришли къ его превосх. послу, чтобы послушать проповѣдь, 4 Нидерландскихъ купца: Sr. Брантъ, Хиллесъ Барентсзоонъ Клукъ, Клейтингъ и еще кто-то. Посолъ пригласилъ ихъ и отобѣдать у себя.

Въ понедѣльникъ, 18-го, утромъ, его превосх., по совѣту только что названныхъ господъ Бранта и Клука, велѣлъ обвить полъ-аамы Рейнскаго вина соломою и въ такомъ видѣ нѣсколько разъ окунать въ воду и вытаскивать изъ нея, пока бочка не покрылась толстою ледяною корою: говорили, что тогда вино никогда не замерзнетъ. Въ это утро, въ виду праздника въ монастырѣ [15]), пришелъ человѣкъ, отъ имени архимандрита принесшій его превосх. послу слѣдующій подарокъ:

Большой монастырскій хлѣбъ.

Большой кувшинъ квасу или плохого пива.

Кадочку уксусу въ 8—10 полумѣръ.

8 кочановъ кислой капусты.

Принесшій получилъ въ подарокъ 25 стейферовъ; его и бывшихъ съ нимъ угостили также водкою и Испанскимъ виномъ. Я, вскорѣ послѣ этого, вышелъ неподалеку отъ монастыря, чтобы на большомъ полѣ, въ это время покрытомъ снѣ-

---

[14]) Этотъ взглядъ крестьянъ на ракеты отмѣченъ и въ Дон. Кленка подъ 14-ымъ ноября, но безъ ссылки на пристава.

[15]) Это было 8-ое ноября ст. ст., день собора св. архистратига Михаила— храмовой праздникъ Устюжскаго Архангельскаго монастыря.

гомъ, посмотрѣть, какъ объѣзжали одну изъ лошадей его превосх-а. Находясь тамъ, я увидѣлъ процессію или шествіе, шедшее изъ этого монастыря. Впереди видѣлись нѣсколько драгоцѣнныхъ знаменъ съ крестами на нихъ: съ обѣихъ сторонъ ихъ были изображены святые. Затѣмъ слѣдовалъ большой, превосходно вызолоченный крестъ съ изображеніемъ Христа. Потомъ шли нѣсколько священниковъ, которые также несли раскрашенныя изображенія, причемъ драгоцѣннѣйшія изъ нихъ были обвѣшаны жемчугомъ и камнями. Позади нихъ шли 7 или 8 паръ монаховъ съ обнаженными головами, съ бритыми [16]) макушками и въ богослужебныхъ одеждахъ. Они пѣли, идя вдоль по улицѣ. Когда они дошли приблизительно до лошади его превосх-а, которая объѣзжалась, они остановились и || (**46**) засмотрѣлись на нее, причемъ нарушили свое благоговѣніе и начали говорить другъ съ другомъ. За ними шла масса женщинъ, роскошно разодѣтыхъ, въ армозиновыхъ, сатиновыхъ и дамастовыхъ платьяхъ, подбитыхъ дорогимъ мѣхомъ и снаружи обшитыхъ тяжелыми золотыми и серебряными позументами: послѣдніе у нѣкоторыхъ были даже вышиты. На шеяхъ у нихъ находились дорогіе воротники, осыпанные жемчугомъ, на головахъ дорогія разноцвѣтныя шапки, со вкусомъ и изящно вышитыя, а на ногахъ вышитые сапожки или туфли.

Во вторникъ, 19-го ноября, вечеромъ, его превосх. посолъ получилъ письма изъ Вологды и Ярославля, писанныя Димитріемъ Ивановымъ [17]), а также бочонокъ [18]) со свѣжей икрою. Monsieur Фадемрехтъ [19]) прибылъ въ тотъ же вечеръ, выѣхавъ за 6 дней до этого изъ Вологды, и сообщилъ, что снѣжный путь вполнѣ удобенъ для ѣзды [20]).

Утромъ, 20-го, его превосх., чрезъ фанъ-Асперена, переслалъ слѣдующіе подарки архимандриту или аббату Архангельскаго монастыря, въ благодарность за то, что лошади его превосх-а стояли на дворѣ, принадлежавшемъ монастырю, который во время нашего пребыванія въ Устюгѣ, въ своихъ каменныхъ

[16]) Sic!

[17]) Купецъ Boraski, о которомъ упомянуто ниже въ главѣ XVI.

[18]) Tojas.

[19]) Лютеранскій пасторъ въ Москвѣ Balthasar Fademrecht, Gedanensis mag.

[20]) Въ Дон. о письмахъ этихъ и т. п. пѣтъ рѣчи: письма были, слѣд., личнаго характера.

сводахъ, принялъ на храненіе и подарки, посланные его царскому величеству, и другое имущество его превосх-а:

6 стклянокъ разныхъ дистиллированныхъ водъ.
Боченокъ вина Аликанте.
Боченокъ Испанскаго вина.
Боченокъ Французскаго вина.
Блюдо соленыхъ лимоновъ.

Когда мы сидѣли за обѣдомъ, архимандритъ опять послалъ слѣдующій подарокъ его превосх-у:

Нѣсколько хлѣбовъ.
Большой горшокъ масла.
Соленую семгу.
Большой бакъ съ 7-ью или 8-ью кочанами кислой капусты.
Боченокъ уксусу.
Боченокъ квасу или плохого пива.

Въ четвергъ, 21-го, его превосх. послалъ подобный же подарокъ (выключая лишь соленые лимоны) Роману Сергѣевичу, Сольвычегодскому губернатору. Вечеромъ его превосх. получилъ черезъ Москву письма и куранты изъ Голландіи съ массою новостей, въ томъ числѣ съ извѣстіемъ о смерти вдовствующей принцессы Оранской [21]).

(47) Двѣнадцатая глава.

Приготовленія къ отъѣзду. — Отъѣздъ изъ Устюга и проѣздъ черезъ различныя деревни. Бобровское, погорѣлое село. — Прибытіе въ Тотьму. — Разные подарки его превосх-у, котораго встрѣчаетъ и привѣтствуетъ губернаторъ. — Его превосх. посѣщаетъ его и дѣлаетъ ему подарки.

Въ понедѣльникъ, 25-го ноября, доставлено было 50 саней, чтобы перевезти насъ въ Вологду и Москву; къ отъѣзду все было приготовлено съ большой старательностью. Въ предыдущій день мы узнали отъ губернатора, что онъ съ пятницы, т. е.

[21]) Маріи Генріетты. Въ этотъ же день (21/11 ноября) Кленкъ послалъ письмо къ Ген. Штатамъ, воспользовавшись тѣмъ, что черезъ Устюгъ въ Москву отправлялся какой-то Голландскій купецъ; письмо приложено къ Дон. подъ № 13. Ср. глава X, прим. 6-ое. Въ немъ разсказывается вкратцѣ о поѣздкѣ изъ Архангельска, подробнѣе о пріемѣ въ Устюгѣ и излагается бесѣда посла съ купцомъ, бывшимъ въ Пекинѣ. 22-го ноября Кленкъ послалъ переводчика къ воеводѣ съ просьбою прислать 400 саней. О 23—29 числахъ ноября въ Дон. и письмахъ Кленка нѣтъ сообщеній.

за три послѣднихъ дня передъ постомъ, получилъ изъ кабака— такъ называется гостиница (или вѣрнѣе царской шинокъ, гдѣ отпускаютъ пиво, водку и медъ, причемъ прибыль идетъ царю) сто пятьдесятъ рублей, и что онъ не думаетъ, чтобы теперь до самаго Рождества получилъ столько. Странно и въ то же время замѣчательно, какъ эти люди, молодые и старые, мужчины и женщины, духовныя лица и міряне, въ эти дни напиваются и угощаютъ другъ друга до самаго начала поста.

26-го пришли еще около 150-ти саней. Вечеромъ прибылъ Mons. Фрикъ изъ Вологды съ двумя пакетами писемъ и курантовъ; на слѣдующій день, 27-го, онъ поднесъ его превосх-у въ даръ 2 блюда форелей и два большихъ судака, особый родъ рыбы, схожей со слоистой трескою; каждый такой судакъ по временамъ стоитъ живой въ Москвѣ 4, 5, даже 6 гульденовъ. Въ этотъ и слѣдующіе дни очень старательно нагружали наши запасы и дорожныя вещи.

Въ субботу, 30-го ноября, его превосх. снова сдѣлалъ подарокъ изъ нѣсколькихъ бутылокъ крѣпкихъ водокъ и боченка вина племяннику Архангельскаго гостя, Вавилѣ Никитичу [1]). Когда болѣе 200-тъ возовъ были готовы, шталмейстеръ отправился съ ними впередъ, въ сопровожденіи одного пажа, толмача и конюховъ, а также со всѣми лошадьми. Зрѣлище было красивое точно выступало въ походъ войско.

Въ воскресенье, 1-го декабря, у насъ въ первый разъ было совершено святое причастіе. 2-го, вечеромъ, пришли къ намъ Гоутманъ и Плескоу [2]), лишь трое сутокъ тому назадъ выѣхавшіе изъ Вологды и ѣхавшіе очень спѣшно. Они принесли его превосх. послу нѣкую рыбу, по фигурѣ схожую съ осетромъ и называющуюся стерлядью, которую они захватили съ собою изъ Ярославля, равно какъ и много вкусныхъ судаковъ и много курантовъ и почтовыхъ газетъ изъ Германіи и Голландіи. 3-го, въ полдень, его превосх. послалъ губернатору Матвѣю || (**48**) Филимоновичу въ подарокъ большой кубокъ,

[1]) М. б., Коробицыну. Архангельскій гость, кажется, Василій Ивановичъ Грудцынъ.

[2]) Нѣмецкіе купцы изъ Москвы, ѣхавшіе, м. б., въ Архангельскъ. Кильбургеръ (Büsching III, 322) сообщаетъ, что Adolf Hautmann былъ однимъ изъ тѣхъ осѣвшихъ въ Москвѣ иностранцевъ, которые продолжали поддерживать заморскую торговлю черезъ Архангельскъ. Фамиліи Pleskouw у него не встрѣчается.

вмѣщавшій до 1-ной полумѣры жидкости, въ благодарность за его хорошее угощеніе.

Въ среду, 4-го декабря, мы посвятили наше время молитвѣ въ благодареніе Всемогущему Богу за особыя благодѣянія, имъ намъ оказанныя, и въ испрошеніе его милостиваго благословенія на предстоявшее намъ путешествіе. Многіе знатные люди въ этотъ день приняли къ его превосх-у, чтобы проститься съ нимъ. Онъ послалъ господина маршала, секретаря и переводчика къ святому отцу архимандриту, чтобы, отъ имени его превосх-а, проститься. Посланные получили здѣсь хорошее угощеніе [3]).

Въ четвергъ, 5-го декабря, когда все было готово для отъѣзда, мы ждали губернатора Матвѣя Филимоновича, чтобы онъ простился съ его превосх. посломъ. Мы, тѣмъ временемъ, простились съ нашими хозяевами, которые не только благодарили насъ за честь, имъ оказанную, но и со слезами на глазахъ свидѣтельствовали о томъ высокомъ почтеніи, которое они къ намъ чувствовали. Мы всѣ собрались во дворѣ его превосх-а, чтобы здѣсь, въ послѣдній разъ передъ отъѣздомъ, пообѣдать холодною пищею. Пока мы сидѣли за столомъ, пришли люди, отъ имени архимандрита поднесшіе его превосх-у пива, хлѣба и рыбы. Они пожелали намъ, отъ имени этого отца, благословенія и счастья въ нашемъ пути: ихъ угостили водкою и Испанскимъ виномъ, послѣ чего они ушли. Мы наскоро пообѣдали, продолжая ожидать губернатора, который явился съ большою свитою [4]). Вино уже было упаковано въ путь; поэтому пили за

[3]) По Доп., въ этотъ день зашелъ проститься съ посломъ и «бывшій таможенный голова Архангельскій [Ogier Tollenaer] гость Василій Ивановъ Грудцынъ, который на слѣдующій день долженъ былъ также отправиться въ Москву». «Онъ разсказалъ мнѣ, говоритъ Кленкъ, между прочимъ, что, находясь въ Архангельскѣ, читалъ указъ его царскаго величества губернатору Архангельскому; въ этомъ указѣ сказано, чтобы мнѣ было оказано больше чести, чѣмъ Англійскому послу графу Карлейлю было оказано въ 1663 г.; этотъ указъ, говорилъ онъ, скрѣпленъ первымъ министромъ и государственнымъ канцлеромъ боярином Артемономъ Матвѣевымъ». Въ указахъ царя Алексѣя Михайловича къ Ѳеодору Нарышкину, на которые требовалось отвѣты адресовать Матвѣеву [отсюда утвержденіе о скрѣпѣ], о Карлейлѣ въ подобномъ смыслѣ не говорится. Указы требуютъ заботливаго и хорошаго пріема посла, но о Карлейлѣ упоминается лишь въ послѣдующей перепискѣ въ виду хлопотъ воеводы, чтобы и Кленку, какъ и Карлейлю, доставить изъ Двинскихъ денегъ содержаніе лишь до Устюга, а не до Москвы: эта просьба воеводы была уважена.

[4]) Воевода, по Доп., подарилъ на дорогу еще хлѣба, водки и соленой семги.

здоровье другъ друга Испанское вино и водку изъ чарокъ. отчего нѣкоторые скоро опьянѣли. Это угощеніе продолжалось часа 2 или 3; Русскіе, пришедшіе съ губернаторомъ. были угощены въ сѣняхъ Русскою водкою такъ, что еле могли держаться на ногахъ. Губернаторъ, также получившій вдосталь, уѣхалъ вечеромъ въ 8 часовъ вмѣстѣ со своими. Черезъ часъ послѣ этого выѣхалъ его превосх. со всей своей свитою, въ порядкѣ — одинъ за другимъ, при звукѣ трубъ, съ хвостомъ почти въ 200 саней [5]), что представляло пріятное зрѣлище.

Въ слѣдующій день, 6-го декабря, утромъ въ 4 часа, прибыли мы въ Скорятино [6]), въ 40-ка большихъ верстахъ, т. е. добрыхъ 8-ми миляхъ отъ Устюга. Когда лошади отдохнули, мы снова двинулись въ путь: при каждомъ нашемъ пріѣздѣ и отъѣздѣ трубили въ трубы. Къ вечеру мы прибыли въ Верхнюю Тозьму [7]), въ 45-ти верстахъ или почти 9-ти миляхъ отъ предыдущей деревни. Мы здѣсь пообѣдали разнымъ холоднымъ жаркимъ и пили пиво, водку и сектъ; мы не сомнѣвались, что вино замерзло, и пока довольствовались сектомъ, среди котораго иной разъ въ чаркѣ плавали кусочки льду. Бочка съ пивомъ была поставлена къ печкѣ, чтобы оттаять, и лучшее изъ нея мы отлили. Его превосх. послалъ гофмейстера и баталера съ кухнею и многими другими вещами часомъ раньше въ путь, чтобы менѣе быть стѣсненнымъ числомъ саней и чтобы они могли распорядиться о помѣщеніи его вельможности; такъ || (**49**) и стали дѣлать теперь. Мы слѣдовали теперь со 100-а санями, и въ слѣдующее утро, 7-го, въ 3 часа, прибыли въ Бобровское [8]), верстахъ въ 140-ка или миляхъ въ 21-хъ отъ Устюга. Здѣсь обыкновенно достаютъ свѣжихъ лошадей, но такъ какъ это село, недѣль 6 или 7 тому назадъ, наполовину выгорѣло, обстоятельства сильно измѣнились. Пока мы сидѣли въ комнатѣ, пришелъ къ намъ священникъ, чтобы собрать немного денегъ въ пользу погорѣлой деревни и церкви, которая также погибла. Гофмейстеръ, тѣмъ временемъ, снова отправился впередъ, и мы, немного спустя, послѣдовали за нимъ. Мы проѣхали мимо

[5]) Точнѣе 151 (по Дон.).

[6]) Скорятино, д. каз., при р. Сухонѣ, 44 в. отъ Устюга. («Сп. нас. мѣстъ»).

[7]) Тозьма верхняя, д. каз., при р. Сухонѣ и рч. Верхней Тозьмѣ, 69 в. отъ Устюга. («Сп. нас. мѣстъ»).

[8]) Бобровское, с. каз., при р. Сухонѣ, 101 в. отъ Устюга. («Сп. нас. мѣстъ»). На картѣ Ѳеодора Борисовича Bobroffesco. На картѣ Россіи 1805 г. Бобровской Ямъ. Ср. Огородниковъ, «Прибрежья Лед. и Бѣл. морей», стр. 174.

многихъ великолѣпныхъ деревень и рыбацкихъ становъ и прибыли въ 1 2-го въ прекрасную деревню Sousia [9]), въ десяти верстахъ отъ Слободы [10]), послѣ того, какъ мы, въ теченіе 6-ти часовъ, проѣхали 50 верстъ, т. е. около 10-ти миль. Вечеромъ, около 6-ти часовъ, мы снова тронулись въ путь и, послѣ полуночи, 8-го декабря, прибыли въ Коченьгу [11]), въ 40-ка верстахъ отъ вышеназваннаго мѣста: однако эти сорокъ верстъ были длиннѣе предыдущихъ 50-ти.

Въ воскресенье, 8-го декабря, утромъ въ 6 часовъ, мы выѣхали изъ Коченьги и въ 20-ти верстахъ отъ Тотьмы нагнали наши сани съ провіантомъ, которые были высланы впередъ. Въ 2 часа пополудни мы прибыли въ Тотьму [12]), городъ на рѣкѣ Сухонѣ, расположенный почти въ видѣ круга, съ прекрасными постройками, но не съ такимъ количествомъ каменныхъ церквей, какъ въ Устюгѣ: видъ города однако здѣсь красивѣе. Мы здѣсь застали шталмейстера съ лошадьми и каретами, которыя пришли сюда не раньше, какъ въ предыдущій день, такъ какъ, проѣхавъ съ лошадьми два дня, онъ на третій день всегда отдыхалъ. Всѣ лошади пока были невредимы. Мы предполагали, что застанемъ здѣсь наготовѣ все, то-есть, лошадей для нашихъ саней, потому что приставъ, секретарь и переводчикъ еще 2-мя или 3-мя часами раньше отправились впередъ—сообщить Тотемскому губернатору князю Семену Петровичу Вяземскому про наше прибытіе, чтобы онъ быстро привелъ все въ порядокъ. Однако какъ лишь его превосх. посолъ прибылъ въ свой дворъ, предполагая оставаться тамъ не долѣе, чѣмъ сколько нужно будетъ, чтобы запрягли лошадей, губернаторъ прислалъ своего двоюроднаго брата [13]), молодцоватаго мужчину съ бравыми усами и сбритой бородою (чего я у Русскихъ еще не видалъ) къ его превосх. послу, чтобы привѣтствовать его и попросить

[9]) Не удалось установить Русскаго названія. Въ «Спискахъ насел. мѣстъ» сколько нибудь сходнаго по имени населенія не значится.

[10]) Въ данномъ мѣстѣ, довольно неряшливо написанномъ, нельзя угадать, что за Слобода имѣется въ виду; выходитъ даже по смыслу точно Бобровское и есть эта «Слобода». Пониже Коченьги имѣется, въ 180-ти в. отъ Устюга, Березовая Слободка или Знаменское Слободское («Списк. нас. мѣстъ»).

[11]) Коченская Слободка (Коченьга), с. каз. при р. Сухонѣ, 60 в. отъ Тотьмы. («Сп. нас. м.»).

[12]) По Доп., Тотьма въ 50-ти миляхъ отъ Устюга.

[13]) Въ Койэттѣ неопредѣленное Neef, въ Доп. яснѣе: cousijn.

пообождать до слѣдующаго утра: никакъ невозможно было немедленно приготовить лошадей. Его превосх. любезно согласился на это [14]); черезъ нѣсколько времени пришли земскіе старосты (это какъ бы присяжные поставщики его царскаго величества, которые имѣются почти во всѣхъ городахъ и поставляютъ лошадей, сани и т. д.) къ его вельможности и подарили ему 20 бѣлыхъ хлѣбовъ и 1 ржаной. Вышеназванный господинъ [15]) пришелъ черезъ нѣкоторое время снова къ его превосх-у, чтобы поблагодарить его за его любезность. Онъ доставилъ слѣдующій подарокъ:

Быка.	15 тетеревей.	10 куропатокъ.
Овцу.	40 куръ.	Бочку пива.
10 зайцевъ.	2 утки.	

|| (**50**) Онъ сообщилъ заодно, что губернаторъ прибудетъ вечеромъ, чтобы привѣтствовать его превосх. Послѣ него пришли бургомистры, отъ имени общины поднесшіе его превосх-у:

Быка.	4 ржаныхъ хлѣба.
Овцу.	24 бѣлыхъ хлѣба.

Старосты (т. е. какъ бы присяжные отъ общины) Тотемскіе подарили также овцу его вельможности. Нѣсколько частныхъ лицъ также принесли свои подарки его превосх-у; изъ этого видно, что его принимали съ большой любезностью и почетомъ. Такъ какъ кузенъ губернатора заявилъ намъ, что губернаторъ прибудетъ привѣтствовать насъ вечеромъ, мы очень поспѣшно пообѣдали. Когда губернаторъ узналъ, что мы уже пообѣдали, онъ тотчасъ пріѣхалъ въ саняхъ, въ которыхъ рядомъ съ нимъ сидѣлъ старый Русскій купецъ, котораго звали Іосифомъ Андреевичемъ; онъ былъ очень богатъ и ежегодно получалъ до 40.000 гульденовъ доходу: у него было 8 солеваренъ съ которыхъ онъ каждый годъ собиралъ 8000 рублей. Впереди въ саняхъ стояли вышеозначенный кузенъ и еще дворянинъ, лѣтъ 17—18, въ очень дорогихъ одеждахъ. Мы приняли губернатора внутри двора у крыльца и повели его подъ руки наверхъ, гдѣ его превосх. посолъ принялъ его, причемъ съ обѣихъ сторонъ выказано было много любезности. Когда этотъ губернаторъ пробылъ часъ или два у его превосх-а—причемъ

[14]) По Дон., съ тѣмъ условіемъ, чтобы на другой день лошади были непремѣнно, готовы.

[15]) Кузенъ воеводы.

объ стороны были очень предупредительны другъ къ другу — онъ, раньше чѣмъ уѣхать, просилъ его вельможность оказать ему честь посѣщеніемъ его; онъ прибавилъ, что пришлетъ за его вельможностью сани. Дѣйствительно, черезъ 1 или 2 часа онъ такъ и сдѣлалъ: промежуткомъ времени онъ воспользовался, чтобы изукрасить свою комнату, обвѣсить ее коврами, приготовить столъ и скамейки и выставить все свое серебро, относившееся къ столовому убранству. Онъ очень любезно принялъ его превосх., когда тотъ явился, провозгласилъ первую здравицу за него и выказывалъ не разъ, но повторные разы, величайшую почтительность, какую по крайней мѣрѣ по-Русски можно выказать. Его родственники [16]) наливали, а самъ онъ передавалъ намъ чарки, причемъ онъ такъ услуживалъ, что даже устыдилъ насъ. Узнавъ, что у его превосх-а есть игра на палочкахъ, онъ, не снимая своихъ дорогихъ одеждъ, нѣсколько разъ падалъ на колѣни и дѣлалъ земные поклоны съ униженнѣйшей просьбою, чтобы его превосх. позволилъ ему послушать эту игру: этого однако нельзя было сдѣлать, такъ какъ игра была упакована и до нея нельзя было добраться. Зато трубачи его превосх-а, по просьбѣ губернатора, были приведены въ комнату. Онъ тогда, при звукѣ трубъ, предложилъ тостъ за здоровье его царскаго величества, а затѣмъ за разныхъ знатныхъ лицъ въ Москвѣ. Это угощеніе продолжалось вплоть до полуночи. Каждый трубачъ при уходѣ получилъ немного денегъ; прислужниковъ хорошо напоили. Когда все было покончено, губернаторъ проводилъ его превосх., подъ руки, внизъ къ санямъ, гдѣ ‖ (**51**) онъ снова выказалъ величайшую почтительность и проводилъ бы его вельможность за дворъ, если бы тотъ, во избѣжаніе этого, не погналъ скорѣе лошадей. Старый богатый купецъ и кузенъ губернатора провожали его вельможность до его двора [17]).

Въ понедѣльникъ, 9-го декабря, рано утромъ, его превосх. посолъ послалъ маршала, секретаря и переводчика съ красивымъ позолоченнымъ винограднымъ кубкомъ къ губернатору, чтобы отблагодарить за всю выказанную имъ любезность и предложить этотъ бокалъ на память; прощаясь съ нимъ, они должны были попросить, чтобы лошади были приготовлены

[16]) Neven—кузены или племянники.

[17]) Всѣ прислужники воеводы, по Дон., съ обнаженными головами бѣжали рядомъ съ санями посла вплоть до его помѣщенія.

и запряжены. Они получили любезное и прекрасное угощеніе, и, при прощаніи, губернаторъ самъ провожалъ ихъ до низу крыльца. Самъ онъ, вскорѣ послѣ этого [18]), отправился къ его превосх-у, чтобы попрощаться и поблагодарить за подарокъ, причемъ онъ прибавилъ, что не заслужилъ его. Короче говоря, это былъ любезнѣйшій губернаторъ, какого мы до этого времени встрѣчали въ Россіи. Простившись вѣжливѣйшимъ образомъ съ его превосх-омъ, онъ не захотѣлъ допустить, чтобы тотъ проводилъ его дальше дверей комнаты; такъ какъ его превосх. протестовалъ, онъ остановился и не хотѣлъ итти дальше: его превосх-у пришлось наконецъ отказаться отъ своей попытки и предоставить маршалу и намъ проводить его до саней. Оставивъ насъ такимъ образомъ, этотъ господинъ, часъ погодя, прислалъ, черезъ своего кузена, два большихъ плоскихъ печенія, одно для его превосх-а, другое для дворянъ и офицеровъ. Секретарь и переводчикъ, отъ имени насъ всѣхъ, пошли благодарить его за это. Они, вмѣстѣ со своею свитою, получили очень хорошее угощеніе и, при уходѣ, имъ подарили разной дичи. Вскорѣ затѣмъ пришелъ старый господинъ Іосифъ Андреевичъ и подарилъ его превосх-у:

Овцу.	Гуся.
6 куръ.	10 тетеревей.

Губернаторъ въ этотъ день, по просьбѣ его превосх-а, оказалъ особую милость нѣкоторымъ гражданамъ, которые были арестованы за неплатежъ податей, и поэтому ежедневно получали много ударовъ палками по ногамъ: въ знакъ уваженія къ его превосх-у, они на три дня были освобождены отъ ударовъ [19]).

[18]) «Черезъ полчаса» (Дон.).

[19]) По Доп., въ этотъ день пришли съ просьбою отъ лица общины къ Кленку земскіе старосты. Они заявили, что воевода сильно притѣсняетъ жителей за неуплату недоимокъ и что ежедневно изъ-за этого находятся на правежѣ (met stocken op de scheenen geschlagen wierden) около ста человѣкъ. Они просили, чтобы Кленкъ выговорилъ наказуемымъ освобожденіе отъ наказанія на день отъѣзда посла изъ города. Кленкъ передалъ эту просьбу воеводѣ, и тотъ освободилъ неисправныхъ плательщиковъ на цѣлыхъ 8 (acht) дней отъ наказанія (странное несоотвѣтствіе цифръ съ Койэттомъ!) Кленкъ поблагодарилъ воеводу за любезность. Затѣмъ пришли земскіе старосты снова и кланялись послу въ ноги.

Тринадцатая глава.

Отъѣздъ изъ Тотьмы.—Боязливая перемѣна въ Русскихъ домахъ при входѣ кого-либо постороннаго.—Проѣздъ черезъ разныя мѣста.—Извиненія Вологодскаго губернатора по поводу быстраго пріѣзда посла

Мы отправились въ путь въ 1 часъ пополудни и оставили на мѣстѣ шталмейстера и его свиту, которые должны были выступить за нами на слѣдующій день: они не могли отправиться съ нами вмѣстѣ, такъ какъ тѣ, кто должны были повести лошадей, не были еще [illegible] (52) готовы. Вечеромъ въ 7 часовъ мы прибыли въ Усть-Толшму [1]), въ 50-ти верстахъ отъ Тотьмы. Когда въ деревняхъ входишь въ горницы, то тутъ кишатъ женщины, дѣти, коровы, овцы, свиньи, гуси, утки и куры. Но какъ только кто войдетъ, тотчасъ большія животныя выгоняются на улицу, а съ полу поднимается половица, и все падаетъ внизъ въ подземелье, въ томъ числѣ и женщины и дѣти; такимъ образомъ, въ одно мгновеніе происходитъ боязливая перемѣна всей обстановки, что представляетъ интересное зрѣлище. Въ этой деревнѣ мы пообѣдали, а затѣмъ двинулись дальше.

Во вторникъ, 10-го декабря, очень рано утромъ, мы прибыли въ Кожухово [2]), въ 50-ти верстахъ, т. е. около 10-ти миль отъ предыдущаго мѣста, изъ котораго мы выѣхали въ 7 часовъ. Проѣхавъ впередъ 45 верстъ или 9 миль, мы, въ 1 часъ пополудни, прибыли въ Шуйское [3]), въ 70-ти верстахъ, т. е. около 14-ти миль отъ Вологды. Замѣчательно, что мы въ теченіе 24-хъ часовъ, отъ Тотьмы до Шуйскаго, проѣхали 28 миль на одной лошади; этого не дѣлалъ еще ни одинъ изъ другихъ пословъ раньше, такъ какъ они не подвигались впередъ съ такою

---

[1]) Въ «Сп. нас. мѣстъ» нѣтъ. Рѣка Толшма или Толшма впадаетъ въ Сухону съ пр. стороны, верстахъ въ 50-ти отъ Тотьмы.

[2]) Gazako не вполнѣ похоже на Кожухово, но иного предположенія нельзя сдѣлать. Кожуховица (Кожухова большая, Жуковица), д. каз., 93 в. отъ Тотьмы, при р. Сухонѣ. Подболотная (Кожухова малая), д. каз., при р. Сухонѣ, 93½ в. отъ Тотьмы.

[3]) Шуйскій ямъ (въ Дон. Sauskoy jam) упоминается часто. Здѣсь были, по Дон., и деревня и ямъ (dorp en jam). Здѣсь Кленку поднесли хлѣбъ и соль отъ общины и привѣтствовали отъ имени митрополита Ростовскаго (Доп.). Шуйское, с. каз., при рр. Сухонѣ и Шуѣ, 136 в. отъ Тотьмы; 2 прав. церкви; Ямская Шуйская слободка, д. каз., при р. Сухонѣ. 136½ в. отъ Тотьмы («Сп. нас. мѣстъ»). Шуйскій городокъ (Огородниковъ, «Прибрежья Лед. и Бѣл. морей», стр. 175).

поспѣшностью, какъ его превосх. Мы здѣсь пообѣдали и получили свѣжихъ лошадей, которыя прибыли поздно. Мы услыхали тутъ, что многія знатныя лица изъ Москвы были въ Вологдѣ, чтобы встрѣтить тамъ его превосх., но такъ какъ пріѣздъ нашъ задержался, то ихъ снова отозвали въ Москву. Благороднымъ, живущимъ въ округѣ Вологды, было приказано, чтобы они сѣли на коней при пріѣздѣ его превосх-а. Мы выѣхали изъ Шуйскаго вечеромъ, въ 7 часовъ, и проѣхавъ семь миль черезъ сушу—отъ Устюга мы весь нашъ путь совершили на саняхъ по льду—прибыли ночью въ Старо-Никольское [4]), здѣсь отдохнули часа 2 или 3 п. опять по сушѣ, отправились дальше.

Въ среду, 11-го декабря, утромъ въ 7 или 8 часовъ, прибыли мы въ Турандаевъ [5]), въ 3-ехъ верстахъ отъ Вологды; сюда принесли много подарковъ и много Русскихъ дворянъ на саняхъ съѣхались къ его превосх-у. Нашъ сотникъ здѣсь также пришелъ съ привѣтомъ къ его превосх-у и подарилъ ему гуся и утку. Вологодскій губернаторъ, котораго звали Ѳеодоромъ Александровичемъ [6]), узнавъ о прибытіи его превосх. посла въ Турандаевъ, былъ этимъ очень напуганъ, такъ какъ ожидалъ его вельможность лишь дня черезъ 3 или 4, не представляя себѣ, чтобы онъ такъ быстро путешествовалъ. Онъ послалъ поэтому, помимо дворянъ, еще 1-го или 2-хъ высокихъ господъ къ его превосх-у, чтобы принести привѣтствія отъ его имени и извиниться, сказавъ, что онъ не ожидалъ прибытія его вельможности такъ рано. Нѣсколько Нѣмецкихъ [7]) купцовъ [8]) также пришли привѣтствовать его превосх.

[4]) Никольское Старое, при рч. Сдери Ножки, 47 в. отъ Грязовца, 2 церкви, на Шуйской проселочной дорогѣ («Сп. нас. мѣстъ»).

[5]) Турундаево, с. удѣл., при р. Вологдѣ, 3 в. отъ Вологды, 1 церковь («Сп. нас. мѣстъ»).

[6]) Тышкевичъ (Tieskevits въ Дон.) или Тишкѣвичъ по Голл. кн. М. А М. II. Дѣлъ № 9.

[7]) Нидерландскихъ, по Дон.

[8]) Равно какъ и, по Дон., таможенный голова (Opper Tollenaer).

(53) Четырнадцатая глава.

Описаніе Вологды и въѣздъ въ этотъ городъ. – Разные подарки его превосх-у, который угощаетъ въ этомъ городѣ нѣсколькихъ Нѣмецкихъ купцовъ. — Удовольствіе на саняхъ и хорошій пріемъ у губернатора, который, не имѣя права, по указаннымъ ниже причинамъ, бесѣдовать съ посломъ, хорошо угощаетъ его свиту.

Вологда [1]), по сравненію съ другими городами Русскими, представляется большимъ городомъ: посрединѣ въ ней протекаетъ рѣка Вологда. Здѣсь есть нѣсколько хорошихъ каменныхъ церквей. Тутъ стоитъ и деревянная церковь со своею колокольнею, построенная, какъ разсказываютъ, въ одинъ день [2]); тѣмъ не менѣе, она очень изящна, въ обычномъ здѣсь стилѣ. Говорятъ, что какъ только эта церковь была выстроена,—чума, до тѣхъ поръ очень тяжкая, прекратилась: этой постройкой какъ бы совершена была заслуга передъ Богомъ. Здѣсь имѣется и прекраснѣйшій монастырь [3]), великолѣпно построенный; въ немъ распредѣляется соль отъ богатаго Соловецкаго монастыря, и тутъ живетъ и архіепископъ [4]). Въ городѣ находятся и большіе прекрасные дворы, какъ Нѣмецкихъ, такъ и Русскихъ купцовъ, украшенные превосходными древесными насажденіями. Здѣсь видны и старыя развалившіяся ворота и стѣны, которыя съ каждымъ днемъ все болѣе приходятъ въ ветхость. Помимо большого рынка, на которомъ продаются всевозможные товары, имѣется здѣсь и прекрасный рыбный рынокъ, гдѣ продается очень много рыбы, напр. судаки, большіе окуни и др.; въ большинствѣ случаевъ, рыба— мерзлая, которая складывается грудами въ видѣ полѣницъ; малую рыбу измѣряютъ стопами. Рыба, какъ и другіе жизненные припасы, здѣсь очень дешева.

Приведя все въ порядокъ, мы отправились въ городъ Вологду, при звукахъ трубъ и литавръ. Русскіе дворяне въ своихъ саняхъ поѣхали впередъ: затѣмъ слѣдовали Нѣмцы, за которыми въ саняхъ ѣхали литаврщики и трубачи. Позади

[1]) По прил. № 14 къ Дон., 50 миль отъ Тотьмы, 100 миль отъ Устюга.

[2]) Церковь «Всемилостиваго Спаса обыденная, построенная въ одинъ день, въ 1655 г.». («Вологда, ст. Ю. Шокальскаго въ «Энц. Слов.» Брокгауза и Ефрона).

[3]) Вѣроятно, Духовъ монастырь (Галактіонова пустынь Знаменской Богородицы).

[4]) Съ 1664 по 1684 г. архіепископомъ Вологодскимъ и Бѣлоезерскимъ былъ Симонъ († 1685).

нихъ шелъ приставъ съ гостемъ, привѣтствовавшимъ его превосх. въ Турандаевѣ: онъ ѣхалъ въ саняхъ передъ посломъ. Всѣ они были одѣты въ дорогія одежды. Его превосх. слѣдовалъ въ собственныхъ саняхъ, въ которыхъ онъ вообще путешествовалъ: рядомъ съ нимъ, по обѣ стороны, шли 4 алебардщика съ обнаженными головами. Пажи стояли сзади на саняхъ, а лакеи бѣжали позади пѣшкомъ. Мы слѣдовали въ порядкѣ, въ нашихъ саняхъ, другъ за другомъ, а вокругъ насъ собрались тысячи народа, шедшаго за нами слѣдомъ, причемъ нѣкоторые были такъ заняты этимъ, что не разсмотря, что у нихъ подъ ногами, попадали въ полыньи во льду. Мы, такимъ образомъ, подвигались впередъ съ часъ времени, сначала по льду на рѣкѣ, а затѣмъ по улицамъ, на которыхъ было такъ тѣсно отъ народа, что еле можно было пробраться. Мы проѣхали мимо большого двора, гдѣ помѣстился губернаторъ, чтобы || (**54**) видѣть проѣздъ его превосх-а; здѣсь мы видѣли много Русскихъ дѣвицъ, стоявшихъ у оконъ, чтобы смотрѣть на нашъ въѣздъ. Мы прибыли, такимъ образомъ, ко двору вдовы Ѳомы Гебдона, братъ коего, Sr. Джонъ Гебдонъ, былъ резидентомъ его величества короля Англійскаго въ Голландіи [5]). Тутъ всѣ господа проводили его превосх. наверхъ, простились съ нимъ и ушли. Мы также разошлись по дворамъ, которые намъ были предоставлены.

Въ четвергъ, 12-го декабря, рано утромъ, пришли представители общины и другія лица, чтобы привѣтствовать его превосх., и подарили ему немного свѣжей провизіи, по обычаю этой страны. И, право, Русскіе такъ привыкли къ этому, что никогда не премнутъ предложить въ видѣ привѣтствія, лицу приѣзжему къ нимъ (если оно только пользуется нѣкоторымъ уваженіемъ), съѣстныхъ припасовъ: это дѣлали даже самыя низшія лица, принадлежавшія ко двору.

Едва эти господа удалились, какъ пришли посланные канцлеромъ [6]) и подарили его превосх-у:

---

[5]) Ѳома Гебдонъ самъ былъ Англійскимъ купцомъ (Дон.). О Джонѣ или Иванѣ Гебдонѣ см. Соловьевъ, «Исторія Россіи» (изд. Тов. Общ. Польз.) т. XII, 527—534 и Н. И. Бантышъ-Каменскій. «Обз. внѣшн. спош. Россіи» (1894), I, 116 и 185. Гебдонъ не былъ резидентомъ Карла II, а лишь блюлъ его интересы.

[6]) Канцлеръ, т. е. дьякъ Иванъ Горяиновъ (Голл. кн. Моск. Арх. № 9 л. 60).

5 гусей.
5 индюковъ.

Затѣмъ послѣдовалъ писецъ [7]), подарившій его вельможности:

2-хъ гусей.
2 длинныхъ большихъ бѣлыхъ хлѣба.

Потомъ пришелъ кузенъ губернатора и подарилъ отъ имени этого послѣдняго его превосх-у:

Быка.
2 овцы.
2-хъ живыхъ зайцевъ.
10 гусей.
10 индюковъ.
10 куръ.
2-хъ молодыхъ индюковъ.
2 большихъ хлѣба.
Лебедя.
4 большихъ рыбы, называющіяся стерлядями.

Въ этотъ день его превосх. послалъ нарочнаго въ городъ Москву съ письмами къ ихъ высокомощности и его высочеству, чтобы эти письма изъ Москвы, по сушѣ, пересланы были на родину [8]). Въ обѣдъ его превосх. угощалъ нѣсколько Нѣмецкихъ купцовъ; они получили хорошее угощеніе и въ веселомъ расположеніи уѣхали [9]). На слѣдующій день, 13-го декабря, нѣкій гость или придворцый купецъ Гавріилъ Мартыновъ, отъ имени таможенныхъ надсмотрщиковъ въ Вологдѣ, прислалъ его превосх-у провизіи, состоявшей изъ:

20-ти большихъ хлѣбовъ.
25-ти разныхъ вкусныхъ рыбъ.
Овцы.
2-хъ гусей.
2-хъ утокъ.
Кадочки съ рыжиками, т. е. особымъ видомъ приготовленныхъ въ разсолѣ грибовъ.

|| (**55**) Въ воскресенье, 15-го декабря, въ первый разъ на этомъ мѣстѣ говорилась проповѣдь. Много Нѣмецкихъ купцовъ съ женами и дѣтьми пришли слушать ее. Нѣкоторые

[7]) Т. е. подьячій.

[8]) Письмо къ Штатамъ приложено къ Дон. подъ № 14. Здѣсь Кленкъ разсказываетъ о пути изъ Устюга въ Вологду и говоритъ объ удивленіи, съ которымъ онъ узналъ о быстромъ выѣздѣ изъ Москвы, по зимнему пути, Бранденбургскаго и императорскаго пословъ. Письмо къ принцу Оранскому отъ $^{2}/_{12}$ декнаходится въ архивѣ королевской фамиліи въ Гагѣ (см. «Отчетъ» В. Кордта за 1893).

[9]) На время пребыванія въ Вологдѣ къ Кленку былъ приставленъ приставомъ «дворянинъ Никита Леонтьевъ» (Mekieter Leontiof). Объ этомъ говорится въ Дон. подъ 12-мъ декабря.

остались у его превосх-а къ обѣду, какъ. напр., мефрау Гебдонъ и нѣкоторые другіе Нѣмецкіе купцы съ женами, и т. д.

Во вторникъ, 17-го, около полудня, штальмейстеръ, съ лошадьми и каретами, а также и съ дорожными вещами, находившимися при немъ, прибылъ въ Вологду. Лошади, каждую изъ которыхъ вели 2 Русскихъ и которыя шли не болѣе 8-ми или 10-ти миль въ день, а по ночамъ и на каждый третій день совершенно отдыхали, прибыли вполнѣ благополучно.

18-го утромъ—какъ въ предыдущій день было условлено—мы отправились, кавалькадою въ 20 саней, другъ за другомъ, каждый на своемъ мѣстѣ и каждый въ лучшей своей одеждѣ и съ плюмажемъ, вдоль по рѣкѣ, а затѣмъ черезъ городъ: въ первыхъ саняхъ сидѣли маршалъ и Sr. Босъ, во вторыхъ Бессель и S. Гоутманъ, въ третьихъ Гримъ и я, и т. д. Когда мы пріѣхали къ губернатору, онъ насъ принялъ наверху въ сѣняхъ и любезно угощалъ насъ; онъ говорилъ съ нами по-Латински и по-Итальянски и выказывалъ большое дружелюбіе. Его супруга, въ своихъ парадныхъ одеждахъ, вышла также къ намъ. Мы тотчасъ, какъ она появилась въ комнатѣ, встали изъ-за стола, за которымъ мы всѣ сидѣли и который былъ заставленъ нѣсколькими блюдами сладостей, пирожками и др., и направились къ входнымъ дверямъ. Это обычай, повсемѣстный у Русскихъ, принадлежащихъ къ знати; онъ означаетъ, что посѣтители какъ бы желаютъ оставить мужа одного съ женою. Тогда мужъ выступаетъ впередъ, беретъ за руку каждаго изъ своихъ гостей (такъ я называю друзей, удостаиваемыхъ этой чести, такъ какъ эти пріемы всегда соединяются съ ѣдою и питьемъ), подводитъ его къ своей женѣ, которая, какъ статуя, стоитъ столбомъ и принимаетъ отъ каждаго по очереди поцѣлуи; прежде чѣмъ это исполнить, обыкновенно просятъ мужа показать примѣръ Приняв эти поцѣлуи, жена затѣмъ предлагаетъ каждому чарку водки или другого дистиллированнаго вина: эту чарку, подходя, берутъ изъ ея руки, выпиваютъ по приходѣ на свое мѣсто, а затѣмъ передаютъ одной изъ ея служанокъ. Получивъ прекрасное угощеніе, мы простились съ губернаторомъ, который насъ проводилъ внизъ по лѣстницѣ до саней. Когда мы пришли во дворъ къ его превосх-у послу, его вельможность оставилъ названныхъ выше купцовъ, поѣхавшихъ съ нами и бывшихъ

въ числѣ 6-ти или 7-ми, у себя обѣдать: такимъ образомъ. этотъ день проведенъ былъ весело.

Въ четвергъ, 19-го декабря, послѣ проповѣди, доставлены были сани Sr. Боса, чтобы, согласно приглашенію, сдѣланному во вторникъ, взять съ собою его превосх. посла. Послѣдній, вскорѣ затѣмъ, сѣлъ въ сани. Маршалъ и мы, каждый на своемъ мѣстѣ, попарно, отправились впередъ. Два алебардщика пошли впереди, а два позади, по обѣ стороны саней. Пажи стали сзади на запяткахъ, а лакеи вокругъ саней бѣжали за нами. Когда мы прибыли во дворъ, насъ ¶ (56 прекрасно встрѣтили; выпивъ въ круговую рюмку секту, мы сѣли за столъ. Первая перемѣна состояла изъ 7-ми блюдъ холоднаго мяса, рыбы и пироговъ, 2-ая изъ 12-ти блюдъ съ купаньями вкусно приготовленными, какъ вареными, такъ и жареными, причемъ поданы были еще пироги; 3-ья, въ 20-ти блюдахъ, давала разныя печенья, 4-ая, въ такомъ же числѣ блюдъ, давала десерты, въ томъ числѣ торты и много другихъ лакомствъ, которыхъ, пожалуй, нельзя было ожидать въ Московіи. Такимъ образомъ, прекрасно угостившись и ѣдою и питьемъ, мы въ веселомъ расположеніи вернулись къ нашимъ дворамъ.

Въ субботу, 21-го декабря, его превосх. посолъ далъ знать губернатору Оеодору Александровичу, проспившему у него позволенія посмотрѣть лошадей, что онъ ихъ велитъ вывести въ этотъ вечеръ. Губернаторъ, въ сопровожденіи разныхъ Русскихъ дворянъ, со многими санями, направился къ дому Sr. Фрика, ближайшему ко двору его превосх-а. Онъ очень хотѣлъ зайти повидать самого господина посла, но, такъ какъ это у нихъ не разрѣшается, пока посолъ не видѣлъ —какъ они выражаются — ясныхъ очей его царскаго величества, онъ долженъ былъ отложить свое намѣреніе до нашего возвращенія. Это былъ очень вѣжливый и любезный человѣкъ, родомъ Полякъ [10]), бывшій на Украинѣ провинціаломъ Доминиканскаго ордена и взятый тамъ въ плѣнъ во время Русско-Польскихъ войнъ. Онъ пробылъ 10 лѣтъ въ изгнаніи въ Сибири, гдѣ его обратили въ Русскую вѣру и женили на Русской; послѣ этого онъ, въ концѣ концовъ, сталъ назначаться на воеводства или губернаторства въ эти и другіе города и провинціи. При немъ находился и казначей архіепископа этого

[10]) По Дон., Литвинъ (Littouwer).

города, который раньше былъ шталмейстеромъ его царскаго величества, но впалъ въ немилость и принялъ монашество. Онъ, подобно губернатору и всѣмъ, бывшимъ съ нимъ, выказывалъ большое удовольствіе при видѣ лошадей, которыя всѣ, одинъ, два или три раза проводились мимо дома, гдѣ находились зрители. Какъ только всѣ прошли, губернаторъ послалъ дворянина, находившагося съ нимъ въ кровномъ родствѣ, къ господину послу, чтобы сердечно поблагодарить его за любезность: послѣ этого господинъ посолъ опять, со своей стороны, послалъ маршала, секретаря и др. къ губернатору, чтобы передать ему привѣтъ. Прійдя во дворъ, мы снова у крыльца дома были встрѣчены губернаторомъ, который тотчасъ ввелъ насъ въ комнату, полную дворянъ. На столѣ стояло угощеніе изъ сливъ, изюму, фигъ, соленыхъ сельдей, семги, икры, Русскаго печенія и разныхъ напитковъ. Когда мы здѣсь немного посидѣли, губернаторъ на Латинскомъ языкѣ, съ особою похвалою, сталъ говорить о добротѣ его превосх-а посла, который показалъ ему лошадей, а теперь и насъ еще прислалъ къ нему. Въ нашей свитѣ находился маленькій пажъ, котораго онъ случайно увидѣлъ. Онъ спросилъ насъ, не это ли тотъ молодецъ, который такъ прекрасно умѣетъ играть, и тутъ же выразилъ желаніе, чтобы ему позволили послушать его. Поэтому послали за инструментомъ; когда онъ увидѣлъ его, то сказалъ, что, || (**57**) несмотря на свои путешествія по многимъ мѣстамъ, онъ ни разу еще не видалъ игры на палочкахъ. Когда онъ услыхалъ игру пажа, то выразилъ величайшее удивленіе, какъ это такой маленькій мальчикъ, какъ этотъ, могъ столь хорошо и быстро играть: обратясь, при этомъ, къ вышеназванному монаху, онъ сказалъ ему, что еслибы такими колокольчиками и такимъ остроумнымъ способомъ созывали людей въ церковь, то люди, пожалуй, во вдесятеро большемъ количествѣ собирались бы тамъ. Отославъ это пожеланіе, такъ сказать, къ небу, онъ погладилъ рукою по головѣ пажа, похвалилъ его и далъ ему въ изобиліи всего, что было на столѣ. Онъ скоро затѣмъ всталъ и очень любезно попрощался съ нами: когда, однако, мы вышли на дворъ, мы еще разъ увидѣли тамъ губернатора и заново съ нимъ попрощались. Мы вернулись къ его превосх-у и разсказали ему обо всемъ.

Пятнадцатая глава.

Знаки благодарности посла.—Извѣщеніе его превосх-а изъ Москвы о въѣздѣ.—Монгольскіе посланники у посла и ихъ жалкій видъ.—Взаимные подарки и угощенія.

Въ воскресенье, 22-го декабря, послѣ проповѣди, нѣсколько жившихъ здѣсь Нѣмецкихъ купцовъ со своими женами и дѣтьми остались у господина посла къ обѣду, причемъ ихъ угостили хорошею ѣдою и пріятною музыкою, а когда обѣдъ кончился, и другими удовольствіями.

Въ понедѣльникъ, 23-го декабря, господинъ маршалъ, а также и другіе господа были приглашены къ одному Нѣмецкому купцу. Нѣкоторые изъ насъ послѣ обѣда направились туда и остались веселиться за полночь [1]). Утромъ, 24-го, его превосх. былъ не совсѣмъ здоровъ и долженъ былъ въ обѣдъ раньше, чѣмъ мы привыкли, встать изъ-за стола. Но это недомоганіе скоро прошло. Господинъ посолъ, чтобы поблагодарить придворнаго купца Гавріила Мартынова, за его подарокъ, послалъ ему нѣсколько боченковъ Испанскихъ и Французскихъ винъ, водокъ и другихъ винъ; для того, чтобы передать ихъ отъ своего имени, онъ отправилъ послѣ обѣда нѣсколько человѣкъ изъ своей свиты. Послѣдніе были приняты съ большой любезностью, причемъ купецъ засвидѣтельствовалъ свое высокое уваженіе къ господину послу; при уходѣ каждый получилъ по пирожному, по ихъ обычаю, съ напечатанными на немъ изображеніями и буквами. Эту любезность, которая, въ другомъ мѣстѣ, сочтена была бы смѣшною, они, тѣмъ не менѣе, должны были принять, чтобы не показаться невѣжливыми.

Въ среду, 25-го декабря, утромъ, его превосх. получилъ ||(**58**) извѣстіе [2]) изъ Москвы, что онъ будетъ принятъ за семь верстъ отъ названнаго города, и что его ждутъ туда къ 27-му по старому стилю, для чего дѣлаютъ большія приготовленія. Изъ-за этого и многихъ другихъ дѣлъ господинъ посолъ послалъ секретаря съ переводчикомъ къ господину губернатору. Когда они были у него, сюда пришли и Монгольскіе

---

[1]) Шталмейстеръ въ этотъ день былъ посланъ впередъ (Доп.).

[2]) По Дон., это извѣстіе получено было Кленкомъ 24-го отъ «перваго секретаря» воеводы, прочитавшаго послу полученный изъ Москвы указъ. 25-го пришелъ приставъ, подтвердившій это извѣстіе (Дон.).

посланники, странныя манеры которыхъ привлекли ихъ вниманіе. Господинъ губернаторъ очень любезно запросилъ, не будетъ ли господину послу пріятно видѣть ихъ у себя: ему на это отвѣтили, что его превосх., несомнѣнно, будетъ очень радъ. Такимъ образомъ, вскорѣ послѣ того, какъ секретарь и переводчикъ вернулись къ его превосх-у и разсказали о видѣнномъ ими, пришли трое упомянутыхъ пословъ [3]) въ сопровожденіи нѣсколькихъ Русскихъ, равно какъ и троихъ изъ пятерыхъ своихъ прислужниковъ (которыхъ они всѣхъ зовутъ поварами), чтобы посѣтить господина посла [4]). Ни при входѣ, ни при уходѣ они не снимали своихъ шапокъ, похожихъ на головной уборъ Страсбургскихъ или Швейцарскихъ женщинъ и украшенныхъ кисточками шелковой бахромы, висѣвшей назадъ: зато они насъ привѣтствовали, немного наклоняясь впередъ и дотрагиваясь двумя пальцами до лба. Они, при посредствѣ Русскаго переводчика, много говорили съ господиномъ посломъ, которому разсказывали про особенности своей страны, вѣры и управленія. Ихъ угостили напитками: послѣ этого они немного посидѣли и къ большому своему изумленію, услышали игру маленькаго пажа на палочкахъ (на подобіе небольшихъ колокольчиковъ), на скрипкѣ и другихъ инструментахъ; затѣмъ они, всѣ вмѣстѣ, уѣхали въ саняхъ, какъ и пріѣхали. Какъ тамъ Русскіе ни говорили объ этомъ народѣ, будто онъ можетъ выставить въ поле 300.000 человѣкъ, тѣмъ не менѣе, они, казалось, особаго уваженія къ нему не чувствовали: вся вѣжливость посольства была совершенно ницинская, и то, что, отъ имени его царскаго величества, отпускалось ежедневно на этихъ людей, было такъ незначительно, что ежедневные расходы на

[3]) Послы эти зашли 26-го декабря, по Дон. Въ Дон. говорится подъ этимъ числомъ:... «въ городъ были Монгольскіе Калмыки, которые были посланы своимъ святымъ Хутухтою [Katouchta] и своимъ ханомъ или королемъ, котораго Русскіе звали Сырымъ царемъ (Suroi Zaer), къ царю Московскому; страна этихъ Монгольскихъ Калмыковъ лежитъ между Сибирью и Китаемъ и неправильно [abusivelijk] помѣщена на картѣ передъ или подъ Великою Тартаріею»... «Одинъ изъ этихъ пословъ сказалъ, что происходитъ отъ крови Александра Македонскаго, именно отъ одного изъ младшихъ сыновей его, чѣмъ онъ не мало хвастался. Оба посла разсказали, что ихъ святой, котораго они звали Katouchta, не умираетъ, и что онъ все знаетъ, что въ мірѣ происходитъ; духъ ему открылъ, что въ Европѣ есть императоръ и что поэтому онъ долженъ изслѣдовать эти страны (die Landen moest ondersoecken). Поэтому посламъ поручено просить у его царскаго величества о пропускѣ черезъ его землю къ Римскому императору».

[4]) Главный посолъ не пришелъ, считая это низкимъ для себя (Дон.).

содержаніе всего посольства составляли не болѣе 15-ти стейферовъ [5]). Отсюда можно судить объ остальномъ [6]).

Въ воскресенье, 29-го декабря, его превосх. слушалъ въ послѣдній разъ проповѣдь въ Вологдѣ и при этомъ былъ воспріемникомъ при крещеніи сына Sr. Боса, хозяйка котораго въ предыдущій день родила: ребенокъ былъ названъ Куприадомъ по имени его превосх-а. Послѣ проповѣди, его превосх. послалъ маршала, секретаря, меня и фанъ-Асперена къ губернатору Оеодору Александровичу съ двумя подарками, именно большимъ виноградными бокаломъ, позолоченнымъ снаружи и внутри—для самаго губернатора, и небольшимъ бокаломъ (съ выпуклостями) для его супруги. Его превосх. послалъ эти подарки въ ознаменованіе своей дружбы и на память: онъ при этомъ благодарилъ губернатора за весь его почетъ и дружбу. Губернаторъ увѣрялъ, что онъ этого не стоитъ, сказалъ, что, къ сожалѣнію своему, || (59) онъ не могъ зайти къ его превосх-у, и прибавилъ, что когда его превосх. поѣдетъ обратно тѣмъ же путемъ, онъ выѣдетъ къ нему за городъ навстрѣчу [7]): прибавивъ еще много извиненій и засвидѣтельствованій дружбы, онъ пожелалъ его превосх-у и намъ счастья и успѣха въ нашемъ путешествіи. Чтобы оказать намъ честь, онъ вызвалъ и свою супругу. Она пришла въ дорогомъ зеленомъ дамастовомъ платьѣ, обшитомъ большими золотыми каймами; на головѣ у нея была роскошная шапка, густо вышитая жемчугомъ и съ дорогою бобровою опушкою. Губернаторъ уже раньше налилъ намъ по чаркѣ дистиллированной водки; теперь же, послѣ того, какъ мы, съ его позволенія, поцѣловали мефрау супругу его, каждый изъ насъ получилъ изъ ея рукъ чарку того же напитка, котораго, передъ тѣмъ, она выпила за наше здоровье; а потомъ она продѣлала то же съ медомъ. Послѣ этого мы распростились, и губернаторъ снова позволилъ намъ поцѣловать его супругу, прибавивъ при этомъ, что у Русскихъ

[5]) По Дон. (подъ 27-мъ дек.), начальникъ этого посольства получалъ 4, прочіе 3 посла каждый по 3, остальные пятеро (т. наз. koskx—«повара») по 2 стейфера деньгами, т. е. все посольство—23 стейфера.

[6]) 27-го былъ контръ-визитъ секретаря и переводчика къ Монголамъ. 26-го отосланы были багажъ и вина на 183-хъ саняхъ впередъ; 26-го же воевода и дьякъ отправили гонца въ Москву съ извѣщеніемъ, что посолъ будетъ подъ столицею 27-го ст. ст., но что раньше 1-го янв. ему нельзя будетъ въѣхать.

[7]) Этого ему не удалось сдѣлать: ср. || (204).

такого обыкновенія нѣтъ, но, что, не будучи Русскимъ и зная, что въ Голландіи есть такой обычай, онъ охотно разрѣшаетъ намъ воспользоваться этою честью.

Послѣ того, какъ мы всѣ ее поцѣловали и затѣмъ попрощались, мы пошли къ дьяку *), чтобы подарить ему бумажку съ золотомъ, которую держалъ при себѣ господинъ маршалъ. Дьякъ любезно отказывался и хотѣлъ вернуть ее маршалу. Мы хотѣли тотчасъ же итти, такъ какъ его превосх. ждалъ насъ къ обѣду. Онъ однако не хотѣлъ насъ отпустить и сказалъ, что великій посолъ оказалъ ему столько чести, что онъ насъ долженъ былъ бы совершенно иначе угостить. Онъ тутъ досталъ изъ своего погреба 3 или 4 бутылки съ крѣпкими напитками, затѣмъ вытащилъ 2 дюжины серебряныхъ кубковъ и кружекъ, принадлежавшихъ къ его серебряному столовому сервизу. Когда онъ поугощалъ насъ этимъ нѣкоторое время, мы хотѣли итти; но онъ сказалъ, что приведетъ передъ наши очи свою супругу, чтобы она насъ удержала. Она и явилась съ нѣсколькими другими женщинами и была такъ прекрасна, что я еще такой красивой въ этой странѣ не видѣлъ; одѣта она была очень роскошно. Послѣ того, какъ мы, съ позволенія дьяка, каждый по очереди, поцѣловали ее, мы получили изъ ея рукъ по чаркѣ и по ковшу меда. Затѣмъ мы попрощались и, пріѣдя во дворъ его превосх-а, разсказали ему, что̀ мы сдѣлали.

Тогда, хотя и поздно, мы пообѣдали и затѣмъ направились (мы — впереди пѣшкомъ, а его превосх. въ саняхъ) къ жилищу Sr. Боса, чтобы тамъ проститься съ родильницею, его хозяйкою. Она каждому изъ насъ налила по чаркѣ Испанскаго вина. Затѣмъ насъ перевели въ другую комнату, гдѣ тотчасъ былъ накрытъ столъ, на который поставлено было болѣе 30-ти какъ среднихъ, такъ и малыхъ блюдъ съ печеньями, тортами, конфетами и другими сладостями. Мы здѣсь пили и разныя здравицы. Повеселившись нѣкоторое время, его превосх. и мы всѣ простились и вернулись домой.

*) Ивану Горяинову.

(60) Шестнадцатая глава.

Его превосх. выѣзжаетъ изъ Вологды и, проѣхавъ черезъ разныя деревни, пріѣзжаетъ въ Ярославль, а оттуда въ Переяславль и, наконецъ, въ Никольское, недалеко отъ Москвы.—Плохое состояніе Никольскаго двора.

Въ полдень, 30-го декабря [1]), мы приготовили все, чтобы послѣ обѣда уѣхать. Хотя его превосх. и былъ нездоровъ, онъ, тѣмъ не менѣе, какъ человѣкъ, умѣющій переносить всѣ невзгоды, рѣшилъ продолжить свою поѣздку. Мы выѣхали вечеромъ, тѣмъ же способомъ, какъ прибыли въ это мѣсто; версты 3 или 4 насъ провожали Нѣмецкіе купцы и Русскіе господа.

Къ полуночи пріѣхали мы въ Грязовецъ [2]), большую прекрасную деревню, въ 40-ка верстахъ или 8-ми миляхъ отъ Вологды, гдѣ мы, нѣкоторое время, отдыхали. Проѣзжая черезъ сушу, мы имѣли дурную дорогу, которая, какъ говорили наши ямщики, должна была сдѣлаться еще хуже. На отдыхъ останавливались мы въ черныхъ избахъ, которыя были на видъ достаточно плохи. Въ избѣ, гдѣ остановился его превосх., была женщина, которая выказала чрезвычайную радость по поводу прибытія его превосх-а; она старалась угостить его по своему кое-какими купаньями и подала на столъ хорошаго хлѣба и пива. Когда мы подошли, эта женщина пригласила и насъ ко столу.

Когда лошади немного поотдохнули, мы выѣхали отсюда и, 31-го декабря, утромъ, очень рано, были въ Обнорскомъ Ямѣ [3]), на 20 верстъ или 4 мили дальше; здѣсь мы получили свѣжихъ лошадей. Отсюда мы опять направились въ путь и вечеромъ прибыли въ Телячій Ямъ [4]), откуда мы, накормивъ лошадей и поѣвъ сами, отправились дальше, и вечеромъ къ $^1/_2$11, проѣхавъ еще 25 большихъ верстъ или добрыхъ 5 миль, прибыли въ Ухорскій Ямъ [5]): здѣсь мы снова смѣнили лоша-

[1]) Въ этотъ день пришелъ таможенный голова съ бургомистрами (земскими старостами), чтобы поднести послу хлѣбъ (Дон.).

[2]) Грязовецъ, уѣзд. г. Вологодской губ., 44 в. отъ Вологды. Назывался и Грязенница (Огородниковъ, «Прибрежья Ледов. и Бѣл. морей», стр. 185).

[3]) Обнорская слобода, д. каз. при р. Обнорѣ, 17 в. отъ Грязовца («Сп. нас. мѣстъ»). Obnorske Jam въ Дон.

[4]) Телячій Ямъ, д. каз. и вл., 25 в. отъ Любима, по тракту изъ Данилова въ Грязовецъ («Сп. нас. мѣстъ)».

[5]) Ухорская Слобода, д. каз., при р. Лункѣ, $10^1/_2$ в. отъ Данилова, по почтовому тракту изъ Данилова въ Грязовецъ («Сп. нас. мѣстъ»).

дей. Такъ какъ тутъ сначала отказывались дать лошадей [6]), то его превосх. сперва не хотѣлъ принимать предлагавшихся ему подарковъ. Тутъ пробыли мы 4 или 5 часовъ, пока пришлось ждать лошадей.

Въ среду, 1-го января, мы выѣхали изъ вышеназваннаго мѣста и прибыли, въ 7-ми верстахъ отсюда, въ красивое селеніе Даниловское [7]), по величинѣ и красотѣ похожее на городъ, съ рынками и тюрьмами. Вечеромъ мы пришли къ Вокшерскому Яму [8]), въ 40-ка большихъ верстахъ или добрыхъ 8-ми миляхъ отъ вышеназваннаго мѣста.

Пообѣдавъ, мы снова отправились въ путь и въ четвергъ, 2-го января, утромъ въ 3 часа, прибыли въ предмѣстье Ярославля, гдѣ мы переодѣлись и, въ 9 часовъ, съ большимъ великолѣпіемъ и съ болѣе, чѣмъ 1000-ею провожатыхъ въѣхали въ городъ. Съ южной стороны этого города находится рѣка Волга, а по другую сторону рѣка Которосль: такимъ образомъ, онъ приходится между 2-мя рѣками, || (**61**) въ очень красивой и пріятной мѣстности. Здѣсь находится деревянная крѣпость, и большой каменный монастырь, именп св. Іоанна [9]), съ нѣсколькими каменными церквами. Здѣсь живетъ и нѣсколько семействъ Нидерландцевъ. Когда мы были тамъ, шелъ снѣгъ, но все-таки было очень холодно. Мы проѣхали по нѣкоторымъ улицамъ и видѣли прекрасныя строенія изъ дерева и камня. Наконецъ насъ привезли во дворъ Русскаго купца Дмитрія Ивановича Боровскаго [10]), который въ прежнее время былъ слугою его превосх-а, но потомъ, по милости Божьей, такъ нажился отъ торговли, что считается имѣющимъ капиталъ въ болѣе, чѣмъ 100.000 имперскихъ талеровъ. Это былъ большой каменный домъ со сводчатыми комнатами и деревянными при немъ сараями. Сюда пришли

---

[6]) Лошади всѣ ушли на перевозку багажа, посланнаго впередъ (Дон.). Послу пришлось самому нанять 183 подводы по 3 алтына за подводу, всего за 16 руб. 15 алт. 2 деньги, въ чемъ староста Ивашка Андреевъ далъ роспись «дворянину посольскому Микулѣ Иванову (sic)». Деньги потомъ возвращены были Кленку изъ доходовъ Галицкой чети (Гол. кн. № 9, л. 445—447).

[7]) Даниловъ, уѣздн. г. Ярославской губ., 60 в. отъ Ярославля. Назывался въ XVII в. Даниловскою слободою (ст. С. Ш. въ «Энц. Слов.» Брокгауза-Ефрона).

[8]) Вокшерскій Ямъ, д. вл., при рч. Сутоймѣ, 24 в. отъ Романова-Борисоглѣбска, на почтовомъ трактѣ изъ Ярославля въ Даниловъ («Сп. нас. мѣстъ»

[9]) Недоразумѣніе, вѣроятно.

[10]) Возстановлено по догадкѣ; у Койэтта Boraski, въ Дон. также.

разные Нѣмецкіе купцы, чтобы привѣтствовать его превосх.: а съ ними пришелъ и писецъ губернатора Ивана Александровича [11]), чтобы спросить о здоровьѣ его превосх-а. Это былъ мужчина видный, высокаго роста; при входѣ въ комнату его превосх-а, онъ сначала, по Русскому обычаю, перекрестился, а затѣмъ произнесъ небольшую рѣчь, перечисливъ малый титулъ его царскаго величества, Генеральныхъ Штатовъ и его высочества принца Оранскаго; ему отвѣчалъ его превосх., черезъ фанъ-Асперена. Вскорѣ затѣмъ пришли разные люди изъ общины [12]) съ подарками къ его превосх-у, а писецъ, вернувшись къ его вельможности, принесъ ему отъ губернатора также подарокъ, и прислалъ хлѣба, немного рыбы, напитковъ и другихъ съѣдобныхъ товаровъ.

Въ пятницу, 3-го января, утромъ, его превосх. господинъ посолъ послалъ маршала, меня, Бюдэйна и фанъ-Асперена къ губернатору, чтобы поблагодарить его, какъ за честь, оказанную его вельможности, такъ и за доброе попеченіе его о заготовкѣ лошадей, которыя должны были служить для нашего передвиженія; маршалъ же долженъ былъ передать ему и письмо съ 10-тью дукатами въ знакъ дружбы его превосх-а. Губернаторъ насъ не угостилъ напитками, такъ какъ онъ только что пришелъ изъ монастыря и потому что теперь у нихъ былъ послѣдній день поста, въ который Русскіе рѣдко угощаютъ кого, особенно если они, передъ тѣмъ, были въ церкви. Однако у дьяка [13]), у котораго мы немного ранѣе исполнили то же порученіе, передавъ ему бумажку съ 5-тью дукатами, мы получили по чаркѣ въ угощеніе, такъ какъ онъ еще не успѣлъ пойти въ церковь. Къ вечеру его превосх. послалъ секретаря и фанъ-Асперена впередъ въ Переяславль. Обозъ [14]) былъ посланъ съ ними, чтобы для его превосх-а не было задержки. Ранѣе еще, чѣмъ секретарь и фанъ-Асперенъ успѣли уѣхать, пришелъ вышеназванный писецъ опять къ его превосх-у и сдѣлалъ, отъ имени губернатора, его вельможности обычный подарокъ.

[11]) Въ Ярославлѣ былъ стольникъ и воевода Иванъ Александровичъ Аничковъ (Оничковъ), какъ видно изъ переписки съ Ярославлемъ въ Голл. кн. М. Арх. М. И. Д. № 9 (напр. л. 63).

[12]) Таможенный голова и «бургомистры» (Дон.).

[13]) Дьякомъ, какъ видно изъ Голл. кн. № 9, былъ Яковъ Поздышевъ (въ Дон. Jacob Ihets т. е. Ильичъ Poudistof). Фамилія воеводы передана въ Дон.: Anierskoi, м. б. описка вм. Anietskof.

[14]) Самыя тяжелыя 85 саней (Дон.).

Тѣ изъ насъ, которые въ это время были дома, получили каждый по небольшой стклянкѣ той же водки и по индейкѣ; послѣднія всѣ жили и были прекрасны. Мы подарили кое-что служителямъ и поблагодарили губернатора и писца за ихъ любезность. Панъ-Асперень || (62) затѣмъ, съ секретаремъ, отправился впередъ. Его превосх., передъ тѣмъ, нѣсколько дней былъ не совсѣмъ здоровъ и чувствовалъ неловкость въ горлѣ [15]: онъ принялъ въ этотъ день лѣкарства, но ночью съ нимъ сдѣлался припадокъ, вслѣдствіе чего ему тотчасъ же [16]) пустили кровь изъ предплечья и подъ языкомъ: послѣ этого ему стало немного лучше.

Въ субботу, 4-го января, утромъ, его превосх. безбоязненно выступилъ въ путь. Мы же, съ 12-тью санями, остались позади до полудня, такъ какъ ночью много ямщиковъ сбѣжало, и мы, такимъ образомъ, раньше не могли достать лошадей. Въ означенное время мы отправились и вечеромъ прибыли въ Коромыслово [17]), гдѣ мы немного пообождали, а затѣмъ снова продолжали нашъ путь. Мы проѣхали черезъ много прекрасныхъ деревень, а также мимо превосходнѣйшаго города, называющагося Ростовомъ; это митрополія или главное мѣсто, очень великолѣпное и большое. Мы ѣхали мимо озера, на которомъ это мѣсто лежитъ, часа 3 или 4, проѣхавъ при этомъ черезъ много хорошихъ рѣкъ, въ родѣ какъ Scoreetni Ozor и Beloyser [18]).

5-го, утромъ въ 7 часовъ, проѣхавъ 55 верстъ или около 11-ти миль, мы пришли въ Kibule [19]), гдѣ отдыхали до часу. Вечеромъ, съ заходомъ солнца, мы прибыли въ Переяславль [20]), гдѣ застали его превосх. съ другими санями. Переяславль—захолустный городъ, въ которомъ мало пріятнаго; со стороны Москвы у него имѣется небольшое озеро, величиною мили въ 3 или 4. Здѣсь мы снова [21]) получили свѣжихъ лошадей и вечеромъ въ 9 часовъ отправились дальше. Его превосх. господину Кленку

---

[15]) У него была Angina (Дон.).

[16]) Въ 2 часа ночи (Дон.).

[17]) Коромыслово, д. каз., 31 в. отъ Ярославля, на Московскомъ шоссе («Сп. нас. мѣстъ»).

[18]) Непонятное мѣсто. Названія не пріурочиваются.

[19]) Неудалось пріурочить.

[20]) Воевода здѣшній Василій Алексѣевичъ Кроткой (Krotkin по Дон.) привѣтствовалъ Кленка черезъ дьяка своего и поднесъ ему провизію. Переяславль по Дон., въ 25-ти миляхъ отъ Ярославля.

[21]) въ послѣдній разъ (Дон.)

въ это время, къ общей нашей радости, стало гораздо лучше. 6-го, при разсвѣтѣ дня, пришли мы въ Дубну [22]), послѣ того какъ было сдѣлано 35 верстъ, т. е. около 7-ми миль, по небывало плохой дорогѣ. Отсюда мы выѣхали утромъ въ 9 часовъ и поздно вечеромъ прибыли въ Рахманово [23]), сдѣлавъ 40 верстъ, т. е. около 8-ми миль, и проѣхавъ мимо многихъ прекрасныхъ поселеній и монастырей; въ числѣ послѣднихъ былъ и прекрасный, далекопрославленный Троицкій монастырь, въ который иногда, для богомолья, пріѣзжаетъ и его царское величество. Подождавъ здѣсь короткое время, мы снова отправились въ путь и утромъ, 7-го января, съ разсвѣтомъ дня, были въ 3-ехъ верстахъ отъ Москвы. Здѣсь намъ однако, по приказу его царскаго величества, пришлось переѣхать на совершенно иной путь, который намъ былъ указанъ, именно къ селу Никольскому [24]), откуда насъ полагалось ввести въ городъ. Это мѣсто, лежащее въ 7-ми верстахъ, т. е. почти въ 1½ миляхъ отъ Москвы, принадлежало князю Михаилу Яковлевичу Черкаскому [25]). Мы прибыли сюда одновременно съ шталмейстеромъ и лошадьми, посланными впередъ, и застали все въ безпорядкѣ [26]). Здѣсь не было мѣста для его превосх-а, еще меньше для насъ; всѣмъ намъ пришлось удовольствоваться черными избами, въ которыхъ было такъ тѣсно и негдѣ повернуться, что мы, большею частью, лежали такъ близко другъ къ другу, что, послѣ раскладки нашихъ матрасовъ для спанья, еле было куда поставить ногу. Велико было неудобство, которое мы здѣсь испытывали, такъ какъ, съ одной стороны, холодъ не давалъ

[22]) Въ соотвѣтствующемъ мѣстѣ имѣется р. Дубна, впадающая въ Волгу. По картѣ Влад. губ. въ атл. Ильина 1876 г., Дубна, мѣсто отдѣленія отъ М.-Яр. жел. дороги шоссе на Александровъ.

[23]) Рахманово, с. каз., при рч. Сумеркахъ и колодцахъ, 44 в. отъ Дмитрова («Сп. нас. мѣстъ»).

[24]) Обычный «подхожій станъ». Назывался у насъ и Николаевскимъ селомъ (Голл. кн. № 9 passim).

[25]) «. . . одинъ изъ величайшихъ вельможъ этого края, который, какъ говорятъ, женится на сестрѣ нынѣшней царицы», говоритъ Кленкъ. (Прил. къ Дон. № 15).

[26]) Приставъ не успѣлъ распорядиться о приготовленіяхъ. Кромѣ того, гонецъ, посланный съ приказомъ, чтобъ посолъ дѣлалъ не болѣе 1-ной мили въ день и на одинъ день бы остановился,—не встрѣтился съ приставомъ (Дон. подъ 7-ымъ янв.) Впрочемъ, Кленкъ заявилъ пришедшимъ къ нему въ Никольское, что предпочитаетъ нѣсколько дней оставаться лишнихъ въ Никольскомъ, чѣмъ ѣхать съ быстротою лишь 1-ной мили въ день.

намъ || (63) выходить изъ избъ. а, съ другой стороны, внутри избы, насъ такъ мучили дымъ, вонь и насѣкомыя, что смѣло могу сказать.—это было самое непріятное приключеніе, съ нами случившееся, за все наше путешествіе. Мы, тѣмъ не менѣе, должны были удовольствоваться тѣмъ, что у насъ было, хотя. останься мы нѣсколько дней дольше въ Ярославлѣ, гдѣ намъ жилось въ общемъ хорошо, ничего такого съ нами бы не случилось и мы дали бы Русскимъ возможность приготовить дачу Ходынку (откуда мы должны были въѣзжать [въ Москву], для нашего пребыванія: тамъ мы не испытали бы никакихъ особыхъ неудобствъ. Однако тутъ. гдѣ мы должны были смирно сидѣть и не смѣли даже выѣзжать, какъ хотѣли бы нѣкоторые изъ насъ, желавшіе провести въ Москвѣ все время до нашего въѣзда, помѣщеніе наше, во всякомъ случаѣ, не соотвѣтствовало ни величію великаго государя царя, ни достоинству великаго посла. Каждый изъ посѣщавшихъ насъ ежедневно [27]) изъ Москвы Нѣмецкихъ купцовъ съ большимъ сочувствіемъ жалѣль насъ, но намъ было мало пользы отъ этихъ утѣшеній.

Семнадцатая глава.

Жалкій видъ Никольскаго двора и неудобства, испытанныя въ немъ.—Сообщеніе его превосх. послу о его въѣздѣ.—Пожаръ въ домѣ посла и кража.—Новогоднія привѣтствія его превосх-у и нѣкоторымъ изъ вельможъ.—Дозволеніе свитѣ его превосх-а явиться на праздникъ водосвятія.

Въ слѣдующій день, 8-го января, утромъ, пошли мы во дворъ названнаго выше князя. Здѣсь уже нѣсколько разъ имѣли мѣстопребываніе послы передъ ихъ въѣздомъ: такъ напр., 3 или 4 года тому назадъ, Шведскій посолъ и, недавно, Персидскій посолъ. Такъ какъ однако, незадолго до нашего прибытія, большая часть двора была уничтожена пожаромъ.

[27]) «8-го пришелъ представитель (Solliciteur) Нидерландскихъ купцовъ привѣтствовать меня—пишетъ Кленкъ въ своемъ Доп.—и принесъ съ собою бумагу изъ посольскаго приказа (Gesanten cantselije) такого содержанія, что всякому безпрепятственно разрѣшалось ходить ко мнѣ: ничего такого еще не дозволялось раньше ни одному послу». Впрочемъ, и вообще старыя строгости уже не примѣнялись въ это время вполнѣ. Ср. Scultetus p. 45. Скультетусъ получилъ извѣщеніе отъ Матвѣева. что можетъ ваѣхать къ императорскому послу до аудіенціи: indem man jetzo bey diesem Hofe es so genau nicht mehr mit den fremden Ministren nähme, sondern ihnen aus Gnaden Sr. Czar. Majest. etwas mehr Freyheit als vor diesem vergönnete, wan sie sich nur in terminis hielten.

то въ немъ почти не оказалось помѣщенія, кромѣ комнаты, въ которой поселился посолъ, съ изразцовой печкою, съ сѣнями, гдѣ также была изразцовая печь, съ прекрасной большой кухнею и съ очень большой конюшнею; вотъ и всѣ помѣщенія, которыя тутъ оказались. Въ селѣ не было ничего хорошаго, кромѣ столь красивой и изящной церкви, какой я среди деревянныхъ еще не видывалъ [1]). Мы быстро достали разрѣшеніе осмотрѣть церковь внутри, но не нашли тамъ ничего особеннаго. Впрочемъ, дверь, передъ которой мы должны были остановиться, была украшена массою картинъ. Въ этотъ день купцы, Адольфъ Гоутманъ и Херритъ Клаасзоонъ Клейтингъ, пришли привѣтствовать его превосх. и были прекрасно приняты.

Къ вечеру пришелъ къ его превосх-у писецъ изъ посольскаго приказа въ Москвѣ, посланный государственнымъ канцлеромъ Артемономъ Сергѣевичемъ, съ сообщеніемъ намъ, что, такъ какъ его превосх. уже настолько приблизился къ Москвѣ, то въ понедѣльникъ, || (64) 13-го января, онъ будетъ введенъ въ этотъ городъ. Въ Москвѣ думали не иначе, что его превосх., согласно данному распоряженію, которое онъ долженъ былъ, по ихъ мнѣнію, получить въ Ярославлѣ, будетъ не раньше, чѣмъ дней черезъ 10 или 12, въ Никольскомъ: приставу дано было приказаніе проѣзжать въ день не болѣе 5-ти верстъ (что составляетъ приблизительно одну милю пути) [2]). Когда великій вельможа [3]) узналъ, что его превосх. посолъ уже прибылъ въ Переяславль, онъ былъ отеломленъ этимъ, и гонцу, принесшему ему это извѣстіе, шутя, посовѣтовалъ отправиться назадъ посмотрѣть, не у воротъ ли уже его превосх. Когда его превосх. узналъ о времени пріема, онъ, весьма довольный, послалъ пристава въ Москву, чтобы поблагодарить великаго вельможу за его заботливость.

Въ четвергъ, 9-го января, вечеромъ, пришелъ опять другой писецъ съ совершенно инымъ, къ крайнему нашему сожалѣнію, сообщеніемъ: оказалось, что дворяне и всѣ прочіе, кто должны были присутствовать при въѣздѣ великаго посла, не готовы, и

[1]) Пальмквистъ въ отчетѣ о посольствѣ Оксеншерны (ср. гл. XXI, пр. 2-ое) даетъ, среди прочихъ иллюстрацій, изображеніе церкви Micholsky Monaster (»Ligger 7 würst ifrå Muskou, och pläga här altyds fremmande Legaten nagrå daga opphållasigh, till des man dein i Muskou inhämpta låter»).

[2]) Между тѣмъ еще съ ноября дѣлались приготовленія къ встрѣчѣ, о чемъ см. «Полн. Собр. Зак.» I, 611, указъ отъ 19-го ноября 1675 г.

[3]) Матвѣевъ.

что поэтому его превосх-у придется въѣхать не раньше, какъ 19-го этого мѣсяца. Мы всѣ были очень опечалены, тѣмъ болѣе, что, такимъ образомъ, не увидѣли бы водоосвященія, которое у Русскихъ является большимъ праздникомъ. Поэтому мы рѣшились, на слѣдующій день утромъ, послать въ Москву Sr. фанъ-де-Ватера, чтобы попросить великаго вельможу разрѣшить намъ инкогнито прійти въ городъ. Къ полуночи въ баталерномъ помѣщеніи возникъ пожаръ изъ-за печки, такъ какъ она была неплотна и во многихъ мѣстахъ дала трещины. Этотъ пожаръ однако былъ тотчасъ потушенъ, благодаря распорядительности, выказанной здѣсь тѣмъ, что ударивъ въ колокола созвали народъ, а также благодаря старательности фанъ-де-Ватера и Хиллиса Барентсзоона Клука, сдѣлавшихъ все, что было возможно, для потушенія пожара. Печь была тотчасъ разбита на части и сводъ былъ пробитъ; такъ какъ почти не было воды, то огонь потушили нѣсколькими бочками пива и снѣгомъ.

На слѣдующій день, 10-го января, мы не доискались разныхъ вещей, въ томъ числѣ и небольшой игры на палочкахъ, которая въ ящикѣ, величиною около фута, стояла въ буфетномъ помѣщеніи на скамьѣ и, по всей вѣроятности, была украдена Русскими, которые, можетъ быть, сочли ее за серебряную. Утромъ фанъ-де-Ватеръ и Клукъ отправились въ Москву, чтобы тамъ, къ пріѣзду его превосх-а, привести въ порядокъ дворъ, гдѣ онъ долженъ былъ помѣститься; изъ Москвы же пришли купцы Гартманъ, Варнаръ [3]) Мёллеръ, Бутенантъ и Каннехитеръ, чтобы привѣтствовать его вельможность. Они остались къ обѣду у его превосх-а, и было уже поздно, когда они разошлись.

Въ субботу, 11-го января—въ новый годъ, по старому стилю—утромъ совсѣмъ рано, на трубахъ и литаврахъ передъ комнатою его превосх-а привѣтствованъ былъ новый годъ; его превосх. подарилъ участникамъ привѣтствія 25 гульденовъ. Затѣмъ, по очереди, музыканты пошли || (65) сначала къ маршалу, а потомъ ко всѣмъ по порядку и вездѣ получили хорошіе подарки. Въ это время было страшно холодно.

Въ воскресенье, 12-го января, пришли фанъ-Асперенъ и фанъ-де-Ватеръ опять изъ Москвы, не успѣвъ переговорить съ

[3]) Warnar у Койэтта; Kilburger (Büschings «Magazin» III, 322) называетъ его Werner, какъ и слѣдуетъ. Въ Голл. кн. № 9, л. 173 Вахромей Моллеръ.

великимъ вельможею. Послѣ проповѣди нашъ приставъ, Михаилъ Степановъ [4]), и его кузенъ, Семенъ Васильевъ, капитанъ конвоя Антонъ Лукіановъ, каштелянъ этого мѣста Максимъ Васильевъ и его шуринъ, Екимъ Сергѣевъ [5]), первый дворянинъ князя, владѣльца этого мѣста, пришли къ намъ въ гости. Они получили великолѣпное угощеніе, и было уже поздно, когда кончили обѣдать.

Въ понедѣльникъ, 13-го, утромъ, пришли каштелянъ и его шуринъ къ его превосх-у поблагодарить за доброе угощеніе, полученное въ предыдущій день. Они жаловались, что все еще не вытрезвились. Не мудрено: они только и пили сектъ чарками, такъ какъ вина замерзли. Фанъ-де-Ватеръ утромъ опять поѣхалъ въ Москву, чтобы снова сдѣлать попытку, о которой сказано выше. Онъ вечеромъ вернулся и принесъ отвѣтъ, что можно поѣхать въ Москву посмотрѣть на водосвятіе.

Въ среду, 15-го, въ три часа послѣ полуночи, насъ шестеро во второй каретѣ, запряженной шестеркою лошадей, отправились къ Ходынкѣ, въ 4-хъ верстахъ отъ села Никольскаго; здѣсь строили домъ, который еще не вполнѣ былъ готовъ; еле нашлась готовая комната. Это строеніе воздвигалось лишь для того, чтобы въ немъ принять господина посла, такъ какъ приказано было, чтобы въѣздъ [въ столицу] начался отсюда. Пріѣхавъ сюда во второй каретѣ, какъ уже сказано, мы должны были за цѣлую версту расчищать себѣ путь нашею каретою, изъ-за деревьевъ, которыя еще не были убраны, и, большей частью, лежали у насъ на дорогѣ; вслѣдствіе этого не только дорога у насъ была плоха, но и карета подвергалась опасности разбиться на части. Поэтому мы, большей частью, выходили изъ нея и шли пѣшкомъ до вышеназваннаго мѣста, гдѣ еле нашлась комната, очень маленькая и, притомъ, не вполнѣ готовая; она была совершенно неудобна для пріема такой большой свиты, какъ наша. Мы тогда вернулись и сообщили о видѣнномъ его превосх-у, къ которому, тѣмъ временемъ, пришелъ подполковникъ Варооломей Ронартъ, дядя господина Филлеерса [6]) изъ нашей свиты;

[4]) Уваровъ.

[5]) Здѣсь, по обыкновенію, Корбэттъ называетъ отчества, а не фамиліи.

[6]) Въ Голл. кн. № 9 М. Г. Арх. М. И. Д., л. 252 и об. помѣщена челобитная «послова дворянина Бриво Филерса» къ царю Ѳеодору Алексѣевичу, въ которой Филлеерсъ проситъ разрѣшить ему повидаться съ дядею своимъ

сюда же прибылъ и слуга моего двоюроднаго брата [7]), который жилъ въ Москвѣ, съ санями и письмомъ, въ которомъ значилась просьба, чтобы я пришелъ въ Москву посмотрѣть на водосвятіе. Какъ уже сказано, оно у Русскихъ считается большимъ праздникомъ, и въ этотъ день можно наблюдать величайшее у нихъ великолѣпіе. Его превосх. сейчасъ же разрѣшилъ не только мнѣ, но и другимъ изъ свиты, пойти, разъ его царское величество, какъ уже сказано, далъ намъ разрѣшеніе. Господинъ Ронартъ послѣ обѣда уѣхалъ со своимъ племянникомъ (кузеномъ?) Филлеерсомъ, бывшимъ въ нашей свитѣ, а за ними отправился и я въ саняхъ [8]).

(66) Восемнадцатая глава.

Подробный и обстоятельный разсказъ о водосвятіи; порядокъ, соблюдаемый людьми всѣхъ званій во время этого праздника, и церемоніи при немъ.

Въ четвергъ, 16-го января, когда по старому стилю Крещеніе, въ Москву прпшло еще до 20-ти саней [1]), какъ нашей свиты, такъ и нѣкоторыхъ служителей, состоявшихъ при свитѣ. Мы однако увидѣли другъ друга не раньше окончанія процессіи или шествія, такъ какъ вновь прибывшіе стояли по ту сторону рѣки. Мой двоюродный братъ [2]) и еще одинъ господинъ водили господина Филлеерса и меня вездѣ, чтобы мы могли все осмотрѣть. Мы получили также очень хорошее мѣсто у домика, гдѣ стоялъ, вверху стѣны, Датскій рези-

Яковомъ Ронортомъ, полковникомъ на службѣ въ Сѣвскѣ. Государь «не указалъ» (12-го февр. 1676 г.).

[7]) Фамилія установить не удалось. Въ Голл. кн. № 9, л. 173 и об. есть перечисленіе Голландскихъ и Гамбургскихъ купцовъ, но вывести изъ него, кто племянникъ или двоюродный братъ Койэтта, нельзя. Въ текстѣ неопредѣленное Neef.

[8]) Въ этотъ день Кленкъ отправилъ письмо къ Ген. Штатамъ (Прил. к. Дон. № 15) съ сообщеніемъ о томъ, что произошло съ $^{2}/_{12}$ декабря. Онъ передастъ здѣсь, что слышалъ о 60.000-номъ Московскомъ войскѣ, которое истекшимъ лѣтомъ стояло на Украинѣ у Днѣпра, а также о предполагаемой новой посылкѣ того же войска, подъ начальствомъ Петра Вас. Шереметева и другихъ, на югъ для дѣйствій противъ Крымцевъ.

[1]) За чинами посольства, 15-го, вечеромъ, заѣхалъ переводчикъ съ 25-тью санями; отправились они за 2 часа до разсвѣта (Дон.).

[2]) Неопредѣл. Neef.

дентъ [3]). Мы раньше были за рѣкою и видѣли тамъ тысячи народа, въ томъ числѣ тѣлохранителей его царскаго величества, которыхъ, какъ мнѣ говорили, было до шести тысячъ человѣкъ; это былъ все прекрасный народъ, превосходно одѣтый и оружіемъ и одеждою. Какъ у низшихъ, такъ и у высшихъ офицеровъ были шнурки на ихъ кафтанахъ, которые были больше или меньше, проще или дороже, смотря по ихъ чину. Полки, на которые дѣлились эти войска, имѣли каждый свой особый цвѣтъ; иные были зеленые, другіе желтые, сѣрые, бѣлые, синіе, красные, фіолетовые, а иные были и пестрые, то есть не имѣли одноцвѣтной формы. Нѣкоторыя роты въ полкахъ носили бердыши или полумѣсяцы, другія мушкеты и бердыши, третьи копья. У каждой роты было полевое орудіе, очень аккуратно отлитое и искусно выработанное, или умѣло выкованное изъ желѣза при помощи молота. Они стояли на посеребренныхъ лафетахъ, на 4-хъ колесахъ; эти лафеты тянулись двумя, четырьмя или шестью лошадьми съ прекрасными попонами, на которыхъ были вышиты гербы его царскаго величества. Эти лошади были всѣ похожи одна на другую и красивы. Тутъ же виднѣлись знамена всѣхъ цвѣтовъ, изъ которыхъ нѣкоторыя были чрезвычайно роскошно изукрашены, особенно тѣ, которыя подошли съ отрядами отъ царскаго двора; они великолѣпіемъ превосходили всѣ остальныя.

Послѣ того, какъ мы переждали часъ или два, начался колокольный звонъ, и мы увидѣли, какъ громадная масса народа бросилась впередъ, а за нею, слѣдующимъ образомъ, пошли тѣлохранители. Впереди шелъ капитанъ или старшій офицеръ, за которымъ шли, въ 20-ти или 25-ти шеренгахъ, по 6-ти въ рядъ, солдаты, въ бѣлыхъ кафтанахъ, съ золотыми шнурками и съ бердышами. За ними шло столько же копьеносцевъ, а затѣмъ столько же мушкатеровъ. Потомъ слѣдовали синіе кафтаны въ томъ же порядкѣ, затѣмъ зеленые, и другіе — послѣдними красные кафтаны, копьеносцы которыхъ имѣли искусно выточенныя пики съ длинными остріями, || (67) украшенными значками. За ними шли стрѣлки, за которыми слѣдовали другіе стрѣлки съ винтовыми дулами и прикладами, украшенными перламутромъ. Эти тѣлохранители составляются исклю-

[3]) Gioe (Гэ, Геймъ).

чительно изъ дворянъ и изъ дѣтей боярскихъ. Когда они вышли, ихъ всѣхъ разставили кругомъ того мѣста, гдѣ должно было произойти водосвятіе. За ними шло большое количество черныхъ монаховъ, передъ которыми несли два штандарта [1]) съ изображеніями различныхъ святыхъ. Затѣмъ шли 6 или 8 священниковъ, несшихъ большой фонарь, въ которомъ горѣло много благовонныхъ свѣчей: за ними шли нѣсколько священниковъ, несшихъ разныя большія изображенія святыхъ. За священниками опять 6 или 8 человѣкъ несли большой тяжелый крестъ; не знаю только, золотой ли онъ былъ или серебряный. Вокругъ креста находились нѣсколько человѣкъ, которые несли на большихъ шестахъ такъ называемыхъ серафимовъ или крылатыя личики. За ними слѣдовали нѣсколько священниковъ, несшихъ разные серебряные сосуды и позолоченные кружки и кувшины, покрытые кусками крашеннаго армозину. Въ одномъ изъ этихъ серебряныхъ сосудовъ находилась шапка патріарха или праотца. Потомъ шли священники всевозможныхъ разрядовъ, одѣтые въ одежды, несгибавшіяся изъ-за золотой и серебряной вышивки. За ними видны были епископы и архіепископы, также великолѣпнѣйшимъ образомъ одѣтые, а затѣмъ митрополиты, занимающіе мѣсто кардиналовъ. Шапки митрополитовъ блестѣли золотомъ и серебромъ и имѣли опушку изъ бѣлаго горностая. Онѣ были почти въ родѣ Голландскихъ касокъ; ихъ несли многіе епископы. Всѣ они, кромѣ монаховъ, шли съ обнаженными головами. За митрополитами слѣдовали большіе и маленькіе мальчики, также роскошно одѣтые: они пѣли все время, пока шли. За ними можно было видѣть 3-ехъ или 4-хъ монаховъ съ кадильницами съ благовоніемъ, которыя они раскачивали такъ, чтобы дымъ отъ нихъ несся къ посу патріарха. Патріарха самого вели два монаха, очень великолѣпно одѣтые; надъ лбомъ онъ несъ золотой крестъ, величиною съ пядень и шириною въ дюймъ; крестъ лежалъ на круглой подушечкѣ и онъ поддерживалъ его обѣими руками. На немъ была великолѣпная одежда изъ серебряной парчи, спереди и сзади съ бѣлымъ сатиновымъ бантомъ, на которомъ вышитъ былъ золотой крестъ; по правую сторону, на вышитомъ пояскѣ, висѣлъ четырехугольный носовой платокъ (или нѣчто въ этомъ родѣ), тугой отъ вышивки, и съ золотыми кистями. За патріар-

[1]) Хоругви.

хомъ шли бояре и князья, всѣ въ чрезвычайно роскошныхъ одеждахъ. Его царское величество шелъ за ними. Онъ былъ одѣтъ въ одежду изъ великолѣпной золотой парчи и на плечахъ его находилось что-то, выложенное золотыми пластинками. На головѣ у него была золотая корона, украшенная жемчугомъ и драгоцѣнными камешьями, а на ней золотой шаръ земной съ крестомъ наверху; внизу была черная лисья опушка. Его вели подъ руки два князя: его «гости» и нѣсколько другихъ господъ слѣдовали за нимъ.

Такимъ образомъ, его царское величество былъ приведенъ къ мѣсту, гдѣ должна была произойти церемонія водосвятія. Это мѣсто, большое и четырехугольное, было великолѣпнѣйшимъ образомъ изукрашено; оно было устроено || (68) въ видѣ помоста на одну или 2 ступени выше почвы. Вокругъ этого мѣста были перила, обвѣшанныя краснымъ сукномъ, а внутри еще другія перила, гдѣ помѣстился его царское величество съ духовенствомъ. Эти перила были красивѣе и еще болѣе изукрашены, съ 4-мя входами въ видѣ дугъ, съ позолоченными на нихъ головами. Въ рѣкѣ Москвѣ, гдѣ нужно было святить воду, пробита была большая прорубь, ограниченная перилами, въ 1½ фута высотою, и также обвѣшанными краснымъ сукномъ. На каждомъ углу возвышеннаго помоста, походившаго на театральную сцену, стояли 4 большихъ столба, искусно выточенныхъ и съ желѣзными дугами наверху. На этихъ столбахъ вписѣли 8 стеклянныхъ горящихъ лампъ, а все мѣсто имѣло видъ трона. Съ одной стороны былъ проходъ къ водѣ съ 2-мя или 3-мя ступеньками, покрытыми краснымъ сукномъ. По обѣ стороны стояли ширмы съ картинами на нихъ. Полъ былъ устланъ Турецкими коврами. Тронъ (или сѣдалище) его царскаго величества возвышался на 3 или 4 ступеньки надъ поломъ; онъ былъ очень красиво вызолоченъ и внутри покрытъ серебряною парчею, которая также была разостлана на полу. Надъ трономъ возвышались 4 или 5 башенокъ, искусно сдѣланныхъ изъ стекла, съ золотыми крестами на нихъ Впереди трона и со сторонъ его находились большія стеклянныя двери. Тронъ патріарха находился по правую сторону его царскаго величества, былъ на одну ступень выше, но открытъ и не такъ драгоцѣненъ. Патріархъ или праотецъ имѣлъ роскошную золотую корону или шапку, которая казалась драгоцѣннѣе и больше, чѣмъ та, которая была на его царскомъ величествѣ.

Пробывъ здѣсь короткое время, патріархъ взялъ кадильницу и началъ кадить на воду со всѣхъ угловъ, затѣмъ подошелъ на три или четыре шага къ его царскому величеству, также вставшему съ трона и остановившемуся, съ поклономъ, передъ патріархомъ; послѣдній разъ 9 повелъ кадильницею къ его царскому величеству, причемъ оба другъ другу кланялись. Тогда его царское величество снова вернулся къ своему трону, а патріархъ, обходя кругомъ, послѣдовательно окадилъ духовенство и вельможъ, отъ высокихъ до низкихъ. Послѣ того, какъ онъ раза три продѣлалъ это, причемъ каждый разъ его сопровождали два духовныхъ лица, онъ также вернулся къ своему трону. Вскорѣ послѣ этого, онъ снова сошелъ, съ большою горящею восковою свѣчою въ рукахъ, которую онъ предложилъ его царскому величеству: послѣдній, вставъ съ трона, пошелъ ему на полдороги навстрѣчу, взялъ у него свѣчу и поцѣловалъ ему руку: затѣмъ оба они вернулись къ своимъ мѣстамъ. Затѣмъ пришли князья, бояре и духовныя лица, изъ которыхъ каждый самъ подходилъ за свѣчою и благословеніемъ, причемъ они также цѣловали руку патріарха или праотца; все это продолжалось довольно долго. Затѣмъ подошла очередь священнику, который почиталъ немного въ книгѣ, а затѣмъ окадилъ проходъ къ водѣ. Его царское величество и патріархъ сидѣли, тѣмъ временемъ, на стульяхъ безъ спинокъ, которые были роскошно вышиты золотомъ и жемчугомъ; ихъ можно было складывать, и они, лишь для этого времени, были поставлены сюда. Затѣмъ пришли нѣсколько священниковъ, несшихъ подъ мышками двѣ библіи, || (**69**) изъ коихъ одна была очень роскошно обтянута краснымъ бархатомъ, обита золотомъ и обсажена жемчугомъ: она стоила, вѣроятно, 500.000 гульденовъ: изъ нея сталъ читать самъ патріархъ, причемъ его царское величество стоялъ съ обнаженной головою. Когда патріархъ прочелъ свое, онъ съ библіею подошелъ къ его царскому величеству, чтобы тотъ поцѣловалъ книгу; тотъ такъ и сдѣлалъ, а заодно приложился и къ рукѣ патріарха; затѣмъ оба вернулись къ своимъ тронамъ. Эта драгоцѣнная библія затѣмъ была отнесена двумя священниками, послѣ чего его царское величество и патріархъ снова встали со своихъ троновъ и подошли къ водѣ. Патріархъ спустился по ступенямъ, но его царское величество, съ обнаженной головой, стоялъ наверху у перилъ, пока длилось освященіе, которое совершилось многократнымъ погруженіемъ въ

воду золотого креста, принесеннаго сюда въ серебряномъ сосудѣ. Послѣ того, какъ это продолжалось здѣсь съ полчаса, корона снова была возложена на голову царя [5]), а митра на голову патріарха: затѣмъ оба опять вернулись къ своимъ тронамъ. Потомъ къ патріарху принесли освященную воду въ серебряномъ сосудѣ, золотой крестъ въ другомъ и кисть для обрызгиванія ею, въ третьемъ сосудѣ. Патріархъ, со всѣмъ этимъ, направился къ его царскому величеству, который снова обнажилъ свою голову, поцѣловалъ золотой крестъ и руку патріарха, а затѣмъ былъ обрызганъ святою водою: тоже было сдѣлано съ его короною и всѣми его знаменами, которыя были принесены сюда. Оба они снова затѣмъ вернулись къ своимъ тронамъ. Потомъ пришли митрополиты, архіепископы и вельможи его царскаго величества, равно какъ и всѣ монахи и священники, чтобы поцѣловать святой крестъ, который держалъ передъ ними патріархъ или праотецъ, а также и руку патріарха. Всѣ они однако были обрызганы святою водою митрополитомъ, стоявшимъ возлѣ патріарха. Различные монахи и священники пошли съ сосудами и кувшинами зачерпнуть освященной воды, чтобы обрызгать ею весь народъ, стоявшій кругомъ этого мѣста. Сюда пришла со всѣхъ сторонъ и большая масса лицъ, чтобы кувшинами, кружками и ведрами захватить съ собою освященной воды. Видны были и сани, покрытыя краснымъ сукномъ, подъ которымъ находились разные золотые кувшины, также долженствовавшіе быть наполненными святою водою. Эти сани тащились шестью вороными лошадьми, весьма великолѣпно убранными. Тутъ были и женщины, которыя брали своихъ дѣтей отъ груди и опускали ихъ нагихъ въ воду.

Тѣмъ временемъ, его царское величество послалъ канцлера Емельяна Украинцева, бывшаго раньше посланникомъ его царскаго величества въ Голландіи [6]), къ секретарю и нѣкоторымъ иными изъ свиты господина посла, находившимся по ту сторону рѣки, гдѣ, по порученію его же, имъ былъ отведенъ домъ, и гдѣ при нихъ находился переводчикъ его царскаго величества, господинъ Андрей Виніусъ въ то время, какъ

[5]) Въ текстѣ: «императора».

[6]) 1672 г. 11-го окт. подьячій посольскаго приказа Емельянъ Украинцевъ былъ посланъ въ Швецію, Данію и Голландію. 20-го іюня получилъ онъ отъ Статовъ неудовлетворительный отвѣтъ на просьбу. (Н. Бантышъ-Каменскій, «Обз. внѣшн. сношен. Россіи» I, 188).

они смотрѣли на эту церемонію. Канцлеръ, отъ имени его царскаго величества, долженъ былъ спросить, здоровы ли они и хорошо ли они путешествовали. Когда господинъ Виніусъ перевелъ это, переводчикъ фанъ-Асперенъ, находившійся здѣсь, || (**70**) отвѣчалъ, отъ имени ихъ всѣхъ, что они просятъ у Бога здоровья его царскому величеству и что они, по милости Божьей и благодаря его царскому величеству, находятся въ добромъ здоровьѣ, доѣхали до мѣста хорошо и покорно благодарятъ его царское величество за его милость. Подобнаго же рода привѣтствіе въ тотъ же день его царское величество велѣлъ передать, черезъ многихъ другихъ придворныхъ, и господамъ резидентамъ Датскому, Польскому, «купчинамъ» [7]) Персидскимъ, посламъ отъ Черемисъ и другихъ Татаръ, а также и Калмыцкимъ или Монгольскимъ и всѣмъ прочимъ посланцамъ, которые всѣ были приглашены на это торжество и распредѣлены по различнымъ домамъ. Это—любезность, которую его царское величество вездѣ, гдѣ онъ присутствуетъ лично, оказываетъ чужеземцамъ.

Когда все было сдѣлано, патріархъ трижды благословилъ крестообразно сложенными руками сначала его царское величество, затѣмъ духовенство и придворныхъ вельможъ и, наконецъ, весь народъ. Послѣ этого тѣлохранители снова отправились въ замокъ [8]) тѣмъ же способомъ, какъ уже разсказано: только архіепископы, равно какъ и патріархъ, имѣли теперь шапки на головахъ. Когда они пробыли тамъ съ полчаса, они снова всѣ разошлись, въ томъ числѣ и военные—черезъ ледъ. Большая часть этого дня, такимъ образомъ, проходитъ въ празднованіи. Въ одиннадцать часовъ вечера наши снова отправились въ Никольское, гдѣ находился его превосх. посолъ, и послѣдовалъ туда же на слѣдующій день вечеромъ [9]).

---

[7]) Coapsins. Какъ сообщилъ переводчику бар. В. Розенъ: «Слова Cobtsi, Coabsins, Coepsins и т. д. ничего Персидскаго или вообще восточнаго не содержатъ и поэтому остается только предположить, что они болѣе или менѣе искаженныя воспроизведенія Русскихъ словъ (купцы, купчины)». «Купчина» въ смыслѣ восточнаго купца напр. въ «Акт. Ист.», V, № 260, стр. 470. Это слово встрѣчается и у Олеарія.

[8]) Кремль.

[9]) О смотрѣніи посольскими дворянами водосвятія, говорится въ «Гол. кн. № 9», л. 159—160 об. слѣдующее:

Девятнадцатая глава.

Выѣздъ изъ Никольскаго села въ Ходынку.—Подробный разсказъ о въѣздѣ въ Москву; великолѣпіе его.

Въ воскресенье. 19-го января, фанъ-де-Ватеръ и фанъ-Асперенъ, санями съ восемьюдесятью, были посланы его превосх. посломъ въ Москву, чтобы узнать, какъ долженъ совершиться въѣздъ, а также поблагодарить его царское величество за его доброту, что онъ позволилъ намъ посмотрѣть въ Москвѣ праздникъ водоосвященія. Пріѣхавъ въ Москву, они услышали, что Клаасзоонъ, Клейтингъ и Варнаръ Меллеръ уже говорили съ великимъ вельможею и сдѣлали это дѣло. Они узнали затѣмъ, что его царское величество приказалъ, чтобы его превосх. господинъ Клеикъ былъ введенъ тѣмъ же способомъ, какъ сдѣлано было съ Шведскимъ посломъ [1]),

«Галанскихъ Статовъ посла Кондрата Клинкина дворяня и чиновные люди, смотря дѣйства, говорили:

Многие де из нихъ бывали в розныхъ християнскихъ государствахъ, въ Римѣ, въ Гишпанской и въ Өранцужской земляхъ, а такова де благочиннаго и богатствомъ въ церковныхъ утваряхъ и въ одеждахъ неисчисленнаго дѣйства нигдѣ не видали и дивились зѣло.

Они жъ, смотря пехотной строй и пушки и всякие паряды, похваляли, и о украшенныхъ на тѣхъ служилыхъ людехъ одеждахъ и различному ружью удивлялись и говорили, что чаютъ они той пехоты въ строе съ 40.000, а наипаче дивились стрелецкимъ ратнымъ выступкамъ [2], которые стояли округъ Иердани с копіи и пищалми и з бердыши. Потому жъ зѣло дивились и говорили, что такова искуснаго строя нигдѣ не видали. И то они видѣли себѣ за великое диво, и такой де надворной пехоты богатой и строю изученого и у Өранцужскаго короля нѣтъ, а в иныхъ государствахъ такому строю наипаче быть не чаютъ.

А переводчикъ посолской говорилъ, какъ де онъ былъ на Москвѣ преже сего з Галанскимъ посломъ Якубомъ Болеромъ, и тогда де строение было же, только де не таково, а нынѣ де перед прежнимъ во всякомъ стройстве вѣло всякаго благочиния много прибыло. А какъ, по указу великого государя, спрашивалъ дьякъ Емельянъ || Украинцовъ дворянъ о здоровье, и дворяне великому государю, его царскому величеству, на его государской премногой милости били челомъ и кланялись до земли.

А по сошествіі великого государя со Иердани приходили они на Иердань, и, снявъ шляпы, смотрили водоосвященнаго мѣста с великою учтивостью. И смотря потому жъ удивлялись и говорили, что то дѣйство устроено великимъ благочиніемъ і христіянскимъ чистымъ намереннемъ, что имъ и всѣмъ сподобившимся то дѣйство видети в великое подивленіе.

А потомъ пришед государскому мѣсту || кланялись, а, кланяясь, со Иердани сошли и поѣхали с иноземцы в Немецкую слободу».

Якубъ Болеръ—Boreel. Ср. гл. I, прим. 9-ое.

[1]) Ср., во Введеніи, содержаніе анонимной реляціи 1676 г., отчасти совпадающее съ содержаніемъ этой главы.

и что Нѣмецкимъ офицерамъ сказано, чтобы они держались наготовѣ. Это извѣстіе, что въѣздъ совершится такъ же, какъ въѣздъ пословъ коронованныхъ особъ, было его вельможности очень пріятно, какъ по отношенію къ нему самому, такъ въ особенности, по отношенію [illegible] (71) къ государству. Въ полдень снова прибыли три Нѣмецкихъ купца къ его превосх-у съ извѣщеніемъ, что они со своими земляками, составляя компанію въ 60 человѣкъ [2]), выѣдутъ верхомъ навстрѣчу его превосх-у, всѣ съ Оранскими шарфами. Вечеромъ снова пришелъ писецъ изъ посольскаго приказа къ его превосх-у, спросилъ о его здоровьѣ и сказалъ, что онъ можетъ свободно въ слѣдующій день вечеромъ или во вторникъ утромъ, за 2 часа до разсвѣта, поѣхать на Ходынку, чтобы оттуда быть введеннымъ. Исполнивъ это порученіе, писецъ снова вернулся въ Москву. Въ понедѣльникъ, 20-го января, утромъ пришелъ подполковникъ [3]) изъ Русскихъ, чтобы, отъ имени его царскаго величества, привѣтствовать его превосх. посла. Онъ сказалъ, что, такъ какъ предыдущій нашъ приставъ Михаилъ Степановъ, заболѣлъ, то онъ будетъ приставомъ или попечителемъ нѣкоторое время, пока придворный приставъ насъ не встрѣтитъ на дорогѣ [4]). Вскорѣ послѣ того, какъ этотъ приставъ ушелъ изъ комнаты его превосх-а, зашелъ Датскій резидентъ Магнусъ Гэ [5]), за $1^1/_2$ часа извѣстившій о своемъ прибытіи. Мейнгеръ Гримъ и я встрѣтили его у саней и провели его въ сѣни, гдѣ его принялъ его превосх., который ввелъ его въ спальню и здѣсь часа $1^1/_2$ велъ съ нимъ въ уединеніи разговоръ о секретныхъ дѣлахъ. Онъ привелъ съ собою полковника Миніуса; они пообѣдали съ его превосх-омъ и затѣмъ снова вернулись. Мы, тѣмъ временемъ, были въ сильныхъ хлопотахъ, подготовляясь къ отъѣзду [6]).

[2]) Списокъ главныхъ 20-ти изъ нихъ въ Гол. кн. № 9, л. 173 и об. Ср. ниже прим. 8-ое.

[3]) «Полуголова Московскихъ стрѣльцовъ Иванъ Васильевичъ Елчаниновъ» (Гол. кн. № 9, л. 160 об.).

[4]) По Дон., 18-го янв. на мѣсто Уварова изъ Москвы былъ посланъ Леонтій Петровъ (Lewonti Petrof), «секретарь» т. е. подьячій. Вѣроятно, его смѣнилъ Елчаниновъ (Ivan Wasilioť въ Доп.).

[5]) Въ Русскихъ документахъ—Геймъ (П. И. Бантышъ-Каменскій, «Обз. внѣшн. сношеній», I, 231 слл.). Moens Gioe въ Доп.

[6]) Кленкъ послалъ фанъ-Асперена въ этотъ день предварительно осмотрѣть Ходынское помѣщеніе, что вызвало неудовольствіе Елчанинова. Въ этотъ же день Кленкъ отправилъ къ резиденту Ромпфу въ Стокгольмъ письмо, при-

Во вторникъ, 21-го января, въ 1 часъ ночи, приставъ сдѣлалъ запросъ у его превосх-а, скоро ли онъ будетъ готовъ къ отъѣзду, такъ какъ полагалось за 2 часа до разсвѣта дня быть въ Ходынкѣ, въ 4-хъ верстахъ отъ Никольскаго. Онъ попросилъ его вельможность приказать трижды протрубить въ трубы, чтобы наша свита приготовилась. Когда все было готово и когда трижды протрубили въ трубы и ударили въ литавры, мы утромъ, въ 3 часа, выѣхали изъ села Никольскаго и, пробывъ въ пути 2 часа, прибыли въ назначенное мѣсто — Ходынку, гдѣ въ теченіе 8-ми или 10-ти дней были построены 2 или 3 дома [1]), съ конюшнею и печами, чтобы его превосх. могъ отсюда совершить свой въѣздъ.

По дорогѣ мы довольно-таки промерзли и здѣсь, къ нашему удовольствію, нашли хорошія теплыя комнаты, гдѣ мы освѣжились, закусили, а также выпили нѣсколько чарокъ водки и секта, противъ холоду. Какъ только мы прибыли, приставъ послалъ нарочнаго въ Москву, чтобы извѣстить въ городѣ о нашемъ прибытіи. Затѣмъ разные гонцы поспѣшили туда и оттуда. Приставъ, тѣмъ временемъ, спросилъ его превосх. посла, какъ ему сидѣть у него въ каретѣ. Его превосх. отвѣчалъ, что ему придется сидѣть напротивъ, что маршалъ будетъ сидѣть по правую руку, а переводчикъ фанъ-Асперенъ по лѣвую, || (72) въ портьерѣ. Приставъ отвѣчалъ, что, по его мнѣнію, ему слѣдовало бы сидѣть рядомъ съ его превосх-омъ; на это ему отвѣтили, что его вельможность ничего такого не допуститъ и что, если приставъ остается при своемъ мнѣніи, то пусть онъ лучше ѣдетъ впередъ или остается позади. Приставъ, тѣмъ временемъ, послалъ съ сообщеніемъ объ этомъ гонца къ государственному канцлеру.

Съ самимъ разсвѣтомъ дня пришли нѣсколько Русскихъ на дворъ его превосх-а, чтобы посмотрѣть на снаряженіе и на лошадей, которымъ они очень удивлялись. И хотя намъ и было сказано, чтобы мы съ разсвѣтомъ дня выѣхали изъ Ходынки, тѣмъ не менѣе, прошло еще часа 2 или 3, пока мы отправи-

ложенное къ Дон. подъ № А; часть его шифрована. Пишетъ онъ здѣсь, что по дорогѣ пользовался такимъ же и еще большимъ почетомъ, какъ гр. Карлейль. Въ шифров. части Кленкъ говоритъ, что находитъ въ Москвѣ больше склонности къ рѣшенію дѣла конференціею, чѣмъ путемъ войны съ Швеціею, и проситъ Ромпфа попробовать сообщить ему подробности о Шведскихъ вооруженіяхъ, особ. о гарнизонахъ въ Нарвѣ, Ревелѣ и Ригѣ.

[1]) 5 комнатъ или избъ (stoven), по Дон.

лись въ путь. Напъ капитанъ Антонъ Лукіановъ пришелъ къ его превосх-у и сказалъ, что нужно все держать наготовѣ: заодно онъ сообщилъ, что приставъ, спрашивавшій относительно сидѣнья, получилъ въ отвѣтъ, чтобы сидѣлъ тамъ, куда его посадитъ великій посолъ. Около полудня приставъ пришелъ заявить его превосх-у, что получилъ повелѣніе его царскаго величества проводить его вельможность въ Москву. Тогда его превосх. собралъ свою свиту и отправился въ путь въ слѣдующемъ порядкѣ, какъ разсказано ниже.

Реляція или разсказъ, какимъ образомъ совершился, [11] 21 января 1676 года, въѣздъ въ Москву его превосходительства господина Куираада фанъ-Кленка, владѣтеля Лойргейма и Орсена, чрезвычайнаго депутата отъ провинціи Голландіи въ собраніи господъ Генеральныхъ Штатовъ и чрезвычайнаго великаго посла ихъ высокомощности и его высочества принца Оранскаго къ его величеству царю Московіи.

Впереди медленно ѣхалъ шталмейстеръ на лошади, затѣмъ слѣдовали 8 гнѣдыхъ лошадей съ бѣлыми гривами и бѣлыми хвостами, покрытыя ковровыми попонами, съ вышитыми на нихъ, съ обѣихъ сторонъ, гербами его высочества господина принца Оранскаго; каждую вели 2 человѣка. Онѣ назначались въ подарокъ его царскому величеству.

Затѣмъ опять слѣдовалъ красивый гнѣдой жеребецъ съ бѣлой гривою и бѣлымъ хвостомъ, покрытый красною шелковою попоною, съ вытканными на ней большими золотыми цвѣтами и съ золотою бахромою кругомъ; голова его была украшена большимъ букетомъ перьевъ различныхъ цвѣтовъ; онъ велся какъ предыдущія и назначался въ подарокъ отъ его превосходительства. Затѣмъ слѣдовали 3 ведшіяся подъ уздцы лошади его превосходительства, [а за ними] гнѣдой жеребецъ, покрытый сѣдломъ и попоною изъ краснаго бархата съ серебряною и золотою бахромою.

|| (**73**) [Затѣлъ шелъ] вороной меринъ съ краснымъ бархатнымъ сѣдломъ и съ роскошною, вытканною золотомъ и серебромъ попоною съ золотою и серебряною бахромою.

[Далѣе шла] собственная лошадь его превосходительства — прекрасный бѣлоснѣжный жеребецъ, осѣдланный и съ покры-

валомъ изъ краснаго бархата, съ серебряной и золотой каймою: вся сбруя его была покрыта краснымъ бархатомъ.

Затѣмъ слѣдовали литаврщики и трубачи, такимъ образомъ:

Впереди, отдѣльно, трубачъ—негръ.

Затѣмъ одинъ литаврщикъ.

Два остальныхъ трубача въ рядъ, съ серебряными позолоченными трубами, украшенными флагами и лентами съ гербами его превосходительства.

Затѣмъ маршалъ отдѣльно.

Далѣе остальные служители, дворяне и офицеры, по-двое въ рядъ, всѣ верхами.

За ними лакеи, числомъ 12, по-двое въ рядъ, пѣшкомъ.

Потомъ слѣдовала первая карета его превосходительства, внутри обитая краснымъ бархатомъ съ цвѣтами и съ серебринымъ фономъ; снаружи она была позолочена и украшена разнообразною изящною листвою, а также гербами его превосходительства. Везли ее 6 вороныхъ лошадей, съ очень изящною сбруею и съ пучками разноцвѣтныхъ перьевъ на головахъ. Съ обѣихъ сторонъ кареты шли 4 алебардщика, пѣшкомъ, неся свои алебарды, украшенныя кольцами шелковыми, золотыми и серебряными. Передъ пріемомъ, въ этой каретѣ сидѣлъ его превосходительство, а противъ него приставъ; въ портьерахъ сидѣли господинъ маршалъ и переводчикъ.

Четыре пажа слѣдовали въ рядъ, на копяхъ.

Затѣмъ шла вторая карета, запряженная четырьмя воронными лошадьми; она была обита внутри зеленымъ бархатомъ. Въ ней сидѣли, передъ пріемомъ, господа: питалмейстеръ, секретарь и 4 дворянина его превосходительства.

Потомъ шли дорожныя сани его превосходительства, покрытыя прекраснымъ Турецкимъ ковромъ, съ свѣшивавшимся внизъ другимъ ковромъ и съ бѣлой медвѣжьею шкурою сзади.

Затѣмъ сани служителей его превосходительства, сани дворянъ и офицеровъ, покрытыя красными, и остальной свиты—сѣрыми полстями.

Путь, остававшійся до города, равнялся приблизительно 3-емъ верстамъ (5 верстъ=1-ной Нѣмецкой милѣ); весь онъ, съ обѣихъ сторонъ, былъ занятъ военнымъ людомъ, служителями бояръ и великихъ придворныхъ вельможъ [7]; послѣдніе все были конны

[7]) Подъ служителями разумѣются, можетъ быть, подъячіе, которыхъ было приказа Малыя Россіи—16, Большія казны—5, Иноземнаго—7, Рейтарскаго—6,

и стояли по правую руку, а пѣхота—по лѣвую руку, въ очень хорошемъ порядкѣ. Первые, кто передъ нами показались, были Голландскіе и другіе иноземные купцы, составлявшіе отрядъ въ шестьдесятъ лошадей; всѣ они были прекрасно одѣты и снаряжены и украшены Оранскими шарфами вокругъ тѣла [8]). Поздоровавшись съ его превосходительствомъ, они за каретами повернули налѣво || (74) кругомъ и ѣхали затѣмъ передъ лошадьми, которыя велись подъ уздцы, до помѣщенія его превосходительства. Затѣмъ мы увидѣли домочадцевъ князя Михаила Яковлевича Черкасскаго [9]): всѣ они были вооружены по старинному: въ кольчугахъ и въ шлемахъ. Далѣе слѣдовали различные отряды, въ числѣ которыхъ были нѣкоторые, одѣтые въ красные и синіе бархатные казакины, сплошь украшенные золотыми и серебряными бляхами: на головахъ у нихъ были шлемы съ желѣзными на нихъ наконечниками, къ которымъ были прикрѣплены значки различныхъ цвѣтовъ: какъ намъ сказали, они содержатся на службѣ его царскаго величества Троицкою лаврою. Мы увидѣли далѣе еще разные отряды конницы: домочадцевъ великаго боярина Артемона Сергѣевича, полководца князя Юрія Алексѣевича Долгорукаго и многихъ другихъ; всѣ они были очень великолѣпно убраны. Тутъ было и много красивыхъ, ведшихся за уздцы лошадей, съ серебряными и позолоченными цѣпями, изъ большихъ плоскихъ звеньевъ, на шеѣ, съ великолѣпными покрышками и попо-

Казанскаго двора—33, Сибирскаго—6, Купецкихъ дѣлъ—4, Сбору стрѣлецкаго хлѣба—10, Суднаго Владимірскаго—6, Суднаго монашескаго—7, Помѣстнаго—44, Большого приходу—15, Ямского—4. Большой таможни—3, Помѣстныя избы—3, Монастырскаго—7, Печатнаго—3, Земскаго—8, Новыя чети—4, Княжества Смоленскаго—3, Холопья суда—4. Костромскія чети—5, Пушкарскаго—3, Новгородскаго—3, Володимірскія чети—1, Разбойнаго—3. (Гол. кн. № 9, лл. 141—199).

[8]) О нихъ ср. «Роспись Галанскія земли и Амбурка города торговымъ иноземцомъ, которымъ быть на выѣздѣ противъ Галанскаго посла. Голова: Италіанецъ Ѳранцъ Карповъ сынъ Гваскопіи, у него въ сотнѣ: Андрей Бутенантъ, Данило Артманъ, Вахромей Меллеръ, Адольфъ Гутманъ, Кондратей Канегитеръ, Елисѣй Глюкъ, Петръ Гасеніюсъ, Матвѣй Розенвинкель, Степанъ Элель, Кондратей Нондерманъ, Иванъ Фарьюшъ, Корнило Богартъ, Еремѣй ѳан-Троинъ, Андрей Кенкель, Андрей Свелингребель, Иванъ Гутманъ, Иванъ ѳанъ-Керинъ, Борисъ Геинъ, Захарей Гервинъ. А съ ними молодыхъ дѣтей и братей и племянниковъ 40 человѣкъ» (Голл. кн. № 9, л. 173).

[9]) Michaile Jaelofewits—Яковлевичъ? Ср. стр. || (62), гдѣ Jaklewitz. «Домочадцы»=de Familie. Ниже на стр. || (74), это слово приравнивается къ ротѣ (Compagnie, of Familie).

нами, тугими отъ вышивки золотомъ и серебромъ, и въ большинствѣ случаевъ, съ прекрасными тигровыми и леопардовыми шкурами на сѣдлахъ. У самыхъ предмѣстій мы увидѣли иностранныхъ офицеровъ, которые, по приказанію его царскаго величества, составленные въ особый отрядъ, также вышли почтить въѣздъ его превосходительства, въ видѣ особаго знака расположенія. Потомъ слѣдовали дворяне и слуги двора его царскаго величества, всѣ великолѣпнѣйшимъ образомъ одѣтые: лошади ихъ были, большею частью, обвѣшаны длинными и широкими серебряными цѣпями, звонъ которыхъ былъ пріятенъ. Болѣе всего поразили насъ: ихъ высокіе и тяжелые штандарты, очень роскошно вышитые, позолоченные и съ изображеніями на нихъ: странный обычай украшать ноги лошадей серебряными и позолоченными полосками и лентами; постоянный не прерывавшійся звукъ трубъ и литавръ, копхъ 6, 8, 10 и болѣе находились передъ каждымъ отрядомъ или фамиліею великихъ вельможъ или бояръ; наконецъ особый видъ полковыхъ булавъ, которыя ихъ полковники или военачальники, управлявшіе или командовавшіе ими въ этомъ случаѣ, держали въ рукахъ: онѣ были длиною фута въ два, обиты золотомъ и серебромъ и у конца украшены головками или коронками, прорубленными на подобіе шоколадныхъ меленокъ, которыя у насъ употребляются.

Инфантерія или пѣхота, стоявшая, какъ уже сказано, въ очень хорошемъ порядкѣ по лѣвую сторону, состояла изъ 10-ти полковъ—всего около 10.000 человѣкъ. Знамена, стоявшія передъ отрядами, были, большею частью, очень роскошны и такъ тяжелы отъ золота, серебра и красокъ, которыми на нихъ были изображены образа различныхъ святыхъ, что вѣтеръ, въ это время довольно сильный, едва въ состояніи былъ даже привести ихъ движеніе. Передъ полками стояли, въ очень хорошемъ порядкѣ, различныя орудія, штукъ 50, на изящныхъ позолоченныхъ и раскрашенныхъ лафетахъ или телѣгахъ о 4-хъ колесахъ, съ висѣвшими на нихъ очень большими крючьями или полумѣсяцами [10]). Рядомъ съ дорбгою и передъ орудіями въ снѣгъ было воткнуто много небольшихъ копій, которыми, || (75) какъ намъ сказали, пользовались мушкатеры; на концѣ у большинства были небольшіе значки, какъ и вообще всѣ

[10]) Halve maenen: такъ назывались бердыши. Въ письмѣ Кленка (Прил. къ Дон. № 20) говорится: «bardissen, sijnde een geweer als halve maenen».

копья были украшены маленькими знаменами: картину они представляли очень пріятную. Рядомъ съ полками и ротами стояли и различныя красивыя, державшіяся за уздцы лошади, покрытыя и украшенныя, какъ я уже разсказалъ. Флейты, барабаны и свирѣли, съ которыми музыканты стояли впереди ротъ, не переставая, звучали. Такимъ образомъ мы дошли до предмѣстья, гдѣ его превосх. встрѣтили его приставы: Юрій Петровичъ Лутохинъ [11]), первый полковникъ лейбъ-гвардіи его величества и дворянинъ стола его, и Аѳанасій Ѳеодоровичъ Ташлыковъ [12]), канцлеръ Казанской канцеляріи. Они оба сидѣли въ однихъ саняхъ, имѣя при себѣ Моисѣя Андрея Вииіуса, переводчика его величества, а вокругъ саней ихъ бѣжали около 25-ти стрѣльцовъ, всѣ въ красныхъ кафтанахъ съ золотыми шнурами на груди. Его превосх., при приближеніи приставовъ, остановился. Послѣ того, какъ приставы вышли изъ своихъ саней, его превосх. также вышелъ изъ кареты, послѣ чего приставы, подойдя и обнаживъ головы—примѣру ихъ послѣдовалъ и его превосх.—начали со свитка читать титулы его величества, къ чему первый приставъ прибавилъ, что его царское величество велѣлъ привѣтствовать великаго посла высокомощныхъ, господъ Генеральныхъ Штатовъ суверенныхъ и т. д. и его высочества Виллема Гендрика, принца Оранскаго, и спросить о его здоровьѣ и о томъ, хорошо ли онъ доѣхалъ. Когда переводчикъ Вииіусъ перевелъ это, его превосходительство отвѣчалъ: «Къ пресвѣтлѣйшему державнѣйшему государю и царю Алексѣю Михайловичу и т. д. (перечислены были всѣ титулы его) высокомощные господа Генеральные Штаты (перечислены были ихъ остальные титулы), вмѣстѣ съ его свѣтлостью высокороднымъ княземъ и государемъ Виллемомъ Гендрикомъ (перечислены были всѣ титулы его) изволили послать меня, какъ своего чрезвычайнаго великаго посла, чтобы не только возобновить, но и пріумножить старую дружбу. Сохрани, Боже, во здравіи его царское величество и моихъ государей. Божьею милостью и благодаря его царскому величеству, я со своими, при мнѣ состоящими дворянами и офицерами прибылъ въ

---

[11]) Бумага въ Разрядъ о высылкѣ на встрѣчу Кленку Лутохина и. т. д. см. Год. кн. № 9, лл. 111—122.

[12]) Аѳанасій Ташлыковъ, дьякъ. Упоминается въ «Собр. Г. Г. и Д.», IV, № 80, стр. 176 (подъ 1672 г.) при боярынѣ Ив. Ив. Ржевскомъ.

добромъ здоровьѣ». Это перевелъ Monsr. фанъ-Асперенъ. Тогда заговорилъ второй приставъ, сказавшій, что его царское величество ихъ обоихъ назначилъ приставами его превосх-а. Когда его превосх. далъ на это любезный отвѣтъ, второй приставъ сообщилъ, что его царское величество послалъ на встрѣчу его превосх-у собственную карету и лошадей для дворянъ, чтобы въѣхать въ Москву. Послѣ этого оба пристава предложили руку его превосх-у и проводили его къ каретѣ его величества, которая, тѣмъ временемъ, была подведена и повернута. Дворяне и др. сѣли на лошадей, большею частью, бѣлыхъ. Его превосх. занялъ мѣсто позади, по высокую руку, а первый приставъ помѣстился рядомъ съ нимъ, по лѣвую руку; второй сѣлъ напротивъ. Карета была обита внутри краснымъ бархатомъ съ золотою и серебряною (**76**) бахромою; ее везли 6 лошадей въ совершенно старомодномъ, хотя и дорогомъ уборѣ; она была со всѣхъ сторонъ открыта [13]).

Такимъ образомъ въѣхали въ городъ черезъ различныя улицы, которыя были всѣ полны неисчислимаго множества людей, мужчинъ и женщинъ. Пройдя черезъ Неглинныя ворота (надъ которыми, за окнами съ частою рѣшеткою, сидѣли ихъ величества, чтобы видѣть въѣздъ) сдѣлали остановку на площади передъ воротами: по этому случаю лошадямъ дана была передышка, а на литаврахъ и трубахъ, какъ это дѣлалось и по пути, при частыхъ нашихъ остановкахъ, сыгранъ былъ тушъ. Всѣ открытыя площади, рынки и пр., черезъ которыя мы проѣзжали, были полны конницею, которую мы видѣли раньше на полѣ. Близъ воротъ все было занято стрѣльцами, стоявъ-

[13]) Въ предположеніи, что сидящіе въ каретѣ будутъ бесѣдовать другъ съ другомъ, относительно разговора по дорогѣ дана была приставамъ точная инструкція (Голл. кн. № 9, л. 111 об.—121, 3-го янв. 7184 г.). Здѣсь предполагаются разные вопросы, напр.: почему иноземцы переведены изъ каменнаго города въ земляной (л. 117 об.—118)? На это слѣдовало отвѣтить, что раньше были неудобства: иноземцы жили въ разныхъ мѣстахъ, неудобно для пожару; живя близко къ Русскимъ, подвергались напраснымъ ссорамъ; притомъ братья ихъ, иноземцы, уже раньше жили за землянымъ городомъ (л. 118—119 об.). «А буде ихъ про то спрашивать не учнутъ, и имъ самимъ о томъ не вчинать и ничего не говорить». На вопросъ, въ ссорѣ-ли государь съ кѣмъ, слѣдовало отвѣчать: «со всѣми въ любви и всылке кромѣ общаго недруга салтана» (119 об.—120). Обо всемъ вообще слѣдовало «говорить остерегательно» (120 об.). а обо всемъ, о чемъ съ ними заговорятъ, «имъ сказывать в посолскомъ приказе и записку тѣхъ рѣчей, написавъ, дьяку Ивану Пескову приносить, чтобы рѣчи их были въ посолскомъ приказе вѣдомы» (л. 121).

шими по обѣ стороны; черезъ ихъ ряды мы прослѣдовали къ помѣщенію его превосходительства [14]). Здѣсь приставы проводили его до его комнаты и простились съ нимъ, чтобы пойти отрапортовать о сдѣланномъ; они сказали, что придутъ снова на слѣдующій день, такъ какъ теперь уже наступилъ вечеръ.

Вотъ какъ, слѣдовательно, послѣ такого продолжительнаго путешествія, совершился въѣздъ его превосходительства въ царскую [15]) столицу Москву. Его превосходительство самъ былъ одѣтъ въ одежду, такъ густо покрытую золотомъ и серебромъ, что едва можно было узнать, каковы цвѣтъ и качество ея матеріи, шляпа же его была великолѣпно обшита галунами и съ необычайно дорогимъ камнемъ на загнутомъ полѣ ея. Дворяне и офицеры были наряжены роскошнѣйшимъ образомъ: почти у всѣхъ были прекрасные пучки перьевъ на шляпахъ и дорогіе вышитые галунами кафтаны. Остальная свита изъ пажей, трубачей, лакеевъ и конюховъ была одѣта въ новую ливрею изъ краснаго сукна, съ широкими золотыми позументами и съ желтою подкладкою. Такимъ образомъ, все представляло великолѣпное зрѣлище [16]).

Глава двадцатая.

Милость къ свитѣ посла.—Пожаръ въ Москвѣ.—Списокъ подарковъ великому государю царю. Бесѣда его превосх-а съ разными вельможами въ Москвѣ.—Подарокъ его превосх-а одному изъ приставовъ.

Въ среду, 22-го января, приставы въ назначенное время пришли во дворъ и зашли, прежде всего, въ свою комнату, которую они называли канцеляріею, такъ какъ приставы тамъ иногда имѣютъ свои собранія и говорятъ другъ съ другомъ. Мы, со своей стороны, приготовились также и выстроились въ порядкѣ, чтобы принять ихъ. Наши слуги также стояли въ два ряда, чтобы они прошли между ними. Мы приняли ихъ у передней двери сѣней, а его превосх. у двери своей камеры. Они тотчасъ, между другими дѣлами, сообщили слѣдующее: || (77 его царское величество извѣщаетъ его превосх., что, если его

[14]) Ему отведенъ былъ «Давидовъ дворъ на Покровкѣ», домъ построенный Давидомъ Рётсомъ, о чемъ ср. печатную реляцію 1676 г. (см. Введеніе).

[15]) Keyserlijke—«императорскую».

[16]) Ср. описаніе у Гюи Мьежа, «A Relation», p. 134 sq.

вельможность можетъ приготовиться къ сроку, то въ ближайшую пятницу. 24-го, ему дана будетъ аудіенція, гдѣ его выслушаютъ въ первый разъ. Его превосх. посолъ отвѣчалъ черезъ переводчика, что все необходимое для этого не можетъ быть приготовлено къ данному сроку; на это ему сказали, что передадутъ его отвѣтъ его царскому величеству. Далѣе они сказали его превосх-у, что его царское величество, въ знакъ особой милости [1]), разрѣшаетъ дворянамъ, офицерамъ и домочадцамъ его вельможности, если имъ понадобится, выходить изъ дому и на улицу, съ тѣмъ, однако, чтобы, для собственной ихъ безопасности, при нихъ находился стрѣлецъ или солдатъ—милость, которая никому еще не оказывалась раньше предстанія передъ ясныя очи, какъ тутъ выражаются, его царскаго величества. Сообщивъ все это, приставы встали и ушли тѣмъ же способомъ, который выше уже нѣсколько разъ описанъ. Въ этотъ день его превосх. получилъ нѣсколько подарковъ, согласно обычаю этой страны [2]).

Въ четвергъ, 23-го января, какъ и въ предыдущую ночи, въ городѣ въ четырехъ мѣстахъ горѣло, причемъ безпрестанно гудѣлъ набатъ. Лучшее средство, которое здѣсь примѣняется, чтобы не дать пожару распространиться, заключается, въ виду недостатка или отсутствія воды, въ томъ, что тѣ деревянные дома, которые ближе всего къ пожару, срываются и растаскиваются до основанія: въ этомъ [Русскіе] очень проворны. Утромъ пришли приставы снова къ его превосх. послу и принесли ему сообщеніе, что его царское величество распорядился чтобы его вельможность въ будущій вторникъ былъ принятъ къ аудіенціи и къ выслушанію. Они просили одновременно дать имъ списокъ свиты его превосх-а, съ обозначеніемъ, кто откуда, и какого званія. Его превосх. отвѣчалъ, что передастъ имъ этотъ списокъ, когда они вернутся, а теперь вручилъ имъ списокъ подарковъ, которые намѣревался поднести его царскому величеству. Вотъ этотъ списокъ [3]):

[1]) «Въ виду того, что его царское величество зналъ меня и имѣлъ ко мнѣ хорошее довѣріе», говоритъ Кленкъ. (Доп.). Ср. однако слова Скультетуса (гл. XVI, пр. 27-ое).

[2]) Въ этотъ день Кленкъ отправилъ Штатамъ подробную «миссиву» о въѣздѣ своемъ (Прил. къ Дон. № 16), отпечатанную потомъ въ Гагѣ. См. Введеніе. Конецъ миссивы (о разспросахъ) повторенъ въ Доп. подъ 22-мъ числомъ.

[3]) Въ прил. № 17 къ Дон. имѣется тотъ же списокъ. Русскій переводъ его въ Голл. кн. № 9. л. 220—222.

Меморія о подаркахъ, которые должны быть предложены его царскому величеству, отъ имени высокомощныхъ господъ Генеральныхъ Штатовъ суверенныхъ свободныхъ Соединенныхъ Нидерландовъ и его высочества господина принца Оранскаго, черезъ чрезвычайнаго великаго посла Куираада фанъ-Кленка:

Восемь прекрасныхъ гнѣдыхъ каретныхъ лошадей мериновъ [4]) съ бѣлыми гривами и хвостами, съ попонами, на коихъ гербы его высочества господина принца Оранскаго.

(78) 8 зеленыхъ стекляпокъ
8 бѣлыхъ хрустальныхъ
8 синихъ хрустальныхъ

Всѣ наполнены лучшимъ виномъ Фронтиньякъ, и всѣ съ серебряными винтами и позолоченными цѣпочками.

1 коробка бѣлаго перцу.
1 коробка кардамону.
1 коробка мускатныхъ орѣховъ.
1 коробка корицы.
1 коробка гвоздики.
1 коробка мускатнаго цвѣту.
1 коробка лучшихъ леденцовъ.
1 портище темнозеленаго сукна.
1 портище свѣтлозеленаго сукна.
1 портище голубого [5]) сукна.
1 портище желтаго сукна.
1 портище гвоздичнаго цвѣта сукна.
1 портище лазореваго сукна.
1 портище блѣднозеленаго [6]) сукна.
1 портище бѣлаго сукна.
1 портище крапивнозеленаго сукна.
1 портище коричневаго сукна.
1 портище блѣднокраснаго [7]) сукна.
1 портище фіолетоваго сукна.
1 портище коричнекраснаго сукна.

---

[4]) Въ прил. къ Дон. словъ: zijnde Ruinen нѣтъ.

[5]) Bleumorant (т. е. Франц. bleu mourant); въ Рус. пер.: «несошнаго, а по осмотру осиновое».

[6]) Celadon; въ Рус. пер.: «голубого».

[7]) Въ Рус. пер.: «ягодово». Appelbloessem—«яблочнаго цвѣта».

2 портища кармазиннаго [8]) сукна.
1 портище розоваго сукна.
1 портище пурпурнаго сукна.
1 портище сукна цвѣта авроры [9]).
1 портище кармазиннокраснаго сукна.
1 портище красной матеріи.
1 портище дамасту [10]) съ цвѣтами [11]).
2 портища сатину съ цвѣтами.
6 портищъ бархату съ цвѣтами [11]).
1 портище краснаго бархату съ серебрянымъ фономъ.
1 портище краснаго бархату съ золотымъ фономъ.
1 портище сатину [12]) съ золотыми цвѣтами [11]).
3 портища серебряныхъ моровъ [13]).
10 портищъ золотого и серебрянаго сукна [14]).
24 серебряныхъ тарелки.
Серебряный сервизъ [15]).
Двѣ полудюжины серебряныхъ ковшей.
2 серебряныхъ ручныхъ подсвѣчника [16]).
6 серебряныхъ блюдъ.
4 серебряныхъ фруктовыхъ блюда [17]).
Серебряный умывальный капелированный тазъ [18]).
Серебряный капелированный кувшинъ [18]).
1 серебряныхъ винныхъ кувшина [19]).
6 серебряныхъ трубъ съ ихъ значками [20]).
Всѣ эти серебряныя вещи въ разныхъ мѣстахъ были вызолочены.

---

[8]) Въ Рус. пер.: «малинового».
[9]) «Брусничнаго» по Русск. пер.
[10]) Рус. пер.: «камка».
[11]) Рус. пер.: «с травы, травчатаго, с разными цвѣты».
[12]) «Атласу» по Рус. пер.
[13]) «Обьярей серебряныхъ».
[14]) «Золотыхъ и серебряныхъ алтабасовъ».
[15]) «Судокъ».
[16]) «Шандана».
[17]) «Чары овощныхъ».
[18]) «Лахань с рукомойникомъ».
[19]) «Кружки».
[20]) «С завѣсы».

Слѣдующіе ниже подарки должны быть переданы его царскому величеству отъ самого вышеозначеннаго чрезвычайнаго великаго посла:

Большой прекрасный темногнѣдой съ бѣлыми гривою и хвостомъ, молодой жеребецъ, равнаго которому нѣтъ въ Голландіи.

Большая прекрасная хрустальная люстра [21]) съ тремя высокими вѣтвями, каждый о 8-ми подсвѣчникахъ.

Серебряный капелированный тазъ.

Серебряный капелированный кувшинъ.

Роскошная карета, внутри обитая краснымъ цвѣтистымъ бархатомъ съ серебянымъ фономъ, снаружи вызолоченная, съ || (79) 6-тью прекрасными вороными лошадьми впереди нея, каждая съ красивой попоною и съ пучкомъ перьевъ на головѣ [22]).

Получивъ этотъ списокъ [23]), они поднялись и попрощались съ его превосх-омъ, проводившимъ ихъ до дверей своей

[21]) «Паликадило».

[22]) Карета первоначально не впачилась въ списокъ. Царь и царица, ожидавшіе ее видѣть въ числѣ подарковъ, были этимъ разочарованы, что и передалъ Кленку, черезъ Виніуса, Матвѣевъ. Кленкъ отвѣчалъ, что безъ приказанія пославшихъ его, онъ не можетъ отъ имени Штатовъ передать ее царю, но бралъ на свою отвѣтственность подарить ее Матвѣеву съ тѣмъ, чтобы тотъ за это помогъ его дѣлу. Матвѣевъ велѣлъ ему передать, что самъ не можетъ принять такого подарка, но что, если Кленкъ подаритъ карету царю отъ своего имени, то онъ, Матвѣевъ, сочтетъ это благодѣяніемъ, ему лично оказаннымъ, и будетъ за это дѣйствовать въ пользу дѣла Кленка. Тогда Кленкъ рѣшилъ подарить карету царю. Вмѣстѣ со всѣми принадлежностями она стоила 5.000 гульденовъ. (Письмо къ Штатамъ отъ $^{19}/_{29}$ января. Прил. № 20 къ Дон.). Въ Революціяхъ Штатовъ, видѣнныхъ Схельтемою (I, 321) сказано 50.000, что невѣрно, какъ и его предположеніе 15.000.

[23]) Всѣ подарки потомъ подверглись тщательной расцѣнкѣ. Какъ видно изъ лл. 449—456 об. «Голл. кн. № 9», «поминки» Штатовъ и принца и «дары» Кленка приняты были въ Казенный приказъ. «Фляжки» лишь одинъ взялъ во дворецъ степенный ключникъ Михайло Лихачевъ безъ оцѣнки. Пряности оцѣнены такъ: бѣлаго перцу 36 фунтовъ, по 4 алт. фунтъ, кардамону $37^1/_4$ ф., по 13 алт. 2 деньги фунтъ, мускатныхъ орѣховъ 31 ф., по 16 алт. 4 деньги фунтъ, корицы 35 ф., по 23 алт. фунтъ, гвоздики $36^1/_2$ ф., по 26 алт. 4 деньги фунтъ, цвѣту мускатнаго 38 ф., по 30 алт. фунтъ, сахару леденцу $34^1/_2$ ф., по 5 алт. фунтъ Въ 20-ти портищахъ суконъ кармазиновъ разныхъ цвѣтовъ въ каждомъ портищѣ было 5 аршинъ, по 1 р. 10 алт. аршинъ. Камка травы—шелки разныхъ цвѣтовъ по зеленой землѣ, $9^3/_4$ аршинъ, по 26 алт. 4 деньги. 2 отласа травчатыхъ Амстердамскихъ по бѣлой да по желтой землѣ. по 10 арш. безъ 2 вершковъ, по 16 алт. 4 деньги аршинъ. 6 пор-

комнаты: мы же проводили ихъ опять, какъ и прежде. Такъ какъ доступъ къ намъ былъ дозволенъ всѣмъ, то насъ посѣтили нѣсколько Нѣмцевъ. Его превосх., тѣмъ временемъ, узналъ отъ одного изъ Русскихъ толмачей, находившихся у насъ на дворѣ что приставы не совсѣмъ довольны, что его вельможность не выходилъ встрѣчать и провожать ихъ такъ далеко, какъ это дѣлали цесарскій и Шведскій послы, и какъ и его превосх-у, по ихъ мнѣнію, слѣдовало бы. Его вельможность отвѣчалъ на это, что приметъ это заявленіе къ свѣдѣнію: толмачъ послѣ этого ушелъ. Подарки тѣмъ временемъ были вынуты, перепакованы, и такъ какъ серебряныя вещи во многихъ случаяхъ оказались попорченными, то порча была исправлена и все опять поставлено въ порядкѣ на мѣсто [24]).

тницъ бархатовъ съ разными травы, въ томъ числѣ по цвѣтамъ: а) $9^3/_4$ арш. бархату по желтой землѣ морхъ червчать, б) $9^3/_4$ аршинъ бархату жь по зеленой землѣ морхъ червчать-жь, в) $9^3/_4$ арш. бархату по желтой землѣ морхъ вишневъ, г) $9^3/_4$ арш. бархату по пепинной землѣ морхъ зеленъ, д) 9 арш. 10 в. бархату по рудожелтой землѣ травы морхъ зеленъ, е) $9^3/_4$ арш. бархату по червчатой землѣ травы морхъ червчать же. Цѣною тѣ бархаты по 1 р. 16 алт. 4 деньги аршинъ. 1 порт. бархату краснаго съ травы по серебряной землѣ, травы морхъ червчать, мѣрою $9^3/_4$ арш.; 1 порт. бархату краснаго съ травы по золотой землѣ, травы морхъ червчать, $9^3/_4$ арш.; цѣною по 1 р. 26 алт. 4 деньги. Отласъ золотный $9^3/_4$ арш. по 2 рбл. 8 алт. 2 деньги. 3 портища ($10^3/_4 + 9^3/_4 + 10^3/_4$ арш.) обьярей серебряныхъ по 1 рбл. аршинъ. 10 портищъ атласовъ золотыхъ и серебряныхъ, «а по сказкѣ сурожскаго ряду торговыхъ людей отласы Виницѣйскіе большая рука»: а—е) $9^3/_4 + 9^3/_4 + 10^3/_{16} + 9^3/_4 + 9^3/_4 + 9^3/_4$ аршинъ по 2 рбл. 8 алт. 2 деньги; ж) $9^3/_{16}$ арш., по сказкѣ торговыхъ людей, въ 1 рубль 20 алт. аршинъ, з) $9^3/_4$ арш., обьярь въ 2 рубля, по сказкѣ тѣхъ же, и) $9^3/_4$ арш., атласъ Амстердамскій, по сказкѣ торговыхъ людей, въ 25 алт. аршинъ, і) $9^3/_4$ арш., по 9 рублей аршинъ. 24 тарелки=22 ф. 77 зол., по 9 руб. фунтъ; судки=3 ф. 37 зол. и 12 стакановъ=24 ф. 12 зол., по 10 руб. фунтъ; 2 шандала стѣнныхъ=6 ф. 60 зол., 6 блюдъ=27 ф. 2 зол., лоханъ=9 ф. 9 зол., рукомойникъ=2 ф. 40 зол., въ 9 руб. фунтъ; 4 воронки=10 фунтовъ и 6 трубъ=10 ф. 20 зол., въ 10 руб. фунтъ. «Палкадило» оцѣнено въ 300 рублей. Лоханъ въ 7 ф. 18 зол. и рукомойникъ чеканный въ 2 ф. 60 зол. по 9 руб. фунтъ. Въ конюшенномъ приказѣ оцѣнили посольскаго жеребца въ 130 рублей, 8 возниковъ въ 730 руб., 6 вороныхъ возниковъ въ 640 руб., карету съ шлеею, мунштукомъ, уздами, сѣдлами и перьями въ 650 руб. 13 алт. 2 деньги. Вся эта процедура оцѣнки нужна была, чтобы знать, на какую сумму дать послу, при отъѣздѣ, въ даръ соболей. (Голл. кн. № 7, л. 449—456 об., 132 об. и 460). Въ оцѣнкѣ лошадей участвовали «Московскіе конскіе площади барышники» Захарка Савельевъ и Колинка Федоровъ «съ товарищи».

[24]) Подъ этимъ и слѣд. числомъ Кленкъ сообщаетъ въ Дон. о подозрѣніяхъ Датскаго резидента насчетъ цѣлей Шведскаго купца Кокка (Kock), котораго предполагалось послать изъ Москвы съ секретнымъ порученіемъ въ Стокгольмъ. Не рѣшаясь самъ сейчасъ же мѣшаться въ Московскія дѣла, Кленкъ совѣтовалъ Бранденбургскому резиденту, секретарю Герману Дидериксу Гессе (Hesse), навести справки у Матвѣева о цѣли посылки.

Въ пятницу, 24-го января, приставы снова пришли къ намъ во дворъ и поднялись въ свою комнату. Его превосх. послалъ фанъ-Асперена, переводчика, къ нимъ, чтобы поговорить о пріемѣ и провожаніи ихъ, въ то время, какъ мы снова строились въ обычномъ порядкѣ. Они однако на этотъ разъ были приняты не иначе, чѣмъ прежде, и его превосх. привелъ въ свое извиненіе, что наши послы [25]) никогда не поступали иначе, а какъ поступали другіе послы, этого онъ не знаетъ: [онъ заявилъ] однако, что впредь будетъ встрѣчать ихъ такъ, какъ дѣлали это другіе. Говорили и о разныхъ другихъ вещахъ [26]), которыя Юрій Петровичъ, первый приставъ или попечитель, отмѣтилъ на бумагѣ, съ обѣщаніемъ доложить о нихъ великому боярину; его превосх. передалъ ему и роспись своей свиты. Когда этотъ разговоръ кончился, они поднялись, и его превосх. проводилъ ихъ самъ до конца сѣней, а мы далѣе почти до лѣстницы.

Въ субботу, 25-го января, утромъ, пришелъ первый приставъ Юрій Петровичъ, одинъ, съ господиномъ Виніусомъ, переводчикомъ его царскаго величества. Мы приняли его снаружи на галлереѣ, а его превосх. почти посерединѣ сѣней. Мы всѣ вмѣстѣ вошли въ комнату, но, по просьбѣ пристава, должны были опять выйти, остались тамъ лишь его превосх., приставъ и оба переводчика: Виніусъ и фанъ-Асперенъ [27]). Когда они съ добрыхъ полчаса пробыли вмѣстѣ, они снова ушли и мы всѣ ихъ проводили, какъ и прежде.

Въ это утро мы узнали, что прежній первый приставъ нашъ Михаилъ Степановъ умеръ отъ испуга и горя въ Никольскомъ

[25]) Въ Дон. ссылка на поведеніе посла Бореля и на очевидца фанъ-Асперена. Приставы, по словамъ Дон., ссылались на примѣръ Польскаго и Шведскаго п·словъ.

[26]) Посолъ рѣшилъ заодно покончить съ вопросомъ, изъ-за котораго было много непріятностей у Бореля: чье здоровье пить раньше, Штатовъ-ли или царевича. О необходимости ставить Штаты на мѣсто высшее, чѣмъ царевича, онъ написалъ особую бумагу Матвѣеву (Прил. № 18 къ Дон.). Ему однако пришлось уступить въ этомъ вопросѣ. Русскіе заявляли, что имъ ихъ царевичъ столь же дорогъ, какъ и царь, и дороже, чѣмъ другимъ королямъ ихъ принцы; приставъ грозилъ даже, что настойчивость посла въ этомъ вопросѣ можетъ привести къ непринятію его на аудіенціи и отсылкѣ обратно. Приставъ напомнилъ еще о затрудненіяхъ, которыя были съ Шведскимъ посломъ изъ-за нежеланія его снять шляпу при аудіенціи. Кленкъ заявилъ, что въ этомъ вопросѣ онъ спорить не будетъ.

[27]) Разговоръ шелъ о порядкѣ здравицъ и объ уступкѣ государственной кареты, бывшей у посла (Дон. подъ 25-ымъ янв.).

сѣлъ. Онъ получилъ отъ великаго боярина Артемона Сергѣевича какое-то письмо, заключавшее тяжкіе укоры ему за нерадѣніе при проѣздѣ великаго посла: письмо стращало его гнѣвомъ и немилостью его царскаго величества; это его такъ (80) перепугало, что отъ постоянныхъ думъ о бѣдѣ, ему угрожающей, онъ впалъ въ душевную болѣзнь, унесшую его къ могилу черезъ 3—4 дня, когда ему было еле 23 года отъ роду. Капитанъ Антонъ Лукіановъ, ѣхавшій отъ города Архангельска до Москвы съ нами, пришелъ въ это утро къ его превосх-у, чтобы привѣтствовать его, и получилъ отъ его вельможности въ благодарность за понесенные труды большой серебряный ковшъ, вызолоченный снаружи и внутри. Поблагодаривъ его превосх., онъ простился съ нимъ и ушелъ, очень обрадованный.

Въ воскресенье, 26-го, утромъ, пока мы готовились къ проповѣди, пришли приставы снова къ его превосх-у и принесли ему извѣстіе, что, на мѣсто вторника, аудіенція (или выслушаніе) его царскимъ величествомъ назначена на понедѣльникъ, т. е. на слѣдующій день. Проповѣдь поэтому была отложена и все нужное было приготовлено и приведено въ порядокъ.

Двадцать первая глава.

Подробный разсказъ о первой аудіенціи посла у его царскаго величества и о передачѣ подарковъ. — Рѣчь передъ его царскимъ величествомъ. — Послу дарятся кушанья съ царскаго стола. — Его превосх. сообщаетъ о своемъ прибытіи другимъ министрамъ.

Въ понедѣльникъ, 27-го января [1]), — окончательно назначенный, соизволеніемъ его царскаго величества, день аудіенціи его превосходительства — рано утромъ, пришли во дворъ его превосх-а два подъячихъ или писца посольскаго приказа, которымъ было поручено присутствовать при томъ, какъ подарки его царскому величеству будутъ передаваться двумъ сотнямъ стрѣльцовъ, пришедшимъ нести ихъ. Такъ и было сдѣлано: всѣ эти подарки, какъ они стоятъ въ спискѣ, были переданы стрѣльцамъ, ставшимъ съ ними въ порядкѣ на площадкѣ двора.

[1]) Въ письмѣ, прилагаемомъ къ Дон. подъ № 20, также есть довольно подробное описаніе шествія на аудіенцію и т. п., во многомъ совпадающее съ изложеніемъ Койэтта.

Едва это было сдѣлано, какъ появились аргамаки или царскія верховыя лошади, числомъ 30, для дворянъ и офицеровъ. Карета, въ которой совершился въѣздъ его превосх-а, также появилась во дворѣ: теперь ее везли шесть сѣрыхъ, съ яблоками, лошадей: при ней были 15 или 16 дворянъ его царскаго величества, всѣ верхами, чтобы сопровождать дворянъ и служителей его превосх-а. Затѣмъ пришли приставы, чтобы узнать, готовъ ли его превосх.: они заявили, что при звонѣ въ большой колоколъ — эта церемонія раньше не была въ обыкновеніи — нужно торопиться въ путь. Затѣмъ они ушли, чтобы надѣть свои дорогіе кафтаны изъ золотой парчи. || (**81**) и, вернувшись, объявили его превосх-у, что уже звонятъ въ большой колоколъ: тогда они проводили его превосх. къ каретѣ. Его превосх. сѣлъ сзади на высшее мѣсто, перваго пристава посадилъ по лѣвую руку, а второго, переводчика и Monsr. Виніуса, также сидѣвшаго на этотъ разъ въ каретѣ, рядомъ со вторымъ, напротивъ себя. Дворяне и офицеры ѣхали верхомъ въ томъ же порядкѣ, какъ при въѣздѣ. Между каждою парою ихъ въ серединѣ ѣхалъ Русскій дворянинъ. Секретарь на этотъ разъ ѣхалъ одинъ позади, ближе всего къ каретѣ, въ которой сидѣлъ его превосх.: въ правой рукѣ онъ держалъ высоко вверхъ письма ихъ высокомощности и его высочества къ его царскому величеству; они были завернуты въ большой кусокъ дорогой парчи. Съ лѣвой стороны, рядомъ съ нимъ, ѣхалъ Русскій дворянинъ. Лакеи, по два въ рядъ, шли передъ каретою, всѣ пѣшкомъ — также и алебардщики, рядомъ съ ними, а 4 пажа ѣхали позади кареты въ одинъ рядъ, верхами. Что касается подарковъ, то ихъ вели и несли, впереди всего шествія, въ слѣдующемъ порядкѣ:

8 лошадей съ попонами, на которыхъ вытканы гербы его высочества господина принца Оранскаго; каждую вели 2 человѣка.

24 стклянки или фляжки: каждую несъ 1 человѣкъ.

7 коробокъ съ пряностями: каждую несли два человѣка.

20 штукъ [2]) разныхъ цвѣтныхъ суконъ: каждую несъ 1 человѣкъ.

24 куска золотой и серебряной парчи, шелковой и бархатной матеріи съ золотыми и серебряными кистями: каждый кусокъ несъ 1 человѣкъ.

[2]) Этотъ разъ: stukken, а не portiesen—портища.

59 штукъ разныхъ серебряныхъ вещей, вызолоченныхъ на краяхъ и въ другихъ мѣстахъ; ихъ несли 46 человѣкъ.

6 серебряныхъ трубъ; каждую несъ 1 человѣкъ.

Названные до сихъ поръ подарки подносились его превосх-омъ отъ имени ихъ высокомощности и его высочества; слѣдующіе были отъ него самого:

Прекрасный большой молодой жеребецъ съ дорогою попоною, съ вытканными на ней большими золотыми цвѣтами и съ золотою бахромою кругомъ; на головѣ его былъ прекрасный пучекъ перьевъ. Его вели 2 человѣка.

Большая прекрасная люстра изъ горнаго хрусталя, съ тремя ярусами вѣтвей, подвѣшенная въ особой машинѣ: ее несли 16 человѣкъ.

Большой серебряный канелированный тазъ; его несли 2 человѣка.

Кувшинъ къ нему; его несъ 1 человѣкъ.

Роскошная карета его превосх-а, внутри обитая красивымъ краснымъ, съ цвѣтами, бархатомъ на серебряномъ фонѣ, снаружи совершенно вызолоченная, везшаяся 6-тью красивыми вороными лошадьми, покрытыми очень изящными покрывалами и съ очень красивыми пучками перьевъ на головахъ: ее велъ собственный кучеръ и почтальонъ его превосх-а, но рядомъ шли 16 Русскихъ, чтобы поддерживать карету и нести заботу, [illegible] (82) чтобы не повредились зеркальныя стекла, которыя были подняты.

Такимъ образомъ подвигалось шествіе, при постоянныхъ звукахъ трубъ и литавръ музыкантовъ его превосх-а. За самыми воротами его превосх-а стояли нѣсколько отрядовъ стрѣльцовъ съ ихъ офицерами; въ числѣ послѣднихъ былъ и полковникъ съ драгоцѣннымъ знаменемъ и съ бравою осѣдланною лошадью, которую держали за уздцы, съ нимъ рядомъ. Стрѣльцы, не переставая, все время играли на своихъ флейтахъ и свирѣляхъ и били въ барабаны. Весь путь былъ такъ биткомъ набитъ народомъ, что даже на крышахъ домовъ и на галлереяхъ башень все было заполнено. Дѣйствительно, вѣдь и было на что посмотрѣть. Прежде всего, солнце свѣтило очень ярко и давало новый блескъ подаркамъ, особенно хрустальной люстрѣ, которая искрилась со всѣхъ сторонъ, какъ алмазная гора. Затѣмъ и внѣшнее убранство его превосх-а и его свиты въ этотъ день, когда надлежало видѣть столь великаго монарха во всей его пыш-

ности, было несравненно. Его превосх. былъ одѣтъ въ одежду изъ краснаго бархата, на золотой парчевой подкладкѣ, покрытую золотыми и серебряными кружевами: на шляпѣ его, на погахъ и на башмакахъ были очень драгоцѣнные камни — рубины; онъ былъ въ плащѣ, принадлежавшемъ къ этому его костюму, чтобы освободиться отъ обыкновенной тутъ церемоніи, согласно которой у являющихся къ его царскому величеству снимаютъ шпаги. Остальная свита была также весьма роскошно убрана и, если уже выѣздъ его превосходительства былъ замѣчателенъ, то это шествіе къ аудіенціи тѣмъ болѣе, такъ какъ здѣсь всѣ драгоцѣнности, до сихъ поръ еще не показанныя, были выставлены въ полномъ блескѣ. Такимъ образомъ, даже представители Шведской партіи, которые все, насколько можно было, критиковали, должны были сознаться, что не видали еще столь прекрасно снаряженнаго посольства, не смотря на то, что ихъ собственный чрезвычайный посолъ господинъ графъ Оксеншерна, бывъ съ 2-мя другими, 2 года тому назадъ, при дворѣ, старался, насколько имъ лишь можно было, отличиться [3]).

Во время шествія, намъ то и дѣло приходилось останавливаться изъ-за часовыхъ, ѣхавшихъ взадъ и впередъ. У всѣхъ воротъ, черезъ которыя мы проѣзжали, мы встрѣчали отряды стрѣльцовъ съ ихъ прекрасными знаменами, великолѣпно изодѣтыми офицерами и прекрасными, осѣдланными лошадьми безъ сѣдоковъ; мы проѣзжали мимо нихъ при звукѣ ихъ барабановъ, флейтъ и свирѣлей. Когда мы прибыли къ замку [4]), то здѣсь, помимо стрѣльцовъ, стоявшихъ ротами на свободныхъ площадяхъ, стояли также еще другіе стрѣльцы шпалерами, отъ воротъ до помѣщенія его царскаго величества. Въ замкѣ, по лѣвую сторону, мы, подвигаясь впередъ, увидѣли около двадцати желѣзныхъ орудій, которыя, какъ намъ сказали, всѣ были выкованы, а не отлиты; нѣкоторыя изъ нихъ были совершенно гладки и въ различныхъ мѣстахъ вызолочены; лежали они на роскошно расписанныхъ и позолоченныхъ лафетахъ. У каждаго орудія стояли два пушкаря съ позолоченными бляхами на груди, украшен-

[3]) Объ этомъ посольствѣ Оксеншерна имѣется отчетъ секретаря посольства Пальмквиста, изданный въ видѣ факсимиле въ Стокгольмѣ въ 1898 г. подъ заглавіемъ: «Nägre widh Sidste Kongl. Ambassaden till Tzaren af Muskou giorde Observationer öfwer Russlandh, des Wägar, Pasz medh Fästningar, och Gräntser sammandragne aff Erich Palmquist. Anno 1674» (Напечатано въ l'imprimérie de l'état major général. Stokholm).

[4]) Кремлю.

ными гербами его царскаго величества. Въ рукахъ у нихъ были полумѣсяцы [5]) и фитили, на которыхъ были гербы его царскаго величества, именно изображенія позолоченнаго двуглаваго орла [6]). Послѣ того, || (83) какъ мы сѣзжали съ коней, насъ повели черезъ галлерею, за которою находится какая то церковь, по ряду ступенекъ, на террасу передъ аудіенцъ-заломъ. Посильщики подарковъ остановились здѣсь, выстроившись, по обѣ стороны, въ два ряда. Мы здѣсь также немного помедлили и затѣмъ вошли въ переднюю, полную дьяковъ или канцлеровъ и гостей или придворныхъ купцовъ, которые всѣ были наряжены въ очень красивыя, изъ золотой парчи, одежды и держали въ рукахъ свои высокія черныя лисьи шапки. Здѣсь одинъ изъ стольниковъ и канцлеръ привѣтствовали его превосх. отъ имени его царскаго величества [7]). Затѣмъ одновременно были отворены двустворчатыя двери въ аудіенцъ-залъ. Его превосх. сталъ прямо напротивъ его царскаго величества, сидѣвшаго на высокомъ, серебряномъ, съ позолотою, тронѣ, къ которому вели двѣ ступени. Царь былъ весьма роскошно одѣтъ и имѣлъ на головѣ очень красивую дорогую корону; въ правой рукѣ у него былъ скипетръ, а рядомъ съ нимъ на скамеечкѣ лежала держава на серебряной позолоченной треугольной пирамидѣ. Передъ тропомъ лежалъ очень дорогой коверъ съ золотыми и серебряными узорами: съ обѣихъ сторонъ его стояло по два человѣка въ сѣрыхъ, цвѣта золы, дамастовыхъ кафтанахъ, подбитыхъ соболями, и въ очень высокихъ шапкахъ изъ того же матеріала. Въ рукахъ они держали, за концы, серебряные, особаго рода, топорики, откинутые на плечо, какъ будто они собирались рубить, а вокругъ шеи, груди и спины шли у нихъ очень большія золотыя цѣпи, крестообразно перевитыя. Ближе всѣхъ къ трону, справа, стояли господа Никита Ивановичъ Одоевскій и Артемонъ Сергѣевичъ, а немного подальше, къ стѣнѣ, находились нѣсколько молодыхъ людей, исполнявшихъ должность какъ бы камергеровъ или слугъ его величества. Государственный канцлеръ стоялъ приблизительно на полудорогѣ между его царскимъ

[5]) Бердыши. У Пальмквиста I. c. есть изображеніе «Een kyst Bardish».

[6]) До самаго крыльца въ Кремлѣ стояли шпалерами, съ обѣихъ сторонъ, стрѣльцы. На крыльцо взошли такимъ образомъ: справа посолъ, слѣва 1-й приставъ, сзади 2-й приставъ и Виніусъ (Прилож. № 20 къ Дон.).

[7]) «Прочтя малый титулъ его величества, они подали мнѣ руку, не говоря больше ни слова» (Письмо № 20 при Дон.).

величествомъ и его превосх-омъ, а за его превосх-омъ помѣщались, кромѣ обоихъ приставовъ—которые стояли слѣва отъ него, какъ и переводчикъ Виніусъ—еще много знатныхъ господъ бояръ, стольниковъ и другихъ лицъ, разодѣтыхъ въ дорогія, изъ золотой парчи, одежды съ аграфами или крючками, вышитыя жемчугомъ и дорогими камнями. По лѣвую сторону его величества, близко къ трону, стоялъ полководецъ князь Юрій Алексѣевичъ Долгорукій, а на скамьяхъ, вдоль стѣны, сидѣли ближніе бояре и совѣтники [8]) въ роскошныхъ одѣяніяхъ. Раньше всѣ они были въ своихъ высокихъ черныхъ лисьихъ шапкахъ, а теперь всѣ сидѣли обнаживъ головы, и никого съ покрытой головою не было въ залѣ, кромѣ четырехъ человѣкъ съ топориками, о которыхъ сказано выше. Весь полъ былъ покрытъ весьма прекрасными Турецкими коврами, а стѣны, кромѣ нѣкоторыхъ мѣстъ, дававшихъ изображеніе исторіи побѣды Давида надъ Голіаѳомъ, были обвѣшаны разнаго рода золотыми парчевыми тканями, которыми покрыты были и скамьи. Дворяне, офицеры, даже лакеи, до послѣднихъ мальчиковъ, стояли здѣсь же, построенные въ порядкѣ отъ дверей до середины залы; секретарь стоялъ на полудорогѣ между ними и его превосх-омъ и держалъ въ правой рукѣ письма, о которыхъ была рѣчь выше. || (**84**) Таковъ былъ видъ аудіенцъ-зала и лицъ, которыя здѣсь находились.

Когда посолъ остановился передъ его царскимъ величествомъ (который—при знакахъ глубокаго почтенія [9]) со стороны его превосх-а и всѣхъ насъ—не только не тронулся съ мѣста, но даже и не шевельнулся вовсе), думный дьякъ [10]) вынулъ свитокъ и, читая его, обратился къ его величеству со словами, что прибылъ великій посолъ ихъ высокомощности и его высочества. Затѣмъ онъ обратился къ его превосх-у и, прочитавъ титулъ его величества, просилъ его высказать свои пропозиціи или предложенія. Тогда его превосх. сталъ на указанное ему мѣсто и произнесъ, съ особою торжественностью, свою рѣчь въ слѣдующихъ выраженіяхъ:

«Пресвѣтлѣйшій, державнѣйшій великій госу-
«дарь царь и великій князь Алексѣй Михайло-

[8]) Raadtsheeren—думные дворяне.

[9]) Члены посольства сдѣлали 3 реверанса (Reverentie), по словамъ Кленка (Прил. № 20 къ Доп.).

[10]) Въ текстѣ: geheimen Cancelier—«тайный канцлеръ».

«в п ч ъ, Божьею милостью всея Великія, Малыя и Бѣлыя Россіи «самодержецъ, Московскій, Кіевскій, Владимірскій, Новгород- «скій, царь Казанскій, царь Астраханскій, царь Сибирскій, госу- «дарь Псковскій и великій князь Смоленскій, Тверской, Югор- «скій, Пермскій, Вятскій, Болгарскій и иныхъ: государь и великій «князь Новагорода низовскія земли, Черниговскій, Рязанскій, «Ростовскій, Ярославскій, Бѣлозерскій, Удорскій, Обдорскій, «Кондинскій и всея сѣверныя страны повелитель, государь Иве- «скія земли, Карталинскихъ и Грузинскихъ царей и Кабар- «динскія земли, Черкасскихъ и Горскихъ князей и многихъ «иныхъ земель восточныхъ и западныхъ и сѣверныхъ отчичъ «и дѣдичъ и наслѣдникъ, государь и обладатель!

«Высокомощные господа Генеральные Штаты достохваль- «ныхъ суверенныхъ свободныхъ Соединенныхъ Нидерландовъ, «а именно: герцогствъ, графствъ и земель Хельдерландта [11]) «и Зютфена, Голландіи и Западной Фрисландіи, Зееландіи, «Утрехта, Фрисландіи, Оферэйсселя, Хронингена и земель съ «нимъ, Дренте, Твенте, || (85) Вествольденгерландта, графствъ «Фрунгофенскихъ и земель Фалькенберха, Даальгема и Гер- «тоохенраде, что за Маасою, съ доброю частью герцогства Бра- «бандтскаго и далекопрославленнаго графства Фландріи, вла- «дѣющіе многими знаменитыми царствами и странами въ Остин- «діи, а также въ Азіи, Африкѣ, Америкѣ и Гвинеѣ [государи «и повелители], [12])

«— вмѣстѣ съ свѣтлѣйшимъ княземъ и государемъ В и л л е- «м о м ъ Г е н д р и к о м ъ, Божьею милостью принцемъ Оранскимъ «и Нассаускимъ, графомъ Катценэллебоохе, Фіанденъ, Дистъ [13]), «Лингенъ, Мёрсъ, Бюренъ, Леердамъ и др. [14]), маркизомъ «Феерскимъ и Флиссингенскимъ, владѣтелемъ и барономъ въ «Бредѣ, городѣ Храве и земляхъ Кейкъ, Дистъ, Хримберхенъ, «Герентальсъ [15]), Кранендонкъ, Варнестонъ, Арлей, Нозерой [16]), «Сантъ-Фейтъ, Дусберхъ, Поланенъ, Виллемстадтъ, Нирфаартъ, «Эйсельстейнъ, Стеенберхенъ, Сантъ-Маартенсдейкъ, Хеертрей-

[11]) Гельдернъ, по обыкн. транскрипціи.

[12]) Поставленныхъ въ скобки словъ нѣтъ въ Прил. № 19 къ Дон., гдѣ приводится цѣликомъ вся пропозиція.

[13]) Diest въ Прил. № 19, въ текстѣ у Койэтта Diets. Ниже правильно: Diest.

[14]) Etc. прибавлено по Дон.

[15]) Herstal въ Дон.

[16]) Noseros въ Дон.

«денберхъ, Верхней и Нижней Свалюве, Наальтвейкъ, наслѣд-
«ственнымъ бургграфомъ въ Антверпенѣ и Безансонѣ, наслѣд-
ственнымъ маршаломъ въ Голландіи, наслѣдственнымъ губер-
«наторомъ Хельдерландта, Голландіи, Зеландіи, Западной Фрие-
«ландіи, Утрехта и Оферэйсселя, капитаномъ и генералъ-
«адмираломъ Соединенныхъ Нидерландовъ:

«послали меня въ качествѣ чрезвычайнаго великаго посла.
«изъ среды своего высокомощнаго собранія, къ вамъ, великій
«государь, ваше царское величество, чтобы, отъ ихъ имени и
«за нихъ, устно и отъ сердца привѣтствовать васъ, великій
«государь, ваше царское величество, въ здоровьѣ тѣла вашего
«и счастливомъ правленіи надъ многими могущественными.
«великими и далекопрославленными царствами, государствами,
«владѣніями и землями. Одновременно черезъ меня передаютъ
«они пожеланіе, чтобы благосостояніе вашихъ, великаго госу-
«даря, подданныхъ, по милости Всемогущаго Бога, продлилось
«и сохранилось навѣки и сохранено и защищено было отъ
«всего несчастнаго и противнаго, и чтобы, какъ ваше, великаго
государя, вашего царскаго величества, правленіе до сихъ поръ
«было хорошо и успѣшно, то чтобы такія же оно получило
продолженіе, середину и конецъ, и чтобы вы, великій госу-
«даръ, ваше царское величество, въ своихъ царствахъ, владѣ-
«ніяхъ и земляхъ, всегда имѣли миръ среди вашего царскаго
«величества подданныхъ, страхъ и авторитетъ среди дурныхъ
«и зломыслящихъ, а || (86) за предѣлами государства почетъ
«и любовь у вашихъ, великаго государя, друзей, и страхъ у
«враговъ; чтобы солнце не заходило надъ счастьемъ Русскаго
«государства, но чтобы оно, постоянно возрастая и умножаясь
въ вашемъ, великаго государя, вашего царскаго величества,
высокославномъ лицѣ, пресвѣтлѣйшемъ домѣ и царскомъ по-
томствѣ, становилось все больше, все болѣе процвѣтало и пре-
бывало вовѣки. Послали меня и для того, чтобы совершен-
нѣйшимъ образомъ засвидѣтельствовать вамъ, великій государь.
«ваше царское величество, что ихъ высокомощность господа
«Генеральные Штаты и его высочество господинъ принцъ
«Оранскій постоянно пребываютъ въ добромъ мнѣніи, намѣре-
ніи и искренней дружбѣ къ вашимъ, великаго государя,
«вашего царскаго величества, высокославной персонѣ, землямъ.
«людямъ и подданнымъ, и что ихъ высокомощность и его высо-
«чество готовы и намѣрены и впредь, безъ всякаго измѣненія.

«пребыть въ томъ же, какъ это до сихъ поръ было, и «дать во всѣхъ, имѣющихъ случиться обстоятельствахъ, какъ «они это дѣлали и до сихъ поръ, доказательства этого своего «отношенія, чтобы вы, великій государь, ваше царское вели- «чество, не имѣли никакихъ причинъ къ сомнѣнію.

Пресвѣтлѣйшій и великій государь царь! Высокомощные гос- «пода Генеральные Штаты достохвальныхъ суверенныхъ свобод- «ныхъ Соединенныхъ Нидерландовъ наслышаны о миролюбивомъ «духѣ и о желаніи вашемъ, великаго государя, вашего царскаго «величества, устроить соединеніе христіанскихъ государей, чтобы «обратить соединенное ихъ оружіе противъ общаго врага хри- «стіанъ, для чего вы, великій государь, ваше царское вели- «чество, въ предыдущіе годы изволили посылать посольства къ «столь многимъ христіанскимъ государямъ и государствамъ [17]. «За это ваше, великаго государя, вашего царскаго величества, великодушіе весь христіанскій міръ будетъ вѣчно прославлять «васъ, великаго государя, ваше царское величество, подобно «тому, какъ высокомощные господа Генеральные Штаты досто- «хвальныхъ суверенныхъ свободныхъ Соединенныхъ Нидерлан- «довъ прославляютъ и превозносятъ васъ, великаго государя, «ваше царское величество, и за это, и тѣмъ болѣе за то, что узнали «о продолженіи вашего, великій государь, ваше царское вели- «чество, расположенія къ нимъ и ихъ государству изъ посылки «вами, великимъ государемъ, вашимъ царскимъ величествомъ, «особаго посольства къ королямъ Франціи и Великобританіи «для прекращенія горестной войны, которую оба означенные «короля, безъ малѣйшаго повода, объявили государству Соеди- «ненныхъ Нидерландовъ. Въ виду всего этого на меня воз- «ложено совершенно особое порученіе отъ высокомощныхъ гос- «подъ Штатовъ поблагодарить васъ, великій государь, ваше «царское величество, за выказанныя имъ и ихъ государству «дружбу и благосклонность, и выразить надежду на продол- «женіе и умноженіе доброй дружбы и добрыхъ сношеній съ «вами, великій государь, ваше царское величество. Я могу «еще разъ вполнѣ увѣрить васъ, великій государь, ваше цар- «ское величество, что ихъ высокомощность не только не оста-

[17]) Голл. кн. № 9 л. 262 об. и л. 270 говорится о грамотахъ посланныхъ въ 181 г. къ цесарю, Французскому, Аглинскому, Свѣйскому и инымъ королямъ и къ Статамъ, съ предложеніемъ обратить всѣ свои силы противъ одного общаго врага, т. е. Турціи.

«вляютъ чего-либо безъ вниманія въ этомъ отношеніи, но, со «своей стороны, употребляютъ всѣ усилія, какія только воз- «можны, для того, чтобы поддержать новыя дружбу и союзъ «между вами, великій государь, ваше царское величество, съ «одной стороны, и высокомощными || (87) господами Гене- «ральными Штатами, съ другой стороны.

«Высокомощные господа Генеральные Штаты достохваль- «ныхъ суверенныхъ свободныхъ Соединенныхъ Нидерлан- «довъ также уполномочили меня, своего чрезвычайнаго вели- «каго посла, извѣстить васъ, великій государь, ваше цар- «ское величество, что ихъ высокомощность предложили свѣт- «лѣйшему высокородному князю и господину Виллему Генд рику, «Божьею милостью принцу Оранскому и Нассаускому, госу- «дарю и повелителю многихъ другихъ графствъ, владѣній и «земель (по праву рожденія наслѣдовавшему всѣ княжества, «графства и владѣнія этого свѣтлѣйшаго княжескаго дома) — «въ воздаяніе неоцѣненныхъ услугъ его свѣтлѣйшаго предка «по созданію, возстановленію и сохраненію государства досто- «хвальныхъ суверенныхъ свободныхъ Соединенныхъ Нидерлан- «довъ — не только единогласно стадгоудерство, капитанство и «генеральное адмиральство надъ Соединенными Нидерландами, «со всѣми санами, преимуществами, прерогативами, правами и «достоинствами, сюда относящимися, какъ ими пользовались «его свѣтлѣйшіе предки высокочтимой памяти, но и предоста- «вили ихъ его законному мужескому потомству и далѣе по нис- «ходящей линіи — въ наслѣдіе. Къ доблестному происхожденію «его свѣтлости присоединяется еще высокое рожденіе его отъ «королевны Великобританской, что при недостаткѣ наслѣдни- «ковъ, каковое теперь замѣчается въ королевствѣ Великобри- таніи, можетъ въ свое время привести къ возложенію на го- «лову его короны Великобританской. Отъ его высокой мудрости, храбрости и отважности высокомощные господа Генеральные «Штаты не только ожидаютъ много добраго для счастія госу- «дарства Соединенныхъ Нидерландовъ, но уже получили дока- «зательства ихъ въ томъ, что вышереченный господинъ принцъ «Оранскій, благословеніемъ милостиваго Бога, уже достаточно «защитилъ и охранилъ ихъ государство и въ бояхъ съ ихъ «непріятелями выказалъ себя однимъ изъ величайшихъ героевъ «въ мірѣ, даже какъ бы вторымъ Александромъ Македонскимъ.

«Я имѣю вамъ, великій государь, ваше царское величество,

«доложить еще другія очень важныя вещи, касающіяся безо-
«пасности и счастія вашихъ, великій государь, ваше царское
«величество, царствъ, владѣній и земель съ одной стороны и
«ихъ высокомощности съ ихъ высокими союзниками съ другой
«стороны, но, чтобы не злоупотреблять терпѣніемъ столь вели-
«каго монарха, я отложу это до другой аудіенціи и слѣдующей
«затѣмъ конференціи, о которыхъ я дружественно прошу, что-
«бы вы, великій государь, ваше царское величество, милостиво
«разрѣшили ихъ въ возможно скорѣйшемъ времени. А чтобы
«вы, великій государь, ваше царское величество, имѣли полную
«вѣру тому, что я уже сказалъ, и тому, что мнѣ еще придется
«сказать отъ имени вышереченныхъ ихъ высокомощности и
«вышереченнаго его высочества, и чтобы сносились со мною
«какъ съ ними самими, то вышереченные ихъ высокомощность,
« || (88) вмѣстѣ съ вышереченнымъ его высочествомъ, изво-
«лили дать мнѣ эти письма, которыя я здѣсь же, со всею
«почтительностью, вручаю вамъ, великій государь, ваше царское
«величество».

Тутъ господинъ посолъ умолкъ, пока то, что онъ до сихъ поръ сказалъ, читалось переводчикомъ его царскаго величества, господиномъ Виніусомъ, по-Славянски [18]). Затѣмъ думный дьякъ снова сталъ говорить и обратился къ его царскому величеству со словами, что ихъ высокомощности и его высочества чрезвычайный посолъ привезъ съ собою и нѣсколько подарковъ для поднесенія его царскому величеству. Тогда господинъ посолъ продолжалъ такъ свою рѣчь:

«Въ доказательство великой склонности, которую высоко-
«мощные господа Генеральные Штаты и его высочество госпо-
«динъ принцъ Оранскій имѣютъ, чтобы не только укрѣпить
«и возобновить, но и увеличить дружбу и сношенія съ вами,
«великій государь, ваше царское величество, вышереченные
«ихъ высокомощность съ вышереченнымъ его высочествомъ
«подносятъ вамъ, великій государь, ваше царское величество,
«подарки, которые я въ настоящее время, съ позволенія, пред-
«ставляю вамъ, великій государь, ваше царское величество,
«присоединяя къ нимъ небольшіе мои презенты, въ ознамено-

[18]) Въ предыдущій день Виніусъ перевелъ эту рѣчь. Царь велѣлъ переводчику читать медленно: онъ, очевидно, внимательно слушалъ (Прил. № 20 къ Дон.). Переводъ Виніуса помѣщенъ въ Гол. кн. № 9, лл. 199—205.

«ваше моего почтенія и въ признательность за столь многія «милости ко мнѣ со стороны вашей, великій государь, ваше «царское величество, и прошу, чтобы вы, великій государь, «ваше царское величество, милостиво изволили повелѣть при- «нять ихъ».

Что касается вѣрительныхъ грамоть ихъ высокомощности и его высочества, переданныхъ господиномъ посломъ его царскому величеству, то онѣ, mutatis mutandis, были изложены слѣдующимъ образомъ:

Великому государю царю и великому князю Московскому. «Пресвѣтлѣйшій, державнѣйшій великій госу- «дарь царь и великій князь Алексѣй Михайло- «вичъ, Божьею милостью всея Великія, Малыя и Бѣлыя «Россіи самодержецъ, Московскій, Кіевскій, Владимірскій, Новгородскій, царь Казанскій, царь Астраханскій, царь Си- «бирскій, государь Псковскій и великій князь Смоленскій, «(89) Тверской, Югорскій, Пермскій, Вятскій, Болгарскій и иныхъ: государь и великій князь Новагорода низовскія земли, «Черниговскій, Рязанскій, Ростовскій, Ярославскій, Бѣлозер- «скій, Удорскій, Обдорскій, Кондинскій и всея сѣверныя страны «повелитель, государь Иверскія земли, Карталинскихъ и Гру- «зинскихъ царей и Кабардинской земли, Черкасскихъ и Гор- «скихъ князей и многихъ иныхъ земель восточныхъ, запад- «ныхъ и сѣверныхъ отчичъ и дѣдичъ и наслѣдникъ, государь «и обладатель!

«Мы, Генеральные Штаты достохвальныхъ суверенныхъ «свободныхъ Соединенныхъ Нидерландовъ, а именно: княжествъ, «графствъ и земель Хельдерландта и Зютфена, Голландіи и За- «падной Фрисландіи, Зеландіи, Утрехта, Оферэйсселя, Хро- «нингена и окрестныхъ земель, Дренте, Твенте, Вестволь- «денерландта, графствъ Фрунгофенскихъ, земель Фалькен- берхъ, Даальгемъ и Гертоохенраде, что за Маасою, съ доброю «частью герцогства Брабантскаго и далекопрославленнаго «графства Фландріи, владѣющіе многими славными королев- «ствами и землями въ Остиндіи, равно какъ и въ Азіи, Африкѣ, Америкѣ и Гвинеѣ государи и повелители — опо- «вѣстили ваше царское величество посланіемъ отъ 10-го «мая сего года, что мы назначили къ вашему царскому вели- «честву чрезвычайное посольство и избрали для этой цѣли

«благороднаго, достопочтеннаго и честнаго [19]) господина «Купраада Юріаансзоона фанъ-Кленка, владѣтеля Лойргейма «и Орсена и депутата въ нашемъ собраніи отъ провинцій Гол-«ландіи и Западной Фрисландіи, чтобы доложить вашему «царскому величеству о важныхъ порученіяхъ, которыя мы «на него возложили и которыя въ высшей степени касаются, «съ одной стороны, вашего царскаго величества царствъ, владѣній, земель, людей и подданныхъ, а съ другой, насъ «и нашего государства, а также и жителей. Поэтому наша покорная и серьезная просьба, чтобы ваше величество соизво-лили означеннаго господина, нашего великаго чрезвычайнаго посла, удостоить скорой и милостивой аудіенціи и вполнѣ «ему довѣрились, какъ намъ самимъ, во всемъ, что онъ пред-«ложитъ вниманію вашего царскаго величества, и дали ему на «его представленія, съ засвидѣтельствованіемъ на дѣлѣ, разъ-«ясненіе и отвѣтъ, какихъ мы ожидаемъ отъ высокой мудрости «и справедливости вашего царскаго величества и какія ваше «царское величество найдете нужными въ цѣляхъ общаго «блага обоюдустороннихъ царствъ, владѣній, земель и людей. «Заключая наше обращеніе на этомъ, мы свидѣтельствуемъ «свое уваженіе къ вашему царскому величеству и просимъ «Всемогущаго Бога сохранить

«|| (**90**) пресвѣтлѣйшаго державнѣйшаго «и пр. и пр. [царя] и великаго князя, ваше «царское величество, въ долголѣтнемъ здравіи, «счастливомъ царскомъ правленіи и во всемъ «желательномъ счастьѣ. Писано въ Гагѣ въ «Голландіи, въ нашей резиденціи, 18-го дня «іюня мѣсяца, въ годъ по Рождествѣ Спаси-«теля и Искупителя Нашего Іисуса Христа «1675.

«Вашего царскаго величества «готовые къ услугамъ друзья «Генеральные Штаты «Соединенныхъ Нидерландовъ».

Послѣ того какъ его превосходительство вернулся на свое мѣсто, его царское величество самъ освѣдомился о здоровьѣ ихъ высокомощности и его высочества. Его превосходительство

[19]) «Шляхетного почтенного» (Гол. двора кн. № 9, л. 215 об.).

отвѣчалъ, что при своемъ отплытіи оставилъ первыхъ въ Гагѣ, а его высочество въ лагерѣ въ добромъ здоровьѣ. Затѣмъ его величество черезъ думнаго дьяка объявилъ, что предоставляетъ его превосходительству подойти къ рукѣ его: тогда его превосходительство подошелъ и, поцѣловавъ руку его царскаго величества, прибавилъ небольшой комплиментъ по-Русски, который, кажется, очень понравился его величеству [20]). Когда его превосходительство вернулся на свое мѣсто, его царское величество справился о здоровьѣ его превосх-а, отвѣчавшаго на это такъ: «Да сохранитъ Богъ во здравіи его царское ве«личество! Я, по Божьей милости и благодаря его царскому «величеству, со всѣми своими дворянами и имѣющимися при «мнѣ служителями прибылъ сюда въ добромъ здравіи». Тогда его превосх-у была предложена покрытая золотою парчею [21]) скамейка, чтобы онъ сѣлъ на нее, а его царское величество спросилъ о здоровьѣ дворянъ его превосх-а. На это маршалъ отвѣчалъ отъ имени всѣхъ: «Богъ да сохранитъ во здравіи его царское величество!» и всѣ почтительно поклонились его царскому величеству. Названный уже выше думный дьякъ тогда сказалъ, что его величество милостиво разрѣшаетъ имъ подойти къ рукѣ; послѣ этого всѣ они, числомъ семнадцать человѣкъ, подъ рядъ, подошли къ рукѣ его. Затѣмъ его превосх. снова всталъ и сказалъ небольшую рѣчь о подаркахъ, которые онъ предлагаетъ его царскому величеству; подарки были тогда пронесены мимо его царскаго величества, причемъ думный дьякъ по свитку читалъ названія того, что проносилось мимо [22]). Затѣмъ думный дьякъ снова прочелъ, что его царское величество велитъ перевести письма, переданныя его превосх-омъ и дать его превосх-у отвѣтъ (**85 bis**) [23]) на нихъ; наконецъ,—что его царское величество жалуетъ его превосх-у пищу и питье со своего стола.

Затѣмъ мы, въ томъ же порядкѣ, какъ пришли, вернулись домой, и его превосх. снова приставами былъ сопровожденъ

[20]) . . . seijde in de russe taele, Godt spaere uw grooten Monarch lange jaeren gesont—«я сказалъ по-Русски: «Сохрани Богъ васъ, великаго монарха, на многія лѣта!» (Прил. № 20 къ Доп.).

[21]) Парчевымъ Персидскимъ ковромъ (Прил. № 20 къ Доп.).

[22]) Кромѣ лошадей и хрустальной люстры, слишкомъ громоздкой, всѣ подарки были пронесены мимо царя стрѣльцами и собраны думнымъ дьякомъ (Доп.).

[23]) По ошибкѣ типографа въ изданіи книги Койэтта два раза кряду страницы означены цыфрами 85—90

въ свою комнату. Около часу дня пришелъ великій вельможа, по имени князь Петръ Семеновичъ Прозоровскій [24]), съ кушаньями отъ его величества: за нимъ слѣдовали около 200-тъ человѣкъ, несшихъ приблизительно 100 блюдъ съ разными кушаньями, а также разные напитки. Кушанья были, большей частью, очень хорошо приготовлены, противъ Русскаго обыкновенія. Пришли сюда и разные повара, которые снова разогрѣли эти кушанья во дворѣ его превосх-а, хотя ихъ потомъ [25]) понесли непокрытыми со двора, такъ что они

[24]) О посылкахъ князя П. С. Прозоровскаго, бывшихъ по ст. ст. 17-го янв. 7184 г. и 1-го мая 7184 г. имѣется больше подробностей въ Голл. кн. № 9, гдѣ приводится не только предварительный чинъ поднесенія яствъ и питей, но и отчетъ князя объ исполненіи этого чина: 1) л. 191—194 об. и л. 227—230 об. 2) л. 480—481 об. Приводимъ относительно первой присылки:

[л. 191 об.]. «И столнику ... пріехавъ на посолской дворъ вытти изъ саней у лесницы і итти к послу в хоромъ, а за собою велѣти нести скатерть и судки і ествы и питье по росписи....

[л. 192] да велѣть на столъ скатерть послать и судки поставить, и ествы и питье на столъ і взявъ ковшъ питья молыть:

|| Чаша великого государя царя і великого князя Алексѣя Михайловича всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росіі самодержца и многихъ государствъ и земель восточныхъ и западныхъ и сѣверныхъ отчича и дѣдича и наслѣдника и государя и обладателя. Дай Господи великій государь царь и великіі князь Алексѣй Михайловичь всея Великия и Малыя и Бѣлыя Росіі самодержецъ здравъ былъ на многие лѣта, и чтобъ межъ великого государя нашего его царскаго величества і высокомочныхъ господъ Статовъ и князя Оранского дружба и любовь множились и прибавлялись.

Да ковшъ выпить напередъ, а потомъ поднести послу и приставомъ і дворяномъ подать.»

Затѣмъ слѣдуютъ «чаши» царевичей Ѳеодора Алексѣевича (л. 193) Іоанна Алексѣевича (л. 193 об.) и Петра Алексѣевича (л. 193, об.), каждая отдѣльно; затѣмъ Штатовъ и князя Оранскаго. Посолъ настоялъ (л. 228 об.), чтобы чаши эти, за Штаты и князя Оранскаго, пились порознь.

[л. 194.] «И столнику князю Петру Семеновичу за столъ сѣсть поконецъ стола и вина подавать и ѣствы ставить велѣть по росписи.

А и вдавъ вина и ѣствы ѣхати къ великому государю царю и великому князю Алексѣю Михайловичу всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержцу, і что поговоритъ с посломъ, о томъ известить его царскому величеству, а въ посолскомъ приказѣ прислать писмо. А будетъ посолъ учнетъ его дарить и ему подарки принять.

|| А будетъ что поднесетъ обычное или худое и ему того не имать.

А молыть: государскимъ жалованьемъ всего у него много и ничемъ нескуденъ, и вставъ ѣхать к великому государю.

А о чемъ с нимъ посолъ поговоритъ, и ему с посломъ противъ его спросу говорить, что будетъ пригоже, чтобъ царского величества імені было к чести і к повышенью і Московскому государству къ добру.

А собою ничего не вчинять».

[25]) Voor desen въ текстѣ, вѣроятно, ошибка.

совершенно остыли прежде подачи на столъ. Столъ накрыли люди его величества столовою скатертью съ вытканными на ней двуглавыми орлами, причемъ лишь для его превосх-а были поставлены позолоченная серебряная тарелка, ножикъ, вилка и ложка, а для остальныхъ [одинъ] серебряныя ложки; его превосх. велѣлъ поэтому подать [для всѣхъ] тарелки и салфетки. Его превосх. сидѣлъ во главѣ стола, а князь по правую отъ него сторону; немного подальше слѣдовали приставы и Mons-r Виніусъ, а по обѣ стороны стола дворяне и офицеры его превосх-а въ томъ порядкѣ, какъ они подходили къ рукѣ его величества. Названныя сто блюдъ, всѣ серебряныя, были поданы одно послѣ другого. Между ними были различныя странныя фигуры изъ печеній, изъ которыхъ его превосх., для курьеза, нѣкоторыя сохранилъ. Раньше еще, чѣмъ поѣли чего-нибудь, князь сталъ читать по свитку и началъ пить изъ серебрянаго позолоченнаго бокала за здоровье его царскаго величества: его примѣру послѣдовали его превосх. и всѣ, бывшіе за столомъ. Затѣмъ пили здоровье царевичей или принцевъ Московскихъ, затѣмъ за ихъ высокомощность, потомъ за его высочество. Такъ какъ князь затѣмъ хотѣлъ встать, то его превосх. напомнилъ ему, что теперь полагается пить за здоровье посла. Князь и предложилъ эту здравицу, послѣ чего его превосх. предложилъ тостъ за князя [25]), который затѣмъ всталъ изъ-за стола и получилъ отъ его превосх-а въ подарокъ прекрасный серебряный позолоченный бокалъ. Тогда князь ушелъ [26]), равно какъ и приставы или попечители, пришедшіе однако вновь черезъ часъ и извѣстившіе его превосх., что въ среду, 29-го января, назначена вторая аудіенція. Послѣ нѣкоторой бесѣды, причемъ выпитъ былъ стаканчикъ Рейнскаго вина, они ушли уже поздно вечеромъ [27]).

[25]) Ср. Голл. кн. № 9. л. 229 об. «Посолъ же говорилъ, что де, какъ прежней ихъ былъ Галанской посолъ и столникъ де про его здоровье пилъ, и столникъ послу говорилъ: хотя де мнѣ и в наказе того не написано, толко де я за твою любовь про твое здоровье пить стану, и противъ того посолъ про стольниково здоровье пилъ же (Голл. кн. № 9, л. 229 об.).

[27]) Чтобы, какъ полагалось, представить царю свой подарокъ (Дон.).

[28]) Въ тотъ же день принята была присяга Дорошенка и была аудіенція Монгольскихъ пословъ. (Дон.).

Въ Голл. кн. № 9 помѣщенъ и отчетъ о томъ, «что посолъ говорилъ съ приставомъ на пріѣздѣ къ царю и съ Прозоровскимъ послѣ принесенія стола царскаго» (л. 224—229 об.). Приведемъ отсюда: (л. 229) «Посолъ же говорилъ, какъ былъ опъ ныне у великого государя у его царского величества вверху

Во вторникъ, 28-го января, его превосх. сообщилъ о своемъ прибытіи въ Москву иностраннымъ министрамъ и служителямъ. Онъ послалъ господина маршала къ Польскому резиденту Свидерскому [28] и господина секретаря къ Датскому резиденту господину Магнусу Го [29], чтобы исполнить требованія вѣжливости. Разные Нѣмцы пришли къ его превосх-у || (86 bis), чтобы привѣтствовать его. Великій вельможа Артемонъ Сергѣевичъ вечеромъ велѣлъ привести къ себѣ нашего маленькаго пажа, чтобы передъ его царскимъ величествомъ поиграть на палочкахъ: здѣсь пажъ этотъ получилъ хорошее угощеніе.

Двадцать вторая глава.

Вторая аудіенція его превосх-а.—Его рѣчь передъ его царскимъ величествомъ.—Коммиссары назначаются его превосх-у и его переговоры съ ними.

Въ среду, 29-го января, около 4-хъ часовъ послѣ разсвѣта, прибыли карета его царскаго величества для его превосх-а и лошади для насъ во дворъ, тѣмъ же самымъ порядкомъ, какъ и тогда, когда мы въ предыдущій разъ ѣхали ко двору и къ его царскому величеству. Мы въ томъ же порядкѣ, какъ и прежде, были приведены наверхъ къ его царскому величеству, который появился передъ нами въ другомъ драгоцѣнномъ платьѣ. И его превосх. былъ также въ другомъ костюмѣ. Когда дьякъ снова обратился къ его вельможности описаннымъ уже способомъ, его превосх. произнесъ слѣдующую пропозицію [1]):

«Пресвѣтлѣйшій державнѣйшій великій государь царь и «великій князь Алексѣй Михайловичъ, Божьею милостью всея «Великія, Малыя и Бѣлыя Россіи самодержецъ и многихъ

и виделъ его великого государя пресвѣтлые очи і великіі государь показался ему персоною таковъ же, каковъ былъ отецъ его государевъ блаженные памяти великіі государь царь и великіі князь Михайло Ѳеодоровичь всеа Росіі самодержецъ». Клепкъ, слѣдовательно, помнилъ Михаила Ѳеодоровича.

[28]) Упоминается и Скультетусомъ въ его отчетѣ (Бюшингъ, IX); это первый Польскій резидентъ въ Россіи. Ср. Соловьевъ «И. Р.» III (XII) 499, 505, 515.

[29]) Называется Gioe и Göe, въ Русскихъ документахъ Гей и Геймъ.

[1]) Текстъ ея нѣсколько измѣненъ у Койэтта сравнительно съ рукописнымъ текстомъ въ Доп. Клепка (Прил. № 22в къ Доп.). Ниже мы отмѣчаемъ различія въ рукописи.

«иныхъ восточныхъ, западныхъ и сѣверныхъ владѣній и странъ «отчичъ и дѣдичъ и наслѣдникъ, государь и обладатель! Я «долженъ начать свою пропозицію съ того, чтобы васъ, вели-«кій государь, ваше царское величество, глубочайшимъ обра-«зомъ поблагодарить за роскошный пріемъ, который въ моемъ «лицѣ получили высокомощные господа Генеральные Штаты достохвальныхъ суверенныхъ свободныхъ Соединенныхъ Нидерландовъ вмѣстѣ съ его высочествомъ господиномъ принцемъ «Оранскимъ.

«Что же касается до великаго дѣла, которое я упомянулъ «вашему царскому величеству въ моей предыдущей пропозиціи «или представленіи,—дѣла, касающагося счастія и безопасности «царствъ, владѣній, земель и подданныхъ вашего царскаго «величества съ одной стороны и ихъ высокомощности и высо-«кихъ союзниковъ и друзей съ другой стороны, то вѣдь, о «пресвѣтлѣйшій великій государь, всему свѣту извѣстно, что «добрая дружба и согласіе, если они соблюдаются между «высокими и славными правительствами, дѣлаютъ эти прави-«тельства страшными для всего міра. И хотя по внѣшнему «виду и можетъ казаться, что Соединенные Нидерланды отда-«лены отъ владѣній вашего царскаго величества, тѣмъ не ме-«нѣе оба государства легко могутъ приходить другъ ко другу «на помощь въ виду большой и далеко распространенной мор-«ской силы ихъ высокомощности, благодаря чему всякая аммуни-«ція и все необходимое могутъ безъ помѣхи со стороны того «или иного короля, князя или республики, находящихся между «обоими, перевозиться другъ къ другу: ||| (**87 bis**), а чтобы «укрѣпить эту дружбу и согласіе, высокомощные господа Штаты «достохвальныхъ суверенныхъ свободныхъ Соединенныхъ Нидер-«ландовъ приняли надлежащія мѣры и будутъ держаться ихъ «и стараться урегулировать все получше, чтобы эти отношенія «съ каждымъ днемъ все усиливались; въ то же время выше-«реченные ихъ высокомощность желаютъ и надѣются, что со «стороны его царскаго величества будетъ сдѣлано то же. Далѣе, «ихъ высокомощность господа Штаты достохвальныхъ суверен-«ныхъ свободныхъ Соединенныхъ Нидерландовъ поручили мнѣ «сообщить вамъ, великій государь и царское величество, что, «соизволеніемъ Господа Бога, въ 1672 году земли и подданные ихъ высокомощности наказаны были за грѣхи весьма кро-«вопролитной войной, такъ какъ короли Французскій и Велико-

«британскій со своими союзниками, не имѣя въ предыдущемъ «ни малѣйшей причины, на морѣ и на сушѣ напали на нихъ, «притомъ какъ разъ въ такое время, когда ихъ высокомощность «не только съ обоими названными королями были въ союзѣ [2]), но и «жили въ мирѣ со всѣмъ міромъ и, поэтому, не ожидали нпка- «кой войны: изъ-за этого у нихъ въ теченіе 22-хъ лѣтъ не только «не было ни одного генеральнаго капитана или главнокомандую- «щаго надъ войскомъ ни на морѣ, ни на сушѣ, но не было даже «и вообще опытныхъ офицеровъ и солдатъ. При этомъ король «Французскій хотя и зоветъ себя христіанѣйшимъ [3]), однако «показалъ себя совсѣмъ не христіанпномъ: онъ лишь для того, «чтобы увеличить свою славу и владѣнія, повелъ противъ госу- «дарства ихъ высокомощности эту отвратительную войну, въ «намѣреніи сначала покорить и уничтожить земли ихъ высоко- «мощности, чтобы затѣмъ легче подчинить себѣ весь христіан- «скій міръ. Такимъ образомъ, вышереченный король Французскій «вмѣстѣ со своими союзниками и друзьями, съ нѣсколькими «арміями и безчисленной военной силою, напалъ, съ разныхъ «сторонъ одновременно, на земли ихъ высокомощности и, на- «водивъ ихъ точно море, прошелъ до глубины ихъ государ- «ства. Когда однако вышереченные высокомощные господа воз- «становили его вышереченное высочество господина принца «Оранскаго во всѣхъ должностяхъ его свѣтлѣйшихъ предковъ и «приняли его своимъ капитаномъ и генеральнымъ адмираломъ, «война пріобрѣла совершенно иной оборотъ. Всемогущій Богъ «милостиво и чудесно, при высокомудромъ и осторожномъ «предводительствѣ его вышереченнаго высочества такъ возста- «новилъ государство ихъ высокомощности, что вышеназванный «король Французскій принужденъ былъ оставить всѣ завое- «ванныя провинціи, земли, города и крѣпости и вернуться въ «свою страну. Затѣмъ послѣдовалъ и миръ съ королемъ Вели- «кобританскимъ, послѣ того, какъ ихъ высокомощность, по «высокомудрому совѣту его вышереченнаго высочества, подъ «умнымъ управленіемъ опытнѣйшаго адмиралъ-лейтенанта де- «Рейтера въ 4-хъ тяжкихъ морскихъ бояхъ одержали, Божьимъ «милостивымъ благословеніемъ, 4 большія побѣды.

«И хотя вышереченные ихъ высокомощность теперь заключили «союзъ и дружбу съ Римскимъ императоромъ || (**88 bis**), съ коро-

[2]) «Въ мирномъ соединеніи» (рук.).

[3]) «Всехристіанѣйшимъ» (рук.).

«лями Испанскимъ и Датскимъ, съ господиномъ курфюрстомъ «Бранденбургскимъ и князьями Брауншвейгскимъ и Люнебург- «скимъ и поставили на ноги такую силу, что можно было бы на- «дѣяться, что вышеназванный король Французскій будетъ скло- «ненъ къ хорошему миру, тѣмъ не менѣе, вышеназванный «король Французскій, имѣющій очень великіе и далекоидущіе «планы и намѣренія, въ особенности же стремящійся къ власти «надъ всею Европою, остался твердо и неуклонно при своемъ «намѣреніи, всѣми силами старается уничтожить и покорить «государство ихъ высокомощности и не желаетъ, до сихъ поръ, «заключить мира. Тутъ еще и король Шведскій, торжествен- «нымъ договоромъ обязавшійся помогать ихъ высокомощности, «не только отказался дать эту помощь, но подъ предлогомъ и при- «крытіемъ роли посредника въ улаженіи означенной войны и «возстановленіи прежняго мира, далеко зашелъ за предѣлы «посредничества и, примкнувъ къ партіи короля Французскаго, «напалъ на земли и подданныхъ его свѣтлости курфюрста «Бранденбургскаго.

«Высокомощные господа Генеральные Штаты достохвальныхъ «суверенныхъ свободныхъ Соединенныхъ Нидерландовъ, вмѣстѣ «съ его высочествомъ господиномъ принцемъ Оранскимъ, въ «виду всего этого, не могутъ имѣть иныхъ мыслей, какъ тѣ, «что вышеназванный король Шведскій, очевидно, надѣется здѣсь «найти случай и средство, чтобы укрѣпить свое могущество, «особенно на сѣверѣ, и сдѣлать его ужаснымъ, а также, что «вышеназванный король Французскій будетъ помогать выше- «названному королю Шведскому въ этомъ намѣреніи, равно «какъ и вышеназванный король Шведскій помогать вышеназван- «ному королю Французскому во всѣхъ завоеваніяхъ государствъ «и земель, которыя лежатъ въ южныхъ частяхъ Европы, съ «тѣмъ, чтобы оба эти короля, такимъ образомъ, могли повелѣ- «вать надъ всѣми королями, князьями и державами въ Европѣ, «имѣя возможность ихъ покорить и уничтожить.

«Ихъ высокомощность и его вышеречепное высочество въ этихъ «своихъ мнѣніяхъ еще болѣе были укрѣплены тѣмъ обстоятель- «ствомъ, что, какъ въ предыдущіе годы оказалось, король Швед- «скій стремился силою оружія завладѣть королевствами Поль- «шею и Даніею и, если принужденъ былъ отказаться отъ этого «своего намѣренія, то не по своему почину, но такъ какъ его планы, «по милости Божьей, рушились изъ-за соединенія и соглашенія

«различныхъ союзниковъ. Ихъ высокомощность и его высочество «поэтому предоставляютъ высокомудрому разсужденію вашего «царскаго величества рѣшить, какія послѣдствія должно имѣть «для царствъ, владѣній, земель и подданныхъ вашего царскаго «величества, если власть короля Шведскаго сдѣлается больше, «сильнѣе и страшнѣе, тѣмъ болѣе, что вѣдь ваше царское ве«личество можете припомнить. || (**89 bis**), что король Швед«скій, при всѣхъ обстоятельствахъ, старался завладѣть все боль«шею и большею частью владѣній, земель и подданныхъ ва«шего царскаго величества, не упуская ни какого случая въ «этомъ направленіи.

«Да, пресвѣтлѣйшій и державнѣйшій великій государь, «царь и великій князь Алексѣй Михайловичъ. Божьею ми«лостью всея Великія, Малыя и Бѣлыя Россіи самодер«жецъ и многихъ иныхъ восточныхъ, западныхъ и сѣвер«ныхъ владѣній и земель отчичъ и дѣдичъ и наслѣдникъ, «государь и обладатель! Высокомощные господа Генераль«ные Штаты достохвальныхъ суверенныхъ свободныхъ Со«единенныхъ Нидерландовъ, вмѣстѣ съ его высочествомъ «господиномъ принцемъ Оранскимъ, полагаютъ, что они на«рушили бы долгъ признательности за ту заботу и попече«ніе, которыя ваше царское величество съ такой ревностью и «настойчивостью выказывали по отношенію къ нимъ и къ го«сударству Соединенныхъ Нидерландовъ, еслибы они не изло«жили своихъ мыслей о своихъ опасеніяхъ передъ вашимъ «царскимъ величествомъ, чтобы вмѣстѣ обдумать, какъ здѣсь «слѣдуетъ поступить. Но чтобы объ этомъ и еще о другихъ «дѣлахъ, относящихся сюда, поговорить далѣе, я покорнѣйше «прошу ваше царское величество назначить мнѣ нѣсколько «господъ въ коммиссары и уполномоченные, чтобы я могъ всту«пить съ ними въ дальнѣйшіе переговоры [4])».

Какъ только эта пропозиція (или представленіе) была переведена господиномъ Випіусомъ, его царское величество, черезъ государственнаго канцлера, велѣлъ отвѣтить по нѣкоторымъ пунктамъ и прибавить еще, что слѣдующія лица его царскимъ

[4]) Кленкъ въ письмѣ къ Штатамъ (Прил. № 24 къ Дон.) говоритъ, что съ его стороны было нововведеніемъ, что онъ во второй пропозиціи изложилъ сущность своей просьбы: обыкновенно, вторыя пропозиціи содержатъ лишь благодарность за угощеніе и просьбу о коммиссарахъ. Тѣмъ не менѣе, Матвѣевъ до аудіенціи одобрилъ пропозицію въ этой ея формѣ.

величествомъ назначены, чтобы поговорить съ его превосх-омъ о дѣлахъ, относящихся къ пріѣзду его вельможности:

Ближній боярин князь Михаилъ Юрьевичъ Долгорукій, намѣстникъ [5]) Суздальскій.

Ближній бояринъ Артемонъ Сергѣевичъ Матвѣевъ, намѣстникъ Серпуховскій.

Думный дьякъ Григорій Карповичъ Богдановъ.

Дьякъ Василій Бобынинъ.

Дьякъ Емельянъ Украинцевъ.

Его превосх. поблагодарилъ его царское величество за эту милость, что его царское величество назначилъ коммиссарами для переговоровъ и соглашеній съ его вельможностью столь великихъ и знатныхъ господъ. Послѣ того, какъ мы снова поклонились его царскому величеству, приставы вывели насъ изъ залы, черезъ небольшую открытую площадку, въ комнату, гдѣ должны были производиться переговоры. Эта комната была роскошно расписана по сводамъ. На столѣ лежалъ дорогой коверъ, очень тяжелый отъ нитей золотыхъ и серебряныхъ, а на немъ стояла чернильница со всѣмъ приборомъ, которая, какъ говорили, была изъ золота.

Послѣ того, какъ мы короткое время пробыли въ этой комнатѣ, пришли сюда вышеназванные || (**90 bis**) господа коммиссары, каждый съ 4-мя тяжелыми золотыми цѣпями, крестообразно лежавшими на плечахъ. Они поздоровались съ его превосх-омъ за руку, и первый коммиссаръ, прочитавъ малый титулъ его царскаго величества, сказалъ, что его царское величество послалъ ихъ, чтобы выслушать, что̀ его превосх. имѣетъ передать отъ имени ихъ высокомощности и его высочества принца Оранскаго. Господа коммиссары попросили тогда его превосх. сѣсть и, когда они всѣ сѣли [6]), государственный канцлеръ спросилъ его превосх., не имѣетъ ли онъ, помимо вѣрительной грамоты, по обычаю другихъ пословъ, еще спеціальное какое-либо полномочіе. На это его превосх.

[5]) Erfbezitter собств. «наслѣдственный владѣтель». Въ Рус. документахъ «намѣстникъ».

[6]) «Первый коммиссаръ князь М. Ю. Долгорукій одинъ сѣлъ вверху длиннаго стола, А. С. Матвѣевъ, вмѣстѣ съ другими гг. коммиссарами съ лѣвой стороны его, спереди стола, на скамейкѣ, а я одинъ сидѣлъ съ верхней стороны, позади стола; у конца стола сидѣлъ мой секретарь, а съ моей стороны, противъ гг. коммиссаровъ, переводчики Виніусъ и фанъ-Аспереенъ и за ними еще человѣкъ 7 секретарей и писцовъ». (Доп. подъ 23-ьимъ янв.).

отвѣтилъ, что вѣрительныя грамоты его заодно служатъ и полномочіемъ, и что ихъ высокомощность никогда и раньше не давали особыхъ полномочій для своихъ прежнихъ пословъ. На это государственный канцлеръ опять отвѣчалъ, что, разъ ихъ высокомощность не имѣютъ иного обыкновенія, то они этимъ и удовольствуются.

Его превосх. теперь подробно разсказалъ о вѣроломствѣ, выказанномъ Шведами по отношенію къ ихъ высокомощности и господину курфюрсту Бранденбургскому, а, передъ тѣмъ, по отношенію къ другимъ королямъ и князьямъ, и [указалъ,] какъ ощутительно было бы для его царскаго величества, еслибы Шведы, на самомъ дѣлѣ, достигли бо́льшаго значенія, могущества и вліянія. Его превосх. присовокупилъ, что ихъ высокомощность на это указывали и его величеству королю Датскому, вслѣдствіе чего этотъ послѣдній рѣшился вступить въ союзъ съ императоромъ, королемъ Испанскимъ, ихъ высокомощностью и его свѣтлостью курфюрстомъ Бранденбургскимъ, и что ихъ высокомощность надѣются, что его царское величество послѣдуетъ похвальному примѣру короля Датскаго и соединится съ ихъ высокомощностью и вышеназванными высокими союзниками ихъ, чтобы положить предѣлы чрезмѣрному честолюбію и могуществу короля Шведскаго. Его превосх. заодно указалъ, что, черезъ это, владѣнія его царскаго величества на границахъ Швеціи умножились бы, его государства и земли достигли бы покоя и безопасности, а самъ онъ могъ бы тогда способствовать миру между христіанскими государями и, такимъ образомъ, достигнуть высокой славы для себя во всемъ христіанскомъ мірѣ.

Когда эта пропозиція (или предложеніе) была сдѣлана, господинъ государственный канцлеръ спросилъ его превосх., не имѣетъ ли онъ еще какихъ-либо представленій. Его превосх. отвѣтилъ, что пока нѣтъ, но что, если какое-нибудь дѣло еще представится, то онъ о немъ доложитъ въ слѣдующее свиданіе. Государственный канцлеръ отвѣтилъ далѣе, что все до сихъ поръ сообщенное будетъ представлено его царскому величеству, и что его превосх. можетъ въ скоромъ времени ожидать на это отвѣта [7]).

[7]) Коммиссары указали Кленку, что вѣдь Голландія незадолго передъ тѣмъ заключила невыгодный для Россіи договоръ со Швеціею, на что царь однако отвѣчалъ добромъ, именно посылкою своею къ королямъ Французскому и Ве-

Послѣ этого разговора, продолжавшагося около часа и при которомъ никто не присутствовалъ, кромѣ его превосх-а, коммиссаровъ его царскаго величества, господина Виніуса— переводчика его величества, секретаря, переводчика фанъ-Асперена || (**91**) и еще одного Русскаго писца, его превосх. вышелъ въ сѣни, гдѣ находились разные дьяки и гости, изъ коихъ нѣкоторые, по старому знакомству, привѣтствовали его. Мы удалились обычнымъ образомъ и снова вернулись къ себѣ во дворъ, въ удобное время, чтобы пообѣдать. Вечеромъ маленькій пажъ снова былъ отведенъ къ его царскому величеству, чтобы играть тамъ на палочкахъ, а также и на скрипкѣ и органѣ. Его въ тѣхъ же саняхъ отвезли домой, послѣ того, какъ его угостили конфетами и вкуснымъ виномъ. Это потомъ повторялось нѣсколько разъ [5]).

ликобританскому съ предложеніемъ прекратить междухристіанскія войны. Кленкъ отрицалъ, чтобы Штаты когда-либо сдѣлали что-нибудь невыгодное для Россіи, посолъ Гейнзій въ 1671 г. былъ посланъ въ Москву лишь для посредничества между царемъ и Швеціею; что же до посылки царя во Францію и Великобританію, то поблагодарить ва нее—одинъ изъ главныхъ поводовъ къ его пріѣзду. (Прил. № 24 къ Дон.). Относительно просьбы о помощи противъ Швеціи бояре отвѣчали, что окончательнаго отвѣта они пока дать не могутъ, но сообщатъ тотъ отвѣтъ, который данъ былъ цесарскому и Бранденбургскому посламъ. Пропозиціи посла они приняли письменныя.—На засѣданіи этомъ посла долго распрашивали о подробностяхъ борьбы въ Зап. Европѣ. Протоколъ этого засѣданія въ Гол. кн. № 9 М. Г. А., лл. 254—266.

[5]) Этимъ днемъ ($^{29}/_{19}$ янв.) помѣчены: 1) Прил. № 20 къ Дон., подробный отчетъ Ген. Штатамъ о событіяхъ послѣ въѣзда, объ аудіенціи $^{27}/_{17}$ янв., о приходѣ Прозоровскаго и о нѣкоторыхъ слухахъ политическаго характера: о предполагаемомъ лѣтомъ вторженіи Русскихъ войскъ въ Крымъ, о посылкѣ нѣкоего Шведскаго посла отъ Московскаго правительства въ Швецію съ секретнымъ порученіемъ. Посолъ жалуется на неполученіе писемъ отъ Штатовъ. 2) Прил. № 21 къ Дон., письмо къ совѣтскому пенсіонарію Фаахелю: Кленкъ проситъ этого послѣдняго замолвить слово передъ Штатами въ оправданіе поднесенія кареты въ подарокъ царю и иныхъ даровъ коммиссарамъ: подарки эти, по словамъ Кленка, «фундаментъ, безъ котораго здѣсь при дворѣ ничего нельзя достигнуть». 3) Прил. № 22 а [подъ № 22 помѣщена и вторая рѣчь Кленка на аудіенціи], письмо къ гриффиру Фаахелю: будетъ ли война Москвы со Швеціею, это зависитъ отъ исхода конференціи, предполагаемой весною между Русскими и Шведскими уполномоченными. Есть надежда, что Русскіе къ веснѣ станутъ большимъ лагеремъ у Нотебурга, чтобы Шведамъ меньше войска удалось перевести въ Германію. Этимъ, можетъ быть, даже и хорошо ограничиться, такъ какъ *«если царь дѣйствительно вынетъ мечъ изъ ноженъ, то это, можетъ быть, затянетъ заключеніе генеральнаго мира, ибо пришлось бы его, царя, также включить въ него»*. Повтореніе здѣсь нѣсколько разъ слова misschien, т. е. «можетъ быть», показываетъ, что мы тутъ имѣемъ взглядъ самого Кленка: взглядъ, несомнѣнно, весьма трезвый.

Двадцать третья глава.

Приходъ въ гости Датскаго и Польскаго резидентовъ.—Вторичные переговоры его превосх-а съ коммиссарами.—Разные подарки его превосх-а придворнымъ вельможамъ; пиръ, устроенный имъ. — Подарки его превосх-у и благодарность его за нихъ.—Взаимныя посѣщенія.

Въ четвергъ, 30-го января, утромъ, его превосх. посолъ послалъ Sr. фанъ-Асперена сначала къ князю Юрію Алексѣевичу Долгорукому, а затѣмъ къ великому боярину или государственному канцлеру Артемону Сергѣевичу, чтобы спросить, удобно ли будетъ, если его вельможность посѣтитъ ихъ. Они однако, ссылаясь на неловкость, любезно отклонили это. Датскій резидентъ [1]), тѣмъ временемъ, зашелъ посѣтить его превосх. и ушелъ, пробывъ часъ или полтора у его вельможности.

Въ пятницу, 31-го января, явился Польскій резидентъ [2]), заявивъ за часъ или два о своемъ приходѣ; онъ пріѣхалъ въ каретѣ, которую тянули 6 соловыхъ лошадей. Шесть или 8 лакеевъ бѣжали передъ его каретою, а рядомъ съ нею шелъ лакей съ Польскою полковою булавою и боевымъ молотомъ. На немъ былъ красный бархатный кафтанъ, подбитый собольимъ мѣхомъ, а подъ верхнимъ — еще другой кафтанъ изъ цвѣтистой золотой парчи. Дворяне приняли и привѣтствовали его внизу у кареты и проводили его наверхъ, гдѣ онъ былъ принятъ маршаломъ и шталмейстеромъ, доведшими его до сѣней. Здѣсь его встрѣтилъ самъ его превосх. и ввелъ его въ парадную комнату, гдѣ оба сѣли въ креслахъ. Мы тогда всѣ вышли изъ комнаты, кромѣ секретаря. Послѣ того, какъ онъ пробылъ здѣсь около часу времени, онъ простился съ его превосх-омъ, проводившимъ его до лѣстницы, откуда мы проводили его до кареты. Вечеромъ его превосх-у было заявлено, что на слѣдующій день опять будетъ бесѣда съ коммиссарами [3]).

---

[1]) Гз. Въ Дон. о разговорахъ этихъ не сообщается; вѣроятно рѣчь шла о Шведскомъ купцѣ Коккѣ, посланномъ съ какимъ-то порученіемъ въ Швецію (Письмо къ резиденту Ромпфу, 21/31 янв. 1676. Прил. къ Дон. № B).

[2]) Свидерскій. По Дон. Paul Michael Zwiderski сдѣлалъ визитъ 5-го февраля. Подъ 31-ымъ янв. въ Дон. его пріѣздъ не значится.

[3]) Въ этотъ день (31-го янв.) приставы пришли сообщить о конференціи на слѣдующій день. Зашелъ и Виніусъ, сообщившій, что щекотливое порученіе, данное ему Кленкомъ, не имѣло успѣха: Матвѣевъ отклонилъ подарокъ предложенный ему Кленкомъ на случай, если онъ согласится довести дѣло до разрыва царя съ Швеціею (Дон. подъ 31-ымъ янв.). 31-ымъ янв. помѣчено письмо № B къ резиденту Ромпфу, въ Стокгольмъ, содержащее просьбу собрать на мѣстѣ

Въ субботу, 1-го февраля, въ 1 часа. мы снова провожали || (92) его превосх. на мѣсто совѣщаній и, не заходя къ его царскому величеству, прямо направились туда. Мы остались въ сѣняхъ. Эта бесѣда продолжалась около 2-хъ часовъ, а затѣмъ мы вернулись вмѣстѣ съ его превосх-омъ въ нашъ дворъ [4]. Его превосх., по приходѣ домой, послалъ господина маршала и Sr. фанъ-Асперена съ нѣкоторыми подарками къ великому или государственному полководцу и боярину или государственному совѣтнику князю Юрію Алексѣевичу Долгорукому и къ его сыну боярину князю Михаилу Юрьевичу Долгорукому, бывшему первымъ среди коммиссаровъ, съ которыми господинъ посолъ велъ переговоры. [Подарки были слѣдующіе]:

1 оксгоофтъ Французскаго вина.
1 оксгоофтъ вина Аликанте.
1 оксгоофтъ вина Капарскаго.

Маршалъ и фанъ-Асперенъ, прійдя сюда, были дружески приняты и получили прекрасное угощеніе сластями и виномъ.

свѣдѣній о сношеніяхъ Москвы со Швеціею; отвѣтныя письма Кленкъ просить посылать на имя купца Гоутмана (ib.).

[4]) Боярин Матвѣевъ на этой второй конференціи сообщилъ отвѣтъ на первыя пропозиціи Кленка: съ Шведами вѣчный миръ, котораго нельзя нарушить; Шведы, дѣйствительно, нарушили трактаты, но объ этомъ будетъ разсуждаться на конференціи съ Шведскими уполномоченными на границѣ; если Шведы не сдѣлаютъ уступокъ, съ ними можетъ быть начата война, но не раньше. Въ качествѣ введенія Матвѣевъ разсказалъ, какъ царь просилъ на западѣ помощи для Поляковъ противъ султана, какъ одинъ лишь Бранденбургскій курфюрстъ на это откликнулся, какъ нападеніе Шведовъ заставило курфюрста отозвать войска (о чемъ пріѣзжалъ сообщить Скультетусъ) и какъ потомъ къ жалобамъ на Шведовъ примкнули и цесарь и Голландцы. Боярин говорилъ, что Штаты помогли Швеціи нарушить договоръ съ царемъ. Кленкъ съ негодованіемъ отвергалъ это, требуя доказательствъ; таковыя ему были обѣщаны письменно. Посла долго разспрашивали о современномъ политическомъ положеніи въ Европѣ. Онъ заявилъ, что союзники, въ случаѣ войны, гарантировали бы царю неприкосновенность владѣній и не заключили бы мира, пока царь не добился бы удовлетворенія На всякій случай онъ просилъ устроить укрѣпленный лагерь у границъ Швеціи; на это, ему отвѣчали, препятствій не имѣется. О содержаніи этой конференціи Кленкъ писалъ къ Штатамъ лишь въ немногихъ словахъ въ письмѣ Прил. № 24 при Дон., большія же подробности сообщены имъ гриффиру Фаахелю въ письмѣ отъ 26-го янв. (5-го февр.) 1676 г., большая часть котораго шифрована. Фаахелю же Кленкъ сообщаетъ по слухамъ, что, въ случаѣ разрыва со Швеціею, царь потребуетъ и Ивангородъ и Нотебургъ и всю Ингерманландію.—Русскій протоколъ конференціи въ Голл. кн. № 9, лл. 264 об.—290 об. Бояре заявили послу, что, если на съѣздѣ удовлетворенія царь не получитъ, тогда «у царскаго величества съ королевскимъ величествомъ Свѣйскимъ до чего дойдетъ, тому окажетъ время».

за столомъ, покрытымъ очень дорогою матеріею, сотканной изъ золота и серебра; при этомъ выказано было большое расположеніе къ его превосх-у, по случаю давняго его съ ними обоими знакомства. Старый вельможа нѣсколько разъ пилъ за здоровье его превосх-а, а молодой князь Михаилъ выказалъ себя столь любезнымъ, что самъ передавалъ напитки служителямъ, что у Русскихъ считается признакомъ очень большого расположенія. Маршалъ и фанъ-Асперенъ наконецъ распростились, при чемъ молодой бояринъ, князь Михаилъ, провожалъ ихъ до саней: прибывъ домой, они все разсказали его превосх-у. Оба эти боярина послали послѣ этого своего дворецкаго и 7—8 человѣкъ со сластями къ его вельможности, также прекрасно угостившему носителей. Маршалъ и фанъ-Асперенъ были также съ подаркомъ въ

1 анкеръ лучшаго вина Фронтиньякъ,
1/2 аамы лучшаго стараго Рейнскаго вина,
1 оксгоофтъ секта,
1 оксгоофтъ вина Аликанте,
1 оксгоофтъ Французскаго вина,

посланы къ государственному канцлеру и боярину Артемону Сергѣевичу, гдѣ они получили угощеніе съ подобнымъ же засвидѣтельствованіемъ дружбы и пріязни къ его превосх-у. При уходѣ старый вельможа проводилъ ихъ за свои сѣни, а сынокъ его, Андрей Артемоновичъ, до саней.

Въ воскресенье, 2-го февраля, въ первый разъ во дворѣ его превосх-а была произнесена проповѣдь. Парадная комната, гдѣ говорилась проповѣдь, по всѣмъ стѣнамъ была обвѣшана краснымъ сукномъ и скамья устлана тѣмъ же. Въ серединѣ зала висѣлъ дорогой балдахинъ изъ краснаго бархата съ золотой бахромою кругомъ. Противъ привѣски, на стѣнѣ, какъ разъ надъ дорогимъ зеркаломъ съ позолоченною рамою, висѣло изображеніе его высочества принца Оранскаго, || (**93**) очень искусно написанное. Подъ балдахиномъ лежалъ очень великолѣпный Турецкій коверъ, на которомъ стояли 4 прекрасныхъ кресла краснаго бархата съ золотою бахромою. Вокругъ, по стѣнѣ, были еще 12 стульевъ одной матеріи. По окончаніи проповѣди мы ждали приставовъ и переводчика его царскаго величества, господина Виніуса, къ обѣду. Тѣмъ временемъ, все было приготовлено, и столъ съ большими серебряными, съ позолотою, бокалами, многими серебряными ков-

шами, чеканными кувшинами, блюдами для фруктовъ, полоскательными чашками, канделябрами и всѣмъ, относящимся ко столу, былъ приготовленъ. Дворяне приняли приставовъ, когда они пришли, внизу у лѣстницы, а маршалъ и шталмейстеръ наверху, и всѣ вмѣстѣ проводили до дверей, гдѣ его превосх встрѣтилъ ихъ и провелъ въ парадную комнату. Здѣсь онъ, вмѣстѣ съ ними, сѣлъ подъ балдахинъ, пока накрывали столъ. Когда все было готово, его превосх. повелъ ихъ въ столовую, гдѣ самъ сѣлъ вверху стола, первый приставъ Юрій Петровичъ по правую руку, второй по лѣвую руку, и т. д. Послѣ подачи первой перемѣны, состоявшей изъ холоднаго блюда, выпили въ круговую по чаркѣ, а затѣмъ стали провозглашать тосты: первый за его царское величество, затѣмъ за ихъ высокомощность и его высочество принца Оранскаго и многихъ другихъ, а также за добрый успѣхъ союза между его царскимъ величествомъ и ихъ высокомощностью и его высочествомъ, за увеличеніе ихъ государства и уничтоженіе ихъ враговъ: все это происходило при стрѣльбѣ изъ пушекъ, битіи въ литавры и звукѣ трубъ. Такимъ образомъ, еще до конца обѣда всѣ пришли въ хорошее настроеніе и каждый въ веселомъ расположеніи вернулся домой.

Во вторникъ, 4-го февраля, пришли приставы и жаловались, что еще не протрезвились послѣ обѣда, бывшаго въ воскресенье. Они принесли его превосх-у, на его просьбу, отвѣтъ отъ его царскаго величества, что онъ можетъ выѣзжать безъ приставовъ, куда угодно и сколько угодно разъ. Его превосх. велѣлъ заявить Датскому резиденту, что посѣтитъ его, если это не будетъ неудобно. Онъ затѣмъ въ каретѣ, запряженной шестеркою, съ господиномъ маршаломъ и секретаремъ, отправился туда; при немъ была свита въ наилучшихъ нарядахъ. Его превосх. послалъ также различные подарки изъ дорогихъ винъ къ разнымъ вельможамъ.

Въ среду, 5-го того же мѣсяца, утромъ, его превосх. послалъ приглашеніе Датскому резиденту пріѣхать на слѣдующій день къ обѣду; къ этому же времени были приглашены и нѣкоторые Нѣмецкіе купцы. Гофмейстеръ великаго боярина князя Юрія Алексѣевича Долгорукаго и его сына князя Михаила Юрьевича Долгорукаго пришли къ его превосх-у со слѣдующимъ подаркомъ:

(94) Большое красивое печенье: его несли два человѣка.

Другое, еще большее, съ позолотою въ нѣкоторыхъ мѣстахъ и съ гербами его величества; его несли 4 человѣка.

Кружокъ ягодъ, прессованныхъ съ цвѣтами; несли его двое.

Другой изъ яблоковъ съ цвѣтами; несли его также двое.

Серебряное блюдо съ Астраханскимъ виноградомъ.

Другое блюдо съ грушами.

Блюдо съ засахаренными яблоками.

Блюдо съ грецкими орѣхами.

Большое блюдо Русскаго сыра; несли его 2 человѣка.

Печенье:

Серебряное блюдо съ пирогомъ, плоско вырѣзаннымъ (?).

Высокій пирогъ.

Круглый пирогъ съ краснымъ деревцомъ и съ позолоченнымъ двуглавымъ орломъ наверху.

Круглый пирогъ съ бѣлымъ деревцомъ; всѣ въ видѣ короны.

Круглый пирогъ съ рисомъ и изюмомъ.

Круглый сладкій пирогъ съ яблоками.

Пирогъ съ маленькими [пирогами] внутри.

Пирогъ съ рыбою.

Печенье съ масломъ:

Большая рощица, раскрашенная разными красками, съ птичками на каждой вѣткѣ и съ большимъ двуглавымъ орломъ посерединѣ наверху. Ее несли 4 человѣка на носилкахъ, большею частью, позолоченныхъ.

Блюдо груздей.

Блюдо рыжиковъ.

Блюдо Leuwen [5]).

Блюдо раковъ.

Блюдо Roosters [5]).

Свѣжая рыба:

Бѣлуга; ее несли 4 человѣка на посилкахъ.

Голова бѣлужья; ее несли 2 человѣка.

Соленая рыба:

Кусокъ бѣлуги; его несли 2 человѣка.

Брюхо бѣлуги; его несли 2 человѣка на носилкахъ.

---

[5]) Значеніе не подыскано: вѣроятны ошибки въ текстѣ.

Сушеная рыба:

Спина бѣлужья; на носилкахъ.
Брюхо бѣлужье; на носилкахъ.
2 спины осетровъ.

Питье:

Боченокъ въ 5 ведеръ краснаго вишневаго меду
Боченокъ въ 7 ведеръ бѣлаго варенаго меду.
} ихъ несли 8 человѣкъ.

1. (**95**) Его превосх. предложилъ приставу и гофмейстеру нѣсколько стакановъ разныхъ винъ, провозгласилъ тостъ за здоровье бояръ, а затѣмъ подарилъ гофмейстеру красивый серебряный ковшъ чеканной работы. Гофмейстеръ нѣсколько разъ любезно отказывался, но наконецъ принялъ подарокъ. Его превосх. далъ и нѣсколько конвертовъ съ деньгами тѣмъ, кто несли и сопровождали эти подарки. Послѣ обѣда господа Бюдэйнъ и фанъ-Асперенъ снова отнесли подарокъ въ 6 анкеровъ вина, на этотъ разъ, обоимъ подканцлерамъ посольскаго приказа, Василію Ивановичу и Емельяну Украинцеву, принадлежавшимъ къ числу коммиссаровъ при его превосх-ѣ: каждому по анкеру вина Аликанте, секта и Французскаго вина. Они получили хорошее угощеніе изъ сластей и напитковъ [6].

Въ четвергъ, 6-го февраля, рано утромъ, господинъ маршалъ и фанъ-Асперенъ пошли къ великому полководцу и боярину князю Юрію Алексѣевичу Долгорукому и его сыну, боярину князю Михаилу Юрьевичу, чтобы поблагодарить за подарки, въ предыдущій день посланные его превосх-у. Старый князь, лежавшій, больной, въ постели, велѣлъ пригласить маршала и фанъ-Асперена къ себѣ и хорошо ихъ принялъ. Маршалъ, черезъ переводчика фанъ-Асперена, передалъ князю, что подарки были такъ пріятны его превосх-у, что онъ рѣшился нѣкоторыя изъ нихъ послать въ Голландію. Это очень понравилось старому князю и онъ, въ знакъ особаго расположенія, пожалъ руку маршала. Обоихъ изъ комнаты проводилъ сынъ князя.

---

[6]) 5-го же февраля Кленкъ писалъ къ Штатамъ и гриффиру Фанхелю (Прил. № 24 и 25 къ Дон.). Содержаніе этихъ писемъ указано выше въ прим. 4-омъ.

Въ обѣдъ прибылъ Датскій резидентъ господинъ Гэ, съ полковникомъ Миніусомъ [7]), въ каретѣ, запряженной двумя сѣрыми, съ яблоками, лошадьми. Его превосх. провелъ обоихъ гостей въ гостиную или парадную залу. Купцы, также приглашенные, пришли съ ними въ залъ; это были Келлерманъ, Арсеніусъ. Гартманъ, Меллеръ, Марсгофъ, Гоутманъ и Бутенантъ. Когда кушанье было подано, его превосх. проводилъ Датскаго резидента въ столовую и привѣтствовалъ его тамъ. какъ гостя. За обѣдомъ, при которомъ поданы были великолѣпныя блюда. его превосх. провозгласилъ тостъ за его царское величество и за короля Датскаго. Датскій резидентъ также потребовалъ бокалъ и провозгласилъ тостъ за здоровье ихъ высокомощности: затѣмъ было еще много тостовъ и пилось много здравицъ и, въ концѣ концовъ, гости въ веселомъ расположеніи разошлись по домамъ.

Въ пятницу, 7-го, утромъ. его превосх., вмѣстѣ съ маршаломъ и секретаремъ, отправился въ каретѣ. запряженной шестью лошадьми, къ Польскому резиденту, который принялъ его у кареты, и, послѣ бесѣды, продолжавшейся около двухъ часовъ, снова проводилъ его до кареты [8]). Умеръ въ это время одинъ изъ нашихъ толмачей Баренттъ Клукъ [9]), еще въ Устюгѣ захворавшій.

|| (96) Двадцать четвертая глава.

Болѣзнь и смерть его царскаго величества, послѣдовавшія за нею событія и подробное описаніе его похоронъ.

Въ это утро оба пристава пришли къ его превосх-у и сказали, что его царское величество смертельно боленъ, и что знатнѣйшіе вельможи уже нѣсколько дней и ночей находятся

[7]) Ср. выше || (71).

[8]) Свидерскій сообщилъ Кленку, что весною Турки намѣреваются съ 300000-нымъ войскомъ напасть на Польшу, въ виду чего царь обѣщалъ Полякамъ устроить большую диверсію въ Крымъ, для отвлеченія опасности отъ Польши.

[9]) Онъ не названъ въ перечисленіи членовъ свиты (рр. 2—4); къ ней онъ слѣд. не принадлежалъ, какъ видно ниже изъ утвержденія, что изъ участниковъ посольства первымъ умеръ служитель Кленка, Янъ Фолькертсзоонъ, 24-го іюля 1676 г. См. || (208).

при немъ [1]). Онъ заболѣлъ на слѣдующій день послѣ второй аудіенціи, и болѣзнь его нѣсколько времени держалась въ тайнѣ. Недомоганіе, однако, между тѣмъ, до того усилилось, что, по просьбѣ духовныхъ лицъ, многіе изъ должниковъ его величества были освобождены отъ обязательствъ: этотъ обычай соблюдается обыкновенно при рожденіи или кончинѣ кого-либо изъ правителей, при чемъ общая сумма прощаемыхъ долговъ составляетъ много сотенъ тысячъ гульденовъ. Въ этотъ же день его величество принялъ послѣднее помазаніе елеемъ и причастился; на рынкѣ массами закупали черное сукно и другія [траурныя] ткани.

Въ субботу, 8-го февраля, вечеромъ, часовъ въ 7, великій государь Алексѣй Михайловичъ, послѣ болѣзни, продолжавшейся нѣсколько дней, скончался. Разскажемъ немного подробнѣе о его смерти.

Какъ сказано, на второй аудіенціи или выслушаніи его превосх. посла, въ среду, 29-го января, мы видѣли государя; онъ былъ свѣжъ и здоровъ, и мы не могли ожидать ничего дурного. Онъ даже на слѣдующій день еще просилъ прислать къ себѣ мальчика изъ посольской свиты, который искусно игралъ на разныхъ инструментахъ. Тотъ и былъ во дворцѣ и игралъ здѣсь въ присутствіи царицы и вельможъ, находившихся здѣсь; игра доставила замѣтное удовольствіе государю, равно какъ и нѣкоторыя театральныя пьесы, сыгранныя въ его присутствіи. Но въ субботу, 1-го февраля, когда нашъ посолъ былъ опять при дворѣ и велъ вторично переговоры съ уполномоченными, его царское величество занемогъ такъ, что черезъ недѣлю, въ

---

[1]) По этому поводу, сказали приставы, не будетъ конференціи, по крайней мѣрѣ, 2 недѣли. Тогда Кленкъ попросилъ вручить ему обѣщанные уже отвѣты царя Бранденбургскому и цесарскому посламъ и бумагу, изъ которой видно, якобы, что Штаты подстрекали Швецію нарушить договоръ. Онъ просилъ также, чтобы поскорѣе были посланы войскамъ приказанія выступить къ Шведской границѣ. На это ему отвѣчали, что таковыя приказанія уже отданы, не послано однако приказовъ для сбора милиціи (de militie) у Корельской границы (Доп. подъ 7-ымъ февр.). «Я предполагалъ, пишетъ Кленкъ, что извѣстіе объ этомъ [передвиженіи войскъ], дойдя до Нимвегена или мѣста переговоровъ, сильно подвинетъ дѣло генеральнаго мира». Полководцу Хованскому (Gouanski) предписано было оставаться на прежнемъ посту у границъ Лифляндіи, а другимъ полкамъ посланы были приказы выступить къ нему на подкрѣпленіе. Кленкъ, между прочимъ, слышалъ, что отецъ его бывшаго Архангельскаго пристава (Уварова) получилъ приказаніе съ полкомъ въ 3000 всадниковъ весною быть близъ Пскова (Plosco), гдѣ ему предстояло состоять подъ началомъ Хованскаго. (Прил. № 26 къ Доп.).

субботу, 8-го февраля, его похитила смерть. Ему шелъ сорокъ восьмой годъ отъ роду, и на престолѣ онъ былъ уже тридцать первый годъ, процарствовавъ очень счастливо и давъ много примѣровъ истинно царскаго образа мыслей и дѣйствій. Что касается особенностей его болѣзни, доктора первоначальною причиною называли цынгу (обыкновенную у Московитовъ болѣзнь), къ которой нѣсколько лѣтъ тому назадъ присоединилась водянка: между тѣмъ никакимъ образомъ не удавалось убѣдить его величество, человѣка очень тучнаго, принять какія-нибудь лѣкарства. Незадолго передъ кончиною онъ немного простудился, а затѣмъ къ простудѣ присоединилась лихорадка, | (**97**) съ каждымъ днемъ все увеличивавшаяся, такъ что доктора наконецъ отчаялись въ благополучномъ исходѣ болѣзни. Послѣднее—тѣмъ болѣе, что вмѣсто лѣкарствъ онъ, при сильнѣйшемъ жарѣ, все время пилъ липъ квасъ [2]), до того холодный, что въ немъ плавали кусочки льда, которыя онъ глоталъ; кромѣ того, для умѣренія жара онъ велѣлъ класть на животъ толченый ледъ, а также и въ руки бралъ ледъ. Вслѣдствіе этого, при такой неумѣренности, нездоровье его царскаго величества такъ усилилось, что потеряна была надежда на сохраненіе его жизни, и уже седьмого числа, вечеромъ, были, въ присутствіи патріарха, совершены надъ нимъ обыкновенные въ Греческой церкви обряды и церемоніи. Принявъ послѣднее напутствіе, государь прожилъ еще сутки, часовъ до 7-ми вечера: въ этотъ часъ онъ умеръ, незадолго передъ кончиною успѣвъ еще передать [3]) скипетръ, а съ нимъ и всѣ свои царства, владѣнія и земли принцу, своему старшему сыну и исполнивъ еще кое-какія дѣла, относившіяся къ благосостоянію государства.

Лишь только онъ скончался, какъ старшій сынъ его, теперь царь Ѳеодоръ Алексѣевичъ, лѣтъ приблизительно пятнадцати [4]), боярами, находившимися при царѣ, былъ препровожденъ въ большой залъ и здѣсь въ царскихъ регаліяхъ посаженъ на царскій тронъ. Онъ поцѣловалъ крестъ и, вслѣдъ за тѣмъ, вельможи и бояре принесли новому государю и царю

---

[2]) Поясняется: of gekookt gerste water «или прокипяченную ячменную воду».

[3]) Передача подтверждается Клеркомъ въ Дон. подъ 8-ымъ февр. О присягѣ коротко говорится тамъ же, что оно шло ночью и на слѣд. день.

[4]) «Которому 9-го предстоящаго мѣсяца іюня по н. ст. должно было исполниться 15 лѣтъ» (Дон. ibi.).

присягу въ вѣрности, цѣлуя крестъ, который держалъ въ рукахъ патріархъ или праотецъ. Цѣлую ночь продолжалось присяганіе всѣхъ дворянъ, стольниковъ и разныхъ дворцовыхъ служителей. Посланы были гонцы во всѣ концы государства; всѣ иностранные офицеры и чиновники, обязанные присягать, призваны были во дворецъ, гдѣ они принесли присягу передъ двумя Московскими проповѣдниками, однимъ реформатскимъ и другимъ лютеранскимъ. Это произошло часовъ въ 11 ночи.

Въ воскресенье, 9-го, рано утромъ, явились всѣ низшіе офицеры и всѣ тѣ, которые, вслѣдствіе сильнаго стеченія народа, въ предыдущую ночь не успѣли присягнуть, такъ же какъ и община Московская, въ замкѣ его царскаго величества. Здѣсь были также и знатнѣйшія лица духовнаго званія и самъ патріархъ. Все это скопище народа принесло присягу, стоя передъ дворцомъ его величества, подъ открытымъ голубымъ небомъ. Другіе офицеры и слуги царскіе присягали въ своихъ приказахъ или канцеляріяхъ, прихожане же въ главной церкви. Эта церемонія еще не успѣла кончиться, какъ уже оказалось десять часовъ, и отъ двора патріарха или праотца потянулась процессія духовныхъ, съ патріархомъ, митрополитами и архіепископами во главѣ, вверхъ по лѣстницѣ, во дворецъ. Отсюда они вышли, неся тѣло покойнаго государя, часовъ въ 11, въ слѣдующемъ порядкѣ. Прежде всего мы увидѣли человѣкъ триста или || (98) четыреста священниковъ въ великолѣпномъ золотомъ и серебряномъ парчевомъ облаченіи; всѣ они пѣли и въ рукахъ держали горящія восковыя свѣчи. Пучки восковыхъ свѣчъ въ то же самое время въ огромномъ количествѣ были брошены въ народъ для раздачи. Затѣмъ явился патріархъ, съ митрою на головѣ, въ сопровожденіи двухъ знатныхъ вельможъ: передъ нимъ несли большое красное шелковое знамя съ изображеніями различныхъ святыхъ. За патріархомъ или праотцемъ шли митрополиты, архіепископы, епископы и проч., всѣ въ богатыхъ облаченіяхъ и бѣлыхъ золоченыхъ митрахъ. За ними несли крышку гроба, покрытую дорогимъ, краснаго золота, парчевымъ покровомъ; ее несли нѣсколько вельможъ всѣ въ черномъ одѣяніи. Далѣе бояре, подъ желтымъ, золотой парчи балдахиномъ, несли гробъ съ тѣломъ почившаго государя [5]). Вокругъ гроба несли много восковыхъ

[5]) По Дон. (подъ 9-ымъ февр.) тѣло покойнаго государя везли въ волоченыхъ саняхъ, подъ золотымъ парчевымъ покрываломъ.

свѣчъ, которыя были въ рукахъ у всѣхъ вельможъ, а также кадила, которыя окуривали тѣло благовонными травами. Почти невѣроятно, какой плачъ и какія рыданія раздались въ толпѣ народа при видѣ государя въ гробу. Крики и вопли присутствовавшихъ, казалось, могли бы даже облака разорвать; можно было подумать, что, со смертью этого государя, подданные лишились единственнаго своего утѣшенія и надежды. Новый царь, одѣтый въ черное, слѣдовалъ, съ обнаженной головою, въ носилкахъ [6]), покрытыхъ чернымъ сукномъ. Рядомъ съ нимъ находились самые старшіе вельможи страны, ближніе бояре, лица которыхъ выражали сильнѣйшую скорбь о смерти государя. За ними слѣдовала царица, также въ закрытыхъ носилкахъ [7]), покрытыхъ чернымъ сукномъ. Ея свиту составляли множество царевенъ, боярынь и боярышень. Вся эта процессія направилась въ церковь Архангела Св. Михаила, вблизи дворца, гдѣ гробъ съ большими церемоніями поставили въ общую усыпальницу великихъ князей или царей Московскихъ. Тѣло стояло здѣсь еще недѣль около шести, пока его не предали землѣ.

Двадцать пятая глава.

Посолъ со всей свитою одѣвается въ трауръ по поводу смерти его царскаго величества.—Способъ погребенія у Нѣмцевъ и у Русскихъ.

Въ понедѣльникъ, 10-го февраля [1]), его превосх. посолъ и всѣ его домочадцы надѣли трауръ [2]) по поводу смерти его величества. До обѣда боярин Артемонъ Сергѣевичъ, въ сопровожденіи многихъ саней, совершенно въ траурѣ и съ обна-

---

[6]) Его «въ виду болѣзни ногъ несли на стулѣ» (op een stoel) (Дон. Кленка подъ 8-ымъ февр.).

[7]) In een sleede—«въ саняхъ», по Дон. Кленка.

[1]) Въ этотъ день Бранденбургскій секретарь Гесъ (Hes) [ср. гл. XX, пр. 24-ое] заѣхалъ къ Кленку и сообщилъ ему, что получилъ отъ курфюрста званіе агента (Agent). Послѣ этого пришли приставы, съ плачемъ объявившіе о смерти царя. (Дон.).

[2]) Относительно траура посолъ справился у приставовъ, тѣ у Матвѣева, Матвѣевъ у царя. Отвѣтъ ихъ былъ таковъ: они не могутъ требовать, чтобы представитель иностраннаго государства принялъ непремѣнно участіе въ ихъ траурѣ; если же онъ это сдѣлаетъ, то имъ всѣмъ это будетъ лишь весьма пріятно, какъ прямое доказательство дружественныхъ отношеній. (Прил. № 26 къ Дон.). Отвѣтъ этотъ приставы доставили, по Дон., 11-го февраля.

женной головою, медленно проѣхалъ мимо двора его превосх-а, въ то время какъ фанъ-Асперенъ и я случайно стояли у || (**99**) воротъ. Онъ казался очень опечаленнымъ, подалъ намъ руку и, проѣхавъ немного, подозвалъ фанъ-Асперена, спросилъ о здоровьѣ его превосх-а и сообщилъ заодно, что для его вельможности при дворѣ и теперь все останется по прежнему. Послѣ обѣда его превосх. послалъ господъ маршала, Бюдэйна и фанъ-Асперена, всѣхъ въ траурѣ, въ приказъ или канцелярію, чтобы засвидѣтельствовать господину Артемону Сергѣевичу соболѣзнованіе по поводу смерти его царскаго величества. Не заставъ его однако здѣсь, они принуждены были отложить посѣщеніе до слѣдующаго дня, когда думали застать его утромъ рано дома.

Во вторникъ, 11-го февраля, утромъ, въ 2 часа до разсвѣта, три означенные господина отправились отъ его превосх-а ко двору Артемона Сергѣевича, чтобы исполнить то, что имъ было поручено. Когда они подошли къ крыльцу, гофмейстеръ, со слезами на глазахъ, проводилъ ихъ наверхъ, гдѣ они въ сѣняхъ встрѣтили массу людей, которые всѣ были очень печальны. Когда бояринъ ихъ принялъ, и маршалъ началъ говорить, то и самъ вельможа и всѣ находившіеся въ комнатѣ разразились рыданіями. Онъ благодарилъ его превосх. за сочувствіе и утѣшеніе въ горести и увѣрялъ, что господа не перемѣнились, что тѣ же господа останутся у власти, кромѣ развѣ того, что, въ виду малолѣтства его царскаго величества, четверо знатнѣйшихъ будутъ управлять на ряду съ нимъ. Онъ прибавилъ, что дѣла его превосх-а теперь пойдутъ впередъ такъ же, какъ и прежде, и скоро получатъ хорошее окончаніе [3]).

[3]) Дон. подъ 11-ымъ февр. передаютъ эти слова нѣсколько иначе, письмо къ Штатамъ (Прил. № 26 къ Дон.) также. Въ послѣднемъ мы читаемъ: «Онъ (Матвѣевъ) сказалъ, что хотя персона его царскаго величества и не та, но управленіе осталось безъ измѣненія, всѣ дѣла государственныя останутся въ томъ же положеніи, какъ во времена покойнаго его царскаго величества, а онъ и другіе вельможи, состоявшіе ближними боярами или совѣтниками при безсмертной памяти его царскомъ величествѣ, остались таковыми же и при нынѣшнемъ его царскомъ величествѣ, и что поэтому въ негоціаціи, порученной... мнѣ (Кленку), не будетъ перемѣны... Онъ просилъ увѣрить меня отъ его имени, что не добившись успѣха мнѣ не придется уѣхать отсюда; это онъ повторилъ два раза». (Dat de persoon van s. Z. M. was verandert, maer niet de Regeeringhe, en dat alle affaires van staet souden blijven, gelijck die ten tijde van s. overleden Z. M. waeren geweest, dat hij en de andere Heeren, die de naeste bojaren ofte raeden bij sijn meer hochstgedachte Z. M. onsterfelijcker memorie waeren geweest, bij deesen sijn hochstgedachten Z. M. de-

Названные господа затѣмъ ушли, выслушавъ еще пожеланіе здоровья его превосх-у, которому они, прійдя, разсказали о встрѣтившемся.

Въ среду, 12-го февраля [1]), утромъ, нѣкоторые изъ насъ пошли на похороны господина Акема, на которыя насъ пригласили. Передъ погребеніемъ насъ угостили печеньемъ, сластями и виномъ. Около 11-ти часовъ носильщикамъ было сказано, что пора двигаться. Гробъ былъ забитъ гвоздями и 2 изъ именитѣйшихъ Нѣмецкихъ купцовъ, Келлерманъ и Марсгофъ, повели старую вдову Акема, а двое другихъ, именно Питеръ Ла-Даль и фанъ-Асперенъ, [повели] молодую вдову Тильмана Акема. Гробъ спачала былъ покрытъ бѣлымъ, затѣмъ чернымъ сукномъ и поставленъ на носилки, которыя неслись двумя лошадьми, одною спереди, другою сзади, въ то время какъ носильщики шли по сторонамъ. Всѣ затѣмъ сѣли въ сани и отправились въ Слободу въ церковь, гдѣ предикантъ Крайвинкель [5]) передъ громадной массою народа, наполнявшею церковь, произнесъ надгробную рѣчь, въ которой изобразилъ рожденіе, жизнь и занятія покойнаго. Послѣ проповѣди гробъ былъ поднятъ и отнесенъ на кладбище. За тѣломъ шли нѣсколько паръ въ длинныхъ плащахъ — такъ называемые траурщики. Затѣмъ слѣдовали мы и всѣ Нѣмецкіе офицеры, а за нами женщины. Когда тѣло было (**100**) похоронено, пасторъ сказалъ еще небольшую рѣчь. Затѣмъ пропѣли изъ 103-го псалма вось-

selve waeren gebleeven, en dat volgens dien in die negotiatie etc. geene veranderinge soude voorvallen; en beval... mij... te verseekeren, dat onverrichter saecke van hier niet soude vertrecken)... Послѣднее отъ имени Матвѣева повторили и приставы, заявившіе, что Кленкъ будетъ «отпущенъ съ такимъ почетомъ и удовлетвореніемъ, какія лишь когда-либо доставались послу»: объ этомъ просили сейчасъ же сообщить Штатамъ.

[4]) Въ этотъ день Кленкъ написалъ Штатамъ обо всемъ происшедшемъ послѣ смерти царя Алексѣя Михайловича (Прил. № 26 къ Дон.). Въ этотъ же день онъ говорилъ съ Виніусомъ о громадныхъ прибыляхъ, которыя царь и его подданные, по его мнѣнію, могли бы получить отъ разрѣшенія свободной торговли съ Персіянами.

[5]) Kraywinkel, Krawinkel или Grauwinkel былъ въ 1649 г. пасторомъ въ Архангельскѣ, съ 1650 г. въ Москвѣ и † въ 1677 г. О немъ H. Dalton, «Gesch. der Reformierten Kirche in Russland» (Гота, 1865) стр. 127. Небольшая поправка къ Дальтону у A. Fechner, «Chronik der evangel. Gemeinden in Moskou» (М., 1876) II, стр. 513, прим. О Голландскихъ церквахъ въ Россіи см. Gargon, «Historisch berigt aengaende de Hollandsche gereformeerde Kerken in Rusland» («Nieuw archief voor kerkeljke geschiedenis insonderheit van Nederland» van N. C. Kist en H. I. Royards. Schiedam. 1852).

мой стихъ «Какъ трава и сѣно», а послѣ молитвы проповѣдникъ поблагодарилъ, отъ имени вдовы, друзей, пришедшихъ на похороны, и затѣмъ каждый пошелъ своею дорогою, кромѣ тѣхъ, кого послѣ похоронъ пригласили къ обѣду; къ числу приглашенныхъ принадлежали и мы. Женщины были посажены въ особой комнатѣ за столомъ, а въ сосѣднемъ помѣщеніи стояли два другихъ стола, одинъ для друзей, другой для носильщиковъ. Кушанья были великолѣпныя, какъ рыбныя, такъ и другія. Очевидно, такое погребеніе обходится тамъ очень дорого.

На этомъ примѣрѣ вы видите, какъ обыкновенно хоронятъ въ Москвѣ тѣхъ, кого называютъ Нѣмцами. Что касается Русскихъ, то у нихъ похороны происходятъ со многими церемоніями, подобно всѣмъ другимъ ихъ дѣйствіямъ. Когда кто-либо помираетъ, сходятся ближайшіе друзья, и женщины помогаютъ другъ другу громко кричать и плакать. Онѣ располагаются вокругъ покойника и спрашиваютъ, почему онъ умеръ, недоставало ему развѣ ѣды, или питья, или одежды: и развѣ жена его недостаточно была и добра, и красива, и молода, и вѣрна: и многое другое въ томъ же родѣ. Эти жалобы говорятся у могилы, когда тѣло должно опускаться туда, а также въ извѣстныя времена года на могилѣ. Посылаютъ также священнику въ подарокъ пива, меду и водки, чтобы онъ помолился за благополучіе и спасеніе души того, кто умеръ. Покойникъ сначала хорошо омывается и кладется въ бѣлую полотняную одежду. Ему надѣваютъ и башмаки изъ тонкой красной кожи и затѣмъ его кладутъ, съ крестообразно сложенными руками, въ гробъ, выдолбленный изъ одного дерева. Такіе гробы въ разныхъ мѣстахъ города открыто продаются, большіе и малые. Если покойникъ богатъ, то на гробъ кладутъ бархатную одежду или же его кафтанъ. Тѣло несутъ 4 или 6 человѣкъ, а если умеръ монахъ или монахиня, то монахи или монахини должны нести его. Передъ покойникомъ идутъ нѣсколько женщинъ изъ ближайшаго родства, съ покрытыми головами, обращая на себя всеобщее вниманіе воемъ и криками, при чемъ онѣ то останавливаются, то снова начинаютъ всѣ вмѣстѣ кричать, жалобясь на безвременную смерть своего друга или на то, что ему не пришлось пожить дольше, хотя онъ и былъ такъ честенъ и благочестивъ. Нѣсколько священниковъ, идущихъ впереди и позади

покойника, неся иконы и кадильницы, поютъ тѣмъ временемъ— при чемъ однако въ пѣніи ихъ ничего иного не слышится, какъ «Святый Боже, Святый Крѣпкій, Святый Безсмертный»! Ближайшіе друзья и хорошіе знакомые слѣдуютъ за покойникомъ не въ порядкѣ, по какъ придется: каждый держитъ въ рукахъ восковую свѣчу. Прійдя къ могилѣ и положивъ покойника, они снимаютъ крышку съ гроба и начинаютъ еще больше кадить на покойника. Икона, которую онъ уважалъ какъ святыню при жизни, держится надъ нимъ, въ то время какъ священникъ молится и часто говоритъ эти слова: «Господи, помяни добромъ его душу». Затѣмъ читаются нѣсколько изреченій, согласно обряду Греческой литургіи. Оставшаяся вдова, тѣмъ временемъ, стоитъ || (**101**) надъ тѣломъ и при этихъ словахъ еще разъ поднимаетъ свои вопли и крики. Затѣмъ помимо вдовы, еще друзья подходятъ къ крышкѣ и прикладываются къ ней, а иногда и къ покойнику, и, попрощавшись съ нимъ, отходятъ обратно. Священникъ затѣмъ подходитъ ко гробу и даетъ покойнику паспортъ или подорожную, которую нужно купить за деньги въ Москвѣ у патріарха, въ другихъ мѣстахъ у митрополитовъ и архіепископовъ, а если ихъ нѣтъ, у священниковъ. Эта грамота слѣдующаго содержанія: *Мы, N.N., епископъ или священникъ этого мѣста, симъ исповѣдуемъ и свидѣтельствуемъ, что сей N.N. жилъ у насъ какъ истинный православный христіанинъ. И хотя иногда онъ и впадалъ въ грѣхи, но всегда потомъ каялся въ своихъ прегрѣшеніяхъ, получалъ разрѣшеніе и принималъ св. причащеніе во оставленіе грѣховъ. Онъ правильно чтилъ Бога и святыхъ его, постился и молился, какъ полагается. Онъ предо мною, N.N., своимъ духовникомъ, исполнялъ все такъ хорошо, что я вполнѣ простилъ ему его прегрѣшенія. Поэтому мы и дали ему эту подорожную съ собою, чтобы онъ показалъ ее св. Петру и другимъ святымъ и нашелъ бы безъ помѣхи входъ во дверь блаженства* [6]). Этотъ паспортъ подписы-

[6]) Подобнаго же рода содержаніе приводится у Олеарія, «Vermehrte Mosc. u. Pers. Reisebeschreibung» (1663) p. 315. Въ Голл. переводѣ Олеарія (1651, p. 320) текстъ отличный отъ вышеприводимаго: Койэттъ, очевидно, бралъ изъ особаго источника или, м. б., самъ перевелъ изъ Олеарія. У Данкаарта «подорожная» еще болѣе фантастическая и представляетъ грубую карикатуру. Приводимъ изъ него для примѣра: «Wy etc... Aen onsen Heeren ende vriendt S. Pieter, sleutelbewaerder etc. Wy laten u weten, dat... Ghedaen op sulck een platse N. ordertekent N.» (Dankaert 1615 p.p. 46 — 47; 1651, p.p. 98—99). Ср. и Нѣ-

вается патріархомъ, епископомъ или священникомъ, запечатывается и кладется покойнику между двухъ его пальцевъ. Затѣмъ гробъ закрывается и опускается въ могилу. Они хоронятъ всѣхъ своихъ покойниковъ головою къ западу, чтобы лицо ихъ могло видѣть восходящее солнце. Когда покойникъ похороненъ, окружающіе крестятся передъ иконами и расходятся. Для друзей приготовляется поминальный пиръ, на которомъ какъ мужчины, такъ и женщины топятъ свое горе въ доброй попойкѣ.

Русскіе оплакиваютъ своихъ покойниковъ цѣлыхъ шесть недѣль; въ это время богатые устраиваютъ три большихъ пира и приглашаютъ сюда не только друзей, но и всѣхъ священниковъ, бывшихъ при похоронахъ. Для этого избираются третій, девятый и двадцатый дни. Въ это время они подаютъ особый освященный хлѣбъ, который называютъ к у т ь е ю и который они ѣдятъ съ тою цѣлью, чтобы оставшіеся жили вмѣстѣ въ любви и дружбѣ. Въ такіе пиры всѣ, какъ священники, такъ и другіе, напиваются до того, что уже не могутъ стоять на ногахъ.

Тѣ, у которыхъ есть нѣкоторое состояніе, ставятъ наверху надъ могилами небольшія хижины, обыкновенно покрытыя рогожею; онѣ настолько просторны, что 1 человѣкъ можетъ стоять въ нихъ, и вотъ ежедневно, въ теченіи 6-ти недѣль, священникъ, капланъ или монахъ, утромъ и послѣ обѣда, читаютъ здѣсь нѣсколько псалмовъ и нѣсколько главъ изъ Новаго Завѣта во благо души умершаго. Если умеръ богачъ, то ежедневно, въ теченіе 6-ти недѣль, раздаютъ хлѣбъ и деньги бѣднымъ и нищимъ. Дѣло въ томъ, что, хотя Русскіе и не вѣрятъ въ чистилище—въ чемъ они совпадаютъ съ Греками,—но, все-таки, они думаютъ, что есть два мѣста, куда души покойныхъ, по отдѣленіи отъ тѣла, уходятъ || (102) и сохраняются вплоть до второго пришествія, что эти мѣста очень различны, и что жившіе праведно уносятся въ мѣсто пріятное и живутъ въ радостяхъ вмѣстѣ съ ангелами, а злые уносятся въ мрачную юдоль, гдѣ страшно и гдѣ живутъ злые духи и гдѣ они должны оставаться до прихода послѣдняго суда.

мецкую брошюру: «Die Reussische Passbort ins Himmelreich; so die Reussischen Pfaffen einen jedern Reussen, der reich ist, ins Grab mit geben» (s. l. 1617)

Двадцать шестая глава.

Выраженіе печали со стороны его превосх-а по поводу смерти его царскаго величества.—Сильный холодъ.—Пьянство Русскихъ.—Приходъ въ гости Калмыцкихъ пословъ и ихъ странные обычаи.—Описаніе государства Бухарскаго.—Приходъ въ гости къ его превосх-у Польскаго и Датскаго резидентовъ.

Въ четвергъ, 13-го февраля [1]). фанъ-Асперень и я (такъ какъ наши Messieurs, по большей части, были на какой-то свадьбѣ) были посланы его превосх-омъ къ князю Ивану Алексѣевичу Воротынскому, первому и важнѣйшему вельможѣ этой страны послѣ царя и лицъ изъ его рода,—чтобы выразить сожалѣніе о печальномъ событіи и, въ то же время, спросить о здоровьѣ этого господина и возобновить старую дружбу; дѣло въ томъ, что его превосх. раньше жилъ близъ этого [2]) двора и велъ большую дружбу съ дядею этого князя. Мы здѣсь получили хорошее угощеніе и, попрощавшись, извѣстили обо всемъ его превосх. Въ этотъ день и въ нѣкоторые слѣдующіе былъ такой сильный морозъ, что у иныхъ омертвѣвали носъ, уши и щеки, а другіе отъ холода совершенно испускали духъ. Въ эти дни, представляющіе канунъ поста, происходитъ такое неистовство въ пьянствѣ, не только среди мужчинъ, но и среди женщинъ, что они изъ кабаковъ или харчевенъ выводятся, даже выносятся и, какъ животныя, кладутся въ сани, въ которыхъ иногда отъ сильнаго мороза замерзаютъ. Въ это время опасно по вечерамъ находиться на улицѣ изъ-за бродягъ, уличныхъ грабителей и пьяныхъ, задѣвающихъ прохожихъ.

Во вторникъ, 18-го февраля, Польскій резидентъ послалъ одного изъ своихъ домочадцевъ къ его превосх-у, чтобы узнать, нельзя ли будетъ зайти посѣтить его превосх. Его превосх. далъ этому посланцу отвѣтъ, что послѣ 2-хъ часовъ ему это будетъ удобно, почему онъ и проситъ оказать ему эту честь.

Тѣмъ временемъ пришли къ господину послу Монгольскіе Калмыцкіе послы, которые за бесѣдою, по временамъ, пили по

[1]) Въ этотъ день, пишетъ Кленкъ, «пришелъ ко мнѣ гость Ouerke Stepanof (вѣроятно Аверкей Степановичъ Кирилловъ), главный изъ всѣхъ гостей, посланный господиномъ государственнымъ канцлеромъ, чтобы поговорить со мною о Персидской торговлѣ; по этому поводу между нимъ и мною было много дебатовъ, о которыхъ онъ долженъ былъ довести до свѣдѣнія господина государственнаго канцлера». (Дон. под. 13-ымъ февр.).

[2]) Т. е. принадлежащаго князю Воротынскому.

чаркѣ водки или секта. Они теперь такъ стали вѣжливы, что, хотя прежде все время оставались въ шапкахъ, теперь постоянно снимали ихъ, когда пили: иногда даже, выпивъ свою чарку, они наклоняли свою голову и || (**103**), наполовину согнувъ свою правую руку, били ею въ лобъ; это у нихъ считается величайшимъ и глубочайшимъ знакомъ почтенія. Было очень странно, какъ они показывали при этомъ свою голую голову, совершенно выбритую, если не считать заплетенной косы сзади. Они увидѣли въ комнатѣ небольшое зеркало и спросили его превосх., нѣтъ ли у него чего-нибудь въ этомъ родѣ побольше, и, получивъ въ отвѣтъ: «да», сказали, что хотѣли бы посмотрѣть на эту вещь. Его превосх., послѣ этого, повелъ знатнѣйшаго изъ нихъ за руку въ парадную комнату, а другіе послѣдовали за нимъ. Когда они пришли къ большому зеркалу, то были такъ удивлены, увидя себя самихъ, что подбѣжали къ зеркалу и стали заглядывать позади него и ощупывать тамъ. Послѣ того, какъ они долгое время смотрѣли сюда, смѣялись при этомъ и говорили другъ съ другомъ, они обратились къ его превосх-у съ вопросомъ: не продастъ ли онъ этого зеркала, и что онъ за него хочетъ; когда его превосх. шутя отвѣтилъ, что 100 рублей, т. е. столько же дукатовъ, они сказали, что это слишкомъ много и что его вельможность долженъ сказать другую цѣну. Его превосх. тогда, черезъ толмача, велѣлъ имъ сказать, что прибылъ сюда вовсе не для торговли, и что теперь ему самому нужно это зеркало, но что, при отъѣздѣ своемъ, онъ разсудитъ, какъ ему поступить. Имъ также пришлись по нраву большія воронія каретныя лошади его превосх-а, которыя они также хотѣли купить, какъ и многія другія вещи. Между тѣмъ приближалось время, когда Польскій резидентъ долженъ былъ прибыть. Его превосх., сказалъ имъ про это, а также заявилъ, чтобы они, если впредь захотятъ когда-нибудь зайти, оповѣстили объ этомъ заранѣе. Они попрощались, и его вельможность проводилъ ихъ до передней, а мы до крыльца.

Недалеко отъ страны, гдѣ живутъ эти дикіе и нецивилизованные люди, находится государство Бухарское, граничащее съ Персіею, Индіею и простирающееся до Калмыковъ, Юргенціи [3]) и до Каспійскаго моря. Эта страна очень велика и богата народомъ; жители ея часто вели очень тяжкія войны

[3]) Юргенджи—столица Хивы (Ховарезма). Ср. N. Witsen, «N. en O. Tartarie» II², 609. Bretschneider, «Mediaeval Researches», 1888 (т. II).

съ Персами, но въ настоящее время живутъ въ вѣчномъ мирѣ съ ними. У нихъ много укрѣпленныхъ и огражденныхъ рвами городовъ и прекрасныхъ рѣкъ, дающихъ золото. Серебра у нихъ избытокъ. Въ производствѣ шелка они не уступаютъ Персіанамъ: съ Индійцами и Китайцами у нихъ много общаго, и они ведутъ съ ними обширную торговлю. У нихъ также много алмазовъ и другихъ драгоцѣнныхъ камней, равно какъ и много искусно выткапныхъ ковровъ. Ихъ вѣра языческая и совпадаетъ съ вѣрою Индійскихъ язычниковъ; по природѣ своей они очень трезвы и умѣренны. Товары, которыми они торгуютъ, слѣдующіе: ковры съ выткапными на нихъ разными животными и птицами, кармазинное сукно, люстры [4]) изъ желтой мѣди, разныя подѣлки изъ янтаря, особенно же изъ красныхъ коралловъ, часовые механизмы [5]), сабли, зеркала, ножницы и др. Питаются они, главнымъ образомъ, скотомъ, которымъ они торгуютъ въ Китаѣ и въ Индіи, мѣняя его на драгоцѣнности этихъ странъ. Они живутъ, какъ заключенные, среди другихъ странъ и поэтому || (**104**) мало извѣстны. Имя императора Бухарцевъ—Абдулъ-Азисъ-Богадуръ-ханъ [6]). Великій Тамерланъ родомъ изъ этихъ Бухарцевъ и еще теперь онъ у нихъ высоко чтится, и его мѣсто рожденія привлекаетъ часто посѣтителей.

Около получаса послѣ ухода Монгольскихъ Калмыковъ прибылъ Польскій резидентъ, одѣтый въ трауръ, въ своей коляскѣ, которую везли 2 лошади. Его превосх. встрѣтилъ его въ сѣняхъ и повелъ въ пріемную комнату. Послѣ того, какъ они здѣсь цѣлый часъ говорили другъ съ другомъ, онъ ушелъ такимъ же образомъ, какъ и раньше. Господинъ Бутенантъ, обѣдавшій съ нами, разсказалъ, между прочимъ, относительно сильнаго пьянства Русскихъ, что съ ноября до половины января, за $2^1/_2$ мѣсяца, въ новомъ кабакѣ или гостинницѣ въ Польской слободѣ получено сто тридцать шесть тысячъ рублей, каждый цѣною въ дукатъ; это, хотя и кажется невѣроятнымъ, тѣмъ не менѣе истинный фактъ. Эти люди пьютъ до такой степени, что пропиваютъ не только всѣ свои деньги, но и

[4]) Кгопеп—вѣнцы?

[5]) sic!

[6]) Ашторханидъ Абдулазисъ правилъ Бухарою съ 1647 по 1680 г. Въ его время въ Харезмѣ господствовалъ Абдулъ-Гази Богадуръ-ханъ. См. Вамбери, «Исторія Бохары или Трансоксаніи» (Р. пер., 1873) т. II, стр. 85 и 89. «Ханъ бухарскій» Абда-Азизъ-Батырь см. «Рус. Истор. Библ.» т. XIV.

одежду, жень и дѣтей, даже сами себя и дѣлаются черезъ это рабами.

Послѣ обѣда, около 5-ти часовъ, прибылъ въ саняхъ нѣкоего боярина Датскій резидентъ — безъ всякаго предувѣдомленія, чтобы тайкомъ посѣтить его превосх. Онъ остался до поздняго вечера у его превосх-а, проводившаго его, при отъѣздѣ, до крыльца, откуда мы сопровождали его до саней [7]).

Въ четвергъ, 20-го, Датскій резидентъ, съ нѣсколькими

[7]) Въ Дон. про этотъ визитъ ничего не сказано. Въ этотъ день Кленкъ отослалъ при препроводительномъ письмѣ (Прил. № 27 къ Дов.) дубликатъ своего письма къ Штатамъ отъ [illegible] февр. Ничего новаго въ препроводительномъ письмѣ не отмѣчено, кромѣ «перемѣны во вліяніи нѣкоторыхъ вельможъ» и сборовъ къ посольствамъ въ разныя страны для оповѣщенія о смерти царя Алексѣя Михайловича и о вступленіи на престолъ Ѳеодора. Болѣе подробно письмо къ совѣтскому пенсіонарію Фаахелю отъ того же числа. Кленкъ говоритъ, что въ Данію, а также въ Нидерланды, къ Датскому министру въ Гагѣ, проникаютъ невѣрные слухи благодаря Гэ. Этотъ послѣдній, впавъ за дурное поведеніе въ немилость въ Москвѣ 3 года тому назадъ, теперь занимается лишь выдумками на высокопоставленныхъ лицъ (hooge Ministers), каковыя выдумки сообщаетъ своему королю. Въ виду этого Кленкъ проситъ, чтобы давали вѣру лишь сообщеніямъ его, Кленка. Гэ, по его словамъ, человѣкъ пріятный въ обхожденіи, много видавшій, хорошо говорящій, но стоящій совершенно не въ курсѣ дѣлъ при Московскомъ дворѣ: ему не дали никакихъ сообщеній о своемъ дѣлѣ императорскіе послы, черпаетъ онъ вообще изъ мутныхъ источниковъ, сообщенія его часто оказывались неправильными, къ участію въ конференціяхъ бояръ съ Кленкомъ онъ едва ли будетъ допущенъ. Тѣмъ не менѣе, согласно инструкціи, Кленкъ съ нимъ считаетъ нужнымъ поддерживать добрыя сношенія. О Персидской торговлѣ Кленкъ считаетъ возможнымъ сообщить утѣшительныя новости. Ему кажется, что его проектъ свободной торговли произвелъ нѣкоторое впечатлѣніе на высшихъ бояръ. Если проектъ удастся, то это дастъ ежегодно нѣсколько милліоновъ, которые попадутъ въ руки Голландцевъ; это одно окупитъ расходы посольства. Кленкъ считаетъ нелишнимъ указать и на то, что, вслѣдствіе вступленія на престолъ новаго царя, необходимо было бы особое посольство къ этому царю; теперь же, такъ какъ онъ, Кленкъ, уже находится въ Москвѣ, такое посольство излишне: «поэтому, замѣчаетъ онъ, я надѣюсь, что тѣ господа, которые при моемъ отплытіи думали, что ихъ высокомощности это посольство совершенно ненужно, будутъ, вѣроятно, болѣе довольны теперь». Въ этомъ же письмѣ имѣются слѣд. интересныя новости: «Со времени моего послѣдняго письма отъ [illegible] февр.... кредитъ господина государственнаго канцлера сильно уменьшился; сдержитъ ли теперь его превосходительство (Матвѣевъ) свое, данное имъ, обѣщаніе, покажетъ время, но, такъ какъ великій полководецъ князь Юрій Алексѣевичъ Долгорукій, теперь имѣющій наибольшее вліяніе между господами государственными совѣтниками, мой старый добрый другъ, то я все еще жду добраго успѣха»... О томъ, что онъ не встрѣтилъ Бранденбургскаго и императорскаго пословъ, Кленкъ не выражаетъ сожалѣнія въ этомъ письмѣ: по его словамъ, они не дали бы ему «высокой руки», что послужило бы къ умаленію значенія Штатовъ передъ Московскимъ дворомъ (Прил. № 28 къ Дон.).

Нѣмецкими купцами, обѣдалъ у его превосх-а и получилъ хорошее угощеніе.

Двадцать седьмая глава.

Его превосх. увозятъ на конференцію съ коммиссарами. — Калмыки снова посѣщаютъ его превосх. и продаютъ свои товары. — Начало разбоевъ Стеньки Разина. — Его прощаютъ. — Онъ деньгами приводитъ народъ на свою сторону. — Его великая сила. — Къ нему переходитъ царское войско. — Онъ завладѣваетъ разными городами. — Астрахань и описаніе ея. — Стенька входитъ сюда и производитъ большія злодѣйства. — Онъ разграбляетъ много другихъ городовъ. — Онъ обѣщаетъ свободу, чтобы привести Московитовъ на свою сторону. — Пораженіе его сторонниковъ. — Онъ и братъ его, плѣнные, привозятся въ Москву. — Его смерть. — Свирѣпость его.

Во вторникъ, 25-го февраля, пришли приставы съ господиномъ Виніусомъ, одѣтые въ черное, чтобы отвести его превосх. на конференцію [1]). Затѣмъ послѣдовали Русскіе господа, раньше || (**105**) съ нами ѣздившіе, всѣ одѣтые въ черное, на лошадяхъ, большей частью, карихъ и вороныхъ, съ черными сѣдлами и черными попонами. Карета его царскаго величества также, какъ и карета его превосх. посла, была обтянута чернымъ сукномъ. Когда все было готово, мы, бывшіе въ траурѣ, также какъ вообще всѣ домочадцы его превосх-а, сѣли на коней, большей частью жеребцовъ, и такимъ образомъ направились ко дворцу, но безъ литавръ, трубъ и какихъ-либо знаковъ радости. Его превосх. сидѣлъ въ каретѣ его цар-

[1]) По Доп., конференція эта заключала въ себѣ: 1) рѣчь посла по поводу смерти царя и вступленія на престолъ новаго царя, 2) передачу отвѣта на первую пропозицію посла, 3) предложеніе посла о Персидской торговлѣ, переданное устно, а послѣ конференціи письменно, 4) жалобы посла на задержку судовъ въ Архангельскѣ (на нихъ отвѣтили указаніемъ на необходимость соглашенія Русскихъ и иностранныхъ купцовъ). Послѣ конференціи приставы на дому прочли послу, какъ доказательство бывшей помощи Нидерландовъ Швеціи, статьи Шведскихъ претензій, переданныя бывшимъ посломъ Гейнзіемъ; ссылались они также на пропозицію и меморіи Гейнзія, свидѣтельствующія, по ихъ словамъ, о бо́льшей склонности его къ Швеціи. Клепкъ заявлялъ, что изъ этихъ статей ничего вывести нельзя, что Гейнзію нужно было знать, чего желаютъ Шведы, чтобы быть въ состояніи явиться посредникомъ. Приставы же прочли Клепку и главные пункты жалобъ царя противъ Шведовъ (Дон. подъ 25-ымъ февр.).—Это была третья конференція.—Посолъ относительно Персидской торговли обѣщалъ доставить письменное изложеніе (см. Введеніе, отд. VI). Онъ просилъ также разрѣшить ему покупку 40-ка тысячъ четвертей хлѣба. (Голл. кн. № 9, л. 309—322). На послѣднюю просьбу «грамота отвѣтная вписана въ столпъ хлѣбной» (ib., л. 403 об.—404).

скаго величества, за которою шла его карета, также одѣтая въ трауръ. Когда мы пріѣхали, одинъ изъ вельможъ вышелъ привѣтствовать его превосх. и попросилъ его войти. Пройдя послѣ этого переднюю, мы увидѣли нѣсколько комнатъ, обвѣшанныхъ чернымъ сукномъ; этой же матеріею были покрыты и скамейки. Въ передней мы застали разныхъ вельможъ и гостей, изъ которыхъ иные были прекрасно одѣты въ черное, а другіе въ фіолетовый, темносѣрый и иные цвѣта. Иные одѣты были въ очень старыя, грязныя и рваныя одежды, что также свидѣтельствуетъ о траурѣ, если цвѣтъ и не черенъ. Его превосх. былъ введенъ въ комнату для конференцій, со всѣхъ сторонъ обвѣшанную чернымъ сукномъ (черное сукно было разостлано даже надъ коврами, находившимися на полу), оставался тамъ около 1½ часовъ въ бесѣдѣ, а затѣмъ мы ушли такъ же, какъ и пришли.

Въ полдень Бранденбургскій агентъ господинъ Гесъ, вмѣстѣ съ нѣкоторыми Нѣмецкими купцами, обѣдалъ у его превосх-а [2]).

Въ субботу, 29-го февраля, рано утромъ я поѣхалъ къ господину Виніусу и принесъ ему нѣсколько писемъ отъ его превосх-а, которыя вмѣстѣ съ посланцемъ его царскаго величества должны были быть отправлены къ шаху Персидскому, а оттуда черезъ сушу въ Индію [3]). Послѣ обѣда прибылъ знатнѣйшій изъ Калмыцкихъ пословъ [4]),

---

[2]) 26-го февр. Кленкъ послалъ письма къ Штатамъ и гриффиру Фаахелю (№№ 31 и 32 Прил. къ Дон.). Въ первомъ письмѣ Кленкъ говоритъ объ обвиненіи Московитами Штатовъ въ склонности къ Швеціи на основаніи документовъ посольства Гейнзія (ср. прим. выше), объ отсылкѣ Московскихъ пословъ къ границѣ для переговоровъ со Шведами и объ отправленіи посла съ извѣстіемъ о перемѣнѣ на престолѣ Московскомъ въ Курляндію, Бранденбургъ, Голландію и Великобританію. Въ письмѣ къ Фаахелю говорится о вручепіи послу полученнаго императорскимъ и Бранденбургскимъ послами отвѣта, въ которомъ изложены причины, почему царь не желаетъ начинать войны со Швеціею.—27-го февр. посолъ передалъ Виніусу для врученія Матвѣеву меморію о Персидской торговлѣ. (Прил. № 33 къ Дон.).

[3]) Про эти письма въ Дон. не говорится. Кленкъ сообщаетъ, что въ этотъ день приставы и Виніусъ просили у него подробностей о выгодахъ свободной торговли для Персіи. Кленкъ отвѣчалъ, что ему нужно еще переговорить съ Армянскими и Персидскими купцами. На вопросъ, не поручили ли Кленку Штаты компаніею законтрактовать весь Персидскій шелкъ, посолъ отвѣчалъ: Нѣтъ. Въ тотъ же день пришли Армянскіе купцы, очень сочувственно отнесшіеся къ планамъ Кленка: они обѣщались, если не удастся продать шелкъ въ Архангельскѣ по сходной цѣнѣ, продавать его только въ Голландію. (Доп. подъ 29-ымъ февр.).

[4]) «Этотъ посолъ, посланный ихъ великимъ святымъ или богомъ Хутух-

еще не бывшій у его превосх-а. На немъ была соболья шапка и красивый дорогой, изъ золотой парчи, кафтанъ; говорилъ онъ по-Русски довольно хорошо для того короткаго времени, которое онъ здѣсь пробылъ. Онъ одинъ сѣлъ рядомъ съ его превосх-омъ подъ балдахиномъ въ парадной комнатѣ, а другіе, пришедшіе съ нимъ, сѣли на скамьяхъ, стоявшихъ здѣсь. У нихъ были съ собою 3 куска золотой парчи, сотканной въ родѣ дамаста; золотая нить представляла изъ себя бѣлое древесное лыко, подвергнутое позолотѣ, въ родѣ позолоченной бумаги; это лыко нарѣзано было небольшими полосками, которыя при тканьѣ, гдѣ доходило до узора, были введены въ основу. Мы купили 2 такихъ куска, которые были не длиннѣе 14-ти локтей. Нѣсколько разъ имъ наливали чарки водки и секта. Знатнѣйшій изъ нихъ въ Вологдѣ говорилъ, что до этого времени онъ не пилъ крѣпкихъ напитковъ: теперь же онъ ихъ пилъ. Получивъ чарку въ руки, онъ всѣми пальцами лѣвой руки слегка ударилъ по ней. Затѣмъ онъ опустилъ свой палецъ, ближайшій къ мизинцу той же руки, въ жидкость, такъ однако, что ноготь еще не замочился; затѣмъ онъ влажнымъ пальцемъ щелкнулъ черезъ лѣвое плечо, ‖ (**106**) смотря при этомъ вверхъ и бормоча что-то. Выпивъ послѣднюю чарку, онъ снова три раза поступилъ такъ же. Послѣ этого они попрощались, и его превосх. проводилъ ихъ до дверей, а дворяне внизъ и до самыхъ саней. Они выказали себя очень любезными и просили, чтобы мы зашли ихъ посѣтить: они-де будутъ считать это большой для себя честью. Они

тою (Cattouchta) звался Пандита Лама и былъ по происхожденію Индіецъ; съ нимъ у меня были разные разговоры о расположеніи ихъ страны и о ихъ святомъ... Увидя портретъ его высочества принца Оранскаго, вписѣвшій въ золотой рамкѣ, онъ показалъ на него пальцемъ, говоря, что это Вильгельмъ Нассаускій. Я этимъ былъ очень удивленъ, не будучи въ состояніи представить себѣ, откуда этотъ чужой язычникъ могъ знать имя его высочества, а тѣмъ болѣе его портретъ. Онъ объяснилъ мнѣ на это, что его господину Хутухтѣ извѣстно все въ мірѣ, и что, такимъ образомъ, ему и это было открыто. Я спросилъ его, между прочимъ, въ виду того, что послы Штатовъ черезъ ихъ страну желаютъ направиться въ Китай, согласится ли ихъ святой и императоръ дать посламъ свободный пропускъ. Онъ не только отвѣчалъ утвердительно, но заявилъ, что пословъ снабдятъ лошадьми и дромадерами. Послѣ этого спросилъ онъ меня, согласятся ли ихъ высокомощность дать посламъ его господина пропускъ къ императору или въ Португалію. Я отвѣчалъ: да, они могутъ прекрасно выѣхать изъ Архангельска на нашихъ судахъ, а отъ насъ сушею направиться къ Римскому императору и водою въ Португалію». (Дон. под. 29-ымъ февр.).

уѣхали въ ломовыхъ саняхъ, въ которыхъ они и пріѣхали, причемъ ихъ трое или четверо сидѣли въ однихъ саняхъ. Отъ его царскаго величества они получали мало на прожитіе: не болѣе, чѣмъ отъ 5-ти до 2-хъ стейферовъ въ день, смотря по званію [5]). Знатнѣйшій изъ нихъ, увидя изображеніе его высочества въ пріемной комнатѣ, сказалъ, указывая на него, что это Вильгельмъ Нассаускій. Они нѣсколько разъ спрашивали о здоровьѣ нашего короля, подразумѣвая подъ этимъ названіемъ его высочество, котораго они считаютъ нашимъ королемъ; они выразили желаніе увидѣть его когда-нибудь.

Врачъ и я къ обѣду были у Русскаго, который насъ хорошо угостилъ. Этотъ господинъ былъ приказчикомъ или кастеляномъ при дворѣ княгини, бывшей вдовою. Послѣ обѣда мы выѣхали въ саняхъ, чтобы видѣть голову и четвертованные остатки трупа Стеньки Разина, который передъ тѣмъ возсталъ противъ царя, а также голову молодого человѣка, котораго Стенька Разинъ выдавалъ за старшаго царевича или сына царя: этотъ послѣдній, по прибытіи сюда, также былъ казненъ, а голова его была выставлена на показъ.

Этотъ Стенька Разинъ или Стефанъ Разинъ, одинъ изъ казаковъ, живущихъ по берегамъ славной рѣки Дона, иначе Танаиса, началъ свои грабежи около 1665 года на рѣкѣ Волгѣ, гдѣ онъ со многими сообщниками, въ началѣ своей злодѣйской карьеры, задерживалъ и грабилъ разныя суда, называющіяся насадами и идущія съ товарами купцовъ изъ Ярославля, Вологды и другихъ городовъ; иногда ихъ грузъ принадлежитъ и монастырямъ или духовнымъ лицамъ. Отсюда онъ съ казаками, бывшими при немъ и въ большой массѣ еще привлеченными благодаря грабежамъ, направился къ городу Яику, которымъ онъ и завладѣлъ. Потомъ пошелъ онъ на Каспійское море, а оттуда опять къ Волгѣ, и вездѣ, гдѣ проходилъ, производилъ громадный вредъ, мѣшая рыболовству, опустошая города, мѣстечки и деревни, и разрушая ихъ. Недовольный этимъ, онъ, со своимъ войскомъ, отправился къ городу Тарки, а оттуда къ границамъ Персіи и здѣсь нанесъ много вреда и опустошенія подданнымъ обоихъ государей, Персидскаго и Московскаго. Жители другого небольшого города въ Персіи, узнавъ о его прибытіи, вышли изъ города и

---

[5]) Ср. || (58) и прим. 5-ое къ гл. XV.

собрались на горѣ въ окрестностяхъ, въ видахъ своей безопасности. Онъ однако велѣлъ имъ сообщить, чтобы они его не боялись и вернулись въ городъ, такъ какъ онъ не пришелъ, чтобы совершать надъ ними насилія, но чтобы купить у нихъ за деньги то, что нужно. Горожане повѣрили и, пріѣдя снова въ городъ, открыли свои лавки. Стенька и его товарищи накупили разныхъ товаровъ и || (**107**) хорошо за нихъ заплатили, но потомъ, по данному знаку, напали на горожанъ и перебили ихъ жалкимъ образомъ. Также точно поступили они и въ другихъ городахъ, даже въ тѣхъ, которыя лежали на границѣ Мидіи.

Князь Иванъ Семеновичъ Прозоровскій, намѣстникъ города Астрахани, узнавъ о грабежахъ Стеньки Разина, быстро снарядилъ всѣ суда, именно 36 струговъ, на которыхъ находились болѣе 4000-ча человѣкъ, и выслалъ ихъ противъ этого великаго грабителя. Стенька и его сообщники, числомъ около 600-тъ человѣкъ въ 22-хъ стругахъ, находились у устья рѣки Волги, гдѣ она впадаетъ въ Каспійское море, и откуда они съ высокаго мѣста могли обзирать всѣ окрестныя части Волги и Каспійскаго моря. Когда казаки увидѣли приближающійся Русскій флотъ, они со своими судами такъ быстро обратились въ бѣгство, что Русскіе тщетно за ними гнались. Стенька, видя, что онъ слишкомъ слабъ, попробовалъ просить прощенія за предыдущія преступленія, и въ этомъ его обнадежилъ намѣстникъ Астраханскій, если онъ только прекратитъ свои насилія и грабежи; Стенька такъ и обѣщалъ сдѣлать. Черезъ нѣкоторое время пришла милостивая грамота его царскаго величества, послѣ чего онъ и его сообщники расположились въ $^1/_2$-часѣ отъ Астрахани, успѣвъ вынести такой голодъ и трудности — ихъ держали въ осадѣ на одномъ островѣ, — что они даже заболѣли. Снова оправившись послѣ хорошаго пріема Астраханцами, они отрядами вошли въ городъ, и оказались одѣтыми въ шелкъ и даже парчу такъ роскошно, что Стеньки нельзя было отличить отъ подначальныхъ иначе, какъ лишь по знакамъ почета, воздававшимся ему въ видѣ колѣнопреклоненія и земныхъ поклоновъ, причемъ звали его не иначе, какъ *батькою*. Казаки, ежедневно приходившіе въ городъ, здѣсь за недорогую цѣну продавали добычу, которую они въ теченіе 4-хъ лѣтъ награбили на Волгѣ и на Каспійскомъ морѣ съ Персіянъ, Русскихъ и Татаръ. Самъ Стенька, находясь въ Астрахани, вы-

казывалъ необычайную милость и любезность къ гороканамъ и иногда бросалъ дукаты и другія награбленныя деньги въ народъ, чтобы ихъ ловили; такимъ образомъ онъ добился сочувствія массы.

Оправившись совершенно отъ невзгодъ, Стенька съ сообщниками отправился восвояси на Донъ или Танаисъ, причемъ изъ милости были имъ взяты съ собою и нѣсколько Русскихъ, въ томъ числѣ даже слуги его царскаго величества. Когда намѣстникъ города объ этомъ узналъ, онъ послалъ тотчасъ же къ Стенькѣ капитана, чтобы заявить ему, что онъ обязанъ немедленно вернуть слугъ его царскаго величества въ Астрахань: иначе онъ снова впадетъ въ немилость у государя. Этотъ капитанъ, прійдя къ Стенькѣ и заявивъ о своемъ порученіи, подвергся сильной опасности быть изрубленнымъ. «Какъ», сказалъ Стенька. «вы осмѣливаетесь предъявлять такія нечестныя требованія? Чтобы я, изъ-за угрожающей мнѣ немилости, || (108) предалъ тѣхъ, кто, изъ расположенія ко мнѣ, за мною послѣдовали?» и говорилъ еще многое въ этомъ родѣ. Прозоровскій, узнавшій объ этихъ словахъ изъ устъ своихъ посланцевъ. тотчасъ же предположилъ, что разбойникъ скоро снова возьметъ въ руки оружіе. И, дѣйствительно, онъ скоро принялся опять за свои прежнія злодѣйства въ противность присягѣ въ вѣрности, которую онъ далъ его царскому величеству. Онъ умертвилъ нѣсколько вѣрныхъ казаковъ, не хотѣвшихъ пристать къ нему, въ томъ числѣ и воеводу или намѣстника и многихъ другихъ.

Затѣмъ этотъ разбойникъ, вернувшись къ прежнимъ своимъ злодѣйствамъ, съ флотиліею въ 80 лодокъ (каждая съ двумя орудіями для каменныхъ снарядовъ и биткомъ набитая народомъ), вышелъ на Волгу и здѣсь тотчасъ началъ грабежи и разбои, причемъ намѣстникъ города не посмѣлъ стать противъ него раньше прихода большого флота отъ его царскаго величества. Эта военная сила наконецъ появилась: она состояла изъ большого количества струговъ съ 6000-ми стрѣльцовъ или солдатъ и всякими необходимыми снаряженіями. Стенька, лишь только прибылъ этотъ флотъ, тотчасъ, подъ видомъ перебѣжчиковъ, послалъ къ нему нѣсколькихъ своихъ сообщниковъ, которые втихомолку сумѣли такъ представить его дѣла, что масса, соблазненная его красивыми словами, перешла на его сторону и затѣмъ напала на начальниковъ, многихъ изъ нихъ убила,

другихъ живыми, вмѣстѣ со всѣмъ флотомъ, передала въ руки разбойника Стеньки, который, давъ нѣкоторое вознагражденіе своимъ и обѣщавъ имъ полную свободу грабить, обратился къ нимъ съ такими словами: «Храбрые мужи, отомстите теперь этимъ тиранамъ, которые до сихъ поръ обращались съ вами, какъ съ рабами. Я пришелъ освободить васъ. Вы будете мнѣ братья и дѣти и будете имѣть одинаковую со мною судьбу». Послѣ этихъ рѣчей каждый изъ нихъ оказался готовъ итти на смерть за него, ему желали долгой жизни и покоренія всѣхъ бояръ, князей и тирановъ.

Все это внушило весьма сильныя опасенія намѣстнику Астраханскому, который началъ бояться даже за этотъ крѣпкій городъ, въ которомъ чернь уже начинала роптать и говорить благопріятно о великомъ разбойникѣ. Во всѣхъ городахъ вокругъ раздавались такія мятежныя рѣчи, что каждое мгновеніе можно было ожидать свирѣпой бойни, причемъ начальство не осмѣливалось противоставлять народу что-либо, кромѣ добрыхъ словъ.

Стенька, у котораго, вмѣстѣ съ перешедшими на его сторону Русскими, было около 16.000 человѣкъ военной силы, часть своего народа послалъ сушею къ городу Царицыну, а другую къ Черному Яру. Онъ самъ остался при флотѣ, причемъ велъ себя какъ король и находилъ повиновеніе каждому своему маповенію, точно онъ величайшій государь въ мірѣ. Когда онъ бывалъ пьянъ, что съ нимъ случалось часто, онъ, при малѣйшемъ непочтеніи, велѣлъ схватывать людей и предавать смерти въ своемъ присутствіи; въ этомъ онъ иногда собственноручно принималъ участіе. Эта свирѣпость однако, большею частью, обрушивалась на знатныхъ; онъ заискивалъ передъ простымъ народомъ и часто, въ угоду ему, предавалъ смерти разныхъ военачальниковъ. Благодаря этому сила его съ каждымъ днемъ увеличивалась и, въ || (**109**) немного дней, доросла до 27.000 человѣкъ: крестьяне и рабы, Татары и казаки приходили большими массами на вольный грабежъ къ такому милостивому государю и часто, чтобы доказать, что они за герои, приносили съ собою головы своихъ господъ и начальниковъ, которыя бросали къ ногамъ главныхъ палачей, получая за это нѣкоторое вознагражденіе. Такимъ образомъ, господа и дворяне были принуждены, одѣтые рабами, оставлять свои собственные дома и бѣжать въ Астрахань.

Камышинка (небольшой городъ, лежащій у устья рѣки Руслана) была ему очень нужна, чтобы провести свои суда въ Волгу. Такъ какъ было опасно открыто напасть на это мѣсто, снабженное хорошимъ гарнизономъ, то онъ обратился къ хитрости. Онъ избралъ нѣсколько знатныхъ перебѣжчиковъ. Русскихъ стрѣльцовъ или солдатъ, которыхъ онъ, съ подначальными имъ Русскими, послалъ въ городъ, будто они были высланы царемъ, чтобы защитить Камышинку отъ Стеньки. Горожане, обманутые этою хитростью, тѣмъ болѣе, что между посланными не было ни одного казака, приняли этихъ Русскихъ, какъ защитниковъ своихъ, а они ночью заняли ворота и сторожевые пункты и принудили мѣстный гарнизонъ перейти на ихъ сторону. Городской намѣстникъ и высшіе военачальники были тогда схвачены, изрублены и брошены въ рѣку. Когда это было покончено, выстрѣлили изъ большого орудія въ доказательство, что дѣло сдѣлано. Тогда тотчасъ же нѣсколько тысячъ казаковъ были посланы туда на поддержку высланнымъ раньше Русскимъ.

Когда извѣстіе объ этой потерѣ пришло въ Астрахань, гдѣ и такъ уже царила сильная боязнь, такъ какъ мало было надежды на солдатъ, которые втайнѣ собирались на мятежныя сходки—то тотчасъ, подъ начальствомъ Леонтія Богданова 400 Русскихъ всадниковъ и столько же Ногайскихъ Татаръ были посланы въ городъ Царицынъ, противъ котораго и Стенька уже послалъ немного народа въ видахъ достиженія своихъ цѣлей. Этотъ отрядъ долженъ былъ подкрѣпить городской гарнизонъ. Однако, когда Богдановъ подошелъ къ окрестностямъ города, онъ нашелъ, что мятежные казаки уже вошли въ городъ и что около 1000-чи Русскихъ солдатъ, пришедшихъ занять этотъ городъ, были убиты и брошены въ воду. Тогда Богдановъ отступилъ отсюда и направился къ Черному Яру.

Когда его царское величество узналъ о дѣлахъ Стеньки Разина, онъ велѣлъ поспѣшно приготовить 40 судовъ. На каждое судно была поставлена металлическая пушка и другіе военные припасы: на суда помѣстили 3000 солдатъ. Эта флотилія выѣхала въ Троицынъ день 1670 года изъ Астрахани подъ начальствомъ князя Семена Ивановича Львова, отъ руки котораго въ Астрахани ожидали освобожденія. Вскорѣ однако послѣ этого отъ нѣкоего бѣжавшаго дворянина узнали, что городъ Черный Яръ занятъ казаками и что на-

мѣстникъ, дворяне и военачальники убиты и брошены въ рѣку. Далѣе [было сообщено], что простые солдаты изъ флота, согласившись съ казаками, убили своихъ начальниковъ, а суда || (110) передали въ руки Стеньки Разина, хотя они незадолго передъ тѣмъ присягали, что до смерти будутъ вѣрны своимъ предводителямъ.

Эта потеря привела всѣхъ въ ужасъ въ Астрахани, гдѣ уже раньше многіе роптали. Теперь этотъ ропотъ съ каждымъ днемъ все возрасталъ среди черни, которая открыто бранила начальство и произносила противъ него разныя мятежныя рѣчи.

Городъ Астрахань лежитъ на сушѣ, на границѣ между Европою и Азіею, на островѣ Долгомъ, въ странѣ Ногайскихъ Татаръ, недалеко отъ Каспійскаго моря, благодаря которому здѣсь большое судоходство и торговля. Сюда пріѣзжаютъ торговать не только Ногайскіе, Крымскіе, Калмыцкіе и Бухарскіе Татары, но и Персы и Армяне и даже Индійцы, на своихъ судахъ, которыя очень велики, и торгуютъ главнымъ образомъ шелкомъ. Городъ окруженъ толстою каменною стѣною, на которой разставлены много металлическихъ орудій. Онъ всегда снабженъ сильнымъ гарнизономъ, защищающимъ его отъ казаковъ, Татаръ и другихъ народовъ. Снаружи онъ очень великолѣпенъ изъ-за массы башенъ и церковныхъ колоколенъ, которыя видны тамъ. Раньше городъ былъ гораздо меньше, чѣмъ онъ теперь: отецъ царя Алексѣя Михайловича увеличилъ этотъ городъ почти на треть и эту часть назвалъ Стрѣлецкимъ или Солдатскимъ городомъ, такъ какъ здѣсь живутъ большею частью солдаты: съ тѣхъ поръ городъ этотъ еще увеличился и измѣнился. Онъ былъ прежде резиденціею государя Ногайскихъ Татаръ, но лѣтъ около 125-ти тому назадъ [6]) его взялъ приступомъ Иванъ Васильевичъ, царь Московскій, и страна вокругъ него была опустошена. Эти Ногайскіе Татары, столица которыхъ здѣсь была, согласно союзному договору, подали помощь жителямъ Казани, которымъ великій царь объявилъ войну. Такимъ образомъ Татары эти были запутаны въ войну, въ которой верхъ одержалъ названный выше государь, прогнавшій ихъ изъ города. На мѣсто изгнанныхъ Татаръ онъ перевелъ сюда Русскихъ и солдатъ, и они и живутъ до сихъ поръ въ

[6]) 1677—125=1552.

этомъ городѣ, гарнизонъ котораго составляютъ тысячъ двадцать стрѣльцовъ.

Намѣстникъ, при описанныхъ обстоятельствахъ, не потерялъ однако мужества и надѣялся, при помощи дворянъ и Нѣмцевъ, находившихся при немъ, утомить мятежниковъ при осадѣ, которою они грозили, и поэтому велѣлъ осмотрѣть орудія на валахъ и все привести въ нужный порядокъ.

Стенька, подойдя со своими къ городу, послалъ туда нѣсколько казаковъ, которые, впущенные стрѣльцами въ городъ, повели дѣло такъ, что Стенька могъ войти въ городъ вмѣстѣ со своими мятежниками. Намѣстникъ Иванъ Семеновичъ Прозоровскій, въ это время, находился въ церкви, не зная ничего о томъ, что произошло. Его здѣсь схватили и повели въ четырехугольную башню въ замкѣ, служившую маякомъ для судовъ, шедшихъ съ Каспійскаго моря, и сбросили сверху внизъ. Затѣмъ начались свирѣпѣйшее избіеніе и грабежи въ захваченномъ городѣ. || (111) Братъ воеводы и много дворянъ и стрѣльцовъ, не хотѣвшихъ перейти къ мятежникамъ, были всѣ перебиты; особенное вниманіе разбойника было обращено на Нѣмцевъ, которыхъ онъ всѣхъ, сколько ни могъ захватить, велѣлъ перебить, такъ какъ они наиболѣе мѣшали его планамъ и наиболѣе были вѣрны царю. Церкви, монастыри и дома богатѣйшихъ горожанъ были разграблены, казна царская похищена и увезена, а бумаги въ канцеляріи сожжены. Имущество многихъ заграничныхъ купцовъ, тогда бывшихъ въ городѣ, Персовъ, Индійцевъ, Турокъ, Армянъ, Бухарцевъ и другихъ, было разграблено и растаскано, а сами они частью перебиты. Женъ и дочерей всѣхъ такимъ образомъ избитыхъ онъ далъ на расхищеніе своимъ солдатамъ и сообщникамъ. Обоихъ сыновей намѣстника онъ велѣлъ за ноги повѣсить на стѣнахъ и послѣ того, какъ они нѣкоторое время повисѣли, снова снять и одного жестоко умертвить, а другого, ужаснымъ образомъ избивъ его, отнести къ митрополиту.

Завладѣвъ такимъ образомъ Астраханью, Стенька направился къ городу Саратову, который ему передался; потомъ онъ взялъ и Самару. Намѣстниковъ и тутъ и тамъ, вмѣстѣ со многими дворянами и горожанами, онъ велѣлъ убить, а казну царя, тамъ найденную, увести. Отсюда направился онъ къ Симбирску и взялъ этотъ городъ приступомъ. Однако замокъ,

въ которомъ находился намѣстникъ, защищался такъ храбро, что онъ съ большимъ урономъ отступилъ отсюда и зажегъ взятый имъ городъ. Это было первое мѣсто, которое задержало его въ его успѣхахъ и защитило царскій [7]) городъ Казань, который, расположенный недалеко отсюда, онъ бы тоже осадилъ, если бы ему все хорошо удалось подъ Симбирскомъ. Итакъ, отраженный здѣсь и самъ раненый, онъ принужденъ былъ вернуться въ Астрахань. Тѣмъ не менѣе, его военныя банды разосланы были во всей Россіи, при чемъ они много надѣлали зла и все [на пути своемъ] опустошали. Въ Галичѣ злодѣйства въ самомъ же началѣ были подавлены, а у Устюга нѣкоторые изъ посланныхъ имъ были пойманы и повѣшены.

Чтобы привлечь жителей на свою сторону, онъ обѣщалъ имъ свободу и освобожденіе отъ тяжелаго ига бояръ, которыхъ онъ называлъ притѣснителями населенія. Ему удалось этимъ достигнуть того, что даже въ Москвѣ нашлись лица, которыя съ похвалою о немъ говорили, какъ о человѣкѣ, стремящемся къ ихъ свободѣ и благополучію. Дѣло дошло даже до того, что нѣкій старикъ на вопросъ, что слѣдуетъ дѣлать, если Стенька подойдетъ къ городу Москвѣ, неосторожно отвѣчалъ: его слѣдуетъ встрѣтить съ хлѣбомъ и солью (подъ этимъ Русскіе разумѣютъ всякое хорошее угощеніе); за это онъ публично былъ наказанъ. Одинъ изъ ближайшихъ сторонниковъ Стеньки, старавшійся возбудить мятежъ среди сельскаго населенія, былъ также схваченъ и, по Русскому обычаю, по отрубленіи рукъ и ногъ, повѣшенъ, съ петлею на шеѣ, на висѣлицѣ.

Стенька, недовольный этимъ, выдумалъ еще новую хитрость и снарядилъ двѣ лодки, обивъ одну краснымъ, другую чернымъ бархатомъ || (**112**) и посадивъ въ первую изъ нихъ нѣкоего юношу 16-ти лѣтъ, котораго онъ выдавалъ за Алексѣя Алексѣевича, покойнаго сына царскаго, будто бы бѣжавшаго изъ рукъ бояръ и явившагося къ нему. Онъ даже осмѣлился утверждать, что идетъ не врагомъ, а по порученію его царскаго величества, чтобы искоренить всѣхъ бояръ и начальниковъ его величества, какъ измѣнниковъ передъ отечествомъ и притѣснителей простонародья. Это произвело такое впечатлѣніе на души, что въ Смоленскѣ нѣкій чело-

---

[7]) Въ текстѣ: «королевскій».

вѣкъ, приговоренный къ повѣшенію, до самой смерти утверждалъ, что умираетъ съ тѣмъ, что видѣлъ царевича или сына царскаго у Стеньки.

Что касается другой лодки, обитой чернымъ бархатомъ, то онъ утверждалъ, что въ ней находится Никонъ, бывшій патріархъ Московскій, немилостью царя лишенный сана и сосланный въ монастырь у Бѣлоозера: эта лодка вездѣ слѣдовала за нимъ. Этими хитростями онъ добился того, что вся страна по Волгѣ и далѣе вовнутрь государства, до городовъ Алатыря и Арзамаса, избрала его сторону; даже большая часть Черемисскихъ и Мордовскихъ Татаръ и Русскихъ крестьянъ, находившихся въ этихъ мѣстахъ подъ властью великихъ Московскихъ вельможъ, возстали противъ своего начальства и избили тѣхъ, кого могли захватить; короче, огонь дошелъ даже до мѣстъ, отстоявшихъ отъ Москвы всего верстъ на 12.

Его царское величество, чтобы отразить эту громадную силу, въ сентябрѣ 1670 года, выслалъ противъ мятежниковъ большое войско подъ предводительствомъ боярина князя Юрія Алексѣевича Долгорукаго, встрѣтившаго на пути своемъ около 15.000 возставшихъ и обратившаго ихъ, послѣ храбраго, съ ихъ стороны, сопротивленія, въ полное бѣгство. Большое множество ихъ онъ избилъ, другихъ взялъ въ плѣнъ и, безъ всякаго снисхожденія, велѣлъ казнить. Такимъ образомъ вокругъ города Арзамаса, гдѣ Долгорукій разбилъ свой лагерь, вездѣ видѣлись висѣлицы, обвѣшанныя трупами. Кромѣ того, вездѣ плавали, какъ казалось, въ своей крови тѣла, лишенныя головъ, и видѣлись посаженные на колъ, изъ которыхъ иные жили еще на третій день. Вообще, въ теченіе 3-ехъ мѣсяцевъ не менѣе 11.000 человѣкъ были казнены палачами.

Долгорукій, расположившись у Арзамаса, тѣмъ временемъ разослалъ свои отряды, которые, гдѣ они ни встрѣчались съ мятежниками, вездѣ ихъ побивали; дѣло въ томъ, что когда ихъ тутъ и тамъ выслѣживали, они оказывались раздѣленными, враждовавшими другъ съ другомъ, такъ какъ каждый старался имѣть власть надъ другими. Между мятежниками, гѣ, кто находились въ небольшихъ городахъ Лысковѣ, Мурашкинѣ и Павловскомъ перевозѣ, были самые храбрые и неустрашимые. Они, послѣ нѣсколькихъ приступовъ, потерпѣвъ большой уронъ, взяли большой монастырь Макарьевъ— говорятъ, вслѣдствіе измѣны одного Еврея,—убили тамъ всѣхъ

монаховъ и взяли дорогую добычу изъ монастыря, такъ какъ всѣ окрестные жители спрятали свое имущество туда, какъ въ безопасное мѣсто. Мурашкино ¶ (113), которое слишкомъ на себя полагалось, было взято Московитами и опустошено, но Лысково, во время сдавшееся, получило помилованіе за выдачу 30-ти мятежниковъ и двоюроднаго брата Стеньки Разина.

Между другими плѣнными къ полководцу приведена была нѣкая монахиня, которая, одѣтая въ мужское одѣяніе, начальствовала надъ 7000-ми человѣкъ и во всѣхъ случаяхъ выказала себя стойкою и храброю. Она была приговорена къ сожженію и, нѣсколько разъ перекрестивъ себѣ, по обычаю Русскихъ, грудь и лобъ, безтрепетно вошла въ деревянный, сверху открытый домикъ, въ которомъ легла наземь и была сожжена здѣсь въ пепелъ. Плѣнные, спротепные при пыткѣ, чего они добивались, отвѣчали: «итти прямо на Москву и умертвить всѣхъ бояръ».

Боярин князь Юрій Алексѣевичъ Долгорукій, подавивъ возстаніе въ этихъ мѣстахъ, былъ снова отозванъ назадъ, и его смѣнилъ князь Константинъ Щербатовъ, посланный его царскимъ величествомъ въ Тамбовъ, гдѣ онъ въ короткое время успѣшно покончилъ съ возстаніемъ.

Что касается самого Стеньки Разина, то, отраженный съ большимъ урономъ отъ Симбирска, онъ держался въ открытыхъ мѣстахъ и не заходилъ въ крѣпости. Одному изъ своихъ главныхъ помощниковъ, прозванному Чертоусомъ, онъ передалъ начальство, а самъ блуждалъ повсюду, пока у города Царицына нѣкій капитанъ Донскихъ казаковъ, оставшійся вѣрнымъ царю, хитростью не взялъ его въ плѣнъ, и подъ красивымъ предлогомъ, увезъ его въ Москву за почти 200 миль оттуда: его убѣдили, что ведутъ его туда, чтобы онъ могъ устно переговорить съ его царскимъ величествомъ. Братъ его Фролка, пойманный съ нимъ вмѣстѣ и везшійся рядомъ съ нимъ, былъ въ страшномъ горѣ и, будучи не такъ свирѣпъ отъ природы, винилъ во всемъ Стеньку Разина, который, чтобы ободрить его, старался его убѣдить, что ихъ встрѣтятъ въ Москвѣ съ большимъ почетомъ.

Степька, приведенный на близкое разстояніе отъ Москвы, былъ лишенъ своихъ шелковыхъ одеждъ, въ которыхъ ходилъ до тѣхъ поръ, одѣтъ въ старыя лохмотья, и въ телѣгѣ, для него приготовленной, съ висѣлицей на ней, привезенъ въ

городъ. Его посадили подъ эту висѣлицу, причемъ отъ перекладины висѣла цѣпь, которую ему обмотали вокругъ шеи; руки его, съ обѣихъ сторонъ, были прикрѣплены къ столбамъ висѣлицы, ноги его также, наискось другъ отъ друга, были прикованы. Братъ его, съ цѣпями на ногахъ, прикованной къ телѣгѣ, слѣдовалъ сбоку. Такимъ образомъ, при стеченіи многихъ тысячъ народа, они были доставлены въ городъ и въ Московскій земскій дворъ или городскую ратушу. Ихъ предали страшнымъ пыткамъ и, черезъ 4 дня по ихъ прибытіи, отвезли на мѣсто казни, чтобы здѣсь, по приговору, предать смерти. Стенька, выказавшій большую твердость, былъ четвертованъ. Братъ же его закричалъ, что у него есть «царское слово»—такъ выражаются Русскіе, если у кого-либо есть что-нибудь необходимое для передачи самому царю—и, когда его спросили, что онъ хочетъ сказать, онъ отвѣчалъ, что || (**114**) долженъ сказать это одному лишь его царскому величеству. Тогда его казнь была отсрочена, его еще около 6-ти лѣтъ, при тяжелыхъ пыткахъ, продержали въ темницѣ и наконецъ обезглавили.

Таковъ былъ конецъ Стеньки Разина, заставившаго трепетать всю Московію. Причиною его бунта было, какъ онъ самъ говорилъ, желаніе отомстить за брата, повѣшеннаго Русскимъ военачальникомъ за то, что, находясь съ отрядомъ въ войнѣ съ Поляками и не получая позволенія вернуться домой, онъ отправился самовольно безъ отпуска и былъ схваченъ.

Что касается свирѣпости его, то одинъ примѣръ дастъ понятіе обо всемъ остальномъ. При немъ была нѣкая Персидская княжна, которую онъ раньше похитилъ вмѣстѣ съ ея братомъ. Брата этого онъ подарилъ городскому начальнику Прозоровскому, а княжну удержалъ у себя любовницею и разъ, будучи пьянъ, схватилъ ее за руки и за ноги и въ ея драгоцѣнной одеждѣ, обвѣшанной жемчугомъ, алмазами и другими камнями, выбросилъ ее изъ судна, въ которомъ они находились, въ воду.

Онъ строго поддерживалъ порядокъ; узнавъ, что какой-то казацкій солдатъ имѣетъ связь съ женою другого, онъ велѣлъ схватить и его, и ее, и мужчину сейчасъ же бросить въ воду, а жену повѣсить на столбъ за ноги, отчего ея голова вспухла до величины двухъ другихъ головъ. Тѣмъ не менѣе она прожила еще двое сутокъ.

Высокомѣріе его особенно выразилось въ томъ, какъ онъ, находясь въ апогеѣ своего могущества, послалъ пословъ къ шаху Персидскому съ письмами, въ которыхъ давалъ себѣ самыя высокомѣрныя названія, называя царя Персидскаго своимъ братомъ и предлагая ему войти въ союзъ съ собою, прислать военныхъ припасовъ и другихъ нужныхъ вещей, грозя, что иначе онъ съ военной силою возьметъ ихъ самъ. Сефи, разсерженный посольствомъ, велѣлъ тотчасъ убить пословъ и лишь одного послалъ обратно, чтобы онъ объявилъ своему господину о случившемся.

Его грабежи простирались не на одну Россію. Съ пятью или шестью тысячами вооруженныхъ онъ переѣхалъ черезъ Каспійское море и взялъ разные морскіе города Персіи, въ родѣ какъ Низабатъ, Шабаранъ, Мардовъ и Тахуси, невдалекѣ отъ высокой горы Бармахъ. Отсюда отправились они въ Астрабадъ и Баку и неожиданнымъ нападеніемъ овладѣли этими городами, перебили все ихъ населеніе и сожгли ихъ. Въ Баку они нашли много вина, которымъ они перепились; тогда Персы, поспѣшно собравъ немного народа, такъ ожесточенно напали на эту пьяную массу, что изрубили большую ихъ часть, а остальныхъ заставили въ безпорядкѣ направиться къ стругамъ и бѣжать прочь. Стенька самъ едва не попался при этомъ въ плѣнъ; нѣкоторое время его защищали тѣлохранители, пока онъ успѣлъ поспѣшно бѣжать.

Злобный противъ вельможъ, съ которыми онъ обращался жестоко, онъ очень любовно относился къ простымъ солдатамъ: онъ называлъ ихъ братьями и дѣтьми, и это доставляло ему такую любовь съ ихъ стороны, что, будь ему удача, онъ, безъ сомнѣнія, сдѣлался бы и остался бы замѣчательнымъ государемъ.

(115) Двадцать восьмая глава.

Приходъ въ гости Персіанина.—Неудовольствіе его превосх-а по поводу нѣкоторыхъ Персіанъ.—Посѣщеніе его вельможности и его подарки.—Русскія бани.—Множество замѣчательныхъ лошадей его царскаго величества.—Приставъ извѣщаетъ о своемъ отъѣздѣ.

Въ воскресенье, 1-го марта, утромъ до проповѣди къ его превосх-у зашелъ персидскій «купчина» [1]), братъ Персидскаго

[1]) Персидскіе купчины, шаховъ посланникъ и купчины, «тезки съ купчинами» см. Соловьева, «И. Р.» III (XII), 567—568. П. Барсовъ въ переводѣ

посла въ Польшѣ. Мы ввели его въ аудіенцъ-залъ, гдѣ его превосх. вышелъ къ нему и привѣтствовалъ его. Онъ довольно хорошо зналъ Русскій языкъ. Нашъ секретарь говорилъ съ Персидскимъ купцомъ, пришедшимъ также вмѣстѣ съ другими, по-Итальянски; каждый разъ его слова переводились купцомъ этому «купчинѣ». Послѣ нѣкоторыхъ разговоровъ [2]), его превосх. взялъ Персіанина за руку и повелъ его въ другую комнату, гдѣ на столѣ стояла пирамида, украшенная сахарными печеньями; его вельможность пригласилъ его и другихъ, послѣдовавшихъ за нимъ, отвѣдать. Эти Персы, получивъ хорошее угощеніе изъ секта, вина Аликанте и сахарныхъ печеній, попрощались съ нами и изъ любезности отказывались отъ того, чтобы его превосх. пошелъ ихъ проводить. Тѣмъ не менѣе, его превосх. проводилъ ихъ до дверей, а мы до лѣстницы. Когда эти люди ушли, мы пошли къ проповѣди. Тѣмъ временемъ пришелъ другой купецъ въ сопровожденіи нѣсколькихъ лицъ, и не заставъ его превосх., велѣлъ передать, что они сообщатъ, когда придутъ снова. Поздно вечеромъ пришли два Персидскихъ купца къ его превосх-у, чтобы извиниться, что они не заходили. Его превосх. былъ очень недоволенъ, спросилъ не желаетъ ли «купчина» смѣяться надъ нимъ, и прибавилъ, что ему ихъ приходъ не нуженъ вовсе, но что онъ можетъ послужить къ пользѣ ихъ же собственнаго государя. Затѣмъ оба эти купца ушли и мы съ тѣхъ поръ ничего о нихъ не слыхали [3]).

Въ среду, 4-го марта, здѣсь былъ день покаянія и мо-

Олеарія форму Cuptzi передаетъ черезъ «купецъ» (стр. 462. 465). Ср. пр. 7-ое къ гл. XVIII.

[2]) Кленкъ взялъ съ Персіанина обѣщаніе, что, въ случаѣ ему, Кленку, удастся добиться для Персіанъ и Армянъ свободной торговли черезъ Архангельскъ съ заграничными государствами, то чтобы они привозили весь шелкъ не въ Гамбургъ и не въ Англію, а въ одну лишь Голландію. Восточные купцы, по словамъ Кленка, изъявили согласіе на его предложеніе, выражая надежду, что въ Голландіи они получатъ большую прибыль, чѣмъ въ Гамбургѣ или Англіи. (Дон. подъ 1-ымъ марта).

[3]) 2-го марта зашелъ переводчикъ Виніусъ, чтобы попросить для Матвѣева пояснительную записку о Персидской торговлѣ; Матвѣевъ предполагалъ прочесть ее въ совѣтѣ у государя (wanneer dat sijne Zaarsche Majesteit raet soude vergaederen). Она представляетъ Прил. № 34 къ Дон. 3-го марта Кленкъ послалъ Матвѣеву напоминаніе о необходимости устроить сильный вооруженный лагерь на границахъ Швеціи. Напоминаніе это было вызвано тѣмъ, что въ отвѣтѣ, переданномъ ему коммиссарами, посолъ ничего не нашелъ о посылкѣ войскъ. Напоминаніе составляетъ Приложеніе № 34 bis къ Дон.

литвы по Голландскому обычаю. Нѣсколько человѣкъ пришли изъ Слободы и изъ города сюда на богослуженіе и кое-кто изъ нихъ, послѣ проповѣди, остался къ обѣду у его превосх-а, гдѣ имъ дано было хорошее угощеніе. Между десертомъ на столъ подана была четырехэтажная пирамида, со всѣхъ сторонъ окруженная маленькими красивыми корзиночками, въ которыхъ лежали хрустальныя коробочки со сластями, приготовленными изъ тонкаго марципана: онѣ были подѣлены между дѣвицами, находившимися за столомъ. За столомъ пили разныя здравицы и гости разошлись лишь поздно вечеромъ въ добромъ веселье.

Въ четвергъ, 5-го марта, послѣ того, какъ мы уже 2 дня тому назадъ получили приглашеніе Бранденбургскаго агента, отъ имени господина д-ра Розенбурга, || (**116**) на обѣдъ и музыку, господинъ маршалъ пообѣдалъ тамъ, а послѣ обѣда за нами прислали двое саней. Гримъ и Бюдэйнъ сѣли въ сани господина Геса, а я отправился верхомъ. Музыканты двора въ саняхъ господина Розенбурга отправились въ назначенное мѣсто, гдѣ мы съ большимъ удовольствіемъ оставались нѣкоторое время, а затѣмъ, довольные, вернулись домой.

Въ пятницу, 6-го марта, его превосх. въ каретѣ, запряженной шестеркою, поѣхалъ, вмѣстѣ съ господиномъ маршаломъ, къ господину Келлерману, чтобы посѣтить его [1]).

Въ понедѣльникъ, 9-го, Бранденбургскій агентъ и докторъ Розенбургъ обѣдали у его превосх-а, который день или два передъ тѣмъ былъ нездоровъ.

Въ среду, 11-го марта, когда мы сидѣли за столомъ, пришелъ Sr. Ла-Даль и подарилъ его превосх-у лошадку, которую привели вверхъ въ переднюю черезъ 18 крутыхъ ступенекъ и опять по нимъ же назадъ; это было страшное зрѣлище.

Послѣ обѣда маршалъ и фанъ-Асперенъ, съ подарками въ видѣ вина, были посланы къ государственному гофмейстеру и боярину Богдану Матвѣевичу Хитрово [5]). Не за-

[4]) 8-го марта Датскій резидентъ пригласилъ къ себѣ маршала фанъ-Келлера и разсказалъ ему о встрѣчѣ своей съ Матвѣевымъ, бывшей у послѣдняго на дому; резидентъ и Матвѣевъ чуть не дошли до побоевъ (Дон.). Ср. ниже пр. 6-ое и 7-ое.

[5]) «. . . Хитрово, который у нынѣшняго царя получилъ наибольшее вліяніе изъ всѣхъ министровъ»... Посылка къ Хитрово (безъ упоминанія о многократномъ безрезультатномъ посѣщеніи) въ Дон. отмѣчена подъ 13-ымъ марта.

ставъ его дома, они оставили подарки тамъ, сказавъ, что придутъ завтра; не заставъ его однако и на слѣдующій день дома, они во второй разъ вернулись безъ результата [6]).

Въ субботу, 14-го, мы осѣдлали нашихъ лошадей, чтобы отправиться осматривать лошадей его царскаго величества. Мы узнали однако, что шталмейстеръ Тарасъ Степановичъ былъ приглашенъ къ его величеству; это насъ удержало отъ нашей поѣздки. Мы поэтому повернули съ десятью или двѣнадцатью лошадьми за городъ, [объѣхали] почти вокругъ половины города до самой Слободы, откуда каждый направился своею дорогою. Гофмейстеръ, я и еще 2 изъ насъ поѣхали опять въ городъ и, проѣзжая, видѣли мужчинъ и женщинъ, мывшихся въ отдѣльныхъ, но все-таки рядомъ лежащихъ баняхъ; они вели себя очень безстыдно при нашемъ проѣздѣ.

Русскіе вообще очень любятъ бани и наружное омываніе. изъ-за чего тамъ вездѣ въ городахъ и деревняхъ много общественныхъ бань; кромѣ того, у вельможъ, у всѣхъ, свои бани въ собственныхъ домахъ. Общественныя бани для мужчинъ и женщинъ отдѣлены бревенчатыми перегородками, черезъ щели въ которыхъ они однако могутъ свободно видѣть другъ друга. Входятъ они впрочемъ черезъ ту же дверь, иногда совершенно голые, держа лишь вѣникъ передъ стыдными частями. Они

[6]) 11-го марта Кленкъ отправилъ письмо къ Штатамъ съ отчетомъ о случившемся съ 26-го февраля (Прил. № 35 къ Дон.). Кленкъ разсказываетъ, что у Гэ уже давно былъ «зубъ» (een pick) на Матвѣева и что теперь, видя, что вліяніе послѣдняго пало, онъ захотѣлъ отомстить ему. Онъ отправился въ домъ Матвѣева и здѣсь наговорилъ ему дерзостей, причемъ чуть не дошло до драки. Матвѣевъ тотчасъ же пожаловался царю, велѣвшему наложить домашній арестъ на Гэ, объявить, что онъ уже не признается резидентомъ, и послать гонца съ извѣщеніемъ объ этомъ къ королю Датскому. Такъ какъ Гэ однако попросилъ извиненія, гонецъ не былъ отправленъ. Относительно посылки войскъ Кленкъ говоритъ въ письмѣ: «Шведскіе купцы, живущіе здѣсь, говорятъ, что пограничные города въ Лифляндіи и Кареліи, вокругъ Потебурга, прекрасно снабжены народомъ, такъ что они не очень боятся силы Московитовъ. Но они же замѣчаютъ, что король Шведскій такимъ образомъ будетъ принужденъ гораздо меньше войска перевести въ Померанію, чѣмъ онъ сдѣлалъ бы въ иномъ случаѣ... Они называютъ въ 15—20000 число солдатъ, которыхъ онъ теперь принужденъ будетъ удержать въ гарнизонахъ пограничныхъ городовъ». Пословъ своихъ царь рѣшилъ посылать не раньше, какъ узнаетъ, что Шведскіе послы высланы изъ Стокгольма. Миссія Кокка, оказалось, имѣла цѣлью лишь закупку рѣдкостей въ Стокгольмѣ и, за смертію Алексѣя Михайловича, была отмѣнена.

выносятъ большую жару и, лежа на полкѣ, бьютъ себѣ голую кожу этими вѣниками. Мало этого: мужчины и женщины, напарившись до красна, обливаются холодною водою, или же, если зима, валяются въ снѣгу, а также, разогрѣвшись, прыгаютъ въ холодныя проруби, не получая, впрочемъ, отъ этого никакого вреда, такъ какъ они съ дѣтства къ этому привыкаютъ.

|| (**117**) Въ воскресенье, 15-го марта, по окончаніи проповѣди, когда мы узнали, что шталмейстеръ его царскаго величества насъ ожидаетъ, мы въ числѣ 23-хъ—24-хъ,—съ нами были и нѣсколько Нѣмецкихъ купцовъ — сѣли на коней и поѣхали туда. Господинъ Тарасъ привѣтствовалъ нашего шталмейстера, а также и насъ, и провелъ насъ внутрь, во дворъ, въ конюшню, гдѣ стояли 75 прекрасныхъ верховыхъ лошадей, одна красивѣе другой. Когда мы все это осмотрѣли, онъ велѣлъ привести красиваго сѣраго жеребца (таковыми была большая часть ихъ), который, приведенный двумя конюхами, прійдя къ двери и услыхавъ, что ему сталъ говорить шталмейстеръ, началъ продѣлывать разные фокусы, изгибалъ свое тѣло въ странныя дуги и курьезно прыгалъ то на 4-хъ, то на 2-хъ ногахъ. Онъ привелъ еще 3-хъ другихъ лошадей не менѣе интересныхъ, чѣмъ первая, и, послѣ ряда фокусовъ, поставилъ ихъ крестообразно другъ противъ друга; разставленные такимъ образомъ онѣ начали прыгать и скакать, какъ будто они танцовали и стремились превзойти другъ друга въ ловкости. Затѣмъ насъ повели въ другую конюшню на томъ же дворѣ, гдѣ мы увидѣли болѣе 200-тъ превосходныхъ каретныхъ лошадей, въ томъ числѣ и 2 упряжи—каждая въ 12 превосходныхъ бѣлыхъ лошадей — для царицы и еще разныя другія упряжи иныхъ мастей для его царскаго величества. Мы здѣсь увидѣли и комплектъ въ 8 лошадокъ, ростомъ съ Англійскихъ догов, которыя запрягались въ небольшую карету и имѣли кучера и ямщика—карликовъ, и еще 6 карликовъ-алебардщиковъ, чтобы бѣгать вокругъ нихъ; все это принадлежало младшему принцу Петру Алексѣевичу, сыну вдовствующей царицы. Шталмейстеръ, изъ числа многихъ лошадей, которыя мы видѣли, велѣлъ привести къ себѣ бѣлую лошадь средней величины, которая могла дѣлать всевозможные фокусы. Захвативъ ее за уздцы, онъ, съ острой лозою въ рукѣ, велѣлъ ей нагнуться. Лошадь такъ и сдѣлала, и ударила головой объ полъ по Русскому

обычаю; затѣмъ она легла на бокъ, точно спала, съ конюхомъ, лежавшимъ у нея между ногами и положившимъ свою голову на ея голову. Коротко говоря, она оборачивалась и лежала, когда приказывалъ шталмейстеръ, такъ спокойно, что послѣдній могъ становиться на нее ногами. Она пошла также, какъ собака, искать шапку, которую она принесла шталмейстеру. Она на переднихъ ногахъ приподнялась у стѣны и тогда конюхъ вскочилъ ей на спину, какъ мальчишки въ извѣстной игрѣ прыгаютъ другъ другу на спину. Другой конюхъ захватилъ переднія ноги этой лошади, положилъ ихъ себѣ на плечи и лошадь пошла затѣмъ на заднихъ ногахъ, подобно тому какъ иногда мальчики дѣлаютъ съ собаками, которыхъ берутъ за переднія ноги, заставляя ихъ итти за ними на заднихъ ногахъ. Да, лошадь стала даже искать въ головѣ конюха, какъ это дѣлаютъ обезьяны: но такъ какъ зубы лошади были очень крѣпки, то это удовольствіе пришлось конюху не очень пріятно: у него былъ весьма невеселый видъ, когда онъ вышелъ изъ-подъ лошади. Лошади наконецъ все это надоѣло и она побѣжала, когда ее освободили, къ котлу, въ которомъ зимою всегда находится вода: всѣ лошади, находящіяся въ конюшнѣ, ежедневно обмываются зимою теплою, а лѣтомъ холодною водою, съ мыломъ, и блестятъ какъ зеркала. Когда || (**118**) мы около 2-хъ часовъ успѣли провести, разглядывая все это, шталмейстеръ хотѣлъ намъ дать хорошее угощеніе, но мы извинились тѣмъ, что его превосх. ждетъ насъ къ обѣду, и простились съ тысячею благодарностей. По прибытіи домой мы застали обѣдъ готовымъ [7]).

---

[7]) Въ этотъ день Хитрово отблагодарилъ Кленка присылкою сластей. 16-го марта Кленкъ послалъ новую меморію на имя царя съ напоминаніемъ о посылкѣ войскъ на Шведскую границу. (Прил. № 36 къ Дон.). 13-го онъ отправилъ письмо къ резиденту Ромифу въ Стокгольмъ (Прил. № 37 къ Дон.) съ сообщеніемъ о Коккѣ, Гэ и о посылкѣ полномочныхъ и войскъ къ Шведской границѣ. «Здѣсь при дворѣ совсѣмъ не на сторонѣ Шведовъ (is men gants niet goet Swects)», пишетъ Кленкъ. Verbaal Кленка, такъ разсказываетъ дальнѣйшее развитіе эпизода съ Монсомъ Гэ: «9-го марта зашелъ ко мнѣ Брандебургскій агентъ и заявилъ, что былъ у Датскаго резидента, дворъ котораго теперь сильно охраняется и занятъ стрѣльцами, такъ что еле удалось пробраться въ него. Резидентъ былъ въ унынія по этому поводу и просилъ моего заступничества, указывая, что это дѣло общегосударственнаго характера, и что оно можетъ случиться и со мною. На это я отвѣчалъ, что считаю встрѣчу эту (ссору между Гэ и Матвѣевымъ) дѣломъ частнымъ, такъ какъ мы вѣдь не имѣемъ отъ нашихъ

Въ среду, 18-го марта, пришелъ приставъ Юрій Петровичъ, который эти 4 недѣли не былъ у насъ во дворѣ, и заявилъ его превосх-у. что, въ виду близости отъѣзда, нужно все необходимое устроить: поговоривъ еще кое о чемъ съ его превосхомъ, онъ ушелъ.

господъ принималовъ поручения ругать публичнаго и перваго государственнаго министра въ его собственномъ домѣ бл... и с... сыномъ (Hoeren en teeven Kint) и при томъ еще грозить ему палочными ударами; поэтому я вѣжливо извинился, [что не могу принять участія]. Тѣмъ не менѣе, вечеромъ онъ, черезъ своего камеръ-лакея снова просилъ меня о вмѣшательствѣ, но я и во второй разъ отказался, представивъ какъ предлогъ—какъ оно и было на самомъ дѣлѣ,—что не могу же я раздражать господина государственнаго канцлера, дружба котораго, ради его господина и моихъ господъ и всѣхъ великихъ союзниковъ, теперь мнѣ дороже всего... 11-го марта переводчикъ Виніусъ посѣтилъ меня и сообщилъ, что, вѣроятно, удастся устроить дѣло Датскаго резидента... 15-го марта состоялось примиреніе господина государственнаго канцлера съ Датскимъ резидентомъ при посредничествѣ великаго полководца... 16-го марта утромъ я послалъ своего маршала къ Датскому резиденту, чтобъ поздравить его по поводу примиренія съ господиномъ государственнымъ канцлеромъ». Въ письмѣ къ Штатамъ отъ $^{18}/_{8}$ марта Кленкъ сообщаетъ о громадномъ успѣхѣ, сказавшемся въ томъ, что $^{17}/_{7}$ Матвѣевъ сообщилъ Персидскимъ и Армянскимъ купцамъ о дозволеніи имъ свободной торговли черезъ Архангельскъ. Кленкъ еще оффиціальнаго отвѣта не получалъ, но предполагаетъ, что исполнено все его представленіе о разрѣшеніи восточнымъ купцамъ торговать въ Россіи какъ съ Русскими, такъ и съ Голландцами, и возить оставшіеся непроданными товары за море въ Голландію. Такимъ образомъ для Штатовъ получается выгода отъ 1) покупки изъ первыхъ рукъ, 2) перепродажи, 3) продажи товаровъ, на которые раньше въ Архангельскѣ выменивали шелкъ сырецъ, 4) возможности не снаряжать дорогихъ экспедицій въ Смирну за шелкомъ. (Прил. № 38 къ Доп.). Въ письмѣ къ совѣтскому пенсіонарію Фаахелю отъ того же числа Кленкъ сообщаетъ, что Датскій резидентъ очень золъ на него за то, что онъ отказалъ ему 9-го марта въ поддержкѣ и заступничествѣ. (Прил. № 39 къ Дон.). Во всѣхъ письмахъ, начиная съ $^{11}/_{1}$ марта посолъ проситъ о присылкѣ въ Архангельскъ судна, чтобы было на чемъ вернуться. 18-го марта посолъ получилъ (послѣ отправленія писемъ) отвѣтъ на свои представленія и подалъ черезъ пристава новыя просьбы. Эти просьбы касались: 1) признанія за принцемъ Оранскимъ титула высочества, 2) позволенія отправить посольство черезъ Сибирь въ Китай, 3) жалобы на варварское обращеніе въ Архангельскѣ съ лейтенантомъ капитана Рутеринга, 4) позволенія конвойнымъ судамъ бросать якорь въ Двинѣ у о-ва Самоѣдовъ, 5) жалобъ купцовъ на новшества, введенныя воеводою и дьякомъ въ Архангельскѣ въ противность царской волѣ. (Прил. № 41 къ Доп.). Заодно Кленкъ просилъ позволенія явиться на аудіенцію для выраженія соболѣзнованія и поздравленій молодому царю.

Двадцать девятая глава.

Іерусалимъ, монастырь у Москвы. — Приходъ Датскаго резидента и Бранденбургскаго агента. — Описаніе празднованія Вербнаго воскресенія. — Высокоторжественные дни Московитовъ. — Ихъ церковное богослуженіе и иконы.—Его превосх. благодаритъ Артемона Сергѣевича.—Его превосх. дѣлаетъ подарокъ его царскому величеству.—Пожаръ въ Москвѣ.

Въ четвергъ, 19-го марта [1]), мой двоюродный братъ и я поѣхали изъ стеклянаго завода [2]) въ монастырь Іерусалимъ, болѣе чѣмъ въ 5-ти верстахъ оттуда и верстахъ въ шестидесяти отъ Москвы, построенный патріархомъ Никономъ. Это—прекрасное строеніе, но изъ-за нахожденія въ немилости патріарха, который былъ низложенъ, оно не закончено, что обнаруживается во многихъ мѣстахъ. Старый монахъ, когда мы прибыли въ монастырь, повелъ насъ сначала внизъ въ церковь Іерусалимскую и показалъ намъ во всѣхъ часовняхъ все, что только можно было видѣть. Насъ повели ко гробницѣ Христовой, которая очень прекрасна и во всѣхъ частностяхъ устроена такъ, какъ говоритъ священное писаніе, въ темницу Петра и во всѣ церкви, даже въ тѣ, гдѣ патріархъ обыкновенно совершалъ свою службу. Всѣ онѣ были великолѣпны, съ драгоцѣнными изображеніями святыхъ, украшенными дорогими камнями. Затѣмъ насъ повели въ другое мѣсто, гдѣ мы увидѣли портретъ патріарха или праотца

---

[1]) Въ этотъ день, черезъ нѣкоего купца, Кленку передана была миссива Штатовъ отъ 28-го января (Прил. № 42 къ Дон.) съ приложеніемъ къ ней жалобъ Нидерландскихъ купцовъ на притѣсненія и ужасающее взяточничество Нарышкина и Зыкова. (Прил. № 43 къ Дон.). Вечеромъ, 19-го, Кленкъ послалъ своего секретаря и переводчика къ Юр. Ал. Долгорукому и къ Матвѣеву съ просьбою дать отвѣтъ на послѣднія записки посла о посылкѣ войскъ, такъ какъ въ отвѣтѣ, переданномъ боярами, говорилось лишь о предполагаемой конференціи. Кленку отвѣтили, что на это отвѣтъ будетъ данъ лишь устный, на слѣдующей конференціи.—Подъ этимъ числомъ (°/₁₉ марта 184 г.) въ Голл. кн. № 3 л. 390 об.—395 помѣщена челобитная секретаря Адама Бесельса: у нѣкоего земца Тимофея Гасенкруха уже нѣсколько лѣтъ находятся товары отца Бесельса, Герардта, и дяди—Якова Бесельса. За продажу нѣкоторыхъ изъ нихъ Гасенкрухъ остался долженъ по «заручному счету» 2100 рублей. Теперь не имѣя средствъ платить, Гасенкрухъ предоставилъ получить часть денегъ изъ посольскаго приказа за купленные у него «органы»—1200 рублей, давъ на это полномочіе Даніилу Гартману. На четвертой конференціи, 28-го апр. ст. ст., бояре сообщили Кленку, что выправятъ деньги съ Гасенкруха.

[2]) Стеклянный заводъ Койэттовъ находился близъ Москвы. (Kilburger у Büsching'a III, 276, Scheltema I, 232 и рукоп. путешествіе Н. Витсена fol. 142a).

Никона во весь ростъ, очень хорошо написанный однимъ Нѣмцемъ. Намъ показали все, что тамъ было, и это тѣмъ охотнѣе, такъ какъ эти люди узнали, что я дворянинъ свиты великаго Голландскаго посла. Мы взобрались и на башню, высотою въ 202 ступени, которую, еслибъ патріархъ здѣсь остался, подняли-бы еще выше. Мы ушли, давъ достойный подарокъ монаху, и въ субботу, 21-го, я снова вернулся къ его превосх-у послу [3]).

Въ воскресенье, 22-го, послѣ обѣда, его превосх., || (119) вмѣстѣ съ нѣкоторыми лицами изъ своей свиты, въ каретѣ, поѣхалъ въ Слободу, чтобы тамъ весело провести время; вечеромъ онъ снова вернулся домой.

Въ понедѣльникъ, 23-го марта, вечеромъ въ шесть часовъ, прибылъ къ его превосх-у Датскій резидентъ; они побесѣдовали около 2-хъ часовъ другъ съ другомъ, а затѣмъ его превосх. проводилъ его до дверей, а Гримъ и я до кареты.

Въ среду, 25-го, послѣ обѣда, его превосх., въ каретѣ, съ господиномъ маршаломъ, отправился къ Бранденбургскому агенту и доктору Розенбургу, чтобы посѣтить ихъ. Его вельможность былъ очень почтительно принятъ и хорошо угощенъ [4]).

---

[3]) 20-го марта посолъ отправилъ маршала и переводчика къ Матвѣеву для передачи ему письма (Прил. № 44 къ Дон.), въ которомъ жаловался на то, что его уже отсылаютъ, когда онъ еще не успѣлъ исполнить своего порученія, и когда царитъ еще такая распутица, что нѣтъ возможности ѣхать. Заодно Кленкъ просилъ разрѣшить Персамъ торговать съ иностранцами, также какъ и съ Русскими внутри страны. 21-го марта приставъ сообщилъ Кленку, что справлялись въ прецедентахъ и оказалось, что въ моментъ смерти Михаила Ѳеодоровича находился въ Москвѣ Польскій резидентъ, который просилъ разрѣшить дать ему аудіенцію для выраженія молодому царю соболѣзнованій и поздравленій; въ этомъ однако ему было отказано. Поэтому-же и Кленку таковой нельзя дать, и лишь на прощальной аудіенціи ему можетъ быть разрѣшено принести соболѣзнованія и поздравленія. На меморіи о посылкѣ войскъ къ границамъ Швеціи отвѣтъ будетъ устный, чтобы не нарушить мира со Швеціею (Дон.).

[4]) 25-го марта Кленкъ отправилъ новый отчетъ Штатамъ (Прил. № 45 къ Дон.); въ немъ онъ сообщаетъ о письменномъ отвѣтѣ относительно Персидской торговли; о посылкѣ войскъ къ Шведской границѣ; о томъ, что хотя и на прощальной лишь аудіенціи онъ выразитъ соболѣзнованіе и передастъ поздравленіе государю, но значеніе будетъ то же, что и въ случаѣ отдѣльной аудіенціи; о полученіи миссивы Штатовъ съ жалобами торгующихъ въ Архангельскѣ купцовъ. Кленкъ напоминаетъ въ этомъ письмѣ, что дѣло Рутеринга ему уже было извѣстно давно, но что онъ считалъ и самого Рутеринга виновнымъ; тѣмъ не менѣе, еще до миссивы онъ жаловался въ Москвѣ на Архангельскіе порядки и, если первая жалоба не поможетъ, подастъ вторую съ прямымъ указаніемъ на порученіе Штатовъ. Въ заключеніе письма Кленкъ со-

Въ четвергъ. 26-го марта, его превосх. со многими иными господами обѣдалъ у S-r Адольфа Гоутмана. Послѣ обѣда всѣ поѣхали въ Покровское и Семеновское, два дачныхъ мѣста его царскаго величества. и вернулись во дворъ вечеромъ.

Въ пятницу, 27-го, его превосх. послалъ S-r фанъ-Аспе-рена въ посольскій приказъ или канцелярію, чтобы узнать у мейнгеера Виніуса, самъ ли его царское величество въ вербное воскресенье появится при процессіи и получимъ ли мы мѣста, чтобы смотрѣть на это зрѣлище: если его величество будетъ вести осла, то его превосх. рѣшилъ отправиться смотрѣть. Господинъ Виніусъ отвѣтилъ, что справится у боярина Артемона Сергѣевича [5]).

Въ субботу. 28-го, вечеромъ, пришелъ къ намъ нашъ приставъ и сообщилъ его превосх-у, что его царское величество не появится въ этой церемоніи, что всѣ господа будутъ въ траурѣ, и что завтра намъ укажутъ мѣсто, гдѣ мы прекрасно можемъ видѣть все [6]).

Въ воскресенье, 29-го марта,—вербное воскресеніе, утромъ около 9-ти часовъ, во дворъ его превосх-а пришелъ капитанъ тѣлохранителей, чтобы взять съ собою свиту его превосх-а и повести въ удобное мѣсто. Онъ привелъ насъ передъ круглое мѣсто, гдѣ долженъ былъ пройти патріархъ со всѣмъ духовенствомъ и гдѣ мы. съ плоской крыши. могли прекрасно видѣть все. Мы прежде всего увидѣли кругъ, со всѣхъ сторонъ обвѣшанный и одѣтый чернымъ сукномъ, и затѣмъ нѣсколько полковъ (всѣ въ простыхъ одеждахъ и съ простыми знаменами), разставленныхъ въ порядкѣ отъ Неглинныхъ воротъ до церкви Іерусалимской. Близъ кремлевскаго моста, когда идешь

общаетъ, что у царя сильно распухли ноги, вслѣдствіе чего коронованіе его откладывается.

[5]) Виніусъ въ этотъ день просилъ посла, отъѣзжаго Матвѣева, походатайствовать, чтобы гонецъ царскій, посланный въ Швецію и Данію, на Нидерландскомъ военномъ суднѣ былъ перевезенъ въ Архангельскъ. Посолъ сказалъ, что онъ про это напишетъ Штатамъ. (Дон.).

[6]) 28-го марта пришелъ посланный отъ царя (groote Hoffmeester, dewelcke de functie van groot stalmeester meede waerneemt), чтобы попросить посла уступить очень понравившагося Феодору Алексѣевичу добраго жеребца. Послѣ этого приставъ пришелъ сообщить послу, что царь разрѣшаетъ ему остаться до конца апрѣля или начала мая, а также, что «всѣ дворяне провинціи Новгорода и Пскова» къ 20-му мая по старому стилю должны быть въ количествѣ болѣе 100,000 чел. готовы выступить къ границѣ. На слѣдующій день посолъ о выступленіи этихъ 100,000 человѣкъ слѣлалъ сообщеніе Датскому и Бранденбургскому министрамъ.

наверхъ, по правую руку, видно было извѣстное мѣсто, отдѣленное заборомъ, а за нимъ на трехъ саняхъ помостъ, весь покрытый зеленымъ сукномъ. На этомъ помостѣ стояло дерево, украшенное восковыми лимонами, апельсинами, вишнями, сливами и зелеными листьями: его тащили три лошади, запряженныя въ рядъ. Вокругъ этихъ саней находилась еще перегородка изъ сѣраго сукна. У помоста стоялъ столбъ, одѣтый въ синее сукно: къ нему полагалось привязать осла. Тѣмъ временемъ разные священники вбѣгали въ кремль и изъ него обратно, а также и въ церковь || (**120**) Іерусалимскую. Затѣмъ явился знаменосецъ, одѣтый въ трауръ, съ чернымъ дорогимъ армозиновымъ знаменемъ, съ которымъ онъ сталъ на вышкѣ одного изъ домовъ, чтобы остальные знаменосцы видѣли, что онъ дѣлалъ и могли ему слѣдовать.

Процессія (или шествіе), тѣмъ временемъ, стала подвигаться. Впереди несли двѣ высокихъ хоругви, которыя пришлось пронести наклоненными чрезъ ворота двора, хотя онѣ и были очень высоки; каждую должны были поддерживать 4—5 человѣкъ, когда выходили съ ними наружу. Эти хоругви остановились у конца моста и процессія подвинулась къ Іерусалиму—такъ называется извѣстное мѣсто въ Москвѣ, — почти такимъ же образомъ, какъ это было при водоосвященіи. Пока находились въ Іерусалимѣ въ церкви, привели лошадь, долженствовавшую представлять осла: ее 2—3 недѣли передъ тѣмъ учили ходить тихо и торжественно. Это была прекрасная черная лошадь, покрытая бѣлымъ полотномъ, съ круглымъ чернымъ бархатнымъ сѣдломъ, похожимъ на дамское, и съ дорогою попоною. Эта лошадь была привязана къ вышеназванному столбу. Пробывъ нѣкоторое время въ церкви, часть духовенства съ нѣкоторыми архіепископами пошла къ замку. Затѣмъ послѣдовали другія лица изъ духовенства съ патріархомъ, который въ церкви надѣлъ болѣе дорогой нарядъ. Когда мы увидѣли, что процессія подходитъ, мы заблаговременно сняли наши шляпы. Передъ патріархомъ или праотцемъ, когда онъ шелъ, несли складную скамейку съ ковромъ и дорогою вышитою подушкою. Какъ только онъ пришелъ на круглое мѣсто и находился прямо надъ нами, мы всѣ наклонились до земли; когда мы снова поднялись, мы получили отъ него благословеніе: благословилъ онъ крестнымъ знаменіемъ, обѣими руками, и весь народъ, сначала архіепископовъ и епископовъ,

затѣмъ и все остальное духовенство. Сдѣлавъ это, патріархъ взялъ въ одну руку пальмовыя вѣтви, въ другую Іерусалимскія перья, которыя онъ подѣлилъ между десятью архіепископами; эти послѣдніе затѣмъ, одинъ за другимъ, подошли приложиться къ рукѣ патріарха или праотца, а потомъ вернулись на свои мѣста; за ними послѣдовали 6 или 7 князей и бояръ: прежде всего князь Иванъ Алексѣевичъ Воротынскій, князь Михаилъ Юрьевичъ Долгорукій и др. Затѣмъ послѣдовали остальныя духовныя лица и міряне и даже дѣти нѣкоторыхъ знатныхъ и вельможныхъ людей, получившіе каждый по пальмовой вѣтви. Наконецъ пришло столько народа, что патріархъ повернувшись, снова пошелъ на свое мѣсто. Потомъ пришелъ священникъ и принесъ въ серебряномъ сосудѣ драгоцѣнную обитую золотомъ библію, къ которой патріархъ приложился. Затѣмъ онъ положилъ библію на высокій столъ, обтянутый вышитою тканью, и открывъ ее, что-то сталъ читать изъ нея, что продолжалось не долго. Затѣмъ патріархъ выслалъ двухъ своихъ апостоловъ привести осла и далъ имъ письмо въ руки, чтобы изъ него отвѣчать, если бы кто заговорилъ съ ними: при этомъ онъ, насколько возможно, слѣдовалъ тексту священнаго писанія. Нѣсколько маленькихъ мальчиковъ, которые пѣли || (121) (тутъ было два хора пѣвчихъ, которые пѣли «Осанну») — теперь также подошли къ патріарху, приняли у него благословеніе, поцѣловали ему руку и поспѣшно побѣжали къ дереву, чтобы взобраться на него и, сидя на немъ, пѣть. Тѣмъ временемъ подошли съ лошадью, представлявшею осла; рядомъ съ нею несли скамейку для ногъ, роскошно сдѣланную. Когда лошадь прибыла къ круглому мѣсту, двое или трое положили на нее свои одежды, слѣдуя словамъ священнаго писанія. Затѣмъ принесли въ серебряномъ сосудѣ золотой крестъ патріарху, который, взявъ его въ руки, перекрестился и благословилъ всѣхъ. Затѣмъ онъ сѣлъ на лошадь и князь Иванъ Алексѣевичъ Воротынскій, замѣнивъ тутъ его царское величество, повелъ лошадь, а дерево съ мальчиками на немъ потащили въ замокъ. Затѣмъ подошла сотня или двѣ стрѣльцовъ или солдатъ, каждый съ кускомъ разноцвѣтнаго сукна на плечахъ, которое они стлали на землю, чтобы патріархъ проѣхалъ черезъ него. Когда патріархъ поѣхалъ, всѣ стрѣльцы легли ницъ и лежали, пока онъ не вошелъ въ церковь; за-

тѣмъ они внезапно встали и стали махать своими знаменами; это было очень интересное зрѣлище, тѣмъ болѣе, что лежавшая масса народа также быстро поднялась. Какъ только патріархъ доѣхалъ, мы ушли, не встрѣтивъ больше ничего интереснаго, кромѣ великаго множества пьяныхъ священниковъ на улицахъ; нѣкоторые были такъ пьяны, что нѣсколько разъ падали, пока добрались домой [7]).

У Русскихъ вообще тринадцать большихъ праздниковъ, именно слѣдующіе:

1) Рожденіе Дѣвы Маріи. 8-го сентября, перваго у нихъ мѣсяца, такъ какъ новый годъ они начинаютъ съ 1-го числа этого мѣсяца.

2) Воздвиженіе Креста—14-го того же мѣсяца.

3) Введеніе Дѣвы Маріи во храмъ—21-го ноября.

4) Рождество Христово—25-го декабря.

5) Крещеніе—6-го января, когда происходитъ водоосвященіе, какъ выше разсказано.

6) Очищеніе Маріи—2-го февраля.

7) Благовѣщаніе —25-го марта.

8) Вербное воскресеніе, когда происходитъ большая процессія въ память входа Христова.

9) Пасха или Воскресеніе Христово.

10) Вознесеніе Христово.

11) Троица или Духовъ день.

12) Преображеніе Христово на горѣ Ѳаворской — 6-го августа.

13) Успеніе Дѣвы Маріи—15-го того же мѣсяца.

Сюда слѣдуетъ причислить еще воскресенья, а также среды и пятницы, когда у нихъ постъ, и они не могутъ работать, заниматься чѣмъ-либо или торговать.

По воскресеньямъ и большимъ своимъ праздникамъ они три раза ходятъ въ церковь: || (**122**) прежде всего утромъ до восхода солнца, затѣмъ около полудня и въ третій разъ вечеромъ.

Священники тогда читаютъ нѣсколько главъ изъ библіи и

---

[7]) Вербное воскресенье описываетъ Мьежъ, «Relation» p. 296, 298 sq. Ср. здѣсь о мальчикахъ на деревѣ:... a charriot drawn by six horses covered with white linnen also that went before them, in which Charriot there was a tree garnished with a great number of apples, which they had fastned to it, and on the Branches five or six men singing Hosanna.

особенно нѣкоторые псалмы, а также и изъ евангелія; иногда и нѣкоторыя проповѣди Златоуста, у нихъ очень уважаемаго, равно какъ и исповѣданіе вѣры Аѳанасія и нѣкоторыя молитвы; иногда они и очень громко поютъ. У нихъ есть печатныя библіи на Русскомъ и Славянскомъ языкѣ, ветхій завѣтъ по переводу семидесяти толковниковъ и новый по обыкновенному переводу. Они однако — что очень странно — не допускаютъ всей библіи въ церковь и объясняютъ это тѣмъ, что въ ветхомъ завѣтѣ много нескромныхъ вещей, которыя могли бы загрязнить ихъ церкви. Поэтому они пользуются лишь новымъ завѣтомъ и нѣкоторыми писаніями пророковъ. Но въ домахъ можно держать и читать всю библію. Они пользуются еще нѣкоторыми отцами церкви, какъ-то Кирилломъ, архіепископомъ Іерусалимскимъ, Іоанномъ Златоустомъ, Ефремомъ Сириномъ и разными другими [8]).

Когда читаются главы изъ св. писанія — какъ сказано выше — Русскіе стоятъ, обнаживъ головы — (никто изъ нихъ не можетъ стоять въ церкви съ покрытою головою, кромѣ священника, который имѣетъ свою шапку на головѣ) — передъ своими иконами, передъ которыми они кланяются и благословляютъ себя при помощи трехъ первыхъ пальцевъ правой руки. Этими пальцами они сначала прикасаются ко лбу, потомъ къ груди, затѣмъ къ правой и лѣвой сторонамъ, приговаривая при этомъ: Господи, помилуй меня!

Что касается до иконъ, они придаютъ большое значеніе писаннымъ, но не рѣзнымъ; они говорятъ, что Богъ воспретилъ дѣлать послѣднія. Почетомъ у нихъ пользуются лишь изображенія, писанныя Русскими или Греками, и они не хотятъ никакихъ, сдѣланныхъ другими мастерами, какъ бы искусно онѣ не были сдѣланы: какъ будто вѣроисповѣданіе мастеровъ сказывается и на картинѣ. Въ Москвѣ есть иконный рядъ со многими лавками, гдѣ продаютъ, или скорѣе — какъ они это называютъ — *лѣняютъ* такія иконы на золото и серебро.

Въ понедѣльникъ, 30-го марта, рано утромъ, его превосх. послалъ Sr. фанъ-Асперена и меня къ боярину Артемону Сергѣевичу спросить о здоровьѣ его и поблагодарить его за расположеніе, выказанное намъ предоставленіемъ удобнаго мѣста, откуда мы все могли видѣть; кромѣ того, мы должны

[8]) Chrysostomus, die zij Guldenmont noemen, говоритъ Койэттъ, указывая этимъ, кажется, на свое незнаніе Греческаго языка.

былп сказать ему, что Шведскіе купцы распространяютъ позорныя извѣстія во вредъ союзникамъ и коалиціи, которые имѣютъ здѣсь трехъ явныхъ служителей, знающихъ все гораздо лучше. Намъ пришлось прождать въ прихожей почти часъ, пока намъ удалось поговорить съ боярпномъ, такъ онъ былъ нездоровъ и къ тому же занятъ. Тѣмъ временемъ прибылъ канцлеръ изъ посольскаго приказа и одинъ изъ коммиссаровъ его превосх-а. Емельянъ Украинцевъ. Онъ поздоровался съ нами и узнавъ, что мы хотимъ видѣть боярина, вошелъ во внутреннія комнаты и заявилъ, что || (**123**) мы пришли. Вскорѣ послѣ этого насъ повели во внутреннія комнаты, и боярпнъ подалъ намъ руку. Когда мы изложили ему нашу благодарность и то, что намъ было приказано, боярпнъ сказалъ, что, къ сожалѣнію, мы не могли видѣть больше изъ-за траура и оттого, что его царское величество не присутствовалъ: иначе пришлось бы увидѣть много великолѣпія. «Что же до Шведскихъ извѣстій», сказалъ онъ, «я ихъ всѣ сплошь не признаю и, если они мнѣ снова попадутся, съ презрѣніемъ отброшу ихъ и не буду ихъ считать стоящими прочтенія». Далѣе онъ велѣлъ передать поклонъ его превосх-у и поблагодарить его за освѣдомленіе о здоровьѣ; послѣ этого мы удалились. Въ обѣдъ у его превосх-а обѣдали Бранденбургскій агентъ и нѣсколько Нѣмецкихъ купцовъ; они получили хорошее угощеніе.

Во вторникъ, 31-го марта, пришелъ шталмейстеръ его царскаго величества Тарасъ Степановичъ къ его превосх-у за бѣлымъ жеребцомъ и его сбруею: его превосх. подарилъ его, по просьбѣ боярина Богдана Матвѣевича Хитрово, его царскому величеству [9]).

Въ среду, 1-го апрѣля [10]), вскорѣ послѣ обѣда, недалеко отъ нашего двора начался сильный пожаръ, отнявшій цѣлыхъ

---

[9]) Ср. прим. выше къ событіямъ 28-го марта.

[10]) 1-го апрѣля Кленкъ послалъ Штатамъ письмо (Прил. № 46 къ Дон.), сообщающее о посылкѣ войскъ къ Шведской границѣ. Приставъ, пишетъ онъ, сказалъ ему, что начальникъ войска Хованскій призванъ въ Москву для отчета о состояніи арміи, и черезъ 2 — 3 дня снова отправится обратно. Безъ этого посольства, сказалъ ему приставъ, царь никогда не согласился бы на посылку такого войска къ границѣ. Кленкъ опять напоминаетъ о присылкѣ судна въ Архангельскъ и говоритъ далѣе о необходимости перевезти царскаго посланнаго изъ Нидерландовъ въ Архангельскъ и о передачѣ жеребца, стоившаго 500 гульденовъ, царю. Въ тотъ же день $\left(\frac{\text{22-го марта}}{\text{1-го апрѣля}}\right)$ Кленкъ писалъ и совѣтскому пенсіонарію Фаахелю (Прил. № 47 къ Дон.). Онъ проситъ его озаботиться о возмѣщеніи денегъ за карету, жеребца, вина, дан-

300 домовъ. Такъ-какъ здѣсь нельзя достать воды, а снѣга на крышахъ не было, то просто стали сносить ближайшіе дома, и если домъ, въ которомъ былъ пожаръ, нельзя было снести сверху, то—пока наверху горѣло — внизу подрубали бревна и столбы и, такимъ образомъ, приводили его къ паденію.

Тридцатая глава.

Празднованіе Пасхи и подарки яйцами. Въ гостяхъ у Виніуса.— Пожаръ въ Москвѣ. —Страшный холодъ. — Его превосх. на соколиной охотѣ.

Въ воскресенье, 5-го апрѣля, въ день Пасхи, былъ сильный трезвонъ въ колокола для отпразднованія Воскресенія Христова. Люди, сколько-нибудь знакомые другъ съ другомъ, при встрѣчахъ на улицахъ, говорили, одинъ: «Христосъ воскресъ», передавая при этомъ пасхальное яйцо и цѣлуя въ щеку, а другой, тоже даря яйцо: «Воистину воскресъ», причемъ и онъ цѣловалъ другого въ щеку.

Начальникъ тѣлохранителей, бывшихъ у насъ во дворѣ, равно какъ и Русскіе толмачи и другіе низшіе служители, до дровосѣковъ, водоносцевъ, истопниковъ включительно, пришли къ господину послу съ поздравленіями, неся изящно расписанныя позолоченныя яйца; они получили отъ него || (124) водки и другихъ напитковъ, а также и немного денегъ. Намъ они принесли такіе же подарки и получили такое же угощеніе. Тѣмъ временемъ мы видѣли, какъ разные Русскіе на улицѣ, даже сидя на лошадяхъ, цѣловались другъ съ другомъ. Всю недѣлю Русскіе празднуютъ Пасху и веселятся. Во всѣхъ дворахъ есть очень большія и высокія качели, съ которыми Русскіе очень хорошо умѣютъ обращаться, особенно подбрасываясь при помощи доски, на каждомъ концѣ которой стоитъ по человѣку, причемъ оба иногда подскакиваютъ футовъ на 8 или 10 отъ доски; въ то время какъ одинъ подскакиваетъ,

---

ныя въ подарокъ вельможамъ и пр., что «не составляетъ и $^1/_3$ того, что предположено было издержать Штатами, цесаремъ и королями Испанскимъ и Датскимъ, лишь бы довести царя Московскаго до разрыва со Швеціею». Кленкъ проситъ также озаботиться относительно платежей по его срочнымъ векселямъ (tot noch toe getrockene en noch te trecken wesselbrieven).

другой такъ ловокъ и искусенъ, что не падаетъ, но остается твердо стоять на доскѣ [1]).

Въ понедѣльникъ, 6-го апрѣля, весь нашъ дворъ снялъ трауръ на время Пасхи. Мы всѣ разубрались наилучшимъ способомъ и съ его превосх-омъ, сидѣвшимъ въ каретѣ, отправились въ Слободу на проповѣдь. Обѣдалъ его превосх. у Mons-r Гоутмана, отъ котораго въ каретѣ вернулся обратно домой.

Въ четвергъ, 9-го апрѣля, къ его превосх-у пришли въ гости много купцовъ, ѣздившихъ въ Кремль цѣловать руку его величества и вернувшихся оттуда. Въ Москвѣ принято, и у Нѣмцевъ, и у Русскихъ, эту недѣлю угощаться, пировать и такъ напиваться, что они забываютъ обо всемъ и находятся почти въ безчувственномъ состояніи: это они называютъ хорошо угоститься [2]).

Въ субботу, 11-го, мы поѣхали къ господину Виніусу, переводчику его царскаго величества, пригласившему насъ къ себѣ. Прійдя туда, мы нашли прекрасное угощеніе. Этотъ господинъ, чтобы особенно почтить насъ, вывелъ къ намъ свою супругу, у которой на головѣ была дорогая шапка, вышитая жемчугомъ: одѣта была она въ бѣлое дамастовое платье и носила дорогіе браслеты, покрытые жемчугомъ и драгоцѣнными камнями. Мы, каждый, согласно обычаю, получили по чаркѣ изъ ея рукъ. Вскорѣ затѣмъ пришла старшая дочь, одѣтая въ красное платье изъ серебряной парчи, съ дорогимъ вѣнкомъ изъ жемчуга и драгоцѣнныхъ камней на головѣ и жемчужнымъ воротникомъ на шеѣ. Насъ посадили за столъ и угощали разными сластями изъ Персіи, Астрахани, а также и ихъ собственнаго печенья, между тѣмъ какъ супруга его еще два раза мѣняла свой костюмъ и каждый разъ являлась передъ нами въ очень роскошномъ нарядѣ.

Это какъ обычай, такъ и способъ чванства, среди Русскихъ очень употребительный: въ случаѣ долговременнаго пребыванія кого-либо у нихъ, и если это какъ разъ хорошіе друзья, жена, по временамъ, 2—3 и болѣе разъ, встаетъ изъ-за стола,

[1]) Въ этотъ день маршалъ и переводчикъ посланы были поздравить съ Пасхою важнѣйшихъ вельможъ (Дон.).

[2]) 9-го апрѣля Кленку передана была миссива принца Оранскаго отъ 26-го февраля, содержавшая порученіе передать царю извѣстныя просьбы и жалобы купцовъ. Принцъ требовалъ особенно строгаго разслѣдованія дѣла лейтенанта съ судна Рутеринга (Прил. № 48 къ Дон.).

какъ будто ей нужно что-нибудь сдѣлать по хозяйству, переодѣвается и затѣмъ очень быстро, одѣтая въ другое платье, выходитъ къ гостямъ. Дѣлать это имъ легко: ихъ платья всѣ широки, безъ всякихъ застежекъ и съ одной лишь пряжкою впереди на груди, такъ что легко и снимать и снова одѣвать ихъ. Въ этомъ они выказываютъ свое богатство, а заодно и почтеніе къ тѣмъ, кто у нихъ въ это время въ гостяхъ. Послѣ хорошаго угощенія мы вернулись домой.

Въ понедѣльникъ, 13-го апрѣля, мы снова одѣли трауръ, || (125) такъ-какъ праздники кончились. Утромъ его превосх. получилъ жестяную коробку съ письмами нашего государства къ его царскому величеству, однако къ тому, который уже скончался [3]). Намъ сообщили, что боярин Богданъ Матвѣевичъ Хитрово заболѣлъ, что получилъ уже послѣднее помазаніе и простился съ большинствомъ друзей. Вечеромъ пришелъ первый приставъ Юрій Петровичъ къ его превосх-у, у котораго онъ уже 3 недѣли не бывалъ. Онъ подтвердилъ извѣстіе о болѣзни названнаго боярина.

Въ среду, 15-го, около часу, во дворѣ какого-то князя, недалеко отъ нашего двора, начался большой пожаръ, вслѣдствіе сильнаго вѣтра такъ увеличившійся, что одна или двѣ улицы съ дворами и домами выгорѣли. Въ двухъ или трехъ выстрѣлахъ изъ мушкета оттуда искра упала на какой-то домъ, такимъ образомъ также загорѣвшійся: вмѣстѣ съ нимъ загорѣлись разные другіе дома, такъ-какъ тутъ не было воды, чтобы потушить огонь въ началѣ. Хотя въ этомъ городѣ много каменныхъ домовъ, но и они крыты деревомъ, а подъ деревянными балками выложены древеснымъ лыкомъ [4]). Пожаръ, продолжавшійся цѣлыхъ два часа, уничтожилъ около 200 домовъ, считая въ томъ числѣ и тѣ, которые были снесены. Мы также начали уже укладывать свои вещи, такъ-какъ пожаръ былъ очень близокъ къ намъ.

Когда пожаръ былъ потушенъ, его превосх. рѣшилъ вмѣстѣ съ нами, обѣдавшими за его столомъ, поѣхать къ обѣду къ S-r Гоутману, пригласившему насъ. Прибывъ туда, мы застали

[3]) Эти письма (Прил. № 49 и 50 къ Дон.) содержали жалобу собственниковъ судна «Пророкъ Даніилъ» на Московскаго купца Владиміра Воронина. Кленкъ, ссылаясь на полученіе миссивы отъ Штатовъ къ царю, въ тотъ же день просилъ пристава передать боярамъ о желательности аудіенціи и еще одной конференціи (Доп. подъ 13-ымъ апр.).

[4]) Ср. || (144).

большую часть гостей, въ томъ числѣ Датскаго резидента, Бранденбургскаго агента и разныхъ Нѣмецкихъ купцовъ. Хорошо поѣвъ и попивъ, мы вернулись домой [5]).

Въ четвергъ, 16-го апрѣля, утромъ, пришелъ приставъ Юрій Петровичъ и, между многимъ другимъ, разсказалъ, что, по его предположенію, его превосх. въ слѣдующее воскресенье будетъ принятъ въ аудіенціи его царскимъ величествомъ: онъ же сообщилъ, что въ предыдущую ночь былъ такой морозъ, что лошадь можетъ бѣжать по образовавшемуся ночью льду. Mons-r Боудевейнъ Андриесоонъ пришелъ съ пѣкіимъ сокольничимъ его царскаго величества къ его превосх-у, пригласившему обоихъ обѣдать. Сокольничій очень благодарилъ его превосх. за этотъ знакъ расположенія и со своей стороны пригласилъ его на охоту съ соколомъ. Карета была приготовлена и четыре лошади запряжены въ нее. Передъ каретою поѣхали два конюха, ведя за уздцы двухъ лошадей его превосх-а. Мы, въ числѣ 24—25, поѣхали попарно передъ ведшимися за уздцы лошадьми, а его превосх., только лишь мы выѣхали въ поле, вышелъ изъ кареты и сѣлъ на лошадь, а мы послѣдовали за нимъ. Когда мы выѣхали еще дальше въ поле, прибыли къ намъ 4 или 5 всадниковъ помимо сокольничаго и нѣсколькихъ слугъ, имѣвшихъ при себѣ нѣсколько зайцевъ и кроликовъ, а также воропенка. Когда мы прибыли на опредѣленное мѣсто, зайца пустили бѣжать, а затѣмъ дали летѣть соколу, который, попарив въ воздухѣ, схватилъ зайца крѣпко за затылокъ и не выпускалъ животное до тѣхъ поръ, пока оно не околѣло. Чтобы насъ не задерживать долго, служитель, || (126) слѣдившій за соколомъ, разбилъ черепъ зайца и далъ соколу поѣсть мозговъ, а затѣмъ другимъ кускомъ мяса поманилъ его обратно на свою руку. Когда мы выѣхали немного впередъ, выпущенъ былъ кроликъ, а затѣмъ и соколъ, который сначала опустился передъ кроликомъ и не трогалъ его, такъ-какъ тотъ не убѣгалъ. Но какъ только кролика погнали, соколъ схватилъ это животное и поступилъ съ нимъ,

[5]) Въ этотъ день Кленкъ послалъ письмо Штатамъ (Прил. № 51 къ Доп.). Онъ сообщаетъ, что принимаетъ на себя хлопоты по дѣлу Воронина. Изъ политическихъ новостей онъ отмѣчаетъ слухи о Польско-Турецкомъ соглашеніи, въ случаѣ какового царю одному придется воевать съ Турціею и Крымомъ. Въ Москвѣ однако, какъ онъ замѣтилъ, этой возможности не очень боятся, что видно напр. изъ даннаго нѣкоторымъ иностраннымъ офицерамъ права вернуться на родину.

какъ съ предыдущимъ. Затѣмъ подбросили вороненка и выпустили снова сокола, который тотчасъ схватилъ ворона и съ нимъ устремился внизъ, гдѣ и онъ былъ убитъ, подобно предыдущимъ. Когда это было сдѣлано, его превосх. велѣлъ угостить сокольничихъ водкою, а начальнику ихъ дать немного денегъ.

Затѣмъ мы съ его превосх-омъ, вмѣстѣ, отправились въ Семеновскую рощу, которую нашли очень пріятною. Мы тамъ увидѣли, какимъ способомъ ловятъ соколовъ. На высокихъ холмахъ въ рощѣ, высотою съ самыя деревья, устраиваются западни, каждая съ 4-мя дверьми и съ круглою сѣткою, сотканною въ видѣ какъ бы фонаря, по серединѣ; въ эту сѣтку сажаютъ голубя или другую птицу. Соколы или другія хищныя птицы устремляются къ этой сѣткѣ, гдѣ сидитъ птица, но какъ они только подлетятъ къ ней, 4 дверп или западни захлопываются и, такимъ образомъ, спустившаяся сюда птица ловится. Отсюда мы направились обратно и прибыли ко двору сокольничаго, жившаго за городомъ: здѣсь мы видѣли разныхъ соколовъ, голубятниковъ и другихъ хищныхъ птицъ. Сокольничій очень любезно упрашивалъ его превосх. зайти къ нему, но тотъ только осмотрѣлъ птицъ и поѣхалъ дальше, къ предмѣстью, гдѣ онъ послалъ за своей каретою, изъ которой, по прибытіи въ городъ, вышелъ и, верхомъ, вмѣстѣ съ нами, направился къ своему двору. Тѣмъ временемъ намъ разсказали, что эти соколы и все, что къ нимъ относилось, ежегодно стоили его величеству 200.000 гульденовъ.

Въ пятницу, 17-го апрѣля, его превосх. съ нѣсколькими лицами своего стола обѣдалъ у господина Келлермана, гостя его царскаго величества, причемъ угощеніе состояло изъ дорогихъ яствъ и напитковъ.

Въ ночь на понедѣльникъ, 20-го, по ту сторону Москвы рѣки былъ большой пожаръ, равно какъ и въ другихъ мѣстахъ нѣсколько ночей подъ рядъ.

Тридцать первая глава.

О бракѣ и свадьбѣ у Нѣмцевъ и у Московитовъ.

Во вторникъ, 21-го апрѣля, мы сейчасъ послѣ завтрака стали готовиться, чтобы пойти на свадьбу дочери Гассеніуса, гдѣ его превосх. долженъ былъ быть посаженнымъ отцомъ. За нами пришли 4 шафера. Когда его превосх. былъ готовъ,

|| (127) онъ, съ нѣкоторыми другими, сѣлъ въ карету, а мы поѣхали верхомъ. Такимъ образомъ подъѣхали мы къ дому S-r Каппехитера, гдѣ находился женихъ, равно какъ и большая часть мужчинъ, которые должны были итти на свадьбу. Выпивъ здѣсь по чаркѣ и поѣвъ сластей, мы отсюда уѣхали: женихъ ѣхалъ впереди въ каретѣ Датскаго резидента, который въ качествѣ посаженнаго отца жениха, сидѣлъ въ той же каретѣ. Передъ каретою ѣхали много офицеровъ верхомъ, а мы, свадебные гости, ѣхали за нею. За ней же шла карета его превосх-а, напротивъ котораго сидѣлъ господинъ Келлерманъ; запряжены были въ нее 6 лошадей, а за ней шли еще 5—6 другихъ каретъ. Всадниковъ было человѣкъ тридцать. Прибывъ въ Слободу, мы отправились сейчасъ въ церковь, гдѣ жениха посадили между его превосх-омъ и Датскимъ резидентомъ. Тѣмъ временемъ намъ сообщили, что невѣста, пока находившаяся въ домѣ пастора, прибыла, и его превосх. и господинъ Келлерманъ, какъ дружка, пошли за нею. Передъ нею шли 5 или 6 паръ мужчинъ приглашенныхъ, а за ними столько же молодыхъ дѣвушекъ: невѣста шла позади съ распущенными волосами, свѣшивавшимися съ ея головы, на которой находилась діадема изъ жемчуга. Ее вели подъ руки его превосх. и господинъ Келлерманъ. Пасторъ, ставъ на проповѣдническую каѳедру, сказалъ краткую проповѣдь, приноровленную къ свадьбѣ. Когда церковныя церемоніи были исполнены, невѣста, попрежнему, была отведена въ свою карету, и ея подруги съ нею. Затѣмъ послѣдовалъ женихъ въ каретѣ, какъ и раньше, равно какъ и его превосх. Отъѣхавъ приблизительно половину пути, карета жениха и его превосх-а поѣхали непосредственно за каретою невѣсты, чтобы, по прибытіи во дворъ ея отца, ихъ легче можно было ввести. Мы наконецъ прибыли ко столу. Было около 4-хъ часовъ, когда мы стали ѣсть, послѣ чего послѣдовали еще нѣкоторыя здравицы. Когда обѣдъ кончился, его превосх. сѣлъ въ карету и направился къ своему двору. На этомъ примѣрѣ можно видѣть обычаи Нѣмцевъ въ Москвѣ.

Что касается самихъ Русскихъ, у нихъ существуетъ странный способъ устраивать свадьбы своихъ дѣтей. Холостыя и незамужнія лица тамъ никогда не могутъ посѣщать другъ друга, еще того меньше говорить о чемъ-нибудь связанномъ съ бракомъ или обѣщаться другъ другу. Напротивъ, родители, имѣющіе дѣтей въ брачномъ возрастѣ и же-

лающіе устроить ихъ бракъ, особенно отецъ невѣсты, отправляются къ тѣмъ, кому, по ихъ мнѣнію, дочери ихъ хорошо подходили бы и говорятъ съ ними самими или ихъ родителями, предлагая своихъ дочерей. Если это предложеніе окажется принятымъ и пожелаютъ видѣть дочь, то въ этомъ всегда отказываютъ, но потомъ все-таки позволяютъ, при серьезной просьбѣ, матери или друзьямъ жениха видѣть дочь, особенно если она красива и если не боятся, что это испортитъ дѣло. Если невѣста понравится, то съ обѣихъ сторонъ между родителями и друзьями начинаютъ условливаться о приданомъ, а затѣмъ рѣшаютъ свадьбу, || (128) женихъ же не видитъ невѣсты раньше, чѣмъ она войдетъ въ брачный покой. Люди знатные даже выращиваютъ своихъ дочерей въ комнатахъ подъ замкомъ, куда никому не дозволяется входить. Изъ-за этого многихъ женіховъ обманываютъ и на мѣсто веселой и прелестной дочери отдаютъ уродливую служанку, что, конечно, ведетъ потомъ къ прогнанію жены.

Справляется свадьба у нихъ очень курьезно и разнообразно и у знатныхъ людей она происходитъ слѣдующимъ образомъ. Къ жениху и невѣстѣ прежде всего посылаютъ двухъ женщинъ, которыя называются свахами: онѣ являются какъ бы шаферами и во время свадьбы распоряжаются въ обоихъ домахъ. Сваха невѣсты въ день вѣнчанія идетъ въ домъ жениха со многими слугами (одѣтыми въ кафтаны или нижнія одежды), иногда числомъ до сотни: каждый изъ нихъ несетъ что-либо на головѣ для украшенія брачной постели или комнаты; при помощи всего этого сваха готовитъ постель для невѣсты и украшаетъ комнату. Постель стелется на сорока снопахъ ржи, положенныхъ рядомъ: снопы раньше уже доставляются сюда женихомъ вмѣстѣ съ нѣсколькими бочками муки, ячменя и овса, которыя ставятся въ комнатѣ. Когда все приведено въ порядокъ, вечеромъ поздно женихъ со всѣми своими друзьями отправляются въ домъ невѣсты, куда раньше еще приходитъ священникъ, который долженъ ихъ вѣнчать. Дружки невѣсты, собравшіеся вмѣстѣ, принимаютъ жениха и его родственниковъ очень весело и сажаютъ ихъ за столъ, на которомъ стоятъ три блюда, до коихъ однако никто не касается. На верхнемъ концѣ стола оставляется мѣсто для жениха, но пока онъ стоитъ и разговариваетъ съ дружками невѣсты, оно занимается служителемъ, отъ котораго

женихъ долженъ откупиться подаркомъ. Когда женихъ сѣлъ на свой стулъ, рядомъ съ нимъ садится невѣста, одѣтая въ дорогія платья, но они другъ друга не видятъ, такъ какъ два служителя держатъ между ними красную занавѣску. Затѣмъ приходитъ сваха невѣсты, которая чешетъ ея волосы, расплетаетъ ихъ на двѣ косы и надѣваетъ ей брачный вѣнецъ на голову и другія украшенія. Этотъ вѣнецъ изъ кованнаго золота или серебра съ жемчужными шнурами, свѣшивающимися на грудь. Ея одежды приготовлены изъ шелка, серебра и золотой парчи, вышиты съ краевъ и на воротникѣ и пышно обшиты. Жениха, въ то время, какъ убирается такъ невѣста, также чешетъ сваха. Женщины, тѣмъ временемъ, начинаютъ плясать и пѣть пѣсни. Затѣмъ приходятъ два молодыхъ человѣка въ дорогомъ платьѣ и приносятъ на подносѣ большой сыръ и немного хлѣба, покрытые соболями. Они также идутъ изъ дому невѣсты и зовутся коровайниками. Священникъ благословляетъ сыръ и хлѣбъ, которые затѣмъ уносятся въ церковь. Затѣмъ ставится на столъ большое серебряное блюдо, въ которомъ находятся нѣсколько кусковъ матеріи, сколько нужно для кошеля, а между ними четырехугольные куски серебра, хмель, ячмень и овесъ. Затѣмъ приходитъ сваха, покрываетъ снова лицо невѣсты и осыпаетъ всѣхъ бояръ || (129) и мужчинъ содержимымъ блюда, причемъ поются пѣсни; каждый желающій при этомъ можетъ брать себѣ изъ матеріи и серебра. Наконецъ отецъ жениха и отецъ невѣсты встаютъ и мѣняютъ кольца молодыхъ людей, которые вступаютъ въ бракъ.

Когда покончено съ этими церемоніями, сваха усаживаетъ невѣсту въ сани и везетъ ее закрытую въ церковь. Лошадь, которая ихъ везетъ, у шеи обвязана массою лисьихъ хвостовъ: рядомъ съ санями идутъ много друзей и рабовъ. Женихъ и его друзья слѣдуютъ затѣмъ сейчасъ же со священникомъ, который иногда успѣваетъ уже настолько напиться, что приходится съ обѣихъ сторонъ его поддерживать, чтобы онъ не упалъ съ лошади, а иной разъ поддерживать и въ самой церкви при церемоніи вѣнчанія. Большая часть пола въ церкви, гдѣ происходитъ вѣнчаніе, покрыта красною тафтою, на которую кладется еще особенный кусокъ матеріи, чтобы на него стали женихъ и невѣста; передъ этимъ они жертвуютъ немного жаренаго, печенаго и пироговъ. Затѣмъ надъ головами ихъ держатъ нѣсколько большихъ иконъ и благословляютъ ихъ. Затѣмъ священникъ беретъ правую

руку жениха и лѣвую руку невѣсты себѣ въ руки и спрашиваетъ ихъ [1]) три раза, желаютъ ли они другъ друга и хотятъ ли вѣнчаться. Послѣ отвѣта: да! съ ихъ стороны, онъ становится въ кругъ съ ними и поетъ 128-мой псаломъ, который они, подпрыгивая, подхватываютъ; затѣмъ онъ кладетъ имъ красивый вѣнецъ на голову. Если же это вдовцы или вдовы, то вѣнецъ кладется не на голову, но на плечи. Затѣмъ священникъ говоритъ: «плодитесь и множьтесь!» и соединяетъ ихъ со словами: «что Богъ соединилъ, того человѣкъ да не разлучаетъ» и т. д. Всѣ приглашенные, находящіеся въ церкви, тѣмъ временемъ, зажигаютъ небольшія восковыя свѣчи и даютъ священнику деревянную позолоченную чашку или же стеклянный бокалъ съ краснымъ виномъ, изъ котораго онъ немного отпиваетъ, а затѣмъ даетъ три раза выпить брачущимся. Затѣмъ женихъ бросаетъ этотъ стаканъ наземь и, вмѣстѣ съ невѣстою, растаптываетъ его на маленькіе кусочки. При этомъ онъ говоритъ слѣдующія слова: «такъ должны всѣ, кто захотятъ возбудить между нами вражду и ненависть, пасть подъ наши ноги и сокрушиться». Затѣмъ женщины осыпаютъ ихъ льняным [2]) и конопляным сѣменемъ и желаютъ имъ счастья. Онѣ также хватаютъ невѣсту и тащатъ ее, какъ будто желая похитить у жениха. Однако женихъ и невѣста крѣпко держатся другъ за друга. Затѣмъ женихъ приводитъ невѣсту къ санямъ, а самъ садится опять на коня. Съ боку саней несутъ шесть восковыхъ свѣчъ и говорятъ много шутливыхъ рѣчей.

По возвращеніи въ домъ, гдѣ должна произойти свадьба, гости вмѣстѣ съ женихомъ садятся за столъ, ѣдятъ, пьютъ и веселятся. Невѣста въ это время раздѣвается вплоть до рубашки и кладется въ постель. Когда женихъ прикоснется къ ѣдѣ, его зовутъ къ невѣстѣ, и 6 или 8 слугъ съ горящими факелами провожаютъ его къ ней. Невѣста узнавъ о его приходѣ, снова встаетъ, одѣваетъ плащъ, подбитый соболями, и принимаетъ его съ наклоненной || (130) головою. Слуги тогда тушатъ факелы въ вышеназванныхъ бочкахъ съ мукою и ячменемъ и, получивъ каждый по парѣ собольихъ шкурокъ, уходятъ. Женихъ теперь садится съ невѣстою за столъ, причемъ онъ впервые видитъ ее съ непокрытымъ лицомъ. Имъ подаютъ здѣсь кушанья, въ томъ числѣ жареную курицу, которую женихъ рветъ на куски

[1]) Ошибочно: hem въ текстѣ вм. hen.

[2]) Въ текстѣ lijnwaat, нужно lijnzaat.

и крылышко или ножку, что онъ сначала получитъ въ руки, бросаетъ черезъ плечо, а отъ остального отвѣдываетъ. Послѣ этого ужина, продолжающагося недолго, онъ ложится съ невѣстою въ постель; здѣсь не остается при немъ никого, кромѣ стараго служителя, который ходитъ взадъ и впередъ передъ комнатою и, время отъ времени, спрашиваетъ, готово ли дѣло. Какъ только женихъ дастъ утвердительный отвѣтъ, трубачи и литаврщики, которые держатся наготовѣ, начинаютъ громко трубить и бить въ литавры. Черезъ нѣкоторое время женихъ и невѣста уводятся, каждый въ особую баню, для этого приготовленную, и здѣсь ихъ моютъ водою, медомъ и виномъ. Затѣмъ женихъ получаетъ отъ невѣсты въ подарокъ купальную сорочку съ воротникомъ, вышитымъ жемчугомъ, а также новое дорогое платье. Свадьба празднуется еще нѣсколько дней, которые проходятъ въ разныхъ увеселеніяхъ, играхъ, а, болѣе всего, въ пьянствѣ и пиршествахъ. Такъ празднуются свадьбы бояръ и знатныхъ людей.

Что касается свадебъ простыхъ гражданъ, то онѣ происходятъ слѣдующимъ образомъ. Женихъ за день до свадьбы посылаетъ невѣстѣ новыя платья, шапку, пару сапогъ и коробку съ румянами и бѣлилами, гребешкомъ и зеркаломъ. На слѣдующій день—день вѣнчанія—приходитъ священникъ въ сопровожденіи двухъ служителей съ горящими восковыми свѣчами и серебрянымъ крестомъ и имъ сначала благословляетъ служителей, а затѣмъ гостей. Потомъ жениха и невѣсту сажаютъ за столъ и также держатъ между ними красную матерію. Затѣмъ невѣста, убранная свахою, должна приложить свою щеку къ щекѣ жениха, имъ приказываютъ смотрѣть другъ на друга въ зеркало и улыбаться другъ другу. Тѣмъ временемъ сваха осыпаетъ гостей хмелемъ; потомъ уходятъ въ церковь, гдѣ вѣнчаніе происходитъ описаннымъ уже способомъ.

Когда свадьба закончена, женъ держатъ, большей частью, взаперти; онѣ рѣдко видятся съ людьми и чаще посѣщаются знакомыми, чѣмъ сами кого посѣщаютъ. Домоводствомъ онѣ занимаются мало и большей частью развлекаются шитьемъ и вышиваніемъ золотомъ и серебромъ; приготовленіе пищи и обѣдовъ онѣ предоставляютъ слугамъ. Ихъ нарочно рѣдко пускаютъ на улицу, даже въ церковь. Однако, среди простонародья все это не очень точно соблюдается.

(131) Тридцать вторая глава.

Его превосх. охотится за зайцами и птицею.—Аудіенція его превосх-а у его царскаго величества.

Въ среду, 22-го апрѣля, его превосх. снова поѣхалъ на охоту за зайцами, какъ и прежде. Насъ было человѣкъ 25 — 30 п. кромѣ того, къ намъ присоединились еще 10—12 Русскихъ съ нѣсколькими бахматами [1]), чтобы показать его превосх-у, какъ они бѣгутъ. Мы вышли за городъ въ поле, гдѣ его превосх. тотчасъ сѣлъ на лошадь; когда мы пріѣхали на мѣста, гдѣ раньше происходила травля зайца, былъ выпущенъ заяцъ, за которымъ погнались 10—12 человѣкъ. Заяцъ бѣжалъ туда и сюда, нѣсколько разъ перекувыркиваясь, пока мы, скача черезъ поля и нивы, прибыли въ деревню, гдѣ крестьяне окружили и поймали его. Сокольничій тутъ еще не присутствовалъ: иначе онъ выпустилъ бы сокола противъ зайца. Когда прибылъ сокольничій, была еще большая потѣха съ этимъ зайцемъ и соколомъ, которые храбро сцѣпились другъ съ другомъ; однако, соколъ, въ концѣ концовъ, одолѣлъ. Вскорѣ затѣмъ пущенъ былъ въ воздухъ соколъ, одновременно съ красивой птицею съ сѣрыми перьями и красивымъ хвостомъ, величиною почти съ сокола; называлась она мышеловкою. Сокольничій сказалъ его превосх-у, что соколъ легко поймаетъ эту птицу въ воздухѣ, но они при этомъ въ носъ птицы, которую они приготовились вскинуть въ воздухъ, быстро всунули перышко, чтобы помѣшать ей въ полетѣ и чтобы соколъ легче ее настигъ. Однако его превосх. замѣтилъ эту продѣлку и велѣлъ вынуть перышко изъ носа птицъ, которыя тогда взлетѣли такъ высоко, что соколъ не могъ ихъ настигнуть и принужденъ былъ опуститься. Выпустили и голубятника, чтобы онъ ловилъ небольшихъ птичекъ. Онъ устремился за жаворонкомъ, но настигъ зяблика, у котораго было перышко въ носу. Затѣмъ мы черезъ Марьину рощу поѣхали обратно и застали въ ней служителей Артемона Сергѣевича, пришедшихъ съ бахматами. Нѣкоторые изъ насъ бѣжали въ запуски съ ними, не уступивъ имъ, при этомъ, нисколько. Послѣ этого состязанія въ бѣгѣ, принесли стрѣлы и луки, при помощи которыхъ Русскіе, стоя, стрѣляли въ извѣстную цѣль, а также

[1]) Особый видъ лошадей (длинногривыя твердокопытныя Подольскія).

умѣли очень хорошо стрѣлять и при быстромъ бѣгѣ. Пробывъ верхомъ часовъ 6—7, мы поѣхали домой, гдѣ насъ посѣтилъ господинъ Виніусъ, сообщившій его превосх-у, что въ нынѣшнюю пятницу будетъ аудіенція. Виніусъ пробылъ долго у его превосх-а, прежде чѣмъ уйти отъ него.

Въ четвергъ, 23-го апрѣля, приставъ сообщилъ намъ, что его превосх. на слѣдующій день не будетъ имѣть аудіенціи, но лишь передъ отъѣздомъ. Его превосх. былъ || (132) этимъ такъ раздосадованъ, что не могъ сдержать своего гнѣва. Тогда приставъ отправился къ господину боярину Артемону Сергѣевичу, а къ вечеру прибылъ господинъ приставъ Юрій Петровичъ Лутохинъ къ его превосх-у и сообщилъ, что снова перерѣшено и что его превосх. на слѣдующій день будетъ имѣть счастье видѣть ясныя очи его царскаго величества молодого царя. Онъ заодно сообщилъ, что сегодня день рожденія или вѣрнѣе именины великаго боярина Артемона Сергѣевича. Послѣ того какъ приставъ выпилъ стаканчикъ, его превосх. призвалъ меня и приказалъ мнѣ, чтобы я съ толмачемъ отправился къ этому великому боярину и поздравилъ его съ этимъ днемъ. Прійдя туда и исполнивъ свое порученіе, я былъ угощенъ одной или двумя чашками Испанскаго вина, которое долженъ былъ выпить за здоровье его превосх-а. Затѣмъ я вернулся къ его превосх-у и сообщилъ ему о случившемся.

Въ пятницу, 24-го апрѣля, около 10-ти часовъ, пришелъ приставъ съ лошадьми и каретою. [Мы выступили, всѣ] [2]) въ траурѣ [3]) и въ томъ же родѣ, какъ раньше, кромѣ того развѣ, что секретарь несъ опять два письма, отъ ихъ высокомощности и отъ его высочества, въ черномъ дамастовомъ кускѣ матеріи. Обращеніе этихъ писемъ было къ покойному его царскому величеству Алексѣю Михайловичу, такъ какъ, во время написанія ихъ, смерть государя еще не была извѣстна ихъ высокомощности. Прибывъ въ кремль, мы уже не застали столько стрѣльцовъ, какъ раньше: тутъ было не болѣе 6—8 отрядовъ въ простыхъ траурныхъ одеждахъ и все было тихо. Мы попарно впереди, его превосх-а, взобрались наверхъ и, прійдя въ прихожую его царскаго величества, были разставлены тамъ въ одинъ рядъ. Затѣмъ одинъ лишь секретарь сталъ

[2]) Въ подлинникѣ, вѣроятно, пропускъ.

[3]) Заранѣе наведены были дьякомъ справки, какъ принимать пословъ въ случаѣ траура: о смирныхъ платьяхъ и т. п. (Голл. кн. № 9, л. 395—397).

передъ его превосх-омъ съ письмами, которыя онъ держалъ высоко въ рукѣ, а мы послѣдовали попарно за его превосх-омъ, пока онъ не дошелъ до перегородки передъ дверьми аудіенцъ-зала, гдѣ два стольника привѣтствовали его превосх. и заговорили съ нимъ. Тотъ, кто держалъ рѣчь, былъ князь Ѳеодоръ [4]) Семеновичъ Барятинскій. Прійдя въ залъ, мы увидѣли, что все сверху до низу въ траурѣ; тамъ было такъ полно людей, какъ я еще не видѣлъ никогда. Его превосх. сталъ, какъ и раньше, прямо противъ его царскаго величества; насъ разставили такъ, что мы всѣ могли видѣть его величество прямо въ лицо. Это былъ молодой государь, довольно красивый, но, по болѣзни, съ лица немного желтый и одутловатый. Онъ сидѣлъ на тронѣ отца, покрытомъ также чернымъ; самъ его величество былъ одѣтъ въ черную дамастовую одежду, подбитую соболями. На головѣ его была черная суконная шапка [5]), подбитая соболями, а въ рукѣ чернаго дерева костыль, на который онъ часто опирался, такъ какъ былъ очень слабъ. Четыре господина, которыхъ мы раньше видѣли въ бѣлыхъ дамастовыхъ, подбитыхъ собольимъ мѣхомъ одеждахъ и съ топориками на плечахъ, теперь были совершенно въ траурѣ вплоть до топориковъ, которые были обтянуты чернымъ. Когда канцлеръ обратился съ рѣчью къ его превосх-у, перечисливъ титулы его царскаго величества, его превосх. началъ свое || (**133**) слово съ большою торжественностью и, закончивъ соболѣзнованіе, пожелалъ его величеству много счастья и блага, а также, чтобы, по восшествіи на тронъ предковъ, онъ въ лѣтахъ сравнялся съ Маоусаломъ, въ мудрости и богатствѣ съ Соломономъ, а въ счастьѣ и успѣхахъ съ великимъ Александромъ. Затѣмъ его превосх. выразилъ желаніе имѣть у его царскаго величества столько же милости и расположенія, сколько видѣлъ онъ отъ отца его [6]).

Когда господинъ Виніусъ перевелъ это на Славянскій языкъ его царскому величеству, его превосх. передалъ письма его царскому величеству; его величество только коснулся ихъ, а затѣмъ боярин Артемонъ Сергѣевичъ взялъ ихъ и отложилъ въ сторону. Канцлеръ Григорій Карповичъ сообщилъ его превосх-у,

---

[4]) Въ Голл. кн. № 9, л. 458: Яковъ.

[5]) «Короны на головѣ его не было, ни также скипетра въ рукѣ; не видно было и державы» (Дон.).

[6]) Эта рѣчь приложена также къ «Verbaal» Кленка (Прил. къ Дон. № 52). О письмахъ Штатовъ ср. гл. XXX, прим. 3-ье.

что, черезъ короткое время, будетъ по этому поводу конференція; затѣмъ его царское величество спросилъ о здоровьѣ ихъ высокомощности и его высочества, каждый разъ поднимая шапку [7]); это ему было такъ трудно, что боярину Одоевскому пришлось поддержать его руку. Когда его превосх. отвѣтилъ, его величество спросилъ о здоровьѣ его превосх-а и затѣмъ о нашемъ. На это каждый разъ отвѣчалось: «дай Богъ долгое здоровье его царскому величеству: мы пока здоровы и благополучны!» Затѣмъ его превосх. поцѣловалъ руку его царскаго величества, которая была очень сильно надушена какимъ-то бальзамомъ. Пока мы ходили цѣловать руку его царскаго величества, его превосх. сидѣлъ на скамейкѣ, обитой чернымъ сукномъ [8]). Когда эта церемонія закончилась, его превосх. всталъ и поклонился царю [9]), какъ и всѣ мы остальные; потомъ мы снова вернулись въ нашъ дворъ [10]). Въ обѣдъ у насъ въ этотъ день были въ гостяхъ 3—4 купца; мы уже стали подниматься изъ-за стола, какъ прибылъ Датскій резидентъ, изъ-за чего мы еще долго засидѣлись за обѣдомъ.

Тридцать третья глава.

Власть и авторитетъ его царскаго величества среди подданныхъ.— Способъ его коронованія. — Его судьи, бояре или государственные совѣтники, стольники и разныя наименованія приказовъ или канцелярій въ Москвѣ. — Монетное дѣло его царскаго величества. — Его большіе доходы и громадные расходы. — Небольшое жалованье его подданныхъ.— Столъ его царскаго величества.

Такъ какъ мы уже разсказали о нашемъ первомъ появленіи передъ его царскимъ величествомъ въ новомъ его блескѣ и величіи, то нелишнее будетъ, если мы разскажемъ кое-что о его могуществѣ и власти, коронованіи, боярахъ, государственныхъ совѣтникахъ и т. д.

Вся Московія или, вѣрнѣе, вся Россія находится подъ управленіемъ одного государя, именуемаго его царскимъ вели-

[7]) «на половину снимая шапку» (neemende sijn muts halfweegen af).

[8]) Только что успѣлъ я поцѣловать руку, пишетъ Кленкъ, какъ великій полководецъ по-Русски спросилъ меня, почему я не говорю съ ними на Московитскомъ языкѣ; на это я ему отвѣтилъ: «здѣсь не мѣсто» (Дон. подъ 24-ымъ апр.)

[9]) «за одно привѣтствовалъ всѣхъ бояръ, сидѣвшихъ слѣва отъ царя на скамейкѣ, безъ шапокъ»... (Дон. ib.).

[10]) Приставы извинялись, что на этотъ разъ угощенія отъ царскаго стола не воспослѣдовало (по случаю траура ib.).

чествомъ, который имѣетъ такую полную власть надъ всѣми высокими и низкими, духовными и мірскими чинами, что можетъ на всѣхъ смотрѣть, какъ на своихъ рабовъ, и что величайшіе вельможи государства принуждены придавать себѣ умеьшительныя названія и называть себя его рабами. Обыкновенно зовется онъ великимъ княземъ и царемъ, || (134) причемъ послѣднее имя, какъ говорятъ, происходитъ отъ слова Caesar [1]). Гербомъ его — какъ и Римскаго императора — служитъ двойной орелъ, однако съ опущенными крыльями; надъ нимъ прежде изображались двѣ короны, а теперь — три, въ обозначеніе, кромѣ Русскаго государства, еще двухъ Татарскихъ царствъ, Астраханскаго и Казанскаго. На груди орла виситъ щитъ, на которомъ всадникъ копьемъ поражаетъ дракона Этотъ гербъ введенъ Иваномъ Васильевичемъ изъ честолюбія, такъ какъ онъ хвалился происхожденіемъ изъ рода Римскихъ императоровъ. Русскіе открыто заявляютъ, что ихъ царь ничего не дѣлаетъ иначе, какъ съ Божьяго изволенія, котораго онъ является исполнителемъ: и, дѣйствительно, когда его просятъ, напримѣръ, отпустить какого-либо арестанта, онъ отвѣчаетъ, что отпуститъ его, если Богъ ему это укажетъ. Они съ молоду наставляютъ дѣтей своихъ въ томъ, чтобы говорить о его царскомъ величествѣ, какъ о Богѣ, и поэтому часто говорятъ: «про то знаетъ Богъ и его царское величество». Сюда относятся и другія ихъ выраженія; говоря о представленіи царю, они называютъ это: «видѣть очи его царскаго величества». Они выказываютъ большую покорность или вѣрнѣе рабство, говоря, что все, что у нихъ есть, не столько принадлежитъ имъ, сколько Богу и его царскому величеству. Никто изъ нихъ не смѣетъ, подъ страхомъ лишиться жизни, выѣзжать изъ страны и сообщать имъ о свободѣ другихъ странъ, либо безъ позволенія царя торговать съ чужими странами. Даже тѣ, кто женится на Русскихъ, подчинены этому; о нихъ говорятъ, что они повѣнчаны со страною.

Старшій сынъ наслѣдуетъ престолъ, а, если у него нѣтъ дѣтей, то слѣдуетъ ближайшій родственникъ, однако съ соизволенія царя и при передачѣ имъ скипетра тому, кого онъ желаетъ имѣть своимъ преемникомъ. Если весь родъ вымретъ, знатнѣйшіе вельможи страны избираютъ того, кого считаютъ

[1]) Въ текстѣ: Cesar.

способнымъ управлять имп, а, если кто силою достигнетъ власти и подчинитъ себѣ другихъ, то и онъ коронуется тѣмъ же способомъ, какъ и законные государи. Это коронованіе происходитъ слѣдующимъ образомъ.

Всѣ митрополиты или архіепископы, епископы, игумены, князья царства, бояре, государственные совѣтники и чиновники, равно какъ и знатнѣйшіе купцы изъ Россіи и изъ всѣхъ царствъ, покорныхъ царю, приглашаются въ Москву. Когда должно произойти вѣнчаніе, патріархъ или праотецъ съ архіепископами и всѣмъ прочимъ духовенствомъ идетъ въ большую церковь въ кремлѣ, причемъ за нимъ слѣдуетъ новый царь, долженствующій вѣнчаться, съ боярами, государственными совѣтниками и другими чиновниками, приглашенными на коронованіе. Въ церкви есть помостъ, покрытый дорогими коврами; на немъ стоятъ три стула, покрытые золотою парчею, одинъ для царя, другой для патріарха, а на третьемъ кладутъ шапку, украшенную золотомъ, жемчугомъ и дорогими камнями и наверху съ кистью || (**135**), на которой виситъ золотая коронка, украшенная алмазами. Рядомъ съ этою шапкою лежитъ дорогое парчевое платье, вышитое жемчугомъ и дорогими камнями и подбитое черными собольими шкурками.

Когда царь съ боярами и государственными совѣтниками выходитъ изъ церкви, священники начинаютъ пѣть. Затѣмъ патріархъ или праотецъ произноситъ молитву и призываетъ Бога, св. Николая и другихъ святыхъ явиться къ этому вѣнчанію. Знатнѣйшій изъ государства затѣмъ, вмѣстѣ съ избраннымъ царемъ, выступаетъ впередъ, обращается къ праотцу, говоритъ ему, что этотъ князь, какъ ближайшій наслѣдникъ вѣнца, избранъ въ ихъ цари, и проситъ соизволить благословить и короновать его. Затѣмъ праотецъ, дотрогиваясь до государя рукой, садитъ его на стулъ, и держа золотой крестъ, выложенный драгоцѣнными камнями, у лба его, благословляетъ его и приказываетъ одному изъ митрополитовъ или архіепископовъ произнести молитву о благоденствіи новаго царя.

Когда эта молитва закончена, 2 епископа берутъ со стула платье и шапку, и праотецъ велитъ боярину или государственному совѣтнику, ставшему, вмѣстѣ съ царемъ, на помостъ, надѣть на великаго князя платье; затѣмъ праотецъ снова произноситъ благословеніе и самъ даетъ шапку съ короною

боярину и приказываетъ возложить ее на царя: затѣмъ слѣдуетъ опять новое благословеніе со стороны праотца, который призываетъ все находящееся въ церкви духовенство и приказываетъ прійти немедленно благословить великаго царя. Когда это сдѣлано, великій князь и патріархъ садятся на свои стулья, но быстро опять встаютъ. Священники начинаютъ пѣть литаніи: «Господи, помилуй насъ» и, каждый разъ, при третьемъ словѣ, произносятъ имя великаго князя. Затѣмъ они снова садятся на свои стулья и одинъ изъ архіепископовъ, направившись къ алтарю, громко говоритъ слѣдующія слова: «Сохрани, Боже, нашего царя и великаго князя, превыше всѣхъ другихъ Русскихъ, въ здравіи и долгодействіи». Другіе священники и всѣ вельможи, находящіеся внутри церкви и внѣ ея, повторяютъ это пожеланіе и издаютъ радостныя восклицанія. Потомъ всѣ вельможи съ покорными лицами идутъ къ его царскому величеству и цѣлуютъ ему руку. Затѣмъ праотецъ одинъ становится передъ великимъ княземъ и увѣщеваетъ его, «что онъ, Божьимъ соизволеніемъ вѣнчанный государственными, мірскими и духовными чинами въ великіе князья и цари всея Россіи, получивъ въ свои руки управленіе землями, долженъ любить Бога, слѣдовать заповѣдямъ Его и, согласно велѣнію ихъ, руководить правосудіемъ, а также защищать и растить истинную Греческую вѣру». Затѣмъ онъ снова получаетъ благословеніе и идетъ въ церковь св. Михаила Архангела, въ то время какъ въ народъ бросаютъ деньги. Въ церкви снова поются литаніи, и отсюда царь идетъ въ церковь св Николая, а потомъ, сопутствуемый боярами и государственными совѣтниками, въ большой залъ, гдѣ всѣ участники вѣнчанія получаютъ роскошное угощеніе пищею и питьемъ.

Его царское величество имѣетъ во всѣхъ земляхъ и городахъ своихъ воеводъ и намѣстниковъ, которые при помощи канцлеровъ, государственныхъ совѣтниковъ, дьяковъ и писцовъ || (136) завѣдываютъ судопроизводствомъ и постановляютъ рѣшенія безо всякой апелляціи. У него въ Москвѣ своя дума, состоящая, по большей части, изъ князей или герцоговъ, которые, частью, изъ рода старыхъ Московскихъ государей, а частью возведены въ это достоинство за свои заслуги передъ государствомъ. Эти думцы, которыхъ въ Москвѣ 12, произносятъ здѣсь рѣшенія, а наиболѣе важныя дѣла представляютъ царю. Они, по желанію царя, смѣняются и назначаются.

Тутъ есть высшій канцлеръ, который, между прочимъ, распредѣляетъ дворянъ по укрѣпленнымъ городамъ. Здѣсь есть и высшій завѣдывающій денежными средствами. Что касается намѣстниковъ въ земляхъ, городахъ и крѣпостяхъ, они знаютъ, къ кому изъ думцевъ имъ слѣдуетъ обращаться съ извѣщеніемъ о дѣлахъ своего намѣстничества и кому передавать письма, идущія къ его царскому величеству.

Имена бояръ или государственныхъ совѣтниковъ въ Московіи [2]):

Кн. Никита Ивановичъ Одоевскій.
Кн. Иванъ Алексѣевичъ Воротынскій.
Кн. Григорій Сенчулеевичъ Черкасскій [3]).
Кн. Юрій Алексѣевичъ Долгорукій.
Кн. Григорій Семеновичъ Троекуровъ.
Кн. Яковъ Никитичъ Одоевскій.
Кн. Иванъ Андреевичъ Хованскій.
Кн. Алексѣй Андреевичъ Голицынъ.
Кн. Иванъ Ивановичъ Ромодановскій.
Кн. Василій Григорьевичъ Ромодановскій.
Кн. Григорій Григорьевичъ Ромодановскій, теперь полководецъ.
Кн. Юрій Ивановичъ Ромодановскій.
Кн. Иванъ Андреевичъ Хилковъ.
Кн. Дмитрій Алексѣевичъ Долгорукій.
Кн. Иванъ Семеновичъ Прозоровскій.
Бояринъ Богданъ Матвѣевичъ Хитрово, маршалъ.
Бояринъ Артемонъ Сергѣевичъ Матвѣевъ.
Кн. Иванъ Борисовичъ Репнинъ.
Кн. Иванъ Петровичъ Пронскій.
Бояринъ Петръ Васильевичъ Шереметевъ.
Аоанасій Лаврентьевичъ Ордынъ-Нащокинъ.
Петръ Михайловичъ Салтыковъ.
Василій Борисовичъ Шереметевъ.

---

[2]) Нижеслѣдующіе списки могутъ быть сравнены съ Дворц. Разряд. III, столб. 1636 слд. и Др. Рос. Вивл. XX, стр. 127.

[3]) Упоминаніе кн. Черкасскаго доказываетъ устарѣлость списка для начала царствованія Ѳеодора Алексѣевича. Мы знаемъ, что «Григорій Сенчулеевичъ Черкасскій убитъ въ Подмосковной деревнѣ отъ людей своихъ отъ Татаръ октября 14-го 7181 года». Ниже также нѣсколько умершихъ.

Стольники, изъ которыхъ избираются бояре:

Кн. Борисъ Ивановичъ Троекуровъ.
Родіонъ Матвѣевичъ Стрѣшневъ.
Василій Семеновичъ Волынскій.
Кн. Данило Степановичъ Великаго-Гагинъ.
Оеодоръ Васильевичъ Бутурлинъ.
Иванъ Михайловичъ Милославскій.
Кн. Аоанасій Козловскій.
Иванъ Ѳедоровичъ Стрѣшневъ.
Семенъ Артемоновичъ Измайловъ.
Кн. Юрій Петровичъ Барятинскій.
Ѳеодоръ Михайловичъ Кутузовъ.
Николай Михайловичъ Боборыкинъ.

|| (137) *Думные дворяне «сыны боярскіе», т. е. юнкеры, называющіеся сыновьями бояръ:*

Иванъ Павловичъ Матюшкинъ.
Иванъ Аоанасьевичъ Прончищевъ.
Ларіонъ Димитріевичъ Латухинъ [4]).
Семенъ Ивановичъ Заборовскій.
Богданъ Ивановичъ Нащокинъ.
Иванъ Богдановичъ Хитрово.
Иванъ Богдановичъ Милославскій.
Иванъ Ивановичъ Чаадаевъ.
Иванъ Ивановичъ Баклановскій.

Думные дьяки или канцлеры совпта:

Дементій [5]) Башмаковъ.
Герасимъ Дохтуровъ.
Лукіанъ Голосовъ [6]).
Ларіонъ Ивановъ.
Александръ Дуровъ.
Григорій Карауловъ [7]).

---

[4]) Latuchin. Въ Двор. Разр. Лопухинъ.

[5]) Въ текстѣ Demetrie. У Мьежа Relation, p. 126 sq.: Demente Baschmacoff. Въ Двор. Разр. Дементій Мининъ Башмаковъ.

[6]) Лукьянъ Тимоѳеевъ Голосовъ (Дворц. Разр.).

[7]) Григорій Степановъ Карауловъ (Дворц. Разр.).

Большая часть этихъ вельможъ — князья или герцоги, которые имѣютъ свои земли, своихъ людей и доходы, но не могутъ сами управлять ими, а должны пользоваться услугами другихъ, чтобы держать свой дворъ въ самой Москвѣ и ежедневно являться ко двору; все это дѣлается изъ опасенія, чтобы, живя въ своихъ владѣніяхъ, они, при помощи своихъ подвластныхъ, не замыслили чего противъ его царскаго величества. Живутъ они въ великолѣпныхъ домахъ и дворцахъ, очень роскошествуютъ и на улицахъ являются въ очень дорогихъ одеждахъ; на ряду съ лошадьми и санями у нихъ много служителей и рабовъ, которые бѣгаютъ вокругъ нихъ. Когда они на лошади ѣдутъ по городу, то у луки сѣдла у нихъ небольшая литавра, о которую они бьютъ рукояткою хлыста, чтобы заставить посторониться толпу, находящуюся на улицѣ, на рынкѣ или передъ кремлемъ.

Названіе канцелярій и приказовъ, находящихся въ городѣ Москвѣ.

Канцелярія секретныхъ дѣлъ находится на верху у его царскаго величества; въ ней всегда предсѣдательствуетъ дьякъ или вице-канцлеръ, имѣющій почти столько же значенія, какъ канцлеръ совѣта.

Посольскій приказъ, вѣдающій всѣ иностранныя дѣла; здѣсь предсѣдателемъ бояринъ Аѳанасій Лаврентьевичъ Ордынъ-Нащокинъ, а канцлеромъ совѣта Дементій Башмаковъ.

Приказъ или канцелярія военныхъ дѣлъ государства съ предсѣдателемъ канцлеромъ совѣта Семеномъ Титовымъ [8]).

Канцелярія по дѣламъ помѣстій и вотчинъ съ предсѣдателемъ канцлеромъ совѣта Герасимомъ Дохтуровымъ.

Канцелярія двора его царскаго величества; предсѣдатель — маршалъ бояринъ Богданъ Матвѣевичъ Хитрово.

| (138) Канцелярія по аммуниціи; предсѣдатель тотъ же.

Канцелярія всякаго рода золотыхъ и серебряныхъ дѣлъ.

Канцелярія великой казны; предсѣдатель — бояринъ Петръ Михайловичъ Салтыковъ.

Канцелярія по судебнымъ дѣламъ подданныхъ двора его царскаго величества; предсѣдатель названный уже Хитрово.

Аптекарская канцелярія; при ней канцлеръ совѣта Лукіанъ Голосовъ.

[8]) Въ текстѣ: Ditoof.

Казначейство его царскаго величества; предсѣдатель—Аоанасій Самойловичъ Нарбековъ.

Канцелярія Московскихъ судебныхъ дѣлъ; предсѣдатель—стольникъ Никита Ивановичъ Шереметевъ.

Канцелярія судебныхъ дѣлъ Владиміра и другихъ городовъ.

Канцелярія стрѣлецкая; предсѣдатель — канцлеръ совѣта Ларіонъ Ивановичъ.

Казанская канцелярія; предсѣдатель—боярин князь Яковъ Никитичъ Одоевскій.

Сибирская канцелярія; предсѣдатель—окольничій Родіонъ Матвѣевичъ Хитрово.

Канцелярія Малорусская; предсѣдатель—стольникъ Артемонъ Сергѣевичъ Матвѣевъ.

Канцелярія по дѣламъ всѣхъ иноземныхъ офицеровъ; предсѣдатель—стольникъ и камергеръ его царскаго величества князь Иванъ Борисовичъ Троекуровъ.

Канцелярія земской конницы; подъ тѣмъ же.

Канцелярія большихъ доходовъ или «Большой Приходъ»; предсѣдатель—Никита Михайловичъ Боборыкинъ.

Общая канцелярія подъ думнымъ дворяниномъ Прокофіемъ Кузьмичемъ Елизаровымъ.

Новгородская канцелярія подъ предсѣдательствомъ стольника Ивана Севастьяновича Хитрово.

Канцелярія по разбоямъ и кражамъ; подъ предсѣдательствомъ окольничаго Василія Семеновича Волынскаго.

Канцелярія по таможеннымъ дѣламъ; подъ предсѣдательствомъ канцлера совѣта Герасима Дохтурова.

Земскій приказъ или канцелярія подводъ; предсѣдатель ся—канцлеръ совѣта Григорій Карауловъ.

Канцелярія города Устюга и другихъ сосѣднихъ мѣстъ; предсѣдатель—канцлеръ совѣта Александръ Дуровъ.

Канцелярія государственной артиллеріи; предсѣдатель—боярин князь Юрій Ивановичъ Ромодановскій.

Канцелярія челобитныхъ; предсѣдатель думный дворянинъ Иванъ Богдановичъ Милославскій.

Канцелярія по дѣламъ рабовъ; подъ предсѣдательствомъ стольника Стрѣшнева.

‖ (139) Канцелярія по дѣламъ монастырей; подъ предсѣдательствомъ думнаго дворянина Семена Ивановича Заборовскаго.

Имѣется еще много другихъ приказовъ или канцелярій, которыхъ мы не упоминаемъ.

У патріарха или праотца также три особыхъ приказа или канцеляріи, а именно:

Разрядный приказъ или канцелярія, гдѣ записывались въ книгу духовныя имущества и гдѣ хранятся документы.

Судный приказъ или канцелярія, гдѣ патріархъ держитъ духовный судъ.

Казенный приказъ, куда вносится и гдѣ сохраняется казна и ежегодные доходы патріарха [9]).

Хотя принятіе всякихъ подарковъ и приношеній, подъ угрозою наказанія кнутомъ, воспрещено, тѣмъ не менѣе оно повсемѣстно распространено, особенно у писцовъ, которые часто, за подарки, выдаютъ тайны, находящіяся у нихъ подъ руками. Да, они даже иногда идутъ къ тѣмъ, кому это важно, чтобы за извѣстное вознагражденіе открыть имъ все. При этомъ часто происходятъ обманы. Боясь наказанія, писцы часто пишутъ совсѣмъ не то, что находятъ въ канцеляріи. Записываются ими приговоры и другія вещи, относящіеся до канцеляріи, не въ книги, но на длинныхъ полосахъ бумаги, которыя порою 20, 30, даже 60 локтей въ длину и которыя скатываются ими въ свитки.

Его царское величество имѣетъ свой собственный монетный дворъ въ странѣ и чеканитъ въ 4-хъ особыхъ городахъ своего государства, въ Москвѣ, Новгородѣ, Твери и Псковѣ, серебряную, а подчасъ и золотую монету, при чемъ нѣкоторые сорта ея круглы, другіе продолговаты. Съ одной стороны изображенъ всадникъ на лошади съ копьемъ, которымъ онъ поражаетъ дракона, лежащаго подъ нимъ, съ другой Русскими буквами написаны имя великаго князя и мѣсто, гдѣ монета отчеканена. У нихъ есть разные сорта монетъ. Двѣ полушки составляютъ 1 московку, 2 московки — 1 копейку или деньгу, 3 копейки равны 1 алтыну, 10 копеекъ — гривнѣ, 50 — имперскому талеру, сто — рублю и, хотя у нихъ нѣтъ такихъ тяжелыхъ монетъ, они, тѣмъ не менѣе, считаютъ по рублямъ.

Доходы его царскаго величества очень велики и составляютъ, какъ говорятъ, болѣе 200-тъ тоннъ золота, получающихся съ податей, таможенныхъ налоговъ, шинковъ или каба-

---

[9]) Здѣсь, по ошибкѣ, въ текстѣ стоитъ ; вмѣсто точки.

ковъ, товаровъ и недвижимаго имущества. Въ мирное время въ Московіи платится мало, въ военное время подданные должны платить большія деньги. Бояре и государственные совѣтники должны, смотря по имѣющимся у нихъ средствамъ, выставлять на войну извѣстное число солдатъ. Дворяне обыкновенно сами со своими слугами должны выступать въ походъ. Монастыри и духовенство также должны, смотря по тому, много ли во власти ихъ деревень и крестьянъ, выставлять и содержать извѣстное число солдатъ. Пошлины, взимаемыя на границахъ и въ главнѣйшихъ торговыхъ городахъ, доставляютъ большую сумму. Говорятъ, что городъ Архангельскъ въ годъ даетъ || (**140**) 300,000 рублей, т. е. 1.500,000 гульденовъ [10]). Кабаки, шинки и гостинницы, принадлежащія лишь великому царю, даютъ неимовѣрную сумму денегъ, такъ какъ Русскіе въ высшей степени падки на крѣпкіе напитки, особенно на водку. У бояръ прежде также были свои кабаки, но они упразднены изъ-за безпорядковъ, происходившихъ въ нихъ. Въ одномъ Новгородѣ 3 кабака, изъ которыхъ каждый даетъ въ годъ болѣе 2000-чъ рублей, т. е. вмѣстѣ слѣдовательно болѣе 30,000 гульденовъ [11]).

Его царское величество получаетъ также большой доходъ отъ соболей и другихъ звѣриныхъ шкуръ, которыя доставляются изъ сѣверныхъ странъ. Ими и другими товарами производитъ онъ большую торговлю внѣ государства и въ предѣлахъ его, для чего пользуется услугами извѣстныхъ лицъ, которымъ довѣряетъ какъ эти товары, такъ и большія суммы денегъ и которыхъ посылаетъ въ сосѣднія страны, особенно въ Персію и Турцію, чтобы тамъ вести для него прибыльную торговлю. У него есть и земли, которыя онъ отдаетъ въ аренду, получая съ нихъ, такимъ образомъ, большія деньги.

Доходы великаго князя, какъ они ни велики, все-таки сильно расходуются. У него на службѣ вѣдь далеко за 100,000 солдатъ, какъ изъ собственныхъ подданныхъ, такъ и изъ иностранцевъ, которые должны охранять его земли отъ нападеній непріятелей; ихъ онъ долженъ содержать постоянно. Дальніе

[10]) Итакъ гульденъ приравнивается $^1/_5$ рубля. Въ 1670 г. гульденъ стоилъ въ Москвѣ по 6 алтынъ и 4 деньги ефимками (Барсынь-Каменскій, «Обз. внѣшн. спош.» I, 188).

[11]) То же извѣстіе, что у Олеарія (Голл. пер. Утрехтъ, 1651, p. 259): «Tot Nieugoort sijn 3 Kabacken en geven elcx jaerlijcx 2000 Rubel of 4000 Rijcxdaelders».

Татары ежегодно посылаютъ къ нему посольства и берутъ деньги, чтобы не дѣлать набѣговъ на его земли; такимъ образомъ, ему приходится покупать у нихъ миръ. Войны, которыя онъ ведетъ, стоятъ ему очень много денегъ, такъ какъ онъ выступаетъ съ большимъ войскомъ и имѣетъ, большей частью, Нѣмецкихъ полководцевъ, которыхъ большимъ жалованьемъ привлекаетъ на свою службу; онъ даетъ имъ хорошую плату и часто выдаетъ ее на руки еще за нѣсколько мѣсяцевъ, чѣмъ вызываетъ большое стеченіе къ себѣ народа. Своимъ, однако, подданнымъ, служащимъ у него, онъ платитъ мало жалованья, какъ видно изъ слѣдующей росписи, къ которой нужно замѣтить, что каждый рубль равняется 1-му дукату или 5-ти нашимъ гульденамъ.

Спецификація ежегоднаго жалованья военнымъ офицерамъ на службѣ его царскаго величества.

Генералъ въ годъ	400	рублей.
Нѣкоторые изъ важнѣйшихъ офицеровъ въ пѣхотѣ и въ кавалеріи, которымъ уже приходилось командовать, получаютъ въ годъ . . .	200	»
Другіе, недавно прибывшіе . .	150	»
Подполковникъ кавалеріи . . .	90	»
» пѣхоты	75	»
Маіоръ кавалеріи	80	»
» пѣхоты	70	»
Ротмистръ	65	»
Капитанъ	55	»
Поручикъ	41	»
Прапорщикъ	26	»

|| (141) Пословъ, приходящихъ изъ-за границы и изъ другихъ странъ къ нему, онъ держитъ на полномъ своемъ иждивеніи, лишь только они вступили въ его землю; все это, конечно, требуетъ большихъ расходовъ. Онъ держитъ также большой и просторный дворъ и дорогой и широкій столъ и, внутри и внѣ кремля, принужденъ кормить до 80,000 народу.

Столованье у него происходитъ слѣдующимъ образомъ. Когда время обѣдать, кто нибудь бѣжитъ въ кухню и погребъ и кричитъ громко: «Великій царь будетъ ѣсть!», послѣ

чего тотчасъ все должно быть готово. Его царское величество садится одинъ у конца стола и, если онъ пригласилъ патріарха или праотца, либо нѣсколько великихъ вельможъ къ обѣду, то они садятся по сторонамъ стола. Всѣ блюда, числомъ до 50-ти, не ставятся на столъ великаго князя, но прислужники показываютъ ихъ, а завѣдывающій столомъ выбираетъ, изъ какихъ его царскому величеству угодно поѣсть; тогда эти блюда ставятся на столъ. Другія кушанья, въ знакъ милости, раздаются нѣкоторымъ господамъ и чиновникамъ, какъ Нѣмцамъ, такъ и Русскимъ.

Тридцать четвертая глава.

Судъ у Русскихъ. — Ихъ сводъ законовъ, присяга и жалобы. — Разныя наказанія.

Что касается судебныхъ дѣлъ, то они рѣшаются въ названныхъ выше канцеляріяхъ. Каждый бояринъ или судья имѣетъ тамъ при себѣ дьяка или писца съ нѣсколькими засѣдателями, передъ которыми являются партіи для допроса и постановленія приговора. Раньше у нихъ было лишь немного записанныхъ правъ и обычаевъ; записаны были лишь установленія нѣкоторыхъ великихъ князей по отношенію къ измѣнникамъ передъ отечествомъ, оскорбителямъ его величества, ворамъ, убійцамъ и должникамъ. Въ остальныхъ дѣлахъ они произносили свое рѣшеніе согласно своему взгляду, а часто въ угоду тому или другому. Однако, въ 1647 году, по повелѣнію его царскаго величества, устроено было собраніе мудрѣйшихъ людей изъ всѣхъ Московскихъ городовъ, и въ этомъ собраніи сочинили много законовъ, которые потомъ его царское величество и его бояре утвердили, послѣ чего они были напечатаны и изданы на Русскомъ языкѣ; по нимъ теперь они постановляютъ свои рѣшенія или, скорѣе, должны ихъ постановлять. Раньше здѣсь было обыкновеніе, что если кто обвинялъ другого и не могъ ничего доказать, то между ними должна была рѣшать присяга. Тогда истецъ спрашивалъ отвѣтчика, которому предоставлялся выборъ, желаетъ ли онъ брать клятву на свою душу или дать ее обвинителю на душу. Тотъ, кто долженъ былъ клясться, каждую недѣлю, разъ или трижды, выводился для увѣщеваній и слушалъ разъясненія, что

за опасная вещь клятва. Когда || (142) и это его не отпугивало и онъ настаивалъ на клятвѣ, ему плевали въ лицо, его выгоняли изъ церкви, въ которой онъ приносилъ присягу, и съ тѣхъ поръ онъ подвергался всеобщему презрѣнію и на него показывали пальцами: онъ даже не могъ, послѣ этого, ходить въ церковь, еще того менѣе, причащаться, развѣ только при смертельной болѣзни, когда нѣтъ надежды поправиться. Съ нѣкотораго времени, однако, измѣнился способъ приведенія къ клятвѣ. Тотъ, кто долженъ присягать, приводится къ изображеніямъ святыхъ, при чемъ его спрашиваютъ: желаетъ ли онъ взять клятву на свою душу и свое спасеніе; если онъ скажетъ: да! то предъ нимъ держатъ крестъ, приблизительно въ пядень длиною, и онъ сначала крестится передъ нимъ, а потомъ цѣлуетъ его. Затѣмъ снимаютъ иконы со стѣны и предлагаютъ ему приложиться къ нимъ. Послѣ того, какъ онъ дастъ присягу, его не раньше, чѣмъ черезъ 3 года, допускаютъ къ причастію и держатъ вообще въ маломъ почетѣ. Если же окажется, что онъ далъ ложную клятву, его раздѣваютъ до нага, бьютъ кнутомъ и посылаютъ въ ссылку въ Сибирь, при чемъ причастія ему не даютъ, развѣ передъ самой смертью.

Они очень ревностно прибѣгаютъ къ суду противъ тѣхъ, кто должны. Тотъ, кто не хочетъ или не можетъ заплатить, подвергается аресту, т. е. онъ долженъ сидѣть въ домѣ прислужника судьи, что то же самое, что арестъ у насъ. Если уплата не послѣдуетъ во время, должникъ, безъ различія, кто бы онъ ни былъ, сажается въ долговую башню и ежедневно выводится на площадь передъ канцеляріею, гдѣ его, въ теченіе часа, бьютъ по ногамъ упругою палкою съ палецъ толщиною; это такъ больно, что лица, получающія удары, часто громко кричатъ. Бьющій часто получаетъ подарки, сообразно чему онъ бьетъ слабѣе или сильнѣе; а наказуемые часто носятъ подъ чулками желѣзныя поножи, благодаря чему они лучше выносятъ удары. Должника, послѣ этой пытки, снова уводятъ въ долговую башню, или же онъ долженъ представить поручителей, что на слѣдующій день опять явится и дастъ себя бить. Такое наказаніе называется «поставить на правежъ». Если у должника совершенно нѣтъ средствъ для расплаты, онъ дѣлается рабомъ того, кому онъ долженъ, и обязанъ служить ему. Ни одинъ отецъ, однако, не смѣетъ продавать своихъ дѣтей. Если онъ войдетъ въ неоплатные долги,

онъ можетъ ихъ, впрочемъ, заложить или же передать кредитору въ услуженіе. при чемъ годъ службы сына засчитывается за 10, а дочери за 8 имперскихъ талеровъ [1]), пока долгъ не будетъ покрытъ; тогда кредиторъ обязанъ ихъ выпустить.

Есть еще много другихъ наказаній для преступниковъ и злодѣевъ, напримѣръ, вырываніе ноздрей, батоги и кнутъ. Тѣмъ, кто употребляютъ нюхательный табакъ, вырываютъ ноздри, и такихъ въ Московіи можно встрѣтить много. Каждый господинъ можетъ || (143) своему слугѣ или тѣмъ, надъ которыми у него есть власть, дать батоговъ. Наказуемый въ этомъ случаѣ долженъ снять свои одежды вплоть до рубашки и лечь животомъ на землю. Двое садятся на него, одинъ на голову, другой на ноги и бьютъ его толстыми прутьями по спинѣ—почти какъ мѣховщики у насъ по шкурамъ; это случается часто. Наказаніе кнутомъ производитъ страшное впечатлѣніе. Наказываются этимъ способомъ тѣ, кто, вопреки запрету его царскаго величества, продаютъ табакъ и водку и были застигнуты на мѣстѣ преступленія. Подвергаемый этому наказанію долженъ обнажить свою спину до бедеръ и дать себѣ связать ноги. Затѣмъ его хватаетъ слуга палача, кладетъ руки наказуемаго себѣ черезъ плечи и держитъ его такъ у себя на спинѣ, въ то время какъ другой слуга по письму читаетъ, сколько ударовъ наказуемый долженъ получить. У палача въ рукахъ кнутовище, къ которому прикрѣплены 3 ремня изъ жесткой необработанной лосиной кожи: ими онъ бьетъ такъ сильно, что каждый разъ выступаетъ кровь и спина становится до того кровава, точно съ нея содрана кожа. Обыкновенно, наказуемымъ приходится выдержать такихъ ударовъ 20, иногда и 30, послѣ чего они всегда падаютъ въ обморокъ, а иногда и умираютъ на мѣстѣ.

Тридцать пятая глава.

Странный обычай при пріемѣ лѣкарствъ. — Страшный пожаръ въ Москвѣ. – Нѣсколько человѣкъ схвачены, какъ поджигатели. —Увеселенія его превосх-а за Москвою.—Послѣдняя конференція его превосх-а.

Въ субботу, 25-го апрѣля, у насъ обѣдали Бранденбургскій агентъ и докторъ Розенбургъ, который, между прочими стран-

[1]) Ср. «въ 1688 году велено отдавать въ заживъ должниковъ мужеска пола съ женами, женска съ мужьями, работать имъ — мужчинамъ за годъ по 5 рублей, женщинамъ—по 2½» (Соловьевъ. И. Р. III (XIV) ст. 1040).

ными вещами, разсказалъ, что всѣ микстуры, которыя приходится принимать его царскому величеству и его супругѣ, должны сначала быть испробованы князьями и княгинями, хотя и совершенно здоровыми. Случается, прибавилъ онъ, что 30 или 40, а то и болѣе господъ, должны пить микстуру, приготовленную для его величества, раньше чѣмъ царь ее попробуетъ. Онъ разсказалъ тутъ памятный случай, бывшій съ нимъ самимъ. Онъ какъ-то прописалъ первой супругѣ покойнаго царя, заболѣвшей, и къ тому же, беременной, лѣкарство, для пріема внутрь. Аптекарь, который долженъ былъ его приготовить, досталъ изъ ящика, на которомъ стояло названіе корня, необходимаго здѣсь, не тотъ корень, а другой, похожій на него цвѣтомъ, но не вкусомъ. Настоящій корень былъ горекъ, а этотъ, называвшійся бѣленою, сладокъ. Питье, приготовленное изъ невѣрнаго корня, было принесено царицѣ, которая дала его сначала выпить княгинѣ; послѣдняя сейчасъ послѣ этого сильно заболѣла. Хозяинъ аптеки — таковымъ, обыкновенно, бываетъ боярин, которому порученъ надзоръ надъ нею — тотчасъ явился къ || (144) доктору Розенбургу и спросилъ его, что онъ такое прописалъ. «Вотъ здѣсь, отвѣчалъ докторъ Розенбургъ, мой рецептъ, а тутъ моя голова. Если я поступилъ неправильно, я отвѣчаю». Хозяинъ аптеки велѣлъ аптекарю приготовить микстуру снова; такъ какъ аптекарь теперь взялъ настоящій корень, то лѣкарство оказалось доброкачественнымъ: его дали пить другимъ докторамъ, чтобы испробовать его. Доктору же Розенбургу пришлось выпить другое лѣкарство, отъ котораго осталось еще съ $^1/_8$ мѣры,—что онъ и сдѣлалъ за здоровье ея величества. Выпивъ это, онъ пошелъ домой и два аптекаря съ нимъ, какъ бы, чтобы зайти къ нему въ гости, на самомъ же дѣлѣ, чтобы посмотрѣть, что съ нимъ будетъ; одинъ изъ нихъ былъ тотъ, что приготовилъ неправильное лѣкарство. Прежде еще чѣмъ поспѣло кушанье, докторъ сталъ жаловаться на сонливость и нездоровье и просилъ, тѣмъ временемъ, гостей веселиться, пока онъ немного отдохнетъ. Перенесенный въ кровать, онъ сталъ страшно потѣть и во всѣхъ членахъ его начались судороги. Оба гостя въ большомъ безпокойствѣ пошли домой, особенно тотъ, который приготовилъ напитокъ, такъ какъ онъ зналъ, что угрожало его головѣ, если бы плохо кончилось съ докторомъ Розенбургомъ. На слѣдующее утро они рано опять зашли къ доктору,

сказавшему имъ, что онъ нездоровъ и долженъ оставаться въ постели. Они, однако, упросили его прійти въ аптеку, такъ какъ иначе имъ угрожало тяжелое наказаніе. Поэтому онъ, хотя и очень слабый, исполнилъ ихъ просьбу и принялъ веселый видъ. Хозяинъ аптеки, видя это, рѣшилъ, что княгиня заболѣла отъ чего-нибудь другого, и такъ ошибка осталась скрытою. Это и многое другое разсказалъ намъ докторъ Розенбургъ, ушедшій, вмѣстѣ съ Бранденбургскимъ агентомъ, лишь совсѣмъ поздно вечеромъ.

Въ воскресенье, 26-го апрѣля, возникъ сильный пожаръ какъ разъ за Мясницкими воротами, а, послѣ обѣда, другой въ 3-хъ или 4-хъ верстахъ отъ города. Думали, что сгорѣла цѣлая деревня. Это не удивительно, такъ какъ дома здѣсь, большею частью, изъ дерева, а крыши одѣты древеснымъ лыкомъ, покрытымъ тонкими доцечками [1]): все это при засухѣ и на солнцѣ, если не было ни дождя, ни снѣга, такъ сухо, точно сѣрное дерево, и легко принимаетъ огонь.

Въ понедѣльникъ, 27-го, утромъ, снова возникъ сильный пожаръ на томъ же мѣстѣ, гдѣ былъ пожаръ въ предыдущій день. Сгорѣло около 30-ти дворовъ и одна церковь. Въ этотъ день горѣло и въ двухъ другихъ мѣстахъ; это случается часто и одновременно въ разныхъ мѣстахъ [2]).

Во вторникъ, 28-го, его превосх. обѣдалъ у Датскаго резидента. Послѣ обѣда мы всѣ поспѣшно должны были вернуться домой, такъ какъ около Покровскихъ воротъ возникъ сильный пожаръ, перекидывавшійся все дальше значительнымъ вѣтромъ; онъ уничтожилъ болѣе тысячи дворовъ и еще много каменныхъ и деревянныхъ церквей. Этотъ пожаръ представлялъ страшное зрѣлище.

|| (145) Въ среду, 29-го апрѣля [3]), когда мы за обѣдомъ говорили о пожарѣ, снова раздался крикъ о пожарѣ, что по

[1]) Ср. || (125).

[2]) Въ этотъ день посолъ послалъ секретаря и переводчика въ посольскій приказъ съ просьбою, чтобы оттуда было объявлено всѣмъ Нидерландскимъ купцамъ отъ имени царя, что Персамъ и Армянамъ разрѣшена свободная транзитная торговля (Дон. подъ 27-ымъ апр.).

[3]) 29-го апр. отослано новое письмо Штатамъ (Прил. № 53 къ Дон.) съ отчетомъ о событіяхъ 15—29 апрѣля. Въ письмѣ разсказывается объ аудіенціи, объ ожидаемомъ прибытіи 2-хъ великихъ пословъ изъ Польши для побужденія царя къ нападенію на Крымцевъ, объ отъѣздѣ Хованскаго заграницу и о пожарахъ въ Москвѣ.

временамъ бываетъ здѣсь 4 либо 5 разъ въ одинъ сутки. Часъ 2—3 поѣхали на мѣсто пожара, а оттуда во всѣ мѣста, гдѣ горѣло въ предыдущую ночь, и вездѣ видѣли печальное зрѣлище сгорѣвшихъ и сломанныхъ строеній. Въ слѣдующую ночь, когда мы только что легли спать и не успѣли еще заснуть, начался сильный пожаръ близъ нашего двора, съ надвѣтренной стороны. Вставъ, мы тотчасъ запаковали наши вещи и убрали ихъ въ погреба. Пожаръ, тѣмъ временемъ, подвигался все впередъ. Артемонъ Сергѣевичъ пришелъ къ намъ во дворъ, чтобы сказать его превосх-у, что нужно запаковывать вещи. За нимъ шло много народу, на видъ, точно въ помощь намъ: они, однако, ничего не дѣлали, а лишь глазѣли, какъ мы укладывались. Можно было бы прекрасно защитить нашъ дворъ отъ пожара, но они не хотѣли дѣлать того, что имъ приказывалось. Его превосх. приказывалъ имъ снести сверху кухню, но они, въ надеждѣ украсть что-нибудь, не хотѣли этого дѣлать, прежде чѣмъ огонь проникъ туда. Украсть имъ отчасти и удалось, такъ какъ они взломали ящикъ нашего цирюльника и взяли все, что тамъ было: цирюльникъ не только не могъ помѣшать имъ, но еще получилъ побои. Его превосх. не выѣзжалъ со двора, пока яркое пламя не показалось наверху; тогда онъ двинулся въ путь въ запряженной каретѣ; мы послѣдовали за его вельможностью, верхами, къ большому посольскому двору [4]), находящемуся внутри красной стѣны Китай-города или средняго города, гдѣ мы пробыли часъ или полтора. Русскіе, изъ лѣни-ли или изъ глупости, а то и надѣясь заняться кражей, дали огню пути своимъ путемъ и онъ вскорѣ проникъ за красную стѣну. Искра, которую вполнѣ можно было бы потушить даже рукою, упала на крышу монастыря и зажгла все, пока на это глядѣли; такъ сгорѣло это зданіе, а съ нимъ и домъ нѣкоего князя, стоявшій тутъ же рядомъ. Такъ какъ вѣтеръ былъ очень силенъ, намъ пришлось удалиться и съ того мѣста, гдѣ мы теперь находились. Мы выѣхали поэтому за Неглинныя ворота къ господину Келлерману [5]), гдѣ и пробыли до слѣдующаго утра. Огонь, тѣмъ временемъ, шелъ все дальше и дошелъ до замка его царскаго величества, гдѣ его, однако, быстро потушили.

---

[4]) Здѣсь временно помѣщался Датскій резидентъ (Дон.).

[5]) Thomas Kellermann (Дон.).

Въ четвергъ, 30-го апрѣля, утромъ, мы простились съ господиномъ Келлерманомъ, гдѣ пробыли предыдущую ночь, и прибыли ко двору Артемона Сергѣевича, который еще отстаивали съ большимъ трудомъ. Здѣсь мы должны были оставить карету и лошадей и пѣшкомъ перебираться черезъ горѣлыя груды мусора, пока мы пришли сзади къ нашему двору: со стороны улицы все до тла сгорѣло и осталось такъ немного мѣста, что мы еле устроились. Пожаръ продолжался еще поздно за полдень и уничтожилъ пять или шесть тысячъ [6]) домовъ и дворовъ, почти все даже, что стояло внутри красной стѣны [7]).

Въ пятницу, 1-го мая, горѣло въ разныхъ частяхъ города, однако вездѣ, во время, успѣли потушить. || (146) Приставъ и господинъ Виніусъ, бывшіе у насъ, сказали, что въ это время часто возникаютъ пожары.

Въ субботу, 2-го мая, его царское величество приказалъ, чтобы въ городѣ ни Русскіе, ни Нѣмцы не зажигали огня въ черныхъ избахъ.

Въ понедѣльникъ, 1-го, снова горѣло за кремлемъ, равно какъ и въ кремлѣ въ Дѣвичьемъ монастырѣ, гдѣ пламя уже вырывалось изъ крыши. Два человѣка, сочтенные поджигателями, были отведены на пытку.

[6]) По словамъ Кленка, погорѣла площадь величиною со всю Гагу (Прил. № 58 къ Дон.).

[7]) 30-го апрѣля Кленкъ получилъ письма отъ резидента Ромпфа отъ $^{20}/_{10}$ и $^{27}/_{17}$ марта изъ Стокгольма (Прил. № 54—55 къ Дон.). Ромпфъ писалъ, что въ Стокгольмѣ чувствуютъ большое облегченіе вслѣдствіе смерти Алексѣя Михайловича, ничего уже не опасаются для Лифляндской и др. границъ и предполагаютъ послать лишнихъ 10.000 чел. противъ Даніи или другихъ союзниковъ, т. е., именно тотъ отрядъ, который Шведы предполагали оставить для защиты Лифляндской и Финляндской границы. 1-го мая посолъ извѣстилъ объ этомъ Датскаго резидента и Бранденбургскаго агента и заявилъ, что намѣренъ подать особую меморію объ этомъ царю. Меморія передана была Матвѣеву 2-го мая. Она указываетъ, что отсутствіе слуховъ о посылкѣ войскъ къ границѣ, въ связи съ вѣстью о смерти царя Алексѣя Михайловича, побудили Шведовъ рѣшить посылку 12—14.000 войска не къ границѣ, а въ Данію и противъ союзниковъ. Здѣсь есть странность: посолъ ссылается на письмо отъ $^{8}/_{18}$ марта, какового не получалъ, и даетъ выдержку изъ Стокгольмскаго письма болѣе опредѣленную по содержанію, чѣмъ письма Ромпфа отъ $^{20}/_{10}$ и $^{27}/_{17}$ марта, при томъ съ цифрою 12—14.000 вмѣсто 10 000, и съ указаніемъ, якобы въ Швецію проникли слухи о смутахъ или неудовольствіи среди Московскихъ вельможъ. Посолъ проситъ доказать Шведамъ, что военная сила царя на границахъ что-нибудь да значитъ, и велѣть, между прочимъ, выступить къ границѣ тѣмъ иностраннымъ офицерамъ, которые въ данное время безъ дѣла находятся въ Слободѣ (Прил. № 56 къ Дон.).

Во вторникъ, 5-го, еще 12—13 человѣкъ были пойманы, какъ поджигатели. Одного изъ нихъ привязали къ бревну и развели подъ нимъ медленный огонь, на которомъ онъ сгорѣлъ, ни въ чемъ не сознавшись, вѣроятно, потому, что былъ невиновенъ. Здѣсь, вообще, хватаютъ тѣхъ, кого находятъ близъ пожарища, и это, большею частью, люди случайно шедшіе этимъ мѣстомъ или пьяные, которые, на подобіе животныхъ, лежатъ на улицѣ; настоящіе поджигатели, тѣмъ временемъ, могутъ находиться уже далеко [8]).

Въ среду, 6-го мая [9]), утромъ, въ другомъ концѣ города снова вспыхнулъ сильный пожаръ, продолжавшійся до полудня и превратившій въ пепелъ болѣе 200-тъ домовъ и дворовъ, въ томъ числѣ и много церквей. Послѣ обѣда его превосх., со всѣми своими домочадцами, направился въ Марьину рощу, чтобы здѣсь позабавиться верховою ѣздою и скачкою взапуски. Когда мы вечеромъ вернулись домой, великій бояринъ, князь Юрій Алексѣевичъ Долгорукій, послалъ господина Виніуса пригласить его превосх. къ себѣ; самъ онъ находился въ это время во дворѣ Ларіона Ивановича [10]), думнаго дьяка, полковника и начальника всѣхъ Московскихъ стрѣльцовъ или солдатъ, кого домъ одинъ лишь уцѣлѣлъ среди пожара, такъ какъ онъ воспользовался тысячами тремя стрѣльцовъ, чтобы оградить его отъ пожара, при чемъ нѣкоторые изъ нихъ погибли. Мы тогда вышли изъ кареты и пѣшкомъ направились туда,

---

[8]) $\frac{5 \text{ мая}}{25 \text{ апрѣля}}$ помѣчено отвѣтное письмо Кленка Ромпфу. Онъ пишетъ ему, что при новомъ царѣ никакихъ измѣненій въ дѣлѣ посылки войскъ на Шведскую границу не предвидится: напротивъ все будетъ сдѣлано; сообщаетъ о новой, поданной царю, меморіи, каковыя, по его просьбѣ, обѣщались подать и Бранденбургскій агентъ и Датскій резидентъ; дѣлится успѣхомъ начатаго имъ, по собственному почину, дѣлѣ о Персидской торговлѣ; сообщаетъ о паденіи престижа Матвѣева, и увеличеніи престижа Долгорукаго, о своей аудіенціи $^{14}/_{24}$ мая и др. (Прил. № 57 къ Дон.).

[9]) Этимъ числомъ помѣчено новое письмо къ Штатамъ (Прил. № 58 къ Дон.). Здѣсь Кленкъ говоритъ о пожарѣ, уничтожившемъ его мебель, кухню, провизію и медикаменты, говоритъ о предстоящемъ отвѣтѣ на переданныя меморіи. Тутъ же сообщается объ отставкѣ Ивана Андреевича Хованскаго въ виду его старости (ок. 70-ти лѣтъ) и о назначеніи на его мѣсто къ пограничнымъ войскамъ Ивана Борисовича Троекурова. Въ этотъ же день $\left(\frac{6 \text{ мая}}{26 \text{ апрѣля}}\right)$ отправлено было письмо и на имя совѣтскаго пенсіонарія Фаахеля съ сообщеніемъ о поданной царю меморіи и о письмѣ Ромпфу (Прил. № 59 къ Дон.).

[10]) Иванова.

вмѣстѣ съ Датскимъ резидентомъ, который въ это время случайно находился среди лицъ, сопровождавшихъ господина посла. Его превосх., по приходѣ, былъ принятъ съ большимъ почетомъ [11]). Боярин князь Юрій Алексѣевичъ Долгорукій сѣлъ тогда за столъ и посадилъ рядомъ съ собою его превосх., а съ правой стороны Артемона Сергѣевича. Датскій резидентъ сидѣлъ напротивъ него, а мы всѣ стояли. Боярин наконецъ взялъ ковшъ меду и выпилъ его за согласіе между ихъ высокомощностью и его высочествомъ съ ихъ союзниками и друзьями. Послѣ этого всѣ встали и князя Юрія Алексѣевича Долгорукаго подхватилъ подъ руки собственникъ дома; сойдя внизъ, мы отправились домой.

Въ четвергъ, 7-го мая, въ обѣдъ пришелъ Тарасъ Степановичъ, шталмейстеръ его царскаго величества, и принесъ его превосх-у очень краснваго сокола отъ имени боярина Богдана Матвѣевича Хитрово [12]).

(147) Въ субботу, 9-го, пришелъ приставъ съ каретою и лошадьми отъ его царскаго величества, чтобы отвезти его превосх. на конференцію и бесѣду. Онъ пришелъ такъ рано, что свита едва могла собраться и издали послѣдовала за посломъ, но, тѣмъ не менѣе, одновременно прибыла въ кремль [13]).

---

[11]) «Это былъ, пишетъ Кленкъ, первый случай, со времени моего пріѣзда въ Москву, что мнѣ удалось частнымъ образомъ говорить съ высокопоставленными лицами» (Дон. подъ 6-ымъ мая).

[12]) Въ этотъ день пришелъ приставъ съ сообщеніемъ, что посылаемые къ границѣ уполномоченные въ слѣдующее воскресенье будутъ цѣловать руку царя передъ уходомъ, что начальниками назначаются Троекуровъ и Шаховской, что войска станутъ лагеремъ у самой границы Москвы, что списокъ войскъ изъ приказа не будетъ данъ, но передастся послу приставомъ какъ бы частнымъ образомъ, наконецъ, что отвѣты на меморіи готовы, вслѣдствіе чего близко время конференціи и прощальной аудіенціи. 8-го числа зашелъ Виніусъ предупредить о конференціи въ слѣдующій день; въ тотъ же день заходилъ и Датскій резидентъ (Дон. подъ 7-ымъ и 8-ымъ мая).

[13]) На этой конференціи посолъ получилъ слѣдующіе отвѣты на свои меморіи: 1) принцу Оранскому иной титулъ не будетъ данъ, ибо и отецъ и дѣдъ его иными титулами не пользовались и объ иномъ никогда не ходатайствовали, 2) дать посламъ пропускъ, черезъ Сибирь, въ Китай было отклонено подъ предлогомъ плохого устройства путей и небезопасности ихъ. 3) воеводѣ и дьяку на Двину будетъ сообщено, чтобы они не вводили ничего новаго, не мѣшали иностранцамъ въ торговлѣ, но покровительствовали имъ и относились къ нимъ съ почтеніемъ, 4) послу объявлялось, что онъ не будетъ отосланъ безъ времени, но когда настанетъ удобная лѣтняя дорога, 5) Нидерландскимъ купцамъ не можетъ быть разрѣшено торговать во всей Россіи, подобно Рус-

Его превосх. въ этотъ обѣдъ угощалъ у себя господъ Виніуса, Владиміра Васильевича Воронина [14]) и Адольфа Гоутмана; всѣ они вмѣстѣ получили хорошее угощеніе.

Въ воскресенье, 10-го, утромъ, былъ снова пожаръ, уничтожившій нѣсколько домовъ [15]).

скимъ купцамъ, съ Персіанами и Армянами, такъ какъ это противъ новоторговаго устава, 6) объ обидахъ Гутерингову лейтенанту, послѣ смерти воеводы, дѣлъ сообщаетъ противорѣчивыя данныя, судамъ же военнымъ не можетъ быть разрѣшено останавливаться у о-ва Самоѣдовъ или Маймаксы (Прил. № 60 къ Доп.). Послѣднее рѣшеніе Кленку было непріятно, но онъ рѣшилъ не возражать, чтобы не вызвать строгаго приказанія воеводамъ не допускать конвойныя суда подниматься вверхъ по рѣкѣ: теперь послѣднее было всетаки возможно при условіи небольшого подарка воеводѣ. Чтобы Штаты своевременно могли узнать объ исходѣ переговоровъ со Шведами, Кленкъ просилъ позволенія своему маршалу Гансу Виллему фанъ-Келлеру остаться резидентомъ въ Москвѣ. Для этой цѣли Кленкъ передалъ особую новую меморію (Прил. № 61 къ Доп.). Матвѣевъ указалъ Кленку, что непремѣнно слѣдуетъ сообщить Штатамъ и принцу, чтобы тѣ особыхъ надеждъ не возлагали на посылку Русскихъ войскъ къ Шведскимъ границамъ: враждебныхъ дѣйствій эти войска не начнутъ, а лишь послужатъ дѣлу мира. Кленкъ отвѣчалъ, что посланніе его ничего иного не желаютъ, какъ мира. Бояре также указали, что исполняютъ просьбу и цесаря, и Датскаго короля, и Бранденбургскаго курфюрста, одновременно съ просьбою Нидерландовъ, своею посылкою войскъ. Относительно посылки войска приводимъ выдержку изъ Русскаго протокола: «И ближніе бояре послу говорили: (Государь указалъ) ратнымъ людемъ быть при тѣхъ съѣздехъ близко Свѣйской границы по прошенію цесарскаго величества Римского і королевского величества Дацкаго і курфирста Бранденбургского і высокомочныхъ господъ статовъ і его княжого вельможства, а надъ тѣми его царского величества ратьми будутъ воеводы столникъ князь Іванъ Борисовичъ Троекуровъ да князь Ѳедоръ княжъ Івановъ сынъ Шеховской, а ратные люди будутъ при нихъ всѣ Новгородцкого і Сѣвского полковъ, а сколь тѣ полки многочисленны і про то вѣдомо всѣхъ государствъ иноземцомъ, только тѣ рати при его царского величества великихъ и полномочныхъ послѣхъ у Свѣйского рубежа будутъ не для того, чтобъ съ его королевскимъ величествомъ всчать войну, но чтобъ цесарское величество Римской і королевское величество Дацкой и союзные ихъ съ его королевскимъ величествомъ были въ успокоеніи...».

[14]) Въ текстѣ Woronoy. Въ Доп. Кленкъ говоритъ: «Сегодня я пробовалъ покончить миромъ дѣло собственниковъ судна «Пророкъ Даніилъ» съ гостемъ Ворониннымъ, при посредствѣ переводчика Виніуса, однако, тщетно» (Доп. подъ 9-ымъ мая).

[15]) Въ этотъ день приставъ пришелъ сообщить Кленку, что царь разрѣшаетъ маршалу оставаться на время Шведскихъ переговоровъ (Sweetse Oorloch?) въ Москвѣ на собственномъ иждивеніи (Доп. подъ 10-ымъ мая). Резидентомъ Келлеръ былъ признанъ лишь въ 1678 г.

Тридцать шестая глава.

Его превосх. въ послѣдній разъ является передъ его царскимъ величествомъ и прощается съ нимъ. Его царское величество даритъ ему кушанья со своего стола, а онъ одаряетъ носителей. — Страшный видъ пытки. — Строгія наказанія женщинъ и большая власть Русскихъ надъ ними. — Жалобы, обыкновенныя среди Русскихъ. — Его превосх. осматриваетъ конюшню его царскаго величества.

Въ понедѣльникъ, 11-го мая,—день, когда его превосх. долженъ былъ проститься съ его царскимъ величествомъ, утромъ около 10-ти часовъ, прибыли приставы и господинъ Випіусъ, съ каретою и лошадьми отъ его величества, за его вельможностью. Его превосх. и приставы, какъ и господинъ Випіусъ, сейчасъ же сѣли въ карету, мы—на лошадей и, въ обычномъ порядкѣ, направились ко двору. Мы поднялись по лѣстницѣ въ переднюю его царскаго величества и здѣсь остановились, пока его превосх. прошелъ вплоть до порога залы, гдѣ находился его величество. Здѣсь два господина [1]) направились на встрѣчу его превосх-у и прочитали ему что-то съ писаннаго. Когда мы вошли въ залъ, то разстановились опять въ прежнемъ порядкѣ. Канцлеръ Григорій Карповичъ [2]) сказалъ тогда, что его царское величество даруетъ его превосх-у аудіенцію и прощальное свиданіе. Затѣмъ его вельможность, давъ Випіусу перевести это, произнесъ прекрасную рѣчь, въ которой благодарилъ его царское величество за всю честь и милость, оказанныя ему и его свитѣ, а также и за успѣхъ, какой до сихъ поръ имѣли его переговоры; онъ высказалъ надежду, что и впредь они будутъ итти такъ же. Отъ своего имени онъ еще благодарилъ его величество за хорошій пріемъ, который онъ встрѣчалъ, пока находился при дворѣ его царскаго величества, и пожелалъ царю всякаго счастья и благополучія въ правленіи [3]). Затѣмъ государственный канцлеръ и боярин Артемонъ Сергѣевичъ Матвѣевъ подалъ его величеству рекредепціалы въ черномъ армозиновомъ кускѣ матеріи [4]); царь коснулся до нихъ и передалъ ихъ его превосх-у, который въ свою очередь вру-

---

[1]) Стольникъ князь Ѳеодоръ Семеновичъ Барятинскій и дьякъ Семенъ Румянцевъ (Дон.).

[2]) Богдановъ (Дон.).

[3]) Рѣчь посла приложена при Дон. (Прил. № 62 къ Дон.).

[4]) «Въ черной тафтѣ» (Дон.).

чилъ ихъ ‖ (148) секретарю: его превосх-у снова предложили скамью, чтобы онъ могъ сѣсть. Его величество спросилъ о здоровьѣ его превосх-а, а также и нашемъ; на это послѣдовали обычные отвѣты. Пока мы, въ виду милости къ намъ его царскаго величества, ходили цѣловать его руку, его превосх. сидѣлъ на черной скамеечкѣ, которую ему подали. Затѣмъ его величество приподнялъ шапку и велѣлъ Артемону Сергѣевичу — однако такъ негромко, что мы едва разслышали его голосъ, сказать его вольможности, чтобы онъ устно передалъ привѣтствіе высокомощнымъ господамъ Штатамъ и его высочеству [5]). Мы поклонились [6]) и ушли, при чемъ на крыльцѣ встрѣтили нѣсколько горскихъ Черкесскихъ Татарскихъ пословъ, которые также шли на аудіенцію. Они шли другимъ путемъ наверхъ, такъ какъ это были язычники, а мы прошли черезъ паперть церкви и монастыря, гдѣ похоронено тѣло покойнаго его величества. Еще одинъ господинъ, именемъ Троекуровъ, котораго его величество посылалъ къ войску, также удостоился аудіенціи.

Противъ нашего ожиданія, мы получили столъ его величества, каковой, вмѣстѣ съ напитками, несли 150 человѣкъ. Все это, какъ намъ сказали, было бы еще великолѣпнѣе, не будь при дворѣ траура. Завѣдывающій столомъ, князь Петръ Семеновичъ Прозоровскій, хотѣлъ, по доставленіи стола и прочтеніи порученія, уйти [7]), но его превосх. удержалъ его и подарилъ ему большую серебряную, чеканной работы, чашу, а шталмейстеру, бывшему тутъ же, серебряную, такой же работы, фруктовую чашку, съ коими они и вернулись обратно. Его превосх. проводилъ князя до крыльца, а мы до лѣстницы, приставы же внизу до лошади. Затѣмъ пришли еще три лица: одинъ сказать, что онъ готовилъ жареное, другой — печенье, третій — вареное. Каждый изъ нихъ получилъ по серебряному чеканному ковшу. Затѣмъ пришли еще многіе иные, которые

[5]) «Только что я поцѣловалъ руку его царскаго величества, какъ полководецъ Юрій Алексѣевичъ Долгорукій сказалъ мнѣ, чтобы я говорилъ по-Русски. Тогда я остановился прямо передъ его царскимъ величествомъ и сказалъ по-Русски: «Благодарю васъ, великій монархъ, за столь многое добро, мнѣ оказанное, и желаю, чтобы ваше царское величество многія лѣта управляли въ здоровьѣ и въ счастьѣ» (Дон. Кленка подъ 11-мъ мая). Порядокъ этикета аудіенціи у Койэтта немного отступаетъ отъ словъ Verbaal'я.

[6]) «Три раза» (Дон.).

[7]) Въ виду траура онъ не могъ оставаться обѣдать (Дон.).

выдавали себя то за тѣхъ, то за другихъ: они получили немного денегъ [8]).

Приставы, господа Виніусъ и Келлерманъ, и еще Русскій «гость» Кондратій Ивановичъ Лупиновъ обѣдали у его превосх-а и получили княжеское угощеніе; послѣ ряда здравицъ [9]), всѣ разошлись по домамъ.

Во вторникъ, 12-го мая [10]), снова возникъ сильный пожаръ, унесшій до 300-тъ домовъ, въ томъ числѣ дворъ нашего пристава Юрія Петровича Лутохина, который раньше хвастался, что домъ его не можетъ сгорѣть, такъ какъ у него достаточно стрѣльцовъ или солдатъ, чтобы защитить его.

Въ среду, 13-го [11]), утромъ, мы направились къ земскому двору, гдѣ видѣли, какъ мучили разныхъ лицъ, въ томъ числѣ и одного, котораго обвиняли въ кражѣ у его царскаго величества 100-а рублей (каждый цѣною въ одинъ дукатъ): такъ какъ онъ не сознавался, то его мучили слѣдующимъ образомъ. Обвиняемаго раздѣваютъ, а на мѣстѣ, гдѣ должна происходить пытка, стоитъ || (**149**) висѣлица, черезъ которую перекинутъ двойной канатъ съ петлею, въ которую наказуемый долженъ продѣть свои руки, заложенныя за спину, почти такъ же, какъ у насъ дѣлаютъ съ тѣми, кого собираются окунать. Къ ногамъ его привязывается кожаный ремень, который при-

[8]) Передъ тѣмъ такіе же подарки пришлось раздать: конюшему, ѣхавшему впереди кареты, предоставленной отъ имени царя, кучерамъ, конюхамъ и т. д.

[9]) Пропущены были тосты за обоихъ царевичей, что, однако, не вызвало протеста (Дон.).

[10]) Въ этотъ день посолъ писалъ резиденту Ромпфу (Прил. № 63 къ Дон.) о новыхъ начальникахъ надъ пограничными войсками и о прощальной аудіенціи своей и Троекурова; военачальники, какъ онъ узналъ, 20-го должны быть у границы, послы—30-го мая: одинъ военный лагерь предполагается между Petzoer и Nieuwenhuysen, другой подъ начальствомъ Шаховского, близъ Зап. Двины (Duna). Кленкъ выражаетъ полное свое довольство пріемомъ, оказаннымъ ему въ Москвѣ.

[11]) Въ этотъ день Кленкъ отправилъ новый рапортъ Штатамъ (Прил. № 64 къ Дон.) о событіяхъ послѣ $\frac{6\text{ мая}}{26\text{ апрѣля}}$. Отказъ въ дарованіи новаго титула принцу Оранскому Кленкъ мотивируетъ здѣсь тѣмъ, что въ Москвѣ ожидаютъ письма отъ самого принца по этому поводу; Кленкъ въ этомъ вопросѣ исходилъ изъ своей инициативы. Оставленіе Келлера, говоритъ онъ, вызвано было просьбами Бранденбургскаго и Датскаго министровъ объ оставленіи имъ помощника. Келлеръ, какъ замѣтилъ Кленкъ, вельможамъ былъ пріятенъ и въ свое время помогалъ еще послу Гейнзіо. 13-го мая Кленкъ ознакомился и съ письмами царя въ Англію и Гамбургъ о свободной транзитной торговлѣ Персидскими товарами; первое изъ нихъ Кленкъ даетъ въ переводѣ (Прил. № 65 къ Дон.): оно помѣчено 28-ымъ апр. 7184 года.

тягиваютъ; такимъ образомъ, подымаютъ обвиняемаго на футъ или на два отъ почвы. Затѣмъ, пытающій одной ногою становится на ремень, другою на ногу пытаемаго, чтобы придавить его внизъ, между тѣмъ какъ руками онъ давитъ внизъ голову этого несчастнаго, какъ у насъ дѣлаютъ палачи съ ворами, которыхъ собираются вѣшать. Иногда его подтягиваютъ выше и потомъ быстро даютъ упасть, не допуская, однако, до земли; отъ этого руки страшно страдаютъ. Этотъ человѣкъ, котораго такъ страшно мучили, не сознался, однако, ни въ чемъ, прежде чѣмъ его стали бить кнутомъ, т. е. твердымъ кожанымъ ремнемъ, прикрѣпленнымъ къ палкѣ, почти на подобіе кучерскаго кнута. Имъ бьютъ съ такою силою по голой спинѣ, что каждый ударъ проникаетъ сквозь кожу и оставляетъ глубокій рубецъ въ мясѣ, изъ котораго вытекаетъ кровь. Палачъ такъ опытенъ въ этихъ ударахъ, что каждый разъ бьетъ по свѣжей части тѣла, не трогая два раза того же мѣста. Этого мученія обвиняемый не могъ вынести и сознался, что укралъ 50 рублей.

Въ субботу, 16-го мая [12]), я видѣлъ, какъ страннымъ образомъ пытали одного Нѣмца. Ему сначала обрили волосы на головѣ и затѣмъ черезъ воронку лили ему ледяную воду на маковку: это составляетъ страшное мученіе. Послѣ этого онъ получилъ еще ударовъ сорокъ кнутомъ и, такъ какъ не хотѣлъ ни въ чемъ сознаться, то ему еще погрозили, что станутъ щипать его спину раскаленными щипцами. Послѣднее дѣлали съ другимъ лицомъ, котораго такъ жгли кругомъ раскаленными инструментами, что кожа и мясо издавали ужасающій запахъ. Мы видѣли здѣсь еще священника и нѣсколькихъ грабителей съ большой дороги и нѣсколькихъ женщинъ, которыхъ пытали; равно какъ и мальчика, котораго обвиняли въ томъ, что онъ поддѣлалъ руку или почеркъ государственнаго канцлера Артемона Сергѣевича.

Несомнѣнно, что Русскіе очень жестоки въ наказаніи преступленій, даже по отношенію къ женщинамъ. Если жена убьетъ мужа или даже если есть свидѣтели, что она хотѣла это сдѣлать, то она судомъ приговаривается быть закопанной на мѣстѣ преступленія по груди въ землю, при чемъ никто не смѣетъ давать ей пищи или питья; такимъ образомъ эта женщина должна умереть медленно и въ страшныхъ мукахъ. Такой случай былъ въ Москвѣ, когда мы были тамъ.

[12]) 15-го мая Кленку удалось покончить миромъ дѣло Воронина (Дон. подъ 15-ымъ мая).

Напротивъ, у мужчинъ тамъ столько преимуществъ передъ женами, что въ случаѣ умерщвленія ими женъ, они за это не подвергаются наказанію, лишь бы они доказали, что убитыя нарушили вѣрность или злоумышляли противъ нихъ.

Въ среду, 20-го мая [13]), утромъ, пришелъ къ его превосх-у приставъ Юрій Петровичъ и плакался на то, что домъ его сгорѣлъ и что у него нѣтъ денегъ въ запасѣ, чтобы выстроить | (150) его вновь. Его вельможность тотчасъ подарилъ ему кошелекъ, въ которомъ было 100 рублей. Надо сказать, что у Русскихъ обыкновенная привычка жаловаться, хотя бы у нихъ и не было никакой нужды. Нѣкій недалеко отъ нашего двора живущій господинъ, домъ котораго немного пострадалъ отъ пожара, обратился съ жалобами къ его царскому величеству, щедро его одарившему; такъ же сдѣлалъ и нашъ приставъ, несмотря на то, что стрѣльцы должны были снова построить его домъ.

Послѣ обѣда его превосх., со многими изъ нашего двора, направился къ конюшнямъ его царскаго величества, лежащимъ въ 1½ часахъ разстоянія отъ нашего двора. Шталмейстеръ Тарасъ Степановичъ проводилъ его превосх. въ конюшню, гдѣ его вельможность долженъ былъ выбрать, изъ 5-ти Персидскихъ лошадей, двухъ, въ замѣну тѣхъ 2-хъ лошадей, которыхъ его превосх. раньше подарилъ его царскому величеству. Когда эти 5 были показаны, его вельможность избралъ изъ нихъ одну карюю и одну великолѣпную сѣрую. Затѣмъ подошла бѣлая лошадь, показавшая много фокусовъ; потомъ слѣдовали еще 4 лошади, которыя красиво плясали, затѣмъ 6 бѣлыхъ каретныхъ лошадей, которыя по одному слову преклонили свои колѣни передъ его превосх-омъ, наконецъ 2 иноходца, и между ними, Шведская карая лошадь, бѣжавшая такою быстрою рысью, что никакая лошадь не могла ее догнать галопомъ. Шталмейстеръ пригласилъ его превосх. въ свою небольшую комнату, гдѣ его вельможность угостили Русскими сластями и рюмочкою. Затѣмъ его превосх-у были показаны 8 небольшихъ каретныхъ лошадей, все жеребцы, немногимъ больше Англійскихъ догонъ, съ красивою упряжью. Четыре изъ нихъ были запряжены въ карету, карликъ сѣлъ кучеромъ на козлы, шесть человѣкъ сѣли внутри и, такимъ образомъ, нѣсколько разъ

[13]) 19-го Кленка посѣтилъ Датскій резидентъ. 20-го Кленкъ отправилъ рапортъ Штатамъ (Прил. № 66 къ Доп.), въ которомъ сообщаетъ о благополучномъ окончаніи дѣла съ Ворониным.

объѣхали вокругъ двора, при чемъ карлики, въ родѣ парадныхъ лакеевъ, бѣжали кругомъ. Выйдя отсюда, его превосх. посмотрѣлъ, какъ объѣзжали большого жеребца, подареннаго его вельможностью его царскому величеству, и, попрощавшись, далъ старшему конюху немного денегъ. Сѣвъ въ свою карету, онъ снова, вмѣстѣ со свитою, вернулся въ свой дворъ.

Въ четвергъ, 21-го мая, шталмейстеръ его царскаго величества привелъ тѣхъ двухъ лошадей, которыя его превосх. выбралъ. Онъ получилъ хорошій подарокъ отъ его превосх-а, равно какъ и сопровождавшіе его 4 конюха, получившіе каждый по дукату. Его угостили рюмкою секта, послѣ чего онъ попрощался и ушелъ съ нашимъ шталмейстеромъ, чтобы поговорить съ нимъ кое о чемъ, касающемся здоровья лошадей и получить для нихъ отъ него нѣсколько горшковъ мази.

|| (151) Тридцать седьмая глава.

Русскія военныя силы, посланныя къ Шведскимъ границамъ. -Птичья охота его превосх-а.—Обезглавленіе брата Стеньки Разина.—Подарокъ царя его вельможности и его свитѣ.—Описаніе великолѣпнаго дворца Коломенскаго. Усыпальница великихъ князей.—Его превосх. прощается съ разными вельможами.—Пожаръ въ Москвѣ.—Отъѣздъ шталмейстера его превосх-а.—Сильный пожаръ.

Въ пятницу, 22-го [1]), приставъ принесъ его превосх-у вѣдомость [2]) о военныхъ силахъ, которыя его царское величество будетъ держать на границѣ Швеціи. Одновременно спросилъ онъ о числѣ нужныхъ для его превосх-а подводъ. Его превосх. далъ списокъ въ 200.

Вѣдомость о Русскихъ войскахъ, которыя 30-го мая 1676 г. должны быть на Шведской границѣ подъ начальствомъ генераловъ и князей Ивана Борисовича Троекурова и Ѳеодора Ивановича Шаховского.

Пѣхоты:

4 полка солдатъ, каждый полкъ въ 1200 чел.; итого 4800

1) Утромъ этого дня приставъ сообщилъ Кленку, что назначеніе торговли въ Архангельскѣ на болѣе раннее время не можетъ состояться, такъ какъ Русскіе купцы находятъ это для себя невыгоднымъ (Дон. подъ 22-мъ мая).

2) Прил. № 67 къ Дон.

8 полковъ стрѣльцовъ, каждый полкъ въ 500 чел.: итого 4000

Пѣхоты всего . . 8800

Кавалеріи:

10 полковъ ученой [3]) кавалеріи, каждый въ 400 чел. 4000

5 полковъ гусаръ или копейщиковъ [4]), каждый въ 500 чел. 2500

5 полковъ вооруженныхъ луками и стрѣлами, а также полупикамп 2500

Дворяне Новгородской провинціи, подѣленные въ роты 30000

39000

8800

Итого . . 47800

Здѣсь нужно замѣтить, что самый маловажный дворянинъ имѣетъ при себѣ служителя, а иные двухъ или трехъ, а то и болѣе, такъ что число служителей [5]) превышаетъ численностью все вышеозначенное войско. Притомъ служители снабжены всѣмъ необходимымъ.

|| (152) Въ субботу, 23-го, нѣкоторые изъ насъ, въ томъ числѣ и я, поѣхали къ теплицамъ его царскаго величества, гдѣ мы заодно видѣли садъ и виноградный питомникъ его величества. Одинъ садъ, который былъ заперть, былъ величиною моргеновъ въ 20 земли.

Къ вечеру его превосх. послалъ кое-кого изъ своихъ и еще другихъ людей къ государственному канцлеру съ письмомъ [6]).

[3]) У Койэтта geexerceerde, по Дон. geoeffende.

[4]) Panciers («панцырные»?)—нужно Lanciers, какъ въ Дон.

[5]) «вооруженныхъ пистолетами или луками и стрѣлами» (Прил. № 69 къ Дон).

[6]) Въ Дон. про это письмо ничего не сказано. Относительно позднѣйшихъ событій по Дон. могутъ быть сдѣланы слѣд. дополненія: 26-го мая Кленкъ послалъ письмо резиденту Ромпфу (Прил. № 68 къ Дон.) съ приложеніемъ списка Московскихъ войскъ, посылаемыхъ къ границѣ; посолъ сообщаетъ, что съ войскомъ ѣдетъ въ качествѣ генералъ-лейтенанта не князь Stepan Ivanovits Seefski, а князь Feudor Ivanovits Sagofski, что въ Москвѣ остается маршалъ фанъ-Келлеръ, которому, однако, шифръ Ромпфа не передается Кленкомъ,—

Въ понедѣльникъ, 25-го мая, ночью, былъ опять большой пожаръ за Москвою рѣкою, гдѣ въ наше время еще ни разу не горѣло. Послѣ обѣда мы поѣхали на охоту, его превосх. въ каретѣ, а мы на лошадяхъ, въ числѣ человѣкъ 40-ка. Позабавившись у Марьиной рощи съ соколомъ и кроликомъ, мы поѣхали черезъ рощу и пришли къ пруду, гдѣ находилось много дикихъ утокъ. Здѣсь мы застали князя Михаила Яковлевича Черкасскаго съ 18—20 чел. верховыхъ, между которыми были 8—10 сокольничихъ съ соколами и маленькими барабанами. Они въ это время были заняты уткою, которая каждый разъ, какъ соколъ устремлялся на нее, ныряла подъ воду и, такимъ образомъ, доставляла много хлопотъ. Пустили тогда и голубятника и начали сильно шумѣть, крича и барабаня, но утки не выходили наружу, пока онѣ видѣли сокола, хотя нѣкоторые и входили въ воду, чтобы спугнуть птицъ. Тогда мы стали на своихъ лошадяхъ забавляться другими птицами, которыхъ подбрасывали въ воздухъ, а князь, простившись съ его превосх-омъ, вмѣстѣ со своими, поѣхалъ въ городъ. Его превосх. же встрѣтилъ Датскаго резидента съ его свитою, побесѣдовалъ съ нимъ и затѣмъ поѣхалъ домой.

Въ четвергъ, 28-го мая, утромъ нѣкоторые изъ свиты его превосх-а, въ томъ числѣ и я, поѣхали черезъ Москву рѣку

27-го мая посолъ писалъ опять Штатамъ (Прил. № 69 къ Доп.), совѣтскому пенсіонарію (Прил. № 70 къ Доп.) и гриффиру (Прил. № 71 къ Доп.). Штатамъ посолъ сообщаетъ тотъ же списокъ войскъ и пишетъ имъ о небольшой побѣдѣ казаковъ надъ Крымцами. Въ № 70 посолъ выражаетъ свое довольство пріемомъ въ Москвѣ, говоритъ, что Келлера Штаты могутъ утвердить или отозвать обратно, какъ имъ заблагоразсудится; пока, однако, Келлеръ, время отъ времени, будетъ дѣлать полезныя донесенія. Въ № 71 слѣдующія фразы были шифрованы: «. . . я предполагаю, что его царское величество попробуетъ вступить въ соглашеніе со Шведами, такъ какъ государственные совѣтники въ столь молодые годы царя не желаютъ войны; поэтому они отклоняютъ и обѣщанную диверсію въ Крымъ, которая вполнѣ была рѣшена покойнымъ государемъ и обѣщана была Полякамъ. Поэтому ихъ высокомощности нельзя будетъ впредь полагаться на разрывъ Московитовъ съ Швеціею и сообразно съ этимъ слѣдуетъ принять мѣры при заключеніи мира. Въ это лѣто ихъ армія, правда, заставитъ Шведовъ позаботиться о хорошемъ защищеніи границъ въ Лифляндіи, Кореліи или Финляндіи, да и трактаты, по моему, будутъ до осени исполняться лишь кое-какъ (sullende oock de tractaeten mijnes oordeels tot de herfst wel sleepende gehouden worden), но это и составитъ единственную помощь, какой ихъ высокомощности съ союзниками ихъ можно ожидать отсюда». 29-го къ Кленку заходилъ Датскій резидентъ. 30-го мая приставъ Лутохинъ представилъ Кленку новаго дорожнаго пристава Кондратія Крома (Condratei Ivanof Grom), котораго, однако, потомъ замѣнили Образцовымъ.

на боллетту (?), гдѣ я видѣлъ, какъ вели на смерть брата великаго мятежника Стеньки Разина. Онъ уже 6 лѣтъ пробылъ въ заточеніи, гдѣ его всячески пытали, надѣясь, что онъ еще что-нибудь выскажетъ. Его повезли черезъ Покровскія ворота на земскій дворъ, а отсюда, въ сопровожденіи судей и сотни пѣшихъ стрѣльцовъ къ мѣсту казни, гдѣ казнили и брата его. Здѣсь прочитали приговоръ, назначавшій ему обезглавленіе и постановлявшій, что голова его будетъ посажена на шестъ. Когда голову его отрубили топоромъ, какъ здѣсь принято, и посадили на колъ, всѣ разошлись по домамъ.

Во вторникъ, 2-го іюня, его превосх-у, который нѣсколько дней чувствовалъ себя нехорошо, открыли жилу. Изъ канцеляріи пришелъ подьячій или писецъ, заявившій намъ, что подарки отъ его царскаго величества будутъ вскорѣ присланы, что, дѣйствительно, и случилось послѣ обѣда. Они присланы были въ повозкѣ, въ которой лежало нѣсколько мѣшковъ съ соболями, покрытыхъ чернымъ сукномъ. Эти мѣшки внесли наверхъ въ сѣни, которыя они заперли, въ то время, какъ || (153) сортировали соболи мѣха. Главный писецъ Борисъ Михайловичъ [7]) подошедшій тѣмъ временемъ, вошелъ въ комнату, и, сопровождаемый 8-ю низшими писцами, велѣлъ внести подарки. По старому обычаю, онъ сначала прочелъ титулы его царскаго величества, затѣмъ ихъ высокомощности и его высочества, и потомъ сказалъ, что его величество даритъ его превосх-у этихъ соболей [8]). Затѣмъ, онъ изъ особой грамоты прочелъ нумера соболей — до 26 — при чемъ цѣна каждаго нумера была показана; къ нимъ

---

[7]) Подьячій Борисъ Михайловъ, по Голл. кн. № 9, л. 508, показалъ Бессельсу и фанъ-Асперену государеву грамоту о прогонахъ, на которую они потомъ ссылались въ Архангельскѣ.

[8]) Сороковъ и паръ соболей Кленку было выдано на 4781 рубль 26 алтынъ 4 деньги. Послу было передано, за подарки, соболей: сорокъ въ 500 р., сорокъ въ 400 р., сорокъ въ 300 р., 3 сорока по 150 р., 3 сорока по 130 р., 3 сорока по 120 р., 3 сорока по 110 р., 3 сорока по 100 р., 3 сорока по 90 р., 3 сорока по 85 р., 4 сорока по 80 р., 2 сорока по 75 р., сорокъ въ 70 р. и пара (*одна*) въ 22 р. 26 алт. 4 деньги. Дворянамъ и чиновнымъ людямъ 19 паръ по 12 р., 19 паръ по 7 р., 19 паръ по 5 р.; трубачамъ, литаврщикамъ и посольскимъ людямъ 20 паръ по 5 р. и 27 паръ по 4 р. (Голл. двора кн. № 9, л. 137—438). Въ Дон. счетѣ иной: послу 26 тиммеровъ (Timmers) и 2 пары соболей, безъ обозначенія цѣны; маршалу 4 пары цѣною 43 р., секретарю 3 пары, цѣною 31 р., переводчику 4 пары цѣною 36 р.; 12 дворянамъ и офицерамъ, каждому 3 пары, цѣною въ 24 р., писцу и камеръ-лакею, каждому 3 пары, цѣною 19 р.; еще 20 лицамъ, каждому по 1 парѣ въ 5 р., остальнымъ же каждому 1 пару въ 4 р. (Дон. подъ 2-ымъ іюня).

прибавлялись 2 пары, въ 46 рублей пара, на дорожную шапку его превосх-у. Тѣ, кто принадлежали къ свитѣ его вельможности, также получили въ подарокъ соболей. Принесшимъ дали водки, Испанскаго вина и Французскаго вина, а главный писарь, при уходѣ, получилъ отъ его превосх-а серебряную чашку, равно какъ и немного денегъ, завернутыхъ въ бумажку. Другіе также получили кое-что въ подарокъ.

Въ пятницу, 5-го іюня [9]), мы въ Москвѣ узнали о пожарѣ города Пскова на границахъ Швеціи, гдѣ сгорѣло также много хлѣба.

Въ субботу, 6-го [10]), пришли Владиміръ Васильевичъ и еще два писца изъ Сибирскаго приказа или канцеляріи. Они получили каждый по хорошему подарку, за то, что они не высоко поставили цѣну соболей, которыхъ принесли намъ; ихъ также хорошо угостили.

Во вторникъ, 9-го іюня,—день рожденія его царскаго величества, въ этотъ день достигнаго полныхъ 15-ти лѣтъ—послѣ обѣда, его превосх., господинъ Виніусъ, Владиміръ Васильевичъ Воронинъ и оба пристава со многими другими провожатыми, въ 2-хъ каретахъ и со свитою на лошадяхъ, всего человѣкъ 60, отправились въ Коломенское, гдѣ мы передъ воротами сѣшлись и вошли во дворъ, гдѣ приказчикъ или каштелянъ привѣтствовалъ его превосх. За воротами стояли 4 льва, сдѣланныхъ изъ дерева и одѣтые въ шерсть, похожую на львиную. Внутри львовъ находились часовые механизмы, пружины которыхъ заставляла львовъ ворочать глазами и по временамъ издавать страшный ревъ. Внутри воротъ находились четыре

[9]) $\frac{3 \text{ іюня}}{24 \text{ мая}}$ посолъ отправилъ Штатамъ миссиву (Прил. № 72 къ Дов.). Къ посланному ранѣе списку войскъ Кленкъ дѣлаетъ замѣчаніе: «имена полковниковъ каждаго полка не обозначены, такъ какъ ихъ на мѣстѣ назначаетъ генералъ». Датскій резидентъ—говорится въ миссивѣ по своему ли прошенію или по требованію короля, оставляетъ Москву, такъ что тѣмъ нужнѣе оказывается постоянный резидентъ Голландскій. Кленкъ сообщаетъ и о предполагаемомъ пріѣздѣ въ Москву Бранденбургскаго посланника, вѣроятно, съ изъявленіемъ соболѣзнованія, и 2-хъ Польскихъ пословъ. И здѣсь посолъ отмѣчаетъ свое полное довольство пріемомъ. 3-го же іюня Кленка опять посѣтилъ Гэ. 4-го іюня генералъ Троекуровъ, подъ страхомъ немилости, въ 12 часовъ долженъ уже былъ быть внѣ города. Въ этотъ же день Кленкъ узналъ, кто будутъ посланы уполномоченными къ границѣ Швеціи, именно: стольникъ Иванъ Васильевичъ Бутурлинъ, думный дворянинъ Иванъ Аѳанасьевичъ Прончищевъ, думный дьякъ Лукіанъ Голосовъ и дьякъ Леонтій Menescof (?).

[10]) Ошибочно напечатано: zevenentwintigste, нужно sesde.

такихъ же льва. На четырехъ фронтонахъ дома написаны были 4 части свѣта и объясненіе къ нимъ Греческими буквами. Приказчикъ или кастелянъ сейчасъ же провелъ его превосх. и его провожатыхъ наверхъ, гдѣ мы въ аудіенцъ-залѣ, очень великолѣпномъ, увидѣли нѣсколько развѣшанныхъ ковровъ и между прочимъ, двѣ Французскія картины, изображавшія 9 музъ или богинь искусства. Насъ потомъ водили изъ одной комнаты въ другую, при чемъ всѣхъ ихъ было до сотни. Намъ показали и баню. а изъ нея насъ провели въ столовую, гдѣ мы получили хорошее угощеніе. Отсюда мы прошли въ питомникъ и садъ и, наконецъ, снова помѣстились въ каретахъ или верхомъ и направились домой. Его превосх. и тѣ, кто были съ нимъ, поѣхали на домъ къ Владиміру Васильевичу, чтобы здѣсь закусить, а мы вчетверомъ, отправились въ Новоспасскій монастырь || (154), гдѣ прошли къ казначею монастыря, также монаху. Онъ водилъ насъ повсюду, даже подъ церковь, въ сводчатые подвалы, гдѣ былъ сильный холодъ. Въ этихъ подвалахъ мы видѣли до сотни гробницъ, изящно украшенныхъ. На каждой гробницѣ находилась крышка изъ бревенъ, на которой лежало покрывало изъ матеріи, съ вышитымъ на немъ крестомъ. Это мѣсто служитъ для погребенія высшихъ князей государства. Здѣсь лежатъ братья и предки нынѣшняго царя и другіе Черкесскіе и Сибирскіе князья. Когда его царское величество или патріархъ приходитъ сюда, на гробницы кладутъ драгоцѣнные покровы, равно какъ и въ праздники или въ дни именинъ, когда покрывается гробъ того, чьи именины. На нѣкоторыхъ изъ этихъ гробовъ я видѣлъ такіе покровы, которые были изъ краснаго бархата, подбитые свѣтлоголубою или иною тафтою, а вокругъ съ Русскими буквами изъ жемчуга, приблизительно въ пядень длиною. Кресты состояли изъ круглыхъ выпуклыхъ золотыхъ бляхъ съ добрый серебряный дукатъ величиною; на нихъ были вырѣзаны ихъ святые и вокругъ они были обсажены жемчугомъ. На нѣкоторыхъ [крестахъ (?)] видны были оба шара, т. е. небесный и земной, на иныхъ и солнце и мѣсяцъ, или Русскія буквы, всѣ изъ краснаго жемчуга; тамъ были [кресты], стоившіе, вѣроятно, много тысячъ рублей. Потомъ мы осмотрѣли все, что было достопримѣчательнаго въ монастырѣ и снова вернулись домой, вполнѣ довольные видѣннымъ.

Въ среду, 10-го іюня, послѣ обѣда, его превосх., съ восемью или 10-ю наиболѣе знатными изъ своей свиты, вмѣстѣ съ при-

ставомъ, въ каретѣ и верхами, отправился къ боярину Богдану Матвѣевичу Хитрово, маршалу государства [11]), находившемуся за городомъ въ лѣтнемъ своемъ домѣ. Прибывъ туда, его превосх. былъ привѣтствованъ канцлеромъ на лѣстницѣ и проведенъ въ сѣни, гдѣ этотъ господинъ встрѣтилъ его вельможность на полудорогѣ въ комнату. Мы зашли въ другую комнату и увидѣли тамъ большое число канцлеровъ, «гостей» и другихъ господъ. Тотчасъ поданы были разныя, какъ Русскія, Казанскія, Астраханскія, Китайскія, такъ и Голландскія сласти и началось угощеніе ими и хорошими напитками. Его превосх. пробылъ со своими около часу здѣсь, затѣмъ въ послѣдній разъ попрощался съ боярином и вмѣстѣ съ своими вернулся на свой дворъ.

Въ четвергъ, 11-го іюня, его превосх. отправился къ князю Юрію Алексѣевичу Долгорукому, чтобы посѣтить его въ послѣдній разъ и проститься съ нимъ. Прійдя во дворъ, мы встрѣтили здѣсь много народа, выстроеннаго въ порядкѣ. Когда его превосх. прибылъ туда, его сейчасъ же повели вверхъ по лѣстницѣ и, черезъ 3 — 4 комнаты, въ спальню этого господина, который лежалъ здѣсь въ постели, будучи не совсѣмъ здоровъ. Пробывъ здѣсь съ полчаса и получивъ хорошее угощеніе, его превосх. простился поцѣлуемъ съ этимъ господиномъ, подарившимъ его вельможности два куска узорчатой золотой парчи изъ Китая и шубу изъ черныхъ лисьихъ лапокъ. Его превосх. и мы были проведены княземъ Михаломъ, сыномъ названнаго боярина, наверхъ и въ домъ его, гдѣ мы получили также хорошее угощеніе; онъ привелъ въ комнату и свою супругу съ нѣсколькими дѣвицами, которыя выказали себя очень благовоспитанными. || (155) У нея въ рукахъ былъ шелковый носовой платокъ съ золотою бахромою кругомъ, и она подарила, по Русскому обычаю, этотъ носовой платокъ его превосх-у, поблагодарившему ее поцѣлуемъ. Послѣ того, какъ каждый изъ насъ выпилъ по чаркѣ и поцѣловалъ ее, она ушла, поклонившись и попрощавшись съ нами, вмѣстѣ со своими

[11]) «великому гофмейстеру его царскаго величества» (Доп. подъ 10-ымъ іюня) Хитрово сказалъ Клепку «что это посольство ихъ высокомощности было очень пріятно его царскому величеству и что столь же пріятны будутъ его царскому величеству и всѣ миссіи, какія ихъ высокомощность соизволятъ впередъ послать, такъ какъ его царское величество считаетъ ихъ высокомощность лучшими своими друзьями, съ которыми никогда еще не было непріятностей» (Доп. ib.).

дѣвицами, въ свою комнату. Когда мы пробыли и здѣсь съ полчаса, его превосх. снова получилъ два куска Китайской матеріи, почти такихъ же, какъ и предыдущіе. Молодой князь Иванъ Михайловичъ подарилъ его вельможности для его сына красивый лукъ съ принадлежностями. Попрощавшись, его превосх. былъ княземъ Михаиломъ, равно какъ и сынкомъ его Иваномъ Михайловичемъ проведенъ до кареты. При прощаньѣ князь просилъ, чтобы его превосх. на слѣдующій день прислалъ маленькаго пажа съ игрою на колокольчикахъ; его превосх. обѣщалъ это.

Въ пятницу, 12-го, его превосх. простился съ Польскимъ резидентомъ.

Въ субботу, 13-го іюня, утромъ его превосх. послалъ господина маршала и фанъ-Аспрена къ господину Артемону Сергѣевичу, а съ ними 2 большихъ блюда съ сахарнымъ печеньемъ и сластями, сложенными въ видѣ пирамиды, для молодого боярина Андрея Артемоновича, что было очень пріятно старому господину. Они просили отъ имени его превосх-а позволенія посѣтить его и попрощаться. Бояринъ сказалъ, что считаетъ это для себя большою честью и что это будетъ ему очень пріятно. Послѣ обѣда пришли приставы и тогда его превосх. съ двумя приставами и съ господиномъ Виніусомъ въ каретѣ, въ сопровожденіи нѣкоторыхъ изъ свиты, пошедшихъ пѣшкомъ—такъ какъ было недалеко, отправился ко двору боярина Артемона Сергѣевича, гдѣ мы нашли много народа въ порядкѣ. Бояринъ привѣтствовалъ его превосх., какъ только онъ вышелъ изъ кареты, и повелъ его наверхъ; мы слѣдовали черезъ 2—3 комнаты и получили великолѣпнѣйшее угощеніе сахарными печеньями, сластями и дорогими напитками. Когда здѣсь его превосх. сталъ прощаться, онъ получилъ разные подарки, въ родѣ дорогой сабли, ножны которой были украшены золотомъ и серебромъ, 2-хъ шубъ изъ горностая, 2-хъ паръ черныхъ соболей, 2-хъ кусковъ Персидской или Китайской матеріи и многихъ другихъ драгоцѣнностей. Молодой господинъ подарилъ его превосх-у, для его сына, дорогой лукъ, стрѣлы и колчаны, изящно украшенные золотомъ и серебромъ. Его превосх., наконецъ, простился и сѣлъ въ карету, какъ и раньше, а мы послѣдовали за нимъ. Пріѣдя во дворъ, онъ подарилъ старшему изъ нашихъ приставовъ Юрію Петровичу Лутохину, 12 серебряныхъ позолоченыхъ ковшей, а другому—Аоанасію Ѳеодоровичу Ташлыкову, большую серебряную чашку, прибли-

зительно въ 2—3 полумѣры емкостью. Его превосх. поблагодарилъ ихъ за ихъ хлопоты за то время, какъ они были приставами и они, поблагодаривъ его вельможность, ушли.

Въ воскресенье, 14-го іюня, утромъ прибылъ Польскій резидентъ, чтобы отдать визитъ и попрощаться || (156) съ его превосх-омъ, пославшимъ Артемону Сергѣевичу въ подарокъ 4 оксгоофта Французскихъ, Аликантскихъ и Испанскихъ вина.

Въ понедѣльникъ, 15-го, утромъ, пришли уже 50 подводъ.

Его превосх. въ этотъ день простился съ Датскимъ резидентомъ и со своими знакомыми въ Слободѣ. Послѣ обѣда, князь Юрій Алексѣевичъ Долгорукій послалъ его превосх-у въ подарокъ печеній, рыбы, сластей и напитковъ, чтобы ими пользоваться по дорогѣ.

Во вторникъ, 16-го, утромъ, пришелъ приставъ Иванъ Порфирьевичъ [12]), который долженъ былъ сопровождать насъ на пути. Онъ спросилъ, когда его превосх. думаетъ ѣхать, чтобы быть готовымъ къ этому времени [13]).

Въ среду, 17-го, здѣсь снова былъ большой пожаръ близъ нашего двора, который, однако, не пострадалъ, хотя нѣсколько дворовъ, только что отстроенныхъ снова, имъ были обращены въ пепелъ. Утромъ пришелъ завѣдывающій погребомъ его царскаго величества къ его превосх-у, чтобы принять оставшіяся вина, которыя онъ продалъ его царскому величеству. Онъ за одно сообщилъ, что уже близко подъѣзжаетъ посолъ

---

[12]) Образцовъ. Про подполковника Крома, раньше предполагавшагося въ дорожные приставы, Кленкъ узналъ 14-го іюня, что онъ отсылается съ полкомъ въ Кіевъ. Образцовъ былъ стрянчимъ (Strepsie). Онъ не хотѣлъ исполнять приказанія быть въ дорожныхъ приставахъ, такъ какъ родъ его-де выше рода Лутохина. За это его били батогами, посадили въ башню (Toorn) на время, а потомъ все-таки послали съ Кленкомъ. 15-го іюня онъ зашелъ къ послу въ первый разъ.

[13]) Въ этотъ же день посолъ передалъ черезъ секретаря и переводчика Матвѣеву довольно большую меморію о рейхсталерахъ Нидерландскихъ, въ 1675 году полученныхъ изъ Амстердама. Эти «ефимки» найдены были неполновѣсными и ломкими. Кленкъ пишетъ въ этой меморіи (Прил. № 73 къ Дон.), что неполновѣсности въ талерахъ быть не можетъ, такъ какъ они прямо изъ городского банка Амстердамскаго, ломкость же можетъ быть и есть, но она зависитъ отъ лигатуры и не мѣняетъ цѣнности серебра. Кленкъ грозитъ прекращеніемъ высылки талеровъ изъ Голландіи въ Архангельскъ. Указывая на то, что онъ, Кленкъ, «во всю свою жизнь старался о выгодахъ царя такъ, какъ лишь кто-нибудь изъ подданныхъ царя», посолъ выражаетъ надежду, что обида, нанесенная Штатамъ, будетъ исправлена и что дѣло это, обязанное происхожденіемъ ненависти «нѣкоторыхъ лицъ» къ иностранцамъ, будетъ разслѣдовано. (Ср. Введеніе, гдѣ приведена резолюція Штатовъ о талерахъ).

изъ Польши: поэтому его превосх-у слѣдовало поторопиться съ выѣздомъ, такъ какъ новый посолъ долженъ былъ помѣститься въ томъ же домѣ, гдѣ мы находились. Къ вечеру выѣхалъ нашъ шталмейстеръ съ лошадьми и съ кое-какими дорожными вещами его превосх-а [14]).

Въ четвергъ, 18-го іюня [15]), при дворѣ его величества на день снятъ былъ трауръ, такъ какъ были именины его величества. Нѣкоторые изъ насъ отправились въ кремль, гдѣ видѣли царя два раза. Теперь онъ былъ на видъ лучше, чѣмъ въ тотъ разъ, когда мы его передъ тѣмъ видѣли. Онъ спрашивалъ о нашемъ здоровьѣ.

Въ пятницу, 19-го, утромъ, снова возникъ сильный пожаръ, продолжавшійся долго и простиравшійся отъ Петровскихъ воротъ внутрь бѣлой стѣны до другого вала. Пожаръ поглотилъ до 3000 домовъ и дворовъ и отъ 300 — 400 человѣкъ, которые на слѣдующій день по 8-ми и по 10-ти опускались въ могилы. Въ этотъ день его превосх. прощался съ различными знакомыми [16]).

Тридцать восьмая глава [1]).

Описаніе города Москвы: крѣпость, церкви и другія замѣчательныя мѣста.—Число церквей, часовенъ и монастырей, бань, улицъ и проч.

Теперь, прежде чѣмъ мы разстанемся съ этой императорской и царской столицею, не будетъ неумѣстно или непріятно для читателя, если мы скажемъ что-нибудь о видѣ этого прекрас-

[14]) 17-го іюня Кленкъ простился съ Бранденбургскимъ агентомъ. Въ этотъ же день Кленкъ послалъ послѣднее свое письмо изъ Москвы Штатамъ (Прил. № 74 къ Дон.). Онъ сообщаетъ о перемѣнѣ дорожнаго пристава, объ отъѣздѣ Троекурова, послѣдовавшемъ 14-го іюня, о прощаніи своемъ съ боярами, увѣрявшими его въ доброй дружбѣ царя къ Штатамъ и принцу, о прощальной аудіенціи Гэ («въ прошлую субботу») и объ отправленіи его черезъ Архангельскъ на родину, объ исполненіи царю 9-го іюня 15-ти лѣтъ отъ роду и, наконецъ, о слухахъ, о предполагаемой вскорѣ коронаціи.

[15]) День св. великомученика Ѳеодора Стратилата.

[16]) 19-го пріѣхалъ проститься Датскій резидентъ. Приставы Лутохинъ и Ташлыковъ въ этотъ же день сообщили, что не придутъ больше до отъѣзда Кленка. Посолъ одному изъ нихъ подарилъ 12 серебряныхъ стакановъ, другому большой серебряный бокалъ (Дон.). Когда объ этомъ подаркѣ почему-то говоритъ раньше.

[1]) Переводъ этой главы, какъ и слѣдующей за нею, былъ уже напечатанъ въ «Русской Старинѣ», 1893, № 12.

наго города, о его зданіяхъ, объ одеждѣ, нравахъ и обычаяхъ Русскихъ, о ихъ богослуженіи и церковныхъ обрядахъ.

|| (157) Москва, столица всей Московіи, гдѣ находится мѣстопребываніе великаго царя, имя свое получила отъ рѣки Москвы, которая обтекаетъ городъ съ южной стороны и омываетъ «красную стѣну». Она расположена почти въ средшѣ государства и имѣетъ нѣсколько миль въ окружности; говорятъ, поэтому, что тамъ находится не менѣе сорока тысячъ очаговъ, гдѣ можно разводить огонь. Она раньше была еще больше — до 1572 года, когда Татары ее сожгли. Три рѣки текутъ черезъ городъ: Москва, Неглинная и Яуза; изъ нихъ, обѣ послѣднія соединяются съ первой. Москва дѣлится на четыре части: 1) Китай-городъ или средній городъ, названный такъ потому, что онъ занимаетъ середину между другими; 2) Царь-городъ или императорскій городъ, 3) Скородомъ и, наконецъ, 4) Слобода.

Китай-городъ или средній городъ окруженъ толстой каменной, такъ называемой (по цвѣту ея) Красной стѣной и на югѣ, какъ уже сказано, омывается рѣкой Москвой, а на сѣверѣ Неглинной, которая, протекая за крѣпостью, впадаетъ въ Москву. Съ одной стороны Китай-города находится крѣпость, называемая Русскими К р е м л е м ъ, съ толстыми стѣнами и глубокими рвами. Съ двухъ сторонъ окружаютъ ее рѣки Москва и Неглинная, а внутри ея много металлическихъ орудій и собрано лучшее войско. Крѣпость эта величиною съ цѣлый небольшой городокъ; здѣсь находится царскій дворецъ его царскаго величества, роскошно построенный изъ кирпича, на Итальянскій манеръ, великолѣпное помѣщеніе патріарха или праотца и квартиры многихъ бояръ или государственныхъ совѣтниковъ, живущихъ своими дворами недалеко отъ его царскаго величества. Въ стѣнахъ крѣпости находятся и два прекрасныхъ монастыря, одинъ мужской, другой женскій. Первый, впрочемъ, скорѣе можно назвать дворянскимъ учебнымъ заведеніемъ, чѣмъ монастыремъ; тамъ рѣдко увидишь кого другого, какъ дѣтей бояръ и важныхъ вельможъ; ихъ помѣщаютъ туда, чтобы удалить отъ дурного общества и научить благонравному поведенію. По исполненіи шестнадцати лѣтъ отъ роду, они снова могутъ уйти. Въ женскомъ монастырѣ этого обычая нѣтъ: кто туда попалъ, та уже на всю жизнь остается монахинею.

Кромѣ этихъ двухъ монастырей здѣсь находится еще около пятидесяти каменныхъ церквей, всѣ съ круглыми сводами внутри. Самыя важныя изъ нихъ: церковь св. Михаила, гдѣ погребаются великіе князья и ихъ родственники, Пречистой Дѣвы Маріи [1]) и церковь св. Николая. У этихъ церквей, какъ и обыкновенно у каменныхъ, пять бѣлыхъ колоколенъ и на каждой изъ нихъ тройной крестъ. Купола, находящіеся въ крѣпости, крыты листовой золоченою мѣдью, которая при яркомъ солнечномъ свѣтѣ красиво блеститъ и издали представляетъ чудное зрѣлище. Иногда посѣтители поэтому говорятъ, что, какъ идешь издали, будто видишь Іерусалимъ, а войдешь, тамъ передъ тобой Виолеемъ.

Посреди Кремля стоитъ самая высокая колокольня—Иванъ Великій, также покрытая наверху золоченою мѣдью и полная колоколовъ. Около нея находится другая башня, въ которой подвѣшенъ весьма || (158) тяжелый колоколъ. Поперечникъ его равняется приблизительно двадцати тремъ футамъ, окружность почти семидесяти, высота тридцати футамъ, сами стѣны въ два фута толщиною; говорятъ, что въ немъ четыреста тысячъ фунтовъ вѣсу. Въ немъ виситъ языкъ, который длиною въ 22 фута и вѣситъ болѣе, чѣмъ 10000 фунтовъ [2]). Человѣкъ пятьдесятъ звонарей нужно, чтобы привести этотъ колоколъ въ движеніе и поэтому звонятъ въ него лишь по праздникамъ и при пріемѣ пословъ. И тогда онъ гудитъ такъ страшно, что чуть ли не вся почва вокругъ трясется и дрожитъ. Въ окружности этого мѣста, именуемаго крѣпостью, находится и казначейство великаго царя, запасные магазины и склады для пороха и другихъ военныхъ принадлежностей. Здѣсь нѣсколько лѣтъ тому назадъ было построено и великолѣпное подворье для пословъ къ его величеству. Почти четыреста человѣкъ могутъ помѣститься въ этомъ подворьѣ. Недалеко отсюда находятся старый и новый гостиные дворы, гдѣ торгуютъ Нѣмецкіе и и Персидскіе купцы; ихъ товары для защиты отъ пожаровъ запрятаны въ сводчатыхъ камерахъ или подвалахъ.

Непосредственно за крѣпостью въ части города, называю-

[1]) Въ словахъ Troyitra Maria, можетъ быть, содержатся названія двухъ церквей; какихъ именно, рѣшить трудно.

[2]) Ср. у Пальмквиста рисунокъ съ подписью: Affryfningh på den stora renomerede kloctan—Muskow, hwilken anno 1637 Tzarens Michael Fedrowitz tyds guten wardt. По Пальмквисту въ колоколѣ 11000 пудовъ.

щейся Китай-городомъ, по правую руку отъ воротъ крѣпости, находится церковь, которая называется Іерусалимомъ и построена очень искусно. Говорятъ, что строитель, послѣ окончанія работы, былъ лишенъ зрѣнія тираномъ, чтобы онъ уже больше не былъ въ состояніи создать что-нибудь столь великолѣпное. У входа въ крѣпость находится самая большая и самая лучшая площадь всего города, на которой съ утра до ночи толпится народъ. Возлѣ площади и на сосѣднихъ улицахъ находится много лавокъ, причемъ каждому роду товаровъ соотвѣтствуетъ особая улица или мѣсто на площади; такимъ образомъ, представители одинаковыхъ занятій или промысловъ помѣщаются тѣсно другъ возлѣ друга. Кромѣ того, въ этой части города живетъ много князей, вельможъ и именитыхъ купцовъ, которые всѣ селятся въ каменныхъ домахъ, чтобы защитить свое имущество или товары отъ пожаровъ, здѣсь случающихся очень часто.

Вторая часть города, въ видѣ полумѣсяца окружающая съ одной стороны Китай-городъ, называется Царь-городомъ, то есть, императорскимъ городомъ, и также окружена толстою стѣною, которую Русскіе называютъ Бѣлою. Рѣчка Неглинная протекаетъ черезъ эту часть. Здѣсь живутъ многіе бояре и дворяне Русскіе, а также и именитые купцы, мѣщане, ремесленники и всякій людъ. Здѣсь находятся мясные ряды, склады муки и зернового хлѣба; тутъ же торгуютъ и скотомъ. Его царскому величеству принадлежатъ здѣсь большія конюшни, а также литейные заводы, на которыхъ заготовляется множество орудій и колоколовъ.

Третья часть города называется Скородомомъ и съ востока, запада и сѣвера окаймляетъ кварталъ Царь-городъ. Говорятъ, до Татарскаго погрома эта часть имѣла двадцать пять верстъ или пять миль въ окружности. Съ одного конца черезъ нее протекаетъ рѣка Яуза, впадающая въ Москву. Здѣсь производится торговля дровами, лѣсомъ и домами, такъ что за незначительную сумму здѣсь можно купить построенные уже дома. Дома эти сооружены ‖ (**159**) изъ балокъ, скрѣпленныхъ другъ съ другомъ такъ, что они легко могутъ быть доставлены, куда будетъ угодно. Пожары тамъ бываютъ очень часто, но у погорѣвшаго, если онъ только не купецъ, убытокъ не великъ, а хлопотъ и того меньше. Дѣло въ томъ, что онъ покупаетъ за дешевую цѣну новый домъ на рынкѣ, а затѣмъ

въ немного дней домъ уже поставленъ на мѣсто и въ немъ уже живутъ люди. Часто бываетъ даже такъ, что во время пожара близкіе къ горящимъ уже зданіямъ дома разбираются и переносятся на болѣе безопасныя мѣста.

Четвертая часть города называется Стрѣлецкой Слободою или просто Слободою. Она лежитъ на южной сторонѣ Москвы рѣки—въ сторону Татаріи, и защищена не только деревянными, но и земляными валами и стѣнами. Названіе свое она получила отъ царскихъ солдатъ, живущихъ здѣсь и называющихся стрѣльцами. За городомъ, если перейти черезъ рѣчку Кокуй, находится Нѣмецкая слобода, другой своей стороною примыкающая къ рѣкѣ Яузѣ. Въ этомъ мѣстѣ живутъ лишь Нѣмцы, какъ Голландскіе, такъ и Лифляндскіе. Слобода пересѣкается многими красивыми улицами и приблизительно такъ же велика, какъ городъ Мейденъ. Здѣсь имѣются четыре церкви, три лютеранскія и одна реформатская. За Москвой находится еще нѣсколько слободъ, каждая съ особымъ наименованіемъ.

За Москвою имѣются различныя дачныя мѣста, какъ напримѣръ, приблизительно на разстояніи одной мили отъ Москвы, принадлежащее его величеству Коломенское, весьма искусно построенное изъ деревянныхъ балокъ, со многими комнатами: нѣкоторыя изъ послѣднихъ, какъ, напримѣръ, аудіенцъ-залъ, украшены богатою живописью. Здѣсь же находится и деревянная восьмигранная башня, построенная изъ бревенъ, мастерски соединенныхъ. Она искусно наклонена впередъ.

Въ Измайловѣ также находится прекрасный лѣтній дворецъ царя, въ которомъ есть оранжерея съ цвѣтникомъ и паркомъ, величиною моргеновъ въ двадцать; царь садитъ здѣсь и виноградъ, изъ котораго потомъ, для курьеза, велитъ готовить вино.

Въ стѣнахъ и за стѣнами города Москвы находится много церквей, часовенъ и монастырей, числомъ до двухъ тысячъ, хотя нѣкоторые изъ нихъ такъ малы, что въ нихъ едва помѣщается человѣкъ 8 или 10. Эти маленькія церкви, по большей части, построены кѣмъ-нибудь изъ бояръ, исключительно для собственныхъ семей. Священника они для церквей держатъ на свой счетъ.

Число домовъ въ городѣ и предмѣстьяхъ доходитъ, приблизительно, до девяноста пяти тысячъ, не считая царскаго

дворца, церквей и монастырей. Дома эти, однако, какъ уже сказано, большею частью деревянные, съ каменными печами, которыя протапливаются очень жарко и причиняютъ частые пожары; отъ послѣднихъ сгораютъ иногда много сотенъ, а то и тысячъ домовъ. Воды здѣсь мало, а поэтому нѣтъ другого средства для прекращенія пожара, какъ разбирать по частямъ или разрушать сосѣдніе дома || (**160**), чтобы лишить огонь питанія. Есть здѣсь и бани, въ которыхъ рядомъ моются женщины и мужчины, правда, въ особыхъ отдѣленіяхъ, но съ такими рѣшетчатыми перегородками, что черезъ щели въ послѣднихъ можно удобно видѣть другъ друга.

Улицы широки и просторны. Осенью, во время частыхъ дождей, онѣ покрыты вязкою, глубокою грязью, на которую кладутъ, для возможности перехода, большія круглыя бревна. Лишь Мясницкая улица, по которой часто проѣзжаетъ царь, устлана еще досками поверхъ бревенъ. Но доски эти такъ грязны, что въ дождь нужно надѣвать высокіе сапоги.

Части города, одна отъ другой, могутъ запираться, вслѣдствіе чего въ городѣ масса воротъ. Между ними особенно замѣчательны Неглинныя, крытыя листовою, позолоченною мѣдью. Черезъ эти ворота въѣзжаютъ посланники, причемъ изъ помѣщенія надъ воротами наблюдаютъ за въѣздомъ царь, царица и нѣсколько бояръ изъ-за оконъ съ густою рѣшеткою.

Тридцать девятая глава.

Внѣшній видъ Московитовъ.— Одежда мужчинъ и женщинъ.— Ихъ обычаи и нравы, пища и питье.— Обвиненіе женами мужей.— Увеселенія знатныхъ женщинъ.— Разводъ.— Суевѣрія Русскихъ.

Русскіе или Московиты, по большей части, народъ рослый и дородный съ большими головами и толстыми руками и ногами. Священники ихъ носятъ длинные волосы на головѣ, иногда спускающіеся ниже плечъ; у прочихъ, однако, волосы коротко острижены, у нѣкоторыхъ вельможъ даже сбриты. Когда кому-нибудь кажется, что онъ у царя въ немилости, онъ отпускаетъ себѣ волосы и не стрижетъ ихъ, пока государь надъ нимъ не смилуется. Женщины — средняго роста, миловидны лицами и крѣпкаго тѣлосложенія. Тѣ, что живутъ въ городахъ, румянятся до такой степени, что лица ихъ кажутся

какъ будто осыпанными мукою, а румяна какъ будто кисточкою размазаны по щекамъ. Замужнія женщины свертываютъ свои косы и носятъ ихъ подъ шапкою, дѣвушки же вплетаютъ въ косы алыя ленты, съ кисточками на концахъ, и носятъ ихъ открыто. Дѣтямъ, моложе десяти лѣтъ, одинаково какъ дѣвочкамъ, такъ и мальчикамъ, стригаютъ волосы и оставляютъ лишь локоны съ обѣихъ сторонъ. Дѣвочки, для отличія отъ мальчиковъ, носятъ въ ушахъ большія серебряныя и мѣдныя кольца.

Одежда мужчинъ почти та же, что и у Грековъ. Рубахи ихъ широки, но коротки, на спинѣ скроены въ видѣ треугольника и вышиты шелкомъ. Богатые люди, кромѣ того, воротникъ и рукава оторачиваютъ серебромъ, золотомъ, жемчугомъ, либо драгоцѣнными камнями, и прикрѣпляютъ || (**161**) на воротникѣ двѣ пуговки изъ жемчуга, или же золотыя либо серебряныя. Чулки ихъ очень широки сверху, гдѣ въ нихъ вдѣтъ бантъ, и, такимъ образомъ, ихъ можно суживать или расширять по желанію. Поверхъ рубахъ надѣваютъ они узкіе кафтаны, спускающіеся ниже колѣнъ. Воротникъ кафтана, длиною съ четверть, смотря по состоянію, дѣлается изъ шерстяной саржи, либо изъ шелка или парчи, и торчитъ кверху надъ всѣми прочими одѣяніями. Поверхъ этого кафтана иные носятъ еще другой, покрывающій икры и называющійся ферязью; это платье обыкновенно шьется изъ ситца, тафты, дамаста или другой матеріи, на бумажной подкладкѣ. Верхнее платье они носятъ еще помимо кафтановъ; его надѣваютъ они, когда выходятъ куда-нибудь, и оно у нихъ спускается до самыхъ пятъ и приготовляется изъ разныхъ матерій, разныхъ цвѣтовъ. У этого верхняго платья на спинѣ имѣются отвороты, напередъ открытые и съ золотыми позументами по сторонамъ, иногда украшенными жемчугомъ и кисточками. Рукава узки и почти той же длины, какъ и кафтаны: ихъ можно при помощи многихъ складокъ засучивать вверхъ и, такимъ образомъ, освобождать руки. Нѣкоторые бездѣльники завязываютъ рукава внизу, наполняютъ ихъ камнями или другими тяжелыми предметами и потѣшаются тѣмъ, что бьютъ ими встрѣчныхъ, особенно ночью. У всѣхъ у нихъ на головахъ шапки. Князья и бояре на чрезвычайныхъ собраніяхъ являются въ высокихъ головныхъ уборахъ изъ черпаго лисьяго или собольяго мѣха, украшенныхъ золотомъ или жемчугомъ. Мѣ-

щане лѣтомъ носятъ бѣлыя шерстяныя шапки, зимою же суконныя или бархатныя съ простымъ мѣхомъ.

Одѣяніе женщинъ почти сходно съ мужскимъ, лишь ихъ верхнее платье шире. Наверху рукава открыты, такъ что онѣ могутъ тамъ продѣть свои руки и свѣсить рукава. Одежда ихъ изъ ситца, саржи, шелка, парчи или другого матеріала, смотря по состоянію. На головахъ носятъ онѣ большія широкія шапки изъ драгоцѣнныхъ или простыхъ тканей, иногда съ золотой оторочкой, осыпанною жемчугомъ. Женщины, а больше еще дѣвушки, носятъ сапожки на высокихъ каблукахъ, такъ что пальцы ногъ еле доходятъ до земли; подошвы обсажены мелкими гвоздиками.

Простой народъ, грубый и закаленый, рѣдко спитъ на кроватяхъ, но обыкновенно на соломѣ, иногда даже на жесткихъ скамьяхъ, и можетъ выносить большія невзгоды. На стѣнахъ рѣдко видно что другое, какъ нѣсколько образовъ, особенно св. Николая, котораго они считаютъ своимъ заступникомъ; но раньше они больше уважали иконы, чѣмъ теперь. Другой домашней утвари у нихъ обыкновенно нѣтъ, какъ нѣсколько скверныхъ блюдъ и горшковъ, сосудовъ для водки и чарокъ для меду и еще кое-какой деревянной посуды, которую они рѣдко моютъ или очищаютъ. Зимою помѣщаются они въ комнатахъ своихъ, около изразцовыхъ печей, гдѣ въ одной кучѣ находятся мужчины, женщины, дѣти, работники и служанки. Они такіе рабы по природѣ, что, освободившись благодаря смерти господина или по милости его, они снова продаютъ себя другимъ. Рѣдко ихъ добрыми словами или просьбами можно заставить работать; || (**162**) поэтому, какъ бы кто ни былъ человѣченъ, все-таки, въ концѣ концовъ, по необходимости, приходится не щадить ни палки ни кулаковъ, если желательно, чтобы они хорошо дѣлали свое дѣло. Много между ними воровъ и убійцъ, такъ какъ они страдаютъ отъ большого недостатка въ пищѣ и питьѣ. Тяжелыя наказанія нисколько не помогаютъ здѣсь при сильной склонности ихъ къ водкѣ и табаку. Рабы, подальше—внутри страны, имѣютъ пропитаніе еще болѣе скудное; господа ихъ отпускаютъ имъ такъ мало, что они этимъ жить не могутъ, и поэтому господа часто должны смотрѣть сквозь пальцы на ихъ продѣлки. Богатые иногда держатъ болѣе пышный домъ и столъ, особенно при пріемѣ чужеземцевъ; послѣднимъ, однако, подарками приходится за все это расплачиваться болѣе чѣмъ достаточно. Съ другой сто-

роны, они очень скупы въ обыкновенныхъ своихъ обѣдахъ; средствъ у нихъ мало, такъ какъ очень много выходитъ на рабовъ и на лошадей.

Обыкновенная пища Русскихъ, въ общемъ, въ достаточной мѣрѣ не вкусна: — соленая рыба, кислая капуста, крупа, горохъ и бобы и при томъ ржаной хлѣбъ [1]). При своихъ похлебкахъ и жаркихъ ѣдятъ они лукъ и чеснокъ; эта ѣда имъ очень нравится, хотя непривычныхъ она отталкиваетъ ужасающею вонью. Много ѣдятъ они всякой похлебки, часто также рыбный отваръ съ прибавкою къ нему толченаго чесноку и хлѣба. Икра употребляется почти постоянно у всѣхъ знатныхъ во время обѣда. Напившись чрезмѣрно, они на слѣдующій день приготовляютъ себѣ особое блюдо для похмелья изъ холоднаго мяса, тонко нарѣзаннаго, изъ обыкновеннаго своего напитка—квасу, огурцовъ, уксуса, чесноку и массы перца; это они ѣдятъ въ холодномъ видѣ. Квасъ, любимый напитокъ простонародья, приготовляется изъ воды съ ячменемъ, овсомъ и отрубями. Достаточные люди пьютъ пиво, которое варится въ громадныхъ чанахъ при помощи раскаленныхъ камней; иногда оно получается у нихъ очень крѣпкое и тяжелое. Они употребляютъ также много меду, приготовляемаго съ кардамономъ, перцемъ, гвоздикою и корицею. Имъ они напиваются какъ виномъ, особенно, если, желая сдѣлать его хмельнѣе, что бываетъ не разъ, примѣшиваютъ къ нему водки.

Водка — любимѣйшій ихъ напитокъ, который пьютъ всѣ, безъ различія, будь то мужчины или женщины, лица духовныя или свѣтскія, знатные или купцы, мѣщане или крестьяне. Пьютъ ее и до, и послѣ обѣда, даже цѣлый день кряду, въ родѣ, какъ у насъ вино; прибавляютъ къ ней еще перцу, если они больны лихорадкою, а то и просто потому, что такъ, по ихъ мнѣнію, здоровѣе. Простой народъ такъ падокъ до вина, что часто они не только лѣтомъ, но и зимою, при жестокомъ холодѣ, не только пропиваютъ свое верхнее платье, но и нижнее, даже рубаху съ тѣла, и голышемъ выбѣгаютъ изъ кабака домой. Даже женщины изъ простонародья допиваются иногда до того, что оставляютъ платье свое подъ залогъ, и голыя, вытолканныя изъ кабака, валятся отъ пьянства на улицѣ и часто терпятъ ущербъ своему || (163) цѣломудрію, которое и такъ

[1]) Въ текстѣ groot roggebroot. Можетъ быть, нужно читать grof (грубый, простой) roggebroot.

не очень велико. Теперь, впрочемъ, обстоятельства перемѣнились немного къ лучшему съ тѣхъ поръ, какъ царь, по совѣту патріарха или праотца, велѣлъ закрыть маленькіе кабачки въ закоулкахъ и, подъ угрозой строгаго наказанія, запретилъ всѣ прочіе, кромѣ установленныхъ его царскимъ величествомъ. До табаку Русскіе также очень падки, хотя должны курить его тайкомъ: уже много лѣтъ тому назадъ онъ былъ строго воспрещенъ къ употребленію, чтобы курильщики не причиняли пожаровъ и не тратились напрасно.

Они очень строги къ своимъ женамъ, держатъ ихъ какъ рабынь и сильно бьютъ ихъ, когда только есть охота: это тамъ такъ вошло въ привычку, что никого не поражаетъ. Жены, со своей стороны, иногда умѣютъ мстить мужьямъ, обвиняя ихъ передъ его царскимъ величествомъ во всякаго рода преступленіяхъ, лишь бы только отъ нихъ избавиться; обвиненія эти подчасъ имѣютъ послѣдствіемъ ссылку мужа въ Сибирь. Чтобы, однако, покончить съ этими обвиненіями, нѣсколько лѣтъ тому назадъ былъ изданъ законъ, по которому обвинитель, не имѣющій законныхъ свидѣтелей, особенно въ уголовномъ дѣлѣ, самъ прежде долженъ перенести пытку. Если обвинитель вынесетъ пытку, то обвиняемый обыкновенно находится виновнымъ; если же пытки онъ не вынесетъ, то наказывается тѣмъ же, что потерпѣлъ бы обвиненный.

Дома жены одѣваются плохо. Когда же онѣ, по приказанію мужей, должны являться передъ чужими и подносить имъ чарку водки, или когда онѣ ходятъ въ церковь, то одѣваются очень роскошно и накладываютъ густыя и жирныя бѣлила на лицо и даже на шею.

Жены князей, бояръ и вообще знатныхъ людей лѣтомъ ѣздятъ въ повозкахъ, покрытыхъ краснымъ ковромъ, который зимою кладется и на сани. Онѣ важно сидятъ въ нихъ съ молодою рабынею у ногъ и со многими рабами и прислужниками, числомъ до тридцати или сорока, бѣгущими по сторонамъ. Лошадь, запряженная въ повозку или сани, украшена лисьими хвостами; иностранцу это зрѣлище представляется весьма страннымъ.

Такъ какъ Русскіе вѣнчаютъ мужчинъ и женщинъ, никогда раньше другъ друга не видавшихъ и не знавшихъ, то, послѣ брака, иногда возникаютъ такія несогласія и распри, что зачастую дѣло доходитъ до развода. Это можетъ произойти безъ

судебнаго приговора, и тогда одинъ изъ супруговъ просто поступаетъ въ монастырь. Если мужъ, ради служенія Богу, оставитъ жену, а та выйдетъ замужъ за другого, то онъ можетъ быть рукоположенъ въ священники, хотя бы онъ раньше былъ подмастерьемъ. Мужъ имѣетъ также право, если не ожидаетъ отъ жены дѣтей, отослать ее въ монастырь и черезъ шесть недѣль жениться на другой. Этотъ обычай часто примѣняется у вельможъ, которые, не имѣя отъ жены дѣтей или имѣя лишь дочерей отъ нея, въ правѣ помѣстить ее въ монастырь и жениться на другой. Также, если || (164) мужъ можетъ обвинить жену въ чемъ либо безчестномъ, она должна поступить въ монастырь и постричься въ монахини; дѣлается это, однако, больше по произволу мужа, чѣмъ по праву и справедливости. Происходитъ это слѣдующимъ образомъ: если, изъ простой подозрительности или по какой-либо другой причинѣ мужу жена опротивѣетъ, ему ничего не стоитъ нанять, за немного денегъ, двухъ лжесвидѣтелей, которые, по соглашенію съ нимъ, обвинятъ жену въ блудѣ. Тогда, особенно—если онъ пуститъ еще въ ходъ подарки [судьямъ], жена, хотя и невиновная ни въ чемъ, присуждается къ заточенію въ монастырь, гдѣ ей приходится пробыть всю жизнь.

Хотя Русскіе и въ брачной своей жизни и внѣ брака весьма нецѣломудренны, они, тѣмъ не менѣе, очень суевѣрны. Совершая безстыдныя дѣйствія, они снимаютъ крестильный крестъ, носимый ими на шеѣ, и удаляютъ или завѣшиваютъ на время иконы.

Человѣкъ, имѣвшій такого рода дѣло хотя бы со своею законною супругою, какъ говорятъ, боится въ этотъ день войти въ церковь иначе, какъ умывшись хорошенько и надѣвъ новое нижнее платье. Люди очень совѣстливые даже не входятъ тогда въ храмъ, а остаются стоять и молятся въ притворѣ. Священникъ, имѣвшій дѣло со своею женою, долженъ умыться надъ пупомъ и ниже его прежде, чѣмъ посмѣетъ войти въ церковь, да и то не имѣетъ права подойти къ алтарю. Женщины считаются менѣе чистыми, чѣмъ мужчины; поэтому, во время литургіи, онѣ обыкновенно не входятъ въ церковь а стоятъ передъ дверьми ея.

Сороковая глава [1]).

Когда Русскіе приняли христіанство. — Избраніе патріарха или праотца. — Ихъ митрополиты, архіепископы и другія духовныя лица. — Посвященіе священниковъ, которые должны быть обвѣнчаны.

Московиты хвалятся въ своихъ лѣтописяхъ, что апостолъ Андрей первый занесъ къ нимъ евангеліе и научилъ ихъ христіанской вѣрѣ, но что Татары и язычники, воевавшіе съ Русскими, подавили христіанское богослуженіе. Многими, однако, считается несомнѣннымъ, что Владиміръ, женившись на Аннѣ, сестрѣ Василія и Константина, императоровъ Константинопольскихъ, около 980 г. по Р. Х. крестился и заставилъ своихъ подданныхъ принять Греческое богослуженіе; передъ тѣмъ они молились идоламъ, имѣвшимъ каждый особое названіе, и особенно одному, который назывался Перуномъ и имѣлъ серебряную голову. Нѣкоторые все ихъ обращеніе относятъ къ 980 г. по || (**165**) Р. Х. и говорятъ, что Левъ, первый патріархъ или праотецъ Русскихъ, ввелъ у нихъ Греческое богослуженіе, котораго они еще держатся, изъ Греціи [2]). Сначала мѣстопребываніемъ патріарха былъ городъ Кіевъ, потомъ Владиміръ и, наконецъ, имъ сдѣлалась Москва, гдѣ онъ и въ настоящее время имѣетъ свое мѣстопребываніе и именуется патріархомъ всѣхъ Русскихъ или Московитовъ.

Избраніе патріарха происходитъ слѣдующимъ образомъ: митрополиты, архіепископы и епископы собираются въ величайшей церкви замка и вмѣстѣ выбираютъ 3-хъ, 4-хъ, даже 5 лицъ, кого они считаютъ подходящими, и представляютъ ихъ его царскому величеству, который избираетъ одного изъ нихъ. Избранный, такимъ образомъ, патріархъ получаетъ отъ избравшихъ его грамоты за печатью, что онъ избранъ законно; эти грамоты утверждаются царемъ. Послѣ царя патріархъ имѣетъ

---

[1]) Вся эта глава изобилуетъ многочисленными недоразумѣніями и туманностями, которыя не оговорены особо въ примѣчаніяхъ, такъ какъ невѣжество автора въ его свѣдѣніяхъ изъ исторіи церкви и православной догматики очевидно само по себѣ. Изъ-за этого сообщенныя имъ свѣдѣнія, конечно, тѣмъ не менѣе, остаются весьма интересными въ томъ отношеніи, что ими характеризуются взгляды, бывшіе въ концѣ XVII в. въ ходу на Западѣ относительно религіозной стороны Русской жизни.

[2]) Придаточное предложеніе «die zy noch onderhouden» слѣдуетъ отнести къ Godsdienst, а не къ Grieken, послѣ чего оно стоитъ.

величайшее могущество въ странѣ и ему оказывается очень большой почетъ. Онъ судья въ духовныхъ дѣлахъ, имѣетъ надзоръ надъ богослуженіемъ, и въ этой области, по усмотрѣнію, можетъ вводить и упразднять что угодно; впрочемъ, исполненіе его начинаній зависитъ отъ царя. Онъ никогда или, по крайней мѣрѣ, очень рѣдко встрѣчаетъ противорѣчіе, даже со стороны царя, развѣ въ случаѣ ереси и повшества въ вѣрѣ. Въ такомъ случаѣ онъ долженъ предстать передъ соборомъ, какъ было нѣсколько лѣтъ тому назадъ съ патріархомъ, котораго посадили, какъ простого монаха, въ монастырь, а на его мѣсто избрали патріархомъ другого.

Теперь имѣются 8 митрополитовъ, а именно:

Новгородскій,	Ростовскій,
Казанскій,	Крутицкій,
Астраханскій,	Бѣлгородскій и
Сибирскій,	Рязанскій.

Семь архіепископовъ:

Вологодскій,	Тверской,
Смоленскій,	Псковскій,
Суздальскій,	Черниговскій и

церкви Архангела въ Москвѣ, гдѣ находится усыпальница покойныхъ великихъ князей.

Два епископа:

Вятскій и Коломенскій.

Подъ началомъ патріарха имѣется особый архидіаконъ, который является его канцлеромъ и служитъ какъ бы его правой рукой. Въ городахъ имѣются протопопы, попы, діаконы, равно какъ и причетники, которые смотрятъ за церковью и за колокольнымъ звономъ. Въ монастыряхъ есть особые архимандриты, келари и игумены, которые являются главами, аббатами или пріорами. Патріархи, митрополиты, архіепископы и епископы, пока они занимаютъ свои должности, не должны жениться и должны воздерживаться отъ женъ, съ которыми они въ бракѣ.

Ежедневная одежда патріарховъ, митрополитовъ, архіепископовъ || (166), епископовъ и монаховъ—длинныя черныя платья, надъ которыми они носятъ длинные черные плащи. На головахъ у нихъ очень широкія шапки, съ твердымъ кру-

гомъ посерединѣ, въ родѣ тарелки; этотъ кругъ свѣшивается назадъ. Когда они идутъ черезъ улицу, то держатъ въ рукѣ палку, которую именуютъ посохомъ; она съ конца загнута.

Въ одномъ городѣ Москвѣ нѣсколько тысячъ поповъ или священниковъ, вслѣдствіе множества церквей. Тотъ, кто посвящается въ священники, одѣвается въ священническую одежду, не многимъ отличающуюся отъ свѣтскаго костюма, волосы у него вверху на головѣ состригаются и на нихъ падѣвается суконная шапочка, въ родѣ калотты у насъ, подъ которою волосы его свѣшиваются вплоть до плечъ. Этой шапки они никогда не снимаютъ, развѣ когда даютъ стричь свои волосы; въ ней сидитъ много святости, вслѣдствіе чего тотъ, кто ударитъ попа такъ, что дотронется до шапочки и сброситъ ее наземь, несетъ большое наказаніе. Священниковъ, тѣмъ не менѣе, часто бьютъ, такъ какъ въ пьянствѣ и въ безнравственной жизни они превосходятъ всѣхъ. Поэтому, чтобы пощадить священную шапочку, ее сначала обыкновенно снимаютъ у священника, а затѣмъ потихоньку опять кладутъ на голову, послѣ того какъ его хорошенько поколотили и отдули.

Протопопъ или попъ, т. е. высшій священникъ или обыкновенный, по Греческому обычаю, въ моментъ посвященія въ священники долженъ непремѣнно имѣть законную жену, которая должна быть взята имъ замужъ дѣвицею. Если она помретъ, они, оставаясь въ духовномъ званіи, уже не могутъ вѣнчаться; въ этомъ [Русскіе] основываются на словахъ апостола Павла (какъ они ихъ толкуютъ): такимъ образомъ, священникъ не только не можетъ жениться вторично, но не смѣетъ также жениться на вдовѣ. Когда его жена помретъ, онъ не можетъ служить ни обѣдни, ни при причащеніи, ни у алтаря, ни крестить, ни вѣнчать браковъ, но можетъ только читать и пѣть. Они не могутъ во второй разъ вѣнчаться, но если кто-нибудь, потерявъ свою жену, не рѣшится жить внѣ законнаго брака, тотъ долженъ снять шапочку и рясу и сдѣлаться мірянином купцомъ или ремесленникомъ, и тогда онъ можетъ снова жениться, какъ это часто у нихъ бываетъ. Священникъ, оставшійся вдовымъ и не желающій болѣе исполнять свои чтенія и пѣсни, можетъ поступить въ монастырь и сдѣлаться монахомъ.

Сорокъ первая глава [1]).

Монастыри Русскихъ и жизнь въ ихъ монастыряхъ. — Церемоніи крещенія и какъ къ кому онѣ примѣняются.—Ихъ постъ, покаяніе и причащеніе.—Музыка въ церквахъ у нихъ запрещена.

У Русскихъ въ городахъ и въ деревняхъ много монастырей мужскихъ и женскихъ, въ большинствѣ случаевъ устроенныхъ по уставу св. Василія. Поступаютъ туда || (167) по многимъ причинамъ. Нѣкоторые поступаютъ такъ изъ бѣдности, другіе отъ старости и дряхлости, иные, не будучи въ состояніи ладно жить съ мужемъ, либо женою, иные изъ-за другихъ причинъ, а иные изъ благочестія; между послѣдними встрѣчаются и знатные люди. Богатый, который уходитъ въ монастырь, беретъ съ собою лишь часть своихъ наличныхъ денегъ, оставляя все прочее наслѣдникамъ, какъ это устанавливается и приказывается въ ихъ новомъ сводѣ законовъ. Прежде они все брали съ собою въ монастыри и, такимъ образомъ, послѣдніе завладѣли большей частью земель; царь, вслѣдствіе этого, оказался бы, въ концѣ концовъ, безъ земли и безъ крестьянъ. У нѣкоторыхъ монастырей большіе доходы, другіе же бѣдны и въ большой нуждѣ. Монахи очень строго исполняютъ свой уставъ, днемъ и ночью въ точности соблюдаютъ свои молитвенные часы и обряды и носятъ постоянно съ собою свои четки [2]). Они не ѣдятъ мяса или свѣжей рыбы, а лишь соленую рыбу, медъ, молоко, сыръ, всякаго рода плоды и овощи, болѣе же всего соленые огурцы, которые они крошатъ въ квасъ, свое питье, и затѣмъ хлебаютъ ложками. Внѣ монастыря они, однако, иногда такъ угощаются у своихъ друзей, что ихъ приходится совершенно пьяныхъ приводить обратно въ монастырь. Монахи и монахини, всѣ безъ исключенія, до того просты и невѣжественны, что изъ десяти врядъ ли найдется одинъ, который бы сумѣлъ наизусть прочесть: «Отче нашъ». Они не знаютъ даже десяти заповѣдей; такія знанія, по ихъ понятіямъ, приличествуютъ только высшему духовенству, а не имъ. Много въ этой странѣ и отшельниковъ, которые устраиваютъ себѣ уединенныя жилища по

[1]) Ср. примѣчаніе въ началѣ предыдущей главы.

[2]) Rozaria of Paternosters.

краямъ дорогъ и живутъ подаяніемъ, получаемымъ отъ мужиковъ или путешественниковъ.

Внѣшнее выраженіе ихъ христіанства и внѣшнее богослуженіе ихъ, помимо крещенія, состоятъ, главнымъ образомъ, въ томъ, что они читаютъ въ церквахъ своихъ св. писаніе, служатъ обѣдни, поклоняются умершимъ святымъ, съ глубокимъ благоговѣніемъ преклоняются передъ иконами святыхъ, устраиваютъ процессіи, паломничаютъ къ умершимъ святымъ, въ извѣстное время постятся, ходятъ къ исповѣди, принимаютъ причастіе и послѣднее помазаніе елеемъ.

Что касается крещенія, то они считаютъ его весьма необходимымъ и потому спѣшатъ, какъ только дитя родилось, окрестить его. Если оно слабо, то его крестятъ дома, но только не въ комнатѣ, гдѣ оно родилось, такъ какъ это мѣсто считается нечистымъ. Если же оно здорово и крѣпко, то два кума или крестныхъ отца несутъ его въ церковь, гдѣ священникъ приходитъ къ нимъ на встрѣчу передъ церковныя двери, дѣлаетъ имъ знакъ креста надо лбомъ и благословляетъ ихъ со словами: «Господь да благословитъ вашъ входъ и выходъ, отнынѣ и во вѣки!» Кумовья даютъ священнику 9 восковыхъ свѣчекъ: онъ ихъ зажигаетъ и крестообразно прикрѣпляетъ къ купели, которая, полная воды, стоитъ въ церкви. Затѣмъ онъ окуриваетъ купель ладаномъ и миррою и благословляетъ воду со многими церемоніями. Кумовья, держа въ рукахъ горящія свѣчи, идутъ тогда со священникомъ, читающимъ изъ книги, трижды вокругъ купели, а причетникъ съ иконою идетъ впереди. Послѣ этого священникъ спрашиваетъ объ имени || (**168**) ребенка, которое подается ему записанное; онъ кладетъ эту бумажку на икону, которую держитъ надъ грудью ребенка и, по произнесеніи своей молитвы, спрашиваетъ, «вѣруетъ ли дитя въ Бога Отца, Сына и Святаго Духа». Кумовья отвѣчаютъ: да! и оборачиваются, какъ и священникъ, спиною къ купели. Затѣмъ онъ спрашиваетъ, отрицается ли дитя отъ дьявола и всѣхъ ангеловъ его, со всѣми дѣлами его, и желаетъ ли оно всю жизнь оставаться при чистомъ Греческомъ богослуженіи. Кумовья, отвѣчая на каждый вопросъ, съ большимъ ожесточеніемъ плюютъ на землю, и, сдѣлавъ это, снова вмѣстѣ оборачиваются къ купели, а священникъ, полагая руки на дитя, говоритъ: «Ты, нечистый духъ, выйди изъ дитяти NN и предоставь мѣсто для Святаго Духа». При этомъ

онъ трижды крестообразно дуетъ на ребенка, что, по ихъ мнѣнію, заставляетъ дьявола уступить мѣсто и бѣжать: они вѣдь увѣрены, что, до крещенія, въ ребенкѣ живетъ нечистый духъ. Затѣмъ священникъ крестообразно немного остригаетъ у ребенка волосы на головѣ и кладетъ ихъ въ особую книгу. Спросивъ затѣмъ, желаетъ ли дитя быть крещеннымъ, онъ беретъ его совершенно нагого и голаго въ обѣ руки и трижды опускаетъ всего его въ воду, говоря: «я крещаю тебя во имя Бога Отца, Сына и Святаго Духа». Затѣмъ онъ даетъ ребенку немного соли въ ротъ, мажетъ его освященнымъ масломъ крестообразно на груди, на лбу, на рукахъ и спинѣ и, надѣвъ на него прекрасную бѣлую сорочку, говоритъ: «столь же бѣлъ и чистъ ты теперь, очистившись отъ прародительскаго грѣха». Наконецъ, онъ вѣшаетъ крестикъ изъ золота, серебра или свинца— смотря по средствамъ родителей — на шею ребенку, который долженъ всю жизнь носить свой крестикъ на шеѣ въ доказательство того, что онъ христіанинъ. Тотъ, кого находятъ на улицѣ мертвымъ и на комъ нѣтъ креста, не погребается. Священникъ назначаетъ ребенку и особаго святого, и даетъ ему икону его, чтобы онъ чтилъ ее выше всѣхъ другихъ иконъ. Обнявъ и поцѣловавъ дитя, священникъ снова передаетъ его кумовьямъ и приказываетъ имъ заботиться о немъ такъ же, какъ если бы они были его родители. Для каждаго крещаемаго ребенка нужно наливать въ купель новую свѣжую воду, такъ какъ ее считаютъ нечистою послѣ омовенія ею прародительскаго грѣха.

Взрослыхъ людей, желающихъ креститься, приводятъ къ рѣкѣ, гдѣ зимою дѣлаютъ прорубь во льду, въ которую ихъ съ тѣми же церемоніями окунаютъ выше головы три раза.

Тѣ, кто изъ язычниковъ или христіанъ, хотятъ перейти въ Русскую вѣру, всегда должны креститься снова, пробывъ, однако, раньше 6 недѣль въ монастырѣ и поучившись у монаховъ вѣроученію. Послѣднее заключается, главнымъ образомъ, въ ихъ манерѣ молиться, въ признаніи ихъ святыхъ, въ поклонахъ передъ иконами и крестнымъ знаменіи. Затѣмъ ихъ для крещенія приводятъ къ рѣкѣ, гдѣ они, трижды плюя на землю, отрекаются отъ прежней вѣры, какъ ложной и еретической, и клянутся, что они болѣе никогда уже не примутъ ея. Послѣ крещенія ихъ воспріемники одѣваютъ имъ новыя одежды и доставляютъ содержаніе.

|| (169) Помимо того, что у Русскихъ каждую недѣлю 2 постныхъ дня, они имѣютъ еще ежегодно 4 большихъ поста. Первый продолжается 7 недѣль и кончается Пасхою. Первая недѣля этого поста называется ими масляницею, такъ какъ они не могутъ ѣсть мяса и рыбы, но лишь масло, молоко и яйца, хотя при этомъ ежедневно напиваются водки, меду и пива до потери сознанія; изъ-за этого происходятъ безчинства, распущенность, убійства и избіенія. Въ слѣдующую недѣлю они притихаютъ, не ѣдятъ ничего, какъ медъ и овощи, пьютъ квасъ и воду, омываютъ въ баняхъ свои грѣхи, содѣянные на предыдущей недѣлѣ, и идутъ къ священникамъ за благословеніемъ. Въ слѣдующія недѣли тѣ, кто хотятъ показаться усердными и благочестивыми, также не ѣдятъ рыбы, исключая по воскресеньямъ. Второй большой постъ начинается черезъ недѣлю послѣ Троицы и продолжается до конца іюня. Третій начинается 1-го августа и кончается черезъ 2 недѣли. Четвертый — послѣдній постъ начинается 12-го [1]) ноября и продолжается до Рождества. Въ большіе посты, когда они должны итти къ исповѣди, они покупаютъ себѣ нѣсколько птицъ и снова отпускаютъ ихъ на свободу, надѣясь, что и Богъ такъ оставитъ имъ ихъ грѣхи.

Русскіе считаютъ исповѣдь необходимою для примиренія съ Богомъ: она должна совершаться передъ вкушеніемъ причастія. Каждый можетъ исповѣдываться и причащаться, когда ему угодно. Обыкновенно, однако, это происходитъ около Пасхи и, въ большинствѣ случаевъ, въ пятницу передъ нею, послѣ чего въ субботу они принимаютъ причастіе. Восемь дней до исповѣди они должны казнить свое тѣло тяжкимъ постомъ, ничего не ѣсть помимо черстваго хлѣба и пить лишь квасъ и плохое пиво, которое такъ кисло, что производитъ рѣзь въ кишкахъ. Исповѣдь происходитъ передъ священникомъ въ серединѣ церкви подъ сводомъ. Тотъ, кто исповѣдуется, долженъ устремить свои глаза на икону, поставленную здѣсь, разсказать всѣ грѣхи, какіе сознаетъ, и обѣщать вести лучшую жизнь. Затѣмъ священникъ разрѣшаетъ его, возлагая на него, смотря по важности его прегрѣшенія, кару въ видѣ продолжительнаго поста, многихъ сотъ или тысячъ поклоновъ передъ иконою, воздержанія на нѣкоторое время отъ жены — несо-

[1]) sic.

мнѣнно, при ихъ горячемъ нравѣ, тяжелое наказаніе,—запрещенія вступать въ церковь въ теченіе извѣстнаго времени, при чемъ наказанный долженъ становиться за дверьми. Если и этихъ наказаній мало, они должны омываться освященною водой, которая въ день крещенія — какъ мы уже подробно разсказали—освящается и зачерпается; она хранится въ церкви для такого употребленія и здѣсь ее за деньги нужно покупать у священниковъ.

Что касается причастія, оно можетъ быть принято не въ скоромный, а лишь въ постный день. Причащаются у нихъ такимъ образомъ: они смѣшиваютъ вмѣстѣ хлѣбъ, вино и воду. Хлѣбъ, который они употребляютъ для этого, квасится и печется женою священника. Онъ освящается въ великій четвергъ, а также и въ тотъ день, когда его нужно употреблять въ дѣло. Освященный въ великій четвергъ дается больнымъ и съ нимъ поступаютъ слѣдующимъ образомъ. Берутъ кусочекъ хлѣба, || (**170**) величиною приблизительно въ 2 имперскихъ талера; въ серединѣ его стоитъ изображеніе распятія Христа. Надъ нимъ поютъ «Агнца Божьяго» и благословляютъ его. Затѣмъ вырѣзается середина этого хлѣба съ крестомъ на немъ, разрѣзается на куски и кладется въ деревянную посудину и подвѣшивается надъ алтаремъ, чтобы не попали туда мыши или грязь. Если кто въ теченіе года заболѣетъ и внезапно запроситъ причастія, изъ деревянной посудины берется кусочекъ такого освященнаго хлѣба, на него капаютъ три капли краснаго вина и кладутъ это въ чашу. Иногда подливается немного воды, а иногда и нѣтъ, смотря по тому, можетъ ли больной употреблять его; подается ему это на ложкѣ, а иногда, если больные не могутъ принимать хлѣба, то ему дается лишь немного вина. Если, однако, здоровымъ въ открытомъ собраніи въ церкви даютъ причастіе, то берется небольшой круглый хлѣбецъ величиною съ имперскій талеръ, описаннаго выше вида; изъ него вырѣзаютъ часть и крошатъ ее на кусочки по числу причастниковъ въ красное вино и теплую воду; это дѣлается потому, что, по ихъ словамъ, кровь и вода, истекшія изъ боку Христа, безъ сомнѣнія, еще были теплы. Они благословляютъ этотъ хлѣбъ и, при этомъ, вѣрятъ—подобно приверженцамъ Римской церкви—что хлѣбъ и вино эти превращаются въ настоящія плоть и кровь Христа. Желающимъ причаститься, они подаютъ причастіе въ ложкѣ, говоря при этомъ: «это

истинныя плоть и кровь Христа, за насъ и за многихъ отданныя, въ оставленіе нашихъ грѣховъ, и принимая ихъ, вы должны всегда дѣлать это въ воспоминаніе о Христѣ. Богъ да благословитъ васъ». Нѣкоторые Русскіе, особенно тѣ, кто выдаютъ себя за добродѣтельныхъ и набожныхъ, по принятіи причастія укладываются спать на весь день, чтобы не имѣть возможности согрѣшить. Въ слѣдующее воскресенье они получаютъ отъ священника въ церкви кусочекъ освященнаго хлѣба, въ которомъ середина (или крестъ) вырѣзана; его они съѣдаютъ: по ихъ словамъ, это даръ и знакъ взаимнаго христіанскаго братолюбія. Они даютъ также немного причастія и маленькимъ больнымъ дѣтямъ; тѣ же, кто уже старше 7 лѣтъ, получаютъ его въ полномъ видѣ; они говорятъ, что съ семилѣтняго возраста люди начинаютъ грѣшить.

Тѣ, кто грѣшатъ клятвами или убили кого, или не исповѣдались либо сотворили другія тяжкія прегрѣшенія, не вкушаютъ св. причастія, какъ лишь находясь при смерти въ послѣднемъ издыханіи. Безнадежнымъ больнымъ они даютъ причастіе одновременно съ послѣднимъ помазаніемъ; тогда, однако, больной уже не долженъ принимать лѣкарствъ и попеченіе о немъ поручается одному Богу. Они не даютъ ему и ѣды больше, развѣ только онъ явно окрѣпнетъ настолько, что снова можно съ увѣренностью надѣяться на его выздоровленіе. Далѣе, нѣкоторые богатые люди, лежа на послѣднемъ одрѣ и отчаявшись выздоровѣть, принимаютъ св. причастіе, а затѣмъ, желая принять монашество, даютъ себя постричь, освятить помазаніемъ || (171) и одѣть въ монашескія одежды. Тѣ, кто приняли и были одѣты въ такое серафимское платье — какъ они его называютъ — въ теченіе 8-ми дней не должны принимать ни лѣкарствъ, ни пищи; они говорятъ: теперь онъ находится въ ангельскомъ чинѣ. Если же такіе больные, противъ всякихъ ожиданій, выздоровѣютъ и поправятся, они должны послѣдовать обѣту, развестись съ супругой и кончить жизнь въ монастырѣ.

Въ церквахъ большое множество иконъ, висящихъ на стѣнахъ; важнѣйшія изъ нихъ представляютъ Господа Іисуса, Марію и св. Николая, на котораго они смотрятъ, какъ на своего покровителя. Каждый имѣетъ въ церкви свою собственную икону, передъ которою онъ произноситъ свои молитвы; иногда эта икона, смотря по имуществу хозяина, украшена золотомъ

и жемчугомъ. Если кто совершилъ тяжкій грѣхъ, такъ что достоинъ отлученія, то его икона убирается изъ церкви. Потомъ онъ долженъ держать ее у себя въ домѣ, не имѣя права снова внести ее въ церковь. У нихъ не только свои иконы въ церквахъ, но и дома, въ избахъ и въ комнатахъ; когда они молятся, они всегда устремляютъ свои глаза на нихъ. Когда они хотятъ молиться, то зажигаютъ одну или двѣ свѣчи и прикрѣпляютъ ихъ передъ иконами, изъ-за чего часто происходятъ пожары, такъ какъ они забываютъ потушить свѣчу. Русскій, войдя въ домъ другого Русскаго, сначала молится Богу и произноситъ свое «Господи». Не говоря ни слова при входѣ въ комнату, онъ глазами ищетъ икону, висящую обыкновенно на стѣнѣ. Если онъ ее не можетъ найти,—онъ спрашиваетъ находящихся въ домѣ, нѣтъ ли тутъ какого Бога, и, какъ только покажутъ ему икону, дѣлаетъ передъ нею поклонъ и осѣняетъ себя крестнымъ знаменіемъ. Затѣмъ онъ обращается къ тѣмъ, кто есть въ домѣ, говоритъ съ ними и исполняетъ то, что ему было нужно.

У Русскихъ въ церквахъ нѣтъ ни стульевъ, ни скамеекъ: они должны, или стоя, или на колѣняхъ, или лежа на землѣ, но никакъ не сидя, совершать свои молитвы и богослуженіе. Они не терпятъ въ церквахъ ни органовъ, ни другихъ музыкальныхъ инструментовъ, и говорятъ, что неодушевленные предметы не могутъ хвалить Бога; если имъ указываютъ на псалмы и на примѣръ Давида, они говорятъ, что такъ было въ ветхомъ завѣтѣ, а не въ новомъ. Въ домахъ, однако, у нихъ и во время собраній бываетъ музыка. Но такъ какъ въ кабакахъ и шинкахъ, равно какъ и на улицахъ она служила для всякаго разврата и непристойности, то, лѣтъ 25 тому назадъ, патріархъ велѣлъ разбить всѣ музыкальные инструменты кабацкихъ игроковъ, кого встрѣчали на улицахъ, а затѣмъ запретилъ Русскимъ музыкальные инструменты; пять полныхъ возовъ ихъ вывезли изъ домовъ, перевезли черезъ Москву рѣку и сожгли тамъ. Однако, и теперь еще среди вельможъ много любителей музыки, которые держатъ Польскихъ музыкантовъ, обучающихъ ихъ игрѣ на различныхъ инструментахъ, а также и пѣнію.

Сорокъ вторая глава.

Въ этой главѣ, на стр. **172—192**, *содержится*: «Божьею милостью нашего принца Вольдемара Христіана, графа Шлезвига и Голштиніи, владѣтеля въ Тассингѣ, Валленѣ, Розенингѣ и Лингельбалѣ, отвѣтъ на посланіе ваше, благочестивый Іосифъ, патріархъ Московскій и всея Россіи, присланное вами нашему принцу на Русскомъ языкѣ, и вчера, 22-го апрѣля сего 1644 года доставленное ему въ переводѣ». *Отвѣтъ написанъ придворнымъ проповѣдникомъ графа Вольдемара. Авторъ «Путешествія фанъ-Кленка» приводитъ его въ Голландскомъ переводѣ въ дополненіе своихъ свѣдѣній о православной вѣрѣ* [1]).

Сорокъ третья глава [1]).

Разсказъ о Лжедимитріи, который, провозгласивъ себя великимъ княземъ Московскимъ, производитъ большія смуты, достигаетъ царской власти, а затѣмъ, со многими другими, умерщвляется.

Здѣсь мы, въ качествѣ прибавленія, разскажемъ еще слѣдующій эпизодъ о нѣкоемъ Лжедимитріи, который въ 1605 году провозгласилъ себя великимъ княземъ Московіи.

Въ этомъ большомъ царствѣ Московскомъ 54 года тираннически правилъ великій князь Иванъ Васильевичъ, которому въ 1584 году наслѣдовалъ сынъ Ѳеодоръ Ивановичъ, простоватый глупый государь, который находился совершенно во власти брата своей жены Бориса Ѳеодоровича Годунова. У этого Ѳеодора былъ младшій братъ Димитрій Ивановичъ, котораго, какъ говорили, нѣкоторые дворяне, боясь царствованія Бориса Ѳеодоровича, будто выкрали и замѣнили другимъ мальчикомъ, котораго въ свою очередь показали умершимъ: смерть же этого молодого Димитрія Ивановича приписывалась Борису || (**193**) Ѳеодоровичу. Когда теперь Ѳеодоръ Ивановичъ, процарство-

[1]) Подробности см. въ Введеніи.

[1]) Эта глава находится, повидимому, въ сильной зависимости отъ книги Данкаарта 1615 года, о чемъ см. Введеніе. Въ переводѣ ея неоднократно пришлось измѣнять раздѣленіе предложеній, въ виду того, что знаки препинанія въ этой главѣ распредѣлены безъ всякой системы, разстановка словъ неправильная, большое количество анаколуѳовъ и т. п. Общее впечатлѣніе такое, какъ будто мы имѣемъ передъ здѣсь собою плохо прилаженные другъ къ другу отрывки, очень неумѣло сокращенные.

вавъ лѣтъ 12—13, умеръ, не оставивъ дѣтей, въ 1597 году, и, послѣ его смерти, не осталось прямыхъ наслѣдниковъ, то регентъ и братъ великой княгини Борисъ Ѳеодоровичъ самъ себя провозгласилъ великимъ княземъ; онъ сумѣлъ обойти всѣхъ другихъ вельможъ [великокняжеской] крови и до 1605 года правилъ разумно и хорошо. Тѣмъ временемъ въ Польшѣ стали открыто распространяться слухи, что вышеупомянутый Димитрій, выкраденный и увезенный въ Польшу, а здѣсь воспитанный господиномъ палатиномъ Сандомирскимъ и іезуитами,— истинный сынъ и братъ покойныхъ великихъ князей; что далѣе, Борисъ Ѳеодоровичъ убилъ другого мальчика, думая, что это истинный Димитрій и желая перенести великокняжескій титулъ на свой домъ.

Этотъ Димитрій прежде всего выдалъ себя за сына Ивана Васильевича въ 1603 году. До 20-ти лѣтъ онъ находился въ неизвѣстности и посѣтилъ тѣмъ временемъ Германію и Италію. Въ первый разъ выступилъ онъ въ 1603 году съ помощью іезуитовъ и палатина Сандомирскаго и 4.000 человѣкъ, при поддержкѣ короля Польскаго; въ другой разъ, зимою 1604 года онъ пошелъ въ походъ съ большею силою изъ казаковъ, Поляковъ и Нѣмцевъ и нашелъ массу сторонниковъ повсюду въ Москвѣ. Борисъ Ѳеодоровичъ выслалъ противъ него огромное войско. Послѣ ряда побѣдъ и пораженій, народъ, въ концѣ концовъ, сталъ измѣнять Борису, и онъ отъ отчаянія, какъ говорили, самъ отравился 13-го апрѣля 1605 года. Онъ хорошо пообѣдалъ и черезъ 4 часа послѣ этого умеръ. Впрочемъ, люди, знавшіе его комплексію, того мнѣнія, что онъ умеръ отъ апоплексіи, такъ какъ имѣлъ наклонность къ ней. Его въ Москвѣ великолѣпно и пышно похоронили послѣ очень хорошаго и мудраго правленія, какого давно не бывало. Друзья его тотчасъ же, съ общаго согласія дворянъ и общины, приняли единственнаго сына его Ѳеодора Борисовича въ великіе князья и присягнули ему. Такъ какъ онъ былъ еще молодъ, то матери его вмѣстѣ съ нимъ поручено было правленіе. Въ то время, какъ два главныхъ начальника изъ арміи отправились поздравлять его, отпалъ отъ него полководецъ Петръ Ѳеодоровичъ Басмановъ, передалъ сильную крѣпость Димитрію и со всѣмъ войскомъ перешелъ на его сторону. Послѣ этого успѣнія, Димитрій Ивановичъ послалъ пословъ и письма въ городъ Москву, предлагая всѣмъ милость, если они признаютъ его, какъ своего

законнаго государя. Вслѣдствіе этихъ писемъ община и вельможи приняли его, а молодого своего государя Ѳеодора Борисовича, вмѣстѣ съ матерью и сестрою, недавно сговоренною за герцога Іоанна, брата короля датскаго [2])—всѣхъ заключили въ тюрьму и подвергли мученіямъ; всѣхъ, кто были изъ семьи Годуновыхъ, заковали въ оковы и посадили въ темницы, а имущество ихъ разграбили. Великая княгиня мать, женщина великаго и благороднаго || (**194**) духа, не захотѣла перенести этого униженія и стыда и боясь болѣе всего, что для насмѣшки будетъ ведена въ тріумфѣ со своими дѣтьми, съ мужественнымъ сердцемъ выпила яду вмѣстѣ съ дѣтьми своими, сыномъ и дочерью: такъ они и умерли, обнявъ другъ-друга; потомъ, однако, дочь—принцесса, у которой вырвало часть напитка, пришла въ себя, какъ говорятъ, и была Димитріемъ заключена въ монастырь. Такъ писали изъ Москвы о ихъ смерти; потомъ однако, стали утверждать, что ихъ обоихъ удавили.

Когда оба эти высокихъ лица погибли, ихъ публично выставили—хотя это и было очень жалостное зрѣлище, и показывали всѣмъ знатнѣйшимъ въ народѣ, а имена видѣвшихъ записали, чтобы потомъ они могли служить свидѣтелями, если бы кто-нибудь захотѣлъ выдавать себя за умершихъ. Похоронили ихъ кое-какъ. Отца ихъ, великаго князя Бориса Ѳеодоровича, который такъ похвально правилъ и теперь былъ почетно похороненъ, они выкопали изъ земли, открыто подвергли его надругательствамъ и потомъ просто закопали въ землю.

Новый великій князь Димитрій Ивановичъ сейчасъ же послалъ великолѣпныя посольства въ Польшу, чтобы поблагодарить короля и тѣхъ палатиновъ и вельможъ, которые ему помогли. Онъ просилъ дать ему въ жены дочь палатина Сандомирскаго, обѣщалъ во всемъ помогать королю и возстановить его въ Шведскомъ королевствѣ противъ короля или герцога Карла Шведскаго, которому онъ угрожалъ войною. Вмѣстѣ съ тѣмъ онъ пригласилъ много отцовъ іезуитовъ, чтобы реформировать вѣру въ Россіи, къ чему, однако, народъ здѣсь относился очень недружелюбно. Онъ послалъ также іезуитовъ въ качествѣ пословъ въ Римъ къ папѣ, чтобы изъявить ему свою покорность, чего никогда еще не хотѣлъ сдѣлать ни

---

[2]) Буквально: «Іоанна, брата въ Данін».

одинъ изъ Русскихъ или Московскихъ великихъ князей, которые держались обряда Греческой церкви.

Прежде чѣмъ покончить съ этимъ разсказомъ, нужно отмѣтить еще одну перемѣну [3]). Когда Димитрій 20-го іюня 1605 года вступилъ въ городъ Москву, народъ началъ роптать и говорить, что онъ не истинный Димитрій. Изъ за этого многіе были умерщвлены и, между прочими, приведенъ былъ на казнь боярина Василій Ивановичъ Шуйскій (потомъ [4]) избранный въ великіе князья) — за то, что онъ сказалъ, будто настоящаго Димитрія онъ похоронилъ; его привели на площадь, положили на плаху, чтобы отрубить ему топоромъ голову, но потомъ помиловали. Тѣмъ не менѣе, ропотъ росъ. Этотъ Димитрій умѣлъ себя держать съ большимъ достоинствомъ; это былъ человѣкъ смѣлый, умный и довольно опытный, много читавшій. Росту онъ былъ средняго, коренастаго, лицомъ смуглъ, очень вспыльчивъ и холеричепъ, хорошій всадникъ, любитель охоты, пушечной стрѣльбы и войны, съ большими планами, великодушный и честолюбивый: Московія казалась ему слишкомъ малою, чтобы удовольствоваться ею. Такъ какъ онъ || (**195**) боялся Русскихъ, то онъ набралъ себѣ сильный отрядъ тѣлохранителей изъ Нѣмцевъ, Лифляндцевъ, Французовъ и Шотландцевъ, которые одѣты были великолѣпно. Онъ послалъ своихъ пословъ въ Польшу, чтобы взять ему въ невѣсты дочь Сандомирскаго палатина или воеводы, и она съ большою пышностью, 26-го апрѣля 1606 года, въѣхала въ Москву, была великолѣпно встрѣчена, вмѣстѣ съ отцомъ, братомъ и посломъ отъ короля Польскаго, а 18-го мая была обвѣнчана и коронована съ большою роскошью и пиршествами.

Однако, 25-го мая, великій князь получилъ предупрежденія отъ Поляковъ, что нужно остерегаться [5]). Ему передавали о нехорошихъ толкахъ среди народа, и онъ приказалъ своимъ тѣлохранителямъ занять крѣпость, вслѣдствіе чего Русскіе отложили свое покушеніе, Поляки снова ободрились, но все-таки нигдѣ не могли за деньги купить пороху и свинца. Ново-

[3]) Можно перевести и такъ: «Прежде чѣмъ мы успѣли закончить разсказъ этотъ, тамъ уже снова случилась перемѣна». Какъ видно изъ этого мѣста, а также изъ заключенія, эта глава вся состоитъ какъ будто изъ отрывочныхъ замѣтокъ современника и очевидца описываемыхъ событій.

[4]) Въ текстѣ: нн—т. е. «теперь». Сравни предыдущее примѣчаніе.

[5]) Въ подлинникѣ конструкція этой фразы очень неясная: есть основаніе предполагать пропуски въ словахъ.

брачная царица была, тѣмъ временемъ, занята подготовленіями къ маскараду въ слѣдующее воскресенье и училась танцовать.

Въ субботу, 27-го мая, знаменоносцы или бояре, рано утромъ, въ 7 часовъ, со своими служителями, пѣшими и конными, были на ногахъ и вооружены. Они сначала напали на Поляковъ и убили всѣхъ, кто былъ ими замѣченъ въ Польскомъ платьѣ, затѣмъ побѣжали къ крѣпости, гдѣ они не нашли ни сопротивленія, ни средствъ защиты, такъ какъ большая часть стражи положила свое оружіе. Перваго встрѣтили они Петра Осодоровича Басманова, названнаго выше друга Димитрія; его они приkололи на мѣстѣ, со многими другими.

Тотчасъ же послѣ этого, они съ шумомъ побѣжали въ комнату великаго князя, который, услыхавъ крики и колокольный звонъ, выскочилъ изъ кровати; ему сказали, что пожаръ. Не повѣривъ этому, онъ потребовалъ свой боевой мечъ, который обыкновенно носили передъ нимъ; однако, меча нельзя было найти. Видя, что толпа наступаетъ на него, онъ прислъ своихъ алебардщиковъ, чтобы они не выдавали его врагамъ, и, запирая за собою двери, пробѣжалъ рядъ комнатъ и бань. Наконецъ, настигаемый погонею, онъ выскочилъ изъ очень высокаго окна, самаго верхняго въ его помѣщеніи и, лишь по чуду какому-то, не сломалъ себѣ тея. Одинъ изъ тѣлохранителей сейчасъ же сбѣжалъ съ лѣстницы и нашелъ его еще живымъ, но грудь его была совершенно разбита и у него пила ртомъ кровь. Его подняли и отнесли въ комнату, гдѣ въ скоромъ времени привели его въ сознаніе. Послѣ многихъ разспрашиваній его докапали, нанеся ему много ранъ, затѣмъ привязали веревку къ его мужскому члену и потащили на рынокъ, гдѣ положили голаго на высокій помостъ, а друга его Петра Басманова у ногъ его. Здѣсь они пролежали 4 дня и надъ ними тутъ успѣли всячески надругаться. Въ это время было убито множество Поляковъ, и все вообще разграблено. Домъ господина воеводы или палатина Сандомирскаго, защищенный крѣпкими стѣнами, они осадили. Новую царицу, его дочь совершенно ограбили вплоть до постели подъ тѣломъ [6]), а человѣкъ 20 ея музыкантовъ [7]) были убиты.

[6]) Дословно.

[7]) Musicijnen? Ср. И. И. Костомаровъ, «Смутное время», I (1868), стр. 370: «. . . было во дворцѣ человѣкъ двадцать съ небольшимъ слугъ да музыкантовъ», стр. 379: «. . . Москвичи ненавидѣли музыку, считая ее дьявольскимъ наважденіемъ и безъ сожалѣнія истребляли этихъ людей, которые пріѣхали соблазнять благочестивое жительство древней Москвы».

Польскій || (196) вельможа Вишневецкій одинъ лишь сумѣлъ защитить свой домъ и убилъ много Русскихъ, хотя они и выставили крупныя орудія: въ концѣ концовъ, онъ выкинулъ бѣлый флагъ въ знакъ мира и затѣмъ сталъ бросать Венгерскіе дукаты въ народъ, а въ то время, какъ Русскіе бросились подбирать ихъ, онъ часть нападавшихъ избилъ. Тѣмъ временемъ, подошли бояре или дворяне изъ крѣпости и взяли его подъ стражу. Много ювелировъ съ драгоцѣнностями изъ Италіи, Аугсбурга и Антверпена были убиты и ограблены. Въ итогѣ насчитываютъ, что пали около 1200-тъ Поляковъ и 400-тъ Русскихъ [8]).

Послѣ того какъ смута утихла, бояре и дворяне избрали другого великаго князя и царя — одного изъ главныхъ вельможъ — вельможу Василія Ивановича Шуйскаго, 20-го мая по старому стилю, послѣ того, какъ трупъ Димитрія, который уже былъ похороненъ, снова вырыли изъ земли—его обвинили въ волшебствѣ—и сожгли въ порошокъ.

30-го мая или 9-го іюня новаго стиля въ городѣ Москвѣ публично были прочитаны пункты, почему убили Димитрія: Во-первыхъ, онъ былъ постриженный монахъ, коего вотчимъ, родная мать и братья были живы и открыто заявляли и присягали въ томъ, что имя его было Григорій Отрепьевъ,—а бѣглыхъ монаховъ здѣсь, по правиламъ, сжигаютъ живыми. Во вторыхъ, онъ былъ обвиненъ въ чародѣйствѣ. Въ третьихъ, онъ былъ еретикъ, не признававшій никакихъ постовъ, ни праздниковъ. Въ четвертыхъ, онъ вступилъ въ заговоръ съ папою Римскимъ, чтобы измѣнить Русскую вѣру. Тутъ же были прочитаны письма папы, увѣщевавшія его помнить свое слово и обѣщаніе, передать іезуитамъ церкви и школы и реформировать страну. Въ пятыхъ, прочитано было еще изъ другихъ писемъ, что онъ долженъ былъ передать палатину Сандомирскому княжество Смоленское, женѣ своей княжество Новгородское, а ея брату Сибирь, долженъ былъ убить дворянъ и бояръ и заполнить страну Польскимъ дворянствомъ. Въ шестыхъ, онъ обвинялся въ томъ, что наивысшіе вельможи не имѣли доступа ко двору, были презираемы, грабимы и ссылаемы. Въ седьмыхъ,

---

[8]) Костомаровъ, «Смутное время», I, 393: «Число погибшихъ Поляковъ одни считаютъ болѣе четырехъ сотъ . . . И Москвичей погибло столько же, а можетъ быть и болѣе».

что онъ растратилъ богатства страны, раздаривъ Полякамъ всѣ драгоцѣнности, что велѣлъ себѣ сдѣлать стулъ или тронъ изъ позолоченнаго серебра, съ каждой стороны съ шестью серебряными массивными позолоченными львами — вещь здѣсь невиданную: и, что болѣе всего—отославъ въ Польшу богатства и казну страны. Въ восьмыхъ, что онъ осквернилъ монастыри, введя въ нихъ музыкантовъ и танцы и всякій соблазнъ, что онъ въ нихъ обезчестилъ четырехъ дѣвицъ, между прочимъ, единственную дочь великаго князя Бориса Ѳеодоровича. Далѣе, что онъ спалъ со своею невѣстою на виду у иконы Дѣвы Маріи, стоявшей у изголовья его кровати, и занялъ у одного монастыря сто тысячъ рублей безъ отдачи. Въ || (197) девятыхъ, ему приписывали, что онъ допустилъ самозванцу, выдававшему себя за сына Бориса Ѳеодоровича, причинять неимовѣрный вредъ на рѣкѣ Волгѣ, лишь потому, чтобы лучше обезопасить себѣ государственную казну, а также, что двадцати двухъ милліоновъ ежегодныхъ доходовъ великихъ князей ему было мало. Въ десятыхъ, его впрочемъ въ своеволіи поляковъ, считавшихъ Русскихъ за собакъ, насиловавшихъ ихъ женъ, при чемъ онъ не давалъ на нихъ управы. Такое обвиненіе было публично обнародовано. Палатина Сандомирскаго и его дочь государыню держали подъ стражею, пока не увидѣли, какъ къ тому отнесся король Польскій. Тѣло настоящаго Димитрія Ивановича [9]), болѣе 15-ти лѣтъ пробывшее въ землѣ, они выкопали, чтобы похоронить его съ царями. Потомъ, по ихъ словамъ, оно начало творить чудеса, и они его пока оставили надъ землею, до постройки ему особой церкви, какъ святому: они народъ очень легковѣрный. Большой вредъ наносилъ имъ нѣкто на Волгѣ, прозывавшій себя сыномъ Бориса Ѳеодоровича. Писали также опять изъ Польши, что здѣсь появилось нѣкое лицо, выдававшее себя за этого Лжедимитрія, будто онъ живъ, вечеромъ передъ мятежомъ бѣжалъ съ 2-мя служителями и теперь [10]) находится въ Самборѣ въ Сандомирской землѣ, гдѣ держится въ монастырѣ, пока не прекратится распря въ Польшѣ, чтобы потомъ снова попробовать пойти на Москву.

[9]) Опечатка или описка: Basiliwits.

[10]) Ср. прим. 3-е и 4-е къ этой главѣ.

Сорокъ четвертая глава.

Его превосх. посолъ уѣзжаетъ изъ Москвы, прощается съ Нѣмецкими купцами и проѣзжаетъ черезъ разныя мѣста.—Троица и ея богатства.—Недоразумѣніе между его превосх-омъ и однимъ сельскимъ господиномъ.—Подарокъ его превосх-у.

Въ субботу, 20-го іюня (чтобы вернуться къ разсказу о нашемъ путешествіи)—его превосх. послалъ двухъ черныхъ каретныхъ лошадей въ подарокъ князю Михаилу Юрьевичу Долгорукому, который сердечно поблагодарилъ за нихъ его превосх. и одарилъ посителей. Артемону Сергѣевичу также подарены были двѣ такія лошади [1]).

Въ воскресенье, 21-го іюня, утромъ, его превосх. получилъ 2000 рублей или дукатовъ въ отплату за вино, которое его вельможность доставилъ завѣдывающему погребомъ его царскаго величества [2]). Теперь онъ вполнѣ былъ готовъ двинуться въ путь. Лошади и повозки прибыли къ намъ во дворъ и мы нагрузили на нихъ все, что у насъ еще оставалось; наши верховыя лошади были осѣдланы. Едва мы успѣли пообѣдать, какъ прибыли приставы съ каретою его царскаго || (**198**) величества, запряженною шестеркою лошадей. Прибыли также верховыя лошади для свиты его превосх-а, чтобы отправить насъ изъ города совершенно такимъ же образомъ, какъ насъ снаряжали ко двору. Повозки были посланы впередъ, чтобы подождать насъ у рѣки Яузы или за нею. Его превосх. и приставы Юрій Петровичъ Лутохинъ и Аоанасій Оедоровичъ Ташлыковъ, съ господиномъ Виніусомъ, сѣли въ карету, а мы всѣ поѣхали верхомъ. Мы направились черезъ Царскій мостъ, вдоль Мясницкой улицы, а оттуда за ворота. Насъ конвоировали отрядъ въ 200 всадниковъ его царскаго величества и каваль-

---

[1]) Это было сдѣлано въ виду того, что Шведскіе посланники, за 2 года передъ тѣмъ, также подарили каждому изъ важнѣйшихъ коммиссаровъ по 2 лошади.

[2]) Цифры приведены неточныя. Вино нѣсколько разъ перечислялось. Кленку причиталось сначала 1955 рублей за 12 бочекъ беременныхъ алкану (вино Аликанте??; 60 р. бочка), 17 бочекъ полубеременныхъ романеи пряной (30 р. бочка) и 29 бочекъ полубеременныхъ Ренскаго (25 р. бочка). Потомъ принятъ былъ въ разсчетъ «винологъ (сектъ??) противъ Ренскаго»: за 17½ бочекъ романеи и высшій винологъ рѣшили дать по 60 руб. за бочку, за 27 полубеременныхъ бочекъ романеи и 6 бочекъ низшаго винологу разочли по 25 р. за бочку. Итогъ получился теперь, почему-то, въ 2415 рублей. Деньги были выданы изъ доходовъ Владимірской чети (Голл. кн. № 9, лл. 512 об.—520 об.).

када Нѣмецкихъ купцовъ, сѣвшихъ на коней, чтобы проводить насъ за городъ. Приставы и другіе Русскіе проводили [3]) насъ не далѣе, чѣмъ до мѣста, принадлежавшаго князю Ивану Алексѣевичу Воротынскому, версты 2 за городомъ, гдѣ они простились съ нами и вернулись обратно [4]). Господинъ Випіусъ и Нѣмецкіе купцы оставались съ его превосх-омъ до Марьиной рощи [5]), гдѣ къ намъ присоединился и Датскій резидентъ съ нѣсколькими дѣвицами. Здѣсь для прощанья осушили нѣсколько рюмокъ вина за здоровье то того, то другого, при звукѣ литавръ и трубъ, и наконецъ, вдосталь угостившись, разстались другъ съ другомъ. Ночью въ 12 часовъ мы прибыли къ рѣкѣ Яузѣ въ семи верстахъ отъ Москвы, гдѣ устроенъ былъ таборъ для ночлега и разбиты были многія палатки. Здѣсь мы невдалекѣ увидѣли и другія палатки, разбитыя Русскими, шедшими на войну и къ Шведской границѣ.

Въ понедѣльникъ, 22-го іюня, утромъ, мы снова пустились въ путь и въ пять часовъ вышли на дорогу, ведшую, большею частью, черезъ очень пріятныя рощи. Мы здѣсь встрѣтили много всадниковъ, хорошо снаряженныхъ, которые ѣхали къ границѣ. Въ этотъ день прибыли мы въ Пушкинское, въ 28-ми или 30-ти верстахъ отъ Москвы, красивое прелестное село на высокой горѣ, подъ которой течетъ прекрасная рѣка съ пріятнымъ ровнымъ лугомъ на берегу. Мы здѣсь расположились и въ первый разъ пообѣдали въ полѣ подъ палатками. Пробывъ тутъ часа 3, мы отправились далѣе черезъ веселыя мѣста и, около 7-ми, прибыли въ Талицы [6]), въ 15-ти верстахъ, приблизительно, отъ названнаго села, на красивой рѣченкѣ того же имени, какъ и деревня, и съ превосходными лугами по сторонамъ.

Во вторникъ, 23-го іюня, утромъ въ 5 часовъ, мы выѣхали изъ Талицъ и направили путь свой черезъ пріятныя рощи. Проѣхавъ дальше около 20-ти верстъ или 4-хъ миль, мы прибыли въ прекрасную дачу его царскаго величества, однако изъ деревя, у села Suisinskoys [7]). А оттуда мы направились черезъ

---

[3]) Кленка провожали «за Тверскія ворота за земляной городъ въ Ямскую слободу» (Голл. кн. № 9, л. 531 об.).

[4]) Приставы проводили до того мѣста, гдѣ, передъ въѣздомъ въ Москву, произошла встрѣча (Дон.).

[5]) Въ доброй полумилѣ отъ Москвы (Дон.).

[6]) Талицы, д. каз., при рч. Малой Талицѣ, 46 в. отъ Дмитрова («Сп. насел. мѣстъ»).

[7]) Дворцовыя села перечислены у Соловьева, т. XIII, ст. 673, но ни одно

много великолѣпныхъ мѣстностей и, проѣхавъ еще около 20-ти верстъ, прибыли въ Троицу, большой монастырь, миляхъ въ 15-ти, 16-ти отъ Москвы, гдѣ находятся болѣе 300-тъ монаховъ. Онъ такъ богатъ, что во время тяжелой войны съ Польшею въ теченіе шести лѣтъ снарядилъ и содержалъ до 80.000 вооруженныхъ, да и ежегодно || (**199**) еще содержитъ большое количество военнаго люда на службѣ его царскаго величества, такъ какъ государи и вельможи снабжали и до сихъ поръ снабжаютъ его большими доходами. Вельможи и купцы, проѣзжающіе мимо и имѣющіе средства, даютъ богатую милостыню этой братіи, чтобы они молились за души ихъ и охраняли ихъ отъ всякаго несчастья. Его царское величество съ знатнѣйшими князьями ежегодно два раза отправляется сюда, разъ въ день св. Троицы, другой разъ въ день св. Михаила. Недоѣзжая полумили до монастыря, онъ, со всѣми своими провожатыми, идетъ пѣшкомъ и остается нѣсколько дней на богомольѣ. Въ это время игуменъ монастыря долженъ доставлять припасы его величеству и всѣмъ, кто съ нимъ, а также кормъ для лошадей. Такъ какъ мѣстность здѣсь красива и здѣсь много находится дичи, то его царское величество со свитою пріѣзжаетъ сюда иногда и для того, чтобы позабавиться охотою.

Когда мы были еще на разстояніи версты отъ этого мѣста, мы увидѣли по поднимавшемуся дыму, что въ Москвѣ былъ большой пожаръ: дѣйствительно, какъ мы потомъ узнали, домовъ 5—6.000 тамъ было обращено въ пепелъ. Мѣсто это находилось, какъ полагали, въ 60-ти верстахъ или въ 12-ти миляхъ отъ Москвы. Мы охотно расположились бы здѣсь, но не нашли удобнаго мѣста: вездѣ кругомъ были нивы подъ хлѣбомъ. Проѣхавъ еще 8 верстъ впередъ, мы прибыли въ Сватково, гдѣ остановились на 3 часа и пообѣдали. Затѣмъ мы проѣли еще 11 верстъ и прибыли въ Корелы, гдѣ разбили наши палатки и отдохнули ночь.

Въ среду, 24-го іюня, утромъ въ 3 часа, мы выѣхали изъ Карелъ и, черезъ высокія горы и вдоль плодородныхъ земель подъ хлѣбомъ, добрались до Новипокъ [8]), гдѣ расположились

изъ называемыхъ имъ не подходитъ въ данномъ случаѣ. Ср. и перечисленіе ихъ по «Поверстной книгѣ ямского приказа» у А. С. Лаппо-Данилевскаго («Библіографъ», 1890, № 9—10, стр. 98—99).

[8]) Новинки Надозерскіе, 2 в. отъ Александрова, на Троицкомъ трактѣ въ Сергіевскій посадъ изъ Александрова («Сп. нас. мѣстъ»).

на красивомъ полѣ. Приказчикъ или каштелянъ этого мѣста тотчасъ прибылъ къ его превосх-у и потребовалъ, чтобы его превосх. оставилъ этотъ лугъ или, по крайней мѣрѣ, не пускалъ бы на него лошадей. Его превосх., раздосадованный требованіемъ, велѣлъ увести его, чтобы отъ него освободиться. Черезъ часъ или два послѣ этого, когда мы отдыхали, прибылъ самъ хозяинъ этого имѣнія, Іовъ Демидовичъ Голохвастовъ, со своимъ сыномъ и вышеназваннымъ приказчикомъ или каштеляномъ и еще кое съ кѣмъ изъ своихъ, на лошадяхъ. Пріѣдя на мѣсто нашей стоянки, онъ встрѣтилъ фанъ-Асперена, на котораго грубо напустился; тотъ отвѣчалъ ему также грубо. Оба до того докричались, что господинъ самъ на своей лошади погналъ съ луга и черезъ рѣку всѣхъ лошадей, въ томъ числѣ и двухъ верховыхъ лошадей его превосх-а. Мы, тѣмъ временемъ, проснулись и замѣтили, что дѣло не ладно. Мы тотчасъ пошли къ его превосх-у, который немедленно же подошелъ къ этому господину и къ рѣкѣ и, въ большомъ гнѣвѣ, сталъ призывать его къ отвѣту. Съ обѣихъ сторонъ стали возвышать голосъ, а въ то же время нѣкоторые изъ нашей свиты и стрѣльцы, конвоировавшіе насъ, чуть не вступили въ рукопашную съ провожатыми этого господина. На горахъ, въ трехъ деревняхъ, лежавшихъ въ треугольникѣ, видны были мужики ‖ (**200**), вооруженные палками, стоявшіе тамъ съ женами и дѣтьми. Получилось бы странное зрѣлище, если бы его превосх. своимъ авторитетомъ не уладилъ дѣла. Онъ погрозилъ, что пошлетъ эстафету съ жалобою въ Москву, что посла посмѣли не только задержать на пути, но даже устроить ему непріятности. Тутъ этотъ господинъ понялъ свою ошибку и разсудивъ, какая опасность ему угрожаетъ, если его превосх. пожалуется, переплылъ черезъ рѣку, извинился и сталъ всячески завѣрять о своей дружбѣ. Его превосх., со своей стороны, также заявилъ, что, конечно, приди онъ самъ раньше, этого недоразумѣнія не было бы; за одно онъ наказалъ того, кто грубо отвѣтилъ этому господину. Послѣ этого его вельможность пригласилъ этого господина съ его сыномъ въ свою палатку и угостилъ ихъ водкою и Испанскимъ виномъ, и они тогда стали добрыми друзьями. Этотъ господинъ разсказалъ его превосх-у, что онъ спальникъ или камергеръ его царскаго величества, что будетъ посланъ воеводою въ Астрахань, и что, далѣе, и братъ его также спальникъ и воеводою въ Вологдѣ. Онъ спросилъ его превосх., что

это за люди у него—вооруженные шпагами и пистолетами; его превосх. отвѣчалъ, что это его дворяне. Вскорѣ затѣмъ прибылъ изъ Москвы къ намъ нашъ приставъ или попечитель Иванъ Порфирьевичъ Образцовъ, стольникъ его царскаго величества, въ сопровожденіи 10-ти, 12-ти стрѣльцовъ. Когда онъ узналъ о случившемся, то сильно испугался, такъ какъ и съ нимъ бы обошлось дѣло плохо: почему онъ не былъ во время у его превосх-а! Просидѣвъ около часа у его вельможности и выпивъ нѣсколько рюмокъ, они простились, съ просьбою къ его превосх-у предать случившееся забвенію. Они пригласили къ обѣду нашего пристава, который, поговоривъ съ его превосх-омъ о случившемся, направился туда. Около двухъ часовъ послѣ того, какъ они ушли отъ насъ—въ то время какъ мы обѣдали—вышепазванный господинъ послалъ своего приказчика или кашеляна, доставившаго его превосх-у въ подарокъ 5 овецъ, 5 куръ, 5 цыплятъ, стклянку орѣховаго масла, стклянку двойной водки, боченокъ пива, копченую бѣлорыбицу и еще нѣсколько живыхъ рыбъ. Онъ прислалъ и стрѣльцамъ бочку пива, чтобы и они веселились, хотя передъ тѣмъ они вступили было въ бой съ его приверженцами, одного изъ нихъ ранили, а другого привели плѣннаго къ его превосх-у, и хотя и изъ нихъ одинъ былъ раненъ.

(201) Сорокъ пятая глава.

Его превосх., по пріѣздѣ въ Переяславль, получаетъ посѣщеніе и угощеніе со стороны губернатора. —Сильный дождь вызываетъ нѣкоторыя непріятности.—Опасность для одного изъ свиты его превосх-а. — Прибытіе въ Ярославль и переправа.—Проѣздъ черезъ разныя мѣста.

Послѣ того, какъ все было улажено, мы отправились въ путь и, вечеромъ въ 6 часовъ, прибыли подъ Переяславль, въ 15-ти верстахъ отъ Новинокъ, гдѣ мы подъ городомъ и расположились на прекрасномъ лугу. Его превосх. отсюда послалъ секретаря и переводчика къ губернатору, чтобы привѣтствовать его и попросить его доставить намъ во время лошадей чтобы на слѣдующее утро отправиться въ путь. Вернувшись они сообщили, что губернаторъ прибудетъ самъ, чтобы привѣтствовать его превосх. Тѣмъ временемъ пришли повозки съ дорожными вещами и съ палатками: дѣло въ томъ, что его вельмож-

ность, пробывъ часъ или два въ дорожной каретѣ, садился, будь то до или послѣ обѣда, на лошадь и обыкновенно ѣхалъ такъ быстро, что повозки опаздывали на часъ либо на два. Какъ только мы раскинули палатки; прибылъ губернаторъ со своимъ сыномъ, нашимъ приставомъ и нѣкоторыми другими лицами. На разстояніи съ мушкетный выстрѣлъ отъ палатки его превосх-а они сошли съ лошадей и, когда они подошли немного ближе, мы ихъ приняли: его превосх. вышелъ на встрѣчу губернатору немного передъ палаткою. Они сѣли за столъ и были, если принять въ соображеніе мѣсто, великолѣпно угощены. Уходя, они сказали, что на слѣдующій день прибудутъ снова, чтобы, при отъѣздѣ его превосх-а, проститься съ нимъ. Затѣмъ мы здѣсь поужинали, а тѣмъ временемъ прибыли сюда и другія повозки и лошади.

Въ четвергъ, 25-го іюня, утромъ, наши дорожныя вещи были переложены въ другія повозки и, когда мы пообѣдали, прибылъ губернаторъ, послѣ того какъ мы успѣли уже снять и нагрузить на повозки наши палатки. Одна лишь палатка его превосх-а стояла, такъ какъ онъ въ ней обѣдалъ; тутъ же угостилъ онъ и губернатора. Послѣ этого его превосх. велѣлъ поскорѣе убирать и эту палатку, и мы снова отправились въ путь при сильнѣйшемъ дождѣ. Когда мы прибыли въ городъ, губернаторъ зазвалъ его превосх. къ себѣ [1]), чтобы, по Русскому обычаю, угостить его пирогомъ, водкою, пивомъ и простымъ медомъ. Онъ подарилъ его превосх-у сокола и хотѣлъ еще дать ему дорогую крышку стола, Русской работы, съ инкрустаціями, но его превосх. любезно отказался отъ этого, сославшись на то, что повозки уже уѣхали, а такая доска легко могла бы разбиться на куски. Пробывъ здѣсь часъ или два, мы простились и отправились въ путь, хотя шелъ проливной || (**202**) дождь. Подъ дождемъ мы еще къ вечеру прибыли въ Конюцкое [2]), въ 10-ти верстахъ или 2-хъ миляхъ отъ Переяславля; здѣсь мы разбили лагерь и вечеромъ пообѣдали. Тѣмъ временемъ шелъ такой дождь, что вода проходила въ палатку, служившую намъ столовой, и мы нѣсколько разъ принуждены были выко-

[1]) «Во дворъ его царскаго величества, гдѣ онъ жилъ». (Дон. подъ 25-ымъ іюня).

[2]) Конюцкое, д. каз., при р. Нерли, 10 в. отъ Переяславля, на Ярославскомъ шоссе отъ границы Александровскаго уѣзда къ Ростовскому («Сп. нас. мѣстъ»).

лачивать наши шляпы и выливать воду изъ нашихъ тарелокъ. Короче говоря, мы совершенно промокли и его превосх., по временамъ, подносилъ намъ по стаканчику вина, чтобы внѣшняя сырость менѣе насъ тревожила. Потомъ мы легли спать, хотя кровати наши были совершенно мокры изъ-за воды, стекавшей вдоль горы. Нѣкоторые изъ насъ, чтобы избавиться отъ сырости, пошли вечеромъ въ ближайшую деревню и тамъ расположились спать, тѣмъ болѣе, что они боялись, что снесетъ ихъ палатки. Вѣтеръ былъ очень сильный, и громъ и молнія были весьма страшны. Я, тѣмъ не менѣе, остался подъ моей палаткою, которую я купилъ въ Москвѣ и которая была очень плотна.

Въ пятницу, 26-го іюня, утромъ въ 6 часовъ, мы снова собрались въ путь, при такомъ же дождѣ, какъ и въ предыдущій день. Его превосх. остался въ дорожной повозкѣ. Мы должны были итти по очень плохой дорогѣ, гдѣ рѣка, изъ-за продолжительнаго дождя, выступила изъ береговъ и почва была на 2 или на 3 фута покрыта водою; такимъ образомъ, тамъ, гдѣ въ предыдущіе дни можно было почти по суху пройти, теперь чуть не приходилось плыть на лошадяхъ. Намъ пришлось итти черезъ неудобопроходимый лѣсъ и, въ теченіе 6-ти или 7-ми часовъ, мы прошли не болѣе 12-ти верстъ, пока не дошли до Деболъ [3]), верстахъ въ 30-ти или 6-ти миляхъ отъ Переяславля. Здѣсь мы снова разбили наши палатки. Послѣ обѣда мы пустились въ путь и прибыли въ Петровское, гдѣ переночевали.

Въ субботу, 27-го іюня, утромъ, когда еще дождь не успѣлъ прекратиться, мы снова пропли черезъ много красивыхъ мѣстностей. Семеро или восьмеро изъ нашей свиты отправились на лошадяхъ впередъ и увидѣли много домовъ подъ водою — слѣдствіе выступленія рѣкъ изъ береговъ; наконецъ, мы подошли къ перекрестку, не зная, по какому пути отсюда ѣхать. Одинъ изъ нашей свиты, хотѣвшій заѣхать впередъ, упалъ, вмѣстѣ съ лошадью, внизъ головою въ рѣку и, безъ сомнѣнія, въ то время, какъ лошадь его выплывала, потонулъ-бы, не удайся ему удержаться за вѣтвь дерева: тутъ было сильное теченіе, а онъ былъ въ сапогахъ и со шпорами и поэтому не могъ-бы спастись. Его вытащили, а лошадь достали опять на другомъ пути. Наконецъ, мы вышли на вѣр-

[3]) Деболы, с. каз., при р. Сарѣ, въ 13-ти в. отъ Ростова, на Московско-Ярославскомъ шоссе («Сп. нас. мѣстъ»).

ную дорогу и, подвигаясь впередъ, пришли въ деревню, въ 15-ти верстахъ или 3-хъ миляхъ отъ предыдущей, гдѣ мы расположились лагеремъ, и, поѣвъ, снова двинулись въ путь и вечеромъ прибыли въ Левъ [4]), гдѣ впервые расположились въ домахъ, разсудивъ, что многіе изъ насъ, въ концѣ концовъ, не выдержали-бы прежняго рода стоянокъ, и что онѣ очень легко могли повести къ заболѣваніямъ.

Въ воскресенье, 28-го іюня, мы рано утромъ пустились въ путь и въ 8 часовъ прибыли къ Николаевскому перевозу, гдѣ повозки и || (**203**) лошади на большомъ плоту переправлены были черезъ рѣку Которосль. Вечеромъ прибыли мы въ Коромыслово, въ 35-ти верстахъ или 7-ми миляхъ отъ Ярославля; здѣсь мы переночевали.

Въ понедѣльникъ, 29-го, при разсвѣтѣ дня, мы выѣхали отсюда и къ обѣду прибыли въ Наготино [5]), въ 15-ти верстахъ отъ вышеупомянутаго мѣста. Вечеромъ мы прибыли въ Ярославль, гдѣ насъ переправили черезъ рѣку; по въѣздѣ въ городъ мы расположились въ томъ-же мѣстѣ, гдѣ и раньше. Его превосх. тотчасъ-же извѣстилъ губернатора [6]) о своемъ прибытіи.

Во вторникъ, 30-го, утромъ, его превосх-у было прислано нѣсколько подарковъ [7]).

Въ среду, 1-го іюля [8]), большая часть нашего багажа была на плоту переправлена черезъ Волгу, и шталмейстеръ переѣхалъ со своимъ отрядомъ.

Въ четвергъ, 2-го, продолжалась перевозка нашего багажа, а также и переѣхалъ и его превосх. съ нами. Мы пообѣдали въ деревнѣ, гдѣ мы останавливались и зимою до пріѣзда въ Ярославль [9]). Въ этотъ день мы сдѣлали еще 7 верстъ и переночевали въ открытомъ полѣ.

Въ пятницу, 3-го, мы рано выѣхали и прибыли въ Вокшерскій ямъ, въ 20-ти верстахъ, т. е. 4-хъ миляхъ отъ предыду-

[4]) Левъ, с. каз., при оз. Неро, 7 в. отъ Ростова, 1 черв. («Сп. нас. мѣстъ»).

[5]) Наготино, д. вл., 18 вер. отъ Ярославля, направо отъ Московскаго шоссе («Сп. нас. мѣстъ»).

[6]) Воеводою здѣсь былъ Воинъ Аѳанасьевичъ Нащокинъ (Voin Affonasiovits Naschokin. Дон. подъ 29-ымъ іюня).

[7]) Подарки принесъ таможенный голова (Дон.).

[8]) Въ этотъ день была здѣсь религіозная процессія изъ-за продолжительнаго дождя (Дон. подъ 1-ымъ іюля).

[9]) Объ этой остановкѣ на стр. || 60 не говорится.

щей мѣстности, гдѣ мы обѣдали. Вечеромъ прибыли мы въ Даниловское, большое поселеніе, въ 27-ми верстахъ или добрыхъ 5-ти миляхъ отъ вышеупомянутаго мѣста. Здѣсь мы расположились на пріятномъ лугу у веселаго ручейка, какихъ эта страна полна. Здѣсь намъ доставили провизію изъ молодыхъ гусей, цыплятъ и т. д.

Въ субботу, 4-го іюля, при восходѣ солнца, фанъ-де-Ватеръ, гофмейстеръ и я поѣхали эстафетою въ Ухорскій ямъ, чтобы заказать приготовить лошадей, и, хотя его превосх. тронулся въ путь сейчасъ-же послѣ нашего отправленія, мы, тѣмъ не менѣе, прибыли часомъ или двумя раньше. Перемѣнивъ затѣмъ лошадей и нѣкоторыя повозки, и пообѣдавъ, мы тронулись въ путь и вечеромъ прибыли въ Телячій ямъ, въ 30-ти верстахъ или въ 6-ти миляхъ отъ вышеупомянутаго мѣста.

Въ воскресенье, 5-го іюля, мы, съ разсвѣтомъ дня, отправились въ путь и прибыли въ Обиорскій ямъ, въ 30-ти верстахъ или 6-ти миляхъ отъ вышеупомянутаго мѣста. Мы здѣсь опять перемѣнили лошадей и повозки и, пообѣдавъ, поѣхали далѣе, въ Грязовецъ, въ 25-ти верстахъ или въ 5-ти миляхъ оттуда. Человѣкъ 10—12 изъ нашей свиты поѣхали впередъ въ эту деревню, чтобы выбрать удобное поле, гдѣ-бы намъ расположиться и доставить отдыхъ и себѣ и лошадямъ нашимъ. Пробывъ здѣсь съ добрый часъ, мы замѣтили приближеніе издали его превосх-а съ тѣми, кто были съ нимъ. Мы поэтому, поѣхали навстрѣчу его превосх-у, вмѣстѣ проѣхали чрезъ это поле и, сдѣлавъ еще 2 версты дальше, нашли удобное мѣсто, гдѣ расположились. Мы встрѣтили много москитовъ или комаровъ, сильно жалившихъ, и поэтому были принуждены зажечь много деревьевъ, || (**204**) чтобы прогнать ихъ дымомъ.

Въ понедѣльникъ, 6-го іюля, съ разсвѣтомъ дня, мы снялись съ лагеря и, проѣхавъ 27 верстъ, пришли къ большому плодородному полю, лежавшему у рѣчки, гдѣ расположились лагеремъ и пробыли, такъ какъ было еще рано,—три или четыре часа, пообѣдали здѣсь и дали оправиться лошадямъ. Потомъ мы опять тронулись въ путь, и, безостановочно подвигаясь, послѣ обѣда, около 4-хъ часовъ, прибыли въ Вологду [10]), къ изумленію губернатора [11]) и Нѣмецкихъ [12]) купцовъ, ожи-

[10]) 100 миль отъ Москвы (Дон.).

[11]) Воевода былъ пока тотъ-же, что и въ минувшемъ году. (Дон.).

[12]) Нидерландскихъ (Дон. подъ 1-ымъ іюля).

давшихъ насъ не ранѣе, чѣмъ вечеромъ, и предполагавшихъ ввести насъ въ городъ [13]). Мы остановились въ прежнихъ нашихъ помѣщеніяхъ и вечеромъ мефрау Гебдонъ выставила намъ великолѣпное угощеніе.

Сорокъ шестая глава.

Угощеніе губернаторомъ его превосх-а, которому дарятъ двухъ дромадеровъ.—Отплытіе изъ Вологды.—Прохожденіе мимо разныхъ мѣстъ.—Бывшій Устюжскій губернаторъ въ гостяхъ у его превосх-а.—Его превосх. пріѣзжаетъ въ Тотьму, гдѣ получаетъ разные подарки.—Обоюдное угощеніе.—Что такое батоги.—Плата тѣмъ, кто тянетъ судно.—Непріятности при поѣздкѣ изъ-за мелей.

Во вторникъ, 7-го іюля, прибылъ сюда новый губернаторъ Иванъ Демидовичъ Голохвастовъ, стольникъ его царскаго величества. Канцлеръ, «гость» и 2—3 Нѣмецкихъ купца ввели его [1]). Послѣ обѣда пришелъ старый губернаторъ Осодоръ Александровичъ [2]) съ сыномъ, чтобы посѣтить его превосх. При немъ было также нѣсколько Русскихъ [3]). Ихъ хорошо угостили, и они ушли отъ насъ вполнѣ довольные [4]).

Въ среду, 8-го, его превосх. посѣтилъ вышеназваннаго стараго губернатора, и, въ знакъ почета, послѣдній вывелъ свою супругу, чтобы, по обычаю Русскихъ, поднести его превосх-у чарку и, послѣ поцѣлуя, уйти обратно.

Въ четвергъ, 9-го, его превосх. имѣлъ у себя за обѣдомъ разныхъ знакомыхъ. Пока мы сидѣли за столомъ, «гость» Гавріилъ Мартыновичъ прислалъ въ подарокъ его превосх-у двухъ дромадеровъ,—самца и самку [5]).

Въ пятницу, 10-го, пришелъ новый губернаторъ, чтобы лично осмотрѣть лодки и суда, въ которыхъ мы должны были

---

[13]) Предполагалось закрыть всѣ лавки, и сынъ воеводы съ именитѣйшими гражданами хотѣлъ выѣхать послу на встрѣчу (Дон.).

[1]) По Донесеніямъ, Голохвастовъ въѣхалъ въ городъ в о с ь м о г о іюля. 8-го же іюля посолъ послалъ своего секретаря и переводчика съ привѣтомъ ему. Воевода отвѣчалъ присылкою своего родственника (Neef) и принесеніемъ въ подарокъ провизіи (Дон. подъ 8-ымъ іюля).

[2]) Тышкевичъ.

[3]) Новый дьякъ Осипъ Карповъ и таможенный голова (Дон.).

[4]) Въ этотъ день пришло изъ Москвы извѣстіе о вѣнчаніи царя на престолъ, бывшемъ $^{28}/_{18}$ іюня (Дон. подъ 7-ымъ іюля).

[5]) 9-го дьякъ прислалъ провизіи (Дон.).

ѣхать дальше, и поторопить приготовленіе. Его превосх. также отправился на мѣсто работы, чтобы заставить вести ее, какъ онъ хотѣлъ [6]).

‖ (**205**) Во вторникъ, 14-го, пришли 2 или 3 Нѣмецкихъ купца, въ менѣе чѣмъ 3-ое сутокъ пройдя отъ Москвы до Вологды; они принесли извѣстіе о большой побѣдѣ Датчанъ, подъ начальствомъ адмирала Тромпа, надъ Шведами, причемъ послѣдніе потерпѣли очень большія потери [7]).

Въ четвергъ, 16-го іюля, мы, съ нашимъ багажомъ, отправились на суда [8]) и отплыли, вечеромъ, на 5-ти лодкахъ: лодкѣ его превосх-а, нашей, кухонной, фанъ-де-Ватера съ менѣе важною частью свиты и на лошадиной лодкѣ. Мы отправились при звукахъ орудій, литавръ и трубъ и остановились за Турандаевомъ, гдѣ пробыли всю ночь.

Въ пятницу, 17-го іюля, около полудня, прибылъ къ намъ нашъ приставъ въ небольшой лодочкѣ, неся съ собою 400 рублей, т. е. столько-же дукатовъ, на продовольствіе его превосх-у до Архангельска: изъ-за этого его вельможность и оставался ждать здѣсь. Немного спустя послѣ прихода пристава, мы снова поплыли по теченію внизъ, иногда прибѣгая къ веслamъ. Здѣсь насъ сильно жалили комары; лишь когда подулъ вѣтеръ, мы немного избавились отъ нихъ. Вечеромъ прибыли мы въ Верхнюю на Сухонѣ, гдѣ судно понеслось быстрѣе.

Въ субботу, 18-го іюля, рано утромъ, мы прибыли къ Николѣ Мокрому, прекрасному монастырю, который, изъ-за изгиба рѣки, мы въ теченіе 3-хъ часовъ имѣли передъ нашими глазами. Цѣлый день этотъ, такъ какъ было жарко, насъ мучили мухи. Видомъ мы могли наслаждаться пріятнымъ. То мы видѣли землю подъ паромъ, то пріятныя долины, нивы, съ колосящимся хлѣбомъ, пріятныя поля съ высокою красивою

---

[6]) 11-го посолъ сдѣлалъ визитъ новому воеводѣ. (Дон. подъ 11-ымъ іюля).

[7]) 15-го іюля посолъ посѣтилъ гостя и таможеннаго голову Гавріила Мартыновича Фалѣева (Гаѣов), у котораго встрѣтилъ и Тышкевича и Голохвастова. На слѣдующій день всѣ трое, вмѣстѣ съ дьякомъ, сдѣлали отвѣтный визитъ Кленку. И Голохвастовъ и дьякъ получили подарки отъ Кленка (Дон. подъ 15-ымъ и 16-ымъ іюля).

[8]) 5 судовъ со 138-мью гребцами (Дон.). Изъ-за непослушанія посадскихъ людей Ивашки Емельянова и Ѳедьки Сычугова посолъ прожилъ лишнее въ Вологдѣ; они не давали ему людей (Гол. кн. № 9, л. 537). Суда снаряжены были на деньги «изъ таможенныхъ и кабацкихъ доходовъ» (Гол. кн. № 9, л. 523).

травою. Мы видѣли также, съ большимъ удовольствіемъ, какъ многія рѣчки впадаютъ въ эту рѣку Сухону, которая окружена деревьями. Мы устроили остановку на время обѣда, а, тѣмъ временемъ, приставъ со своею лодкою поплылъ впередъ, чтобы приготовить все къ нашему пріѣзду въ Шуйское [9]). Прійдя вечеромъ въ это мѣсто, мы нашли все готовымъ, и, послѣ добрыхъ получаса, отправились оттуда дальше.

Въ воскресенье, 19-го, въ обѣденное время, пришли мы, съ трудомъ подвигаясь впередъ, въ деревню, гдѣ встрѣтили въ небольшой лодкѣ бывшаго губернатора Устюжскаго, собиравшагося въ Москву. Нашъ приставъ послалъ своего писца къ его превосх-у, чтобы сообщить, что Матвѣй Филимоновичъ [10]), бывшій губернаторъ Устюжскій, намѣренъ поговорить съ его вельможностью и проститься съ нимъ. Его превосх. потому подъѣхалъ къ берегу, куда прибыли въ своей лодочкѣ и означенный губернаторъ и нашъ приставъ. Когда они вышли на сушу, его превосх. привѣтствовалъ ихъ и провелъ на верхъ лодки подъ палатку, гдѣ они выпили нѣсколько стаканчиковъ, пока не подоспѣлъ обѣдъ. Затѣмъ всѣ вмѣстѣ спустились внизъ, и они, какъ и всѣ мы, получили хорошее угощеніе у его превосх-а. Послѣ этого губернаторъ простился, а каждый изъ насъ вернулся опять въ свою лодку. Его превосх. велѣлъ тотчасъ снова двинуться въ путь.

|| (**206**) Въ понедѣльникъ, 20-го іюля, послѣ обѣда, въ 4 часа, мы быстро прибыли въ Тотьму, гдѣ должны были перемѣнить гребцовъ, кормщиковъ и посовщиковъ, какъ зовутъ тѣхъ, кто находятся на наблюдательномъ посту у форштевня, чтобы сообщать объ опасностяхъ. Когда мы здѣсь побыли немного, пришли ямскіе старосты или надзиратели за рабочими, и принесли въ подарокъ хлѣба, овецъ, куръ и пр. Затѣмъ пришли кормщики и носовщики съ подобными-же подарками. Всѣхъ ихъ угостили пивомъ и водкою. Вскорѣ затѣмъ пришелъ главный служитель губернатора съ такими-же подарками въ видѣ овецъ, куръ и проч.; его превосх. угостилъ его и сдѣлалъ ему подарокъ. Вскорѣ затѣмъ прибылъ самъ губернаторъ съ приставомъ. Его превосх. принялъ ихъ въ лодкѣ. Потомъ они вмѣстѣ спустились внизъ, и его вель-

[9]) Шуйскій ямъ (Jam, genoemt Soeski. Доп.). Въ Шуйскомъ перемѣнили гребцовъ.

[10]) Нарышкинъ.

можность сѣлъ во главѣ стола, губернаторъ по правую его сторону, а приставъ—по лѣвую; рядомъ съ ними, въ порядкѣ, разсѣлись мы. Столъ былъ убранъ великолѣпно, и выпито было нѣсколько здравицъ. Губернаторъ пригласилъ его превосх. къ себѣ домой [11]) и послалъ лошадь за нимъ. Его вельможность и отправился туда, вмѣстѣ со своей свитою, и здѣсь мы получили, по Русскому обычаю, угощеніе изъ пива, водки и меду. Одинъ изъ нашей свиты, когда пили здоровье его царскаго величества, не въ состояніи былъ осушить своего ковша съ медомъ и хотѣлъ потихоньку отставить его. Однако, нашъ приставъ, увидя это, не допустилъ его сдѣлать такъ, и сказалъ: «Это за здоровье его величества: ковшъ долженъ быть осушенъ; *выпивай и хоть умри!*» Вставъ и прощаясь, его превосх. сунулъ губернатору въ руку бумажку съ золотомъ. Губернаторъ проводилъ его превосх. за ворота своего двора, а приставъ довелъ его до лодки. Здѣсь оказалось, что посовщикъ совершенно пьянъ, а съ другихъ лодокъ нѣкоторые прислужники сбѣжали. Это вызвало замѣшательство, во время котораго приставъ далъ посовщику нѣсколько оплеухъ, а такъ какъ тотъ не обратилъ на нихъ вниманія, велѣлъ его бить батогами, что скоро его протрезвило. Батоги — это извѣстный видъ наказанія за небольшіе проступки, причемъ преступникъ ложится животомъ на землю, а два человѣка, сѣвъ одинъ на шею его, другой—на ноги, бьютъ его по спинѣ и по ягодицамъ такъ, что все его мясо кажется размозженнымъ. Наконецъ, удалось собрать экипажъ судовъ и мы поздно вечеромъ выѣхали, но подвигались плохо.

Во вторникъ, 21-го іюля, утромъ, мы подошли къ Сидоровской, въ 30-ти верстахъ или 6-ти миляхъ отъ Тотьмы, гдѣ идетъ очень сильное теченіе. Въ полдень его превосх., въ 25-ти верстахъ отъ Тотьмы, велѣлъ пристать, чтобы пообѣдать. Мы наскоро закусили и потомъ снова двинулись въ путь, причемъ повстрѣчали разныя суда съ солью, которая получается изъ Соль-Вычегодска и изъ Соловецкаго монастыря на Бѣломъ Морѣ а иногда и привозится съ Кильдина или Вардегуза. Каждую лодку тащили вверхъ 40, 50, 60 и даже 70 человѣкъ, вплоть къ Вологды, гдѣ грузъ выгружается. Тѣ лодки, которыя мы встрѣтили, находились || (207) уже въ пути цѣлыхъ 15 недѣль. Каж-

[11]) Во дворъ его царскаго величества (Дон.).

дый человѣкъ, за каждую поѣздку, получаетъ не болѣе 8-ми гривенъ или 4-хъ гульденовъ, помимо пищи, которая очень скудна и состоитъ въ хлѣбѣ, чеснокѣ, соли и водѣ. Послѣ обѣда мы, по неосторожности посовщика, сѣли на мель и завертѣлись, точно волчокъ. Нѣсколько человѣкъ перескочили за бортъ, подняли нашу лодку палками и помогли намъ сойти съ мелкаго мѣста Нѣсколько разъ мы натыкались на подводныя скалы.

Въ среду, 22-го іюля, рано утромъ, мы прибыли въ Бобровское [12]) и расположились противъ этого селенія. Здѣсь мы успѣли снарядиться въ часъ и счастливо проплыли мимо различныхъ мѣстъ, очень опасныхъ, какъ изъ-за стремнинъ, такъ и изъ-за мелей и небольшихъ подводныхъ скалъ. На Опокахъ [13]) мы ожидали еще худшаго, но прошли тамъ счастливо. Однако, у Скорятина [14]), въ 40-ка верстахъ или 8-ми миляхъ отъ Устюга, мы такъ стукнулись о песокъ и о камень, что наша лодка повернулась. Наше весло впереди у лодки сломилось, и намъ пришлось канатами и веревками его снова скрѣпить. Мы пробовали повернуть лодку, но не смогли по причинѣ узости русла, вслѣдствіе чего мы, снявшись съ мели, съ полчаса должны были ѣхать задомъ напередъ. Лодка его превосх-а, съ которой еще не было несчастья, также засѣла, какъ и кухонная лодка и лодка гоф- и рентмейстера. Прошло нѣкоторое время прежде, чѣмъ онѣ насъ догнали, хотя мы пустили нашу лодку безъ веселъ, просто по теченію.

Сорокъ седьмая глава.

Прибытіе въ Устюгъ, гдѣ его превосх. получаетъ угощеніе и угощаетъ другихъ.—Одинъ изъ свиты его превосх-а тонетъ.—Прохожденіе мимо различныхъ мѣстъ.—Его превосх. и его свита прибываютъ въ Архангельскъ.

Въ четвергъ, 23-го іюля, рано утромъ состоялось наше прибытіе въ Устюгъ [1]), гдѣ, по обыкновенію, стрѣляли, трубили

[12]) Бобровскій ямъ (Bobrofsscbe Jam. Дон.). Здѣсь также перемѣнили гребцовъ.

[13]) Случевскій, назв. соч. I, 144: (Сухона) «... въ малую воду на нѣкоторыхъ мѣстахъ, напримѣръ, въ «Опокахъ», имѣетъ не болѣе 7-ми вершковъ глубины»... Ib. 206: «Самое опасное мѣсто Сухоны это Опоки. Длина этого порога или перебора немного менѣе версты, по рѣка дѣлаетъ тутъ крутой изгибъ выписываетъ нѣчто въ родѣ буквы Z и такъ быстра, что паденіе замѣтно на глазъ». Ср. Stuckenberg, «Hydrographie» II, 118: Opoki.

[14]) Скорятино, д. каз., при р. Сухонѣ, въ 44-хъ верстахъ отъ Устюга.

[1]) 120 верстъ отъ Бобровскаго яма (Дон. подъ 23-имъ іюля).

въ трубы и били въ литавры, когда мы подходили къ дому губернатора. Лодка его превосх-а осталась стоять передъ домомъ губернатора, а рядомъ съ ней стали и наши лодки. Когда мы простояли здѣсь короткое время, стали доставляться разные подарки для его превосх-а. Мы рано пообѣдали и затѣмъ получили новыхъ корабельщиковъ. «Гость» Вавила [2]) Ивановичъ Грудцынъ пришелъ къ его превосх-у поговорить съ нимъ, а, вскорѣ за нимъ, [зашелъ] и губернаторъ Алексѣй Павловичъ [3]), съ двумя сыновьями, Матвѣемъ и Иваномъ Алексѣевичами; его превосх. угостилъ ихъ хорошо, а потомъ и самъ, когда, по ихъ приглашенію, посѣтилъ ихъ, былъ ими хорошо принятъ и угощенъ. Послѣ этого его превосх. || (**208**)послалъ имъ на домъ подарки въ видѣ дукатовъ, завернутыхъ въ бумажки. Нѣсколько таковыхъ-же его превосх. послалъ архимандриту или архіепископу, чтобы отблагодарить за присланные этимъ послѣднимъ подарки. Посланные туда получили хорошее, по Русскому обычаю, угощеніе и, при уходѣ, ихъ перекрестили крестнымъ знаменіемъ. Уѣзжая отсюда, его превосх. велѣлъ пристать у конца города, чтобы тутъ переночевать и, съ разсвѣтомъ дня, двинуться дальше, такъ какъ почью очень опасно плыть по этой рѣкѣ, въ виду множества незамѣтныхъ мелей и подводныхъ камней. Къ тому же намъ пришлось ожидать лодки, которая должна была нагрузить сто тонъ овса для лошадей [4]).

Въ пятницу, 24-го іюля, рано утромъ мы отплыли, но проѣхали не далѣе, какъ до Царекоистантиновскаго, гдѣ пришлось ждать судна съ лошадьми, которое, изъ-за неосторожности посовщика, два раза такъ садилось на мель, что другія лодки должны были высылать свой экипажъ, чтобы поднять ее съ мѣста: былъ уже полдень, когда она подошла къ намъ. Тѣмъ временемъ, съ однимъ изъ насъ произошло печальное несчастіе. Одинъ изъ служителей его превосх-а, Янъ Фолькертсзоонъ, вмѣстѣ съ другими, пошелъ къ рѣкѣ купаться и, зайдя въ глубокое мѣсто, потерялъ подъ собою почву, пошелъ

[2]) Favile—Василій? Ср. гл. IX, пр. 4-ое.

[3]) Еропкинъ («Рус. Истор. Библ.», XII, ст. 476), въ Дон. Alexei Paulovits Gerebtin (Дон. подъ 23-нимъ іюля).

[4]) Къ этому отъѣзду изъ Устюга относится челобитная земскаго старосты Ѳедьки Шергина съ товарищами и со всѣми посадскими людьми, гдѣ говорится о сборахъ въ Устюгѣ волостныхъ людей «для совѣту о ямскомъ дѣлѣ и для вѣдомости отпуску Галанской земли посла» («Акт. Холм. и Устюжск. епарх.», «Р. И. Б.» XII, ст. 482).

на дно и былъ унесенъ водою. Находившіеся съ нимъ, думая, что онъ желаетъ кувыркаться въ водѣ, ничего не сдѣлали, чтобы спасти его, а когда стали звать его, то онъ уже былъ унесенъ водою и его нельзя было достать. Это былъ первый случай смерти въ свитѣ господина посла. Послѣ обѣда его превосх. велѣлъ опять двинуться въ путь, но мы, изъ-за сильнаго вѣтра, не могли сойти съ мѣста и должны были опять пристать.

Въ субботу, 25-го іюля, мы, такъ какъ вѣтеръ утихъ, съ разсвѣтомъ дня, снова пустились въ путь и утромъ были у Николаевскаго перевоза, въ 6-ти или 7-ми миляхъ отъ Устюга. Лодка его превосх-а сильнымъ вѣтромъ такъ была отнесена назадъ, что всѣ мы принуждены были пристать. Къ ночи мы опять подвинулись впередъ и плыли не останавливаясь.

Въ воскресенье, 26-го, въ полдень, его превосх. велѣлъ пристать у монастыря Спасскаго, приблизительно, въ 60-ти верстахъ или 12-ти миляхъ отъ Устюга, чтобы здѣсь пообѣдать. Приставъ и его писецъ обѣдали съ его превосх-омъ. Тѣмъ временемъ, изъ монастыря пришелъ монахъ съ большимъ монастырскимъ хлѣбомъ, ведромъ квасу и овцою: это было подарено его превосх-у. Какъ только обѣдъ кончился, мы тотчасъ пустились въ дальнѣйшій путь. Поздно вечеромъ прибыли мы въ большое село, миляхъ въ 17-ти отъ Устюга; погода была такъ благопріятна, что мы могли подвигаться безостановочно.

Въ понедѣльникъ, 27-го, мы пообѣдали у села Игрыжъ, въ 110-ка верстахъ или 28-ми миляхъ отъ Устюга; раньше здѣсь былъ «ямъ» или мѣсто, гдѣ обыкновенно получается свѣжая смѣна народа. || (**209**) Отсюда намъ пришлось проѣхать еще добрыхъ 15 верстъ до Верхней Тоймы [5]), куда прибыли поздно вечеромъ и застали народъ вполнѣ готовымъ, благодаря прилежанію и добросовѣстности пристава. Въ 12 часовъ [6]) мы снова двинулись въ путь и встрѣтили лодку, которая 10 дней тому назадъ вышла изъ Архангельска: она принесла намъ извѣстіе, что 17 Голландскихъ кораблей прибыли въ Архангельскъ.

Во вторникъ, 28-го іюля, утромъ, въ 9 часовъ, мы прибыли въ Нижнюю Тойму, въ 30-ти верстахъ или 6-ти миляхъ отъ

[5]) Верхнетоемскій ямъ (Jam genoemt Virgua Toima). По Дон., въ 140-ка вер. отъ Устюга.

[6]) Въ полночь (Дон.).

Верхней Тоймы. Въ полдень мы наскоро пообѣдали, чтобы не терять времени, такъ какъ теченіе несло насъ быстро книзу. Ночью мы проѣхали мимо Осиноваго, гдѣ въ прошломъ году мѣняли ярыжекъ.

Въ среду, 29-го, рано утромъ, мы прибыли въ Панду; карбасъ, вышедшій 4 дня тому назадъ изъ Колмогоръ, принесъ намъ извѣстіе, что въ Архангельскъ прибыли 28 кораблей, въ томъ числѣ 3 Англійскихъ. Въ эту ночь мы проѣхали мимо Калей [7]).

Въ четвергъ, 30-го, рано утромъ, насъ четверо быстро выѣхали въ лодкѣ, чтобы прибыть въ Извозъ, недалеко отъ Калей, гдѣ мы рано сѣли на лошадей. Мы весь этотъ день ѣхали верхомъ вдоль берега Двины, которая вездѣ открывала намъ прелестные виды. Иногда мы ѣхали и черезъ очень густые лѣса. Проѣхавъ мимо нѣсколькихъ прекрасныхъ селъ и переправившись черезъ рѣки Суху, Двинку, Обоку [8]) и Колмогорскую рѣку на плотахъ изъ мачтовыхъ стволовъ, тѣсно привязанныхъ другъ къ другу, мы, еще за 2 часа до захода солнца, прибыли въ Колмогоры, пройдя миль 25. Здѣсь мы день прождали.

Въ субботу, 1-го августа, прибыли въ Колмогоры къ намъ фанъ-де-Ватеръ и гофмейстеръ и сказали, что его превосх. въѣхалъ въ другую рѣку, изъ-за мелей передъ Колмогорами. Послѣ обѣда мы выѣхали изъ Колмогоръ и прибыли къ его превосх-у, когда онъ былъ уже въ 12-ти верстахъ за Колмогорами.

Въ воскресенье, 2-го августа, рано утромъ, мы пріѣхали къ Архангельскому монастырю, гдѣ его превосх. присталъ къ берегу. чтобы пообѣдать. Прежде, чѣмъ мы успѣли сѣсть за столъ, пришелъ Голландскій шкиперъ съ пачкою писемъ къ его превосх-у. Послѣ того какъ пообѣдали, пришелъ капитанъ Кинтъ [9]), съ нѣкоторыми другими шкиперами, и привѣтствовалъ его превосх., который ихъ хорошо угостилъ. Послѣ обѣда

---

[7]) «Утромъ, въ 9 часовъ, прибыли мы въ ямъ Chanore Gora, гдѣ община меня привѣтствовала провизіею, и, перемѣнивъ гребцовъ, въ 10 час. поѣхали дальше. 1-го августа я получилъ изъ Архангельска, черезъ посланнаго отъ Голландскаго купца Яна Гоутмана, извѣстіе о прибытіи въ Архангельскъ 28-ми торговыхъ судовъ съ конвойнымъ судномъ» (Дон.).

[8]) Обока—Обокша (Stuckenberg, «Hydrographie» II, p. 222—223). Колмогорская рѣка—рукавъ Двины? Сухи и Двинки у Stuckenberg а нѣтъ.

[9]) Michiel Kint (Дон.).

мы снова двинулись въ путь, чтобы раньше прійти въ Архангельскъ. Мы встрѣтили въ это время 12 или 14 корабельныхъ лодокъ съ ихъ шкиперами: они выстрѣлами привѣтствовали его превосх. Когда его превосх. прибылъ къ кремлю и далъ залпъ изъ орудія [10]), то и другія суда, по порядку, стали стрѣлять. Такимъ образомъ, мы прибыли въ Архангельскъ къ пристани передъ гостинницею, гдѣ Mons-r Бокъ, перекрещенный Русскій [11]) и два Русскихъ полковника, [выѣхавъ] съ нѣсколькими солдатами и лошадьми, привѣтствовали его превосх. Мы такимъ-же образомъ, какъ передъ тѣмъ [12]), тотчасъ въѣхали въ городъ; || (**210**) проводивъ его превосх. въ прежнее его мѣстопребываніе, и мы также пошли искать, гдѣ намъ нужно было остановиться [13]).

Во вторникъ, 4-го августа, мы съ приставомъ пошли осматривать нѣкоторые корабли, такъ какъ онъ никогда еще ихъ не видалъ и чрезвычайно удивлялся имъ. Насъ привѣтствовали нѣсколькими залпами изъ большихъ орудій, что, повидимому, приставу очень понравилось. Намъ пришлось въ это время ожидать прибытія Архангельскаго губернатора, такъ какъ безъ его присутствія нельзя было грузить суда [14]).

Сорокъ восьмая глава.

Прибытіе новаго губернатора въ Архангельскъ. — Дерзость одного изъ свиты его превосх-а во время процессіи. — Онъ выдается губернатору. — Датскій резидентъ пріѣзжаетъ въ Архангельскъ. — Подарокъ его превосх-а губернатору. — Отплытіе его превосх-а на суднѣ изъ Архангельска. — Неудачи въ началѣ. — Дешевая семга на берегу Московіи. — Сѣверное сіяніе, что оно такое въ воздухѣ. — Встрѣча съ судами. — Приходъ въ Фли, къ Энкгейзену, въ Гоорнъ и въ Амстердамъ. — Описаніе страны Самоѣдовъ. — Заключеніе.

Во вторникъ, 18-го августа, рано утромъ, пришелъ новый

---

[10]) «Изъ четырехъ орудій, находившихся въ моей лодкѣ» (Дон.).

[11]) Переводъ буквальный.

[12]) Приставъ устроилъ этотъ въѣздъ, снарядивъ и трубачей и литаврщиковъ. При въѣздѣ, по обѣ стороны посольской свиты, бѣжали стрѣльцы съ бердышами. Воеводы еще не было, дьякъ же находился въ Колмогорахъ (Дон.).

[13]) «3-го августа бургомистры, отъ имени общины, поднесли мнѣ большой бѣлый хлѣбъ и бочепокъ (tobbe) съ рыбою» (Дон.).

[14]) Приводимъ въ дополненіе изъ Дон.: 6-го августа Кленкъ ѣздилъ, сопровождаемый 9-ю корабельными лодками, на военное судно, чтобъ посмотрѣть, дѣйствительно-ли тамъ нѣтъ мѣста для багажа и для мебели. Такъ какъ заявленіе капитана на этотъ счетъ оказалось правильнымъ, Кленкъ принужденъ

губернаторъ Иванъ Андреевичъ Хованскій [1]), раньше бывшій полководцемъ его царскаго величества. При немъ находились 1 литаврщика, 5 трубачей и 14 коньеносцевъ, всѣ въ черномъ. Суда, находившіяся въ Архангельскѣ, всѣ дали залпы изъ орудій въ знакъ радости по поводу его прибытія. Его превосх. велѣлъ привѣтствовать его черезъ своего секретаря и фанъ-Асперена [2]).

Въ пятницу, 21-го августа, прибыло еще 28 судовъ [3]) съ конвойнымъ судномъ, изъ Голландіи въ Архангельскъ [4]).

Во вторникъ, 25-го августа, утромъ, въ Архангельскѣ была процессія (или шествіе), въ которой участвовали и губернаторъ и приставъ, шедшіе, обнаживъ голову. Одинъ изъ нашихъ конюховъ, смотрѣвшій на эту процессію, подстрекаемый нѣсколькими пьяными Англійскими матросами, не захотѣлъ снять своей шляпы передъ крестами и иконами, хотя его солдаты и предостерегали. Губернаторъ и приставъ замѣтили это, но, тѣмъ не менѣе, прошли мимо. Когда процессія кончилась, приставъ, по приказанію губернатора, пришелъ жаловаться на эту дерзость. Его превосх. спросилъ его, не узнаетъ-ли онъ виновнаго, и велѣлъ всѣмъ служителямъ и конюхамъ выйти наружу. Приставъ указалъ на виновнаго, который сначала отпирался, но затѣмъ сознался въ своемъ проступкѣ. || (211) Его превосх., въ присутствіи пристава, сильно наказалъ его, и послалъ съ фанъ-Аспереномъ къ губернатору, гдѣ онъ колѣнопреклоненіями и просьбами вымолилъ себѣ прощеніе, въ уваженіе къ тому обстоятельству, что былъ служителемъ его превосх-а [5]).

былъ нанятъ грузовое судно.—11-го августа въ Архангельскъ пришли первыя вѣсти о паденіи Матвѣева (Дон. подъ 6-ымъ и 11-ымъ августа).

[1]) Дон. называютъ его княземъ и бояриномъ (Дон. подъ 18-ымъ авг.). При немъ былъ и дьякъ Andre Carpof, т. е. Андрей Богдановъ (А. И. Барсуковъ, „Воеводы Московскаго государства“, Спб., 1897, стр. 8).

[2]) Они-же должны были напомнить воеводѣ о доставкѣ хлѣба на суда, которая слишкомъ затянулась. На привѣтствіе воевода отвѣчалъ присылкою дворянина къ Кленку.—20-го августа пойманъ былъ матросъ съ военнаго судна, укравшій сукно съ павильона Кленковой лодки. Воевода прислалъ пойманнаго съ приставомъ къ Кленку, который, въ свою очередь, выдалъ матроса капитану судна. На слѣдующій день Кленкъ послалъ секретаря и переводчика благодарить воеводу за доставку матроса (Дон. подъ 18-ымъ, 20-ымъ и 21-ымъ авг.).

[3]) «Послѣдній Голландскій флотъ» (Дон.).

[4]) Кленкъ, 22-го, снова напомнилъ воеводѣ о скорѣйшей доставкѣ хлѣба.

[5]) Воевода сказалъ, что не будь конюхъ слугой Кленка, онъ-бы велѣлъ прибить гвоздемъ шапку къ головѣ его, чтобы никогда нельзя было снимать ее

Въ среду, 2>-го августа, его превосх. купилъ 6 бѣлыхъ оленей у Самоѣдовъ.

Въ четвергъ, 3-го сентября, прибылъ въ Архангельскъ Датскій резидентъ [6]) при залпахъ изъ орудій, на которыя отвѣчали съ нѣкоторыхъ судовъ.

Въ пятницу, 4-го, его превосх., въ сопровожденіи своихъ дворянъ и еще другихъ лицъ, пошелъ къ Датскому резиденту, чтобы привѣтствовать его. Его превосх. побесѣдовалъ съ нимъ около часу и затѣмъ, при прощаніи, пригласилъ его къ обѣду. Резидентъ согласился и, послѣ этого, обѣдалъ у его превосх-а съ нѣсколькими капитанами судовъ.

Въ субботу, 5-го, его превосх. послалъ господъ Бессельса и фанъ-Асперена къ губернатору, чтобы поднести ему въ подарокъ 3 серебряныхъ позолоченныхъ бокала, одинъ больше другаго, а также передать одинъ такой-же [бокалъ] канцлеру, съ просьбою поскорѣе снарядить [насъ] въ путь [7]).

Во вторникъ, 8-го сентября, утромъ, стрѣльцы стояли въ порядкѣ, по обѣ стороны, отъ нашего двора до лодки. Его превосх., въ сопровожденіи пристава и свиты, прошелъ между ними до лодки, въ которой онъ пріѣхалъ. Въ ней онъ отплылъ отъ берега, при звукѣ литавръ и трубъ и залпахъ изъ орудій. По приходѣ на корабль [8]), капитанъ Книтъ, съ которымъ его превосх-у предстояло ѣхать, принялъ, какъ его вельможность, такъ и окружавшихъ его, великолѣпно, при залпахъ изъ орудій [9]).

Въ среду, 9-го, рано утромъ, подняли якорь, но, проѣхавъ всего лишь съ разстояніе двухъ выстрѣловъ изъ крупнаго орудія, мы принуждены были снова опустить якорь, изъ-за сильнаго вѣтра, а также, чтобы дождаться судна, которое должно было перевезти лошадей: оно еще грузилось сѣномъ.

больше. Потомъ онъ, однако, угостилъ конюха водкою и отпустилъ его (Дон. подъ 25-ымъ авг.).

[6]) Гэ.

[7]) По Дон., шестого сентября воевода прислалъ Кленку сластей, на что послѣдній отвѣчалъ посылкою воеводѣ и дьяку подарковъ.

[8]) Корабль этотъ назывался «Het Waepen van Asperen».

[9]) Относительно дорожныхъ денегъ былъ споръ у Кленка съ воеводою. Посолъ указывалъ, что ему слѣдуетъ выдать деньгами, по 14½ руб. на день, на 4 недѣли. Воевода велѣлъ дать ему ровно 193 рубля, по примѣру Бѣрха. Съ іюля 23-го по 27-ое августа на содержаніе посольства израсходовано было изъ таможенныхъ и кабацкихъ Двинскихъ доходовъ 507½ рублей (Голл. кн. № 9, л. 547).

Въ четвергъ, 10-го, мы снова подняли якорь, стали подъ паруса и поплыли успѣшно впередъ.

Въ пятницу, 11-го сентября, мы снова стали подъ паруса, но не могли перейти черезъ мели, на которыхъ нѣкоторыя суда изъ флотиліи застряли и потерпѣли, такимъ образомъ, аварію.

Въ субботу, 12-го, мы, благодаря приливу, благополучно перешли черезъ мели въ море. Поздно вечеромъ мы прошли мимо Сѣраго мыса и встрѣтили такой сильный вѣтеръ, что принуждены были лавировать, не будучи въ состояніи двинуться впередъ.

Въ понедѣльникъ, 14-го, мы, изъ-за непогоды принуждены были итти фордевиндъ и бросить якорь подъ Сѣрымъ мысомъ[10]).

Во вторникъ и среду, 15-го и 16-го, нѣкоторые изъ насъ въ шлюпкѣ направились къ берегу и, вернувшись, привезли съ собою разной семги, которой каждую штуку купили за 10 стейферовъ, а также нѣсколько || (212) куропатокъ. Послѣ обѣда мы снова стали подъ паруса, такъ какъ вѣтеръ сталъ попутнѣе.

Въ четвергъ, 17-го, мы увидѣли Крестовый островъ, мимо котораго проѣхали въ полдень. На слѣдующій день мы проѣхали мимо рѣки Поной и промедлили нѣсколько дней. Потомъ[11]), съ попутнымъ вѣтромъ, мы снова отправились въ путь и вечеромъ прибыли къ Іоккена.

Въ четвергъ, 24-го сентября, мы настолько успѣли подвинуться, что, на высотѣ $70^1/_2{}^0$, увидѣли, въ сторонѣ отъ насъ, островъ Вардегузъ.

Въ пятницу, 25-го сентября, мы увидѣли Нордкапъ, мимо котораго проѣхали.

Въ субботу, 10-го октября, послѣ многихъ перемѣнъ погоды и вѣтра, мы увидѣли, какъ уже нѣсколько разъ случалось, ночью, сѣверное сіяніе — извѣстный свѣтъ въ видѣ слабаго пламени въ воздухѣ, которое въ немъ какъ-то ширилось во всѣ стороны [своими лучами]. Оно обыкновенно предвѣщаетъ сильный вѣтеръ, который, дѣйствительно, и поднялся въ концѣ ночи.

Во вторникъ, 13-го октября, мы опредѣлили высоту солнца и оказались подъ $63^1/_2{}^0$ с. ш.

Въ субботу, 17-го, къ намъ пристало ходившее къ сѣверу

---

[10]) По картѣ Sanson'a, это—Корецкій мысъ къ сѣв. отъ Двинской губы.

[11]) Въ текстѣ очевидное противорѣчіе: «In de volgende dagh».

судно изъ Дронтгейма. Подхваченное теченіемъ, оно съ нами продолжало поѣздку домой. Въ полдень мы находились на высотѣ 58° 9′.

Въ воскресенье, 18-го, мы увидѣли галліотъ, шедшій въ Шотландію, и Англійское судно изъ Лондона, направлявшееся въ Флеккеренъ.

Въ понедѣльникъ, 19-го, мы увидѣли подходившія къ намъ 3 парусныхъ судна. Предполагая, что это Французскіе каперы, мы приготовились къ бою. Когда они подошли поближе, оказалось, что это — Англійскія суда. Мы привѣтствовали другъ друга нѣсколькими выстрѣлами и пошли каждый своею дорогою. Мы бросили лотъ и оказались надъ глубиною въ 19 саженъ. Высота была 55° 20′ [с. ш.].

Въ среду, 21-го, мы видѣли разныя суда.

Въ четвергъ, 22-го октября, рано утромъ, мы замѣтили близость земли по маякамъ, стоящимъ на восточной оконечности Флиланда. Когда разсвѣло, на бортъ пришли лоцманы, счастливо проведшіе насъ внутрь Фли, послѣ того, какъ мы 6 недѣль и 3 дня пробыли въ дорогѣ отъ Архангельска. Къ борту пристали два каяка, въ которые мы передали нашъ багажъ. Его превосх., тѣмъ временемъ, дѣлалъ подарки судовымъ офицерамъ. Мы, т. е. его превосх., секретарь, Бюдэйнъ, пасторъ, докторъ, казначей, фанъ-де-Ватеръ и я, послѣ обѣда, въ 4 часа, отъѣхали отъ военнаго судна и, сопровождаемые прощальными выстрѣлами, шли подъ парусами всю ночь.

Въ пятницу, 23-го октября, утромъ, въ 8 часовъ, мы прибыли въ Эмкгейзенъ, откуда, закусивъ немного, || (**213**) въ 3-хъ повозкахъ направились въ Гоорнъ, гдѣ наняли яхту, привезшую насъ въ Пюрмерентъ, и т. д., такъ что вечеромъ, въ 7 часовъ, мы были въ Амстердамѣ, проводили его превосх. домой и затѣмъ простились другъ съ другомъ [12]).

Описаніе страны Самоѣдовъ.

Самоѣды живутъ, большею частью, за рѣкою Печорою и вдоль Вайгача и Ледовитаго моря — какъ его очень хорошо можно назвать — столь далеко, насколько вообще извѣстенъ морской берегъ. Они живутъ, большей частью, около устья рѣкъ отдающихъ свою воду черезъ Сибирь, въ Обское море. Ихъ

[12]) 28-го октября Кленкъ отдавалъ краткій отчетъ о своей поѣздкѣ Штатамъ (послѣдняя дата въ Дон.).

существуютъ разныя племена, которыя другъ отъ друга, какъ и Татары, различаются разными именами. Тѣ, кто живутъ отъ рѣки Печоры до рѣки Оби, называются просто Самоѣдами. Тѣ-же, чьи поселенія находятся дальше, называются Остяцкими Самоѣдами, за которыми опять слѣдуютъ Тунгузы, которые больше ростомъ, чѣмъ всѣ остальные [Самоѣды]. Тутъ-же находятся и такъ называемые Юкагирскіе Самоѣды, и далѣе еще другіе, имена которыхъ неизвѣстны. Всѣ они говорятъ на особыхъ языкахъ. Что до ихъ богослуженія, то они питаютъ очень глубокое уваженіе къ кому-то, кого Русскіе считаютъ чародѣемъ: Самоѣды говорятъ, что онъ, много лѣтъ тому назадъ, взятъ былъ на небо, а Русскіе говорятъ, что его поглотила земля. Тѣ, кого Русскіе считаютъ чародѣями, у нихъ пользуются большимъ почетомъ и являются у нихъ какъ-бы вѣроучителями. Они дики и свирѣпы и довольствуются тою-же пищею, какъ и дикія животныя. Правильно названы они Самоѣдами, такъ какъ они ѣдятъ и человѣческіе трупы [14]). У нихъ нѣтъ ни начальства, ни правительства: каждый у нихъ имѣетъ ту-же силу, и, если между ними возникаютъ несогласія, то ихъ улаживаютъ лукомъ и стрѣлами. Ежедневно они ходятъ на охоту и вмѣстѣ дѣлятъ добычу, однако, лишь между тѣми, кто женаты или были женаты; неженатые не участвуютъ въ дѣлежѣ. У нѣкоторыхъ изъ нихъ 2, у другихъ 3 жены, и они всегда женятся въ собственномъ племени.

Заключеніе.

Изъ предыдущаго вы знаете, что случилось во время этого чрезвычайнаго и великаго посольства къ его пресвѣтлѣйшему величеству царю Московіи. Такъ какъ, однако, еще не было сказано, какая резолюція [(214)] вышеречеппымъ его царскимъ величествомъ была положена на разсказанныя публичныя пропозиціи и представленныя послѣ нихъ меморіи и на разныя конференціи господина посла, то не будетъ неумѣстно указать здѣсь вкратцѣ на успѣхъ ихъ, насколько онъ извѣстенъ мнѣ, не принимавшему участія въ тайныхъ переговорахъ. Правда, его царское величество не согласился заключить прямой союзъ противъ короны Шведской съ высокими коалиціон-

[14]) То-же объясненіе названія и у Мьежа, «Relation», p. 83.

ными державами: не состоялся этотъ союзъ, главнымъ образомъ, вслѣдствіе неожиданной и печальной кончины пресвѣтлѣйшаго государя, отца его царскаго величества, славной памяти, а также и вслѣдствіе молодости нынѣшняго царя. Тѣмъ не менѣе, убѣдительные мотивы и сильные доводы его превосх. господина посла привели къ тому добру для общаго дѣла, что, по повелѣнію его величества, собранныя на границахъ близъ Лифляндіи, Кореліи и Ингерманландіи войска не только нагнали сильный страхъ на Шведовъ, но даже привели къ той диверсіи, что 12 или 14 тысячъ человѣкъ отборнѣйшихъ лучшихъ войскъ своихъ, которыя они предполагали передвинуть на Нѣмецкіе предѣлы (при чемъ тогда легко добрый успѣхъ оружія высокихъ союзниковъ могъ-бы встрѣтить, если не помѣху, то отсрочку) — они не только не посмѣли двинуть туда, но страхомъ передъ нашествіемъ Московитовъ были даже до того обезпокоены, что это обстоятельство, пожалуй, болѣе всего — послѣ Божьей помощи — содѣйствовало успѣху столь многихъ важныхъ плановъ для блага праваго дѣла.

Дозволеніе, которое Персидскіе и Армянскіе купцы получили отъ его царскаго величества со своими товарами ѣздить въ другія страны свѣта, также результатъ трудовъ господина посла въ этомъ направленіи. Такимъ образомъ, добрый успѣхъ этого славнаго посольства можетъ быть ощущаемъ и чувствуемъ не только всѣмъ государствомъ вообще, но и каждымъ изъ жителей его въ частности.

КОНЕЦЪ.

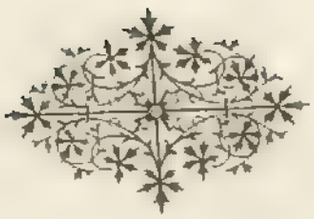

MARGINALIA.

Eerste Hooft-stuk.

(2) Besluit der Staten om een Ambassade aan zijn Zaarsche Majesteyt te senden.—De Heer van Klenk hier toe verkozen.—Zijn goede eigenschappen.—Een Envoye voor af gezonden.—Namen der personen, tot gevolg van d'Ambassadeur geschikt. — (4) Getal der personen. — Prachtige toestel tot deze Ambassade.—(5) Vertrek van d'Ambassadeur uit 's Gravenhaag. — Toestel te scheep voor de paerden. — (6) Vertrek van de Schrijver van deze reis uit Amsterdam. — Koomst aen 't oorlogschip dat op de reê voor Tessel koomt. — (7) Verdeeling op de schepen . . . . . 7—15

Tweede Hooft-stuk.

Vertrek uit Tessel. — (8) Bejegening van vreemde schepen.—Kabbeljauvangers.—Bejegening van een Deensch scheepje.—(9) Opdoening van verscheide plaatsen.—Russische visschers. — Kabbeljauw en grote heilbot. — (10) Zeven eilanden, en andere plaatsen. — De bank, en 't gevaar daar op. — Koomst in de witte zee. — Lootsman aan boort. — Een Kapitain der Russen wel onthaalt en beschonken.—(11) Treffelijk klooster van de Moskoviters belegert . . . . . 15—20.

Derde Hooft-stuk.

(12) Verschijning van de Golwa, in heerlijke toestel. —Hy word ontfangen, — en onthaalt. — (13) Zware kosten van de Zaar aan d'Ambassadeurs.—Ongeluk met verschoten veroorzaakt. — Maaltijt in 't schip van zijn Excell. . . . . 20—23.

Vierde Hooft-stuk.

(14) Beschrijving van de boot der Russen.—Vreugdetekenen in 't landen van d'Ambassadeur. — Afgunst der Engelschen.—Geschil over de plaats.—(15) Toestel tot d'intree. — Ongeluk des Ambassadeurs overgekomen.—Koomst binnen Archangel.—(16) Geschenken vande Gouverneur van Archangel aan de Heer Ambassadeur.—Bedanking aan de Gouverneur . . . . . 23—28.

Vijfde Hooft-stuk.

(17) Geschenken van de Gouverneur. — Verzorging van spijs en drank van zijn Zaarsche Majesteit aan de grote Ambassadeur, en aan zijn gevolg.—(19) Geschenken van de Kancelier. — (20) Toestel van vaartuigen voor d'Ambassadeur. — Beschrijving van de boot, tot de stalling der Paerden geschikt,—en van d'anderen.—(21) Onderscheide kenteekens van de Boten.—Volk tot yder boot.—(22) Gastery van Hollantsche Koophieden by zijn Excell. — Eenige vereeringe aan zijn Excell. — Tijding uit Moskou t'Archangel. — Geschenken van d'Ambassadeur aan de Gouverneur en Kancelier.—(23) Vertrek van Archangel . . . . . 28—35

Zeste Hooft-stuk.

Plaats voor d'Oorlogschepen. — Beschrijving van 't Slot.—Kerk, en Gevangenis.—Gevangenen hoe gestelt.—(24) 't Hof van de Gouverneur.—Raatshuis.—Ladingplaats voor de schepen.—Goetkoop lijftocht.—(25) Twee stene Hoven voor de goederen en Waren tegen de brant gebout.—Waren, die daar uit en in gevoert worden.—Gelegenheit van Archangel. — Tijtreekening der Russchen.—Vaartuigen der Russchen . . . . . 35—39.

Zevende Hooft-stuk.

(26) Vervordering van de reis. — Overvloet van vruchten, en goetkoop van levensmiddelen.—(27) Albasterbergen.—Seintecken tot de Maaltijt.—Geschenken van de Golwa.—Ossinua, een Dorp —Geschenken van de Boeren aan d'Ambassadeur.—(28) Schenkerke, een afgebranden Stat.—De Schrijver aan de Gouverneur gezonden.—

Kleding van de Gouverneur.—(29) Grote toevloeying van menschen. — De Gouverneur by zijn Excell. te gast.— Gezontheden gedronken.—Geschenk van de Gouverneur aan zijn Excell . . . . . 39—44.

Achtste Hooft-stuk.

(30) Vervordering van de reis. — (31) Koomst aan enige Dorpen.—Vreuchdevuren over de doot van Turenne.—Koomst te Jagris.—Geschenken aan zijn Excell.— Grote toevloeying van menschen. — Vreemde wijze van straffen. (32) Goetkoop spijs.—Bejegening van verscheide Dorpen.—Ouspara, een Dorp, daar zijn Excell. de zijnen inwacht. — (33) Bejegening van verscheide Dorpen.— (34) Steile Berg. Geschenken van Oustinga aan zijn Excell.—(35) De Paerden gelost, en naar Oustinga gezonden . . . . . 44—51.

Negende Hooft-stuk.

Beschrijving van de Staat Oustinga. — Koomst t'Oustinga. — (36) Bezoek en geschenken aan zijn Excell.— Inkoomst van d'Ambassadeur in zijn Hof.—(37) Geschenk van de Gouverneur.—De Russchen van zijn Excell. ter Maaltijt onthaalt. — (38) Een witte Haas tot een geschenk van zijn Excell.—Geschenk van zijn Excell. aan de Gouverneur . . . . . 51—55.

Tiende Hooft-stuk.

Hazejacht. — (39) Zijn Excell. van de Gouverneur onthaelt.—Geschenk aan zijn Excell. —(40) Bericht uit Sina aan zijn Excell. — Processie, of ommegang t'Oustinga.—(41) Rijke Boer.—Rijkdom van Siberien . . . 55—59.

Elfde Hooft-stuk.

Beschrijving van 't Lantschap van Siberien. — (42) Aanwijzing om uit Moscou naar Siberien te reizen.— (43) Ongeluk in 't Busschkruit. – Heerlijke Maaltijt van sijn Excell. aan de Russchen.—Gezontheden gedronken.— (44) Geschenk van zijn Excell. aan de Kalmaksche Gezant.—Vuurwerken aengesteeken. — Geschenk van zijn Excell. aan de Gouverneur.—(45) Ongewoonte van Vuurwerken t'Oustinga.—Kloostergeschenk aan zijn Excell.—

Processie of Ommegang. — (46) Kostelijke kleding der Vrouwen.—Verscheide Geschenken aan verscheide Personen . . . . . 59—66.

Twaalfde Hooft-stuk

(47) Grote dronkenschap in Moskovien.—Toestel tot vertrek.—Vertrek van een gedeelt.—Sterlit, zeker Visch aan zijn Excell. geschonken. — (48) Afscheit van zijn Excell. t'Oustinga.—Vertrek van d'Ambassadeur uit Oustinga.—Koomst in verscheide Dorpen.—(49) Afgebrand Dorp. — Koomst te Totma. — Verontschuldiging van de Gouverneur aan zijn Excell. — Geschenken aan zijn Excell.—(50) Bezoek van de Gouverneur aan zijn Excell.,— en van zijn Excell. aan de Gouverneur.—(51) Afscheit van weerzijden . . . . . 66—72.

Dartiende Hooft-stuk.

Vertrek van Totma.—(52) Schichtige verandering in de Huizen der Russchen.—Koomst te Gazako, — en te Souske . . . . . 72—73.

Veertiende Hooft-stuk.

(53) Beschrijving van de Stat Wolgda.—Intree van zijn Excell. binnen Wolgda.—(54) Geschenken aan zijn Excell. Duitsche Kooplieden by zijn Ed. te gast.—(55) De Stalmeester met de Paerden koomt by zijn Excell.—Vermaak met de slee genomen. — Onthael by de Gouverneur.—d'Ambassadeur ter maaltijt by Sr. Bos.—(56) De Gouverneur bezichtigt de Paerden van zijn Exell.,—die hem daar over doet bedanken.—(57) Vermaak van de Gouverneur in 't Staafjes Spel . . . . . 73—79.

Vijftiende Hooft-stuk.

Dankbewijs van d'Ambassadeur aan Gavriele Martinof.—(58) Mongaalsche Gezanten bezoeken zijn Excell. —Hun slechte Staat.—Bezending en Geschenken van zijn Excell. aan de Gouverneur,—(59) die d'Afgevaerdigden vriendelijk onthaalt.—Onthaling by de Diaak,—en ook by de Heer Bosch . . . . . 79—82.

Zestiende Hooft-stuk.

(60) Vertrek van Wolgda. — Vervordering van de reis.—1676. — Koomst te Jeroslaaf en beschrijving daar

af.—(61) Bezoek aan zijn Excell.—Geschenken aan zijn Excell. — Afscheit van de Gouverneur genomen. — Geschenk van de Gouverneur. — (62) Vertrek van Jeroslaaf.—Verscheide Dorpen, rivieren en plaatsen.—Koomst te Perislaaf. — Vervarssching van Paerden — Koomst te Nikola, by Moskou.—Slechte stant van de plaats . . . 82—87.

Zeventiende Hooft-stuk.

(63) Beschrijving van 't Hof te Nikola.—Bezoek aan zijn Excell.—(64) Bericht van zijn Ed. wegens zijn inhaling.—Brant in 't Hof van d'Ambassadeur. — Diefstal onder zijn Excell. — Bezoek aan zijn Excell. — Nieuwe Jaar by zijn Excell. geblasen. — (65) Enige Groten by zijn Excell. te gast.—Slechte weg voor zijn Excell.,—die aan de zijnen toestaat zekere viertijt te Moskou te zien. 87—90.

Achtiende Hooft-stuk.

(66) Kleding der Krijgsbenden van zijn Zaarsche Majesteit.—Hun Geweer.—Geschut.—Ordening in de Krijgsbenden—(67) en in de Geestelijkheit.—Kleding van de Patriarch,—en van zijn Zaarsche Majesteit. — Beschrijving van de plaats tot de Waterwyjing ingestelt.—(68) Plechtelijkheit, voor de heiliging van 't Water. — (69) Kostelijke Bijbel.—Wyjing van 't Water. Gebruik daar af.—(70) Zegening van de Patriarch . . . . . 90—96.

Negentiende Hooft-stuk.

Op welke wijze de Heer Ambassadeur ingehaelt zou worden.—(71) Bezoek aen zijn Excell.—Vertrek van d'Ambassadeur naar Godinka. — (72) Verhaal van d'Intrede van zijn Excell. binnen Mosko.—(73) Kostelijke toestel.—(75) Verwelkoming van d'Ambassadeur.—Vertoog van d'Ambassadeur. — Gespreck tusschen zijn Excell. en de Pristaven van zijn Zaersche Majesteit. — (76) Inkoomst binnen Mosko.—Koomst van zijn Excell. in zijn Hof.—Kostelijke kleeding van d'Ambassadeur, en van zijn gevolgh. 96—104.

Twintighste Hooft-stuk.

Bezoek der Pristaven aan zijn Excell.—(77) Gunstbewijs aen 't gevolg van d'Ambassadeur—Brant te Moscou.—Tijt tot gehoor gestelt.—Opnoeming der Geschenken aan zijn Zaarsche Majesteit.—(79) Misnoeging der Pristaven.—

Gesprek van zijn Excell. met de Pristaven—en met Jurie Petrowits in 't verborgen. — De doot van de Pristaaf Michael Stefanoff door schrik.—(80) De Kapitain beschonken . . . . . 104—109.

Eenentwintigste Hooft-stuk.

Zijn Excell. voor d'eerste maal ter gehoor gehaalt.—Heerlijke toestell.—(81) Zitting in de Koets, om ter gehoor te verschijnen.—Ordening onder 't Gevolg.—Vertoning der Geschenken.—(82) Kleding van d'Ambassadeur —en van zijn Gevolg.—Soldaten deur de Stad verspreid. —Koomst op het Slot.—(83) Gehoorkamer.—Zijn Excell. verwelkomt. — Deftigheit van zijn Zaarsche Majesteit. —Gesteltheit in de Kamer van zijn Zaarsche Majesteit.—(84) Aanspraak van de Cancelier aan zijn Zaarsche Majesteit. — Vertoog van zijn Excell. de groote Ambassadeur aan zijn Zaarsche Majesteit.—(90) Gunst van zijn Majesteit aen de Ambassadeur,—en aan de zijnen.—Vertoning der Geschenken aan zijn Zaarsche Majesteit.—(85 bis) Weerkeering.—d'Ambassadeur met de spijsen van zijn Majesteit beschonken.—Geschenk aan zijn Excell.—Zijn Excell. maakt zijn koomst aan andere Ministers bekent. . . . . 109—123.

Tweeentwintigste Hooft-stuk.

(86 bis) Zijn Excell. weêr ter gehoor gehaalt.—Vertoog van zijn Excell. aan zijn Zaarsche Majesteit.—(89 bis) Commissarissen, zijn Excell. toe gevoegt.—Beschrijving van de Handelzaal.—(90 bis) Handeling van zijn Excell. met de Commissarissen.—Vertoningen van zijn Excell. . . . . 123—130.

Drieentwintigste Hooft-stuk.

(91) Bezoek van de Deensche Resident,—gelijk ook van de Poolsche. — (92) Tweede gehoorverlening.—Geschenken van zijn Excell.—Predicatie in 't Hof van zijn Excell. — (93) Gastery van zijn Excell. met enige Groten van Moskovien.—Verlof aan d'Ambassadeur. — Zijn bezoek aan de Deensche Resident. — Geschenken. — Geschenken van de grote Bojaar, Knees Jurie Alexowits Dolgerukki.—(95) Vereering van zijn Excell. aan des zelfs Hofmeester. — Bedanking van zijn Excell. aan de grote Bojaar.—Vergasting van de Deensche Resident, en anderen.—Zijn Excell. bezoekt de Poolsche Resident . . 130—136.

Vierentwintigste Hooft-stuk.

(96) Ziekte van zijn Zaarsche Majesteit. — Quijtschelding van schulden in de geboorte en 't afsterven.— De doot van zijn Zaarsche Majesteit.—Verhaal der omstandigheden van zijn doot. -(97) Uitvaart van zijn Zaarsche Majesteit . . . . . 136—139.

Vijfentwintigste Hooft-stuk.

(98) D'Ambassadeur in de rou over de doot van de Zaar.—(99) Roubetuiging van zijn Excell. aan Artemon Sergewits over de doot van de Zaar.—Wijze van begraven der Duitschen.—(100) Gewoonte der Russchen in 't afsterven.—Toestel der lijken.—Begraving.—(101) Pas, of Geleybrief aen de doden. –Lijkmalen.—Geloof der Russchen van de ziel, uit het lighaam verhuist . . . . . 139—144.

Zesentwintigste Hooft-stuk.

(102) Roubetuiging van zijn Excell. aan Knees Ivan Alexewits. — Grote koude. — Moedwil op straat. — Bezoek der Mongalsche Kalmacken.—(103) Beschrijving van de heerschappy der Bocharen. — (104) Bezoek van den Poolsche Resident.—Bezoek van de Deensche Resident . 144—147.

Sevenentwintighste Hooft-stuk.

Zijn Excell. ter Conferentie, of gesprek gehaalt. — (105) Brieven over Persien naar Indien gezonden.—Bezoek der Kalmacken. — (106) Begin der roveryen van Stenko Razin, — die enige steden overweldigt.—Zijn bedroch. -(107) Macht tegen hem toegerust.—Hy wijkt.— Hy verkrijgt vergiffenis van zijn misdrijf.—Groote schatten en rijkdom der zijnen. — Baldadige woorden van Stenko, aan een Rusch Kapitein.—(108) Sijn baldadigheit.—Groote macht van Stenko,—die een heir van de Zaar hem doet toevallen. — Gemor binnen Astrachan.— Grote macht van Stenko.—Sijn wreetheit.—(109) Kamuschinka verschalkt.—De stadt Staritsa in handen van Stenko, — gelijk ook de stat Zornojar, en de vloot der Russchen.—(110) Beschrijving van de stadt Astrachan.— Stenco binnen Astrachan gelaten.—(111) Zijn wreetheit daar in gepleegt.—Zaratof en Samarof ook van Stenko ingenomen.—Hy word voor Simbyrski gestuit.—Zijn trach-

ting om de Moscoviters tot afval te bewegen. — Zijn schalke list.—(112) Zijn grote aanhang.—Een getal van de zijnen geslagen.—Gruwelijke vertoning. — D'Afvalligen overal geslagen. —(113) Stenkoos Neef gevangen.— Een Non Hooftman over d'afvalligen. — Haar oversaachtheit in de doot. — De beroerten gestilt. — Stenko Rasin en zijn Broeder gevangen, en naar Mosko gevoert. — Hun erbarmelijke inkoomst binnen Mosko.— Doot van Stenko Rasin.—(114) Oerzaak van zijn afval.— Zijn wreetheit.—Zijn strengheit.—Zijn verwaantheit. Zijn grote roveryen, selfs in Persien.—Zijn gunst by de gemene soldaten . . . . . 147—160.

Achtentwintigste Hooft-stuk.

(115) Bezoek van een Parsiaan aan zijn Excell. — Misnoeging van zijn Excell. aan eenige Persianen.— Gastery. — (116) Bezoek van zijn Excell. — Geschenken aan Bogdan Matphewits gezonden.—Uittocht van 't gevolg van zijn Excell.—Hun ontucht en hardvochtigheit in de baden.—(117) Grote menigte van uitstekende paerden van de Zaar. — (118) Bericht van de Pristaaf aan zijn Excell. . . . . 161—165.

Negenentwintigste Hooft-stuk.

Beschrijving van 't Klooster te Jerusalem by Mosko.— (119) Bezoek van de Deensche Resident. — Bezoek aan d'Agent van Brandenburg.—Lustplaatsen van zijn Zaarsche Majesteit. — Verhaal van de viering en ommegang van Palm-Sondag. — (121) Heilige dagen. — Kerkoeffening.—(122) Beelden.—Enigen van zijn Excell. aan Artemon Sergewits gezonden, om danckbewijs te betuigen.— (123) De witte Hengst van zijn Excell. aan de Zaar geschonken.—Brant binnen Mosko. . . . . 165—172

Dartigste Hooft-stuk.

Paeschhouding der Russchen te Mosko. — (124) De rou afgelegt.—Quade gewoonte van zuipen in Mosko.— d'Edelen van zijn Excell. by 'Winius' ter maaltijdt.— (125) Brieven van den Staat aan zijn Excell.—Brant in Mosko.—Gastery by Sr. Houtman.—Felle vorst in Mosko.— Valkejacht. —(126) Valkenvangst. . . . . 172—176.

Eenendartigste Hooft-stuk.

(127) Verhaal van de toestel van zeker huwelijk.— (128) Wijze van hun huwelijken, en de toestel daar of.— (130) De vrouwen bemoejen zich weinig met het huiswerk . . . . . 176—181.

Tweeëndertigste Hooft-stuk.

(131) Hazejacht en vogeljacht. — (132) Zijn Excell. word aangezegt in de volgende dag voor zijn Majesteit te verschijnen. Plichtpleging aan Artemon Sergewits.— Verschijning van zijn Excell. voor de jonge Zaarsche Majesteit . . . . . 182—185.

Drieendartigste Hooft-stuk.

(133) Grote heerschappy van de Zaar.—Zijn naam.— (134) Wapen.—Zijn groot gezach by zijn onderzaten.— Erfrecht van de Kroon. — Krooning van den Zaar.— (135) Stedehouders.—(136) Regenten en andere Amptenaren. Bojaren of Krijgsraden.—Stolnikken.—(139) Munt van zijn Zaarsche Majesteit. — Groote inkoomsten van sijn Zaarsche Majesteit.—(141) Taefelhoudinge van zijn Zaarsche Majesteit . . . . . 185—196.

Vierendartigste Hooft-stuk.

Gerechtszaken. — Rechtbank der Russchen.—Plechtelijkheden in d'eed te doen. — (142) Rechtsvordering tegen de schuldenaars. — Op te Prauwe setten, wat het is.—Neussplissing.—(143) Battoke, wat het is.— Knut of Knoet genoemt . . . . . 196—198.

Vijfendartigste Hooft-stuk.

Ordening van zijn Zaarsche Majesteit en van zijn gezin in geneesdranken in te nemen. — Gedenkwaerdig voorval daar op.—(144) Brant omtrent Mosko. — (145) Schrickelijke brant, die een groot deel van Moskou wechneemt. — (146) Eenigen voor Brantstichters aangetast.—Verlustiging van zijn Excell.—(147) Zijn Excell. ter gesprek gehaalt . . . . . 198—203.

Zesendartigste Hooft-stuk.

Leste verschijning van d'Ambassadeur voor zijn Zaarsche Majesteit. — (148) Zijn Excell. met de Tafel van

zijn Zaarsche Majesteit beschonken. — Geschenken aan zijn Excell.— Grote brant.—(149) Schrickelijke wijze van pijnigen. — Streng gerecht tegen de Wijven. — Grote macht der Mannen over hun Wijven. — Gewoonte van klagen onder de Russchen.—(150) Zijn Excell. bezichtigt de Stal van zijn Zaarsche Majesteit . . . . . 203—208.

Zevenendartighste Hooft-stuk.

(151) Lijst van de Russche Heirkrachten aan zijn Excell. gebracht.—(152) Glashuis, Tuin en Druiveplantery van zijn Majesteit.—Zijn Excell. op de Jacht.—De Broeder van de grote afvallige Stenko Rasin onthooft.—(153) Geschenken van zijn Zaarsche Majesteit aan zijn Excell. en aan zijn Gevolg.—Kolumniske, een heerlijk Hof.—(154) Het Klooster Spaas Novoy. de Begraafplaats der Grootsten van 't Rijk.—Afscheit van zijn Excell. by verscheide Groten genomen. - (155) Geschenk aan zijn Excell.—Geschenk aan de Pristaven. — (156) Brant in Mosko.—Vertrek van de Stalmeester.—Zware brant . . 208—215.

Achtendartigste Hooft-stuk.

(157) Beschrijving van de Stat Mosko. — Haar naam.—Grootheit.— Verdeeling.—Het Slot en de beschrijving daar of. — Gebouwen. — Kloosters. — Kerken. — Torens.—(158) Grote Klok.—Kerk van Jerusalem.—Markten.—Winkels.— Zaargorod.—Skorondom.—Huizemarkt. —(159) Strelitsa Slobode, of Sloboda. — Getal der Kerken, Kapellen en Kloosters,—en der Huizen,—die lichtelijk afbranden.—(160) Badstoven. — Straten. — Negline Poort . . . . . 215—220.

Negenendartighste Hooft-stuk.

Gestalte der Moskoviters,— en der Vrouwen,—die sich blanketten.—Kleding der Mannen. — (161) Kleding der Vrouwen. — Aart en zeden der Russchen. — (162) Hun spijs.—Hun drank.—(163) Aanklachte der Wijven tegen hun Mannen.—Vermaak der grote Vrouwen.—Echtscheiding.—(164) Hun waangelovigheit. . . . . 220—225.

Veertigste Hooft-stuk.

Wanneer de Russchen de Christelijke Godsdienst aangenomen hebben. — (165) Verkiezing van de Patri-

arch.—Metropoliten.—Aertsbisschoppen. — Bisschopen. — Andere Geestelijken.—(166) Kleding der Geestelijken.—Inwijing der Priesters.—Priesters moeten wijven hebben. 226—228.

Eenenveertighste Hooft-stuk.

Kloosters.—(167) Kloosterleven. Plechtelijkheden in de Doop. — (168) Doop van volwasse lieden, — en aan anderen, die zich tot hun Godsdienst begeven. — (169) Vasten.—Biecht.—Gebruik van Avontmaal. — (170) Gebruik van 't Avontmaal aan de Kranken.—(171) Beelden in de Kerken.—Instrumenten van Musijk by de Russchen verboden . . . . . 228—235.

Tweeënveertigste Hooft-stuk.

(172—192) . . . . . 235—236.

Drieënveertighste Hooft-stuk.

(192—197) . . . . . 236—242.

Vierenveertigste Hooft-stuk.

(197) Paerden van zijn Excell. geschonken. — Vertrek van zijn Excell. uyt Mosko.—(198) Afscheit van de Duitsche Kooplieden. — Pouskenaofouskien, een Dorp.—Koomst te Troitza, en de rijkdom daar af.—(199) Grote brant in Mosko.—Swatka.—Koreli.—Novinka.—Ongemak en misverstant, tuschen zijn Excell. en een Heer van 't lant;—(200) 't welk wechgenomen wierd.—Geschenk aan zijn Excell. . . . . 242—247.

Vijfenveertigste Hooft-stuk.

(201) Komst te Pereslaaf.—Bezoek van de Gouverneur.—Onthaling by de Gouverneur.—(202) Connietza.—Zware en lange regen.—Duble. — Gevaar van een van 't gevolg in 't water.—Nikola Perewoos. — (203) Kormisle.—Nagakin. Koomst te Jeroslaaf.—Vockerskoy.—Danielofsky. -Oegerskoyjam.—Teleetskoy.—Obnorskoyjam.—Greesnewits.—(204) Koomst te Wolgda . . . . . 247—251.

Sesenveertighste Hooft-stuk.

Bezoek van zijn Excell.—Twee Drommedarissen aan zijn Excell. geschonken. — Toestelling van 't Vaartuig

naar Archangel.—(205) Vertrek van Wolgda. — Torondaaf.—Muggen in Moskovien. Virgna Souchna. Nikola Mokroi.—Anngenaam lant.—Koomst te Souske.—De geweze Gouverneur van Oestega ter maaltijt by zijn Excell.—(206) Koomst te Totma.—Geschenken aan zijn Excell.—Onthaling van weerzijden.—De Battoge, wat het is.—Syderke.—(207) Sober loon der gener, die het vaartuig trecken. — Boborofske. — Ongemak uit oorzaak van d'ondiepten . . . . . 251—255.

Zevenenveertigste Hooft-stuk.

Koomst t'Oestega. — Onthaling van weerzijden.—(208) Zaar Constantin. — Een man verdrenkt. — Nicola Perewoosna. — Spaas Korma, een Klooster. — (209) Virchna Toyma.—Niesne Toima.—Ponte.—Kailles.—Kolmogro.—Koomst t'Archangel . . . . . 255—258.

Achtenveertigste Hooft-stuk.

(210) Koomst van de Gouverneur t'Archangel.—Ommegang t'Archangel.—Baldadigheit van een Stalknecht, (211) die aen de Gouverneur gezonden word. — Koomst van de Deensche Resident t'Archangel.—Geschenken aan de Gouverneur.—Zijn Excell. te scheep gekomen.—Vertrek van Archangel.—Graauwe, of blaauwe hoek.—Salm goetkoop.—(212) Ponoy. — Orlogenes.—Iockena.—Noorder Vlies, wat het is.—Bejegening van eenige schepen. — Koomst in 't Vlie, — t'Enkhuysen, — (213) Hoorn, — en 'Amsterdam . . . . . 258—264.

ОГЛАВЛЕНІЕ [1].

Стран.

От книгопродавца къ читателю . . . . . 269—271.
Латинское стихотвореніе въ честь автора . . . . . 272—273.

Глава I.

(2) Рѣшеніе Штатовъ послать посольство къ его царскому величеству.—Для этого избираютъ господина фанъ-Кленка.—Его пригодность для этого.—Гонецъ посылается впередъ.—Имена лицъ, избранныхъ въ свиту посла.—(4) Число лицъ.—Великолѣпное снаряженіе этого посольства.—(5) Отбытіе посла изъ Гааги. -Устройство судна для лошадей.—(6) Отбытіе автора этого разсказа изъ Амстердама.—Прибытіе на военное судно.—Судно это становится на рейдѣ передъ Тесселемъ.—(7) Распредѣленіе по судамъ . . . . . 274—283.

Глава II.

Отплытіе изъ Тесселя.—(8) Встрѣча съ иностранными судами.—Ловцы трески.—Встрѣча съ Датскимъ суденышкомъ.—(9) Видѣнныя съ судна мѣстности. Русскіе рыбаки.—Треска и большія камбалы.—(10) Семь Острововъ и другія мѣста. —Мель и опасность надъ нею.—Прибытіе въ Бѣлое Море.—Лоцманъ на борту.—Русскій капитанъ получаетъ хорошее угощеніе и подарки.—(11) Великолѣпный монастырь, осаждавшійся Московитами . . . . . 284—289.

Глава III.

(12) Появленіе головы въ великолѣпномъ убранствѣ.—Его принимаютъ—и угощаютъ.—(13) Тяжелые расходы царя при пріемѣ пословъ.—Несчастіе при стрѣляніи.—Обѣдъ на суднѣ его превосх-а . . . . . 289—293.

[1]) Составлено (для гл. I—XLI, XLIV—XLVIII) изъ вышеприведенныхъ маргиналій къ Голландскому подлиннику.

Глава IV.

(14) Описаніе лодки Русскихъ. Знаки радости при высадкѣ посла. — Зависть Англичанъ. — Споръ изъ-за мѣста. — (15) Приготовленіе къ въѣзду.—Несчастіе съ посломъ. Въѣздъ въ Архангельскъ.—(16) Подарки губернатора Архангельскаго господину послу. — Изъявленіе благодарности губернатору . . . . . 294—300.

Глава V.

(17) Подарки губернатора. — Доставленіе пищи и питья его царскимъ величествомъ великому послу и его свитѣ. (19) Подарки дьяка.—(20) Снаряженіе судовъ для посла.—Описаніе лодки для лошадей—и другихъ лодокъ. (21) Отличительные знаки лодокъ. Народъ для каждой лодки.—(22) Голландскіе купцы въ гостяхъ у его превосх-а.—Нѣсколько подарковъ его превосх-у.—Извѣстія изъ Москвы, полученныя въ Архангельскѣ. Подарки посла губернатору и дьяку.—(23) Отплытіе изъ Архангельска . 300—311.

Глава VI.

Мѣсто для военныхъ судовъ [въ Архангельскѣ].—Описаніе кремля.—Церковь и тюрьма.—Видъ арестантовъ. (24) Дворъ губернатора. — Ратуша.—Пристань для судовъ. — Дешевая провизія. — (25) Два двора для товаровъ, защищенные отъ огня — Вывозимые и ввозимые товары.—Положеніе Архангельска.—Счетъ времени у Русскихъ.—Суда Русскихъ . . . . . 311—316.

Глава VII.

(26) Продолженіе путешествія.—Избытокъ плодовъ и дешевизна жизненныхъ припасовъ.—(27) Алебастровыя горы. — Знакъ къ обѣду.—Подарки головы.—Осиновая, деревня.—Подарки крестьянъ послу.—(28) Шенкурскъ, погорѣлый городъ. — Авторъ посылается къ губернатору.—Одѣяніе губернатора.—(29) Большое стеченіе народа. — Губернаторъ въ гостяхъ у его превосх-а.—Тосты.—Подарки губернатора его превосх-у . . . . . 316—322.

Глава VIII.

(30) Продолженіе путешествія.—(31) Проѣздъ мимо разныхъ деревень.—Знаки радости по поводу смерти

Тюренія.—Прибытіе въ Ягрыжъ. — Подарки его превосх-у.—Большое стеченіе народа. -Странный способъ наказанія.—(32) Дешевая пища.—Встрѣча [нами] разныхъ деревень.—Ouspara, деревня, гдѣ его превосх. поджидаетъ своихъ. — (33) Встрѣча [нами] разныхъ деревень.—(34) Крутая гора.—Подарки изъ Устюга его превосх-у.—(35) Лошадей выгружаютъ и отправляютъ въ Устюгъ . . . . . 322—329.

Глава IX.

Описаніе города Устюга.—Пріѣздъ въ Устюгъ.—(36) Посѣщеніе и подарки его превосх-у.—Прибытіе посла въ отведенный ему дворъ.—(37) Подарокъ губернатора.—Русскіе угощены обѣдомъ у его превосх-а —(38) Бѣлый заяцъ приносится въ подарокъ его превосх-у.—Подарокъ его превосх-а губернатору . . . . . 330—334.

Глава X.

Охота на зайцевъ. — (39) Его превосх. получаетъ угощеніе отъ губернатора.—Подарокъ его превосх-у.—(40) Вѣсти изъ Китая къ его превосх-у. — Процессія въ Устюгѣ.—(41) Богатый крестьянинъ. -Богатства Сибири . . . . . 334—340.

Глава XI.

Описаніе Сибири.—(42) Указаніе, какъ изъ Москвы пробраться въ Сибирь.—(43) Несчастіе съ порохомъ.—Великолѣпный обѣдъ, данный его превосх-омъ Русскимъ.—Здравицы.—(44) Подарокъ его превосх-а Калмыцкимъ посламъ. — Фейерверки. — Подарокъ его превосх-а губернатору. — (45) Непривычность фейерверковъ въ Устюгѣ. — Подарокъ изъ монастыря его превосх-у.—Процессія.—(46) Дорогіе наряды женщинъ.—Разные подарки различнымъ лицамъ . . . . . 340—347.

Глава XII.

(47) Сильное пьянство въ Московіи.—Приготовленіе къ отправленію. — Отправленіе части свиты. Стерлядь, извѣстная разновидность рыбы, дарится его превосх-у.—(48) Прощаніе его превосх-а съ Устюжанами.—Отправленіе посла изъ Устюга.—Прибытіе въ разныя деревни. -(49) Погорѣлая деревня.- Прибытіе въ Тотьму. -Изви-

ненiе губернатора передъ его превосх-омъ.—Подарокъ его превосх-у. — (50) Губернаторъ посѣщаетъ его превосх. и получаетъ отвѣтный визитъ отъ его превосх-а.—(51) Прощаніе съ той и съ другой стороны . . 347—354.

Глава XIII.

Отъѣздъ изъ Тотьмы.—(52) Боязливая перемѣна въ домахъ Русскихъ.—Прибытіе въ Кожухово—и въ Шуйское. 355—356.

Глава XIV.

(53) Описаніе города Вологды. - Въѣздъ его превосх-а въ Вологду. — (54) Подарки его превосх-у.— Нѣмецкіе купцы въ гостяхъ у его вельможности. — (55) Шталмейстеръ съ лошадьми настигаетъ его превосх.— Забава санной ѣздой. — Угощеніе у губернатора.— Посолъ обѣдаетъ у S-r Боса.—(56) Губернаторъ осматриваетъ конюшни его превосх-а, который, со своей стороны, посылаетъ привѣтствовать [1]) губернатора. — (57) Губернаторъ забавляется игрою на деревяшкахъ . . . 357—362.

Глава XV.

Посолъ благодаритъ Гавріила Мартынова.—(58) Монгольскіе послы приходятъ въ гости къ его превосх-у.— Ихъ жалкое содержаніе. – Депутація и подарки отъ его превосх-а къ губернатору.—(59) Посланные находятъ любезный пріемъ. — Угощеніе у дьяка—и у господина Боса . . . . . 363—366.

Глава XVI.

(60) Отъѣздъ изъ Вологды. — Продолженіе путешествія.—1676.—Прибытіе въ Ярославль, и описаніе его.— (61) Посѣщеніе его превосх-а. — Подарки его превосх-у. — Прощаніе съ губернаторомъ.—Подарокъ губернатора.—(62) Отъѣздъ изъ Ярославля.—Разныя деревни, рѣки и мѣстности.—Прибытіе въ Переяславль.— Перемѣна лошадей. — Прибытіе въ Никольское, близъ Москвы.—Дурное состояніе этого мѣста . . . . . 367—372.

Глава XVII.

(63) Описаніе двора въ Никольскомъ. — Посѣщеніе его превосх-а.—(64) Сообщеніе его превосх-у отно-

[1]) На полѣ: bedanken—«благодарить»; что тексту не соотвѣтствуетъ.

сительно его въѣзда.—Пожаръ во дворѣ посла.—Кража у его превосх-а.—Посѣщеніе его превосх-а.—У его превосх-а трубятъ Новый годъ.—(65) Нѣсколько вельможъ въ гостяхъ у его превосх-а.—Плохая дорога для его превосх-а.—Онъ дозволяетъ нѣкоторымъ изъ свиты пойти посмотрѣть на извѣстное празднество въ Москвѣ . 372—376.

Глава XVIII.

(66) Одежда военнаго люда его царскаго величества.—Ихъ оружіе. — Орудія. — Порядокъ военныхъ [при шествіи.] (67) Порядокъ шествія духовенства. — Одежда патріарха и его царскаго величества.—Описаніе мѣста, приготовленнаго для водоосвященія. —(68) Церемонія при водоосвященіи. (69) Драгоцѣнная библія.—Водоосвященіе.—Употребленіе освященной воды. (70) Благословеніе патріарха . . . . . 376—382.

Глава XIX.

Какъ предстояло ввезти господина посла.—(71) Посѣтители у его превосх-а.—Отправленіе посла на Ходынку.—(72) Разсказъ о въѣздѣ его превосх-а въ Москву.—(73) Великолѣпное убранство. —(75) Привѣтствованіе посла.—Слова его превосх-а. — Разговоръ между его превосх-омъ и приставами его царскаго величества. —(76) Прибытіе въ Москву.—Прибытіе его превосх-а на отведенный ему дворъ.—Великолѣпная одежда посла и его свиты . . . . . 383—392.

Глава XX.

Приходъ приставовъ къ его превосх-у.—(77) Знакъ милости къ свитѣ посла.—Пожаръ въ Москвѣ.—Назначеніе времени аудіенціи. — Перечисленіе подарковъ его царскому величеству. — (79) Неудовольствіе приставовъ.—Разговоръ его превосх-а съ приставами—и секретные переговоры его съ Юріемъ Петровичемъ.—Смерть пристава Михаила Степанова отъ испуга. — (80) Подарки капитану . . . . . 392—399

Глава XXI.

Первая аудіенція его превосх-а. — Великолѣпное убранство.—(81) Распредѣленіе мѣстъ въ каретѣ, по дорогѣ на аудіенцію. —Порядокъ слѣдованія свиты.—Пе-

речисленіе подарковъ. — (82) Одежда посла — и его свиты. —Солдаты, разставленные по городу.—Прибытіе въ кремль.—(83) Аудіенцъ-залъ.—Привѣтствіе его превосх-у.—Великолѣпіе его царскаго величества. —Внутреннее убранство палаты его царскаго величества.—(84) Слова дьяка къ его царскому величеству.—Рѣчь его превосх-а великаго посла къ его царскому величеству.—(90) Милость его величества, оказанная послу—и его свитѣ.—Представленіе подарковъ его царскому величеству.—(85 bis) Возвращеніе.—Послу дарятся кушанья [со стола] его величества.—Подарки его превосх-а. -Его превосх. извѣщаетъ о своемъ прибытіи другихъ министровъ . . 399—415.

Глава XXII.

(86 bis) Новая аудіенція его превосх-а.—Рѣчь его превосх-а къ его царскому величеству.—(89 bis) Коммиссары, данные его превосх-у.—Описаніе залы совѣщаній. —(90 bis) Совѣщаніе его превосх-а съ коммиссарами.—Рѣчи его превосх-а . . . . . 415—422.

Глава XXIII.

(91) Приходъ въ гости Датскаго резидента,—равно какъ и Польскаго.—(92) Вторичная аудіенція [1]). — Подарки его превосх-у. — Проповѣдь во дворѣ его превосх-а. — (93) Пиръ его превосх-а съ нѣкоторыми вельможами Московскими. — Льгота послу.—Онъ посѣщаетъ Датскаго резидента.—Подарки великаго боярина князя Юрія Алексѣевича Долгорукаго.—(95) Подарокъ его превосх-а дворецкому князя.—Его превосх. благодаритъ великаго боярина.—Пріемъ Датскаго резидента и другихъ. -Его превосх. посѣщаетъ Польскаго резидента . 423—429.

Глава XXIV.

(96) Болѣзнь его царскаго величества. — Прощеніе долговъ при рожденіи и кончинѣ. — Кончина его царскаго величества.—Разсказъ объ обстоятельствахъ кончины.—(97) Выносъ тѣла его царскаго величества . . 429—433.

Глава XXV.

(98) Посолъ одѣвается въ трауръ по поводу смерти царя. — (99) Выраженіе соболѣзнованія его превосх-а,

[1]) Правильнѣе: «бесѣда съ коммиссарами».

по поводу смерти царя, Артемону Сергѣевичу. — Способъ погребенія у Нѣмцевъ. —(100) Обычаи Русскихъ при смерти. — Обращеніе съ трупомъ.—Погребеніе.—(101) Паспортъ или подорожная мертвымъ.—Поминальные пиры. — Представленіе Русскихъ о душѣ по ея разлученіи съ тѣломъ . . . . . 433—438.

Глава XXVI.

(102) Выраженіе его превосх-омъ соболѣзнованія князю Ивану Алексѣевичу.—Большіе холода.—Дерзости на улицахъ.—Посѣщеніе [посла] Монгольскими Калмыками.—(103) Описаніе земли Бухарской. (104) Посѣщеніе [посла] Польскимъ резидентомъ.—Приходъ Датскаго резидента . 439—443.

Глава XXVII.

Его превосх. увозятъ на конференцію или бесѣду.—(105) Письма посылаются черезъ Персію въ Индію. — Приходъ Калмыковъ. — (106) Начало разбоевъ Стеньки Разина.—Взятіе нѣсколькихъ городовъ. — Его хитрость.—(107) Снаряженіе противъ него войска. — Онъ отступаетъ.—Ему прощаютъ его вину.—Большія богатства и сокровища его помощниковъ.—Дерзкая рѣчь Стеньки къ Русскому капитану.—(108) Его смѣлость.—Большая сила Стеньки.—Переходъ на его сторону царскаго войска.—Ропотъ въ Астрахани. — Большая сила Стеньки.—Его жестокость.—(109) Камышинка берется обманомъ.—Городъ Царицынъ въ рукахъ Стеньки,—равно какъ и городъ Черный Яръ и Русскій флотъ. — (110) Описаніе города Астрахани.—Стенька впускается въ Астрахань. — (111) Его жестокости здѣсь. — Стенька беретъ Саратовъ и Самару.—Его разбиваютъ подъ Симбирскомъ.—Онъ старается побудить Московитовъ къ отпаденію.—Его хитрость. — (112) Большое число сторонниковъ у него.—Часть его сторонниковъ разбита. —Страшное зрѣлище.—Мятежники вездѣ разбиты.—(113) Племянникъ Степьки взятъ въ плѣнъ,—Монахиня начальствуетъ надъ мятежниками. — Ея безстрашіе передъ смертью. — Мятежъ усмиренъ.—Стенька Разинъ и братъ его взяты въ плѣнъ и отправлены въ Москву. — Ихъ жалкій въѣздъ въ Москву.—Смерть Степьки Разина.—(114) Причина его отпаденія.—Его жестокость.—Его строгость.—Его высокомѣріе. — Его большіе разбои, даже въ Персіи.—Любовь къ нему простого народа . . . . . 443—457.

Глава XXVIII.

(115) Посѣщеніе его превосх-а нѣкіимъ Персіанномъ.—Неудовольствіе его превосх-а изъ-за нѣкоторыхъ Персіанъ.—Ширъ. — (116) Его превосх. отправляется въ гости.—Подарки, посланные Богдану Матвѣевичу.—Экскурсія свиты его превосх-а. Безстыдство и выносливость [Русскихъ] въ баняхъ. (117) Большое множество замѣчательныхъ лошадей у царя. (118) Сообщеніе пристава его превосх-у . . . . . 457—463.

Глава XXIX.

Описаніе монастыря «Іерусалимъ» близъ Москвы.—(119) Приходъ въ гости датскаго резидента. Посѣщеніе посломъ агента Бранденбургскаго. — Дачи его царскаго величества.—Описаніе празднованія и процессіи вербнаго воскресенья.—(121) Праздники. Церковное служеніе. (122) Иконы.—Нѣсколько человѣкъ изъ свиты его превосх-а отправляются къ Артемону Сергѣевичу отблагодарить его. — (123) Его превосх. даритъ своего бѣлаго жеребца царю.—Пожаръ въ Москвѣ . . . . . 464—472.

Глава XXX.

Празднованіе Пасхи въ Москвѣ.—(124) Снятіе траура. — Дурной обычай пьянства въ Москвѣ. — Дворяне его превосх-а обѣдаютъ у Виніуса.—(125) Письма изъ Нидерландовъ къ его превосх-у.—Пожаръ въ Москвѣ.—Въ гостяхъ у S-r Гоутмана. — Сильный морозъ въ Москвѣ.—Соколиная охота.—(126) Ловля соколовъ . . . 472—476.

Глава XXXI.

(127) Разсказъ объ одной свадьбѣ. — (128) Русскіе свадебные обряды. — (130) Жены мало занимаются хозяйствомъ . . . . . 476—481.

Глава XXXII.

(131) Охота на зайцевъ и птицъ. — (132) Его превосх-у сообщаютъ объ аудіенціи, на слѣдующій день, у его величества.—Визитъ автора у Артемона Сергѣевича.— Аудіенція его превосх-а у молодого царя . . . 482—485.

Глава XXXIII.

(133) Большая власть царя.—Его именованіе.—(134) Гербъ. Большой почетъ ему у подданныхъ.—Наслѣдованіе короны.—Коронованіе. (135) Намѣстники.—(136) Регенты и другіе чиновники. Бояре или военные совѣтники. — Стольники. — (139) Монетное дѣло его царскаго величества. — Большіе доходы его царскаго величества. (141) Столованье его царскаго величества . . 485—496.

Глава XXXIV.

Правосудіе. Судъ у Русскихъ.—Церемоніи присяганія. (142) Судъ надъ должниками.—Что такое «садить на правежъ».—Рваныя ноздри.—(143) Что такое «батоги».—Такъ называемый кнутъ . . . . . 496—498.

Глава XXXV.

Порядокъ у его царскаго величества и его придворныхъ при принятіи лѣкарствъ. Памятное событіе при этомъ.—(144) Пожаръ въ Москвѣ. — (145) Страшный пожаръ, уничтожившій большую часть Москвы. (146) Поимка предполагаемыхъ поджигателей.—Увеселеніе его превосх-а.—(147) Его превосх. увозятъ для конференціи . 498—505.

Глава XXXVI.

Послѣдняя аудіенція посла у его царскаго величества.—(148) Его превосх-у приносятъ въ подарокъ кушанья со стола его царскаго величества.—Подарки его превосх-у.— Большой пожаръ. (149) Страшный способъ мученія.— Строгій судъ надъ женщинами. — Большая власть мужчинъ надъ женщинами. — Обыкновенныя у Русскихъ жалобы. — (150) Его превосх. осматриваетъ конюшню его царскаго величества . . . . . 506—511.

Глава XXXVII.

(151) Списокъ Русскихъ военныхъ силъ, доставленный его превосх-у. — (152) Оранжереи его величества. — Его превосх. на охотѣ. — Братъ великаго мятежника Стеньки Разина предается казни.— (153) Подарки его царскаго величества его превосх-у и его свитѣ. — Коломенское, великолѣпный дворъ.— (154) Новоспасскій монастырь, мѣсто погребенія важнѣйшихъ

вельможъ въ государствѣ. — Прощаніе его превосх-а въ разными вельможами. — (155) Подарки его превосх-у. — Подарки приставамъ. (156) Пожаръ въ Москвѣ.—Отъѣздъ шталмейстера. Сильный пожаръ . . . 511 520.

Глава XXXVIII.

(157) Описаніе города Москвы. Названіе его. Величина. Раздѣленіе.—Описаніе кремля. Строенія. Монастыри.—Церкви.—Башни.—(158) Большой колоколъ.—Іерусалимская церковь. — Рынки. — Лавки. — Царь-городъ.—Скородомъ.—Продажа домовъ.—(159) Стрѣлецкая Слобода или Слобода.—Число церквей, часовенъ и монастырей.—Число домовъ. — Они легко сгораютъ.—(160) Бани.—Улицы.—Неглинныя ворота . . . . . 520—525

Глава XXXIX.

Видъ Московитовъ. — Наружность женщинъ;—употребленіе ими бѣлилъ.—Одежда мужчинъ.—(161) Одежда женщинъ. — Нравы и обычаи Русскихъ. — (162) Ихъ пища.—Ихъ питье. — (163) Жалобы женъ на мужей — Увеселенія знатныхъ женщинъ — Разводъ.—(164) Ихъ суевѣрія . . . . . 525—530.

Глава XL.

Когда Русскіе приняли христіанство.—(165) Избраніе патріарха.—Митрополиты.—Архіепископы.—Епископы.—Другія духовныя лица.—(166) Одежда духовныхъ.—Посвященіе священниковъ.—Священники должны быть женаты . . . . . 531—533.

Глава XLI.

Монастыри.—(167) Монастырская жизнь. — Церемоніи при крещеніи. — (168) Крещеніе взрослыхъ.— Крещеніе представителей другихъ вѣроисповѣданій.— (169) Постъ. — Исповѣдь. — Причащеніе. — (170) Причащеніе больныхъ.—(171) Иконы въ церквахъ.—Музыкальные инструменты воспрещены у Русскихъ . . . . 534—540.

Глава XLII.

(172—192) [1]) . . . . . 541.

[1]) Записка о Русскомъ богопочитаніи, не переведенная и не перепечатанная, въ виду того, что подлинникъ и переводъ ея уже изданы. Ср. Введеніе.

Глава XLIII.

(192—197) [1]) . . . . . 541—547.

Глава XLIV.

(197) Присылка лошадей для его превосх-а.—Выѣздъ его превосх-а изъ Москвы. — (198) Прощаніе съ Нѣмецкими купцами.—Пушкиновское, деревня.—Прибытіе къ Троицѣ: ея богатство.—(199) Сильный пожаръ въ Москвѣ. — Сватково.—Корелы.—Новинка.—Недоразумѣніе его превосх-а съ однимъ сельскимъ дворяниномъ. — (200) Это недоразумѣніе улаживается.—Подарокъ его превосх-у . . . . . 548—552

Глава XLV.

(201) Прибытіе въ Переяславль. -Посѣщеніе [посла] губернаторомъ.—Угощеніе у губернатора.—(202) Копюцкое. — Сильный и продолжительный дождь.—Деболы. — Одинъ изъ свиты подвергается опасности утонуть.—Никольскій перевозъ.—(203) Коромыслово.—Наготино.—Прибытіе въ Ярославль.— Вокшерскій ямъ. — Даниловское.—Ухорской ямъ.—Телячій ямъ.—Обнорскій ямъ.—Грязовецъ.—(204) Прибытіе въ Вологду . . . . . 552—557.

Глава XLVI.

Посѣщеніе его превосх-а. — Два дромадера дарятся его превосх-у. — Приготовленіе судна для отплытія въ Архангельскъ. — (205) Отплытіе изъ Вологды.—Турандаево. — Комары въ Московіи.—Верхняя на Сухонѣ. — Никола Мокрый. — Пріятная мѣстность.—Прибытіе въ Шуйское. —Бывшій губернаторъ Устюжскій обѣдаетъ у его превосх-а. — (206) Прибытіе въ Тотьму.—Подарки его превосх-у. — Угощеніе съ обѣихъ сторонъ. — Что такое «батоги».—Сидоровка.—(207) Плохая плата тѣмъ, кто тащитъ лодки.—Бобровское—Непріятности изъ-за мелей . . . . . 557—561.

Глава XLVII.

Прибытіе въ Устюгъ. — Угощеніе съ обѣихъ сторонъ.—(208) Цареконстантиновское.— Одинъ изъ свиты

[1]) Здѣсь помѣщенъ разсказъ о Лжедимитріи.

тонетъ.—Никольскій перевозъ.— Спасскій монастырь.—
(209) Верхняя Тойма.—Нижняя Тойма.—Панда.—Калеи.—Колмогоры.—Прибытіе въ Архангельскъ . . . . 561—565.

Глава XLVIII.

(210) Прибытіе Архангельскаго губернатора.—Процессія въ Архангельскѣ. — Дерзость конюха. — (211) Его посылаютъ къ губернатору. — Прибытіе Датскаго резидента въ Архангельскъ.—Подарокъ губернатору.—Его превосх. садится на корабль. — Отплытіе изъ Архангельска.—Сѣрый или Голубой мысъ.—Лосось по дешевой цѣнѣ.—(212) Попой.—Орловъ носъ [1]). —Іоккена.—Сѣверное сіяніе: что оно изъ себя представляетъ.—Встрѣча съ нѣкоторыми судами.—Прибытіе къ Флитерамъ,—въ Энкгэйзенъ,—(213) въ Гоорнъ,—въ Амстердамъ . . . 565—569.
Описаніе страны Самоѣдовъ . . . . . 569—570.
Заключеніе . . . . . 570—571.

[1]) Объ Орловѣ носѣ въ текстѣ нѣтъ ни слова: онъ попалъ въ маргиналіи, вѣроятно, по ошибкѣ.

УКАЗАТЕЛЬ [1]).

I.

Abda Asis Bachadus Chan — Абдулъ-Азисъ-Богадуръ-Ханъ.
Ado(l)fski—Одоевскій.
Africa—Африка.
Akema—Акема.
Albasin—Албазинъ.
Alexander van Macedonien—Александръ Македонскій.
Alexey Alexewits — Алексѣй Алексѣевичъ.
Alexey Michaylovits (Michailovits) — Алексѣй Михайловичъ.
Alexey Pauwlewits—Еропкинъ.
Alikante—Аликанте.
Alteren, Hendrik Willemsz. — Альтеренъ.
Alutar—Алатырь.
Amerika—Америка.
Amsterdam — Амстердамъ, Амстердамскій.
Andreas—Андрей.
Andree Artemonovits—Матвѣевъ А. А.
Anna—Анна.
Anton (Antonie) Lukianowits, Lukianoff—Лукіановъ А.
Antwerpen—Антверпенъ.
Archangel, Archangelsche — Архангельскъ, Архангельскій.
«Arche Noé»—«Ноевъ ковчегъ».
Arlay—Арлей.
Armeniers, Armeensche—Армяне, Армянскій.
Arsanas—Арзамасъ.
Arsenius—Арсеніусъ.
Artemon (—man) Sergewits — Матвѣевъ А. С.
Asia—Азія.
Asperen—Асперенъ.
Astrabath—Астрабадъ.
Astrachan (Astracha)—Астрахань, Астраханскій, Астраханцы.
Athanasius—Аѳанасій.
Augsburgh—Аугсбургъ.
Bachu—Баку.
Baklanofski—Баклановскій.
Barantsa—Баранча.
Barmach—Бармахъ.
Basilius—Василій.
Basmanof, Bassamernoff—Басмановъ.
Beaulieu—Болье.
Behourt—Бегуръ.
Belgorod—Бѣлгородскій.
Belosde—Бѣлоозеро.
Beloseria—Бѣлозерскій.
Besançon—Безансонъ.
Bessels—Бессельсъ, Бессель.
Bethlehem—Виѳлеемъ
Biela Steuna—Бѣлая Стѣна.
Bobinum—Бобынинъ.
Boborehin, Boborikeu—Боборыкинъ.
Boborofske, Boborofski—Бобровское.
Bocharen—Бухарцы.
Bodijn—Бюдэйнъ.
Boechaarsche—Бухарскіе.

[1]) Указатель состоитъ изъ трехъ частей: I—для справокъ по Голландскому тексту въ основной части указателя; II—основная часть: собственныя имена, встрѣчающіяся въ Русской формѣ; III—указатель собственныхъ именъ, встрѣчающихся исключительно или преимущественно въ иностранной формѣ. — На заголовки главъ и на оглавленіе (маргиналіи) ссылокъ въ указателѣ нѣтъ.

Bogdanof—Богдановъ.
Bok—Бокъ.
Bolgaria—Болгарскій.
Bonema—Бонема.
Boraski—Боровскій.
Boreetski, Boriatinsky—Барятинскій.
Boris Feodorowits—Годуновъ.
Borisse Michailovits—Михайловъ.
Bosch—Босъ.
Bosmakof—Башмаковъ.
Bocharen—Бухарцы.
Boechaarsche—Бухарскіе.
Bouchaar—Бухарецъ.
Boudewijn Andriesz—Андрисзоонъ.
Bouroweetzka—Туровецкая.
Boutenant—Бутенантъ.
Brabant— Брабантъ, Брабантское герц.
Brandenburgh, Brandenburgsche—Бранденбургъ, Бранденбургск.
Brant—Брандтъ.
Breas—Бреасъ.
Breda—Бреда.
Brouwer—Броуверъ.
Brunswyk— Брауншвейгскій.
Budijn, Budain—Бюдэйнъ.
Buren—Бюренъ.
Buturlin—Бутурлинъ.
Buykal—Байкалъ.
Carpentier—Карпентиръ.
Cabardinsche—Кабардинскій.
Calmackse—Калмыцкій.
Carlile— Карлейль.
Carpentier—Карпантье.
Catsenelleboge—Каценэллебоге.
Casanse—Казанскій.
Chawansky—Хованскій.
Chielka—Хилка.
Chilhoof—Хилковъ.
Chitay—Китай.
Christus Graf—Христова гробница.
Circaski—Черкасскій.
Cirkassische—Черкесскій.
Clenck—Клепкъ.
Cohinouski—Шуйскій.
Colmogorod—Холмогорская.
Condinia—Кондинскій.
Connietza—Конюцкое.
Constantinus—Константинъ.
Corelen—Корелія.
Coyec(t)—Койэт(т)ъ.
Cyrillus—Кириллъ.
Daalhem—Даальгемъ.
Dahour (d'Amour, d'Ahour)—Амуръ.
Danielofski—Даніловское.
Daoera—Даурія.
David—Давидъ.
Deenemarken—Данія.
Deensche—Датскій.
Delgoy—Долгій о-въ.
Demetrius Димитрій.
Denen—Датчане.
Diest—Дистъ.
Ditoof—Титовъ.
Doctorof—Дохтуровъ.
Doggerszant—Доггербанкъ.
Doesburg—Дусберхъ.
Dolgerukki—Долгорукій.
Dominicus—Доминиканскій.
Don—Донъ.
Donsche—Донскіе.
Doubna—Дубна.
Drenthe—Дренте.
Drie Eylande—Три о-ва.
Dryver—Дрейферъ.
Dronten—Дронтгеймъ.
Duble—Деболы.
Duina—Двина.
Duinka—Двинка.
Duitsche—Нѣмецкій.
Duitschen—Нѣмецъ.
Duitslant Германія.
Duivelsknevel—Чертоусъ.
Durgerdam—Дерхердамъ.
Durof Дуровъ.
Duytsland—Германія.
Elbof—Львовъ.
Emond—Эмондъ.
England, Engelsch—Англія, Англійск.
Enkhuysen—Энкгейзенъ.
Ephraem—Ефремъ.
Europe—Европа.
Favile Nikitvitz—Коробицынъ, Грудцынъ.
Fehof—Зыковъ.
Feudor Alexandrowitz—Тышкевичъ.
Feuder Po'iuchtowits—Нарышкинъ.
Feuder—Ѳеодоръ.
Flensburgh—Фленсбургъ.
Francoysen—Французы.
Frankryk—Франція.
Fransche— Французск.
Frontignaksche—Фронтиньякъ.
Galits—Галичъ.
Galietzen—Голицынъ.
Gavrile Martinewitz—Мартыновъ.
Gazako—Кожухово.

Geertruidenberg—Хеертрейденберхъ.
Gelderlant—Хельдерлантъ.
Ghawansky—Хованскій.
Gioë—Гэ.
Gitrof, Gytrof—Хитрово.
Godenof—Годуновъ.
Godinka—Ходынка.
Godonof—Годуновъ.
Godovots, Godenofen—Годуновъ, Г—ы.
Goeten—Хутенъ.
Golosof—Голосовъ.
Goloquastof—Голохвастовъ.
Gorsche—Горскіе.
Gotzinga—Коченьга.
Grave—Храве.
Gravenhage—Гаага.
Gregorie Carpowits—Богдановъ.
Gregorie Philimonowits Нарышкинъ.
Grinbergen—Хринберхенъ.
Grieken,-sche—Греки, Греческіе.
Grim— Гримъ.
Grisnovitz—Грязовецъ.
Groetsin—Грудцынъ.
Groningen—Хроненгенъ.
Groot Brittanje—Великобританія.
Grote Jan—Иванъ Великій.
Grote Zee—Великій Океанъ.
Grouwe Hoek—Старый Мысъ.
Grusinsche—Грузинскіе.
Guinea—Гвинея.
Haarlem - Гаарлемъ.
Hage—Гаага.
Hals—Гальсъ.
Hamburg,Hamburger s—Гамбургъ,-ргцы, -ргскія.
Hardevelt—Гардефельтъ.
Hartman—Гартманъ.
Hartum—Гартэмъ.
Hassenius—Гассеніусъ.
Hebdon—Гебдонъ.
Hendriksz.—Гендриксзоонъ.
Herentals—Герентальсъ.
Hertogenrade—Гертоохенраде.
Hes—Гесъ.
Hollant—Голландскій, Голландія.
Holstein—Гольштинія.
Hongersche—Венгерск.
Hooge—Гоохе.
Hoorn—Гоорнъ.
Horst—Горстъ.
Houtman—Гоутманъ.
Ikim Serglofs—Сергѣевъ.
Indianansche—Индійскій.
Indianen—Индійцы.
Indien—Индія.
Ingermerland—Ингерманландія.
Irtiza—Иртышъ.
Iscat—Исетъ.
Ismailof Измайловъ.
Isvoos—Извозъ.
Italien—Италія.
Ivan Alexandrowits—Аничковъ.
Ivan Parfiliwits—Образцовъ.
Ivan—Иванъ.
Jan—Іоаннъ.
Jagris—Ягрыжъ.
Jaik—Яикъ.
Jakobsz.—Якобсзоонъ.
Jansz.—Янсзоонъ.
Jause—Яуза.
Jelisarof—Елизаровъ.
Jenesijskogo—Енисейскъ.
Jeroslauw—Ярославль.
Jerusalem—Іерусалимъ, І-мскій.
Jevrische—Іверскій.
Joannes—Іоаннъ.
Jockena—Іоккена.
Johan—Иванъ.
Joost Boudewijnsz—Будевэйнсзонъ.
Joukagesi—Юкагирскій.
Jornojar—Черный Яръ.
Joseph— Іосифъ.
Juanof—Ивановъ.
Jugoria—Югорскій.
Jurgentie—Юргенція, Хива.
Jurie Alexowits—Долгорукій.
Jurie Petrowits—Лутохинъ.
Jurieaefnavolok—Юрьевъ-Наволокъ.
Kailles—Калеи.
Kalmacke,-cksche—Калмыки, К-цкіе.
Kamme—Кама.
Kamuschinka—Камышинка.
Kandanos—Канинъ Носъ.
Kannegieter—Каннехитеръ.
Karaulof—Карауловъ.
Karel—Карлъ.
Karlile—Карлейль.
Kazan—Казань.
Kaspische, Kapsische—Каспійскій.
Katoener, na—Катунь.
Keller—Келлеръ.
Kellerman—Келлерманъ.
Keulen—Кельнъ, Кельнскій.
Kett—Кетъ.
Keyserbrug—Царкій мостъ.
Kilduyn—Кильдинъ.

Kint—Кинтъ.
Kiof—Кіевъ.
Kirile Polojuchewits—Нарышкинъ.
Kitay—Китай.
Kitisoof—Кутузовъ.
Klenk—Кленкъ.
Kleyn-Ruschland—Малороссія.
Klinjet - Клиньетъ.
Klinke—Клянкова.
Kloek—Клукъ.
Kluiting—Клейтингъ.
Knedel—Кнедель.
Koekkooy—Кокуй.
Kola—Кола.
Kolmogra—Колмогоры.
Kolumniske -Коломенское.
Komorizza—Комарица.
Kondore—Кондорія.
Kormisle—Коромыслово.
Koslofskoy—Козловскій.
Kotroos—Которость.
Kranendonk—Кранендонкъ.
Krasnastenne Красная Стѣна.
Krayenburgh—Крайенбэрхъ.
Kraywinckel—Крайвинкель.
Kremeline—Кремль.
Krimsche—Крымскіе.
Kristiga—Крестиха.
Kruiseilant—Крестовый о-въ.
Krutitsin—Крутицкій.
Kuik—Кейкъ.
La Dale—Ла-Даль.
Laphajest Лавкаевскій.
Laplant -Лапландія.
Lapsche—Лапландскій.
Larrivan Ivanowitz—Ивановъ.
Latuchin—Латухинъ.
Laurentius—Лауренсіусъ.
Leerdam—Леердамъ.
Leeuwen—Лейвенъ.
Leon—Левъ.
Leutochin -Лутохинъ.
Liaena -Лена.
Lingelbal—Лингельбаль.
Lingen—Лингенъ.
Littauwen—Литва.
Lundal—Суздаль.
Lyfland—Лифляндія.
Lyflanders—Лифляндцы.
Lysko Лысковъ.
Loenen—Лунинъ.
Lombaskes—Лумбовскіе о-ва.
Londen—Лондонъ.
Lorheim, Loirhem—Лойргеймъ.
Lukianowits—Лукьяновъ.
Lukomere—Лукоморье.
Luneburg -Лунебургскій.
Lutochin—Лутохинъ.
Maalsen—Маальсенъ.
Mahieu—Магье.
Makarof—Макаровъ.
Mardof Мардовъ.
Marienbosch—Марьина роща.
Marshof -Марсгофъ.
Martinius—Мартиній.
Martinof Мартыновъ.
Mat(t)phee Filimonovits Нарышкинъ.
Matpheof Матвѣевъ.
Matuskin—Матюшкинъ.
Maximin Fafilifs—Васильевъ.
Medien -Мидія.
Mesnische, Mesnice—Мясницкая, -ія.
Methusalem—Маѳусалъ.
Meurs—Мёрсъ.
Micheyl Stephanofs—Уваровъ.
Michiel, S.—св. Михаилъ.
Middelantsche Zee—Средиземное море.
Minius Миніусъ.
Mirosslaefskoy—Милославскій.
Mongalsche—Монгольскій.
Morasco—Мурашкино.
Mordnynsche—Мордовскіе.
Moscovien—Московія.
Moskou—Москва.
Muiden—Мейденъ.
Muller—Мёллеръ.
Munster—Мюнстерскій.
Naaltwyk—Наальтвейкъ.
Nagakin—Нагатино.
Nagaysche—Ногайскіе.
Narbekof Нарбековъ.
Nariskin—Нарышкинъ.
Nassou—Нассаускій.
Naziokkin—Нащокинъ.
Nederlantsche—Нидерландск.
Nederlanden—Нидерланды.
Negline—Неглинная.
Neveu—Неве.
Niervaart—Нирфаартъ.
Nieuwenhuisen—Ніювенгейзенъ.
Nieupoort—Ніюпоортъ.
Nikanski—Никанскіе о-ва.
Nikola Mokroy—Николай Мокрый.
Nikola—Николаевск., Никольск.
Nikon—Никонъ.
Noahs» Ark»—«Arcke Noë».

Nisabath—Низабатъ.
Noortkaap—Нордкапъ.
Noortkien—Нордкинъ.
Noorwegen—Норвегія.
Noseroy—Нозерой.
Nova Zembla—Новая Земля.
Novogorod—Новгородъ.
Novinka—Новинка.
Obdoria—Обдорскій.
Obi—Обь.
Obnorze—Обнорскій.
Oboke—Обоке.
Obroosoof—Образцовъ.
Odorofsky—Одоевскій.
Oestinga—Устюгъ.
Ofnazi Tichonovitz—Зыковъ.
Ohrsee—Орсенъ.
Oka—Ока.
Okrainesoff—Украинцевъ.
Oostindien, -ndische—Остиндія, -ск.
Oostzee—Балтійское море.
Opoko—Опоки.
Oranje—Оранскій.
Ordin Naziokkin—Ордынъ-Нащокинъ.
Orlogenes—Орловъ носъ.
Osef Andrewits—Андреевъ.
Ossinua—Осиновая (деревня), Осиновскій.
Ostackien—Остяки.
Ostackie—Остяцкіе.
Ostindische Остиндскій.
Ottrepi—Отрепьевъ.
Ougorskoy jam—Угорскій языкъ.
Oukraeiensof—Украинцевъ.
Oustinga—Oestinga.
Outzia Toslema—Усть-Толшма.
Onwarrof Уваровъ.
Overmaze—Мааса.
Overyssel—Оферэйссель.
Oxenstern—Оксеншгернъ.
Paulus—Павелъ.
Parmia—Пермскій.
Perimogoria—Пермогорье.
Perislaef—Переяславль.
Permie—Пермь.
Persiansche—Персидскій.
Persianen—Персы.
Persien—Персія.
Perum—Перунъ.
Petrus—Петръ.
Petrofke Петровскія.
Petrofski Петровское.
Petzora—Печора.
Peuter—Петръ.
Pleskouw—Плесковъ.
Pleskou—Псковъ.
Podesemskes—Пудожемскіе.
Pokrofsche—Покровскія.
Polanen—Поляне.
Polgoria—Болгарскій.
Polen—Польша, Поляки.
Ponte—Панда.
Ponoy—Поной.
Poolsche—Польскій.
Pouskenaofouskien—Пушкино.
Prokofke—Покровское.
Pronskoy—Пронскій.
Prousiszoi Прончищевъ.
Prosorofski—Прозоровскій.
Pruyssen—Пруссія.
Purmerent—Пюрмерентъ.
Rachmanua—Рахманово.
Rasin—Разинъ.
Reizer—Рейцеръ.
Renesse—Ренессе.
Repnien—Репнинъ.
Resan—Рязанскій.
Rijssen—Рейссенъ.
Rink—Рикъ.
Roetering—Рутерингъ.
Roman Sergewits—Ефимовъ.
Romodanofsky—Ромодановскій.
Ronart—Ронартъ.
Roomen—Римъ.
Roomsche—Римск.
Rosenburg—Розенбургъ.
Rosening—Розенингъ.
Rosteaf—Ростовъ, Ростовскій.
Rozenburgh—Розенбургъ.
Ruiter—Рейтеръ.
Ru(s)schen—Русскій, Русскіе и т. д.
Ruschlant—Россія.
Saal—Сааль.
Saborofsky—Заборовскій.
Salomon—Соломонъ.
Samarof—Самара.
Sambora—Самборъ.
Samojeden—Самоѣды.
Sandomir—Сандомиръ.
S. Laurens—«Св. Лаврентій».
St. Martensdijk—С. Мартенсдейкъ
St. Vyth—С. Фейтъ.
Sany—Санэй.
Schabaran—Шабаранъ.
Shenk erke—Шенкуркъ.
Schilt—Схильтъ.

Schoereetna (Skoreetne)—Скорятино.
Schotlandt—Шотландія.
Schotten—Шотландцы.
Schreuwer—Схрейверъ.
Serebrensko—Серебрянка.
Seremethoff—Шереметевъ.
Serglof—Сергѣево.
Siberien—Сибирь.
Sienega—Синега.
Simbyrski—Симбирскъ.
Simon Feudrowitz—Нарышкинъ.
Sina—Сина, Китай.
Sinezen—Китайцы.
Sineesch—Китайск.
Skorondom—Скородомъ.
Sleeswijk—Шлезвигъ.
Sloboda—Слобода.
Sloetka—Слудка.
Smolensko—Смоленскъ, -скій.
Soechna—Сухона.
Sogofski—Шаховской.
Solinginskogo, -nskago—Селенгинскъ.
Solofki—Соловецкій.
Solowitsiga—Сольвычегодскъ.
Soltikof—Салтыковъ.
Souche—Суха.
Souske—Шуйское.
Spaats—Спаатсъ.
Spaas—Спасскій.
Spaskrasnoyborа—Спасъ Красный Боръ.
Spanijen, Spansche, Spanjaarts — Испанія, Испанск.
Staritsa—Царицинъ.
Staro Nikolski—Старо-Никольское.
Steenbergen—Стеенберхенъ.
Stephaan-Archidiak Wandokkourski Стефана Архидіакона.
Stephan—Стефанъ.
Straetsburgsche—Страсбургскій.
Strootwonof—Строгоновъ.
Strelitsa—Стрѣлецк.
Stresnoof—Стрѣшневъ.
Struys—Стрейсъ.
Suiderski—Свидерскій.
Susdal—Суздаль.
Surooy—Сюрой.
Swaluwe—Свалюве.
Swatka—Сватково.
Sweedse—Шведск.
Sweden—Шведы.
Swerin—Сверинъ.
Swetenos—Святой Носъ.
Swiny—Свиней.
Switsersche—Швейцарск.
Sybiersc—Сибирскій.
Syderke—Сидоровская.
Symeuniske—Семеновскій.
Symon Famlofs—Уваровъ С. В.
Tachusi—Тахуси.
Tagil—Тагиль.
Talietza—Талицы.
Tamarlaan—Тамерланъ.
Tamboof—Тамбовъ.
Tanays—Донъ.
Ta(r)ras Stephanowits—Степановъ.
Tarki—Тарки.
Tartarien—Татарія.
Tartaren—Татары, Татарск.
Tars Rowa—Чусовая.
Tassing—Тассингъ.
Tekelenburgh Текеленбэрхъ.
Teslicoof—Ташлыковъ.
Tessel—Тессель.
Theodore Ѳеодоръ.
Tholing(s)—Толингсъ.
Tiengs—Тингсъ.
Tileetzijam—Телячій ямъ.
Tingousi—Тунгузы.
Tirebiry Тиребири.
Tobol—Тоболъ.
Tobolsko—Тобольскъ.
Toere—Тура.
Toisma—Тозьма.
Torondaef—Турандаевъ.
Toyma—Тойма.
Totma—Тотьма, Тотемскій.
Troiakourof, Triocurrof—Троекуровъ.
Tromp—Тромпъ.
Tromson—Тромсонъ.
Troitza—Троица.
Troyitra Maria—Маріи Дѣвы церковь.
Turcken—Турки.
Turenne—Тюренинъ.
Turksche—Турецк.
Turkyen—Турція.
Tweer—Тверь.
Twente—Твенте.
Tzardaczof—Чаадаевъ.
Udorie—Удорскій.
Ukraina—Украйна.
Utrecht—Утрехтъ.
Vademrecht—Федемрехтъ.
Valkenburg—Фалькенберхъ.
Valsche Demetrius—Лжедимитрій.
Vascilie Ivanowits—Ивановъ.
Veer—Феерскій.

Velthuysen – Фельтгейзенъ.
Verbeek Фербеекъ.
Versteegh—Ферстехъ.
Verschoor—Ферсхооръ.
Vianden—Фіанденъ.
Villeers—Филлеерсъ.
Vinder—Финдеръ.
Virgna—Верхняя.
Virgna Toyma—Тойма.
Visnenensky—Вишневецкій.
Vlaanderen—Фландрія.
Vleckeren—Флеккеренъ.
Vlie—Фли.
Vlieland—Флиландъ.
Vlieter—Флитеры.
Vlissingen—Флиссингенскій.
Vockerskoy-Woksorskoyjam.
Volkertsz.—Фолькертсзоонъ.
Vrik—Фрикъ.
Vries—Фрисъ.
Vrieslant—Фрисландія.
Vroenhoven—Фрувгофенскія.
Waga—Важскій.
Wagoeli—Вогулы.
Waigats—Вайгачъ.
Wallen—Валленъ.
Warhuis, Warthuis—Варденузъ.
Warneston—Варнестонъ.
Water, van de—Ватеръ.
Weatka—Вятка.
Weilant—Вейлантъ.
Welikogagien—Великаго-Гагинъ.
Weronge—Воронья.
Wesamskoy—Вяземскій.
Westfrieslant—Западная Фрисландія.
Westwoldingerlant — Вествольдингерлантъ.
Willem Henrik—Вильгельмъ Генрихъ.
Willemstat—Виллемстадтъ.
Willemsz.—Виллемсзоонъ.
Winius—Виніусъ.
Wirgatori—Верхотурье.
Witte Zee—Бѣлое море.
Wladimirof—Владиміровъ.
Woksorskoyjam—Вокшерскій ямъ.
Woldemar—Вольдемаръ.
Wolodimer Facilewits—Воронинъ.
Wolodimir—Владиміръ.
Wolga—Волга.
Wolgda—Вологда.
Wolinskoy—Волынскій.
Woronoy, -ni—Воронинъ.
Worotinski—Воротынскій.
Wothlosemskakritziesta—Вотложемское Пречистенское.
Xantung—Шань-дунъ.
Yszee—Ледовитое море.
Yselstein—Эйсельштейнъ.
Zaar Constantijn—Цареконстантиновское.
Zaargorod—Царъ городъ.
Zaratof—Саратовъ.
Zarbatof—Щербатовъ.
Zaritza—Царицынъ.
Zeelant—Зеландія.
Zeremethoff—Шереметевъ.
Zernigon—Черниговъ.
Zerpekof—Серпуховъ.
Zeven Eilanden—Семь Острововъ.
Zircaski—Черкаскій.
Zornojar—Черный Яръ.
Zutphen—Зютфенъ.
Zwarte Hoeknagel—Черный мысъ.

II [1]).

Аа (фанъ-деръ)—XIII; CXV.
Аббасъ II—CXLVII.
Абдулъ-Азисъ-Богадуръ ханъ (Абда-Азисъ-Батырь)—(104) 441; 441.
Абдулъ-Газп-Богадуръ-ханъ—441.
Абрамовская, дер.—CLXXI.
Абрамовъ Исаакъ—CXXXV.
Абрамовъ Саврасъ—CXXXV.

[1]) Мелкимъ шрифтомъ напечатаны цифры, относящіяся къ примѣчаніямъ. Въ скобкахъ помѣщены цифры страницъ подлинника.

Аврамъ, переводчикъ—CXLIII; ср. Асперенъ.

Австрійское посольство—VIII.

Австрія—V; VI.

Аделунгъ, Фр.—XCVII; CLXV; XXXII, XCVII.

Азіатскія колоніи Нидерландовъ—CXV.

Азія—(85) 405; (89) 410; (110) 451.

Айтзема, Леейве—XX, XXIII, XXIV.

Акема, Тильманъ и др.—(99) 435.

Алатырь, гор.—(112) 454.

Албазинъ, гор.—(42) 342; 342

Александръ Македонскій—(87) 408; (133) 484; 364.

Александровъ (Александровскій уѣздъ)—371; 550; 553.

Алексѣевъ Ѳедоръ—CXXXIX.

Алексѣй Алексѣевичъ, царевичъ—(112) 453.

Алексѣй Михайловичъ, царь—(2) 275; (5) 280; (17) 300; (23) 310; (29) 321; (75) 390; (84) 404; (88) 410; (86 bis) 415; (89 bis) 419; (96) 430; (110) 451 (132) 483; 293; 300; 349; 413; 435; 442; 460; 502, III; VIII; XVIII; XXII; XXV; XLIII; LV; LXII; LXV; LXXV; LXXVIII; LXXX; LXXXI; XC; XCI; XCII; XCIII; CXXXVII; CXXXVIII; CXXXIX; CXLIII. CXLIV; CXLIX; CL; CLXXV XCVII.

Аликанте, вино—(38) 334; (46) 347; (92) 424; (115) 458; (156) 519; 548.

Алтынъ-ханъ—341.

Альтеренъ, Гендрикъ Виллемсзоонъ, фанъ—(3) 277.

Амбоина островъ,—CXVII.

Амбурокъ, Амбурская земля, Амбурцы, см. Гамбургъ, Гамбургцы.

Америка—(85) 405; (89) 410.

Амстердамская семья Кленковъ XI.

Амстердамскіе купцы—XX.

Амстердамскій архивъ—XI; XL; CXVII.

Амстердамскій атласъ—396; 397.

Амстердамскій городской банкъ—519; LVII—LIX.

Амстердамскій городской совѣтникъ—(2) 282.

Амстердамскій заливъ—282.

Амстердамъ—(5) 280; (6) 281; (213) 569; 274; 280; 281; 282; 337; 519; XII; XIII; XIV; XVIII; XIX; XX; XXI; XXII; XXV; XXIX; XXX; XL; LX; LXXVIII; XCVI; CXIII; CXIV; CXVI; XIX; XXII; XXVI; XXXII; XCVI; CXII.

Амурская область—340.

Амуръ, рѣка—(42) 342; (43) 343; 342.

Англичане—(23) 311; 314; CLI; CLVII; CLXI.

Англійская пристань—(23) 312; (24) 313.

Англійскіе доги—(117) 461; (150) 510.

Англійскіе корабли, см. А. суда.

Англійскіе матросы—(210) 566.

Англійскіе купцы—(25) 315.

Англійскій дворъ въ Архангельскѣ—(25) 315.

Англійскій король—(54) 358; 296; 407; VII; XLIII; LXII; LXVI; LXXX; XCIII; CLVI; ср. Великобританскій король.

Англійскій мостъ—313; ср. А. пристань.

Англійскій народъ—274.

Англійскій посолъ—(28) 319; 309.

Англійскій флотъ—(1) 274.

Англійскія привиллегіи—XVI.
Англійскія суда—(8) 285; (14) 295; (209) 564; (212) 569.
Англія—458; 508; V; XVI; XXIV; LXXVI.
Андреевъ, Іосифъ — (50) 352; (51) 354.
Андреевъ, Ивашка—368.
Андрей, апостолъ—(164) 531.
Андриезоонъ, Боудевейнъ—(125) 475.
Аничковъ (Оничковъ), Иванъ Александровичъ—(61) 369; 369.
Анна, супруга Владиміра Св.—(164) 531.
Анна Павловна, Нидерландская королева—XXXIV.
Антверпенъ, городъ—(85) 406; (196) 546; 337; XIX.
Антоновъ Иванъ—CXLIX.
Аранской, см. Орапскій.
Арзамасъ, гор.—(112) 454.
Арлей, мѣсти.—(85) 405.
Арменія—XV; CLI.
Армяне—(110) 451; (111) 452; 458; 506; 505. LXXV; LXXVII; LXXVIII; LXXXV; XCIII; XCIV; CXXXIII; CXLVII; CXLIX; CLI; CLII; CLIII; CLIV; CLVI.
Армянская компанія—CXLVI.
Армянскіе купцы — (214) 571; 444; 463; LXXVI; CLVI.
Арсеній, архимандритъ—330.
Арсеніусъ, купецъ—(95) 429.
Архангельская церковь—(165) 532.
Архангельская пристань—(14) 296.
Архангельскіе порядки—465.
Архангельскій воевода (губернаторъ)—(15) 297; (20) 304; (44) 343; (210) 565; 279; 288; 349; ср. Нарышкинъ О. П.
Архангельскій голова—332; 349.
Архангельскій дьякъ—288.
Архангельскій монастырь въ Устюгѣ—(36) 332; (46); 346 (209) 564; 330; 332; 345.
Архангельскій соборъ въ Москвѣ—(165) 532.
Архангельскъ — (III) 269; (8) 284; (11) 289; (12) 290; (12) 291; (14) 295; (17) 301; (22) 307; (22) 308; (23) 311; (23) 312; (24) 312; (25) 314; (25) 315; (26) 316; (34) 328; (80) 399; (139) 491; (205) 558; (209) 563; (209) 564; (209) 565; (210) 566; (211) 567; (212) 569; 270; 288; 291; 292; 293; 294; 302; 304; 308; 309; 310; 313; 314; 317; 318; 322; 323; 337; 347; 348; 349; 435; 443; 444; 445; 458; 463; 464; 465; 466; 471; 511; 514; 519; 520; 564; 566; X; XXII; XXIV; LXXV; LXXVII; LXXXII; LXXXIII; LXXXIV; LXXXVI; LXXXVII; LXXXVIII; XCIV; CXIII; CXXVI; CXXVII; CXXIX; CXXXII; CXXXIV; CXXXV; CXXXVI; CXXXVIII; CXLVI; CXLIX; CLI; CLII; CLIII; CLV; CLVI; CLVII; CLVIII; CLIX; CLXI; CLXII; CLXIII; CLXIV; CLXV; CLXVI; CLXVII; CLXXIII; CLXXV; XIV.
Асперенъ, Абрагамъ фанъ- — (3) 277; (9) 286; (16) 298; (16) 299; (19) 303; (28) 319; (28) 320; (29) 320; (37) 334; (38) 334; (44) 343; (44) 344; (46) 346; (58) 365; (61) 369; (61) 370; (65) 374; (69) 382; (70) 383; (71) 385; (75) 391; (79) 398; (90 bis) 422; (91) 423; (92) 424; (92) 425; (95) 428; (98) 433; (99) 434; (99) 435; (102) 439; (116) 459; (119) 466; (122) 470; (155) 518; (199) 551; (210) 566; (211)

566; (211) 567; 277; 381; 393; 420; 514; CXIII; CVII.

Астрабадъ, гор.—(114) 457.

Астраханскій виноградъ—(94) 427.

Астраханскій митрополитъ — (111) 452; (165) 532.

Астраханскій намѣстникъ—(107) 447; (108) 449; ср. Прозоровскій П. С.

Астраханскій царь (въ тит.)—(84) 405; (88) 410; LXXXVIII.

Астраханскія власти—(154) 517.

Астраханское царство — (134) 486.

Астраханцы—(107) 447.

Астрахань (Астарахань) — (39) 336; (107) 447; (107) 448; (109) 449; (109) 450; (110) 451; (111) 452; (111) 453; (124) 473; (200) 551; LXXV; LXXVI; LXXVII; XCIII; CXXII; CXLIX; CL; CLI; CLIV; XXVI.

Аугсбургъ, гор.—(196) 546.

Аштарханидъ—441.

Африка — (85) 405; (89) 410; CXVI.

Аѳанасій Великій—(122) 470.

Бабья, дер.—CLXIX.

Байбаковъ Иванъ—XVI.

Байкалъ, озеро - (42) 341.

Баклановскій, Иванъ Ивановичъ—(137) 490.

Баклановскій Иванъ—XVI.

Баку, гор.—(114) 457.

Балтійское море—(2) 276; VI.

Банда, о-въ—CXV; CXVII.

Бантышъ-Каменскій Н. Н. — 276; 313; 358; 381; 494; XI.

Баранча, рѣка—(41) 340; (42) 341; 341.

Бармахъ, гора—(114) 457;

Барсовъ П.—457.

Барсуковъ А. П. — 291; 566.

Барятинскій Ѳеодоръ Семеновичъ князь — (132) 484; 506; CXXXIX.

Барятинскій Юрій Петровичъ, князь—(136) 490.

Барятинскій Яковъ Семеновичъ, князь—CXLIV; 484.

Басмановъ Петръ Ѳеодоровичъ—193 (542); (195) 545.

Басъ, Дидерихъ—XVI; XXXII; XXXIV.

Батавія, гор.—CXVII.

Батюшковъ К. Н.—XXXIV.

Башмаковъ Дементій Мининъ — (137) 490; (137) 491; 490.

Бегуръ, Франсуа де—(3) 277.

Безансонъ, гор.—(85) 406.

Бекъ, А. Х.—XXXII, XXXIV.

Бельгія—VI.

Бергенъ, Андріанусъ фонъ- — CXXXIII.

Бережная Слободка—CLXIX.

Березовая Слобода, Знаменское Слободское—351; CLXIX.

Березовецъ, с.—CLXV.

Березово, с.—CLXIX.

Березовское устье — 293; XVI.

Берхъ В. Н.—XCVI; XCVII.

Берхъ, Кунраадъ—313; 567; XVII.

Бессель, Бессельсъ (Бесеньсъ), Адамъ — (2) 276; (7) 282; (16) 298 (55) 360 (211) 567; 464; 514; CXIII; CXLIII.

Бессельсъ, Яковъ—464.

Бестужевъ-Рюминъ К. Н. — XCVII; XCVII.

Благовѣщенская паперть — CXXXIX; CXLIII; CXLIV.

Благовѣщенское, с.—CLXVIII; CLXX; CLXXII.

Блудовъ Д. Н., графъ—XXXIV.

Блумъ, Фредерикъ — LXXVIII; LXXIX.

Боборыкинъ Никита Михайло-

вичъ—(136) 490; (138) 492. На стр. 492 опечатка Николай.

Бобровское, Бобровскій Ямъ—(49) 350; (207) 561; 350; 351; 561; CLIX; CLXII; CLXIV; CLXV; CLXVI; CLXIX; CLXXIII.

Бобынинъ, Василій—(89 bis) 420; 291; LXII; LXXII; LXXX; CXXV.

Богартъ, Корнило—388.

Богдановъ Андрей—566.

Богдановъ Леонтій—(109) 450.

Богдановъ Григорій Карповичъ—(89 bis) 420; (133) 484; (147) 506; 294; 506; LXII; LXVIII; LXXII; LXXX; XC; XCI; XCII; XCIII; CXXV; CXXXIX; CXL; CXLII; CXLV; CXLIX.

Бокачевъ Н.—CLXV.

Бокъ, крещ. нѣмецъ—(209) 565.

Болгарскій вел. к. (въ тит.)—(84) 405; (89) 410; LXXXIX.

Болеръ, Якубъ, см Бореель.

Болье, Поль (Полюсъ де)—(2) 276; (3) 277; (5) 280; (20) 305; CXIII; CXLIII.

Большое, с.—CLVIII.

Бонема, Иде—(3) 278.

Бореель (Борель, Болеръ)—278; 383; 398; XVII; C; CI; CII; CXXXIII; XCVII, CVII; CXVI.

Борецкая, Борецкой погостъ—322; CLXV; CLXXI.

Борисовъ Никита—CXXXIX

Борисъ, см. Годуновъ.

Борки, см. Борецкая.

Боровскій (?), Димитрій Ивановичъ—(61) 368; 346; 368.

Борокъ, см. Борецкая.

Босъ—(55) 360; (55) 361; (58) 365; (59) 366; CXIII. Его сынъ Кунраадъ—(58) 365.

Боттони, Аннибалъ Франциск. де—308; VIII; LXVIII.

Ботхровъ (Будковъ), Гендрикъ—CXXXIII; CXXXIV.

Брабантское герцогство; Брабантъ—(5) 280; (85) 405; (89) 410.

Бранденбургскій агентъ—(105) 144; (115) 459; (116) 459; (119) 465; (123) 471; (125) 475; (143) 498; (144) 500; 359; 397; 462; 502; 503; 520; ср. Гесъ.

Бранденбургскій курфюрстъ—(88 bis) 418; (90 bis) 421; 308; 424; 505; V; VI; VIII; XLV; LXIII; LXV; LXVII; LXIX; LXX; LXXI; LXXII; LXXXIV; IX.

Бранденбургскій министръ—466; 508.

Бранденбургскій посолъ—422; 430; 442; 444; 515.

Бранденбургское посольство—VIII.

Бранденбургъ—444; V; VI; IX.

Брандтъ, купецъ (45) 345.

Брауншвейгскій князь—(88 bis) 418.

Бреасъ, Мартинъ фанъ—(3) 277.

Брегель, Гендрикъ—CXXXIV.

Бреда, мѣстн.—(85) 405; CXV.

Бредероде, посолъ—XVI; XXXII; XXXIV.

Брокгаузъ, издатель—326; 357; 368.

Бросъ, Леонтій—CXXXV.

Броуверъ—(7) 283.

Брусенескъ, мѣстн.—CLXII.

Брусеница Больш.—CLXVIII.

Брусинская, дер.—CLXV.

Будевейнсзоонъ, Іоостъ—(4) 278.

Будковъ, см. Ботхровъ.

Будынъ, см. Бюдейнъ.

Бургундія—VI.

Бурцовъ Максимъ—CXXIX.

Бутенантъ, Андрей—(64) 374; (95) 429; (104) 441; 388.

Бутурлинъ Иванъ Васильевичъ—515.

Бутурлинъ Ѳеодоръ Васильевичъ—(136) 490.
Бухара—441; XV.
Бухарецъ—(44) 344.
Бухарскіе Татары — (43) 342; 110 (451).
Бухарскій ханъ 441.
Бухарское государство — (103) 440.
Бухарцы—(101) 441; (111) 452.
Бѣлая, дер. — CLXIV; CLXVI; CLXIX.
Бѣлая стѣна—(158) 523.
Бѣлгородскій митрополитъ — (165) 532.
Бѣлое море—(10) 287; (10) 288; (26) 316; (206) 560; 317; 350; 355; 367; CLXV.
Бѣлоезерскій архіепископъ—357.
Бѣлозерскій вел. кн. (въ тит.)—(84) 405; (89) 410; LXXXIX.
Бѣлоозеро—(112) 454.
Бѣлослудскій погостъ CLXX.
Бѣлый городъ—CXLIV.
Бѣрезовецъ, см. Березовецъ.
Бюдейнъ, Аарноутъ (Будынъ Арнатъ)—(3) 276; (7) 283; (44) 344; (61) 369; (95) 428; (99) 434; (116) 459; (212) 569; CXII; CXIII; CXLIII.
Бюренъ, мѣстн.—(85) 405.
Бюхлингъ, гость—XI.
Бюшингъ, историкъ—340, 415; 464.
Вага, рѣка—318; CLXIV; CLXV; CLXVI; CLXXII.
Вага, уѣздъ, см. Важскій уѣздъ.
Васнга, рѣка —CLXXII.
Важскій воевода (губернаторъ) — 331; 343; CXIV; Важскіе воеводы—291; ср. Осиновскій губернаторъ и Нарышкинъ Г. Ф.
Важскій уѣздъ (уѣздъ Вага, Важская область) (24) 312; (28) 319; 312; 318; 319; 343.
Важской Нижній, пог.—CLXV.
Вайгачъ, островъ—(213) 569.
Валленъ, мѣстн.—(172) 541.
Вамбери, Г.—441.
Вандеръ Гендрикъ CXLIII; ср. Ватеръ.
Варангеръ-фіордъ CLXXIV.
Вардегузъ, мѣстн.—(206) 560; (212) 568; CLVII; CLXXIV.
Варзенка, рѣчка—323.
Варлаамъ, игуменъ Телегова монастыря—326.
Варнестонъ, мѣстн.—(85) 405.
Василій Св.—(166) 534; CLXIV; CLXV.
Василій, императоръ Константинопольскій—(164) 531.
Василій III (II), царь Московскій—XXVIII; XXX.
Василій Шуйскій, см. Шуйскій.
Васильевъ Максимъ—(65) 375.
Васильевъ Семенъ, см. Уваровъ С. В.
Вассенааръ (Wassenaer)—XIX; XIX.
Ватеръ, Гендрикъ фанъ-де—(3) 277; (20) 305; (21) 306; (64) 374; (65) 375; (70) 383; (203) 556; (205) 558; (209) 564; (212) 569; CXIII.
Вахенааръ, Янъ (Waghenaar)—XII.
Вейлантъ, Николаасъ—(3) 277.
Великаго-Гагинъ Данило Степановичъ, князь—(136) 490.
Великій океанъ—(42) 342; 340.
Великобританія—(1) 274; (86) 407; (87) 408; 422; 444. ср. Англія.
Великобританская королевна — (87) 408.
Великобританская корона—(87) 408.
Великобританскій король — (1) 274; (1) 275; (87 bis) 416; 421; ср. Англійскій король.

Вельяминовы—CXLIV.
Венгерскіе дукаты—(196) 546.
Венгрія—VI.
Венгры—VI.
Венеція, гор.—(IV) 270.
Верхнетоемскій ямъ, см. Тойма Верхняя.
Верхняя, дер.—(205) 558; CLIX.
Верхняя Тозьма, см. Тозьма.
Верхотурье, гор.—(42) 311.
Вествольденгерландтъ, мѣстн.—(85) 405; (89) 410.
Вестминстерскій миръ—275.
Вешкурскій погостъ—CLXX.
Виллемзоонъ, Янъ—(8) 285.
Виллемстадтъ, мѣстн.—(85) 405.
Виллемъ Гендрикъ, см. Вильгельмъ Генрихъ.
Виллерсъ, Бруно — CXLIII, ср. Филлеерсъ.
Вильгельмъ II Оранскій—339.
Вильгельмъ III Генрихъ, принцъ Оранскій и Нассаускій—(75) 390. (85) 405; (87) 408; (106) 446; 339; 415; V, XXXIV; LXII; LXXII; LXXX, XCI; CXV; CXXXIX; CXL; CXLI; CXLII; CXLV; ср. Оранскій принцъ.
Вильгельмъ Фредерикъ Бранденбургскій — LXVII; ср. Фредерикъ Вильгельмъ.
Виницѣйскіе атласы—397.
Виніусъ, Андрей — (69) 381; (69) 382; (75) 390; (79) 398; (81) 400; (83) 404; (88) 409; (85 bis) 414; (89 bis) 419; (90 bis) 422; (93) 425; (104) 443; (105) 444; (119) 466; (124) 473; (131) 483; (133) 484; (146) 502; (146) 503; (147) 505; (147) 506; (148 508); (153) 515; (155) 518; (198) 548; (198) 549; 396; 403; 409; 420; 423; 435; 444; 458; 463; 504; 505; CXIV.
Винтерусъ, Юрій—CXXXIV.
Витсенъ, Николай — 440; 464; XXV; XXVI; CXVI.
Виттъ де—IV; V.
Вишневецкій, панъ—(196) 546.
Вполеемъ, городъ—(157) 522.
Владимірская четь—388; 548.
Владимірская губернія—371.
Владимірскій ц. и вел. кн. (въ тит.)—(84) 405; (88) 410; LXXXVIII.
Владимірскій судный приказъ (канцелярія суд. дѣлъ Владиміра)—(138) 492; 388.
Владиміръ Св. — (164) 531; XXVIII; XXX.
Владиміръ, городъ—(165) 531.
Власьевское, с.—CLXXIII.
Вогулы—(42) 311.
Воздвиженское, с.—CLXX.
Возницынъ П. Б.—X.
Вокшерскій ямъ — (60) 368; (203) 555; 368; CLX.
Волга, рѣка—(42) 341; (60) 368; (106) 446; (107) 447; (108) 448; (109) 450; (112) 454; (197) 547; (203) 555; 371.
Вологда, гор.—(13) 292; (21) 306; (46) 346; (47) 347; (47) 348; (52) 355; (52) 356; (53) 357; (54) 359; (55) 360; (58) 365; (60) 367; (105) 445; (106) 446; (200) 551; (204) 556; (205) 558; 270; 292; 294; 298; 308; 309; 336; 357; 359; 367; 558; X; CXXVI; CXXVII; CXXVIII; CXXXI; CXXXII; CXXXV; CLIV; CLIX; CLX; CLXI; CLXII; CLXIII; CLXVI; CLXVII; CLXXV.
Вологда, рѣка—(53) 357; 356.
Вологодская губ.—326; 367.
Вологодскій архіепископъ — (165) 532; 357.
Володимірскія чети приказъ—388.
Вольдемаръ Христіанъ — (192) 541; CXVIII.

Волынскій Василій Семеновичъ—(136) 490; (138) 492.
Вондокурскій станъ, Вондокурское село—327; 339; CLXVI; CLXX; ср. Стефана Архидіакона.
Воронинъ, Владиміръ Васильевичъ — (147) 505; (153) 515; (154) 516; 474; 475; 505; 509; 510; LXXXVII; XC; CXXXI; CXLIX.
Воровій мысъ—286.
Вороновская, дер.—CLXXIII.
Воронья луда—286.
Воронья, рѣка—(9) 286; 286; CLVII.
Воротынскій Иванъ Алексѣевичъ, князь—(102) 439; (120) 468; (121) 468; (136) 489; (198) 549; 439; CXIV.
Воскресенской Ракула—CLXIV; CLXV; CLXVI.
Вострое (на Сухонѣ)—CLXIX.
Вострое (на Ергѣ)—CLXIX.
Вотложемская волость—327.
Вотложемскій Троицкій погостъ—CLXX.
Вотложемское-Пречистенское — (33) 327; CLVIII; CLXV; CLXVI.
Вотложемско-Троицкое село—327.
Врангель, К. Г.—275; LXVII.
Выдрино, с.—CLXVIII.
Выползово, с.—CLXIX.
Вычегда, рѣка — 327; CLXII; CLXIV; CLXV; CLXVI; CLXX.
Вѣна, гор.—XXV.
«Вѣстникъ Европы» — XIX; XXXIV.
Вяземскій Семенъ Петровичъ—(49) 351.
Вязьма, гор.—CXXVI.
Вятскій вел. кн. (въ титулѣ)—(84) 405; (89) 410; LXXXIX.
Вятскій епископъ—(165) 532.
Гаага (Гага)—(5) 280; (90) 411; (90) 412; 293; 359; 393; 442; 502; XXI; XXIV; XXV; XXXIII; XL; XLIX; XCIX; XXXIV.
Гаарлемъ, гор.—(5) 280.
Галактіонова пустынь—357.
Галанская земля, Галанцы, Галанской и т. д., см. Голландія и т. д.
Галицкая четь—368.
Галичъ, гор.—(111) 453.
Гальсъ, Баренть—(8) 284; (8) 285.
Гамбургскіе купцы—376.
Гамбургскія суда—(8) 285.
Гамбургское правительство — CLVI.
Гамбургцы—(23) 312; CL; CLI.
Гамбургъ (Амбурская земля, Амбурокъ) — 388; 458; 508; XXV; CXIV; CXXXV.
Ганзейскіе города—XXIV.
Ганноверская фамилія Кленковь—XIII.
Ганноверъ, гор.—274.
Ганцъ Вильгельмъ—CXLIII; ср. Келлеръ.
Гардефельтъ, Энгельбрехтъ — (3) 277.
Гартманъ, Даніилъ (Даніилъ Артманъ) — (64) 374; (95) 429; 388, 464.
Гартэмъ, Петръ—(3) 277.
Гассенкрухъ, Тимофей—464.
Гассеніусъ, Петръ—(126) 476; 388.
Гахе, Варентъ фанъ-деръ — (3) 277.
Гвасконія, ОранцъКарповъ—383.
Гвинея, мѣстн.—(85) 405; (89) 410.
Гебдонъ, Джонъ (Иванъ)—(54) 358; 358; XVII.
Гебдонъ, мефрау — (55) 360; (204) 557.
Гебдонъ, Ѳома — (54) 358; 358.
Генинъ, Борисъ—388.
Гей, Монсъ, см. Гэ.

Гейнзій или Гейнзіусъ, посолъ—276. 422; 443; 444; 508 XVII; XXII; XXIV; CXXXIII.

Гейссенъ (Huyssen), Маргарита, художница—XXXV.

Гельдернъ, см. Хельдерландтъ.

Гендриксзоонъ, Гендрикъ—(4) 278.

Генріетта Марія (Марія Генріетта)—339; 347.

Георгій (Юрій Дмитріевичъ)—XXVIII.

Герардъ Гессель—CLXV.

Гервинъ, Захарей—388.

Герентальсъ, мѣстн.—(85) 405.

Геркманъ, авторъ—XVIII.

Германія—(47) 348; (193) 542; 422.

Гертоохенраде, мѣстность—(85) 405; (89) 410.

Герферъ, авторъ—XXV.

Гессе или Гесъ (Hesse, Hes), Германъ Дидерихсъ—(105) 444; (116) 459; 397; 433; ср. Бранденбургскій агентъ.

Гишпанская земля, см. Испанія.

Глухая, дер.—CLXVIII.

Глюкъ, Елисѣй—388.

Гогарка, дер.—327.

Годунова Ксенія—CXX.

Годуновъ Борисъ Ѳеодоровичъ—(192) 541; (193) 542; (194) 543; (196) 547; (197) 547.

Годуновъ, Ѳеодоръ Борисовичъ—(193) 542; (193) 543; 317; 322; 327; 350.

Годуновы—(193) 543; CXX.

Голицынъ Алексѣй Андреевичъ, князь—(136) 489.

Голицынъ А. Н., князь—XXXIV.

Голицынъ В. В.—XXIII.

Голицынъ М. А.—CXXXIII; CXXXIV.

Голіаѳъ—(83) 401.

Голландія—(2) 276; (5) 280 (22) 308; (24) 313; (46) 347; (47) 348; (54) 358; (59) 366; (69) 381; (72) 386; (78) 396; (84) 405; (85) 406; (89) 410; (89) 411; (90) 411; (95) 428; (210) 566; 279; 280; 293; 381; 383; 388; 421; 444; 458; 463; 519; 562; V; VIII; IX; XI; XIV; XV; XVI; XVII; XVIII; XIX; XXII; XXIV; XLIV; XLV; XLVIII; LIII; LIV; LV; LX; LXXV; LXXVI; LXXIX; XC; CXXIV; CXXV; CXXX; CXXXI; CXXXVI; CXXXVI; CXXXVII; CXXXVIII; CXL; CXLI; CXLIII; CXLVI; CXLVIII; CLVI; CLVII; XXVI; XXXIV; ср. Нидерланды.

«Голландскаго двора книга № 4»—CXVI.

«Голландскаго двора книга № 9»—CXXIV—CXLV; CXLIX; 290; 292; 293; 294; 298; 309; 336; 369; 374; 375; 378; 382; 384; 388; 390; 392; 393; 396; 397; 407; 409; 411; 413; 414; 422; 424; 443; 483; 484; 505 (Русскій протоколъ); 518; 549; 558; 567; XXVI; XXVII.

Голландская аристократія—V.

Голландская граница—LXXXIV.

Голландская монопольная компанія—CXLVIII.

Голландскіе архивы—XI; XIV.

Голландскіе корабли—(209) 563; LXXXVII; LXXXVIII.

Голландскіе купцы (торговые люди)—(2) 307; (73) 388; 309. 347; 376; XV; XVI; CXLVII.

Голландскіе Нѣмцы—(159) 524.

Голландскіе послы (Гол—скій посолъ)—XXXII; CXXXI; CXLIX; XXXIII.

Голландскіе резиденты—XXXIV;

Голландскіе Verbaal'ы—VIII; XXXIII; XXXIV; XXXV; XL.

Голландскіе Штаты—(23) 310; CL.
Голландскій караванъ—274.
Голландскій мастеръ—(25) 315.
«Голландскій Меркурій» — XXII; XXIV.
Голландскій мостъ—313; 314.
Голландскій обычай—(115) 459.
Голландскій посолъ—(118) 465; 388; 414; ср. Кленкъ, Кунраадъ.
Голландскій резидентъ—515.
Голландскій флотъ—566; VII.
Голландскія грамоты—CXXIV.
Голландскія каски—(67) 378.
Голландскія Russica—III; XVIII; XXI; XXV.
Голландскія семейства — (25) 315.
Голландскія фирмы—IV.
Голландскія церкви—435.
Голландское посольство—309.
Голландцы—314; 424; 442; 463; X; XV; XVI; XVII; CXLVI; CL; CLI.
Головинъ Ѳ. А.—X.
Головленковъ Ѳедоръ—CXXXIX.
Голосовъ Лукьянъ Тимоѳеевъ—(137) 490; (138) 491; 490; 515.
Голохвастовъ Іовъ Демидовичъ—(199) 551.
Голохвастовъ Иванъ Демидовичъ—(204) 557; 557; 558.
Голубинская пустынь—CLXVIII.
Голубица, дер.—CLXV.
Голубцовъ А.—CXVIII.
Голштинія—(172) 541.
Гольстъ, посланникъ—CXXXIV.
Гома, мѣстн.—CLXXIV.
Горнъ, гор.—(213) 569.
Горнъ, Я. К. тенъ—(I) 267; (V) 271; XCVI; CLXXV; CLXXVI.
Гоохе, Ромейнъ де—(V) 370; CLXXV; CLXXVI.
Гоохъ—XLVIII; XLIX.
Городецкая, дер.—CLXXI.
Городищной, мѣстн.—CLXII.
Горскіе князья (въ тит.)—(84) 405; (89) 410; LXXXIX.
Горстъ, Адамъ фанъ-деръ—(3) 277.
Горяиновъ Иванъ—358; 366.
Гота, гор.—435.
Гоутманъ, Адольфъ—(47) 348; (55) 360; (63) 373; (95) 429; (119) 466; (124) 473; (125) 474; (147) 505; 348; 388; XLIII; XC; CXIII.
Гоутманъ Янъ—388; 564.
Гревсендъ, мѣстн.—CLVII.
Греки—(101) 438; (160) 526; XXVIII; 531.
Греція—(165) 531.
Греческая вѣра — (135) 488; XXVIII.
Греческая литургія—(100) 437.
Греческая церковь—(97) 431; (194) 544.
Греческій обычай—(166) 533.
Греческій языкъ—470.
Греческія буквы—(153) 516.
Греческое богослуженіе—(164) 531; (165) 531; (168) 535.
Гримъ, Г.—(3) 276; (7) 283; (19) 303; (37) 333; (55) 360; (75) 384; (116) 459; (119) 465; CXII; CXLIII.
Гринъ, Д. Р.—274.
Гронингенъ, см. Хроненгенъ.
Грудцынъ Вавила (м. б., Василій) Ивановичъ—(207) 562.
Грудцынъ Василій Ивановичъ—307; 331; 348; 349.
Грудцынъ Вавила Никитичъ—(36) 331; ср. Коробицынъ.
Грузинскіе цари (въ титулѣ)—(84) 405; (89) 410; LXXXIX.
Грязовецъ (Грязенница), гор.—(60) 367; (203) 556; 356; 367; CLX.
Гурьевъ Иванъ—CXLIX.

Гурьевъ Михаилъ -CXLIX.

Гусельниковъ Аѳанасій Оедотовъ, гость—338.

Гэ, Магнусъ или Монсъ (Геймъ. Gioc, Гей, Göe)—(71) 384; (85 bis) 415; (95) 429; 377; 384; 415 423; 442; 460; 462; 520; 567; LXIX; ср. Датскій резидентъ.

Даальгемъ, мѣстн. — (85) 405; (89) 410.

Давидовскій (Давидовъ) дворъ 392; CXXIX; CXXXIX.

Давидовъ Павелъ—CXXXIX.

Давидъ—(83) 404; (171) 540.

Дальтонъ Г.—435; XCVII.

Даниловское с., Даниловская слобода—(60) 368; (203) 556; 367; 368; CLX; CLXVII.

Данія —(9) 285; (88 bis) 418; 381; 442; 466; 502; 543; V, VI; VII; IX.

Данкаартъ, I. — 541; 437; XIX; XXIV; XXVI; XXVII; XXVIII; XXIX; XCVI; CXX.

Данцигъ, гор.—XX.

Датскій король —(88 bis) 418; (90 bis) 421; (95) 429; (193) 543; 460; 472; 505; XLIX; LII, LIII; LXIV; LXV; LXVII; LXVIII; LXIX; LXX; LXXI; LXXII; VIII.

Датскій министръ—442; 466; 508.

Датскій резидентъ—(66) 376; (70) 382; (71) 384; (85 bis) 415; (91) 423; (93) 426; (95) 429; (104) 442; (119) 465; (125) 475; (127) 477; (133) 485; (144) 500; (146) 501; (152) 513; (156) 519; (198) 549; (211) 567; 396; 459; 462; 463; 501; 502; 503; 504; 510; 513; 515; 520; VIII; ср. Гэ Магнусъ.

Датскія суда—(8) 285.

Датчане—(205) 558; VII.

Даурія, Даурская земля — (42) 341; 342.

Двина Сѣверная—(209) 564; 294; 309; 315; 317; 318; 322; 323; 324; 325; 326; 327; 329; 463; 504; 561; XVI; XVII; LXXXVI; LXXXVIII; CXIV; CXXVII; CXXX; CLVII; CLXI; CLXII; CLXIV; CLXV; CLXVI; CLXVII; CLXXIV.

Двина, рѣка—(209) 564; 564.

Двинская волость—317.

Двинская губа—568; CLVII.

Двинская съѣзжая изба—309.

Двинскіе доходы—567.

Двинскіе четвертные расходы—309.

Двинскіе воеводы (Д-ій в-а)—289; 291; CXXXV; ср. Архангельскій губернаторъ (воевода).

Двинскій уѣздъ—317.

Двинскія деньги— 349.

Двинско-Архангельская дорога—325.

Двинское устье—LXXXVII; ср. Березовское и Пудожемское устье.

Деболы, село—(202) 554; 554; CLX.

Деболь, Павелъ, см. Болье.

Дезидеръ, Петръ—LXXXVII.

Дейріардъ II. О. — CLXV; CLXXIV.

Делагарди (Де-ля-Гарди) — XXVII; XXXI.

Дельфтъ, городъ—337.

Дерхердамъ, гор —(6) 282; 282.

Дилленбургъ, гор.—XII.

Димитрій Ивановичъ — (192) 541; (193) 542; (197) 547;

Димитрій Ивановичъ, Лжедимитрій — (193) 542; (194) 543; (194) 544; (195) 545; (196) 546; XXX; ср. Лжедимитрій.

Дистъ, мѣстн.—(85) 405.

Дмитріевъ Аѳанасій Михайловъ—CXXXVIII.

Дмитровъ, гор.—371; 549.

Днѣпръ, рѣка—376.

Доггербанкъ, мель—(8) 285.
Доіандеръ, Сомойло—LXVII.
Долгій о-въ—(110) 451.
Долгорукій (Долгоруковъ, Долгоруково) Димитрій Алексѣевичъ, князь—(136) 489.
Долгорукій Иванъ Михайловичъ—(155) 518.
Долгорукій Михаилъ Юрьевичъ—(89 bis) 420; (92) 424; (92) 425; (93) 426; (95) 428; (120) 468; (154) 517; (155) 518; (197) 548; LXII; LXXII; LXXX; LXXXIX; XCI; XCII; XCIII; CXLV; CXLIX.
Долгорукій Юрій Алексѣевичъ, князь — (29) 321; (37) 333; (44) 343; (74) 388; (83) 404; (91) 423; (92) 424; (93) 426; (95) 428; (112) 454, (113) 455; (136) 489; (146) 503; (146) 504; (154) 517; (156) 519; 333; 420; 442; 464; 503; 507.
Доминиканскій орденъ—(56) 361.
Домнинъ Любимъ—LXXX.
Донскіе казаки—(113) 455.
Донъ (Танаисъ), рѣка — (106) 446; (107) 448.
Дордрехтъ, гор.—XXVII.
Дорошенко—414; XXV.
Дохтуровъ Герасимъ — (137) 490; (137) 491; (138) 492.
Дрейферъ, Клаасъ—(3) 277; (20) 305.
Древте, мѣстн.—(84) 405; (89) 410; XLVIII.
Дронтгеймъ, гор.—(212) 569.
Дубна, мѣстн.—(62) 371; 371; CLX; CLXVII.
Дукласъ, Вильгельмъ—CXXXIV.
Дуровъ Александръ—(137) 490; (138) 492.
Дусберхъ, мѣстн.—(85) 405.
Дѣдовъ, островъ—CLXVIII.
Еврей—(112) 454.
Европа — (88 bis) 418; (110) 451; 337; 364; 424; IV, V, VII, VIII; LXIV; CLXXVI.
Европейская коалиція—VI.
Европейская Россія—325; 329.
Европейскіе товары—(65) 375
Европейскій миръ—V.
Европейскія державы—IV.
Единга, рѣка—CLXVIII.
Еконга—CLXXIV; ср. Іоканка.
Елизаровъ Прокофій Кузьмичъ—(138) 492.
Елчаниновъ Иванъ Васильевичъ—384; CXXIX; CII;
Емельяновъ Ивашка—558.
Емецкая, дер.—CLXV; CLXXIII.
Емца, рѣка—CLXXII.
Енисейскъ, гор.—(42) 341.
Ерга, рѣка—CLXIX; CLXXI.
Ермакъ—341.
Еропкинъ Алексѣй Павловичъ—(207) 562; 562.
Еропкинъ Иванъ Алексѣевичъ—(207) 562.
Еропкинъ Матвѣй Алексѣевичъ—(207) 562.
Ефимовъ Романъ Сергѣевичъ—(37) 333; (41) 339; (43) 343; (46) 347; 333.
Ефремъ Сиринъ—(122) 470.
Ефронъ, издатель—326; 357; 368.
Жеребятево, село—CLXX.
Жидровская, дер.—CLXXII.
Жуковица, см. Кожуховица.
Журданъ, Клодъ—XXVI.
Забайкальская область—341.
Заболотная дер. — CLXVIII; CLXIX.
Заборовскій Семенъ Ивановичъ—(137) 490; (139) 492; XVI.
Задняя, дер.—CLXVIII.
Замысловскій Егоръ Егоровичъ—XCVII; CLVI; CLXII; XVIII.
Заозерская, дер.—CLXXII.
Заостровье, дер.—CLXV.

Западная Двина (Дина) 508.
Западная Европа—422.
Западная Фрисландія—(5) 280; (84) 405; (85) 406; (89) 410; (89) 411; 279; 280; LIII; XLIV; XLV; XLVIII; LIV; LVI.
Запись, см. Скорая Запись.
Зарянскій М.—291.
Зассбахская битва—308;
Зассбахъ, мѣстн.—308; 324.
«Звѣзда», судно—281; 295.
Зееландія, мѣстн.—(84) 405; (85) 406; (89) 410.
Зейдерзее, заливъ—282.
Зетфенскіе Штаты—XXVII.
Знаменскій, погостъ—CLXXI.
Зыковъ Аѳанасій Тихоновичъ—(12) 291; (17) 300; 233; 464; LXXXVI; LXXXVII; LXXXIII.
Зыковъ Ларіонъ Тихоновичъ—297.
Зютфенъ (вѣрнѣе Зётфенъ) мѣстн.—(84) 405; (89) 410.
Ивангородъ, гор.—424; XXXI.
Ивановъ Алмазъ—XI.
Ивановъ Василій (95) 428.
Ивановъ Димитрій —(16) 346.
Ивановъ Ларіонъ Ивановичъ (137) 490; (138) 492; (146) 503; 503.
Ивановъ Матвѣй—CXXXV.
Ивановъ Микула—368.
Иванъ Великій—(157) 522.
Иванъ III Васильевичъ—(134) 486; XXVIII.
Иванъ Васильевичъ—(110) 451; (192) 541; (193) 542; XXVIII; XXXI.
Изневь, Францъ — CXLIII; ср. Невѣ.
Ильинъ, картографъ—371.
Ильпендамъ, гор.—XIII.
Ингерманландія, мѣстн.—(214) 571; 424.
Индійскіе язычники (103) 441.
Индійцы—(103) 441; (110) 451; (111) 452.
Индія — (103) 440; (103) 144; (105) 444; LXXVI.
Ивачевъ Василій—CXXXIV.
Иверская земля—(84) 405; (89) 410; LXXXIX.
Извозъ, мѣстн.—(209) 564.
Измайлово, село—(159) 524.
Измайловъ Семенъ Артемоновичъ—(136) 490.
Ирина Михайловна—CXVIII.
Иртышъ, рѣка—(41) 340; (42) 341.
Исады, дер.—CLXIX.
Исеть, рѣка—(41) 340.
Испанія — 383; V; VI; VII.
Испанская Бельгія—V.
Испанскіе Нидерланды—VI.
Испанскій король — (88 bis) 418; (90 bis) 421; 472; LII; LXIV; LXV; LXVIII.
Испанскій проливъ — (8) 284; 284.
Испанское вино — (18) 301) (45) 345; (46) 347; (48) 349; (48; 350; (57) 363; (59) 366; (132) 483; (153) 515; (156) 519.
Италія—(193) 542; (196) 546.
Итальянскій манеръ построекъ—(157) 521.
Итальянскія водки—(38) 334.
Итальянскій языкъ—(55) 360; (115) 458.
Ихалица, рѣка—CLXVIII.
Ихалица Большая, дер.—CLXVIII.
Ихалица Малая, дер.—CLXVIII.
І. Б. Г.—(VI) 273.
Іердань — 383; CXXIX.
Іерусалимскія перья—(120) 468.
Іерусалимская церковь — (118) 464; (119) 466; (120) 467; (158) 523.
Іерусалимъ (Новый), мона-

стырь — (118) 464; (120) 467; (157) 522; CXIV; CXVI; CXVII.
Іисусъ Христосъ—(90) 411.
Іоанна св. монастырь—(61) 368.
Іоаннъ Алексѣевичъ—413.
Іоаннъ Датскій—(193) 543; 543.
Іоаннъ Златоустъ—(122) 470.
Іоахими, посолъ—XVI; XXXII; XXXIV.
Іоканскіе острова—287.
Іоканка, Іоконга, Іовкіокъ, Еканка, Іоккена, рѣка—(10) 287; (212) 568. 287.
Іоостенъ, авторъ—XXII.
Іоспфъ, патріархъ Московскій—(172) 541; CXVIII.
Кабардинская земля (въ тит.) — (84) 405; (89) 410; LXXXIX.
Казаковъ Димитрій—CXLIX.
Казанскаго двора приказъ—388.
Казанская канцелярія — (133) 492.
Казанскій митрополитъ—(165) 532.
Казанскій приказъ, см. Казанская канцелярія.
Казанскій царь (въ тит.)—(84) 405; (88) 410; LXXXVIII.
Казанскія сласти—(154) 517.
Казанское царство—(134) 486.
Казань, гор.—(110) 451; (111) 453.
Калеи, погостъ—(27) 317; (209) 564; 317; CLVIII; CLIX; CLXIII; CLXIV; CLXV; CLXVI.
Калейскій (Калѣйскій) станъ—317.
Каликино, село—CLXX.
Калмыки—(103) 440; 337.
Калмыцкіе владѣльцы—LXXXII.
Калмыцкіе послы — (44) 344; (70) 382; (102) 439; (105) 444.
Калмыцкіе Татары—(110) 451.
Кама, рѣка—(42) 341; 341.
Каменная, дер.—CLXXI.
Кампенъ, Густавъ фанъ—317.
Кампенъ, городъ—XIV.
Камчуга, дер.—CLXV.
Камышинка, гор.—(109) 450.
Канарское вино—(92) 424.
Канбалыкъ, см. Пекинъ.
Канегитеръ, см. Каннехитеръ.
Канзуевская, дер.—CLXXIII.
Каннинъ Носъ—(10) 287.
Каннехитеръ, Куниадъ — (64) 374; (127) 477; 388.
Канъ-си, богдыханъ—337.
Карауловъ Григорій Степановъ — (137) 490; (138) 492; 490.
Кардисскій миръ—VI.
Карлейль, графъ—(14) 295; (28) 319; 296; 306; 309; 349; 385; CXVII; CLVII; CLXI.
Карлъ I Англійскій—339.
Карлъ II Англійскій—358; IV; VI; VII.
Карлъ, Шведскій герцогъ или король—(194) 543.
Карлъ IX, Шведскій король—CXVI.
Карновичъ, Е. П.—CLVI.
Карпантье, см. Карпентиръ.
Карпентиръ Руландэсъ де—(3) 277; CXIII.
Карповъ Осипъ—557.
Карталинскіе цари—(84) 405; (89) 410; LXXXIX.
Каспійское море — (39) 336; (103) 440; (106) 446; (107) 447; (110) 451; (110) 452; (114) 457; CXLVIII; ср. Хвалынское море.
Катай, см. Китай.
Катунь, рѣка—(41) 340; (42) 340.
Каценэллебоохе—(85) 405.
Каштенсъ (Касенсъ), Францъ—CXXXIV.
Кащеевъ Абрамъ—XVII.

Кейкъ, мѣстн.—(85) 405.
Кейленъ, фанъ—287; 288.
Келлерманъ, купецъ—(95) 429; (99) 435; (116) 459; (126) 476; (127) 477; (145) 501; (145) 502; (148) 508; 501.
Келлеръ, Іоаннъ Вилемъ фанъ—(2) 276; (6) 282; (16) 299; (20) 305; 276; 359; 505; 508; 512; 513; XXV; LIII; LVII; LX; CXIII; CXVIII.
Кельдерманъ Томосъ — LXXXVII; ср. Келлерманъ.
Кельнскій курфюрстъ—(1) 274.
Кельнъ, городъ—(2) 275.
Кенкель, Андрей—388.
Керинъ, Иванъ фонъ—388.
Кеть, рѣка—(42) 341.
Кибаръ Носъ—CLXXIV.
Кильбу́ргеръ (Kilburger) — 314; 340; 348; 464; CXVI.
Кильдинъ, о-въ—(9) 285; (9) 286; (203) 560; 286; CLVII; CLXXIV
Кинтъ—(209) 564; (211) 567; 564.
Киприанъ, блаж.—330.
Кириллъ Іерусалимскій—(122) 470.
Кириловъ Аверкій—439; CXLIX; CLV.
Кириловъ Яковъ—CXLIX.
Кирѣевъ Григорій —309.
Китай — (40) 337; (42) 341; (130) 441; (154) 517; 337; 364; 445; 463; 504; X; CXXXI.
Китай-городъ—(145) 501; (157) 521; (158) 523; CXLIV.
Китайская матерія—(155) 518.
Китайская стѣна—(43) 342.
Китайскій императоръ (ханъ)—337; LXXXI; LXXXII.
Китайскіе предѣлы—337.
Китайскія власти—(154) 517.
Китайское государство — LXXXII.
Китайцы—(103) 411.
Кичуга Верх. и Ниж.—CLXIX.
Кіевскій царь и вел. кн. (въ тит.) — (84) 405; (88) 410; LXXXVIII.
Кіевъ, городъ—(165) 531.
Клейтинг, Херритъ Клаасзоонъ—(63) 373; (70) 383; (45) 345.
Кленки, семья—XI; XII; XIII.
Кленкъ, Георгъ Эверардъ или Клинкинъ Юрій—X; XI; XII; 313.
Кленкъ, Георгъ—XIII.
Кленкъ, Германъ—XIII; CXV.
Кленкъ, Гертруда—XII.
Кленкъ, Іоаннъ—XIII.
Кленкъ, Кунраадъ Юріаансзоонъ фанъ (Кондратій Юрьевичъ Клинкинъ) (IV) 269; (2) 275; (2) 276; (4) 278; (4) 279; (5) 280; (6) 281; (15) 297; (17) 300; (23) 310; (62) 370; (70) 383; (72) 386; (77) 394; (89) 411; (192) 541; 270; 275; 276; 279; 280; 281; 282; 284; 290; 291; 292; 293; 294; 296; 298; 300; 304; 307; 308; 309; 313; 318; 324; 331; 332; 335; 336; 337; 345; 347; 354; 355; 359; 363; 368; 370; 371; 372; 376; 383; 384; 385; 389; 390; 393; 396; 397; 398; 404; 415; 419; 421; 422; 423; 424; 428; 429; 430; 431; 433; 434; 435; 439; 442; 443; 444; 458; 460; 462; 463; 464; 465; 471; 474; 475; 484; 485; 502; 503; 504; 505; 508; 509; 510; 511; 512; 513; 514; 515; 517; 519; 520; 548; 549; 558; 565; 566; 567; 569; III; VIII; IX; X; XI; XII; XIII; XIV; XVIII; XXII; XXIII; XXV; XXXII; XXXIII; XXXIV; XXXV; XL; XLII; XLIII; XLV; XLVIII; XLIX; LII; LIII; LIV, LV; LVI; LVII; LXXII; LXXVII; LXXX; LXXXVIII; LXXXIX; XCIV; XCV; XCVI; XCVII; XCVIII; XCIX; CXI; CXII;

CXIII; CXIV; CXV; CXVII; CXVIII; CXXIII; CXXIV; CXXV; CXXVI; CXXXVI; CXXXVII; CXXXIX; CXL; CXLI; CXLII; CXLIII; CXLIV; CXLV; CXLVII; CXLVIII; CXLIX; CLVI; CLXI; CLXII. CLXIV; XXVI; XXXV; XCV; XCVII.

Клеркъ, Лаврентій—CXXXIV.

Климово, село—CLXIX.

Климшинъ Иванъ—CXLIX.

Климшинъ Кипріанъ—CXLIX.

Клингенбергъ XLVIII; XLIX

Клинкова (Кленкова) пристань (24) 313.

Клиньетъ, Гендрикъ—(3) 277.

Клукъ, Баренть—(20) 305; (95) 429.

Клукъ, Хиллесъ Баренцзоонъ—(45) 345; (64) 374.

Ключевскій В. О.—XCVII.

Кнедель, Гансъ Михель—(3) 277.

Когеръ, мѣстн.—CLXXIV.

Кодима, рѣка—CLXXI.

Коетъ, Елисѣй—CXVI; ср. Койэтъ Юлій.

Кожуховица (Кожухова большая, Жуковица), дер.—355.

Кожухово, дер.—(52) 355; 355; CLIX; CLXIII.

Кожухово Больш., дер.—CLXVIII.

Козловскій Аѳанасій, кн.—(136) 490.

Койэт(т)ъ, Бальтазаръ (Balthasar Coyet)—(3) 276; (7) 283; 279; 300; 322; 329; 339; 341; 342; 351; 354; 368; 374; 375; 399; 405; 412; 415; 437; 470; 507; 520; III; VIII; XVIII; XXI; XXIV; XXV; XXVI; XXVII; LV; XCV; XCVI; CXII; CXIII; CXIV; CXV; CXVII; CXVIII; CXIX; CXX; CXXI; CXXII; CXXIII; CXXXIII, CXXXVII; CXL; CXLV; CLIX; CLXI; CLXII: CLXIII; CLXIV; CLXXIV; CLXXV; CLXXVI; XXVI; XXXV; XL; XLV; XCVI; XCVII.

Койэтъ, Петръ Юлій (Coyet Petrus Julius)—CXV; CXVI; LXVIII.

Койэтъ, Фредерикъ — CXV; CXVI; LXVI; LXVII.

Койэтъ, Юлій — CXV; CXVI: LXVIII.

Койэт(т)ы,—464; CXVI; LXVII.

Кокуй, рѣчка—(159) 524.

Коккъ (Kock), Шведскій купецъ — 397; 423; 460; 462.

Кола, гор.—(26) 316.

Колегскій, пог.—CLXXII.

Колежская (Шадринская) деревня—317.

Колмогорская область—(24) 312.

Колмогорская рѣка—(209) 564; 564.

Колмогоры, гор.—(24) 312, (26) 316; (209) 564; 289; 317; 319; 564; X; CXIV; CLVIII; CLIX; CLXII; CLXIV; CLXV; CLXVI; CLXXIII.

Коломенскій епископъ — (165) 532.

Коломенское, с.—(153) 515; (159) 524; 276; CXXVI; CXXXIV.

Кольская Лапландія—CLXXIV.

Комарица, дер. — (33) 327; CLVIII; CLXX.

Комарицкій погостъ—327; 339.

Комчуга, дер.—CLXVIII.

Кондинскій вел. кн. (въ тит.)—(84) 405; (89) 410; LXXXIX.

Кондорія, мѣстн.—(41) 340; 340.

Кондыревъ Иванъ—XVI.

Конецгорье — CLXIV; CLXV; CLXXII.

Константинъ, императоръ Константинопольскій—(164) 531.

Конюцкое, с.—(202) 553; 553; CLX; CLXVII.

Копачевская, дер.—CLXXIII.

Копылова, дер.—CLXIX.

Корбальскій, пог. CLXXII
Кордтъ В. А. 359; XIV; XXXII; CLXIII; CLXVI.
Корелія (Корельская Страна) (214) 571; 460; 513; LXXIII; VI.
Кореды, дер. –(199) 550; CLX.
Корельская граница—430.
Корецкій мысъ (носъ) — 568. CLVII; CLXXIV.
Коробицынъ Вавила Никитичъ — (47) 348; 331; 348.
Коромыслово, село—(62) 370; (203) 555; 370; CLX; CLXIII.
Костомаровъ Н. И.—545; 546.
Костромская четь—CXXVII.
Костромскія чети приказъ— 338.
Котласскій, погостъ—CLXX.
Котласъ, дер.—329; CLXVI.
Которосль р.—(60) 368; (203) 555; CLXIV; CLXVII.
Коцинга, дер.—CLXIV; CLXVI.
Коченская слобода—351.
Коченьга, дер.—(49) 351; 351.
Кочинга, дер.—CLXIX.
Крайвинкель—(99) 435; 435.
Крайенбэрхъ, Виллемъ—(3)278.
Кранендонкъ мѣстн.—(85) 405.
Красная площадь—CXXXIX.
Красная стѣна—(157) 521.
Красноборскъ, гор.—326.
Кремль—(124) 473; (157) 521; (157)522; 382; 402; 403; XXX; CXLIV.
Крестиха (Kristiga), деревня—(31) 329; CLVIII; CLXIII.
Крестовый островъ—(10) 288; (11) 290; (212) 568; 288.
Кривецкая, дер.—CLXXIII.
Кромъ Кондратій—513; 519.
Кроткій Василій Алексѣевичъ—370.
Круссръ, Клаасъ—XIV.
Круссемусъ, Гертруда—297.
Крутицкій митрополитъ—(165) 532.
Крутицкое подворье—CXLIV.
Кручевская, дер.—CLXXIII.
Крымскіе Татары—(110) 451.
Крымцы—376; 500; 513.
Крымъ—422; 429; 475; 513; XXIII.
Кулига, см. Слудка Большая.
Куникъ А. А.—XXXIV.
Куницевичъ Владиславъ — CXXXV.
Кургоминская, дер.—CLXXII.
Курейской, погостъ—CLXXIII.
Курляндія—444.
Курляндскій князь—LXIV.
Курмархія—275.
Куростровское, село—CLXXIII.
Куръ-фанъ-Кримпенъ, дель — XII; XIV.
Курья, рѣка—CLXXI; CLXXIII.
Кутузовъ Ѳеодоръ Михайловичъ—(136) 490.
Кюперъ, Х.—XXVI.
Лавкаевскій городокъ — (42) 342; 342.
Лавкаевы улусы—342.
Лавкай, ханъ—342.
Лавля, мѣстн.—CLXXIII.
Лаврентей Гендрикъ — CXLIII; ср. Лауренсіэсъ.
Ла-Даль, Питеръ — (99) 435; (116) 459.
Ладкаево жилище—342.
Лансъ, мѣстн.—CLXXIV.
Лапландія—(10) 288; CLXXIV.
Лапландскій берегъ — (9) 285; (26) 316.
Лаппо-Данилевскій А. С. — 550; CLXII.
Ларіоновъ Григорій—XVI.
Латинскій языкъ — (42) 340; (55) 360; (56) 362
Латинское стихотвореніе—271.
Латухинъ Григорій Дмитріевичъ—(137) 490.
Латухинъ Ларіонъ—CXXXIX.

Лауренсіэсъ, Гендрикъ—(3) 277; (44) 344; CXIII.
Левашъ, рѣка—CLXVIII.
Левъ, патріархъ—(165) 531.
Левъ, село—(202) 555; 555; CLX.
Леденга, рѣка—CLXVIII.
Ледовитое море—(213) 569; 317; 350; 355; 367.
Леердамъ, мѣстн.—(85) 405.
Лейденъ, Янъ фанъ—(3) 277.
Лейденъ, гор. — XVIII; XXI; XXVI.
Лейтъ, фанъ—XXVII.
Лексонъ, мѣстн.—CLXV.
Лена, рѣка—(41) 340.
Леонтьевъ Никита—359.
Лефортъ Ф. Я.—X.
Лжедимитрій—(192) 541; XIX; XXVIII; XXIX; CXX; XIX; ср. Димитрій.
Лингельбаль, мѣстн.—(172) 541.
Лингенъ, мѣстн.—(85) 405.
Литва—(2) 276.
Литвиновъ Тимоѳей—CXXXIX.
Литвинъ—361.
Литовскій посланникъ—CX.
Лифляндія—(214) 571; 430; 460; 513; LIII; LXVIII; VI; IX.
Лифляндская граница—502.
Лифляндскіе Нѣмцы—(159) 524.
Лифляндцы—(195) 544.
Лихачевъ Михаилъ—396.
Лобаниха, см. Норинга.
Ловягинъ А. М.—CXVI; XXVI.
Лойргеймъ, мѣстн. — (IV) 269; (2) 275; (5) 280; (72) 386; (89) 411; XIII; LXII; LXXII; LXXX; XXVI.
Ломбужелби, мѣстн.—CLXXIV.
Лондонъ, гор.—(212) 569; 314; XXII.
Лотарингія—V.
Лотарингскій герцогъ—V.
Лудовикъ, докторъ—CXLIII; ср. Магье.
Луженга, рѣка—CLXIX.
Лукіановъ Антонъ—(12) 290; (12) 291; (21) 306; (34) 328; (36) 332; (65) 375; (72) 386; (80) 399; 298.
Лукоморье, мѣстн.—(41) 340.
Лумба, рѣка—287.
Лумбовскіе о-ва — (10) 274; CLVII.
Луninъ Кондратій Ивановичъ, Русскій «гость»—(143) 508.
Лунка, рѣка—367.
Лусиковъ Григорій — CXLVI; CXLIX; CL; CLII.
Лутохинъ Юрій Петровичъ—(75) 390; (79) 398; (93) 426; (118) 463; (125) 474; (125) 475; (132) 483; (143) 508; (149) 510; (155) 518; (198) 548; 390; 513; 519; 520; LXXXIII; CV; CXXIX; CXXXVII; CXLIII.
Лыжинъ Н. П.—XXXII.
Лысковъ, городъ — (112) 454; (113) 455.
Львовъ Семенъ Ивановичъ, князь—(109) 450.
Любимъ, городъ—367.
Любскіе ефимки—LXXIX.
Людовикъ XIV—275; V; VI; VII.
Люнебургскій князь—(88 bis) 418.
Ляблевскій, погостъ—CLXXI.
Маальсенъ, Питеръ—(4) 278.
Мааса, рѣка—(85) 405; (89) 410.
Маасъ, Николай—XIII.
Маастрихтъ, гор.—VII.
Магье, Лодевейкъ—(3) 277; CXIII.
Маймакса, о—въ—505; ср. Самоѣдовъ о—въ.
Макарьевъ, монастырь — (112) 454.
Малакка—CXVII.
Малорусская канцелярія—(138) 192.—Малыя Россіи приказъ—387.
Мальтицъ, Фридрихъ Францъ фонъ—XXXIII.

Мардовъ, гор.—(114) 457.
Маржеретъ—XIX.
Маріэттъ—CLXXVI.
Марсгофъ—(95) 429; (99) 435.
Мартиній, Мартинъ—(40) 337; 337; CXVIII.
Мартыновъ Гавріилъ, «гость»—(54) 359; (57) 363; (204) 557; ср. Фатѣевъ.
Маріи Дѣвы Введеніе во храмъ—(121) 469.
Маріи Дѣвы Рожденіе — (121) 469.
Маріи Дѣвы Успеніе — (121) 169.
Маріи Дѣвы церковь — (157) 522.
Маріи Очищеніе—(121) 469.
Марія, Пресв. Дѣва—(171) 539.
Маркія (Маркъская земля) — LXVII; LXVIII.
Марьина роща — (131) 482; (146) 503; (152) 513; (198) 549.
Масса, Исаакъ — XVI; XIX; CLXVI; CLXXIV; XVIII; XXXIV.
Матвѣевъ Андрей Артемоновичъ—(92) 425; (155) 518.
Матвѣевъ Артемонъ Сергѣевичъ—(37) 333; (44) 343; (63) 373; (74) 388; (79) 399; (83) 403; (86 bis) 415; (89 bis) 420; (91) 423; (92) 425; (98) 433; (99) 434; (119) 466; (122) 470); (131) 482; (132) 483; (133) 484; (136) 489; (138) 492; (145) 501; (145) 502; (146) 504; (147) 506; (148) 507; (149) 509; (155) 518; (156) 519; (197) 548; 294; 333; 349; 372; 373; 396; 397; 398; 419; 420; 423; 424; 433; 434; 435; 442; 444; 458; 459; 460; 462; 463; 465; 466; 502; 503; 505; 519; 566; XLIX; LXII; LXVIII; LXXII; LXXX; LXXXIX; XC; XCI; XCII; XCIII; CXIV; CXXV; CXXXIV; CXXXV; CXL; CXLII; CXLV; CXLIX; XI.
Матюшкинъ Аѳанасій Ивановичъ—LXXXIII.
Матюшкинъ Иванъ Павловичъ—(137) 490.
Маѳусалъ—(133) 484.
Медницыно, село—CLXX.
Медовиковъ П. Е. — XCVII; XCVII.
Мейденъ, городъ—(159) 524.
Мейеркронъ—LII; LIII.
Мейнерсъ, К.—XCVI.
Меллеръ, Варнаръ (Вахромѣй)—(64) 374; (70) 383; (95) 429; 374; 388; LXXIX.
Меллеръ, Ф.—XXII; XXIV; XXX; XXVI; XXXII; XCV.
Мельнеръ, Петръ—XIV.
Мерсъ, мѣстн.—(85) 405.
Мидія—(107) 447.
Милославскій Иванъ Богдановичъ—(137) 490; (138) 492.
Милославскій Иванъ Михайловичъ—(136) 490.
Милославскій Илья—XVI.
Миніусъ — (71) 384; (95) 429.
Михайловъ Борисъ—(53) 514; 514.
Михаила Архангела городъ — CLXIV; CLXV; CLXVI; ср. Архангельскъ.
Михаила Архангела церковь—(98) 433.
Михаила Св. церковь — (157) 522.
Михаилъ, архистратигъ—345;
Михаилъ Ѳеодоровичъ—415; 465; 522; X; XV; XVI; XIX; XXVIII; LXXXI; CXVI; XIX.
Молонга, рѣка—CLXVIII.
Монастырщина, дер.—CLXVIII.
Монгольскіе Калмыки — (104) 441; 364.

Монгольскіе народы—(42) 341.
Монгольскіе послы—(58) 363; (70) 382; (102) 439; 414.
Монголы –365; ср. Мугальскіе.
Мордовскіе Татары—(112) 454.
Моржегорская, дер.—CLXXII.
Моржовка, рѣка - CLXXII.
Моржъ, мѣстн.—CLXV.
Мориць Оранскій -XIX.
Москва—(2) 276; (12) 290; (12) 291; (20) 301; (21) 306; (22) 307; (22) 308; (23) 310; (23) 311; (24) 312; (42) 341; (44) 344; (46) 347; (47) 347; (47) 348; (50) 353; (52) 356; (54) 359; (58) 363; (62) 370; (62) 371; (63) 372; (63) 373; (64) 373; (64) 374; (65) 374; (65) 375; (65) 376; (66) 376; (70) 383; (71) 384; (71) 385; (72) 386; (75) 391; (76) 392; (80) 399; (85 bis.) 415; (100) 436; (101) 437; (111) 453; (112) 454; (113) 455; (118) 464; (120) 467; (122) 470; (124) 473; (126) 476; (127) 477; (134) 487; (136) 488; (137) 491; (139) 493; (149) 509; (153) 515; (157) 521; (159) 524; (165) 531; (165) 532; (166) 533; (193) 542; (194) 543; (194) 544; (195) 544; (196) 546; (197) 547; (198) 549; (198) 550; (199) 550; (200) 551; (202) 554; (205) 558; (205) 559; 276; 278; 292; 294; 298; 304; 309; 310; 311; 336; 337; 340; 346; 347; 348; 349; 359; 363; 365; 383; 384; 385; 397; 422; 424; 435; 442; 464; 465; 471; 475; 477; 494; 500; 504; 505; 508; 512; 513; 515; 520; 545; 549, 556; 557; VI; VII; VIII; IX; X; XIV; XV; XVI; XVII; XXII; XXIII; XXV; XXVIII; XXXIV; XXXV; XLIII; LII; LVI; LX; LXIII; LXVII; LXXII; LXXIV; LXXV; LXXVII; LXXVIII; LXXIX; LXXXIV; LXXXV; LXXXVIII; XCI; XCIII; XCIV; XCV; XCIX; C; CI; CII; CIII; CXIV; CXV; CXVI; CXXIII; CXXVI; CXXVII; CXXVIII; CXXIX; CXXX; CXXXI; CXXXII; CXXXIII; CXXXIV; CXXXV; CXXXVI; CXLVIII; CL; CLI; CLII; CLIII; CLVI; CLVII; CLX; CLXI; CLXII; CLXIII; CLXIV; CLXV; CLXVI; CXLVII; CLXXV; VIII; IX; XIX; XXVI; XLVI; XLVII; LVIII; LXVIII.
Москва, рѣка—(42) 341; (68) 379; (152) 513; (157) 521; (158) 523; (159) 524; (171) 540; CXXXIV.
Москвичи—546.
Московитскій языкъ—185.
Московиты—(IV) 270; (5) 280; (160) 525; (165) 531; XX.
Московія (Moscovie)—(III) 269; (IV) 270; (VI) 272; (2) 275; (10) 288; (11) 289; (25) 314; (41) 340; (56) 361; (72) 386; (114) 456; (133) 485; (136) 489; (139) 494; (157) 521; (192) 541; (194) 544; (213) 570; III; XIX; XXII; XXVII; XLV; XLVIII; XLIX; LII; CXV; XVII.
Московская конская площадь—397.
Московская община—(97) 432.
Московскихъ судебныхъ дѣлъ канцелярія—(138) 492.
Московскіе великіе князья—(194) 544.
Московскіе вельможи — (112) 454; 502.
Московскіе города—(141) 496;
Московскіе государи—(106) 116; (136) 488;
Московскіе послы—444; XXII.
Московскіе принцы—(85bis) 414.
Московскіе проповѣдники—(97) 432.

Московскіе стрѣльцы — (146) 503; CXXXIV; CXXXIX; CXXXIV.
Московскій гость — 331.
Московскій дворъ—442.
Московскій земскій дворъ -(113) 456.
Московскій мятежъ—XXI.
Московскій престолъ—444; XVI.
Московскій резидентъ—VII.
Московскій рейдъ—(6) 282.
Московскій (т. е. отправляющійся въ Московію) флотъ—281.
Московскій царь—364; 472; VI.
Московскій царь и великій князь (въ тит.)—(84) 405; (88) 410; LXXXVIII.
Московскія войска—512.
Московско - Венеціанскій договоръ—XXIII.
Московское государство (царство—(192) 541; 291; 413; 566; VII; XVI; LXXV; LXXVI; LXXXV; CXXV; CXLIX; CL; CLI; CLII; CLIII; CLIV.
Московское правительство — 422; XV; XVII; LV; XCIV; CXLVI; CLVI; XXVI.
Московское шоссе—370; 555.
Московско-Татарскій договоръ—XXIV.
Московско - Ярославская жел. дор.—371.
Московско-Ярославское шоссе—554.
Московія—(VI) 272.
Мосхъ, Великій—(VI) 272.
Мошкурка, рѣчка—326.
Мугальскіе владѣльцы—LXXXII.
Мурашкино, село—(112) 454; (112) 455.
Мурманскій берегъ — 286; 288.
Мутовнно, село—CLXIX.
Мушеронъ, Мельхіоръ—XIV.
Мьежъ, Гюи—306; 314; 315; 317; 319; 324; 392; 469; 490; 570; CXVII; CLVII; CLIX; CLXI.
Мюнстерскій епископъ—(1) 274.
Мясницкая улица—(160) 525; (198) 548.
Мясницкія ворота—(144) 500.
Наальтвейкъ, мѣстн.—(85) 406.
Наволоцкая, дер.—CLXXII.
Наглеръ, К.—CLXXVI.
Наготино, село -(203) 555; 555; CLX; CLXIII.
Нанкинскій вице-король — 337.
Нарбековъ Аѳанасій Самойловичъ—(138) 492.
Нарва, городъ—385; XXXI.
Нарышкинъ Григорій Филимоновичъ—(28) 319; (28) 320; (29) 321.
Нарышкинъ Кириллъ Поліевктовичъ—(44) 343; (44) 344; 321.
Нарышкинъ Матвѣй Филимоновичъ—(38) 334; (47) 348; (48) 349; (205) 559; 292; 334; 336; 559;
Нарышкинъ Семенъ Ѳеодоровичъ—(17) 299.
Нарышкинъ Осдоръ Поліевктовичъ—(12) 291; (15) 297; (16) 299; 293; 309; 349; 464. LXXXVI; LXXXVII; CXXXV; ср. Архангельскій воевода.
Нассау-Диленбургъ—XI.
Нассаускій принцъ—(85) 405; (87) 408; ср. Оранскій принцъ.
Нассауское графство — LXII; LXXII; LXXX; LXXXI.
Нащокинъ Богданъ Ивановичъ—(137) 490; XVII.
Нащокинъ Воинъ Аѳанасьевичъ—555.
Неве, Франсуа де—(3) 277; ср. Изневъ.
Невѣровъ Михайло—XVI.
Неглинная, рѣка—(151) 521; (158) 523.

Неглинныя ворота—(76) 391; (119) 466; (145) 501; (160) 525.
Нейкерке, Іоостъ Виллемзоонъ—XX.
Нерль, рѣка—553.
Неро, озеро—555.
Нидерландская нація—CI.
Нидерландская политика—IV.
Нидерландская торговля—X.
Нидерландскіе дѣятели XVII-го вѣка—IV.
Нидерландскіе купцы — (16) 298; (17) 300; (22) 307; (45) 345; 372; 464, 500; 504; 556; CIV.
Нидерландскіе олигархи—IV.
Нидерландскіе рейхсталеры — 519.
Нидерландскіе товары—XX.
Нидерландскія грамоты—XVI.
Нидерландскія партіи—IV.
Нидерландское военное судно—466.
Нидерландское посольство—IX.
Нидерландско-Русская хлѣбная торговля—XIX.
Нидерландцы — (23) 312; V; VII; IX.
Нидерланды—(1) 274; (2) 275; (15) 297; (77) 394; (84) 405; (85) 406; (86) 407; (87) 408; (89) 410; (90) 411; (86 bis) 416; (87 bis) 416; (88 bis) 418; (89 bis) 419; 308; 313; 435; 442; 443; 471; 505; IV; V; VII; X; XIV; XV; XVI; XVII. XIX; XXIII; XXX; XLV; XLVIII; LII; LXII; LXXII; LXXX; CXXXVI; CXXXIX; CIX; XV; XCVI; ср. Голландія.
Нижній Новгородъ—LXXVI.
Нижне-Тоемскій погостъ—323; ср. Тойма Нижняя.
Низабатъ, гор.—(114) 457.
Никанскіе о-ва—(42) 342.
Никанское царство—342.
Никола Комарицкой — CLXIV; CLXV.
Никола Мокрый, монастырь—(205) 558; CLIX; CLXIV; CLXV; CLXVI.
Никола (на Которосли) —CLXIV; CLXVI.
Никола (на Опокахъ)—CLXVI.
Никола Сиденской — CLXIV; CLXV; CLXVI.
Николай св.—(135) 487; (157) 522; (161) 527; (171) 539.
Николай I—XXXIV.
Николаевскій, погостъ—CLXIX.
Николаевскій перевозъ—(202) 555; (208) 563; CLVIII; CLX; CLXIII; CLXIV.
Николаевское село (Nicolaenskoy selo) 292; XCIX; C; CIII; CXXIX; CXXXIV; XCIX; ср. Никольское.
Николаевъ Григорій—CXXVI.
Николая св. церковь—(157) 522.
Никольскій монастырь — CLXXII.
Никольскій Ягрыжскій—CLXXI.
Никольское село—(34) 329; (62) 371; (64) 373; (65) 375; (70) 382; (71) 385; (79) 398; 329; 371; ср. Николаевское.
Никольское (на Сѣв. Двинѣ)—CLXVI.
Никольское Старое, с.—356.
Никольское (на Сухонѣ) — CLVIII.
Никонъ, патріархъ—(112) 454; (118) 464; (118) 465; CXVI, XXVI.
Нимвегенъ, городъ—430; VII.
Ниппонъ (Японія)—342.
Ниспенъ, А. — XXVII; XXIX; XXVIII.
Нирфаартъ, мѣстн.—(85) 405.
Ніювенгейзенъ Гендрикъ — (3) 277.
Ніюпоортъ, Янъ—(3) 277.

Новая Земля—(26) 316.
Новгородская канцелярія (138) 492.
Новгородскій митрополитъ — (165) 532.
Новгородскій полкъ—505.
Новгородскій приказъ — 388; CXXVI; CXXXII.
Новгородскій царь и великій князь (въ тит.) —(84) 405, (89) 410; (88) 410; CXXXIII.
Новгородское княжество—(196) 546.
Новгородъ — (139) 493; (140) 494; 466; XXXI; CXXXV.
Новинки, дер.—(199) 550; (201) 552; CLX; CLXVI; CLXX; CLXXIII.
Новинки Надозерскіе, дер.—550.
Ногайскіе Татары — (109) 450; (110) 451.
«Ноевъ ковчегъ», судно—(5) 280; (7) 283.
Нозерой, мѣстн.—(85) 405.
Нондерманъ, Кондратій—388.
Норвегія—(8) 284; (8) 285.
Нордкапъ, мысъ—(9) 286; (212) 568; CLVII.
Нордкинъ, мысъ—(9) 286; CLVII.
Норинга, Лобаниха—CLXVIII.
Нотебургъ, гор.—422; 424; 460; VII.
Нѣмецкая земля—LXIX.
Нѣмецкая миля—(73) 387.
Нѣмецкая Нарва—XXXI.
Нѣмецкая пристань—(14) 296; (24) 313.
Нѣмецкая Слобода—(159) 524; 315; 383; ср. Слобода.
Нѣмецкіе амбары—314.
Нѣмецкіе купцы—(16) 298; (24) 312; (52) 356; (53) 357; (54) 359; (55) 359; (55) 360; (57) 363; (60) 367; (61) 369; (63) 372; (93) 426; (99) 435; (104) 443; (105) 444; (117) 461; (123) 471; (125) 475; (158) 522; (198) 549; (204) 556; (205) 558; 348.
Нѣмецкіе офицеры—(70) 384; (99) 435.
Нѣмецкіе полководцы—(140) 495.
Нѣмецкій Гостиный дворъ въ Архангельскѣ—(25) 314; (25) 315; 313.
Нѣмецкія литеры—(25) 315.
Нѣмцы—(23) 312; (35) 330; (53) 357; (79) 397; (100) 436; (111) 452; (124) 473; (127) 477; (146) 452; (159) 524; (193) 542; (195) 544.
Нѣмчиновъ Трофимъ — LV; XXXV.
Нюрнбергъ, городъ—XXV.
Обока, Обокша, рѣка — (209) 564; 564; CLXIII.
Обдорскій великій князь (въ тит.)—(84) 405; (89) 410; LXXXIX.
Обнора, рѣка—367.
Обнорскій Ямъ, Обнорская слобода—(60) 367; (203) 556; CLX; CLXII.
Образцовъ Иванъ Порфирьевичъ—(156) 519; (200) 552; 513; CXXXII.
Обь, рѣка—(41) 340; (42) 344; (213) 570.
Огородниковъ Е. К.—286; 287; 288; 350; 355; 367; CLXXIV;—С. Ѳ. 313; 314; 315; 317.
Одоевскій Никита Ивановичъ, князь—(83) 403; (133) 485; (136) 489.
Одоевскій Яковъ Никитичъ, князь—(136) 489; (138) 492.
Озерки, дер.—CLXIX.
Ока, рѣка—(42) 341.
Оксеншерна, Густавъ, графъ—(82) 402; 373; 402; LXVI; CII.
Олеарій, А.—382; 437; 458; 494; III; XXII; XCVI; CXX; CXXI; CXXII.
Ольга (Olka)—XXVIII; XXX.
Олябьевъ Григорій—XVI.

Оничковъ, см. Аничковъ.
Опоки мѣстн.—(207) 561; 561; CLIX.
Ополиисево, село—CLXIX.
Оранская партія—IV; VII.
Оранская принцесса—(5) 280; (46) 347.
Оранскіе шарфы—(71) 384; (73) 388.
Оранскій архивъ—XLIII.
Оранскій домъ—XLIII.
Оранскій принцъ [князь]—(IV) 269; (5) 280; (17) 300; (19) 304; (22) 307; (41) 339; (44) 343; (44) 344; (61) 369; (72) 386; (75) 390; (77) 394; (81) 400; (85) 405; (86) 406; (87) 408; (88) 409; (87 bis) 417; (88 bis) 418; (89 bis) 419; (90 bis) 420; (92) 425; (93) 426; 276; 279; 292; 293; 359; 413; 445; 463; 473; 504; 505; 508; VII; VIII; XI; XXXV; XLII; LXII; LXIII; LXIV; LXV; LXVI; LXXI; LXXII; LXXIV; LXXVI; LXXVIII; LXXX; LXXXI; LXXXII; LXXXIV; LXXXVI; CIX; CXXV; CXXVII; CXXX; CXXXI; CXXXIV; CXXXV; CXXXVII; CXXXVIII; CXXXIX; CXL; CXLI; CXLII; CXLIII; CXLV; CL; ср. Вильгельмъ Генрихъ.
Оранское княжество—LXXX.
Оранцы—IV.
Ордынъ-Нащокинъ Аѳанасій Лаврентьевичъ—(136) 489; (137) 491.
Орлецъ, мѣстн.—CLXV.
Орлицы, мѣстн.—CLXXIII.
Орловская Архивная Коммиссія—340.
Орловъ Носъ—(10) 287; (10) 288; CLVII; CLXXIV.
Орсепъ, мѣстн.—(IV) 269; (2) 275; (5) 280; (72) 386; (89) 411; XIII; LXII; LXXII; LXXX; XXVI.
Орша, гор.—CXXVII; CXXXIV.
Орѣховъ Петръ—CXXXII.
Орѣшокъ, городъ——LXXIII.
Осиновая, деревня (Arsinoa)—(27) 318; (30) 321; (209) 564; 318; 319; 321; 324; 343.
Осиновецъ, дер.—CLXX.
Осиновое, с.—CXIV; CLVIII; CLIX; ср. Осиновая.
Осиновое поле—318.
Осиновская волость—318.
Осиновскій губернаторъ—(44) 343; ср. Важскій воевода.
Осиновскій ямъ—318.
Осна, рѣка—318.
Остиндія—(85) 405; (89) 410.
Остиндская кампанія—(6) 281; (6) 282; 281; CXVII.
Остяки—(42) 341.
Остяцкіе Самоѣды—(213) 570.
Отрепьевъ Григорій—(196) 546.
Оферэйссель — (84) 405; (85) 406; (89) 410.
Оферэйссель-Вестфальско-Амстердамская фамилія Кленковъ—XIII.
Павелъ, апостолъ—(166) 533.
Павловскій перевозъ—(112) 454.
Пальмквистъ Э.—373; 402; 403; 522; CLXXV.
Панда, мѣстн.—(209) 564; CLVII.
Пандита Лама—445.
Паниловское, с.—CLXXIII.
Панкратьевъ Иванъ—CXLIX.
Парижъ, гор.—CLXXVI.
Пашковъ Аѳанасій—342.
Пекинъ (Pekingh, Канбалыкъ)—337; 347; LXXXII.
Пелшма, рѣка—CLXIX.
Пенза, гор.—CXXXV.
Переяславль Залѣсскій—(61) 369; (62) 370; (64) 373; (201) 552; (202) 553; (202) 554; 292; 370; 553; C; CXXVIII; CXXX;

CXXXV, CLX; CLXI; CLXII; CLXVII.
Пермогорскій-Воскресенскій погостъ—325; CLXXI.
Пермогорье, село — (32) 325; CXIV; CLVIII; CLXIII; CLXIV; CLXV; CLXVI.
Пермскій великій князь (въ тит.)—(84) 405; (89) 410.
Пермь, гор.—(41) 340.
Персидская земля—CXLIX; CLII.
Персидская княжна—(114) 456.
Персидская матерія—(155) 518.
Персидская торговля—439; 442, 443; 458; 503; XXV; CXXXI; CXXXIII; CXLVI; CXLVII.
Персидскіе купцы и «купчины»—(70) 382; (115) 458; (158) 522; (214) 571; 457; LXXVI; LXXVII; CLI; CLII.
Персидскіе походы—CXXII.
Персидскіе товары—508; LXXVI; LXXVII; LXXVIII; XCIII; CLI.
Персидскій коверъ—412.
Персидскій посолъ—(63) 372; (115) 457.
Персидскій шахъ (П. государь) — (105) 444; (106) 446; (114) 457; LXXVI; XCIII; CXLVI.
Персидскій шелкъ—444; CXLVIII.
Персидскія лошади—150 (510); XLIII; XLIV.
Персія—(103) 441; (106) 446; (114) 457; (124) 473; (140) 494; 444; X; XV; LXXV; LXXVI; LXXVIII; CXLVI; CXLVIII; CXLIX; CL; CLI; CLII; CLIV.
Персы (персіяне)—(103) 441; (107) 447; (110) 451; (111) 452; (114) 457; (115) 458; 435; 458; 465; 500; 505; CXLVIII.
Перунъ—(164) 531.
Песковъ Иванъ—390.
Петра темница—(118) 464.
Петръ св.—(101) 437; 437.
Петровскія ворота—(156) 521.
Петровское, с.—(202) 554; CLX.
Петровъ Леонтій—384.
Петръ I Алексѣевичъ, царь—(117) 461; 413; X; XIV; XXIII.
Печенга, р.—CLXVI; CLXVIII.
Печержа, дер.—CLXIX.
Печора, рѣка—(213) 569; (213) 570; 340.
Пинега, рѣка—340; CLXIV.
Пискаторъ (Фишеръ)—CLXIII; CLXV.
Плескоу, купецъ—(47) 348; 348.
Плоская, дер.—CLXIX.
Побошинная, дер., —CLXIX.
Подболотная (Кожухова малая)—355.
Подмосковная деревня—489.
Подобѣдовъ Титъ — CXXXIII; CXXXIV.
Подольскія лошади—482.
Подсосонье, дер.—CLXIX.
Поздышевъ Яковъ Ильичъ—369.
Покровка въ Москвѣ — 392; CXXXIX.
Покровскія ворота—(144) 500; (152) 514.
Покровское, с.—(119) 466.
Поланецъ, мѣстн.—(85) 405.
Половцовъ А. А.—XXXII.
Полтевъ Тимофѣй—CXXXIX.
Польская корона—LXVIII.
Польская полковая булава — (91) 423.
Польская Слобода—(104) 441.
Польскіе музыканты—(171) 540.
Польскіе послы—398; 515.
Польскій король—(193) 542; (195) 544; (197) 547; LXIV.
Польскій манеръ танцевъ—(19) 303.
Польскій престолъ—VI; XXII.
Польскій резидентъ—(70) 382;

(85 bis) 415; (91) 423; (95) 429; (102) 439; (103) 440; (104) 441; (155) 518; (155) 519; 415; 465.

Польское дворянство — (196) 546.

Польское платье—(195) 545.

Польско-Русскія отношенія—XII; XXIV; XXV.

Польско-Турецкое соглашеніе—475.

Польша — (88 bis) 418; (115) 458; (156) 520; (193) 542; (194) 543; (195) 544; (196) 547; (197) 547; (198) 550; 429; 500; VII; XV; XVII; XX; XXII; XXV; LXX; IX.

Поляки—(56) 361; (114) 456; (193) 542; (195) 544; (195) 545; (196) 546; (196) 547; 422; 429; 513; 546; XV, XX; XXII; XXV; XXVIII; XXX; IX.

Померанія (Померская земля)—460; LXVII; LXXIII.

Поникарово с.—CLXIX.

Поной, рѣка—(10) 288; (211) 561; CLVII.

Пономарево, село—CLXVIII.

Поповъ А. Н.—XXXIV.

Порогъ, мѣстн.—CLXIX.

Португалія—445.

Поспика, дер.—CLXV.

Потаповъ Семенъ—CXLIX.

Поченской, мѣстн.—CLXXIV.

Пречистенское, с.—327.

Пречистой, мѣстн.—CLXV.

Прилукъ, мѣстн.—CLXX.

Прилуцкій, пог.—CLXXII.

Прилуцкое, с.—CLXXIII.

Прозоровскій Иванъ Семеновичъ, князь—(107) 447; (108) 448; (110) 452; (114) 456; (136) 489.

Прозоровскій Петръ Семеновичъ, князь—(85 bis) 413; (148) 507; 413; 414; 422.

Прокопій, блаженный—330.

Прокопьевская церковь въ Устюгѣ—330; 338.

Пронскій Иванъ Петровичъ, князь—(136) 489.

Прончищевъ Иванъ Афанасьевичъ—(137) 490; 519.

«Пророкъ Даніилъ», судно—475; 505.

Пруссаки—XX.

Пруссія—(2) 276.

Псковскій архіепископъ—(165) 532.

Псковскій государь (въ тит.)—(84) 405; (88) 410; LXXXIX.

Псковъ, гор.—(139) 493; (153) 515; 430; 466.

Пудожемскіе о-ва — (10) 288; CLVII.

Пудожемское устье—293; XVI.

Пукшенга, рѣка—CLXXII.

Пуффендорфъ, Самуилъ — CXVIII.

Пушкинское, Пушкино — (198) 549; CLX.

Пюрмерентъ, гор.—(213) 569.

Равдогорскій, пог.—CLXXIII.

Разинъ Стенька — (106) 446; (106) 447; (107) 447; (107) 448; (108) 448; (108) 449; (109) 450; (110) 451; (110) 452; (111) 453; (112) 454; (113) 455; (113) 456; (114) 456; (114) 457; (152) 514; XXII; XXIV; XXV; CXIV; CXXII; CXLVII; XXVI.

Разинъ Фролка — (113) 455; (152) 514; CXIV.

Ракула Воскресенской—CLXIV; CLXV; CLXVI.

Ракульская, дер.—CLXXIII.

Раменская Саманга, р.—CLXIX.

Рахманово, с.—(62) 371; 371; CLX.

Ревель (Revel), гор.—XXXI; 385.

Ревякинъ Никифоръ Ѳеодоровичъ—338.

Рейзеръ Рихардъ де—(2) 276; (22) 307; 276; 308; XLIV; CXXIV; CXXXIII; CXXXIV; CXXXV; CXXXVI; CXXXVII; XXXV; XXXVI XLIX; CXXXIV.

Рейнеке М. Ф.—286; 287; CLXXIV.

Рейнскія государства—V.

Рейнское вино—(8) 285; (45) 345; (92) 425; 292; 310; 548.

Рейнъ, рѣка—V; VI.

Рейссенъ, Іорисъ (Юрыжъ) фанъ—(3) 277; CXLIII.

Рейссенъ, Эфертъ фанъ — (3) 277; (20) 305; CXLIII.

Рейтеръ де- —LVI.

Рейтеръ, Михіэль Андріанзоонъ де-,адмиралъ—(1) 275; (7) 283; (87 bis) 417; 274; 283; VII.

Ренессе, Абрагамъ—(3) 277.

Репановская Большая, дер.—CLXXII.

Ременакеръ. Мартина—XII.

Репнинъ Иванъ Борисовичъ, князь—(136) 489.

Рётсъ (Ruts), Давидъ — 392; CVIII; CVIII.

Ржевскій Захарій Сергѣевичъ—304; 309.

Ржевскій Иванъ Ивановичъ—390.

Рига, гор.—385.

Римская пропаганда—XV.

Римская церковь—(170) 538.

Римскіе цесари—LXXX.

Римскій императоръ (цесарь)—(87 bis) 417; (134) 486; 364; 445; 505; ср. Австрія.

Римскій папа—(196) 546.

Римское государство—LXVIII; LXXI.

Римское императорское величество—(22) 308; ср. Римскій императоръ.

Римъ, гор.—(194) 543; 383; XXV.

Ринкъ, Андрисъ—(3) 277.

Риссеръ, см. Рейзеръ.

Ровдино, село—CLXIX.

Розенбургъ, д-ръ — (115) 459; (116) 459; (119) 465; (143) 198; (144) 499; (144) 500.

Розенвинкель, Матвѣй—388.

Розенингъ, мѣстн.—(172) 541.

Розенъ, баронъ В.—382.

Романовъ Карлъ—XVI.

Романовъ-Борисоглѣбскій 305.

Ромодамскій Степанъ—CXLIX.

Ромодановскій Василій Григорьевичъ, князь—(136) 489.

Ромодановскій Григорій Григорьевичъ, князь—(136) 489.

Ромодановскій Иванъ Ивановичъ, князь—(136) 489.

Ромодановскій Юрій Ивановичъ, князь—(136) 489; (138) 492.

Ромпфъ—384; 385; 423; 462; 502; 503; 508; 512; XXXIV; CXLVII.

Ронартъ, Варѳоломей — (65; 375; (65) 376.

Ронартъ, Яковъ—376.

Росвейкъ, мѣстн.—XIV.

Россіи Великой порубежные города—CXLVII.

«Россійскій атласъ»—318.

Россійскій престолъ — LXV; LXVI.

Россійское государство—LXIX; LXXV; LXXVI; LXXVII; LXXVIII; LXXIX; LXXXII; LXXXV; LXXXVI; XC; XCII; XCIII.

Россія — (III) 269; (IV) 270; (10) 288; (12) 291; (29) 321; (51) 354; (111) 453; (114) 457; (133) 485; (134) 487; (192) 541; (194) 543; 276; 277; 286; 313; 315; 321; 331; 338; 350; 358; 387; 413; 415; 421; 422; 435; 463; 504; VII; VIII; X; XI; XIV; XV; XVIII; XIX; XX; XXI; XXII; XXIV; XXV; XXVI; XXVII;

XXVIII; XXIX; XXXI; XCVI; XCVII; CXVII; CXLVI; CXLVII; CXLVIII; CLXII; CLXV; CLXXVI; VI; XIV; XVIII; XIX; XXVI; XXXIII; XXXIV; XCVI; XCVII.

Россія Великая, Малая и Бѣлая (въ тит.)—(2) 275; (5) 280; (17) 300; (29) 321; (84) 405; (88) 410; (86 bis) 415; (89 bis) 419; 293; 310; 413; LXII; LXV; LXVI; LXXII; LXXV; LXXVIII; LXXX; LXXXI; LXXXVIII; LXXXIX; XC; XCI; XCII; XCIII; CXXXVII; CXXXVIII; CXXXIX; CXLIII; CXLV; CXLIX; CL.

Ростовскій, пог.—CLXXII.

Ростовскій вел. кн. (въ тит.)—(84) 405; (89) 410; LXXXIX.

Ростовскій митрополитъ—(165) 532; 353.

Ростовскій уѣздъ—553.

Ростовъ, гор.—(62) 370; 554; 555; CLX; CLXI; CLXII; CLXIV.

Рулавтъ, пасторъ—CXLIII.

Румянцевъ Семенъ — 506; CXLIV.

Русланъ, рѣка—(109) 450.

Русская водка—(48) 350.

Русская вѣра — (35) 330; (56) 361; (168) 536; (196) 546.

«Русская Историческая Библіотека»—318; 324; 329; 331; 441; 562.

Русская кожа—314.

Русская монопольная компанія—CXLVIII.

«Русская Старина»—520.

Русскіе, passim.

Русскіе господа—(60) 367.

Русскіе дворяне—(53) 357; (56) 361; (81) 400.

Русскіе крестьяне—(112) 454.

Русскіе купцы—(24) 312; (40) 338; (50) 352; (53) 357; 511; CXLVI.

Русскіе подъячіе—(20) 305.

Русскіе посланцы—XV.

Русскіе пряники—(39) 336.

Русскіе солдаты—(109) 450.

Русскіе стрѣльцы—(109) 450.

Русскіе толмачи — (79) 397; (123) 472.

Русскіе трубачи—(14) 295.

Русскіе уполномоченные—422.

Русскіе фунты—(43) 342.

Русскій дворъ—(2) 276.

Русскій дворъ въ Архангельскѣ—313; 314.

Русскій заемъ—XIII.

Русскій мостъ—313.

Русскій переводчикъ—(38) 364.

Русскій обычай—(10) 288; (31) 324; (40) 338; (55) 360; (61) 369; (113) 455; (117) 461; (155) 517; (201) 553; (208) 562.

Русскій протоколъ—505.

Русскій сыръ—(94) 427.

Русскій флотъ—(107) 447.

Русскій языкъ—(115) 458; (122) 470.

Русскія бани—CXIV.

Русскія буквы на монетахъ—(154) 516.

Русскія войска—422; VI.

Русскія грамоты—XXXV.

Русскія дѣвицы—(54) 358.

Русскія литеры—(25) 315.

Русскія сласти — (150) 510; (154) 517.

Русское государство — (134) 486.

Русское имп. ист. общество — XXXIII.

Русское купечество (русскіе торговые люди)—XVII; CXLVII.

Русское посольство—337.

Русское посредничество—VI.

Русско-Нидерландскія отношенія—XI; XIV.

Русско-Польскія войны — (56) 361; XXII.
Русско-Польскія дѣла—XI.
Рутерингъ—(13) 292; (14) 295. (16) 299; 292; 304; 308; 309; 311; 463; 465; 473; 505; XLIII; XLIV; LV.
Рюрикъ (Aurick)—XXVII.
Рязанскій великій князь (въ тит.)—(84) 405;(89)410; LXXXIX.
Рязанскій митрополитъ—(165) 532.
С. Ш.—368.
Сааль, Якобэсъ—(3) 277.
Саахманъ, Х. І.—XXIX; XXX.
Савельевъ Захарка—397.
Савино, с.—CLXIX.
Савлуковъ Левъ—LXXXIII.
Садко—306.
Салтыковъ Петръ Михайловичъ—(136) 489; (138) 491.
Самара, гор.—(111) 452.
Самборъ, гор.—(197) 547.
Саманга, см. Раменская.
Самойловичъ—CX.
Самоѣдовъ о-въ (Маймакскій)—(14)295;(23)311;463; 505;LXXXVI.
Самоѣды—(23) 312; (211) 567; (213) 569; (213) 570.
Сандомирская земля—(197) 547.
Сандомирскій воевода—XIX.
Сандомирскій палатинъ—(193) 542; (194) 543; (195) 544; (195) 545; (196) 546; (197) 547.
С.-Петербургъ—XXXIII;XXXIV; XCVII.
Сантъ-Маартенсдейкъ, мѣстн.—(85) 405.
Сантъ-Фейтъ, мѣстн.—(85) 405.
Санэй, островъ—(9) 286.
Сара, рѣка—554.
Саратовъ, гор.—(111) 452.
Свалюве, мѣстн.—(85) 406.
Сватково, село—(199) 550; CLX.
Свашевской Козьма — CXXIX; CXXXV.
Свелингребель, Андрей—388.
Сверинъ, Антоней — (3) 277.
Сверчковы Семенъ и Иванъ — CXLIX.
Свидерскій (Paul Michael Zwiderski) — (85 bis) 415; 423; IX; CXXXIV; ср. Польскій резидентъ.
Свиней, Эмондъ—(3) 277.
«Св. Лаврентій», судно — (5) 280; (7) 283.
Святой Носъ — (10) 287; 287; CLVII; LXXIV.
Святославъ, князь—XXVIII.
Священноримская имперія—V.
Священноримскій императоръ—VIII; LXV; LXVII; LXX; IX; ср. Римскій императоръ.
Сдери Ножки, рѣчка—356.
Селенгинскъ Новый, гор.—341.
Селенгинскъ Старый, гор. —(42) 341; 341.
Селецкій, пог.—CLXXI.
Селища, дер.—CLXVIII.
Селменга Большая, дер.—CLXIX.
Селменга Малая, дер.—CLXIX.
Семеновская роща—(126) 476.
Семеновское, село—(119) 466.
Семь Острововъ — (10) 287; CLVII; CLXXIV.
Сендомиръ, см. Сандомирская земля.
Сергіевскій посадъ—550.
Сергѣевъ Екимъ—(65) 375.
Серебряпка, рѣка—(42)341; 341.
Серпуховскій намѣстникъ—(89 bis) 420; CXLV.
Сефи (II Солейманъ), шахъ Персидскій—(114) 457.
Сефтрпнскій, пог.—CLXXI.
Сибирская великая желѣзная дорога—342.

Сибирская канцелярія — (138) 492; ср. Сиб. приказъ.
Сибирскіе князья—(154) 516.
Сибирскіе купцы—340.
Сибирскій митрополитъ — (165) 532.
Сибирскій приказъ—(153) 515; 388; CXXXI; CXXXII; CXXXV.
Сибирскій царь (въ тит.)—(84) 405; (88) 410; LXXXVIII.
Сибирь — (41) 339; (41) 340; (42) 341; (56) 361; (142) 497; (196) 546; 337; 342, 364; 463; 504; X
Сидоровская, дер.—(206) 560; CLIX; CLXIII.
Силлвій, авторъ—XXIII; XXIV.
Симбирскъ, гор. — (111) 452; (111) 453; (113) 455.
Симонъ, архіепископъ Вологодскій и Бѣлоезерскій—357.
Сина—(40) 337; 337; ср. Китай.
Синега, деревня (Николаевская) — (34) 329; 329; CLVIII; CLXIII; CLXIV; CLXVI.
Синега, рѣчка—329.
Синегодскій погостъ—CLXX.
Синегодскій Успенскій-Богородицкій погостъ—329.
Сицилія, остр.—VI.
Сійское, село—CLXXII.
Сійской М.—CLXV.
Скорая Запись Аѳанасій — 330; 331; CXLIX.
Скорая Запись Василій Ѳеодоровъ—331.
Скородомъ, въ Москвѣ—(157) 521; (158) 523.
Скорятино, село—(48) 350; (207) 561; 350; 561; CLIX; CLXIII; CLXIX.
Скребехово, село—CLXVIII.
Скульптет(ус)ъ—308; 372; 393; 423; VIII; LXVIII; VI; IX; XCVI; CXXXIV.
Славянскій языкъ — (98) 409; (22) 470; (133) 484.
Слобода—(49) 351; 351; CLIX; CLXIII; Нѣмецкая С. (99) 435; (115) 459; (116) 460; (119) 465; (124) 473; (127) 477; (156) 519; 502; Стрѣлецкая С. (159) 524
Слободско Осиповскій—CLXXII.
Слудка, дер.—(33) 326; CLVIII; CLXXII.
Слудка Большая (Кулига)—326.
Слудка Малая (Смагино)—326.
Случевскій К. К.—331; 338; 561.
Смагино, см. Слудка Малая.
Смирна, гор.—463; CXLVI.
Смоленскаго княжества приказъ—388.
Смоленскій архіепископъ—(165) 532.
Смоленскій великій князь (въ тит.)—(84) 405; (88) 410; LXXXIX.
Смоленское княжество — (196) 546.
Смоленскъ, гор. — (112) 453; CXXVI; CXXXIII.
Собѣскій, см. Янъ
Сойга, рѣка—CLXXI.
Солеварово, с.—CLXIX.
Соловецкій монастырь — (53) 357; (206) 560.
Соловки—(11) 289.
Соловьевъ С. М.—317; 321; 358; 457; 498; 549; CXLVII; CX.
Соломонъ, царь—(133) 483.
Солотное, с.—CLXIX.
Сольвычегодская община—(41) 339.
Сольвычегодскій воевода—331.
Сольвычегодскій губернаторъ—(37) 333; (39) 336; (43) 343; (44) 343; (44) 344; (46) 347; ср. Ефимовъ Р. С.
Сольвычегодскъ, гор.—(206) 560; 323; 324; 325; 326; 327; CLXII.
Сонболъ, рѣка—CLXVIII.
Сосновецъ, о-въ—288; CLXXIV.

Соусуолдъ—274.
Спаатсъ—(12) 290; (12) 291; (17) 300; 297; 307.
Спасскій Г. И.—CLXII.
Спасскій монастырь—(208) 563.
Спасскія ворота—CXXXIX.
Спасъ, мѣстн.—CLXV; CLXVII.
Спасъ Красный Боръ — (33) 326; CLVIII; CLXIII.
Спацъ Романъ—290; ср. Спаатсъ.
Спафарій Николай—337.
Спиридоновъ Матвѣй—XVI.
Средиземное море — (7) 283; 283; VII.
Старая Русса, гор.—XXXI.
Старо-Никольское, с.—(52) 356; CLIX.
Стасюлевичъ М. М.—XXXIV.
Стекольно — LXX; LXXI; ср. Стокгольмъ.
Стеенберхенъ, мѣстн.—(85) 405.
Степановъ Тарасъ—(116) 460; (117) 461; (123) 471; (146) 504; (150) 510.
Степановъ, мѣстн.—CLXV.
Стефана Архидіакона Вондокурское с.—(33) 327; CLVIII; CLXIV.
Стокгольмъ, гор.—384; 397; 402; 423; 460; 462; 502; XXII; XXXIV.
Столбовскій миръ—XXXII.
Страсбургскія женщины — (58) 364.
Стрейсъ, Янъ Янсзоонъ — (4) 278; XXIV; XXV; XXVI; XXVII; XCVI; CXXII; CXXIII; XXVI.
Строгановъ, «мужикъ» — (41) 339.
Строгановы—(41) 339; 339.
Строевъ П. М.—326, 330.
Стрѣлецкая слобода—(159) 524.
Стрѣлецкій, солдатскій городъ—(110) 451.
Стрѣлинскій, пог. —CLXIX.
Стрѣлица, рѣка—CLXVIII.
Стрѣльна, дер.—CLXII; CLXIV; CLXV.
Стрѣшневъ Иванъ Ѳеодоровичъ—(136) 490.
Стрѣшневъ Родіонъ Матвѣевичъ—(136) 490.
Стрѣшневъ, стольникъ (138) 192.
Ступино, дер.—CLXV; CLXXII.
Суздальскій архіепископъ — (165) 532.
Суздальскій намѣстникъ — (89 bis) 420; CXLX.
Сумерки, рѣчка—371.
Сутойма, рѣчка—368.
Суха, рѣка—(209) 564; 564.
Сухановъ Алексѣй—CXLIX.
Сухона, рѣка — (35) 330; (49) 351; (205) 558; (205) 559; 350; 351; 355; 561; CLXII; CLXIII; CLXIV; CLXV; CLXVI; CLXVII; CLXXIV.
Сученскій - Воскресенскій (Сученга)—CLXIX.
Схельтема, Я.—278; 282; 313; 396; 464; XI; XIV; XIX; CXII; CXV; CXVI; XXXII; XCVI; XCVII; CXII; CXVI.
Схильтъ, о-въ—(6) 282; CXIII.
Схрейверъ, Деркъ—(3) 278.
Сыроваткино, с.—CLXX.
Сырой царь—364.
Сычуговъ Ѳедька—558.
Сѣверная Двина, см. Двина Сѣверная.
Сѣвскій полкъ—505.
Сѣвскъ, гор.—376; CXXX.
Сѣрый мысъ—(10) 288; (211) 568; CLVII; CLXXIV.
Сюрой, о-въ—(9) 286.
Тагиль, р.—(41) 340; (42) 341; 341.
Талина Малая, рѣчка 549.

Талицы, дер.—(198) 549; 549; CLX; CLXIII.
Тамбовъ, гор.—(113) 455.
Тамерланъ, ханъ—(101) 441.
Танаисъ, см. Донъ.
Тарки, гор.—(106) 466.
Тартарія Великая—364.
Тассингъ, мѣстн.—(172) 541.
Татарія—(40) 337; (159) 524; 440.
Татарскіе послы—(70) 382.
Татарскій погромъ—(158) 523.
Татарскія войны—(40) 337.
Татары—(42) 341; (70) 382; (107) 447; (109) 449; (110) 451; (140) 495; (157) 521; (164) 531; 337; 489; XXII; XXVIII.
Тафта, рѣка—CLXVIII.
Тахуси, гор.—(114) 457.
Ташлыковъ Аѳанасій Ѳеодоровичъ—(75) 390; (155) 518; (198) 548; CVI; CX; CXXXVII; CXLIII.
Твенте, мѣстн.—(84) 405; (89) 410.
Тверскія ворота—549.
Тверской архіепископъ—(165) 532.
Тверской великій князь (въ тит.)—(84) 405; (89) 410; LXXXIX.
Тверь, гор.—(139) 493.
Тебна Волокъ, мѣстн.—CLXXIV.
Текели, Эмерихъ—VI.
Текеленбэрхъ, Германъ фанъ—(3) 278.
Телеговскій погостъ—CLXX.
Телеговъ Троицкій монастырь—326; 327.
Телятниковскій дворъ—CXXXIV.
Телячій ямъ—(60) 367; (203) 556; 367; CLX.
Териберка, рѣка—286.
Териберская губа—286.
Терлингеренъ, Іоганъ Карлъ—308; VIII; LXVIII.
Терскій берегъ—286; 288.
Терсхеллингъ, о-въ—281.
Тессель, о-въ—(5) 280; (6) 281; (6) 282; (10) 288; 281; 282; 284; 308; CXIII; CLVII.
Тиксна, рѣка—CLXVIII.
Тиле, Б. А. (Tiele)—XXX; CXII;
Тингсъ—(7) 283.
Тиребири, мысъ; Тирибирскій носъ—(9) 286; CLVII; CLXXIV; CLXXV; ср. Териберка.
Титовъ А. А.—338.
Титовъ Григорій—CXXXIX.
Титовъ Семенъ—(137) 491.
Тоболъ, рѣка—(42) 341.
Тобольскъ, гор.—(42) 341.
Тавра (Б. и М.), дер.—CLXXIII.
Тоетъ, Балсырь CXLIII; ср. Койэтъ.
Тозьма Верхняя—(48) 350; 350.
Тозьма Нижняя, рѣка—CLXIX.
Тоимскій (Верхній) Троицкій погостъ—323.
Тоимскій (Верхній) ямъ—563.
Тойма Верхняя—(31) 323; (209) 563; (209) 564; 323; CLVIII, CLXIV; CLXV; CLXVI; CLXXI;
Тойма Нижняя—(31) 323; (209) 563; 322; CLVIII; CLXIV; CLXV; CLXVI; CLXXI.
Толингсъ, Питеръ—(6) 282; (16) 299; 282; 284; 298.
Толубьево, с.—CLXV.
Тольшма, Толшма, рѣка—355.
Топецкій погостъ—322.
Топса, р.—CLXIV; CLXV; CLXXI.
Тотемскіе старосты—(50) 352.
Тотемскій губернаторъ—(49) 351.
Тотьма, гор.—(49) 351; (52) 355; (206) 559; (206) 560; 351; 355; 356; CXXXV; CLIX; CLXII; CLXIV; CLXV; CLXVI; CLXVIII.
Тотьма Старая, гор.—CLXV.
Трансоксанія—441.

Трапезниковъ М.—306; 331; 338.
Три Острова—(10) 288; 288; CLXXIV.
Троекуровъ—(148) 507.
Троекуровъ Борисъ Ивановичъ, князь—(136) 490.
Троекуровъ Григорій Семеновичъ, князь—(136) 489.
Троекуровъ Иванъ Борисовичъ, князь — (138) 492; (151) 511; 503; 504; 505; 508; 515; 520.
Троинъ Еремѣй попъ—388.
Троица, монастырь — (62) 371; (198) 550; (169) 537; CLX; CLXI; CLXII; CLXIII; CLXVII; CLXXI.
Троицкая лавра—(74) 388; ср. Троица.
Троицкій Верхотопмскій—CLXXI.
Троицкій трактъ—550.
Троицко-Богоявленское—CLXXIII.
Тромпъ, адмиралъ—(205) 558; VII.
Тромсонъ, островъ—(9) 286.
Труворовъ А.—342.
Тулгасскій, пог.—CLXXI.
Тунгузы—(213) 570.
Тура, рѣка—(41) 340; (42) 341.
Турандаево (Турандаевъ, Турундаево) — (52) 356; (53) 358; (205) 558; 356. CLIX; CLXVI.
Тургеневъ А. И.—XXXIV.
Турецкіе ковры—(68) 379; (73) 387; (83) 404; (93) 425.
Турецкій султанъ —VII; XXV; LXVI; LXXVI; CL.
Турки — (111) 452; 429; XXII; XXV; XLIX, IX.
Туровецкая, дер.—(33) 327.
Туровецкая Богоматерь—327.
Туровецкій - Богоявленскій погостъ—327; CLXX.
Туровецкое, с. – CLVIII, CLXIV; CLXV; CLXVI.
Турція (Турское государство)—(140) 494; 407, 475; VI; XXV, LXXVI, LXXVIII, CXLIX; CLII.
Тышкевичъ Ѳеодоръ Александровичъ—(52) 356; (56) 361; (58) 365; (204) 557; 356; 520; 557; 558; CXXXV.
Тюреннь—(22) 308; (31) 324; 308.
Тяпкинъ, резидентъ—VII.
Уваровица, с.—CLXVIII.
Уваровъ Михаилъ Степановичъ—(11) 289; (65) 375; (71) 384; (79) 398; 289; 292; 375; 384; 430; C.
Уваровъ (?) Семенъ Васильевичъ —(65) 375.
Удорскій, великій князь (въ тит.)—(84) 405; (89) 410; LXXXIX.
Узинца, рѣка—CLXXI.
Уйма, мѣстн.—CLXV; CLXVI
Украина—(56) 361; 376.
Украинцевъ Емельянъ — (69) 381; (89 bis) 420; (95) 428; (122) 471; 294; 381; 383; XVII; LXII; LXXII; LXXX; CXXV.
Ускорье, дер.—CLXX.
Урусовы—CXLIII.
Устенско, мѣстн.—CLXV.
Устряловъ Н. Г.—339.
Усть-Васнскій (Покровско-Ипатьевскій) пог.—CLXXII.
Усть-Городищна, дер.—CLXV.
Устьевскій - Троицкій пог. — CLXXI.
Устье-Городищенское, с.—CLXIX.
Усть-Печенское, с.— CLXVIII.
Усть-Пинежская, дер.—CLXXIII.
Усть-Стрѣлицкая Слобода—CLXVIII.
Усть-Толщма, дер.—(52) 355; CLIX.
Устьюмежъ, р.—CLXXI.
Устюга города канцелярія — (138) 492.
Устюгъ, гор.—(30) 321; (32) 325;

(33)326;(33)327;(34)328;(34)329; (35)329;(35)330;(36)331;(36)332; (40) 338; (41) 339; (44) 344; (46) 346; (48) 350; (49) 350; (49) 351; (52) 356; (95) 429; (111) 453; (138) 492; (207) 561; (208) 563; 276; 292; 306; 308; 309; 317; 322; 327, 329; 330; 331; 332; 336; 338; 339; 347; 349; 350; 351; 357; 359; 561; 562; 563; CXIV; CXXVI; CXXVIII; CXXXV; CLVII; CLVIII; CLIX; CLXI; CLXII; CLXIII; CLXIV; CLXV; CLXX.

Устюжанинъ—307.

Устюжская епархія—317; 318; 324; 327, 329; 331; 562.

Устюжская четь — CXXVI, CXXVIII.

Устюжскій Архангельскій монастырь, см. Арх. м—рь.

Устюжскій губернаторъ (28)320; (37) 333; (43) 343; (205) 559.

Устюжскій уѣздъ—324; 339.

Устюжскія писцовыя книги—305.

Утрехтская унив.библіотека—XV.

Утрехтскій каноникъ—(2) 276.

Утрехтъ, гор.—(84) 405; (85) 406; (89) 410; 337; 494; XXII.

Уфтанга, рѣка и с.—CLXVIII.

Уфтюга, рѣка—CLXIX.

Ухорскій ямъ, Ухорская Слобода — (60) 367; (203) 556; 367; CLX; CLXII.

Ушаковъ Степанъ—XVI.

Фаахель (Faegel), фамилія пенсіонарія и гриффира — 309; 336; 422; 424; 428; 442; 444; 463; 471; 503; XXXIV; XL; XLVIII; LIV.

Фадемрехтъ, Бальтазаръ — (46) 346; 346.

Фалькенберхъ, мѣстн.—(85) 405; (89) 410.

Фалькъ, Ганцъ—CXVI.

Фарьюшъ, Иванъ—388.

Фатѣевъ Гавріилъ Мартыновичъ—558.

Федоровъ Калинка—397.

Федосово с.—CLXX.

Феерскій маркизъ—(85) 405.

Фелсенъ, гор.—XIV.

Фельгаберъ—CXVIII; XCVI.

Фельтгейзенъ, Германъ—(3)277

Фербеекъ, Соломонъ— (3) 277; (19) 303.

Фербеекъ, Янъ—(3) 277; CXIII.

Фербеллинъ, мѣстн.—275.

Фердусъ, Янъ—XIV.

Ферстеехъ, Янъ—(3) 277.

Ферсхооръ—(7) 283.

Фехнеръ А. Н.—435; XCVI; CVIII.

Фіанденъ, мѣстн.—(85) 405.

Филлеерсъ, Брюно—(3) 276; (7) 283; (65) 375; (65) 376; (66) 376; 375; CXII; CXIII.

Финдеръ, Михіель фанъ-де—(3) 277.

Финляндія—513.

Финляндская граница—502.

Фишеръ, см. Пискаторъ.

Фландрія, графство—(85) 405; (89) 410.

Флеккеренъ, гор.—(212) 569.

Фленсбургъ, гор.—(9) 285.

Фли—(212) 569; ср. Флитеры.

Флиландъ, мѣстн.—(212)569; 281.

Флиссингенскій маркизъ — (85) 405.

Флитеры, проливъ—(6) 281; (6) 282.

Фолькертзоонъ, Янъ—(3) 277; (208) 562; 429.

Формоза, о-въ—CXV; CXVIII.

Форстенъ Г. В. —XXXII.

Фохелааръ (Фоглеръ)—XI.

Франекеръ, гор.—XVIII.

Франкфуртская фамилія Кленковъ—XIII.

Франція — (1) 274; (86) 407;

383; 422; IV; V; VI; VII; XLIX; CXLVIII; CLXXVI.
Французская болѣзнь. XXIX.
Французская водка—(38) 334.
Французская монархія—VII.
Французская фракція—VII.
Французскіе канеры — (212) 569.
Французскій король (87 bis); 416; (87 bis) 417, (88 bis) 418; 107; 421; IV; VII; XLIII; XLIX; LXIII; LXIV; LXV; LXVI.
Французскій флотъ—(1) 274.
Французскія войска—V.
Французскія картины (153) 516.
Французское вино—(18) 301; (19) 303; 38) 334; (46) 347; (57) 363; (92) 424; (156) 519; 291; 301.
Французы — (195) 544; VI; LXVIII.
Фредерикъ Вильгельмъ, Фридрихъ Вильгельмъ, см. Бранденбургскій курфюрстъ.
Фрикъ—(47) 348; (56) 361.
Фрисландія—(5) 200; (43) 343; (84) 405; XLVIII; LIV; ср. Западная Фрисландія.
Фрисъ, Андрисъ де—(3) 277; CXIII; CLXXVI.
Фронтиньякъ, вино—(92) 425.
Фрунгофенскія графства — (85) 405; (89) 410.
Фряскія вина—294; ср. Франц. вино.
Харезмъ—441; ср. Хива.
Харитоновская—CLXXI.
Хвалынское море—LXXVI.
Хеертрейденберхъ—(85) 405.
Хельдерландтъ—(84) 405; (85) 406; (89) 410; 405.
Хельдерскіе Штаты XXVII.
Хива (Ховарезмъ) 440.
Хивинскій ханъ—LXXXI.
Хилка (Шилка), р.—(42) 341; 341.
Хилковъ Иванъ Андреевичъ, князь—(136) 489.
Хитрово Богданъ Матвѣевичъ—(116) 459; (123) 471; (125) 474; (136) 489; (137) 491; (146) 501; (154) 517; 459; 462; 517.
Хитрово Иванъ Богдановичъ—(137) 490.
Хитрово Иванъ Севастьяновичъ—(138) 492.
Хитрово Родіонъ Матвѣевичъ (138) 492.
Хованскій Иванъ Андреевичъ, князь—(136) 489; (210) 566; 430; 471; 500; 503.
Ходынка (Chodnicko) (63) 372. (65) 375; (71) 384; (71) 385; (72) 385; CII; CIII; CXXIX; CII.
Ходынское помѣщеніе 384.
Холмогорская епархія 317; 318; 324; 327; 329; 331; 562.
Холмогоры, см. Колмогоры.
Хоробрицкое, с.—CLXXIII.
Храве, мѣстн. (85) 405.
Храфенгахе—280; ср. Гаага.
Хримберхенъ, мѣстн. (85) 405.
Христова гробница—(118) 464.
Христово Рождество—(47) 348; (121) 479; (169) 537; 309.
Христосъ—(170) 539.
Христофоръ Георгій — LXVII; ср. Скультетусъ.
Хроненгенъ, мѣстн.—(84) 405; (89) 410.
Хутеерисъ, А.—XXVI; XXVII; XXX; XXXI; XCVI; XXXII.
Хутенъ, Гендрикъ—(4) 278.
Хутухта (Katouchta)—364; 444; 445.
Цареконстантиновское (Царя Константина) с.—(34) 329; (35) 329; (41) 339; (208) 562; 329; 339; CLVIII; CLXIV; CLXV; CLXX.

Царицынъ, — гор. (108) 449; (109) 450; (113) 455.
Царскій мостъ—(198) 548.
Царь-городъ—(157) 521; (158) 523.
Цивозерскій погостъ CLXX.
Чаадаевъ Иванъ Ивановичъ—(137) 490; 317.
Черевково, с.—CLXXI.
Черемисскіе послы—(70) 382.
Черемисскіе Татары—(112) 454.
Черемухово, с.—CLXIX.
Черкасскій Григорій Сенчулеевичъ, князь—(136) 489; 489.
Черкасскій Михаилъ Яковлевичъ—(62) 371; (74) 388; (152) 513; 388.
Черкасскіе князья (въ тит.)—(84) 405; (89) 410; LXXXIX.
Черкесскіе князья—(154) 516.
Черкесскіе Татарскіе послы (148) 507.
Черменино, с. —CLXIX.
Черная Войныгма, дер.—CLXV.
Черниговскій архіепископъ—(165) 532.
Черниговскій великій князь (въ тит.) (84) 405; (89) 410; LXXXIX.
Черный, р.—CLXVIII.
Черный Мысъ—(10) 287; CLVII.
Черный Яръ—(108) 449; (109) 450.
Черняково, с.—CLXVIII.
Чертоусъ—(113) 455.
Чжунгарскіе Калмыки—(43) 342.
Чигиринъ, гор.—XXII.
Чиньково, с.—CLXIX.
Чириково с.—CLXV.
Чусовая (Tsoessowa, Tars Rowa), рѣка—(42) 342; 341.
Шабаранъ, гор.—(114) 457.
Шадринская, дер.—317.
Шадровка Б, дер.—CLXXI.
Шань-дунъ—(40) 337.
Шаховской Ѳеодоръ Ивановичъ, князь—(151) 511; 504; 505; 508; 512.
Шведская граница—(151) 511; (198) 549; 430; 462; 465; 471; 503; 505; VI; LXV; LXXIII; CXXXV.
Шведская корона — (214) 570; LXVIII; LXIX.
Шведская лошадь—(150) 510.
Шведская партія—(82) 402.
Шведская фракція—VII.
Шведскіе купцы—(122) 471; 397; 460.
Шведскіе послы—460; 518; XXII; LXXIV; CXXIX.
Шведскіе уполномоченные — 422; 424.
Шведскій король—(88 bis) 418; (88 bis) 419; (89 bis) 419; (90 bis) 421; 407; 424; 460; XLV; LXIII; LXIV; LXV; LXVI; LXVII; LXIX; LXX; LXXI; LXXII; LXXIII; LXXIV.
Шведскій посолъ — (63) 372; (70) 383; (79) 397; 398; 422.
Шведскія извѣстія—(123) 471.
Шведскій флотъ—VII.
Шведскія претензіи (въ 1670 г.)—443.
Шведское королевство — (194) 543.
Шведско - Лифляндская граница—LXXIII.
Шведско-Русскія несогласія—XVII.
Шведы—(90 bis) 421; (205) 558; 275; 309; 422; 424; 443; 444; 462; 502; 505; 513; VI; VII; XV; XVII; XLV; XLIX; LXIV; LXVII; LXVIII; LXXXIV; IX.
Швейцарскія женщины — (58) 364.
Швеція—(2) 275; (90 bis) 421; (151) 511; (153) 515; 381; 385; 421;

422; 423; 424; 430; 443; 444; 458; 465; 466; 472; 502; 513; 515; IV; V; VI; VII; VIII; IX; XIII; XV; XLV; CXV; CXVI; CXLVIII; IX.

Шемогодскій погостъ—CLXX.

Шенкурскъ, гор.—(28) 319.

Шергинъ Ѳедька—562.

Шереметевъ Борисъ Петровичъ CXXXVIII.

Шереметевъ Василій Борисовичъ—(136) 489.

Шереметевъ Никита Ивановичъ—(138) 492.

Шереметевъ Петръ Васильевичъ—(136) 489; 376.

Шереметевъ Ѳеодоръ Петровичъ—CXXXVIII.

Шилка, см. Хилка.

Шиловцевъ Василій—CLXIX.

Шлезвигъ, мѣстн.—(192) 541.

Шмидтъ Я. Ф.—329.

Шмурло Е. Ф.—CLXV.

Шокальскій Ю. М.—357.

Шорининъ Василій—CXLIX; CLVI.

Шотландія—(212) 569.

Шотландцы—(195) 544.

Шубинскій С. Н.—CLXXV.

Шуйская проселочная дорога—356.

Шуйская слободка—355.

Шуйскій городокъ—355.

Шуйскій Василій Ивановичъ—(194) 544; (196) 546; X.

Шуйскій Ямъ—355, 559.

Шуйское, с.—(52) 355; (52) 356; (205) 559; 355; CLIX; CLXII; CLXIV; CLXV; CLXVI; CLXVII.

Шустовъ Григорій—CXLIX.

Шуя, гор.—355.

Щабуры, дер.—327.

Щербатовъ Константинъ, князь—(113) 455.

Эвераертъ, Вильгельмъ — CXXXIV.

Эглинъ, Яковъ—CXXXIV.

Эйсельстейнъ, мѣст.—(85) 405.

Элель, Степанъ—388.

Эллингъ, купецъ—315.

Эльзасъ, мѣстн.—V.

Эммерикъ, гор.—XXII.

Эмондъ, Виллемъ фанъ—(3) 277.

Энкгейзенъ, г.—(212) 569; CXIV.

Югорскій великій князь (въ тит.)—(84) 405; (89) 410; LXXXIX.

Южноуссурійскій край—342.

Юкагирскіе Самоѣды — (213) 570.

Юргенджи—440.

Юргенція—(103) 440; ср. Хива.

Юрій, см. Георгій.

Юрченко П. О.—XXVI.

Юрьевъ-Наволокъ, гор. — (33) 326; CLVIII; CLXIV; CLXV; CLXVI; CLXXI.

Юрье-Наволоцкій (Николаевскій), пог.—326.

Юрьевъ Ѳеодоръ—CXLIX.

Югъ, р.—CLXII; CLXIV; CLXV.

Ягресъ—CLXV; ср. Ягрыжъ.

Ягрыжская волость—324.

Ягрыжскій (Ягрышскій) Никольскій погостъ—324.

Ягрыжскій ямъ—324.

Ягрыжъ, дер.—(31) 324; (33) 326; (208) 563; 319; CLVIII; CLIX; CLXIV; CLXVI; CLXXI.

Яикъ, рѣка—(106) 446.

Якобсзоонъ, Вейбе—(4) 278.

Якурскій-Старопреображенскій погостъ—CLXX.

Ямская слобода—549.

Янсзоонъ (Janszoon, Janssen), Бартъ—(15) 297; 297.

Янъ Собѣскій—VI.

Японія—342.

Ярославль, гор.—(46) 346; (47) 348; (60) 368; (63) 372; (64) 373; (106) 446; (203) 555; 292; 368;

369 370; 555; CXIV; CXXVII; CXXVIII; CXXXII; CLX; CLXI; CLXII; CLXIII; CLXIV; CLXVII.
Ярославская губернія—368.
Ярославскій великій князь (въ тит.)—(84) 405; (89) 410; LXXXIX.
Ярославское шоссе—553.
Яуза, р.—(157) 521; (158) 523; (159) 524; (198) 548; (198) 549.
Ѳаворская гора—(121) 469.
Ѳарбекъ—CXLIII; ср. Фербекъ.
Ѳеодоръ Стратилатъ—520.
Ѳеодоръ, см. Годуновъ.
Ѳеодоръ Алексѣевичъ, царь—(97) 431; 375; 413; 442; 466; 469; III; XXII; LXII; LXV; LXXII; LXXIX; LXXXVIII; XC; XCII; XCVII; CXLIII; CXLIV; CXLVIII; CXLIX; CLVI; XCVII; CIX.
Ѳеодоръ Ивановичъ, царь—(192) 541; (193) 541; XIV; XXVIII; CXX.
Ѳилатьевъ Астафій—CXLIX.
Ѳранцужская земля, см. Франція.
Ѳленбекъ, проф.—X; XI; XII.

. III.

Agarcona—CLXVII.
Alexcen CLXIV.
Arsa—CLXVI CLXXI.
Arsina—CLIX.
Aurick—CLXXVII.
Aynoe CLXXIV.
Babe—CLXVIII.
Badzin 337.
Balastouda—CLXVI.
Bariesnick—CLXVI,
Basma Nova—CLXVII.
Beaumont—XXXVI.
Beechof Vassili—288.
Beelastouda CLXX.
Beijermann H.—XXXV.
Bela CLXIX.
Beloyser—(62) 370.
Bereesnijk CLXXII.
Bereesnick Wagscoy—CLXXII.
Berezovo CLXIX.
Bistrakourka CLXVI, CLXXIII.
Blavezenie CLXX.
Blauw en Grauwen hoek—CLXXIV.
Bobel Rousey CLXXIII.
Bobel CLXVI.
Boerevetz 327.
Boeroeck—322.
Boraski, купецъ—346, 368.
Bogoflocnje CLXXIII.
Borku CLXXI, CLXVI.
Boroskoy Ostroof—CLXXI.
Bouborofscoy CLXXIII.
Bouroweetzka 327.
Boxhorn Zuerius—XIX.
Brandt 274.
Brateesco CLXIX.
Bratsicha—CLXIX.
Breesmenick CLXVII.
Brenanoloek—CLXVI, CLXXIII.
Brensenetz CLXVII.
Bretschneider 440.
Brodorovitsa CLXVIII.
Brousnaia reca—CLXVIII.
Brouseuscoy Gorodok—CLXVI, CLXIX.
Bruseneetz Volost CLXVI, CLXIX.
Brusensco—CLXIV.
Bunk, W. XIX.
Burgh Coenraad—XVII.
Burgh Albert Coenraadszoon—XVI, XXI.
Büsching D., A. F. 315; VIII.
Cahtz CLXIV.
Cambalu—337.
Camesuga CLXVIII.
Camtsuga CLXIV.
Carlisle—314.
Carpof Andre—566.
Castel CLXXIII.
Cats nose—CLVII.
Chauore Gora—564.
Chariton musovo—CLXXI.
Chleb CLXVI.
Chorabritza CLXVI, CLXXIII.
Chorabritza Ostroog—CLXXIII.

Chovrogori—CLXXII.
Citskova monast—CLXXI.
Ciskoy Ostroog CLXXIII.
Clemens Adamus—XIX.
Cluverius Phil.—XIX.
Coetsenga CLXIV, CLXIX.
Coesnetzeva CLXVII.
Colko XXXI.
Comenetz CLXVII.
Correliof monast -CLXVII.
Cordier H.—337.
Cosoechova CLXVIII.
Coscowegoere—CLXIV.
Coxinga—CXV.
Coyat—CXV.
Croessemoes—292.
Dabrina CLXVI.
Daniel à Buchau—XIX.
Danus Jacobus—XIX.
Debrina—CLXX.
Demitre Navolok—CLXIX.
Diderina—XXXI.
Diedo CLXVIII.
Diest, Diets—405.
Difoof—491.
Dimitroua Navolock (Dmitre Nanolosc)—CLXIV, CLXVI.
Doherina—CLXX.
Domesnes CLXXIV.
Dondiro CLXVIII.
Donide oua CLXVII.
Dozy—CXV.
Duinke CLXIII.
Faber, Joannes—XIX.
Fendersicha CLXVII.
Fenderichsa CLXVIII.
Gargon -435.
Gazaka CLXIII.
Gedanensis—346
Gerebtin—562.
Gerislaw CLXIV.
Gistomissel -XXVII.
Gleboa—XXXI.
Gloucha CLVIII.
Gna—CLXVII.
Golitsky -CLXVIII.
Goloebitsa CLXVIII.
Goloebittza—CLXIV.
Golousina—CLXIX.
Goloypisda CLXVIII.
Gorca CLXXIII.
Gorodisa—CLXXI.
Gorodisna—CLXIX.
Gotha XCVII.
Gravenhage—X, XX, XXXI, CXV.
Gresnewitz—CLXVII.
Guaguinus Alex.—XIX.
Heeres I. E.—CXVII.
Herstal—405.
«Het Waepen van Asperen», корабль—567.
Heuckelom—XXVII.
Hoogstraten D.—CXVI.
Ichagalitza—CLXVIII.
Ichaitza CLXVI.
Ichalitza -CLXVIII.
Imbilina—CLXVII.
Isadou Vlasovi- CLXIX.
Istozera—CLXXI.
Izostmerva -CLXXII.
Iswoos CLVIII, CLXII.
«Jack»—CXVII.
Jaedinga—CLXVIII.
Jaermenga reca CLXIX.
Jagrisa CLXXI.
Jarokourka—CLXX.
Jazasicken—CLXVII.
Jemico reca—CLXXII.
Jemisco—CLXXIII.
Jemse CXXIV.
Jerilovo—CLXIX.
Jeytze -CLXX.
Jochem—XIII.
Jockena—287, CLXXIV.
Joclovecis—CLXVIII.
Jouckas reetsca—CLXX.
Joofda—CLXVI, CLXXI.
Jorga—CLIX.
Jorgesca volost -CLXIX.
Josuneua Mon.—CLXVI.
Kalikina—CLXX.
Kalja volost—CLXXII.
Kamarietzkoe—327.
Kameno—CLXVI, CLXXI.
Kanzevo—CLXXIII.
Kapats jova—CLXXIII.
Kaskosinskiy Ostroog—CLXXII.
Kegor—CLXXIV.
Kernkamp G. W.—XIII.
Keysers Plat—284.
Kibule—(62) 370. CLX.
Kiegta—CLXXIII.
Kiokouria—CLXVI, CLXXI.
Kist, N. C.—435.
Kitsouga—CLXIX.
Klenck, Elisabeth—XII.

Klenck, Ernst—XII.
Klenck, Geertruyd—XII.
Klenck, Hermann—XII.
Klenck, Johannes—XII.
Klenck, Marcus—XII.
Klenck, Matthaeus—XII.
Klenke Brug—313.
Klinck Ionas—XIII.
Klopp—274.
Klounovo—CLXIX.
Klourions—CLXVI.
Knuttel, W. P. C.—XXI.
Kobula reca—CLXIX.
Kodmia CLXXI
Kodninckoy—CLXXI.
Kojsye Rousey—CLXXIII.
Koning—V, XIII.
Kopuytovo—CLXXIII.
Kopul—CLXIX, CLXVI.
Korbala—CLXVI, CLXXII.
Korela—CLXXIII.
Kormisle—CLXIII.
Korolewa—CLXXI.
Koskosina—CLXXII.
Kourgomina—CLXXII, CLXVI.
Kourgominscoy Ostroof—CLXXI.
Kouretska volost—CLXXIII.
Kour ostroog—CLXXIII.
Kovojst—CLXXIII.
Kramm—CLXXV.
Kramp, F. H.—XXI.
Kreck volost—CLXVII.
Krino—CLXVI.
Kristiga—CLVIII, CLXIII.
Kritziesta—327.
Krivo—CLXXIII.
Krues Island—288.
Krusscoja—CLXXIII.
Labano CLXVIII.
Laeubla—CLXXI.
Laeble Monaster—CLXXIII.
Laedinga—CLXVIII.
Laestripso—CLXIX.
Lasicius Ioannes—XIX.
Latuchin, Лопухинъ—490.
Leimusco—CLXVII.
Leublo—CLXVII.
Leubla—CLXVI.
Leopold I—VIII.
Levas—CLXVIII.
Lhullier I.—CLXVI.
Linde, van der—XVIII.
Linschoten—XVIII.
Lisna—CLXVIII.
Lisna reca—CLXVIII.
Listvenikoof—CLXVII.
Lituanus Michalo—XIX.
Lombosscho—CLXXIV.
Loncoveetz—CLXXIII
Lougotina—CLXXIII.
Loususca volost—CLXIX.
Lyseck Ad.—VIII.
Maresius—XLIV.
Markovo—CLXIX.
Marielovo—CLXXIII.
Medinsina CLXX.
Meletus, Ioannes—XIX.
Menescof, Леонтій—515.
Micola Cloost CLXXII.
Micola Koulacoof—CLXVI, CLXX.
Micola na Opoco—CLXIX.
Micola Selenskoy monast.—CLXXII.
Micola Roydekourskoy CLXXIII.
Milagona XXXI
Moersoe—CLXIV.
Moes E. W.—XIV.
Mokina—CLXX.
Molanga—CLXVIII.
Monastericha CLXVIII.
Morielono CLXVI.
Mors CLXVI.
Mors reca CLXXII.
Mors en Jam.—CLXXII.
Mucovina—CLXIX.
Muller—XVIII, XXII.
Musinova—CLXX.
Nagakin CLXIII.
Nagel eylant—CLXXIV.
Nalostroog—CLXXII.
Nanninga Uitterdijk J.—XIV.
Nari ostrog—CLXX.
Nasade CLXVIII.
Navinky—CLXX.
Navolock—CLXXII.
Neseros—105.
Nicola—CLXVII.
Nicolca—CLXXII.
Nicola Comolskoi—CLXVII.
Niesene wacrkia—CLXIV.
Nieuwenhuysen—508.
Nikola Condacourcoi—CLXVI.
Nikola Perewoos CLXIII.
Nikola Strelitsa—CLXIV.
Nicolai Vaysitsquy—XXXI.
Norenga reca—CLXVIII.
Noorder Hoecken—284.

Noseros—405.
Nova- CLXVII.
Novinky CLXXIII.
Obolensky Mich.—XVIII.
Ochemo CLXX.
Oleck—XXVII.
Olka—XXVIII.
Onochova CLXX.
Oosorca CLXIX.
Oostroop -CLXXII.
Opolisrova CLXIX.
Orleetz -CLXIV.
Orletz CLXXIII.
Orlogonas—CLXXIV.
Osinova volost—CLXXII.
Osinova—CLXIX, CLXX.
Osorca—CLXVI.
Osoveets CLXVIII.
Otjogorie—CLXXIII.
Ouchtozera -CLXXII.
Oudenitza—CLXVI.
«Oudkarspel», корабль—(13) 293. ср. «Out Caspel.».
Onelt ostroog CLXXIII.
Ouftanga CLXVI.
Ouna CLXIV.
Ouscia—CLXXIII.
Ouserci CLXXI, CLXXII.
Ousiepsa—CLXXI.
Ousiounnis—CLXXI.
Ousjoofga monas.—CLXXI.
Ousjorga—CLXXI.
Ousjorna—CLXXI.
Ouskouria CLXX.
Ouspara, деревня—(32), 325; (33) 326; CLVIII, CLXIII, CLXXIV.
Ouspinega—CLXXIII.
Oustinga CLXVI.
Oustinga reca CLXIX.
Oustonga CLXVIII.
Ousvaenga—CLXX.
Ouswaanga—CLXXII.
Ouswaga—CLXVI.
Ouswagga CLXVI, CLXXI.
«Out Caspel» 290, LXIV.
Outsmors—CLXXII.
Ouyma CLXXIII.
Palinga CLXXI.
Panilova CLXXIII.
Panilova—CLXVI.
Panitza CLXXII, CLXVI.
Paulina—CLXVI.
Paulo ofmon CLXVII.
Pebo—CLXIX.
Peelsma reca—CLXIX.
Peetnitsa—CLXVI.
Peetsenscoy ostroof—CLXVIII.
Peetsenga—CLXVII, CLXVIII.
Peetsintsa—CLXVIII.
Peetsoorsa—CLXIX.
Pende—CLXIV, CLXXII.
Pendo reca—CLXXIII.
Percetsca CLXXIII.
Peter. S—437.
Petzoer—508.
Philippson—275.
Pingis—CLXXII, CLXVI.
Ploosca—CLXIX.
Podvosenie—CLXIX.
Poerasse—(33) 327 CLXVIII, CLXIII.
Pomkarovo—CLXIX.
Ponoy—CLXXIV.
Pootsenitsina—CLXVI.
Popova—CLXVIII.
Popooskina—CLXX.
Posseleauwo, деревня—XXXI.
Possevinus Ant.—XIX.
Potparooska—CLXIX.
Pougsenga—CLXXII.
Pouisenga—CLXVI.
Poutsega volost—CLXXI.
Poutsinga—CLXIV.
Povosteets—CLXX.
Pretssisto—CLXIV.
Pretzista natriga—CLXVII.
Pretzista—CLXIV.
Prielouck—CLXVI, CLXX.
Prou-ta—CLXVI.
Raafza reca—CLXIX.
Racola—CLXX, CLXXIII.
Rafdinagora—CLXXIII.
Rafdogorie—CLXXIII.
Rafdogorka—CLXXIII.
Rameenja reca—CLXIX.
Ratenvolo—CLXXII.
Regensburgh—XLVI.
Rentza—CLXVIII.
Repanova volost—CLXVI.
Repanova—CLXXII.
Ribnoy Ostroog—CLXXII.
Rietsap I. B.—XIVI, CXVI.
Rocha Aug—XIX.
Rogatsoua -CLXVII.
Roma noua—XXXI.
Romanouw—CLXVII.
Romaritsa—CLXX.

Roosdina—CLXIX.
Rostovo—CLXXII.
Rotterdam—XIII.
Royards, H. I.—435.
Rozendalius—XV.
Russenmeesters—LV.
Sablondenie—CLXVI.
Sablondnie—CLXVI.
Sabloudine—CLXXI.
Sabolona—CLXIX
Sabolotka—CLXIX.
Sabolotna—CLXVI.
Sabolotje—CLXXII.
Sacora—CLXXII.
Sachta—CLXVIII.
Saeenduga—CLXXII
Sagori—CLXXIII.
Samationa—CLXIX.
Samochza—CLXVI.
Sanda—CLXVIII.
Sanson—568, CLXII, CLXXIV, CLXXV.
Saoseria—CLXXII.
Saostrouie—CLXVI.
Saostrovie—CLXXI.
Saraeve—CLXVIII.
Sascetsje—CLXXII.
Scoreetni Osor—(62), 370.
Schuer J. L.—CXVI.
Schoreetne, Skoreetne—CLXIII.
Screbochova—CLXVIII.
Seefski Stephan Ivanovits—512.
Seelmenga—CLXIX,
Seelze—CLXXI, CLXVI
Selje—CLXXII.
Selmenga—CLXVI.
Selitsa—CLVIII.
Selitza—CLXVI.
Semibratof—CLXVII.
Senjen—286.
Setra—CLXXI.
Setroeffscoe CLXIV.
Seubert A—CLXXVI.
Schiedam—435.
Shild (Schilt)—282.
Sia CLXV.
Sidrova CLXXI, CLXXII.
Sierne noes CLXXIV.
Silenga CLXIX,
Silenska reca—CLXXII.
Silkina- CLXX.
Sinanus—XXVII.
Sinega CLXX.
Siu Oiar - CLXXIX.
Sinoua—CLXVI.
Siorna reca CLXIX.
Sirowatkina CLXX.
Sisosera—CLXX.
Sitlinskoy ostroof - CLXVII.
Sitsinga CLXVII.
Sitter, de—LXXXVII.
Skoretina—CLXIX.
Slobodi CLXXII.
Slobotka—CLXIX.
Sloet—XV.
Slouda CLXXII.
Soesca—CLXIV.
Soiga—CLXXI.
Solmochta CLXXIII, CLXXVI.
Solotkevo—CLXXIII.
Solotnove- CLXIX.
Somochza CLXX.
Soonba CLXVIII.
Sormisca—CLXXII.
Sorokina—CLXXI.
Soreesna CLXXII.
Sorga—CVLXI
Sörö—286.
Souche - CLXIII.
Sousia—(49) 351; CLIX, CLXIII.
Sousenga—CLXVI.
Sousenga reca—CLXIX.
Sousengskoy monast.—CLXIX.
Sousengo—CLXVII.
Sousnowitz—CLXXIV.
Soutsega reca—CLXXII.
Spaas Korma—CLVIII, CLXIII.
«Star»—281; 298; XXXVI.
Strelitza CLXVIII, CLXVI.
Strelitza reca—CLXVIII.
Strilinska volost—CLXIX.
Strinsroy Monast. CLXXI.
Stonpina CLXXIII.
Stuckenberg—561, 564.
Suisinskoys, cело—(198) 549; CLX; CLXIII.
Susugovo - CLXX.
Svisinje volost CLXX
Sweetse Oorloch—505.
Swetagora - CLXIX.
Swete noos—CLXXIV.
Swooi—CLXXII.
Syderke—CLXIII.
Tastareca—CLXVIII.
Tedosseva—CLXX.
Teelego Monaster - CLXX.
Terebittova—CLXX.

Tichsna—CLXVII
Tierri-Berri, Tierri bierri—CLXXIV; CLXXV.
Toçkema volock—CLXXIV.
Toelaego Mon—CLXVI.
Toeravetz—327.
Toergas—CLXXI, CLXVI.
Toergas reca—CLXXI.
Toloubie—CLXX.
Tolsburch—XXXI.
Tolsma—CLXVIII.
Toma stare—CLXIV.
Toopsa—CLXXI.
Toopsa reca—CLXXI.
Toopsa—CLXXI.
Torodisna—CLXVI.
Toropilo—CLXVI.
Torosovitza—CLXIX.
Touroveets—CLXX, CLXVIII.
Tovora—CLXXIII.
Trip, Elias XX.
Troisa—CLXXI.
Troiza CLXVI.
Troiza eeu kerk dorp.—CLXXIII.
Troiwor—XXVII.
Tromso—286.
Trouda—CLXIX.
Troyitva Maria—522 (157).
Troytske—CLXVIII.
Tsamovatea—CLXXI.
Tsarostrogg CLXXII.
Tsavino—CLXIX.
Tseloneezko Mon.—CLXVI.
Tseloveerskoy mon.—CLXX.
Tseremenina—CLXIX.
Tseronchova—CLXIX.
Tserpcoff—CLXIV.
Tsiasovitza—CLXXI.
Tsiorna CLXVIII.
Tsiorne—CLXVIII.
Tzaelaeninina—CLXIX.
Tzaar Constantin—CLXX.
Tzalorovo—CLXIX.
Tzamuate—CLXVII.
Tzarostroog—CLXVI.
Tzerecofscoy Ostroof—CLXXI.
Tzerocoua CLXVI.
Tzerecova Racolzkoy CLXXI.
Tzerleneets—CLXXIII.
Tzernakovo CLXVIII.
Tziorna—CLXIV.
Uhlenbeck C. C.—X, XI
Unstgorodisna CLXIV.
Vaeetsko—CLXXII.
Varilli Veliki—CLXVI.
Vasily Velycky—CLXVIII.
Veer, de XVIII.
Veetsinga—CLXVI.
Veexinga—CLXVIII.
Velick Ostroog—CLXXII.
Veldtdriel, Johan XVI.
Venskouria—CLXVI.
Verchna Toima—CLXXI.
Verchna—CLXXII.
Vesovick—CLXVIII.
Veuskouria CLXX.
Vidriua CLXVIII.
Virgua—CLXIII.
Vlacisko—CLXXIII.
Vloten, J.—XIV; XV.
Vnouck—LXVIII.
Voimagua—CLXIV
Volicozote—CLXVII.
Volkova—CLXX.
Voltas—CLXVIII.
Vornosscova—CLXXIII.
Vosdnezenie—CLXVII.
Voskresenje—CLXXIII.
Vosnesenje—CLXXIII.
Vosnesenio—CLXVI.
Vostro CLXIX.
Vostrono—CLXVI
Vostrova—CLXIX.
Voynda Kouria—CLXX.
Vries, S. de—XXVI.
Waanga reca CLXXII.
Waghenaer—XVIII.
Wahrmundus XXVI.
Waranger—CLXXIV.
Waroytsa CLXVIII.
Waroytza CLXVI.
Warsenga—CLXXI.
Wickhart Val. VIII.
Winkler Prins A. XIII, CXV.
Wipolsova—CLXIX.
Wit, Frederik CLXVI.
Witzogda reca—CLXX.
Wivrafsca Zelo CLXX.
Woronia CLXXV.
Wouymanga—CLXVIII.
Wouymonsky CLXVIII.
Yawes—CLXI.
Ykenstie CLXIV.
Zenkovo CLXIX.
Zeykovo (Zelo) CLXVI.

Исправленія и Дополненія.

Стр.	*Строка.*	*Напечатано.*	*Слѣдуетъ.*
XII	12 сверху.	Сынъ (упоминается у Кой-эта на стр. 155).	Wilhelm Albrecht (отъ 2-й жены Юдиѳи Son).
XIII	19 —	Шведское	Приписываемое ему Шведское
—	20 —	Орсена	Орсена, по Голландскимъ документамъ, находящихся

[Живущій въ Дрезденѣ баронъ В. фонъ-Кленкъ, происходящій изъ того же рода, какъ и Куприадъ фанъ-Кленкъ, на запросъ переводчика, любезно сообщилъ рядъ данныхъ о родѣ Кленковъ по фамильнымъ документамъ. «Та отрасль нашей фамиліи, отъ которой я происхожу—писалъ баронъ В. фонъ-Кленкъ—около 1610 — 1630 гг. поселилась въ Штадѣ въ герцогствѣ Бременскомъ. Большой пожаръ въ Штадѣ въ 1659 г. уничтожилъ всѣ наши фамильные документы. Очень краткая фамильная хроника, напечатанная въ 1776 году, содержитъ, однако, кое-какія данныя. По этой фамильной хроникѣ, предокъ К. фонъ-Кленка, равно какъ и нашей отрасли — Іоганнъ фонъ-Кленкъ былъ дростомъ (Drost) и тайнымъ совѣтникомъ Нассаускаго дома. К. фонъ-Кленкъ въ Голландскихъ книгахъ назывался «Heer van Loirheim en Ohrsee in Zweden». Lohrheim и Oerssen—такова правильное начертаніе—представляли собою два дворянскихъ лена, съ давнихъ поръ находившіеся во владѣніи предковъ К. фонъ-Кленка. Lohrheim находится въ бывшемъ графствѣ Нассау-Дилленбургъ, Oerssen въ бывшемъ графствѣ Шпигельбергъ, относящемся къ Ганноверу, между городами Ганноверъ и Гамельнъ. Lohrheim получилъ К. фонъ-Кленкъ, Oerssen — братъ его. Такимъ образомъ, у обоихъ этихъ лицъ нѣтъ ничего общаго съ Швеціею. К. фонъ-Кленкъ былъ женатъ два раза: а) на Мартинѣ Реепмакеръ, б) на Юдиѳи von Son. Отъ послѣдняго брака родился сынъ Вильгельмъ Альбрехтъ фонъ-Кленкъ, женившійся на Anne Catherine de la Chambre Gardelière. Вильгельмъ Альбрехтъ фонъ-Кленкъ, владѣтель Лоргейма, † 1707 бездѣтнымъ» (письмо барона В. фонъ-Кленка къ А. М. Ловягину отъ 19 января 1900 г.). Баронъ В. фонъ-Кленкъ сообщилъ переводчику и литографированную «Lyste van de Heeren Ses-en-dartigh Raden der Stadt Amstelredamme» 1678, на которой воспроизведенъ гербъ Куприада фанъ-Кленка: пересѣченный щитъ, съ разсѣченною верхнею частью и съ небольшимъ щитомъ въ центрѣ: на щитѣ стоящій левъ, обращенный вправо; въ верхнихъ частяхъ, въ каждой, по какому-то цвѣтку, изображенному сверху; въ нижней части большая фигура въ родѣ цифры X съ изогнутыми ножками и продольнымъ скрѣпленіемъ посерединѣ].

Стр.	*Строка:*	*Напечатано.*	*Слѣдуетъ.*
XLIV	17 снизу	een o	een a
CXIII	16 сверху	Бесселъ	Бессельсъ
CXVI	5 —	Швецію	Швецію въ правленіе Іоанна III.

Въ «Энцикл. Словарѣ» Брокгауза-Ефрона (т. XV, стр. 478) имѣется небольшая статья «Коаше» Г. В. Форстена (неподписанная), касающаяся рода Койэтовъ и составленная по Шведскимъ даннымъ. Въ ней упоминается только Петръ-Юлій Койэтъ и его потомки Густавъ Вильгельмъ (1678—1730) и Карлъ Фридрихъ (1768—1857). Произношеніе «Коайе» а не «Койэтъ», неправильно, какъ доказывается Русскою транскрипціею XVII вѣка: «Коетъ», формою Coojet у П. Витсена и справками, наведенными переводчикомъ въ Нидерландахъ.

CLXXIV	14 сверху	представитъ	представить
CLXXV	8 —	слѣдующія	слѣдующіе
CLXXVI	3 —	изобрѣтаемыми	изображаемыми
—	11 —	иллюстрацій	иллюстраціи
—	13 —	число	числѣ
90	13 снизу	Waterwijng	Waterwijing
144	14 сверху	Bechrijving	Beschrijving
267	1 снизу	Гостинницы	Гостиницы

[«Старая Гостиница»—Heerenlogement была довольно извѣстнымъ зданіемъ въ Амстердамѣ до сравнительно недавняго времени: здаціе это нѣсколько разъ мѣняло свое назначеніе].

269	1 снизу	начертаніи	начертанія
270	17 —	докавательство	доказательство
271	7 —	принадлежитъ	принадлежать
279	7 —	$^{15}/_{25}$	$^{5}/_{15}$
282	$^{11}/_{12}$ —	исполнить адмиралтейскія формальности	составить эскадру

[Admiraalschap maken—техническій терминъ, въ XVII вѣкѣ обозначавшій участіе нѣсколькихъ торговыхъ судовъ одновременно въ торговой поѣздкѣ съ цѣлью взаимнаго обереганія отъ нападеній].

287	8 сверху	печеній	табаку

[Переводчикъ впалъ въ ошибку, предположивъ въ toebak описку вмѣсто gebak, въ виду того, что 1) на стр. (142): snuiftoback, и на стр. (162 Toback, и 2) въ предыдущемъ говорится о varschgebakke tarwebroot. Toeback—обычное въ XVII вѣкѣ начертаніе. Слѣдуетъ замѣтить, что Русское выраженіе «пить табакъ» («Уложеніе, гл. XXV», ст. 11), можетъ быть, заимствовано съ Голландскаго: ср. G. A. Brederoods «Meulenaar» (1613), p. 74: Want hy *drinckt* te veel Toebacks].

288	18 снизу	приминулъ	преминулъ
293	16 —	Out Caspel	Out Caspel (неправильно, какъ и на стр. XLIV).

[По «Aardrijkskundig Woordenboek» van der Aa (s. v. p. 646 — 648) Oudcarspel названіе деревни близъ Алькмаара въ провинціи Сѣв. Голландіи].

297	12 снизу	Круссемусъ	Круссемусъ или Крусема.

[Geertruid Kroesema, какъ и всѣ проживавшіе въ Россіи представители рода Акема—Фрисландцы. Ср. о нихъ W. Eckhoff «Friezen in Rusland voor en onder Keizer Peter den Groote» («Nieuwe Friesche Volksalmanack» 1859)].

Стр.	*Строка.*	*Напечатано.*	*Слѣдуетъ.*
306	17 снизу	паходился	находился
309	19 —	взятого	взятаго
317	18/19 сверху	представляющія	представляющіе
—	16 снизу		*Прибавить въ прим. 2:* м. б., kerhaan=korhaan=moerhoen of berkhoen, tetrix, Erythotaon, тетеревъ.
—	5 —	поылкѣ	посылкѣ
336	3 —	№ 3	№ 9
353	11/12 сверху	по крайней мѣрѣ по Русски можно выказать	могъ бы выказать самый низкопоставленный Русскій.
360	15 сверху	Бессель	Бессельсъ
373	7 снизу	Оксешерны	Оксенпперны
381	1 —	впѣшн.	внѣшн.
383	10 сверху	Клаасзоонъ,	Клаасзоонъ
386	5 снизу	Затѣлъ	Затѣмъ
387	6/7 сверху	позолочеными	позолоченными
390	19 снизу	высокомощныхъ,	высокомощныхъ
394	7 —	фіолетоваго	темнофіолетоваго
—	6 —	коричнекраснаго	свѣтлофіолетоваго

[Вѣроятно, paers, могущее обозначать и коричневый цвѣтъ, противополагается здѣсь цвѣту violet].

394	3 снизу	п	по
396	27 снизу		*Прибавить въ прим. 21:* Дорогая люстра была подпесена Московскому царю и въ 1659 г. Имѣется современная картинка, изображающая осмотръ ея народомъ въ Амстердамскомъ Stadhuis (Kok, «Amsterdamsche Jaarboeken», II d 1781, blz. 358).
397	9 —	№ 7	№ 9
400	4 —	24 куска	25 кусковъ
405	22 снизу	что	находящихся
410	8 —		

[По географ. словарю van der Aa, VIII, 755: Land van Overmaze (overmaasch), ook wel de Drie-Landen van Overmaas 1) Land van Valkenburg, 2) Land van's Hertogenrade, 3) het Land van Daalhem].

427	1 снизу	*Прибавить въ прим. 5:* По словамъ Dr. A. Kluyver'a, одного изъ редакторовъ «Woordenboek der Nederlandsche Taal», —Leuwen en Roosters— какія либо испорченныя Русскія слова.

Стр.	*Строка.*	*Напечатано.*	*Слѣдуетъ.*
439	2 снизу	под.	подъ
456	5/6 сверху	прикованной	прикованный
462	12 снизу	15-го	17-го
483	6 —	впереди,	впереди
490	13 сверху	Николай	Никита
505	19 снизу	Рискаго	Римскаго
543	4 сверху	датскаго	Датскаго

NB. Въ поясненіе къ Нидерландскимъ мѣрамъ емкости, встрѣчающимся въ книгѣ, нужно замѣтить, что 1 *аама* равняется 4 *анкерамъ* или 155,227 литрамъ; въ бочкѣ (vat) 100 *полумяръ* (mengelen), а въ *оксгоофдѣ*—6 анкеровъ.

2007089538